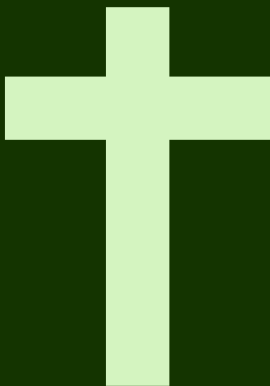

Emo'u Itukó'oviti

New Testament in Terêna (BR:ter:Terêna)

Emo'u Itukó'oviti New Testament in Terêna (BR:ter:Terêna)

copyright © 2012 Wycliffe Bible Translators, Inc.

Language: Terêna

Translation by: Wycliffe Bible Translators, Inc.

Terêna [ter], Brazil

Copyright Information

© 2012, Wycliffe Bible Translators, Inc. All rights reserved.

This translation text is made available to you under the terms of the Creative Commons License: Attribution-Noncommercial-No Derivative Works. (<http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/3.0/>) In addition, you have permission to port the text to different file formats, as long as you do not change any of the text or punctuation of the Bible.

You may share, copy, distribute, transmit, and extract portions or quotations from this work, provided that you include the above copyright information:

You must give Attribution to the work.

You do not sell this work for a profit.

You do not make any derivative works that change any of the actual words or punctuation of the Scriptures.

Permissions beyond the scope of this license may be available if you contact us with your request.

The New Testament

in Terêna

© 2012, Wycliffe Bible Translators, Inc. All rights reserved.

This translation is made available to you under the terms of the Creative Commons Attribution-Noncommercial-No Derivatives license 4.0.

You may share and redistribute this Bible translation or extracts from it in any format, provided that:

You include the above copyright and source information.

You do not sell this work for a profit.

You do not change any of the words or punctuation of the Scriptures.

Pictures included with Scriptures and other documents on this site are licensed just for use with those Scriptures and documents. For other uses, please contact the respective copyright owners.

2014-04-30

PDF generated using Haiola and XeLaTeX on 22 Feb 2024 from source files dated 29 Jan 2022

9434667b-9ee2-59e4-93dc-3a75fa6b3851

Contents

Máteu	1
Márku	89
Lúka	142
Xuâum	233
Átu	297
Rómanu	378
1 Koríntiu	418
2 Koríntiu	456
Ngâlata	481
Éfeziu	496
Filípensi	510
Kolósensi	519
1 Tesalonísensi	529
2 Tesalonísensi	537
1 Timóti	542
2 Timóti	553
Títu	560
Filémom	565
Êbereu	568
Teâku	598
1 Pêturu	608
2 Pêturu	619
1 Xuâum	626
2 Xuâum	636
3 Xuâum	638
Njúda	640
Apokalípisi	644

YÚTOE MÁTEU koyúhoti koeku Jesus

Xapákuke neko íhikau Jesus, ápe hóyeno koéhati Máteu. Lévi itukóvomaka po'i íhaxeokonoke. Enepora inúxoti koyuhópeti yara Novo Testamento, Máteu yutoxôa. Yoko koperáxinoti nâti itúkovo neko Máteu tumúneke hokópea Jesus. Hane yutóxino ne Máteu júdeuhiko, exókoati itúkeovo koati Mésiya ne Jesus, eneponeko kíxone yutoéti ya Velho Testamento símeamo, enepone páhoemaka Itukó'oviti yara kúveu mêum. Koati aha Máteu kouhapu'ikea yútoeke itúkeovo natina júdeu ne Jesus, enepone kúxone júdeuhiko símeamo.

Xoko turi yútoe Máteu, anêko íháhiko neko oxúnoekene Jesus koukeôvoti xoko Ábraum turi júdeuhiko. Xapákuke neko íha oxúnoekene Jesus, anêkomaka íha Ndávi, koati teyonéti natina júdeuhiko mekúke. Éxokovea Máteu motókeyea itúkeovo natina júdeuhiko ne Jesus. Koane vo'oku itúkeovo kúxone júdeuhiko símeamo ne Jesus natíxea kuteâti natíxea ne Ndávi mekúke, énomone íhaxinokono “ámoripono Ndávi” ne Jesus. Yokómomapihi koeku “Ámoripono Ndávi” kixonéti hunókoku ra Novo Testamento xoko kouhapu'ikinoveati koêku.

Oxúnoekenehiko Jesus

Lk 3.23-38

¹ Enepora yutoéti, koati koyuhó'inoviti íháhiko ne oxúnoekene Jesus Kristu, ámoripono Ndávi, ámoriponoikomaka Ábraum.

² Eneponeko Ábraum, há'ane neko Izáki.

Kene Izáki, Njáko itukoa há'a.

Kene Njáko, Njúda yoko po'ínuhiko itukoa há'a.

³ Kene Njúda, Pêre yoko Nzêra itukoa há'a.

Táma koéha êno neko pi'âti xe'exa Njúda.

Kene Pêre, Êzorum itukoa há'a.

Yoko Áraum koéha xé'a neko Êzorum.

⁴ Kene Áraum, Aminâdabi itukoa há'a.

Kene Aminâdabi, Nâso itukoa há'a.

Kene Nâso, Sâumom itukoa há'a.

⁵ Kene Sâumom, Mbôa itukoa há'a.

Yoko Râbe koéha êno ne Mbôa.

Kene Mbôa, Ôbedi itukoa há'a.

Yoko Rúti koéha êno ne Ôbedi.

Kene Ôbedi, Njése itukoa há'a.

⁶ Eneponeko Njése, énomone itúko há'a neko Ndávi, nâti mekúke.

Yoko ápe xe'éxa neko Ndávi xoko sêno, viúvana hóyeno
koéhati Ūriya.

Salúmaum koéha neko xé'a.

⁷ Kene Salúmaum, Robôaum itukoa há'a.

Kene Robôaum, Âmbiya itukoa há'a.

Kene Âmbiya, Âza itukoa há'a.

⁸ Kene Âza, Njózafa itukoa há'a.

Kene Njózafa, Njôraum itukoa há'a.

Kene Njôraum, Ūziya itukoa há'a.

⁹ Kene Ūziya, Njótaum itukoa há'a.

Kene Njótaum, Áka itukoa há'a.

Kene Áka, Ezékiya itukoa há'a.

¹⁰ Kene Ezékiya, Manáse itukoa há'a.

Kene Manáse, Âmum itukoa há'a.

Kene Âmum, Njôziya itukoa há'a.

¹¹ Kene Njôziya, Njekóniya yoko po'ínuhiko itukoa há'a
ya kaxénake íteokonoku ne viyénoxapa jûdeu xapa
isukókoti yaneko omopókononehiko itúkeovo kaúti ya
Mbabíloea.

¹² Eneponeko Njekóniya, ápe xé'a koéhati Salatíye ike
omópinecono viyénoxapa ya Mbabíloea.

Kene Salatíye, Nzorobâbe itukoa há'a.

¹³ Kene Nzorobâbe, Ambiûdi itukoa há'a.

Kene Ambiûdi, Eliyáki itukoa há'a.

Kene Eliyáki, Âzo itukoa há'a.

¹⁴ Kene Âzo, Sadóki itukoa há'a.

Kene Sadóki, Âkim itukoa há'a.

Kene Âkim, Eliûdi itukoa há'a.

¹⁵ Kene Eliûdi, Eleâza itukoa há'a.

Kene Eleâza, Mátam itukoa há'a.

Kene Mátam, Njáko itukoa há'a.

¹⁶ Kene Njáko, Yûse, ima Mâriya, itukoa há'a.

Yoko Mâriya, énomone itúko êno ne Jesus. Yoko Jesus,
énomone ne iháxonetimaka Mésiya, páhoe Itukó'oviti
koíteovo xâne.

¹⁷ Enepone oxúnoekene Jesus yutoxóvoti îha yarâ'a, kátoze
kôe ukeâti kaxena Âbraum tukú koeti kaxena Ndávi. Kene
ukeâti kaxena Ndávi tukú koeti omópeokonoku viyénoxapa ya
Mbabíloea, kátoze koépomaka îha ne oxúnoekene yutoxóvoti
yarâ'a. Kene ukeâti kaxena omópeokonoku viyénoxapa ya
Mbabíloea tukú koeti ápepe Mésiya, kátoze koépomaka îha.

Koeku inâ ipuhíko Jesus

Lk 2.1-7

18 Hara kôe kixoku koêku inâ ipuhíko ne Jesus Kristu yara kúveu mêum. Enepone Mâriya, eno Jesus, hoenáxokonotine itúkeovo yenomo Yûse. Itea koeku âvoyea ava xoko Yûse koane âvoyea akápinea, ihaikó koéne neko Mâriya ya xunákoke Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti. 19 Yoko enepone Yûse, imamo Mâriya, koati itípakovoti hóyeno, epó'oxo koati ponóvoti kixoku itúkeovo. Exoâne Yûse íhaikea ne Mâriya, ápene isóneuke kotóhineopea mani kóyenoyea. Itea ako akáha'a ómea yuhoíkovokutike, puvâti váherexea yuhó'inokono ne Mâriya. 20 Koeku ixómoyea itúkino isóneu Yûse, símoa ánju, ovoxe Itukó'oviti ukeâti vanúke. Hopúneke vekínoa. Hara kíxoa:

—Yusé, iti ámoripono Ndávi, hako pivôa kéyenoyi ne Mâriya, vo'oku enepone íhaikea, koati Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti porexôa kó'iyeaneye. 21 Apêtimo xe'éxa, hóyeno kalivôno. Jesus íheximo, vo'oku koíteovomo xanéna ya pahúnevo —kíxoane ánju neko Yûse.

22 Kó'inokeneye uhá koêti yanekôyo, vo'oku simóvotine kaxéna neko yuho Itukó'oviti ya yuhóke porófeta, enepone koyúhoti emo'u Itukó'oviti mekúke. Énomone neko emo'úti koêti: 23 “Apêtimo ârunoe ihaíkoti ákoti hóyeno yuhó'ixoati. Koxe'éxatimo hóyeno kalivôno. Emanûe íhaxeokonomo” koêti. (Yoko enepone Emanûe koêti, anéye Itukó'oviti xapákuke úti koêti.)

24 Iyukóvone neko Yûse, itúkoa neko emó'uinoa ánju. Ako kuríkapa Mâriya, yane kâsatuxonehiko. 25 Itea kóyeane âvoyea yúha'ixa imókone ipuhíko neko kalivôno. Yoko Jesus íhaxea Yûse ne kalivôno.

2

Oposíkoa hána'iti ko'éxoneti ne kalivôno, natínamo jûdeu

1 Enepo ipuhíkone Jesus yara kúveu mêum, Mbélem ipúhiko, pitivóko ya Njúdeya. Yaneko káxehiko, kaxénake itúkeovo nâti ne Êrodi, apé koéne hóyenhiko simôti ya Njeruzálem ukeâti úkeaku ihâroti. Enepohíkone hóyeno, koati hána'iti ko'éxoneti ihíkaxovoti koeku hékerekhiko. 2 Simoné'eya, hara koe épemoke xanéhiko:

—Na óvo ne hóyeno kalivôno ínati ipuhíko, enepone natínamo jûdeuhiko? Kenó'okinoke úti, vo'oku koeku vóvea vóvokuke ya úkeaku ihâroti, noixoâti úti ne hékere hoénaxovo. Vi-hayú'ikoponoati simínoké úti —koe yúho.

3 Kamoáne Êrodi neko koekúti, yupihovó koene itúkino isóneu. Uhá kôe xanéhiko ya Njeruzálem itúkinoamaka isóneu.

4 Yane ho'úxoanehiko Êrodi ne uhá koeti tutíhiko inuxínoti jûdeu hó'eke yóko'o ne ihíkaxotihiko ya hó'eke, ina epemó'ikoahiko

koeku yuho porófeta mekúke ipúhikokumo ne Mésiya, enepone páhoe Itukó'oviti koíteovo xâne. ⁵ Ina yumopâhiko:

—Mbélem ya Njúdeya, enemo ipúhiko. Vo'oku hara kôe ne yútoe porófeta koyúhoti emo'u Itukó'oviti mekúke:

⁶ “Enepono Mbélem ya poké'ixa Njúdeya, ako apáya'i itea haina ákoti itúkokonoke ya xapákuke ne koati hána'itinoe pitivóko ya Njúdeya, vo'oku énomonemo íhonea ne pahúkoti, enepone inuxínoatimo ne njanéna íhae Izarâe”
Miquéias 5.2

⁷ Yane he'onó kíxoane Êrodi iháxikea neko hóyehohiko ukeâti úkeaku ihâroti, epemó'ikoati itukóvotiye káxe koane kohê ipúhikeaku neko hékere noíxonehiko. ⁸ Ina pahukoâhiko ya Mbélem. Hara kíxoá:

—Píhe, kókoyuse íxea yépemo'iki koêku ne kalivôno. Enepono inixépanane, yéta'akapanumo motovâtimaka mbíheaya inzáyú'ikoponea —kíxoane.

⁹ Úkeane pího neko hóyehohiko ixikó'okoanehiko nâti. Ya xenékuke, ápeponemaka ne hékere, enepone noíxonehiko koeku óvea óvokuke ya úkeaku ihâroti inuxó kó'iyea tumúnekehiko tukú koeti símo xoko yónoku. Simoné'e xoko óvoku ne kalivôno, xe'ó koéne neko hékere koati oukeke. ¹⁰ Noixópanemaka hóyehohiko neko hékere, yupihovó koéne úhepeyeahiko isóneu koane êno elókeko okóvo. ¹¹ Ina urúkovahiko neko ovokúti, yane noíxoane ne kalivôno yoko Mâriya, êno. Ipuyüké kó'iyeanehiko nonékuke ne kalivôno ihayú'ikoati, koane míhe'okeahiko neko íhaku iparáti omínoakehiko ina porexôa neko omínoake, ôro, yoko kohépiti xêru êno úheti ihópune koéhati mîra, yoko po'inu xêru koéhati ísensu.

¹² Ina kouhápu'ikinoa Itukó'oviti neko hóyehohiko ya hopúneke ákoyeane vekapa xoko Êrodi. Énomone vekópinohiko po'íke xêne koeku aúkoapeovo poké'exake.

Ikóho'ixoa Yúse ne Mâriya yoko Jesus ya Ejítu

¹³ Enepo pihopóne neko hóyehohiko noixóponoti Jesus, yane símoane ánju ne Yúse ya hopúneke. Hara kíxoá:

—Keúsakapu, yáma ne kalivôno yoko êno. Íkeha'ixa ya Ejítu. Yávaheixanemo tukú koeti endá'akapapimaka motó'iyevanemo yaúkopivo, vo'oku opósi'ixoane Êrodi ra kalivôno kaha'âti koépeka —kíxoane.

¹⁴ Yane kousovone Yúse, úkeane pího ya yóti ikóho'ixoati ne kalivôno yoko êno ya Ejítu. ¹⁵ Ôvoheixoane ya Ejítu tukú koeti ivokóvone Êrodi. Kó'inokeneye maka kaúsakapune neko yuho Vúnae ya xoko porófeta koyúhoti emo'u Itukó'oviti mekúke, enepone koêti: “Koeku ukópea Ejítu, undíne ihaxíkopa neko nje'éxa” koêti.

Koepékexokono neko inámatiko kalivôno

16 Exoâne Êrodi itúkeovo aupú'ikoatine hóyenhiko ukeâti úkeaku ihâroti, yupihovó koene ímaikeyo. Yane pahúkoane koépekexeokono neko uhá koeti inámatiko kalivôno ya Mbélem pi'âtine xoénaena poké'eke, koánemaka xapa ko'óvokutihiko oveâti xêrerekuke. Itúkinovoke kalivôno pi'âtine xoénaena poké'eke vo'oku yúho neko hóyenhiko ukeâti úkeaku ihâroti kuteâti yé'akeneye xoénae ike ipúhikine neko hékere. 17 Yane kóusokovone neko kúxoti yútoe porofeta Njerémiya, enepone koêti:

18 “Ya Râma, ápe kámone xanéhiko, êno hónoti iyókexoti kotíveti koeku yaíkea. Manírapo Rákeu iyôti vo'oku xe'éxaxapa. Yoko ako itoâti iyúni'ikea vo'oku heú koe ívohikeovo xe'éxaxapa” koêti.*

Njerémiya 31.15

Ukopêa Ejítu ne Yúse

19 Ivokóvone neko Êrodi, apé kó'ino Yúse ya hopúneke ne ánjuna Vúnae. Yoko Ejítuke ovó'iko ne Yúse. Hara kíxoá ánju:

20 —Keúsakapapune, yamápanemaka ne kalivôno yoko êno, yaúkapapune ya poké'exa Izarâe, vo'oku ivókovonehiko neko kaha'âti koépekea ne kalivôno —kíxoane.

21 Yane omópane Yúse ne kalivôno yoko êno. Poké'exa Izarâe yonópohiko. 22 Itea eyekóxoane Yúse itúkeovo Arkílau, xé'a Êrodi, ahe'ókopo haíkene natíxea ya Njúdeya, píkoane yonópeaya. Yane éxokoa Itukó'oviti ne Yúse yonópokumo ya hopúneke. Énomone pihópino Ngalíleyake 23 xoko pitivóko koéhati Nazâre. Kó'inokeneye, koati tokopóvoti neko kúxoti yuho porófeta mekúke, enepone koêti: “Íháxeokonotimo íhae Nazâre” koêti.

3*Koeku yuho Xuaum Mbátita xapa xanéhiko*

Mk 1.1-8; Lk 3.1-18; Xu 1.19-28

1 Yaneko mekúke, pího Xuaum Mbátita ya Njúdeya yaneko mêum ákoti apêti, koyúhoti emo'u Itukó'oviti xapa xâne kamokénoponoati. 2 Hara kôe:

—Ikétivexanoe iséneuke ne pehúnevo koane kiríkapa, vo'oku yé'exovone kaxena natíxea ne Íhae Vanúke xapa xâne —kíxoane.

3 Yoko Xuaum Mbátita kixo ne porofeta Izâiya mekúke yaneko kó'iyeku:

“Énomonemo ne kohonókoti emó'u ya mêum ákoti apêti xapa xâne kamokénoponoati. Haramo koe yúho:

* 2:18 Enepone Rákeu kíxone porófeta, énomone neko yeno Njáko, oxú'ikene ne júdeuhiko. Kene yara yútoe Máteu, koati kixo'êkoti uhá koeti senóhiko júdeu ya Mbélem koepékokonoti xe'éxa.

'Míhe'akinanoe oxéne ne Vúnae itúkea ítuke xepákukenoe. Kéyusea kixeku ítíkivo nonékuke' ” kôe. *Izâiya 40.3*

⁴ Yoko evo'i kámelu ítúko ípovo neko Xuâum. Vakamóto ítúko hô'e. Kene vohóho yoko ho'o mópo íhae mêum ítúko nîka. ⁵ Enephikoneko íhae pítivokona Njeruzálem, yoko uhá koeti íhae Njúdeya, koane uhá koeti íhae xe'ókuke ne huvêo iháxoneti Njôrdaum, pihóhiko kamokénoponoti Xuâum. ⁶ Enephikone xâne koyuhópoti pahúnevo, áhikoahiko Xuâum yane huvêo.

⁷ Noixoâne Xuâum símeahikomaka êno farîzeu yoko sadúseu, enepohikone payásoti ya hó'eke jûdeu, hara kíxovokoxoa:

—Ítínoe ámoripono xâne kutí koeti koati ipúhokovoti koéxoe, ikítixatinoe ítívoatimo ne ipíhoponopemo Itukó'oviti pohúneti vo'oku yáhikivo njokóyoke? Ako kalíhuina! ⁸ Konókoti ítíkinoe únati motovâti iyúseyea ítíkivonoe ikotívexoati isóneuke ne pahúnevo koane kirikópati. ⁹ “Uti ámoripono Ábraum” hákonoe koe iséneupinovo, pe'okoâti ítíkivo aha Itukó'oviti vo'ókuke. Vo'oku eneponi itukápu énomone kahá'a ne Itukó'oviti, mani pahukoâti ítúkopeovo ámoripono Ábraum ra itátanehiko mopô.

¹⁰ —Kuteâti koêku ne povôti usó koyêtine tetúkea tikótihiko ukeâti poéheveke, enepohikone uhá koeti ákoti parêxa únati há'i, ina kurikókono yúkuke, énomonemakamo kíxoaneyé Itukó'oviti ne xâne váhere kixoku ítúkeovo. ¹¹ Kaná'uti ánjikeopinoo ya úne, yéxokovope ikétivexi iséneuke ne pehúnevo koane kirikópati, itea ya ingyénepoke, harakénemo koati hána'iti teyonéti ya undíke. Muhíkova anjío'keova koane omínoam perékatana, ako omóndokea. Énomonemo ahíko xâne, haínati ya úne itea ya xunákoke Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti, enepone kutí koetimo xunako yúku kasása'ikea. ¹² Kutí koetimo xâne omó'ixoti kasása'ikope ya vo'ókuke, kuteâti ápa. Kuteâti kixókonoku tiríku kasása'ikokono, énomonemo kixóneye xâne nê'e. Kuteâti kixókonoku ha'i tiríku ipíhopokono íhakuke, énomonemo kixóneye xâne únati kixoku ítúkeovo. Kene ne xâne kutí koeti tuti tiríku ákoti aunáti, oro'ókoatinemo yúkuke xoko ákotinemo ípukeovoku —kíxovokoxoane Xuaum Mbátita.

Koeku ahíko Jesus ne Xuaum Mbátita

Mk 1.9-11; Lk 3.21-22; Xu 1.31-34

¹³ Yaneko káxehiko, ipúhikea Ngalíleya ne Jesus. Hara yóno huveóke, enepone Njôrdaum, motovâti áhikeovo xoko Xuaum Mbátita. ¹⁴ Ina kixôa Xuâum:

—Mani íti motokêa áhikeonu itea itukovó koe ûndi yépemo áhikeopi —kíxoane.

¹⁵ Ina yumopâ Jesus:

—Ako yuvâti vo'oku koeku kó'iyeaneye, koati kousókoati ûti ne uhá koeti ínixoné Itukó'oviti ítúkeovo ponóvoti —kíxoane.

Yane kúteanemaka isóneu Xuaum Mbátita, áhikoane. ¹⁶ Ehá'axo ipúhikopea úne ne Jesus yaneko ahíkovo, mihe'ó kó'inoane vanúke koane noíxea Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti evesékoti xokóyoke kutí koeti kurúte. ¹⁷ Énomone yanê'e, apé koene emo'úti inu'íxoti vanúkeke kámone. Hara kôe:

—Eneporâ'a, énomone Nje'éxa koati ákoti omotóva ongóvo, porexónuti hána'iti elókeko ongóvo —kôe.

4

Hixopâ Ndeâpu íkorokea ne Jesus

Mk 1.12-13; Lk 4.1-13; Êb 2.18; 4.15

¹ Énomone yaneko ike áhikinevo ne Jesus, ómane Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti ya mêum ákoti apêti, hixopâti Ndeâpu íkorokea pahunévotike. ² Itopónone koarenta koeti káxe koane koarenta koeti yóti ákoyea nîka ne Jesus, yane épekoane hímakati. ³ Yanê'e, pihínoane Ndeâpu, enepone íkorokenati xâne pahunévotike. Hara kíxoá:

—Enepo itikápuxo Xe'exa Itukó'oviti, pehúkaikopo sá'iri'okopeovo pâum ra itátanehiko mopôí —kíxoane.

⁴ Ina kixôa Jesus:

—Hara koe yutoéti emó'uke Itukó'oviti: “Haina póhutine nikokónoti koxunáko xâne, itea kóxunakomaka ne uhá koeti emó'uinovi Itukó'oviti” kôe —kíxoane Jesus.

⁵ Úkeane óma Ndeâpu ya Njeruzálem, enepone iháxoneti Sasá'iti Pitivóko. Hara iyónoa xoko koati vanúke'exeaku yane hána'iti imokóvokuti, enepone témpulu ⁶ ina kixôa:

—Enepo itikápuxo Xe'exa Itukó'oviti, kepúhakapu poké'eke yukíti ra vanúke, vo'oku hara kôe ne yutoéti ya emó'uke Itukó'oviti:

“Pahukoâtimo Itukó'oviti ne ánuhiko, enepone ovóxe íhae vanúke kóyonoyeopi. Énomonemo namukópopi ya vô'u maka hákone okó'okoa mopôí ne hívi” kôe —kíxoane Ndeâpu. *Sáramu 91.11-12*

⁷ Itea hara kíxoá Jesus:

—Ako kalíhuina, vo'oku haramaka kôe ya po'íke yutoéti emó'uke Itukó'oviti: “Hako yoposi'okovo Yúnae Itukó'oviti” kôe —kíxoane.

⁸ Ina omopómaka Jesus ne Ndeâpu ouke êno hána'iti mopôí, exókoati uhá koeti pahúkoku payásotihiko yara kúveu mêum, koáne ne êno úhe'ene ⁹ ina kixôa:

—Mborexópeatimo uhá koêti ra koekúti neíxone kó'oyene enepo ipiyíkexa nonénguke kutí kixénuti Itukó'oviti —kíxoane.

¹⁰ Ina kixôa Jesus:

—Yahíkuxipunu Satanaé, vo'oku hara kôe emó'uke Itukó'oviti: “Ópoe hane Yúnae Itukó'oviti ipíyikexino. Poéhane motová kíxeokononeye” kôe —kíxoane.

¹¹ Noixoâne Ndeâpu ákoyea íta, yane ahíkuxopeovane. Yane ápehiko ánju, enepone ovoxe Itukó'oviti ukeâti vanúke simohíkoati ne Jesus kaxunákoponoati.

Inâ turíxo ítuke ne Jesus ya Ngalíleya

Mk 1.14-15; Lk 4.14-15

¹² Exoâne Jesus iká'akeovone ne Xuaum Mbátita, aúkopovo ya Ngalíleya. ¹³ Pohu vekó koepo Nazâre yonópoti Kafanáum. Hane óvo ne pitivóko xe'ókuke Mar-na Ngalíleya xoko po'i iháxakoku poké'exa Ngalíleya iháxoneti Nzebûlom yoko Nafítali. ¹⁴ Énomone yaneko pihópeaku Jesus ya Ngalíleya, kousokoa ne yútoe porofeta Izâiya mekúke koyuhó'iyeeati koêku, enepone koêti:

¹⁵ “Enepone poké'e íhauti Nzebûlom yoko Nafítali ovoti íyeuke Hána'iti Mar poixô'oke huvêo koéhati Njôrdaum, énomone ne Ngalíleya iháxoneti óvoku ne xanéhiko ákoti itukapu jûdeu. ¹⁶ Enepohikone xanéhikoya ovóheixoti hahákutike, noíxone êno hána'iti uhapú'iti. Epó'oxo enepohikone ovâti neko poké'e, óvohikoku xâne hoenáxovotine yonópea ipihóponovokutike, kouhapu'ikoane êno hána'iti uhapú'iti” kôe. *Izâiya 9.1-2*

¹⁷ Énomone yanekôyo, turíxovone ne Jesus koyúhoyea ne emo'u Itukó'oviti. Hara koe yúho xapa xâne:

—Ikétivexa iséneuke ne pehúnevo koane kiríkapa, vo'oku kaxénane natíxea ne Íhae Vanúke xapa xâne —kôe.

Itaíkoa Jesus hókea ne koaturu koeti númikuxokenati

Mk 1.16-20; Lk 5.1-11

¹⁸ Koeku yónea ne Jesus xe'ókuke Mar-na Ngalíleya, tokononé koéne pi'âti kopo'ínukokoti, Símaum iháxoneti Pêturu, yoko Ándere ixómoti kuríko númikuxope vo'oku itúkeovo itúkovokenehiko. ¹⁹ Ina kixoáhiko Jesus:

—Hekánunoe. Hainá'ikomo hêe yíxovonoe itea indukópopininoemo ihíkaxoti xâne hókeonu —kíxoanehiko.

²⁰ Énomone yaneko ókoku ôra, kurí kíxoane neko númikuxope, pihónehiko ikéneke Jesus.

²¹ Yane kali tumúneke, tokononé koéne po'i pi'âti kopo'ínukokoti ixómoti koyúseopo númikuxope kúveuke vatékene. Énomone ne Teâku yoko Xuâum, xé'ahiko Nzebêdeu. Yoko ápemaka há'a yane vatékenake. Yane itaikoane Jesus neko pi'âti hókeamaka. ²² Kurí kixónehiko há'a koane vatékene, pihónehiko ikéneke Jesus.

Ihíkaxo ne Jesus koane koitóvo êno xâne

Lk 6.17-19

²³ Uhá kíxoá Jesus yónea neko poké'exa Ngalíleya koane íhikaxea emo'u Itukó'oviti ya sinâgoga, enepone íhikaxovoku hó'e jûdeuhiko, koane koyúhoyeamaka ne inámati íhíkavoti koyúhoti kixoku natíxea Itukó'oviti xapa xâne. Koítovamaka Jesus uhá koeti koêkuti kó'iyevovoku aríne neko xanéhiko. ²⁴ Eyekóxokonone koeku ítuke ne Jesus ya uhá koeti poké'exa Sírea, omókonone uhá koêti ne ka'aríneti xokóyoke. Yoko ako tôpi kó'iyevovoku arinêti yuvâtihiko. Ápe xâne úroevo ndémoniu. Ápemaka ákoti aunáti tûti pepokehí koêti, koane isayú'ixovoti ákoti ehevákapu mûyo. Koítovahiko Jesus uhá koêti. ²⁵ Koati ênoti xâne íhae Ngalíleya hokó'ixoati, koane íhae iháxoneti Yehí Koeti Pitivóko, koánemaka íhae Njeruzálem, yoko íhae Njúdeya, koánemaka íhae poixô'oke huvêo, enepone Njôrdaum.

5

Koeku xâne koati únati koêku nonékuke Vúnae

Lk 6.20-23

¹ Noixoâne Jesus neko êno xâne, pihóne ouke kali mopô. Ivatákone, ina ahi'ókova íhikauhiko. ² Ênomone yanê'e, turíxoane Jesus íhikaxeahiko. Hara kíxovokoxoa:

³ —Koati únati koêku ne xâne inixópovoti ítúkeovo hána'iti ikonóko'ixovoti nonékuke ne Íhae Vanúke, vo'oku yonópotimo natíxokuke nê'e.

⁴ —Koati únati koêku ne xâne hokónuti, iyôti koeku kó'oyene, vo'oku kouhépekopinoatimo Itukó'oviti isóneu.

⁵ —Koati únati koêku ne xâne ákoti kapayásakapu, vo'oku ítukenemo ra poké'e ika'ínamakapakanane.

⁶ —Koati únati koêku ne xâne kutí koeti épeu úne yoko épeu hímakati koeku yupíheovo kahá'ayea ítúkea ponóvoti nonékuke Itukó'oviti, vo'oku kousókinoatimo Itukó'oviti ne âha.

⁷ —Koati únati koêku ne xâne seánati, vo'oku koseánakonotimakamo.

⁸ —Koati únati koêku ne xâne póhutine ponóvoti koekúti opósi'ixo ítúkea, vo'oku iníxotimo Itukó'oviti.

⁹ —Koati únati koêku ne xâne oposí'ixoti íkasaxea omíxone po'ínuhiko xâne, vo'oku iháxeokonotimo xe'exa Itukó'oviti.

¹⁰ —Koati únati koêku ne xâne ikoítoponokonoti kotíveti vo'oku únati ítuke, vo'oku yonópotimo natíxokuke Íhae Vanúke.

¹¹ —Koati únati kêkunoe enepo apê ihakópiti, koane vaheréxoti ítukeinopi, koane apémaka ákoti tôpi kixoku yúho ítúkoheya kêku vo'oku itíkivo hokónuti. ¹² Yupihovó ákoenoe elókeko yokóvo ixekánaneye, vo'oku koati hána'itimo némoepo vanúkeke. Yoko énomonemaka kixókononeye váherexea

ítukeinokono neko porófetahiko koyúhoti emo'u Itukó'oviti nóvo, enepohikoneko inúxoti ya utíke.

Íhokoa Jesus yúki ne íhikauhiko

Mk 9.50; Lk 14.34-35

¹³ —Kuteâti koeku itúkeovo únati kixoku kouhekea xánena ne yúki, énomonemaka kénenoeye xapa xâne kírivokoevo yara kúveu mêum. Itea enepo auké'e taú'iko ne yúki, ákonemo oxéne aúkopinokono taú'iko, yane ákonemo itúkovo, poéhane kuríkeokono koane kapásikexeokono xoko kuríkokonoku. Yokóhiyanavo mará'inamo yakútea ne yúki ákotine taú'iko.

¹⁴ —Kuteâti koeku yúku kouhápu'ikopeti, énomonemaka kénenoeye xapa xâne yara kúveu mêum. Epó'oxo kuteâti koeku pitivóko ovoti oukeke kali mopôdi ákoti itoâti hé'onea, énomonemaka kénenoeye. ¹⁵ Ako ihúxoti kouhápu'ikope xovo'ú kixoâti, itea enepo ihúxokono, koati xoko ókoku yúku ixíkokono motovâti kouhápu'ikea uhá koeti ovâti ne kúveu ovokúti. ¹⁶ Énomonemaka ákoeneye únati kixeku itíkivo maka naíxane xanéhiko ne únati ítike, epó'oxo maka iháyu'ikanehiko Itukó'oviti, enepone Yá'a íhae vanúke.

¹⁷ —Hákonoe ikitíxa nzimínoti ungé'exoponea ra Ponóvoti Kixovókuti ya yútoeke Muíse, koánemaka ne yútoe porófeta koyúhoti emo'u Itukó'oviti mekúke. Haina nzimínoti ungé'exoponea, itea nzimínoti indúkea uhá koêti ne yutoxóvotiya. ¹⁸ Koati emo'úti ra yunzó'inopinoo: Koêkumo ávoyea aúke'e ra vanúke koáne ra poké'e, ákomo ápahuina koekúti veyopóvoti yane Ponóvotike Kixovókuti yútoe Muíse. Muhíkova póhuti kali létara itukovo póhuti kali telépu'i, ákomo veyápapu ya koeku ávoyea kaúsakapu uhá koeti yutoxóvotiya. ¹⁹ Enepone xâne ákoti itukâ ne páhoenokono itúkea yane yutoéti, yusíkoti itúkeovo ínixoné ákoyea koati itúkovoke, ina ihíkaxamaka po'i xâne ákoyea itúka, koati énomonemo okopô koati ikenétike ivávakopeokono ya natíxokuke Íhae Vanúke. Itea enepone xâne itukoâti uhá koêti neko yutoéti koane ihíkaxotimaka po'i xâne itúkea, énomonemo itukóvo koati teyonétiya. ²⁰ Koati ngixópitinoe: Enepone kixeku itíkivo, konókoti yupíheovo anú'ukea ponóvoko kixoku itúkeovo ne éskiriba yoko farízeu, enepohikone inuxínoti xanéhiko hó'eke. Hákotí koené'eye, ákomo kalíhuina yenópi natíxokuke Íhae Vanúke —kíxovokoxoane Jesus.

Nókone xâne itúkea apê púvone, áko'o itukovo apê puvâti

Rm 12.19; Éf 4.26; 1 Tm 2.8; Tk 1.19; 1 Xu 2.1, 11

²¹ Ina kixovókokoxopamaka Jesus:

—Kémoanenoe koêku neko páhoenokono voxúnoekene itúkea, enepone “Hako kepéko” koêti, koánemaka ne koêti:

“Enepone koepékoti, omokónotimo yuhoíkovokutike maka ipíhapanakanane” koêti. ²² Itea hara ngixópinoe: Uhá koeti imaíkinovoti po'i xâne, omokónotimakamo yuhoíkovokutike maka ipíhapanakanane. Kene ne vaheréxinoti yuhó'ino po'ínu, omokónotimo xoko koati payásoti yuhoíkovokuti maka ipíhapanakanane. Kene ne koyúhoti itúkeovo ákoti isóneu ne po'ínu, naíxapu nê'e mará'inamo iyánapakana ipihóponovokutike xapa yúku. ²³ Itukovo yomoti iké'iparaxoke Itukó'oviti, ipíheati átake ina puyakápanapu yokóvo ápeyea pe'ínu vaheréxinopiti isóneu, ²⁴ kurí íxeavo ne yómone xoko áta, pihéne yího'ixoponi ne pe'ínu inúxotike motovâti unátipinokokonoe iséneu, ínamo yaukápapu peréxi Itukó'oviti ne íperaxike.

²⁵ —Enepone xâne apêti évotikopike, omópiti yuhoíkovokutike, yapásika kíxeaku unátipinoa iséneu ya xenékuke tumúneke sími yuhoíkovokutike. Hákoti koené'eye, itukapu simetíne yuhoíkovokutike, konokoâtimo yéni nonékuke ne pahúkotiya. Yane pahúkópitimo kiríkikono xoko pulísea, ínamo kirikákana ika'ákovokutike. ²⁶ Koati emo'úti ra yunzó'inopinoo: Ákomo ipíhikapa koeku ávovea peréxapa uhá koêti ne yoréveu — kíxovokoxoane Jesus, exókoatihiko kónokea épemea Itukó'oviti kotuyopinoa pahúnevo tumúneke seópea nonékuke.

Koêku ne xâne kapíneti ákoti itukapu koati yêno

Mt 18.8; Mk 9.43

²⁷ Ina kixovókokoxopamaka Jesus:

—Kémoanenoe neko yuhôti koêti: “Hákonoe kepiné'iyi múxone ne po'i xâne” koêti. ²⁸ Itea hara ngixópinoe: Itukovo apêti hóyeno komómoti sêno xaneâti íyokeova, koeku kó'iyeaneye isóneu, koati pahúkóvotine vo'ókuke ne váhere oveâti isóneuke. ²⁹ Enepo itukapu yúke, enepone koâti mbiú koeti ínixepe váherexino ne ítike, yusikóneni meréki koane kiríki ákotike malíka motovâti ákoyea váherexa ítike. Mani unatíne ákoyea poixo'o yúke yenópi vanúke yaneko usokó kó'iyea yúke itea yenópoti ipihóponovokutike. ³⁰ Koane itukapu veô'u, enepone koati íhinovoke váherexino ítike, yusikóneni titúki koane kiríki ákotike malíka motovâti ákoyea váherexea ítike. Mani unatíne ákoyea poixo'o veô'u yenópi vanúke yaneko usokó kó'iyea veô'u itea yenópoti ipihóponovokutike —kíxovokoxoane Jesus, exókoatihiko kónokea ákoyea íyuhixapapu sayá'ikopeova ne váhere ítike.

Koeku kuríkoti yêno

Mt 19.9; Mk 10.11-12; Lk 16.18

³¹ Ina kixovókokoxopaikomaka Jesus:

—Hara koemáka po'i yutoéti: “Enepone kuríkoti yêno, paréxapa koyuhópeti kotuyôpeati íha itúkeovo kó'ímati”

koé'epopo. ³² Itea hara ngxópinoe: Koêkuti kuríkoti yêno ákoti itukapu vo'oku aupú'ikoati yêno yuhó'ixoti po'i hóyeno, koati vaheréxoti ítuke nê'e, epó'oxo koatímakamo kutí'inoke pahukóvoti ne yêno oko'ímapo. Koánemaka ne koyenópati ne sêno, kutí koetímakamo ixómoti aupú'ikea inúxoti íma ne sêno koeku kóyenopea.

Veínoake xâne ikána'uxea yúho

Tk 5.12

³³ —Koáne kémoanenoe koêku neko páhoenokono ne voxúnoekene ítúkea, enepone koêti: “Hako simikíkixo koeku ítúkeovo iháke Itukó'oviti keyúhoyi, ítíkoti koati yuhôti. Konókotimaka kéveseki koêkuti yiúho kuteâti. Koati kenokoâti ítíki ne yiúho keyúhone iháke Itukó'oviti” koêti. ³⁴ Itea hara ngxópinoe: Hako itukóvo ya iháke koêkuti ihâe keyúhoyi. Muhíkova ya iháke “vanúke” ako yusíka, vo'oku koati ivátakoku Itukó'oviti natíxea nê'e. ³⁵ Muhíkovamaka ya iháke “poké'e” ákomaka yusíka, vo'oku kutí kôe ómomikoaku Itukó'oviti ne hêve. Muhíkovamaka ya iháke “Njeruzálem” ákomaka yusíka vo'oku ítúkeovo pítivokona Nâti koati payásoti ya uhá koêti. ³⁶ Muhíkovamaka ya iháke “tiúti” ákomaka yusíka, vo'oku enepone póhuti kali híyeu tiúti, ako ítea kehópu'iki, áko'o itukovo keha'âti keháha'ikopi, ákomaka ítea ítíki. ³⁷ Péhuxaikopo ne yiúho. Itukovo “Êm” kêti, énomone yákoe koáne ítíka ákoti ike'ítukexa po'i ihâe ikéna'uxi. Itukovo “Áko'o” kêti, énomone yákoe, koane ítíka ákoti po'i ihâe vínoake keha'âti ikéna'uxi. Yoko áva po'i vínoake keyúhoyi, koati ukeâti xoko Satánae nê'e.

Ako omótova ítúkoponea ésa'i ne váhere ítukeinokono

Lk 6.27-30

³⁸ Ina kixovókokoxopamaka Jesus:

—Kémoanenoe neko emo'úti koêti: “Itukovo apêti okó'okoti uke po'i xâne, konokoâtimaka óko'okeokono úke. Kúteanemaka koêku áva kehókoti oe po'i xâne, konokoâtimaka kehókeokono ôe” kôe. ³⁹ Itea hara ngxópinoe: Hako ítíkópono yésa'i enepo áva vaheréxoti ítukeinopi. Itukovo apêti ipusóhovofoxopiti, síkeanemaka ipúsokea poixô'oke. ⁴⁰ Koáne enepo áva maní iy-onópiti yuhoíkovoikutike koyúhote kónokea peréxi ripíno, síkeane omópeamaka keápana. ⁴¹ Koáne áva pahukópiti keínoinoa ínone ovâti póhuti kílomituru, yamína ya pi'âti kílomituru. ⁴² Koáne áva epemópiti ítikevo, peréxa. Áva kahá'ati váxeopi ítikevo, ívexamaka.

Muhíkova xâne puvo'óviti, konókoti ákoyea omótova vokóvo

Lk 6.32-36; 23.34; Át 7.60; Rm 12.14

⁴³ —Kémoanenoe neko emo'úti “Hako motovâ yokóvo ne ínikene koane pívamaka ne puvópiti” koêti. ⁴⁴ Itea hara

ngixópinoe: Hako motovâ yokóvo ne puvópiti. Itíkina orásaum ne vahe réxoti ítukeinopi. ⁴⁵ Yane itínenoemo itukóvo koati kaná'uti xe'éaxapa Itukó'oviti ya vanúke. Vo'oku poréxoá Yá'a íhae vanúke uhápu'iyéa ne káxe xapa xâne ákoti aunáti, koánemaka xapa únati xâne. Kúteanemaka kíxoaku poréxea úko ne xâne ponóvoti ítuke, koánemaka ne ákoti aunáti ítuke. ⁴⁶ Itukapu póhutine xâne ákoti omotóvopi okóvo ako omótovo yokóvo, namo kíxoaye ápeyea némoepo xoko Itukó'oviti? Muhíkova ne koperáxinotihiko nâti, enepone yómoti ánu'ukea kóperau, ákomaka kamáxatika ne ákoti omotóva okóvo. ⁴⁷ Itukapu póhutine ínikene itíkino únati, koati kutipasí keâti ne ákotihiko êxa Itukó'oviti, vo'oku énomonemaka kixóhiko ítúkeovo. ⁴⁸ Hukínóvoti ngíxeopinoe: Itíkapunoe ponóvoti kixoku ítúkeovo kuteâti koêku Itukó'oviti, enepone Yá'a íhae vanúke.

6

¹ Ina kixovókokoxopamaka Jesus:

—Yokóhiyanavonoe, hako yoposíko noíxeokono ne únati ítike keha'âti íháyu'ikeopi po'ínuhiko xâne, vo'oku enepo akoéneye ne ítike, ákomo némoepo xoko Itukó'oviti, enepone Yá'a íhae vanúke.

Koêku ne poréxoti huvó'oxeake ne xâne apêti konokínovati

² —Enepo áva peréxoake ne xâne apêti nókone, hako kutí koe pehúkoti inuxínopiti oxoti torombéta keha'âti noíxeokono ne ítike, kuteâti kixoku ítúkeovo ne xâne ikútixapovoti koati sasá'iti ya po'ínuhiko. Vo'oku enepo apê pôreu ya íhikaxovoku hó'e koáne ya none ovokúti, énomone kixínoakeneye kaha'átihiko ápeyea íhayú'ikoati. Koati emo'úti ra yunzó'inopinoe: Vo'oku íkomumuxeovone xâne, usóne námoepo nê'e. Yane ákonemo námoepo xoko Itukó'oviti. ³ Itea enepo áva hivó'oe, hako kalihú'ina yopósiki ápeyea po'i exoâti, muhíkova ne ínikene koati ákoti omotóva yokóvo ⁴ maka hákone exókono. Yane apêtimo némoepo xoko Itukó'oviti, enepone Yá'a íhae vanúke iníxoti koekúti ákoti po'i noixoâti.

Nókone kó'iyéa ne xâne ítúko orásaum

Lk 11.2-4

⁵ —Enepo itikánoe orásaum, hako kitêa ne xâne ikútixapovoti koati sasá'iti ya po'ínuhiko. Vo'oku enepo ítúko orásaum, áhatihiko xe'ó kó'iyéa ya íhikaxovoku hó'e koánemaka ya none ovokúti vékoheixoku xâne, kahá'ati noíxeokono. Koati emo'úti ra yunzó'inopinoe: Vo'oku íkomumuxeovone xâne, usóne námoepo nê'e. Yane ákonemo námoepo xoko Itukó'oviti. ⁶ Kene íti, enepo itíka orásaum, urukú yákoepo kúveu yóvoku. Exexó íxea ne péhapetea. Yépema ne Yá'a íhae vanúke, enepone ákoti

inixoâti, yane iko'íparaxopeatimo nê'e. Koáhati iníxoti koekúti ákoti po'i noixoâti.

⁷ —Koáne enepo itíka orásaum, hako kitêa ne xâne ákoti êxa Itukó'oviti yómoti káyuixea yúho enepo itúko orásaum. Koati ikútixatihiko yumopókonotimo vo'oku ixómoyea káyuihoa ne yúho. ⁸ Hako ikítipasikova ne xâne kuteâti nê'e, vo'oku exo nêkone ne Itukó'oviti, enepone Yá'a íhae vanúke. Tumúneke yépemi, éxoane ne nêkone. ⁹ Itea hara yáko e nepo itíka orásaum: "Íti Ha'a úti íhae vanúke, émbemo téyemo sasá'iti íhe ne uhá koeti xâne. ¹⁰ Émbemopi ukóponeamo ne netíxi yáye xapákuke úti, uti xâne. Itúkapu yáha kousókovo yara poké'e kuteâti koeku kousokeovo ya vanúkeke. ¹¹ Peréxavi nika úti itukovo káxe. ¹² Ketúyapa pahúnevo úti koêkumaka kóseanayea úti ne po'ínuhiko xâne va-heréxinoviti ítuke, kutí kixoâti uti ákoti pahukápu. ¹³ Hako sike'évi víkorokeovo pahunévotike itea peréxavi víteova ne váhere kixovókuti, (vo'oku poéhane íti itukóvo hána'iti nâti ya uhá koêti. Poéhane íti apê xunáko oúkeke uhá koêti. Poéhanemaka íti itukóvo hána'iti ihayú'iuti ya uhá koêti, ákotinemo hunókoku. Itúkapu énomoneoxo koéneye)" yáko e itíka orásaum —kíxovokoxoane Jesus.

¹⁴ —Vo'oku enepo kutí ixêa ákoti váherexeaku ítukeinopi ne po'ínu xâne, kúteanemakamo kixópiku Itukó'oviti. ¹⁵ Itea enepo hákoti kixeáneye (ne váhere ítukeinopi po'i xâne), ákomakamo katúyapa váhere ítike ne Itukó'oviti, enepone Yá'a íhae vanúke.

Nókone kó'iyea ne xâne enepo jejuá kôe

¹⁶ Ina kixovókoxopamaka Jesus:

—Enepo jejuá yakôe, hako isone'ekovoo keyê kuteâti kóyeku ne xanéhiko ikútixapovoti sasá'iti ya po'ínuhiko, kahá'atimaka éxokeovo po'ínuhiko xâne itúkeovo jejuá koêti. Ivévaka ra yunzó'inopinoe: Vo'oku íkomumuxeovone xâne, usóne námoepo nê'e. Yane ákonemo námoepo xoko Itukó'oviti. ¹⁷ Kene íti, enepo jejuá yakôe, hako kixevóneye, itea kímanduxapu ina kevaríkapu koane kipéneapeu, ¹⁸ maka hákone exôa po'ínuhiko xâne itúkeovo jejuá kêti, itea itúkapune póhutine Itukó'oviti exôa, enepone Yá'a íhae vanúke iníxoti koekúti ákoti po'i noixoâti. Yane apêtimo némoepo xokóyoke.

Koêku ne kaná'uti vírikuxea, uti xâne

Lk 12.33-34; 2 Tm 4.8; Êb 10.34; 1 Pê 1.4; Ap 7.15-17; 21.1; 22.1

¹⁹ —Hako yoposí'ixo kirí'uxi apeínopiti yara poké'e ya ákoyeaku oríkoa kálihunoe hó'openo níkoheyea, koáne ya ápeyeaku iko'íhomuyoxoati, koánemaka xoko ápeyeaku urukú koeti oméxoponea. ²⁰ Itea itúkapu vanúkeke ítixe apeínopiti

xoko ákoyeaku aúke'e, koáne xoko ákoyeakunemo kálihunoe hó'openo níkóheati, koáne xoko ákoyeaku iko'íhomuyoxoati itukovo koesáyu'ixoati, koáne xoko ákoyeakunemo urukú koeti oméxoponea. ²¹ Vo'oku koêkuti yunákoaku ne apeínopiti, itukapu vanúkeke áko'o itukapu poké'eke, énomoneoxo yónoheixo iséneu —kíxovokoxoane Jesus.

Ominó'oviti uhapú'iti yoko hahákuti

Lk 11.34-36

²² —Kuteâti koeku yúku kouhápu'ikopeti, énomone koéneye ne uke xâne koxé'uke. Enepo aunáti ne yúke, uhapú'itikemo yóvoheixo. ²³ Kene itukapu ákoti aunáti ne yúke, hahákutikemo yóvoheixo. Kúteanemaka koêku ne kouhápu'ikoti isóneu xâne. Enepo itukapu hahakú kixópiti ne mani kouhápu'ikopiti, yupihovó koetíneoxomo itúkeovo hahákutike yóvoheixo.

Konókoti itúkeovo Itukó'oviti yoko ítuke yuíxovo úti

Lk 16.13; 12.22-31; Fp 4.6; Êb 13.15; 1 Pê 5.7

²⁴ Ina kixovókokxopamaka Jesus:

—Ako xâne motovâti pi'á kíxea pátarauxa. Vo'oku koêkumo ákoyea omótova okóvo ne po'ínu, yane ákomo itúkoake ne po'ínu, áko'o enepo itukapu yuíxovoxo ítukexeake ne po'ínu, yane ákomo itúkoake ne po'ínu. Koane enepo yixápu kirí'uxi apeínopiti, ákomo yoxéne yíxivo ítuke Itukó'oviti.

²⁵ —Énomone ngxínopinone ákoyea ixomo ipúpakina yokóvo ne kixékumo kêku itukovo káxe, ukínopikumo nîke yoko yêka, koane nókone kexé'u kixékumo iké'ipovoxopivo. Vo'oku enepone kéyeku itukovo káxe, haina pohúneti níki. Koane haina pohúneti iké'ipovoxopivo yápeino. ²⁶ Ivévakapihi koêku ne hó'openohiko ôti. Ako nâ. Koane ako ítixeaku ha'i nóne. Ákomaka unákoku nîka, koane ákomaka óvoku ítixoku êno níkokónoti, itea kóyeane poréxea Itukó'oviti nîka, enepone Yá'a íhae vanúke. Hainá'ikopo itínoe yupihóvo itóponone nonékuke Itukó'oviti yane hó'openohiko? ²⁷ Ako ápahuina ya xepákukenoe itotimo kóukoponea kaxena ivókovo, yusíkoti yupíheovo kóxunakeovo kahá'ayea kóukoponea.

²⁸ —Ná'ikopo koeti yupíhinovo yóna iséneu ne kixékumo iké'ipovoxopivo? Ivévakapihi koeku payá'iyea ne koati uhé'ekoti hîu ítunoêvoti ya mêum, enepone humanévoti. Ako okó'ítuke, koane ákomaka ixúxuka kuteâti koeku xâne. ²⁹ Itea koati ngxópitinoe: Muhíkova neko uhá koeti úhe'ene Salúmaum, enepone hána'iti nâti iríku mekúke, ako itápana úhe'ene hîu ne ítunoêvotihiko íhae mêum. ³⁰ Katarákoapo Itukó'oviti ne ítunoêvoti íhae mêum mapini póhutine kó'oyene ápeyea, ihârotike oro'ókokonotinemo yúkuke, ínapomo hako katarákopi itínoe xâne ôriti kúveova. ³¹ Hákoikopo pipokéxo iséneu ixómoyea

yépemo'ixopovo ukínopikumo ne nîke yoko yêka koane ípevo. ³² Enepora uhá koeti koekúti, koati xâne ákoti êxa Itukó'oviti yonóheixoa isóneú. Yoko éxoa Itukó'oviti, enepone Yá'a íhae vanúke, kénokinoe uhá koêti ra koekúti hiko. ³³ Hane ítíka yónoheixoku iséneú inúxotike, ítúke Itukó'oviti koánemaka péni kixeku ítíkivo kuteâti ahá'inopi. Yanê'e, kousókinopeatinoemo Itukó'oviti ne uhá koeti po'ínuhiko nékone. ³⁴ Hako pipokéxo iséneú vo'oku nékonemo ihârotike, vo'oku apépotimakamo po'í yónoku iséneú ihârotike. Ópoe hane yónoku iséneú ne nékone ya póhutihiko káxe. Hákoné kiri'úxo pipókexinoá iséneú ne nékone ya keno'ókoti káxe —kíxovokoxoane Jesus.

7

*Ako yusíka vitúkeovo xâne húketi isóneuno po'ínuhiko xâne
Lk 6.37-38, 41-42; Rm 2.1; 14.1; 1 Ko 4.5; Tk 4.11*

¹ Ina kixovókokopaikomaka Jesus:

—Hákonoe ítíkovo xâne húketi isóneuno po'ínuhiko xâne in-xeâti ákoyea aúnati enepo hákoti yexôa koêku, mará'inamakamo íxekananye. ² Vo'oku kuteâti kixeaku iséneunoa ne po'ínuhiko xâne, énomonemakamo kixékononye. Kuteâtimaka ítikeinoá ne po'ínuhiko xâne, énomonemakamo koéneye ítikeinokono.

³ —Na koeti yíxínova kemómoyi ne kutí koeti kalíhuti koekúti yonoti ukeku pe'ínu, koeku ákoyea ínixepa ne kutí koeti koati hána'iti ítátane tikóti yonoti yukékuke? ⁴ Na kíxoaye yéxoki po'í xâne pahúnevo koeku ákoyea ínixepa ne pehúnevo? Mani kutí keti xâne ákoti eapâ ne hána'iti ítátane tikóti yoneâti ukéku, itea kóyeane kixea ne po'ínu: “Veyámbinapeavo ne kali koekúti yonoti yukékuke” kixoâti. ⁵ Ítínoe ikútixapovoti koati sasá'iti ya po'ínuhiko, viyápa inúxotike ne kutí koeti hána'iti ítátane tikóti yonoti yukékuke, maka sásasa ákoyepone ínixi. Ínamo omotóva viyópi ne kutí koeti kali koekúti yoneâti ukékuke ne pe'ínu.

⁶ —Hako kutí kê xâne poréxoti tamúku koati únati yoko sasá'iti koekúti. Hákomaka kutí kê xâne kuríkoti uhé'ekoti iyoyónevoti yupihóvati hepíko xapa kûre, mará'inamo ákanukexa, yane koímaiti okópeopi koane óko'okeopi.

*Konókoti kutípea úti yumópeovimo Itukó'oviti vitúko orásaum
Lk 11.9-13*

⁷ —Yépema Itukó'oviti ne yâha vo'oku porexópeatimo. Kéxuna'ixapu yopósiki vo'oku itepónoatimo. Hako imaxovó kixêa yépemo'ixi, kuteâti koeku ixómoti ipusóko pahapéti ehane míhe'okinokonoa. ⁸ Vo'oku uhá koeti epémoti, poréxokonoa ne épemone. Koáne ne koxuná'ixovoti opósikea ne nókone, ítóponoa. Koáne ne kutí kixóvoti ipusókoti pahapéti, míhe'ókinokonoatimo. ⁹ Ítínoe apêti xe'éxa, maní'ikopomea perexoâti mopôti ne xi'íxa epemápi páum? ¹⁰ Manímea koéxoe

peréxoa epemápi hôe? ¹¹ Muhíkinova itínoe mapini váhere xâne pahukóvoti nonékuke Itukó'oviti, itea peréxoa únati koekúti ne xi'íxa. Ínapoxo ne Ha'a úti íhae vanúke, koatimo únati koekúti poréxoa ne xâne epemoâti.

¹² —Kuteâti koeku yâha kíxeopineye ne po'íhiko xâne, énomonemaka íxeaneye, vo'oku énomone itukóvo ne koati kaná'uti kixó'ekone ne Ponóvoti Kixovókuti yútoe Muíse, koánemaka ne íhikauvi yútoe porófetahiko koyúhoti emo'u Itukó'oviti mekúke.

Pi'âti kó'iyevoku xêne

Lk 13.24; Fp 3.19-20

¹³ Ina kixovókokoxopamaka Jesus:

—Hara víka xoko pahapéti iyonópoti xâne xoko Itukó'oviti, enepone kutí koeti kalíkuti. Vo'oku enepone pahapéti koáne ne xêne yonópoti ipihóponovokutike, koati vákuti nê'e, koane êno xâne vekoâti. ¹⁴ Itea enepone xêne yonópoti xoko Itukó'oviti, ako ávaku koánemaka ne páhapetea, yoko ako axú'ina xâne itoâti vékea.

Xâne ákoti itukapu koati kaná'uti páhoe Itukó'oviti koyúhoyea emó'u

Lk 6.43-44; Xu 15.4; Tk 3.11; 1 Xu 4.4

¹⁵ —Yokóhiyanavo ne xâne ákoti okoyúhoa ne kaná'uti emo'u Itukó'oviti, vo'oku upánini kutí'iyea éxoko su'ûso simopínoe, koatíhiko kutí koeti koyuvôrixovoti yovîre ákoti iyuhixa hopéno'iu enepo isukôa. ¹⁶ Ya kixoku itúkeovo, énomonemo yéxi itukóvotiye kuteâti yéxi koêku ne xuve tikóti vo'oku há'i. Ápeikopo xâne veyoti úva xuvékuke topekóxe? itukovo veyoti fígu ka'ávetike nonéti xapa úhiti? ¹⁷ Vo'oku uhá koeti únati xuve tikóti, únatimaka ne há'i pôreu. Kene ne váhere xuve tikóti, váheremaka ne há'i pôreu. ¹⁸ Ako yusíka poréxea váhere há'i ne koati únati xuve tikóti. Ákomaka parexa únati há'i ne váhere xuve tikóti. ¹⁹ Uhá koeti xuve tikóti ákoti parêxa únati há'i, tetúkokono ina kurikókono yúkuke. ²⁰ Kúteanemaka koeku nekôyohiko, vo'oku enepone há'i pôreu, énomonemakamo yéxi itukóvotiye neko xâne.

Yuhu Jesus koêku ne urúkopovoti natíxokuke Itukó'oviti vanúkeke
Lk 6.46; 13.25-27; 2 Ko 11.13; 13.5; 2 Pê 2.1; 1 Xu 2.3; 5.12

²¹ —Hainamo uhá koeti xâne “Unaém, Unaém” kixónuti úrukopeovomo natíxokuke Íhae Vanúke. Poéhanemo neko itúkoti ahá'inoa Nzá'a íhae vanúke. ²² Yaneko káxe, enómo xâne kixónuti: “Unaém, Unaém, koyúhopepo uti yemó'u xapa xâne vitúkoti péhoenovi. Ihékemaka veínoa úti kópuhikopea úti ne ndémoniu urúkovoti xoko xâne. Ihékemaka veínoa úti vitúkea

êno iyupánevoti” kixónutimo. ²³ Yane ínamo injâ: “Hainánoe iti ovónje. Yahíkuxipunu itínoe itúkoti váhere” ngixoâtimo.

Pi'âti kó'iyevoku poéheve péti

Lk 6.47-49

²⁴ Ina kixovókokoxopamaka Jesus:

—Uhá koeti xâne kamokénoati ra emó'um koane itukoâti, hane koéneye ko'isóneuti hóyeno itúkoti pêno xoko poké'e mopoíxoti. ²⁵ Keno'óko êno úko, koínikone huvêo ina kayakákoa êno xúnati ihunóvoti neko ovokúti, itea ako íkarakapu vo'oku itúkeovo xoko poké'e mopoíxoti ixíkokono.

²⁶ —Kene uhá koeti kamoâti ra emó'um ákoti itukâ, hane koéneye xâne ákoti isóneu itúkoti pêno xoko poké'e hariríxoti. ²⁷ Keno'óko êno úko, koiníkone huvêo ina kayakákoa êno xúnati ihunóvoti neko ovokúti, yane íkorokovone. Heu-heú kôe itáhineyêa —kíxovokoxoane Jesus.

Úkeakune xokóyoke ne hána'iti exóneti íhikaxone Jesus

Mk 1.22

²⁸ Uke'éxone koyúhoyêa ne Jesus, enepohikoneko êno xâne kamokénoati, yupíhova iháyu'ikea ne ihíkauvoti íhikaxone, ²⁹ vo'oku koati iyúseoti itúkeovo úkeakune xokóyoke ne hána'iti exóneti íhikaxone ne Jesus, kene haina kuteâti ne éskiribahiko, enepone ihíkaxoti yútoe Muíse.

8

Koitóva Jesus neko yúvone lépara

Mk 1.40-45; Lk 5.12-16

¹ Evesékopeane Jesus ouke neko kali mopô, yupihovó koe êno xâne hokopâti. ² Yane apé koéne hóyeno ahi'ókovoti Jesus. Enepone hóyeno, yúvone koati váhere arinêti iháxoneti lépara. Ipuýké koéne nonékuke Jesus koane kíxea:

—Unaém, enepo yakahá'a, motóva kesása'ikopinu yara arínem —kíxoane.

³ Ina sipo'ókoa Jesus koane kíxea:

—Ngahá'a, sesá'ipine ra yaríne —kíxoane.

EHá'axo koyúhoa Jesus, má koépone neko aríne, unátipone.

⁴ Ina kixôa Jesus:

—Hako yetó'oko koêkuti xâne ra índukeinopi, itea yéxakapanapa ne sasedóti, enepone inuxínoti xâne hó'eke. Yamína iké'iparaxoke Itukó'oviti kuteâti koeku páhoenovi yútoe Muíse, yéxokovope itúkeovo yunatípotine —kíxoane.

Koitóva Jesus neko ahínoe tuti húndaru íhae Róma

Lk 7.1-10

⁵ Simoáne Jesus ne Kafanâum, ápe ikoseânaxovati, hóyeno ákoti itukapu júdeu, tuti póhuti séndu húndaru íhae Róma. ⁶ Hara kíxo:

—Unaém, anêko anzínoe ka'aríneti óvonguke. Ákone ita ehévokeovo mûyo. Koati yupihóvotine koítoponeovo kotíveti vo'ókuke ne aríne.

⁷ Ina kixôa Jesus:

—Mbihotímo yóvokuke, ngoítóvatimo —kíxoane.

⁸ Itea hara kíxoa tuti húndaru:

—Unaém, ako yomótokea yûrukivo óvonguke. Pohu pahú íxea unátipea ne anzínoe, yane itóvotinemo. ⁹ Vo'oku undímaka hóyeno konókoti itúkea páhoenonu payásoti ya undíke. Koane ápe húndaru konókoti itúkea mbáhoenao. Poéhane kónoko “Píhe” ngíxea, yane pihotíne. Kene po'ínu, “Kiná'aka” ngixôa, kenó'oko. Koane anzínoe, “Hara itíka” ngixôa, itúkoa ne mbáhoenao itúkea —koéne.

¹⁰ Kamoáne Jesus neko emó'uinoa tuti húndaru, yupíhova iháyu'ikea, ina kixôa neko xanéhiko hokoâti:

—Koati emo'úti ra yunzó'inopinoe: Ako noínjeaku xâne koati kuvovónuti kuteâti râ'a, muhíkova xapákuke íhae Izarâe —koéne.

¹¹ Ina koe'íkomaka:

—Koati ngixópitinoe: Enómo xâne ukeâti po'íkehiko poké'e ya xoko úkeaku ihâroti koáne ya xoko kíyo'i káxe ivatákonotimo ya xe'o mêsa ya ayuúti xapákuke evo Ábraum, Izáki yoko Njáko ya natíxokuke Íhae Vanúke. ¹² Itea enepohikone íhae Izarâe, enepone mani koati noivókoeti yonópea, kurikókonotimo xapa êno hahákuti, óvoku iyókexoti yoko ngarutútukexoti ôe vo'oku tiveko koêku —kíxovokoxoane Jesus.

¹³ Ina kixôa Jesus neko tuti húndaru:

—Pihépane yóvokuke. Vo'oku kívivonu, énomone ákoeneye kuteâti yâha —kíxoane.

Énomone yaneko ókoku káxe, unátipone ahínoe neko tuti húndaru.

Koítóva Jesus ne imose Pêturu

Mk 1.29-31; Lk 4.38-39

¹⁴ Simoné'e ne Jesus óvokuke Pêturu, inu'í kíxeane imóse ípeke, yupihóvoti otuko mûyo. ¹⁵ Yane namú kíxeane vô'u Jesus. Uké'epone neko otuko mûyo, ina exepúkopo neko sêno, yane kátarakopone Jesus.

Êno po'ínuhiko ka'aríneti koítovone Jesus

Mk 1.32-34; Lk 4.40-41

¹⁶ Yaneko kíyo'i káxe, omókonone xoko Jesus neko êno xâne ûroevo ndémoniu. Yane pohu pahú kixópa Jesus neko ndémoniuhiko, ipúhikoponehiko, yoko koítovamaka uhá koêti neko xâne ka'aríneti. ¹⁷ Kó'inokeneye motovâti kousokeovo neko yuho Itukó'oviti, yútoeke porofeta Izâiya mekúke, enepone koêti:

“Koati énomone veyopínovi varíne, koane oukeke yonópo uhá koêti ne veópone” koêti. *Izâiya 53.4*

Koeku apê kahá'ati hókea Jesus

Lk 9.57-62

¹⁸ Noixoâne Jesus yupíheovo êno xâne hokó'ixoati, pahúkoane neko íhikauhiko usó kixoíxea vatéke tarú'uxope poixô'oke neko Mar-na Ngalíleya. ¹⁹ Yane ápene éskiriba, enepone íhíkaxoati ne Ponóvoti Kixovókuti yútoe Muíse, ahí'ókovoti Jesus. Hara kixoá:

—Íhikaxotí, nzokópitimo koêkuti yénoku.

²⁰ Ina kixôa Jesus:

—Enepone úkoe, ápe úhorona, koáne ne hó'openohiko ôti, ápe môko. Kene ûndi, undi íhae vanúke ikútipasikoponovoti xâne, ako óvongu yonómboku ómomingea yara kúveu mêum —kixoane.

²¹ Ínamaka apê po'i hokoti Jesus kixoâti:

—Unaém, sikénuvo engóxeakomo nzá'a inúxotike enepo ivakápune, ínamo nzakâpi.

²² Itea hara kixoá Jesus:

—Kiná'akane ingéneke. Síkeane ne kutí koeti ivokóvotinehiko ákoti yuixápu ítuke Itukó'oviti ekóxoapeamo ne ivokóvoti —kixoane.

Ixikôa Jesus neko xúnati ihunóvoti

Mk 4.35-41; Lk 8.22-25

²³ Yane úsa'ixovane Jesus ne vatéke koane íhikauhiko ikéneke.

²⁴ Koeku píhea, apé koéne êno xúnati ihunóvoti. Koati xúnati ovóxokeovo ne úne enó'inoke úne urúkovati ne vatéke. Yoko imókoti ne Jesus. ²⁵ Ina ahí'ókova íhikauhiko koyúkoati. Hara kixoá:

—Unaém, yokótixovi mará'inamo vívahikapu.

²⁶ Ina kixovókoxoa Jesus:

—Na koeti itíkinovonoe íreti? Koati itínoe xâne ôriti kúveovonu —kixovokoxoane.

Ina exepúko ne Jesus pahukôa ókea ne ihunóvoti koane kóyunukeovo ne úne. Yane huvemoo koépone ikéne.

²⁷ Yupihovó koe píkeahiko neko íhikau. Hara kixókoko:

—Kutimea itukóvoye ra hóyeno? Muhíkinova úne yoko ihunóvoti itúkea yúho —kixókokonehiko.

Koitóva Jesus neko pi'âti hóyeno úroevo ndémoniu ya Ngâdara

Mk 5.1-20; Lk 8.26-39

²⁸ Simoné'e ne Jesus poixô'oke neko Mar-na Ngalíleya xoko poké'e koéhati Ngâdara, apé koéne pi'âti hóyeno okotúmonexoati ukeâti pe'áxatike, ainóvoti úroevo ndémoniu. Yoko hi'imé koéne xâne pikoâti vékea xe'ókuke neko óvoheixoku, vo'oku itúkeovo koati koímaitine neko hóyeno. ²⁹ Yane kóhonokone emó'u neko pi'âti. Hara kôe:

—Jesus, Xe'exa Itukó'oviti, na koeti yího'ixopoinovi? Simínetine ipíheponivi tumúneke símea kaxéna? —kíxoanehiko.

³⁰ Yoko ápe êno kûre ixómotihiko níko xêrerekuke neko óvoheixoku. ³¹ Ina kixopómaka Jesus neko ndémoniuhiko:

—Enepo itukapu pehukópoviti, hane pehúkapavi xapákuke ne êno kûre —koénehiko.

³² —Pihépanenoekopoya —kíxoane Jesus.

Ipuhíkopeanehiko, ponokó koépone xapákuke neko êno kûre. Yane heú koéne éhahikeovo neko kûre koane íkorono'ekeovohiko úneke ukeâti ouke ne mopô. Heú koéne yúpuririhikeovo.

³³ Kene enepohikone koyonoâti neko kûrehiko, kohó'ikene. Simoné'e pitivókoke, koyúhoahiko uhá koêti neko koekúti koánemaka koépoku neko pi'âti hóyeno úroevo ndémoniu.

³⁴ Yane pihónehiko ne ko'óvokuti noíxoponea Jesus. Simohíko xokóyoke, koyúhoinoahiko kahá'ainoa ipúhikopea yane poké'exa.

9

Koitóva Jesus ne isayú'ixovoti ákoti ehevákapu mûyo ya Kafanâum

Mk 2.1-12; Lk 5.17-26

¹ Ina urúkopovamaka Jesus ne vatéke yanekôyoke. Taru'úxoane neko úne, yane pihópone ya pitivóko éxokexeaku.

² Énomone yanê'e, apé koénehiko xâne ominoâti hóyeno isayú'ixovoti ákoti ehevákapu mûyo. Ixané kíxoahiko pouke. Noixoâne Jesus itúkeovohiko koati kuvovâti, ina kixôa neko isayú'ixovoti:

—Nje'exá, aúhepepone iséneu, itúyopone pehúnevo.

³ Yoko ápe ihákaxoti yútoe Muíse, enepone éskiribahiko xapákuke. Ina kôe isóneunoahiko: “Enepora hóyeno, koati itúkovoti Itukó'oviti” koénehiko isóneu.

⁴ Yane exó kíxeane Jesus isóneuhiko, ina kixoáhiko:

—Na koeti váherexino iséneunonu? ⁵ Kuti itukóvoxo ákoti hé'onoke'e ngíxea ra isayú'ixovoti: “Itúyopone pehúnevo?” áko'o “Yexépakapa, yenápa” ngíxea. ⁶ Itea kó'oyene, enjókopitinoe ápeyea njunáko yâye yara poké'e ngotúyopea pahunévoti, undi íhae vanúke ikútipasikoponovoti xâne —koéne.

Ina kixôa Jesus ne isayú'ixovoti:

—Yexépakapa, viyápa ne peúke, pihépane yóvokuke —kíxoane.

⁷ Yane xépu koépone neko isayú'ixovoti, pihópone óvokuke.

⁸ Enepohikoneko ênoti xâne noixoâti, yupíhova iyúpaxeova ne koekúti koane iháyu'ikeahiko Itukó'oviti vo'oku poréxea xunakóti ne xâne yara poké'e kíxeaneye ne ítuke, ikútíxatihiko xanehí koêti ne Jesus.

Inâ ihaxíkoa Jesus ne Máteu

Mk 2.13-14; Lk 5.27-28

⁹ Úkeane ukopóno ne Jesus, yane noíxone hóyeno koéhati Máteu, vaata koyêti xoko kóperaxoku vo'oku itúkeovo koperáxinoti nâti. Ina kixôa Jesus:

—Kiná'aka ingéneke.

Yane xepú koéne ne Máteu, pihóne hókea Jesus.

Iníkoa Jesus ne xanéhiko pahukóvoti

Mk 2.15-17; Lk 5.29-32

¹⁰ Ikénepoke, ixómoti níko ne Jesus yoko íhikauhiko óvokuke Máteu, simóne êno po'ínuhiko koperáxinoti nâti, enepone yómoti ánu'ukea kóperau, koánemaka xâne pahukóvoti kaha'íneti Jesus níkeahiko xe'ókuke mêsa. ¹¹ Noixoâne farízeu, enepohikone yuixóvoti hókea yútoe Muíse, hara kixo íhikauhiko Jesus:

—Na koeti ínikinoa íhíkaxopiti ne koperáxinotihiko nâti koáne ne xâne pahukóvoti? —koénehiko.

¹² Kamoáne Jesus épemo'ikeokono ne íhikauhiko, hara koéne:

—Enepohikone xâne ákoti yuvâti, ako okónoko ipixáxoati. Poéhane ka'aríneti konokôa. ¹³ Itea pihénoe, yapásika yéxi kixó'ekone ne yutoéti emó'uke Itukó'oviti, enepone koêti: “Hane ngahá'a itíkivo seánati, kene haina ngahá'ati iké'iparaxinu hó'openo képeu” koêti. Vo'oku haina nzimínoti xâne ponóvoti kixoku itúkeovo, itea hane nzimíno, xâne pahukóvoti (maka ikátivexane isóneuke ne pahúnevo koane kuríkopea) —kíxovokoxoane Jesus.

Koyuhôa Jesus nókone kó'iyea ne xâne enepo jejuá kôe

Mk 2.18-22; Lk 5.33-39

¹⁴ Yane pihóne xoko Jesus ne íhikauhiko Xuaum Mbátita. Hara kíxoahiko:

—Na kó'inoaye iséneu ne jejuá kó'iyea xâne? Vo'oku úti, uti íhikau Xuâum, kóyekune jejuá kó'iyea úti koánemaka ne farízeuhiko, itea ako jejuá ákoe ne íhikeuhiko.

¹⁵ Ina kixôa Jesus:

—Yusíkoikopo ikáxu'iyea okóvo ne húpiu kasátuxoti koêkuiko ápeyea ne koyénoti híyeuke? Ako kalíhuina. Itea simóvotimo káxe veyópeokonokumo ne koyénoti xapákuke. Yane ínamo jejuá akôe —kíxovokoxoane Jesus, kixopóvoti yane éxetina.

¹⁶ Ina koe'íkomaka Jesus:

—Ako veyoti inámati ipovóti itukoâti ihápa'akope xoko yékoteno ipovóti, vo'oku mani koukóponoati ívarereoku ne yékoteno ipovóti —kíxovokoxoane, íhókoati inámati ipovóti ne íhíkavoti íhíkaxone ákoti akutêa ne kúxoti hó'e xâne.

¹⁷ Ina koe'íkomaka:

—Ákomaka yusíka unákeovo inámati víyum ya yékoteno íhaku itukéti ya vakamóto, mará'inamo ívarerea ne yékoteno íhaku enepo ihiyáka ne inámati víyum. Yane mani evókovoti ne víyum koánemaka ne íhaku. Itea konókoti ímeokono inámatike íhaku ne

inámati víyum. Yane ákomo évakapu ne íhaku koáne ne ovâti — kixovokoxoane, itúkoti po'í íhokoake ne íhíkauvoti íhikaxone.

Koitóvo sêno yoko seno kalivôno ne Jesus

Mk 5.21-43; Lk 8.40-56

¹⁸ Ixómoiko koyúho ne Jesus, símoane hóyeno teyonéti ya hó'eke júdeu. Ipuyüké koéne nonékuke Jesus koane kixea:

—Ínati ivokóvo kali inzíne. Yaxénapanu óvonguke. Puhu ipihó íxepana veô'u xokóyoke, iyukópovotimo —kixoane.

¹⁹ Yane exépuko ne Jesus, úkeane pího ikéneke koánemaka íhikauhiko. ²⁰ Yane apé koene sêno nduse koetine xoénae ká'arine. Akó'oti áka evésekea aríne. Akéneke Jesus véko sipóheoponeati heve ípovo, ²¹ vo'oku hara koeti isóneu: “Énepomo puhu nzipáheyea ípovo, indóvotimo” koeti isóneu. ²² Yane na'akené koéne ne Jesus. Noixoâne neko sêno, hara kixoa:

—Nje'exá, aúhepepone iséneu. Itévone vo'oku kívivonu — kixoane.

Énomone yanê'e unátipone neko sêno.

²³ Úkeane ukopóno ne Jesus óvokuke neko hóyeno inuxínoti xanéhiko ya hó'eke. Simoné'eya, noixoane neko êno xâne oxoti étakati íkotívexoati isóneuke ne ivokóvoti, koane ákoyea tópi kixóvoku íyokexeahiko. ²⁴ Ina kixovókoxoa Jesus:

—Yahíkuxapunoe vo'oku haina ivokóvoti râ'a, puhu imókoti — kixovokoxoane.

Yane koémoke'eanehiko neko yuho Jesus. ²⁵ Ipuhíhikopone neko êno xâne, yane úrukovone Jesus, ina namukêa vô'u neko seno kalivôno, yane exépukopone. ²⁶ Koati ákoti malíka yónoku eyékoxeokono neko koekúti yaneko poké'e.

Koitóvo pi'âti komítiti ne Jesus

²⁷ Ipuhíkopeane evo Jesus neko pitivóko, ápe pi'âti komítiti hokoâti koane kóhonokea emó'u kixea:

—Iti ámoripono Ndávi, yokóseanavi —kixoanehiko.

²⁸ Urúkovone ovokútike ne Jesus, ahí'okovane ne pi'âti komítiti, ina kixoáhiko Jesus:

—Kitípoaxo motó'ieova ngoíteovopinoe?

—Êm Unaém, ngutípopi —kixoanehiko.

²⁹ Ina ipiho vô'u ukékuke neko komítiti xaneâti kixea:

—Vo'oku kívivonu, énomone ákoeneye kuteâti yâha —kixoane.

³⁰ Yane ínixoponehiko. Yoko í'ixiko'o kixoixoa Jesus. Hara kixoa:

—Hako kalihú'ina yéto'oki koêkuti xâne —kixoane.

³¹ Itea koeku pihópeahiko, inamá'axone koyuhópa ne koekúti. Koati ákoti malíka yónoku ítóhineyea ne eyekoúti ya uhá koêti neko poké'e.

Koitóva Jesus ne ímokerexone ndémoniu

³² Pihopónehiko neko pi'âti, omókono xoko Jesus hóyeno mókere ûroevo ndémoniu.

³³ Yane kópuhikopa Jesus neko ndémoniu, ina koyuhópo neko hóyeno. Enepohikoneko êno xâne noixoâti, yupíhova iyúpaxeova neko koekúti koane kó'iyehiko:

—Ako noíxeaku úti kuteâti yara poké'exa úti, uti íhae Izarâe —koéhiko.

³⁴ Itea poé'ainoa isóneu farízeuhiko. Hara koéhiko vo'ókuke:

—Enepora hóyeno, hane porexôa xunakóti kópuhikopea ndémoniu tûti ne uhá koeti ndémoniu —koéhiko.

Hána'iti kóseanayea Jesus ne xanéhiko

³⁵ Yónoa Jesus xapa uhá koêti neko pitivóko yoko ipuxóvokutihiko, íhíkaxoti íhikaxovokuke hó'e jûdeuhiko, koyuhó'inoati ne inámati íhíkavoti koeku natíxea Ítukó'oviti xapa xâne koane koiótovotimaka xâne ka'aríneti, koêkuti kó'iyevokutu aríne koane eóponehiko. ³⁶ Noixoâne Jesus neko êno xâne, yupihovó koéne kóseanayea, vo'oku koati kotíveti koêkuhiko, koane mómitihiko kuteâti koeku su'ûso pihohí koêti ákoti koyonoâti. ³⁷ Ina kixovókoxxoa Jesus ne íhikau:

—Koati hána'iti ra itukéti, kuteâti kavâne ainóvoti itóvotine ha'i nonéti ovâti, itea ako axú'inahiko ra ko'itúkeati.

³⁸ Yépemanoekopo Ítukó'oviti, Únae ra itukéti, pahúkea po'ínuhiko ko'itúkeati.

10*Noivókoxxo íhikauhiko ne Jesus*

Mk 3.13-19; Lk 6.12-16

¹ Ina ihaxíkoa Jesus ne nduse koeti íhikau, porexoâti xunakóti kópuhikopea ndémoniuhiko urúkovoti xoko xâne koane koíteovomaka ka'aríneti koêkuti kó'iyevokutu aríne yoko eópone neko xanéhiko. ² Yoko ká'aye koéhahiko neko nduse koeti ápostulu páhoe Jesus koyúhoyea emó'u xapa xâne: Enepone inúxoti, Símaum koéha. Pêturu yonópo íha; ina apê Ándere, po'ínu Pêturu; ina keno'óko Teâku yoko Xuâum, xé'ahiko Nzebêdeu; ³ koane Filípi; Mbatulúmeu; Túme; yoko Máteu, enepone koperáxinoti nâti; koane Teâku, xé'a Áfeu; koane Tádeu; ⁴ yoko Símaum Nzelóti; yoko Njuda Iskarióti, eneponeko itúkoheovoti koeku hókea Jesus koane kurikoâti xoko xanéhiko puvâti.

Ítukevohiko ne nduse koeti íhikau Jesus

Mk 6.7-13; Lk 9.1-6

⁵ Enepohikoneko nduse koêti, énomone pahúko ne Jesus xapa xâne. Hara kixovokoxoa iná pahukôa:

—Hákonoe yéno xapákuke xâne ákoti itukapu jûdeu. Hákomaka píhe pítivokonake íhaehiko Samâriya. ⁶ Itea hane yapásika xanena úti, uti íhae Izarâe, enepohikone kutí koeti moyónitihiko su'ûso ákoti koyonoâti. ⁷ Pihénenoe, yokóyuhopoinoa itúkeovo kaxénane natíxea ne Íhae Vanúke xapa xâne. ⁸ Keítapanoe ne ka'aríneti koane kèxepukapanoe ne xâne ivokóvoti. Keítapamaka ne xâne yúvone lépara, koane képuhikapamaka ne ndémoniu urúkovoti xoko xâne. Kuteâti ngixópiku ákoti ngaperáxapi, énomonemaka íxeaneye itíki ne itukéti ákoti keperáxa xâne. ⁹ Hákonoe yómo tiúketi piúsunake, enepone ôro, péhu yoko níki. ¹⁰ Hákononemaka yómo íhaku ípevo koeku yéni, koane hako yómo yesá'ikovope koane piríkatana. Muhíkova piló'ina hako yomâ, vo'oku koati motokeâti kousookinokono nókone ne xâne ko'ítuketi.

¹¹—Itukovo apêti pítivóko, áko'o ipuxóvokuti símeku, yapásika xâne usó koyêti poréxeopi yóki óvokuke. Énomone yávaheixa xokóyoke tukú koeti ipíhikopiku ne pítivóko. ¹² Koeku yûrukivoa ne ovokúti símeku, yépemina unako koêku ukeâti xoko Itukó'oviti ne ko'óvokuti. ¹³ Enepone xâne ovâti ne ovokúti, itukapu usó koyêti poréxeopi yóki óvokuke, kousókinokonoatimo kuteâti yépeminoake xoko Itukó'oviti. Kene enepo hákoti koené'eye, hákoti unâti kixópiku, youúkekemo yonópo ne yépeminoake xoko Itukó'oviti. ¹⁴ Koêkuti ákoti akahá'api, ákotimaka akahá'a kámokenoyea yiúho, enepo ipihíkapi óvoku itukovo pítivokona, ikétatahevexapapu. Kiríkapa ne ipú'ine poké'e hivíkuke, yexókoati ákoyeane omótokea íkameokono emo'u Itukó'oviti. ¹⁵ Koati emo'úti ra yunzó'inopinoo: Simapúne kaxena ipíhohonope Itukó'oviti, muhíkova ne koati váhere xâne mekúke íhae Sódoma yoko íhae Ngómora, ákomo itápana tivoke ipíhohonoeake Itukó'oviti ne xanéhiko íhae neko pítivóko ákoti akahá'apinoe.

Koyuhôa Jesus ápeyeamo tiú'iti koekúti simoâti ne xanéhiko hokoâti

Mt 24.9; Mk 13.9-13; Lk 21.12-17; 1 Pê 4.12

¹⁶ Ina kixovókokopamaka Jesus neko íhikauhiko:

—Koeku mbahúkeopinoe, kutí koe mbahúkoti su'ûso ya xapa yovîre. Itíkapunoekepo usokó koyêti kuteâti koeku koéxoe, koane itíkapumaka ákoti vahéréxa ítuke kuteâti koeku kurúte. ¹⁷ Yokóhiyanavonoe, vo'oku apêtimo xâne iyonópitinoe yuhoíkovokutike koane yehépóke'exopitinoemo xoko íhikaxovoku hó'e xanena úti. ¹⁸ Vo'oku itíkivonoe hokónuti, yomokónotinoemo yihoikikono nonékuke ngovenâdo yoko nonékuke nâti. Itea kixínekonokenemoye motovâti keyúhoyi nonékukehiko, koánemaka nonékuke ne ákoti itukapu viyéno jûdeu koêku ra kitípone. ¹⁹ Enepo yamakánanenoe

nonékukehiko, hako pipokéxinoa iséneu ne kixékumo yimópi, vo'oku yaneko káxe, yexókokonotimo yimópíke. ²⁰ Vo'oku hainamo ukeâti iséneuke ne yimópope, itea koati ukeâti xoko Itukó'oviti, enepone Yá'a íhae vanúke koeku itúkeovo Sasá'iti Omíxone koyuhô xikóyoke.

²¹ —Apêtimo xâne kuríkoti koati po'ínu xoko payásotihiko, motovâti koépekeokono. Kúteanemakamo kíxoaku hóyeno ne xé'a. Apêtimakamo okópoti koati há'a yoko êno, kuri'ókoatimaka xâne koepékoatimo. ²² Yupihóvatimo púveopi uhá koeti xâne vo'oku itíkivonoe hokónuti. Itea enepone koxuná'ixovoti ingéneke ákoti aukápapu ikéne tukú koeti hunókokuke, énomonemo pihopô vanúkeke xoko Itukó'oviti. ²³ Enepo pivakána, hako'one keyunúkokono yane pitivóko yóvoheixoku, yokóho'i po'íke pitivóko. Koati emo'úti ra yunzó'inopinoo: Ákomo yuké'exa yénoheyi ra uhá koeti pítivokona Izarâe tumúneke aúngopove yara kúveu mêm, undi íhae vanúke ikútipasikoponovoti xâne.

²⁴ —Enepone ihíkaxovoti, haina énomone payasô ya ihíkaxoati. Koáne ne ahinoêti, haina énomone payasô ya pátarauxa. ²⁵ Itea enepone ihíkaxovoti, motóva kúxea kutipasí kó'iyea ihíkaxoati. Kúteanemaka koêku ne ahinoêti, motóva kúxea kutipasí kó'iyea pátarauxa. Itukovo mbuvokónoti, undi yúnae, koeku ínzaxeokono Mbezêbu, enepone tuti uhá koeti ndémoniu, ínapoxomo itínoe ovónje.

Nókone téyeya úti

Lk 12.2-7

²⁶ Ina kixovókokoxopamaka Jesus:

—Hákonoe píke xâne. Ako kixovókuti pikonéti éxeokono kó'oyene ákotimo exákana. Kúteanemakamo ne he'onó koêti kó'oyene, kóyeaenemo urápu'ipea. ²⁷ Enepone yunzó'inopinoo vainóvone, akô'o po'ínu xâne, yokóyuhooanoemo xapa xanéhiko. Koáne ne ínzikaxeopíke vainóvone, kéhanakanemo keyúhopi motovâti éxea uhá koeti xâne. ²⁸ Hákonoe píke xâne motovâti koépekeopi, vo'oku poéhane kexé'u íto, itea ako xunáko iyónopeopi ipihóponovokutike. Hane tíya Itukó'oviti, enepone apêti xunáko koépekea xâne koane iyónopea ipihóponovokutike. ²⁹ Hainá'íkopo kali póhuti pe'u tiúketi, ákoti axu'ína ovâti ko'ésa'i ne pi'âti kálíhunoe hó'openo ôti kavanékono? Itea ako ápahuina ivokóvoti xapákukehiko ákoti exá Itukó'oviti, enepone Yá'a íhae vanúke. ³⁰ Kene itínoe, muhíkova yé'akeye ne híyeu tiúti, heú kíxoá éxea Itukó'oviti. ³¹ Hákoikopo píke, vo'oku itínenoe yupihóvo itóponone nonékuke Itukó'oviti yane ênoti hó'openo ôti.

*Koeku teinôa xâne koyúhoyea hókea Jesus koáne akô'o teinâ
Lk 12.8-9; 2 Tm 1.8*

³² —Uhá koeti koyúhoti nonékuke xanéhiko itúkeovo hokónuti, kúteanemakamo ngíxoaku ngoyúhoyea itúkeovo hokónuti nonékuke Nzá'a íhae vanúke. ³³ Itea enepone koyúhoti nonékuke xanéhiko ákoyea itúkapu hokónuti, ngoyuhópatimakamo nonékuke Nzá'a íhae vanúke ákoyea itúkapu hokónuti.

*Tiú'itihiko koekúti simo'óviti
Lk 12.51-53; 14.26-27*

³⁴ —Hákonoe ikitíxa nzimínoti omínoam úhepeyea isóneunokoko ne xâne yara kúveu mêmum. Haina énomone nzimínino, itea koati apêtimo okopókokoti vo'ónguke. ³⁵ Enepora nzímea, énomone kutí'ino apêtimo hóyeno poe'aínoti isóneu há'a. Énomonemaka kutí'ino apêtimo sêno poe'aínoti isóneu êno. Kúteanemakamo koêku ne sêno yoko imóse. ³⁶ Yane koati iyénoxapa kúveuke ne óvoku puvopâmo ne xâne hokónuti.

³⁷ —Enepone xâne yupihóvoti ákoyea omótovo okovo há'a yoko êno ya undíke, ako omótokea itúkeovo hokónuti. Koánemaka ne xâne yupihóvoti ákoyea omótova okóvo ne xé'a itukovo ihíne ya undíke, ákomaka omótokea itúkeovo hokónuti. ³⁸ Enepone ákoti usó akóye koítóponeovo kotíveti ingéneke kuteâti koeku xâne koinópoti kurúhuna iyonókonone xoko kurúhuxokonokumo, ákomaka omótokea hókeonu. ³⁹ Koêkuti xâne yuixóvoti kóuhepekeovo óvea yara kúveu mêmum, énomonemo evókoa ne koati kaná'uti apéyeati ákoti hunókoku xoko Itukó'oviti. Itea enepone usó koyêti évokea úhepeko kóyeku yara kúveu mêmum vo'ónguke, énomonemo itopóno inamápoti apéyeati ákotinemo hunókoku xoko Itukó'oviti.

*Apêtimo námoepo xoko Itukó'oviti ne xâne koxuná'ixovoti ikéneke
Mt 25.34; Mk 9.41; Xu 13.20; 3 Xu 5*

⁴⁰ Ina kixovókokoxopamaka Jesus:

—Koêkuti xâne únati kixópiku simêa óvokuke, undímaka kixóneye. Epó'oxo koêkuti kixónutineye, hanemaka kixóneye Itukó'oviti, enepone pahukónuti yara kúveu mêmum. ⁴¹ Koêkuti xâne ákoti kamaxátika porófeta, enepone koyúhoti emo'u Itukó'oviti, koane teyoâti vo'oku itúkeovo ovoxe Itukó'oviti, apêtimo námoepo nê'e xoko Itukó'oviti kuteâti ne námoepomo porófeta. Koane koêkutimaka ákoti kamaxátika xâne ponóvoti kixoku itúkeovo, koane teyoâti vo'oku ponóvoko ítuke, apêtimo námoepo xoko Itukó'oviti kuteâti námoepo ne ponóvoti kixoku itúkeovo huvó'oe. ⁴² Koati emo'úti ra yunzó'inopinoe: Koêkuti xâne apêti póneake ne koati ákoti apayáso xapákuke ne hokónuti, teyoâti vo'oku itúkeovo ínzikau, yusíkoti itúkeovo kali

póhuti enovápeti puhí koeti kásati úne poréxoa, ákomo kalíhuina évokea námoepo xoko Itukó'oviti vo'ókuke —kíxovokoxoane Jesus.

11

Ápe páhoe Xuaum Mbátita xoko Jesus

Lk 7.18-35

¹ Uke'éxoane Jesus koyúhoinoa nókonehiko itúkea ne nduse koeti íhikau páhoe koyúhoyea emó'u, ina pího po'íkehiko pitivóko yaneko poké'e ihíkaxoti koane koyúhoti emo'u Itukó'oviti.

² Yoko ika'ákovokutike ovóne ne Xuaum Mbátita. Kamoné'e koeku ituke Jesus Kristu, yane pahúkone íhikauhiko épemo'ikoponea Jesus. ³ Hara kixóponoa:

—Énomone íti ne kuxonéti símeamo? áko'o kónokoako kúxeako uti po'ínu.

⁴ Ina kixôa Jesus:

—Yaúkapapu xoko Xuâum. Yéta'akapa koêku ra kémone koáne ra neíxone. Hara íxepamo: ⁵ “Ínixopone ne komítiti. Yonópone ne mohéveu. Unátiponehikomaka ne yúvone koati váhere arinéti, enepone lépara. Kamópone ne mókere. Iyúkopovone ne ivokóvoti, koane koyúhovone xapa xâne ákoti apeínoati ne inámati ihíkavoti ituke Itukó'oviti. ⁶ Koati únati koêku ne xâne ákoti opoé'ainonu isóneu” íxepamo —kíxoane Jesus.

⁷ Pihopóne neko íhikauhiko Xuâum, turíxovone Jesus koyúhoinoa xanéhiko koêku ne Xuâum. Hara kíxovokoxoa:

—Enepo pihenôe neíxoponi Xuâum ya mêum ákoti apêti, kutí'ikopo kixónoe neíxi? Xâne muyá'iti kuteâti koeku hí'e kayákae ihunóvoti? Ako kalíhuina. ⁸ Kutí'ikopoya ne neíxopono? Hóyeno yupihóvoti úhe'ekea ípovo? Ako kalíhuina kó'iyeaneye ko'ípovoyea nê'e. Vo'oku poéhane óvokuke nâti óvo xâne kuteâti nê'e. ⁹ Kutí'ikopoya ne neíxopono? Porófeta koyúhoti emo'u Itukó'oviti? Êm, koati porófeta nê'e, koane koati ngixópitinoe yupíheovo anú'ukea itúkeovo teyonéti ya po'ínuhiko porófeta.

¹⁰ Vo'oku enepone neíxoponone, hara koe yuho Itukó'oviti emó'uke vo'ókuke:

“Mbahukoâtimo timúneke ne koyuhó'inonuti emó'um maka míhe'akinapine yoxéne itíki índukexeopike xapákuke xâne”
kôe. *Malaquias 3.1*

¹¹ Ina kixovókoxoakomaka Jesus neko xâne:

—Koati emo'úti ra yunzó'inopinoo: Xapákuke xâne yara kúveu mêum, ako teyonéti ya Xuaum Mbátita. Itea upánini itúkeovo koati hána'iti teyonéti ne Xuâum yâye yara kúveu mêum, koati yupihóvotimo anú'ukea itúkeovo teyonéti ya Xuâum ne xanéhiko ya natíxokuke Íhae Vanúke, muhíkova ne ákoti apayáso xapákuke. ¹² Ukeátine ya kaxénake Xuaum Mbátita tukú koeti kó'oyene, enepone inámati ihíkavoti koyúhoti koeku natíxea

ne Íhae Vanúke xapa xâne, koati xúnati yúmo'ixeova xanéhiko éxea koêku. Yoko enepohikone koxuná'ixovoti éxea koêku, énomone itopónoa. ¹³ Vo'oku ukeátine mekúke tukú koeti kaxénake Xuâum, ápe yútoeke porófetahiko koane Ponóvotike Kixovókuti yútoe Muíse koyúhoti koêku ne natíxea Itukó'oviti xapa xâne. ¹⁴ Epó'oxo yakahá'anoe kitípi yútoe ne porófetahiko, kitipoâtimo itúkeovo Xuâum itukóva ne Íliya, enepone koyúhone porófetahiko símeamo. ¹⁵ Koêkuti kamoâti ra yûnzo, ivávaka.

¹⁶ —Kutimea motóvo ínzokea ra xanéhiko apêti yara káxehiko kó'oyene? Hara ínzokea kalivónohiko vataká koyêti ya none ovokúti ákoti ínixonone unáko apê po'ínuhiko kalivôno kaha'âti ikómohixea. Yane hara kixókonohiko: ¹⁷ “Voxone oxokénati móhikena elóketi okóvo, itea ákonoe yakáha'a kemóhiyi. Vimókovonemaka akene imokó'ikoti ivokóvoti, itea ákomaka yakáha'a” kixókonone.

¹⁸ Ina kixovóko xopamaka Jesus:

—Énomonemaka kénenoeye vo'oku simóne Xuaum Mbátita yuixóvoti jejuá kó'iyea yoko ákoyea énapu víyum, itea ako ínixeanoe unáko, epó'oxo “ûroevo ndémoniu nê'e” kíxeanoe. ¹⁹ Ina nzímo xepákukenoé ínínngoti xâne, undi íhae vanúke ikútipasikoponovoti xâne, itea ákomaka ínixeanoe unáko. Hara kôe iséneunonu: “Koati nípati yoko énovokenati víyum ne hóyeno, koane yómoti aínavokoxeovo koperáxinoti nâti yoko po'ínuhiko xâne pahukóvoti” kixénunoe. Itea enepone koati kaná'uti exóneti, kóyeane mo iyúseyea kó'iyeaneye vo'oku kixoku itúkeovo ne xanéhiko hokoâti —kíxovokoxoane Jesus.

Koeku pitivóko óvohikoku xâne ákoti akutipó Jesus

Lk 10.13-15

²⁰ Yane turíxovone Jesus koyúhoyea motókeyea ipíhóponeokono ne ko'óvokuti yane pitivókohiko vékoku itúkea éno iyupánevoti, vo'oku ákoyeahiko ikátivexa isóneuke ne pahúnevo koane kuríkopea. Hara koe yuho Jesus vo'ókuke:

²¹ —Koati kotívetimo kêku, itínoe íhae Korâzim, keánemaka itínoe íhae Mbetâsáida, vo'oku enepone itukapu ya pítivokona ákoti éxa Itukó'oviti, enepone Tíru yoko Sídom, indúkoahiko ne iyupánevoti índuke xepákuke, mani mékutine kuríkopo váherevoko ne xanéhikoya. Mani ko'ipóvotinehiko ko'ixéhiti xáku koáne mani purapú'ikovotinehiko pôu, éxokovopehiko yupíheovo ikótivexea isóneuke ne éno pahúnevohiko. ²² Koati enjókopeatine koêkumo: Simapúne kaxena ipíhópone ne Itukó'oviti, koati iyuhí kixokónotimo tiveko ipíhóponeokono ne íhae Tíru yoko íhae Sídom ya itíke. ²³ Kene itínoe íhae Kafanáum, itínoe po'okoâti yupíheovomo kahána'ikeokono ya po'ínuhiko xâne, kirikókonotinoemo ipíhóponeovokutike. Vo'oku enepone itukapu ya xapákukehiko ne koati váhere xâne íhae

Sódoma indúkoa ne iyupánevoti kuteâti índuke xepákukenoe, mani kutipónutinehiko. Epó'oxo ákoni uké'exa Itukó'oviti, itea mani anéyetiko tukú koeti kó'oyene. ²⁴ Koati enjókopeatinoe koêkumo: Simapúne kaxena ipíhohonope ne Itukó'oviti, iyuhii kixokónotimo tiveko ipíhophoneokono ne íhae Sódoma ya ítike — kíxovokoxoane Jesus neko xâne.

Kouhépekopokonotimo isóneu yoko omíxone ne xâne hokoti Jesus Lk 10.21-22

²⁵ Énomone yaneko ókoku ôra hara kixo Itukó'oviti ne Jesus:

—Aínapo yáko Pai, iti Únae vanúke koane poké'e, vo'oku ákoyea itúkapu hána'itinoe ko'éxoneti yoko hána'itinoe íhíkaxovoti yara kúveu mêum yéxokoa ra koekúti, itea itúkeovo xâne in-ixóneti ákotihiko itóponone keúhapu'ikinoa ra koekúti. ²⁶ Koati énomone kíxea ne ítike Pai, vo'oku ínixi unáko kó'iyeane — kíxoane.

²⁷ Ina koe'íkomaka ne Jesus:

—Uhá koeti koekúti, kurí'okoponoane Nzá'a. Ako exónuti, undi Xe'exa Itukó'oviti, ákoti itukapu Nzá'a. Poéhane exónu. Koane ákomaka exoâti ne Nzá'a ákoti itukapu úndi, undi Xe'éxa, yoko koékuti xâne ânja énjokea.

²⁸ —Yahí'akapununoe, ítinoe kutí koeti xâne koínoti êno ínati koekúti, ítinoe yupihóvotine momí'iyea, yoko undínemo kayapáhikopinopea. ²⁹ Itíka ne índukexeopike, enepone kutí koeti íngoinoxepike, vo'oku ngaha'ínepitimoya. Íhikexapu njokóyoke ngixoku indúkeovo, vo'oku undi itúpa'ikoti, koane ako ngapáyasakapu, ínamo mbarexápinoe hána'iti ómomikea iséneu. ³⁰ Vo'oku enepone kutí koeti íngoinoxepike, haina kutí koeti êno ínati koekúti motovâti hí'inaxeokono, itea koati yáypahi koyêti —kíxovokoxoane Jesus neko xâne.

12

Jesus exêa koêku ne sâputu, káxe koati sasá'itino jûdeuhiko Mk 2.23-28; Lk 6.1-5

¹ Yaneko káxehiko, vekónehiko kali xêne vekoti kavâne ne evo Jesus ya xapa itóvope ha'i nonéti. Yoko sâputu nekôyo, káxe sasá'itino jûdeuhiko. Epékexoatine hímakati ne íhikauhiko. Yane turíxovone marékeahiko ha'i tiríku koane níkea. ² Noixoâne farízeuhiko, hara kixo Jesus:

—Yokómoma itúkovoqe ne íhikeuhiko. Koati itúkoti koekúti ákoti parexá'avea Ponóvoti Kixovókuti hó'e úti vitúkea ya sâputu.

³ Ina yumopâhiko Jesus:

—Ákoikopo yíhoikikunoe ya emó'uke Itukó'oviti koeku ítuke ne Ndávi mekúke yaneko epékoa hímakati koánemaka ha'ínehiko?

⁴ Vo'oku yaneko urúkova Ndávi neko óvoku Itukó'oviti, níkoa

neko pâum ikó'iparaxokonoke Itukó'oviti, itúkoti koekúti ákoti parexâ yútoe Muíse itúkea. Kúteanemaka koêku ne ha'ínehiko, mani ákoti omotóva níkea neko pâum. Poéhane sasedóti, enepohikone inuxínoti xanéhiko hó'eke motovâ níkea. ⁵ Ákoikopomaka yíhoikiku Ponóvotike Kixovókuti yútoe Muíse koêku ne sasedótihiho? Koati ko'ítuketi hána'itike imokóvokuti ya sâputu, upánini ákoyea paréxakana xanéhiko ko'ítukeyea ya sâputu, itea ako pahúkapuhiko koeku ko'ítukeyea. ⁶ Koati ngixópitinoe kó'oyene: Anéyene koati teyonéti yane hána'iti imokóvokuti, enepora yuhó'ixopitinoe. ⁷ Eneponi yexâ koati kixó'ekone ne yutoéti emó'uke Itukó'oviti, enepone koêti: “Itíkivo seánati, ene ngahá'a, kene haina iké'iparaxinu oró'oeti hó'openo” koêti, ákoni váherexinanoe iséneu ne ákoti pahúnevo. ⁸ Vo'oku undíne exêa koêku ne sâputu, undi íhae vanúke ikútipasikoponovoti xâne —kíxovokoxoane Jesus.

Koitóva Jesus ne hóyeno timovó'uti

Mk 3.1-6; Lk 6.6-11

⁹ Úkeane ukopóno ne Jesus. Ina urúkova ne íhikaxovoku hó'e xanéhiko. ¹⁰ Yoko ápe hóyenoya timovó'uti. Enepohikone xâne oposí'ixoatine évekinoaku yuhóhiko itúkeovo pahukóvoti ne Jesus, hara kíxoahiko:

—Yane Ponóvoti Kixovókuti yútoe Muíse, motóvaikopo koíteovokono ne ka'arínati ya sâputu?

¹¹ Ina kixovókoxoa Jesus:

—Ínani áva xepákukenoe apêti su'úsona ikoróno'ekovoti uhoróku ya sâputu. Ákonikopomea ituka xunáko veyópea?

¹² Yoko yupihóvone ápeyea itóponone ne xâne ya su'úso.

Motóvaikopo vitúkea únati koekúti ya sâputu.

¹³ Ina kixôa neko hóyeno:

—Kepáya'akapa ne veô'u.

Koáne, itúkoa ne yuhó'inoe Jesus. Yane unátipone. Kutipasí koépokokone ne vô'u.

¹⁴ Yane ipúhihikopone ne farízeuhiko, koane ixómoyeahiko oposí'ixo kixókumo koépekea Jesus.

Ahíkuxopovo ne Jesus

¹⁵ Exoâne Jesus isóneunoe ne puvâtihiho, ákone ávaheixa xapákuke. Koati êno xâne pihôti ikéneke Jesus. Yane koítova Jesus uhá koêti ne ka'arínati xapákuke. ¹⁶ Itea ixíko'okoa ákoyea okóyuhoahiko xapákuke xâne neko itukeinoe. ¹⁷ Kó'inokeneye, koati simóvotine kaxéna neko yuho Itukó'oviti xokóyoke ne porofeta Izâiya mekúke, enepone koêti:

¹⁸ “Anéye ra ovónje noívongoe, ákoti omotóva ongóvo, omínónuti hána'iti elókeko ongóvo. Mborexoâtimo ovo'ó kó'iyea ne Sasá'iti Omínjone, koane koyuhoâtimo xapa

xâne ákoti itukapu jûdeu ne Ponóvoti Kixovókuti íhae njokóyoke. ¹⁹ Ákomo itúkapu yumópokenati nê'e, koane ákomo vaúka xapa xâne, koane ákomo itúkapu hónoti koyúhoyea ya none ovokúti. ²⁰ Koseánatimakamo ne xâne ákotine xunáko, enepohikone kutí koeti kalísoti ókono hí'e ekehókotine. Koane koseánatimakamo ne xâne kutí koeti páviu enepo kaha'áne ípukeovo. Ákomo kutí íxa ipukoâti. Énomonemo koe ítuke imókonemo uke'éxapa uhá koêti ne vaherévokoti itukápumo ainóvoti ponóvoti kixovókuti apê. ²¹ Yoko énomonemo itúko kúxoixone ne uhá koeti xâne, koêkuti óvohikoku yara kúveu mêum" koe yútoe Izâiya. *Izâiya 42.1-4*

Koyuhókono ítúkeovo íhakoe Mbezêbu ne Jesus

Mk 3.20-30; Lk 11.14-23

²² Yane omókonone xoko Jesus hóyeno mókere komítiti, úroevo ndémoniu. Koítova Jesus. Yane koyúhopone koane ínixopone neko mókere komítiti. ²³ Iyúpaxova heú koeti xâne noixoâti koane kó'iyeahiko:

—Eneporâ'a, hainá'ikopomea ne Ámoripono Ndávi kixonéti, enepone páhoe Itukó'oviti koíteovo xâne kúxone úti? —koéhiko.

²⁴ Itea enepohikone farízeu, kameáne yuhóhiko, poé'ainoa isóneu koane kó'iyeahiko:

—Ako po'i xunakóti veínoake kópuhikopea ndémoniuhiko ra hóyeno ákoti itukapu xunako Mbezêbu, enepone pahúkoti uhá koeti ndémoniu —koénehiko.

²⁵ Yoko exó kíxea Jesus ne isóneuhiko. Yane hara kíxovokoxoa:

—Uhá koeti natixókuti óvoku xâne ixómoti okopókoko, itohíneotimo xanéhikoya, ákonemo ovâti. Kúteanemakamo koêku ne pitivóko yoko ko'óvokutihiko ovoti póhutike ovokúti, itukovo ixómoti okopókoko, uke'épotinemo ítúkeovo póhutine óvohikoku.

²⁶ Eneponi itukapu Satánae kopúhikopo po'íhiko ndémoniu ovóxehiko, mani koati okopópovoti. Yane mani uké'etine xunáko. ²⁷ Koáne, eneponi itukapu xunáko Mbezêbu ngópuhikopea ndémoniuhiko kuteâti iséneunonunoe, ná'ikopo kó'inoaye iséneu ne he'ínehiko ya hé'eke kopúhikopotimaka ndémoniu?

Ako kalíhuina kó'inoaneye yihó'inoa kuteâti ra yihó'inonu. Koati énomonehikomo kouhápu'iko ítúkeovo pahukóvoti ne iséneunonu. ²⁸ Koeku ítúkeovo ya xunáko Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti ngópuhikopea ndémoniuhiko, koati iyúseoti símeovone kaxena natíxea Itukó'oviti xepákuke.

²⁹ —Maní'ikopo motovâti ápeyea urúkeovoti óvokuke xúnati hóyeno omópea ítukevo ákoti íka'áka inúxotike? Konókoti iká'akea inúxotike, ínamo itâ omópea ítukevo —kíxovokoxoane Jesus, ihókoati xúnati hóyeno ne Satánae, koane kixopóvoti ítúkeovo xunané'e ya Satánae.

³⁰ Ina koe'íkomaka:

—Enepone xâne ákoti huva'áxanu, koati okopónuti. Koane enepone ákoti itukapu nza'íne índukeke, itopó kíxoá ukóponea ne itukéti índuke. ³¹ Hukínóvoti ngíxeopinoe: Heú koeti kó'iyevoku váhere ítuke ne xâne, motóva kotúyopeovo, muhíkova ne koemóke'eti Itukó'oviti, itea enepone koyúhoti ítúkeovo ítuke Satánae ne ítuke Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti, ákonemo ítúyopeaku ne pahúnevo. ³² Enepone vaheréxoti emó'uinou, undi íhae vanúke ikútipasikoponovoti xâne, apêtikomo oxéne ítúyopea pahúnevo. Itea enepone koyúhoti ítúkeovo ukeâti xoko Satánae ne ítuke Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti, ákonemo ítúyopeaku ne pahúnevo kó'oyene yara koeku óvea yara kúveu mêum, koánemakamo ikénepoke —kíxovokoxoane Jesus neko xâne.

Kixoku ítúkeovo éxeokono ne xâne

Lk 6.43-45

³³ Ina koe'íkomaka ne Jesus, itukínoatihiko íhokoake ne áha íhikaxea:

—Enepone únati xuve tikóti, únatimaka ne há'i pôreu. Kene ne váhere xuve tikóti, váheremaka ne há'i. Vo'oku hane éxeokono ne xuve tikóti, há'i pôreu. ³⁴ Itínoe ámoripono xâne kutí koeti koâti ipúhokovoti koéxoe, na kíxeaye keyúhoyi únati koekúti? Vo'oku hane koyúho ne xâne, oveâti isóneuke. ³⁵ Enepone únati xâne, aínovo únatinoe koyúho ukeâti ne únatinoe koekúti unakóvoti isóneuke. Kene ne váhere xâne, aínovo ákoti aunáti koyúho ukeâti ne váhere koekúti unakóvoti isóneuke.

³⁶ —Koati ngxópitinoe kó'oyene: Uhá koeti emo'úti koyuhohí kíxone xâne, konokoâtimo yumópea Itukó'oviti vo'ókuke yaneko káxe yuhaikapane Itukó'oviti ne xanéhiko vo'oku kixoku ítúkeovo. ³⁷ Vo'oku hanemo exôa kixékonokumo, kixeku keyúhoyi, itukapu pehukópokonotimo ipihóponovokutike, áko'o itukapu iyenópokonotimo xapa kasása'iuipo Itukó'oviti —kíxovokoxoane Jesus.

Hoénaxeokonoke Njóna

Mk 8.11-12; Lk 11.29-32

³⁸ Yane hara kixo Jesus ne evo éskiriba yoko farízeu, enepo-hikone xâne teyonéti hó'eke jûdeu:

—Ihikaxotí, kahá'ati noíxea uti itíki iyupánevoti, hoénaxovope ápeyea xunako Itukó'oviti xikóyoke.

³⁹ Ina yumopâhiko Jesus:

—Koati ákoti aunáti ra xanéhiko yara káxehiko símokune úti. Koati ákotimaka kuvâpu Itukó'oviti, épemoikomaka noíxea iyupánevoti índukeinoá, hoénaxovope ítúkeovo xoko Itukó'oviti úkea njunáko. Itea ákomo ápahuina iyupánevoti noíxonemo, ákoti itukapu kuteâti koeku kixókonoku porofeta Njóna mekúke.

⁴⁰ Kuteâti mopó'ayea káxe yoko yóti óvoheixea okóvoike hána'iti

hõe neko Njóna, kúteanemakamo mopó'ayea káxe koane yóti ómbonea opékuke poké'e, undi íhae vanúke ikútipasikoponovoti xâne. ⁴¹ Epó'oxo simapúne kaxena yúhoikopeakumo Itukó'oviti ne xanéhiko, hanekóxonomo ne xâne íhae Nínivi xapákuke ne xanéhiko apêti kó'oyene. Exepúkotimo neko íhaehiko Nínivi, exókoatimo pahúnevo ne xanéhiko apêti kó'oyene. Vo'oku ikótivexoa isóneuke váherevoko neko íhae Nínivi koane kuríkopea kamóné'e yuho Njóna koyúhoti emo'u Itukó'oviti mekúke. Yoko anéyene koati payásoti ya Njóna, enepora yuhó'ixopitinoe itea ako itúkokonoke yúho. ⁴² Koánemaka neko seno nâti mekúke íhae poké'e koéhati Sâba, hanekóxonomo xapákuke ne xanéhiko apêti kó'oyene, yaneko káxe yuhaíkapa Itukó'oviti ne xanéhiko. Exepúkotimo neko sêno exókoatimo pahúnevo ne xanéhiko apêti kó'oyene, vo'oku yupíheovo ákoyea malíka úkeaku neko sêno kámokenoponea ne êno hána'iti kó'exoneyea Salúmaum. Yoko anéyene kó'oyene koati payásoti ya Salúmaum, enepora yuhó'ixopitinoe, itea ako itúkokonoke yúho —kíxovokoxoane Jesus.

Koêku ne ndémoniu aukópova ne xâne ipúhikopeaku

Lk 11.24-26

⁴³ Ina kixovókokoxopamaka Jesus neko xâne:

—Enepo ipuhíkopea xâne úroevo ne ndémoniu, píhoheo ya mêum ákoti apêti oposíkoti ókoku itea ako ínixapana.

⁴⁴ Énomone kó'ino: “Aungópovotiko xoko imbúhikopeakumeku” kôe. Yane aukopovane, yoko inú'ikopane ákoyea ovâti, koane sásasa koyépotine, yoko êno úhe'ene vo'oku ákoyea inú'epoya.

⁴⁵ Ina itaíkopono po'i seti koeti ndémoniu itúkoti xanépone. Yoko aínovo koati váhere yane inúxoti. Ina urúhikopova neko hóyeno. Yane yupihovó koépone váherexea koépoku ne hóyeno yane inúxoti koêku. Yoko énomonemo koéneye xokóyoke ra váherehiko xâne apêti yara káxehiko símokune úti váherexeamo koépoku hunókokuke yane inúxotike —kíxovokoxoane Jesus.

Simôa iyénoxapa ne Jesus xoko óvoheixoku

Mk 3.31-35; Lk 8.19-21; Êb 2.11

⁴⁶ Koêkuiko koyúhoyea ne Jesus xapákuke neko xâne, simó koene eno Jesus yoko ámeno kaha'âti yúho'ixoponea. Yoko meúkeke óvoheixohiko. ⁴⁷ Ina apê kixopónoati ne Jesus:

—Anêko mémaina yoko yámeno meúkeke kahá'ati yúho'ixeopi.

⁴⁸ Yane hara koe Jesus:

—Enepone énom yoko mbo'ínuhiko, harâ'ahiko —koéne.

⁴⁹ Ina so'ixôa ne íhikauhiko, koáne kíxea:

—Enepohikorâ'a, énomonemaka indúko énom yoko mbo'ínuhiko. ⁵⁰ Vo'oku koêkutj xâne itúkoti ahá'inoa Nzá'a íhae vanúke, énomonemaka indúko koati mbo'ínu, mongéxa, yoko énom —koéne.

13

Éxetina Jesus apêti íhokoake koeku nôti

Mk 4.1-9; Lk 8.4-8

¹ Koati énomone yaneko káxe, ipúhikea óvoku ne Jesus ivatákoponoti xe'ókuke Mar-na Ngalíleya. ² Yane ho'uxo-ho'uxó koéne êno xâne xokóyoke. Vo'ókuke neko êno xâne, úrukovo kúveuke vatéke ne Jesus ina ivatáko. Kene neko xanéhiko, óvane xe'ókuke úne xe'okó koyêti. ³ Êno íhíkavoti íhikaxone Jesus ya xêti apêti íhokoake ne áha íhikaxea. Hara kíxovokoxoa:

—Ápe hóyeno nopónoti ake nonéti. ⁴ Koeku kásahikea, ápe ir-íhíkovoti xe'ókuke xêne. Yane kenó'okone hó'openo ôti níkopâti neko ake nonéti. ⁵ Kene po'ínuhiko, xapákuke mopôî írihíkovo xoko ákoyeaku axú'ina móte. Koati ákotihiko oríko íhonopea vo'oku ákoyea axú'ina móte xoko írihíkovoku. ⁶ Itea ako oríkoa oró'okea káxe vo'oku ákoyea yónoku poéheve. Yane movohí koéne. ⁷ Koane ápemaka irihíkovoti xapa tôpe. Yane inuxó koéne payákeyea ne xuve tôpe. Yane ákone oxéne payákeyea ne nonéti vo'oku huruvokó kó'iyea tôpe. ⁸ Ina apémaka irihíkovoti únatike poké'e. Énomone porexô há'i. Ápe porexópoti póhuti séndu há'i ya póhuti áke úkeaku. Ina apémaka porexópoti sesenta koêti yoko tirinta koêti ya póhuti úkeaku. ⁹ Koêkuti kamoâti ra yûnzo, ivávaka —koéne ne Jesus.

Koyúhoinoake Jesus ne xêti apêti kixó'ekone

Mt 13.34-35; Mk 4.10-12; Lk 8.9-10

¹⁰ Ina ahi'ókovo Jesus ne íhikauhiko koane kíxea:

—Na koeti itúkinovo exetínati vínoa íhikexi ne xanéhiko?

¹¹ Ina kixovókokoxoa Jesus:

—Vo'oku enepone koekúti kixoku natíxea ne Íhae Vanúke xapa xâne ákoti po'i exeâti koêku, itínoe porexókono éxea. Kene po'ínuhiko xâne, ako paréxakana éxea koêku. ¹² Vo'oku enepone apêti námoe yara yunzóke, kuri'úxovotínoxomo námoe koane yupihovó koetínoxomo. Kene ne ákoti axu'ina námoeya, muhíkova ne íkutixane apêti xokóyoke, evókoatimo. ¹³ Énomone itúkinovo exetínati apêti íhokovo veínoam ínzikaxea ne xanéhiko. Vo'oku upánini noíxoahiko, itea kutí koe ákoti inixâ. Koane upánini kámoa, itea kutí koe ákoti kamâ, koane ákomaka éxina isóneu koêku. ¹⁴ Koáhati simóvotíne kaxéna neko yuho Izâiya koyúhoti emo'u Itukó'oviti mekúke, enepone koêti: “Kemoâtinoemo, itea ákomo kalíhuina yéxinoanoe iséneu ne kémone. Neixoâtinoemo, itea ákomo kalíhuina iyúseinopi koêku ne neíxone. ¹⁵ Vo'oku títiu kóyeyea omíxone ra xanéhiko, exexó kixóhiko kêno koane úke. Yane ako ínixone koane kámone. Ákomaka éxina isóneu

koêku. Yane ákomaka aúkapapu njokóyoke, koane ákomaka ngaítapahiko —koe Itukó'oviti.” *Izâiya 6.9-10*

¹⁶ Ina koe'íkomaka ne Jesus:

—Koati únatinoe kêku vo'oku ápe itópoinopike neíxi koane ápe itópoinopike kémokenoyi. ¹⁷ Koati emo'úti ra yunzó'inopinoe: Êno porófeta koyúhoti emo'u Itukó'oviti mekúke, yoko enómaka po'ínuhiko xâne koati ponóvoti kixoku itúkeovo mekúke yumó'ixovati noíxea kuteâti ne neíxoneno kó'oyene, itea ako naíxa. Koane enómaka yúmo'ixeova kámea kuteâti ra kémomenoe kó'oyene, itea ako kâma —kíxovokoxoane.

Kouhápu'íkopa Jesus koêku ne éxetina
Mk 4.13-20; Lk 8.11-15

¹⁸ —Yakámokenoanoe kixó'ekone ra énjatina apêti íhokovo ke koêku ne hóyeno nôti. ¹⁹ Uhá koeti xâne kamoâti ne emo'u Itukó'oviti koyúhoti kixoku koeku natíxea ne Itukó'oviti xapa xâne, koeku ákoyea éxina isóneu, yane kenó'okone Satánae veyopeâti isóneuke ne kámone. Énomone kuteâti ne ake nonéti irihíkovoti xe'ókuke xêne. ²⁰ Kene ne ake nonéti irihíkovoti xapákuke mopôxi xoko ákoyeaku axú'ina móte, énomone kuteâti ne xâne namukoâti ne emo'u Itukó'oviti inâ kamôa, xaneâtimaka hána'iti elókeko okóvo, ²¹ itea vo'oku kutí kó'iyea nonéti ákoti poéheve, ako áxu'ikene hókea. Enepo simôa kotíveti koekúti itukovo apêti ikoítopenoati kotíveti vo'oku kutípea emo'u Itukó'oviti, yane itavókeatine. ²² Kene enepone ake nonéti irihíkovoti xapa xuve tôpe, énomone kuteâti ne xâne kamoâti ne emo'u Itukó'oviti itea pepoké kixoti isóneu vo'oku nókone yara kúveu mêum, koane iyókovotimaka enó'iyea apeínoati. Énomone ákoino ukápana ítu keke Itukó'oviti, koane ákomaka únati ítu keino Itukó'oviti. ²³ Itea enepone ake nonéti irihíkovoti únatike poké'e, énomone kuteâti ne xâne kamoâti ne emo'u Itukó'oviti, epó'oxo koati exínoati isóneu. Yane koâti apêti únati ítu keino Itukó'oviti kuteâti koêku ne ake nonéti porexópoti póhuti séndu há'i ya póhuti áke úkeaku itukovo sesenta koêti, áko'o itukovo tirinta koêti ya póhuti úkeaku.

Ihíkauvoti ihókovoti koeku úhiti kutí koeti tiríku

²⁴ Ina koyuhó'inoamaka Jesus po'i xêti apêti íhokovo ke. Hara kíxoahiko:

—Enepone kixoku natíxea ne Íhae Vanúke xapa xâne, hane koéneye hóyeno nôti koati únati ake nonéti isáneke. ²⁵ Itea ya yóti koeku imókeahiko xâne, símo anáne neko hóyeno ina nopóno váhere úhiti koati ákoti pahuíxa tiríku xapákuke ne nóne tiríku. Yane pihópeane. ²⁶ Ihonópone neko nonétihiko, koane kaha'ínemaka, xané kíxoanemaka ne váhere úhiti. ²⁷ Ina pihinôa ahínoehiko neko únane kavâne. Hara kíxoa: “Unaém, aínovo pepo

únatinoe ake nonéti nêo iséneke. Námea koeti ápeino ne váhere úhiti xapákuke?”

²⁸ —“Vanáne nopónoa” kíxoane únae ne kavâne.

—Ina kixoa'ikomaka ahínoehiko: “Kehá'a mârekexopea úti ne úhiti?”

²⁹ —Ina yumopâ únae ne kavâne: “Ávavone mará'inamo ixané íxea tirîku ímarekea ne úhiti enepomo merekânoe kó'oyene. ³⁰ Síkeavone ne tirîku payákeyea, koáne ne úhiti xapákuke tukú koeti ítixovope ne há'i. Yane ínamo injâ ne ítixotihiko: ‘Ítixepa inúxotike ne úhiti, ínamo ikenúkuxa motovâti orópukuxeovo yúkuke. Itea yunákapanoe ne tirîku xoko unákovoku íhae inzáne' ngixoâti hikomo” koéne.

Éxetina Jesus koeku ukóponea ne ake nonéti koéhati mostarda
Mk 4.30-32; Lk 13.18-19

³¹ Ina apémaka po'i yuhó'inoa Jesus ya exetínati apêti íhokoake. Hara kíxovokoxoa:

—Enepone natíxea Íhae Vanúke xapa xâne, hane koéneye ukóponea áke ne mostarda, enepo nâa xâne isáneke. ³² Yoko kaná'uteoxo ítúkeovo koati kalíhuti ya uhá koeti ake nonéti, itea enepo ihonópone, anu'ú kíxoahiko ne po'ínu nonéti ya kavâne. Kutí koe xuve tikóti kutí'inoke motovâti hó'openo ôti ítúkea môko káva'oke.

Éxetina Jesus koêku ne kohiyákopeti pâum
Lk 13.20-21

³³ Ina koyuhó'inoamaka Jesus po'i xêti apêti íhokoake. Hara kíxovokoxoa:

—Enepone ukóponea ne natíxea Íhae Vanúke xapa xâne, hane koéneye kohiyákopeti pâum veínoake sêno ánahixea mopo'âti ihíxopeti tirîku. Ehane heú kíxoa kohiyakea ne tirîku —koéne.

Íhikaxinoke ne Jesus ya xêti apêti íhokovoke
Mk 4.33-34

³⁴ Uhá koêti ra íhíkavoti íhikau Jesus, aínovo exetínati apêti íhokoake veínoa íhikaxea ne êno xâne hokoâti. Ako íhikaxa ákoti itukapu ya exetínati apêti íhokoake. ³⁵ Kó'inokeneye, hane simovóne kaxéna yútoe porófeta mekúke, enepone koêti:

“Aínovomo exetínati apêti ínzokoake ngoyúho.
Ngouhápu'ikoatinemo ne koekútihiko ákoti po'i exoâti,
ukeátine inâ apê ra mêum” kôe. *Sâramu 78.2*

Kixó'ekone ne xêti koêku ne úhiti kutí koeti tirîku

³⁶ Yane íkopova Jesus neko êno xâne koane pihópea óvokuke. Ina ahí'ókova íhikauhiko. Hara kíxoa:

—Keúhapu'ikapinavea kixó'ekone ne yéxetinameku koêku ne úhiti híyeuke nonétihiko.

³⁷ Ina kixovókokoxoa Jesus:

—Enepone noâti ne únati ake nonéti, ûndi kixó'eko, undi íhae vanúke ikútipasikoponovoti xâne. ³⁸ Kene ne kavâne óvoku ne nonétihiko, hane kixó'eko kúveu ra mêum. Kene ne únatinoe ake nonéti, aínovone xâne yonópoti natíxokuke Itukó'oviti. Kene ne úhiti ákoti pahuíxa tiríku, hane kixó'eko xâne váhere kixoku itúkeovo itúkoti ahá'inoa Satánae. ³⁹ Kene noâti ne úhiti, enepone anáne neko únae kavâne, énomone ne Ndeâpu. Kene ítixopovope ne ha'i nonéti, hane kixó'eko, simapúne hunókoku ra kúveu mêum. Kene ne ahinoêti itixópati ne ha'i nonéti, énomone ne ánjuhiko íhae vanúke ovóxehiko Itukó'oviti. ⁴⁰ Kuteâti kixókonoku ikánukuxopeokono neko úhiti yoko kuríkeokono yúkuke, énomonemakamo koéneye hunókokuke ra mêum. ⁴¹ Vo'oku mbahúkotimo ovónjehiko, enepohikone ánju, undi íhae vanúke ikútipasikoponovoti xâne, yane veyopâtihihikomo ne uhá koeti xâne yómoti kátavokea po'ínuhiko váhereke, yóko'o ne xâne váhere kixoku itúkeovo, haxakeâti ya xapákuke ne xâne iyónombonemo nandíxokuke. ⁴² Yane kurihíkoatimo yúkuke ipihóponovokutike, óvokumo íyokexea xâne koánemo ngarútutukexea ôe vo'oku tiveko koêku. ⁴³ Yóko'o ne xâne ponóvoti kixoku itúkeovo, kutí koetimo uhápu'ine káxe seapánehiko vanúkeke xoko natíxoku Há'a íhae vanúke. Koêkuti kamoâti ra yúnzo, ivávaka —kíxovokoxoane Jesus.

Ihíkavoti ihókovoti koeku êno kohépiti koekúti inixópononeti

⁴⁴ —Enepo inâ iyukínova isóneu xâne éxea itúkeovo koekúti yupihóvoti unáko ne itúkopeovo xanena Íhae Vanúke koane yonópea natíxokuke, hane koéneye kuteâti koêku tokononé kôa xâne ne koati únati koane kohépiti koekúti ya mêum opékuke poké'e ákoti exoâti ápeyeaya. Koati yupihovó koeti elókeyea okóvo koeku tokónoneyeova. Yane imôpanemaka xoko ínixoponeaku koeku píheako kaváneponea uhá koeti itúkeovo, itúkoti vanéxopeakemo ne poké'e óvoku neko koekúti koati únati ya uhá koêti.

Ihíkavoti ihókovoti koeku êno uhé'ekoti pêrula

⁴⁵ Ina kixovókoxopamaka Jesus:

—Enepone itúkopeovo xanena Íhae Vanúke ne xâne koane yonópea natíxokuke enepo inâ exôa unáko, hanemaka koéneye, kuteâti koeku xâne yómoti vanéxea koane kaváneyea êno uhé'ekoti uhá'iti mopôi iháxoneti pêrula, ixómoti oposí'ixo koati únatinoe. ⁴⁶ Tokonóneova póhuti iyoyónevoti kuteâti, koati yupihóvoti unáko, kaváneane ne uhá koeti apeínoati ina vanexópa neko pêrula.

Ihíkavoti ihókovoti koeku hána'iti namukópeti hôe

⁴⁷ —Enepone natíxea Íhae Vanúke xapa xâne, hanemaka koéneye enepo kurikókono úneke ne hána'iti namukópeti hôe.

Yane ako tōpi kó'iyevoku hōe námoe. ⁴⁸ Puhí-puhí kōa hōe, ina mikukópa numíkuxotihiko xe'ókuke úne. Yane vatá kó'inoane koane noívokoxopea ne únatinoe koane ipíhea xoko íhakuxoake. Kene ne ákotihiko aunáti, kûrihikoa. ⁴⁹ Énomonemakamo koéneye ya hunókokuke ra mēum. Keno'ókotimo ne ánjuhiko ukeâti vanúke, enepone ovoxe Itukó'oviti veyohíkopatimo koane hazakoâtimo ne váherehiko xâne ya xapákuke ne ponóvoti kixoku itúkeovo. ⁵⁰ Ínamo kurihíka koatíke kótuti yúku ipihóponovokutike, óvokumo íyokexea xâne koánemo ngarútutukexea ôe vo'oku tiveko koêku.

⁵¹ Ina kixovókokoxopamaka Jesus neko íhikauhiko:

—Yéxinoanoe iséneu uhá koeti kixó'ekone ra yûnzó?

—Êm, véxoa —kíxoanehiko.

⁵² Yane ina koe'íkomaka ne Jesus:

—Énomone ngixínopinoe: Uhá koeti éxoti íhikaxea yútoe Muíse, exeâtimaka koêku ne inámati íhíkavoti koyúhoti koeku natíxea ne Íhae Vanúke xapa xâne, inamá'axo kuri'úxovo éxone íhikaxea. Hane koéneye ha'a kalivôno, únae ovokúti ênoti koekúti íhakuke kaúnae, enepone inámati ípíhoneya koánemaka ne kúxoti kaúnae, aínovo véyone apê nókone xe'éxaxapa —kíxovokoxoane Jesus.

Jesus ya Nazâre

Mk 6.1-6; Lk 4.16-30

⁵³ Uke'éxoane Jesus koyúhoyeahiko ra xêti apêti íhokovoke, yane pihópone. ⁵⁴ Seopóne pítivokonake, íhikaxomaka xanéhiko ya íhikaxovoku hó'e. Koati yupihóvati iyúpaxeova xanéhiko ne íhíkavoti íhikaxone Jesus. Hara koéhiko:

—Namea úkea ne exóneti éxone râ'a koánemaka ne xunakóti veínoake itúkea ne ítuke? ⁵⁵ Hainá'ikopo ne xé'a karapínteru nê'e? Hainá'ikopomaka ne koéhati Mâriya ko'éno? Kene po'ínuhiko, hainá'ikopo Teâku, Yûse, Símaum yoko Njûda? ⁵⁶ Hainá'ikopomaka ovoti xapákuke úti ne uhá koeti mokéxahiko? Na kixoâtiye éxea ne exóneti éxone? —koéhiko.

⁵⁷ Yane yupihovó koene poé'ainoa isóneu xanéhiko. Itea hara kíxovokoxoa Jesus:

—Koati teyonéti ne xâne koyúhoti emo'u Itukó'oviti. Poéhane poké'exake yoko óvokuke, ako teyoâti —kíxovokoxoane.

⁵⁸ Yoko vo'oku ákoyea akútipoa xanéhiko, ako axú'ina iyupánevoti ítuke ne Jesus xapákuke.

14

Kixoku ivókeovo neko Xuaum Mbátita
Mk 6.14-29; Lk 9.7-9

¹ Yaneko káxehiko, eyékoxoá Êrodi, enepone nâti, ákoyea malíka yónoku iháyu'ikeokono ne iha Jesus vo'ókuke neko ítuke.

² Ina kixôa Êrodi ne ko'itúkeinoatihiko:

—Koatímea Xuaum Mbátita ne exepúkopone ukópea xapa ivokóvoti. Énomone ápeino xunáko ítúkea ne iyupánevoti ítuke —koéne.

³ Yoko kó'inokeneye isóneu vo'oku ítúkeovo énomone pahukôa ne namukóponoati yoko ikavó'uxoponoati ne Xuâum yanekôyoke. Ínamaka kurikókono ika'ákovokutike. Yoko hara yuvâ, koati koyenópati Êrodi ne énomea koéhati Erôdiya, yeno Filípi, enepone po'ínu Êrodi. ⁴ Yoko kali êno sayá'ikeaku Xuâum vo'ókuke. Hara kíxoá: “Yane Ponóvoti Kixovókuti yútoe Muíse, ako omótova kéyenopi yeno pe'ínu” koéne.

⁵ Kene Êrodi, mani kahá'ati koépekea Xuâum itea ako kaépeka vo'oku píkea ímaikea xanéhiko. Koati inixoâti heú koeti xâne ítúkeovo porófeta koyúhoti emo'u Itukó'oviti ne Xuâum. ⁶ Simovóne kaxena ipúhikope Êrodi, ituko hána'iti ayuítí. Yane híyokexone ihíne ne Erôdiya nonékuke uhá koêti neko hupiúti yane ayuítike. Yupihovó koene ínixeá Êrodi úhe'ekea. ⁷ Hukínóvoti kíxea neko ihínexaka yusíkea ítúkea épemone xokóyoke, vo'oku poréxeamo koêkuti áha épemone xokóyoke. Yoko koyúhoinoa nâti ítúkeovo koati yuhôti neko yúho ákotinemo aukárapu ikéne.

⁸ Ina kixôa ihínexaka:

—Peréxanuikopo yáyeke tuti Xuaum Mbátita utókuke kó'oyene —kíxoane.

Yoko enepone yúho, koati kuteâti páhoenoa êno épemea. ⁹ Yane ikáxu'ine okóvo neko nâti kamoáne épemone ne ihínexaka. Mani kaha'âti ákoyeani ítúkina neko épemone, itea vo'oku ítúkeovo koati yuhôti neko yuhó'inoá, epó'oxo vo'ókuke neko xanéhiko xe'o mêsa húpiu, ene pahúkino poréxeokonoa ihínexaka ne épemone. ¹⁰ Yane pahúkone tetunôponoti Xuâum ika'ákovokutike. ¹¹ Ina ominókonoa ârunoe ne tuti Xuâum utókuke. Yane kurikoponoane ârunoe xoko êno. ¹² Ina pího íhikauhiko Xuâum veyóponea múyo, ina ekoxóponoa. Ikénepoke, pihónehiko éto'okoponea Jesus.

Kohiyákoa Jesus nika neko êno xâne

Mk 6.30-44; Lk 9.10-17; Xu 6.1-14

¹³ Eyekóxoane Jesus neko koekúti, ipúhikopeane neko óvoheixoku koánemaka íhikauhiko. Hane yonópo mêm ákoyeaku xâne. Vatéke ivú'ixopo. Itea exeâne êno xâne neko yonópoku, ipúhikeane ne pitivóko úkohikeaku hokotíhiko Jesus. Poké'e vékohiko, huse'ó kixoâti ne xe'o úne. ¹⁴ Evesékeane Jesus ne vatéke, noixoâne neko êno xâne, yupihovó koene kóseanyea koane koíteovamaka ne ka'aríneti xapákuke.

¹⁵ Kiyoné'e káxe, ahí'okovone Jesus ne íhikauhiko. Hara kíxoa: —Ako apêti yara vóvoheixoku, epó'oxo kiyóne káxe. Mani únati pehukâ pihópea ra êno xâne motovâti vanéxopeahiko kali nîka ya ipuxóvokutihiko vekópoku.

¹⁶ Itea hara kíxoahiko Jesus:

—Ako okónoko pihópeahiko râ'a. Itínenoe parexâ nîka — kíxoane.

¹⁷ Ina yumopâ íhikauhiko:

—Itea enepora nikokónoti apêti yâyeke xoko úti, poéhane kali singu koeti pâum yoko pi'âti hôe, koékune.

¹⁸ Ina kixoáhiko Jesus:

—Námane yâkeneye.

¹⁹ Yane pahúkoane Jesus neko êno xâne ivátakea xapa ngaráma. Ina veyôa neko singu koeti pâum yóko'o neko pi'âti hôe, ina komômo vanúke ikoró'ixovoti xoko Itukó'oviti vo'ókuke ne nikokónoti. Yane ina hono'ékexoa ne pâum koane poréxea ne íhikauhiko pôrekexeamaka neko xanéhiko. ²⁰ Uhá koéhiko níkea koane imátaxeovohiko. Ina itixópa íhikauhiko Jesus neko itátane nikokónoti haxâti, kopúhikopoikomaka nduse koeti sésta. ²¹ Yoko kalíhanini itóponea singu koeti mili hóyeno neko nikôtihiko ákoti kayumáxexapu senóhiko yoko kalivôno.

Koeku Jesus yóno inúkuke úne

Mk 6.45-52; Xu 6.15-21

²² Koati ikénepoke nê'e, pahúkoa Jesus neko íhikauhiko ivú'ixopea vatékene koane inúxopinoa, yonotíhiko poixô'oke ne Mar-na Ngalíleya koêkuiko pahúkea Jesus pihópea neko êno xâne. ²³ Pihopónehiko, ina pího ne Jesus ouke neko kali mopôi itukóponoti orásaum pohúxovoti.

Yaneko yotixóne, ôvoheixoakone póhuxeovo. ²⁴ Yoko ákone malika kukúke úne ne vatéke ivú'e ne íhikauhiko. Ákonemaka iyuhixapu ovóxokeovo neko úne koane amátitikopea ikéneke, ne vatéke vo'oku yupihovó koetíne xunáko ne ihunóvoti.

²⁵ Kaha'áne yúponiyea, ina pihinoáhiko Jesus yonó koeti inúkuke úne. ²⁶ Noixónehiko yonôti inúkuke úne ne íhikau, hána'iti kónoko'iyeahiko. Koati yupihovó koeti píkeahiko, ina yaíko koane kó'iyeahiko:

—Harakéne ipíkoti —koénehiko.

²⁷ Itea yanê'e, hara kíxovokoxoa Jesus:

—Aúhepepone iséneu. Undíneye, hákonoe píke.

²⁸ Ina kixôa Péturu:

—Unaém, enepo itukápuxo íti, pehúkanumaka yóneam inúkuke úne, mbihôti xikóyoke —koéne.

²⁹ —Yókoneikopo —kíxoane Jesus.

Ina evesékea vatéke ne Péturu, yane yonónemaka inúkuke úne itôkopovoti Jesus. ³⁰ Itea koeku yónea koane komómoyea

neko êno xúnati ihunóvoti. Yane turíxovone píkea koane yúpuririkeovo. Ina koe vaúkea:

—Yokótixonu Unaém —koéne.

³¹ Ehá'axo vaúko ne Pêturu, namú kixópeane vô'u Jesus, ina kixôa:

—Hoyenó, imáko itúkinovo kalíhuti ne kívivonu! Na koeti ákoino átiu'i ne iséneu kívivonu? —kíxoane.

³² Yane úrukopovone Jesus yoko Pêturu kúveuke vatéke, koane má koépone neko xúnati ihunóvoti. ³³ Yane koati ihayú'ikoti Jesus ne íhikauhiko koane kó'iyeahiko:

—Koati kaná'uti itíkivo Xe'exa Itukó'oviti —kíxoanehiko.

Jesus ya Njenezâre

Mk 6.53-56

³⁴ Taru'úxoane neko mar, simónehiko ya poké'exa Njenezâre. ³⁵ Yoko exó kixópono Jesus ne xanéhiko. Énomone kutí'inoke pahúkotihiko eyékokoponoati uhá koêti ne ko'óvokutiya koáne yane ipuxóvokutihiko xêrerekuke. Yane omókono xoko Jesus ne uhá koeti xâne ka'aríneta. ³⁶ Enepohikone omâti, épemohiko Jesus yusíkea pohu sipohí kíxea ka'arínethiko ne heve ípovo. Yoko uhá koêti neko sipóheati, unátipohiko.

15

Koyuhôa Jesus koêku ne hó'e jûdeuhiko

Mk 7.1-13

¹ Yane ápe farízeu yoko éskiriba ukeâti ya Njeruzálem pihôti xoko Jesus. Hara kixóponoahiko:

² —Na koeti ákoino háka íhikeuhiko ne íhíkavoti hó'e voxúnoekene? Vo'oku enepo níkohíko, ako kipáva'uxapu kuteâti kixoku kipóvo'uxeovo úti, kuteâti páhoenovi hó'e úti.

³ Ina yumopâ Jesus:

—Kene itínoe, ná'ikopo koeti itúkinovo kixoku itúkeovo yoxúnoekene héko ya koêkuni héki páhoenopi Itukó'oviti itíki? ⁴ Vo'oku hara koe páhoe Itukó'oviti nókone xâne itúkea: “Tiyánoe yá'a koane yêno” kôe. Ina koe'íkomaka: “Konókoti koépekeokono ne vaheréxinoti yuhó'ino há'a, áko'o itukovo êno” koémaka. ⁵ Itea koati íhíkexotinoe xanéhiko yusíkea kíxea ne há'a yoko êno itúkeovo poréxoke Itukó'oviti ne tiúketi mani huvó'oxeake ne há'a yoko êno. ⁶ Yane kuteâti kixeku íhíkexi, koati ákotihiko teyâ ne há'a yoko êno ya koeku ákoyea kátaraka. Yanê'e, ákone itíkoake ne emo'u Itukó'oviti vo'ókuke ne kixoku itúkeovo yoxúnoekene íhíkexone. ⁷ Itínoe ikútixapovoti sasá'iti ya po'ínuhiko xâne, koati tokopóvoti neko yuho porofeta Izâiya mekúke ve'ókukeno, enepone koêti:

⁸ “Enepora xanéhiko, pohu koyuhó kixo téyeonu itea ya isónouke, ako malíkanuhiko. ⁹ Koati hokohí kixónuti,

ihíkaxotihiko ihíkavoti ainóvoti isoneú kixone xâne” kôe
—kíxovokoxoane Jesus. *Izâiya 29.13*

Úkeaku vahevóvoti

Mk 7.14-23

¹⁰ Ina ihaxíkoa Jesus neko êno xâne. Hara kíxovokoxoa:

—Yakámokenonu maka yéxinanoene iséneu ra yûnzo:

¹¹ Haina koekúti urúkovoti pahákuke xâne ikopítí'ikoa, itea enepone ipuhíkeati pahákuke hainápo, énomone ikopítí'ikoa —kíxovokoxoane.

¹² Ina ahi'ókovo Jesus ne íhikauhiko. Hara kíxoa:

—Yéxoa yupíheovo ikótivexea farízeuhiko ne yihómeku?

¹³ Ina yumopâhiko Jesus itukínoatihiko íhixoaake:

—Uhá koeti nonéti ákoti itukapu none Nzá'a íhae vanúke, marekékoxonotimo. ¹⁴ Hako itíkoake nekôyohiko vo'oku koati ainóvotihiko xâne komítiti, hiríkotimaka po'i komítiti. Yoko enepo hiríko komítiti ne po'i komítiti, heú koetímo ne pi'âti íkorono'ekeovo uhorókuke.

¹⁵ Ina kixôa Pêturu:

—Keúhapu'ikinavea kixó'ekone íhekoake ne yihómeku.

¹⁶ Ina kixovókoxoamaka Jesus:

—Ákonoekopomaka yéxa kixó'ekone? ¹⁷ Ákoikopo yéxanoe koêku ne uhá koeti urúkovoti pahákuke xâne? Koati yonoti xoko íhaku nîka ina ipuhíkopomaka. ¹⁸ Itea enepone ipuhíkeati pahákuke, koati isóneuke úkea. Yoko koati énomone ikopítí'ikoa ne xâne. ¹⁹ Vo'oku koati isóneuke xâne úkea ne váherehiko âha itúkea, kuteâti kahá'ayea koépekea yoko aúpu'ikea yêno áko'o itukovo îma, kapíneti ákoti itukapu koati múxone. Koati isóneukemaka úkea kahá'ayea koyenohí kó'iyea, koane ko'imahí kó'iyea, yoko oméxeya, koane itúkoheyea koeku po'ínuhiko xâne, yoko ihéki po'i xâne. ²⁰ Koati énomone ikopítí'iko xâne, kene haina koekúti kuteâti ákoyea kipáva'uxapu enepo níko —kíxovokoxoane Jesus.

Sêno ukeâti po'i poké'e

Mk 7.24-30

²¹ Yane ipúhikopeane Jesus neko óvoheixoku. Hane yóno ya poké'e xe'ókuke ne pitivókohiko koéhati Tíru yoko Sídom.

²² Yoko ápe seno kanáneya, ko'óvokuti yaneko poké'e óvoku xanéhiko ákoti itukapu júdeu. Enepone sêno, pihóne vá'uixea ikéneke Jesus. Hara koe yúho vaúkea:

—Unaém, iti ámoripono Ndávi, yokóseanau. Ápe inzíne yupihóvotine ákoyea aúmati vo'oku ndémoniu urúkovati —kíxoane.

²³ Itea ako yumápa Jesus. Ina ahi'ókovo Jesus ne íhikauhiko koane kíxea:

—Maní únati pehukâ pihópea ne sêno hokó'ixoviti, vo'oku vímaxovane vá'uixea vikéneke —kíxoanehiko.

24 Ina kixôa Jesus neko sêno:

—Ako po'i mbahúkinokonoke ákoti itukapu nzuvó'oxoponea xanéhiko íhae Izarê, enepone kutí koeti su'ûso moyóniti — kíxoane.

25 Yane ipuyuké koéponone ne sêno poké'eke nonékuke Jesus koane kíxea:

—Hivá'axanu Unaém.

26 Ina kixôa Jesus ne sêno:

—Ako yusíka véyeokono itátane pâum nika xe'éxaxapa ne koati ko'óvokuti, ina parexákana ne kálíhunoe tamúku — kíxoane.

27 Yane ina yumopâ sêno:

—Kaná'uteoxo Unaém, itea enepone kálíhunoe tamúku, níkoamaka ne íhone níkokónoti irikóvoti opékuke mesana únae.

28 Ina kixôa Jesus:

—Senó, koati hána'iti ne kívivonu. Ákoeneye kuteâti koêku ne yâha — kíxoane.

Énomone yanê'e, unátipone ihíne neko sêno.

Koitóvo êno ka'aríneti ne Jesus

29 Ipuhíkopeane evo Jesus neko óvoheixoku, aúkopovo xe'ókuke ne Mar-na Ngalíleya. Pihónéhiko oúkeke kali mopô, ina ivatáko ne Jesus. 30 Énomone yanê'e, koati ênoti xâne pihinoâti, ominoâti xâne mohéveu koane xâne isayú'ixovoti poixo'o mûyo, koane komítiti yoko mókere, koane ênotimaka po'ínuhiko ka'aríneti. Ípíhokononehiko poké'eke nonékuke Jesus koane koíteovahiko Jesus. 31 Yane yupíhova iyúpaxeova xanéhiko noixópanehiko ne mókere koyúhopea koáne ne isayú'ixovoti poixo'o mûyo unátipea, koáne ne mohéveu yonópea yóko'omaka ne komítiti ínixopeane. Yane êno iháyu'ikeahiko Itukó'oviti, enepone kutípono íhae Izarê, vo'ókuke.

Pí'ape kohíyako nika êno xâne ne Jesus

Mk 8.1-10

32 Ina ihaxíkoa Jesus ne íhikauhiko. Hara kíxovokoxoa:

—Ngóseanane ra xanéhiko vo'oku ákone níkokónoti níkáhiko. Yoko mopó'apene káxe óvoheixohiko njokóyoke kó'oyene. Ako angáha'a pahú ngixópea pihópeahiko ákoti níka, mará'inamo íkarakahiko hímakati xenékuke —koéne.

33 Ina kixôa íhikauhiko:

—Ná'íkopomo vínixoponea pâum yara mêum ákoti apêti motovâti imátaxeovo ra êno xâne?

34 Ina kixovókokoxoa Jesus:

—Ná'íkopo yé'aye pâum apêti xepákuke?

—Seti kôe, yoko kali ye'á koeti kálíhunoe hê —koénehiko.

35 Yane pahúkoane Jesus neko xâne ivátahikea poké'eke. 36 Ina veyôa ne seti koeti pâum yóko'o ne hê, ina íkoró'ixovo xoko Itukó'oviti. Yane honó'ekexoane, ina porekêxoa ne íhikauhiko

pahukoâti pôrekexeamaka neko xanéhiko. ³⁷ Uhá koe níkea koane imátaxeovohiko. Ina itixópa íhikauhiko Jesus itátane neko nikokónoti haxâti, kopúhikopoikomaka seti koeti sésta. ³⁸ Yoko koaturu koe mili hóyeno neko nikôti ákoti kayumákexapu senóhiko yoko kalivôno.

³⁹ Yane pahúkoane Jesus pihópea neko êno xâne. Ina urúkopova ne vatéke yonópoti íyeu pitivóko koéhati Magádam.

16

*Epêmo Jesus ne farîzeuhiko itúkea iyupánevoti ukeâti vanúke
Mt 12.39; Mk 8.11-13; Lk 12.54-56*

¹ Yane pihóhiko xoko Jesus ne farîzeu yoko sadúseu oposí'okoponovoti Jesus, epemoâtihiko itúkea iyupánevoti, hoénaxovope itúkeovo xoko Itukó'oviti úkea xunáko. ² Ina kixovókoxoa Jesus:

—Itukovo ínati hâramo vanúke ya íyeu kíyo'i káxe, hara kénoe: “Únatimo káxe ihâroti vo'oku ina hâramo vanúke” kénoe. ³ Koane itukovo ya yuponii koêti, “Kevotímo úko, vo'oku ina hahá'i hâramoyea” kénoe. Kemomónoe vanúke, yéxoa kéveamo, áko'o áko'oyeamo úko yaneko káxe, itea ákonoe yéxa koêku ne koekútihiko exókoveati koêku ra káxehiko símokune úti. ⁴ Koati ákotinehiko aunáti ra xâne yara káxehiko símokune úti kó'oyene. Ákone yuíxapuhiko itúkea ahá'inoa Itukó'oviti, épemoikomaka noíxea iyupánevoti índukeinoa. Itea ákomo ápahuina iyupánevoti noíxonehiko ákoti itukapu kuteâti koêku xoko Njóna mekúke —kíxovokoxoane Jesus.

Yane pihópeane.

*Íhokokono kohiyákopeti pâum ne kixoku itúkeovo ne farîzeuhiko
Mk 8.14-21*

⁵ Yane tarú'uxoane Jesus yoko íhikauhiko poixô'oke ne mar. Yoko inótovone okovo ómea pâum ne íhikauhiko. ⁶ Ina kixovókoxoa Jesus:

—Neíxapunoe, yokóhiyanavao ne kutí koeti kohiyákopeti pâum ánahixope evo farîzeu yoko sadúseu —koéne.

⁷ Yane turíxovone yúho'ixeokoko ne íhikau vo'ókuke. Hara kixókoko:

—Koatímea vo'oku ákoyea vama pâum kó'inoneye yuhó'inovi —kixókokonehiko.

⁸ Yoko exó kíxea Jesus ne isóneuhiko. Énomone kíxovokoxinoa: —Na koeti ixómoinonoe yího'ixokoko vo'oku ákoyea pâum yómonenoe? itínoe hóyeno ákoti koâti kúveovonu. ⁹ Ávonoe yéxina iséneu? Inótovanenoemea yokóvo ne singu koeti pâum koimátaxoti singu koeti mili hóyeno, koánemaka neko yé'akeye sésta kepúhiupo yane haxâtihiko? ¹⁰ Ákonemaka puyákanapananoe yokóvo neko seti koeti pâum, níngaxeake

neko koaturu koeti mili hóyeno koane yé'akeye sésta kepúhiupo itixépoano neko haxâti? ¹¹ Ákonoe yéxa ákoyea itúkapu koati pâum ne ngíxo? Itea hara ngixópinoe: Yokóhiyanavao ne kutí koeti kohiyákopeti pâum ítuke evo farízeu yoko sadúseu — kíxovokoxoane Jesus.

¹² Yane ínati exoâhiko íhikau Jesus ákoyea itúkapu koati kohiyákopeti pâum kónoko kóhiyanayeova, itea ítúkeovo íhíkavoti, íhikau evo farízeu yoko sadúseu kixínoa Jesus, enepone ákoti oríko ukóponea xapa xâne.

Koyuhôa Péturu ítúkeovo páhoe Itukó'oviti koíteovovi ne Jesus
Mk 8.27-30; Lk 9.18-21

¹³ Ya koeku píhea ne evo Jesus ya íyeu pitivóko koéhati Sezâreya óvoku natíxea Filípi, hara kixo íhíkauhiko:

—Kutimea íkutixanu ra xanéhiko, undi íhae vanúke ikútipasikoponovoti xâne?

¹⁴ Ina kixôa íhíkauhiko:

—Ápe koyuhoâti itíkivo Xuaum Mbátita iyukópovotine. Kene po'ínuhiko, koyúhoa itíkivo Íliya iyukópovotine. Kene po'ínuhiko, koyúhoa itíkivo Njerémiya, áko'o po'ímea porófeta koyúhote emo'u Itukó'oviti mekúke iyukópovotine —kíxoanehiko.

¹⁵ —Kene itínoe, kuti keyúho indúkeova?

¹⁶ Ina kixôa Simaum Péturu:

—Iti Mésiya, enepone páhoe Itukó'oviti koíteovo xâne. Iti Xe'exa koati kaná'uti Itukó'oviti —kíxoane.

¹⁷ Ina kixôa Jesus:

—Koâti únati kêku Simaúm, iti xé'a Xuâum, vo'oku haina xâne yara poké'e kouhápu'ikinopea itea koati Nzá'a íhae vanúke kouhápu'ikinopea. ¹⁸ Haramaka ngixópi: Iti Péturu. Yoko enepora yihómeku vo'ónguke, kutí koe mopôdi poéheve péti, poéhevemakamo kutípone ne uhá koeti xâne hokónutimo ya nandíxoku injíkonemo yara poké'e. Yoko ákomo itoâti uké'exea muhíkova Satánae yoko uhá koeti ovóxe. ¹⁹ Mborexópitimo keyúhoyi ne íhíkavoti ínzikaxeopikeno, enepone kutí koeti xáve poréxoti xâne úrukeovo natíxokuke Íhae Vanúke. Koêkuti yexéxone yâye yara poké'e, kúteanemakamo koêku ya vanúke. Koane koêkuti míhi'oe yâye yara poké'e, kúteanemakamo koêku ya vanúkeke.

²⁰ Ina ixikó'oko íhíkauhiko ákoyea koyúhoinoake ítúkeovoxo Mésiya, páhoe Itukó'oviti koíteovo xâne.

Koyuhôa Jesus ivókevomo yoko ukópeamo xapa ivokóvoti
Mk 8.31-9.1; Lk 9.22-27

²¹ Ukeátine neko káxe, turíxoane Jesus Kristu kouhápu'ikinoa ne íhíkauhiko kixókonokumo tumúneke. Hara kíxovokoxoa:

—Ngónoko yóneam ya Njeruzálem koane íngoitoponekonomo kotívoti vo'oku ákoyea tôpi váhere ítukeinonumo tutíhiko viyéno

jûdeu, koánemaka ne payásotihiko sasedóti inuxínoti xanena úti hó'eke, yóko'o ne íhíkaxoti yútoe Muíse, enepohikone éskiriba. Koepékonutihikomo itea ya mopó'apeke káxe ikéne, enjepúkopotinemo ungópea xapa ivokóvoti —kíxovokoxoane.

²² Yane ahikú kixone Jesus ne Pêturu, ina kixôa ákoyea yusíka kó'iyeaneye kuteâti koêku ne yúho. Hara kíxoa:

—Ákomo síka Itukó'oviti kó'iyeaneye. Ákomo kalíhuina kíxikononeye Unaém.

²³ Ina inonéxinovo Pêturu ne Jesus xaneâti kíxea:

—Yahíkuxipunu Satanaé. Iti kutí koeti pú'iti mopôî onjéneke mani ikorókonuti, vo'oku haina ukeâti xoko Itukó'oviti ne iséneu, itea koati kixoku ko'ísonuuya xâne yara kúveu mêum.

²⁴ Ina kixôa Jesus ne íhikauhiko:

—Enepone kahá'ati hókeonu, ako yusíka yuíxeovo kouhepekea kóyeku yara kúveu mêum. Konókoti hókeonu ya usó koyêti inonéxinovo tiú'iti koekúti kuteâti koeku xâne koinópoti kurúhuna iyonókonone xoko kurúhuxokonoku. Yane kená'akane ingyeneke. ²⁵ Vo'oku enepone xâne yuixóvoti kouhepekea kóyeku yara kúveu mêum, evókoatimo ne mani unako koépoku xoko Itukó'oviti. Itea enepone xâne usó koyêti évokea úhepeko kóyeku yara kúveu mêum vo'ónguke, énomonemo unatí koépoku xoko Itukó'oviti. ²⁶ Kutí'ikopo itópoino xâne ápeinoa uhá koeti únatinoe koekúti yara kúveu mêum itea evókoti mani unako koépoku xoko Itukó'oviti? Ápeikopomea koekúti yara kúveu mêum motovâti ko'ésa'iyea mani unako koépoku xoko Itukó'oviti? ²⁷ Yoko aungópovotimo yara kúveu mêum, undi íhae vanúke ikútipasikoponovoti xâne, epó'oxo yaneko káxe, iyúseotimo indúkeovo éno hána'iti ihayú'iuti kuteâti koeku Itukó'oviti Nzá'a. Xané ngixópotinemo ovónje, ánuhiko íhae vanúke. Yane ínamo ongoyúho námoepe póhutihiko xâne. Yoko kixoku itúkeovo póhutihiko xâne exoâmo ne námoepe. ²⁸ Koati emo'úti ra yunzó'inopinoe: Anéye xâne xepákukenoe âvotimo ivakápu koeku âvoyea naíxanu indúkeovo hána'iti ihayú'iuti nandixáne, undi íhae vanúke ikútipasikoponovoti xâne —kíxovokoxoane Jesus.

17

Ipokóvo koeku Jesus nonékuke evo Pêturu

Mk 9.2-13; Lk 9.28-36

¹ Sei koe káxe ikénepoke, xánea Jesus ne Pêturu yóko'o neko pi'âti kopo'ínukokoti, Teâku yoko Xuâum ouke koati hána'iti mopôî. Yoko ainóvotinhiko, ákoti po'ínuhiko xâne xapákuke.

² Ina ipokóvo koêku ne Jesus nonékukehiko. Ú'uhapu'i-ú'uhapu'i koéne ne nône. Kutí koéne uhá'iko káxe. Kúteanemaka koêku ne ípovo, hóhopu-hóhopu kóyene kuteâti koeku xúnati uhapú'iti.

³ Yane apé kó'inoanehiko Muíse yoko Íliya, enepohikoneko koyúhoti emo'u Itukó'oviti mekúke, yuhó'ixoti Jesus. ⁴ Ina kíxo Jesus ne Pêturu:

—Unaém, koati únati vápeyea yáyeke. Enepo yakahá'a, indúkotimo mopo'âti kálíhunoe péti hú koeti yáyeke. Poéhamo ítike, poéhamo ítuke Muíse, koane poéhamo ítuke Íliya —kíxoane.

⁵ Ixómoiko koyúho ne Pêturu, apé koene kapási êno ú'uha koyêti rama'úxoatihiko, inú'ixoku emo'úti koêti:

—Ênomone Nje'éxa râ'a, ákoti omotóva ongóvo, porexónuti hána'iti elókeko ongóvo. Yakámokenoyinoe yúho —koéne.

⁶ Kamoáne íhikauhiko neko emo'úti, yupihovó koéneoxo píkea. Xovokuké koéne íkorohikeovo poké'eke. ⁷ Ina ahi'ókovahiko Jesus ipíhoa vô'u xokóyokehiko koane kíxea:

—Yexépukapa. Hákonoe píke —kíxoane.

⁸ Ina noiméxohiko, áko'oponehiko neko po'i noíxone. Poéhapoane Jesus noíxo. ⁹ Koeku ukópeahiko oúke neko hána'iti mopô, hara koe ixíko'okoakehiko Jesus:

—Hácoxovonoe yetó'oko po'i xâne koêku ra neíxone kó'oyene imókonemo enjepúkapanne ungópea xapa ivokóvoti, undi íhae vanúke ikútipasikoponovoti xâne —kíxoanehiko.

¹⁰ Ina kixôa íhikauhiko:

—Ná'ikopo koeti koyúhoinoa éskiriba, enepohikone íhíkaxoti yútoe Muíse, kónokea ítúkeovo Íliya ne inuxómo símo?

¹¹ Ina yumopâ Jesus:

—Kaná'uteoxo símeane Íliya inúxotike kóyuseyea uhá koêti.

¹² Itea koati ngixópitinoe símeane ne Íliya, itea ako éxa xanéhiko ítúkeova, koane ítúkinoahiko uhá koêti neko váhere âha ítúkino. Ênomonemakamo kixónuneyehiko íkoitoponeonu kotíveti, undi íhae vanúke ikútipasikoponovoti xâne —kíxovokoxoane Jesus.

¹³ Yane éxoanehiko íhikau Jesus ítúkeovo Xuaum Mbátita kíxo yane yuhó'inoahiko.

Koitóvo homoêhou úroevo ndémoniu ne Jesus

Mk 9.14-29; Lk 9.37-43

¹⁴ Yane koeku káyukopeovo evo Jesus xapákuke neko êno xâne, apé koene hóyeno ahi'ókovati ne Jesus. Yane ipuyuké kó'iyeanne nonékuke koane kíxea:

¹⁵ —Unaém, yokóseana nje'éxa. Akó'oti aunáti tûti, pepokehí koêti. Koati yupihóvotine koítóponeovo kotíveti vo'ókuke. Enóne íkoroukeyeovo yúku áko'o ítukovo íkoróno'ekovoti úneke.

¹⁶ Ómanem xoko íhikeuhiko itea ako íta koíteova.

¹⁷ Ina kôe ne Jesus:

—Imáko ítúkinovo tiú'iti kutípea koane váhere ra xanéhiko yara káxehiko kó'oyene. Ná'ikopomeamo hunóko óvonzeixea

xepákukeno? Ná'íkopomeamo nzunóko índeá ákoyeanoe yakútiponu? Yáma yâkeneye ne homoêhou —kíxoane.

¹⁸ Yane pahúkoane Jesus ne ndémoniu ipúhikopea xokóyoke. Koáne, ipúhikopeane. Énomone yaneko ókoku ôra, unátipone ne homoêhou.

¹⁹ Ikénepoke, ina ahi'ókovo Jesus ne íhikauhiko koeku ákoyea po'ínuhiko xâne xapákuke koane kíxeahiko:

—Na koeti ákoino víta kópuhikopea úti ne ndémoniu?

²⁰ Ina kixovókoxoa Jesus:

—Vo'oku yupihovó kó'iyea kalíhuyea ne kívivonu. Koati emo'úti ra yunzó'inopinoo: Enepone kívivonu, muhíkovaní akutêa ítóvoku kalíhuko ake nonéti, enepone mostarda, maní motovâti pehúki ahíkuxeovo xoko óvoku ne koati hána'iti mopôí pihópea po'íke. Koáne, maní ipokóvoti. Eneponi akoéneye kívivonu, ákoni ápahuina koekúti ákoti keusákinakana. ²¹ (Itea enepora kó'iyevoku ndémoniu, ako kopúhikopati ákoti itukapu ya orásaum koáne ya jejuá kó'iyea) —kíxovokoxoane.

Koyuhópamaka Jesus ivókeovomo yoko iyúkopeovomo

Mk 9.30-32; Lk 9.43-45

²² Yanekôyoke koeku ho'úxeovohiko ya Ngalíleya, hara kíxovokoxoa Jesus ne íhikauhiko:

—Yé'exovone ngurí'okeokonokumo xunako xanéhiko, undi íhae vanúke ikútipasikoponovoti xâne. ²³ Yane ínamo kaepékanuhiko, itea mopó'apeke káxe ikénepo, enjepúkopotinemo ungópea xapa ivokóvoti —kíxovokoxoane.

Yane yupihovó koénehiko ikáxu'iyea okóvo ne íhikauhiko.

Koyúho koeku ímpostu ne Jesus

²⁴ Simoné'e ne Jesus yoko íhikauhiko ya pítivokona Kafanáum, simino Pêturu ne koperáxotihiko tiúketi, nókone jûdeu poréxea, íko'ítukeuti ya témpulu, enepone hána'iti imokóvokuti. Hara kixóhiko Pêturu:

—Enepone íhíkaxopitinoo, ako parexa tiúketi íko'ítukeuti ya témpulu?

²⁵ —Êm, poréxoa —kíxoane Pêturu.

Ehá'axo úrukovo ne Pêturu óvokuke, tumuné koéne koyúhoinoa Jesus koêku, ávoti yuho Pêturu etó'okoati. Hara kixoa Jesus:

—Simaúm, na kó'inoaye iséneu? Enepohikone nâti yara poké'e, enepo koperáxohiko, kuti konokôa poréxea, xanéna? áko'o íhae po'i poké'e ákoti itukapu xanéna.

²⁶ Ina kixôa Pêturu:

—Hane konokôa poréxea íhae po'i poké'e.

Yane hara kixoa Jesus:

—Iyúseoneikopo ákoyea okónoko poréxea ne koati ko'óvokutihiko íhae ne poké'e. ²⁷ Itea mará'inamo ópoe'ainovi

isóneu ne koperáxotihiko, pîhe xe'ókuke úne ya mar ínamo kirîka nímikuna. Enepone inúxoti hêe itéponemo, míhi'akimo pâho. Yane inixéponotimo póhuti pe'u tiûketi pahákuke ne hêe, ínamo pîhe peréxopoinonu nóngone mboréxea koánemaka nékone peréxopi —kíxoane.

18

*Kixoku itúkeovo ne ínixone Itukó'oviti itúkeovo koati payásoti
Mk 9.33-37; Lk 9.46-48; Fp 2.3; 1 Pé 3.4; 5.5*

¹ Énomone yaneko ókoku ôra, ahí'okovo Jesus ne íhikauhiko. Hara kixóhiko Jesus.

—Kuti itukóvo koâti payásoti ya xapákuke xâne natíxoku ne Íhae Vanúke?

² Ina ihaxíko kalivôno ne Jesus imôa nonékukehiko ³ ina kôe: —Koati emo'úti ra yunzó'inopinoo: Enepomo hákoti ipokóvo ne kixeku itíkivo, koane hákoti ikítipasikovo kálíhunoe kalivôno, ákomo kalíhuina yúrukopivo natíxokuke Íhae Vanúke. ⁴ Itea enepone ákoti kapayásakapu kuteâti koêku ra kalivôno, énomone itukóvoxo koâti payásoti xapákuke xâne natíxoku ne Íhae Vanúke. ⁵ Koêkuti ivavákoati kuteâti ra kalivôno njokóyoke koane itukínoati únati, undímaka kixóneye —kíxovokoxoane.

*Koímaiti pôreu ne váhere kixovókuti
Mk 9.42-48; Lk 17.1-2*

⁶ Ina koe'íkomaka:

—Koêkuti xâne vahéréxoti ítuke itávokinoko hókeonu ne póhuti xapákuke ra kálíhunoe kutipónuti, yusikóneni iká'akeokono éno pú'iti mopôí anúkuke tumúneke koésayu'ixea isoneu po'í xâne, ínani kuriná'ekakana upénoyeaku úne xoko mar, maka hákone koesáyu'ixea isóneu. ⁷ Kotíveti koêku ra xanéhiko yara kúveu mêum vo'ókuke ne koekúti kopoé'akeati isóneu itopâti kutípeonu. Koati kóyekutinemo ápeyea koekúti kuteâti, itea koâti kotívetimo koêku ne xâne kixotíneye po'ínu.

⁸ —Énomone ngixínopinoo: Enepo itukapu veô'u áko'o hîvi váherexino ítike, yusikóneni titúki koane kiríki ákotike malíka, motovâti ákoyea váherexa ítike. Mani unatíne ákoyea poixo'o veô'u, áko'o poixo'o hîvi yenópi vanúke yaneko usokó kó'iyea veô'u, áko'o hîvi itea kirikópokonoti ipihóponovokutike xapa yúku ákotinemo ípukeovoku. ⁹ Kúteanemaka koêku itukapu yúke váherexino ítike. Yusikóneni meréki koane kiríki ákotike malíka, motovâti ákoyea váherexa ítike. Mani unatíne yenópi vanúke ákoti poixo'o yúke, yaneko usokó kó'iyea yúke itea kirikópokonoti ipihóponovokutike xapa yúku ákotinemo ípukeovoku —kíxovokoxoane Jesus, exókoatihiko kónokea ákoyea íyuhixapapu sayá'ikopeova ne váhere ítuke.

Ihíkauvoti ihókovoti koeku moyóniti su'úso

Lk 15.3-7

¹⁰ Ina kixovóko xopaikomaka Jesus:

—Muhíkova póhuti xapákuke ne kálahunoe kutipónuti, hako ikitíxa ákoti itúkovo ke, vo'oku koati ngxópitinoe itúkeovo xoko Nzá'a íhae vanúke óvoheixo ne ánjuhiko koyonoâti ne kálahunoe kutipónutihiko. (¹¹ Vo'oku hane nzimíno ngoíteova ne xâne pahukóvoti, undi íhae vanúke ikútipasikoponovoti xâne.)

¹² —Na kó'inoaye iséneu? Itukovo apêti hóyeno póhuti séndu su'úsona, ínani omoyóni póhutiya, ákonikopomea kurí íxahiko oúke kali mopôti ne noventai nove koêti koeku opósikoponea neko póhuti moyóniti? ¹³ Koati ngxópitinoe: Inixápanane, yupihóvotimo elókeko okóvo vo'ókuke ne póhuti kovú'e yane po'ínuhiko noventai nove koeti ákoti omoyóni. ¹⁴ Énomonemaka koéneye ne Yá'a íhae vanúke ákoyea akáha'a évokeovo póhuti yara kálahunoe kutipónuti —kíxovokoxoane Jesus.

Nókone vitúkea apê váhere ítukeinovike ne po'inu úti

Lk 17.3; Ngâ 6.1; 2 Ts 3.13-15

¹⁵ Ina koe'íkomaka:

—Enepo vahéréxa ítukeinopi ne po'inu xâne, pihínea yéxokoponi pahúnevo pi'éatinenoe ákoti po'i xâne xikóyokenoe. Enepo akamókenopi, itepoâtimo keúnatikopi isóneu. ¹⁶ Itea enepo hákoti kahâ'a kámokenoyeopi, yusikóne yaúkinova xeneti póhuti, áko'o itukovo pi'âti xâne motovâti iyúseyeexo ne koekúti koeku pí'ayea, áko'o mopó'ayea noixoâti, motovâtimaka koyúhopea koêku. ¹⁷ Yane enepo hákoti kahâ'a kámokenoyea xené'inoake, yáma ne koekúti nonékuke po'ínuhiko xâne ya imokóvokutike. Yane itukovo kóyekutine ákoyea akáha'a kámokenoyea isóneunoa xanéhiko imokóvokutike, kutí íxepane xâne ákoti êxa Itukó'oviti, koane kutí íxepanemaka kuteâti koperáxinoti nâti, enepone ákoti oponóvo ítuke.

Xunakóti poréxoake Jesus ne íhikauhiko

Mt 16.19; Xu 20.23

¹⁸ —Koati emo'úti ra yunzó'inopinoo: Uhá koeti koêkúti seyá'iumo yara poké'e, kúteanemakamo koeku vanúkeke. Koánemaka ne síkenemo yáyeke yara poké'e, kúteanemakamo koeku vanúkeke.

¹⁹ —Koati emo'úti ra yunzó'inopinoo: Itukovo apêti yáye yara poké'e pi'âti xâne xepákuke kutikokó koinoâti isóneu ne áha épemea ya orásaum, kousókinoatimo Nzá'a íhae vanúke. ²⁰ Koeku ápeyea pi'âti áko'o mopo'âti xâne ho'uxínovoti itúkea orásaum ya inzáke, anêngomakamo xapákukehiko —kíxovokoxoane Jesus.

Nókone vitúkea vahéréxo ítukeinovi ne po'inu úti

Mt 6.14; Lk 17.4; Éf 4.32; Kol 3.13

21 Yane ina ahi'ókovo Jesus ne Pêturu. Hara kíxoa:

—Unaém, enepo vaheréxa ítukeinonu ne mbo'ínu, namo yé'aye ixómoyea ngóseanapoa, kutí ngixopâti ákoti vaheréxinanu ítuke? Seti koetímeamo?

22 Ina kixôa Jesus:

—Ako yusíka ítúkeovo pohu seti koêti késeanapoa, itea hara ngixópi setenta koetimo seti. 23 Vo'oku enepone natíxea ne Íhae Vanúke xapa xâne, hane koéneye nâti komomópoti yé'akeye orévexoake ahínoehiko. 24 Turixoâne ne ítuke, omínokonone po'i ahínoe koâti yupihóvoti orévexoake ovâti ênoti mili tiûketi. 25 Yoko koati ákoti tiûketina mani poréxopeake neko oréveu. Yane pahúkoane pátarauxa kaváneyeokono neko ahínoe, koane yêno, xe'éxaxapa yoko uhá koeti apeínoati, motovâti isúkopeovo neko oréveu. 26 Yane ipuyuké koéne neko ahinoêti nonékuke pátarauxa. Hara koéne: “Yokóseananu, kali kuxoo íxenuvo, vo'oku kóyeane mo mboréxopeopea uhá koêti ne orévenjopike” kíxoane.

27 —Yane yupihovó koéne kóseanayea pátarauxa neko ahínoe. Yane pahúkoane pihópea koane ákoyeane káperaxapa neko orévexoake. 28 Pihopóne neko ahinoêti, tokononé koene ha'íne ko'ítukeyea orevéxoati kali póhuti séndu pe'u tiûketi. Yane kóperaxoane. Namú kíxeane ánu kotitínoati. “Peréxapana ne yorévexonuke” kíxoane.

29 —Yane ipuyuké kó'iyeaneko neko ha'íne nonékuke. Hara kíxoa: “Yokóseananu, kali kuxoo íxenuvo, vo'oku kóyeane mo mboréxopea ne orévenjopike” kíxoane.

30 —Itea ako kali kaha'á íxa. Yane kuríkoponoane ika'ákovokutike tukú koeti isúkopea neko orévexoake. 31 Enephikone po'i ahinoêti ha'íne ko'ítukeyea, noixoâne neko koekúti, yupihova ikótivexea isóneuke. Úkeane pihohíko éto'okoponea ne pátarauxa. Uhá kíxoa koyúhoinoa ne koekúti. 32 Ina ihaxíkoa pátarauxa neko ahínoe. Hara kíxoa: “Koati iti váhere ahinoêti! Koseaná ngixópipepo. Ako ngáperaxapapea neko yorévexonuke vo'oku yépeminu ngóseanayeopi. 33 Mani konokoâtimaka késeanayi ne he'íne orevéxopiti kuteâtimaka ngixópiku ngóseanayeopi” kíxoane.

34 —Yane yupihovó koene ímaikinova pátarauxa, ina pahukôa iká'akeovo koane kuri'okeokono, ikoítoponoati kotíveti tukú koetímoparexápa neko orévexoake —koéne ne Jesus

35 Ina koe'íkomaka:

—Énomonemakamo kixópinenoeye ne Nzá'a íhae vanúke enepomo yunaká iséneuke ne váhere ítukeinopi pe'ínu hákotimo keseánapoa —kíxovokoxoane.

19

Koeku kuríkoti yêno

Mt 5.31; Mk 10.1-12; Lk 16.18; 1 Ko 7.10

¹ Uke'êxone koyúhoyea ne Jesus, ipúhikopeane Ngalíleya yonópoti Njúdeya poixô'oke húveona Njôrdaum. ² Koati ênoti xâne hokó'ixoati koane koíteova Jesus ne ka'arínatihiko xapákuke.

³ Ápemaka farízeuhiko, enepone yuixóvoti hókea yútoe Muíse pihinoâti oposí'okoponovati. Ina epemó'ikohiko Jesus kaha'aínoati pahúkeovo ya yumópope. Hara kíxoahiko:

—Motóva kuríkea yêno ne hóyeno ya uhá koêti koêkuti êvotikoake?

⁴ Ina yumopâ Jesus:

—Ákoikopo yíhoikiku emó'uke Itukó'oviti koyuhoâti koêku inâ itukôa Itukó'oviti ne xâne itúkeamaka hóyeno yoko sêno? ⁵ Ina koemáka: “Énomone kuríkino há'a yoko êno ne koyénoti motovâti komúxoneyea yêno. Yane koati póhutipone ne pi'âti” kôe.

⁶ Ákone apí'a, koati póhutipone. Koeku koyúhoyea Itukó'oviti poéhapeane ne pi'âti, ako yusíka ápeyeya xâne haxakópati —kíxovokoxoane Jesus.

⁷ Yane ina kixôa farízeuhiko:

—Ná'ikopo koeti ápeino yútoe Muíse koyúhoti yusíkea kuríkea yêno ne hóyeno, koane poréxea koyuhópeti kotuyôpeti íha itúkeovo koyenókokoti?

⁸ Yane hara kíxoa Jesus:

—Poréxinopeakenoe Muíse kiríki yíno vo'oku tiú'ikonoe yomíxone. Itea yaneko inúxotike inâ apê ra mêum, ako yusíka kuríkeokoko. ⁹ Hara ngixópinoe vo'ókuke: Enepone kuríkoti yêno ina okoyénopomaka, ákoti itukapu vo'oku itúkeovo aupú'ikoati yêno yuhó'ixoti po'i hóyeno, ya xoko Itukó'oviti, koati pahukóvoti nê'e, koane koati aupú'ikoti inúxoti yêno. (Koánemaka ne koyenópati ne kûrene íma, ya xoko Itukó'oviti, kutí kôe aupú'ikeati inúxoti íma ne sêno.)

¹⁰ Ina kíxo Jesus ne íhikauhiko:

—Koeku kó'iyeaneye, yusikóneikopo ákoyea okóyeno koko ne xâne.

¹¹ Yane hara kíxovokoxoa Jesus:

—Haina hi'imé koeti xâne itoti ákoyea okóyeno. Poéhane itôa ne xâne poréxone Itukó'oviti kó'iyeaneye. ¹² Ápe hóyeno ákoti okoyéno vo'oku omeátinekeneye inâ ipuhíko ápeyeya isáyunevo ákoinoke omótova kóyenyeya. Ápemaka hóyeno kapáxovoti. Kene po'ínu, kaha'âne ákoyea okóyeno motovâti yuíxeovo kóukoponea natíxea Íhae Vanúke xapa xâne. Koêkuti eopâti isóneuke ítea kó'iyeaneye, ene itukâ kuteâti ra yúnzo —kíxovokoxoane Jesus.

Epemínoa Jesus ne kalivónohiko unako koeku xoko Itukó'oviti Mk 10.13-16; Lk 18.15-17

¹³ Yane ápe xâne omotíhiko kalivôno xoko Jesus motovâti ípihea vô'u tutíkuke, itea sayá'ikoa íhikauhiko Jesus. ¹⁴ Ina kôe ne Jesus:

—Síkeane kenó'okea ne kálahunoe kalivôno njokóyoke. Hako seya'íkua, vo'oku kuteâti koeku usó kóyeyea kenó'okinonu rá'a, énomonemaka kónoko kó'iyeaneye ne xâne yonópoti natíxokuke Íhae Vanúke —kíxovokoxoane.

¹⁵ Yane ípihoane ne vô'u tutíkukehiko. Úkeane pihôpo.

Inámatiko hóyeno írúku

Mt 13.22; Mk 10.17-31; Lk 18.18-30; 1 Tm 6.6-10; Tk 5.1

¹⁶ Yane apé koéne xâne ahi'ókoponovoti Jesus. Hara kíxoa: —Íhikaxotí, kuti itukóvo únati koekúti nóngone indúkea motovâti ómbea xoko Itukó'oviti ákotinemo hunókoku?

¹⁷ Ina kixôa Jesus:

—Ákoikopo yéxa itukóvotiye ne koati únati? Enepone koâti únateoxo, poéhaxo, ako po'ínu. Yakaha'a ákoyea hunókoku yópi xokóyoke, itíka ne páhoenopi Ponóvoti Kixovókuti yútoe Muíse nékone itíki —kíxoane Jesus.

¹⁸ —Kuti itukóvoye xapákuke neko yutoéti? —koéne neko hóyeno.

Yane hara kíxoa Jesus:

—Enepone koêti: “Hako kepéko. Hako yaupú'iko po'i xâne kepiné'iyiti yêno. Hako yomêxo. Hákomaka itikóheo koeku po'i xâne. ¹⁹ Tiya yá'a yoko yêno. Koane hákomaka motovâ yokóvo ne po'ínuhiko xâne. Kuteâti kixépovoku ákoyea kemáxatikapapu, énomonemaka íxeaneye ákoyea omótova yokóvo ne po'ínuhiko xâne” koêti —kíxoane Jesus.

²⁰ Ina kôe neko hóyeno:

—Heú ngíxoa indúkea nê'e. Kutí'ikopo ngónokoiko?

²¹ Ina kixôa Jesus:

—Enepo yakaha'a itíkivo koati ponóvoti ákoti ovópiku, yakávanepoona uhá koêti ne apeínopiti, ina perekéxa xâne ákoti apeínoati ne ésa'i. Yane apêtimo apeínopiti vanúkeke, ina kina'áka ingéneke hékinu —kíxoane.

²² Kamoáne hóyeno ne emó'uinoa Jesus, yupihovó koe isóne'ekeovo koeku pihópea kama'âti ne êno apeínoati. ²³ Ina kixovókoxxoa Jesus ne íhikauhiko:

—Koati emo'úti ra yunzó'inopinoo: Koati tiú'itimo yonópea natíxokuke Íhae Vanúke ne xâne ênoti apeínoati. ²⁴ Koati ngixópitinoe: Ako'óneni oríko vékea kámelu xoko kali ihínone tópe uhe'ókopeti yane yonópea natíxokuke Itukó'oviti vanúkeke ne xâne írúku —kíxovokoxoane Jesus.

²⁵ Kameáne ihikauhiko Jesus neko yûho, yupihovó koéneoxo iyúpaxeovahiko, ina koehíko:

—Yane kuteâti koeku yiûho, kutí'ikopomo motovâ itúkeovo koítovone Itukó'oviti koane yonópea xokóyoke? —kíxoanehiko.

²⁶ Pono-ponó kixínoane úke Jesus ina kixovókoxo:

—Enepone ínixone xâne itúkeovo yupihóvoti tiú'iko, ako átiu'i xoko Itukó'oviti.

²⁷ Ina kixôa Pêturu:

—Kuri kíxoá úti ne uhá koeti koekúti koeku hókeopi úti. Namó koéneye úti?

²⁸ Ina yumopâ Jesus:

—Koati emo'úti ra yunzó'inopinoe: Itínoe hokónuti, yaneko káxe ainámapone uhá koeti koekúti, ivandákapane xoko ivándakoku nandíxea koeku indúkeovo hána'iti ihayú'iuti, undi íhae vanúke ikútipasikoPONOVOTI xâne, keha'ínenutimakamo ivétaki xoko nduse koeti ivatákokuti kuteâti ivándakoku nandíxea, motovâti yíhoikopi ne nduse koeti iháxakexoku xanena Izarâe, neixoti unátiyea, áko'o ákoyea aúinati ne ítuke. ²⁹ Koane enepone uhá koeti xâne ákoti okotíxo ítukevo vo'ónguke, kuteâti óvoku, po'ínuhiko, há'a, êno, (yêno), xe'éxaxapa, áko'o ítukovo poké'exa, yupihovó koetimo námoepo yane koekúti ákoti okotíxoá, yoko ko'ipâratimakamo ópea xoko Itukó'oviti ákotinemo hunókoku. ³⁰ Itea enómo xâne teyonéti koeku kó'oyene okópotimo ikenétike. Kene ne ákoti apayáso ovoti ikenétike koeku kó'oyene, énomonemo itukóvoxo koati teyonéti —kíxovokoxoane Jesus.

20

Ihíkauvoti ihókovoti koêku ko'ítuketihiko xapa úva

¹ Ina kôe ne Jesus:

—Enepone natíxea ne íhae Vanúke xapa xâne, hane koéneye hóyeno ítúkoti kavâne ipuhíkeati óvoku ya mâturukata oposíkoponoti ko'itúkeinoati kátarakinoa ne nóne úva.

² Kousókone emó'uinoá ne ahinoêtihiko ítúkeovomo póhuti pe'u tiúketi poréxea ya káxe, yane pahúkoanehiko ko'ítukepoinoa xapa nóne úva. ³ Ya nove ôra ya yupóniti, pihóponemaka neko hóyeno opósikoponea po'i ko'itúkeinoati. Yane noíxone po'ínuhiko xâne parásake ákoti ítukovo. ⁴ Ina kixoáhiko: “Pihénoemaka xapa nónem úva, yokó'ítukepoinonu ínamo mbarexápapinoe yé'akeye ésa'i ne ke'ítukeyi” kíxovokoxoane.

—Úkeane pihohíko. ⁵ Ye'ékotine itumúkoti, koáne ya mopo'âti ôra, pihóponemaka neko hóyeno opósikoponea po'i xâne. Yane pahúkopomaka po'i ko'itúkepoinoati. Yoko kúteapoanemaka yuhó'inoá ne po'ínuhiko ahinoêti. ⁶ Ya kuteâti síngu ôra ya kiyakáxe, pihóponemaka neko hóyeno opósikoponea po'i

ko'ítukeinoati. Yane noíxoponemaka po'ínuhiko xâne ákoti itúkovoqe. Hara kíxovokoxo: “Na koeti herú kixínenoqe káxe yóvoheixi yáyeqe ákoti yoko'ítuke?”

⁷—Ina yumopâhiko: “Vo'oku akó'oti pahukó'oviti.”

—Ina kixovókokopamaka únae úva: “Pihé'ikoponoemaka, yokó'itukepoinonu xapa nónem úva” kíxovokoxoane.

⁸—Yaneko kiyoné'e káxe, pahúkoane únae úva ne exeâti koêku ne ítuke. Hara kíxoa: “Théxihika uhá koêti ne ko'ítukeŋi. Peréxapa námoepo. Hane ínixa peréxopi koati okoti ikenéti turíxeovo ko'ítukeyea, ínamo perexápa ne inúxoti turíxovo ko'ítukeyea” kíxoane.

⁹—Enepohikoneko ahinoêti turixeôvoti ko'ítukeyea síngu ôra ya kiyakáxe, poéha pe'u tiúketi námoepo póhutihiko. ¹⁰ Itea enepohikoneko inúxoti ko'ítuke, ikútixa xu'inánemo námoepo yane po'ínuhiko ahinoêti. Itea poéhamaka pe'u tiúketi námoepo póhutihiko. ¹¹ Namukópanehiko ne tiúketi, turíxovonehiko kapáhakinovo pátarauxa. ¹² Hara koéhiko: “Enepohikora turixeôvoti koati ikenéti ko'ítukeyea, pohu poéha ôra ko'ítukehiko. Na koeti kutipasí kixínea námoepo úti, uti koitóponovoti kotíveti xapa kótuti káxe?” kíxoanehiko.

¹³—Ina kixôa únae úva ne póhuti ya xapákuke ne ahínoe: “Iningoné, ako váherexa índukeinopi. Ákoikopo usó yákoye ítukeovo póhuti pe'u tiúketi nemúko enepo inâ yuhó'ixinokoko úti koêku? ¹⁴ Kó'oyene nemúka ne tiúketi yêho. Pihépane vo'oku ngahá'a íngutipasikea némoepo ne námoepo okoti ikenéti ko'ítuke. ¹⁵ Ákoikopo omótova indúkea kuteâti anjá'inoa ngíxeaneye ne índukevo? áko'o inixeâtimea váherexea indúkeovo koati únati xâne” kíxoane neko hóyeno.

¹⁶ Ina kôe ne Jesus:

—Énomonemo koéneye inuxó koépeamo ne xâne ovoti ikenétike koêku kó'oyene. Kene ne inúxotihiko koêku kó'oyene, ikenétike ópomo. (Vo'oku êno xâne iháxiuti, itea ákomo axú'ina ne koati noivókoetihiko) —koéne.

Koyuhópamaka Jesus ivókeovomo koane exépukopeamo

Mk 10.32-34; Lk 18.31-34

¹⁷ Pihoné'e ne evo Jesus ya Njeruzálem, koêku yóneahiko, ahikú kíxoa Jesus neko nduse koeti íhikau yane po'ínuhiko xâne. Hara kíxovokoxoa:

¹⁸—Kó'oyene, Njeruzálem vonóne. Nguri'ókokonoatinemo ne tutíhiko sasedóti inuxínoti viyénoxapa hó'eke, koáne ne éskiriba, enepohikone ihíkaxoti yútoe Muíse. Koati ngxíkokonokunemo, undi íhae vanúke ikútipasikoponovoti xâne ínamo pahukáhiko ngoépekeokono, ¹⁹ ínamakamo kurikánuhiko xoko ákoti itukapu viyénoxapa júdeu éxoti koêku poké'exa úti. Yane koemóke'enutihikomo koane yehepóke'exonutihikomakamo,

ínamo kuruhúxanuhiko, itea mopó'apeke káxe enjepúkopotimo ungópea xapa ivokóvoti —kíxovokoxoane Jesus.

Épemone eno Teâku yoko Xuâum

Mk 10.35-45

²⁰ Ina pihîno Jesus ne yeno Nzebêdeu. Xe'éxaxapa xané'inoa. Yane ipuyuké koéne neko sêno nonékuke Jesus koane épemea itúkinoa âha.

²¹ —Kuti kehá'a? —kíxoane Jesus.

Ina yumopâ ne sêno:

—Mani ngaha'âti peréxi ra pi'âti njé'a itúkeovo teyonéti koane ivátakea xîririkuke, póhuti yéxopeke kene po'ínu lepékuke ya netíxokuke.

²² Ina kixôa Jesus:

—Ákonoe koati yéxi koêku ne yépemonuke. Iteâtinoekopomo víki ne êno kotíveti koekúti véngokuikomo? —kíxoane.

—Êm, vitoâtimo —koénehiko.

²³ Ina kixoáhikomaka Jesus:

—Vikoâtinoexomo ne tiú'iti véngokuikomo, itea enepone ivétaki énjopeke yoko lombékuke xoko nandíxoku, hainamo ûndi noivókoxxoa ivatákoatimoya, vo'oku Nzá'a kousókinoa ivatákoatimo —kíxoane.

²⁴ Kamoánehiko po'i yéhi koeti íhikau Jesus, ímaikinovahiko neko pi'âti kopo'ínukokoti.

²⁵ Ina ihaxíhikoa Jesus ne íhikau ahí'okeovaxo. Hara kíxovokoxoa:

—Yéxoanenoé itúkeovo payásotihiko pahukô xapa xâne. Koa-tine nâtihiko exêa koêku. ²⁶ Itea xepákukenoe, ako ákoeneye, p'ó'iti koêku. Koêkuti kahá'ati itúkeovo payásoti xepákukenoe, konókoti usó kóyeyea itúkeovo yovóxenoé. ²⁷ Koane koêkuti kahá'ati itúkeovo koati teyonéti ya uhá koêti xepákukenoe, konókoti itúkeovo ovoxéti híyeuke itínoé ²⁸ kuteâtimaka ngoêku, undi íhae vanúke ikútipasikoponovoti xâne. Vo'oku hainámaka nzimínoti enó'iyea ovónje kouhépekoti ngóyeku, itea nzimínoti indúkeovo ovoxéti yoko ivóngeoovo motovâti enó'iyea xâne ngoítovone —kíxovokoxoane Jesus.

Koitóvo pi'âti komítiti ne Jesus

Mk 10.46-52; Lk 18.35-43

²⁹ Ipuhíkane pitivóko koéhati Njeríko ne evo Jesus, koati ênoti xâne hokó'ixoati. ³⁰ Yoko ápe pi'âti komítiti vataká koyêti xe'ókuke xêne. Kamoáne itúkeovo Jesus vekôa neko xêne, vaúkoanehiko. Hara koe yuhóhiko vaúkea:

—Unaém, ámoripono Ndávi, yokóseanavi.

³¹ Yane sayá'ikoa xanéhiko pahukoâti kóyunuhikeovo, itea inamá'axohiko kohonóko emó'u vaúkea:

—Unaém, ámoripono Ndávi, yokóseanavi —kóyehiko.

32 Yane xe'ó kó'inoane Jesus, ina ihaxíkoa koane kíxeahiko:

—Kuti kehá'anoe indúkinopea?

33 —Unaém, kahá'ati uti vínixopea —koénehiko.

34 Kóseanane Jesus, ina ipíhoa vô'u ukékuke. Énomone yaneko ókoku ôra, ínixoponehiko koane hokópeahiko Jesus.

21

Ihayú'ikokono Jesus urúkovo ya Njeruzálem

Mk 11.1-11; Lk 19.28-40; Xu 12.12-19

1 Ye'éxoane evo Jesus ne Njeruzálem, simoáne ne ipuxóvokuti koéhati Mbetefáje xêrerekuke kali mopôï koéhati Olívera, yane pahúkone pi'âti íhikau ne Jesus inuxó kó'iyea tumúneke. Hara kíxoanehiko:

2 —Pihéneoe yane kali ipuxóvokuti timúneke. Ehá'axomo símea, inixéponotinoemo seno njuméntu ika'ó koyêti yoko xe'éxa. Kíxeanoemo, ínamo yamapâ yâkeneye. 3 Enepomo áva epemó'ikopiti itíkoake, haramo íxea: “Konokoâtiko Vúnae râ'a” íxeamo. Yane sikópitinoemo yomópi yâkeneye —kíxoane.

4 Yoko kó'inokeneye, hane simovóne kaxéna yuho porófeta mekúke, enepone koêti:

5 “Hara íxeahiko ne íhae Njeruzálem: Yokómoma rakene netínanoe ivu'íxoti njuméntu. Ako kapáyasakapu nê'e. Koati xe'éxaiko njuméntu ivú'ixo” koêti. *Zacarias 9.9*

6 Yane pihóne neko pi'âti íhikau Jesus, itúkoane neko páhoenokono. 7 Ina omopâ ne seno njuméntu yoko xe'éxa. Ipíhoanehiko kápana oukeke, ina ivu'íxoa Jesus. 8 Yoko xapákuke neko êno xâne, ako yumáxapu ikapákinoati kápana xenékuke. Ina apémaka tetúkoti tuti exáte ipíhoati xenékuke kouhé'ekinoati vékoku. 9 Eneponeko êno xâne tumúneke koane ikéneke, ainovo kohonókoti yúho kóyeyea:

—Koati hána'iti ihayú'iuti rakene ámoripono Ndávi. Viháyu'ika páhoenoví Vúnae Itukó'oviti. Koati hána'iti ihayú'iuti ne Itukó'oviti yâkonoye vanúkeke —koéhiko.

10 Simoné'e Njeruzálem ne Jesus, iyúpaxova uhá koeti xanéhiko yane pitivóko koane kíxeahiko:

—Kutímeaya rakéne?

11 Ina kôe yúho vaúkexea neko êno xâne hokoti Jesus:

—Eneporâ'a, énomone ne porófeta íhae Nazâre ya Ngálíleya —koéhiko.

Kopúhikopa Jesus ne kavánetihiko ya hána'iti imokóvokuti

Mk 11.15-19; Lk 19.45-48; Xu 2.13-22

12 Urúkovane Jesus ne témpulu, enepone hána'iti imokóvokuti, xoko kíndana, kópulihikopo xâne kaváneti yoko vanéxotiya, koane kasá'irikexea mesána neko koperáxoti xanéhiko esa'íkoti

tiûketi, koánemaka ivátakokuhiko neko kaváneti kurûte. ¹³ Ina kôe ne Jesus:

—Hara kôe emó'uke Itukó'oviti: “Enepora imokóvokuti óvongu, iháxeokonotimo óvoku itúkoti orásaum” kôe. Itea itíkoanenoe óvoku ómevotihiko —kíxovokoxoane Jesus.

¹⁴ Yane ina pihîno Jesus ne xâne komítiti yoko mohéveu yane hána'iti imokóvokuti koane koíteovahiko Jesus. ¹⁵ Itea enepohikone tuti sasedóti inuxínoti xâne hó'eke koánemaka ne éskiribahiko ihíkaxoti yútoe Muíse, ímaikovo noixoâne ítuke ne Jesus ákoti kuteâti, yóko'o ne kalivónohiko vaukéxoti koane kó'iyeahiko:

—Koati hána'iti ihayú'iuti ra ámoripono Ndávi —kóyehiko.

Ina kíxo Jesus ne tutíyehiko:

¹⁶ —Ako kéma koêku yûho ne kalivónohiko?

Ina kixôa Jesus:

—Ngámoane. Âvonoekopomea yíhoikiku emó'uke Itukó'oviti râ'a? “Iti Itukó'oviti, enepone kálíhunoe kalivóno koánemaka ne ovotí'iko takikútike, peréxoá kaná'uyexoxo iháyuikeopi” ákoikopo ákoe? —kíxovokoxoane Jesus.

¹⁷ Yane pihópeanehiko Jesus. Ipuhíkopeane ne pítivokona Njeruzálem, pihópone ya Mbétanea ímókopoku.

Koêku xuve fígu ákoti há'i

Mk 11.12-14, 20-24

¹⁸ Yuponii kôe, káyukopovomaka ne Jesus ya Njeruzálem. Yoko epékoatine hímakati. ¹⁹ Ina noíxo xuve fígu xe'ókuke xêne, itea pihoné'eya, ako ápahuina há'i noíxone. Poéhane êno tûti apê. Ina kôe:

—Ukeátine kó'oyene, hunókokunemo kahá'iyea râ'a —koéne.

Yane movo'ó koéne neko xuve fígu. ²⁰ Noixoâne íhikauhiko Jesus, yupihovó koe iyúpaxeova, koane kó'iyea:

—Imáko ákoino oríko movó'oyea ne xuve fígu.

²¹ Ina kixovókoxoa Jesus:

—Koati emo'úti ra yunzó'inopinoe: Enepo itukapu koati kaná'uti kívivonu, hákotimaka muyâ'i iséneu yane kívivonu, itikoâtimo kuteâti ngíxoaku ra xuve fígu. Haina póhutine itea muhíkovaní pehukâ ra koati hána'iti mopôí áhikuxeova ne ókoku koane kuríno'ekopeova ne mar, mani ipokóvoti. ²² Yoko uhá koeti koêkuti yépemone ya orásaum, enepo yakutípoaxo yimópikonomo, itikínokonoatimo.

Epemó'ikokono Jesus úkeaku xunáko

Mk 11.27-33; Lk 20.1-8

23 Simoné'e ne Jesus yane hána'iti imokóvokuti, ixómoti ihíkaxo. Yane yakukú kíxoane tutíhiko sasedóti, enepone inuxínoti jûdeuhiko hó'eke, yoko po'ínuhiko teyonéti xapákuke tuti jûdeu. Hara kixóhiko Jesus:

—Na úkea ne xunakóti itíkike ra koekútihiko? Kuti porexópi kixineye ne ítike?

24 Ina yumopâ Jesus:

—Anéyemaka émbemopikeno. Enepomo íte yimópinunoe, ínamo enjákafea porexónoati indúkea ra koekútihiko índuke.

25 Kuti porexôa ne Xuaum Mbátita áhikea? Íhae Vanúke? áko'o xâne yara poké'e.

Yane ina kixokókohiko:

—Enepomo vokoyúhoa itúkeovo Íhae Vanúke pahukôa, “Ná'ikopo koeti ákoino yakútipoano ne Xuâum?” kixo'óvitimo.

26 Itea enepomo vokoyúhoa itúkeovo xâne yara poké'e pahukôa, pikómaka uti kixó'ovikumo xanéhiko, vo'oku heú koe xâne ínixeá itúkeovo páhoe Itukó'oviti koyúhoyea emó'u ne Xuâum —kixókokonehiko.

27 Énomone kixínohiko Jesus:

—Ako véxa.

Ina kixovókokopamaka Jesus:

—Ákoikopomaka ongóyuhoinopeano porexónoati indúkea ra koekútihiko índuke —kíxovokoxoane.

Exetínati apêti ihokovoke koeku hóyeno pi'âti xé'a

28 Ina koe'íkomaka ne Jesus:

—Na kó'inoaye iséneu râ'a? Ápe hóyeno pi'âti xé'a. Koêku pihínoa ne xuvé'eti, hara kíxoá: “Nje'exá, yokó'itukepono xapa nónem úva.”*

29 —Ina kixôa xé'a: “Ako angáha'a mbíhea” kíxoane.

—Itea itúkopinoá isóneu, yane pihóne xoko pahúkokonoku.

30 —Ínamaka pího neko hóyeno xoko po'i xé'a. Kúteanemaka yuhó'inoá. Ina yumopâ xé'a: “Êm, mbihotímo” kíxoane.

—Itea ako píha.

31 —Yara pi'âti, kuti itukôa ne páhoenoá há'a?

Ina yumopâhiko:

—Xuvé'eti.

Ina kixovókokoxa Jesus:

—Koati emo'úti ra yunzó'inopinoe: Enepohikone koperáxinoti náti ánu'ukenati kóperau, yóko'ohiko ne mohíti sêno, énomonemo yonopô natíxokuke Itukó'oviti vanúkeke ya ítike. 32 Vo'oku énomone simíno Xuaum Mbátita éxokeopinoe

* **21:28** Ako akútikoko koêku ra éxetina Jesus ya po'íkehiko Bîbilea. Ya Bîblia Atualizada, koati xuvé'eti xé'a neko hóyeno ako píhá. Kene ya Bîblia Corrigida, Bîblia na Linguagem de Hoje, yoko Bîblia de Jerusalém, nihí'iti xé'a ako píhá. Hane hóko ne emo'u xâne kixoku koêku ya Corrigida.

ponóvoti xêne yonópoti xoko Itukó'oviti, itea ákonoe kali yakútipoa. Kene ne koperáxinoti nâti yóko'o ne mohîti sêno, kutípoahiko. Upánini neíxoanoe ne koekúti, itea kóyeane ákoyea ikétivexanoe iséneuke ne váhere kixeku itíkivo koane kiríkopi, koane ákomaka yakútipoanoe —kíxovokoxoane.

Ihíkavoti ihókovoti váhere xêne katarákinoati nóne ne únae kavâne

Mk 12.1-12; Lk 20.9-19

³³ Ina koe'íkomaka ne Jesus:

—Ivévakanoe ra po'i exetínati apêti ínzokoake: Ápe hóyeno itúkoti kavâne nôti êno xuve úva. Itúkinoá îpi neko nóne. Ina itúko tángi kótikovoku ho'o úva itúko víyum. Ínamaka koexépuko óvoku koyonínoati ne nóne, éyevoti vanúkeke motovâti ákoyea malíka ínixoku ne koyonoâti. Yane kuri'okoane ne katarákinoati ne nóne motovâti haxákoepa avané'e êho. Yane pihóne po'i poké'e. ³⁴ Simovóne kaxena veyóvope ha'i nonéti, pahúkone ahínoehiko ne únae kavâne xokóyoke ne katarákinoati ne nóne motovâti veyópoinoa námoepo. ³⁵ Itea eneponeko katarákinoati nóne, namú kíxoane neko pahoétihiko. Yane yehépoke'exoa póhuti. Kene po'ínu, koépekoa. Kene po'ínu, hepókoa ya mopôï koepékoatimaka. ³⁶ Yane koxú'inakoane únae kavâne ne páhoepomaka, itea enepone katarákinoati nóne, kúteanemaka kíxoaku neko inúxotihiko pahoéti. ³⁷ Koati ikenétike, pahúkoa únae kavâne ne xé'a xapákuke, vo'oku hara koéti isóneu: “Teyoâtihikomo ra nje'éxa” koeti isóneu. ³⁸ Itea noixeânehiko xé'a, hara kixókokonehiko ne katarákinoati nóne: “Eneporâ'a, koati ítukenemo ra poké'e ivakápune há'a. Hingá, kaépeka úti maka vitúkapeane ne mani ítuke íkuinoake há'a ivakápu” kixókokonehiko.

³⁹ —Yane namú kíxoanehiko koane kópuhikopea yaneko kavâne, ina koepékoamaka.

⁴⁰ Ina kixovókokoxoa Jesus:

—Enepo kayukápapu ne únae nonéti, namo kíxoaneye ne katarákinoati nóne?

⁴¹ Ina yumopâhiko:

—Koati kotívetimo kíxoaku kaepéka neko váherehiko xêne, ínamo kuri'ákapa po'ínuhiko xêne motovâti kátarakinoá ne nóne, xêne porexópatimo ne námoepo simapúne kaxena veyóvope —kíxoanehiko.

⁴² Ina kixovókokoxopamaka Jesus:

—Ákoikoponoe yíhoikiku ne yutoéti emó'uke Itukó'oviti, enepone koéti?

“Enepone mopôï noívokoxine itúkoti péti, ainovó kôe itukóvo koati turíxeovoku uhá koéti kuteâti koeku koati inúxoti mopôï turíxeokonoke péti. Koati Vúnae Itukó'oviti

kixoáneye. Yoko vínixoa itúkeovo koati êno ihayú'iuti koekúti ne ítuke” koêti ne yutoéti —kíxovokoxoane Jesus ihókopovati ne mopôï noivókokoxineti. *Sâramu 118.22-23*

⁴³ Ina kixovókokoxopamaka Jesus neko xâne:

—Énomone ngixínopinoo: Mani ítínoe ne xanena Itukó'oviti yonópoti natíxokuke. Itea ákonenoemo yenápa. Porexókonotimo po'ínuhiko xâne yonópeaya, xâne kouhápu'ikoti ya kixoku itúkeovo ápeyea há'i pôreupo Itukó'oviti kuteâti kúxone. ⁴⁴ Enepora mopôï ngixínopike, uhá koeti xâne ikoró'uxovati, kutí koetímo póte enepo itatáko. Kene ne xâne irípu'ikovo, ákonemo ipíxa. Kutí koetímo póte muvake-muvaké koetímo —kíxovokoxoane.

⁴⁵ Enepone tutíhiko sasedóti inuxínoti jûdeuhiko hó'eke yóko'o ne farízeuhiko, kamoáne neko exetínati apêti íhokovoke, exó kíxoanehiko itúkeovo énomonehiko kíxo Jesus. ⁴⁶ Yane opósi'ixinoanehiko kixoku iká'akea ne Jesus, itea koati pikoti xanéhiko vo'oku aínovo inixoâti itúkeovo páhoe Itukó'oviti koyúhoyea emó'u ne Jesus.

22

Exetínati apêti íhokovoke koeku áyui nâti kasátuxo xé'a
Lk 14.15-24

¹ Aúkopovo ne Jesus koyúhoyea exetínati apêti íhokovoke. Hara kôe:

² —Enepone natíxea Íhae Vanúke xapa xâne, hane koéneye nâti itúkoti hána'iti ayuítí kasátuxo xé'a. ³ Ápe ahínoehiko ne nâti páhoe iháxihikoponea ne húpiuhiko oránake ne ayuítí. Itea ákohiko he'énka ne húpiuhiko. ⁴ Yane pahúkone po'íhiko ahínoe neko nâti koane kíxea: “Hara íxepana ne nzúpiuhiko: ‘Ngoúsokoane uhá koêti ne níkokónoti nókone áyui. Ngoépekone vûi koane kínati xe'exa váka. Usóne uhá koêti. Kíná'akanenoe ayuítíke índukeino nje'éxa kasátuxotine' íxeahikomo” kíxoane.

⁵ —Itea eneponeko hupiútihiko, ako itúkeake yûho ne hupixoâti. Pihóne óyonokuke ne po'ínu. Kene po'ínu, po'í itúkovo yeuíxovo. ⁶ Kene po'ínuhiko, namúkoa ne ahinoêtihiko hupixóponoati, íkoitoponoa kotíveti ina koepékoahikomaka. ⁷ Yane yupihovó koe ímaikeovo neko nâti. Pahuko húndaruna koépekexoponea uhá koêti neko xâne koepékexeati ahínoe koane oró'okeamaka pítivokonahiko. ⁸ Ina kíxo po'í ahínoehiko: “Usóne uhá koeti nókone ra áyui, itea ako omótokea hupíxeokono nekôyohiko. ⁹ Pihénoekopo ya none ovokúti xoko koati vékoku xanéhiko. Hipíxapanamo ne uhá koeti koêkúti xâne tekópone” kíxoanehiko.

10 —Ina pihohíko ne ahinoêti ya none ovokúti. Ho'úxoá uhá koêti ne xâne tokópone, xâne únati koánemaka váhere pahukoâti píhea ayuítike. Yane puhi-puhí kôe neko ovokúti ya êno hupiúti. 11 Ina urúkovo neko nâti xapákuke ne húpiuhiko noíxoponea ne xâne ovoti xe'o mêsa. Ya xapákuke neko êno xâne, ápe hóyeno noíxone ákoti oko'ípovo kuteâti nókone ko'ípovoyea yonoti xapa áyui koyénoti. 12 Ina kixôa nâti: “Iningoné, na kixoaye yûrukivo yâye ákoti yoko'ípova ne nêkone ke'ípovoyi xapa áyui kasâtuxoti?”

—Yane yunu-yunú kixóvone neko hóyeno. 13 Ina kixôa nâti ne ahínoehiko: “Iké'akinoe hêve râ'a koane vô'u ina kirikâ xapa êno hahákuti, óvokumo iyókexoti yoko ngarutútukexoti ôe vo'oku êno tiveko koêku” kixoane.

14 Ina koe'íkomaka ne Jesus:

—Êno xâne iháxiuti, itea ako axú'ina ne koati noivókoetihiko —koêne.

Epemó'ikokono Jesus koeku isóneunoa ne kóperau nâti

Mk 12.13-17; Lk 20.20-26

15 Ipuhíkopeane farízeuhiko xapákuke ne xanéhiko, ho'úxovonehiko oposíkoti kixoku iyupaxó kíxea Jesus épemo'ikea, kaha'aínoati pahúkeovo ya kixoku yumópea. 16 Yane pahúkoane farízeu ne íhikauhiko koánemaka xanena Êrodi xoko Jesus. Hara kixóponoahiko:

—Ihikaxotí, véxoa itíkivo koati ponóvoti koane yíxivoa ne kaná'uti kixovókuti íhíkexoati ne páhoenovi Itukó'oviti. Ako yokómomoyi payásoko ne xâne vo'oku kutíkokone uhá koeti xâne xikóyoke. 17 Ná'ikopo kó'inoaye iséneunoa ra koekúti? Yimápavi yarâ'a: Pahúkovi Ponóvoti Kíxovókuti hó'e úti poréxea úti ne kóperaxovike Sêza, enepone nâti ya Róma exoti koeku úti? áko'o ákoyea —kixoanehiko.

18 Itea exó kíxea Jesus ne váhere isóneuhiko. Yane hara kíxovokoxoa:

—Na koeti yopósi'okinovonunoe kehá'atinoe mbahúkeovo ya yumómbope? Koati itínoe itúkoheovoti! 19 Yéxakana ne tiúketi kóperau nâti.

Yane omínoanehiko póhuti pe'u tiúketi. 20 Ina kôe ne Jesus:

—Kutí'ikopo itukoa nône yoko íha ovâ ra tiúketi?

Ina yumopâhiko:

21 —Sêza.

Ina kixovókoxopamaka Jesus:

—Enepone ítuke nâti, peréxapa. Koáhati ítukene. Kúteanemaka koêku xoko Itukó'oviti, koêkuti páhoenopi, konokoâtimaka itíki —kíxovokoxoane.

22 Kamoánehiko neko yuho Jesus, yupíhova iyúpaxeova unáko ne yumópopo. Yane kurí kixoane épemo'ikea koane pihópeahiko.

Epemó'ikokono Jesus exépukeaxomo ne ivokóvoti

Mk 12.18-27; Lk 20.27-40

²³ Koati énomone yaneko káxe, ahí'okovo Jesus ne sadúseuhiko, enepone koyúhoti ákoyeamo exépukeaxomo ne ivokóvoti. Hara kixóhiko Jesus:

²⁴ —Ihikaxotí, hara kôe yútoe Muíse: “Enepo ivakápu hóyeno ákoti apáhuina xe'éxainoa ne yêno, konokoâti itúkeovo po'ínu ne ivokóvoti koyenópea yêno ne po'ínuikene maka avané'e xe'éxainoamaka, kutí ákoepono xe'éxa ne ivokóvotine” koe yútoe Muíse. ²⁵ Yoko ya xapákuke úti, ápe nóvo seti koeti hóyeno kopo'ínukokoti. Kóyenone neko xuv'é'eti. Ivokóvone, ako ápahuina xe'éxa. Kurí kíxoane neko yêno xoko atípo. ²⁶ Kúteanemaka koêku ne po'ínu, ivókovone ákotimaka xe'éxainoa ne sêno. Ina keno'óko ne mopó'ape, kúteanemaka koêku. Yane ehane uhá koe ívohikeovo neko seti koêti. ²⁷ Ivokóvone uhá koêti neko kopo'ínukokoti, yane ivókovomaka ne sêno. ²⁸ Yane kuteâti koêku, enepone akaná'u exépuhikopea ne ivokóvoti, kutí'ikoponi itukópaxo koati yêno ne sêno xapákukehiko ne seti koeti hóyeno kopo'ínukokoti? vo'oku heú koéhiko kóyenoyea ne sêno —kíxoanehiko.

²⁹ Ina yumopâhiko Jesus:

—Koati pahukóvotinoe iséneunoa ra koekúti, vo'oku ákoyea yéxa koêku ne yutoéti ya emó'uke Itukó'oviti koánemaka ne xunako Itukó'oviti. ³⁰ Vo'oku enepomo exepúhikapane ne ivokóvoti, ákonemo koyénoti koane ko'ímati. Kutí koépotinehikomo ánju íhae vanúke, ovóxehiko Itukó'oviti. ³¹ Yoko enepone exépuhikopeamo ne ivokóvoti, ákoikopo yíhoikiku ya emó'uke Itukó'oviti koêku? Énomone neko koêti: ³² “Undi Itukó'oviti kuvónone Ábraum, kuvónonemaka Izáki yoko Njáko” koêti. Yanê'e, hainá'ikopo kuvónone ivokóvotine ne Itukó'oviti, ínapo “Ábraum-kene” akôe, itea koati kuvónone xâne iyukóvoti —kíxovokoxoane Jesus.

³³ Kamoáne xanéhiko neko yuho Jesus, yupíhova iháyu'ikea ne ihíkavoti íhikaxone.

Koati nokonéti itúkeokono yane uhá koeti páhoenovi Itukó'oviti

Mk 12.28-34; Lk 10.25-28; 1 Xu 5.3; Ap 2.4

³⁴ Yane ho'úxovonehiko ne farízeu, enepohikone yuixóvoti hókea yútoe Muíse exoânehiko ákoyea íta sadúseuhiko kóteyokea ne Jesus. ³⁵ Yoko ápe póhuti farízeuya ihíkaxoti Ponóvoti Kixovókuti yútoe Muíse oposí'okovoti Jesus, kaha'aînoati pahúkeovo ya yumópe. Hara kíxoa:

³⁶ —Ihikaxotí, kuti itukóvoxo koâti nókone xâne itúkea yane uhá koeti páhoenovi Itukó'oviti Ponóvotike Kixovókuti yútoe Muíse?

³⁷ Ina yumopâ Jesus:

—“Heru’ó íxea yomíxone koane iséneu ákoyea omótova yokóvo ne Itukó’oviti Yúnae.”³⁸ Énomone itukóvoxo koati hána’iti nokonéti ya uhá koéti páhoenokono xâne itúkea.³⁹ Kene ne pí’ape, po’ínnumaka kuteâti, harâ’amaka: “Hako motovâ yokóvo ne po’ínuhiko xâne. Kuteâti kixépovoku ákoyea kemáxatikapapu, énomonemaka íxeaneye ne po’ínuhiko xâne.”⁴⁰ Vo’oku enepora pi’âti hiko páhoenokono xâne itúkea, koeku ikána’uxea xâne ya xokóyoke, koatímaka itukoâti uhá koéti ne po’ínuhiko páhoenokono itúkea yútoeke Muíse koánemaka yútoeke porófetahiko —kíxovokoxoane Jesus.

Epemó’ikoa Jesus ne xanéhiko koêku ne Mésiya

Mk 12.35-37; Lk 20.41-44

⁴¹ Koeku ho’uxo-ho’uxó kó’inoa farîzeuhiko, hara kíxovokoxoa Jesus:

⁴² —Na kó’eye iséneunoano ne Mésiya, páhoe Itukó’oviti koíteovo xâne? Kuti itukoa ámoripono? —kíxovokoxoane.

—Ámoripono Ndávi —koénehiko.

⁴³ Ina kixovókokopamaka Jesus:

—Ná’ikopo koeti “Unaém” kixínoa Ndávi, koyúhoti ya xunákoke Sasá’iti Omíxone Itukó’oviti? Vo’oku hara koé’epopo:

⁴⁴ “Hara kíxoa Itukó’oviti ne Únaem: ‘Ivétakapa énjopeke xoko ivátakoku koati ngapáyasokone imókonemo ipuyúkexa nenékuke ne uhá koeti koêkuti okopópiti’ ” kôe. ⁴⁵ Koati “Unaém” kixoâti Ndávi. Ápeikopo oxéne itúkeovo ámoripono Ndávi ne Mésiya? —kíxovokoxoane Jesus.

⁴⁶ Yoko ako ápahuina xâne itoâti yumópea, epó’oxo ukeátine neko káxe, ákone mapikóvati épemo’ikea ne Jesus.

23

Koyuhôa Jesus váherexea kixoku itúkeovo ne evo éskiriba

Mk 12.38-39; Lk 11.43-46; 20.45-46

¹ Ina kixovókokoxoa Jesus neko íhikauhiko koáne neko êno xâne hokoâti:

² —Enepohikone éskiriba yoko farîzeu, koati ahukoâti íhikaxea ne Ponóvoti Kixovókuti yútoe Muíse. ³ Itíkaikopo koane héka ne uhá koeti íhikaxeopike, itea hákonoe ihemákova ne kixoku itúkeovo, vo’oku upánini íhikaxo, itea ako kalíhuina itúkea kuteâti ne íhikaxone. ⁴ Kutí koe ika’ákoti êno ínati inonéti ikoínnoxoti po’ínuhiko xâne (ákoti itâ xâne koínoyea), itea ako kalíhuina yónea isóneu koínoyea póhuti kali koekúti yane íkoinoxoke po’ínuhiko. ⁵ Enepohikone farîzeu yoko éskiriba, itúkinoake uhá koéti ne ítukehiko, hane kahá’a éxokeovo po’ínuhiko xâne. Énomone kapáya’ikinoa ne íhaku yutoéti ukeâti emó’uke Itukó’oviti, iká’aehiko ya inúkuke itukovo

takíkuke, kaha'âti noíxeokono. Énomonemaka kapáya'ikinoa ne iyóyonevo hevékuke ípovo, kaha'âti ápeyea koyuhoâti itúkeovo teyonéti. ⁶ Koáne ya xapa ayuíti yoko ya íhikaxovokuke hó'e, yómotihikomaka ivátakea xoko ivatákokuti ya nonekútike xoko ivátakoku koati payásotihiko. ⁷ Enepo yuhoíkokono, koeku vékea ya none ovokúti, ahá'axomaka éxeokono itúkeovo teyonéti. Koati áhatimaka “íhikaxotí” kíxeokono. ⁸ Kene itínoe, ako yusíka “íhíkaxoti” kíxikono, vo'oku poéhaxo ne koati kaná'uti íhíkaxopitinoe, kene aínovonoe iti kopo'ínukokoti. ⁹ Poéhaxo ne Yá'a, enepone Itukó'oviti íhae vanúke. Hákoikopo kepayásoko po'ínuhiko xâne yara poké'e, kutí kixeâti Itukó'oviti, enepone Yá'a íhae vanúke. ¹⁰ Epó'oxo ákomaka yusíka “inuxínoviti” kíxeopi po'i xâne, vo'oku poéhane Mésiya, enepone páhoe Itukó'oviti koíteovo xâne itukóva. ¹¹ Itea hanemo itukóvo koati payásoti xepákukeno, enepone usó koyêti itúkeovo ovoxe po'ínuhiko. ¹² Enepone kapayásokopovoti, koteyókokonotimo. Kene ne ákoti kapayásakapapu, énomonemo kahaná'ikokono —kíxovokoxoane Jesus.

Saya'íkokono ne ikútixapovoti koati sasá'iti ya po'ínuhiko xâne
Mk 12.40; Lk 11.39-42, 52; 20.47

¹³ —Koati kotívetimo kêku itínoe éskiriba yoko farízeu, ikítixapovoti koati sasá'iti ya po'ínuhiko xâne, vo'oku kutí koe yexexíti páhapetea natíxoku íhae Vanúke. Ákonoe yúrukapa koane itopó kíxeamaka ne po'ínuhiko xâne kaha'âti úrukeova.

(¹⁴ —Koati kotívetimo kêku itínoe éskiriba yoko farízeu, ikítixapovoti koati sasá'iti ya po'ínuhiko xâne, itea inípono kíxeaku ne senóhiko ivokóvoti íma, kutí koe hi'ixíti óvoku. Yane vo'oku ké'umoki itíki orásaum, kutí koe itínoe koati ponóvoti. Itea énomone kutí'ino yupihóvotimo tivéko ipíheponikonoke ya po'ínuhiko xâne.)

¹⁵ —Koati kotívetimo kêku itínoe éskiriba yoko farízeu, ikítixapovoti koati sasá'iti ya po'ínuhiko xâne. Ako malíka yénoku íhikexoponi póhuti koxe'u xâne, keha'aínoati hókea ne hékone. Muhíkova terú'uxi úne ya mar, koane píhi po'íke poké'e, usó kéyeno. Yoko apê yehónoe, inamá'axo yupihóvo évokeovo ya itike koane motókea yonópea ipihóponovokutike vo'oku hokópea kixeku itíkivo.

¹⁶ —Koati kotívetimo kêku itínoe kutí koeti xâne komítiti inuxínoti po'ínuhiko xâne, vo'oku hara kénoue: “Haina koati yuhôti itukovo ya íháke hána'iti imokóvokuti, enepone témpulu, koyúhoyea ne xâne. Ako koêku enepo hákotimo kousókokono ne yuhôti kuteâti. Poéhane itukápu ya íháke ôro ovâti ne témpulu hainápo, konókoti itúkeokono ne yuhôti” kénoue. ¹⁷ Itínoe ákoti isóneu koane kutí koeti komítiti, pó'itinopikopo sasá'iko ôro yane sasá'iko témpulu, keyúhoinoake ákoyea koêku enepo

hákotimo kousókokono ne yuhôti koyuhóvoti ya iháke témpulu? Ako kalíhuina kó'iyeaneye. Koati vo'ókuke ne témpulu itúkinovo sasá'iti nonékuke Itukó'oviti ne ôro ovâti. ¹⁸ Haramaka kénœ: “Haina koati yuhôti itukovo ya iháke áta, enepone imókonoku íparaxokonoke Itukó'oviti témpuluke, koyúhoyea ne xâne. Ako koêku enepo hákotimo kousókokono ne yuhôti kuteâti. Poéhane itukápu ya iháke íparaxokonoke Itukó'oviti ovâti neko áta hainápo, konókoti itúkeokono ne yuhôti” kénœmaka. ¹⁹ Itínoe kutí koeti komítiti, pó'itinopikopo sasá'iko ne áta yane íparaxokonoke Itukó'oviti ovâti, keyúhoinoake ákoyea koêku enepo hákoti kousókokono yuhôti koyuhóvoti ya iháke áta? Ako kalíhuina kó'iyeaneye. Koati vo'ókuke ne áta itúkinovo sasá'iti nonékuke Itukó'oviti ne íparaxokonoke ovâti. ²⁰ Énomone ngxínopinœ: Enepone koyuhoâti ya iháke áta, koatine áta yoko uhá koeti ovâti ne áta koyúhoyea ya iháke. ²¹ Koáne enepone koyuhoâti ya iháke hána'iti imokóvokuti, koatine sasá'iti péti yoko Itukó'oviti, enepone Únae, koyúhoyea ya iháke. ²² Koáne enepone koyuhoâti ya iháke vanúke, koatine iháke ivátakoku Itukó'oviti natíxea koyúhoyea yoko ihákemaka Itukó'oviti, enepone ivatákoati.

²³ —Koati kotívetimo kêku itínoe éskiriba yoko farízeu, ikítixapovoti koati sasá'iti ya po'ínuhiko xâne. Kaná'uti ápeyea íperaxoke Itukó'oviti, hexakínoati póhuti yane uhá koeti yehí koeti ítikevo perêxo ndízimu. Muhíkinova ne kálíhunœ neóne xe'ókuke yóvoku kuteâti otélam yoko ereva ndúse koane kómiyum, peréxomaka ndízimu ya koêkuti yé'akeye yêho. Itea enepone koâti nékone itíki yane Ponóvoti Kixovókuti yútoe Muíse, enepone itíki ponóvoti, koane itíkivo seánati, yoko kívivo Itukó'oviti, ákonœ itíka. Yoko énomone itukóvoxo koati nékone itíki ákotimaka kurí ixêa itíki ne po'ínuhiko koekúti. ²⁴ Itínoe kutí koeti komítiti inuxínoti po'ínuhiko xâne. Kutí kénœmaka xâne yuixóvoti veyópea kálíhunœ hikê irinó'ekeovati ekáke ya koeku ákoyea itíkoake ne koâti hána'iti koekúti kuteâti itóvoku kámelu irinó'ekovati. Huirí kíxea nê'e, ako itíkoake.

²⁵ —Koati kotívetimo kêku itínoe éskiriba yoko farízeu, ikítixapovoti koati sasá'iti ya po'ínuhiko xâne. Koati kutí ketínoe xâne kókoyuse kixóixoti kipó'ikea enovópeti yoko ûto meúkeke, itea kúveuke koati ênoti ihómuyo. Énomone kénœnoeye koeku itúkeovo ainóvoti váhere koekúti ovâ ne iséneu yoko kehá'ayi yaúpu'iki po'ínuhiko xâne, kutí kixévoti xâne hu'uxeâti ítukevo motovâti kirí'uxi apeínopiti. ²⁶ Itínoe farízeu, koati kutí ketínoe komítiti. Kuteâti koeku kónœkea sasá'iyea kúveuke ne enovópeti kipo'íkokono, énomœmaka koéneye kónœkea sasá'ipea iséneu inúxotike motovâti sasá'iyeamaka heú koeti kixeku itíkivo.

²⁷ —Koati kotívetimo kêku itínoe éskiriba yoko farízeu,

ikítixapovoti koati sasá'iti ya po'ínuhiko xâne, vo'oku kutí kénœ katátumbana ivokóvoti hóhopu koyêti homóxeovo, uhé'ekoti xoko noixoâti, itea ya opékuke aínovo ope ivokóvoti ovâ yoko imuyúkoti. ²⁸ Énomonemaka kénœnoeye noixópi po'ínuhiko xâne, kutí kénœ ponóvoti, itea enepone iséneu, aínovo semekénovo'iti yoko ákoti tópi kó'iyevoku vahérévokoti ovâ —kíxovokoxoane Jesus.

Kotíveti kixókonokumo ne ikútixapovoti koati sasá'iti ya po'ínuhiko

Lk 11.47-51

²⁹ —Koati kotívetime kêku itínoe éskiriba yoko farízeu, ikítixapovoti koati sasá'iti ya po'ínuhiko xâne, vo'oku kéxepuko katátumbana porófetahiko koyúhoti emo'u Itukó'oviti mekúke, koane keúhe'ekinoa katátumbana neko xâne ponóvoti kixoku itúkeovo ivokóvotine. ³⁰ Ina kenôe: “Eneponi itukapu kaxena voxúnoekene vápeyea, ákoni vaxéna nekôyohiko koepéko porófetahiko mekúke” kénœ. ³¹ Yane yiúho, koati keyuhópovoti itíkivo ámoripono koepékoati ne koyúhotihiko emo'u Itukó'oviti mekúke. ³² Koeku kó'iyeaneye, keúkapanaikopo ne váhere itukéti tûriu ne yoxúnoekene. ³³ Itínoe kutí koeti koéxoe! Itínoemaka ámoripono xâne kutí koeti koâti ipúhokovoti koéxoe! Ákonemo yoxéne ítivoa ne ipíhponope Itukó'oviti. ³⁴ Yane apêtimo porófeta koyúhoti emo'u Itukó'oviti mbáhoe xepákukenœ, koane hóyeno kó'éxoneti yoko ihíkaxoti emo'u Itukó'oviti, itea apêtimo képeu xapákuke. Kene po'ínuhiko, kiruhúxoatimo. Kene po'ínuhiko, yihipóke'exoatimo he'úxinovokuke hé'e koane hekó'ixoatinoemo ya koêkuti pitivóko óvohikoku váherexea ítikeinoa. ³⁵ Itea kó'inokenemoye, motovâti itúkeovo youúkenœ yóno itina uhá koêti neko xâne ponóvoti kixoku itúkeovo, koépeuhiko yoxúnoekene ukeâti kaxénake koépekeokonoku Âmbœu, enepone ponóvoti kixoku itúkeovo, tukú koeti kaxénake koépekeokonoku Nzakâriya, xé'a Mbarákiya, képeunœ ukeâti ne hána'iti imokóvokuti yonoti xoko áta yane kíndanake hána'iti imokóvokuti. ³⁶ Koati emo'úti ra yunzó'inopinoe: Vo'ókukehiko ra koekúti, oúkekemo ra xanéhiko apêti kó'oyene yonómo uhá koêti ra koekúti —kíxovokoxoane Jesus.

Iyô Jesus vo'oku íhae Njeruzálem

Lk 13.34-35

³⁷ Ina koe'íkomaka ne Jesus:

—Imáko ké'iyivoku itínoe íhae Njeruzálem. Aínovonœ iti xâne yómoti koépekea porófeta koyúhoti emo'u Itukó'oviti. Aínovonoemaka iti koépekenati ovoxe Itukó'oviti páhoe xepákukenœ, hipokoâti ya mopô. Kuteâti kíxoaku tapí'i ho'úxea ne xe'éxaxapa opékuke kêvi, ene ngahá'amaka

ngíxeopineye, itea ákonoe yakáha'a. ³⁸ Yara kuteâti kêkunoe, ákonemo ovâti ra yóvoku, kurí kixokónotimo. ³⁹ Koati ngxópitinoe: Ukeátine kó'oyene, ákonenoemo neixapanu tukú koeti yaneko káxe ké'iyikumo: "Viháyu'ika rakene keno'ókoti páhoenovi Vúnae Itukó'oviti" yakoénoe —koéne ne Jesus.

24

Koyuhôa Jesus uké'exeokonomo ne hána'iti imokóvokuti
Mk 13.1-2; Lk 21.5-6

¹ Ipuhíkopeane Jesus ne témpulu, enepone hána'iti imokóvokuti, koeku pihópea, ahí'okovone Jesus ne íhikauhiko, ina so'ixínoahiko uhá koêti ne koexépoeti ítuke ne hána'iti imokóvokuti koáne oveâti xe'ókuke ipixoâti.

² Ina kixovókoxxoa Jesus:

—Neixoaneno koeku uhá koeti râ'a? Koati emo'úti ra yunzó'inopinoe: Ákomo ápahuina mopôî páredena ákoti katahínekexakana. Heu-heú koetimo kotóhinekexeokono —kíxovokoxoane.

Turi kotíveti koekúti

Mk 13.3-13; Lk 21.7-19; 1 Pé 1.6-7; 2.19; 3.14; 4.12

³ Yoko hane ivátaheixo ne Jesus oukeke neko kali mopôî iháxoneti Olívera. Yane ahí'okovahiko íhikau. Koati ainóvotinhiko ákoti po'i xâne xapákuke. Ina kixohíko Jesus:

—Yokóyuhoinovea ápepemo ra koekúti kixínevikemeku, yoko itukóvotimoye koekúti hoénaxovoqe ne kaxena itíkopivokumo nâti, yoko uké'eyeakumakamo ra kúveu mêum —koénehiko.

⁴ Ina kixovókoxxoa Jesus:

—Yokóhiyanavonoe maka hákone aupú'ikopiti. ⁵ Vo'oku enómo xâne simôti xepákuke iko'ítukexoti ínza. "Undi Mésiya, páhoe Itukó'oviti koíteovo xâne" koetímo. Epó'oxo enómo xâne ítone aúpu'ikea. ⁶ Koane yeyekóxotimo ápeyeane ákoti tôpi óvoku isukókoti, koane kemotímakamo po'ínuhiko eyekoûti ápeyea kahá'ati isúkeokoko, itea hákonoemo kenóko'i. Konókoti kó'iyeanemoye, itea haina hunókokumo ra mêum nê'e. ⁷ Vo'oku inúxotike apêtímo íhae po'i poké'e isukóponoti xanéhiko íhae po'i poké'e. Koane apêtíhikomakamo nâti isukókoti. Enómakamo hímakati yara kúveu mêum, koane ákomo tôpi óvoku iyuyôti poké'e. ⁸ Enepora koekútihiko, koati turí'ikonemo hána'iti tiveko koekúti.

⁹ —Ikeítotonokonotinoemo kotíveti, koane apêtímo koépeuti xepákukenoqe, epó'oxo yupihóvatímo púveopinoe ne xanéhiko ya uhá koeti koêkuti poké'e óvohikoku yara kúveu mêum vo'oku itíkivo hokónuti. ¹⁰ Yaneko káxehiko, enómo kuríkoti hókeonu, koane enómo xâne itukóheovoti, kuríkotihikomo po'ínuhiko hokónuti xoko xanéhiko puvâti. Enómakamo puvokókoti. ¹¹ Enómo xâne koyúhoti ítúkeovo páhoe Itukó'oviti

koyúhoyea emó'u itea ákomo akána'uhiko, koane enómo xâne ítone aúpu'ikea. ¹² Epó'oxo vo'oku yupíheovomo ukóponea ne vaherévokoti, yupihovó koetímo xâne hokónuti isomókoti ákoyea omótovokoko okóvo. ¹³ Itea enepone koxuná'ixovoti ingéneke ákoti aukárapu ikéne tukú koeti hunókokuke, énomonemo pihopô vanúkeke xoko Itukó'oviti. ¹⁴ Yoko koyuhóvotimo ya uhá koeti kúveu mêum ra inámati ihíkavoti koyúhoti koeku natíxea ne Itukó'oviti xapa xâne, motovâti kámea xanéhiko ya uhá koeti koêkuti poké'e óvohikoku yara kúveu mêum. Yane simóvotinemo hunókokoku ra mêum – kíxovokoxoane Jesus.

Simapúne ne hána'iti tiveko koekúti

Mk 13.14-23; Lk 21.20-24

¹⁵ Ina koe'íkomaka ne Jesus:

–Enepo neixânenoe ne êno váhere koekúti yane óvoku koati sasá'iti kixovókuti, koesáyu'ixoati koane kotohínekexopati, kuteâti koeku yuhóke porofeta Ndaníye koyúhoti emo'u Itukó'oviti mekúke, hara ngôe vo'ókuke: (Yoko koêkuti yuhoíkoati râ'a, apásika éxea koeku kixó'ekone.)

¹⁶ Enepohikone xâne ovotiya Njúdeya, okóho'inehiko xapa kali mopô. ¹⁷ Kene koêkuti xâne ovoti ómomikokuke ouke pêno, hákone urúkopovo kúveu óvoku veyóponea koêkuti apeínoati, itea aká'ikaneye okóho'i. ¹⁸ Kúteanemaka koêku ne ovóheixoti ya mêum, hákone aukópovo veyóponea po'i ípovo óvokuke. ¹⁹ Hanemo kixovóhiko yaneko káxe, sêno ihaíkoti yoko ohíkotiko xe'éxa. ²⁰ Yépemaikoponoe Itukó'oviti ákoyeamo itúkapu ya xapa kásati, áko'o ya sâputu ápeyeamo ra koekútihiko, ²¹ vo'oku yaneko káxehiko, koati yupihóvatimo tivéko ne koekútihiko ákoti ápeyeaku kuteâti inâ turixóvo ra kúveu mêum tukú koeti kó'oyene, epó'oxo ákonemo ápeyeaku kuteâti tivéko ra koekúti. ²² Yoko eneponi kaxu'íkenexakana neko káxehiko, ákoni iteóvati. Itea vo'ókukehiko ne noívkoe Itukó'oviti, enepohikone koati xanéna, énomonemo ákoino káxu'íkenexakana.

²³ –Yane enepomo áva kixópitinoe: “Harâ'a ne Mésiya, enepone páhoe Itukó'oviti koíteovo xâne”, áko'o “Anêko yâko” ixekána, hákonoemo kitipôa. ²⁴ Vo'oku enómo xâne koyúhoti itúkeovo Mésiya, itea ákomo akána'u. Yoko enómakamo mahi porófeta koyúhoti emo'u Itukó'oviti, itea aínovomo ákoti akaná'u. Itúkotihikomo êno hána'itinoe iyupánevoti yoko koekútihiko ákoti noíxeokonoku. Muhíkovamo ne koati noívkoe Itukó'oviti, enepohikone koati xanéna, maní koímaitimo íteokono vo'ókuke. ²⁵ Neíxapuikopo, vo'oku endó'okopitinoene tumúneke símeovomo neko káxe.

26 —Énomone ngixínopinoo: Áva kixópitinoe: “Harakóxono ne Mésiya ya mêum ákoti apêti” ixâpi, hákonoe pihinêa. Koáne, “Harakóno he'onóvoti kúveuke ovokúti” áva kixópiti, hákonoemo kitipôa. 27 Vo'oku kuteâti koeku ipixéneneoti uhá kixea kouhapu'ikea vanúke ukeâti úkeaku ihâroti tukú koêti ya xoko onómekovoku káxe, énomonemo koéneye iyúseye ne ngáyukopovo, undi íhae vanúke ikútipasikoponovoti xâne — kixovokoxoane Jesus.

28 Ina itukínoamaka íhokoake ne kixone. Hara kôe:

—Koêkutimo óvoku ne ivokóvoti, énomonemakamo ho'úxovo varutútuhiho —kixovokoxoane.*

Koêkumo kayukápapu Jesus

Mk 13.24-27; Lk 21.25-28; 2 Ts 1.7; 2 Pê 3.10; Ap 1.7; 19.11

29 Ina koe'íkomaka ne Jesus:

—Koati ikénepokemo ne kotíveti koekútihiho ngixínopikeno yaneke káxehiko, ákonemo parexa uhápu'ine ne káxe, hahakú koetínemo. Koánemaka ne kohê, ákonemo aúhapu'i. Irihíkovotimo ne hékere. Koáne ne po'ínuhiko koekúti apêti ya vanúkeke, itohínekexotimakamo. 30 Yane apé koetínemo vanúkeke hoénaxovo nzeópope, undi íhae vanúke ikútipasikoponovoti xâne. Iyókexotimo uhá koeti xâne yara kúveu mêum, koane noixóponutinemo ngena'ákapa xapákuke kapási ya vanúke. Xané ngixópotinemo njunáko koane éno únje'ene koeku indúkeovo hána'iti ihayú'iuti. 31 Yane ínamo mbahuhíka ovónje, enepohikone ánju íhae vanúke óxea éno hónoti emo'u torombéta. Yane ho'uxópatihikomo ánju ne noívangoe, enepohikone koati njanéna koêkutimo óvohikoku yara uhá koeti kúveu mêum, omopâtihihikomo vanúkeke — kixovokoxoane Jesus.

Ihíkavoti ihókovoti koeku xuve figu

Mk 13.28-31; Lk 21.29-33

32 Ina koe'íkomaka ne Jesus:

—Ivévakaikopo koêku ra xuve figu koáne ne ihíkavoti ínzokoake. Enepo inamápone ne káva'o koane tûti, yéxoaneno yé'exopeovone kaxena kevópope úko. 33 Kúteanemaka koêku enepo neixânenoe uhá koêti ra koekúti ngixínopikemeku, yexoâtinemo yé'exevone kaxéna. 34 Koati emo'úti ra yunzó'inopinoo: Enepone xanéhiho apêtímo yaneko káxehiko, ákomo ivákapu koeku ávovea kaúsakapu uhá koêti ra koekúti ngixínopikeno apeyeamo. 35 Uké'etimo ra vanúke koánemaka ra poké'e, itea enepora emó'um, ákomo uké'eyeaku.

* **24:28** Enepone kixó'ekone yuho Jesus vo'oku varutútu, ako tópi isóneunoa ihíkaxovatihiko ra Bíbilea. Hara póhuti isoneúti vo'ókuke: Kuteâti koeku ho'úxinovohiko ivokóvoti ne varutútu, ákoti apasíka etó'okoati, énomonemakamo koéneye úti, uti kutípoti Jesus enepo aukápapu Vúnae. Vexoâtimo ákotimo apasíka etó'okoviti.

Kaxéna yoko orána ápepemo ne kíxone Jesus

Mk 13.32-37; Lk 12.35-40; 17.26-36; 1 Ts 5.2; 2 Pê 3.3

³⁶ —Enepone kaxéna yoko orána ápepemo ne koekúti hiko, ako exoáti itukóvotimoye, muhíkova ne ánju, enepohikone ovoxe Itukó'oviti íhae vanúke, muhíkovamaka ûndi, undi Xe'exa Itukó'oviti. Poéhane Nzá'a exôa. ³⁷ Yoko kuteáti koeku yaneko kaxénake Nôe, énomonemakamo koéneye enepo simapúne kaxena aúngopovope, undi íhae vanúke ikútipasikoponovoti xâne. ³⁸ Vo'oku yaneko mekúke tumúneke ápepe neko êno koiníkoti, poéhane níkea, énoyeovo koane kâsatuxea yuíxovo neko xanéhiko tukú koeti yaneko káxe urúkovane Nôe neko hána'iti vatéke. ³⁹ Ákohiko iyúkinapa isóneu xanéhiko neko koekúti imókone apê neko koiníkoti. Yane heú kíxoane kóupa'ixeahiko. Énomonemakamo koéneye ne ngáyukopovope yara kúveu mêum, undi íhae vanúke ikútipasikoponovoti xâne. ⁴⁰ Yaneko káxe, apêtimo pi'áti xâne ya mêum. Poéhamo veyopókonoti, kene po'ínu, iríkovokunemo. ⁴¹ Koane apêtimo pi'áti sêno kaha'ínekokoti itútukea. Poéhamo veyopókonoti, kene po'ínu iríkovokunemo. ⁴² Usokó yákoyenoe, itíkapu iyukóvoti isóneu vo'oku ako yéxanoe kaxena nzeópope, undi Yúnae. ⁴³ Itíkinanoe iséneu rá'a: Eneponi exâ hóyeno únae ovokúti símeamo oméxoti koane ókoku símope, mani kuxó kixoióxoti. Ákoni síka úrukeova ne óvoku. ⁴⁴ Énomonemaka kónokino usó kéyeyi, vo'oku ya koati ákoyeakumo kixápanu, énomonemo ngáyukopeovo, undi íhae vanúke ikútipasikoponovoti xâne.

Éxetina Jesus koeku únati yoko váhere ahinoêti

Lk 12.41-48

⁴⁵ Ina kixovókokopamaka Jesus:

—Itíkina iséneu koêku ne ahinoêti koati yuixóvoti itukexeokonoke koane ponóvoti isóneu ítukeke, enepone ípíhinoake pátarauxa éxea koêku ne po'ínuhiko ahínoe motovâti kóunakinoá nókone koatíke kaxénaxeokonoke. ⁴⁶ Koati únati koêku ne ahinoêti kuteáti, enepone inú'epo pátarauxa kíxeaneye ko'ítukeyea aukárapu. ⁴⁷ Koati emo'úti ra yunzó'inopinoo: Kuri'ó kixoátimo pátarauxa kóyoninoá uhá koeti apeínoati. ⁴⁸ Itea enepo itukápu váhere ne ahinoêti, epó'oxo akoémaka isóneu: “Yupíhovane xu'íkeneyea ne mbátarauxa” akôe, ⁴⁹ ina turixápu yehépoke'exea ne po'ínuhiko ahinoêti ha'íne, koane yuixápu níkea, énoyeovo yoko kohíhiyea, naíxapu nê'e. ⁵⁰ Vo'oku seopó koetimo pátarauxa ya káxe koati ákoyeaku kuxápa, koáne ya ôra ákoyeakumaka éxa káyukopeovokumo. ⁵¹ Yane koati kotívetimo kíxoaku pátarauxa ípíhápana. Iyonópatimo xoko iyónopaku ne xâne ákoti aunáti kixoku ítúkeovo ikútixapovoti sasá'iti ya po'ínuhiko. Koáne enómo iyókexoti

koane ngarútutukexea ôe vo'oku hána'iti tiveko koêku ya xoko iyónopokonokuhiko.

25

Ihíkavoti apêti ihokovoke koêku ne yehí koeti ârunoe

¹ Ina kixovókokopamaka Jesus:

—Enepone natíxea Íhae Vanúke xapa xâne, hane koéneye yehí koeti ârunoe, ainóvoti omoti íhaku yukúna kouhupu'ikope okotúmonexoponoti koyénotimo. ² Ápe singu koeti xapákukehiko ákoti isóneu. Kene ne po'i singu koêti, ainovo ko'isóneuti. ³ Enepokihone ákoti isóneu, omo íhaku yukúna, itea ako amína po'i hô'o ne yukúna. ⁴ Kene ne ko'isóneutihiko, ápe po'i hô'o ne yukúna ómone xané kixoâti ne íhaku yukúna. ⁵ Koeku ko'ókoriyea seópea ne kúxoixopone, uhékene ixépa koane imókeahiko.

⁶ —Ya kuku yóti, apé koene emo'u vaúkoti: “Harakénepo ne kuxopóneti. Yakátumanexapanoe” koe yûho.

⁷ —Yane heú koene íyuhikeovo neko ârunoe, ina ihúxoa ne yukúna. ⁸ Enepone ârunoehiko ákoti isóneu, ákone áhupa irúmene yukúna. Ina kixohíko ârunoe ko'isóneutihiko: “Peréxavi kalihú koeti ho'o yikúna, vo'oku kahá'ane ípukeovo ra yukuna úti” koénehiko.

⁹ —Ina yumopâ ârunoehiko ko'isóneuti: “Ako yusíka, mará'inamo heú vákoe kónokinovovi. Pihé'evonoe xoko kavaneâti, venéxapana” kíxoanehiko.

¹⁰ —Koáne, pihónehiko vanéxoponea. Itea koeku píheahiko, seópone ne koyénoti kúxoixoponehiko. Yane enepohikone usokó koyêti, xané kixópanehiko ne koyénoti úsa'ixopeovo xoko áyui kasátuxoti. Yane exéxopovone ne pahapéti.

¹¹ —Kali xu'ikénene, aúkopovohiko neko ârunoe ákoti isóneu. Ina vaikóhiko: “Unaém, Unaém, míhe'akinavea ra pahapéti” koénehiko.

¹² —Ina yumopâ inu'íxinoati kúveuke ovokúti:

—“Koati ngixópitinoe ákoyea énjapi.”

¹³ Ina kixovókokoxoa Jesus:

—Usokó yákoyenoe, itíkapu iyukóvoti isóneu vo'oku ako yéxa itukóvotimoye kaxéna koane orána ne aúngopovope —koéne.

Ihíkavoti apêti ihokovoke koeku mopo'âti ahinoêti

Lk 19.11-27

¹⁴ Ina koepómaka ne Jesus:

—Enepone natíxea Itukó'oviti xapa xâne, hanemaka koéneye hóyeno yonoti po'íke poké'e. Tumúneke píhea, iháxihiko ahínoe porexoâti kóyoninoa apeínoati óvokuke. ¹⁵ Ina porêxo po'i ahínoe, singu koeti pe'u tiúketi. Yoko póhutihiko pè'u, êno ovâti. Kene ne po'ínu ahínoe, pí'a pè'u námoe. Kene po'ínu,

poéha pê'u. Hara exôa poréxokonoke póhutihiko ahínoe kuteâti kixoku ahúkoko ya itukétike. Yane pihóne neko pátarauxa. ¹⁶ Eneponeko ahinoêti namúkoti singu koeti pe'u tiúketi, ehá'axo namúkoa, pihóne oposíkoati kíxoaku kohíyakea neko tiúketi. Yane ápene ehópo po'i singu koeti pê'u. ¹⁷ Kúteanemaka koêku neko namúkoti pi'âti pê'u, ítoamaka po'i pi'âti pê'u ehópo. ¹⁸ Itea eneponeko namúkoti póhuti pê'u, pihóne kehókoponea uhôro iyónoaku hé'onea neko tiúketina pátarauxa.

¹⁹ —Xu'ikénene, ina kayukópovo pátarauxa epemópatihiko kíxoaku neko tiúketi. ²⁰ Ina ahi'ókovo pátarauxa neko namúkoti singu koeti pe'u tiúketi. Yane poréxopane po'i singu koeti pê'u tiúketi êho, koane kíxea: “Unaém, singu koé'epepo pe'u tiúketi peréxonuke. Kó'oyene anéyepo po'i singu koeti pê'u enj'ínopi” kíxoane.

²¹ —Ina kixôa pátarauxa: “Mbiú koe ítike. Iti koati únati ahinoêti yuixóvoti ítuke. Koeku kó'iyeaneye ítike yane kali mboréxopike, kó'oyene mborexópitinemo yéxi koeku koati xu'ínatiya. Yókopone, kaha'iné íxepanu ya elókeyea ongóvo” kíxoane.

²² —Yane ina ahi'ókovo neko ahinoêti namúkoti pi'âti pe'u tiúketi. Hara kôe: “Unaém, pi'aepo pe'u tiúketi peréxonuke. Kó'oyene anéyepo po'i pi'âti pê'u enj'ínopi” kíxoane.

²³ —Ina kixôa pátarauxa: “Mbiú koe ítike. Iti koati únati ahinoêti yuixóvoti ítuke. Koeku kó'iyeaneye ítike yane kali mboréxopike, mborexópitinemo yéxi koeku koati xu'ínatiya. Yókopone, kaha'iné íxepanu ya elókeyea ongóvo” kíxoane.

²⁴ —Koati hunókokuke, simóne ne namúkoti póhuti pe'u tiúketi. Hara koéne: “Unaém, enjoâti itíkivo hóyeno ákoti omotóva ikómohixeokono. Iti xâne itíxoti upánini ákoyea neóne. Ápemaka yêho upánini ákoyea nêa. ²⁵ Koati mbikoâti ingó'itukexea ne tíketina, ene njé'oninoa ne pénenu. Harâ'apo kó'oyene” kíxoane.

²⁶ —Ina kixôa pátarauxa: “Koati iti váhere ahinoêti ákoti yuixápu ítuke. Yéxoanini indúkeovo xâne itíxoti xoko ákoyeaku nóne, koane ápeyêa ênjo xoko ákoyeaku ngurika ake nónem. ²⁷ Mani konokoâti ípihi bánkuke ne ndiúketina motovâti ikó'itukexeokono. Yane koeku nzeópea kó'oyene mani ihiyákotine” kíxoane.

²⁸ —Ina kixôa únae tiúketi ne po'ínuhiko ahínoe: “Viyápinoe tiúketina nê'e. Hane peréxapa apêti yehí koeti pê'u. ²⁹ Vo'oku uhá koeti xâne xu'ínati êho, kuri'úxinokonoatimo. Yanê'e, yupihovó koetíneoxomo êho. Itea enepone ákoti axu'ína êho, muhíkova ne kali apêti xokóyoke veyopeôkonoatimo. ³⁰ Kene ne ahínoe ákoti yuixápu ítuke, kiríkanoe xapa êno hahákuti,

óvokumo iyókexoti yoko ngarutútukexoti ôe vo'oku êno tiveko koêku” kíxoane pátarauxa —kôe éxetina Jesus.

*Yonópokumo póhutihiko xâne hunókokuke ra mêum
Ap 20.11-12*

³¹ Ina koe'íkomaka ne Jesus:

—Enepomo aungápapune, undi íhae vanúke ikútipasikoponovoti xâne, exákanane indúkeovo koati hána'iti ihayú'iuti nâti, anjenápanemaka uhá koeti ánju íhae vanúke, enepohikone ovoxe Itukó'oviti, ínamo ivandákapa xoko ivándakoku nandíxea koeku indúkeoyo hána'iti nâti. ³² Yane ho'uxóvotimo uhá koeti xâne nonénguke ukeâti póhutihiko poké'e, koêkuti óvohikoku yara kúveu mêum. Ínamo nzaxakéxapa ne xanéhiko kuteâti kíxoaku koyónoti su'úso háxakexopea ne su'úso yoko vâxikita. ³³ Haramo injíkopahiko ne njanéna, enepohikone ínzokoke su'úso, énjopeke xoko óvokumo ne ngahána'iu. Kene ne ínzokoke vâxikitahiko, lombékukemo injíkopahiko. ³⁴ Yane ínamo injâ ne ovotíhiko énjopeke yaneko exákanane indúkeovo koati hána'iti nâti: “Kiná'akapa, itínoe itúkinokemo únati ne Nzá'a. Yûrukapapa ra natíxoku Itukó'oviti kounaenopine ukeâti inâ apê ra kúveu mêum. ³⁵ Vo'oku yaneko épekeonuku hímakati, peréxonunoe nînga. Epékonu úne, peréxonunoemaka úne. Koeku úngea po'i poké'e, peréxonu óngea yóvokuke. ³⁶ Akô'o ímbovo, peréxonunoemaka ímbovo. Nga'aríne, kétarakonunoe. Óvom ika'ákovokutike, neíxopononu” ngixoâtihihikomo.

³⁷ —Yane ínamo ixânu ne ponóvoti kixoku itúkeovo: “Unaém, ná'aye noíxeopi úti épekeopi hímakati ina porexópi uti nikokónoti? Ná'ayemaka poréxeopi uti úne epékopi? ³⁸ Ná'aye poréxeopimaka uti yóki vóvokuke yukêa po'i poké'e? Ná'aye noíxeopi úti ákoyeaku ípevo, ina porexópi uti ípevo? ³⁹ Ná'ayemaka noíxeopi úti ké'arineyi yoko iké'akivo ina noixóponopi úti?”

⁴⁰ —Ínamo injâ yaneko exákanane indúkeovo koati hána'iti nâti: “Koati emo'úti ra yunzó'inopinoe: Heú koeti apê ítiikeinoa ra kálihunoe hokónuti, enepone kutí ngíxone mbo'ínuhiko, koati undímaka kixéneye.”

⁴¹ —Ínamakamo injâ ne ovoti lombékuke: “Yahíkuxipununoe, itínoe imbíhohononemo. Yenápanoe ipihóponovokutike xapa yúku ákotinemo ípukeovoku kousookinokonoake ne Ndeâpu yoko uhá koeti ndémoniuhiko ovóxe. ⁴² Vo'oku yaneko épekeonuku hímakati, ákonoe peréxanu nînga. Epékonu úne, ákonoe peréxanu úne. ⁴³ Koeku úngea po'i poké'e, ákonoe peréxanu óngea yóvokuke. Akô'o ímbovo, ákonoe peréxanu ímbovo.

Nga'aríne koane óvom ika'ákovokutike, ákonoe neíxapananu" ngixoâtimo.

44 —Ínamo ixanúhiko: “Unaém, ná'aye noíxeopi úti épekeopi hímakati, áko'o epékopi úne? Ná'ayemaka noíxeopi úti yukíti po'i poké'e, itukovo ákoti ípevo, áko'o itukovo ke'aríneta itukovo ike'ákovoti, ákoti katarákapi úti?”

45 —Yane ínamo injáhiko: “Koati emo'úti ra yunzó'inopinoo: Heú koeti akô'o ketaráka ne koati kálíhunoo hokónuti, koati undínemaka kixéneye” ngixoâtihihikomo.

46 —Yane yonópohihikomo ipihóponovokutike nekôyo ákotinemo hunókoku. Kene ne ponóvoti kixoku itúkeovo, ákonemo hunókoku ópea xoko Itukó'oviti —kíxovokoxoane Jesus.

26

Oposíkokonone kixoku koépekeokono ne Jesus

Mk 14.1-2; Lk 22.1-2; Xu 11.45-53

¹ Uke'éxoane Jesus íhikaxea uhá koêti ra íhíkavoti íhikaxone, hara kíxovokoxo íhikauhiko:

² —Yéxoanoe pí'ayeane káxe ávoti simóvotinemo kaxena kóyuipe úti, enepone Páskoá. Yane nguri'ókokonotinemo xanéhiko kuruhúxonutimo, undi íhae vanúke ikútipasikoponovoti xâne —kíxovokoxoane.

³ Yoko enepohikone tuti sasedóti inuxínoti jûdeu hó'eke, koáne ne po'ínuhiko teyonéti xapákuke tuti jûdeu, ho'úxovonehiko yane óvoku koati payásoti ya uhá koeti sasedóti koéhati Kaífa. ⁴ Yane opósikonehiko isóneu kixókumo omé kíxeahiko Jesus iká'akea koane koépekea. ⁵ Hara koéhiko:

—Itea ako yusíka itúkeovo xapa ayuúti mará'inamo ímaikexapu ra xanéhiko —koénehiko.

Jesus ya Mbétanea

Mk 14.3-9; Xu 12.1-8

⁶ Yoko Mbétanea óvoheixo ne Jesus óvokuke Símaum, eneponeko unatípeati koati váhere aríneta íháxoneta lépara.

⁷ Yane ahí'okovane sêno omoti íhaku xêru, itukéti ya hopú'iti mopôti íháxoneta alabásturu. Yoko puhí kôa êno kohépiti xêru íháxoneta báusamu. Ina ovopú'iko Jesus yane xêru koeku vatá kóyeyea xe'ókuke mêsa. ⁸ Noixoâne íhikauhiko Jesus, êno poé'ainoahiko isóneu neko sêno. Hara koéhiko:

—Na koeti évokinovo ra êno kohépiti xêru? ⁹ Mani êno tiúketi ovâti akavánevo, ínani parekékaxkana xanéhiko ákoti apeínoati ne ésa'i —koénehiko.

¹⁰ Yoko kámeane Jesus neko yûho. Yane hara kíxovokoxoa:

—Na koeti ikétivexinoanoe koêku ra sêno? Koati únati koekúti ítukeinonu. ¹¹ Vo'oku kóyekunemo xepákukeno ne xâne ákoti apeínoati. Kene ûndi, ákomo ángoyeneye xepákukeno. ¹² Koeku

óvo'okeonoa ra xêru, koati inúxinonoatine ne kixókonokumo mûyom engaxápune. ¹³ Koati emo'úti ra yunzó'inopinoe: Ya uhá koeti kúveu mêum, koêkutimo koyúhovoku ra inámati ihíkavoti ínzikaxone, koyuhókonotimakamo ítukeinonu ra sêno, puyákoponeovakemo okóvo xâne ra sêno —kíxovokoxoane.

Oposíkoane Njûda kíxoakumo kuríkea ne Jesus xoko puvâti
Mk 14.10-11; Lk 22.3-6

¹⁴ Yanê'e, ápe póhuti yane nduse koeti íhikau Jesus, enepone koéhati Njuda Iskarióti, pihôti yúho'ixoponea neko tutíhiko sasedóti inuxínoti jûdeu hó'eke. Hara kôe yuhópoinoa:

¹⁵ —Namo yé'aye peréxonuke nguri'ákapeanoe ne Jesus? — kíxovokoxoane.

Yane poréxoanehiko tirinta koeti pe'u tiúketi péhu. ¹⁶ Ukeátine neko káxe, opósi'ixoane Njûda kíxoaku kuríkea Jesus xokóyokehiko.

Pahukôa Jesus kóyuseyeovo níkokuhikomo xapa ayuíti
Mk 14.12-16; Lk 22.7-13

¹⁷ Yaneko inúxoti káxe xapa áyui jûdeu hó'eke, níkeakuhiko páum ákoti kohiyákoati, ahí'okovo Jesus ne íhikauhiko koane kíxea:

—Na kehá'a kóyuseoponea úti ne vóvokumo níkea úti xapa ayuíti? —kíxoanehiko.

¹⁸ Ina yumopâ Jesus:

—Píhe pitivókoke xoko xâne ngixínopike. Hara íxepana: “Pahukó'oviti yáyeke ne Ihíkaxoti. Hara koe páhoenovi koyúhopoinopea úti: ‘Simóvone oránam. Yóvokukemo óvom níngéa xapa ayuíti, ûndi yoko ínzikauhiko’ íxeamo” — kíxovokoxoane Jesus.

¹⁹ Koane ítúkoahiko ne páhoenoa Jesus. Yane kouésokoanehiko neko níkámo xapa áyui Páskoá.

Exókoa Jesus ítukóvotiye ne kurikoâtimo xoko xanéhiko puvâti
Mk 14.17-21; Lk 22.21-23; Xu 13.21-30

²⁰ Hahaméne yanekôyoke, ivátakone ne Jesus xe'o mêsa, koáne neko nduse koeti íhikau xánena. ²¹ Koeku níkeahiko, hara kíxovokoxoa Jesus:

—Koati emo'úti ra yunzó'inopinoe: Anéye póhuti xepákukenoe ítúkoheovoti koeku hókeonu, yoko kurikónutimo xoko xanéhiko puvónuti —kíxovokoxoane.

²² Yane yupihovó koénehiko ikáxu'iyéa okóvo koane turíxeovonehiko pohú pohu kó'iyéa kíxea Jesus:

—Unaém, undíperameamo?

²³ Ina kixovókoaxoa Jesus:

—Enepone xané kíxónuti yendémekea utókuke, énomone ítúkoheovoti koeku hókeonu nê'e, kurikónutimo xoko xanéhiko puvónuti. ²⁴ Koati kaná'uti ngoépekeekonomo kuteâti koeku

yutóxeovo ya emó'uke Itukó'oviti vo'ónguke, undi íhae vanúke ikútipasikoponovoti xâne, itea koati kotívetimo koêku ne kurikónutimo xoko xanéhiko puvónuti. Yusikóneni ákoyea ipúhika yara kúveu mêum —koéne.

²⁵ Yane ina kôe ne Njûda, enepone kurikoâtimo xoko xanéhiko puvâti:

—Ihikaxotí, undíperameamo?

Ina yumopâ Jesus:

—Enepona yépemonuke, kaúhapu'ikoa itúkeovomo íti —kíxoane.

Níko ne evo Jesus xapa áyui Pásko

Mk 14.22-26; Lk 22.15-20; 1 Ko 11.23-25

²⁶ Koeku níkeahiko, veyo pâum ne Jesus, ina ikoró'ixovo xoko Itukó'oviti. Yane honó'ekexoa ne pâum, ina porekéxoamaka íhikau koane kíxovokoxea:

—Víyano, níkeano. Enepona pâum, mûyom kixó'eko —kíxovokoxoane.

²⁷ Yane ina namukôa Jesus ne enovópeti koane íkoro'ixeovo xoko Itukó'oviti. Yane pórekexoane íhikau koane kíxovokoxea:

—Yénapa, heú ketínoe. ²⁸ Vo'oku enepora víyum, hane kixó'eko indína ovokínovotimo êno xâne, ésa'i (inámati) kixovókuti ítukeino xâne ne Itukó'oviti motovâti itúyopea pahúnevo. ²⁹ Koati ngxópitinoe: Ukeátine ra káxe kó'oyene ákoyeanemo énoyeovangu hô'o ra ha'i úva tukú koetímoneko káxe angahá'inepopinenoe vénoyeovomaka inámati ho'o úva ya natíxoku Nzá'a vanúkeke —kíxovokoxoane.

³⁰ Ina imokóvohiko akenéti. Ikénepoke, ina pihohíko ouke kali mopôhi iháxoneti Olívera.

Koyuhó'inoa Jesus koêkumo ne Simaum Pêturu

Mk 14.27-31; Lk 22.31-34; Xu 13.36-38

³¹ Ina kixovókoxoamaka Jesus ne íhikau:

—Enepona yóti, hána'itimo poé'ayeanoe iséneunonu, koane uhá ketínoemo kiríkinu kuteâti koeku yuho Itukó'oviti emó'uke, enepone koêti:

“Ngoepékoatimo ne koyónoti su'ûso, yane uhá koetimo itóhineheyae ne óyonone” kôe —kíxovokoxoane Jesus íhókovati ne koyónoti su'ûso. *Zacarias 13.7*

³² Ina kixovókoxopakomaka:

—Itea enjepúkapanne ungópea xapa ivokóvoti, inuxó ngoépotimo tímúnekenoe ya Ngalíleya.

³³ Yane ina kixôa Pêturu:

—Yusíkotimo poé'ayea isóneunopi ne uhá koeti po'ínuhiko xâne koane kuríkeopihiko, itea ûndi, ákomo kalíhuina nguríkea nzókeopi.

³⁴ Ina kixôa Jesus ne Pêturu:

—Koati emo'úti ra yunzó'inopi: Kó'oyene yara yóti tumúnekemo éneyea tapî'i, mopo'âtinemo keyuho ákoyea yéxanu —kíxoane.

³⁵ Ina kixopâmaka Pêturu:

—Ákomo kalíhuina ngoyúhoyea ákoyea énjapi, muhíkova okonókovo xané ngíxeopi képekikono —kíxoane.

Kúteanemaka yúho ne po'ínuhiko íhikau Jesus.

Koeku Jesus koitóponovo kotíveti ya Njetisémani

Mk 14.32-42; Lk 22.39-46

³⁶ Úkeane pího ne Jesus yoko íhikauhiko ya xoko omómikokuti iháxoneti Njetisémani. Simoánehiko, hara kíxovokoxoa Jesus ne íhikau:

—Ívétakavonoe yâye koeku indúkoponeako orásaum yâko tumúneke —kíxovokoxoane.

³⁷ Ina ómo Pêturu yóko'o neko pi'âti xé'a Nzebêdeu. Yane turíxovone ikáxu'iyea okóvo ne Jesus yoko yupíheovo kotíveyea isóneu. ³⁸ Hara kíxoahiko Jesus:

—Yupihovó koéne êno hána'iko ra ikáxu'ine ongóvo, kutí koe tiveko pevóti. Yavânenoeye njokóyoke. Hákonoe imêko koeku kehá'ineyinú —koéne.

³⁹ Kali ahikú koéne ne Jesus, yane ipúyukexo xaneâti ísu'okea nône poké'eke epémoti Itukó'oviti. Hara koe yúho:

—Pai, yáhikuxapinana ra êno hána'iti tiveko ngoêkumo enepo yakahá'a. Itea haináya anjáke itea itúkapu yahá'inonu kousókovo ya njokóyoke —koéne.

⁴⁰ Yane ina kayukópovo xoko íhikauhiko. Inu'í kixópane imókeahiko. Ina kíxo Pêturu:

—Ákonoe ite ákoyea iméka koeku kehá'ineyinú ya kúveu póhuti kali ôra? ⁴¹ Hákonoe imêko, koane itíkanoe orásaum maka hákone ikerókovo enepo simâpi tiú'iti koekúti híxépikonoke. Vo'oku ya iséneuke, usó kéyenoe, itea ya oránake mani kénokiku kétiu'ikivoxo, ú'uso koyéneoxo muyá'iyea iséneunoe —kíxoanehiko Jesus.

⁴² Ina kayukópovomaka itúkoponea orásaum. Hara koépomaka yúho:

—Pai, enepora êno tiveko ngoêkumo, itukapu konokoâti ákoyea ahíkuxeapunu, ongonókoa véngeako, itúkapuikopo yahá'inonu kousókovo ya njokóyoke —koéne.

⁴³ Yane káyukopovonemaka xoko íhikauhiko. Inu'í kixópanemaka ímohikea. Koáhati yupihóvoti uhoko íxépahiko.

⁴⁴ Ina kayukópovomaka itúkoponea orásaum. Yoko mopó'apene ituko orásaum. Kuteâti koeku yúho inúxotike, énomoponemaka koéneye.

⁴⁵ Ina kayukópovomaka xoko íhikauhiko. Hara kíxoahiko:

—Yanéyeikonoe iméki koane yómomiki? Simóvone ne ôra, nguri'ókokonotinemo xanéhiko váhere kixoku itúkeovo, undi íhae vanúke ikítipasikoponovoti xâne. ⁴⁶ Yexépukanoe, hingá! Kenó'okone ne itúkoheovoti ingéneke, enepone kurikónutimo xoko xanéhiko puvónuti —kíxoanehiko.

Ika'ákokonone Jesus

Mk 14.43-50; Lk 22.47-53; Xu 18.3-12

⁴⁷ Ixómoiko koyúho ne Jesus, simóne Njûda, póhuti yane nduse koeti íhikau. Yoko koati opoíkovoti xánena omotíhiko hána'itinoe pirítai yoko pulô'i isukópeti. Aínovo páhoe tutíhiko sasedóti inuxínoti jûdeu hó'eke koane po'ínuhiko teyonéti xapákuke tuti jûdeu. ⁴⁸ Yoko enepone hóyeno kuríkoti Jesus xoko xanéhiko puvâti, ápe emó'uino ne xánena tumúneke píheahiko. Hara kíxoa: “Enepone hóyeno nziúnoneumo, énomonemo nê'e. Iké'akanenoemo” kíxoanehiko. ⁴⁹ Ehá'axo símo ne Njûda, ahí'okovone Jesus koane yúhoikea:

—Únati Ihikaxotí —kíxoane, koane siunoné kíxéane. ⁵⁰ Itea hara kíxoa Jesus:

—Iningoné, enepone simíneke, ípiheane kó'oyene, hákone íke'ókorixoa —kíxoane.

Ina ahí'ókovo Jesus ne xanéhiko, yane namúkoanehiko, ina ika'ákoa. ⁵¹ Itea apé koene póhuti yane xáneheixone Jesus hekoti hána'iti pirítai. Maturukenó kixone ahínoe koati payásoti ya uhá koeti sasedóti inuxínoti jûdeu hó'eke. ⁵² Ina kixôa Jesus:

—Yunákapa ne hána'iti piríteuna. Vo'oku uhá koeti xâne ikoítukexoti hána'iti pirítai isúkea, pirítaumakamo veyópinokono koépekeokono. ⁵³ Íkítixati mani ákoti pahukínanu Nzá'a ákoti yu-maxápu ovóxe, enepone ánju íhae vanúke kotíxoponeonu yara ókoku ôra eneponi embemá? ⁵⁴ Itea eneponi akoéneye, ákoni kaúsakapu ne yutoéti emó'uke Itukó'oviti koyúhoti kónokea ngíxeokononeye —kíxoane.

⁵⁵ Yane hara kíxovokoxoa Jesus neko êno xâne:

—Undí'íkopo koati koyuvôrixovoti ísukenati omó kixínekenoe hána'iti pirítai yoko pulô'i isukópeti nemúkoponinunoe? Uhá koeti káxe, koati óvonzeixokunepopo xepákukene ya hána'itike imokóvokuti inzíkaxoti, yoko ákonoe iké'akanu. ⁵⁶ Itea kó'inokeneye uhá koéti ra koekútihiko, koati simóvotine kuteâti ne yútoehiko porófeta nóvo ya emó'uke Itukó'oviti —kíxovokoxoane.

Yane kurí kixone Jesus ne íhikauhiko, kohó'ikene.

Omokóno Jesus nonékuke koati payásoti yúhoikovoku jûdeuhiko

Mk 14.53-65; Lk 22.54-55, 63-71; Xu 18.12-14, 19-24

⁵⁷ Yane enepohikone ika'ákoti Jesus, omópanehiko óvokuke Kaífa, enepone koati payásoti ya uhá koeti sasedóti inuxínoti

jûdeu hó'eke. Yoko ho'úxovonemakaya ne éskiriba, enepo-hikone ihíkaxoti yútoe Muíse, koánemaka ne po'ínuhiko teyonéti xapákuke tuti jûdeu. ⁵⁸ Kene Pêturu, ákone malíka kixoku hókea Jesus. Túkú kíxoá kíndanake óvoku koati payásoti ya uhá koeti sasedóti. Yane úrukovone, ina ivatáko xapákuke neko ahinoêtihiko kaha'áti noíxea kixókonokumo ne Jesus. ⁵⁹ Yóko'o neko tutíhiko sasedóti inuxínoti jûdeu hó'eke, koane uhá koêti neko pahúkotihiko xoko koati payásoti yúhoikovoku jûdeuhiko, opósiko xâne usó koyêti itúkoheyeamo koeku Jesus motovâti koyúhoyea motókeyea koépekeokono. ⁶⁰ Itea ako ínixahiko kuteâti ne âha upánini enó'iyea koyúhoti nonekútike yane yuhoíkovokuti, itukóheyeati koêku. Ehane ápe pi'âti hóyeno koêti:

⁶¹ —Hara koe yúho ra hóyeno: “Motóva ngotóhineyera ra sasá'iti óvoku Itukó'oviti koane ngoéxepukopeamaka ya kúveu mopo'âti káxe” kôe —koénehiko.

⁶² Yane exépuko ne koati payásoti ya uhá koeti sasedóti inuxínoti jûdeuhiko hó'eke. Hara kixo Jesus:

—Ákomo se'íkapa yúho ra xanéhiko koyúhoti ápeyera váhere ítike?

⁶³ Itea yunu-yunú koéne ne Jesus. Ina koepómaka ne koati payásoti ya uhá koeti sasedóti:

—Ya iháke koati kaná'uti Itukó'oviti mbahúkopi yimópinu. Iti Mésiya, páhoe Itukó'oviti koíteovo xâne, enepone Xe'exa Itukó'oviti?

⁶⁴ Ina kixôa Jesus:

—Koati yépemonuke kouhápu'ikoa indúkeova. Yoko koati ngixópitinoe: Keno'ókoti káxe neixóponutimo, undi íhae vanúke ikútipasikoponovoti xâne vatá ngoyépotimo éxopeke Itukó'oviti, enepone apêti xunáko pahúkea uhá koêti. Neixónutimo un-gapeâne vanúke koeku evénzekopea xapa kapásihiko —kíxoane.

⁶⁵ Énomone yanê'e, kávarerekexopone ípovo muyókuke ne koati payásoti ya uhá koeti sasedóti inuxínoti jûdeu hó'eke, éxokovope yupíheovo ímaikinova neko yuho Jesus, ina kôe:

—Koati itúkovoti Itukó'oviti râ'a. Ákone vokónoko po'í koyuhó'inoveati pahúnevo. Kéminenoe yúho. Koati itúkovoti Itukó'oviti. ⁶⁶ Ná'ikopo kó'inoayenoe iséneu kó'oyene?

Ina yumopâ po'ínuhiko tuti jûdeu:

—Konókoti koépekeokono —koénehiko.

⁶⁷ Yane ápenéhiko apurúnoneati. Kene po'ínuhiko ipúsokoa. Ina apémaka po'ínuhiko isukoâti koeku kó'iyeahiko:

⁶⁸ —Mahí'ipepo iti koati Mésiya, enepone páhoe Itukó'oviti koíteovo xâne. Íhexaikopo itukóvotiye ra isukópiti —kíxoanehiko.

Koyuhôa Pêturu ákoyea exa Jesus

Mk 14.66-72; Lk 22.56-62; Xu 18.15-18, 25-27

69 Yoko vaata kóye Pêтуру меúкеке kíndanake ne ovokúti. Yane apé koéne seno ahinoêti ahi'ókovati. Hara kíxoane:

—Koati itímaka xáneheixone ne Jesus, enepone íhae Ngalíleya.

70 Itea hara kíxoa Pêтуру nonékuke uhá koêti neko xâne:

—Ako énja ne kixene —koéne.

71 Ina pihôpo xoko vekokúti xe'ókuke pahapéti. Yane apé koéponemaka po'i seno ahinoêti noixoâti. Ina kixôa neko po'ínuhiko xanéya:

—Enepora hóyeno, xáneheixonemaka Jesus, enepone íhae Nazâre —koéne.

72 Yane ina koepómaka ne Pêтуру:

—Ako énja ne hóyeno kixene —koéne.

Yoko ihákemaka Itukó'oviti koyúhoyea itúkeovo koati kaná'uti ne yúho ákoyea éxa. 73 Avo áxu'ikene, ina ahi'ókovohikomaka Pêтуру ne xanéhiko yane óvoheixoku. Hara kíxoahiko:

—Koati kaná'uti itíkivo po'ínumaka xáneheixone ne hóyeno vo'oku í'iyuse kóyeyea ya kixeku keyúhoyi —kíxoanehiko.

74 Yane ina ikaná'uxoaxo Pêтуру koyúhoyea ákoyea éxa. Hara koépomaka:

—Ako énja ne kixenenoe. Ngayumákapunemo, ipihápananu Itukó'oviti enepo nzemekékexinapinoe —koéne.

Ehá'axo koyúhoa Pêтуру nê'e, éneone tapî'i. 75 Yane puyákoponovane okóvo neko yuhó'inoa Jesus, enepone koêti: “Tumúneke éneyea tapî'i, mopo'âtinemo keyuho ákoyea yéxanu” koêti.

Ina ipuhíkopea Pêтуру neko óvoheixoku. Koati iyôti koeku yupíheovo kotíveyea isóneu.

27

Omokónone Jesus xoko Pilátu

Mk 15.1; Lk 23.1-2; Xu 18.28-32

1 Yuponíne, ho'úxovone uhá koêti neko tutíhiko sasedóti inuxínoti jûdeu hó'eke, koáne ne po'ínuhiko teyonéti xapákuke tuti jûdeu, oposíkinoati isóneu kixókumo koépekea Jesus.

2 Yane iká'akonehiko Jesus koane ómea xoko Pilátu, enepone ngovenâdo, kurikoâtihiko xokóyoke.

Koepékopovo Njûda

Át 1.16-19

3 Yóko'o ne Njûda, enepone kuríkoti Jesus xoko xanéhiko puvâti, noixoâne kousokeanehiko isóneu koépekeamo Jesus, yupihovó koene ikótivexea isóneuke ne ítuke. Úkeane aukópovo xoko tutíhiko sasedóti yoko po'ínuhiko teyonéti xapákuke tuti jûdeu. Yane kuríkopa neko tirinta koeti pe'u tiúketi, péhu xokóyokehiko koane kixovokoxea:

⁴ —Koati hána'iti mbahúnevo, vo'oku ako váhere ítuke ne hóyeno nguri'okopikeno.

Ina kixoáhiko:

—Keyumákapune. Youúkekemo yóno ne koekúti —kíxoanehiko.

⁵ Ina kurihíkopa Njúda ne tiúketi kúveuke neko hána'iti imokóvokuti. Yane ipúhikopeanehiko ina kotitínoponovo.

⁶ Yane veyópane tutíhiko sasedóti neko tiúketi koane kó'iyeahiko:

—Ako yusíka vípihea ra tiúketi xoko unákovoku tiúketi íparaxeokonoke Itukó'oviti, pôreu xanéhiko, vo'oku itúkeovo ésa'í óvokeovo íti —koénehiko.

⁷ Kousókonehiko isóneunoa, ina vanêxo itátane poké'e yane tiúketi xoko véyokuhiko móte ne ipôti, itukópatihiko ekóxopoku ivokóvotihiko ákoti itukapu íhae ne poké'exa. ⁸ Énomone kutí'ino iháxeokonoti “Poké'exa Íti” neko itátane poké'e tukú koeti kó'oyene. ⁹ Énomone yanê'e, koušokovone neko kúxoti yutoéti ya emó'uke Itukó'oviti, yútoe porofeta Njerémiya, enepone koéti: “Eneponeko tirinta koeti pe'u péhu, ésa'ixeake po'ínuhiko íhae Izarâe neko hóyeno, ¹⁰ énomone veínoa vanéxeahiko itátane poké'e xoko véyokuhiko móte ne ipôti, kuteâti páhoenonu Vúnae kó'iyeaneye” koéti.

Epemó'ikoa Pilátu ne Jesus

Mk 15.2-5; Lk 23.3-5; Xu 18.33-38

¹¹ Yoko xe'ó kóyene ne Jesus nonékuke Pilátu, enepone ngovenâdo. Ina kixôa Pilátu:

—Ití'oxo natina jûdeuhiko?

Ina yumopâ Jesus:

—Enepone yépemonuke, kaúhapa'ikoa indúkeova —kíxoane.

¹² Yane koyúhoa tutíhiko sasedóti inuxínoti jûdeu hó'eke ápeyea váhere ítuke ne Jesus. Kúteanemaka yúho ne po'ínuhiko teyonéti xapákuke tuti jûdeu, itea ako yumápa Jesus. ¹³ Ina kixôa Pilátu:

—Ako kéma ra êno yihó'inokono?

¹⁴ Itea yunu-yunú koéne ne Jesus. Ako ápahuina yumópeake. Koati hána'iti iyúpaxeova Pilátu.

Pahukókono Jesus kurúhuxeokono

Mk 15.6-15; Lk 23.13-25; Xu 18.39-19.16

¹⁵ Yóko'o yaneko káxehiko, kaxena áyui jûdeuhiko, kóyekune kuríkopea póhuti iká'aeti ne Pilátu, koékuti épemone xanéhiko kuríkopeokono. ¹⁶ Yaneko káxehiko, ápe iká'aeti koéhati Mbarâba, éxone heú koeti xâne vo'oku váhere ítuke. ¹⁷ Koeku ho'uxoké kóyeyea neko xanéhiko, hara kíxovokoxoane Pilátu:

—Kuti kehá'a nguríkopinopeano, Mbarâba? áko'o Jesus, enepone iháxoneti páhoe Itukó'oviti koíteovo xâne, enepone Mésiya kixoneti —kíxovokoxoanehiko.

18 Yoko éxoá Pilátu ímaikinovo Jesus ne tuti jûdeu vo'oku íyokeovahiko xunáko kutí'inoke kurikoâtihiko xokóyoke. 19 Koeku óvoheixea Pilátu yuhoíkovokutike, apé koene ominoâti yuho yêno. Hara koe yuho páhoenoa:

—Néxipa ne yâha kíxi ra hóyeno ponóvoti kixoku itúkeovo, vo'oku yara yóti, ngoítotonovo kotíveti ya njopúneke vo'ókuke ra hóyeno —kôe.

20 Itea enepohikoneko tuti sasedóti yóko'o neko po'ínuhiko teyonéti xapákuke tuti jûdeu, ítokuxo okóvo xanéhiko épemea itúkeovo Mbarâba kurikópokono koeku koépekeekonomo ne Jesus. 21 Ina kixovókokoxopamaka Pilátu neko xâne:

—Kuti kehá'a nguríkopea yara pi'âti?

Ina yumopâhiko:

—Hane kiríkapinavi Mbarâba.

22 Ina koepómaka ne Pilátu:

—Kene ra Jesus iháxoneti Mésiya, na ínjaye?

—Kirúhuxa —koénehiko uhá koêti neko xâne.

23 —Kutí'ikopo itúko pahúnevo ra hóyeno? — kíxovokoxopanemaka Pilátu.

Itea inamá'axo koxunáko vaúkexea neko xanéhiko kónokea kurúhuxeokono ne Jesus.

24 Noixoâne Pilátu ákoyeanemo íta ípokea isóneuhiko koane yupíheovo ukóponea omoxohí kó'iyea yoko ímaikexeevo neko xanéhiko, yane pahúkone veyóponeokono úne. Ina kipovó'uxovo nonékuke neko xanéhiko koane kó'iyea:

—Hainamo oungeke yóno itína ra hóyeno (ponóvoti kixoku itúkeovo). Itínenoemo exâ koêku enepo yakahá'a képeki — kíxovokoxoane Pilátu.

25 Yane hara koéne uhá koêti neko xanéhiko:

—Kayumákapunemo itúkeovo voukeke yóno itína yoko oukeke xe'éxaxapa úti —koénehiko.

26 Yane kuríkopinoanehiko Pilátu neko Mbarâba. Ina pahúko yehépoke'exeokono Jesus yane kuri'okoanehikomaka kurúhuxoponea.

Koemóke'ea húndaruhiko ne Jesus

Mk 15.16-20; Xu 19.2-3

27 Énomone yanê'e, enepohikone húndaruna Pilátu, omopo Jesus óvokuke Pilátu, enepone óvokumaka natíxea. Yane heú kíxoane ho'úxea ne po'ínuhiko húndaru xoko Jesus. Yakuku-yakukú kíxoanehiko. 28 Yane veyónehiko ípovo Jesus, ina iko'ípovoxoahiko harará'iti ipovóti kuteâti ípovo nâti hamá koêti, 29 ínamaka itukínoahiko kôroa. Yoko ainóvoti ka'aveti káva'o tikóti veínoa úhekexea, ina ípíhea tutíkuke koane itúkinoahikomaka puló'ina, ómo'ixone éxopeke vô'u kuteâti

koeku ómo'ixone nâti, hoénaxovope itúkeovo pahúkoti. Yane ina ipuyúkexinoahiko húndaru koemóke'eati koane kó'iyehiko:

—Íháyu'ikakana ra natina jûdeuhiko —koénehiko koémoke'eyea.

³⁰ Ínamaka apurú'okoahiko koane ipúsopu'ikeahiko yane pulô'i ómo'ixone. ³¹ Uke'éxoanehiko komóhiyea, ina veyopeâhiko ne harará'iti hamá koeti ípovoxeakemekuhiko, ina itukópinoamaka ne koati ípovo. Úkeane omáhiko kurúhuxoponea.

Kuruhúxokonone Jesus

Mk 15.21-32; Lk 23.26-43; Xu 19.17-27

³² Koeku píheahiko kurúhuxoponea Jesus, tokononé koénehiko hóyeno koéhati Símaum, íhae pitivóko koéhati Síreni. Énomone íkoinoxohiko kurúhuna Jesus. ³³ Yane simónehiko ya xoko iháxoneti Ngoûgota. Yoko “óvoku opepú'iti” koêti ne Ngoûgota koêti. ³⁴ Ina porexóhiko Jesus víyum apêti ánahi kosuvá'ikoati, iyuhii kixoti ohonéti. Itea hixopâne Jesus, ako akáha'a. Ákomaka énapa. ³⁵ Yane kurúhuxoanehiko. Ínamaka haxakéxokokoahiko ne ípovo Jesus. Yoko kuríkohiko inúxotike komomâti itukóvotiye ítukemo póhutihiko kó'iyevoku ípovo Jesus. ³⁶ Yane vaataka kóyenehiko ne húndaru koyonoâti ne kurúhuxone. ³⁷ Ápemaka yutoéti tutíkuke ne kurúhu ípíhonehiko, koyuhoâti kurúhuxinokonoke. Hara kôe neko yutoéti: “Jesus rá'a, natina jûdeuhiko” kôe. ³⁸ Yoko ápemaka pi'âti ómevoti, ha'ine Jesus kurúhuxeokono. Poéha éxopeke, poéhamaka lopékuke.

³⁹ Ápemaka xâne hunoneâti, koemóke'eti Jesus koane kayakákinoati tûti. Hara koéhiko:

⁴⁰ —Mahi ketohíneatimo ne sasá'iti óvoku Itukó'oviti koane mahi kexépukopatimakamo ya kúveu mopo'âti káxe, keítapapuikopo itikápuxo koati Xe'exa Itukó'oviti, koane yevésekapí ne kurúhu —kíxoanehiko.

⁴¹ Kúteanemaka kíxoaku tutíhiko sasedóti koémoke'eyea, koánemaka ne éskiriba, enepohikone ihíkaxoti yútoe Muíse, koánemaka ne po'ínuhiko teyonéti xapákuke tuti jûdeu. Hara koéhiko:

⁴² —Eneporâ'a, koítovo pepo po'ínuhiko xâne itea kó'oyene ákone xunáko koítópeovovo. Hainá'ikopo natina Izarâe? Evésekapakopo ne kurúhu, ínamo vakutípoa. ⁴³ Hainá'ikopo koati kuvóvoti Itukó'oviti rá'a? Naíxavo úti kahá'ayea koíteova Itukó'oviti kó'oyene, vo'oku koyúhopepo itúkeovo Xe'exa Itukó'oviti —koénehiko.

⁴⁴ Koánemaka neko ómevoti ha'ine Jesus kurúhuxeokono, koémoke'eamaka.

Koeku Jesus ivokóvone

Mk 15.33-41; Lk 23.44-49; Xu 19.28-30

⁴⁵ Ukeâti itumúkoti káxe tukú koeti mopo'âti ôra ya kiyakáxe, hahamó kôe uhá koeti kúveu mêum. ⁴⁶ Ya kuteâti mopo'âtimea ôra ya kíyo'i káxe, koati kohonókoti emó'u ne Jesus. Hara koe yúho:

—“Eli, Eli, lema sabakitáni?” koéne. Yoko “Unaém, Unaém, na koeti kuri kixínenu?” koêti neko yúho.

⁴⁷ —Îliya iháxiko nê'e —koéhiko ne po'ínuhiko xâne kamoâti.

⁴⁸ Ina ehakóvo póhuti xapákuke neko xâne veyopónoti esponja kalaká'ikopoinoati xoko viyum-hí koêti, ina ipího kirípuhike étakati ipíhoati pahákuke Jesus iyúkoati. ⁴⁹ Itea ápe po'ínuhiko xapákuke neko xâne koêti:

—Hákoxovo. Vokómomavo koíteovaxomo Îliya —koéhiko.

⁵⁰ Ina apépomaka koati êno hónoti emó'u ne Jesus. Yane îhunokoane ne omíxone kuri'ókopati xoko Itukó'oviti. Yane ivókovone.

⁵¹ Yoko énomone yaneko ókoku ôra, ívarereo neko êno kopópoti váhere hazakoâti kúveu neko hána'iti imokóvokuti. Koati kukúkeke ívarereo ukeâti vanúkeke yonoti poké'eke. Iyúyomaka ne poké'e epó'oxo ítaukexomaka ne mopô. ⁵² Koane imíhe'okopohikomaka ne ekóxovoku kasása'iupo Itukó'oviti ivokóvotine, yoko enómaka exepúhikopotiya. ⁵³ Ike exépukopine ne Jesus ukópea xapa ivokóvoti, exépuhikopomaka neko ivokóvoti ukopeâti xoko ekóxovoku, koane úsa'ixovahiko ne Njeruzálem, enepone iháxoneti Sasá'iti Pitivóko, koane êno xâne noixópatihiko.

⁵⁴ Eneponeko tuti húndaru yóko'o neko po'ínuhiko húndaru, ha'íne kóyonoyea Jesus xoko kurúhuxovoku, noixoânehiko iyúyoyea ne poké'e koane ápeyeya uhá koêti neko po'ínuhiko koekúti, yupihovó koénehiko píkea. Hara koéhiko:

—Koati kaná'uteoxo itúkeovo Xe'exa Itukó'oviti ra hóyeno —koéhiko.

⁵⁵ Yoko enómaka senóhikoya ákoti malíka okínoaku ixómoyea komóma. Aínovonehiko neko xáneheixone Jesus ukeâti Ngalíleyake ixómotihiko katarákoa ya nókoneke. ⁵⁶ Xapákuke neko senóhiko, ápe Mariya Mandâlena; koane po'ímaka Mâriya, enepone êno ne kopo'ínukokoti Teâku yoko Yúse; yoko yêno Nzebêdeu.

Koeku Jesus ekoxókonone

Mk 15.42-47; Lk 23.50-56; Xu 19.38-42

⁵⁷ Kiyoné'e káxe, símo hóyeno iríku koéhati Yúse íhae pitivóko koéhati Arimáteya. Eneponne hóyeno, íhikaumaka Jesus. ⁵⁸ Eneponê'e, pího xoko Pilátu epemóponoati yusíkea veyópea muyo Jesus kuruhúke. Yane pahúkoane Pilátu poréxopeokonoa ne muyo Jesus. ⁵⁹ Veyopâne Yúse, ina aupíxoá ya koati sasá'iti kalísoti ipovóti líyum, ⁶⁰ ina ipíhoponoa kúveuke neko uhôro

kehoéti mopoíke âvoti ekoxóvati, ínamaka kohokôroroko êno pú'iti mopôî exéxeake ne uhôro. Yane pihópone. ⁶¹ Yoko ápe ne Mariya Mandâlena koáne ne po'ínu koéhatimaka Mâriya vataká koyêtihiko nonékuke ne ekóxovoku Jesus.

Húndaruhiko koyonoâti ne ekóxovoku Jesus

⁶² Poéhapoane káxe ikéne, énomone yaneko sâputu, ho'úxovonehiko ne tutíhiko sasedóti inuxínoti jûdeu hó'eke yóko'o ne farízeuhiko. Ina pihohíko xoko Pilátu. Hara kixóponoahiko:

⁶³ —Puyákoponova vokóvo emó'u neko semékenovo'iti avô'o ivakápu. Hara koé'epopo: “Mopó'amo káxe ike engóxinevo, enjepúkopotinemo” kôe. ⁶⁴ Poéhane pehúki kókoyuse kíxeokono kóyonoyeokono ne ekóxovoku tukú koêti neko mopó'ape káxe, mará'inamo améxapanea íhikauhiko mûyo, okóyuhoinoamo xanéhiko itúkeovo exepúkopotine. Yane mani yupihovó koeti váherexea hunókokuke yane inúxoti semékenovo'i —kíxoanehiko.

⁶⁵ Ina kixoáhiko Pilátu:

—Anéye ra húndaruhiko. Pihénenoe. Koêkuti yâha motovâti títiu kóyeyea kóyonoyeokono, itínenoe exâ kíxoaku —kíxoanehiko.

⁶⁶ Úkeane pihohíko. Ixíkoahikoya koyonoâti neko ekóxovoku Jesus. Ípíhinoamaka hoénaxope xoko êxe ne ekóxovoku motovâti iyúseyea áva yuhó'ixoati. Yane ôvoheixoanehiko ne húndaru koyonoâti.

28

Koeku Jesus exepúkopone ukópea xapa ivokóvoti
Mk 16.1-10; Lk 24.1-12; Xu 20.1-10

¹ Evesékone ne sâputu, yuponii koeti lûmingu, pîho Mariya Mandâlena koánemaka ne po'i koéhati Mâriya, noixóponoati ne ekóxokonoku Jesus. ² Yoko apé koéne xúnati iyuyôti poké'e vo'oku símeane ánju ukeâti vanúke, ovoxe Vúnae veyopâti neko mopôî, exéxeokonoke ne ekóxokonoku Jesus, ina ivatáko oúkeke. ³ Kutí koe uhápu'ine ípixéneneoti neko ánju. Hóhopu kóye ípovo kuteâti koeku hopú'iko imatákoti. ⁴ Yupihovó koene píkea ne koyónotihiko, koane ínayea honóno'okohiko. Kutí koénehiko ivokóvotine. ⁵ Yane ina kixôa ánju ne senóhiko:

—Hákonoe píke. Énjoa itúkeovo Jesus yopósikopono, eneponeko kuruhúxoneti. ⁶ Áko'one yâyeke nê'e. Exépukopone kuteâti yuhó'inopi yanekôyoke. Yókonenoe, yokómomoponoapihi ra ekóxokonoku. ⁷ Yéhakapunoe, yéta'akapana íhikauhiko exépukopeane Únae ukópea xapa ivokóvoti koane inuxó koépea tumúnekehiko ya Ngalíleya. Yâkonoye, noixópatihikomo. Koati kaná'uti ra yunzó'inopinoe —kíxoanehiko ánju.

⁸ Úkeane pihopóhiko ehákopeovo ukópea xoko ekóxokonoku Jesus. Koati konóko'itihiko xaneâti êno hána'iti elókeko okóvo koeku ehákeovo éto'okoponea ne íhikauhiko Jesus. ⁹ Yane apé kó'inoane Jesus tumúneke.

—Aúhepeponoe iséneu —kíxoanehiko.

Yane ahí'okovane senóhiko. Ipuyuké kó'inoanemaka koane opóno'ekea hêve ihayú'ikoati.

¹⁰ Ina kixoáhiko Jesus:

—Hákonoe píke, itea íxepana ne ínzikauhiko, enepone kuti ngíxone mbo'ínuhiko, píheamo ya Ngalíleya. Énomonemo noíxopeonuhiko —kíxoanehiko.

Namúko tiúketi ésa'i semékekexea ne húndaruhiko

¹¹ Koeku píheako ne senóhiko, ápe xapákuke neko koyónoti ekóxokonoku Jesus aukópovoti pitivókoke éto'okoponea ne tutíhiko sasedóti uhá koêti neko koekúti. ¹² Ina ho'uxóvohiko neko sasedóti koánemaka ne po'ínuhiko teyonéti xapákuke tuti jûdeu. Yane poréxoahiko êno tiúketi ne húndaruhiko koyónoti ekóxovoku Jesus koane kíxeahiko:

¹³ —Yokóyuhanoemo itúkeovo íhikauhiko omexóponea mûyo ya yóti koeku imékinoe. ¹⁴ Enepomo eyekáxa ngovenâdo ne koekúti, kotixópitimo úti nonékuke. Síkeanemo, vexoâtimo kíxoaku úti. Yane ákonoemo yuvópiti —kíxoanehiko.

¹⁵ Yane namúkoane koyónotihiko neko tiúketi. Úkeane pihohíko itukoâti kuteâti ne íhikaxokonoke koyúhoyea. Énomone koéneye itóhineyeya xapa jûdeu oméxoponeokono ne muyo Jesus. Yoko anéyeiko tukú koeti kó'oyene.

Exókopova Jesus neko íhikauhiko

Mk 16.14-18; Lk 24.36-49; Xu 20.19-23; Át 1.6-8

¹⁶ Úkeane pihohíko ya Ngalíleya neko unze koeti íhikau Jesus xokóyoke neko kali mopôi kixínoake Jesus. ¹⁷ Noixónehiko Jesus, ipuyuké kó'inoane iháyu'ikea, itea ápe xapákukehiko ákoti koâti kutípea itúkeovo Jesus. ¹⁸ Ina ahi'ókovahiko Jesus. Hara kíxovokoxoa:

—Mboréxokonoane ne uhá koeti xunakóti ya vanúke koáne ya poké'e. ¹⁹ Pihénoekopo xapa uhá koeti xâne, koêkuti poké'e óvohikoku yara kúveu mêum. Íhikexahiko hókeonu koane yáhikamaka ya iháke Itukó'oviti Nzá'a, koáne ya inzáke, undi Xe'éxa, yoko ya iháke Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti. ²⁰ Íhikexamaka itúkea uhá koeti mbáhoenopinoe itíki. Yoko anéyemom xikóyokenoe uhá koeti káxe tukú koeti hunókokukemo ra mêum —kíxovokoxoane Jesus.

Hunókokune.

YÚTOE MÁRKU koyúhoti koeku Jesus

Xuaum Márku koéha yutoxoâti ra koyuhópeti. Koati kutípoti Jesus nekôyo, itea áko'o xapákuke neko nduse koeti noívokoe Jesus itúkea íhikau. Ya Átu 12.15 vínixoponea itúkeovo xáneheixone ápostulu Poûlu ne Xuaum Márku.

Enepone po'ínuhiko yutóxoti koeku Jesus kuteâti Máteu, Lúka yoko Xuâum, koati ênoti yútoe koêku ne íhíkavoti íhikaxovike Jesus koane yúho. Kene ya yútoe Márku, haina íhíkavoti, itea itukéti kouéu Jesus koyúhoinovi, so'ixínoveati itúkeovo ovoxéti ne Jesus kuteâti koeku noíxea úti ya Márku 10.45.

Hane turíxea yútoe ne Márku hoyenóxone Jesus yaneko ahíkoane Xuaum Mbátita inâ turixóvo ne Jesus ko'ítukeyea ítuke Itukó'oviti.

Kene Máteu, kixoku koêku inâ ipuhíko ne Jesus yara kúveu mêum ene turíxea ne yútoe.

Kene Lúka, xoko ipúhikope Xuaum Mbátita, enepone in-uxínoti Jesus símo yara kúveu mêum turíxeovo ne yútoe.

Kene ne Xuâum, tumúneke ápeyea ra mêum turíxea ne yútoe, exókoveati ápeyea ne Xe'exa Itukó'oviti xoko Há'a tumúneke ápeyea ra mêum, koane itúkeovomaka évekoakune Itukó'oviti itúkea uhá koêti inâ pahukôa ápeyea ne uhá koeti koekúti.

Yuhu Xuaum Mbátita Mt 3.1-12; Lk 3.1-18; Xu 1.19-28

¹ Hara kôe kixoku koêku inâ turixôa Jesus Kristu, enepone Xe'exa Itukó'oviti koyúhoyea ra inámati íhíkavoti omínovike.

² Koati kuteâti koeku yuhu Itukó'oviti yútoeke Izâiya. Hara kôe: “Mbahukoâtimo tímúneke ne koyuhó'ínonutimo emó'um maka míhe'akinapine yoxéne itíki índukexeopikemo xapákuke xâne. ³ Énomonemo ne kohonókoti emó'u ya mêum ákoti apêti xapa xâne kamokénoponoati. Haramo koe yúho: ‘Míhi'akinanoe oxéne ne Vúnae itúkea ítuke xepákukeno. Kéyusea kixeku itíkivo nonékuke' koetímo” koe yútoe Izâiya.

⁴ Yoko énomone koéneye yaneko simoné'e ne Xuaum Mbátita yaneko mêum ákoti apêti koyuhó'inoati ne xanéhiko nókone itúkea motovâti áhikexeovo xokóyoke. Koyúhoinoa kónokeahiko ikótivexea isóneuke ne pahúnevo koane kuríkopea motovâti kotúyopinoa Itukó'oviti.

⁵ Heú kôe neko íhae Njúdeya koánemaka íhae Njeruzálem píhea kamokénoponoti Xuâum. Yane áhikexoa Xuâum ya huvêo, enepone Njôrdaum, enepo koyuhópohiko pahúnevo. ⁶ Yoko

evo'i kámelu itúko ípovo neko Xuâum. Vakamóto itúko hô'e. Vohóho yoko ho'o mópo íhae mêum itúko nîka. ⁷ Hara koe yúho xapa xâne:

—Ya ingénepoke, harakénemo koati hána'iti teyonéti ya undíke. Muhíkova anjí'okeova ngúxeinoa imo perékatana, ako omóndokea. ⁸ Kaná'uti ánjikeopinoe ya úne, itea eneporakéne, ahíkotimo xanéhiko ya xunákoke Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti kene haínati ya úne —kôe.

Koeku ahíko Jesus ne Xuaum Mbátita

Mt 3.13-17; Lk 3.21-22; Xu 1.32

⁹ Énomone yaneko káxehiko, kenó'okone Jesus ukeâti Nazâre, pitivóko ya Ngalíleya. Yane áhikoane Xuaum Mbátita ya húveona Njôrdaum. ¹⁰ Ehá'axo ipúhikopea úneke ne Jesus, noíxone imíhe'okea vanúke koane evésekea xokóyoke ne Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti kutí koeti kurúte. ¹¹ Yane apé koene emo'úti inu'íxoti vanúkeke koêti:

—Iti Nje'éxa koati ákoti omotóva ongóvo, perexónuti hána'iti elókeko ongóvo —koêti.

Hixopâ Satánae íkorokea ne Jesus

Mt 4.1-11; Lk 4.1-13; Êb 2.18; 4.15

¹² Ikénepoke ne koekúti, iyónoa Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti ne Jesus ya mêum ákoti apêti. ¹³ Koarenta koe káxe óva koane hixópea Satánae íkorokea pahunévotesike. Yoko poéhane ipúhokovotihiko hó'openo apê yaneko óvoheixoku. Itea káxunakopo Jesus ne ánjuhiko, enepone ovoxe Itukó'oviti ukeâti vanúke.

Inâ turíxo ítuke ne Jesus ya Ngalíleya

Mt 4.12-22; Lk 4.14-15; 5.1-11

¹⁴ Ika'ákovone Xuaum Mbátita, ina aukópovo ne Jesus ya Ngalíleya koane koyúhoyea ne inámati ihíkavoti omínoke xâne. ¹⁵ Ká'aye koe yúho:

—Simóvone kaxena natíxea Itukó'oviti xapa xâne. Koati kaxénane turíxeovomo. Ikétivexa iséneuke ne pehúnevo koane kiríkapa. Yakútipoamaka ra inámati ihíkavoti ínzikaxopikeno —koéne.

¹⁶ Koeku yónea ne Jesus xe'ókuke ne Mar-na Ngalíleya, tokononé koene pi'âti kopo'ínukokoti, Símaum yoko Ándere ixómoti kuríko núnikuxope, koáhati itúkovokenehiko. ¹⁷ Ina kixôa Jesus:

—Hekánunoe! Hainá'ikomo hôe yíxovonoe, itea indukópovitinoemo ihíkaxoti xâne hókeonu —kíxoanehiko.

¹⁸ Ehá'axo uké'exo koyúhoyea ne Jesus, kurí kixónehiko núnikuxope neko pi'âti, pihónehiko ikéneke Jesus.

19 Ya kali tumûneke, tokononé koéponemaka po'i pi'âti kopo'ínukokoti, Teâku yoko Xuâum, xé'ahiko Nzebêdeu. Vatékenake óvoheixo ixómoti koyúseopo númikuxope. 20 Ítaikoane Jesus neko pi'âti hókea. Yane kurí kixónehiko há'a koane ahínoe vatékenake. Pihónehiko ikéneke Jesus.

Koitóva Jesus ne hóyeno úroevo ndémoniu

Lk 4.31-37

21 Úkeane pího pitivóko koéhati Kafanâum ne Jesus yoko íhikauhiko. Yaneko sâputu, pihónehiko ya sinâgoga, enepone íhikaxovoku hó'e jûdeuhiko, ina íhíkaxo ne Jesus. 22 Enepohikoneko xâne kamokénoati, yupihovó koéhiko iháyu'ikea kixoku íhikaxea, vo'oku koati iyúseoti itúkeovo úkeakune xokóyoke ne hána'iti exóneti íhikaxone, kene haina kuteâti ne éskiribahiko, enepone íhíkaxoti yútoe Muíse. 23 Énomone yanê'e, apé koéne hóyeno úroevo ndémoniu kohonókoti emó'u yaneko íhikaxovoku hó'e jûdeuhiko. Hara kôe:

24 —Jesus, íhae Nazâre, na koeti yího'ixopoinovi? Simínetine yuké'exoponivi? Énjoa itíkivoa ne sasá'iti páhoe Itukó'oviti —koéne.

25 Ina saya'íkoa Jesus neko ndémoniu. Hara kíxoa:

—Hákone keyûho. Ipíhikapi ra hóyeno! —kíxoane.

26 Ina vaûko ne ndémoniu. Koati xúnati koyúyu'okea ne hóyeno óvoheixoku, yane ipúhikopeane. 27 Yupíhova iyúpaxeova uhá koeti xâne noixoâti koane kíxeokoko:

—Kutimea kixó'eko? Koatímea inámati íhíkauvoti íhíkaxo. Koati apêti hána'iti xunáko pahúkea ipúhikopea ndémoniu urúkovoti xoko xâne. Koáne koati ipuhíkopoti ne ndémoniu enepo pahukópa ipúhikopea —kixókokone.

28 Énomonemaka ákoino oríko ákoyea malíka yónoku iha Jesus iháyu'ikeokono ya uhá koeti Ngalíleya vo'ókuke neko ítuke.

Koitóva Jesus ne imose Pêturu

Mt 8.14-15; Lk 4.38-39

29 Ipuhíkopeanehiko sinâgoga, enepone íhikaxovoku hó'e jûdeuhiko, xanépoane Jesus ne Símaum yoko Ándere. Ponokó koépeane óvokuke. Ápemaka Teâku koane Xuâum po'i xanépone.

30 Yoko kótuti mûyo ne imose Pêturu. Ípeke óvoheixo. Ehá'axo símo Jesus, koyúhoinokonoa yuvâti ne imose Pêturu. 31 Ina pího Jesus xokóyoke, namú kíxeané vó'u. Yane uké'epone neko otuko mûyo, exépukopone, yane kátarakopo evo Jesus.

Po'ínuhiko koítovone Jesus

Mt 8.16-17; Lk 4.40-41

32 Kahá'atine onómekeovo káxe yanekôyo, omókononehiko xoko Jesus heú koêti neko ka'aríneti, koánehikomaka ne xâne

ûroevo ndémoniu. ³³ Ho'uxo-ho'uxó koénehiko heú koêti neko xâne îhaenehiko neko pitivóko páhapeteake óvoheixoku Jesus. ³⁴ Koati ênoti ka'aríneti koítovone Jesus. Yoko ako tôpi kó'iyevovoku arínehiko. Kópuhikopamaka Jesus ne ndémoniu xoko xâne ûroevo. Ákomaka síka Jesus ne ndémoniuhiko koyúhoyea vo'oku éxeahiko itukóvoti ne Jesus.

Kali ahíkuxovo Jesus itûko orásaum

Lk 4.42-44

³⁵ Yanekôyoke hahá'itiko, exépucone ne Jesus ina pího ákoyeakuke apêti. Ôvane itûko orásaum. ³⁶ Kene Simaum Pêturu yoko ha'ínehiko, ako tôpi yónoku oposí'ixopotihiko Jesus. ³⁷ Inixóponoane, ina etó'okoa enó'iyea xâne oposíkoati. ³⁸ Yane hara kíxovokoxoa Jesus:

—Hingá, piháne ûti po'íke ipuxóvokuti ákoti ahikâ ra vóvoheixoku maka ongóyuhoinoanemaka emo'u Itukó'oviti. Koáhati énomone nzimíno —koéne.

³⁹ Yane úkeane ukopóno ya uhá koeti ípuxovoku xâne ya Ngalíleya koyuhoâti ya íhikaxovokuke hó'e jûdeuhiko ne inámati íhikavoti íhikaxone, koánemaka kópuhikopea ndémoniu xoko xâne ûroevo.

Koitóva Jesus neko yúvone lépara

Mt 8.1-4; Lk 5.12-16

⁴⁰ Ina ahi'ókovo Jesus ne hóyeno yúvone koati váhere arinéti iháxoneti lépara. Ipuyüké koéne nonékuke Jesus koane kíxea:

—Yakahá'a, motóva keítivonu yara arínem —kíxoane.

⁴¹ Noixoâne Jesus, yupíhova kóseanayea ina sipo'ókoa koane kíxea:

—Nghahá'a, itévone —kíxoane.

⁴² Ehá'axo koyúhoa Jesus, má koépone neko aríne, unátipone.

⁴³ Ina pahukôa pihópea koane í'ixiko'o kíxoixea:

⁴⁴ —Hako keyuhó'inoa koêkuti xâne ra índukeinopi, itea ponó yákoe yéxokoponivoa ne sasedóti inuxínoti xâne hó'eke. Yamína iké'iparaxoke Itukó'oviti kuteâti páhoenovi yútoe Muíse, yéxokovope itúkeovo yunátipotine —kíxoane.

⁴⁵ Itea koeku pihópea neko hóyeno koane koyúhopea ne kixókonoku xapa xâne. Koati yupihóvoti kotóhineyeya neko koekúti. Énomone ákoino omótova símea ne Jesus ya koêkuti pitivóko mani yónoku, vo'oku mani yupíheovo êno xâne ho'uxínovati. Hukínóvoti itúkeovo mêmum ákoti apêti óvoheixo itea kóyeane ákoyea yumáxapu xâne pihinoâti ukeâti pitivóko yoko ipuxóvokutihiko ákoti ahikâ.

2

Koitóva Jesus ne isayú'ixovoti ákoti ehevákapu mûyo ya Kafanâum

Mt 9.1-8; Lk 5.17-26

¹ Kali ye'á koe káxe ikénepo, ina aukópovo ne Jesus ya Kafanâum. Ákomaka oríko eyékoxeokono seópeane óvokuke. ² Yupihovó koéponemaka êno xâne simoâti. Simóya meúkeke xe'ókuke páhapetea neko óvoku, ákone okokútiya vo'ókuke neko êno xâne, koane koyúhoinoa Jesus emo'u Itukó'oviti. ³ Ápehikomaka xâne ominoâti hóyeno isayú'ixovoti ákoti ehevákapu mûyo. Yoko koaturu kôe neko hóyeno koinoâti. ⁴ Ako omótova ahí'okoponeovohiko Jesus vo'ókuke neko êno xâne. Yane kohínokoahiko ne ramápu'i péti koati oukeke ne ókoheixoku Jesus. Ênomone évekoahiko neko isayú'ixovoti, ixané kixínoa pouke. ⁵ Noixoâne Jesus itúkeovohiko koati kuvovâti, ina kixôa neko isayú'ixovoti:

—Nje'exá, itúyoponehiko pehúnevo —kíxoane.

⁶ Yoko ápe éskiribahiko, enepone ihíkaxoti yútoe Muíse vataká koyêtiya. Hara koe isóneunoa kamôa: ⁷ “Na koeti kó'inoneye yuhó'inoa ne hóyeno? Koati itúkovoti Itukó'oviti vo'oku ako kotuyôpoti pahunévoti ákoti itukapu Itukó'oviti, poéhane motovâ kixeaneye xâne” koene isóneuhiko.

⁸ Exó kixeane Jesus isóneuhiko ina kixovókoxxoa:

—Na koeti kó'inoneye iséneu? ⁹ Kuti itukóvoxo ákoti hé'onoke'e ngíxea ra isayú'ixovoti: “Itúyopone pehúnevo?” áko'o “Yexépuropa, viyapa peúke, yenápa” ngíxea. ¹⁰ Itea kó'oyene enjókopitinoe ápeyea njunáko yáye yara poké'e ngotúyopea pahunévoti, undi íhae vanúke ikútipasikoponovoti xâne.

Ina kixôa Jesus ne isayú'ixovoti ákoti ehevákapu mûyo:

¹¹ —Mbahúkopi yexépuropa, viyápa ne peúke, pihépane yóvokuke —kíxoane.

¹² Yane xépu koépone neko hóyeno ákoti ehevákapu mûyo. Omoo kixópone pouke nonékuke neko uhá koeti xâne. Úkeane pihôpo. Êno xâne iyupáxovoti koane iháyu'ikea Itukó'oviti vo'ókuke. Hara koéhiko:

—Ako noíxeaku úti kuteâti —koéhiko.

Inâ ihaxíkoa Jesus ne Lévi

Mt 9.9-13; Lk 5.27-32

¹³ Yane aukopovonemaka ne Jesus xe'ókuke ne Mar-na Ngalíleya, koane êno xâne pihinoâti. Íhikaxoamaka Jesus uhá koêti neko xâne. ¹⁴ Koeku yónea ne Jesus, noíxone Lévi, xé'a Áfeu, enepone koperáxinoti nâti, vaata koyêti xoko kóperaxoku, ina kixôa Jesus:

—Kiná'aka ingéneke —kíxoane.

Yane xepú koéne ne Lévi, pihóne hókea Jesus. ¹⁵ Ikénepoke, ixómoti níko ne Jesus yoko íhikauhiko óvokuke Lévi. Yoko êno po'ínuhiko koperáxinoti nâti kaha'íneati, enepone yómoti ánu'ukea kóperau, koane enómaka po'ínuhiko xâne pahukóvoti. Koáhati ênoti xâne kuteâti nekôyohiko hokó'ixoti Jesus. ¹⁶ Enepohikone éskiriba hokoâti ne isóneu farízeu, noixónehiko Jesus ínikea neko xanéhiko pahukóvoti koáne ne koperáxinotihiko nâti, hara kíxo íhikauhiko Jesus:

—Na koeti ínikinoa íhíkaxopiti ne váhere xâne, enepone koperáxinoti nâti koáne ne po'ínuhiko xâne pahukóvoti?

¹⁷ Kameáne Jesus neko yûho, hara kíxovokoxoa:

—Enepohikone ákoti yuvâti, ako okónoko ipixáxoati. Poéhane ka'aríneti konokôa. Haina nzimínoti xâne ponóvoti kixoku itúkeovo, itea nzimínoti xâne pahukóvoti —kíxovokoxoane.

Koyuhôa Jesus nókone kó'iyea ne xâne enepo jejuá kôe

Mt 9.14-17; Lk 5.33-39

¹⁸ Po'íke káxe jejuá kôe ne íhikauhiko Xuaum Mbátita, yuixóvoti ikóseanaxeovo Itukó'oviti. Kúteanemaka kixoku itúkeovo farízeuhiko, enepone yuixóvoti hókea yútoe Muíse. Yane ápe xâne kixopónoti Jesus:

—Jejuá kôe ne íhikauhiko Xuaum Mbátita koáne ne íhikau farízeu. Kene ne íhikeuhiko, na koeti ákoino jejuá ákoe?

¹⁹ Ina yumopâ Jesus:

—Yusíkoikopo jejuá kó'iyea ne hupiúti áyuike kasâtuxoti koêkuiko ápeyea ne koyénoti xapákuke? Ako kalíhuina kó'iyeaneye. ²⁰ Itea simóvotimo káxe veyópeokonokumo ne koyénoti xapákuke. Yane ínamo jejuá akôe yaneko káxe —kíxovokoxoane Jesus kixopóvoti yane éxetina.

²¹ Ina kixovókokopamaka Jesus:

—Ako veyoti inámati ipovóti itukoâti ihápa'akope yékoteno ipovóti, vo'oku mani koukóponoati ívarereoku ne yékoteno ipovóti —kíxovokoxoanemaka, ihókoati inámati ipovóti ne íhíkavoti íhíkaxone ákoti akutéa ne kúxoti hó'e xâne.

²² Ina koe'íkomaka:

—Ákomaka yusíka unákeovo inámati víyum ya yékoteno íhaku, itukéti ya vakamóto, mará'inamo ívarerea ne yékoteno íhaku enepo ihiyáka ne inámati víyum. Yane mani evókovoti ne víyum koánemaka ne íhaku. Itea konókoti ímeokono inámatike íhaku ne inámati víyum. Yane ako évakapu ne íhaku koáne ne ovâti —kíxovokoxoane, itúkoti po'í íhokoake ne íhíkavoti íhíkaxone.

Jesus exêa koêku ne sâputu, káxe koati sasá'itino jûdeuhiko

Mt 12.1-8; Lk 6.1-5

²³ Vekoâti evo Jesus ne kali xêne vekoti kavâne ya xapa itóvope ha'i nonéti. Yoko sâputu nekôyo, káxe sasá'itino

jûdeuhiko. Koeku vékeahiko koane véyeya ne ha'i nonéti. ²⁴ Ina kixoáhiko farîzeu ne Jesus:

—Yokómoma kixóvoku ne íhikeu itúkoti ákoti parexá'avea hó'e úti vitúkea ya sâputu.

²⁵ Ina yumopâ Jesus:

—Ákoikopo yíhoikiku ya emó'uke Itukó'oviti koeku ítuke ne Ndávi yaneko epékoa hímakati mekúke yoko ha'ínehiko akô'o véyeakuhiko nîka? ²⁶ Úrukova Ndávi neko óvoku Itukó'oviti ya kaxénake Abiáta, enepone koati payásoti ya uhá koeti sasedóti inuxínoti xâne hó'eke yanekôyo, ina nikôa neko pâum ikó'iparaxokonoke Itukó'oviti, upánini ako paréxa yútoe Muíse níkeokono. Poéhane sasedótihiko motovâ níkea. Yoko poréxoamaka Ndávi ne ha'ínehiko.

²⁷ Ina koe'íkomaka Jesus:

—Itúkinoake Itukó'oviti ne sâputu, haina itúkoti téyone xâne, itea kaha'aínoati ne xâne unako koeku motovâti ómomikea. ²⁸ Koeku kó'iyeaneye, koati úndi exêa koêku ne sâputu, undi íhae vanúke ikútipasikoponovoti xâne.

3

Koitóva Jesus ne hóyeno timovó'uti

Mt 12.9-14; Lk 6.6-11

¹ Ina urúkopovamaka Jesus ne sinâgoga, enepone íhikaxovoku hó'e jûdeuhiko. Yoko ápe hóyeno ya timovó'uti. ² Ápehikomaka ixómoti ivokó'oko Jesus koíteovamo neko hóyeno, vo'oku ítúkeovo sâputu yanekôyo. Koati oposí'ixoatihiko évekinoaku yuhóhiko ítúkeovo pahukóvoti ne Jesus enepo kaitápa ya sâputu. ³ Yane hara kíxoá Jesus ne hóyeno timovó'uti:

—Yókone yâkeneye —kíxoane.

⁴ Ina kixovókokopamaka Jesus neko xanéhiko:

—Kutí'ikopo pahúkinovi Ponóvoti Kixovókuti yútoe Muíse vitúkea ya sâputu? vitúkea únati? áko'o vitúkea váhere, koíteovo uti ka'aríneti? áko'o sikó kíxea úti ivókeovo —kíxovokoxoane.

Itea ako ápahuina yumopâti. ⁵ Ina komomókexoa Jesus xaneâti ímaikinova, koane kotíveyea isóneuke vo'oku tiú'ikohiko omíxone. Ina kixôa neko hóyeno:

—Kepáya'akapa ne veô'u —kíxoane.

Koane kapáya'akopane, yane unátipone. ⁶ Úkeane pihohíko neko farîzeu xoko xanénahiko Êrodi, enepone nâti. Ho'úxovohiko opósikea kixókumo koépekea Jesus.

Koitóva Jesus ne po'ínuhiko ka'aríneti

⁷ Úkeane pihôpo ne Jesus yoko íhikauhiko xe'ókuke neko Mar-na Ngalíleya. Kali êno xâne íhae Ngalíleya hokopâti. Koane ápemaka íhae Njúdeya, ⁸ koane íhae Njeruzálem, yoko

íhae Idúmeya noixóponoati, koánemaka íhae poixô'oke húveona Njôrdaum, yoko íhaehikomaka poké'e xe'o pítivokona Tîru yoko Sîdom. Koati ênoti xâne pihinoâti, vo'oku eyékoxeahiko koêku ne hána'iti iyupánevoti ítuke. ⁹ Ina kixôa Jesus ne íhikauhiko kónokea usó kíxoixinoa kali vatéke okonókovo, puvâti Jesus yupíheovo hitití kíxeokono vo'ókuke neko êno xâne hokó'ixoati. ¹⁰ Koáhati yupihóvoti êno xâne koítovone Jesus, amátitikinokokoke uhá koêti neko êno ka'aríneti kaha'âti sipókoponea. ¹¹ Koánehikomaka ne xanéhiko úroevo ndémoniu, noíxo Jesus, ipúyukexeamaka nonékuke koane kóhonokea emó'u kó'iyeahiko:

—Koati iti Xe'exa Itukó'oviti —koéhiko.

¹² Itea koati í'ixiko'o kixoi'ixoati Jesus ákoyea okóyuhua xapa xâne itúkeovo Xe'exa Itukó'oviti.

Noivókoxo íhikauhiko ne Jesus

Mt 10.1-4; Lk 6.12-16

¹³ Ina pího ne Jesus oukeke kali mopôi koane iháxihikoa neko koati áha itúkea íhikau. Yane pihónehiko ne iháxiu xokóyoke. ¹⁴ Nduse kôe neko hóyeno, noívokoe xáneheixea koane itúkeovo páhoe xapa xâne koyúhoponea emó'u. ¹⁵ Yane pôrekexoanemaka xunakóti kópuhikopea ndémoniu xoko xâne úroevo. ¹⁶ Harâ'ahiko íha neko nduse koeti noívokoe: Símaum, enepone íhaxonemaka Pêturu; ¹⁷ koáne ne kopo'ínukokoti, Teâku yoko Xuâum, xé'a Nzebêdeu. Enepora pí'âti kopo'ínukokoti, Mboáneje íhaxea Jesus. Yoko “húketi ímainevo kuteâti koeku húkeko puxârara” koêti ne Mboáneje koêti. ¹⁸ Ina keno'ókomaka: Ándere; Filípi; Mbatulúmeu; Máteu; Túme; Teâku, enepone xé'a Áfeu; Tádeu; koánemaka Simaum Nzelóti; ¹⁹ yoko Njuda Iskarióti, enepone itúkoheovoti koeku hókea Jesus kurikoâtimaka xoko xanéhiko puvâti.

Koyuhókono itúkeovo íhakoe Mbezêbu ne Jesus

Mt 12.22-32; Lk 11.14-23; 12.10

²⁰ Ina pihôpo ne Jesus óvokuke, itea kóyeane ho'úxopeovomaka êno xâne xokóyoke. Muhíkova níkea, ákone omótova vo'ókuke neko êno xâne xokóyoke. ²¹ Eyekóxoane iyénoxapa Jesus kó'iyeaneye, yane pihínoanehiko kaha'âti omópea, vo'oku koyúhoyeokono itúkeovo pepokéxovotine. ²² Yoko ápemaka éskiribahiko, enepone íhíkaxoti yútoe Muíse ukeâti Njeruzálem. Hara koémaka vo'ókuke:

—Eneporâ'a, koati urúkovatine Mbezêbu, enepone pahúkoti uhá koeti ndémoniu. Énomone porexôa xunáko kópuhikopea ndémoniu urúkovoti xoko xâne —koénehiko.

²³ Yane ina iháxikoa Jesus ne xanéhiko ahí'okeovaxo, yane itúkinoa xêti apêti íhokoake ne áha íhikaxea. Hara kíxovokoxoa:

—Yusíkoikopo itúkeovo Satánae kopúhikopovo xoko xâne úroevo? ²⁴ Itukovo apêti natixókuti óvoku xâne ixómoti okopókoko, uké'etinemo. ²⁵ Koane itukóvomaka apêti ko'óvokuti ya póhutike ovokúti ixómoti okopókoko, uké'etinemo itúkeovo póhutine óvohikoku. ²⁶ Eneponimaka itukapu Satánae okopópovo, koáne eneponi akapákakamaka ne ovóxehiko, mani uke'éxopokokotihiko. ²⁷ Maní'ikopo motovâti ápeyea urúkeovati óvokuke koati xúnati hóyeno, koane omópea ítukevo ákoti ika'áka inúxotike? Konokoâti iká'akea inúxotike, ínamo itâ omópea uhá koeti apeínoati óvokuke —kíxovokoxoane Jesus, ihókoati xúnati hóyeno ne Satánae, koane ihókopovoti itúkeovo xunané'e ya Satánae.

²⁸ Ina kixovókokoxopamaka Jesus:

—Koati emo'úti ra yunzó'ipopinoe: Motóva itúyoepa ne heú koeti kó'iyevovoku váhere ítuke ne xanéhiko yara kúveu mêum, muhíkovamo ne koémoke'eyeahiko Itukó'oviti. ²⁹ Itea enepone koyúhote ítúkeovo ítuke Satánae ne ítuke Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti, ákonemo ítúyopeaku ne pahúnevo. Apê pahunévoti kuteâti, xané kixopâtimo xâne ivakápune —kíxovokoxoane.

³⁰ Kó'inokeneye yúho ne Jesus vo'oku koyúhoyeokono ítúkeovo úroevo ndémoniu.

Simôa iyénoxapa ne Jesus xoko óvoheixoku

Mt 12.46-50; Lk 8.19-21; Êb 2.11

³¹ Énomone yanê'e, símoane êno ne Jesus yoko ámeno. Meúkeke óvoheixohiko. Yane ápe páhoe ihaxíkoponoti Jesus.

³² Yoko koati êno xâne vataká koyêti yakuku-yakukú kixoti Jesus. Ina kixokóno ne Jesus:

—Anêko mémaina yoko pe'ínuhiko meúkeke oposíkoponopiti.

³³ Ina kôe ne Jesus:

—Enepone ênom yoko mbo'ínuhiko, harâ'ahiko —koéne.

³⁴ Yane ina komomâ Jesus ne êno xâne ivatáhikoti yakuku-yakukú kixoâti, ina kôe:

—Enephikorâ'a, énomonemaka indúko ênom yoko mbo'ínuhiko. ³⁵ Vo'oku koêkuti xâne ítúkoti ahá'inoa Itukó'oviti, énomonemaka indúko koati mbo'ínu, mongéxa yoko ênom —koéne ne Jesus.

4

Éxetina Jesus apêti íhokoake koeku xâne nôti

Mt 13.1-9; Lk 8.4-8

¹ Káyukopovomaka Jesus íhikaxea xe'ókuke Mar-na Ngalíleya. Yupihovó koéne êno xâne pihinoâti. Vo'ókuke neko êno xâne, úrukovo kúveuke vatéke ne Jesus ina ivatáko. Koane kali ahíkuxovo yátike oévoke úne. Kene ne xanéhiko, óvane yane

poké'e xe'ókuke úne. ² Yane êno íhíkavoti íhikaxone Jesus ya xêti apêti íhokoake ne âha íhikaxea. Hara kíxovokoxoa:

³ —Yakámokenonoe. Ápe hóyeno nopónoti ake nonéti. ⁴ Koeku kásahikeya, ápe irihíkovoti xe'ókuke xêne. Yane kenó'okone hó'openo ôti nikohíkopati. ⁵ Kene po'ínuhiko, írihikovo xapákuke mopôï xoko ákoyeaku axú'ina móte. Koati ákotihiko oríko íhonopea, vo'oku ákoyea axú'ina móte xoko iríkovoku. ⁶ Itea ákomaka oríkoa oró'okea káxe vo'oku ákoyea yónoku poéheve. Yane movohí koéne.

⁷ —Koane ápemaka irihíkovoti xapa tôpe. Yane inuxó koéne payákeyea ne xuve tôpe. Ákone oxéne payákeyea ne nonéti, vo'oku huruvokó kó'iyea tôpe. Yane ako há'i pôreupo vo'ókuke.

⁸ —Ina apémaka irihíkovoti únatike poké'e. Koati únati íhonopea nê'e. Payakéne, yupihovó koe êno há'i pôreupo. Ápe porexópoti tirinta koeti há'i ya póhuti áke úkeaku. Ina apémaka porexópoti sesenta koêti yoko póhuti séndu ya póhuti úkeaku — koéne íhikaxea.

⁹ Ina koe'íkomaka:

—Koêkuti kamoâti ra yûnzo, ivávaka —kíxovokoxoane.

Kouhápu'íkopa Jesus koêku ne éxetina

Mt 13.10-23; Lk 8.9-15

¹⁰ Pihopónehiko neko êno xâne, ápe po'ínuhiko xâne irikóvoti anavókokopovati neko nduse koeti íhikau Jesus. Yane épemo'ikopohiko Jesus koêku ne éxetinameku apêti íhokovo.

¹¹ Ina kixovókokoxoa Jesus:

—Koati itínoe porexókono éxea koêku ne natíxea Itukó'oviti xapa xâne ákoti po'i exoâti koêku neko koekútihiko. Itea xapákuke ra xâne ákoti itukapu xanéna, konókoti itúkeovo exetínati apêti íhokovo veínoam ínzikaxeahiko. ¹² Yane upánini noíxoahiko, itea kutí koe ákoti inixâ. Koane upánini kámoa, itea ákomo éxina isóneu koêku. Yane ákomo aúkapapu njokóyoke, koane ákomo ngatúyapea pahúnevo —kíxovokoxoane.

¹³ Yane hara koe'íkomaka:

—Enepo hákotinoe yexôa kixó'ekone ra énjetina kó'oyene, ná'íkopomo kíxeaye yéxi ra po'ínuhiko?

¹⁴ —Enepone hóyeno nôti, kixo'êkoti xâne koyúhoti emo'u Itukó'oviti. ¹⁵ Yoko enepone ake nonéti irihíkovoti xe'ókuke xêne, kixo'êkoti xâne kamokénoati ne emo'u Itukó'oviti, ina keno'óko Satánae veyopeâti isóneuke ne kámone. ¹⁶ Kúteanemaka koêku ne irihíkovoti xapákuke mopôï xoko ákoyeaku axú'ina móte. Énomone ne xâne ákoti ika'ákarixapu namúkea ne emo'u Itukó'oviti koeku kámea, xaneâtimaka hána'iti elókeko okóvo ¹⁷ itea ako áxu'ikene, itávokeane. Koati kutí koeti nonéti ákoti poéheve, vo'oku enepo simôa kotíveti koekúti, itukovo apêti ikoítoponoati kotíveti vo'oku kutípea ne

emo'u Itukó'oviti, yane itavókeatine. ¹⁸ Kene ne po'ínuhiko ake nonéti irihíkovoti xapa tôpe, énomone kuteâti ne xâne kamoâti ne emo'u Itukó'oviti, ¹⁹ itea pepoké kixoti isóneu vo'oku nókone yara kúveu mêum, koane iyókovoti enó'iyea apeínoati, koane iyókovoti po'ínuhiko koekúti, yane ákone ukápana ítukeke Itukó'oviti, koane ákomaka únati ítukeino Itukó'oviti. ²⁰ Kene ne irihíkovoti únatike poké'e, énomone kuteâti ne xâne kamoâti ne emo'u Itukó'oviti koane namukoâti. Yane koati apêti únati ítukeino Itukó'oviti, kuteâti koêku ne ake nonéti porexópoti tirinta koeti há'i ya póhuti úkeaku áke, itukovo sesenta koêti, áko'o itukovo póhuti séndu ya póhuti úkeaku.

Éxetina Jesus ihókovoti koeku uhapú'iti yúku

Mt 5.14; Lk 8.16-18

²¹ Hara kíxovokoxoamaka Jesus:

—Neíxonenoekopomea ihúxoti yúku xovopu'í kixoâti itukovo imoâti opékuke ípe? Ako kalíhuina, itea koati ihúxinokonoti ímeokono xoko koati ókoku ne yúku motovâti kouhupu'ikea.

²² Koêkuti koekúti he'onóvoti, kóyeane mo kouhupu'ikeokono. Koêkuti he'onóvoti kó'oyene, exókonotimo káxehiko keno'ókoti.

²³ Koêkuti kamoâti ra yûnzó, ivávaka.

²⁴ Ina koe'íkomaka:

—Ítikina iséneu ne yûnzó kémone, vo'oku kuteâti kixeku ítíkivo, énomonemo kixékononeye, epó'oxo kuri'úxovotimo aukópínovopiti. ²⁵ Enepone apêti námoe yara yûnzó, kuri'úxovotíneoxomo námoe. Kene ne ákoti koati ivávakea, muhíkova ne kali éxoneya, uke'épotinemo —kíxovokoxoane.

Éxetina Jesus ihókovoti koeku ake nonéti

²⁶ Ina kixovókokoxopamaka Jesus:

—Hara koéneye natíxea ne Itukó'oviti xapa xâne, kuteâti koeku hóyeno nôti ake nonéti ya isáneke. ²⁷ Itukovo yóti, imókoti ne hóyeno. Yúponiyeane, exepúkotine. Koatine kóye. Yoko anéko íhonopea koane payákeyea ne nóne itea ako éxa neko hóyeno kixoku koeku íhonea koane payá'iyea.

²⁸ Koati pohúxovoti íhonopea ne ake nonéti. Inúxotike íhonopo, ina keno'óko há'i. Yane ínamaka itôvo ne há'i.

²⁹ Itovóne, tetukóvotine vo'oku símeovone kaxena veyóvope. Kúteanemakamo koêku ne natíxea Itukó'oviti xapa xâne.

Éxetina Jesus koeku ukóponea ne ake nonéti koéhati mostarda

Mt 13.31-32; Lk 13.18-19

³⁰ Ina kixovókokoxopaikomaka Jesus:

—Kutimea koéneye natíxea ne Itukó'oviti xapa xâne koeku ukóponea? Kutimea itukóvo exetínati motovâti ínzokea? ³¹ Hara koéneye ake nonéti iháxoneti mostarda. Enepo nokóno, koati kalíhuti ya uhá koeti ake nonéti yara kúveu mêum, ³² itea

ike nó'iyekono koane íhonopea, paya'íne, anu'ú kíxoahiko ne po'ínuhiko nonéti ya kavâne, koane kali hána'itinoe káva'o kutí'inoke motovâti ímea môko ne ôti hó'openo xapa káva'o opékuke epêvokopetina tûti —kíxovokoxoane.

Koyúhoinoake Jesus ne xêti apêti kixó'ekone

Mt 13.34-35

³³ Koati ênoti po'ínuhiko exetínati kuteâti râ'a, veínoake Jesus íhokea ne íhíkavoti íhikaxone. Kuteâti ítone éxea xanéhiko kamokénoati, ene íhikaxo. ³⁴ Poéhane exetínati apêti íhokovoake veínoa íhikaxea. Itea xapákuke neko nduse koeti íhikau, kóuhapu'ikopinoa kixó'ekone ne éxetina enepo ainópovonehiko.

Ixikôa Jesus neko xúnati ihunóvoti

Mt 8.23-27; Lk 8.22-25

³⁵ Yaneko kiyoné'e káxe, hara kíxovokoxoa Jesus ne íhikau:

—Pihá'avo ûti poixô'oke ra mar —koéne.

³⁶ Ina ikopóvahiko íhikau Jesus neko êno xâne, yane omó kixónehiko Jesus yane vatéke ivátaheixoku íhikaxea ákotine evesékapea ne vatéke. Yoko ápemaka po'ínuhiko xâne po'íkehiko vatéke hokoâti. ³⁷ Yane kenó'okone êno xúnati ihunóvoti koane ovóxokeovo ne úne, koane úrukeovamaka êno úne ne vatékena kutí'inoke maní yupurírihikovoti. ³⁸ Yoko imókoti ne Jesus terékuke neko vatéke ayátokoke. Ina koyúkoa íhikauhiko koane kixea:

—Íhikaxotí, ako yónoku iséneu? Inípono kahá'ayeane yúpuririkeovo ûti —kíxoanehiko.

³⁹ Iyukóvone ne Jesus, pahúkoa ókea ne ihunóvoti. Hara koéne:

—Akáne ra ihunóvoti. Hácone ovoxókovo ra úne —koéne.

Yane okóne ne ihunóvoti, huvemoo koépone ikéne. ⁴⁰ Ina kixovókoxoa Jesus ne íhikau:

—Na koeti itíkinovonoe îreti? Na koeti ákoino kivápunu? —koéne.

⁴¹ Yoko yupihovó koe píkeahiko ina kixokóko:

—Kutimea itukóvoye ra hóyeno? Muhíkinova úne yoko ihunóvoti itúkea yúho.

5

Koitóva Jesus neko hóyeno úroevo ndémoniu

Mt 8.28-33; Lk 8.26-34

¹ Taru'úxoane evo Jesus ne Mar-na Ngalíleya, símoane ne poké'exa xanéhiko koéhati njerâzenu. ² Ehá'axo evésekea vatéke ne Jesus, okótumonexoa hóyeno ukeâti pe'áxatike. Yoko úroevo ndémoniu nê'e. ³ Koati óvoheixokune neko hóyeno yane pe'áxatike. Akó'otine ika'ákopeti itoâti enepo ika'ákokono, muhíkova itukovo korénde iká'akeokono. ⁴ Yoko enóne ikáhevexeokono koane ikávo'uxeokono ya koati tiú'iti

korénde, itea kóyeane kétokexea ne iká'akeokonoke. Ákone itoâti neko hóyeno. ⁵ Káxe, yóti véyo vá'uixea ya pe'áxatike, koane xapa kali mopôî, koánemaka óko'okopeovo ya mopôî. ⁶ Noixóne Jesus, ehákinovane. Yoko avo malíka Jesus. Tokopâne hóyeno, ipuyuké kó'iyeeane nonékuke. ⁷ Ina kohonóko emó'u kó'iyea:

—Jesus, iti Xe'exa Itukó'oviti, iti xe'exa Koati Payásoti ya uhá koêti, na koeti yího'ixopoinonu? Émbemopi ya iháke Itukó'oviti ákoyea ipíhepananu —kíxoane.

⁸ Yoko kó'inokeneye yûho, hara kixoátimeku Jesus:

—Iti ndemoniú, ipíhikapi ra hóyeno.

⁹ Ina kixopá'ikomaka Jesus:

—Kuti kéha?

—Ákoti Yumaxápu ngoéha vo'oku ákoyea yumáxapu úti —koéne yumópope.

¹⁰ Yane koâti ikoseânaxovoti Jesus ne ndémoniuhiko, epe-moâti ákoyea kápuhikapa yaneko poké'e óvoheixoku. ¹¹ Yoko ápe ênoti kûre ixómotihiko níko oúkeke neko kali mopôî xêrerekuke ne óvoheixokuhiko. ¹² Yane hara kixo Jesus neko ndémoniuhiko.

—Koati vepemópiti pehúkopivi xapákuke ne kûrehiko, maka vitúkapane vóvoheixoku —koénehiko.

¹³ Yane síkoane Jesus kuteâti épemoake. Ipuhíkopeane neko hóyeno, ponokó koépone xapákuke neko êno kûre. Yoko koati ákoti yumaxápu neko kûre kuteáttimea pi'âti míli. Yane heú koéne éhahikeovo, koane íkorono'ekeovo úneke ukeâti oúke mopôî. Heú koéne yúpuririhikeovo.

Kahá'ainoa íhae Njêraza pihópea ne Jesus

Mt 8.34; Lk 8.35-39

¹⁴ Enepone koyonoâtihiko neko êno kûre, kohó'ikene koane koyúhopea koêku ne koekúti yane pitivóko, koane xapákuke neko ko'óvokuti yane mêum vekópoku. Yane noíxopona xanéhiko neko koekúti. ¹⁵ Simoné'ehiko xoko Jesus, noíxoanehiko neko hóyeno ipúhikopeakumeku ndémoniú vatá koyépotine, ko'ipóvopotine, koane unatípotine isóneu. Yane pikóne ne xanéhiko. ¹⁶ Enepohikoneko noixoâti ne koekúti, koyúhopa ne noíxone koêku ne hóyeno koane koêku ne êno kûre. ¹⁷ Yane koyúhoinoa xanéhiko ne Jesus kahá'ainoa ipúhikopea poké'exake. ¹⁸ Itea enepone hóyeno ipúhikopeaku neko ndémoniuhiko, noixóne Jesus úrukopeovo vatékenake, épemova xanépea. ¹⁹ Itea ako akáha'apoa Jesus. Pohu hara kíxoá:

—Pihépavo yóvokuke xapa iyínoxapa. Yokóyuhopinoa uhá koêti ne kixópiku Itukó'oviti, koane koêku ne hána'iti seánakopi —kíxoane.

²⁰ Yane pihópone neko hóyeno. Koyúhopa uhá koeti koêku ne ítukeinoa Jesus yane úkeaku iháxoneti Yehí Koeti Pitivóko, koáne iyúpaxeova heú koeti xâne kamoâti.

Épemone hóyeno koéhati Njairu

Mt 9.18-19; Lk 8.40-42

²¹ Yane ivú'ixopomaka vatéke ne Jesus taru'úxopati neko mar. Seopóne poixô'oke, êno xâne pihinoâti. ²² Yane apé koéne hóyeno simôti xoko Jesus koéhati Njaîru. Enepone hóyeno, teyonéti xapa po'ihiko teyonéti ihikaxovokuke hó'e jûdeuhiko. Ina ipuyúkexo nonékuke Jesus. ²³ Yoko koati koyó'iti ne hóyeno koeku kíxea:

—Kahá'atine ivókeovo inzíne. Yaxénapanu, ípihepaina veô'u tutíkuke maka aúnatipone. Yane ákomo ivákapu —kíxoane.

²⁴ Yane xanépoane Jesus ne Njaîru. Koati ênoti xâne ikéneke koane inúmeokokohiko.

Koitóva Jesus ne ka'aríneti sêno

Mt 9.20-22; Lk 8.43-48

²⁵ Yoko ápe sêno nduse koetíne xoénae ká'arine. Akó'oti áka evésekea aríne. ²⁶ Yoko enóne ixómoyea koítotonovo kotíveti xoko ipixáxoati. Uke'éxotinemaka apeínoati vo'ókuke itea akó'oti koitóvati. Tumúne yóno yupíheovo koéku. ²⁷ Eyekóxoane sêno ítuke ne Jesus, pihóne xapákuke neko êno xâne ikéneke Jesus. Koati akéneke Jesus véko sipóheoponeati ípovo. ²⁸ Vo'oku hara koeti isóneu ne sêno: “Enepomo pohu nzipáheyea ípovo, indóvotimo” koêti. ²⁹ Ehá'axo sípoheyea, etétukone aríne. Eópova ya muyókuke itúkeovo koati iteôvatine ne aríne. ³⁰ Ehá'axo sípoheokono ípovo ne Jesus, eópamaka ipúhikea xunáko xokóyoke. Yane ná'akene koéne xaneâti noiheyea xapákuke neko êno xâne, ina kôe:

—Kuti sipohêa ra ímbovo?

³¹ Ina yumopâ íhikauhiko:

—Ákoikopo neíxa ra êno xâne isú'okovopiti koane inúmeopi yépemovikomaka sipó'ókopiti? —kíxoane.

³² Itea kóyeane noiheyea Jesus híyeuke neko êno xâne kaha'âti éxea neko sipóheyeati ípovo. ³³ Yoko koati yupihóvoti honónokea mûyo neko sêno vo'ókuke neko yuho Jesus, koane hána'iti píkea eopâti ya xokóyoke unátipeane. Yane ina ipuyúkexo nonékuke Jesus, koyuhó'inoati uhá koêti neko koêku. ³⁴ Ina kixôa Jesus:

—Nje'exá, itévone vo'oku kívivonu. Pihépane, aúhepepone iséneu, ítivoane ne yaríne —kíxoane.

Koéxepukopa Jesus ne ivokóvotine ihine Njaîru

Mt 9.23-26; Lk 8.49-56

³⁵ Koeku yúho'ixeako Jesus neko sêno, simó koene xâne ukeâti óvokuke Njaîru, enepone inuxínoti itukéti íhikaxovokuke hó'e jûdeuhiko. Hara kixóponoa:

—Ivókovone ihine îti. Hákone perexôa itukéti ne íhikaxoti — kíxoane.

³⁶ Itea ako itúkoake Jesus neko emo'úti. Hara kixo Njaîru:

—Hako píke. Pohu yakútiponu —kíxoane.

³⁷ Yane ako akáha'a Jesus ápeyea po'i pihôti ikéneke. Poéhane Péturu yóko'o ne pi'âti kopo'ínukokoti Teâku yoko Xuâum, ene xáne. ³⁸ Simoné'e óvokuke Njaîru, noíxoane Jesus ákoyea tôpi kixóvoku yaíkexea koane iyokexea neko xanéhikoya. ³⁹ Yane úrukovo ne Jesus koane kó'iyea:

—Na koeti ákoino tôpi kixévoku koane ínayea íyeokexonoe? Haina ivokóvoti ra kalivôno, pohu imókoti —koéne.

⁴⁰ Yane koémoke'eyeahiko neko yúho. Ina pahukôa Jesus ipúhikopea uhá koêti ne po'ínuhiko xâne. Poéhane há'a yoko êno ne kalivôno yóko'omaka neko mopo'âti íhikau xáne xoko imókoku ne kalivôno. ⁴¹ Ina namukêa Jesus vô'u ne kalivôno koane kíxea ya emó'uke:

—“Talitá kumi.” (Yoko “Tenó, mbahúkopi yexépukopi” koêti ne emo'úti.)

⁴² Ehá'axo koyúhoa Jesus, exépukopone ne seno kalivôno koane yonópone. Yoko nduse koetíne xoénaena. Koati êno hána'iti iyúpaxeova heú koeti xâne.

⁴³ Yane koati í'ixiko'o kixoíxoati Jesus neko xâne ákoyea okóyuhua neko koekúti.

Ínamaka pahukôa Jesus poréxopeokono nîka neko seno kalivôno.

6

Koyúho ne Jesus Nazâreke

Mt 13.53-58; Lk 4.16-30

¹ Ipuhíkopeane Jesus neko pitivóko, pihópone Nazâre, pítivokonake. Xanépoamaka neko íhikauhiko. ² Simovóne sâputu, turíxovone íhikaxea ne Jesus ya íhikaxovoku hó'e jûdeuhiko. Êno xâne kamokénoati koane iyúpaxeovahiko. Hara koéhiko vo'ókuke:

—Námea úkea ne íhíkauvoti íhikaxone koáne ne exóneti éxone? Námaka kixoâtiye éxea itúkea ne iyupánevoti ítuke?

³ Hainá'ikopo ne karapínteru, enepone xé'a Mâriya râ'a? Hainá'ikopo po'ínu Teâku, Yúse, Njûda yoko Símaum? Koáne ne mokéxahiko, hainá'ikopomaka yâye xapákuke úti óvo? —koéhiko.

Koane yupíheovohiko poé'ainoa isóneu. ⁴ Ina kixovókoxoa Jesus:

—Koati teyonéti ne xâne koyúhoti emo'u Itukó'oviti. Poéhane poké'exake, ya xapákuke iyénoxapa yoko óvokuke ako teyoâti — kixovokoxoane.

⁵ Yoko ako omótova itúkea iyupánevoti ne Jesus ya xapákuke vo'oku isóneunoahiko, ákoti itukapu koíteovo ákoti axu'ína ka'aríneti enepo ipího vò'u tutíkuke. ⁶ Iyúpaxova Jesus tiú'iko omíxone neko xanéhiko vo'oku ákoyea akútipoa. Itea kóyeane ukóponea ne Jesus po'íke kálihunoe pitivóko xêrenekuke Nazâre íhikaxea po'ínuhiko xâne.

Ítukevohiko ne nduse koeti íhikau Jesus

Mt 10.5-15; Lk 9.1-6

⁷ Yane iháxihikoa Jesus neko nduse koeti íhikau, ina pahukôa xapa xâne pi'á pi'a koêti. Poréxoahikomaka xunakóti kópuhikopea ndémoniu xoko xâne úroevo. ⁸ Yoko ako síka Jesus ápeyahiko ómone koeku píhea. Poéhane puló'ina ómo. Kene kuteâti imóvo, íhaku ípovo, koánemaka itúketi, ako síka ómea. ⁹ Pahúkoamaka itúkea perékatana itea ako síka ómea esá'ikovo. ¹⁰ Ina kixovókoaxo Jesus:

—Enepo áva ko'óvokuti porexópiti yóki óvokuke, yâvaneya imókonemo ipihíkapi ne pitivóko. ¹¹ Itea enepo áva símeku ákoti akahá'api, ákotimaka akahá'a kámokenoyeopi, ipihíkapihiko, ikétatahevxapapu kirikópoti ipú'ine poké'e ukeâti xoko piríkatana, yexókoatihiko ákoyeane omótokea íkameokono emo'u Itukó'oviti —kixovokoxoane.

¹² Úkeane pihohíko ne íhikau Jesus koyúhoponea xapa xâne kónokea ikótivexea isóneuke ne pahúnevo koane kuríkopea. ¹³ Kópuhikopomaka ndémoniu urúkovoti xoko xâne. Enómaka ka'aríneti ípihinoko óliu tutíkuke koane koíteovahiko.

Kixoku ivókeovo neko Xuaum Mbátita

Mt 14.1-12; Lk 9.7-9

¹⁴ Yane eyékoaxoane Êrodi, enepone nâti, koeku ítuke ne Jesus vo'oku ákoyeane malíka yónoku ne eyekoûti vo'ókuke. Yoko hara koeti yúho po'ínuhiko xâne vo'ókuke:

—Exépukopone ne Xuaum Mbátita ukópea xapa ivokóvoti. Énomone ápeino xunáko nê'e itúkea ne iyupánevoti ítuke —koénehiko.

¹⁵ Kene po'ínuhiko, haramaka kôe:

—Koati porofeta Íliya nê'e, iyukópovotine.

Ina keno'óko po'ínuhiko koêti:

—Koati porófeta nê'e kuteâti koêku neko koyúhotihiko emo'u Itukó'oviti mekúke —koénehiko.

¹⁶ Itea kamoáne Êrodi, hara kôe:

—Koati Xuaum Mbátita ne exepúkopone ukópea xapa ivokóvoti, enepone mbáhoe tetúnoyeovo —koéne.

17 Kó'inokeneye isóneu, koati énomone pahukôa namukóponoati ne Xuâum yanekôyoke koane kurikoâti ika'ákovokutike, vo'oku saya'íkoati Xuâum yaneko hu'ûxo yeno Filípi, énomea Êrodi iháxoneti Erôdiya. Yoko koati kopo'inukokoti ne Êrodi yoko Filípi. 18 Vo'oku hara kíxoa Xuâum yanekôyoke: “Yane Ponóvoti Kixovókuti yútoe Muíse, ako omótova kéyenopi yeno pe'ínu” kixoâti.

19 Koati yupihóvoti itúkeovo puvone Erôdiya ne Xuaum Mbátita vo'ókuke, koane kahá'ayea Erôdiya koépekea itea akó'oti itâ. 20 Vo'oku koati teyoâti Êrodi ne Xuâum. Éxo itúkeovo koati ponóvoti hóyeno koane sasá'iti, ákoinoke síka koépekeokono. Epó'oxo enepo kamokénoa Êrodi koyúho ne Xuâum, ako exa mani âha itúkea itea usó kóye kámokenoyea.

21 Po'íke káxe ínixoa Erôdiya unátiyeaku itúkea ne yúmo'ixovone. Koati ikoyuixoti ipúhikope ne Êrodi, kutí'inoke itúkoti êno níkokónoti. Énomonemaka hupíxinoa ne payásotihiko hóyeno pahúkoti natíxokuke, yoko tuti húndaruhiko, yoko po'inuhiko tutíye ya Ngalíleya. 22 Yane úrukovone ihíne ne Erôdiya hiyokéxoti nonékukehiko. Yupihovó koe ínixea úhe'ekea Êrodi yóko'ohiko neko húpiu. Yane hara kíxoa nâti ne ihínexaka:

—Yépemanu koêkuti yâha kó'oyene vo'oku mborexópeatimo —kíxoane. 23 Koyúhoamaka iháke Itukó'oviti exókoati itúkeovo koati kaná'uti ne yúho. Hara kíxoa:

—Muhíkovamo itapána meyá koeti apeínonuti yara nandíxoku, kóyeane mo mborexópea ne yépemonuke —kíxoane.

24 Úkeane pího ne ârunoe xoko êno. Hara kixóponoa:

—Kutimea émbemapana?

Ina kixôa êno:

—Yépema tuti Xuaum Mbátita —kíxoane.

25 Énomone yaneko ókoku ôra, kayú koépone éhakopeovo xokóyoke ne nâti há'axaka, ina kixôa:

—Ngaha'âti ne tuti Xuaum Mbátita kó'oyenene utókuke —kíxoane.

26 Yupihovó koéne ikáxu'iyea okóvo ne nâti. Itea vo'oku koyúhoyeane poréxeamo koêkuti épemone, ihákeikomaka Itukó'oviti koyúhoyea, yoko vo'ókukehikomaka ne húpiu kamoâti, ene ákoino akáha'a káyukoepa neko yúho. 27 Yane ako iká'akarixapu, pahúkone koepékoati ne Xuâum. Pahúkoanemaka ómeokono xoko ihínexaka ne tuti Xuâum. Úkeane pího ne húndaru ika'ákovokutike. Yane tetúnoane, 28 ina omopêa tûti utókuke, ina porexóponoa neko ârunoe. Yane kuríkoponoane xoko êno. 29 Ehá'axo eyékoaxa íhikauhiko Xuâum, pihóne veyóponea ne múyo ina ekoxóponoahiko.

Kohiyákoa Jesus nika neko êno xâne

Mt 14.13-21; Lk 9.10-17; Xu 6.1-14

³⁰ Yaneko kayukópovohiko xoko Jesus neko páhoe koyúhoyea emó'u xapa xâne, heú kixópahiko koyúhopinoa koêku neko ítuke koánemaka kíxoaku íhikaxea. ³¹ Ina kixôa Jesus:

—Yókonenoe, vámamikapanavo xoko ákoyeaku xâne —kíxoane.

Yoko koati yupihóvati êno xâne xokóyoke. Koeku pihópea po'ínuhiko, koane símea po'ínuhiko. Koatine kóye. Muhíkova níkea ne evo Jesus, ako omótova vo'ókuke neko êno xâne.

³² Yane ivú'ixone vatéke ne evo Jesus yonoti xoko ákoyeaku xâne. Yoko aínovonehiko koeku píhea. ³³ Itea êno xâne noiké'exopati pihoné'ehiko. Exó kíxoahiko ítukeovo evo Jesus. Hukínóvoti éhahikeovohiko huse'ó kixoâti xê'o neko mar, ukeâti uhá koêti neko pitivókohiko. Yane inuxó koéne símohikea tumúneke símea evo Jesus. ³⁴ Evesékeane vatéke ne Jesus, noíxoane neko êno xâne. Yane yupihovó koéne kóseanayea, vo'oku kutí kó'iyeahiko su'ûso ákoti koyonoâti. Yane turíxovone íhikaxea. Ako tôpi íhikaxoake.

³⁵ Kiyoné'e káxe, ahí'okovone Jesus ne íhikauhiko. Hara kíxoa:

—Ako apêti yara vóvoheixoku epó'oxo kiyóne káxe. ³⁶ Mani únati pehukápavo pihópea ra xanéhiko motovâti vanéxopea kali nika yátikeneye, koêkuti vekópoku xapa ko'óvokuti koane xapa kali ipuxóvokuti —kíxoane.

³⁷ Itea hara kíxovokoxoa Jesus:

—Itínenoe parexâ nika.

Ina kixôa íhikauhiko:

—Mani konókoti uti êno tiûketi, ovâti pi'âti séndu káxe ko'ítuke xâne, ínani omotóva vanéxinoa uti pâum níkaxeake úti.

³⁸ Ina kixovókoxopamaka Jesus:

—Ná'ikopo yé'aye pâum yâyeke? Neíxapana —kíxoane.

Exoânehiko yé'akeye, ina etó'okopo Jesus ápeyea singu koeti pâum yoko pi'âti hôe. ³⁹ Yane pahúkoane Jesus ho'uxó ho'uxo kó'iyea ivátahikea ne xanéhiko xapa uhé'ekoti kálihunoe ngaráma. ⁴⁰ Yane heú koéne ivátahikea ho'uxó ho'uxo koêti. Êno ho'úxovoku póhuti séndu, koane enómaka ho'úxovoku sinkoenta koêti. ⁴¹ Ina veyôa Jesus neko singu koeti pâum yóko'o ne pi'âti hôe, ina komômo vanúke ikoró'ixinovoti Itukó'oviti vo'ókuke ne nikokónoti. Yane ina hono'ékexoa ne pâum koane pôrekexea ne íhikauhiko. Koane íhikauhiko, pôrekexoamaka ne xanéhiko. Yane ínamaka hono'ékexoa Jesus ne pi'âti hôe xapákuke heú koeti xâne. ⁴² Uhá koéhiko níkea koane imátaxeovohiko. ⁴³ Ina itixópa íhikauhiko Jesus neko itátanehiko pâum yoko hôe haxâti, kopúhikopoikomaka nduse koeti sésta. ⁴⁴ Yoko singu koe mili hóyeno nikoâti neko pâum.

Koeku Jesus yóno inúkuke úne

Mt 14.22-33; Xu 6.15-21

⁴⁵ Koati ikénepoke nekôyo, pahúkopa Jesus ne íhikauhiko ivú'ixopea vatéke, koane inúxopinoa yonópotihiko Mbetâsaida poixô'oke neko mar, koêkuiko pahúkopea Jesus pihópea neko êno xâne. ⁴⁶ Pihopónehiko, ina pího ne Jesus ouke neko kali mopôî itukóponoti orásaum. ⁴⁷ Yaneko yotixóne, kukúkeke mar óvoheixoiko ne vatéke ivú'e neko íhikauhiko. Kene Jesus, óvaikone póhuxeovo xoko óvoheixoku. ⁴⁸ Noixoâne Jesus ne íhikauhiko kóxuna'ixeovo ívirikea vatékene, koane ákoyea píha tumúne vo'oku ihunóvoti, pihínoane. Yoko mâturukatane. Yonó koéne inúkuke úne ne Jesus kaha'âti anú'ukeahiko. ⁴⁹ Noixoâne íhikauhiko neko yonoti inúkuke úne, íkutixanehiko ipíkoti. Yane yaíkexonehiko. ⁵⁰ Koati konóko'iti noixoânehiko. Itea hara kíxovokoxoa Jesus:

—Aúhepeponenoe iséneu, undíneye, hákonoe píke — kíxovokoxoane.

⁵¹ Ina evesé'uxopa Jesus kúveuke ne vatékene, yane xanepoâtinehiko. Má koépone neko xúnati ihunóvoti. Yupíhova iyúpaxeova íhikauhiko. ⁵² Koáhatai akó'otihiko imihé'akina isóneu ne po'i iyupánevoti ítuke Jesus kohiyákoa neko singu koeti pâum, vo'oku títiu kóyeyeahiko omíxone.

Jesus ya Njenezâre

Mt 14.34-36

⁵³ Taru'úxoane neko mar, enepo simoné'ehiko poké'exa Njenezâre, ikâ'akoane ne vatéke xe'ókuke ne úne. ⁵⁴ Koeku evésekeahiko, exó kixópononehiko Jesus ne xanéhiko. ⁵⁵ Yane éhahikovo ya heú koeti ipuxóvokutihiko yaneko poké'e veyopónoati ne ka'aríneti, ixané kixoâti pouke ómeahiko xoko Jesus, koêkuti eyékoxeakuhiko óvea ne Jesus. ⁵⁶ Koane koêkuti vékoku ne Jesus ya kálahunoe ipuxóvokuti, koáne ya pitivókohiko, yoko xapa ko'óvokuti ya mêum, omínokono ka'aríneti ya none ovokúti, koane épemeokono Jesus yusíkea pohu sipohí kíxeokono heve ípovo. Yoko heú koeti sipóheati, unátipo.

7

Koyúhoa Jesus koêku ne hó'e jûdeuhiko

Mt 15.1-9

¹ Ápe farízeu yoko éskiriba, enepohikone teyonéti hó'eke jûdeu ukeâti Njeruzálem pihôti xoko Jesus. ² Yoko noíxoanehiko ápeyea íhikau Jesus nikôti ákoti haka kíxoku kipóvo'uxeovo po'ínuhiko jûdeu, kuteâti íhikaxoake hó'e.

³ Vo'oku enepohikone farízeu yoko uhá koeti po'ínuhiko jûdeu, koati yuixóvoti íhikaxoake oxúnoekene, ákoinokehiko nîka

ákotike kókoyuse íxa kipóvo'uxeovo inúxotike. ⁴ Koánemaka enepo ukopêa mérkaduke, ákomaka nîka ákotike itukâ ne nókone itúkea hó'eke motovâti kasása'ikopeovo. Êno po'ínuhiko koekúti kuteâti kókoyuse kíxea kipó'ikea énovope koane kóhokope êka yoko ihakúti ítuke havâva, [muhíkova ipéna].

⁵ Yane hara épemo'iko Jesus ne evo farîzeu yoko éskiriba:

—Na koeti ákoino itúka íhikeuhiko ne ihíkavoti kûreinovike voxúnoekene? Vo'oku níkó koéhiko ákoti hakâ ne kixoku kipóvo'uxeovo úti ya hó'e úti.

⁶ Ina yumopâ Jesus:

—Koati tokopóvoti neko yuho porofeta Izâiya mekúke ve'ókukenoe, itínoe ikútixapovoti sasá'iti ya po'ínuhiko xâne. Ênomone neko yutoéti koêti:

“Enepora xanéhiko, pohu koyuhó kíxoa téyeonu, itea ako malíkanu isóneuhiko. ⁷ Koati hokohí kixónuti, ihíkaxotihiko ihíkavoti ainóvoti isoneú kíxone xâne”
kôe. *Izáiya 29.13*

⁸ Ako itíkoake ne páhoenopi Itukó'oviti. Ainovó koe kixoku itúkeovo xâne yara kúveu mêum hekónoe —kíxoane.

⁹ Ina kixovókokopamaka Jesus neko evo farîzeu yoko éskiriba:

—Koati yahúkotinoe ya kiríki ne ihíkavoti ukeâti xoko Itukó'oviti motovâti hekópi isoneú kixíneake ne ihíkavoti.

¹⁰ Vo'oku hara koêti yútoe Muíse, nókone xâne itúkea: “Tiyánoe yá'a yoko yêno” kôe. Ina koe'íkomaka: “Konókoti koépekeokono ne vahe réxoti yuhó'ino há'a itukovo êno” koémaka. ¹¹ Itea hara koe íhikexinoe: Enepone tiúketi mani huvó'oxope há'a itukovo êno, motóva xâne koyúhoino há'a yoko êno itúkeovo Korôbaum, tiúketi poréxoke Itukó'oviti. ¹² Yane ákoneikopo okónokoa kátarakea há'a, áko'o itukovo êno. ¹³ Yane ákonemaka itúkokonoke ne emo'u Itukó'oviti vo'oku isoneú kixíneake ne ihíkavoti, enepone íhikexoke xanéhiko. Enómaka po'ínuhiko koekúti ítikenoe kuteâti —kíxovokoxoane Jesus.

Úkeaku vahe révokoti

Mt 15.10-20

¹⁴ Ina ihaxíhikopamaka Jesus neko êno xâne. Hara kíxovokoxoa:

—Yakámokenonu uhá ketínoe maka yéxanenoé iséneunoa ra yûnzó: ¹⁵ Ako ápahuina koekúti urúkovoti xoko xâne motovâti ikópiti'ikea, itea enepone koekúti ipuhíkeati xokóyoke hainápo, énomone ikopítí'ikoa. ¹⁶ [Koêkuti kamoâti ra yûnzó, ivávaka] —kíxovokoxoane.

¹⁷ Pihopeâne Jesus ne xanéhiko, úrukopovo ovokútike. Yane épemo'ikoane íhikauhiko koeku íhokoake ne yuhómeku. ¹⁸ Ina kixovókokoxoa Jesus:

—Ákonoekopomaka yéxa kixó'ekone? Ákoikopo yéxanoé ákoyea ápahuina koekúti urúkovoti xoko xâne motovâti ikópiti'ikea?

19 Vo'oku ako úrukapu isóneuke, itea okóvoike yónea ina ipuhíkopomaka —kíxovokoxoane.

Ya kuteâti koêku neko yuho Jesus, iyúseo isóneunoa ne uhá koeti kó'iyevokoku nikokónoti motó'iyeva níkeokono. 20 Ina kixovókokopaikomaka:

—Itea enepone ukeâti xoko xâne hainápo, énomoneoxo ikopítí'ikoa. 21 Vo'oku isóneuke xâne úkea ne váherehiko âha ítúkea, kuteâti ikópiti'ikopeovo ya kapinehí kíxea xâne ákoti itukapu koati múxone yoko oméxea koane koépekea. Kúteanemaka ne aúpu'ikea yêno áko'o itukovo îma, kapíneti ákoti itukapu koati múxone. 22 Ina keno'ókomaka ne ixómoyea ipúpakinoa isóneu kahá'ayea íríkuxea, koane kahá'ayea váherexea ítukeino po'i xâne, koane semékekexea. Kúteanemaka koêku ne ákoyea sayá'ikapeapa ne váhere úhepune mûyo vo'oku kahá'ayea sêno, koánemaka ne poé'aino isóneu po'ínuhiko xâne vo'oku iyokeova ítukevo, yoko ikópiti'ikea iha po'ínuhiko xâne, koane kapáyasokopeovo, yoko po'ínuhiko kixoku koésayu'ixea ítúkeovo, kuteâti kixoku ítúkeovo xâne ákoti isóneu. 23 Heú koêti ra váhere ítukeôvoti, aínovo ukeâti isóneuke xâne, yoko énomoneoxo ikopítí'ikoa —kíxovokoxoane.

Sêno ukeâti po'i poké'e

Mt 15.21-28

24 Ipuhíkopeane Jesus neko óvoheixoku, pihóne ya poké'e xe'ókuke ne pitivókohiko koéhati Tíru [yoko Sídom]. Simoáne, ápe ovokútiya úrukovoku. Ako akáha'a ápeyeya exoâti símea, itea ako oxéne ákoyea éxakana. 25 Yoko ápe sêno apêti ihíne úroevo ndémoniu. Eyekóxoane sêno símeane Jesus, pihóne xokóyoke. Yane ipuyuké kó'iyeano nonékuke. 26 Yoko haina júdeu ne sêno, koati seno sirufínísea. 27 Ina epêmo Jesus kópuhikopinoa ndémoniu urúkevoti ihíne. Itea hara kíxoá Jesus:

—Konókoti imátaxeovo inúxotike xe'éxaxapa ne koati ko'óvokuti. Vo'oku ako yusíka véyeokono itátane pâum, nika xe'éxaxapa ne koati ko'óvokuti, ina parexákana ne kálíhunoe tamúku.

28 Ina yumopâ neko sêno:

—Kaná'uteoxo Unaém. Itea enepone kálíhunoe tamúku opékuke mêsa, níkoamaka ne íhone nika kalivónohiko.

29 Ina kixopâmaka Jesus:

—Vo'ókuke ra yiúho, ipuhíkopeane ndémoniu ne ihine îti. Motóvane pihépi yóvokuke —kíxoane.

30 Yane pihópone neko sêno. Seopóne óvokuke, inú'ikopane ne ihíne tunukúxovoti ípeke. Yoko ipuhíkopeane ndémoniu.

Unatípo neko hóyeno mókere ákotimaka panâpu koyúhoyea

31 Yane ipuhíkopeane Jesus ne xe'o Tíru. Vekó koépo ya Sídom. Tarú'uxopamaka ne poké'e iháxoneti Yehí Koeti Pitivóko

koeku yonópea ya Mar-na Ngalíleya. ³² Yane ápe xâne omotíhiko hóyeno mókere ákotimaka panâpu koyúhoyea xoko Jesus. Épemohiko Jesus ípihea vô'u tutíkuke ne hóyeno. ³³ Yane ahikú kíxoa Jesus xoko ákoyeaku koati xâne, ina ipího vô'u kenókuke neko hóyeno. Yane kaláka'ikomaka vô'u ya hô'o ina ipíhoa nenékuke ne hóyeno, ³⁴ ínamaka komômo vanúke xaneâti ínayeá ómixekovo koane “Efáta” kíxea. (Yoko “ímíhe'akapane” koêti neko emo'úti.)

³⁵ Énomone yanê'e, kamópone neko hóyeno. Ákone itopeâti nêne. Ponópovone koyúhoyea.

³⁶ Ina ixikó'okoa Jesus ne xanéhiko ákoyea okóyuhua ne koekúti. Itea koeku í'ixiko'o kíxoixea ákoyea okóyuhuahiko, inamá'axone koyuhoâhiko. ³⁷ Enepohikone xâne eyekóxoati, yupíhova iyúpaxeova koane kó'iyeahiko:

—Imáko yupíhinovo unako ítuke! Ituko kamópea mókere, koane itoa ponópea koyúhopea ne ákoti okoyúho —koénehiko.

8

Pí'ape kohíyako nika êno xâne ne Jesus

Mt 15.32-39

¹ Yaneko káxehiko ho'úxopinovomaka Jesus ne êne xâne. Yoko ako nikokónoti níkáhiko. Yane ina ihaxíhikoa Jesus ne íhikau, hara kíxovokoxoa:

² —Ngóseanane ra xanéhiko vo'oku ákone níkáhiko. Yoko mopó'apene káxe óvoheixohiko njokóyoke kó'oyene. ³ Enepo mbahukápahiko pihópea óvokuke ákoti níka, íkoróhikoatimo hímakati xenékuke. Yoko anéye xapákuke koati ákoti malíka úkeaku.

⁴ Ina kixôa íhikauhiko:

—Ná'íkopomo vínixoponea níkokónoti motovâti koímataxeahiko yara mêum ákoti apêti?

⁵ Ina kixovókokoxopamaka Jesus:

—Ná'íkopopo yé'aye pâum apêti yâyeke?

—Seti kôe —kíxoane íhikauhiko.

⁶ Yane pahúkoane Jesus ivátahikea poké'eke ne xanéhiko, ina veyôa ne seti koeti pâum, ina íkoró'ixovo xoko Itukó'oviti.

Yane honó'ekexoane, ina porekéxoa ne íhikauhiko. Koane íhikauhiko, pôrekexoamaka neko xâne. ⁷ Ápemaka kali ye'á koeti kálíhunoe hôe. Yane íkoro'ixinovamaka Jesus xoko Itukó'oviti ina pahukôa neko íhikauhiko pôrekexea ne xanéhiko. ⁸ Heú kôe neko xanéhiko níkea koane imátaxeovohiko. Ina itixópa íhikauhiko Jesus neko itátanehiko níkokónoti haxâti, kopúhikopoikomaka seti koeti sésta. ⁹ Yoko itóponomea koaturu koeti mili hóyeno yanekôyo. Yane ina pahukópa Jesus pihópea neko xanéhiko.

¹⁰ Kene Jesus yoko íhikauhiko, ivu'íxopo vatéke yonópoti poké'e koéhati Ndaumanúta.

Epêmo Jesus iyupánevoti ukeâti vanúke ne farizeuhiko

Mt 12.39; 16.1-4

¹¹ Ápéhiko farîzeu, enepone teyonéti hó'eke jûdeu, yuhó'ixoponoti Jesus, oposí'okovati. Koati kaha'aînoatihiko pahúkeovo ya yumópope, épeminoake itúkea iyupánevoti hoénaxovope itúkeovo xoko Itukó'oviti úkea ne xunáko. ¹² Yupíhova ikótivexea Jesus isóneuke, xaneâti ínayea ómixekovo ina kôe:

—Na koeti épemino kahá'ayea noíxea iyupánevoti ra xanéhiko apêti yara káxehiko símokune úti kó'oyene? Koati emo'úti ra yunzó'inopinoo: Ákomo ápahuina iyupánevoti noíxone índukeino —koéne.

¹³ Yane kurí kíxoanehiko Jesus. Ivú'ixopo vatéke, pihópoti poixô'oke neko mar.

Íhokoa Jesus kohiyákopeti ne kixoku itúkeovo farîzeu yoko Êrodi

Mt 16.5-12

¹⁴ Yoko notú koene okóvo ómea po'i pâum ne íhikauhiko Jesus. Pohu poéha koxe'u pâum vatékenake, koékune, ako po'ínu.

¹⁵ Ina íhíkaxoa Jesus ne íhikau, hara kíxovokoxoa:

—Neíxapunoe, yokóhiyanavao ne kutí koeti kohiyákopeti pâum, ánahixope farîzeuhiko yoko Êrodi —kíxovokoxoane.

¹⁶ Yane turíxovone yúho'ixeokoko ne íhikau Jesus vo'ókuke ne yúho. Hara kixókoko:

—Koatímea vo'oku ákoyea pâum vómone kó'inoneye yúho —kixókokohiko.

¹⁷ Yoko exó kíxea Jesus koêku ne isóneuhiko. Hukínóvoti kíxovokoxea:

—Na koeti ixómoino yího'ixokoko vo'oku ákoyea pâum yómonenoe? Ávonoe yéxina iséneu? Koane ávomaka yéxanoe koêku ne yúnzo? Imáko tiú'ino iséneunoe! ¹⁸ Ápe yúke itea ako koati ínixi. Ápemaka kîno itea ako koati kémi. Ákonenoe puyákapanapa yokóvo ¹⁹ yé'akeye sésta puhí koeti itátane haxa nikokónoti ítixeponenoe, enepo nzono'ékexoa neko singu koeti pâum xapa singu koeti mili xâne?

Ina kixoáhiko:

—Nduse kôe.

²⁰ Ina kixovókokopamaka Jesus:

—Kúteanemaka koêku nzono'ékexoa neko seti koeti pâum xapákuke neko koaturu koeti mili xâne, námaka yé'aye sésta kepúhiupo yane itátane haxa nikokónoti?

Ina yumopâhiko:

—Seti kôe

²¹ Ina kixovókokopamaka Jesus:

—Kóyeane mea ávoyea yéxinanoe iséneu? —koéne.

Koitóva Jesus ne komítiti íhae Mbetâsáida

²² Yane simónehiko ya Mbetâsáida, kali ipuxóvokuti. Ina apê xâne omoti hóyeno komítiti xoko Jesus, epemoâtihiko ípihea vô'u tutíkuke neko komítiti. ²³ Yane namú kíxeane Jesus vô'u ne hóyeno hirikôa meúkeke yane ipuxóvokuti, ina ípiho hô'o ukékuke ne hóyeno koane ípiheamaka vô'u tutíkuke. Yane hara kíxoá:

—Ápe koêkuti ínixene?

²⁴ Ina komomâ hóyeno koane turíxeovone ínixopea. Hara kôe:

—Íninjo xanéhiko yonôti, itea kutí kó'inonu xuve tikóti — kíxoane.

²⁵ Ina ípíhopamaka Jesus ne vô'u ukékuke neko hóyeno. Yane turíxovone unátipea ínixopea. Koati unatípotine, koane ínixopea uhá koêti. ²⁶ Ina pahukôa Jesus ponó koépea óvokuke ákoti vekapâ ne ipuxóvokuti.

*Koyuhôa Pêturu itúkeovo páhoe Itukó'oviti koíteovovi ne Jesus
Mt 16.13-20; Lk 9.18-21*

²⁷ Yane pihóne Jesus yoko íhikauhiko xapa kálíhunoe ipuxóvokuti ovoti xe'o Sezâreya, enepone pitivóko óvoku Filípi pahúkea. Ya xenékuke, hara kíxovokoxoa Jesus ne íhikauhiko:

—Kutimea íkutixanu ra xanéhiko?

²⁸ Ina yumopâ íhikauhiko:

—Ápe koyúhoti itíkivo Xuaum Mbátita iyukópovone. Kene po'ínuhiko, koyúhoa itíkivo Íliya iyukópovone. Kane po'ínuhiko koyúhoa itíkivo porófeta koyúhoti emo'u Itukó'oviti mekúke iyukópovone —kíxoane. ²⁹ —Kene itínoe, kuti keyúho indúkeova?

Ina kixôa Pêturu:

—Iti Mésiya, enepone páhoe Itukó'oviti koíteovo xâne — kíxoane.

³⁰ Ina ixikó'okoahiko Jesus ákoyea xâne koyúhoinoake nê'e.

*Koyuhôa Jesus ivókeovomo yoko ukópeamo xapa ivokóvoti
Mt 16.21-23; Lk 9.22*

³¹ Ina turixóvo íhikaxea Jesus ne íhikauhiko. Hara kíxovokoxoa:

—Konókotimo yupíheovo ngoítóponeovo kotíveti, undi íhae vanúke ikútipasikoponovoti xâne. Ákomo akútíponu ne tutíhiko viyéno jûdeu, koánemaka ne payásotihiko sasedóti inuxínoti xanena úti hó'eke, yóko'o ne íhíkaxotihiko yútoe Muíse, enepohikone éskiriba. Koepékonutihikomo itea ya mopó'apeke káxe ikéne, enjepúkopotinemo ungópea xapa ivokóvoti — kíxovokoxoane.

³² Koati koughápu'ikinoati Jesus kixókonokumo. Yane ahikú kíxoane Pêturu, ina kixôa ákoyea yusíka kó'iyeaneye kuteâti koêku ne yúho. ³³ Ina inonéxinova Jesus ne íhikauhiko koane sayá'ikea Pêturu. Hara kíxoá:

—Yahíkuxipunu Satanaé! Vo'oku haina ukeâti xoko Itukó'oviti ne iséneu, itea koati kuteâti kixoku ko'ísoneu yea xâne yara kúveu mêum —kíxoane.

Nókone kó'iyea ne hokoti Jesus

Mt 16.24-28; Lk 9.23-27

³⁴ Yane ítaikoane Jesus neko êno xâne koánemaka ne íhikauhiko ahí'okeovaxo ina kixovóko xoa:

—Enepone kahá'ati hókeonu, ako yusíka yuíxeovo kouhepekea kóyeku yara kúveu mêum. Konókoti hókeonu ya usó koyêti ínonexinovo tiú'iti koekúti, kuteâti koeku xâne koinópoti kurúhuna iyonókonone xoko kurúhuxokonoku. Yane kená'akane ingéneke. ³⁵ Vo'oku enepone xâne yuixóvoti kouhepekea kóyeku yara kúveu mêum, evókoatimo ne mani unako koépoku xoko Itukó'oviti. Itea enepone xâne usó koyêti évokea úhepeko kóyeku yara kúveu mêum vo'ónguke epó'oxo vo'ókuke ne inámati íhíkavoti yûnzo, énomonemo unatí koépoku xoko Itukó'oviti.

³⁶ Kutí'ikopo itópoino xâne usó kó'iyea apeínoati yara kúveu mêum itea evókoti mani unako koépoku xoko Itukó'oviti? ³⁷ Ápeikopomea koekúti yara kúveu mêum motovâti ko'ésa'iyea mani unako koépoku xoko Itukó'oviti? ³⁸ Yoko koêkuti teinónuti koane teinoâti ra emó'um nonékuke xâne kûrivokoevo ákoti opoéha isóneu ikéneke Itukó'oviti, enepohikone vaheréxotimaka kíoxku itúkeovo, simóvotimo káxe ndeínoakumo, undi íhae vanúke ikútipasikoponovoti xâne. Koati énomonemakamo ngíxoaneyehiko yaneko káxe ngayukápapu enepo naixápakananemaka indúkeovo hána'iti íhayú'iuti kuteâti koeku Itukó'oviti Nzá'a, koêkumaka xanépeonuhiko sasá'iti ánju, enepone ovóxehiko Itukó'oviti ukeâti vanúke —kíxovokoxoane.

9

¹ Ina kixovóko xopaikomaka Jesus:

—Koati emo'úti ra yunzó'inopinoo: Anéye xepákukenoe ávotimo ivakápu koeku ávoyea naixa xunákomo natíxea Itukó'oviti xapa xâne.

Ipokóvo koeku Jesus nonékuke evo Pêturu

Mt 17.1-8; Lk 9.28-36

² Sei koe káxe ikénepo, xánae Jesus ne Pêturu, Teâku yoko Xuâum ouke koati hána'iti mopô. Aínovonehiko, ako po'i xâne kapákuke, ina ipokóvo koêku ne Jesus nonékukehiko.

³ Enepone ípovo Jesus ú'uhahi kóyene koane hóhopu-hóhopu kóyene. Ako kipóheoti yara kúveu mêum iotâti kohópu'ikea ne kipóhiu kuteâti hopú'iyea neko ípovo. ⁴ Yane apé kó'inoane Íliya yoko Muíse, enepohikone koyúhoti emo'u Itukó'oviti mekúke yuhó'ixotihiko Jesus. ⁵ Ina kôe ne Pêturu:

—Íhikaxotí, koati únati vápeyea yâye. Poéhane vitúkinopinoe hú koêti mopo'âti kálíhunoe péti. Poéhamo ítike, koane poéhamo ítuke Muíse koane poéhamo ítuke Íliya.

⁶ Itea mayane koyuhohí koêti ne Pêturu. Akó'oti koati éxea mani yúho vo'oku yupíheovohiko píkea. ⁷ Yane apé koene kapási rama'úxoatihiko koane emo'úti inu'íxoati xapákuke ne kapási. Hara kôe:

—Énomone Nje'éxa râ'a ákoti omotóva ongóvo. Yakámokenoyinoe yúho —koéne.

⁸ Ina noiméxo ne íhikau Jesus xêrerekuke itea áko'oponehiko ne po'i noíxonemeku. Poéhapoane Jesus noíxo.

Yuhu Jesus koeku Íliya

Mt 17.9-13

⁹ Koeku ukópea oukeke ne hána'iti mopô, hara kíxoá Jesus íxíko'okeahiko ne íhikauhiko:

—Hákoxovo keyuhoánoe ne neíxone njokóyoke, imókonemo simapúne káxe enjépukepeakumo ungópea xapa ivokóvoti, undi íhae vanúke ikútipasikoponovoti xâne —kíxoanehiko.

¹⁰ Koáne, itúkoahiko neko yuhó'inoá Jesus. Ako okóyuhohiko, itea yúho'ixopokoko kaha'âti éxea kixó'ekone ne yuhu Jesus, enepone “enjépukepeakumo ungópea xapa ivokóvoti” koêti.

¹¹ Ina kixohíko Jesus neko íhikau:

—Ná'ikopo koeti koyúhoinoa íhikaxoti yútoe Muíse, enepohikone éskiriba, kónokea itúkeovo Íliya inuxómo símea?

¹² Ina yumopâ Jesus:

—Kaná'uteoxo símea ne Íliya inúxotike kóyuseyea uhá koêti. Itea na kó'inoaye iséneu ne emo'u Itukó'oviti koyúhoinoake kónokea enó'iyeamo koítoponeovo kotíveti ne íhae vanúke ikútipasikoponovoti xâne koane yupíheovomo púveovokono?

¹³ Koati ngxópitinoe símeane ne Íliya, epó'oxo itúkoa xanéhiko uhá koêti ne áha kíxea kuteâtimaka koeku yutóxeovo emó'uke Itukó'oviti mekúke —kíxovokoxoane Jesus.*

Koítóva Jesus ne homoêhou úroevo ndémoniu

Mt 17.14-21; Lk 9.37-43

¹⁴ Ya koeku káyukopeovohiko evo Jesus xapákuke neko po'ínuhiko íhikau, noíxonehiko koâti ákoti yumaxápu xâne yakuku-yakukú kixeâti ne íhikauhiko íxómoti yumopókoko, koánemaka ne éskiribahiko, enepone íhikaxoti yútoe Muíse.

¹⁵ Noixóne Jesus neko êno xâne, iyúpaxovohiko ina ehahíkinova yúhoikoponea. ¹⁶ Yane hara kíxoá Jesus ne éskiribahiko:

—Na koeti íxómoino yimópokokonoe? —kíxoane.

¹⁷ Yane apé koéne kixoti Jesus xapákuke neko êno xâne:

* **9:13** Enepone “Íliya” koêti, yokómoma xoko Máteu 17.11-13 xoko koyúhovoku itúkeovo Xuaum Mbátita kixó'eko ne Íliya koêti.

—Íhikaxotí, omândi ne nje'éxa xikóyoke. Ako okóyuhu vo'oku urúkovati ndémoniu. ¹⁸ Koêkuti óvoku enepo komohêa ndémoniu, íkorokoa poké'eke. Yane puvahíxotine pâho koane ínaya ngarútutukexo ôe koane muyá'iyea koxé'u. Émbemoane ne íhikeuhiko kópuhikopea itea ako íta.

¹⁹ Ina kôe ne Jesus:

—Imáko itúkinovo tiú'iti kutípea ra xanéhiko yara káxehiko kó'oyene! Ná'ikopomeamo nzunóko óvonzeixea xepákukenoe? Ná'ikopomeamo nzuhóko índea ákoyeanoe yakútiponu? Yámáne yâkeneye ne homoêhou —kíxoane.

²⁰ Ina omâhiko xoko Jesus. Ehá'axo noixo Jesus neko homoêhou, ako íyuhixa ndémoniu koyúyu'okea. Yane íkorokovone neko homoêhou poké'eke koane kohókororokexoevo poké'eke koane puváhixea páho. ²¹ Ina kixôa Jesus há'a ne homoêhou:

—Na yé'aneye xoénae koéneye ra xi'íxa?

Ina yumopâ neko hóyeno:

—Ukeátine kalihâ'iko. ²² Enóne kûriukeyea yúku koane kûrino'ekea úne kaha'âti koépekea. Itea enepo itêa keítivoa, yokóseanavi, hivá'axavi —kíxoane.

²³ Ina kixôa Jesus:

—Yépemonuikomaka índea ngoíteova? Enepone xâne kuvovónuti, uhauhá kôe kousokinokonoa —kíxoane.

²⁴ Yane kóhonokone emó'u ne ha'a homoêhou. Hara kíxoa:

—Nguvónopi, itea kirí'uxinanu ngúveovopeoxo —kíxoane.

²⁵ Noixoâne Jesus éhahikeovo ne xanéhiko xokóyoke, sayá'ikoa ne ndémoniu. Hara kíxoa:

—Iti ndémoniu mokeréxoti xâne konae ákoti ikayúhaxa, mbahúkopi ipíhikopi ra homoêhou, koane hákone keyukópinova —kíxoane.

²⁶ Ina vaúko ne ndémoniu xaneâti koati xúnati koyúyu'okea ne homoêhou koeku ipúhikopea. Yane kutí koéne ivokóvotine ne homoêhou ipuhíkopeane ne ndémoniu. Énomone enó'ino xâne “ívókovone nê'e” kixoâti. ²⁷ Itea namú kixeane vô'u Jesus huvo'óxo exépukeopea. Yane exépukopone ne homoêhou.

²⁸ Ikénepoke, enepo urúkopovone ovokútike ne evo Jesus, yoko ainóvotinehiko, hara kíxoa íhikauhiko:

—Námea koeti ákoino víta kópuhikopea úti ne ndémoniu?

²⁹ Ina yumopâ Jesus:

—Enepora kó'iyevoku ndémoniu, ako kopúhikopati ákoti itukapu ya orásaum [yoko jejuá kó'iyea] —kíxovokoxoane.

Koyuhópamaka Jesus ivókeovomo yoko exépukeopeamo

Mt 17.22-23; Lk 9.43-45

³⁰ Ina ukopóno ne evo Jesus. Ngalíleyake vekópo, itea akó'oti akahá'a Jesus éxeokono óvoheixoku ³¹ vo'oku kahá'ayea íhikaxeako íhikauhiko. Yane hara kíxovokoxoane:

—Nguri'ókokonotinemo xunako xanéhiko, undi íhae vanúke ikútipasikoponovoti xâne, yane ínamo kaepékanuhiko, itea mopó'apeke káxe ikénepo, enjepúkopotinemo ungópea xapa ivokóvoti —kíxovokoxoane.

³² Itea ako éxina isóneu íhikauhiko Jesus neko yúho koane píkoahiko épemo'ikea.

*Kixoku itúkeovo ne ínixone Itukó'oviti itúkeovo koati payásoti
Mt 18.1-5; Lk 9.46-48*

³³ Ina seopâmaka evo Jesus ne pítivokona Kafanâum. Koeku seópea óvokuke ina kixovókokoxa Jesus ne íhikauhiko:

—Na koeti yimópinokokonoe xenékuke?

³⁴ Itea ako yumápahiko, yunukú koénehiko vo'oku kahá'ayea éxea itukóvotiye ne koati payásoti xapákuke yumópinokokoke xenékuke. ³⁵ Yane ivátakone Jesus koane iháxihikea ne nduse koeti íhikau ahí'okeovaxo, ina kixovókokoxa:

—Enepone kahá'ati itúkeovo koati payásoti ya uhá koêti, konókoti ikálihuxopeovo yoko itúkeovo ovoxe uhá koêti —kíxovokoxoane.

³⁶ Yane ina hiriko kalivôno ne Jesus nonékukehiko koáne nú'uxea koeku kó'iyea:

³⁷ —Itukovo apêti kalivôno kuteâti ra kalivôno yâye njokóyoke, koêkuti itukínoati únati vo'ónguke, undímaka kixóneye. Yoko koêkuti ikxónutineye, haina ûndi kixóneye itea enepone Pahukónuti yara kúevu mêum kixóneye —kíxovokoxoane.

*Ako omótova ápeyexa xâne púvone úti
Lk 9.49-50*

³⁸ Ina kixôa Xuâum:

—Íhikaxotí, ápe hóyeno noíxone úti kopúhikopoti ndémoniu ya íhéke, itea sayá'ikoa úti vo'oku ákoyea itúkapu xáneheixone úti.

³⁹ Ina kixôa Jesus:

—Hákonoeni seya'ikoa, vo'oku ako xâne itúkoti iyupánevoti ya inzáke koyúhotimo ákoyea aúnanandi ikénepoke. ⁴⁰ Enepone xâne ákoti akapá'avi, koati huvo'óxoviti nê'e. ⁴¹ Koati emo'úti ra yunzó'inopinoe: Enepone xâne porexópitinoe enovópeti puhí koeti úne ya inzáke vo'oku itíkivo hokónuti, ákomo kalíhuina évokea námoepo xoko Itukó'oviti vo'ókuke —kíxovokoxoane Jesus.

*Koímaiti pôreu ne váhere kixovókuti
Mt 18.6-9; Lk 17.1-2*

⁴² Ina kixovókokoxopamaka Jesus:

—Enepo áva xâne vahéréxoti ítuke, itávokinoke hókeonu ne póhuti xapákuke ra kálihunoe kutipónuti, yusikóneni iká'akeokono êno pú'iti mopôí anúkuke tumúneke koésayu'ixea isóneu po'í xâne, ínani kuriná'ekakana úneke ya mar maka hákone koesáyu'ixea isóneu. ⁴³ Enepo itukapu veô'u váherexino

ítike, yusikóneni titúki motovâti ákoyea váherexa ítike. Mani unatíne ákoyea poixo'o veô'u yenópi vanúke, yaneko usokó kó'iyea veô'u itea yenópoti ipihóponovokutike xapa yúku ákotinemo ípukeovoku, [⁴⁴ óvokumaka kanêti ixómoti níko muyôti yoko yúku ákotinemo ípukeovoku.] ⁴⁵ Koáne, enepo itukapu hîvi váherexino ítike yusikóneni titúki motovâti ákoyea váherexa ítike. Unatíne ákoyea poixo'o hîvi yenópi vanúke yaneko usokó kó'iyea hîvi itea kirikópokonoti ipihóponovokutike, [⁴⁶ óvoku kanêti ixómoti níko muyôti yoko yúku ákotinemo ípukeovoku.] ⁴⁷ Enepomaka itukapu yúke váherexino ítike, yusikóneni meréki, motovâti ákoyea váherexa ítike. Unatíne yenópi natíxokuke Itukó'oviti ya vanúke ákoti poixo'o yúke, yaneko usokó kó'iyea yúke itea kirikópokonoti ipihóponovokutike, ⁴⁸ óvoku kanêti ixómoti níko muyôti yoko yúku ákotinemo ípukeovoku —kíxovokoane Jesus exókoatihiko kónokea ákoyea íyuhixapapu sayá'ikopeovahiko ne váhere ítuke.

⁴⁹ Ina kixovókokoxopaikomaka Jesus:

—Vo'oku uhá ketínoe, konókoti víki tiú'itike koekúti kuteâti koeku tiveko yúku, maka itúkapune kuteâti únati ánahi nikokónoti kuteâti koeku yúki. ⁵⁰ Koati únati koekúti ne yúki itea enepo auké'e taú'iko, ákone oxéne aúkopinokono taú'iko. Hane yákoeneye kuteâti koeku koâti únati yúki kouhékoti xánena, koane aúhepeinokokomaka iséneu ákoti yakapákaka —kíxovokoxoane Jesus.

10

Koeku kuríkoti yêno

Mt 19.1-12; Lk 16.18

¹ Úkeane pího ne Jesus ya Njúdeya poixô'oke húveona Njôrdaum. Ho'úxopinovamaka êne xâne. Yane íhikaxoanemaka Jesus kuteâti kixoku itúkeovo ho'uxínova êno xâne. ² Ina ahi'ókovomaka Jesus ne farízeuhiko, enepone yuixóvoti hókea yútoe Muíse, koane épemo'ikeahiko, kaha'aínoati pahúkeovo ya yumópope. Hara kíxoahiko:

—Motóva kuríkea yêno ne hóyeno?

³ Ina yumopâ Jesus:

—Ná'ikopo kó'eye páhoe Muíse itúkeokono ya yútoeke?

⁴ Ina yumopâhiko:

—Poréxoá Muíse ápeyea koyuhópeti kotuyôpoti îha itúkeovo koyenókokotihiko motovâti kuríkea yêno ne hóyeno —kíxoanehiko.

⁵ Ina kixovókokoxopamaka Jesus:

—Yutóxinoake Muíse nê'e vo'oku tiú'ikonoe yomíxone. ⁶ Itea inâ apê ra mêum, itúkoa Itukó'oviti ne pi'âti, hóyeno yoko

sêno. ⁷ Énomone kuríkino há'a yoko êno ne koyénoti [motovâti komúxoneyea yêno]. ⁸ Yane koati póhupotine ne pi'âti. Ákonemo apí'a. Koati póhupotine. ⁹ Koeku koyúhoyea Itukó'oviti poéhapeane ne pi'âti, ako yusíka ápeyeya xâne haxakópati — kixovokoxoane Jesus.

¹⁰ Koeku seópeahiko óvokuke, épemo'ikopo Jesus ne íhikauhiko koêku ne yuhómeku. ¹¹ Ina kixovókoxxoa Jesus:

—Enepone kuríkoti yêno ina okoyénopomaka po'i sêno, ya xoko Itukó'oviti koati aupú'ikoati ne inúxoti yêno. ¹² Kúteanemaka xoko sêno kuríkoti íma, enepo oko'ímapo po'i hóyeno, ya xoko Itukó'oviti koati aupú'ikoati ne inúxoti íma — kixovokoxoane Jesus.

*Epemínoa Jesus ne kalivónohiko unako koêku xoko Itukó'oviti
Mt 19.13-15; Lk 18.15-17*

¹³ Yane ápe xâne omotíhiko kalivôno xoko Jesus motovâti ípihea vô'u tutíkuke, itea sayá'ikoa íhikauhiko Jesus. ¹⁴ Noixoâne Jesus, yupíhova ákoyea aúhepe isóneunoa. Hara kixovokoxo íhikau:

—Síkeane kenó'okea ne kálíhunoe kalivôno njokóyoke. Hako seya'íkoa, vo'oku kuteâti koeku usó kóyeyea kenó'okinonu rá'a, énomonemaka kónoko kó'iyeaneye ne xâne yonópoti natíxokuke Itukó'oviti. ¹⁵ Koati emo'úti ra yunzó'inopinoe: Enepone ákoti akahá'a íkutipasikeovo kalivôno ya usó kóyeyea kenó'okinonu, ákomo kalíhuina yonópea natíxokuke Itukó'oviti vanúkeke — kixovokoxoane.

¹⁶ Ina namukoâhiko Jesus neko kalivónohiko, koane ípihea vô'u tutíkuke epemínoati unako koêku xoko Itukó'oviti.

Inámatiko hóyeno iríku

Mt 19.16-30; Lk 18.18-30; 1 Tm 6.6-10; Tk 5.1

¹⁷ Koeku ukóponea ne evo Jesus apé koene hóyeno ehakínovati. Ipuyüké koéne nonékuke Jesus ina kixôa:

—Íhikaxotí, iti koati únati. Kutimea ngónoko indúkea motovâti ómbea xoko Itukó'oviti ákotinemo hunókoku?

¹⁸ Ina kixôa Jesus:

—Yéxoakopomea kixó'ekone yiúho keyuhónumeku indúkeovo únati? Vo'oku ako po'i únati ákoti itukapu Itukó'oviti. ¹⁹ Yéxoa ne páhoenokono xâne itúkea yútoeke Muíse, enepone koêti: “Hako kepéko. Hako yaupú'iko po'i xâne kepiné'iyiti yêno. Hako yomêxo. Hákomaka itikóheo koeku po'i xâne. Hako simikíxixino po'i xâne, yoko tiya yá'a koane yêno” koêti — kixoane Jesus.

²⁰ Ina kôe ne hóyeno:

—Íhikaxotí, heú ngíxoa indúkea nê'e ukeátine ngalivónoxoiko —koéne.

21 Yane pono-ponó kixínoane úke Jesus xaneâti ákoyea omótovoa okóvo, ina kixôa:

—Poéhaiko koekúti nékone itíki. Yakávanepoona uhá koêti ne apeínopiti, ina perekéxa xâne ákoti apeínoati ne ésa'i. Yane apêtimo apeínopiti vanúkeke, ina kina'áka ingéneke hékinu — kixoane.

22 Itea ako aúhepea isóneunoa neko yuhó'inokono. Yupihovó kôe isóne'ekeovo koeku pihópea kama'âti neko êno apeínoati.

23 Ina komomâhiko Jesus ne íhikauhiko koane kixovokoxea:

—Imáko itúkinovo tiú'iti yonópea natíxokuke Itukó'oviti vanúkeke ne xâne iríku —kixovokoxoane

24 Iyúpaxeova íhikauhiko neko yúho. Yane káyukopinoamaka Jesus kixovokoxea:

—Itínoe kutí ngíxone nje'éxaxapa, koati tiú'itimo yonópea natíxokuke Itukó'oviti vanúkeke ne xâne [kuvóvoti ênoti apeínoati]. 25 Ako'óneni oríko vékea kámelu xoko kali ihínone tópe uhe'ókopeti, yane yonópea natíxokuke Itukó'oviti vanúkeke ne xâne iríku —kixovokoxoane.

26 Yupihovó koéneoxo iyúpaxeova íhikauhiko ne yuho Jesus koane kixeokoko:

—Kutí'ikopomeamo motovâ itúkeovo koítovone Itukó'oviti koane yonópea xokóyoke? —kixókokone.

27 Yane pono-ponó kixínoane úke Jesus koane kixovokoxea:

—Enepone ínixone xâne itúkeovo yupihóvoti tiú'iko, ako átiu'i xoko Itukó'oviti, vo'oku ako ápahuina koekúti ákoti itâ itúkea ne Itukó'oviti.

28 Ina kixôa Pêteru:

—Kurí kixoa úti ne uhá koeti koekúti koeku hókeopi úti.

29 Ina yumopâ Jesus:

—Koati emo'úti ra yunzó'inopinoe: Ako ápahuina xâne ákoti okotíxo itukevo vo'ónguke koane vo'ókuke ra inámati íhíkavoti ínzikaxone ákotimo námoepo vo'ókuke. Enepone ákoti okotíxo óvoku, po'ínuhiko, êno, há'a, xe'éxaxapa, áko'o itukovo poké'exa, 30 yupihóvatimo kurí'uxeovo yara koeku kó'oyene kuteâti ne koekúti ákoti okotíxo vo'ónguke. Énomone kuteâti óvoku, po'ínuhiko, êno, xe'éxaxapa, koane poké'exa. Poéhapoamo séndu anú'ukeamo námoepo yane póhutihiko koekúti ákoti okotíxo, koane apêtimakamo kotíveti koekúti vékoku. Yoko káxehiko keno'ókoti, yonópotimo xoko Itukó'oviti ákotinemo hunókoku. 31 Itea enómo xâne teyonéti koeku kó'oyene, okópotimo ikenétike. Kene ne ákoti apayáso ovoti ikenétike kó'oyene, énomonemo itukóvoxo koati teyonéti —kixovokoxoane Jesus.

*Koyuhópamaka Jesus ivókeovomo koane exépukepamo
Mt 20.17-19; Lk 18.31-34*

32 Koeku yóneahiko Njeruzálem, inuxó kôe ne Jesus tumúneke ne íhikauhiko. Koati iyupáxovati íhikauhiko. Kene ne po'ínuhiko xâne hokotímaka Jesus, pikóhiko. Ina ahikúxoa Jesus ne íhikauhiko yane po'ínuhiko xâne. Yane turíxovone kaúhupu'ikinoa ne kixókonokumo. Hara kíxovokoxoa:

33—Kó'oyene Njeruzálem vonóne, yoko nguri'ókokonoatinemo ne tutíhiko sasedóti inuxínoti viyénoxapa hó'eke, koáne ne éskiriba, enepohikone íhíkaxoti yútoe Muíse. Koati ngixókonokunemo, undi íhae vanúke ikútipasikoponovoti xâne, ínamo pahukáhiko ngoépekeokono, ínamakamo kuri'ákanu xâne ákotihiko itukapu viyénoxapa júdeu éxoti koeku poké'exa úti. 34 Yane koemóke'enutihikomo, apurú'okonutihikomo, koane yehepóke'exonutihikomakamo, ínamo kaepékanu itea mopó'apeke káxe, enjepúkopotimo ungópea xapa ivokóvoti —kíxovokoxoane Jesus.

Épemone Teâku yoko Xuâum

Mt 20.20-28

35 Yane ahí'okovone Jesus ne Teâku yoko Xuâum, enepone xé'ahiko Nzebêdeu. Hara kixóhiko Jesus:

—Íhikaxotí, mani kaha'áti úti peréxivi ne vépemopike kó'oyene.

36 Ina kixôa Jesus:

—Kuti kehá'a indúkinopi?

37 Ina yumopâhiko:

—Enepomo itikápapune hána'iti ihayú'iuti nâti xoko netíxoku, peréxavimo vivátakea xíririkuke payásoyea úti, póhuti yéxopeke, koane po'ínu lepékuke.

38 Ina kixôa Jesus:

—Ákonoe yéxa koêku ne yépemonuke. Iteátikopomo víki ne êno kotíveti koekúti véngokuikomo? Iteátikopomakamo ne êno kotíveti koekúti enepo yána youúeke kuteâti ngixókonokumo?

39 —Êm, vitoâtimo —koénehiko.

Yane hara kíxoa Jesus:

—Vikoâteoxomo kuteâti ne véngokumo, koane youúekemakamo yóno ne êno kotíveti koekúti kuteâti ngixókonokumo. 40 Itea enepone ivétaki énjopeke yoko lombékuke, haina ûndi noivókokoxoa ivatákoatimo, itea hanemo ivátakopa xâne, kousokinovokene —kíxoane Jesus.

41 Yane ímaikinovo Teâku yoko Xuâum neko po'ínuhiko yehí koeti íhikau Jesus kameánehiko ne épemone. 42 Ina ihaxíhikoa Jesus ne íhikauhiko ahí'okeovaxo. Hara kíxovokoxoa:

—Yéxoanenoé itúkeovo xâne inixókonoti itúkeovo payásoti pahukô xapa xâne. Koati natínahiko exêa koêku. 43 Itea xepákukenoé, ako ákoeneye, koati pó'iti koêku. Koêkuti kahá'ati itúkeovo payásoti xepákuke, konókoti usó kóyeyea itúkeovo

yovóxeno. ⁴⁴ Koane koêkuti kahá'ati itúkeovo koati teyonéti ya uhá koeti xepákuke, konókoti itúkeovo ovóxe ne uhá koeti po'ínuhiko. ⁴⁵ Vo'oku hainámaka nzimínoti enó'iyea ovónje kouhépekoti ngóyeku, itea nzimínoti indúkeovo ovoxéti yoko ivóngeovo motovâti enó'iyea xâne ngoítovone, undi íhae vanúke ikútipasikoponovoti xâne —kíxovokoxoane Jesus.

Koitóva Jesus ne komítiti íhae Njeríko

Mt 20.29-34; Lk 18.35-43

⁴⁶ Ina pího ne Jesus yoko íhikauhiko ya pitivóko koéhati Njeríko. Ipuhíkopeanehiko ne pitivóko, koánemaka êno xâne hokó'ixoati, ápe komítiti koéhati Mbatímeu, xé'a Tímeu, vatá koyêti xe'ókuke xâne ixómoti epêmo. ⁴⁷ Kamoáne nê'e itúkeovo Jesus íhae Nazâre hunonêa, turíxovone vaúkea. Hara koe yúho vaúkea:

—Jesus, ámoripono Ndávi, yokóseananu! —koéne.

⁴⁸ Êno xâne saya'íkoati, pahukoâti kóyunukeovo, itea inamá'axone kohonóko emó'u kó'iyea:

—Iti ámoripono Ndávi, yokóseananu! —kóyene.

⁴⁹ Yane xe'ó kó'inoane Jesus, ina pahukôa iháxikeovo.

Ina pího ihaxíkoponoati neko komítiti. Hara kixóponoa:

—Aúhepepone iséneu. Yexépuka vo'oku iháxikopine —kíxoane.

⁵⁰ Yane xépu koéne neko komítiti, koane kurí kíxea kápana koeku píhea xoko Jesus. ⁵¹ Ina kixôa Jesus:

—Kuti kehá'a indúkinopea?

—Ihikaxotí, ngahá'ati íninjopea.

⁵² Ina kixôa Jesus:

—Motóvane pihépi. Itévone vo'oku kívivonu —kíxoane.

Énomone yaneko ôra, ínixopone, yane pihóne ikéneke Jesus.

11

Ihayú'ikokono Jesus urúkovo ya Njeruzálem

Mt 21.1-11; Lk 19.28-40; Xu 12.12-19

¹ Ye'éxoane evo Jesus ne Njeruzálem, koáne ne ipuxóvokuti koéhati Mbetefâje yoko Mbétanea xêrerekuke kali mopôí iháxoneti Olívera, pahúkoane Jesus ne pi'âti íhikau inúxea tumúneke ² koane kixeahiko:

—Pihénenoe yane kali ipuxóvokuti timúneke. Ehá'axomo símeaya, inixéponotinoemo xe'exa njuméntu ika'ó koyêti, âvoti ivú'ixeokonoku. Yane kixeanoemo ne iká'ó, ínamo yamapâ yâkeneye. ³ Enepomo áva xâne epemó'ikopiti itíkoake, haramo íxea: “Konokoâtiko Vúnae râ'a, itea kó'oyenemo pahukópinopeatimo” íxeamo —kíxoane Jesus.

⁴ Úkeane pihohíko. Yane ínixoponoane ne xe'exa njuméntu ika'ó koyêti xêrerekuke pahapéti nonékuke ovokúti. Yane

kúxeoponoane. ⁵ Yoko xapákuke ne xâne noixoâti, ápe kixoâtihiko:

—Kuti itíkoanoe ne xe'exa juméntu kíxeinoake?

⁶ Ina yumopâhiko kuteâti páhoenoa Jesus koyúhoyea. Yane síkoanehiko omópea. ⁷ Omopânehiko neko xe'exa njuméntu, ina ramaké'exoa ya kápana, yane ivú'ixoane Jesus. ⁸ Êno xâne ikapákinoati kápana xenékuke, koane enómaka ipíhinoati tuti exáte oxéneke, tétóehiko ya mêum, kouhé'ekinoati vékoku. ⁹ Eneponeko êno xâne tumúneke koane ikéneke, aínovo kohonókoti yúho vaúkexea:

—Koati hána'iti ihayú'iuti rakéne. Viháyu'ika ra páhoenoví Vúnae Itukó'oviti. ¹⁰ Koati hána'iti seánakovi Itukó'oviti rakéne, enepone natixínovitimo kuteâtimaka natíxea voxú'ikene Ndávi. Koati hána'iti ihayú'iuti ne Itukó'oviti yâkonoye vanúkeke —kóyehiko.

¹¹ Simoáne Jesus ne Njeruzálem, pihóne ya témpulu, enepone hána'iti imokóvokuti. Uhá kíxoá Jesus komómoyea, yane káyukopovo ya Mbétanea koánemaka íhikauhiko ikéneke vo'oku hahámeyea yanekôyo.

Koeku xuve fígu ákoti há'i

Mt 21.18-19

¹² Yaneko po'i káxe ipuhíkopeahiko Mbétanea épekoa hímakati ne Jesus. ¹³ Avo malíka, noíxone xuve fígu ênoti tûti. Ina pihoyá noíxoponea ápeyea há'i. Simoáne, ako ápahuina há'i noíxone. Poéhane êno tûti apê, vo'oku âvoti simâpu kaxena kahá'ipe. ¹⁴ Ina kôe ne Jesus:

—Ukeátine kó'oyene, ákonemo véyeokonoku há'i râ'a —koéne. Yoko kámea íhikauhiko neko yúho.

Kopúhikopa Jesus ne kavánetihiko ya hána'iti imokóvokuti

Mt 21.12-17; Lk 19.45-48; Xu 2.13-22

¹⁵ Yane pihónehiko ne evo Jesus ya Njeruzálem. Yâkoxonoye, úrukova Jesus ne témpulu xoko kíndana, yane kópuhíhikopo xanéhiko kaváneti yoko vanéxotiya. Ina kasa'írikea mesána neko koperáxoti xanéhiko esa'íkoti tiúketi koánemaka ivátakokuhiko neko kaváneti kurúte. ¹⁶ Yane ákonemaka síka Jesus ne xanéhiko apêti ínone vekó kíxea kíndana ne hána'iti imokóvokuti. ¹⁷ Ínamaka íhíkaxoahiko Jesus. Hara kíxovokoxoa:

—Koati apêti yutoéti emó'uke Itukó'oviti koêti: “Enepora imokóvokuti óvongu, iháxeekonotimo óvoku itúkea orásaum ne uhá koeti xâne, koêkuti óvohikoku yara kúveu mêum” kôe, itea itíkoanenoé óvoku ómevotihiko —kíxovokoxoane.

¹⁸ Yoko kámeane yúho ne tutíhiko sasedóti inuxínoti júdeu hó'eke koánemaka ne éskiribahiko, enepone íhíkaxoti yútoe Muíse. Yane opósikonehiko kixoku koépekea Jesus, itea

píkoahiko vo'oku heú kó'iyea xâne iháyu'ikea ne íhíkavoti íhikaxone Jesus.

¹⁹ Hahaméne, ipúhikopeane Jesus yoko íhikauhiko ne pitivóko.

Íhikaxeovike xuve fígu

Mt 21.20-22; Xu 14.13; Tk 1.6

²⁰ Yuponíne koeku vekópea evo Jesus neko xêne, noíxoanehiko movó'oyeane ne xuve fígu. ²¹ Yane puyákoponova okóvo Péturu ne yuho Jesus vo'ókuke, ina kôe:

—Íhikaxotí, enepone xuve fígu keyúhone ákoyeanemo akáha'i, movó'one.

²² Ina kixovókoخوا Jesus:

—Konókoti kívivo Itukó'oviti. ²³ Koati emo'úti ra yunzó'inopinoe: Enepo áva pahukoâti ra koati hána'iti mopôí áhikuxeova ne ókoku koane kuríno'ekopeova ne mar, koeku itúkeovo koati kaná'uti kutípea kó'iyeanemoye kuteâti yúho, ákoti amuyá'i isóneu kutípea, itukínokonoatimo. ²⁴ Hukínóvoti ngíxeopinoe: Uhá koeti koêkuti yépemone ya orásaum, konókoti kitípi itúkinokonoamo, yane itikínokonoatimo. ²⁵ Enepo itikánoe orásaum, itukovo apêti xâne poé'ainoke iseneú, hákonoe yunakôa iséneuke ne koekúti, itea kutí íxepane ákoti kixópiku, maka katúyapinapeane Ha'a úti íhae vanúke ne pehúnevo. ²⁶ Itea enepomo yunakánoe iséneuke, hákoti kutí kixêa ákoti kixópiku, ákomakamo katúyapinapea Ha'a úti íhae vanúke ne pehúnevo —kíxovokoxoane.

Epemó'ikokono Jesus úkeaku xunáko

Mt 21.23-27; Lk 20.1-8

²⁷ Úkeane kayukópovo ya Njeruzálem ne evo Jesus. Koeku vékea hána'itike imokóvokuti ne Jesus, pihínoa tutíhiko sasedóti inuxínoti júdeuhiko hó'eke, yóko'omaka ne éskiriba, enepohikone íhíkaxoti yútoe Muíse, koánemaka po'ínuhiko teyonéti xapákuke tutíhiko júdeu. ²⁸ Hara kixóhiko Jesus:

—Na úkea ne xunakóti itíkike ra koekútihiko? Kuti porexópi kíxineye ne ítike?

²⁹ Ina kixovókoخوا Jesus:

—Anéyemaka émbemopikenoe. Yimápanu, yane enjókopeatinoemo porexónoati indúkea ra koekútihiko índuke. Hara émbemopinoe: ³⁰ Kuti porexôa ne Xuaum Mbátita áhikea? Íhae Vanúke? áko'o xâne yara poké'e. Yimápanunoe.

³¹ Ina kixokókohiko:

—Enepomo vokoyúhoa itúkeovo Íhae Vanúke pahukôa, “Ná'íkopo koeti ákoino yakútipoanoe ne Xuâum?” kixo'óvitimo. ³² Kene enepomo vokoyúhoa itúkeovo xâne yara poké'e pahukôa, ákomaka aúnatiya —koénehiko.

Koati pikotíhiko kíxoakumo xanéhiko vo'oku heú koe xâne ínixea ítúkeovo koati páhoe Itukó'oviti koyúhoyea emó'u ne Xuâum. ³³ Énomone kixínohiko Jesus:

—Ako véxa.

Ina kixovókoxopamaka Jesus:

—Ákoikopomaka ongóyuhoinopeano e porexónoati indúkea ra koekútihiko índuke —kíxovokoxoane.

12

Ihíkauvoti ihókovoti váhere xâne katarákinoati nóne ne únae kavâne

Mt 21.33-46; Lk 20.9-19

¹ Yane turíxovone Jesus koyúhoinoahiko íhokoake ne áha íhikaxea. Hara kôe:

—Ápe hóyeno nôti êno xuve úva. Itúkinoa îpi neko nóne ina ítúko tángi, kótikovoku ho'o úva ítúko víyum, ínamaka koexépuko óvoku koyonó'inoati ne nóne, éyevoti vanúkuke motovâti ákoyea malíka ínixoku. Yane kurí'okoane katarákinoati ne nóne motovâti haxákopea avané'e êho. Yane pihóne po'i poké'e. ² Simovóne kaxena veyóvope ha'i nonéti, pahúkone ahínoe xokôyoke ne katarákinoati ne nóne motovâti veyópoinoa námoepo ukeâti ne nóne úva. ³ Itea enepohikoneko katarákinoati nóne, namú kíxoane neko pahoéti. Yane yehépoke'exoane, ina pahúkopa káyukopeovo ákoti omópone. ⁴ Yane káyuko pahúkea po'i ahínoe neko únae kavâne, itea ákoneoxo téya katarákinoatihiko nóne, koane óko'okea tûti koane komóhiyea. ⁵ Pahúkopoikomaka po'i ahínoe ne únae kavâne, itea koépekoahiko katarákinoati nóne. Enómaka po'i ahínoe páhoenoa, itea yehépoke'exoahiko katarákinoati nóne, kene po'ínuhiko, koépekoahiko. ⁶ Yane ápe póhutiko xâne ávoti pahukínahiko. Énomone ne koati xe'éxa ákoti omotóva okóvo. Koati ikenétike ixíkoa pahúkea vo'oku hara koeti isóneu: “Teyoâtihihikomo ra nje'éxa” koéti isóneu. ⁷ Itea hara kixókokohiko ne katarákinoati nóne: “Eneporâ'a, koati ítukenemo ra poké'e ivakápune há'a. Hingá, kaépeka úti maka vitúkapeane ne mani ítuke, íkuinoake há'a ivakápu” kixókokonehiko.

⁸ —Yane namú kíxoanehiko ina koepékoa. Yane kuríkeane mûyo meúkeke yane kavâne —koéne éxetina.

⁹ Ina kixovókoxopamaka Jesus neko kamokénoatihiko:

—Ná'ikopomo kíxoaneye únae nonéti neko katarákinoatihiko ne nóne? Pihinoâtimo, ínamo kaepékexa, yane porexópotimo po'ínuhiko xâne kátarakinoa ne nóne. ¹⁰ Ákoikopo yíhoikunoe ne yutoéti emó'uke Itukó'oviti? Énomone ne koéti:

“Enepone mopôî noívokoxine itúkoti péti, ainovó kôe itukóvo koati turíxeovoku uhá koeti kuteâti koeku koati inúxoti mopôî turíxeokonoke péti. ¹¹ Koati Vúnae Itukó'oviti kixoáneye. Yoko vínixoa itúkeovo koati êno ihayú'iuti koekúti ne ítuke” koêti —kíxovokoxoane Jesus ihókopovati ne mopôî noivókokoxineti. *Sâramu 118.22-23*

¹² Yane opósi'ixoanehiko tuti jûdeu kixókumo iká'akea Jesus, itea koati pikoti xanéhiko. Yoko exó kíxoanehiko neko tutiye itúkeovo énomonehiko kíxo Jesus yane exetínati. Yane ákone po'i épemo'ikoke Jesus, píhohikopone.

Epemó'ikokono Jesus koeku isóneunoa ne kóperau nâti

Mt 22.15-22; Lk 20.20-26

¹³ Yane ápe páhoe tuti jûdeu xoko Jesus. Enepohikone páhoe, áinovo farízeuhiko yoko xanénahiko Êrodi, eneponeko nâti. Yoko kahá'atihiko iyupaxó kíxea épemo'ikea Jesus, kaha'aînoati pahúkeovo ya yumópope. ¹⁴ Simoné'ehiko xoko Jesus, hara kixóponoa:

—Ihikaxotí, véxoa itíkovo koati ponóvoti vo'oku ako neívakaxa xâne, itea kutíkokone uhá koeti xâne xikóyoke. Ako yokómomoyi payásoko, itea koati yixóvati ne kaná'uti kixovókuti koane íhikexi ne páhoenovi Itukó'oviti. Ná'ikopo kó'inoaye iséneu ne kóperaxovike Sêza, enepone payásoti nâti ya Róma éxoti koeku úti? Pahúkovi Ponóvoti Kixovókuti hó'e úti poréxea úti? áko'o ákomea okónokoa poréxeokono —kíxoanehiko.

¹⁵ Itea exó kíxea Jesus isóneuhiko itúkeovo itúkoheovoti. Yane hara kíxovokoxoa:

—Na koeti yopósi'okinovonunoe, keha'aînonuti mbahúkeovo ya yumómbope? Yamínanunoe póhuti pe'u tiúketi, ngaha'âti ngomómoyea —kíxovokoxoane.

¹⁶ Yane omínoanehiko ne tiúketi. Ina kixovókokoxopa Jesus:

—Kutí'ikopo itukôa nône yoko íha ovâ ra tiúketike?

Ina yumopâhiko:

—Sêza.

¹⁷ Ina kixovókokoxopaikomaka Jesus:

—Enepone ítuke nâti, peréxapa. Koáhati ítukene. Kúteanemaka koêku xoko Itukó'oviti, koêkuti páhoenopi konokoâtimaka itíki —kíxovokoxoane.

Yane yupíhova iyúpaxeovahiko unáko ne yumópope Jesus.

Epemó'ikokono Jesus exépukopeaxomo ne ivokóvoti

Mt 22.23-33; Lk 20.27-40

¹⁸ Yane ahí'okovomaka Jesus ne sadúseuhiko, enepone koyúhoti ákoyeamo exépuhikapa ne ivokóvoti. Hara kíxoahiko:

¹⁹ —Ihikaxotí, ya yútoe Muíse kúreinovi, hara kôe: “Enepo ivakápu hóyeno ákoti apáhuina xe'éxaino yêno, konokoâti itúkeovo po'ínu ne ivokóvoti koyenópea yêno ne po'ínuikene,

maka avané'e xe'éxainoa, kutí ákoepone xe'éxa ne ivokóvotine” koe yútoe. ²⁰ Yoko ápe nóvo seti koeti hóyeno kopo'ínukokoti. Kóyenone neko xuvé'eti. Ivokóvone, ako ápahuina xe'éxa. ²¹ Enepone sêno ivokóvoti îma, hane koyenópa atípo neko imá'ikene. Ivokóvone nê'e, ákomaka xe'éxainoa neko sêno. Kúteanemaka koêku ne mopó'ape, ivókovone ákotimaka xe'éxainoa neko sêno. ²² Eneponeko seti koeti hóyeno kopo'ínukokoti, heú koéhiko kóyenoyea neko sêno, itea ako ápahuina ikoxé'exaxoati xapákuke. Heú koené'e ívohikeovo, ina ivokóvomaka ne sêno. ²³ Eneponi akaná'u exépuhikopea ne ivokóvoti, kutí'ikoponi itukópaxo koati yêno ne sêno xapákukehiko exepúhikapa nekôyo? vo'oku heú kó'iyeahiko kóyenoyea ne sêno —kíxoanehiko.

²⁴ Ina yumopâhiko Jesus:

—Pahúkinovo ke iséneunoa ra koekúti, vo'oku ákoyea yéxa koêku ne yutoéti emó'uke Itukó'oviti koánemaka ne xunako Itukó'oviti. ²⁵ Vo'oku enepo exepúhikapane ne ivokóvoti, ákonemo koyénoti koane ko'ímati. Kutí koépotinehikomo ánju íhae vanúke, ovóxehiko Itukó'oviti. ²⁶ Ákoikopo yíhoikiku yútoeke Muíse koêku ne exépuhikopeamo ne ivokóvoti? Énomone yane koyúhoyeaku koêku ne kali xuve tikóti ixómoti iruméko ákoti ara'ákapu, xoko yuhó'inoa Itukó'oviti ne Muíse, enepone koêti: “Undi Itukó'oviti, kuvóvone Ábraum, kuvónonemaka Izáki yoko Njáko” koêti. ²⁷ Yane hainá'ikopo kuvóvone ivokóvotine ne Itukó'oviti, ínapo “Ábraum-kene” akôe, itea koati kuvóvone xâne iyukóvoti. Koati hána'iti pahúkeovo iséneunoa —kíxovokoxoane Jesus.

*Koâti nokonéti itúkeokono yane uhá koeti páhoenovi Itukó'oviti
Mt 22.34-40; Lk 10.25-28; 1 Xu 5.3; Ap 2.4*

²⁸ Yoko ápe éskiribaya, enepone ihíkaxoti yútoe Muíse ixómoti kamokénoyea kixoku yúho'ixeokoko. Noixoâne unako yumópope ne Jesus, hara épemoa:

—Kuti itukóvoxo koati nókone xâne itúkea yane uhá koeti páhoenovi Itukó'oviti?

²⁹ Ina yumopâ Jesus:

—Enepone koâti nokonéti ya uhá koêti, énomone ne koêti: “Itínoe íhae Izarâe, yakámokeno. Poéhane Vúnae Itukó'oviti itukóvo ne koati kaná'uti Itukó'oviti. ³⁰ Heru'ó íxea yomíxone koane iséneu koane xináko ákoyea omótova yokóvo ne Itukó'oviti Yúnae” koêti. ³¹ Kene ne pí'ape, harâ'amaka: “Hako motovâ yokóvo ne po'ínuhiko xâne. Kuteâti kixépovoku ákoyea kemáxatikapapu, énomonemaka íxeaneye ne po'ínuhiko xâne” kôe. Ákone po'ínu páhoenoa Itukó'oviti ne xâne itúkea hána'iti nokonéti itúkeokono yara pí'âti.

³² Ina kixoá'ikomaka éskiriba ne Jesus:

—Ihikaxotí, koati únati yimópope, epó'oxo koati kaná'uti poéhayea ne Itukó'oviti. Ako po'ínu kuteâti, poéhane. ³³ Koane koati kaná'uti kónokea heru'ó kíxea uti vomíxone ákoyea omótova vokóvo, koane heru'ó kíxea uti visóneu koane xunako úti, epó'oxo kaná'utimaka kónokea ákoyea omótova vokóvo ne po'ínuhiko xâne, kuteâti kixoku ákoyea kamáxatikapapu úti. Énomoneoxo konokóvo yaneko vikó'iparaxea Itukó'oviti kuteâti hó'openohiko átake yoko po'ínuhiko vomínoake kuteâti —kíxoane.

³⁴ Noixeâne Jesus unáko ne yumópope, hara kíxoa:

—Ákone ahíkapu itíkopivokumo xanena Itukó'oviti —kíxoane. Yane ákone mapikóvati épemo'ikea Jesus.

Epemó'ikoa Jesus ne xanéhiko koêku ne Mésiya

Mt 22.41-46; Lk 20.41-44

³⁵ Koeku íhikaxea Jesus ya témpulu, hara koe épemo'ikoke xanéhiko:

—Na kó'inoaye iséneu ne éskiribahiko, íhikaxinoke itúkeovo ámoripono Ndávi ne Mésiya, enepone páhoe Itukó'oviti koíteovo xâne? ³⁶ Vo'oku koati teyonéti voxú'ikene Ndávi koyuhó'iyea koêku mekúke ya xunákoke Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti xoko kó'iyeku: “Hara kíxoa Itukó'oviti ne Únaem: ‘Ivétakapa énjopeke xoko ivátakoku koati ngapáyasokone imókonemo ipuyúkexa nenékuke ne uhá koeti koêkuti okopópiti’ ” kôe. ³⁷ Koati “Unaém” kixoâti Ndávi. Ápeikopo oxéne itúkeovo ámoripono Ndávi ne Mésiya? —kíxovokoxoane Jesus.

Yoko koati úhепetinoa xanéhiko kámokenoyea.

Koyuhôa Jesus váherexea kixoku itúkeovo ne éskiribahiko

Mt 23.1-36; Lk 20.45-47

³⁸ Ina koemáka ne Jesus koeku íhikaxea:

—Yokóhiyanavao ne éskiribahiko, enepone íhikaxoti yútoe Muíse, yómoti hamá kíxea ípovo kahá'ati ínixeokono itúkeovo teyonéti. Koane enepo yuhoíkoko koeku vékea ya none ovokúti, ahá'axomaka. ³⁹ Koáne ya íhikaxovoku hó'e yoko ya xapa ayuíti, yómotimaka ivátakea xoko ivatákokuti ya nonekútike xoko ivátakoku koati payásotihiko. ⁴⁰ Itea inípono kixoku senóhiko ivokóvoti íma, kutí koe hu'uxeâti óvoku. Yane vo'oku kó'umokeahiko itúkea orásum, kutí koéhiko koati ponóvoti. Itea yupihóvotimo tiveko ipíhoponeokonoke ya po'ínuhiko xâne vo'oku kixoku itúkeovo —kíxovokoxoane.

Koeku tiúketi pôreu sêno ákoti apeínoati

Lk 21.1-4

⁴¹ Koeku vatá kóyeyea ne Jesus yane hána'iti imokóvokuti, inonexó kóyenoa ne kuríkokonoku tiúketi poreúti. Yoko ixómoti komomâ Jesus ne xanéhiko koeku kuríkea tiúketinaya. Êno xâne

iríku kuríkoti ênoti tiûketiya. ⁴² Ina keno'óko sêno ivokóvoti îma, ákotimaka apeínoati, kuríkóponoti kali pi'âti pe'u tiûketi ákoti axu'ína ovâti. ⁴³ Ina ihaxíhiko íhikau ne Jesus. Hara kíxovokoxoa:

—Koati emo'úti ra yunzó'inopinoe: Enepora sêno ivokóvoti îma, ákotimaka apeínoati, énomone xu'inâ pôreu yara uhá koeti po'ínuhiko poréxoti. ⁴⁴ Vo'oku enepone po'ínuhiko poréxoti, xoko haxa tiûketina véyo enepo poréxo. Kene ra sêno, heú kíxoa poréxea ne kali apeínoati, enepone mani kuvóvoneiko ya nókoneke —kíxovokoxoane.

13

Koyuhôa Jesus uk'é'exeokonomo ne hána'iti imokóvokuti

Mt 24.1-2; Lk 21.5-6

¹ Ipuhíkopeane Jesus ne témpulu, ápe íhikau kixoâti:

—Íhikaxotí, yokómoma êno úhe'ene ra hána'iti péti koane oveâti xe'ókuke ipixoâti, koane itóvokuhiko ra mópoina pâredena.

² Ina kixôa Jesus:

—Neíxoa koeku uhá koêti ra hána'itinoe koexépoetihiko ítuke ra péti koane oveâti xe'ókuke ipixoâti? Ákomo ápahuina mópoina pâredena ákoti katahínekexakana. Heu-heú koetimo kotóhinekexeokono —kíxoane.

Turi kotíveti koekúti

Mt 24.3-14; Lk 21.7-19; 1 Pê 1.6-7; 2.19; 3.14; 4.12

³ Koeku ivátahéixea ne Jesus oúke kali mopôí iháxoneti Olívera, inonexó koépinoa neko hána'iti imokóvokuti. Yane ápe épemo'ikoake evo Péturu, Xuâum, Teâku yoko Ándere. Yoko ainóvotinhiko, ako po'i xâne xokóyoke. Hara kixóhiko Jesus:

⁴ —Yokóyuhoinovea ápepemo ra koekútihiko kixínevikemeku, yoko itukóvotimoye hoénaxovo pe enepo kausákapune ra uhá koeti koekútihiko kíxene.

⁵ Yane turíxoane Jesus koyúhoyea koêkumo. Hara kôe:

—Yokóhiyanavonoe, maka hákone aupú'ikopiti. ⁶ Vo'oku enómo xâne simôti xepákukenoe iko'ítukexoti ínza. “Undi páhoe Itukó'oviti koíteovo xâne” koetímo. Koane enómo ítone aúpu'ikea. ⁷ Enepo yeyekáxanoe ápeyeane ákoti tôpi óvoku isukókoti koane kemané'emaka po'ínuhiko eyekoûti ápeyea kahá'ati isúkeokoko, hákonoemo kenóko'i, vo'oku konókoti kó'iyeanemoye itea yanê'e, âvomo simápu hunókoku ra mêum. ⁸ Vo'oku inúxotike apêtímo íhae po'i poké'e isukóponoti xanéhiko íhae po'i poké'e. Koane apêtihikomakamo nâti isukókoti. Ákomakamo tôpi óvoku iyuyôti poké'e koáne hímakati. Enepora koekútihiko, koati turí'ikonemo hána'iti tiveko koekúti.

⁹ —Itea usó yákoyenoe vo'oku yomokónotinoemo yuhoíkovokutike, koane nonékuke pahúkotihiko ya

ihikaxovoku hó'e xanéhiko. Yihipóke'exokonotinoemo, epó'oxo yomokónotinoemo nonékuke ngovenâdohiko, koane nonékuke nâti yepemó'ikokonotimo vo'óngu. Kixínekonokenemoye motovâti keyúhoyi emó'um nonékukehiko. ¹⁰ Itea inúxotike, enepora inámati ihíkauvoti ómonem, konokoâtimo koyúhoyeovo xapa xanéhiko ya uhá koeti poké'e, koêkuti óvohikoku yara kúveu mêum. ¹¹ Enepo yamakánanoene, koane kirikákanane xoko pahúkotihiko, hákomo pipokéxinoa iséneu ne kixékumo yiúho yimópíke, itea koêkuti éxokopíke Itukó'oviti keyúhoyi yaneko ôra, énomonemo yokóyuhu vo'oku hainamo ukeâti xikóyoke ne yiuhómo, itea Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti ne ikoyúhoxopimo. ¹² Apêtimakamo xâne kuríkoti koati po'ínuhiko xoko payásotihiko xâne motovâti koépekeahiko. Kúteanemakamo kíxoaku há'a ne xé'a. Apêtimakamo isukópoti koati há'a yoko êno. Koati koepékopatimo. ¹³ Yupihóvatimo púveopi uhá koeti xâne vo'oku itíkivonoe hokónuti. Itea enepone koxuná'ixovoti ingéneke ákoti aukápapu ikéne tukú koeti hunókokuke, énomonemo pihopô vanúkeke xoko Itukó'oviti —kíxovokoxoane.

Simapúne ne hána'iti tiveko koekúti

Mt 24.15-28; Lk 21.20-24; 2 Ts 2.3

¹⁴Ina koe'íkoma Jesus:

—Enepo neixânenoe ne êno váhere koekúti xoko ákoyeaku omótova óvea koesáyu'ixoati koane kotohínehexopati ne koati sasá'iti kixovókuti, hara ngôe vo'ókuke: (Yoko koêkuti yuhoíkoati rá'a, apásika éxea koêku kixó'ekone.) Enepohikone xâne ovotíya Njúdeya, okóho'inehiko xapa hána'itinoe mopô. ¹⁵ Kene koêkuti xâne ovoti ómomikokuke oúke pêno, hákone urúkopovo kúveu óvoku veyóponea koêkuti apeínoati itea aká'ikaneye okóho'iyea. ¹⁶ Kúteanemaka koêku ne ovóheixoti ya mêum, hákone aukópovo veyóponea po'i ípovo óvokuke. ¹⁷ Hanemo kixovóhiko yaneko káxe, senóhiko ihaíkoti yoko ohíkotiko xe'éxa. ¹⁸ Yépemaikoponoe Itukó'oviti ákoyeamo itúkapu ya xapa kásati ápeyeamo ra koekútihiko. ¹⁹ Vo'oku yaneko káxehiko, koati yupihóvatimo tivéko ne koekútihiko ákoti ápeyeaku ukeâti inâ itukôa Itukó'oviti ra kúveu mêum tukú koeti kó'oyene, epó'oxo ákonemo ápeyeaku kuteâti tivéko ra koekúti. ²⁰ Yoko eneponi kaxu'íkenexa Itukó'oviti neko káxehiko, ákoni iteóvati. Itea vo'ókukehiko ne noívokoe Itukó'oviti, enepohikone iháxiu itúkeovo xe'éxapone, ákomo káxu'íkenexa Itukó'oviti neko káxehiko.

²¹ —Yane enepomo áva kixópitinoe: “Harâ'a ne Mésiya, páhoe Itukó'oviti koíteovo xâne” íxekána, áko'o “Anêko yáko” íxekána, hákonoemo kitipôa, ²² vo'oku enómo koyúhoti itúkeovo Mésiya, páhoe Itukó'oviti koíteovo xâne, itea ákomo akána'u.

Yoko enómakamo mahi porófeta koyúhoti emo'u Itukó'oviti, itea aínovomo ákoti akaná'u. Itúkotihihikomo iyupánevoti yoko koekútihihiko ákoti noíxeokonoku kuteâti. Muhíkovamo ne koati noívokoe Itukó'oviti, enepohikone koati xanéna, kalíhanimo íteokonohiko vo'ókuke. ²³ Yokóhiyanavoikoponoe, vo'oku heú ngíxoane ngoyúhoinopeano tumúneke símeovo neko káxe — kíxovokoxoane.

Koêkumo kayukápapu Jesus

Mt 24.29-31; Lk 21.25-28; 1 Ts 4.15; 2 Ts 1.7; 2 Pê 3.10; Ap 1.7; 19.11

²⁴Ina koe'íkomaka Jesus:

—Yaneko káxehiko ikénepokemo ne kotíveti koekúti ngixínopikenoe, ákonemo parexa uhápu'ine ne káxe, hahakú koetínemo. Koánemaka ne kohê, ákonemo aúhapu'i. ²⁵ Irihíkovotimakamo ne hékere. Koánemaka ne po'ínuhiko apêti ya vanúkeke, itohínekexotimo. ²⁶ Yane noixóponutinemo xanéhiko ngena'ákapa xapákuke kapási, undi íhae vanúke ikútipasikoponovoti xâne. Xané ngixópotinemo êno hána'iti njunáko koane únje'ene koeku indúkeovo hána'iti ihayú'iyuti. ²⁷ Yane ínamo mbahuhíka ovónje, enepohikone ánju íhae vanúke ho'úxopea ne noívongoe, enepohikone koati njanéna, koêkutimo óvohikoku yara uhá koeti kúveu mêm —koéne.

Ihíkavoti ihókovoti koeku xuve figu

Mt 24.32-35; Lk 21.29-33

²⁸Ina koe'íkomaka ne Jesus:

—Ivévakaikopo koêku ra xuve figu koáne ne ihíkavoti ínzokoake. Enepo inamápone ne káva'o koane tûti, yéxoaneno yé'exopeovone kaxena kevópope úko. ²⁹ Kúteanemaka koêku enepo neixânenoe ra koekútihihiko ngixínopikemeku, yexoâtinoemo yé'exevone kaxéna. ³⁰ Koati emo'úti ra yunzó'inopinoo: Enepone xanéhiko apêtimo yaneko káxehiko, ákomo ivákapu koeku âvoyea kaúsakapu uhá koêti ra koekúti ngixínopike ápeyemo. ³¹ Uké'etimo ra poké'e koánemaka ra vanúke, itea enepora emó'um, ákomo uké'eyeaku.

Kaxéna yoko orána ápepemo ne kíxone Jesus

Mt 24.36-44; 1 Ts 5.2; 2 Pê 3.3

³² —Enepone kaxéna yoko orána ápepemo ne koekútihihiko, ako exoâti itukóvotimoye, muhíkova ne ánju íhae vanúke, enepohikone ovoxe Itukó'oviti, muhíkovamaka ûndi, undi Xe'exa Itukó'oviti. Poéhane Nzá'a exôa. ³³ Usokó yákoyeponoe. Itíkapumaka iyukóvoti isóneu, (koane itíkamaka orásaum) vo'oku ákoyea yéxanoe ápepemo. ³⁴ Hara koéneye, kuteâti koeku hóyeno yonoti po'í poké'e. Tumúneke ipúhikea óvoku, poréxoá ne ahínoe éxea koêku ne ítukevo, koane itúkinoa

hó'exeake ne póhutihiko ahínoe. Ínamaka pahukôa ne koyónoti pahapéti ixómoyea noímexopa. ³⁵ Hukínóvoti ngíxeopinoe: Usokó yákoyeponoe. Itíkapumaka iyukóvoti isóneu, vo'oku ako yéxa itukóvotimoye káxe nzeópope, undi kuteâti únae ovokúti seópotine, itúkeovomo ya kiyakáxe, áko'o ya kuku yóti, áko'o itúkeovomo ené'ixapune tapî'i, áko'o itúkeovomo yuponii koêti nzeópeamo. ³⁶ Énomone yákoeneye maka enepo seopó angôe, hákone inu'íngopopi kuteâti koeku xâne imókoti. ³⁷ Enepora yunzó'inopinoe, kúteanemaka yunzó'ino uhá koeti xâne: Hako kutí kê imokoo koyêti, itea itíkapu iyukóvoti isóneu —kíxovokoxoane Jesus.

14

Oposíkokonone kixoku koépekeokono ne Jesus

Mt 26.1-5; Lk 22.1-2; Xu 11.45-53

¹ Yoko pí'aiko káxe ávoti ya kaxena áyui jûdeu hó'eke iháxoneti Páskoá, níkeakuhikomaka pâum ákoti kohiyákoati. Yoko enepohikone tuti sasedóti inuxínoti jûdeu hó'eke, yóko'omaka ne éskiribahiko ihíkaxoti yútoe Muíse, ixómotine oposí'ixo kixoku omé kíxea Jesus iká'akea koane koépekea. ² Hara kixókokonehiko:

—Itea ako yusíka itúkeovo xapa ayuúti mará'inamo ímaikexapu xanéhiko —kixókokone.

Jesus ya Mbétanea

Mt 26.6-13; Xu 12.1-8

³ Yoko Mbétanea óvoheixo ne Jesus óvokuke Símaum, eneponeko unatípeati koati váhere arinéti iháxoneti lépara. Koeku ixómoyea nîko ne Jesus, simóne sêno omoti íhaku xêru itukéti ya hopú'iti mopôí iháxoneti alabásturu. Yoko enepone ómone, puhí koa xêru iháxoneti nârdú, ákoti ánahi, yupihóvotimaka hepíko. Katatákoane sêno neko íhaku xêru, ina ovopú'iko Jesus. ⁴ Xapákuke neko xanéhikoya, ápe poe'aínoati isóneu. Hara kixókokoko:

—Na koeti évokinoa ne êno kohépiti xêru? ⁵ Yusikóneni kaványeyoovo, ínani parekékakana xanéhiko ákoti apeínoati ne ésa'i, vo'oku mani anu'úkoti námoe xâne ko'ítuketi ovâti yehí koeti kohê neko ésa'i —kixókokone.

⁶ Ina kôe ne Jesus:

—Síkeane ra sêno. Na koeti ikétivexinoanoe koêku? Koati únati koekúti ítukeinonu, ⁷ vo'oku kóyekunemo xepákukenoe ne xâne ákoti apeínoati, yoko koêkuti kehá'ayiku hívó'oxinoe, motóva. Kene úndi, ákomo ángoyeneye xepákukenoe. ⁸ Enepora sêno, koati itukínonuti kali itóponone itúkea. Kixínonukeneye ra sêno, koati inúxinonoatine ne kixókonokumo mûyom engaxápune. ⁹ Koati emo'úti ra yunzó'inopinoe: Ya uhá koeti kúveu mêum, koêkutimo koyúhovoku ra inámati ihíkavuvoti ínzikaxone,

koyuhókonotimakamo ítukeinonu ra sêno, puyákoponeovakemo okóvo xâne ra sêno —kíxovokoxoane.

Oposíkoane Njûda kíxoakumo kuríkea ne Jesus xoko puvâti
Mt 26.14-16; Lk 22.3-6

¹⁰ Yoko enepone Njuda Iskarióti, póhuti yane nduse koeti íhikau Jesus, pihóne yúho'ixoponea neko tutíhiko sasedóti inuxínoti jûdeu hó'eke, kahá'ati kuríkea Jesus xokóyokehiko. ¹¹ Yupihovó koéne elókeyea okóvo neko tutíhiko jûdeu kamoánehiko neko yuhó'inoa Njûda, koane koyúhoinoanehiko poréxeamo tiúketi. Yane kúxoixoane Njûda unátiyeaku káxe motovâti kuríkea Jesus xokóyokehiko.

Pahukôa Jesus kóyuseyeovo níkokuhikomo xapa ayuíti
Mt 26.17-19; Lk 22.7-14

¹² Koati inúxoti káxe xapa áyui jûdeu yanekôyoke yaneko níkeakuhiko pâum ákoti kohiyákoati, kaxena isúkeakuhikomaka kali xe'exa su'ûso, ikó'iparaxoke Itukó'oviti ya Pásko. Yaneko káxe, hara kixo Jesus ne íhikauhiko:

—Na kehá'a vónea kóyuseoponea úti ne vóvokumo níkea úti xapa ayuíti? —kíxoanehiko.

¹³ Yane ina pahukôa Jesus ne pi'âti íhikau. Hara kíxoa:

—Píhe pitivóko. Tekópotimo hóyeno koinoti póte puhí koati úne. ¹⁴ Hekápamo, ínamo ixêa ne únae ovokúti xoko úrukopovoku: “Na óvo ne kúveu ovokúti óvongumo nínea xapa áyui Pásko, úndi yoko ínzikauhiko? kixópi Íhikaxoti” íxeamo. ¹⁵ Yane exókopitinoemo koati hána'iti kúveu ovokúti vanúkeke apêti mêsa yoko pánguhiko. Usó koyêtime uhá koetíya. Énomonemo keúsakinavi níkamo utíya —kíxoanehiko.

¹⁶ Úkeane pího neko pi'âti íhikau Jesus ya pitivóko. Yoko uhá koêti neko yuhó'inoa Jesus, áinovo tokopóvoti. Yane kóusokoanehiko neko níkamo xapa áyui Pásko.

Exókoa Jesus itukóvotiye ne kurikoâtimo xapa xanéhiko puvâti
Mt 26.20-25; Lk 22.21-23; Xu 13.21-30

¹⁷ Hahaméne, ina pího Jesus koáne ne nduse koeti íhikau. ¹⁸ Koeku óvea xe'ókuke mêsa níkotíhiko, hara kíxovokoxoa Jesus neko íhikau:

—Koati emo'úti ra yunzó'inopinoo: Anéye póhuti xepákukenoe íníkonuti ítúkoheovoti koeku hókeonu, enepone kurikónutimo xoko xanéhiko puvónuti —kíxovokoxoane.

¹⁹ Yane ikáxu'inehiko okóvo ne íhikau kameáne yúho. Yane pohú pohu koénehiko kíxea Jesus:

—Undíperameamo? —koénehiko

²⁰ Ina kixovókokoxoa Jesus:

—Koati anéyeti xepákuke, itínoe nduse koeti ínzikau. Énomonemo ne xané kixónuti yendémekea pâum utókuke.

21 Koati kaná'uti ngoépekeekonomo kuteâti koeku yutóxeovo ya emó'uke Itukó'oviti vo'ónguke, undi íhae vanúke ikútipasikoponovoti xâne, itea koati kotívetimo koêku ne kurikónutimo xoko xanéhiko puvónuti. Yusikóneni ákoyea ipúhika yara kúveu mêum —kíxovokoxoane.

Níko ne evo Jesus xapa áyui Páskoa

Mt 26.26-30; Lk 22.15-20; 1 Ko 11.23-25

22 Koeku níkeahiko, veyo pâum ne Jesus, ina ikoró'ixovo xoko Itukó'oviti. Yane honó'ekexoane ne pâum, ina porekéxoomaka íhikau koane kíxovokoxea:

—Víyanoe. Enepora pâum, mûyom kixó'eko.

23 Yane ina namukôa ne enovópeti koane íkoro'ixeovo xoko Itukó'oviti. Yane pôrekexoamaka íhikau. Heú koéhiko énoyeova.

24 Ina kixovókoxopamaka:

—Enepora víyum, hane kixó'eko indína ovokínovotimo êno xâne, ésa'i (inámati) kixovókuti ítukeino xâne ne Itukó'oviti. 25 Koati emo'úti ra yunzó'inopinoe: Ákonemo énoyeovangu hô'o ra ha'i úva tukú koetímo yaneko káxe enambápunemaka inámati ho'o úva natíxokuke Itukó'oviti vanúkeke —kíxovokoxoane.

26 Ina imokóvohiko akenéti. Ikénepoke, pihónehiko oúke kali mopôiháxoneti Olívera.

Koyuhó'inoa Jesus koêkumo ne Simaum Pêturu

Mt 26.31-35; Lk 22.31-34; Xu 13.36-38

27 Ina kixovókoxoamaka Jesus ne íhikau:

—Hána'itimo poé'ayeanoe iséneunonu, koane uhá ketínoemo kiríkinu, kuteâti koêku ne yuho Itukó'oviti emó'uke, enepone koêti:

“Ngoepékoatimo ne koyónoti su'ûso, yane uhá koetímo itóhineheyea ne óyonone” koêti —kíxovokoxoane Jesus, íhókovati ne koyónoti su'ûso. *Zacarias 13.7*

28 Ina kixovókoxopamaka:

—Itea enjepúkapano ungópea xapa ivokóvoti, inuxó ngoépotimo timúneke ya Ngalíleya.

29 Yane ina kixôa Pêturu:

—Yusikótimo poé'ayea isóneunopi ne uhá koeti po'ínuhiko xâne koane kuríkeopihiko, itea ûndi, ákomo kalíhuina nguríkea nzókeopi.

30 Ina kixôa Jesus ne Pêturu:

—Koati emo'úti ra yunzó'inopi: Kó'oyene yara yóti tumúnekemo pí'ayea éneo tapî'i, mopo'âtinemo keyuho ákoyea yéxanu —kíxoane.

31 Itea inamá'axo koyuhôa Pêturu ítúkeovo koâti kaná'uti ákoyeamo kuríka. Hara kôe:

—Ákomo kalíhuina ngoyúhoyea ákoyea énjapi, muhíkova okonókovo xané ngíxeopi képekikono —kíxoane.

Kúteanemaka koeku yúho ne po'ínuhiko íhikau Jesus.

Koeku Jesus koitóponovo kotíveti ya Njetisémani

Mt 26.36-46; Lk 22.39-46

³² Yane pihóne evo Jesus ya xoko omómikokuti iháxoneti Njetisémani. Simoánehiko, ina kixovókoxo íhikau:

—Ivétakavonoe yáyeke koeku indúkoponea orásaum —kíxoane.

³³ Poéhane Péturu, Teáku yoko Xuáum ómo. Yane turíxovone yupíheovo ikáxu'iyea okóvo ne Jesus koane eópeamaka hána'iti tiveko isóneu. ³⁴ Ina kixohíko xánena:

—Yupihovó koéne êno hána'iti ikáxu'iyea ongóvo, kutí koe tiveko pevóti. Yavânenoe, hákonoe imêko —koéne.

³⁵ Kali ahikú koéne ne Jesus, yane ipúyukexo xaneâti ísu'okea nône poké'eke epêmo Itukó'oviti áhikuxopinoa ne êno tiveko koêkumo enepo akahá'a. ³⁶ Hara koe yúho:

—Pai, ako tiú'iti koekúti ya xikóyoke. Yáhikuxapinana ra êno hána'iti tiveko ngoêkumo, itea haináya anjáke, itea itúkapu yahá'inonu kousókovo ya njokóyoke —koéne.

³⁷ Ina kayukópovomaka xokóyoke neko mopo'âti. Inu'í kixópane imókeahiko. Ina kíxo Péturu:

—Imékoti Simaúm? Ako ite ákoyea iméka ya kúveu póhuti kali ôra? ³⁸ Hákonoe imêko, koane itika orásaum maka hákone ikerókovo enepo simâpi tiú'iti koekúti hixépikonoke. Vo'oku ya iséneuke, usó kéyeno, itea ya oránake mani kénokiku kétiu'ikivoxo, ú'uso koyéneoxo muyá'iyea iséneu —kíxoanehiko Jesus.

³⁹ Yane káyukopovonemaka itúkoponea orásaum. Kuteâti koeku yúho inúxotike, énomone koéponemakaye yúho. ⁴⁰ Yane káyukopovonemaka xoko íhikauhiko. Inu'í kixópanemaka ímohikea. Koáhati yupihóvatinehiko êno uheko ixépa. Yane ákonehiko exa kixoku yúho.

⁴¹ Ina kayukópinovahikomaka Jesus. Yoko mopó'apene káyukopinova. Hara kíxoahiko:

—Yanéyeikonoe iméki koane yómomiki? Yápenenoe iméki! Simóvone ne ôra, nguri'ókokonoatinemo ne xanéhiko váhere kixoku itúkeovo, undi íhae vanúke ikútipasikoponovoti xâne.

⁴² Yexépukano! Hingá, kenó'okone ne itúkoheovoti ingéneke, enepone kurikónutimo xoko xanéhiko puvónuti —kíxoane.

Ika'ákokonone Jesus

Mt 26.47-56; Lk 22.47-53; Xu 18.3-12

⁴³ Ixómoiko koyúho ne Jesus, simóne Njûda, póhuti yane nduse koeti íhikau. Yoko koati ênoti xánena omotíhiko hána'itinoe pirítai yoko pulô'i, isukópeti. Aínovo páhoe tutíhiko sasedóti inuxínoti jûdeu hó'eke, koane éskiribahiko íhíkaxoti

yútoe Muíse, yoko po'ínuhiko payásoti xapa tuti jûdeu. ⁴⁴ Yoko enepone itûkoheovoti ikéneke Jesus, enepone kuríkoti Jesus xoko xanéhiko puvâti, ápe emó'uinoá ne xánenahiko tumúneke píheahiko. Hara kíxoa: “Enepe hóyeno nziúnoneumo, énomonemo nê'e. Iké'akanenoemo. Usó íxeixane ahúkoti koyonoâti koeku omópea” koéne.

⁴⁵ Ehá'axo símo ne Njûda, ahí'okovone Jesus. “Ihikaxotí” kíxoane. Yane siunoné kixone Jesus yúhoikea. ⁴⁶ Yane namúkonehiko Jesus, ínamaka ika'ákoa. ⁴⁷ Yane apé koene póhuti ya xapákuke íhikau Jesus hekoti hána'iti pirítauna. Maturukenó kixone ahínoe koati payásoti ya uhá koeti sasedóti inuxínutihiko jûdeu hó'eke. ⁴⁸ Ina kixôa Jesus neko xanéhiko:

—Undí'ikopo koati koyuvôrixovoti ísukenati omó kixínekenoe hána'iti pirítau yoko pulô'i, isukópeti nemúkoponinunoe? ⁴⁹ Uhá koeti káxe, koati óvonzexokunepepo xepákukenoe ya hána'itike imokóvokuti inzíkaxoti, yoko ákonoe iké'akanu. Itea kó'inokeneye, koati konokoâti kousokeovo kuteâti ne yutoéti emó'uke Itukó'oviti mekúke —kíxovokoxoane.

⁵⁰ Yane kurí kixone Jesus ne íhikauhiko, kohó'ikene.

⁵¹ Yoko ápe homoêhou hokoâti ne Jesus. Poéhane lénso aú'okovo, ako po'ínu ípovo. Apé koéne namukoâti kaha'âti iká'akea. ⁵² Yane kurí kíxoane neko aú'o, mahupí koéne kohó'iyea.

*Omokóno Jesus nonékuke koati payásoti yúhoikovoku jûdeuhiko
Mt 26.57-68; Lk 22.54-55, 63-71; Xu 18.13-14, 19-24*

⁵³ Ina omohíko Jesus xokóyoke ne koati payásoti ya uhá koeti sasedóti inuxínoti jûdeu hó'eke. Yane ho'úxovone uhá koêti ne tutíhiko sasedóti yoko po'ínuhiko pahúkoti xapákuke tuti jûdeu, koánemaka ne éskiribahiko, enepone íhíkaxoti yútoe Muíse. ⁵⁴ Kene Pêturu, ákone malíka kixoku hókea Jesus. Tukú kíxoa kíndanake óvoku koati payásoti ya uhá koeti sasedóti. Vatá kóyene xapákuke ahinoêtihiko xe'ókuke yúku, onokóvoti. ⁵⁵ Enepehikone tuti sasedóti koane uhá koêti neko pahúkotihiko xoko koati payásoti yúhoikovoku jûdeu, opósikohiko xâne koyúhoti ápeyeya pahúnevo ne Jesus, motovâti koyúhoyea tutíhiko motókeyea koépekeokono ne Jesus, itea ako ínixahiko kuteâti ne áha. ⁵⁶ Koati éno itukóheyeati koêku ne Jesus, itea iyúseo ákoyea akána'u vo'oku ákoyea akútikoko ne yúho.

⁵⁷ Ina exepúhiko po'ínu itukóheotimaka koeku Jesus. Hara kôe yuhóhiko:

⁵⁸ —Kámoa úti ra hóyeno kó'iyea: “Ngotohíneatimo ra sasá'iti óvoku Itukó'oviti, koéxepoe xâne, ínamakamo ngaexépukapa pô'i ya kúveu mopo'âti káxe ákoti itukapu xâne koexépukopa” kôe —koénehiko.

⁵⁹ Itea muhíkova nekôyohiko, ako akútikoko yûho.

⁶⁰ Ina exepúko nonékuke xanéhiko ne koati payásoti ya uhá koeti sasedóti inuxínoti jûdeu hó'eke, ina kixo Jesus:

—Ákomo se'íkpa yûho ra xanéhiko koyúhoti ápeyea váhere ítike?

⁶¹ Itea yunu-yunú koéne ne Jesus. Ako ápahuina emó'u. Yane ina kayukópamaka koati payásoti sasedóti épemo'ikea Jesus. Hara kixo:

—Énomone îti ne Mésiya, páhoe Itukó'oviti koíteovo xâne? Koatí'ikopo iti Xe'éxa ne êno hána'iti ihayú'iuti Itukó'oviti?

⁶² Ina kixôa Jesus:

—Ûndi. Epó'oxo neixónutimo, undi íhae vanúke ikútipasikoponovoti xâne, vatá ngoyépotimo éxopeke Itukó'oviti, enepone apêti xunáko pahúkea uhá koêti. Neixónutimo ungapeâne vanúke koeku evénzekopea xapa kapásihiko — kixoane.

⁶³ Énomone yanê'e kávarerekexopone ípovo muyókuke ne koati payásoti ya uhá koeti sasedóti, éxokovope yupíheovo ímaiheovo vo'oku yuho Jesus, ina kôe:

—Ákone vokónoko po'i koyuhó'inoveati pahúnevo râ'a.

⁶⁴ Kéminenoe yûho. Koati itúkuvoti Itukó'oviti. Na kó'inoaye iséneunoe kó'oyene? —kixovokoxoane.

Heú koéhiko neko tuti jûdeu ínixea kónokea koépekeokono ne Jesus.

⁶⁵ Yane ápenehiko apurú'okoti Jesus, koane ikanóniati koeku isúkeahiko xaneâti kixeahiko:

—Mahí'ipepo iti koati porófeta, íhexaikopo itukóvotiye ra isukópiti —kixoanehiko.

Koánemaka neko koyónotihiko, isúkoamaka.

Koyuhôa Pêturu ákoyea exa Jesus

Mt 26.69-75; Lk 22.56-62; Xu 18.15-18, 25-27

⁶⁶ Yoko ako alú'aka Pêturu kúveuke ne ovokúti vanúkeke xoko iyónokonoku Jesus. Óvoheixoane kîndanake ne ovokúti. Yane ina pihinôa sêno, ahínoe neko koati payásoti ya uhá koeti sasedóti inuxínoti jûdeu hó'eke. ⁶⁷ Noixoâne sêno ne Pêturu ixómoti onokóvo, pono-ponó kixínoane úke ina kixôa:

—Koati itímaka xáneheixone ne Jesus íhae Nazâre.

⁶⁸ Itea hara kixo Pêturu:

—Ako énja ne kixene. Koati ákoti enjâ ne yiûho —kixoane.

Ina ipuhíkopea Pêturu ne óvoheixoku. Hara yonópo xoko vekokúti xe'o pahapéti. Énomone yanê'e, éneone tapî'i. ⁶⁹ Noixópomaka Pêturu neko sêno, hara koépomaka yûho nonékuke neko xanéhikoya:

—Enepora hóyeno, po'ínunemaka íhikau nê'e —koéne.

⁷⁰ Itea káyukopomaka koyúhoyea Pêturu ákoyea éxa. Avo áxu'ikene ina kixopómaka Pêturu neko xanéhikoya:

—Koati kaná'uti itíkivo po'i xáneheixone ne hóyeno, vo'oku itímaka íhae Ngalíleya —kíxoane.

⁷¹ Itea ikána'uxoane Pêturu koyúhoyea ákoyea éxa. Hara kixópamaka:

—Ako énja ne hóyeno kíxenenoe. Ngayumákapunemo ipihápananu Itukó'oviti enepo nzemekékexinapinoe —koéne.

⁷² Ehá'axo koyúhoa Pêturu nê'e, éneoponemaka ne tapî'i. Yoko pí'apene éneo. Yane puyákoPONOVANE okóvo Pêturu neko yuhó'inoa Jesus, enepone koéti: “Tumúneke pí'ayea éneo tapî'i, mopo'âtinemo keyuho ákoyea yéxanu” koéti.

Itukópinovo isóneu ne Pêturu, ákone íta ne êno tiveko isóneu, yane íyone.

15

Omokónone Jesus xoko Pilátu

Mt 27.1-14; Lk 23.1-5; Xu 18.28-38

¹ Yuponíne, ho'úxovone neko tutíhiko sasedóti inuxínoti jûdeu hó'eke, koáne ne po'ínuhiko payásoti xapa tutíhiko jûdeu, koánemaka ne éskiribahiko ihíkaxoti yútoe Muíse, yoko uhá koeti ha'ínehiko yane koati payásoti yúhoikovoku jûdeu. Yane iká'akonehiko Jesus, ina omáhiko xoko Pilátu, kurikoâtihiko xokóyoke. ² Ina kixôa Pilátu ne Jesus:

—Ití'oxo natina jûdeu?

Ina yumopâ Jesus:

—Enepone yépemonuke, kouhahu'ikoa indúkeova —kíxoane.

³ Yane koyúhoane tutíhiko sasedóti inuxínoti jûdeu hó'eke enó'iyea ítuke Jesus ákoti aunáti. ⁴ Ina kixopâmaka Pilátu ne Jesus:

—Ako yiúho? Ako kéma yuhóhiko ra koyúhoti enó'iyea váhere ítike?

⁵ Itea yunu-yunú koéne ne Jesus, ako yumápa, kutí'inoke yupihóvati iyúpaxeova Pilátu.

Pahukókono Jesus kuríhuxeokono

Mt 27.15-26; Lk 23.13-25; Xu 18.39-19.16

⁶ Ya kaxénake neko áyui jûdeuhiko, kóyekune kuríkopea póhuti iká'aeti ne Pilátu, koékuti épemone xanéhiko kuríkopeokono.

⁷ Yoko ápe hóyeno koéhati Mbarâba híyeuke neko ika'áhikovoti yanekôyo, vo'oku ápeyea koépeu yaneko koturíhiko xâne okopóhiko nâti yanekôyoke. ⁸ Ina pího neko êno xâne xoko Pilátu epemóponoati kuríkopea póhuti iká'aeti kuteâti kixoku ítúkeovo ya kaxena ayuíti. ⁹ Ina kixovókoxoa Pilátu:

—Kehá'anoe nguríkopea ra netína, itínoe jûdeu? —
kíxovokoxoane.

¹⁰ Yoko éxoa Pilátu itúkeovo imaíkinovoti Jesus ne tutíhiko sasedóti vo'oku iyókeovati xunáko, kutí'inoke kurikoâti xokóyoke. ¹¹ Yoko enepone tutíhiko sasedóti, ítokuxea okóvo neko xanéhiko kahá'ayea itúkeovo Mbarâba épemohiko kuríkopeokono. ¹² Ina kixovókokoxopamaka Pilátu neko xanéhiko:

—Kene ra iháxoneti netína, itínoe jûdeu, namo ínjaye?

¹³ —Kirúhuxa! —koénehiko yûho vaúkexea.

¹⁴ Ina kixovókokoxopamaka Pilátu:

—Kutí'ikopo itúko pahúnevo râ'a? —koéne.

Itea inamá'axone koxunáko yûho vaúkexea kónokea kurúhuxeokono ne Jesus.

¹⁵ Vo'oku kahá'ayea iyúni'ikea xanéhiko ne Pilátu, kuríkopinonehiko ne Mbarâba, ina pahúko yehépoke'exeokono Jesus. Yane kuri'okoanemaka neko xanéhiko kurúhuxoponea.

Koemóke'ea húndaruhiko ne Jesus

Mt 27.27-31; Xu 19.2-3

¹⁶ Ina ómo Jesus ne húndaruhiko kúveuke neko óvoku Pilátu, enepone óvokumaka natíxea. Yane heú kíxoane ho'úxea ne po'ínuhiko húndaru ¹⁷ ina itukínohiko Jesus harará'iti ipovóti hamá koeti poké'eke, kuteâti ípovo nâti, ínamaka itukínoahiko kôroa, itea ainóvoti ka'áveti káva'o tikóti veínoa úhekexea, ina ípíheahiko tutíkuke ¹⁸ itúkovotihiko teyoâti. Yane hara koéhiko:

—Iháyu'ikakana ra natina jûdeuhiko! —koénehiko koémoke'eyea,

¹⁹ koane ipúsopu'ikeahiko ya pulô'i, koane ápuru'okeahiko, ina ipuyúkexeahikomaka nonékuke itúkovotihiko ihayú'ikoati.

²⁰ Uke'éxoanehiko komóhiyeya, ina veyopeâhiko ne harará'iti ípovoxeakemeku, ina itukópinoamaka ne koati ípovo. Úkeane omáhiko meúkeke kurúhuxoponea.

Kuruhúxokonone Jesus

Mt 27.32-44; Lk 23.26-43; Xu 19.17-27

²¹ Yoko ápe hóyeno koéhati Símaum íhae Síreni ukopeâti mêum, vekopâtimaka neko xêne. Yoko ha'a Alíxandere yoko Rúfu neko hóyeno. Énomone íkoinoxohiko kurúhuna Jesus.

²² Yane ísimonehiko Jesus ya xoko iháxoneti Ngoúgota. Yoko “Óvoku Opepú'iti” koêti ne Ngoúgota. ²³ Ina porexóhiko Jesus víyum apêti ánahi iháxoneti mîra, enepone iyuhii kixoti ohonéti, itea ako énapa Jesus. ²⁴ Yane kurúhuxoanehiko, ínamaka haxakéxokokoahiko ne ípovo Jesus. Yoko kuríkohiko inúxotike komomâti itukóvotimoye ípovo Jesus námoe póhutihiko. ²⁵ Yoko nóvene ôra kuruhúxoahiko. ²⁶ Tutíkuke kurúhuna Jesus ápe yutoéti koyuhoâti kurúhuxinokonoke. Hara kôe neko yutoéti: “Natina jûdeuhiko râ'a” kôe.

27 Ápemaka pi'âti ómevoti, ha'ine Jesus kurúhuxeokono, poéha éxopeke, poéhamaka lopékuke. (28 Yane koati tokopóvoti neko kúxoti yutoéti emó'uke Itukó'oviti, eneponeko koêti: “Kuti kixókono váhere xâne ákoti aunáti ítuke” koêti.)

29 Eneporâ'âti, koémoke'e Jesus koane kayákakinoa tûti. Hara koéhiko:

—Mahi ketohíneatimo ne hána'iti imokóvokuti koane mahi kexépukopatimakamo ya kúveu mopo'âti káxe! 30 Keítapapuikopo, koane yevésekapí ne kurúhu —kíxoanehiko.

31 Kúteanemaka kíxoaku tutíhiko sasedóti koémoke'eyea, koánemaka ne éskiribahiko, enepone ihíkaxoti yútoe Muíse. Hara kixókokohiko:

—Eneporâ'a, koítovopepo po'íhiko xâne itea ákone xunáko koítovopevo. 32 Mahi koati Mésiya, páhoe Itukó'oviti koíteovo xâne, natínamaka Izarâe! Evésekapeakopo ne kurúhu motovâti noíxea úti, ínamo vakutípoa —koénehiko.

Koánemaka neko ha'ine kurúhuxeokono, koémoke'eamaka.

Koeku Jesus ivokóvone

Mt 27.45-56; Lk 23.44-49; Xu 19.28-30

33 Itumúkone káxe, hahámone uhá koeti kúveu mêum tukú koeti mopo'âti ôra ya kiyakáxe. 34 Itopónone mopo'âti ôra, koati kohonókoti emó'u ne Jesus. Hara koe hónoti yúho vaúkea ya emó'uke:

—Eloí, Eloí, lama sabakitáni? —koéne.

Yoko hara koêti neko yúho: “Unaém, Unaém, na koeti kurí kixínenu?” koêti. 35 Xapákuke neko xanéhiko kamoâti, ápe koêti:

—Yokómomapihi koêku, Íliya iháxiko —koéhiko.

36 Ina apê póhuti xapákuke neko xâne ehakóvoti, kalaká'ikoponoti esponja xoko viyum-hí koêti, ina ipíhoá kirípuhike étakati ipíhoati pahákuke Jesus, iyúkoati. Ina kôe:

—Vokómomavo veyópeaxomo Íliya —koéne.

37 Ina apépomaka koati êno hónoti emo'u Jesus. Yane íhunokoane ne omíxone, ivókovone.

38 Yoko énomone yaneko ókoku ôra, ívarereo neko êno kopópoti váhere haxakoâti kúveu neko hána'iti imokóvokuti. Koati kukúkeke ívarereo ukeâti vanúkeke yonoti poké'eke.

39 Eneporâ'âti tuti húndaru xe'ó koyêti nonékuke kurúhuna Jesus, noixoâne kixoku ivókeovo ne Jesus, hara kôe:

—Koati kaná'uteoxo itúkeovo Xe'exa Itukó'oviti ra hóyeno —koéne.

40 Ápemaka senóhikoya ákoti malíka okínoaku ixómoyea komóma. Xapákuke neko senóhiko, ápe Mariya Mandálena; yoko po'ímaka koéhati Mâriya, enepone eno Yúse yoko Teáku. Yoko énomone ne Teáku nihí'iti yane po'i koéhati Teáku. Ina apémaka Salúme.

⁴¹ Enepohikora sêno, aínovo xanéheixoti Jesus ovo'íko ya Ngalíleya koane huvo'óxoatine ya nókone. Enómaka po'ínuhiko sêno xaneâti ne Jesus koeku yónea Njeruzálem.

Koeku Jesus ekoxókonone

Mt 27.57-61; Lk 23.50-56; Xu 19.38-42

⁴² Kiyoné'e káxe, koeku itúkeovo kóyuseovopene júdeuhiko vo'oku áyui, koáne ye'ékotinemaka úrukeovo ne sâputu, ⁴³ ápe hóyeno koéhati Yúse íhae Arimáteya, hóyeno koati teyonéti ya xapákuke tutíyehiko koatíke payásoti yúhoikovoku júdeu. Yoko koati kuxoíxoati nê'e símeovo ne kaxena natíxea Itukó'oviti xapa xâne. Yane kóxunakovo píhea xoko Pilátu, epemóponoati yusíkea veyópea muyo Jesus kuruhúke. ⁴⁴ Iyúpaxova Pilátu neko eyékou ivókeovone Jesus, ina ihaxíkoa neko tuti húndaru epemó'íkoati itúkeovo koati kaná'uti ivókeovone. ⁴⁵ Exoâne xoko tuti húndaru kaná'uyea ivókeovone ne Jesus, yane síkoane neko Yúse veyópea muyo Jesus. ⁴⁶ Úkeane pího veyóponea kuruhúke. Ina aupíxoá ya kalísoti ipovóti vaneu, enepone iháxoneti líyum, iyonoâti xoko uhôro kehoéti mopoíke. Yane ínamaka kohokôroroko mopôî exéxeake ne uhôro. ⁴⁷ Yoko noíke'eheixoa Mariya Mandâlena iyónokonoku neko muyo Jesus, koánemaka Mâriya, eno Yúse.

16

Koeku Jesus exepúkopone ukópea xapa ivokóvoti

Mt 28.1-8; Lk 24.1-12; Xu 20.1-10

¹ Evesékone sâputu, pihóne Mariya Mandâlena; yóko'omaka ne po'í koéhati Mâriya, enepone eno Teâku; koánemaka po'í sêno iháxoneti Salúme vanéxoponea kohépiti xêru óvo'okopemo Jesus.

² Koati yuponii koéti lúmingu ínati ipuhíko káxe, pihónehiko xoko ekóxokonoku Jesus. ³ Ina kixokókohiko:

—Kutimo veyinó'ovea ne mopôî exexoâti ne uhôro? — kixókokohiko.

⁴ Simoánehiko, noíxoane ahíkuxeokonone neko mopôî. Yoko koati yupihóvati pu'íko. ⁵ Urúkovanehiko neko ekóxokonoku Jesus, tokononé koene kutí koeti homoêhou hóhopu koyêti ípovo, vatá koyêti ya éxopeke. Yupihovó koéne kónoko'iyeahiko ne sêno xaneâti hána'iti píkea. ⁶ Ina kôe neko yuhó'ixoati:

—Hákonoe kenóko'i. Koati Jesus íhae Nazâre yopósikoponoe, eneponeko kuruhúxonoti, itea exépukopone nê'e, áko'one yáyeke. Yokómomapihi ra ekóxokonoku. ⁷ Kó'oyene yéta'akapana ne íhikauhiko yoko Pêturu inuxó koépeamo ne Jesus tímúnekenoe ya Ngalíleya. Yákonoye neixópatinoemo kuteâti koeku yuhó'inopi yanekôyo —kíxoanehiko.

⁸ Yane ipúhikopeane senóhiko neko ekóxokonoku Jesus. Koati ehakópovotihiko pihópea vo'oku yupíheovo píkea koane koyó'ikeyea. Ako éto'oepe koêku neko noíxone vo'oku píkeahiko.

Exókopovo Mariya Mandâlena ne Jesus

Mt 28.9-10; Xu 20.11-18

⁹ Koati yuponii koêti ya lûmingu, exépukopo ne Jesus ukópea xapa ivokóvoti. Mariya Mandâlena itukóvo inúxoti éxokopovoke inâ exepúkopo. Énomone neko Mâriya koítovone Jesus, enepone kopúhikopeaku seti koeti ndémoniu. ¹⁰ Yane pihóne Mâriya éto'okoponeahiko neko ha'íneheixone Jesus ixómoti isoné'ekovo koane íyoyea. ¹¹ Itea ako akútipoahiko kameáne yûho exépukopeane koane noíxopea.

Exókopovo Jesus ne íhikauhiko

Mt 28.16-20; Lk 24.13-49; Xu 20.19-23; Át 1.6-8

¹² Ikénepoke, kópoe'akopovo ne Jesus, koane éxokopovo po'í pi'âti kutipoâti yonotíhiko ya mêum. ¹³ Yane pihóne neko pi'âti éto'okoponea neko po'ínuhiko íhikau Jesus, itea ákomaka akútípokonohiko yûho.

¹⁴ Ikénepoke ina exókopovamaka Jesus neko unze koeti íhikau koeku ixómoyea níkhiko xe'ókuke mêsa. Sayá'ikoa Jesus vo'oku ákoyea akútipoahiko koane vo'oku tiú'iyea omíxone yaneko ákoyeahiko akútipoa yûho neko noixópati exepúkopone. ¹⁵ Ina kixovókoxoamaka Jesus:

—Pihénoe yara uhá koeti kúveu mêum. Yokóyuhoinoa uhá koeti xâne ra inámati íhikauvoti omínombike. ¹⁶ Uhá koeti xâne kutipoâti, koane ahíkovoti ya inzáke, énomonemo pihopô vanúkeke xoko Itukó'oviti. Itea enepone xâne ákoti akútipoa, yonópotimo ipihóponovokutike. ¹⁷ Enepone kutipoâti, harâ'a ra iyupánevoti ítukemo, hoénaxovepe njunáko xokóyoke. Ya inzáke, kopúhikopotimo ndémoniu urúkovoti xoko xâne, koane koyúhotimo inámatihiko yuhôti ákoti itukapu yûho. ¹⁸ Motovâtimo namúkea koéxoe koane énoyeovo ekâti koépekoti, kuteâti vénenu, itea ákomo yuvâti. Koane ipíhahiko vô'u tutíkuke ka'aríneti, itóvotihikomo —kíxovokoxoane Jesus.

Pihopóne Jesus vanúkeke

Lk 24.50-53; Át 1.9-11

¹⁹ Uke'éxoane Vúnae Jesus yúho'ixea neko íhikauhiko, pihópone vanúkeke. Ivátakopone éxopeke Itukó'oviti xoko ivátakoku kapáyasokone Itukó'oviti. ²⁰ Yane pihónehiko neko íhikau koyúhoponea koeku Jesus ya uhá koeti yónokuhiko. Yoko huvó'oxoamaka Vúnae, kouhápu'ikeati kaná'uko ne yûho yane iyupánevoti poréxoake itúkea.

Hunókokune.

YÚTOE LÚKA koyúhoti koeku Jesus

Lúka koéha yutoxoâti ra koyuhópeti. Énomonemaka yutoxôa ne koyúhope Átu. Xoko Kolósensi 4.4 vínixea itúkeovo ndútu neko Lúka. Enepone po'ínuhiko yutóxoti koeku Jesus, enepone Máteu, Márku yoko Xuâum, ainovo jûdeu. Poéhane Lúka ako itukápu jûdeu xapákuke. Teófilu koéha ne hóyeno pahúkinoake Lúka ne yútoe. Hainámaka jûdeu nê'e.

Yane yútoe, koyúhoa Lúka koêku ne Jesus ukeâti inâ apê yara kúveu mêum tukú koeti pihopóne vanúkeke. Kene ya Átu, yutóxoá itone itúkea neko ápostulunahiko Jesus vo'ókuke ne xunako Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti xokóyokehiko, ike pihópine Jesus ya vanúkeke.

Enepone Máteu yoko Lúka, ainovo yutoxínoveati îha ne oxúnoekene Jesus xoko turi yútoe. Yane yútoe Máteu, hane kóukeovo xoko Yúse, há'axeovoke Jesus yonópoti tukú koeti xoko Ábraum, koati turi jûdeu, exókoveati yanê'e motókeyea itúkeovo natina jûdeu ne Jesus. Ene itúkinovo tukú koeti xoko Ábraum ne îha oxúnoekene Jesus ya yútoe Máteu. Kene Lúka, xoko iyénoxapa Mâriya, enepone eno Jesus kóukea éxokovea îha oxúnoekene Jesus tukú koeti xoko Ádaum, enepone inúxoti xâne yara kúveu mêum. Itúkinovo xoko Ádaum kóukea Lúka ne yútoe, koati exókoviti itúkeovo uhá koeti xâne yara kúveu mêum simíno ne Jesus koíteova, kene haina pohúneti jûdeuhiko. Énomonemaka so'ixóvoxo, îhaxopinovake Jesus ne îhae vanúke ikútipasikoponovoti xâne.

So'íxinoveamaka Lúka yara yútoe kóseanayea Jesus ne xâne ka'aríneti, koane xâne kixeóvovoti ákoti itúkokonoke, koane xâne ákoti apeínoati, koánemaka xâne puvonéti kuteâti neko koperáxinotihiko nâti, yoko xâne îhae Samâriya, koane xâne pahukóvoti, yoko senóhiko.

¹ Enóne xâne itúkoti xunáko kókoyuse kíxea yutóxea koêku ra koekútihiko kousókovotine xapákuke ûti yaneko káxehiko pihotíne. ² Enepone yútoehiko, hane koyúhoinovi, noíxone ne xanéhiko noixoâti ra koekútihiko ukeâti inâ turixóvo, enepohikone koyuhoâtimaka ra emo'u Vúnae. ³ Ngoánemaka, íninjoa unáko yundóxinopea ra koekúti Teofilú, iti hána'iti teyonéti xapákuke ûti. Yoko enóne ngóxuna'ixeovo ombósikea uha-uhá ngíxea énjea koêku ra koekútihiko ukeátine inâ turixóvo, koane kókoyuse ngíxoá yundóxinopea ukeâti túri tukú

koeti hunókoku, ⁴ maka yéxaneoxo itúkeovo koati kaná'uti ne ihíkavoti ihikexokonoke.

Koêku Nzakâriya yoko Izâbe

⁵ Yaneko káxehiko itukóvoiko nâti ne Êrodi ya poké'exa Njúdeya, ápe hóyeno koéhati Nzakâriya. Enepone hóyeno, sasedóti inuxínoti júdeu hó'eke itukóvoye. Yoko ápe iháxakokuhiko ne sasedóti, vo'oku ahe'ó ahe'o kíxeokoko ítukeke. Enepone iháxakoku Nzakâriya, xoko ítuke Âmbiya óvo. Izâbe koéha yêno neko Nzakâriya. Yoko iyénoxapamaka sasedóti neko yêno. ⁶ Koati ponóvoti kixoku itúkeovohiko nonékuke Itukó'oviti neko pi'âti. Koati itukoâtihiko heú koêti ne yutoxóvoti Ponóvotike Kixovókuti yútoe Muíse, koane heú koêti ne páhoenovi Itukó'oviti vitúkea, ⁷ itea ako ápahuina xe'éxa. Akó'oti okoxé'exa neko Izâbe. Yoko koati yekotíxotinehikomaka neko pi'âti.

Inâ koyuhóvo ipúhikeamo Xuaum Mbátita

⁸ Po'íke káxe, ixómoti ko'ítúke sasá'iti ítuke Itukó'oviti ne Nzakâriya, vo'oku símeovone kaxena ko'ítukepe. Yoko kuríkohiko ne sasedóti inúxotike, ⁹ kuteâti kíxoakuhiko ítúkea motovâti éxea itukóvotiye xapákuke urúkovatimo ne sasá'iti iháxakoku kúveu ne hána'iti imokóvokuti, enepone témpulu, ítúkoponea ne itukétiya. Yoko xoko Nzakâriya iríkovo ne kûrehiko kutí'inoke urúkovati oró'okoponea ne ísensu kixonéti, ikó'iparaxoke Itukó'oviti, enepone êno úheti ihópune oro'ókokono. ¹⁰ Kene ne xanéhiko, ôvane meúkeke ítúkotihipo orásaum koêku oró'okea ísensu ne Nzakâriya. ¹¹ Yane apé kó'inoane ánju, ovoxe Itukó'oviti ukeâti vanúke. Xe'ó kó'iyeané éxopeke oró'okovoku ikó'iparaxokonoke Itukó'oviti. ¹² Noixoâne Nzakâriya, kónoko'i. Yupihovó koe píkea. ¹³ Yane hara kíxoa ánju:

—Hako píke Nzakariyá, vo'oku kámoane Itukó'oviti ne yorásauna. Apêtimo xi'íxa, hóyeno kalivôno, xoko yîno Izâbe. Xuâum íheximo. ¹⁴ Hána'itimo elókeko yokóvo, koane hána'itimo úhepeko iséneu vo'ókuke. Enómakamo xâne elokeâti okóvo ipuhíkane. ¹⁵ Koati hána'itimo teyonéti ítukeke Vúnae. Ákomo énapu víyum koane koêkuti kó'iyevoku ekâti, epó'oxo ukeátinemo okóvoike êno, xúnatimo ne Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti xokóyoke. ¹⁶ Koane enómo xâne xapákuke íhae Izarâe ponopóvoti hókea Itukó'oviti, Únae, vo'ókuke nê'e. ¹⁷ Énomonemo inuxíno Vúnae, koane xúnatimo ne Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti xokóyoke kuteâti koêku xoko Íliya, eneponeko koyúhote emo'u Itukó'oviti mekúke. Énomone kutí'inomo ponopóvoti kixoku hókea Itukó'oviti ne xanéhiko kó'oyene, kuteâti koêku póneovo hókea oxúnoekene mekúke. Énomonemakamo kutí'ino

koyúseopotí kixoku itúkeovo ne xâne ákotihiko itukâ ne páhoenovi Itukó'oviti vitúkea, koane hokopâtimo ne xêne hókone xanéhiko ponóvoti isóneu. Yanê'e, usó koyêtimo ne xanéhiko kutípea emo'u Vúnae simané'e xapákuke —kíxoane ánju.

¹⁸ Ina kixôa Nzakâriya:

—Namo ngíxoaye énjea itúkeovo kaná'uti? Vo'oku yéngotixone, koane yupíhovanemaka hóvenoxea ne múnjone —koéne.

¹⁹ Ina kixôa ánju:

—Undi Ngabiríye, undi ovóheixoti xoko Itukó'oviti ngxó'ixeati koêkuti kovóxenuku. Énomone pahukónu yúnzo'ixoponeopi koane ngoyúhopoinopea ra únati eyekoúti. ²⁰ Itea vo'oku ákoyea yakútípoa ra yúnzo, ukeátine kó'oyene, ákonemo ite keyúhoyi. Ákonemo ipúhika yemó'u tukú koetímo yaneko káxe kausákapune ra koekúti ngxínopike. Yoko kousókovotimo simapúne koati kaxéna —kíxoane ánju neko Nzakâriya.

²¹ Yoko kohíxopovane xanéhiko ne Nzakâriya koane iyúpaxeovahiko yupíheovo xu'íkeneyea kúveuke ne sasá'iti óvoku Itukó'oviti. ²² Ipuhíkopone, ákone ita koyúhoyea. Yane exó kíxoane xanéhiko ápeyea noíxone ukeâti xoko Itukó'oviti kúveuke neko sasá'iti iháxakoku témpulu. Vô'u veínoane Nzakâriya éxokea ne xanéhiko âha koyúhoyea koêku ákoyea ita koyúhoyea.

²³ Evesékone kaxéna ne Nzakâriya itúkea ítuke nonékuke Itukó'oviti, pihópone óvokuke. ²⁴ Ehane íhaiko ne Izâbe, yêno. Kúveu singu koeti kohê, ôvoheixoane Izâbe óvokuke, ákone ipúhika. Hara kôe:

²⁵ —Koati hána'iti seánakonu Vúnae. Kó'oyene, ákonemo noixó ínjakana —koéne.

Koêku etó'okoa ánju ne Mâriya itúkeovomo eno Jesus

²⁶ Sei koené'e kóhea ne Izâbe íhaieka, pahúkopamaka Itukó'oviti ne ovóxe íhae vanúke, enepone Ngabiríye. Pahúkoa ya pitivóko koéhati Nazâre ya poké'exa Ngalíleya. ²⁷ Xoko inámatiko árunoe ávoti oko'íma pahúkokono. Yoko hoénaxoane hóyeno koéhati Yúse itúkeovomo yêno neko árunoe. Enepone Yúse, koati ámoripono Ndávi, enepone hána'iti nâti mekúke. Mâriya koéha neko árunoe yenómo. ²⁸ Urúkovane ánju neko ovokúti xoko óvoheixoku ne Mâriya, hara kíxo:

—Aéloke yokóvo. Koati únati kêku. Anéye ne Vúnae xikóyoke —kíxoane.

²⁹ Itea koyó'i ne Mâriya kameáne yúho. Akó'oti exína isóneu kixínoakeneye ánju emó'uino. Yane opósikoane ya isóneuke kixó'ekone neko yúho. ³⁰ Ina kixôa ánju:

—Hako píke Mariyá. Koati únati isóneunopi Itukó'oviti.
³¹ Iheíkotimo, koane kexe'éxatimo hóyeno kalivôno. Jesus íheximo. ³² Koati hána'itimo teyonéti nê'e. Iháxeokonotimo Xe'éxa ne koati Payásoti ya uhá koêti. Porexoâtimo Vúnae Itukó'oviti itúkeovo koati hána'iti nâti kuteâti koêku Ndávi, enepone oxú'ikene. ³³ Ákomo hunókoku itúkeovo natina amósenopono Njáko. Koati ákotimo hunókoku natíxea —kíxoane ánju ne Mâriya.

³⁴ Ina kixôa Mâriya:

—Namo kixó'oye ngoêku? Undí'iko ârunoe, avo yúho'ixeonuku hóyeno —kíxoane.

³⁵ Ina kixôa ánju:

—Evesékotimo ne Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti xikóyoke. Koati xúnatimo xikóyoke xunáko ne Vúnae, enepone koati Payásoti ya uhá koêti. Énomonemo porexópi kexé'exayi, kutí'inokemo iháxokonoti Xe'exa Itukó'oviti ne sasá'iti kalivôno ipuhíkotimo. ³⁶ Kene enepone iyíno, Izâbe, apêtimakamo xe'éxa koêku hóvenoxeane, hóyeno kalivôno. Sei koene kóhea yoko koyúhokono ákoyea okóxe'exa. ³⁷ Kó'inokeneye, vo'oku ako koekúti ákoti itâ itúkea ne Itukó'oviti yane uhá koeti yúho itúkeamo —kíxoane.

³⁸ Ina kixôa Mâriya:

—Usó ngóye, koêkuti isóneunonu Itukó'oviti. Kaúsakapunemo njokóyoke kuteâti ra yihó'inonu —kíxoane.

Yane pihópeane neko ánju.

Xo'opêpoinoa Mâriya ne Izâbe

³⁹ Yaneko káxehiko, kousookovo ne Mâriya. Éhakovo píhea ya pitivóko ovoti xapa mopôï poké'exake Njúdeya. ⁴⁰ Simoné'eya, úrukovone óvokuke Nzakâriya koane yúhoikea Izâbe. ⁴¹ Ehá'axo kámoa Izâbe ne emo'u Mâriya yuhoíkoane, ehévakovo ne kalivôno okóvoike Izâbe. Koati xúnati ne Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti xoko Izâbe ⁴² ina kohonóko emó'u koyúhoyea. Hara kôe:

—Koati yupihóvoti unako kêku ya uhá koeti po'ínuhiko sêno. Koánemakamo ne xi'íxa, koati únatimo koêku ya uhá koeti po'ínuhiko kalivôno. ⁴³ Ako omóndokea síminu, iti eno Únaem. ⁴⁴ Vo'oku ehá'axo ngámoa ne yemó'u yihoíkonumeku, ehévakovo ne kalivôno ongóvoike, yupihóvoti elókeyea okóvo. ⁴⁵ Koati únati kêku, iti kutipoâti ne yuhó'inopi Vúnae vo'oku kousókovotinemo ne yuhó'inopi —kíxoane Izâbe.

Akene Mâriya

⁴⁶ Ina kôe ne Mâriya:

—Koati yupihóvoti ngahána'ikea ra Itukó'oviti, Únaem. ⁴⁷ Koâti hána'iti elókeko ongóvo vo'oku Itukó'oviti, enepone

Koítóvonuti, ⁴⁸ vo'oku puyákeovonu okóvo, undi kixéóvonvoti ovóxe. Ukeátine kó'oyene, inixoâtinemo uhá koeti xâne itúkeovo koati únati ngoêku, ⁴⁹ vo'oku koati hána'iti ítukeinonu Itukó'oviti, enepone Xúnati ya uhá koêti. Koati sasá'iti ne îha. ⁵⁰ Ako hunókoku seánakoa ne uhá koeti teyoâti. Enepone seánako, anêkomaka ouêkeke xe'éxaxapa yoko ámoripono xâne kutipoâti. ⁵¹ Kouútata'ixoa Itukó'oviti ne hána'iti xunáko. Íkorokoa ne inixópovoti itúkeovo payásoti, ixané kixópa ne âha itúkea. ⁵² Íkorokoamaka ne payásotihiko yane itúkeovo hána'iti pahúkoti. Hane kapáyasokopo xâne ákoti xunáko koane ákoti apayáso. ⁵³ Poréxopamaka êno únatinoe koekúti ne xâne kutí koeti épeu hímakati. Kene ne iríku, veyópea apeínoati. ⁵⁴ Huvó'oxovi, uti îhae Izarâe, uti ovóxe, kuteâtimaka yuhó'ino voxúnoekene itúkeamo ya seánakovike. ⁵⁵ Ênomone neko yuhôti ákotinemo uké'eyeaku, yuhó'ino Ábraum koánemaka ne uhá koeti ámoripono. Ênomone itúko ne Itukó'oviti kuteâti yuhó'ino voxúnoekene mekúke —koéne ne Mâriya.

⁵⁶ Yoko mopó'a kohê ovóponoa Mâriya xoko Izâbe. Yane pihópone óvokuke.

Koêku Xuâum Mbátita inâ ipuhíko

⁵⁷ Simovóne kaxena ipúhikope xe'éxa ne Izâbe, hóyeno kalivôno koxé'ixa. ⁵⁸ Enepone múxonehiko evo Izâbe oveâti xêrerekuke óvoku, koánemaka ne iyénoxapa, eyékoxoane koêku ne hána'iti seánakoa Vúnae, koane huvó'oxoponeahiko ya hána'iti elókeko okóvo. ⁵⁹ Oitú koené'e kaxéna ne kalivôno, sirkunsidá kíxoanehiko. Yoko kahá'ane xanéhiko íhaxoepa iha há'a, ⁶⁰ itea hara kíxoahiko êno ne kalivôno:

—Ákomo kalíhuina koéhapea iha há'a râ'a. Xuâum koéhamo — kíxoane.

⁶¹ Ina kixokóno:

—Itea ako ápahuina iyíno koehâti ne ihâe —kixókonone.

⁶² Ina epemó'ikeahiko há'a ahá'ino koéhayea ne kalivôno. Vô'u veínoahiko épemo'ikea. ⁶³ Yane épemone kali tâpoa ne Nzakâriya, yutóxoku. Hara koe yútoe: “Xuâum koéha râ'a” koéne. Yoko heú koe xâne iyúpaxeova neko koekúti.

⁶⁴ Ehá'axo yutóxoá Nzakâriya, koyúhopone, ákone itopeâti nêne. Koyúhopone koane iháyu'ikopea Itukó'oviti. ⁶⁵ Yupihovó koéhiko píkea heú koêti neko xâne ko'óvokutihiko xêrerekuke óvoku. Koane tumúne yóno itóhineyeya neko koekúti xapákuke ne ko'óvokuti ovâti neko poké'e xapa mopô'i ya Njúdeya. ⁶⁶ Êno itúkinoá isóneu uhá koeti xâne kamoâti, koane kó'iyeahiko:

—Kutímeamo itúkovo ra kalivôno apayá'inane? —koéhiko.

Yoko koati apêti xunako Vúnae xokóyoke ne kalivôno.

Ihayú'iko Itukó'oviti ne Nzakâriya

⁶⁷ Enepone Nzakâriya, há'a ne kalivôno, koati xúnati Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti xokóyoke. Yane turíxovone koyúhoyea koekúti âvoti simâpu kaxéna. Hara kôe:

⁶⁸ —Viháyu'ika ne Vúnae Itukó'oviti, kuvóvone íhae Izarâe, vo'oku simóne huvó'oxoponeovi, uti xanéna, koane veyópeovi ya vóvoheixea opékuke xunako vanáne. ⁶⁹ Pahúkinovine koati xúnati Koitóvoviti ukeâti xapa amósenopono Ndávi, enepone ovoxe Itukó'oviti mekúke, ⁷⁰ kuteâtimaka neko koati yuhôti, yuho Itukó'oviti mekúke pahúkeamo, enepo evékinovea xoko sasá'itihiko ovóxe koyuhópoinoati emó'u xapa xâne. ⁷¹ Kó'inokeneye motovâti koíteovovi ya vanánehiko, yoko ya xunáko ne uhá koeti puvo'óviti. ⁷² Koati koseánati ne voxúnoekene, koane puyákoponovamaka okóvo kousokea neko sasá'iti yuhó'inoa mekúke. ⁷³ Énomone neko koati yuhôti, yuhó'ino voxú'ikene Âbraum ⁷⁴ víteovamo ne vanáne, koane hókeamo uti Itukó'oviti ákoti píkone úti, ⁷⁵ koêkumaka sasá'iyea yoko póneovo kixoku vitúkeovo nonékuke ya uhá koeti kaxena úti yara kúveu mêum. ⁷⁶ Kene íti kalivonó, ihéxikonotimo páhoe Itukó'oviti, enepone koati Payásoti ya uhá koêti, koyúhoinoa emó'u. Vo'oku itínemo inuxínoa ne Vúnae, mihi'ókinoatimo oxéne itúkea ítuke xapákuke xâne. ⁷⁷ Yexókoatimo ne xanena úti koíteovamo Itukó'oviti koane kotúyopinoa pahúnevo, ⁷⁸ vo'oku koati yupihóvoti itúkeovo seánati ne Itukó'oviti. Énomone kutí'inoke isíminovitinemo hána'iti kouhápu'ikoviti íhae vanúke, ⁷⁹ maka kaúhupu'ikanemo ne ovoti hahákutike, enepohikone kutí koeti ákau pevóti hoenáxovotine yonópeamo íp-ihóponovokutike, koane évekavinemaka xoko xêne óvoku unako koeku úti ya ikéneke Itukó'oviti —koéne Nzakâriya.

⁸⁰ Yoko tumúne yóno payá'iyea neko kalivôno koane ukóponea éxea Itukó'oviti. Ehane óvoheixo mêum ákoti apêti tukú koeti simovóne kaxena éxokeovo xanéhiko íhae Izarâe.

2

Koêku inâ ipuhíko Jesus

Mt 1.18-25

¹ Yaneko káxehiko, ápe yúho neko koati payásoti nâti, enepone Seza Augústu, koyúhoti kónokea yutóxoponea íha ne uhá koeti xâne natíxokuke, motovâti kayúmakexeokono yé'akeye xâne apêti yaneko uhá koeti poké'e óvoku natíxea.

² Yaneko inúxoti yutóxopono íha ne xanéhiko, Síreniu itukóvo ngovenâdo ya poké'exa Sírea. ³ Uhá koêti neko xanéhiko, kónoko yutóxoponea íha xoko pitivóko koati úkeaku oxúnoekene.

⁴ Yane pihónemaka Yúse ukeâti Nazâre, pitivóko ya poké'exa Ngalíleya. Hane yóno Mbélem, pitivóko ya Njúdeya, enepone pítivokona Ndávi, nâti mekúke. Yonínoake Yúse vo'oku itúkeovo

ámoripono Ndávi. ⁵ Pího yutóxoponea íha koánemaka íha Mâriya, yêno. Yoko íhaíkotine ne Mâriya. ⁶ Koêku óveahiko ya Mbélem, simóvone kaxena koxé'exayea. ⁷ Hóyeno kalivôno koxé'exa, koati inúxoti xe'éxa. Ina aupíxoá ya ipovóti, yane tunukú kíxoane kúveuke kúxu, vo'oku itúkeovo xoko níxaxokonoku hó'openo okóhiko. Akó'oti iníxa imókoku xoko ókoku yonôti vo'ókuke neko êno xâne yonôti yanekôyoke.

⁸ Yaneko mêum xe'ókuke neko pitivóko, ápe koyónotihiko su'úso herú kixoti yóti kóyonoyea su'úsona. ⁹ Yaneko yóti, apé kó'inoanehiko ánju íhae vanúke, ovoxe Itukó'oviti. Koati êno uhé'ekoti uhapú'iti íhae xoko Itukó'oviti kouhápu'ikoatihiko neko koyónoti su'úso. Êno píkeahiko vo'ókuke. ¹⁰ Ina kixôa ánju:

—Hákonoe píke. Nzimínopike omínombinoe koati únati eye-koúti kutí'inoke apêtimo êno hána'iti elókeko okóvo ne uhá koeti xâne. ¹¹ Kó'oyene ya pítivokonake Ndávi ipúhikinopinene ne Koítovoti. Énomone ne Mésiya, Yúnae. ¹² Hanemo yéxi: Tokononé ketínoemo kalivôno aupí koyêti ipovóti, tunukú koyêti kúveuke kúxu —kíxoanehiko ánju.

¹³ Yane apé koéne xokóyoke neko ánju ákoti yumaxápu po'ínuhiko ánju íhae vanúke íhayú'ikoti Itukó'oviti. Hara koéhiko:

¹⁴ —Íháyu'ikakana ne Itukó'oviti yâkonoye vanúkeke. Kene yâye yara poké'e, itúkapu kásati omixóneti yoko úhepeti isoneúti apê xapákuke xâne kahá'ainoakehiko Itukó'oviti únati —koénehiko.

¹⁵ Úkeane pihopóhiko neko ánju vanúkeke. Ina kixokóko ne koyónotihiko su'úso:

—Hingá, píha úti ya Mbélem. Naíxapanavo úti ne koekúti yuhó'inovi Vúnae. ¹⁶ Yane ehakovó koénehiko píhea. Ehane ínixopono Mâriya yoko Yúse, koánemaka ne kalivôno tunukú koyêti kúxuke. ¹⁷ Yane ina turixóvo koyúhopea kuteâti koêku yuhó'inoahiko ánju vo'ókuke ne kalivôno. ¹⁸ Uhá koeti eyekóxoati neko koekúti, iyúpaxeova yúho neko koyónoti su'úso. ¹⁹ Kene Mâriya, uha-uhá kíxoá unákea isóneuke neko emo'úti, koane êno itúkina isóneu. ²⁰ Ina pihôpo neko koyónotihiko su'úso, íhayú'ikoti Itukó'oviti koane imokó'ikoati vo'oku uhá koêti neko noíxone yoko kámone. Yoko koati tokopóvoti uhá koêti neko yuhó'inoa ánju.

Itukínokono íha ne Jesus

²¹ Itopónone oitu koeti káxe ike ipúhikine ne kalivôno, simóvone kaxena sirkunsidá kíxeokono. Yane itúkinokonomaka íha. Jesus íhaxeokono kuteâti íhaxeake ánju yanekôyoke tumúneke íhaíkea Mâriya.

Omokóno Jesus hána'itike imokóvokuti ya Njeruzálem

²² Yoko yanekôyoke, itóponone yé'akeye káxe nókone kúxea ne Mâriya yoko Yûse motovâti kasása'ikopeovo nonékuke Itukó'oviti ike ipúhikine xe'éxa, kuteâti páhoenoa yútoe Muíse itúkea. Yane ómahiko ne xe'éxa ya Njeruzálem, kuri'ókopati Vúnae ²³ kuteâti koêku nókone itúkea vo'ókuke ne yutoéti ya Ponóvoti Kixovókuti emó'uke Vúnae, enepone koêti: “Uhá koeti xuvé'eti xe'exa xâne, konókoti kuri'okopeokono Vúnae” koêti. ²⁴ Énomone pihínohiko ómea ikó'iparaxoke Itukó'oviti, kuteâti koêku páhoenoa Ponóvoti Kixovókuti emó'uke Itukó'oviti, enepone koyúhoti kónokea ómea pi'âti kirîu, áko'o itukovo pi'âti kálahunoe xe'exa kurûte.

Akene Simêum

²⁵ Yoko ápe hóyeno ya Njeruzálem koéhati Simêum. Koati ponóvoti neko hóyeno yoko teyotímaka Itukó'oviti, koane kuxoíxotimaka símea ne koitóvoti xâne íhae Izarâe. Koati apêtimaka xunako Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti xokóyoke. ²⁶ Yoko éxokoane Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti âvoveamo ivákapu koêku âvovea naíxa ne Mésiya, enepone páhoe Vúnae Itukó'oviti koíteovo xâne. ²⁷ Énomone yanekôyo, éxokoa Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti ne Simêum kónokea píhea yane hána'iti imokóvokuti. Koane pihóneya. Yoko koati yónokumaka ne há'a yoko eno Jesus omâti ne xe'éxa, itukóponoati kuteâti neko páhoenoa Ponóvoti Kixovókuti ya emó'uke Itukó'oviti. ²⁸ Yaneko simoánehiko há'a yoko eno Jesus, simónemaka ne Simêum, ina namukôa neko kalivôno. Koeku nú'uxea, koane iháyu'ikea Itukó'oviti. Hara kôe:

²⁹ —Kó'oyene Unaém, úhpetinemo inzóneu ivóngeovo vo'oku yéxokonoane ra kixínenuke yanekôyo. ³⁰ Vo'oku noínjoane ya ungéku ra péhoe yara kúveu mêum koíteovo xâne. ³¹ Keúsokoane ne koekúti nonékuke uhá koeti xâne. ³² Enepora kalivôno, kouhápu'ikinetimo po'ínuhiko xâne ákoti itukapu jûdeu, kutí'inokemo imihé'okoti isóneu. Kene úti, uti xenéna, enómo ihayú'ikoviti vo'ókuke —koéne neko Simêum.

³³ Enepone há'a yoko êno ne Jesus, yupíhova iyúpaxeova neko yuho Simêum vo'ókuke ne xe'éxa. ³⁴ Ina epemínoahiko Simêum unako koêku xoko Itukó'oviti. Yane hara kixómaka Mâriya, êno ne kalivôno:

—Enepora kalivôno, koati pahoéti xapákuke úti íkorokea koane koéxepukopea ênoti xâne ya Izarâe. Koati hoénaxovopemaka ko'ítukeyeane Itukó'oviti xapákuke úti, itea enómo xâne okopâti. ³⁵ Yoko enómo hána'iti tiveko iséneu vo'ókuke. Kutí koetimo tiveko tetúkine heú'iti piríttau yomíxoneke. Yoko enómo xâne kouhápu'ikeekonoti oveâti isóneuke vo'ókuke ra kalivôno —kíxoane Simêum.

Ikoró'ixinovomaka Itukó'oviti ne Ana

³⁶ Yoko ápemaka sêno koéhati Ána koyúhoti koekúti éxokoake Itukó'oviti ávoti simâpu kaxéna. Eneponeko sêno, ihine hóyeno koéhati Fanûe, ámoriponomaka Âze, po'ínu iháxakoku xanena Izarâe. Hóvenoenone neko sêno. Pohu seti koe xoénae ko'íma, yane ivókovone íma. ³⁷ Enepora sêno ivokóvoti íma, oitentai koaturu koéne xoénaena. Yoko kóyekune ya témpuluke. Yóti, káxe véyo ixómoyea ituko orásaum koane jejuá kó'iyea, yuixóvoti ikóseanaxeovo Itukó'oviti. ³⁸ Énomone yaneko ókoku ôra omokónone Jesus hána'itike imokóvokuti, simómaka ne Ána ikoró'ixoponovoti xoko Itukó'oviti, koane koyúhoyeamaka koêku ne kalivôno xoko uhá koeti xâne kuxoíxoati ne páhoe Itukó'oviti koíteovo xanéhiko ya Njeruzálem.

Pího Jesus ya Nazâre

³⁹ Itukoâne evo Yúse yoko Mâriya uhá koêti ne nókone itúkea yane yutoéti Ponóvotike Kixovókuti emó'uke Vúnae, ina aukópovo Ngalíleyake yonópoti Nazâre, enepone pítivokona.

⁴⁰ Yoko tumúne yóno payá'iyea ne kalivôno koane xuná'iyea mûyo, koane itúkeovomaka ko'isóneuti. Yoko koati êno itípanevo vo'oku seánako Itukó'oviti oukeke.

Pího Jesus ya hána'iti imokóvokuti ya Njeruzálem

⁴¹ Heú koeti xoénae píhea há'a yoko êno ne Jesus ya Njeruzálem xapa áyui jûdeu hó'eke iháxoneti Páskoá. ⁴² Itopónone nduse koeti xoénaena ne Jesus, xáneane há'a yoko êno ya Njeruzálem xapa ayuúti, kuteâti itúkeovo kixóvokuhiko yónea. ⁴³ Uke'éne ne ayuúti, pihóponehiko óvokuke, itea ôvane Jesus ya Njeruzálem ákoti exâ há'a yoko êno. ⁴⁴ Ikútixatihiko apépoti xapákuke xanépone koeku pihópeahiko. Poehâne káxe yóneahiko, ina oposíkoa há'a yoko êno xapákuke ne iyénoxapa yoko éxonehiko. ⁴⁵ Ako'óne inixápana, aukópovo ya Njeruzálem oposíkoponoati. ⁴⁶ Mopó'apeke káxe ikéne, ina inixóponoa hána'itike imokóvokuti, vatá koyêti xapákuke ne ihíkaxoti xanéhiko hó'eke. Ixomo kamokénoahiko Jesus koane épemo'ikeahiko. ⁴⁷ Heú koêti neko xanéhiko kamokénoati, yupíhova iyúpaxeova kó'exoneyea ne Jesus koane itúkeovo koati tokopóvoti ne yumópope. ⁴⁸ Iyúpaxovomaka há'a yoko êno noixoâne. Hara kíxoá êno:

—Nje'exá, na koeti kixínevinye? Yupíhovane koyó'iyea úti, úndi yoko yá'a koeku ixómoyea vopósi'ixopopi.

⁴⁹ Ina kixôa Jesus:

—Na koeti pipókexino iséneu yopósi'ixopinonu? Ákoikopo yéxa itúkeovo óvokuke Nzá'a óvonzeixo? —kíxoane.

⁵⁰ Itea ako éxina isóneu há'a yoko êno neko yumópeake.

⁵¹ Yane xanépoanehiko Jesus ya Nazâre. Koati kutípoti há'a yoko êno, koêkuti yuhó'inoa. Enepone eno Jesus, heú kíxoa unákea isóneuke neko koekútihiko.

⁵² Yoko tumúne yóno kurí'uxeovo éxone Jesus koane payá'iyea yoko enó'iyea itípanevo nonékuke Itukó'oviti koane xapa xanéhiko.

3

*Inâ turixôa Xuaum Mbátita ne ítuke
Mt 3.1-12; Mk 1.1-8; Xu 1.19-28*

¹ Yanekôyoke, itóponone kinze koeti xoénae natíxea ne Tiberiu Sêza, enepone koati payásoti nâti ya Róma. Kene Ponsiu Pilátu itukóvo ngovenâdo ya Njúdeya. Kene ya Ngalíleya, Êrodi pahukóya. Kene ya Itúreya yoko Tarononíti, Filípi, po'inu Êrodi pahukô. Kene ya Ambíleni, Lísanea itukóvo pahúkotiya. ² Kene Ána yoko Kaífa itukóvo koati payásoti sasedóti inuxínoti júdeu hó'eke yanekôyoke. Koati énomone yaneko káxehiko, ápe yuhó'inoa Itukó'oviti ne Xu-aum Mbátita, xé'a Nzakâriya, koeku óvoheixea ya mêum ákoti apêti. ³ Yane heú kíxoa Xuâum yónea ne poké'e xe'ókuke ne huvêo, enepone Njôrdaum, koyuhó'inoati ne xanéhiko kónokea ikótivexea isóneuke ne pahúnevo koánemaka kuríkopea, motovâti kotúyopea Itukó'oviti ne pahúnevo, ina yusíka áhikeovo xokóyoke. ⁴ Énomone kuteâtimaka koeku yutóxeovo emó'uke Itukó'oviti yútoeke porofeta Izâiya mekúke, xoko kó'iyeku:

“Énomonemo ne kohonókoti emó'u ya mêum ákoti apêti xapa xâne kamokénoponoati. Haramo koe yúho: ‘Míhi'akinanoe oxéne ne Vúnae ítúkea ítuke xepákukeno. Kéyuseapa ne kixeku itíkivo nonékuke’ koêti. ⁵ Hanemo koéneye kuteâti koeku xêne kounákopokono enepo pura'úxopokono ne uhoróxotiya. Koati kuteâtimaka koêku ikútipu'ikopokono ne vanuké'exoti koane ponopókono ne xêne ínati ikáyukexo, enepo pura'úxokono koane ikútipu'ikopokonomaka ne uhoróxotiya. ⁶ Yoko noixoâtimo uhá koeti xâne kíxoaku Itukó'oviti koíteovo xâne” kôe yútoe Izâiya. *Izâiya 40.3-5*

Koeku yuho Xuaum Mbátita

⁷ Hara kíxovokoxoa Xuâum neko êno xâne pihinoâtihiko, enepohikone epemóponoati áhikea:

—Ítínoe ámoripono xâne kutí koeti koâti ipúhokovoti koéxoe, ikítixati itívoatimo ne ipíhoponopemo Itukó'oviti pohúneti vo'oku yáhikivo njokóyoke? Ako kalíhuina. ⁸ Konókoti itíkinoe únati motovâti iyúseyea itíkivonoe ikótívexoati isóneuke ne pahúnevo koane kuríkopatimaka. “Uti ámoripono Ábraum,” hákonoe

koe iséneupinovo, pe'okoâti itíkivo aha Itukó'oviti vo'ókuke. Vo'oku eneponi itukápu énomone kahá'a ne Itukó'oviti, mani pahukoâti itúkopeovo ámoripono Ábraum ra itátanehiko mopô. ⁹ Kuteâti koêku ne povôti usó koyêtine tetúkea tikótihiko ukeâti poéheveke, enepohikone uhá koeti ákoti paréxa únati há'i, ina kurikókono yúkuke, énomonemakamo kíxoaneye Itukó'oviti ne uhá koeti xâne váhere kixoku itúkeovo —kíxovokoxoane.

¹⁰ Ina kixôa xanéhiko ne Xuâum:

—Kutí'ikopo kónoko vitúkea?

¹¹ Ina yumopâ Xuâum:

—Koêkuti apêti pi'âti kápana, paréxa póhuti ne xâne ákoti ítuke. Kúteanemaka koêku ne apêti nîka, paréxamaka xâne épeu hímakati —koéne.

¹² Ápemaka koperáxinotihiko nâti simôti xoko Xuâum, enepohikone yómoti ánu'ukea kóperau. Hara kixóponoamaka:

—Ihikaxotí, kuti kónoko vitúkea?

¹³ Ina kixoáhiko Xuâum:

—Ópohane yé'akeye péhoenokono képeraxi, ene képeraxa. Hákone yanú'ukoa —kíxoanehiko.

¹⁴ Ápemaka húndaruhiko kixoâti:

—Kene ûti, kuti kónoko vitúkea?

Ina yumopâmaka Xuâum:

—Hako vahéréxo ítikeinoa ne xanéhiko. Hákomaka itikóheyi koêku ne koêkuti xâne. Aúhepeinoamaka iséneu ne yé'akeye tiúketi némoenoe —kíxoanehiko.

Koyuhôa Xuuum Mbátita itúkeovo koitóvoviti ne Jesus

Mt 3.11-12; Mk 1.7-8; Xu 1.19-28

¹⁵ Yoko enepohikoneko xâne, koati ainóvoti kuxoíxoatine símea ne páhoe Itukó'oviti koíteovo xâne. Ká'aye koéhiko isóneuno Xuâum: “Énomonemea ne Mésiya, páhoe Itukó'oviti koíteovovi? áko'o pó'itimea” koe isóneunoahiko. ¹⁶ Ina kixoáhiko Xuâum:

—Kaná'uti ánjikeopinoe ya úne iháke Itukó'oviti, itea keno'ókotinemo koati hána'iti teyonéti ya undíke. Muhíkova anjío'okeova ngúxeinoa imo perékatana, ako omóndokea. Énomonemo ahíko xanéhiko haînati ya úne itea ya xunákoke Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti. Yoko kuti koetimo otuko yúku ne xunáko kasása'ikea. ¹⁷ Hanemo koéneye, xâne omó'ixoti kasasá'ikopeti kuteâti ápa vo'ókuke. Kuteâti kixókonoku nonéti, enepone tiríku kasasá'ikovo, énomonemakamo kixóneye xanéhiko nê'e. Kuteâtimaka koeku ípihopeokono há'i íhakuke, énomonemakamo kixóneye xâne únati kixoku itúkeovo nê'e. Kene ne xâne ákoti aunáti, enepohikone kuti koeti ike kasasá'ikine tiríku, kurikoâtimo yúkuke ákotinemo ípukeovoku —kíxovokoxoane Xuâum.

18 Ênomone koéneye yuho Xuaum Mbátita. Koane ákomaka tîpi po'ínuhiko enékope xanéhiko koêku koyúhoinoa ne inámati ihíkavoti íhae xoko Itukó'oviti. 19 Ina saya'íkoamaka Xuâum ne Êrodi, enepone hána'iti pahúkoti ya Ngalíleya, vo'oku kóyenoepa yeno koati po'ínu, sêno koéhati Erôdiya. Haina póhutine, itea vo'ókumaka po'ínuhiko váhere ítuke. 20 Yane inamá'axo kuri'úxovo váhere ítuke ne Êrodi vo'oku kuríkeane Xuâum ika'ákovokutike.

Koeku ahíko Jesus ne Xuaum Mbátita

Mt 3.13-17; Mk 1.9-11

21 Uke'éxoane Xuâum áhikea uhá koêti neko xâne, ina ahíkomaka Jesus. Koeku ítúkea orásaum ne Jesus, mihe'ó koéne ne vanúke 22 koane evésekea ne Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti xokóyoke kutí koeti kurúte. Yane apé koéne emo'úti inu'ixoti vanúkeke koêti:

—Iti Nje'éxa koati ákoti omotóva ongóvo, porexónuti hána'iti elókeko ongóvo —koéne.

Oxúnoekenehiko Jesus

Mt 1.1-17

23 Enepone Jesus, itopónone kuteâti tirinta koetine xoénaena, ina turixôa ítúkea ne ítukexeake Itukó'oviti. Yoko ya isóneunoake xanéhiko, koati xé'a Yûse nê'e. Harâ'ahiko iha oxúnoekene.

Enepone ôxu, Éli koéha. 24 Kene Éli, xé'a Matâti.

Enepone Matâti, xé'a Lévi.

Kene Lévi, xé'a Meúki.

Kene Meúki, xé'a Njanâi.

Kene Njanâi, xé'a Yûse.

25 Enepone Yûse, xé'a Matátiya.

Kene Matátiya, Ámu itukôa xé'a.

Kene Ámu, Nâum itukôa xé'a.

Kene Nâum, Ézli itukôa xé'a.

Kene Ézli, Nâgai itukôa xé'a.

26 Kene Nâgai, Mâte itukôa xé'a.

Kene Mâte, Matátiya itukôa xé'a.

Kene Matátiya, Semêi itukôa xé'a.

Enepone Semêi, Yûse itukôa xé'a.

Kene ne Yûse, Njôda itukôa xé'a.

27 Kene Njôda, Njoánam itukôa xé'a.

Kene Njoánam, Rêza itukôa xé'a.

Kene Rêza, Nzorobâbe itukôa xé'a.

Kene Nzorobâbe, Salatíye itukôa xé'a.

Kene Salatíye, Nêri itukôa xé'a.

28 Kene Nêri, Meúki itukôa xé'a.

Kene Meúki, Âdi itukôa xé'a.

Kene Âdi, Kôzam itukôa xé'a.

Kene Kôzam, Eumâdam itukôa xé'a.

Kene Eumâdam, Ér itukôa xé'a.

²⁹ Kene Ér, Njozûe itukôa xé'a.

Kene Njozûe, Eliêze itukôa xé'a.

Kene Eliêze, Njôrim itukôa xé'a.

Kene Njôrim, Matâti itukôa xé'a.

Kene Matâti, Lévi itukôa xé'a.

³⁰ Kene Lévi, Simêum, xé'a Njúda, itukôa xé'a.

Kene Njúda, Yûse, xé'a Njónam itukôa xé'a.

Kene Njónam, Eliyáki itukôa xé'a.

³¹ Kene Eliyáki, Melêa itukôa xé'a.

Kene Melêa, Mêna itukôa xé'a.

Kene Mêna, Matâta, xé'a Nátam, itukôa xé'a.

Kene Nátam, Ndávi, xé'a Njése itukôa xé'a.

³² Kene Njése, Ôbedi, xé'a Mbôa, itukôa xé'a.

Kene Mbôa, Sála itukôa xé'a.

Kene Sála, Nâsom itukôa xé'a.

³³ Enepone Nâsom, Aminâdabi itukôa xé'a.

Kene Aminâdabi, Ândimi, xé'a Ârni, itukôa xé'a.

Enepone Ârni, Êzorom, xé'a Pêre, itukôa xé'a.

Kene Pêre, Njúda itukôa xé'a.

³⁴ Kene Njúda, Njáko, xé'a Izáki, itukôa xé'a.

Kene Izáki, Âbraum, xé'a Têra, itukôa xé'a.

Kene Têra, Náko itukôa xé'a.

³⁵ Kene Náko, Serûki, xé'a Rágau, itukôa xé'a.

Kene Rágau, Faléki, xé'a Êbe, itukôa xé'a.

Kene Êbe, Sála itukôa xé'a.

³⁶ Kene Sála, Káinam, xé'a Arafáxadi itukôa xé'a.

Kene Arafáxadi, Sem, xé'a Nôe, itukôa xé'a.

Kene Nôe, Laméki itukôa xé'a.

³⁷ Kene Laméki, Metuzálem, xé'a Enóki, itukôa xé'a.

Kene Enóki, Njaréti, xé'a Maléleu, itukôa xé'a.

Kene Maléleu, Káinam itukôa xé'a.

³⁸ Enepone Káinam, Ênu itukôa xé'a.

Kene Ênu, Séti itukôa xé'a.

Kene Séti, Âdaum itukôa xé'a.

Kene Âdaum, Itukó'oviti itukôa xé'a.

4

Hixopâ Ndeâpu íkorokea ne Jesus pahunévotike

Mt 4.1-11; Mk 1.12-13

¹ Yupihovó koéne êno xunako Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti xoko Jesus ukopeâne húveona Njôrdaum. Yane ómane Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti ya mêum ákoti apêti. ² Koarenta koe káxe óva koane hixópea Ndeâpu íkorokea pahunévotike. Ákomaka nîka

ne Jesus koeku óvoheixeaya. Ikénepoke koarenta koeti káxe ákoyea nîka, yane épekoane hímakati. ³ Yane hara kíxoá Ndeâpu: —Enepo itikápuxo koati kaná'uti Xe'exa Itukó'oviti, pehúka sá'iri'okopeovo pâum ra mopôi.

⁴ Ina yumopâ Jesus:

—Hara kôe ne yutoéti emó'uke Itukó'oviti: “Haina póhutine nikokónoti koxunáko xâne” kôe.

⁵ Inamaka ómo Jesus ne Ndeâpu vanúke'exeakuke ne mopôi. Yane hú kíxoane éxokea uhá koeti pahúkoku payásotihiko yara kúveu mêum. ⁶ Ina kixôa Ndeâpu:

—Mborexópeatimo itúkeovo îti exêa koêku uhá koêti ra natixókutihiko, koane ítikenemo uhá koêti ne úhe'ene. Yane itimo hána'iti ihayú'iuti vo'ókuke. Vo'oku mboréxokonoane uhá koêti râ'a, yoko koêkutimo ânja mboréxea, mborexoâtimo. ⁷ Poéhane ipíyikexi nonénguke kutí kixénuti Itukó'oviti, yane ítikenemo uhá koêti —kíxoane.

⁸ Ina kixôa Jesus:

—Hara kôe ne yutoéti emó'uke Itukó'oviti: “Ópoehane Yúnae Itukó'oviti ipíyikexina. Poéhane motovâ kíxeokononeye” kôe —kíxoane.

⁹ Yane omone Jesus ne Ndeâpu ya Njeruzálem xoko koati kirípuhike ne hána'iti imokóvokuti, ina kixôa:

—Enepo itikápuxo Xe'exa Itukó'oviti, kepúhaka papu poké'eke, ¹⁰ vo'oku hara kôe ne yutoéti ya emó'uke Itukó'oviti:

“Pahukoâtimo Itukó'oviti ne ánjuhiko, enepone ovóxe íhae vanúke, kátarakeopi. ¹¹ Énomonemo namukópopi ya vò'u maka hákone okó'okovo hívi ya mopôi” kôe. *Sâramu 91.11-12*

¹² Ina kixôa Jesus:

—Haramaka kôe po'i yutoéti emó'uke Itukó'oviti: “Hako yoposí'okova ne Yúnae Itukó'oviti” koémaka.

¹³ Uke'éxoane Ndeâpu hixópea ne Jesus ya uhá koeti kó'iyevokutu hixópeake, yane kali ahíkuxopeovaiko kuxotí'iko káxe unátiyeakumo kixoaku ítea íkorokea pahunévotike.

Inâ turîxo ítuke ne Jesus Ngalíleyake

Mt 4.12-17; Mk 1.14-15

¹⁴ Ikénepoke, ina aukópovo ne Jesus Ngalíleyake. Koati xúnati ne Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti xokóyoke. Yoko hí'imé koéne xâne eyekóxeati unako ítuke yaneko poké'e. ¹⁵ Íhikaxomaka ne Jesus ya sinâgogahiko, enepone íhikaxovoku hó'e jûdeuhiko, koane uhá kó'iyea xâne iháyu'ikea.

Pího Jesus ya Nazâre

Mt 13.53-58; Mk 6.1-6

¹⁶ Úkeane pího ne Jesus ya Nazâre, pitivóko éxokexeaku. Ya sâputu, pihóne ya íhikaxovoku hó'e jûdeuhiko kuteâti kixóvoku.

Yane ina exepúko yúhoikea emo'u Itukó'oviti. ¹⁷ Yoko ápe porexoâti ne koyuhópeti, óvoku yútoe porofeta Izâiya, enepone koyúhoti emo'u Itukó'oviti mekúke. Mihe'ókoane Jesus, ina inixóponoa xoko kó'iyeku ne yutoéti:

¹⁸ “Anéye njokóyoke ne Sasá'iti Omíxone Vúnae, enepone haxakónuti ngoyúhoinoa xâne ákoti apeínoati ra inámati ihíkavoti ítuke Itukó'oviti. Pahúkonumaka ngoyúhoyea símeovone kaxena íteovo xunako vaaherévokoti ne xanéhiko kutí koeti ákau váhere kixovókuti. Pahúkonumaka mboréxea ínixoepa ne xâne komítiti, koane ngayápahikopea koêku ne xâne kutí koeti koínoti êno ínati koekúti vo'oku tiú'iko kóyeku. ¹⁹ Pahúkonumaka ngoyúhoyea símeovone kaxena kouhupu'ikeovo hána'iti seánakoa Vúnae ne xanéhiko” koêti. *Izâiya 61.1-2*

²⁰ Uke'éxoa yúhoikea, yane exéxopane Jesus ne koyuhópeti, koane poréxopea ne xâne unakópati, ina ivatákopomaka ne Jesus. Yoko uhá koêti neko xanéhikoya, komomo-komomó kíxoixoane. ²¹ Ina kixovókoxoa Jesus:

—Enepora emo'u Itukó'oviti yuké'eu kémokenoyi, simóvone kíxone kó'oyene —kíxovokoxoane.

²² Yoko uhá koêti neko kamokénoti, ínixeahiko úhe'ekea neko yuho Jesus. Koati iyupáxovatihiko éxea koyúhoyea emo'útihiko yupihóvoti unáko kuteâti neko yúho. Hara kixókoko:

—Hainá'ikopo xé'a Yúse rá'a?

²³ Ina kixovókoxoa Jesus:

—Koati kaná'uti keyúhoinonoamo ra kixonéti koêti: “Iti ipixáxoti, keítapapu” koêti. Koane: “Itíkinaveamaka yara pitivóko peyá'iyiku uhá koêti ne ítike veyékoune itíki ya Kafanáum” kixénutimo. ²⁴ Koati endó'okopitinoe koêku: Ako ápahuina porófeta koyúhoti emo'u Itukó'oviti ivavákokonoti xapa xâne úkeakuke. ²⁵ Koati emo'úti ra yunzó'inopinoo: Êno sêno ivokóvoti íma ya Izarâe yanekôyoke ya kaxénake Íliya. Énomone yaneko ákoyeaku kêva úko ya kúveu mopo'âti xoénae sei koeti kohê. Yoko enómaka hímakati ya uhá koêti neko poké'e yanekôyoke. ²⁶ Itea haina xoko ivokóvoti íma ya poké'exake Izarâe pahúkokono ne Íliya. Hane pahúkokono xoko sêno ákoti itukapu jûdeu, sêno ivokóvoti íma ya Sarépita poké'exake Sídom. ²⁷ Enómaka xâne ya poké'exa Izarâe ya kaxénake porofeta Ilízeu yúvone koati koímaiti arinéti, enepone lépara kixonéti, itea ako ápahuina xapákuke koítovone ne porófeta. Poéhane Námam, hóyeno ákotimaka itukapu jûdeu íhae poké'exa Sírea koítovo —kíxovokoxoane Jesus.

²⁸ Yane yupihovó koene ímaikinovo Jesus ne uhá koêti neko jûdeu kameâti yúho yane íhikaxovokuke hó'e. ²⁹ Xépuku koéponehiko, ina kopúhikopohiko Jesus meúkeke yane pitivóko

xoko koati vanúke'exeakuke yane kali mopôï, óvoku ne pitivóko. Ina kaha'âhiko amátitikea poké'eke koukeâti koati vanúke'exeakuke ne mopôï, ³⁰ itea huvokó kixópa Jesus neko xanéhiko. Yane pihópeane.

Koitóva Jesus ne hóyeno úroevo ndémoniu

Mk 1.21-28

³¹ Ina pího ne Jesus ya Kafanâum, po'i pitivóko ya Ngalíleya. Ya sâputu, íhíkaxotine xanéhiko íhíkaxovokuke hó'e. ³² Yupíhova íháyu'ikea xanéhiko ne kixoku íhíkaxea. Koâti iyúseoti itúkeovo úkeakune xokóyoke ne hána'iti exóneti íhíkaxone. ³³ Yoko ápe hóyeno úroevo ndémoniu yane íhíkaxovokuke hó'e jûdeuhiko. Ina kohonóko emó'u kó'iyea:

³⁴ —Jesus, íhae Nazâre, na koeti yího'ixopoinovi? Simínetine yuké'exoponivi? Énjoa itíkivoa ne Sasá'iti Páhoe Itukó'oviti —kíxoane.

³⁵ Ina saya'íkoa Jesus neko ndémoniu. Hara kíxoá:

—Hákone keyûho, ipíhikapi ra hóyeno —kíxoane.

Yane íkorokoane ndémoniu neko hóyeno poké'eke xapákuke uhá koêti neko xâne, ina ipuhíkopea ákoti aka'áka. ³⁶ Yupíhova iyúpaxeova uhá koeti xâne noixoâti koane kíxeokoko:

—Namea kixotí'iyé koêku enepo koyûho rá'a? Koati apêti hána'iti xunáko pahúkea ndémoniu ipúhikopea xoko xâne úroevo, koane kutípeahiko emó'u —kixókokone.

³⁷ Yane xapákuke neko pitivókohiko ákoti ahikápu, hi'imé koene xâne eyékoxea unáko ítuke ne Jesus.

Koitóva Jesus imose Pêturu

Mt 8.14-17; Mk 1.29-34

³⁸ Ipuhíkopeane Jesus ne íhíkaxovoku hó'e jûdeuhiko, hane yonópo óvokuke Símaum Pêturu. Yoko ka'aríneti imóse ne Símaum, yupihóvoti xunako otuko mûyo. Ina epemóhiko Jesus huvó'oxea. ³⁹ Simeáne xêrerekuke ipéna, pahúkoane uké'epea ne otuko mûyo. Koá'axo, uké'epone neko éno otuko mûyo. Yane exépu kopone neko sêno koane kátarakopea evo Jesus.

Éno po'ínuhiko ka'aríneti koítovone Jesus

Mt 8.16, 17; Mk 1.32-34

⁴⁰ Koêku kahá'ayeane onómekeovo káxe yanekóyoke, heú koetíhiko neko xâne apêti ka'aríneti óvokuke, koêkuti kó'iyevokuku ne aríne, ómahiko xoko Jesus, koane koíteova Jesus koeku ípihea vô'u tutíkuke. ⁴¹ Enómaka xâne úroevo ndémoniu koítovone. Koêku ipúhikopeahiko ne ndémoniu, koane koyúhoyea ya koati hónotike emo'úti:

—Iti koati Xe'exa Itukó'oviti —koéhiko.

Itea sayá'ikoa Jesus, pahukoâtihiko ákoyea okóyuho vo'oku éxeahiko itúkeovo Mésiya, enepone Páhoe Itukó'oviti koíteovo xâne.

Koyúho emo'u Itukó'oviti ne Jesus

Mk 1.35-39

⁴² Yuponíne ipuhíkopeane Jesus neko pitivóko, hane yóno xoko ákoyeaku apêti. Yane opósi'ixoane xanéhiko. Inixóponoane, ákone síkahiko pihópea. ⁴³ Itea hara kíxovokoxoa Jesus:

—Ngónokoamaka ngoyúhoponea xoko po'ínuhiko pitivóko ra inámati ihíkavoti koyúhoti kixoku koêku natíxea ne Itukó'oviti xapa xâne. Koati énomone mbahúkinokono yara kúveu mêum —kíxoane.

⁴⁴ Énomone kíxoaneye koyúhoyea emo'u Itukó'oviti ne Jesus ya íhikaxovokuke hó'e júdeuhiko ya poké'exa Njúdeya.

5

Inúxotihiko íhikau Jesus iháxiu hókea

Mt 4.18-22; Mk 1.16-20

¹ Po'i káxe, hane óvo ne Jesus xe'ókuke Mar-na Njenezâre. Yoko ákone yónoku ahíkuxeovo ne Jesus vo'ókuke neko êno xâne xokóyoke kahá'atihiko kámea emo'u Itukó'oviti. ² Ina noíxo pi'âti vatéke ne Jesus xe'ókuke ne úne. Áko'ohiko vatékenake ne numíkuxoti, únae neko vatéke. Koati evesékopotine, kipo'íkopotine nómikuxope. ³ Yane vesenekú koane Jesus neko po'i vatéke, ítuke Símaum, ina epemôa kali ahíkuxea upénoyeakuke úne. Vatá kóyene ne Jesus vatékeke íhikaxea neko êno xâne.

⁴ Uke'éxone koyúhoyea ne Jesus, ina kixo Símaum:

—Yahíkuxa upénoyeakuke ra vatéke, ínamo kiriná'eka ne nómikuxope —kíxoane.

⁵ Ina yumopâ Símaum:

—Íhikaxotí, herú kixo úti yóti ko'ítukeyea úti, itea ako ápahuina vêho. Itea vo'oku pehúkinu, ngurinó'ekoati ra númeringuxope, indukoâti ra péhoenonu —kíxoane.

⁶ Ina kurinó'ekoa Péturu yoko ha'ínehiko ne nómikuxope. Yane yupihovó koene êno hôe êho. Kalíhanini ekétokexea ne nómikuxope. ⁷ Ina oenékoa ne ha'ínehiko ovoti po'íke vatéke epemoâti huvó'oxoponea. Yane pihínoanehiko. Puhí-puhí kíxoa neko pi'âti vatékenahiko. Kalíhanini yúpuririkeovohiko vo'ókuke. ⁸ Noixoâne Simaum Péturu neko koekúti, ipuyuké koéne nonékuke Jesus koane kíxea:

—Unaém, yahíkuxipunu vo'oku undi xâne pahukóvoti —kíxoane.

⁹ Koati iyupáxovati Símaum yoko uhá koeti ha'íne neko koekúti, noixoânehiko ne êno hôe itóponehiko. ¹⁰ Koane Teáku

yoko Xuâum, xé'a Nzebêdeu, ha'ine Símaum yane itúkovoqe, iyúpaxovamaka. Ina kixôa Jesus ne Símaum:

—Hako píke. Hainá'ikomo hêe yíxovonoe, itea indukópovitinoemo ihíkaxoti xâne hókeonu —kíxoane.

¹¹ Mikukópanehiko ne vatékena movó'iyekuke, kurí kixone uhá koeti ítukevo, yane pihónehiko ikéneke Jesus.

Koitóva Jesus neko yúvone lépara
Mt 8.1-4; Mk 1.40-45

¹² Ápe pitivóko símoku ne Jesus yanekôyo, tokópeaku hóyeno yúvone lépara herú kixeâti koxé'u. Simoné'e neko hóyeno xoko Jesus, ipúyukexea nonékuke koane ísu'okea nône poké'eke, ikoseânoxovati. Hara kixo Jesus:

—Unaém, enepo yakahá'a keítivonu, motóva —kíxoane.

¹³ Ina sipo'ókoa Jesus koane kixea:

—Ngahá'a, sesá'ipine ra yaríne —kíxoane.

Ehá'axo koyúhoa Jesus, má koépone ne aríne. ¹⁴ Ina ixikó'okoa Jesus ákoyea éto'oe. Hara kixoa:

—Yéxakapanapa ne sasedóti inuxínoti xanena úti hó'eke. Yamína iké'iparaxoke Itukó'oviti kuteâti páhoe Muíse yútoeke, yéxokovoqe ítúkeovo yunatípotine —kíxoane.

¹⁵ Itea inamá'axone itohíneo xapa xâne koêku neko ítuke Jesus, kutí'inoke pihinoâti ênoti xâne kámokenoponea koane íteovahiko ne aríne. ¹⁶ Itea ápe ahíkuxeovaku Jesus ne xanéhiko motovâti ítúkoponea orásaum ya mêum ákoti apêti.

Koitóva Jesus ne isayú'ixovoti ákoti ehevákapu múyo
Mt 9.1-8; Mk 2.1-12

¹⁷ Po'íke káxe ixómoti ihíkaxo ne Jesus. Yoko ápe farízeuhiko, enepone yuixóvoti hókea yútoe Muíse, koánemaka ne ihíkaxotihiko yútoe Muíse vataká koyêtiya. Ako tôpi pitivóko úkohikeaku ya uhá koeti ipuxóvokuti ya Ngalíleya, koáne ya Njúdeya, koánemaka ya pítivokona Njeruzálem. Koati hána'iti ne xunako Vúnae Itukó'oviti xoko Jesus kutí'inoke koitóvati ne ka'arínethiko. ¹⁸ Yane kenó'okone hóyenhiko omoti po'í hóyeno isayú'ixovoti ákoti ehevákapu múyo. Ixané kixeahiko pouke ómea, koane opósikeahiko kíxoaku ómea ne isayú'ixovoti nonékuke Jesus, ¹⁹ itea akó'oti évekoaku vo'ókuke neko êno xâne. Hukínóvoti alú'oakehiko ouke péti, ina kohínókinoahiko évekoaku koévesekea. Ixané kixeane ne pouke koévesekea xoko kohínokinoakuhiko téya ne péti nonékuke Jesus xapákuke neko êno xâne. ²⁰ Noixoâne Jesus ítúkeovo koati kuvovâtihiko, ina kixôa ne isayú'ixovoti:

—Hoyenó, ítúyopone pehúnevo —kíxoane.

²¹ Ina kixokókohiko ne éskiriba ihíkaxoti yútoe Muíse koáne ne farízeuhiko:

—Kuti íkutixapovo ra hóyeno? Koati itúkovoti Itukó'oviti nê'e, vo'oku poéhane Itukó'oviti motovâ kotúyoepa pahunévoti — kixókokohiko.

²² Itea éxea Jesus isóneuhiko, hukínóvoti kíxovokoxea:

—Na koeti kixíneanenoe ne iséneu? ²³ Kuti itukóvoxo ákoti hé'onoke'e, ngíxea ra isayú'ixovoti: “Itúyopone pehúnevo?” áko'o, “Yexépuropa, yenápa” ngíxea. ²⁴ Itea kó'oyene, yexoâtinenoemo ápeyea njunáko yâye yara poké'e ngotúyoepa pahunévoti, undi íhae vanúke ikútipasikoponovoti xâne —koéne.

Ina kixôa Jesus ne isayú'ixovoti:

—Mbahúkopi yexépuropa, viyápa ne peúke, pihépa yóvokuke —kíxoane.

²⁵ Koati énomone yaneko ókoku ôra, xépu koépone neko hóyeno nonékuke neko xanéhiko, ina veyopâ ne pouke tunúkuheixovokumeku, yane pihópone óvokuke koane iháyu'ikopea Itukó'oviti. ²⁶ Yupíhovahiko iyúpaxeova uhá koeti xâne noixoâti, koane iháyu'ikeahiko Itukó'oviti vo'ókuke. Êno hána'iti píkeahiko koane kó'iyea:

—Imáko koêku ra hána'iti iyupánevoti noíxone úti kó'oyene —koénehiko.

Inâ ihaxíkoa Jesus ne Lévi

Mt 9.9; Mk 2.13, 14

²⁷ Yanê'e, koêku ukóponea ne Jesus, ápe hóyeno noíxone, koperáxinoti nâti, vaata koyêti xoko kóperaxoku. Lévi koéha. Ina kixôa Jesus:

—Kiná'aka ingéneke —kíxoane.

²⁸ Yane xepú koéne Lévi. Kurí kíxoane uhá koêti neko itúkovoke, yane pihóne hókea Jesus.

Iníkoa Jesus ne xanéhiko pahukóvoti

Mt 9.10-13; Mk 2.15-17

²⁹ Ina itúko êno hána'iti nikaxóvoti ne Lévi óvokuke. Êno po'ínuhiko koperáxinoti nâti kaha'íneati mesáke, koánemaka po'ínuhiko xâne húpiu. ³⁰ Yane enepohikone farízeu koánemaka ne éskirbahiko hokotímaka isóneu evo farízeu, kapáhakinova ne íhikauhiko Jesus. Hara kíxovokoxoahiko:

—Na koeti ínikineanoe ne koperáxinoti nâti yoko xâne pahukóvoti?

³¹ Ina kixovókoxxoa Jesus:

—Enepohikone xâne ákoti yuvâti, ako okónoko ipixáxoati. Poéhane ka'aríneta konokôa. ³² Haina nzimínoti xâne ponóvoti kixoku itúkeovo, itea hane nzimíno xâne pahukóvoti maka ikátivexane isóneuke ne pahúnevo koane kuríkopea —kíxovokoxoane.

Koyuhôa Jesus nókone kó'iyea ne xâne enepo jejuá kê

Mt 9.14-17; Mk 2.18-22

³³ Ínamaka apê xanéhiko kixoti Jesus:

—Enepohikone íhikau Xuaum Mbátita koánemaka ne íhikauhiko farîzeu, kóyekune jejuá kó'iyea koane itúkea orásaum. Kene íhikeuhiko, anéko níkeahiko —kíxoanehiko.

³⁴ Ina kixoáhiko Jesus:

—Yusíkoikopomea pehúki jejuá kó'iyea ne húpiu kasâtuxoti koêkuiko ápeyea ne koyénoti xapákuke? ³⁵ Itea simóvotimo káxe veyópeokonokumo ne koyénoti xapákukehiko. Hainápo, jejuá koetímo yaneko káxe —kíxoanehiko Jesus, kixopóvoti yane éxetina.

³⁶ Ina kixovókokoxopamaka Jesus:

—Ako xâne veyoti inámati ipovóti itukoâti ihápa'akope xoko kúxoti ipovóti, vo'oku mani koukóponoati ívarereoku ne kúxotine ipovóti —kíxovokoxoanemaka, ihókoati inámati ipovóti ne íhíkavoti íhikaxone ákoti akutêa ne kúxoti hó'e xâne.

³⁷ Ina kixovókokoxopaikomaka Jesus:

—Ákomaka yusíka unákeovo inámati víyum ya yékoteno íhaku, itukéti ya vakamóto, mará'inamo ívarerea ne yékoteno íhaku enepo íhiyáka ne inámati víyum. Yane mani evókovoti ne víyum koánemaka ne íhaku. ³⁸ Itea konókoti ímeokono inámatike íhaku ne inámati víyum, (yane ako évakapu ne íhaku koáne ne ovâti). ³⁹ Itea ako ápahuina xâne kaha'âti ne inámatiko víyum uke'éxoane énoyeova ne kúxoti víyum, vo'oku hara koe isóneunoa: “Koati únateoxo ne kúxoti víyum” koéne isóneu —kíxovokoxoanemaka Jesus, exókoatihiko itúkeovo koati pó'iti koêku ne inámati íhíkavoti ítuke yane kúxoti íhíkavoti.

6

*Jesus exêa koêku ne sâputu, káxe koati sasá'itino jûdeuhiko
Mt 12.1-8; Mk 2.23-28*

¹ Koati sâputu yanekóyoke vékeahiko evo Jesus kali xêne vekoti kavâne ya kaxena itóvope ha'i nonéti. Koêku vékeahiko koane marékea ha'i tiríku ne íhikauhiko, koane xokéxea, nikoâtihiko. ² Yane ápe farîzeuhiko, enepone yuixóvoti hókea yútoe Muíse kixoâti:

—Na koeti itíkinonoe koekúti ákoti parexá'avea hó'e úti yútoeke Muíse vitúkea ya sâputu?

³ Ina yumopâ Jesus:

—Ákoikopo yíhoikiku ya emó'uke Itukó'oviti koêku ítuke Ndávi mekúke yaneko epékoa hímakati koánemaka ha'ínehiko?

⁴ Énomone yaneko úrukeovaku Ndávi neko óvoku Itukó'oviti enepo veyôa neko pâum ikó'iparaxokonoke Itukó'oviti. Yane níkoa, koane poréxeamaka ne ha'ínehiko upánini ákoyea paréxa yútoe Muíse níkeokono, vo'oku poéhane sasedótihiko inuxínoti xanéhiko hó'eke motovâ níkea.

⁵ Ina kixoáhikomaka Jesus:

—Koati undíne exêa koêku ne sâputu, undi íhae vanúke ikútipasikoponovoti xâne —kíxoanehiko.

Koitóva Jesus ne hóyeno timovó'uti

Mt 12.9-14; Mk 3.1-6

⁶ Po'íke sâputu, úrukova Jesus ne sinâgoga, enepone íhikaxovoku hó'e jûdeuhiko, yane íhikaxone. Yoko ápe hóyenoya timó'iti poixo'o vò'u éxopeke. ⁷ Ápemaka êskiribahiko yoko farízeuhiko ixómoti ivokó'oko Jesus koíteovamo neko hóyeno ya sâputu, oposí'ixoti évekinoaku yûho itúkeovo pahukóvoti ne Jesus enepo kaitápa. ⁸ Itea exó kíxea Jesus isóneunoahiko. Yane hara kíxoá ne hóyeno timó'iti poixo'o vò'u:

—Yexépuka, xe'ó yákoé nonekútike —kíxoane.

Yane exépukone ne hóyeno. Xe'ó koéne nonekútike. ⁹ Ina kixovókoxoá Jesus neko êskiriba yoko farízeu:

—Na kó'inoaye iséneu? Pahúkovi Ponóvoti Kixovókuti yútoe Muíse vitúkea únati ya sâputu? áko'o vitúkea váhere, koíteovo uti ka'aríneti? áko'o sikó kíxea úti ivókeovo —kíxovokoxoane.

¹⁰ Yane pono-ponó kixínoane úke Jesus uhá koêti neko xâne apêtiya. Ina kixôá ne hóyeno:

—Kepáya'akapa ne veô'u —kíxoane.

Koáne, kapáya'akopane ne vò'u. Yane unátipone. ¹¹ Yupihovó koénehiko ímaikexeovo neko êskiribahiko koane yúho'ixeokoko, oposíkoti kixókumo ítea íkorokea Jesus ya yumópope.

Noívókoxo íhikauhiko ne Jesus

Mt 10.1-4; Mk 3.13-19

¹² Yaneko káxehiko, pîho Jesus oukeke kali mopôti itukóponoti orásaum. Herú kixo yóti yúho'íxea Itukó'oviti. ¹³ Yuponíne, iháxikoanehiko neko xâne hokoâti. Yane noívokoxone nduse koêti xapákuke. Yoko ápostulu íhaxeamaka Jesus neko nduse koeti noívokoe. ¹⁴ Hará'ahiko íha: Símaum, eneponeko íhaxopone Pêturu; yoko Ándere, po'ínu Símaum; koane Teâku; Xuâum; Filípi yoko Mbatulúmeu. ¹⁵ Ina apémaka Máteu; Túme; Teâku, enepone xé'a Áfeu; yoko Simaum Nzelóti; ¹⁶ koane Njúda, enepone xé'a Teâku; yoko Njúda Iskarióti, eneponeko itúkoheovoti koeku hókea Jesus kurikoâti xapa xanéhiko puvâti.

Po'ínuhiko koítovone Jesus

Mt 4.23-25

¹⁷ Evesékopeane kali mopôti ne Jesus, xané kixópa íhikauhiko. Hane óko xoko kutípu'ieokokoku ne poké'e xoko óvoheixoku êno po'ínuhiko xâne hokó'ixoati. Koati êno xâne ukeâti uhá koeti Njúdeya yoko Njeruzálem, koánemaka Tíru yoko Sídom, enepone pitivókohiko ovoti xe'o mar. ¹⁸ Simínutihiko kámokenoponea Jesus yoko épemea koíteova ya arínehiko. Ápe

xâne úroevo ndémoniu koítovonemaka Jesus. ¹⁹ Uhá koêti neko êno xâne, aínovo kaha'âti sipó'okoponeahiko Jesus vo'oku ápeyea xunáko ipuhíkeati xokóyoke koítovati uhá koêti neko ka'arínatihiko.

*Koeku xâne koati únati koêku nonékuke Vúnae
Mt 5.1-12*

²⁰ Ina komomâ Jesus ne íhikauhiko. Hara kíxovokoxoa:

—Koati únati kêku, itínoe hokónuti ákoti apeínoati, vo'oku yenópotimo xoko natíxoku Itukó'oviti vanúkeke.

²¹ —Koati únati kêku, itínoe hokónuti épeu hímakati yara koêku kó'oyene, vo'oku ákomo konokínovopiti káxehiko keno'ókoti.

—Koati únati kêku, itínoe hokónuti iyôti koêku kó'oyene, vo'oku eloképotimo yokóvo káxehiko keno'ókoti.

²² —Koati únatinoe kêku pivakána, koane kepúhikapakana xapákuke xâne kírivokoevo, koane itukáheakana kêku, koane yokoyúhokonomaka itíkivo ákoti aunáti vo'ónguke, undi íhae vanúke ikútipasikoponovoti xâne. ²³ Aélokenoe yokóvo simapúne káxe kíxikononeye. Yupihovó ákoe elókeyea yokóvo, vo'oku koati hána'itimo némoepo vanúkeke xoko Itukó'oviti. Yoko koati kíxoakunehikomaka yoxúnoekene púveahiko neko porófeta koyúhoti emo'u Itukó'oviti mekúke.

²⁴ —Itea koati kotívetimo kêku, itínoe iríku yuixóvoti kóuhepekea kóyeku yara kúveu mêum, vo'oku koékuikonemo ne úhepeko kényeku yáye yara kúveu mêum.

²⁵ —Koati kotívetimo kêku, itínoe kutí koeti xâne imatáxovotinoe ákoti nókone, vo'oku keno'ókoti káxe, kutí ketímo épeu hímakati. Koati hána'itimo ikénoko'ixivo.

—Koati kotívetimo kêku, itínoe ekóvoti, yuixóvoti kóuhepekea kóyeku yáye yara kúveu mêum, vo'oku keno'ókoti káxe iyéínotinoemo hána'iti tiveko kêkumo.

²⁶ —Koati kotívetimo kêku, itínoe ínixone uhá koeti po'ínuhiko xâne yánavokoevo itíkivo únati, vo'oku énomone kíxoaneye yoxúnoekene iháyu'ikea ne porófetahiko ákoti itukapu koati kaná'uti ovoxe Itukó'oviti mekúke —kíxovokoxoane Jesus.

Ako omótova itúkoponea ésa'i ne váhere ítukeinokono

Mt 5.38-48; Lk 23.34; Át 7.60; Rm 12.14

²⁷ Ina kixovókokoxopaikomaka Jesus:

—Hara ngxíópinoe, itínoe kamokénonuti: Hákonoe motová yokóvo ne xâne itukínopiti váhere. Itíkina únati ne xâne puvópiti. ²⁸ Yépemina Itukó'oviti unako koêku ne hupará'ikopiti. Itíkinamaka orásaum ne itukóheoti kêku. ²⁹ Áva ipusóhovoxopiti, síkeanemaka ipúsokea poixô'o'ke. Koane áva hu'uxópiti keápana, síkeane omópeamaka ripíno. ³⁰ Heú koeti epemópiti ítikevo, peréxa. Koane áva veyoti ítikevo, hako hi'ixópa. ³¹ Kuteâti

kehá'ayi unáko kixópiku ne xanéhiko, énomonemaka íxeaneye ne po'ínuhiko xâne kírivokoevo.

32 —Enepo itukapu póhutine xâne ákoti omotóvopi okóvo ako omótovo yokóvo, apêtikopomo némoepo xoko Itukó'oviti vo'ókuke? Muhíkova xâne váhere kixoku itúkeovo, ákomaka omótova okóvo ne po'ínuhiko xâne ákotimaka omotóva okóvo.

33 Itukapu póhutine xâne itukínopiti únati itíkopino únati, apêtikopomo némoepo xoko Itukó'oviti vo'ókuke? Muhíkova xâne pahukóvoti ítoa kíxeaneye.

34 Koane itukapu póhutine ívexo ne xâne yéxone poréxopeopimo ívexoake, apêtikopomo némoepo xoko Itukó'oviti vo'ókuke? Muhíkova xâne pahukóvoti, ívaxomaka po'ínuhiko xâne pahukóvoti koêku éxea poréxopeamo ívaxoake.

35 Itea hara ngixópinoe, hako motovâ yokóvo ne xâne puvópiti, koane itúkina únati. Ívexamaka ákoti kixâ poréxopeopeamo ne ívexoake, yane koati hána'itimo ne íperapomo xoko Itukó'oviti, koane itínoemo koati xe'éxaxapa Itukó'oviti, enepone koati payásoti ya uhá koêti. Vo'oku muhíkova ne xâne ákoti ikará'ixapu xokóyoke, koánemaka ne koati váhere xâne, kóseana Itukó'oviti. 36 Itikapuikopo seánati kuteâti koêku ne Yá'a íhae vanúke.

*Ako yusíka vitúkeovo xâne húketi isóneuno po'ínuhiko xâne
Mt 7.1-5; Rm 2.1-3*

37 —Hákonoe itikovo xâne húketi isóneuno po'ínuhiko xâne, inixeâti itúkeovo pahukóvoti enepo hákoti yexôa koêku, vo'oku kúteanemakamo kixékonoku. Hákomaka keyuhôa kónokea ipíhoponeokono ne xâne ákoti koati yéxi koêku, vo'oku kúteanemakamo kixékonoku. Koane hákomaka yunakôa iséneuke ne váhere ítukeinopi po'ínuhiko xâne, itea kutí íxea ákoti váherexeaku ítukeinopi. Yane kúteanemakamo kixékonoku.

38 —Ú'uso yákoye peréxi nókone po'ínuhiko xâne, vo'oku kúteanemakamo kixékonoku. Hanemo koéneye némoepo, kuteâti koêku ísahikea ovâti ne xáku vo'oku ákoyeane yónokuya, enepo yupihóvone yutútukeokono kopuhíkokono, vo'oku kuteâti kíxeaku ne po'íhiko xâne, kúteanemakamo kixékonoku —kíxovokoxoane Jesus.

39 Ina itukínoahikomaka íhokoake ne âha íhikaxea. Hara kíxovokoxoa:

—Ako yusíka hiríkea komítiti ne po'i komítiti vo'oku enepo hirikâ, uhá koetímo ne pi'âti íkorono'ekeovo uhorókuke.

40 Enepone ihíkaxovoti, haina énomone payasô ya ihíkaxoati. Itea uhá koeti ihíkaxovoti, itukovo koati únati íhikaxeokono, kutipasí koetímo ihíkaxoati.

41 —Na koeti yíxinova kemómoyi ne kutí koeti kalíhuti koekúti yonoti ukékuke po'ínu xâne koêku ákoyea ínixepa ne kutí koeti koati hána'iti itátane tikóti yonoti yukékuke? 42 —Na kíxeaye

yéxoki po'i xâne pahúnevo koêku ákoyea ínixepa ne pehúnevo? Mani kutí keti xâne ákoti eapâ ne hána'iti itátane tikóti yoneâti ukéku, itea kóyeane kíxea ne po'ínu: “Mbo'inú, veyámbinapeavo ne kali koekúti yonoti yukékuke” kixoâti. Itínoe ikútixapovoti sasá'iti yane po'ínuhiko xâne, viyápavo inúxotike ne kutí koeti hána'iti itátane tikóti yonoti yukékuke maka sásasa ákoyepone ínixi, ínamo omotóva viyópi ne kutí koeti kali koekúti yonoti ukékuke ne pe'ínu —kíxovokoxoane Jesus.

Kixoku itúkeovo éxeokono ne xâne
Mt 7.16-20; 12.33-35

⁴³ Ina kixovókokopaikomaka Jesus:

—Ako únati xuve tikóti poréxoti váhere há'i. Kúteanemaka koêku ne xuve tikóti ákoti aunáti, ákomaka parexa únati há'i. ⁴⁴ Uhá koeti xuve tikóti, hane éxeokono há'i pôreu. Vo'oku ako veyákana fígu xuvékuke topekóxe. Koane ákomaka veyákana úva ya xuvékuke ka'aveti nonéti xapa úhiti. ⁴⁵ Enepone únati xâne, áinovo únatinoe koyúho vo'ókuke ne únatinoe koekúti unakóvoti isóneuke. Kene ne váhere xâne, áinovo ákoti aunáti koyúho vo'ókuke ne váhere koekúti unakóvoti isóneuke.

Pi'âti kó'iyevoku poéheve péti
Mt 7.24-27

⁴⁶ —Na koeti “Unaém, Unaém” kixínenunoe koêku ákoyea itíka ne mbáhoenopinoe itíki? ⁴⁷ Uhá koetíhiko ne xâne simónuti koane kamokénoati ra emó'um yoko itukoâti, ⁴⁸ hane koéneye hóyeno itúkoti péti, upénoti kehókea inúxotike imókone itopóno mopô, ímoaku poéheve ne péti. Uséxoane ne péti, keno'ókone êno koiníkoti. Yane kayakakoane ne péti, itea ako íkaraka vo'oku kókoyuse kíxeokono itúkeokono. ⁴⁹ Itea enepone xâne kamokénoati ra emó'um ákoti itukâ, hane koéneye xâne itúkoti péti ákoti itukína poéheve inúxotike. Pohu ouke poké'e ímoa. Keno'óko êno koiníkoti huvêo kayakákoati ne péti, ako oríko íkorokea. Yane heu-heú kôe itáhineyeva ne péti —koéne.

7

Koitóva Jesus neko ahínoe tuti húndaru íhae Róma
Mt 8.5-13

¹ Uke'éxoane Jesus koyúhoinoa xanéhiko neko uhá koeti íhikaxeake, ina aukópovo ya Kafanâum. ² Yoko ápe tuti húndaru íhae Róma yane pitivóko apêti ahínoe ka'aríneta. Koati énotine koêku ne ahínoe, kahá'atine ivókeovo. Yoko yupíhova ákoyea omótova okóvo tuti húndaru neko ahínoe. ³ Eyekóxoane tuti húndaru koeku ítuke Jesus, pahúkone tutíhiko júdeu xoko Jesus épemopoinoa xanépea óvokuke koíteova ne ahínoe. ⁴ Simohíko neko pahoéti xoko Jesus, hopeno-hopenó kíxoá éhakeovo píhea. Hara kíxoá:

—Enepone hóyeno pahukó'oviti, koati motokeâti hivó'oxoponi, ⁵ vo'oku koati ínikone viyénoxapa jûdeu, koane itúkinovi víhikaxovoku hó'e úti —kíxoanehiko.

⁶ Yane xanépoanehiko Jesus. Ye'éxeane óvoku, pahúkoa tuti húndaru ne ínikonehiko kixópoinoa Jesus:

—Unaém, mbuvâti mboréxeopi itukéti. Ako yomótokea yûrukivo kalíke óvongu. ⁷ Énomonemaka ákoino mbîha xikóyoke ininjoâti ákoyea omóndokea yúnzo'ixoponeopi, iti hána'iti teyonéti. Pohu pahú íxea unátipea ne anzínoe yákokene xoko yóvoheixoku, yane unatípotinemo. ⁸ Vo'oku undímaka hóyeno konókoti itúkea páhoenonu payásoti ya undíke. Koane ápe húndaru konókoti itúkea mbáhoenoa. Poéhane kónoko “Píhe” ngíxea, yane pihotíne. Kene po'ínu “Kiná'aka” ngixôa, keno'ókotine. Koane “Hara itúka” ngixôa ne anzínoe, itúkoa ne mbáhoenoa itúkea —koéne emó'u neko tuti húndaru páhoe xoko Jesus.

⁹ Kamoáne Jesus neko emó'uinoa, yupíhova iháyu'ikea neko hóyeno. Ina sa'irí'okinova ne xanéhiko hokoâti koáne kixovokoxea:

—Ako noínjeaku xâne koati kuvovónuti kuteâti ra hóyeno, muhíkova xapákuke viyénoxapa íhae Izarâe —koéne.

¹⁰ Yane káyukopovonehiko neko pahoéti óvokuke tuti húndaru, yoko inú'ikopane unátipeane neko ahinoêti.

Koexépukopa Jesus xé'a ne sêno ivokóvoti îma ya Nâim

¹¹ Ikénepoke, pihóne Jesus ya kali pitivóko koéhati Nâim, koane íhikauhiko xána. Enómaka po'i xâne hokó'ixoati.

¹² Ye'éxeane páhapetea ne pitivóko, apé koéne xanéhiko ipuhíkeati, ekoxóponoti xé'a sêno ivokóvotine îma. Yoko ako po'ínu xe'éxa neko sêno, poéhane nekôyo. Êno xâne íhae ne pitivóko xaneâti neko sêno. ¹³ Noixoâne Vúnae êno ne ivokóvoti, yupihovó koéne kóseanayea.

—Hako iyêo —kíxoane Jesus.

¹⁴ Ina ahi'ókovaxo Jesus ne koínoyeokonoke, koane ípihea vò'uua. Yane xe'okó koénehiko neko koinoâti. Ina kixôa Jesus neko ivokóvoti:

—Hemenó, mbahúkopi yexépukopi —kíxoane.

¹⁵ Yane vatá koépone neko ivokóvoti, koane turíxopeovone koyúhoyea. Ina kixôa Jesus neko sêno:

—Anéyepo ra xí'a —kíxoane.

¹⁶ Yupihovó koene píkea uhá koêti neko xâne koane iháyu'ikeahiko Itukó'oviti. Hara koéhiko:

—Anéye koati teyonéti porófeta xapákuke úti. Koati simotíne ne Itukó'oviti xapákuke úti kóseanayeevi, uti xanéna —koéhiko.

17 Enepora koekúti, ítuke Jesus, ako malíka yónoku eyékoxeokono ya uhá koeti poké'exa Njúdeya, koánemaka ya ipuxóvokutihiko ákoti ahikâ.

Ápe páhoe Xuaum Mbátita xoko Jesus
Mt 11.2-19

18 Ápehiko íhikau Xuaum Mbátita koyuhópinoti Xuâum uhá koêti neko ítukevo Jesus. Yane iháxikoane Xuâum pi'âti íhikau, 19 ina pahukoâmaka xoko Vúnae épemoponea ítúkeova ne Mésiya, kúxone xâne símeamo, áko'o kónokeako kúxea po'ínu. 20 Simoné'ehiko neko pi'âti xoko Jesus, hara kíxoá:

—Xuaum Mbátita pahukó'ovi vépemoponeopi ítúkeovo íti ne kúxone úti símeamo, áko'o kónokea kúxeako uti po'ínu —kíxoane.

21 Énomone yaneko ókoku ôra, êno ka'aríneti koítovone Jesus koane xâne yúvone koati kotíveti arinéti yoko xâne úroevo ndémoniu. Enómaka komítiti koítovone. 22 Ina kixôa Jesus ne páhoe Xuâum:

—Yaúkapapu xoko Xuâum. Yéta'akapa koêku ra neíxone koáne ra kémone, ínixopeanehiko ne komítiti, yonópeanehiko ne mohéveu, koane unátipeanehikomaka ne xâne yúvone lépara. Yéta'akapamaka kamópeane ne mókere, yoko iyúkopeovone ne ivokóvoti, koane koyúhoyeovone ne inámati ihíkauvoti ítuke Itukó'oviti xapa xâne ákoti apeínoati. 23 Yoko koati únati koêku ne xâne ákoti opoé'ainonu isóneu —kíxoanehiko.

Ihayú'ikoa Jesus ne Xuaum Mbátita

24 Pihopónéhiko neko páhoe Xuâum xoko Jesus, turíxovone Jesus koyúhoino xanéhiko koeku Xuâum. Hara kíxovokoxoa:

—Enepo pihenôe neíxoponi Xuâum ya mêum ákoti apêti, kuti'ikopo kixónoe neíxi? Xâne muyá'iti kuteâti koêku hí'e kayákae ihunóvoti? Ako kalíhuina. 25 Kutí'ikopoya ne neíxopono? Hóyeno yupihóvoti úhe'ekea ípovo? Ako kalíhuina kó'iyeaneye ko'ípovoyea nê'e. Vo'oku xâne únatinoe ko'ípovoyea, enepone apêtimaka uhá koeti kó'iyevoku únatinoe koekúti ya xokóyoke, poéhane óvokuke nâti óvo. 26 Kutí'ikopoya ne neíxopono? Porófeta koyúhoti emo'u Itukó'oviti? Êm, koati porófeta nê'e, yoko koati ngxópitinoe yupíheovo anú'ukea ítúkeovo teyonéti ya po'ínuhiko porófeta. 27 Vo'oku hara koe yuho Itukó'oviti emó'uke vo'ókuke neko neíxoponone:

“Mbahukoâtimo timúneke ne koyuhó'inonuti emó'um, maka míhe'akinapine yoxéne itíki índukexeopike xapákuke xâne”
kôe. *Malaquias 3.1*

28 —Koati ngxópitinoe: Xapákuke xâne yara kúveu mêum, ako teyonéti ya Xuâum. Itea upánini ítúkeovo koati hána'iti teyonéti ne Xuâum yáye yara kúveu mêum, koati yupihóvotimo anú'ukea ítúkeovo teyonéti ya Xuâum ne xanéhiko ya natíxokuke

Itukó'oviti, muhíkova ne koati ákoti apayáso xapákuke — kixovokoxoane Jesus neko xanéhiko.

²⁹ Uhá koêti neko kameâti yûho, muhíkinova ne koperáxinotihiko nâti, éxokopovo ínixeá itúkeovo koati ponóvoti ne yuho Itukó'oviti vo'oku ikótivexea isóneuke ne pahúnevo, koane áhikeovo xoko Xuâum. ³⁰ Itea enepohikoneko farízeu, yuixóvoti hókea yútoe Muíse, yóko'o ne ihíkaxoti jûdeuhiko ya hó'eke, ako áhikapu xoko Xuâum vo'oku ákoyea akáha'a ne mani ahá'inoa Itukó'oviti. ³¹ Ina kixovókokopaikomaka Jesus:

—Kutimea motóvo ínzokea ra xanéhiko apêti yara káxehiko kó'oyene? Kutimea koéneye? ³² Hara ínzokoa kalivónohiko vataká koyêti ya none ovokúti ákoti ínixonone unáko apê po'ínuhiko kalivôno kaha'âti ikómohixea. Yane hara kixókonohiko: “Voxone oxokénati, móhikena elóketi okóvo, itea ákonoe yakáha'a kemóhiyi. Yane vimókovonemaka akene imokó'ikoti ivokóvoti, itea ákomaka yakáha'a” —kixókonone.

³³ Ina kixovókokopaikomaka Jesus neko xâne:

Énomonemaka kénenoe, vo'oku simóne Xuaum Mbátita yuixóvoti jejuá kó'iyea yoko ákoyea énapu víyum, itea ako ínixeánoe unáko. “Úroeyo ndémoniu nê'e” kíxénoe. ³⁴ Ina nzímo xepákukenoé ínínngoti xâne, undi íhae vanúke ikútipasikoponovoti xâne, itea ákomaka ínixeánoe unáko. Hara kôe iséneunonu: “Koati nípati yoko énovokenati víyum ne hóyeno, koane yómoti aínavokoxeovo koperáxinoti nâti yoko po'ínuhiko xâne pahukóvoti” kixénunoe. ³⁵ Itea enepone koati kaná'uti exóneti, kóyeanemo iyúseyea kó'iyeaneye vo'oku kixoku itúkeovo ne xâne hokoâti —kixovokoxoane Jesus.

Ovohévexoa sêno ne Jesus

³⁶ Ápe farízeu itaíkoti Jesus njántaxoponea óvokuke. Simoné'e Jesus óvokuke, ivátakone xe'o mêsa. ³⁷ Yane apé koene sêno íhae neko pitivóko yupihóvati éxeokono ákoyea aúnnati kixoku itúkeovo. Eyekóxone níkóponea Jesus óvokuke farízeu, omó kixone íhaku xêru, itukéti ya hopú'iti mopôí iháxoneti alabásturu, puhí koatí'iko ovâti. ³⁸ Simoné'e neko sêno, akéneke Jesus véko ahí'okeova ixómoyea íyo koeku kaláka'ikea heve Jesus, koane kíhuhevexopea ya híyeu tûti, yoko siúnoneyea hêve, koánemaka óvohevexea xêru ómone. ³⁹ Noixoâne farízeu, enepone itaíkoti Jesus, hara koe isóneunoa: “Eneponi itukápuxo porófeta, páhoe Itukó'oviti koyúhoyea emó'u ra hóyeno, mani exoâti itukóvotiye ra sêno isú'okovoti itúkeovo ákoti aunáti kixoku itúkeovo” kôe isóne. ⁴⁰ Ina kixôa Jesus neko farízeu:

—Símaum, anéye ânja ngoyúhoinopea.

—Yokóyuhoakopo ihíkaxotí —kíxoane Símaum.

⁴¹ Ina kixôa Jesus:

—Ápe pi'âti hóyeno orevéxoti po'i hóyeno, poéha orevéxoati singu koeti séndu pe'u tiûketi, kene ne po'ínu, sinkoénta koe pe'u tiûketi orévexoake. ⁴²Itea ákone tiûketina ne orevéxoatihiko mani poréxopeake. Yane koyúhoinoane hóyeno iváxoati ne tiûketi ákoyeane okónokoa poréxopea neko orévexoake. Yane pi'âti orevéxoti, kutimo itukóvo yupihóvati ákoyea omótova okóvo ne hóyeno iváxoati tiûketi? —kíxoane Jesus.

⁴³Ina kixôa Símaum:

—Ya inzóneuke, hanemea ako omotóvaxo okóvo xu'ínati oréveu —kíxoane.

—Koati únati yimópope —kíxoane Jesus.

⁴⁴Ina inonéxinova Jesus ne sêno. Yane hara kixo Símaum, kaha'âti kouhapu'ikinoa kixó'ekone ne xêti ítukeinoake:

—Neíxoane ra sêno? Kó'oyene koêku ûrungeova ra kúveu yóvoku, ako kali peréxanu úne ngipóhevexove, kuteâti kixóvoku xâne xo'opeínokoko. Kene ra sêno, ho'ouke veínoa kipóhevexeonu yoko kíhuhevexopeonu ya híyeu tûti. ⁴⁵Koeku nzímea yâyeke, ákomaka sínaneanu. Kene ra sêno, ukeátine inâ urúngovo kúveu yóvoku, ako âka siúnoneyea njêve. ⁴⁶Ákomaka yáhipu'ikanu óliu inâ nzímo yóvokuke. Kene ra sêno, xêru veínoa óvohévexeonu. ⁴⁷Énomone ngxínopi: Enepora sêno, sasá'ipeane ne êno pahúnevo. Koati yupihóvati ákoyea omótovonu okóvo. Itea koseánakono xâne ákoti koati pahúnevo, kúteanemaka kalíhuyea ne ákoyea omótova okóvo ne xâne koseánati —kíxoane.

⁴⁸Ina kixoá'ikomaka Jesus neko sêno:

—Sesá'ipine ne pehúnevo, ngotúyopinopeane.

⁴⁹Yane hara kixókoko neko ha'ínehiko ya xe'o mêsa:

—Kutimea itukóvoye râ'a? Muhíkova pahunévoti koyúhoa kasása'ikopea.

⁵⁰Ina kixopâmaka Jesus ne sêno:

—Itévone vo'oku kívivonu. Aúhepepone iséneu koêku pihépi —kíxoane.

8

Senóhiko huvo'óxoti Jesus ya nókone

¹Yane pihóne Jesus xapa uhá koeti pitivókohiko koane ipuxóvokutihiko koyuhoâti ne inámati ihíkavoti, enepone kixoku natíxea ne Itukó'oviti xapa xâne. Koane xáneheixoane ne nduse koeti íhikau. ²Ápemaka senóhiko ûroevo ndémoniu, koítovone Jesus, xanéheixopatine, yoko po'ínuhiko sêno koítovone ya aríne. Xapákuke neko senóhiko, ápe Mâriya koéhatimaka Mandâlena, eneponeko kópuhikopeake Jesus seti koeti ndémoniu. ³Ápemaka Xuâna, yeno Kûza, hóyeno ko'itúkeinoti Êrodi, enepone nâti. Ápemaka Súzana, koane

enómaka po'ínuhiko sêno iko'ítukexoti apeínoati, huvó'oxope evo Jesus ya nókone.

Éxetina Jesus apêti íhokoake koeku nôti

Mt 13.1-9; Mk 4.1-9

⁴ Yupíhovo êno xâne pihinoâti ne Jesus. Ho'uxo-ho'uxó kó'inoahiko ukeâti po'íkehiko pitivóko. Ina itukínoahiko Jesus xêti apêti íhokoake ne âha íhikaxea. Hara kíxovokoxoa:

⁵ —Ápe hóyeno nopónoti ake nonéti. Koeku kásahikea, ápe irihíkovoti xe'ókuke xêne. Yane kapásikexokono, ínamaka keno'óko hó'openo ôti nikopâti. ⁶ Kene po'ínuhiko, írihikovo xoko enó'iyeku mopô. Ihonópone, movohí koéne vo'oku ákoyea alákahi ne móte írihikovoku. ⁷ Koane ápemaka irihíkovoti xapa tôpe. Xané kíxoane tôpe payákeyea ne nonéti. Yane ákone oxéne payákeyea ne nonéti vo'oku huruvokó kó'iyea tôpe. ⁸ Ina apémaka irihíkovoti únatike poké'e. Koati únati íhonoepa nê'e. Poréxopo póhuti séndu há'i ne póhuti áke —kíxovokoxoane.

Ina kohonókoxo emó'u ne Jesus kó'iyea:

—Koêkuti kamoâti ra yûnzo, ivávaka —koéne.

Kouhápu'íkopa Jesus koêku ne éxetina

Mt 13.10-23; Mk 4.10-20

⁹ Ina kíxo Jesus ne íhikauhiko:

—Kuti kixó'eko ne yéxetina?

¹⁰ Ina yumopâ Jesus:

—Koati itínoe porexókono éxea koêku ne koekúti ákoti po'í exoâti, koêku ne natíxea Itukó'oviti xapa xâne, itea ya xapákuke po'ínuhiko xâne, konókoti itúkeovo exetínati apêti íhokovoke veínokono íhikaxeokono. Yane enepo naixâ, kutí koetimo ákoti inixâ, koane enepo kamâ, ákomo éxina isóneu kixó'ekone.

¹¹ —Hara koe kixó'ekone ra énjetina: Enepone ake nonéti, emó'u Itukó'oviti kixó'eko. ¹² Enepone irihíkovoti xe'ókuke xêne, kixó'êkoti xâne kamokénoati ne emó'u Itukó'oviti, ina keno'óko ne Ndeâpu veyopeâti ne emó'u Itukó'oviti isóneuke, puinoâti koíteova Itukó'oviti eneponi akutípoaxo. ¹³ Kene enepone irihíkovoti xapákuke mopô, énomone kuteâti xâne ivavákoati ne emó'u Itukó'oviti koeku kámea, xaneâtimaka hána'iti elókeko okóvo. Itea vo'oku kutí kó'iyea nonéti ákoti poéheve, ako áxu'ikene hókea, yane itavókeatine enepo simôa tiú'iti koekúti hixópeekonoke. ¹⁴ Kene enepone irihíkovoti xapa tôpe, hane kixó'eko xâne kamokénoati ne emó'u Itukó'oviti, itea koêku xu'íkeneyea, turíxovone pepókexea isóneu vo'oku nókone yara kúveu mêum, koane íyokeovomaka po'ínuhiko koekúti, yane ako únati ítukeino Itukó'oviti. ¹⁵ Kene enepone irihíkovoti únatike poké'e, énomone kuteâti xâne itípakovoti isóneu, kutoipoâti ne emó'u Itukó'oviti enepo kamôa, koane unakoâtimaka

isóneuke. Yane êno únatinoe ítukeino Itukó'oviti vo'oku ákoyea kamúya'ikapu ikéneke —kíxovokoxoane.

Koêku yúku kouhápu'ikoti

Mt 4.21-25

Ina kixovókokoxopaikomaka:

¹⁶ —Ako ihúxoti yúku xovopu'í kixoâti, itukovo imoâti opékuke ípe, itea hane ímoa xoko koati ókoku motovâti noíxea uhápu'ine uhá koeti urúkovati ne ovokúti. ¹⁷ Uhá koeti koekúti puvonéti éxeokono, kourápu'ikokonotimo. Koane uhá koeti kixovókuti he'onó'oeti kó'oyene, exókonotimo koane kouhápu'ikokonotimo.

¹⁸ —Yokóhiyanavonoe, kényusea kémokenoyi ra yûnzo, vo'oku enepone apêti námoeya, kuri'úxovotineoxomo námoe. Kene ne ákoti koati ivávakea, muhíkova ne íkutixane apêti xokóyoke, evókoatimo —kíxovokoxoane Jesus.

Simôa iyénoxapa ne Jesus xoko óvoheixoku

Mt 12.46-50; Mk 3.31-35

¹⁹ Ina símo xoko Jesus ne êno yoko ámeno, itea ako omótova ahí'okoponeovahiko vo'ókuke neko êno xâne kamokénoati. ²⁰ Ina apê kixopónoti Jesus:

—Anêko ne mémaina koane yámeno meúkeke oposíkopiti.

²¹ Ina kôe ne Jesus:

—Enepepe xâne kamokénoati ne emo'u Itukó'oviti yoko itukoâti, énomone indúkomaka ênom yoko mbo'ínuhiko —koéne.

Ixikôa Jesus neko êno xúnati ihunóvoti

Mt 8.23-27; Mk 4.35-41

²² Po'i káxe, úsa'ixovo vatékeke ne Jesus koane íhikauhiko. Hara kíxovokoxoa Jesus:

—Piháne úti poixô'oke ra mar —kíxovokoxoane.

Yane pihónehiko. ²³ Koeku yóneahiko, imókone ne Jesus. Yane kenó'okone êno xúnati ihunóvoti yane mar, koane úrukeova úne kúveuke ne vatékena. Koati koímaiti koêkuhiko. ²⁴ Ina ahí'ókovo Jesus ne íhikauhiko koyúkoati.

—Ihikaxotí, vivohíkovotinemó —kíxoanehiko.

Iyukóvone ne Jesus, pahúkoa ókea ne xúnati ihunóvoti koáne ne êno xúnati ovósokeovo úne. Yane okóne ne ihunóvoti koáne ne úne, huvemoo koépepe ikéne. ²⁵ Ina kixovókokoxoa Jesus ne íhikauhiko:

—Imáko ákoyeanoe kivápunu —koéne.

Yoko yupihóvatihiko iyúpaxeovo koane píkea. Hara kixókoko:

—Kutimeá itukóvove ra hóyeno? Muhíkova ihunóvoti yoko úne, ôko apê yuhó'inoa —kixókokonehiko.

Hóyeno íhae Njêraza, úroevo ndémoniu, koítovone Jesus

Mt 8.28-34; Mk 5.1-20

26 Ina ukopóno ne evo Jesus ya poké'e iháxoneti Njêraza, xoko hunókoku poké'exa Ngalíleya poixô'oke ne mar. 27 Ehá'axo evésekea Jesus ne vatéke, apé koéne hóyeno okotúmonexoati íha neko pitivóko. Yoko koati ûroevo ndémoniu nê'e. Mekutíne ako ituka ípovo, koane ákone ava ovokúti itea pe'áxatike óvoheixone. 28 Noixóne Jesus neko hóyeno, vaúkone. Yane íkorokovone poké'eke nonékuke Jesus, koane kóhonokea emó'u kíxea:

—Jesus, iti Xe'exa Itukó'oviti, iti xe'exa Koati Payásoti ya uhá koêti, na koeti yího'ixinonu? Émbemopi ákoyea ipíhepananu —koéne.

29 Kó'inokeneye yúho, koáhati pahukoâtimeku Jesus ne ndémoniu ipúhikopea xoko hóyeno. Yoko enóne kíxoaku ndémoniu. Enepo ikahévexokono ne hóyeno koane ikavó'uxokono ya koati tiú'iti korénde, kóyeane kétokexea ne korénde, yane ehakoâtime ndémoniu ya mêum ákoti apêti.

30 Ina kixôa Jesus:

—Kuti kéha?

Ina yumopâ:

—Ákoti yumaxápu ngoéha —koéne.

Kó'inokeneye íha vo'oku ákoyea yumáxapu ndémoniu urúkovati. 31 Yane épemonehiko Jesus neko ndémoniuhiko ákoyea pahúkapa yane êno upénoti uhôro ínati haháku.

32 Yoko ouke neko mopôï, xêrerekuke ne óvoheixokuhiko, ápe ênoti kûre ixómotihiko níko. Énomone épemo ne ndémoniuhiko yonópea xapákuke maka itúkapane óvoheixopoku. Yane síkoane Jesus. 33 Ipuhíhikopeane ndémoniuhiko neko hóyeno, ponokó koépone xapákuke neko êno kûre. Yane heú koéne neko kûre éhahikeovo koane íkorono'ekeovohiko ya mar. Heú koéne yúpurihikeovo ukeâti ouke ne mopôï.

34 Noixoâne koyónotihiko kûre neko koekúti, heú koe kohó'iyea koane koyúhopea ne koekúti yaneko pitivóko yoko xapákuke neko ko'óvokuti yane mêum vekópoku. 35 Yane noíxoponoamaka xanéhiko neko koekúti. Simoné'ehiko xoko Jesus, noíxoane neko hóyeno ipúhikopeakume ku ndémoniuhiko. Yoko ko'ípóvopotine koane unatípotine isóneu, vatá koyépotinemaka nonékuke Jesus. Yane yupihovó koéne píkeahiko vo'ókuke. 36 Enepohikoneko xâne noixoâti ne koekúti, koyúhoinoa ne po'i xâne simôti kixoku koêku unátipinoke neko hóyeno. 37 Yane enepohikone uhá koeti ko'óvokuti ya Njêraza koane xe'ókuke, épemohiko Jesus ipúhikopea xapákuke. Koáhati yupihóvatihiko píkea. Yane úrukopovane evo Jesus ne vatéke, ukópeane pihôpo. 38 Kene ne hóyeno ipúhikopeaku ne ndémoniuhiko, épemovo xanépea Jesus. Itea pohu hara kíxoa Jesus:

39 —Yaúkapapu yóvokuke. Yokóyuhopinoa iyínoxapa ne uhá koeti ítukeinopi Itukó'oviti —kíxoane.

Yane pihópone ne hóyeno. Heú kíxoá yónea neko pitivóko koyuhó'inoati uhá koeti xâne neko ítukeinoa Jesus.

Koitóvo sêno yoko ihine Njaîru ne Jesus

Mt 9.18-26; Mk 5.21-43

40 Aukópovone Jesus poixô'oke neko mar, yupihovó koéne elókepea okóvo uhá koêti neko xanéhiko kuxoíxopati seópea.

41 Yane apé koéne hóyeno koéhati Njaîru simôti xoko Jesus. Enepepe hóyeno, koati exoti koêku ne koekúti ya íhikaxovokuke hó'e jûdeuhiko. Ipúyukexo nonékuke Jesus, epe-moâti xanépea óvokuke 42 vo'oku ápeyeya ihíne nduse koetine xoénaena ka'aríneti, kahá'atine ivókeovo. Yoko ako po'i xe'éxa, poéhane neko kali ihíne.

Koêku yónea ne Jesus koane enó'iyeya xâne hokoâti, xaneâtimaka inúmeokoko. 43 Yoko ápe sêno nduse koétine xoénae ká'arine ákoti âka evésekea aríne. Enepepe sêno, koati uke'éxotine apeínoati xoko ipixáxotihiko, itea akó'oti koitóvati.

44 Akéneke Jesus véko neko sêno sipóheoponeati heve ípovo. Ehá'axo sípoheyeya, etétukone aríne. 45 Ina kôe ne Jesus:

—Kuti sipohêo ímbovo? —koéne.

Itea ako ápahuina “Úndi” kixoâti.

Ina kixôa Pêturu (yoko po'ínuhiko íhikau):

—Íhikaxotí, koati ênoti xâne isú'okovopiti koane inumópiti, (yépemovikomaka ápeyeya sipóheoti ípevo) —kíxoane.

46 Itea kóyeyane neko isóneu Jesus. Hara koépomaka:

—Ako yusíka ákoyeya sipóheoponoti ímbovo, vo'oku eómba ípúhikea njunáko njokóyoke —koéne.

47 Noixoâne sêno ákoyeya íta hé'ono'uxeya ne koêku, ina ahi'ókovoxo Jesus xaneâti ínayeya honóno'oko. Ipuyuké koéne poké'eke nonékuke Jesus, koane koyúhoyeya nonékuke uhá koêti neko xâne kutí'inoke sipóheoponoti híyeu ípovo Jesus, koane koyúhoyeya íteovane ne aríne ya oráke. 48 Ina kixôa Jesus:

—Nje'exá, itévone vo'oku kívivonu. Pihépane, aúhepepone iséneu —kíxoane.

49 Ixómoiko koyúho ne Jesus, simóne xâne ukeâti óvokuke Njaîru, enepone éxoti koeku íhikaxovoku hó'e jûdeu. Hara kixo Njaîru:

—Ívókovone ihine îti. Hákone perexôa itukéti ne íhikaxoti —kíxoane.

50 Kameáne Jesus yúho, hara kixo Njaîru:

—Hako píke, kivápunu, itóvotimo ne ihine îti —kíxoane.

51 Simoné'e óvokuke Njaîru, ako síka Jesus ápeyeya urúkovati ákoti itukapu Pêturu, Xuâum, Teâku, koánemaka há'a yoko êno

ne kalivôno ivokóvoti. ⁵² Yoko yupíhovahiko íyokexea uhá koêti neko xâne, koane ipúsokeahiko xâ'a. Ina kixovókoxoa Jesus:

—Hákonoe iyêo, vo'oku haina ivokóvoti ra kalivôno, pohu imókoti —koêne.

⁵³ Itea koémoke'ea xanéhiko kameáne neko yûho, exoâti itúkeovo ivokóvotine ne kalivôno. ⁵⁴ Yane namú kíxeane Jesus vô'u ina kohonóko emó'u kíxea:

—Tenó, yexépukapa —kíxoane.

⁵⁵ Yane aúkopovone omíxone, exépukopone. Ina pahukôa Jesus poréxopeokono nîka. ⁵⁶ Yupíhova iyúpaxeova há'a yoko êno ne kalivôno. Ina ixikó'okoa Jesus ákoyea okóyuhoinoa po'ínuhiko xâne neko koekúti.

9

Ítukevohiko ne nduse koeti íhikau Jesus

Mt 10.5-15; Mk 6.7-13

¹ Ina ihaxíhikoa Jesus neko nduse koeti íhikau. Yane pôrekexoanehiko xunakóti pahúkea uhá koeti ndémoniu ipúhikopea xoko xâne ûroevo, koane koíteovo xâne ka'aríneti.

² Ínamaka pahukôa koyúhoyea kixoku natíxea ne Itukó'oviti xapa xâne, koane koíteovo ka'arínetihiko. ³ Hara kíxovokoxoa:

—Hákonoe itíko yómone koeku píhi. Hako yómo piló'ina yoko íhaku ípevo. Hákomaka yómo imévo itukovo tiúketi. Muhíkova yesá'ikovo, hako yomâ. ⁴ Itukovo apêti ko'óvokuti porexópiti yóki óvokuke, yâvanemoya tukú koetimo neko káxe ipihíkapine ne pitivóko. ⁵ Áva pitivóko símeku hákoti kaha'ápi xanéhikoya, enepo ipihíkapine ne pitivóko, ikétatahevexapapumo, kirikópoti ipú'ine poké'e ukeâti xoko piríkatana, yexókoati ákoyeanemo omótokea íkameokonohiko emo'u Itukó'oviti —kíxovokoxoane Jesus neko íhikau.

⁶ Úkeane pihohíko. Heú kíxoá vékea ne ipuxóvokutihiko koane koyúhoyea ne inámati ihíkavoti omínovike Jesus, koánemaka koíteovo xanéhiko ka'aríneti ya uhá koeti vékoku.

Êrodi yoko Xuaum Mbátita

Mt 14.1-12; Mk 6.14-29

⁷ Yoko eyékokoxoane Êrodi, enepone nâti, uhá koêti neko koekúti, itea ako éxina isóneu vo'oku ápeyea koyuhoâti itúkeovo Xuaum Mbátita exepúkopone ukópea xapa ivokóvoti. ⁸ Kene po'ínuhiko xâne, koyúhoa itúkeovo Íliya ne exepúkopone, enepone porófeta mekúke. Ina apémaka po'ínuhiko xâne koyuhoâti itúkeovo kúxoti porófeta koyúhoti emo'u Itukó'oviti mekúke exepúkopone. ⁹ Itea hara kôe neko Êrodi:

—Haina Xuaum Mbátita nê'e, vo'oku mbahúkoanepopo tetúnoyeokono nekôyo. Kutí'ikopomea itukóvoye ra hóyeno ngámoheixeake koeku ítuke? —koéne.

Yoko yupíhova yúmo'ixeova Êrodi noíxea Jesus.

Kohiyákoa Jesus nika neko êno xâne

Mt 14.13-21; Mk 6.30-44; Xu 6.1-14

¹⁰ Aukópovonehiko neko páhoe Jesus koyúhoyea emó'u xapa xâne, heú kixoá koyúhopinohiko Jesus koêku neko ítuke. Ina xanêa Jesus neko íhikauhiko ya kali pitivóko koéhati Mbetâsáida. Yoko ainôvotinehiko, ako po'i xánena. ¹¹ Itea exoâne xanéhiko yónoku ne Jesus, hókoanehikoya, yoko ivávakoahiko Jesus. Koyúhoinoahikomaka kixoku natíxea ne Itukó'oviti xapa xâne, koane koíteovahiko ne ka'aríneta xapákuke.

¹² Kiyoné'e káxe, ahí'okovone Jesus neko nduse koeti íhikau koane kixeahiko:

—Mani únati pehukápavo pihópea ra xanéhiko, motovâti ínixeá imókoku koane nika ya xapa kali ipuxóvokuti, vekópokuhiko, koane xapa ko'óvokuti ya mêum xêrerekuke ipuxóvokutihiko, vo'oku ako apêti yara vóvoheixoku — kixoanehiko.

¹³ Itea hara kixovokoxoa Jesus:

—Itínenoe parexâ nika.

Ina kixopâmaka íhikauhiko:

—Ako apeínoviti ákoti itukapu singu koeti pâum yoko pi'âti hôe. Má'aina itukapu úti vanexópoinoa nikokónoti ra êno xâne, hainápo —kixoanehiko.

¹⁴ Yoko itópono kuteâti singu koeti míli neko hóyeno apêtiya. Ina kixovókokoxoa Jesus ne íhikauhiko:

—Pehúka ivátahikea ne xâne. Ho'uxó ho'uxo íxeanoe, sinkoentá sinkoenta koeti ho'úxovoku —kixovokoxoane.

¹⁵ Ina pahukoâhiko íhikau Jesus ivátahikea neko xâne. ¹⁶ Ina veyôa Jesus neko singu koeti pâum yoko pi'âti hôe, ina komômo vanúke ikoró'ixovoti xoko Itukó'oviti vo'ókuke ne nikokónoti. Yane honó'ekexoane ne pâum, ina porexôa ne íhikauhiko pôrekexea neko xâne. ¹⁷ Uhá koéhiko níkea koane imátaxeovohiko. Ina itixópa íhikauhiko Jesus neko haxâti, kopúhikopoikomaka nduse koeti sésta neko itátanehiko haxa nikokónoti.

Koyuhôa Pêturú itúkeovo páhoe Itukó'oviti koíteovovi ne Jesus

Mt 16.13-19; Mk 8.27-29

¹⁸ Yoko pohúxovoti ne Jesus itúkea orásaum yanekôyoke. Áko'ohiko neko êno xâne xokóyoke. Poéhane íhikauhiko kahá'ine. Yane ina kixovókokoxoa Jesus neko íhikau:

—Kutimea íkutixanu ra xanéhiko?

¹⁹ Ina yumopâ íhikauhiko:

—Ápe koyúhoti itíkivo Xuaum Mbátita iyukópovone. Kene po'ínuhiko, koyúhoa itíkivo Íliya iyukópovotine. Ina apémaka po'ínuhiko koyuhoâti itíkivo porófeta koyúhoti emo'u Itukó'oviti mekúke iyukópovotine —kíxoane.

²⁰ —Kene itínoe, kuti keyúhono indúkeova?

Ina kixôa Pêturu:

—Iti Mésiya, páhoe Itukó'oviti koíteovo xâne —kíxoane.

Koyuhôa Jesus ivókevomo koane ukópeamo xapa ivokóvoti

Mt 16.20-28; Mk 8.30-9.1

²¹ Ina ixikó'okoahiko Jesus ne íhikau ákoyea ápahuina xâne koyúhoinoake nê'e. ²² Ina kixovókokopaikomaka:

—Konókoti yupíheovo ngoítóponeovo kotíveti, undi íhae vanúke ikútipasikoponovoti xâne. Ákomo akútíponu ne tutíhiko viyéno júdeu, koáne ne payásotihiko sasedóti inuxínoti xanena úti hó'eke, yóko'o ne íhíkaxotihiko yútoe Muíse, enepohikone éskiriba. Koepékonutihikomo, itea ya mopó'apeke káxe, enjepúkopotinemo ungópea xapa ivokóvoti —kíxovokoxoane.

²³ Ina kixovókokopaikomaka Jesus uhá koêti neko xâne hokoâti:

—Enepone kahá'ati hókeonu, ako yusíka itúkeovo kouhepekea kóyeku yara kúveu mêum yuíxovo. Konókoti hókeonu ya usó koyêti ínonexinovo tiú'iti koekúti itukovo káxe, kuteâti koêku xâne koinópoti kurúhuna iyonókonone xoko kurúhuxokonoku, yane kená'akane ingyeneke. ²⁴ Vo'oku enepone xâne yuíxóvoti kouhepekea kóyeku yara kúveu mêum, evókoatimo ne mani unako koépoku xoko Itukó'oviti. Itea enepone xâne usó koyêti évokea úhepeko kóyeku yara kúveu mêum vo'ónguke, énomonemo unatí koépoku xoko Itukó'oviti. ²⁵ Kutí'ikopo itópoino xâne usó kó'iyea apeínoati yara kúveu mêum itea evókoti mani unako koépoku xoko Itukó'oviti? ²⁶ Yoko koêkúti xâne teínónuti, koane teinoâti ra emó'um, simóvotimo káxe ndeínoakumakamo, undi íhae vanúke ikútipasikoponovoti xâne. Koati énomonemakamo ngíxoaneyehiko yaneko káxe ngayukápapu, enepo naixápakananemaka indúkeovo hána'iti íhayú'iuti, anjenáponemaka êno njunáko, koane xunako Nzá'a, yoko xunako sasá'itihiko ánju, enepone ovoxe Itukó'oviti ukeâti vanúke. ²⁷ Koati emo'úti ra yunzó'inopinoo: Anéye xepákukenoe ávotimo ivakápu tumúneke noíxea natíxea ne Itukó'oviti xapa xâne —kíxoanehiko.

Ipokóvo koeku Jesus nonékuke evo Pêturu

Mt 17.1-13; Mk 9.2-8

²⁸ Kuteâti póhuti sêmana ikénepoke neko yuho Jesus, xánae Jesus ne Pêturu, Xuâum, yoko Teâku oúke hána'iti mopôí itukóponoti orásaum. ²⁹ Koeku itúkea orásaum ne Jesus, koane ípokeovo koêku ne nône. Hóhopu-hóhopu kóyenemaka

ne ípovo, koane ínayeamaka uháhi híyeu. ³⁰ Yane apé koéne pi'âti hóyeno yuhó'ixoati. Énomone neko Muíse yoko Íliya, enepohikone koyúhoti emo'u Itukó'oviti mekúke. ³¹ Yoko ain-ovó koéne uhápu'ine íhae vanúke apê xokóyoke neko pi'âti. Hane koyúhoinokoko kixókumo ivókeovo ne Jesus kausáka ne ahá'inoa Itukó'oviti ya Njeruzálem. ³² Kene Pêturu koánemaka ne pi'âti ha'íne, yupihovó koénehiko uheko ixépa. Koêku kahá'ayea káharoyea ixépa, iyukovó koéponehiko. Yane noíxone êno uhápu'ine Jesus, koánemaka neko pi'âti hóyeno yuhó'ixoati. ³³ Yane ahíkuxopeovone Jesus neko pi'âti hóyeno yuhó'ixoati. Ina kixôa Pêturu ne Jesus:

—Ihikaxotí, koati únati vápeyea yâye. Poéhane vitúkinopinoe hú koêti mopo'âti kálíhunoe péti. Poéhamo ítike, koane poéhamo ítuke Muíse, koane poéhamo ítuke Íliya —kíxoane.

Itea mayane koyuhohí koêti ne Pêturu. Akó'oti koati éxea mani yúho. ³⁴ Ixómoiko koyúho ne Pêturu, apé koéne kapási rama'úxoatihiko. Yane yupihovó koéne píkea ne íhikauhiko Jesus rama'úxoanehiko kapási. ³⁵ Yane apé koéne emo'úti inu'íxoti xapa kapási. Hara kêe:

—Énomone nje'éxa râ'a, noívongoe itúkeovo mbáhoe xapa xâne. Yakámokenoyi yúho —koéne.

³⁶ Okoné'e neko emo'úti, pohú kóyepone ne Jesus. Áko'oponehiko neko yuhó'ixoati. Itea ako éto'oe ne evo Pêturu yanekôyoke. Ako ápahuina xâne koyúhoinoake neko noíxonehiko.

Koitóva Jesus ne homoêhou úroevo ndémoniu

Mt 17.14-21; Mk 9.14-29

³⁷ Poéha káxe ikénepoke, enepo evesékopeane evo Jesus neko hána'iti mopô, yupíhova êno xâne okotúmonexopati. ³⁸ Xapákuke neko êno xâne, apé koéne hóyeno vaúkoti Jesus. Hara kíxoá:

—Ihikaxotí, yokóseanano, neíxapainano njé'a, vo'oku poéhane nê'e, ako po'ínu. ³⁹ Yoko kóyekutine úrukeova ndémoniu. Enepo urúkova, apé koétine yaíkea, yane ikorókoatine poké'eke xaneâti êno xunáko koyúyu'okea, koane puváhixeamaka pâho. Koati okó'okoati, koane ôriti kuríkopea enepo kixoáneye. ⁴⁰ Émbemoane ne íhikeuhiko kópuhikopea, itea ako íta kíxeaneye —kíxoane.

⁴¹ Ina kêe ne Jesus:

—Imáko itúkinovo tiú'iti kutípea ra xanéhiko yara káxehiko kó'oyene, koane váherehiko. Ná'ikopomeamo hunóko óvonzeixea xepáku? Ná'ikopomeamo nzunóko índea ákoyeanoe yakútíponu? Yáma yâkeneye ne xi'íxa —kíxoane Jesus neko hóyeno.

42 Koêku píhea ne homoêhou, íkorokoane ndémoniu poké'eke koane koyúyu'okea. Ina pahukôa Jesus ipúhikopea ne ndémoniu, koane koíteova neko homoêhou. Ina kixêa há'a:

—Anéyepo ra xi'íxa —kíxoane.

43 Yane yupíhovo iháyu'ikea hána'iti xunako Itukó'oviti uhá koêti neko xâne.

Koyuhópamaka Jesus ivókeovomo

Mt 17.22-23; Mk 9.30-32

Ya koêku yupíheovo iyúpaxeova xanéhiko, koane iháyu'ikeahiko uhá koêti neko ítuke Jesus, hara kíxovokoxoa Jesus ne íhikau:

44 —Yunákanoé iséneuke ra yunzó'inopi kó'oyene: Yé'exovone ngurí'okeokonokumo xunákoke xanéhiko yara kúveu mêum, undi íhae vanúke ikútipasikoponovoti xâne —kíxovokoxoane.

45 Itea ako éxina isóneu íhikauhiko kíxone neko yuho Jesus. Koati he'onínovati ne koekúti ákoinoke éxa koêku. Yoko pikotíhikomaka épemo'ikea Jesus koêku neko yúho.

Kixoku itúkeovo ne xâne ínixone Itukó'oviti itúkeovo koati payásoti

Mt 18.1-5; Mk 9.33-37; Fp 2.3; 1 Pê 5.5

46 Yane turíxovone okópeokoko ne íhikauhiko Jesus koêku kahá'ayea éxea itukóvotiye ne koati payásoti xapákuke. 47 Yoko exó kíxeane Jesus koêku ne isóneuhiko, yane namú kixone kalivôno ina imôa xêrerekuke. 48 Yane hara kíxovokoxo íhikau:

—Koêkuti itukínoati únati ra kalivôno vo'ónguke, undímaka kixóneye. Yoko koêkuti kixónutineye, koati kixoâtinemakaye ne Pahukónuti yara kúveu mêum. Kó'inokeneye yunzó'inopinoe, vo'oku enepone ákoti kapayásakapu, enepone koati ikalíhuxopovoti xepákukenoé, énomone itukóvoxo ne koati payásoti —kíxovokoxoane Jesus.

Ako omótova ápeyea xâne púvone úti

Mk 9.38-40

49 Ina kixôa Xuâum:

—Íhikaxotí, ápe hóyeno noíxone úti kopúhikopoti ndémoniu ya íhéke, itea sayá'ikoa úti vo'oku ákoyea itúkapu xáneheixone úti.

50 Ina kixôa Jesus:

—Hákonoe seya'ikoa, vo'oku enepone ákoti akapápinoe, koati huvo'óxpiti nê'e —kíxoane.

Púvahiko íhae Samâriya ne Jesus

51 Koeku yé'exevone kaxena pihópea Jesus ya vanúke, kousokone isóneu nê'e píhea Njeruzálem. Yoko ako itoâti kátavokopea isóneu ákoyea píha. 52 Ina pahûko inuxínoatihiko. Pihónehiko neko páhoe xoko kali ipuxóvokuti ya Samâriya oposíkopoinoati ókokumoya. 53 Itea simoné'e evo Jesus, ákone akáha'ainoa ko'óvokuti ókeaya, vo'oku iyúseyea kousokeane

isóneu yónea Njeruzálem. ⁵⁴ Enepone pi'âti íhikau Jesus, Teâku yoko Xuâum, noixoâne, hara koe yûho:

—Unaém, kehá'a viháxikea yúku íhae vanúke uke'éxoati ra xanéhiko? —kíxoanehiko.

⁵⁵ Ina sa'irí'okinova Jesus saya'íkoatihiko. (Hara kíxoá:

—Hako kixené'eye yiûho. Ákonoe yéxa úkeaku ne iséneu.

⁵⁶ Vo'oku haina nzimínoti ungé'exoponea xâne, itea nzimínoti ngoíteova, undi íhae vanúke ikútipasikoponovoti xâne —kíxoanehiko.)

Yane pihónehiko po'íke ipuxóvokuti.

Koeku apê kahá'ati hókea Jesus

Mt 8.18-22

⁵⁷ Ya xenékuke koêku yóneahiko, ápe hóyeno kixoti Jesus:

—Nzokópiti koêkutimo yénoku.

⁵⁸ Ina kixôa Jesus:

—Enepone úkoe, ápe úhorona, koáne ne hó'openohiko ôti, ápe môko. Kene ûndi, undi íhae vanúke ikútipasikoponovoti xâne, ako óvongu yonómboku ómomingea yara kúveu mêum —kíxoane.

⁵⁹ Ina kixoámaka Jesus ne po'í hóyeno:

—Kiná'aka ingéneke.

Ina kixopâ hóyeno:

—Unaém, sikénuvo engóxeakomo nzá'a inúxotike ivakápune, ínamo nzakâpi.

⁶⁰ Itea hara kíxoá Jesus:

—Síkeane ne kutí koeti ivokóvotinehiko ákoti yuixápu ítuke Itukó'oviti ekóxopeamo ne ivokóvoti. Kene îti, yokóyuhoponoa kixoku natíxea ne Itukó'oviti xapa xâne —kíxoane.

⁶¹ Ina kixôa po'í hóyeno:

—Nzokópitimo Unaém, itea sikénuvo aúngopeovo óvonguke íngoponeovo iyénonjapa inúxotike.

⁶² Ina kixôa Jesus:

—Enepone xâne apêti itukéti tûriu, ina itavókea isóneu ne ítuke, hane koéneye xâne varereôti poké'e enepo na'akénexovo. Yane ákone aúnnati koêku. Xâne kuteâti, ako omótokea ítúkeovo ko'ítúkeinoti Itukó'oviti koukóponoati ne natíxea Itukó'oviti xapa xâne —kíxoane Jesus.

10

Ítukexeake Jesus neko setenta koeti íhikau páhoe

¹ Yane ápe po'í setenta koeti noívokoe Jesus. Pi'á pi'a kíxoá pahúkea inúxinoa ya uhá koeti pitivóko vékokuikomo, koáne ya uhá koeti po'í yónoku. ² Yoko hara kíxovokoxoa pahukoâne:

—Koati hána'iti ra itukéti kuteâti koêku kavâne ainóvoti ítóvotine ha'í nonéti ovâti, itea ako axú'inahiko ra ko'ítuketi. Yépemanoekopo Itukó'oviti, Únae ra itukéti, pahúkea po'ínuhiko

ko'itúkeati. ³ Pihéneoe. Kutí koe mbahúkoti kálíhunoe xe'exa su'úso ya xapa yovíre koeku mbahúkeopínoe. ⁴ Hákonoe yómo íhaku tiúketi. Hákomaka yómo sékolana, íhaku ípevo, koane pirikatana. Hákonoe ke'umókovo xenékuke yího'ixi xâne. ⁵ Enepone inúxoti ovokúti símeku, koêkuti yukóponoku, hara íxeanoe ne ko'óvokutiya: “Embemínopitinoe Itukó'oviti unako kêku” íxeanoe. ⁶ Enepo áva xâne yane ovokúti usó koyêti kíxeokononeye kuteâti yépeminoake Itukó'oviti, itukínoatimo Itukó'oviti ne yépeminoake. Kene hakô'o, aukópinovopitimo kuteâti yépeminoake neko xâne. ⁷ Yávane yane ovokúti peréxokonoku yóki. Koêkuti nikokónoti koane ekâti pónepike ne ko'óvokuti, nemúka vo'oku koati motokeâti ápeyea námoe ne xâne ko'ítuketi. Hako ixomo ipé'ixovo ya po'íkehiko ovokúti.

⁸ —Koêkuti pitivóko símeku, koeku poréxeopi xanéhikoya yóki xapákuke, níkea koêkuti nikokónoti pónepike. ⁹ Enepo áva ka'arínetiya, keítapanoe. Ínamaka íxêa ne xanéhikoya: “Simóvone kaxena natíxea ne Itukó'oviti xepákukeno” íxea. ¹⁰ Kene ya koêkuti pitivóko símeku, enepo hákoti kaha'ápinoe xanéhikoya, hara íxepanoemo koeku vikópi none ovokúti ipihíkapi xapákuke: ¹¹ “Muhíkova ipú'ine poké'e yara pitivóko ovoti perékatanake úti, vikátata'ikopane, véxokeopikenoé ákoyeane yomótokea íkemikonoa ne emo'u Itukó'oviti. Itea ivévakanoe râ'a: Yé'exovone kaxena natíxeakumo ne Itukó'oviti xapa xâne yara kúveu mêmum” íxeamo.

¹² Ina kixovókokoxopaikomaka Jesus neko páhoe:

—Koati enjókopitinoe kixókonokumo ne ákoti akahá'apínoe. Simapúne kaxena ipíhohonope ne Itukó'oviti, muhíkova ne koati váhere xâne mekúke íhae Sódoma, ákomo itápaneá tiveko ipíhophoneokonoke ne xanéhiko puvópiti íhae neko pitivóko — kíxovokoxoane Jesus.

Koeku pitivóko óvohikoku xâne ákoti akutipo Jesus

Mt 11.20-24

¹³ Ina koe'íkomaka ne Jesus:

—Koati kotívetimo kêku, itínoe íhae Korâzim, keánemaka itínoe íhae Mbetâsáida. Enepone Tíru yoko Sídom, koati pítivokona xâne ákoti êxa Itukó'oviti, itea eneponi itukapu xapákuke indúkoa ne iyupánevoti índuke xepákuke, mani mekutíne kuríkopohiko váherevoko. Mani ko'ipóvotihiko ko'ixéhiti xáku, koane mani purapú'ikopovotihiko pôu, koáneni ivátahikea xapa pôu, éxokovo yupíheovo ikótivexea isóneuke ne êno pahúnevohiko. ¹⁴ Simapúne kaxena ipíhohonope Itukó'oviti, iyuhí kixokónotimo tiveko ipíhophoneokono ne íhae Tíru yoko íhae Sídom ya itíke. ¹⁵ Kene itínoe íhae Kafanáum, itínoe po'okoâti yupíheovomo kahána'ikeokono ya po'ínuhiko xâne, kirikókonotinoemo ipihóponovokutike —koéne.

¹⁶ Ina kixovókoxo íhikauhiko:

—Enepone xâne usó koyêti kámokenoyea yiûho, undímaka kámokeno. Kene enepone puvópiti, undímaka púvo. Koáne enepone puvónuti, hane púvo ne Pahukónuti yara kúveu mêum —koéne.

Seopóhiko xoko Jesus ne setenta koeti páhoe

¹⁷ Ukopeânehiko xoko pahúkonoku neko setenta koeti páhoe Jesus, yupihovó koénehiko elókepea okóvo. Hara kixópohiko Jesus:

—Unaém, muhíkova ndémoniuhiko itúkea yuho úti pahukôa úti ya ihéke ipúhikopea xoko xâne úroevo —kíxoanehiko.

¹⁸ Ina kixovókoxoa Jesus:

—Noínjoa ne Satánae kutí koeti ipixéneneoti irikóvoti ukeâti vanúkeke. ¹⁹ Mboréxopineneo yókonuki koéxoe yoko pitánae, koane ákomo kixópiku. Mboréxopinenoemaka xunakóti anu'úkoti uhá koeti xunako Satánae, vanáne. Ákomo ápahuina koekúti itoti váherexea ítukeinopi. ²⁰ Itea hako itukovo vo'oku itúkea yiûho ne ndémoniuhiko elókeinoke yokóvo, itea hane itíka elókeinoke yokóvo yutóxeovone íhe xoko Itukó'oviti vanúkeke —kíxovokoxoane Jesus.

Hána'iti elókeko okóvo ne Jesus

Mt 11.25-27; 13.16-17

²¹ Énomone yaneko ókoku ôra, yupihovó koéne elókeyea okóvo ne Jesus vo'ókuke ne Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti xokóyoke. Hara kôe:

—Aínapo yákoe Pai, iti Únae vanúke koane poké'e, vo'oku ákoyea itúkapu hána'itinoe ko'éxoneti yoko hána'itinoe íhíxaxovoti yara kúveu mêum yéxokoa ra koekúti, itea itúkeovo xâne ákotihiko apayáso nonékuke po'ínuhiko keúhupu'ikinoa ra koekútihiko. Koati énomone kíxea Pai, vo'oku ínixi unáko kó'iyeane —koéne.

²² Ina koe'íkomaka ne Jesus:

—Kurí'okoponoane Nzá'a ne uhá koeti koekúti. Ako exónuti, undi Xe'exa Itukó'oviti, ákoti itukapu Nzá'a, poéhane exónu. Koane ákomaka exoâti ne Nzá'a ákoti itukapu ûndi, undi Xe'éxa, yoko koêkuti xâne ânja énjokea —koéne.

²³ Ina inonéxinova Jesus ne íhikauhiko. Hara kíxovokoxoa, motovâti ákoyea káma po'i xâne:

—Koati únati kêku, itínoe noixoâti ne koekúti neíxoneneo kó'oyene. ²⁴ Koati ngxópitinoe enó'iyea porófeta koyúhote emo'u Itukó'oviti mekúke, koánemaka nâtihiko mani kaha'âti noíxea kuteâti ne neíxoneneo, itea ako naíxa. Mani kaha'âtimaka kámea kuteâti ne kémoneneo, itea ako káma —kíxovokoxoane Jesus.

Únati hóyeno íhae Samâriya

²⁵ Apé koene hóyeno ihíkaxoti yútoe Muíse exepúkoti, oposí'okovoti Jesus, kaha'aînoati pahúkeovo ya yumópope. Hara kíxoá:

—Ihíkaxotí, kuti ngónoko indúkea motovâti ápeinonu inámati apéyeati ákotinemo hunókoku xoko Itukó'oviti?

²⁶ Ina yumopâ Jesus:

—Ná'ikopo kó'eye ne Ponóvoti Kixovókuti yútoe Muíse? Na kíxeaye keûrapu'iki enepo ihíkexo?

²⁷ Ina yumopâ hóyeno:

—“Heru'ó íxea yomíxone koane xináko koane iséneu ákoyea omótova yokóvo ne Yúnae Itukó'oviti.” Hara po'ínu: “Hako motovâ yokóvo ne po'ínuhiko xâne. Kuteâti kixépovoku ákoyea kemáxatikapapu, énomemaka íxeaneye ne po'ínuhiko xâne” —koéne.

²⁸ Ina kixôa Jesus:

—Koati tokopóvoti ne yimópope. Énomone itíka motovâti itéponi ne inámati apéyeati ákotinemo hunókoku xoko Itukó'oviti —kíxoane.

²⁹ Yane vo'oku kahá'aye ápeyea pó'onexeovoke neko hóyeno, hara kixópomaka Jesus:

—Kutí'ikopo itukóvoxo xâne nóngone ákoyea omótova ongóvo?

³⁰ Ina yumopâ Jesus itukínoati íhokoake:

—Ápe hóyeno ukeâti Njeruzálem yonoti Njeríko. Ya xenékuke namúkoane ómevotihiko. Véyeane uhá koeti apeínoati, ina yehepóke'exoa, êno óko'okea. Kalíhanini koépekeahiko kurikoâne. ³¹ Yane apé koene sasedóti inuxínoti xanéhiko hó'eke vekoâtimaka neko xêne. Tavó kó'iyeano noixôa neko okó'okovoti. ³² Yane apé koénemaka po'i hóyeno vekoâtimaka neko xêne. Énomone levíta itúkoti ítuke Itukó'oviti ya hána'iti imokóvokuti. Kúteanemaka kíxoaku, tavó kó'iyeanemaka noixoâne. ³³ Yane kenó'okone hóyeno ákoti itukapu júdeu íhae Samâriya, vekoâtimaka neko xêne. Tokononé koáne neko hóyeno okó'okovoti. Yane yupihovó koéne kóseanayea.

³⁴ Pihínoane koane ipíxaxeane óko'onevo ipíhinoati óliu yoko víyum. Ina ivú'ixopamaka péyo, iyonoâti xoko pénsaum koane katarákoati. ³⁵ Yaneko po'ípone káxe, ina porêxo únae pénsaum pi'âti pe'u tiúketi, ina kixôa: “Kétaraka ra hóyeno. Enepomo anu'úka ésa'i ra mbónepike kétarakike, kóyea nemo mboréxopeopi aungápapu” kíxoane.

³⁶ Ina kixoa'ikomaka Jesus neko hóyeno ihíkaxoti yútoe Muíse:

—Ya xapákuke ra mopo'âti, kuti ínixe itúkeovoxo ákoti omotóva okóvo neko hóyeno isoéti?

³⁷ Ina yumopâ hóyeno:

—Énomone neko koseánati.

Ina kixôa Jesus:

—Pihé'evo, énomonemaka íxeaneye kuteâti ítuke neko hóyeno —kíxoane.

Márta yoko Mâriya

³⁸ Koêku yónea ne Jesus yoko íhikauhiko, sîmo xoko kali ipuxóvokuti. Ápe senóya koéhati Márta, itaíkoti Jesus ókea óvokuke. ³⁹ Enepone sêno, ápe po'ínu koéhati Mâriya. Yane vata-vatá kixóvone Mâriya poké'eke nonékuke Jesus ivavákoati ne ihíkavoti íhikau. ⁴⁰ Kene Márta, koati pepokéxoti isóneu vo'oku enó'iyea ítuke ya kúveu óvoku. Ina ahi'ókovo Jesus, hara kíxo:

—Unaém, ako kó'inopiku kurí kíxeonu ne mbo'ínu mbóhuxeovo indúkea heú koêti ra itukéti? Pehúka huvó'oxeonu —kíxoane.

⁴¹ Ina yumopâ Vúnae:

—Martá, imáko ké'iyivoku. Koati pepoké kixeti iséneu, koane êno yónoku iséneu, ⁴² itea poéhaxo ne koekúti koâti nokonéti. Noíwokoxoa Mâriya ne koâti únati ya uhá koêti, yoko ákomo veyopeâti —kíxoane Jesus.

11

Ihíkaxovi Jesus vitúkea orásaum

Mt 6.9-15; 7.7-11; Mk 11.24; Lk 18.1; 1 Ts 5.17

¹ Po'íke káxe, ápe óvoheixoku oráxea ne Jesus. Uke'éxone itúkea orásaum ápe íhikau kixoâti:

—Unaém, íhikexavimaka vitúkea orásaum kuteâti kíxoaku Xu-aum Mbátita íhikaxea ne íhikauhiko.

² Ina íhíkaxoahiko Jesus. Hara kíxovokoxoa:

—Enepo itikánoe orásaum, hara yáko: “Pai, émbemopi téyemo sasá'iti íhe ne uhá koeti xâne, koane ukóponeamo ne netíxi yara poké'e xapákuke xâne. ³ Peréxavi nika úti itukovo káxe. ⁴ Ketúyapa pahúnevo úti koêkumaka kóseanayea úti ne po'ínuhiko xâne vahéréxinoviti ítuke, kutí kixoâti uti ákoti pahukápu. Hako sike'évi víkorokeovo pahunévotike” yákoenoe —kíxovokoxoane.

⁵ Ina itukínoamaka Jesus íhokoake ne íhíkavoti íhikaxone. Hara kôe:

—Ínani áva xepákuke pihôti óvokuke ínikone ya kuku yóti kixopónoati: “Íningoné, yokóseanau, ívexanu mopo'âti koxe'u pâum, ⁶ vo'oku ínati simônu íningone xo'opeînonuti, yoko akó'oti níngaxeake” kixóponea.

⁷ —Ínani akôe kúveuke óvoku: “Hákone tiri'ókoponovonu. Enjéxopane páhapetea ra óvongu. Ndunúkuxopovone, koánemaka uhá koeti nje'éxaxapa. Ákone omótova enjépukinopi” ínani akôe.

⁸ —Koati ngxópitinoe, enepo hákoti exepúkinoa poréxoponea ne uhá koeti nókone vo'oku ítukeovo ínikone, itea vo'oku

ákoyea káyunuka nekôyo épemo'ixea, kóyeaneo exépuquinao poréxoponea.

*Konókoti kutípea úti yumópeovimo Itukó'oviti vitûko orásaum
Mt 7.7-11*

⁹ Hukínóvoti ngíxeopinoe: Yépema ne Itukó'oviti, vo'oku porexópeatimo. Yapásika nékone xokóyoke, vo'oku itepónoatimo. Hane yákoenemakaye xâne ipusókoti pahapéti, yane imihé'okinopitimo. ¹⁰ Vo'oku uhá koeti epémoti, poréxokonoa ne épemone. Koáne ne xâne oposíkoti itóponea konokínovati, itóponea. Koáne ne xâne kutí koeti ipusókoti pahapéti, mihe'ókinokonoatimo. ¹¹ Itínoe apêti xe'éxa, (maní'ikopomea perexoâti mopôï ne xi'íxa epemápi pâum?) Manímea koéxoe peréxoa epemápi hôe? ¹² Koáneni epemápi kopútoe tapí'i, manímea perexoâti pitánae kotíveti yutôko? Ako kalíhuina. ¹³ Muhíkova itínoe mapini xâne pahukóvoti nonékuke Itukó'oviti, itea kóyeane peréxi únatinoe koekúti ne xi'íxa. Ínapoxo ne Ha'a úti íhae vanúke, koati porexoâtimo Sasá'iti Omíxone ne epemoâti —kíxovokoxoane Jesus.

*Koyuhókono itúkeovo íhakoe Mbezêbu ne Jesus
Mt 12.22-30; Mk 3.20-27*

¹⁴ Po'i káxe, kópuhikopo ndémoniu ne Jesus xoko hóyeno úroevo. Yoko akó'otine okoyúho neko hóyeno vo'ókuke ne ndémoniu. Ipuhíkopeane ndémoniu, koyúhopone neko hóyeno. Enepohikoneko êno xâne noixoâti, yupihovó koe iyúpaxeova. ¹⁵ Itea ápe xâne xapákuke koêti:

—Koati Mbezêbu, enepone pahúkoti uhá koeti ndémoniu, porexôa ra hóyeno kópuhikopea ndémoniu —koénehiko.

¹⁶ Kene po'ínuhiko xâne, épemohiko Jesus itúkea iyupánevoti, hoénaxovope itúkeovo xoko Itukó'oviti úkea xunáko, oposí'okovatihiko, kaha'a'ainoati pahúkeovo ya yumópope. ¹⁷ Exó kíxea Jesus isóneuhiko, énomone kixínoahiko:

—Uhá koeti natixókuti, óvoku xâne ixómoti okopókoko, itohíneotimo xanéhikoya, ákonemo ovâti. Kúteanemakamo koêku ne ko'óvokutihiko ovoti póhutike ovokúti. Itukovo ixómoti okopókoko, uké'etimo itúkeovo póhutine óvohikoku. ¹⁸ Kúteanemaka koêku xoko Satánae yoko ovóxehiko, vo'oku eneponi ixomo akapákaka, mani uke'éxopokokotihiko. Kó'inokeneye ra yunzó'inopinoe, koáhati keyuhoâtinoe itúkeovo xunákoke Mbezêbu ngópuhikopea ndémoniuhiko. ¹⁹ Eneponi itukapu xunákoke Mbezêbu ngópuhikopea ndémoniuhiko kuteâti iséneunonu, ná'ikopo kó'inoaye iséneu ne he'ínehiko ya hé'eke kopúhikopotimaka ndémoniu? Ako kalíhuina kó'inoaneye yíúho kuteâti ra yihó'inonu. Koati énomonehikomo kouhápu'iko itúkeovo pahukóvoti ne iséneunonu. ²⁰ Koêku itúkeovo ya

xunákoke Itukó'oviti ngópuhikopea ndémoniuhiko, koati iyúseoti símeovone kaxena natíxea Itukó'oviti xepákukeneo.

²¹ —Noixó íxeanoe ne koati xúnati hóyeno usó kixoióxoti sa'íkovope, kohiyánati óvoku yoko uhá koeti apeínoati. Ako itoâti véyeya ítukevo. ²² Itea enepo símo koati xúnatiya, ítoa omópea sa'íkovope, enepone íhuinovoke. Yane omópea uhá koeti apeínoati koane háxakexea xapa ha'íne —kíxovokoxoane Jesus, ihókoati xúnati hóyeno ne Satánae, koane kixopóvoti ítúkeovo xunané'e ya Satánae.

²³ Ina kixovókokoxopaikomaka Jesus:

—Enepone ákoti huva'áxanu, koati okopónuti. Koane enepone ákoti itukapu nza'íne índukeke, itopó kíxoa ukóponea ne itukéti índuke —kíxovokoxoane.

Koêku ne ndémoniu aukópova ne xâne ipúhikopeaku

Mt 12.43-45

²⁴ Ina koe'íkomaka ne Jesus:

—Enepo ipuhíkopea xâne úroevo ne ndémoniu, píhoheo ya mêum ákoti apêti oposíkoti ókoku, itea ako ínixapana. Yane hara kôe: “Aungópovotiko xoko imbúhikopeaku” kôe. ²⁵ Yane aúkopovane, yoko inú'ikopane sásasa koyépotine koane êno úhe'ene vo'oku ákoyea inú'epoya. ²⁶ Ina itaíkopono po'i seti koeti ndémoniu ítúkoti xanépone. Yoko aínovo koati váhere yane inúxoti. Ina urúhikopovo xokóyoke neko hóyeno. Yane yupihovó koéne váherexea koépoku neko hóyeno yane inúxoti koêku —kíxovokoxoane Jesus.

Yuhó sêno ihayú'ikoti eno Jesus

²⁷ Koêku íxómoyea koyúho ne Jesus, apé koéne sêno xapákuke neko êno xâne kohonókoti emó'u kó'iyea:

—Koâti únati koêku ne sêno koxe'éxapiti koane ohíkopiti ya xêne —koéne.

²⁸ Ina kôe ne Jesus:

—Hane itukóvoxo koati motokeâti “únati koêku” kíxeokono, xâne kamokénoati ne emo'u Itukó'oviti koane itukoâti ne páhoenoa —koéne.

Hoénaxeokonoke Njóna

Mt 12.38-42

²⁹ Hara koe Jesus koêku ho'uxo-ho'uxó kó'iyea ne êno xâne xokóyoke:

—Koati váhere ra xanéhiko apêti yara káxehiko símokune úti, épemoikomaka iyupánevoti, hoénaxovope ítúkeovo xoko Itukó'oviti úkea njunáko. Itea ákomo ápahuina iyupánevoti noíxonemo, ákoti itukapu kuteâti koêku xoko Njóna mekúke. ³⁰ Vo'oku kuteâti koêku Njóna ítúkeovo hoénaxovope xunako Itukó'oviti xapákuke neko íhae Nínivi mekúke, énomonemakamo ngoéneye, undi íhae vanúke ikútipasikoponovoti xâne.

Undímakamo hoénaxovope xunako Itukó'oviti xapákuke ra xanéhiko apêti yara káxehiko símokune úti. ³¹ Simapúne kaxena yúhoikopeakumo Itukó'oviti ne xanéhiko, enepone seno nâti mekúke íhae poké'e koéhati Sâba, hanekóxonomo xapákuke ne xanéhiko apêti kó'oyene. Exepúkotimo neko sêno, exókoatimo pahúnevo ra xanéhiko apêti kó'oyene, vo'oku yupiheovo ákoyea malíka úkeaku neko sêno kámokenoponea ne êno hána'iti kó'exoneyea ne Salúmaum. Yoko anéyene koati payásoti ya Salúmaum, enepora yuhó'ixopitinoe, itea ako itúkokonoke yúho. ³² Koánemaka ne íhaehiko Nínivi, hanekóxonomo xapákuke ne xanéhiko apêti kó'oyene yaneko káxe yuhaíkapa Itukó'oviti ne xanéhiko. Exepúkotimo neko íhaehiko Nínivi exókoatimo pahúnevo ra xanéhiko apêti kó'oyene, vo'oku enepone íhae Nínivi, kamoné'e yuho Njóna koyúhoti emo'u Itukó'oviti mekúke, ikótivexoa isóneuke ne váherevoko koane kuríkopahiko. Yoko anéyene kó'oyene koati payásoti ya Njóna, enepora yuhó'ixopitinoe, itea ako itúkokonoke yúho.

Koêku yúku kouhápu'ikopeti
Mt 5.15; 6.22-23

³³ Ina koe'íkomaka ne Jesus:

—Ako ihúxoti yúku kouhápu'ikope he'onó kixoâti xoko ákoyeaku iyúsea. Ákomaka xovopu'í íxa ya sésta, itea hane ímoa xoko koati imókonoku kouhápu'ikopeti motovâti ínixeá koêkuti urúkovati ne ovokúti. ³⁴ Kuteâti koêku yúku kouhápu'ikopeti, énomone koéneye ne yúke kexé'uke. Itukovo únati ne yúke, uhapú'itike yóvoheixo. Kene hákoti unâti ne yúke, hahákutikemo yóvoheixo. ³⁵ Yokómoma koêku ne mani uhapú'iti xikóyoke, enepone mani kouhápu'ikoti iséneu, mará'inamo itúkapu hahákutike imópi. ³⁶ Enepo itukapu ainóvoti uhapú'iti apê xikóyoke, ákoti óvaku kalí hahakú koyêtiya, ainóvotimo uhapú'itike yóvoheixo kuteâti koêku kouhápu'ikopeti koati xúnati uhapú'iyea kouhápu'ikopiti —kíxovokoxoane Jesus.

Koyúhoína Jesus pahúnevo ne farízeuhiko
Mt 23.1-36; Mk 12.38-40

³⁷ Uke'éxone koyúhoyea ne Jesus, ápe farízeu itaíkoati níkoponea óvokuke. Urúkovane Jesus óvokuke ne farízeu, ivátakone xe'o mêsa. ³⁸ Yoko iyúpaxova farízeu noixôa ákoyea háka Jesus ne kixoku kipóvo'uxeovo farízeuhiko tumúneke níkea. ³⁹ Ina kixôa Vúnae Jesus neko farízeu:

—Itínoe farízeu, kutí kénœe xâne kókoyuse kixoíxoti kipó'ikea enóvopeti yoko úto meúkeke, itea kúveuke koati ênoti íhómuyo. Énomone kénœoye koêku itúkeovo ainóvoti váhere koekúti ovâ ne iséneu, koane usó kéyeyi yaúpu'iki po'ínuhiko xâne, kutí koeti hí'ixíti ítukevo motovâti kirí'uxi apeínopiti. ⁴⁰ Itínoe xâne ákoti

isóneu. Haina póhutine koekútihiko noíxone po'ínuhiko xâne ivávako ne Itukó'oviti, itea koati ivavákotimaka ovoti isóneuke xâne. ⁴¹ Itúkapuikopo ovoti iséneuke iké'iparaxo Itukó'oviti, yane sasá'itimo uhá koeti kixeku itíkivo. ⁴² Koati kotívetimo kêku, itínoe farízeu. Kaná'uti ápeyea íperaxoke Itukó'oviti, hexakínoati póhuti yane uhá koeti yehí koeti ítikevo perêxo ndízimu. Muhíkinova ne kálihunoe neóne xe'o yóvoku kuteâti otélam yoko âruta koane po'ínuhiko neóne kuteâti, peréxomaka ndízimu ya koêkuti yé'akeye yêho. Itea enepone itíki ponóvoti koekúti koane ákoyea omótovo yokovo Itukó'oviti, ákonoe itíka. Yoko énomone itukóvoxo koâti nékone itíki, ákotimaka kuri ixêa itíki ne po'ínuhiko koekúti. ⁴³ Koati kotívetimo kêku, itínoe farízeu, vo'oku iti yómoti ivátakea xoko ivatákokuti ya nonekútike xoko ivátakoku koati payásotihiko ya íhikexovokuke hé'e. Epó'oxo enepo yihoíkokono koêku víki ya none ovokúti, koati yáhatimaka yéxikono itíkivo teyonéti. ⁴⁴ Koati kotívetimo kêku, itínoe kutí koeti poké'e ekóxokonoku ivokóvoti, ákoti iyusêa ápeyea ekoxóvatiya. Vekôa xâne oukeke, ako éxa ápeyea imuyúkoti opékuke —kíxovokoxoane Jesus.

Exókoa Jesus pahúnevo ne éskiribahiko

⁴⁵ Ina kíxo Jesus ne po'i íhíkaxoati ne Ponóvoti Kixovókuti yútoe Muíse:

—Íhikaxotí, koêku kíxineye yihó'inoa ne farízeuhiko, kotívetinovimaka, uti íhíkaxoti yútoe Muíse.

⁴⁶ Yane hara kíxo Jesus:

—Keáne itínoe íhíkaxoti yútoe Muíse, kotívetimakamo kêku. Vo'oku yane ênoti íhíkavoti íhikexone, kutí koe ikeínoxoti po'ínuhiko xâne êno ínati koekúti ákoti itâ koínoyeya. Ákomaka kalíhuina yónea iséneu keínoyi póhuti kali koekúti yane íkeinoxike po'ínuhiko xâne. ⁴⁷ Koati kotívetimo kêku, vo'oku kékexepuki katátumbana porófeta, enepohikone koyúhoti emo'u Itukó'oviti mekúke, koépeu yoxúnoekene. ⁴⁸ Yane kixeku itíkivo, koati keyuhópovoti kutipasí kó'iyeya iséneu ne isóneu yoxúnoekene vo'oku kíxoaku ne porófetahiko. Koati énomonehiko koepékoa, ina kino'ókonoe kexépuinoati katátumbana ne koépeuhiko, kutipasí keâti ne váhere ítuke yoxúnoekene. ⁴⁹ Énomone kó'ino ne Itukó'oviti yane hána'iti kó'exoneyeya xoko kó'iyeku: “Mbahukínoatihikomo porófeta koyúhoti emó'um xapákuke, koánemakamo ápostulu, po'i mbáhoenoa, itea koepékotihikomo po'ínuhiko mbáhoe, koane ikoítoponoatimo kotíveti ne po'ínuhiko” kêe. ⁵⁰ Énomone kutí'inoke yoneâtimo oukeke ra xanéhiko apêti kó'oyene ne itina heú koeti porófetahiko koépeuti ukeátine inâ turixóvo ra mêum, ⁵¹ ukeâti kaxénake koépekeokonoku Âmbeu tukú koeti

kaxena koépekeokonoku Nzakâriya, enepone koépeuti ukeâti ne hána'iti imokóvokuti yonoti xoko áta yane kíndanake hána'iti imokóvokuti. Aungópatimaka ngíxeopinoe: Oúke ra xanéhiko apêti kó'oyene yóneamo ítína uhá koetíhiko neko koépeuti.

⁵² —Koati kotívetimo kêku, ítínoe ihíkaxoati ne Ponóvoti Kixovókuti yútoe Muíse, vo'oku ítínoe kutí koeti omó'ixoati ne xáve poréxoti xâne éxea ne kaná'uti exóneti íhae xoko Itukó'oviti, itea ako iké'itukexa, epó'oxo itopó kíxea ne po'ínuhiko xâne kaha'âti éxea —kíxovokoxoane Jesus.

⁵³ Ipuhíkopeane Jesus, koati imaíkinovati éskiribahiko yoko farízeuhiko, koane opósi'okeovahiko ya épemo'ikeake. Ako tópi kíxoaku yuhó'inoahiko, kaha'aínoti Jesus pahúkeovo ya yumópope. ⁵⁴ Koati kuxoâtihiko ápeyeamo koêkuti yuhu Jesus kutí'inoke motovâti koyúhoyeahiko ítúkeovo pahukóvoti.

12

Po'ínuhiko íhikaxovike Jesus

Mt 10.26-31

¹ Yoko koati yupihóvotino éno xâne ho'uxo-ho'uxó koetíne koane ókonuhevekexekoko. Yane turíxovone íhikaxea ne Jesus. Íhikauhiko ínuxo íhikaxea. Hara kíxovokoxoa:

—Neíxipa ne kutí koeti kohiyákopeti pâum, ánahixope farízeuhiko, ákoti oríko ukóponea xapa po'ínuhiko xâne, enepone kutí kó'iyea koati sasá'iti ya po'ínuhiko xâne koeku enó'iyea ítuke ákoti aunáti.

² —Ako kixovókuti pikonéti éxeokono kó'oyene ákotimo kaurápu'ikakana. Koánemaka ne he'onó'oeti kó'oyene, kóyeaemo urápu'iyea. ³ Vo'oku uhá koeti he'ono'ú kíxene keyúhoyi, kóyeaemo koûrapu'ikeokono xapa xâne. Koánemaka ne koekúti hahaa kíxene keyúhoyi kúveuke yóvoku, kohonókokonotimo koyúhoyeokono, kutí'inokemo exoâti uhá koeti xâne.

⁴ —Ítínoe íningone, hara ngixópinoe kó'oyene: Hákonoe píke xâne motovâti koépekeopi, vo'oku poéhane kexé'u ító koépekea, yane ákone xunáko ítúkea po'i koekúti. ⁵ Itea énjakapivo nékone tíyi, énomone ne Itukó'oviti apêti xunáko koépekeopi koane iyónopeopi ipihóponovokutike. Ngáyukoa ngíxeopinoe: Itúkapu énomone tíyo.

⁶ —Ákoikopo akávanevo singu koeti kálíhunoe hó'openo ôti ya kali pí'âti pe'u tiúketi ákoti axu'ína ovâti? Itea ako kalíhuina ápeyea xapákuke nê'e ákoti exêa koêku Itukó'oviti. ⁷ Muhíkova híyeu tiúti, éxoa Itukó'oviti yé'akeye. Hákoikopo píke, vo'oku ítínenoe yupihóvo ítóponone nonékuke Itukó'oviti yane ênoti hó'openo ôti —kíxovokoxoane.

*Koêku teinôa xâne koyúhoyea hókea Jesus koáne akô'o teinâ
Mt 10.32-33; 12.32; 10.19-20; 2 Tm 1.8*

⁸ Ina kixovókokopaikomaka Jesus:

—Koati ngixópitinoe: Uhá koeti xâne koyuhoâti nonékuke po'ínuhiko xâne itúkeovo hokónuti, kúteanemakamo ngíxoaku nê'e nonékuke ánjuhiko ya vanúkeke. Ngoyuhoâtimakamo itúkeovo hokónuti, undi íhae vanúke ikútipasikoponovoti xâne.

⁹ Itea enepone koyuhoâti nonékuke xanéhiko ákoyea itúkapu hokónuti, ngoyuhópatimakamo nonékuke ánjuhiko vanúkeke ákoyea itúkapu hokónuti.

¹⁰ —Áva xâne vahéréxinonuti emó'u, apêtikomo oxéne itúyopea pahúnevo. Itea enepone xâne koyuhoâti itúkeovo váhere ne itúke Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti, ákonemo itúyopeaku ne pahúnevo.

¹¹ —Enepo yamakánanoe yíhoikikono ya íhikaxovoku hó'e xanéhiko, koane nonékuke pahúkotihipo yoko po'ínuhiko payásoti tuti xanéhiko, hako pipokéxinoa iséneu ne kixékumo yimópíke koane koékumo ne yíúho, ¹² vo'oku yaneko ôra, íhikaxopitinoemo Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti nékonemo keyúhoyi nonékukehiko —kíxovokoxoane Jesus.

Ako yusíka ixómoyea ipúpakinoa visóneu kahá'ayea úti vîrikuxea

¹³ Yane apé koéne hóyeno xapákuke neko êno xâne kixoti Jesus:

—Íhikaxotí, pehúka ne mbo'ínu haxákeana ne apeínoati kúreinovike haíkene úti —kíxoane.

¹⁴ Ina kixôa Jesus:

—Hoyenó, undí'ikopo yúhoikovoku xâne? Haina indúkovo ke nzaaxákeokokoa ne xâne kúreinoa haíkene —kíxoane.

¹⁵ Ina kixovókokopaikomaka Jesus neko êno xâne kamokénoati:

—Yokóhiyanavao ne uhá koeti kó'iyevovoku koekúti íyekovo ke, enepohikone mani ixómoinoke ipúpakinoa iséneu keha'âti kurí'uxeovo apeínopiti, vo'oku haina énomone ápeino ne xâne yara kúveu mêum —kíxovokoxoane.

¹⁶ Ina itukínoahiko Jesus íhokoake ne âha íhikaxea. Hara kíxovokoxoa:

—Ápe hóyeno iríku, ênoti pôreu ha'i nóne isáneke. ¹⁷ Ina koe isóneupinovo: “Námeamo ngíxoaneyé ra êno ha'i nónem? Vo'oku ákone iyónoangu”. ¹⁸ Ina koepómaka isóneupinovo: “Énjoa ngíxoakumo. Ngatahíneatimo ra unákovoku ha'i nónem, ínamo indukápa koati hána'itiya. Énomonemo unángo ra ha'i nónem, koáne ra uhá koeti apeínonuti. ¹⁹ Yane ínamo angôe: Êno apeínonuti ngóúnae. Ákomo malíka yónoku. Kó'oyene, poéhane ómomingea, níngéa, énoyevovom yoko elókeyea ongóvo, ngoetímo.”

²⁰ Itea hara kíxoa Itukó'oviti: “Iti koati ákoti isóneu. Kó'oyene

yara yóti, ivekóvotinemo. Kutí'íkopomo itópoinopi uhá koêti ne apeínopiti yúnahiu?" kíxoane Itukó'oviti —kôe éxetina Jesus.

²¹ Ina koe'íkomaka ne Jesus:

—Koati énomone koéneye ne xâne yuixóvoteoxo kurí'uxea apeínoati yara kúveu mêum, itea ako apeínoati xoko Itukó'oviti —koéne.

Kuvóvoti Itukó'oviti

Mt 6.25-34

²² Ina kixovókoxoamaka Jesus ne íhikauhiko:

—Énomone ngixínopinone ákoyea ixomo ipúpakina iséneu kixékumo kêku itukovo káxe, ukínopikumo nîke, koane nókone kexé'u, yoko kixékumo iké'ipovoxopivo. ²³ Vo'oku enepone kéyeku itukovo káxe, haina pohúneti níki, koane hainámaka pohúneti iké'ipovoxopivo yápeino. ²⁴ Ivévakapihi ne hó'openohiko ôti. Ako nâ, koane ako ítixeaku ha'i nóne. Ákomaka unákoku nîka, koane ákomaka óvoku ítixoku êno níkokónoti, itea kóyeane poréxea Itukó'oviti nîka. Ákoikopo yéxa itúkeovo ítínoe yupihóvo itóponone yane hó'openohiko ôti? ²⁵ Ako ápahuina ya xepákukenoé itotimo koukóponea kaxena ávoveani ivákapu, yusíkoti yupíheovo kahá'ayea koukóponea. ²⁶ Neíxoaneikopo, koêku ákoyea ite ítíki kalíhuti koekúti, ná'ikopo koeti ixómoino yónoheixoa iséneu ne po'ínuhiko koekúti? ²⁷ Ivévakapihimaka koêku payá'iyea ne koati uhé'ekoti hîu ne itunoêvoti ya mêum, enepone iháxoneti humanévoti. Ako hûka kuteâti xâne, koane ákomaka ixúxuka, itea koati ngixópitinoe: Muhíkova neko uhá koeti úhe'ene nâti Salúmaum, enepone hána'iti íríku mekúke, ako itápana úhe'ene hîu ne itunoêvotihiko íhae mêum. ²⁸ Katarákoapo Itukó'oviti ne itunoêvoti íhae mêum, mapini póhutine kó'oyene ápeyea, ihârotike oro'ókokonotinemo yúkuke, ínapomo hako katarákopi Itukó'oviti, ítínoe xâne ôriti kúveova. ²⁹ Hákonoe kopo ixomo yonóheixoa iséneu úkeakumo ne nîke koane yêka. Hákomaka kenóko'inoe vo'ókuke ra koekúti. ³⁰ Vo'oku koati énomone yónoheixo isóneu xâne ákoti êxa Itukó'oviti ya uhá koeti óvohikoku yara kúveu mêum. Yoko éxoa Yá'a íhae vanúke kénokinoe uhá koêti ra koekúti. ³¹ Inúxotike ya uhá koêti, hane ítíka yónoheixoku iséneu ítúke Itukó'oviti, yane kousókinopeatimo Itukó'oviti ne po'ínuhiko nékone —kíxovokoxoane Jesus.

Koêku ne kaná'uti íríkuxea xâne

Mt 6.19-21; 1 Pê 1.4

³² Ina kixovókoxopaikomaka Jesus neko íhikauhiko:

—Ítínoe hokónuti, ítínoe kutí ngíxone kálíhunoe su'ûso ákoti axu'ína ikéneke koyonoâti, hákonoe píke, vo'oku koati ahá'inopinone Yá'a íhae vanúke ítíkivo xanéna koane yenópi vanúke natíxokuke. ³³ Enepone apeínopiti, yakávanea, koane

pêrekexamaka xâne ákoti apeínoati ne ésa'i. Yane apêtimo íhaku tîketina ákotinemo ipúpa'ixeaku, koane enómakamo apeínopiti ákoti uké'eyeaku vanúkeke xoko ákoyeaku itápana ómevoti, koane xoko ákoyeakumaka kálíhunoe hó'openo níkóheati. ³⁴ Vo'oku koêkuti yunákoaku ne apeínopiti, itukapu vanúkeke, áko'o itukapu poké'eke, énomonemakamo yónoheixo iséneu —kíxovokoxoane.

³⁵ Ina koe'íkomaka Jesus:

—Itikapu xâne usó koyêti kuteâti koêku xâne iyukovó koyêti, ko'ipovó kixoíxotimaka ípovo, koane ihuvé koyêtimaka yukúna aukápapu kúxoixopone. ³⁶ Kutí yákoyenoe ahinoêti ixómoti noimé'exopo seópope pátarauxa ukopeâti áyuike kasâtuxoti. Seopóne pátarauxa, enepo ipusókopo pahapéti, usó kóyepone ahínoe míhe'okopinoa. ³⁷ Koati únatimo koêku ne ahinoêtihiko inú'epo pátarauxa ixómoti noimé'exopa. Koati emo'úti ra yunzó'inopinoe: Itukovó koetimo koati pátarauxa silo'íxopomo ípovo ko'ítukeyea. Yane kavátahikoatimakamo neko ahínoe xe'o mēsa ominoâti nîka. ³⁸ Yusíkoti itúkeovo ya kuku yóti, áko'o ya mâturukata seópea ne pátarauxa, koati únatimo koêku neko ahínoe inú'epo ixómoti noimé'exopa. ³⁹ Koati endó'okopitinoe koêkumo: Eneponi exâ únae ovokúti orana símope ne ómevoti, mani koyonoâti ne óvoku, ákoni síka úrukeova ne óvoku. ⁴⁰ Keánoemaka, neímexa ne aúngopovopemo, undi íhae vanúke ikútipasikoponovoti xâne, vo'oku ya koati ákoyeakumo kixápanu, énomonemo aúngopoveo —kíxovokoxoane Jesus.

Éxetina Jesus koeku únati yoko váhere ahinoêti

Mt 24.45-51

⁴¹ Ina kixôa Pêturu ne Jesus:

—Unaém, enepora yéxetina apêti íhokovoke, koati utíne itíkinoa? áko'o uhá koetímaka xâne —kíxoane.

⁴² Ina kixôa Jesus itukínoati po'i íhokoake:

—Kutí'ikopomea itukóvo kuteâti ne ahinoêti koati yuixóvoti ítukexeokonoke, koane ponóvoti isóneu ítukeke? Énomone neko poréxoakemaka pátarauxa éxea koêku ne po'ínuhiko ahínoe, motovâti kousokinóa nókone koatíke kaxénaxeokonoke. ⁴³ Koati únatimo koêku ne ahinoêti inú'epomo pátarauxa kíxeaneye ko'ítukeyea aukápapu. ⁴⁴ Koati endó'okopitinoe koêkumo: Kuri'ó kixoâtimo pátarauxa kóyoninoa uhá koeti apeínoati. ⁴⁵ Itea enepo akôe isóneu ne ahinoêti: “Yupíhovane xu'íkeneyea ne mbátarauxa” akôe, ina turixápu yehépoke'exea ne po'ínuhiko ahinoêti, ha'íne, koane yuíxeovo níkea, énoyeovo yoko kohíhiyēa, naíxapu nê'e. ⁴⁶ Vo'oku seopó koetimo pátarauxa ya káxe koati ákoyeaku kuxápa, koáne ya ôra ákoyeakumaka éxa káyukopeovomo. Yanê'e, koati kotívetimo kixoaku pátarauxa ipihápana. Iyonópatimo xoko iyónopoku xâne ákoti akutípo.

⁴⁷ —Enepone ahinoêti exoâti ne ahá'inoa pátarauxa, itea ákoti usó akóye kousokea, ákotimaka itukêa ne âha, koatimo xúnati yehépoke'exeokono ipihápanakana. ⁴⁸ Itea enepone ákoti exâ ne ahá'inoa pátarauxa, yusíkoti váherexea ítuke koane motókeyea xu'ínayea ipíhoponeokono, itea ákomo áxuna kíxoakumo pátarauxa yehépoke'exe ipihápana. Vo'oku enepone xâne ênoti pónekonoke, konokoâti enó'iyeamaka únatinoe koekúti ítuke, pôreupo vo'oku enó'iyea pónekonoke. Kúteanemaka koêku ne xâne xu'ínati ípara, koati konokoâti enó'iyea pôreupo anu'úkopati ne yé'akeye pónekonoke —kíxoane.

Xâne okopókokoti vo'oku Jesus

Mt 10.34-36

⁴⁹ Ina koe'íkomaka ne Jesus:

—Enepone nzímea yara kúveu mêum, ínzokoa yúku oro'ókoti, yoko ehá'ani turíxeovone kó'iyeaneye. ⁵⁰ Itea anéyeiko kotíveti koekúti véngokuikomo. Koati konokoâti ítúkeovo oúngekemo yóno ne êno tiveko koekúti, epó'oxo koati hána'itine tiveko inzóneu koêku âvoyea ndarú'uxa. ⁵¹ Ikítixatinoe nzimínoti motó'iyeeva úhepeyea isóneunokoko ne xâne yara kúveu mêum? Ákomo ákoeneye. Koati endó'okopitinoe koêku: Apêtimo okopókokoti vo'ónguke. ⁵² Ukeátine kó'oyene, itukovo apêti singu koeti ko'óvokuti ya póhutike ovokúti, mopó'amo okopâti ne po'i pi'âti, itukovo pi'âti okopâtimo ne po'i mopo'âti vo'ónguke. ⁵³ Kúteanemakamo koeku hóyeno yoko xé'a. Okopâtimo hóyeno ne xé'a, áko'o itukovo xé'a okopâmo ne há'a vo'ónguke. Kúteanemakamo koeku sêno yoko ihíne. Okopâtimo sêno ne ihíne, áko'o itukovo ihíne okopómo êno vo'ónguke. Kúteanemaka koeku sêno yoko sinéna vo'ónguke, okopâtimo sêno ne sinéna, áko'o itukovo sinéna okopâ ne imóse vo'ónguke —kíxovokoxoane Jesus.

Hoénaxovo ye'exeovone hunókoku ra mêum

Mt 16.2-3

⁵⁴ Ina kixovókokopaikomaka Jesus neko êno xâne:

—Enepo neixónoe kapási ukeâti kíyo'i káxe, “Úko rakéne” kénœ. Koáne, kevó'oxo. ⁵⁵ Koáne enepo sa'irí'okovo ne ihunóvoti, neixoâtinoe ne úkeaku, “Kotúpotinemo” kénœmaka. Koá'axo, kotúpo. ⁵⁶ Itínoe ikútixapovoti koati ko'éxoneti, é'exo kíxeanoe koêku ra mêum koáne ra vanúke, koêku kahá'ayea kévea koane kotú'iyea, itea inípono ákoyea yéxa itukóvotiye ra káxehiko símokune úti. ⁵⁷ Manímaka konókototi yéxinoe péni iséneunoa ra koekútihiko! —kíxovokoxoane Jesus.

⁵⁸ Ina koe'íkomaka:

—Itukovo apêti évotikopike po'i xâne, ina omôpi yuhoíkovokutike, ya koêkuiko yéni, tumúneke sími yuhoíkovokutike, yapásika kíxeaku unátipinokoko iséneu, maka

hákone iyonópi nonékuke ne pahúkoti yuhoíkovokutike, vo'oku mani kurikópiti nê'e xoko pulísea. Kene ne pulísea, mani kurikópiti ika'ákovokutike. ⁵⁹ Enepo akoéneye, koati ngixópiti ákoyeamo ipíhikapi koêku ákoyea peréxapa uhá koêti ne yoréveu —kíxovokoxoane Jesus, exókoatihiko kónokea épemea Itukó'oviti kotúyopinoa pahúnevo tumúneke seópea nonékuke.

13

Konókoti kuríkopea úti ne váhere vítuke

¹ Koati énomone yaneko koyúhoyeaku Jesus, apé koéne xanéhiko simoâti, koyuhó'inoati koêku ne íhaehiko Ngalíleya, koépeu Pilátu, itúkeovo isúkotihiko hó'openo, ikó'iparaxoke Itukó'oviti, yaneko koepékokonone. ² Ina kixoáhiko Jesus:

—Íkítixatinoemea koati yupihóvoti váherevoko ya po'ínuhiko xâne íhae Ngalíleya nekóyohiko vo'oku kixókonokuhiko koépekeokono? ³ Ako kalíhuina kó'iyeane. Koati ngixópitinoe: Enepomo hákoti iketívexoa iséneuke ne pehúnevo, koane hákotimaka kirikópa, koati kotívetimakamo kixékonoku ya hunókokuke. ⁴ Kene neko dizoitu koeti ivokóvoti ya Silôe íkoro'uxovone neko éyevoti péti vanúkeke koexépoeti, pe'okoâtinoemea itúkeovo koati yupihóvoti váherevoko ya uhá koeti po'ínuhiko xâne íhae Njeruzálem? ⁵ Koati ngoyuhó'inopitinoe: Enepomo hákoti iketívexoa iséneuke ne pehúnevo, koane hákoti kirikópa, koati kotívetimakamo kixékonoku ya hunókokuke —kíxoanehiko Jesus.

Koeku xuve fígu ákoti há'i

⁶ Ina itukínoahiko Jesus íhokoake ne áha íhikaxea. Hara kíxovokoxoa:

—Ápe hóyeno apêti xuve fígu xapákuke xuve úva nóne. Po'í káxe opósikoponea há'i yane xúve itea ako êho. ⁷ Yane ina kixôa neko koyonínoati ne nóne: “Mopó'ane xoénae ixomo ombósi'ixoponea há'i rá'a, itea anéyeiko ávoyea ênjo. Titúkane kó'oyene, vo'oku ovohí koâti ra poké'e koêku ákoyea pôreu” kíxoane. ⁸ Ina yumopâ ahínoe: “Síkeavone yara xoénae. Imbanó'ekoatikomo, ínamo imbíhina katamú'ikoati. ⁹ Yane enepo parêxa há'i, únatimo. Kene hákotimo, pehúkanemo tetúkeovo” kíxoane —koéne éxetina.

Sêno ka'aríneti koítovone Jesus

¹⁰ Ya sâputu, káxe koati sasá'iti xoko evo júdeu, ixómoti íhíkaxo ne Jesus ya íhikaxovoku hó'e júdeuhiko. ¹¹ Yane simóne sêno ka'aríneti. Dizoitu koetíne xoénae ixomo iká'arinexoa ndémoniu. Yupíhovone itipu'í kó'iyea vo'ókuke, ákone ita ponópeovo. ¹² Noixoâne Jesus, íháxikoane ina kixôa:

—Senó, ítivoane ra yaríne —kíxoane.

13 Yane ípiho vô'u Jesus muyókuke. Ehá'axo kíxoaneye, ponópovone koxé'u neko sêno. Yane yupihovó koéne iháyu'ikea Itukó'oviti neko sêno. 14 Itea ímaikovo ne inuxínoti itukéti yane íhikaxovoku hó'e jûdeu, vo'oku koíteova Jesus ne sêno ya sâputu. Hara kêe:

—Anéye sei koeti káxe motovâti ko'ítukeyea ne xâne. Énomone síminoe ítivoa ne yaríne, kene ako yusíka itúkeovo ya sâputu, káxe koati sasá'iti hó'eke úti —koéne.

15 Ina kêe ne Vúnae:

—Itínoe ikútixapovoti koati sasá'iti ya po'ínuhiko xâne, ákonikopo kíxepananoe ne píyo vûi, itukovo píyo juméntu xoko ómomikoku íyikoponi úne ya sâputu? 16 Ina keno'óko ra sêno, koati ámoripono Âbraum iká'arinexone Satánae dizoitu koetíne xoénae. Ná'ikopo koeti ákoino omótova íteova ya aríne ya sâputu? —kíxovokoxoane.

17 Uke'éxone koyúhoyea Jesus, teyó koénehiko neko uhá koeti okopâti, itea yupíhova elókeyea okóvo ne po'ínuhiko jûdeu vo'ókuke uhá koêti neko ihayú'iuti ítuke Jesus.

*Éxetina Jesus koêku ukóponea ne ake nonéti koéhati mostarda
Mt 13.31-32; Mk 4.30-32*

18 Háramaka koe íhikaxea ne Jesus:

—Kutimea koéneye ukóponea ne natíxea Itukó'oviti xapa xâne? Kutimea ínzokoa? 19 Hara koéneye kalíhuti ake nonéti, enepone iháxoneti mostarda enepo nôa hóyeno ya isáneke. Ihonópone, paya'ínemaka, itúkovone xuve tikóti. Yane itúkotine môko ne hó'openo ôti káva'oke —koéne.

*Éxetina Jesus koêku ne kohiyákopeti pâum
Mt 13.33*

20 Ina koe'íkomaka ne Jesus:

—Kutimea ínzokoa kixoku ukóponea ne natíxea Itukó'oviti xapa xâne? 21 Hane koéneye kohiyákopeti pâum veínoake sêno ánahíxea mopo'âti ihíxopeti tiríku. Ehane heú kíxoa kohíyakea ne tiríku —koéne.

*Koeku kalíkuti pahapéti
Mt 7.13-14; 7.21-23*

22 Koêku yónea ya Njeruzálem ne Jesus, koane íhikaxea emo'u Itukó'oviti yane pitivókohiko yoko ipuxóvokutihiko vékoku. 23 Yane ápe xâne kixoti Jesus:

—Unaém, ákomeamo axú'ina ne xâne koítovone Itukó'oviti yonopâti xokóyoke?

24 Ina yumopâ Jesus, itukínoati íhokoake.

—Kéxuna'ixapunoe víki ne kutí koeti kalíkuti pahapéti. Koati ngxópitinoe: Enómo kaha'âti vékea itea ákomo íta —kíxoane.

²⁵ Ina itukínoamaka po'i xêti, íhokopovoke, koane íhokoake ne xâne ákotimo urúkapapa ne natíxoku Ítukó'oviti vanúkeke. Hara kôe:

—Exepúka ne únae ovokúti, exexápene ne pahapéti, itukapu meúkeke yovó'ikonoe ixómoyea ipísoko pahapéti ké'iyi: “Unaém, míhi'akinavea ne pahapéti” ké'iyi, yane haramo kixópi: “Hainánoe iti ovónje” kixópitinoemo. ²⁶ Ínamo ixéánoe: “Kahá'inepipepo úti xe'o mêsa óvoku nikokónoti yoko ekâti yanekôyoke, koane koati vípuxovokuke íhikexopepo” kixeâtimo. ²⁷ Itea haramo koépomaka yuhó'inopinoe únae ne ovokúti: “Ako énjapinoe. Yahíkuxipunu, itínoe itúkoti váhere” kixópitinoemo. ²⁸ Yane neixoâtinemo ne Ábraum, Izáki koane Njáko ya natíxokuke Itukó'oviti, koánemaka uhá koetíhiko ne páhoe Itukó'oviti koyúhoyea emó'u mekúke, itea kirikókonotinemo meúkeke yane natíxokuke Itukó'oviti. Yoko enómo iyókexoti yoko ngarutútukexoti ôe vo'oku hána'iti tiveko koeku xâne xoko yenópoku. ²⁹ Enómo xâne ivatákopotimo xe'ókuke mêsa ya natíxoku Itukó'oviti ukeâti ya uhá koêti ra kúveu mêum, xoko úkeaku ihâroti, yoko xoko íyeu kíyo'i káxe, koane xoko úkeaku kásati, yoko xoko úkeaku ihunóvoti. ³⁰ Apêtimo xâne ákoti apayáso ovoti ikenétike koêku kó'oyene itukóvotimo koâti teyonéti ya po'ínuhiko xâne yaneko káxe. Kene xapákuke ne teyonéti koêku kó'oyene, apêtimo okópoti koati ikenétike —koene Jesus.

Ako omótova okóvo Jesus ne íhae Njeruzálem

Mt 23.37-39

³¹ Koêkuiko koyúhoyea ne Jesus, ápe farízeuhiko kixopónoati: —Hákone yovóheixo yâye. Ipíhikapi râ'a, vo'oku kahá'ati koépekeopi ne Êrodi —kíxoanehiko.

³² Itea hara kíxoá Jesus yumópeahiko:

—Yéta'akapana ne Êrodi, enepone kutí koeti éxeako úkoe, ngópuhikopeakomo ndémoniu xoko xâne úroevo, yoko ngoíteovoikomo ka'arínetai kó'oyene yoko ihârotike. Yane mopó'apeke káxe, unzéxotinemo índuke. ³³ Ngonókotiko ungóponea ya po'íkehiko pitivóko kó'oyene, koane ihârotike, yoko po'íke ihâroti, motovâti nzímea Njeruzálem, vo'oku ákomo po'i koépekokonoku porófeta koyúhoti emo'u Itukó'oviti, ákoti itukapu ya Njeruzálem.

³⁴ Ina koe'íkomaka ne Jesus:

—Imáko ké'iyivoku, itínoe íhae Njeruzálem. Aínovonoe iti xâne yómoti koépekea porófeta koyúhoti emo'u Itukó'oviti. Aínovonoemaka iti koépekenati ovoxe Itukó'oviti páhoe xepákukeno, hipokoâti ya mopô. Kuteâti kíxoaku tapí'i ho'úxea ne xe'éxaxapa opékuke kêvi, mani ngaha'âtimaka

ngíxeopineye kuteâti, itea ákonoe yakáha'a. ³⁵ Yara kuteâti kêkunoe, ákonemo ovâti ra yóvokunoe. Koati emo'úti ra yunzó'inopinoe: Ukeátine kó'oyene, ákonenoemo neíxapanu tukú koeti yaneko káxe ké'iyikunoemo: “Viháyu'ika ne páhoenovi Vúnae Itukó'oviti, enepone keno'ókoti ya iháke Itukó'oviti” yakoénoe —koéne ne Jesus.

14

Koitóvo ka'aríneti ne Jesus

¹ Po'íke sâputu, pího Jesus níkoponea óvokuke farízeu. Yoko koati teyonéti neko hóyeno xapákuke po'ínuhiko farízeu. Enepone xanéhikoya, koati komómoti Jesus. ² Ápemaka hóyenoya momo'ópixoti. Koati nonékuke Jesus óvoheixo. ³ Ina kixovókoxxoa Jesus ne jûdeuhiko ihíxaxoti yútoe Muíse, yóko'o ne farízeuhiko:

—Yane Ponóvoti Kixovókuti hó'e úti, poréxovi koíteovo uti xâne ya sâputu? áko'o ako paréxavea —kíxovokoxoane.

⁴ Itea yunuku-yunukú koénehiko. Ina namu'ókoa Jesus neko hóyeno, yane koítovane, ina porexôa pihópea. ⁵ Ina kixovókoxxopamaka Jesus neko xâne:

—Ínani áva xi'íxa, áko'o vuina íti ikoróno'ekovoti ikokúti. Yusíkotini itúkeovo ya sâputu, ákonikopo yéhaka viyópi? —kíxovokoxoane.

⁶ Itea ákohiko éxa kíxoaku yumópea.

Kahaná'ikokonotimo ne xâne ákoti kapayásakapapu

Lk 22.26-27; Fp 2.3; 1 Pê 5.5

⁷ Koêku ixómoyea komóma Jesus ne hupiútihiko koane kixoku noívoxxoxea haxaéti ivatákokuti xe'ókuke mêsa xapákuke xâne koati payásoti, yane turíxovone itúkinóa íhokoake ne áha íhikaxea. Hara kôe:

⁸ —Enepo iteíkakana níképoni xoko áyui kasâtuxoti, hako neivókoxxo ivétakoku ovoti xêrerekuke kasâtuxoti, vo'oku enepo síma koati payásoti ya itíke, ⁹ yane simópitimo ne itaíkopiti, enepone itaíkoatimaka ne po'i simôti, epemópitimo ípekivo motovâti ivátakea ne po'i simôti. Yane hána'itimo tíyapana koêku vatahí képi po'íke.

¹⁰ —Itea enepo áva itaíkopiti, hane yéna ivétakoponi xoko ivatákokutihiko ákoti itukapu ivátakoku payásoti. Yane enepo pihinápi ne itaíkopiti, haramo kixópi: “Iningoné, hara ivétakapana nonekútike xêrerekuke ne kasâtuxoti” kixópitimo. Yane kuteâti kixópiku, koati kapayásokopitimo nonékuke uhá koeti po'ínuhiko itá'iuti.

¹¹ —Vo'oku koteyókokonotimo ne uhá koeti kapayásokopovoti. Kene ne ákoti kapayásakapapu, kahaná'ikokonotimo —koéne.

¹² Ina kixoá'ikomaka Jesus ne itaíkoati:

—Enepo áva íte'iu yóvokuke arámusakoponea, áko'o jántaxoponea, hako itukovo ínickenhiko íteiko, itukovo pe'ínuhiko, áko'o itukovo iyínoxapa. Hákomaka íteíko mǐxone xêrerekuke yóvoku áva íríkühiko xapákuke. Vo'oku íxeáneye, itaíkopopitimakamo níképoni óvokuke. Yane koati nemukópatinemo ésa'i ne ítíkinoá únati ne po'i xâne. ¹³ Itea enepo yokoyûi, hanemo íteika xâne ákoti apeínoati, koáne ne apêti isáyunevo poixo'o múyo, koáne ne mohéveu yoko komítitihiko. ¹⁴ Yane koati únatimo kêku, vo'oku ákoyea oxéne ne íte'iu poréxopeopi ésa'i únati ítikeinoá. Itea koati apêtimo némoepo yaneko káxe exépukopeakumo ukópea xapa ivokóvoti ne kasása'iupo Itukó'oviti, enepohikone ponóvoti kixoku ítúkeovo —kíxoane Jesus.

Éxetina Jesus koeku hóyeno kóyuiti

Mt 22.1-10

¹⁵ Yoko ápe ha'ine Jesus xe'ókuke mêsa kameâti neko yûho. Yane hara kixo Jesus:

—Koati únatimo koêku ne xâne apêti xapa níxaxóvoti ya natíxokuke Itukó'oviti vanúkeke —kíxoane.

¹⁶ Ina ítúko xêti ne Jesus. Hara kôe:

—Ápe hóyeno ítúkoti hána'iti níxaxóvoti, ênoti húpiu. ¹⁷ Simovóne orána neko níxaxóvoti, pahúkone ahínoe kixóponea neko húpiuhiko yusíkea píheanehiko vo'oku usó'iyeané uhá koêti.

¹⁸ —Itea póhutihiko neko hupiúti, aínovo apêti pó'onexeovoke. Hara kíxoa inúxoti yumopâti: “Apêti poké'e inámati váneum. Koati ngonokoâtiko noínjoponea. Yokóseanau, yéta'akapinanamo ne pétaurauxa ákoyeanemo omótova mbíhea” kíxoane.

¹⁹ —Ina kixôa po'ínu: “Apêti singu koeti vûi ka'apénékokoti, váneum, yoko ngonokoâtiko nzixópea. Yokóseanau, yéta'akapinanamo ne pétaurauxa ákoyeanemo omótova mbíhea” kíxoanemaka.

²⁰ —Ina koemáka ne po'ínu: “Ínati ngoyêno. Ako omótova mbíhea” kôe.

²¹ —Aukópovo ne ahinoêti xoko pátaurauxa, heú kíxoa koyúhopinoá uhá koêti neko koekúti. Yane yupíhova ímaikinovo xanéhiko húpiu neko únáe ovokúti. Ina kixo ahínoe: “Yéhakapu, píhéne ya uhá koeti none ovokúti ya pítivokona úti, ya koêkuti xe'o ovokúti vékoku xâne. Víyahikapana ne xâne ákoti apeínoati koáne ne isayú'ixovoti poixo'o múyo, yóko'o ne komítiti, koáne ne mohéveu” kíxoane.

²² —Koane píhóne. Ikénepoke, hara kíxoa ahínoe: “Unaém, indúkoane ne péhoenonu, itea anéyeiko ivatákokuti” kíxoane.

²³ —Ina kixôa pátarauxa: “Yéhaka víki ya none ovokúti koáne ya kálihunoe xêne. Koêkuti tekópone, pehúka yâkeneye maka ipúhikane ra óvongu. ²⁴ Koati ngixópitinoe: Ákomo ápahuina xâne xapákuke neko inúxotihiko nzúpiu mboréxeakemo níkea ra nikokónoti ngoúseune” koéne —koe éxetina Jesus.

Nókone kó'iyea isóneu ne kahá'ati hókea Jesus

Mt 10.37-38; Lk 9.23-24; Xu 12.26

²⁵ Yoko yupíhova êno xâne hokó'ixoti Jesus koêku yónea. Ina inonéxinova Jesus, hara kíxovokoxoa:

²⁶ —Uhá koêti xâne kahá'ati hókeonu, konókoti itúkeovo ûndi ako omótovoxoxo okóvo ya uhá koêti, ínati yusíko itúkeovo ínzikau. Ako yusíka itúkeovo há'a, êno, yêno, xe'éxaxapa, itukovo po'ínuhiko ako omótovoxoxo okóvo ya undíke, muhíkovamaka unako koêku yara kúveu mêum. ²⁷ Koáne enepone xâne ákoti usó akóye koítóponeovo kotíveti koêku hókeonu, ákotimaka akahá'a kutí kíxeovo xâne koínoti kurúhuna iyonókono xoko kurúhuxokonokumo, ako yusíka itúkeovo hokónuti. ²⁸ Konókoti itúkinoá isóneu xâne inúxotike íteamo hókeonu, áko'o akóyeya, kuteâti koêku áva xepákukenoé kahá'ati koéxepukea éyevoti péti vanúkeke. Ako yusíka itukó kíxea, ákoti itukína isóneu yé'akemoye ésa'i ovâti inúxotike. Konókoti ivátakinoá okóvoxea yé'akemoye ésa'i inúxotike, noixoâti motó'iyevovamo ne tiúketina. ²⁹ Vo'oku eneponi uke'é akôe tiúketina, póhutikone poéheve úsexo, ákotineni omotóva úsexea háxa, yane mani koemóke'eati uhá koeti xâne noixoâti ³⁰ koáneni kíxeokono: “Eneponé hóyeno, pohu turí kixo ítuke, ako úsexa” mani kixokónoti.

³¹ —Kúteanemaka koêku xoko nâti. Ákoni pihó ákoe okótumonexea po'i nâti, anáne, kaha'âti okópea ákoti ivatáka inúxotike, itukínoati isóneu íteamo ya yehí koeti mili húndaruna ne keno'ókinoati okópea omoti vinti koeti mili húndaruna. ³² Vo'oku eneponi inixâ akoyeamo íta, ya koêku ávoyea malíka ne anáne, mani apêtimo páhoe xokóyoke epemóponoati nókone itúkea motovâti akóyeya isukókoti.

³³ —Keánenomemaka, uhá koeti xepákukenoé kahá'ati hókeonu ákoti usó akóye kuríkea uhá koeti ítukevo, ákomo omótova hókeonu —kíxovokoxoane.

Koeku yúki ákotine uhéko

Mt 5.13; Mk 9.50

³⁴ —Koati únati koekúti ne yúki, itea enepo auké'e taú'iko, ákonemo oxéne aúkopinokonoa. ³⁵ Yane ákone itúkovoke. Muhíkova eneponi kurikákana poké'eke xoko nonéti, koaneni anahíxakana isiko hó'openo, ákoni itúkovoke. Poéhane kuríkeokono. Koêkuti kamoâti ra yúnzo, ivávaka —kíxovokoxoane Jesus neko xanéhiko.

15

Kóseana Jesus ne xâne pahukóvoti

Mt 18.12-14

¹ Yoko êno koperáxinoti nâti, enepone ánu'ukenati kóperau, koane enómaka xâne pahukóvoti pihôti xoko Jesus, kamokénoponoati. ² Yane kapáhakinovohiko koeku Jesus ne farízeu, enepohikone yuixóvoti hókea yútoe Muíse, koáne ne ihíkaxoti yútoe Muíse, enepone éskiribahiko. Hara kixókoko:

—Imáko ra hóyeno anahíxovoti xâne pahukóvoti koane iníkoatihikomaka —kixókokone.

Ihíkauvoti ihókovoti koeku moyóniti su'ûso

³ Ina itukínoahiko Jesus íhokoake ne áha íhikaxea. Hara kíxovokoxoa:

⁴ —Ínani áva hóyeno xepákukenoe apêti póhuti séndu su'úsona. Kavú'íxa póhutiya, ákonikopomea kurí íxahiko ne noventai nove koêti ya xoko óvoku kóyonoyea ya mêum, koeku opósikoponea neko moyóniti tukú koeti inixápana? ⁵ Yane inixápanane, mani yupihovó koeti elókepea okóvo. Mani imó kixopâti povókuke omópea. ⁶ Yane seapáne óvokuke, mani ho'úxoti ínikonehiko yoko ko'óvokutihiko xêrerekuke óvoku ínani ixâ: “Hivá'axapananu ya elókeko ongóvo, vo'oku íninjopane ne nzu'úsona ivu'íxoti” ákoni íxa?

⁷ —Koati ngixópitinoe kó'iyeanamakaye ne êno elokékoti okovóti ya vanúkeke enepo apê póhuti pahukóvoti ikotívexoati isóneuke ne váhere kixoku itúkeovo, koane epémoti Itukó'oviti kotúyopinoa. Enoné'e elokékoti okovóti vo'ókuke neko póhuti koxe'u xâne yane noventai nove koeti ponóvoti kixoku itúkeovo ákoti okonóko épemea Itukó'oviti kotúyopinoa pahúnevo —koéne.

Ihíkauvoti ihókovoti koeku tiúketi kovú'e sêno

⁸ Ina koe'íkomaka ne Jesus:

—Ínani áva sêno apêti yehí koeti pe'u tiúketina. Kavú'íxa póhuti yane yehí koêti, ákonikopomea íhuxa yukúna, ina kókoyuse ixâ kaúha'ixea uhá koêti ne kúveu óvoku oposíkopati tukú koeti ínixoponea? ⁹ Inixápanane, mani ho'úxoti ínikonehiko yoko ko'óvokutihiko oveâti xêrerekuke óvoku, ínani ixâhiko: “Hivá'axapananu ya elókeko ongóvo vo'oku íninjopane ne po'i pe'u ndiúketina ngovú'emeku” ákonikopomea ákoe?

¹⁰ —Koati ngixópitinoe: Énomonemaka koéneye elókeko okóvo ne ánju, enepohikone ovoxe Itukó'oviti ya vanúke enepo apê póhuti pahukóvoti ikotívexoati isóneuke ne váhere kixoku itúkeovo koane epémotimaka Itukó'oviti kotúyopinoa —koéne.

Ipuhíkeati óvoku há'a ákoti kayúsea kixoku itúkeovo

¹¹ Ina koe'íkomaka íhikaxea Jesus:

—Ápe hóyeno pi'âti xé'a. ¹² Po'íke káxe, hara kixo há'a ne nihí'iti xé'a: “Pai, mani ngaha'âtine peréxinoa ne íkinonuke yane apeínopiti” kíxoane.

—Yane haxákoane há'a apeínoati neko pi'âti xe'éxa. ¹³ Avo áxu'ikene, kaúnakovo neko homoêhou. Yane ómane uhá koêti ne apeínoati. Úkeane pího po'íke poké'e ákoti malíka. Heu-heú kíxo komóhiyea neko tiúketina. Koêkuti âha kíxeova, itúkoa. Koati vahe réxoti kixoku itúkeovo.

¹⁴ —Uke'éxoane heú koêti neko tiúketina, kenó'okone êno hímakati yaneko poké'e. Yane turíxovone ikónoko'ixeovo neko homoêhou. Épekoanemaka hímakati. ¹⁵ Úkeane pího xoko hóyeno íhae neko poké'e oposíkoponoti itukétiya. Yane pahúkoane hóyeno óyonokuke kátarakinoa kuréna. ¹⁶ Yâkoxonoye, íyokovane níkea neko nika kûre. Koáhati ákoti porexoâti nîka. ¹⁷ Ina itukópinovo isóneu neko homoêhou. Hara koe isóneupinovo: “Enepohikone ko'itúkeinoti nzá'a, aínovo koati únatihiko nîka. Inímbono yâye ngoitóponovoti kotíveti ya hímakati. ¹⁸ Ngaúnakapapuvo, mbihópotine xoko nzá'a kó'oyene. Ká'aye ngixopâtimo: ‘Pai, koati undi ákoti aunáti kixoku itúkeovo nonékuke Íhae Vanúke koane nenékuke. ¹⁹ Ákone omóndokea indúkeovo xí'íxa. Kutí ixepanune yahínoe' ngixopâtimo” koéne isóneupinovo. ²⁰ Yane kóúnakopovone neko homoêhou ina pihôpo xoko há'a.

—Avo malíkapa, ínixopane há'a yâkeneye koane yupíheovo kóseanayea. Ina ehakóvo okótumonexopea koáne opóno'ekopea. ²¹ Ina kíxo há'a neko homoêhou: “Pai, koati undi ákoti aunáti kixoku itúkeovo nonékuke Íhae Vanúke koane nenékuke. Ákone omóndokea indúkeovo xí'íxa” kíxoane.

²² —Yane hara kixo ahínoehiko neko há'a: “Yéhakapunoe, yámane ne koati únati ipovóti, itíkapina ra nje'éxa. Itíkapinamaka horóxona yoko hapátuna. ²³ Viyápananoemaka ne koati kínati xe'exa váka koane isíkanoe. Vokóyui, aélokenemaka vokóvo ²⁴ vo'oku kutí koetine ivokóvoti ra nje'éxa, itea iyúkopovone. Kutí koe ivu'íxoti, itea íninjopane” kíxoane.

—Yane turíxovonehiko kóyuiyea.

²⁵ —Yoko mêum óvoheixo ne xuvé'eti xe'éxa neko hóyeno. Ye'éxopone óvoku há'a, kamone êno emo'u oxokénati yoko hiyokéxotihiko. ²⁶ Ina ihaxíko ahínoe há'a epemoâti kó'inokeneye ne koekúti.

²⁷ —Yane hara kíxoane ahinoêti yumopâ: “Seópotine yâti. Yoko kóyuiti ne yá'a. Pahúkomaka isúkeovo ne koati kínati xe'exa váka vo'oku ákoyea yuvâti ne yâti koeku seópea xokóyoke” kíxoane.

²⁸ —Yane yupíhovó koene ímaikeovo xuvé'eti xe'éxa neko hóyeno kamôa. Ako akáha'a úrukopeovo ovokútike xoko ayuíti.

Ina ipuhíkinoá há'a oposíkoati kóuhepekopea isóneu. ²⁹ Itea hara kixo há'a neko hóyeno: “Pai, enóne xoénae ngo'ítukeinopi. Ako anú'ungeaku yemó'u koane koêkuti péhoenonu, indúkoa. Itea muhíkova kali xe'exa vâxikita, ako peréxinoaku motovâti ngóyuiyea xapa íningone. ³⁰ Itea koeku seópea ne xi'íxa, enepone heú kixoti uké'exea apeínopiti yâtikeneye xapa mohîti sêno, ainovó koe énomone ítíkino ayuúti. Pehúkoakomaka isúkeovo ne koati kínati xe'exa vakana ûti!” kíxoane.

³¹ —Ina kixôa há'a: “Nje'exá, koati yóvokune yâye njokóyoke. Heú koeti apeínonuti, ítikenemaka. ³² Yoko koati konokoâti kóyuiyea ûti koane elókeyea vokóvo vo'oku enepora yâti, kutí koe ivokóvotine, itea iyúkopovone. Kutí koémaka ivu'íxoti, itea íninjopane” kíxoane há'a —kôe éxetina Jesus.

16

Ihíkauvoti ihókovoti koeku hóyeno koyónoti ítukevo pátarauxa

¹ Ina kixovókoaxa Jesus ne íhikau:

—Ápe hóyeno iríku apêti ahínoe exeâti koêku ne uhá koeti ítukevo. Ina apê koyuhópoinoati yupíheovo évokeovo ya apeínoati vo'oku ítúkeovo aúpu'ikenati ne exeâti koêku ne ítuke.

² Yane pahúkoane iríku iháxikeovo neko ahínoe ina kixôa: “Kaná'uti ra eyéngou ve'óku? Konókoti yéxokinu kixoku koêku ne ítikeinonu, vo'oku ákone omótova yóvi ra ítukéti” kíxoane.

³ —Ina koe isóneu neko hóyeno: “Namo ángoeneye kó'oyene? Pahúkoponune ra mbátarauxa. Ako inda indúkea ínati ítukéti kuteâti ngo'ítukeyea kavâne. Koane ndêyo indúkeovo épemokenati. ⁴ Énjoane ngíxoaku kó'oyene, maka mbahukápakane aváne íningone usó koyêti óngea óvokuke, ínzuinovokemo káxehiko keno'ókoti” koéne isóneu.

⁵ —Yane heú kíxoá iháxihikea neko orevéxeati pátarauxa. Ina kixôa neko inúxoti simoâti: “Na yé'aye yorévexoake ne mbátarauxa?”

⁶ —Ina yumopâ: “Poéha séndu korótina azeite” kíxoane.

—“Harâ'a ne koyuhópeti yutóxovoku yé'akeye ne yoréveu. Ivétaka hú koêti, yitaxa sinkoenta koêti” kíxoane.

⁷ —Ina kixoámaka ne po'í orevéxoti: “Kene îti, na yé'aye yoréveu?”

—“Poéha mili xákuna tiríku” —kíxoane.

—“Harâ'a ne koyuhópeti óvoku yoréveu. Yitáxapa oitu koeti séndu” —kíxoane.

⁸ —Upánini ákoyea opónovo ítuke neko hóyeno, itea kóyeane iháyu'ikea pátarauxa vo'oku éxea kixoku ítúkea isóneu.

Ina koe'íkomaka ne Jesus:

—Enepohikone xâne yara kúveu mêum ákoti êxa Itukó'oviti, ya xapákuke ne xâne kuteâtihiko, yupihóvone éxea kixoku ítúkea isóneu yane hokotíhiko Itukó'oviti ya ítukeke. ⁹ Koati

ngixópitinoe: Enepone tiûketi, koati kixovókuti íhaene yâye yara kúveu mêum, itea konókoti yéxi iké'itukexi ya únatike, maka enepo simapúne hunókoku kaxena yápeyi yara kúveu mêum, usokó ákoepone íhinovokemo káxehiko keno'ókoti. Énomone neko únatinoe koekúti kuxópitimo ya xoko yenópoku ákotinemo uké'eyeaku. ¹⁰ Enepone xâne motovâti kúveovokono pónea ítuke ya ákotike axu'ína, koati motovâtimaka kúveovokono ya xu'ínatike. Kene enepone ákoti oponóvo ítuke ya ákotike axu'ína, ákomakamo opónovo ítuke ya xu'ínatike. ¹¹ Enepo hákoti motôvo kívivokono unátiyea kixeku iké'itukexi tiûketi, kixovókuti íhae yâye yara kúveu mêum, namo kíxoaye peréxikonoa ne koati kaná'uti apeínoviti íhae xoko Itukó'oviti? ¹² Kene hákoti motôvo kívivokono péni ítike koeku iké'itukexi ítukevo po'i xâne, namo kíxoaye peréxikonoa koati ítikevomo?

¹³ —Ako ahinoêti motovâti pi'á kíxea pátarauxa. Vo'oku koêkumo ivávakea ne po'ínu, yane ákomo ítúkoake ne po'ínu, áko'o itukovo yuíxovoxo ítukexeake ne po'ínu, yane ákomo ítúkoake ne po'ínu. Kúteanemaka koeku ákoyea yusíka yíxivo ítuke Itukó'oviti koeku yíxivo kirí'uxi tîketina —kíxovokoxoane Jesus.

Po'ínuhiko íhíkavoti ítuke Jesus

Mt 11.12-13; 5.31-32; Mk 10.11-12

¹⁴ Yoko vo'oku ixómoyea ipúpakino isóneu kahá'ayea enó'iyea tiûketina ne farízeuhiko, yupíhova koémoke'eyea neko yuho Jesus kamoánehiko. ¹⁵ Ina kixovókoxoa Jesus:

—Kutí kénoe koati ponóvoti ya nonékuke po'ínuhiko xâne, itea éxoa Itukó'oviti koêku ne iséneu. Enepone ínixone xâne ítúkeovo yupihóvoti unáko, kótirina Itukó'oviti.

¹⁶ —Tukú koeti kaxena Xuaum Mbátita, hane apê Ponóvoti Kixovókuti yútoe Muíse, koánemaka ne yútoe porófetahiko koyúhoti emo'u Itukó'oviti mekúke. Ukeátine kaxena Xuâum, turíxovone koyúhoyeovo ne inámati íhíkavoti, enepone kixoku natíxea Itukó'oviti xapa xâne, yoko êno xâne koati xúnati yúmo'ixeovo ítúkopeovo xanena Itukó'oviti koane yonópea natíxokuke. ¹⁷ Ako'óneni oríko uké'eyea ra vanúke yoko poké'e yane veyópeovo póhuti kali telépu'i xapákuke ne létarana emo'úti yane Ponóvoti Kixovókuti yútoe Muíse.

Koeku kuríkoti yêno

Mt 19.9-12; Mk 10.10-12

¹⁸ —Enepone kuríkoti yêno ina okoyénopomaka po'i sêno, ya xoko Itukó'oviti koati aupú'ikoati ne inúxoti yêno. Kúteanemaka koêku ne koyenópati ne sêno kúre íma, ya xoko Itukó'oviti koati aupú'ikeatimaka inúxoti íma ne sêno —kíxovokoxoane Jesus.

Íríku yoko Lâsaru

19 Ina koe'íkomaka Jesus koeku íhikaxea:

—Ápe hóyeno iríku ainóvoti koati kohépiti ipovóti kalísoti híyeu itúko ípovo. Yupíhovo úhepeko kóyeku koane unako níkea itukovo káxe. ²⁰ Ina apémaka hóyeno koéhati Lâsaru ákoti apeínoati. Enepone hóyeno, épemokenati. Êno ulaláketi muyókuke. Hane óvoheixo, páhapeteake óvoku neko iríku ²¹ kuxoíxoti irihíkovoti íhone nikokónoti ukeâti mesánake neko iríku. Koane ápe tamúkuhiko íxómoti timarúkexea ne ulaláketi muyókuke. ²² Po'í káxe, ivókovone neko épemokenati, yane omópane ánjuhiko, enepone ovoxe Itukó'oviti vanúkeke, omopâti xoko Âbraum, yonópoku kasása'iupo Itukó'oviti. Yane ivókovonemaka ne iríku, ina ekoxókono. ²³ Ipihóponovokutike yonópo neko iríku, koane yupíheovo koítóponeovo kotívetiya. Ina noiméxo ákotike malíka, yane noíxone Âbraum yoko Lâsaru ya xokóyoke. ²⁴ Ina vaúko Âbraum neko iríku. Hara kíxoá: “Pai, yokóseanau. Pehúkinana ne Lâsaru kaláka'ikea kirípuhi vó'u ina pehukâ njokóyoke motovâti íkasaxea nênem, vo'oku yupíhovone ngoítóponeovo kotíveti yara óvonzeixoku xapákuke ra yúku” kíxoane.

²⁵ —Ina yumopâ Âbraum: “Nje'exá, puyákapanapa yokóvo enó'iyea apeínopiti koane unako kêku yovo'íko ya kúveu mêum. Kene Lâsaru, kotíveti kóyeku yanekóyo, itea kó'oyene uhépépotine koépoku koeku itúkeovoiko íti koítóponovo kotíveti. ²⁶ Haina póhutine nê'e, itea anéyemaka êno koímaiti uhôro ínati haháku haxakoâti ra óvonzeixoku yane yóvoheixoku. Enepone ovoti njokóyoke kahá'ati yonópea xikóyoke, ako omótova. Kúteanemaka koêku ne ovoti xoko yóvoku, ákomaka omótova kenó'okoypea yâkeneye” kíxoane.

²⁷ —Ina kôe ne iríku: “Pai, yokóseanau, pehúkinana ne Lâsaru óvokuke nzá'a, ²⁸ vo'oku harakóxonoiko singu koeti mbo'ínu. Pehúka koyúhopoinoa koêku yâye mará'inamo yanápamaka yâye xokóyoke ra êno kotíveti koekúti enepo ivakápuhiko” kíxoane.

²⁹ —Ina yumopâ Âbraum: “Anêko yútoe Muíse koánemaka yútoe porófetahiko koyúhoti emo'u Itukó'oviti mekúke. Ene akámokenohiko” kíxoane.

³⁰ —Itea hara kixópoikomaka Âbraum ne iríku: “Pai, ákomaka akámokenoyea yúho nekóyo, itea eneponi áva exepúkopotí ukópea xapa ivokóvoti pihinoâti, mani íkotívexoati isóneuke ne pahúnevo koane kuríkoypea” kíxoane.

³¹ —Ina yumopâ Âbraum: “Enepo hákoti kamokéno yuho Muíse yútoeke koane yuho porófetahiko, ákonimaka akútipo muhíkovani áva exepúkopotí ukópea xapa ivokóvoti” kíxoane. Âbraum —kôe éxetina Jesus.

17

Koímaiti pôreu ne váhere kixovókuti

Mt 18.6-7, 21-22; Mk 9.42; Rm 1.32; 2 Pê 2.1-2, 18

¹ Ina kixovókoxoa Jesus ne íhikau:

—Koati kóyekutinemo ápeyea koekúti kopoé'akoti isóneu xâne kutí'inoke itavókeati hókeonu, itea koati kotívetimo koêku ne xâne kixotíneye po'ínu. ² Tumúneke kíxeaneye, yusikóneni iká'akeokono koati pú'iti mopôî anúkuke ínani kuriná'ekakana úneke ya mar yaneko kópoe'akea isóneu póhuti xapákuke ra kálíhunoe kutipónuti koane kátavokopeahiko hókeonu — kíxovokoxoane.

Nókone vitúkea apê váhere ítukeinovike ne po'ínu úti

³ —Yokóhiyanavonoe. Enepo vahéréxa ítukeinopi ne pe'ínu xoko Itukó'oviti, yéxaka pahúnevo. Enepo ikatívexapa isóneuke ne váhere ítukeinopi, hákone yunakôa iséneuke. Kutí íxepane ákoti váherexeaku ítuke. ⁴ Yusíkoti seti kó'iyea váherexo ítukeinopi ya kúveu póhuti káxe, koane enepo seti akoémaka kixóponeopi: “Kotíveti inzóneuke ngíxeopineye, hako kixênu” ixapánapi, hákone yunakôa iséneuke ne váhere ítukeinopi. Kutí íxepane ákoti váherexeaku ítuke —koéne Jesus.

Koêku ne kúveovo uti Itukó'oviti

⁵ Ina kíxo Vúnae neko íhikau, enepohikone ápostulu, páhoe koyúhoyea emó'u xapa xâne:

—Unaém, kirí'uxinavi kúveovo peoxo úti.

⁶ Ina kixovókoxoa Vúnae:

—Eneponi akutêa kali itóvoku ake ha'i mostarda ne kívivonu, mani motovâti pehúki ne xuve figu póhuxeovo marékopeovo koane nópeovo ya kuku mar, yane mani itukoâti kuteâti ne yemó'uinoa.

⁷ —Eneponi áva xepákukenoe apêti ahínoe ko'itúkeinoati isáneke, áko'o itukovo koyonínoati vakána, ina seôpo ne ahínoe ukopeâti mêum, námeamo kíxoaye yuhó'inoa pátarauxa? “Yahí'akapa ra mêsa, níké'evó” kixoâtímeamo? ⁸ Ako kalíhuina, itea haramo kíxo pátarauxa: “Keúnakinanu níkokónoti mesáke, silé'ixa taki ripíno, yíxapu nóngone mesákuke, níkokónoti koane ênga koeku níngéa. Unge'éxane níngéa, ínamo yahe'ákanu” kixoâtimo. ⁹ Konókotikopomeamo íkoro'ixinova pátarauxa enepo uséxa ahínoe ítúkea uhá koeti páhoenoa ítúkea? Ako kalíhuina. ¹⁰ Kúteanemaka kêku, ítínoe ínzikau. Enepo itikâ ne uhá koeti péhoenokono ítíki, yusikóne ké'iyi: “Ako omóndokea inzáyú'ikeokono, vo'oku pohúneti indúkoti mbáhoenokono indúkea” ké'iyi iséneuke —kíxovokoxoane Jesus.

Koitóva Jesus ne yehí koeti yúvone lépara

¹¹ Koeku píhea ya Njeruzálem ne Jesus, hane véko xêne hunoneâti ne hunókoku émeuxa Samâriya yoko hunókoku émeuxa Ngalíleya. ¹² Koeku símea xoko kali ipuxóvokuti, ápe yehí koeti hóyeno itôkopovati. Aínovone yúvone koati koímaiti arinéti, enepone lépara kixonéti. ¹³ Ako koati malíkea okínoakuhiko vaúkea koane kó'iyea:

—Jesus, ihíkaxoti, yokóseanavi —kíxoanehiko.

¹⁴ Noixoâne Jesus, hara kíxovokoxoa:

—Pihénoe, yéxakapanapa ne sasedótihiko inuxínoti xâne hó'eke —koéne.

Úkeane pihohíko. Koeku píheahiko, koane uké'epea aríne. ¹⁵ Xapákuke neko yehí koêti, ápe póhuti kayú koépoti noixóne unátipea. Koati hónoti emó'u iháyu'ikea Itukó'oviti. ¹⁶ Ipuyuké koéne poké'eke nonékuke Jesus koane íkoro'ixinova. Yoko íhae Samâriya nekôyo. ¹⁷ Ina kixôa Jesus:

—Ákoikopo yehí ákoe ne hóyeno itóvoti? Náhiko ne nové koêti? ¹⁸ Ako ápahuina xapákukehiko kayukóvoti iháyu'ikopea Itukó'oviti ákoti itukápa ra hóyeno ákoti itukapu xanena úti, uti jûdeu? —koéne.

¹⁹ Ina kixôa Jesus neko hóyeno:

—Yexépukapa, pihépane, itévone vo'oku kívivonu —kíxoane.

Koêkumo xanéhiko ye'éxapune káyukopovope Jesus

Mt 24.23-28; 24.37-41

²⁰ Yoko ápehiko farízeu epémoti Jesus símeovokumo kaxena natíxea Itukó'oviti xapa xâne. Ina kixoáhiko Jesus:

—Enepone natíxea Itukó'oviti xapa xâne, haina koekúti motovâti ínixeokono. ²¹ Ákomo koêti vo'ókuke: “Anéyene,” áko'o “Harakónone” ákomo koêti. Vo'oku enepone natíxea Itukó'oviti xapa xâne, koati isóneuke xâne óvo —kíxoanehiko Jesus.

²² Ina koe'íkomaka:

—Simóvotimo káxe yupíheovoku kehá'ayi neíxinunoe xoko nandíxoku, muhíkova itukápu ya kúveu póhuti káxe, vo'oku tivékomo ne koekútihiko, itea ákomo omótova neíxinunoe, undi íhae vanúke ikútipasikoponovoti xâne. ²³ Yane apêtimo kixópitinoe: “Anéyene,” áko'o “Harakónone” kixópitinoemo, itea hákonoemo píhe ikéneke. Hákonoemo hekôa. ²⁴ Vo'oku kuteâti koeku ipixéneneoti uhapu'i-uhapu'í kíxea vanúke ukeâtine po'i poixô'o vanúke tukú koêti ya xoko po'i poixô'o, énomonemakamo koéneye aúngopovope, undi íhae vanúke ikútipasikoponovoti xâne. ²⁵ Itea inúxotike, konókotikomo ngoítoponeovo kotíveti koane púveonu ra xanéhiko apêti yara koeku kó'oyene. ²⁶ Kuteâti koeku kaxénake Nôe, énomonemakamo koéneye simapúne kaxena aúngopovope. ²⁷ Poéhane níkea, énoyeovo, koane kâsatuxea, ene yuíxovo ne xanéhiko tukú koêti yaneko káxe urúkovane Nôe neko

hána'iti vatéke. Yane kenó'okone neko êno koiníkoti, koane heú kíxea koupa'ixea neko xanéhiko. ²⁸ Kúteanemaka koeku yaneko kaxénake Lô, vo'oku hara yuíxovo neko xanéhiko, níkea yoko énoyeovo, vanéxea yoko kaváneyea, koane nó'iyea yoko koéxepukea óvoku. ²⁹ Itea yaneko káxe ipuhíkeane Lô ne Sódoma, kenó'okone irúmene yúku ukeâti vanúke xaneti énxofere koxunákeati otúko. Yane heú kíxoá koupa'ixea neko xanéhiko. ³⁰ Énomonemakamo koéneye aúngopovope, undi íhae vanúke ikútipasikoponovoti xâne. ³¹ Yaneko káxe, koêkuti ovoti omómikokutike oúke pêno, hákone urúkopovo kúveu óvoku veyóponea ítukevo. Kúteanemaka koêku ne ovoti mêum, aká'ikaneye okóho'i. Hákone aukópovo veyóponea ítukevo óvokuke. ³² Puyákapanapa yokóvo koêku ne yeno Lô. ³³ Koêkuti xâne yuixóvoti kouhepekea kóyeku yara kúveu mêum, evókoatimo ne mani unako koépoku xoko Itukó'oviti. Itea enepone xâne ákoti yuixápu kouhepekea kóyeku yara kúveu mêum, énomonemo unatí koépoku xoko Itukó'oviti. ³⁴ Koati ngixópitinoe ápeyeamo pi'âti imókoti ya póhutike ípe yaneko yóti. Poéhamo veyopókonoti kene po'ínu, iríkovokunemo. ³⁵ Koane apêtimo pi'âti sêno kaha'ínekokoti ítútukea. Poéhamakamo veyopókonoti kene po'ínu, iríkovokunemo. ³⁶ (Koáne, apêtimakamo pi'âti xâne ya mêum. Veyopókonotimo póhuti kene ne po'ínu, iríkovokunemo) —koéne.

³⁷ Ina kíxo Jesus ne íhikauhiko:

—Unaém, ná'ikopomo óvo ne koekúti kíxene? —koénehiko.

Ina kixovókoxopamaka Jesus:

—Koêkutimo óvoku ne ivokóvoti, énomonemakamo ho'úxovo ne varutútuhiho —kíxovokoxoane, itukínoati íhokoake ne aúkopovopemo.*

18

Kixoku vépemea Itukó'oviti

¹ Ina ítúko xêti ne Jesus apêti íhokoake ne áha íhikaxea kouhápu'ikoti kónokea ítúkea orásaum ne xâne, koane ákoyea kamúya'ika isóneu. Hara kôe:

² —Ápe pitivóko óvoku hóyeno yúhoikovoku xâne. Enepone hóyeno, ako teya Itukó'oviti koane ákomaka xâne téyone.

³ Ápemaka sêno ivokóvoti îma yaneko pitivóko. Yoko kóyekune neko sêno kíxoixoponea neko hóyeno: “Yokótixonu vo'oku va-heréxoti ítukeinonu” kíxoixoponoa.

* **17:37** Enepone kixó'ekone yuho Jesus vo'oku varutútu, ako tópi isóneunoa íhíxaxovatíhiko ra Bíbilea. Hara póhuti isoneúti vo'ókuke: Enepo apê ivokóvoti, ako apásika etó'okoati ne varutútu. Ako oríko ho'úxinovahiko. Énomonemakamo koéneye úti, uti kutípoti Jesus. Enepo aukápapu Vúnae, vexoátimo. Ákomo apásika ápeyee etó'okoviti.

4 —Itea kali êno ákoyea itúkoake hóyeno neko sêno. Ehane kôe isónepinovo neko hóyeno: “Kaná'uti ákoyea ndeya Itukó'oviti, koane ákoyeamaka ndeya xâne, ⁵ itea vo'oku ákoyea káyunukanu ra sêno, indukínoatimo ra épemo'ixonuke, mará'inamo hako óko turí'okeovonu” koe isónepinovo.

6 Ina koe'íkomaka Vúnae:

—Itíkina iséneu yúho ne hóyeno, yúhoikovoku xâne. Haina hóyeno itípakovoti, itea kóyeane koyúhoyea huvó'oxeamo ne sêno. ⁷ Kene Itukó'oviti, ákoikopomo huvá'axa ne xanéna, enepone noívokoe epemó'ixoati kotíxea káxe, yóti upánini kutí kó'ieyemo koati ko'okôriti yumópea? ⁸ Koati ngixópitinoe: Ákomo iká'akarixa Itukó'oviti huvó'oxeahiko. Itea apêtiperameamo xâne inú'embo kuvovónuti, undi íhae vanúke ikútipasikoponovoti xâne, enepomo aungápapu yara kúveu mêum? —kíxovokoxoane.

Nókone kó'iyea ne xâne enepo kotuyôpea Itukó'oviti ne pahúnevo

9 Ina itukópinoamaka Jesus po'i xêti apêti íhokoake ne áha íhikaxea vo'ókuke ne xâne kuvovópovoti, enepohikone inixópovoti itúkeovo koati sasá'iti ya po'ínuhiko xâne. Hara kôe:

10 —Ápe pi'âti hóyeno itukóponoti orásaum ya témpulu. Poéha farízeu, enepone yuixóvoti hókea yútoe Muíse, kene po'ínu, koperáxinoti nâti. ¹¹ Eneponeko farízeu, xe'ó koéne itúkea orásaum itea ako itápana Itukó'oviti ne orásauna. Ainovó kôe énomone yuhó'ixopovo. Hara kôe orásauna: “Hána'iti íngoro'ixeovo, iti Itukó'oviti vo'oku ákoyea angútea po'ínuhiko xâne, enepohikone ómevoti, koane ákoti oponóvo ítuke, koánemaka xâne aupú'ikoti yêno kapíneti po'i sêno. Hainámaka undi váhere xâne kuteâti ne koperáxinoti nâti, enepone ánu'ukenati kóperau. ¹² Pí'a jejuá ngôe ya sêmana, koane mboréxomaka ndízimu, póhuti ya uhá koeti yehí koeti námoem” koéne. ¹³ Itea enepone koperáxinoti nâti, xe'ó kôe ákotike malíka. Ako mapíkapu komómoyea vanúke. Puhu ipúsokone xâ'a koane kó'iyea: “Iti Itukó'oviti, yokóseananu, undi xâne pahukóvoti” kôe.

14 Ina kixovókoxoamaka Jesus neko xâne kamokénoati:

—Koati ngixópitinoe: Enepora hóyeno, énomone sasa'ípo nonékuke Itukó'oviti koeku pihópea, kene haina neko po'ínu. Yoko uhá koeti kapayásokopovoti, koteyókokonotimo, itea enepone ákoti kapayásakapu, énomonemo kahaná'ikokono —kíxovokoxoane Jesus.

*Epemínoa Jesus ne kalivónohiko unako koêku xoko Itukó'oviti
Mt 19.13-15; Mk 10.13-16*

15 Ina apê xâne ominoâtihi komaka kalivôno ne Jesus motovâti ípihae vô'u tutíkuke. Itea noixoâne íhikauhiko, sayá'ikoa. ¹⁶ Ina ihaxíkoa Jesus neko kalivôno ahí'okeovaxo, ina kixo íhikauhiko:

—Síkeane kenó'okea ne kalivónohiko njokóyoke. Hako seya'íkoa, vo'oku kuteâti koeku usó kóyeyea kenó'okinonu râ'a, énomonemaka kónoko kó'iyeaneye ne xâne yonópoti natíxokuke Itukó'oviti vanúkeke. ¹⁷ Koati emo'úti ra yunzó'inopinoe: Enepone ákoti akahá'a íkutipasikeovo kalivôno ya usó kóyeyea kenó'okinonu, ákomo kalíhuina yonópea natíxokuke Itukó'oviti vanúkeke —kíxovokoxoane.

Inámatiko hóyeno iríku

Mt 19.16-30; Mk 10.17-31

¹⁸ Ápe koati payásoti hóyeno yuhó'ixoponoti Jesus. Hara kíxoa: —Ihikaxotí, iti koati únati. Kutimea ngónoko indúkea motovâti ómbea xoko Itukó'oviti ákotinemo hunókoku?

¹⁹ Ina kixôa Jesus:

—Yéxoakopomea kixó'ekone ne yiúho keyuhónumeku indúkeovo únati? Vo'oku ako po'ínu únati ákoti itukapu Itukó'oviti. ²⁰ Yéxoa ne páhoenokono xâne itúkea yútoeke Muíse, enepone koêti: “Hako yaupú'iko po'i xâne kepiné'iyiti yêno. Hako kepéko. Hako yomêxo. Hako itikóheo koêku po'ínuhiko xâne, koane tiya yá'a yoko yêno” koêti.

²¹ Ina kôe ne hóyeno:

—Ukeátine ngalivónoxoiko, heú ngíxoa indúkea nê'e —koéne.

²² Kameáne Jesus yúho, ina kixopâmaka:

—Poéhaiko koekúti nékone itíki. Yakávanea uhá koêti ne apeínopiti, ina perekéxa xâne ákoti apeínoati ne ésa'i. Yane apêtimo apeínopiti vanúkeke, ina kina'áka ingéneke hékinu —kíxoane.

²³ Kamoáne hóyeno neko yuho Jesus, yupihovó koéne isóne'ekeovo. Koati kama'âti neko êno apeínoati. ²⁴ Noixoâne Jesus isóne'ekeovo, hara kôe:

—Imáko itúkinovo tiú'iti yonópea natíxokuke Itukó'oviti vanúkeke ne xâne iríku. ²⁵ Ako'óneni oríko vékea kámelu xoko kali ihínone tópe uhe'ókopeti, yane yonópea natíxokuke Itukó'oviti vanúkeke ne xâne iríku —koéne.

²⁶ Ina koehíko neko kamoâti:

—Yane kuteâti koeku yúho, kutí'ikopomeamo motovâ itúkeovo koítovone Itukó'oviti koane yonópea xokóyoke? —kixókokonehiko.

²⁷ Ina kixovókokxopamaka Jesus:

—Enepone ínixone xâne itúkeovo yupihóvoti tiú'iko, ako átiu'i xoko Itukó'oviti.

²⁸ Yane hara kixo Jesus ne Pêturu:

—Kurí kixo uti vóvoku koeku hókeopi úti.

²⁹ Ina kixôa Jesus:

—Koati emo'úti ra yunzó'inopinoe: Ako ápahuina xâne ákotimo námoepo yane ákoyea okótixo itúkevo vo'oku kahá'ayea kóukoponea natíxea Itukó'oviti xapa xâne. Vo'oku enepone ákoti

okotíxo kuteâti óvoku, yêno, po'ínuhiko, há'a, êno, áko'o itukovo xe'éxaxapa, ³⁰ koati yupihovó koetímo námoepo yara koeku kó'oyene, koane keno'ókoti káxe yonópotimo xoko Itukó'oviti ákotine hunókoku —kíxovokoxoane.

*Koyuhópamaka Jesus ivókeovomo koane exépukopeamo
Mt 20.17-19; Mk 10.32-34*

³¹ Yane ahikú kíxoa Jesus ne nduse koeti íhikau koane kíxovokoxea:

—Kó'oyene Njeruzálem vonóne. Simané'e utíya, kousókovotinemo uhá koêti ne yutoxóvoti yútoeke porófetahiko vo'ónguke, undi íhae vanúke ikútipasikoponovoti xâne. ³² Nguri'ókokonotinemo xanéhiko ákoti itukapu viyénoxapa jûdeu, enepohikone éxoti koeku poké'exa úti. Koemóke'enutihikomo, komohínutihikomo, koane apurú'okonutihikomo. ³³ Ike yehépoke'exinenuhikomo, ínamo kaepékanu itea mopó'apeke káxe ikénepo, enjepúkopotimo ungópea xapa ivokóvoti —kíxovokoxoane Jesus.

³⁴ Itea ako éxina isóneu íhikauhiko Jesus neko yûho. Koati ákoti itapána isóneu éxea koêku, ákoinoke iyúseina kixó'ekone ne yûho.

*Koitóva Jesus ne komítiti íhae Njeríko
Mt 20.29-34; Mk 10.46-52*

³⁵ Ye'éxoane Jesus ne pítivokona Njeríko, ápe hóyeno komítiti vaata koyêti xe'ókuke xêne ixómoti epêmo. ³⁶ Kameáne emó'u ne êno xâne hunoneâti, ina epemó'iko xanéhiko itukóvotiye neko ínati vélakai. ³⁷ Ina kixokóno itúkeovo Jesus íhae Nazâre ne hunonêa. ³⁸ Yane vaúkone ne komítiti. Hara koe yûho vaúkea:

—Jesus, ámoripono Ndávi, yokóseananu! —koéne.

³⁹ Itea sayá'ikoa xanéhiko inuxó koeti tumúneke Jesus, pahukoâti kóyunukeovo, itea inamá'axone vaúko. Hara koe yûho vaúkea:

—Jesus, ámoripono Ndávi, yokóseananu! —kóye.

⁴⁰ Yane xe'ó kó'inoane Jesus, ina pahúko omínokonoa ne komítiti xokóyoke. Simoné'e xokóyoke, hara kíxoa Jesus:

⁴¹ —Kuti kehá'a indúkinopea?

—Unaém, ngahá'ati íninjopea —kíxoane.

⁴² Ina kixoá'ikomaka Jesus:

—Ínixepane, itévone vo'oku kívivonu —kíxoane.

⁴³ Koati énomone yaneko ókoku ôra, ínixopone. Yane pihóne ikéneke Jesus, koane iháyu'ikea Itukó'oviti. Koane uhá koêti neko xâne noixoâti, iháyu'ikonehikomaka Itukó'oviti.

¹ Simoné'e ne Jesus ya Njeríko, úrukova neko pitivóko. ² Yoko ápe hóyenoya ênoti apeínoati koéhati Nzákeu, tutímaka koperáxinotihiko nâti. ³ Eneponeko hóyeno, koati oposí'ixoti kixoku noíxea Jesus, itea akó'oti itâ noíxea. Koáhati ênoti xâne ikéneke Jesus, ínamaka itukovo kali karápe ne Nzákeu. ⁴ Yane ehákovone tumúneke, ina alu'óko tikótike koéhati síkomoro, motovâti noíxea vo'oku koati vékokunemo ne Jesus opékuke neko tikóti. ⁵ Ehá'axo símo ne Jesus opékuke, komomo vanúke ina kôe:

—Nzakeú, yéhaka yevésekopí, vo'oku ngonókoti óngea yóvokuke kó'oyene —kíxoane.

⁶ Yane hú koéne evésekopea ne Nzákeu, koane hána'iti elókeyea okóvo vo'oku xanépeamo Jesus óvokuke. ⁷ Itea uhá koêti neko xâne noixoâti, turíxovone poé'ainoa isóneu koane koyúhoyea itúkeovo xoko hóyeno ákoti aunáti ítuke, ánu'ukenati kóperau, okómo ne Jesus.

⁸ Koeku xe'ó kóyeyea nonékuke Vúnae ne Nzákeu, hara kôe:

—Unaém, usó ngóyene mbôrekexea meyá koeti apeínonuti ne xâne ákotihiko apeínoati. Epó'oxo koêkuti omé'oem, mborexópatimo koaturu koêti yane póhutihiko oménjeake —kíxoane.

⁹ Ina kôe ne Jesus:

—Kó'oyene sasá'ipone ya pahúnevo ra ko'óvokuti. Koáhati ámoriponomaka Ábraum râ'a. ¹⁰ Yoko koati énomone nzimíno ombósikoponea yoko ngoíteova ne xâne pahukóvoti, undi íhae vanúke ikútipasikoponovoti xâne —koéne.

Yehí koeti ahinoêti namúkoti póhuti pe'u tiúketi xoko pátarauxa Mt 25.14-30

¹¹ Koeku kámokenoyea xanéhiko, itúkinoa Jesus xêti apêti íhokoake ne áha íhikaxea, vo'oku yé'exeanehiko Njeruzálem yoko ikútixane xanéhiko itúkeovo simóvotine kaxena natíxea ne Jesus yane pitivóko. ¹² Hara kôe éxetina:

—Ápe hóyeno koati teyonéti yonoti poké'e ákoti malíka. Pihínoti poréxeokonomo itúkeovo natína neko xanéhikoya xoko úkeaku, ínani aukápapu natíxea. ¹³ Tumúneke píhea, iháxihiko yehí koeti ahínoe, ina porekéxoa póhuti pe'u tiúketi ôro ne póhutihiko ahínoe. Ina kixoáhiko: “Kehíyakinana ra tiúketi maka kurí'uxapune nzeâpa” kíxoanehiko.

¹⁴ —Itea enepohikoneko xâne xoko úkeaku neko hóyeno, yupíhova púvea. Pihoné'e yátikeneye neko hóyeno, ápe páhoe neko xanéhiko xoko yónoku ne hóyeno koyúhoponea ákoyea akáha'ainoahiko itúkeovo natína.

¹⁵ —Porexókonone neko hóyeno itúkeovo natínahiko, ike seópine xapákuke, pahúkoane iháxihikeovo neko ahínoe, enepohikoneko pôrekeu tiúketi tumúneke píhea. Kahá'a éxea kíxeaku

tiûketina ne póhutihiko. ¹⁶ Yane símeane nonékuke ne inúxoti ahínoe. Hara kixoá: “Unaém, enepone póhuti pe'u tiûketi pénenu, anéyepo po'i yehí koeti kuteâti” kixoane.

¹⁷ —Ina kixôa pátarauxa: “Mbiú koe ítike. Iti koati únati ahinoêti. Koeku yíxivoaxo ne ítike yane kali mbónepike, itínemo exea koêku ne yehí koeti pitivóko yara nandíxoku” kixoane.

¹⁸ —Ina ahi'ókova po'i ahínoe. Hara kixoá: “Unaém, enepone póhuti pe'u tiûketi pénenu, anéyepo po'i singu koeti kuteâti” kixoane.

¹⁹ —Ina kixôa pátarauxa: “Mborexópitimo yéxi koeku singu koeti pitivóko ya nandíxokuke” kixoane.

²⁰ —Ina ahi'ókovamaka po'i ahínoe. Hara kixoá: “Unaém, harâ'apo ra póhuti pe'u tîketina pénenuke. Ú'una ngíxoixinopea koane á'auyu'i ngíxoá ya léhu, ²¹ vo'oku koati mbikópiti. Koáhati iti hóyeno ákoti omotóva ikómohixeokono. Upánini ákoyea neóku, itea kóyeane ápeyea yêho. Koane iti itíxoti upánini ákoyea neóne” koéne.

²² —Ina kixôa pátarauxa: “Koati iti váhere ahinoêti. Ya kixeku keyúhoyi, koati yexókovoti itíkivo motokeâti imbíhoponeopi. Yéxoá indúkeovo xâne ákoti omotóva ikómohixeokono. Yéxoamaka ápeyea ênjo upánini ákoyea nóngu, koánemaka índíxea upánini ákoyea nónem. ²³ Ná'ikopo koeti ákoino ípihea ne ndiûketina bánkuke? Yane koeku nzeópea, mani ihiyákotine ne ndiûketina” kixoane.

²⁴ —Ina kixoá'ikomaka únae tiûketi ne po'ínuhiko huvo'óxoati: “Viyápi ne póhuti pe'u tiûketi xokóyoke. Peréxapa ne apêti yehí koêti” kixoane.

²⁵ —Ina kixoáhiko huvo'óxoati: “Itea anêkone yehí koeti ítuke nê'e.”

²⁶ —Ina kixoáhiko pátarauxa: “Koati ngixópitinoe: Uhá koeti xâne xu'ínati êho, kuri'úxinokonoatimo. Itea enepone ákoti axu'ína êho, muhíkova ne kali apêti xokóyoke, vey-opeôkonoatimo. ²⁷ Kene ne xâne puvónuti, enepohíkone ákoti akahá'a indúkeovo natína, yáma yâkeneye. Képekexa yâye nonénguke kó'oyene” koéne neko nâti —kíxovokoxoane Jesus, ihókopovati ne nâti púvone xanéhiko natíxea xapákuke.

Ihayú'ikokono Jesus urúkovo ya Njeruzálem

Mt 21.1-11; Mk 11.1-11; Xu 12.12-19

²⁸ Uke'éxone koyúhoyea ne Jesus, inuxó koéne tumúneke íhikauhiko yonotíya Njeruzálem. ²⁹ Koeku yé'exeane ipuxóvokutihiko koéhati Mbetefâje yoko Mbétanea, xêrerekuke kali mopôí iháxoneti Olívera, pahúkoa Jesus ne pi'âti íhikau ³⁰ koane kixeamaka:

—Pihéneoe yane ipuxóvokuti tumúneke úti. Ehá'axomo símea, inixéponotinoemo xe'exa njuméntu ika'ó koyêti ávoti ivú'ixeokonoku. Kíxeanoemo, ínamo yamapâ yâkeneye.

³¹ Enepomo áva epemó'ikopiti itíkoake kíxeinoakenoe, haramo íxea: “Konokoâtiko Vúnae rá'a” íxeamo —kíxoanehiko Jesus.

³² Úkeane pihohíko neko páhoe. Yane ínixoponoane kuteâti koeku yuhó'inoa Jesus. ³³ Koeku kúxeyeahiko ne xe'exa njuméntu, hara kíxoane únaehiko:

—Kuti itíkoa kíxeinoakenoe?

Ina yumopâhiko:

³⁴ —Konokoâtiko Vúnae —kíxoanehiko.

³⁵ Yane omópaneheko neko xe'exa njuméntu. Ina ramaké'exoahiko ya kápana, yane ina huvo'óxohiko Jesus ivú'íxea. ³⁶ Koêkuti vékoku ne Jesus koane ikápakinoa xanéhiko kápana kouhé'ekinoati vékoku. ³⁷ Ye'éxone Njeruzálem, koeku evésekeahiko yane poke'éxoti ya kali mópoina Olívera, elókehiko okóyo uhá koêti neko êno xâne hokó'ixoati koane kóhonokea emó'u iháyu'íkea Itukó'oviti vo'ókuke ne êno iyupánevoti ítuke Jesus noíxonehiko. ³⁸ Hara kóyehiko vaúkexea:

—Viháyu'ika rakene nâti páhoenovi Vúnae Itukó'oviti kousokinokonoke xanéhiko úhepeko kóyeku ya vanúkeke. Koati hána'iti iháyú'iuti ne Itukó'oviti yâkonoye vanúkeke —koéhiko.

³⁹ Yoko xapákuke neko êno xâne, ápe farízeuhiko kixoti Jesus:

—Ihikaxotí, pehúka kóyunuhikeovo ne xanéhiko hokópiti.

⁴⁰ Itea hara kíxovokoxoa Jesus:

—Koati ngixópitinoe vaúkexeahikomo ne mopôi enepomo kayunúhikapu ra xanéhiko —kíxovokoxoane.

⁴¹ Koeku yé'exeano Jesus ne Njeruzálem, koane turíxeovone íyoyea noixoâne ne pitivóko. ⁴² Hara koe yúho vo'ókuke ne xanéhiko ovâti ne pitivóko:

—Ehá'ani yéxinoe kó'oyene ne mani nékone, motovâti ápeyea koati únati kêku ikéneke Itukó'oviti. Itea ako imíhe'aka iséneu motovâti yéxi. ⁴³ Koati simóvotimo káxehiko enó'iyekumo kixópiku yanáne. Yakukú kixópitinoemo uhôro, kéhoe xe'ókuke ne pitivóko, hé'oninovopiku koeku okópeopinoe. Ákomo itévokunoe. ⁴⁴ Ákomo ikénexeake ne pitivóko, koánemaka ne uhá koeti ko'óvokutihikoya. Heú kixokónotimo kotóhinekexeokono mópoina ra pétihiko, vo'oku ákoyeanoe yéxa símeovone kaxéna mani koíteovopiku Itukó'oviti —koéne ne Jesus.

*Kopúhikopa Jesus ne kavánetihiko ya hána'iti imokóvokuti
Mt 21.12-17; Mk 11.15-19; Xu 2.13-22*

⁴⁵ Ikénepoke, ina urúkova Jesus ne hána'iti imokóvokuti xoko kíndana, yane kópuhikopo xâne kavánetiya. ⁴⁶ Ina kixovókokoxoa:

—Hara kôe emó'uke Itukó'oviti: “Enepora imokóvokuti óvongu, iháxeokonotimo óvoku itúkoti orásaum” kôe. Itea itíkoanenoe ho'úxovoku ómevotihiko —kíxovokoxoane.

Ihíkaxo ne Jesus hána'itike imokóvokuti

Mt 21.23-27; Mk 11.27-33

⁴⁷ Yoko uhá koeti káxe íhikaxo ne Jesus yane hána'iti imokóvokuti. Enepohikone tuti sasedóti, inuxínoti jûdeu hó'eke, yóko'o ne íhíkaxoti yútoe Muíse, enepone éskiribahiko, koánemaka ne po'ínuhiko pahúkoti xapákuke jûdeuhiko, opósi'ixonehiko kixoku koépekea Jesus, ⁴⁸ itea akó'oti inixínahiko kíxoaku koépekea, vo'oku enepone uhá koeti xanéhiko, yupíhovo kámokenoyea Jesus. Koati hána'iti ivávakea.

20

Epemó'ikokono Jesus úkeaku xunáko

Mt 21.23-27; Mk 11.27-33

¹ Po'íke káxe ya koeku íhikaxea ne Jesus témpuluke koane koyúhoyea ne inámati íhíkavoti, íhikaxone xapa xanéhiko, símoamaka tutíhiko sasedóti inuxínoti jûdeuhiko hó'eke, koáne ne éskiribahiko íhíkaxoti yútoe Muíse, yóko'omaka ne po'ínuhiko teyonéti xapákuke tutíhiko jûdeu. ² Hara kixóhiko Jesus:

—Na úkea ne xunakóti ítíkike ra koekútihiko? Kuti porexópea kíxineye ne ítike? —kíxoanehiko.

³ Ina yumopâ Jesus:

—Anéyemaka émbemopikenoe inúxotike, yimápanumo. ⁴ Kuti porexôa ne Xuuum Mbátita áhikea? Íhae Vanúke? áko'o xâne yara poké'e —kíxovokoxoane.

⁵ Ina kixokókohiko:

—Enepomo vokoyúhoa itúkeovo Íhae Vanúke pahukôa, “Ná'ikopo koeti ákoino yakútipanoe ne Xuâum?” kixo'óvitimo.

⁶ Koáne enepo vokoyúhoa itúkeovo xâne yara poké'e pahukôa, koepékovitimo ra xanéhiko hepókeovi ya mopôi, vo'oku heú koe xâne kutípea itúkeovo páhoe Itukó'oviti koyúhoyea emó'u ne Xuâum —kixókokonehiko.

⁷ Énomone kixínohiko Jesus ákoyea éxa. ⁸ Ina kixovócoxopamaka Jesus:

—Ákoikopomaka ongóyuhoinopeanoe porexónoati indúkea ra koekútihiko índuke —kíxovokoxoane.

Ihíkavoti ihókovoti váhere xâne katarákinoati nóne ne únae kavâne

Mt 21.33-46; Mk 12.1-12

⁹ Yane turíxovone Jesus itúkea íhokoake ne áha íhikaxea. Hara kôe:

—Ápe hóyeno nôti êno xuve úva. Yane kurí'okoane ko'ítuketihiko kavâne katarakinoa ne nóne, motovâti haxákoepa avané'e êho. Yane pihóne po'íke poké'e neko únae, koane kó'umokeovo óveaya. ¹⁰ Simovóne kaxena veyóvope ha'i nonéti, ina pahúko ahínoe xokóyoke ne katarákinoati ne nóne, motovâti

veyópoinoa námoepo, pôreu ne nóne úva. Itea enepohikoneko katarákinoati nóne, yehépoke'exoa neko pahoéti xapákuke, ina pahukópa káyukopeovo ákoti omópone. ¹¹ Yane pahúkopomaka po'i ahínoe neko únae kavâne, itea yehépoke'exoahikomaka katarákinoati ne nóne. Êno komóhiyea, ina pahúkópamaka káyukopeovo ákoti omópone. ¹² Ina pahúkópoikomaka po'i ahínoe neko únae kavâne. Mopó'apene páhoe, itea óko'okoamaka katarákinoati nóne, ina kopúhikopamaka. ¹³ Yane ina kôe neko únae nonéti: “Namea ínjaneye kó'oyene? Yusikóne mbahúkea ra njé'a ákoti omotóva ongóvo. Ávaina téyahiko” koéne.

¹⁴ —Itea noixeânehiko xe'éxa, hara kixókokonehiko ne katarákoti nonéti: “Eneporâ'a, koati ítukenemo ra poké'e ivakápune há'a. Hingá, kaépeka úti maka vitúkapeane ne mani ítuke, íkuinoake há'a ivakápu” kixókokonehiko. ¹⁵ Yane kópuhikopeanehiko meúkeke yane kavâne, ínahiko koepékoa —koe éxetina.

Ina kixovókokopamaka Jesus neko kamokénoati:

—Ná'ikopomo kíxoaneye únae nonéti neko katarákinoatihiko nóne? ¹⁶ Pihinoâtimo, ínamo kaepékexa. Yane kurikópatimo xoko po'ínuhiko xâne ne nóne motovâti kátarakinoá —kíxovokoxoane.

Kamoáne xanéhiko neko éxetina Jesus, hara koéhiko:

—Ákomo paréxa Itukó'oviti kó'iyeaneye kuteâti ne yiúho —koénehiko.

¹⁷ Yane pono-ponó kixínoane úke Jesus, ina kixovókokopamaka:

—Kutí'ikopo kixó'eko ne yutoéti emó'uke Itukó'oviti, enepone koéti?

“Enepone mopô, noívokoxine ítúkutihiko péti, ainovó koe ítukóvo koati turíxeovoku uhá koéti, kuteâti koéku koati inúxoti mopô turíxeokonoke péti” kôe ne yutoéti —kíxoane Jesus, ihókopovati ne mopô noivókokoxineti.

Sâramu 118.22

¹⁸ Ina kixovókokopamaka Jesus neko xanéhiko:

—Enepora mopô ngixínopike, uhá koeti xâne ikoró'uxovati, kutí koetímo póte enepo itatáko. Kene ne xâne írípú'ikovo, ákonemo ipíxa, kutí koetimo póte movake-movaké kixonéti —kíxovokoxoane.

Epemó'ikokono Jesus koeku isóneunoa ne kóperau nâti

Mt 22.15-22; Mk 12.13-17

¹⁹ Koati énomone yaneko ôra, enepohikone éskiriba ihíkaxoti yútoe Muíse, yóko'o ne tutíhiko sasedóti inuxínoti júdeu hó'eke, kahá'ane iká'akea Jesus vo'oku exó kíxeanehiko ítúkeovo énomonehiko kíxo Jesus yane exetínati, itea koati pikoti xanéhiko. ²⁰ Yane turíxovonehiko ivóko'oixea Jesus ya uhá koeti ítuke. Ina apémaka hóyenhiko poréxoke tiúketi

koêkumo épemo'ikoponea Jesus, koane ítukoheovohikomaka xâne itípakovoti. Hane opósikohiko iyupaxó kíxea Jesus, kaha'aînoatihiko pahúkeovo ya yumópope motovâti ápeyea évotikoake namúkea koane kurí'okeamo ngovenâdo, maka iká'akanehiko. ²¹ Ina kízo Jesus neko pahoéti:

—Ihikaxotí, véxoa ítúkeovo koati ponóvoti ne yíûho koane kixeku íhikexi. Ya xikóyoke, kutíkokone uhá koeti xâne. Ako yokómomoyi payásoko koêkuti xâne, itea kutíkokone uhá koeti xâne xikóyoke, koane koati ihíkexoati ne kaná'uti ihíkavoti ukeâti xoko Itukó'oviti. ²² Ná'ikopo kó'inoaye iséneu ne kóperaxovike Sêza, enepone payásoti nâti ya Róma éxoti koeku ûti? Pahúkovi Ponóvoti Kixovókuti hó'e ûti poréxea ûti? áko'o ákomea okónokoa —kíxoanehiko.

²³ Itea exó kíxoane Jesus ítúkeovohiko oposí'okovati, kaha'aînoatihikomaka pahúkeovo ya yumópope, yane hara kíxovokoxoa:

²⁴ —Yamínanunoe póhuti pe'u tiúketi. Kutí'ikopo itukôa nône yoko íha ovâ ra tiúketike? —koéne ne Jesus.

Ina yumopâhiko:

—Sêza.

²⁵ Ina kixovókoxopamaka Jesus:

—Enepone ítuke nâti, peréxapa, koáhati ítukene. Kúteanemaka koêku xoko Itukó'oviti, koêkuti páhoenopi, konokoâtimaka itíki —kíxovokoxoane.

²⁶ Ako itáhiko kóteyokea Jesus ya koêkuti yumópope nonékuke ne xanéhiko, koane yupíhova iyúpaxeovahiko unáko neko yumópope Jesus. Yane yunukú koénehiko.

Epemó'ikokono Jesus exépukopeaxomo ne ivokóvoti

Mt 22.23-33; Mk 12.18-27; 1 Ko 15.12-57; 1 Ts 4.16-17

²⁷ Yane ina ahi'ókovomaka Jesus ne sadúseuhiko, enepone koyúhoti ákoyeamo exépuhikapa ne ivokóvoti. ²⁸ Hara kixóhiko Jesus:

—Ihikaxotí, hara kôe yútoe Muíse kûreinovi: “Enepo ivakápu hóyeno ákoti apáhuina xe'éxainoa ne yêno, konokoâti ítúkeovo po'ínu ne ivokóvoti koyenópea yêno ne po'ínukene, maka enepo avané'e xe'éxainoa, kutí ákoepone xe'éxa ne ivokóvotine” koe yútoe. ²⁹ Yoko ápe nóvo seti koeti hóyeno kopo'ínukokoti. Kóyenone neko xuvé'eti. Ivokóvone, ako ápahuina xe'éxa.

³⁰ Enepone yêno, hane koyenópa atipo imá'ikene. Ivokóvone neko hóyeno, ákomaka xe'éxainoa neko sêno. Kúteanemaka koêku ne mopó'ape, ivókovone ákotimaka xe'éxainoa neko sêno.

³¹ Eneponeko seti koeti hóyeno kopo'ínukokoti, heú koéhiko kóyenone neko sêno, koane heú koéhiko ívohikeovo, itea ako ápahuina ikoxé'exaxoati xapákuke. ³² Ina ivokóvomaka ne sêno.

³³ Eneponi akaná'u exépuhikopea ne ivokóvoti, kutí'ikoponi itukópaxo koati yêno ne sêno xapákukehiko neko seti koeti

ivokóvoti? Vo'oku heú kó'iyea kóyenoyeahiko neko sêno — koénehiko.

³⁴ Ina kixovókoxxoa Jesus:

—Kóyenhiko ra hóyeno yara kúveu mêum. Koáne ne senóhiko, ko'ímahikomaka, ³⁵ itea enepohikone xâne ínixone Itukó'oviti motókeyea ópea xokóyoke káxehiko keno'ókoti xapa exépuhikopope ne ivokóvoti, ákonemo okóyeno, koane ákonemo okó'imahiko. ³⁶ Yane ákonemo ívahikapu, vo'oku kutí koépotinemo ánuhiko ya vanúke, enepone ovóxehiko Itukó'oviti. Koatíponehikomo xe'éxaxapa Itukó'oviti, koane aínopovonehikomo xâne exepúkopotí ukópea xapa ivokóvoti. ³⁷ Yoko enepone exépuhikopeamo ne ivokóvoti, koyúhoa Muíse koêku nê'e ya yútoeke xoko koyúhoyeaku koêku ne kali xuve tikóti ixómoti iruméko ákoti ara'ákapu, enepo koyúho itúkeovo kutípone Ábraum, koane kutíponemaka Izáki yoko Njáko ne Vúnae Itukó'oviti. ³⁸ Yane hainá'ikopo kuvóvone ivokóvotihiko ne Itukó'oviti, ínapo “Ábraum-kene” akôe, itea koati kuvóvone xâne iyukóvoti, vo'oku ya xoko Itukó'oviti, ákone aúke'e ne xâne —kíxovokoxoane Jesus.

³⁹ Ina apê éskiribahiko ihíkaxoti yútoe Muíse kixoti Jesus:

—Ihikaxotí, koati únati yimópope —koénehiko.

⁴⁰ Yanê'e, ákone mapikóvati épemo'ikea ne Jesus.

Epemó'ikoa Jesus ne xanéhiko koêku ne Mésiya

Mt 22.41-46; Mk 12.35-37

⁴¹ Ina kixovókoxxoa Jesus:

—Ná'ikopo koeti koyúhoinokono itúkeovo ámoripono Ndávi ne Mésiya, enepone páhoe Itukó'oviti koíteovo xâne? ⁴² Vo'oku koati teyonéti voxú'ikene Ndávi koyuhó'iyea koêku ya koyúhopeke Sâramu xoko kó'iyeeaku: “Hara kíxoa Itukó'oviti ne Únaem: ‘Ívétakapa énjopeke xoko ivátakoku koati ngapáyasokone ⁴³ imókonemo ipuyúkexa nenékuke ne uhá koeti koêkuti okopópiti’ ” kôe. ⁴⁴ Koati “Unaém” kixoâti Ndávi. Ápeikopo oxéne itúkeovo ámoripono Ndávi ne Mésiya? —kíxovokoxoane.

Koyuhôa Jesus váherexea kixoku itúkeovo ne éskiribahiko

Mt 23.1-36; Mk 12.38-40

⁴⁵ Koeku uhá kó'iyea xâne kámokenoyea, hara kíxovokoxoa Jesus ne íhikau:

⁴⁶ —Yokóhiyanavao ne éskiribahiko, enepone ihíkaxoti yútoe Muíse. Aínovo yómoti hamá kíxea ípovo kahá'ati ínixekono itúkeovo koati teyonéti. Koane enepo yuhoíkokono koeku vékea ya none ovokúti, koati ahá'axomaka. Aínovomaka yómotihiko ivátakea xoko ivatákokuti ya nonekútike xoko ivátakoku koati payásotihiko ya íhikaxovokuke hó'e, koánemaka ya xapa ayuúti. ⁴⁷ Itea inípono kixoku senóhiko ivokóvoti

îma, kutí koe hu'uxeâti óvoku. Yane vo'oku kó'umokea itúkea orásaum, kutí koe koati ponóvoti. Itea vo'oku kixoku itúkeovo yupihóvotimo tivéko ipíhoponeokono ya po'ínuhiko xâne — kíxovokoxoane Jesus.

21

Koeku tiúketi pôreu sêno ákoti apeínoati

Mk 12.41-44

¹ Ixómoti komomâ Jesus ne xanéhiko, yane noíxone iríkuhiko kuríkoti tiúketina íhakuke poreúti yane hána'iti imokóvokuti.

² Ínamaka noíxo sêno ivokóvoti îma, ákotimaka apeínoati kuríkóponoti kali pi'âti pe'u tiúketi ákoti axu'ína ovâti. ³ Ina kôe ne Jesus:

—Koati emo'úti ra yunzó'inopinoe: Enepora sêno ivokóvoti îma, ákotimaka apeínoati, énomone xu'inâ pôreu ya uhá koêti.

⁴ Vo'oku enepone po'ínuhiko poréxoti, xoko haxa tiúketina véyo enepo porêxo. Kene ra sêno, heú kíxoa poréxea ne kali apeínoati, enepone mani kuvóvoneiko ya nókoneke —koéne.

Koyuhôa Jesus uké'exeokonomo ne hána'iti imokóvokuti

Mt 24.1-2; Mk 13.1-2

⁵ Ápehiko koyuhó'iyeeati koêku ne témpulu, ihayú'ikeati úhe'ene pâredena, enepone ainóvoti uhé'ekotinoe mopôti yoko po'ínuhiko kóuhe'ekovope, pôreu xanéhiko. ⁶ Ina kixoáhiko Jesus:

—Neíxoanoe koêku râ'a? Simóvotimo káxe ákoyeakunemo ápahuina mópoina pâredena râ'a ákoti katahínekexakana. Heu-heú koetímo kotóhinekexeokono —kíxoanehiko.

Turi kotíveti koekúti

Mt 24.3-14; Mk 13.3-13; 1 Pê 1.6-7; 2.19; 3.14; 4.12

⁷ Yanê'e, hara kíxoa íhikauhiko:

—Íhikaxotí, namo ápeyea ra koekútihiko kixínevike? Kutimo itukóvo hoénaxovope enepomo kausákapune ra koekútihiko?

⁸ Ina kixovókoxxoa Jesus:

—Yokóhiyanavonoe, maka hákone aupú'ikopiti. Vo'oku enómo xâne simôti xepákuke iko'ítukexoti ínza. “Undi páhoe Itukó'oviti koíteovo xâne. Simóvone kaxéna” koetímo. Hákononemo hekôa.

⁹ Enepo yeyekáxanoe ápeyeane ákoti tópi óvoku isukókoti yoko okopókokoti, hákononemo kenóko'i, vo'oku konókoti kó'iyeanemoye inúxotike, itea ávomo simápu hunókoku ra mêum.

¹⁰ Ina kixovókoxxopaikomaka:

—Apêtimo íhae po'i poké'e isukóponoti xanéhiko íhae po'íke poké'e. Koane apêtihikomakamo nâti isukókoti. ¹¹ Ákomakamo tópi óvoku xúnatinoe iyuyôti poké'e, koane hímakati, koane váherehiko arinéti omótokenati. Apêtimo koímaitinoe koekúti koane êno hána'itinoe iyupánevoti ya vanúke.

12 —Tumúneke ápeyeahiko uhá koêti ra koekútihiko, ikeítaponokonotinoemo kotíveti, koane ike'ákokonotinoemo. Yomokónotinoemakamo íhikaḡovokuke hó'e xanena ûti yíhoikikono nonékuke teyonétiya, koane kirikókonotinoemo ika'ákovokutike. Yane yomokónotimakamo nonékuke nâti yoko ngovenâdohiko vo'oku itíktivonoe hokónuti. 13 Kixínekonokenemoye motovâti keyúhoinonu nonékukehiko, keyuhó'inoati koêku ra kitípone. 14 Ukeátine kó'oyene, keúsakapunenoé maka hákone pipokéxinoa iséneu ne kixékumo yimópi simapúne neko káxe. 15 Vo'oku undínemo porexópi yimópikemo, koane mborexópitinoemo exóneti ukeâti njokóyoke ákoinokemo ápahuina itópiti xapákukehiko, koane ákoinokemakamo ita okópea yíúho. 16 Muhíkova koati yá'a yoko yêno, kurikópopitinoemo ika'ákovokutike. Kúteanemakamo kixópiku pe'ínuhiko, yoko po'ímaka iyínoxapa koane ínikenehiko. Apêtimakamo koépeuti xepákukenoé vo'ókuke. 17 Yupihovó koetímó púveopi uhá koeti xâne vo'oku itikivo hokónuti. 18 Itea muhíkova kali póhuti híyeu tiúti, ákomo síka Itukó'oviti évokeovo. 19 Epó'oxo yane ákoyea yaúkapapu ikíni, yixóvoti kékuna'ixivo ingéne, itévotinoemo —kíxovokoxoane.

Ayakúkakanane Njeruzálem

Mt 24.15-21; Mk 13.14-19

20 Ina koe'íkomaka ne Jesus:

—Enepomo neixánenoé êno húndaru yakukú kixoti Njeruzálem, yexoâtinemo itúkeovo simóvotine kaxena katáhineyeokono. 21 Yane enepohikone ovotíya Njúdeya, okóho'inehiko xapa hána'itinoé mopôi. Kene enepohikone ovâti ne kúveu pitivóko, ipúhikapeahiko. Kene ne ovotíhiko ya mêum, hákone aukópovo pitivókoke. 22 Vo'oku yaneko káxehiko, koatimo kaxena ipíhoponeokonoku ovâti ne pitivóko, kousokeovokumakamo uhá koeti kíxone ne yutoéti emó'uke Itukó'oviti vo'ókuke. 23 Hanemo kixovóhiko yaneko káxe, sêno ihaíkoti yoko ohíkotiko xe'éxa, vo'oku koati hána'itimo tivéko ne koekútihiko yara poké'exa ûti, koane kotívetimo ipíhoponeokonoke ra xanéhiko. 24 Enómo koépeuti ya hána'iti pirítatu xapákukehiko. Kene po'ínuhiko, ika'ákokonotimo, iyonópokonotimo ya uhá koeti po'íkehiko poké'e yara kúveu mêum. Yoko íhaehiko po'i poké'e payasómo ya Njeruzálem tukú koetímó simapúne kaxena hunókoku payásoyea ne xanéhikoya ákoti itukapu jûdeu —kíxovokoxoane.

Koékumo kayukárapu Jesus

Mt 24.29-31; Mk 13.24-27; 1 Ts 4.15; 2 Ts 1.7; 2 Pê 3.10; Ap 1.7

25 Ina koe'íkomaka ne Jesus:

—Apêtihikomo iyupánevoti noixóneti xoko káxe, koane xoko kohê, yoko xapa hékerehiko. Epó'oxo yara kúveu mêum, pepoké koetínemo isóneu xanéhiko ya póhutihiko poké'e óvohikoku. Ákomo éxinahiko isóneu enó'inoke hónoti emo'u úne ya mar yoko xúnati ovóxokeovo ne úne. ²⁶ Apêtimo xâne ikorókovoti poké'eke vo'oku hána'iti píkea, yupihóvati yónea isóneu koêkuikomo ra kúveu mêum. Vo'oku itohínekexotimo ne heú koeti apêti ya vanúke. ²⁷ Yane noixóponutinemo xanéhiko ngena'ákapane híyeu kapási, undi íhae vanúke ikútipasikoponovoti xâne. Xané ngixópotinemo njunáko koane êno únje'ene koeku indúkeovo hána'iti ihayú'iuti. ²⁸ Enepo turixápune ápeyeahiko ra koekúti, aélokenoene yokóvo koane kéxepuka tiúti, vo'oku ye'ekóvotinemo kaxena yovópikumo xoko Itukó'oviti, enepone Koitóvopiti —kíxovokoxoane.

Ihíkavvoti ihókovoti koeku xuve figu

Mt 24.32-35; Mk 13.28-31

²⁹ Ina itukínoahikomaka Jesus xêti apêti íhokoake ne áha íhikaxea. Hara kôe:

—Yokómomapihi koêku ne xuve figu koane uhá koeti xuve tikóti. ³⁰ Neixánenoe turíxeovo íhonoepa inámati tûti, yanê'e yexoâtinemo yé'exopeovone kaxena kevópope úko. ³¹ Kúteanemaka koêku enepo neixánenoe ra koekútihiko ngixínopike, yanê'e yexoâtinenoemo yé'exeoovone kaxena pihópea natíxokuke Itukó'oviti vanúkeke ne xanéna. ³² Koati emo'úti ra yunzó'inopinoo: Enepone xanéhiko apêtimo yaneko káxehiko, ákomo ivákapu koeku ávoyea kaúsakapapu uhá koêti ra koekúti ngixínopike ápeyeamo. ³³ Uké'etimo ra vanúke koáne ra poké'e, itea ákomo uké'eyeaku ra emó'um. ³⁴ Yokóhiyanavo mará'inamo isáyu'ixapu iséneu enepo itukápu ayuúti yíxovo, koane xúnati ekâti, koánemaka koekúti kuteâti nékone yara kúveu mêum. Yokóhiyanavo mará'inamo iyupaxó íxapinoe rakene káxe, yakúteamo hó'openo namukókonoti ya noko'óti. ³⁵ Vo'oku itopónotimo uhá koeti xâne yara kúveu mêum ra káxe ngixínopikenoe. ³⁶ Usokó yákoyenoe ya uhá koeti ôra. Ítikanoemaka orásaum maka ítipane uhá koêti ra váhere koekúti keno'ókotikomo, koane motovâtimaka sípi nonénguke, undi íhae vanúke ikútipasikoponovoti xâne —kíxovokoxoane.

³⁷ Heú koeti káxe íhikaxo ne Jesus yane hána'iti imokóvokuti. Kene ya yóti pihópotine ya ouke kali mopô, enepone iháxoneti Olívera. ³⁸ Itukovo mâturukata, pihotíne xanéhiko hána'itike imokóvokuti kamokénoponoti Jesus.

22

Oposíkokonone kixoku koépekeokono ne Jesus

Mt 26.1-5; Mk 14.1-2; Xu 11.45-53

¹ Yoko yanekôyoke, ákone ahíkapi kaxena áyui jûdeu hó'eke, enepone iháxoneti Páskoa níkeakuhiko pâum ákoti kohiyákoati. ² Enepohikone tuti sasedóti inuxínoti jûdeu hó'eke, koáne ne éskiribahiko ihíkaxoti yútoe Muíse, ixómotine itukínoa isóneu ne kixókumo koépekea Jesus he'ono'ú koetíke vo'oku píkeahiko isóneunoa xanéhiko.

Oposíkoane Njûda kíxoakumo kuríkea ne Jesus xoko puvâti
Mt 26.14-16; Mk 14.10-11

³ Yoko úrukovane Satánae ne Njûda, enepone iháxonetimaka Iskarióti, póhuti xapákuke ne nduse koeti íhikau Jesus. ⁴ Yane pihóne ne Njûda xoko tutíhiko sasedóti yoko xoko tutíhiko koyónoti hána'iti imokóvokuti, yuhó'ixoponoati, kaha'âti ápeyeya oxéne kuríkea ne Jesus xokóyokehiko. ⁵ Yane yupihovó koéne elókeyea okóvo neko tutíyehiko, koane itúkinoa yúho, koati yuhóti poréxeamo tiúketi vo'ókuke. ⁶ Ínixoa Njûda unáko nê'e. Yane kúxoixone káxe ákoyeakumo koati xâne xoko Jesus motovâti kuríkea xokóyokehiko.

Pahukôa Jesus kóyuseyeovo níkokuhikomo xapa ayuíti
Mt 26.17-25; Mk 14.12-21; Xu 13.21-30

⁷ Yoko simóvotine kaxena áyui ne jûdeuhiko hó'eke, enepone níkeaku pâum ákoti kohiyákoati, kaxena isúkeakumaka kali xe'exa su'ûso, níka ya Páskoa. ⁸ Ina pahukôa Jesus ne Péturu yoko Xuâum koane kíxeahiko:

—Píhe, keúsakapainavea ne nikamo úti xapa áyui Páskoa.

⁹ Ina kixohíko Jesus neko pí'âti:

—Na kehá'aikopo kóyuseoponea úti?

¹⁰ Ina kixôa Jesus:

—Ehá'axomo siménoe pitivóko, tekópotimo hóyeno koínoti póte puhí koati úne. Hekápamo ne hóyeno xokóyoke ne ovokúti úrukopovokumo ¹¹ ínamo ixêa ne únae ovokúti: “Na óvo ne kúveu ovokúti óvongumo níngea xapa áyui Páskoa, úndi yoko ínzikauhiko? kixópi Ihíkaxoti” íxeamo. ¹² Yane exókopitinoemo koati hána'iti kúveu ovokúti vanúkeke apêti mêsa yoko pánguhiko. Usó koyêtime uhá koetíya. Énomonemo keúsakinavi nikamo utíya —kíxoanehiko.

¹³ Úkeane pihohíko ya pitivóko. Yoko uhá koêti neko yuhó'inoa Jesus, ainovo tokopóvoti. Yane kúsokoanehiko neko níkamó xapa áyui Páskoa.

Níko ne evo Jesus xapa áyui Páskoa
Mt 26.26-30; Mk 14.22-26; 1 Ko 11.23-25

¹⁴ Simovóne orána, ahí'okovane Jesus ne mêsa, koánemaka ne íhikauhiko, enepohikone ápostulu páhoe koyúhoyea emó'u xapa xâne. ¹⁵ Ina kixovókoxoa Jesus:

—Koati yupihóvati ngahá'ayea ngahá'ineyeopinoe níngea yara Páskoa tumúneke ngoítóponeovomo kotíveti. ¹⁶ Yoko endó'okopitinoe ákoyeanemo íningeopiku xapa Páskoa imókonemo kausákapu koati kixó'ekone ya natíxokuke Itukó'oviti —kíxovokoxoane.

¹⁷ Yane ina namukôa Jesus ne enovópeti apêti ekâtiya koane íkoro'ixeovo xoko Itukó'oviti. Ina kôe:

—Nemúkanoe. Kalihú kalihu íxenoeyénoyivoa, uhá ketínoe.

¹⁸ Koati ngixópitinoe ákoyeanemo énoyeovangu hô'o ra ha'i úva ukeátine kó'oyene tukú koeti seapánehiko heú koêti ne xanena Itukó'oviti vanúkeke xoko natíxoku —kíxovokoxoane.

¹⁹ Yane veyone pâum ne Jesus, ina íkoró'ixovo xoko Itukó'oviti. Yane honó'ekexoanemaka, ina porekéxoa íhikau koane kíxovokoxea:

—Enepora pâum, mûyom kixó'eko, ésa'imo ngoíteovopinoe. Yákoyenenoeye níki, puyákoponeovakemo yokóvo ne índukeinopi —kíxovokoxoane.

²⁰ Uke'éxone njántaxeahiko, ina namukôa Jesus ne enovópeti kuteâtímaka kíxoaku ne pâum, koánemaka kíxovokoxea:

—Enepora ekâti yara enovópetike, hane kixó'eko inámati kixovókuti ítukeino xâne ne Itukó'oviti vo'oku óvokinovopinoemo indína. ²¹ Itea anéye xapákuke úti xe'ókuke ra mêsa ne ítúkoheovoti koeku hókeonu, enepone kurikónutimo xoko xanéhiko puvónuti. ²² Koati kaná'uti ngoépekeekonomo, kuteâti koeku isóneunonu Itukó'oviti, itea koati kotívetimo koêku ne kurikónutimo xoko xanéhiko puvónuti, undi íhae vanúke ikútipasikoponovoti xâne —kíxovokoxoane.

²³ Yane turíxovone ne íhikau Jesus épemo'ikeokoko, kaha'âti hiko éxea itukóvotiye xapákuke ne ítúkoheovoti koeku hókea Jesus.

Kixoku ítúkeovo ne xâne koati payásoti nonékuke Itukó'oviti

Mt 20.25; Tk 4.6

²⁴ Yane turíxovone kali enó'iyea yumópeokoko ne íhikauhiko Jesus, kaha'âti éxeahiko itukóvotiye ne koati payásoti xapákuke.

²⁵ Ina kixovókoxoa Jesus:

—Koatíhiko nâti pahukô xapa xâne yara kúveu mêum. Koane enepohikone pahúkoti, uhé'ekinoati kíxeokono ítúkeovo apêti xunáko kousookino nókone xanéhiko. ²⁶ Itea ako ákoeneye xepákukenoe, koati pó'iti koêku. Vo'oku enepone koâti payásoti xepákukenoe, konókoti kutí kixópeovo xâne yupihóvoti ákoyea apáyaso. Kene ne inuxínopiti, konókoti kutí kixópeovo ovoxe po'ínuhiko xâne. ²⁷ Kutí'ikopo payasó'inopi, enepone ivatákoti xe'ókuke mêsa? áko'o enepone omínoâti nîka. Hainá'ikopo ne ivatákoti xe'ókuke mêsa? Itea hara ngoéneye xepákukenoe, ovoxéti. ²⁸ Itínoe itukóvo koati kaha'ínenuti ya uhá koeti kotíveti koekúti véngoku ákoti kurikánu. ²⁹ Kuteâti

poréxeonu Nzá'a nandíxeamo, mborexópitinoemakamo netíxi ³⁰ motovâtimo kehá'ineyinu ya xe'o mêsa, óvoku nikokónoti yoko ekâti ya nandíxokuke, koane ivetákotimo xoko ivátakokuhiko pahúkoti nandíxokuke, yihoíkopati ne nduse koeti iháxakexoku xanena Izaráe, neixoâti unátiyea, áko'o ákoyea aúmati ne ítuke —kíxovokoxoane Jesus.

Koyuhó'inoa Jesus koêkumo ne Simaum Pêturu

Mt 26.31-35; Mk 14.27-31; Xu 13.36-38

³¹ Ina kixo'íkomaka Pêturu ne Jesus:

—Simaúm, imáko ké'iyivoku. Ítoane Satánae ne yúmo'ixovone hixópeopinoe. Yoko ákomo íyuhixapinoe. Hanemo koéneye kixópiku kuteâti koeku ákoyea íyuhixakana koyúyukexeokono ne vekoti komukéxopetike enepo komukéxokono. ³² Itea émbeminopine Itukó'oviti ákoyea kirika kívivonu Simaúm. Koane enepo yaukápapune njokóyoke, kéxunakapimo isóneu ne pe'ínuhiko ingéneke —kíxoane Jesus.

³³ Ina kixôa Pêturu:

—Unaém, usó ngóye xané ngíxeopi iké'akivo koánemaka ngoépekeokono okonókovo.

³⁴ Itea hara kíxoá Jesus:

—Koâti endó'okopiti kêkumo Peturú. Kó'oyene, tumúnekemo éneyea tapí'i, mopo'âtinemo keyúho ákoyea yéxanu —kíxoane.

³⁵ Ina kixovókoxoamaka Jesus ne íhikau:

—Ápeikopo konokínovopitinoe yaneko mbahukópi keyúhoyi emó'um yâtikeneye, yaneko ákoyeaku yama íhaku tíketina koane íhaku ípevo yoko piríkatana?

Ina yumopâhiko:

—Ako nókone úti.

³⁶ Ina kixovókoxopakomaka Jesus:

—Kó'oyene, enepone apêti íhaku tiúketina yoko íhaku ípovo, áma xokóyoke. Yoko enepone ákoti hána'iti pirítauna, yusikóne kaváneyea kápana itúka ésa'i vanéxeake ne hána'iti pirítauna. ³⁷ Vo'oku koati endó'okopitinoe kónokea kousokeovo njokóyoke neko yutoéti emó'uke Itukó'oviti, enepone koêti: “Kutí kixókono váhere kixoku itúkeovo” koêti. Vo'oku oránane kousokeovo ne emo'úti koyúhoti ngixókonokumo —kíxovokoxoane Jesus.

³⁸ Ina kixôa íhikauhiko:

—Unaém, anéyene pí'âti hána'iti pirítai.

Ina kixoáhikomaka Jesus:

—Motóvane —kíxoane.

Koeku Jesus koitóponovo kotíveti ya Njetisémani

Mt 26.36-46; Mk 14.32-42

39 Yane pihóne ne Jesus xoko kali mopôî iháxoneti Olívera, koane íhikau xáneahiko. Yoko kóyekune Jesus yóneaya. 40 Simoné'ehiko xoko âha óvea, hara kíxoá Jesus ne íhikauhiko:

—Itíkanoe orásaum, maka hákone ikerókovo enepo simâpi tiú'iti koekúti híxépikonoke —kíxoane.

41 Yane kali ahikuu koéne ne Jesus, kuteâtimea tirinta koeti méturu kíxoaku ne íhikau, ina ipuyúkexo epémoti Itukó'oviti. Hara koéne:

42 —Pai, enepo itukapu yahá'inonu, yáhikuxapinana ra êno hána'iti tiveko ngoêkumo, itea haináya anjáke, itea itúkapu yahá'inonu kousókovomo ya njokóyoke —koéne.

(43 Yane apé kó'inoane ánju íhae vanúke, ovoxe Itukó'oviti, koxunákoponeati isóneu. 44 Koeku yupíheovo êno tiveko isóneu ne Jesus, inamá'axoneoxo itúko xunáko ya orásaunake. Yoko eneponeko yonúko, kutí koéne pú'itinoe itomíkexoti íti ir-ihíkovoti poké'eke.)

45 Uke'éxone itúkea orásaum, exépukopone, ina aukópovo xoko íhikauhiko. Inu'í kixópanehiko imókea vo'oku yupíheovo ikáxu'iyeahiko okóvo. 46 Ina kixoáhiko Jesus:

—Na koeti imékinonoe? Yexépuka, itíkanoe orásaum maka hákone ikerókovo simâpi tiú'iti koekúti híxépikonoke —kíxoanehiko.

Ika'ákokonone Jesus

Mt 26.47-56; Mk 14.43-50; Xu 18.3-11

47 Ixómoiko koyûho ne Jesus, símohikoane êno xâne. Yoko hane inuxínoahiko Njûda, póhuti yane nduse koeti íhikau Jesus. Énomone ahi'ókovo Jesus kaha'âti siunoné kíxea yúhoikea. 48 Yane hara kíxoá Jesus:

—Njudá, imáko itúkinovo ya ítikoheyivo sínoneyinu kirí'okinu xanéhiko puvónuti, undi íhae vanúke ikútipasikoponovoti xâne!

49 Ina kíxo Jesus neko íhikauhiko oveâti xêrerekuke noixoâne neko koekúti:

—Unaém, visúkanehiko ya hána'iti pirítai? —koénehiko.

50 Yoko apé koéne póhuti xapákuke ne íhikau Jesus, hú kixoti tetúkenoxea ahínoe koati payásoti ya uhá koeti sasedóti inuxínoti jûdeu hó'eke. Maturú kíxea kêno éxopeke. 51 Itea sayá'ikoa Jesus. Hara kíxoá:

—Ápene. Hákone kixeáneye —kíxoane.

Ina itukópinoa kêno, yane unátipone. 52 Ina kixôa Jesus ne tutíhiko inuxínoti jûdeu hó'eke, koáne ne tuti xanéhiko koyónoti hána'iti imokóvokuti, yóko'omaka ne po'ínuhiko payásoti xapa tuti jûdeu ika'ákoponoatihiko:

—Undí'ikopo koati koyuvôrixovoti ísukenati omó kixínekenoe hána'iti pirítai yoko puló'i, isukópeti nemúkoponinu? 53 Uhá koeti káxe, óvonzeixokunepo xepákukeneo ya hána'itike

imokóvokuti inzíkaxoti, itea ákonoe iké'akanu. Kó'oyene simóvotine orana iké'akinu yoko oránanemaka xuná'iyeya váhere ítukeinonu Satánae —kíxovokoxoane.

⁵⁴ Ina ika'ákohiko Jesus, omâtihiho óvokuke koati payásoti ya uhá koeti sasedóti inuxínoti jûdeu hó'eke, ina usá'ixoahiko ovokútike. Kene Pêturu, ákone malíka kíxoaku hókea.

Koyuhôa Pêturu ákoyea exa Jesus

Mt 26.57-58; 26.69-75; Mk 14.53-54; 14.66-72; Xu 18.12-18, 25-27

⁵⁵ Ina oxokúxohiko yúku kukúkeke kíndana ne ovokúti. Yane ivátahikone onokóvotihiko. Koane Pêturu, ivátakoponomaka xapákuke. ⁵⁶ Yane apé koene seno ahinoêti, noixoti Pêturu vaata koyêti xe'ókuke yúku onokóvoti. Pono-ponó kixínoane úke sêno, ina kôe:

—Koati xáneheixonemaka Jesus ra hóyeno —koéne.

⁵⁷ Itea hara kíxoa Pêturu:

—Senó, ako énja ne hóyeno kíxene —koéne yúho yumopâ.

⁵⁸ Avo áxu'ikene, apé koéponemaka po'i noixoâti. Hara kíxoa:

—Koati itímaka po'inu xáneheixone ne hóyeno —kíxoane.

Ina yumopâ Pêturu:

—Hoyenó, haina undi xáneheixone nê'e —kíxoane.

⁵⁹ Poéhamea ôra ikénepoke, apé koéponemaka po'i koêti:

—Eneporâ'a, koati kaná'uti ítúkeovo xáneheixone ne hóyeno, vo'oku koati íhaemaka Ngalíleya râ'a —koéne.

⁶⁰ Ina kixôa Pêturu:

—Hoyenó, ako énja ne kíxene —koéne.

Avo uké'exa koyúhoyea ne Pêturu, éneone tapî'i. ⁶¹ Ina na'akénexova Vúnae ne Pêturu, komomo-komomó kíxoane. Énomone yanê'e, puyákoponovane okóvo Pêturu neko yuhó'inoa Vúnae yaneko kixôa: “Kó'oyene tumúnekemo éneyea tapî'i, mopo'âtinemo keyuho ákoyea yéxanu” kixôa. ⁶² Yane ipúhikopeane Pêturu ne óvoheixoku. Koati iyôti vo'oku yupíheovo kotíveyea isóneu.

Koemóke'ekono ne Jesus

Mt 26.67-68; Mk 14.65

⁶³ Enepohikoneko hóyeno koyónoti Jesus, ixómonehiko koemóke'ea koane isúkeahiko ⁶⁴ yoko ikauké kíxoanehiko, ínamaka kixôa:

—Mahí'ipepo iti porófeta. Íhexaikopo itukóvotiye ra isukópiti —kíxoanehiko.

⁶⁵ Yoko enómaka po'i yuhó'inoahiko koemóke'eati.

Yuhóikokonone Jesus nonékuke koati payásoti yúhoikovoku jûdeu

Mt 26.59-66; Mk 14.55-64; Xu 18.19-24

⁶⁶ Ehá'axo yúponi, ho'úxovonehiko uhá koeti payásoti hóyeno xapákuke tuti jûdeu, enepone tutíhiko sasedóti inuxínoti

jûdeu hó'eke koánemaka ne éskiribahiko ihíkaxoti yútoe Muîse. Ina omokóno ne Jesus xoko ho'úxovokuhiko, enepone koati payásoti yúhoikovoku jûdeu. Ina kixohíko Jesus:

67 —Itukápuxo îti ne Mésiya, enepone páhoe Itukó'oviti koíteovo xâne, yokóyuhoinovea itíkivoaxo —kíxoanehiko.

Ina yumopâ Jesus:

—Enepo ongoyúhoa indúkeova, ákonoemo yakútiponu.

68 Koane embemápineo iséneunoa, ákonoemo yimápanu.

69 Ukeátine kó'oyene, hanemo ivándakopone, undi íhae vanúke ikútipasikoponovoti xâne, éxopeke Itukó'oviti, enepone apêti xunáko pahúkea uhá koêti —kíxovokoxoane Jesus.

70 Ina kixoáhiko uhá koêti neko tutíyehiko:

—Ití'ikopo Xe'exa Itukó'oviti?

Ina yumopâ Jesus:

—Enepone yépemonuke, kouhupu'ikoa indúkeova —kíxoane.

71 Ina koehíko:

—Ákone vokónoko po'i koyuhó'inoveati pahúnevo râ'a. Koati kameátine uti yúho koyuhómeku itúkeovo Xe'exa Itukó'oviti —koénehiko.

23

Omokóno Jesus xoko Pilátu

Mt 27.1-14; Mk 15.1-5; Xu 18.28-38

1 Yane heú koéne exépuhikea neko ho'uxóvotihiko, ina omohíko Jesus xoko Pilátu. 2 Yane turíxovone koyúhoyeahiko ákoyea aúnati ítuke Jesus. Hara koéhiko:

—Enepora hóyeno, vinú'ikoa koésayu'ixea isóneu xanena ûti, koane íhikaxea xanéhiko ákoyea parexa kóperau koati payásoti natina ûti, enepone Sêza. Koyúhomaka itúkeovo Mésiya, páhoe Itukó'oviti koíteovo xâne, koane itúkeovomaka nâti —kíxoanehiko.

3 Ina kixôa Pilátu ne Jesus:

—Ití'oxo natina jûdeuhiko?

Ina yumopâ Jesus:

—Enepone yépemonuke, kouhupu'ikoa indúkeova —kíxoane.

4 Ina kixovókoxxoa Pilátu ne tutíhiko sasedóti inuxínoti jûdeu hó'eke, yóko'o neko êno xâne ho'uxóvotiya:

—Ako ápahuina íninjone váhere ítuke ra hóyeno —kíxovokoxoane.

5 Itea inamá'axone koyuhôa tutíhiko jûdeu ápeyea váhere ítuke. Hara koéhiko:

—Koati koturíkexoti xanéhiko râ'a. Ihíkaxoti ya uhá koeti Njúdeya, ukeâti turíxeovoku poké'exa Ngalíleya tukú kíxoane yáye —koénehiko.

6 Kameáne Pilátu ne yuhóhiko, ina epêmo itúkeovo íhae Ngalíleya ne Jesus. 7 Exoâne itúkeovo ukeâti xoko iháxakoku

poké'e natíxoku Êrodi, pahúkone Jesus xokóyoke. Yoko koati Njeruzálem óvo ne Êrodi yaneko káxehiko.

Omokóno Jesus xoko Êrodi

⁸ Yupíhova elókeyea okóvo ne Êrodi noíxo Jesus. Koáhati mekutíne kahá'a noíxea vo'oku enó'iyeané kámea koyuhó'iyeané koéku ne ítuke, koane kúxoamaka noíxea ítúkea iyupánevoti.

⁹ Yupíhovo êno épemo'ikoake Êrodi, itea ako ápahuina yumópeake Jesus. ¹⁰ Enepone tutíhiko sasedóti inuxínoti jûdeu hó'eke, yóko'o ne éskiribahikoya ihíkaxoti yútoe Muíse, inamá'axo kohonóko emó'u koyúhoyea ápeyea váhere ítuke ne Jesus. ¹¹ Yane komohí kixo Jesus ne Êrodi yoko uhá koeti húndarunahiko, koane koémoke'eyeahikomaka, itukínoati kuteâti ípovo nâti koati kalísoti híyeu, hamá koêti poké'eke. Yane ina pahukópa Êrodi xoko Pilátu. ¹² Énomone yaneko káxe, unátipinokokone isóneu ne Êrodi yoko Pilátu. Yoko koati ka'anánekokoti neko pi'âti yanekôyo.

Pahukókono Jesus kurúhuxeokono

Mt 27.15-26; Mk 15.6-15; Xu 18.39-19.16

¹³ Ina ho'uxôa Pilátu ne tutíhiko sasedóti, yóko'o ne po'ínuhiko payásoti xapa tuti jûdeu, koánemaka ne xanéhiko. ¹⁴ Ina kixovókoxoa Pilátu:

—Enepora hóyeno yómone njokóyoke, keyúhoanoe ítúkeovo kopoé'akexoti isóneu xanéhiko. Émbemo'ikoane nenékukenoe, itea ako íninja ápeyea pahúnevo ra hóyeno kuteâti ne yévotikoake. ¹⁵ Kúteanemaka Êrodi, ákomaka ínixeá pahúnevo. Hukínóvoti pahúkopeamaka yáyeke xoko úti. Koati iyúseoti ákoyea pahúnevo ra hóyeno mani évotikinokonoke koépekeokono. ¹⁶ Mbahukoâtikopo yehépoke'exeokono, ínamo ngurikápa — kixovókoxoane Pilátu.

(¹⁷ Yoko koati konokoâti Pilátu kuríkopea póhuti iká'aeti kaxénake neko áyui jûdeuhiko.) ¹⁸ Itea vaúkexone uhá koêti neko xâne. Hara koe yúho vaúkexea:

—Enepora hóyeno, konókoti koépekeokono. Hane kiríkapinavi Mbarâba —koénehiko.

¹⁹ Yoko ika'ákovokutike óvo ne Mbarâba vo'oku kóturihikea xanéhiko yane pitivóko yaneko okopókono nâti, koane vo'oku ápeyea koépeu. ²⁰ Yoko koati kahá'ati kuríkopea Jesus neko Pilátu. Énomone káyukopinohikomaka ne yúho ²¹ itea inamá'axone kohonóko yúho neko xanéhiko vaúkexea:

—Kirúhuxa! Kirúhuxa! —kóyehiko.

²² Ina kixovókoxopamaka Pilátu. Yoko mopó'apene káyukinoa neko yúho:

—Kutí'ikopo itúko pahúnevo ra hóyeno? Koati ákoti ininjêa váhere ítuke mani évotikinokonoke koépekeokono. Mbahukoâtimo yehépoke'exeokono ínamo ngurikápa — kixovokoxoane.

²³ Itea inamá'axohiko kohonóko vaúkexea épemea kurúhuxeekonomo Jesus. Ehane ítoahiko ne âha vo'ókuke neko êno hónoti vaúkexea. ²⁴ Yane itúkinoane Pilátu ne épemonehiko. ²⁵ Kuríkopinoa ne épemone kuríkopeokono, enepone ovoti ika'ákovokutike vo'oku kóturihikea xanéhiko, koane vo'oku ápeyea koépeu. Kene Jesus, kuríkoane xokóyokehiko, motovâti itúkea ne âha kixeahiko.

Kuruhúxokonone Jesus

Mt 27.32-44; Mk 15.21-32; Xu 19.17-27

²⁶ Yaneko omonéhiko Jesus, ápe hóyeno koéhati Símaum ukopeâti mêum. Enepone hóyeno, íhae pitivóko iháxoneti Síreni. Yanê'e, ípíhonehiko kurúhu povókuke Símaum ne húndaru koane pahúkea oko'íkené kíxea Jesus koínoinoa.

²⁷ Koati yupihovó koeti êno xâne hokoâti. Ápemaka senóhiko xapákuke ixómoti iyókexo koane ipúsokopea xâ'a, kotiveâti neko kixókonoku Jesus. ²⁸ Ina komomâ Jesus neko senóhiko, hara kixovokoxoa:

—Ítínoe sêno íhae Njeruzálem, hákonoe iyeínonu itea ítínenoe iyápinapu yoko xi'íxaxapa. ²⁹ Vo'oku simóvotimo káxe kó'iyekuneye xanéhiko: “Koati únati koêku ne senóhiko ákoti koxé'exayeaku, ákotimaka xe'éxa óhiu” koetímo. ³⁰ Vo'ókuke ne hána'itimo tiveko koekúti yaneko káxehiko, ká'aye koetimo xanéhiko: “Ehá'ani íkoro'uxeovovi ne hána'iti mopôî. Ehá'ani koépekexeovi” koetímo. ³¹ Ako kuxákana oró'okeovo ne tikóti tonó'otiko, poéhane movó'oti oro'ókovo. Koeku ngíxeokononeye kó'oyene, undi ákoti évotikokonoke, kutí koe koeku kurikókono ne tonó'oti tikóti yúkuke. Ná'ikopomeamo kó'eye tiveko kixókonoku ne koati motokeâti ipíhoponeokono, enepohikone kutí koeti movó'oti tikóti kurêti yúkuke? —kixovokoxoane Jesus.

³² Yoko ápemaka po'i pi'âti hóyeno koati ákoti aunâti ítuke, íxánexokonoke Jesus kurúhuxeokono.

³³ Simonéhiko ya xoko iháxoneti “Opepú'iti”, kurúhuxonehiko Jesus, koánemaka neko pi'âti hóyeno ákoti aunâti ítuke. Poéha éxopeke Jesus, poéhamaka lopékuke.

³⁴ Ina kôe ne Jesus:

—Pai, hako ipihéponoa ra xanéhiko vo'oku ako éxa ne ítukeinonuhiko —kixone há'a.

Yane haxákokoahiko húndaru neko ípovo Jesus. Ina kurikóhiko, komomâti itukóvotimoye ípovo Jesus námoe póhutihiko. ³⁵ Yoko ixomo komomâ xanéhiko heú koêti neko

koekúti hiko, koane ixomo koemóke'e Jesus ne tutíyehiko. Hara koéhiko:

—Koítovopepo po'i xâne râ'a. Kaítapapuikopo itukápuxo koati Mésiya, enepone páhoe Itukó'oviti koíteovo xâne —koénehiko.

³⁶ Koémoke'e amaka húndaruhiko. Ina ahi'ókovahikomaka omi-noâti víyum ákoti koati unátíyeya ³⁷ koane kíxeahiko:

—Itikápuxo natina jûdeuhiko, keítapapu —kíxoanehiko.

³⁸ Yoko ápe yutoéti tutíkuke kurúhuna Jesus (yutoxóvoti ya emó'uke ngerêku, koane emó'uke rómanu, yoko emó'uke jûdeu). Hara kôe: “Natina jûdeuhiko râ'a” kôe.

Koêku ne pi'âti ákoti aunáti ítuke kuruhúxokonoti xêrerekuke Jesus

³⁹ Ápe póhuti koemóke'etimaka Jesus yane pi'âti ákoti aunáti ítuke kuruhúxokonoti xêrerekuke Jesus. Hara kíxoá:

—Mahi iti Mésiya, páhoe Itukó'oviti koíteovo xâne. Keítapapuikopo, ínamo keítápuvimaka —kíxoane.

⁴⁰ Itea hara kíxoá po'i kuruhúxokonoti saya'íkoati:

—Muhíkova koeku kirúhuxikono, ako tiya Itukó'oviti? ⁴¹ Koati ponóvoti kíxeokononeye úti, vo'oku koati motokeâti namúkopea úti ésa'i ne váhere vítuke. Kene ako váhere ítuke râ'a —kíxoane.

⁴² Ina kixo'íkomaka Jesus nekóyo:

—Enepo yurúkapapu netíxokuke, puyákapunumo yokóvo —kíxoane.

⁴³ Ina yumopâ Jesus:

—Koati emo'úti ra yunzó'inopi: Keha'íneponutinemo kó'oyene ya xoko uhé'ekoti yonópoku ómomikopea ne kasása'iuo Itukó'oviti —kíxoane.

Koeku Jesus ivokóvone

Mt 27.45-56; Mk 15.33-41; Xu 19.28-30

⁴⁴ Yoko ye'ékotine itúmukea káxe yanekóyo. Énomone yanê'e ípukovone káxe, hahámone uhá koeti kúveu mêum tukú koeti mopo'âti ôra ya kiyakáxe. ⁴⁵ Yoko ívarereone kukúkeke neko êno kopópoti váhere haxakeâti kúveu ne hána'iti imokóvokuti.

⁴⁶ Yane ápene koati êno hónoti emo'u Jesus koéti:

—Pai, nguríkopa ra omínjone xikóyoke —koéne.

Uke'éxoane koyúhoyea nê'e, íhunokoane ne omíxone, ivókovone. ⁴⁷ Noixoâne tuti húndaru neko koekúti hiko, iháyu'iko Itukó'oviti koane kó'iyeya:

—Koati kaná'uteoxo itúkeovo ponóvoti ra hóyeno —koéne.

⁴⁸ Enepone êno opoíkovoti xâne ho'uxóvotiya komomóponoati neko koekúti, noixoânehiko nê'e, píhohikopone. Hána'iti ikáxu'iyeahiko okóvo koane ipúsokopea xâ'a. ⁴⁹ Yoko heú koetíhiko neko ínikone Jesus, koánemaka ne senóhiko hokoâti ukeâti hiko Ngalíleya, kali ako malíka okínoakuhiko komómoyea neko koekúti hiko.

Koeku Jesus ekoxókonone

Mt 27.57-61; Mk 15.42-47; Xu 19.38-42

⁵⁰ Yoko ápe hóyeno koéhati Yûse, koati teyonéti xapákuke neko po'ínuhiko pahúkoti yane koati payásoti yúhoikovoku jûdeu. Enepone hóyeno, koati itípakovoti koane koati ponóvoti kixoku itúkeovo. ⁵¹ Hane úkea pitivóko iháxoneti Arimátaya, po'i pítivokona jûdeuhiko. Yoko ako ínixa Yûse póneovo isóneu yoko ítuke ha'ínehiko yaneko yuhoíkokonone Jesus. Koati kuxoíxotinemaka símeovo kaxena natíxea Itukó'oviti xapa xâne neko hóyeno. ⁵² Yane pihóne Yûse xoko Pilátu epemóponoati yusíkea veyópea ne muyo Jesus kuruhúke. ⁵³ Porexókonoane, yane veyóponoane xoko kurúhuxokonoku, ina aupíxoá ya hána'iti ipovóti líyum. Yane iyónoane xoko uhôro kehoéti mopoíke, ávoti ekoxóvati. ⁵⁴ Yoko koati úrukovepe sâputu, kóusokovopene jûdeuhiko vo'oku áyui.

⁵⁵ Enepohikoneko sêno xánena Jesus ukeâti Ngalíleya, hokó kixó Yûse ivokó'okoponoti ekóxokonoku Jesus koane kixókonoku ne mûyo ipíhokonone uhorókuke. ⁵⁶ Yane pihópone kóyuseopeahiko xêru yoko óliu, óvo'okopemo muyo Jesus.

Yaneko sâputu, ómomikoponehiko kuteâti páhoenoa yútoe Muíse.

24

Koeku Jesus exepúkopone ukópea xapa ivokóvoti

Mt 28.1-10; Mk 16.1-8; Xu 20.1-10

¹ Hahá'itiko yaneko lûmingu, pihóne ne senóhiko xoko ekóxokonoku Jesus, ominoâtihiko neko xêru kóusokinoake.

² Simoánehiko, inú'ikoane neko mopôï exexoâti ne uhôro ahíkuxeokonone. ³ Urúkovanehiko neko ekóxokonoku, ákone inú'ikaya ne muyo Vúnae Jesus.

⁴ Ákohiko éxina isóneu neko koekúti kó'inokeneye. Yane apé kó'inoane pi'âti kutí koeti hóyeno hóhopu koyêti ípovo. ⁵ Yupihovó koéne píkea neko senóhiko vo'ókuke, koane puniniké kó'iyeahiko. Ina koehíko neko pi'âti noíxone:

—Na koeti yopósikinoa xapa ivokóvoti ne iyukópovotine?

⁶ Áko'one yâye nê'e, exépukopone. Puyákanapananoé yokóvo neko yuhó'inopi yovo'íko ya Ngalíleya ⁷ yaneko kíxeopikunoe: “Ngonókotimo nguri'okeokono xâne váhere kixoku itúkeovo, koane ngurúhuxeokono, yoko enjépukopeamo ya mopó'apeke káxe ikénepo, undi íhae vanúke ikútipasikoponovoti xâne” kixópinoepepo —koénehiko neko pi'âti.

⁸ Yanê'e, puyákoponovane okóvo senóhiko neko yuho Jesus.

⁹ Ukopeânehiko xoko ekóxokonoku Jesus, koyúhopinoane neko unze koeti íhikau Jesus, koánemaka ne po'íhiko xâne ovâti xapákuke, uhá koéti neko koekútihiko. ¹⁰ Yoko hara íha

neko senóhiko koyuhópati ne koekútihiko: Mariya Mandâlena; Njuâna; yoko po'i koéhatimaka Mâriya, enepone eno Teâku. Ápemaka po'ínuhiko sêno xánena, koyuhópatimaka xapákuke neko unze koeti ápostulu kaná'uyea neko koekúti. ¹¹ Itea ako akútipeahiko ápostulu neko yûho. Kutí kó'inoa koyuhóheoti. ¹² Yane xepú koene Pêturu ehakóvo xoko ekóxokonoku Jesus. Simoáne, ina yupunínikovo, yane ákone noíxoneya ákoti itukápa neko ipovóti líyum, aúpi. Yane pihópone óvokuke koane iyúpaxeova neko koekúti.

Pi'âti kutípoti Jesus oxéneke Emâu

Mk 16.12-13

¹³ Énomoikone yaneko káxe, ápe pi'âti kutípoti Jesus yonoti kali ipuxóvokuti iháxoneti Emâu. Hanêkomea kuteâti yehí koeti kílomituru kixoku Njeruzálem. ¹⁴ Koeku yóneahiko, koane itúkea xêti uhá koêti neko koekútihiko. ¹⁵ Ya koeku ixómoyea yúho'ixokoko koane koyúhoinokoko isóneunoa, apé koene Jesus ahí'ókovatihiko koane xanee kíxeahiko. ¹⁶ Itea kutí koe apêti itopeâtihiko úke neko pi'âti, ákoinoke éxapana. ¹⁷ Ina kixôa Jesus: —Kutí'oxoya ne itíkonoe yónoku iséneu ixómoinoke yího'ixokoko koeku yéni? —kíxoane.

Xe'okó koénehiko neko pi'âti, koati ikaxú'itihiko okóvo. ¹⁸ Ina kixôa póhuti yane pi'âti koéhati Keleópa:

—Poéhaneikopomea îti itukóvo ovâti ne Njeruzálem ákoti exá koêku ne koekútihiko apêti yara káxehiko pihotíne? —kíxoane.

¹⁹ —Kuti itukóvo koekúti? —koéne.

Ina yumopâhiko:

—Enepone uhá koeti kixókonoku ne Jesus íhae Nazâre, hóyeno páhoe Itukó'oviti koyúhoyea emó'u xapa xâne, koati hána'itimaka xunáko iyúseoti ya ituke, koáne ya koyúhoyeake nonékuke Itukó'oviti, koane nonékuke uhá koeti xâne. ²⁰ Itea enepone tutíhiko sasedóti inuxínoviti hó'eke úti, yóko'o ne po'íhiko pahúkoti xapákuke úti, pahúkoa koépekeokono nekôyo koane kurúhuxeokono. ²¹ Yoko énomone kúxo úti itúkeovo mani koitóvvoviti, uti íhae Izarâe. Haina póhutine nê'e itea kó'oyene, koati mopo'âpoatine káxe ikéne neko koekútihiko. ²² Ápemaka senóhiko ha'íneheixone úti, viyúpaxeovake ne yuhópinovi ukopêa xoko ekóxokonoku Jesus ya yuponii koêti. ²³ Ákonehi inú'ika ne muyo Jesus ya. Yane káyuhikopovone, koyuhópati ápeyehiko ovoxe Itukó'oviti noíxone, enepone ánjuhiko íhae vanúke, etó'okoati exépukopeane ne Jesus. ²⁴ Yane pihómaka po'ínuhiko ha'íne úti xoko ekóxokonoku Jesus. Noíxoanehiko itúkeovo koati kaná'uti yúho ne senóhiko itea ako naíxahiko Jesus —kíxoanehiko.

²⁵ Ina kixôa Jesus neko pi'âti:

—Imáko itíkinovonoe xâne ákoti isóneu koane ôriti kutípea uhá koêti ne yuho porófetahiko emó'uke Itukó'oviti. ²⁶ Koati konókotipepo koítoponeovo kotíveti ne Mésiya, enepone páhoe Itukó'oviti koíteovo xâne, motovâtimaka yupiheovo kahána'ikopeokono. —kíxoanehiko.

²⁷ Yanê'e, xoko yútoe Muíse koukea kouhupu'ikinoa uhá koêti ne yutoéti emó'uke Itukó'oviti koyuhó'iyeti koêku, koáne xoko heú koeti yútoe porófetahiko.

²⁸ Ye'éxoanehiko ne kali ipuxóvokuti yonópokuhiko, îtukovo ukopónotiko ne Jesus. ²⁹ Itea ako akáha'ainoa pi'âti xánena itávokea. Hara kíxoahiko:

—Yavá'avoneye xoko úti vo'oku kiyóne káxe, kahá'ane yotíxea —kíxoanehiko.

Yane xanépoane Jesus motovâti ókea xokóyokehiko. ³⁰ Ya koeku ivátakeahiko xe'ókuke mêsa nikotíhiko, veyo pâum ne Jesus, ina ikoró'ixovo xoko Itukó'oviti. Yane honó'ekexoane ne pâum, ina porexôa neko pi'âti. ³¹ Yane imíhe'okonehiko isóneu koane éxoponoane, itea má koépeane Jesus. ³² Ina kixokókohiko neko pi'âti:

—Énomoneikopo yupíhinovo úhepeyea kámokenoyea úti koane elókeyea vokóvo yâkeneye xenékuke, koeku yúho'ixeovi koane kourapu'ikinovea ne yutoéti emó'uke Itukó'oviti —kixókoko.

³³ Énomone yaneko ókoku ôra, exépukoponehiko neko pi'âti, kayuké koéponehiko ya Njeruzálem. Inú'ikoako ho'úxeovo neko unze koeti íhikau Jesus koánemaka neko po'ínuhiko xâne xokóyoke. ³⁴ Ina kixokóno neko pi'âti simôti:

—Exépukopone Vúnae. Kouútata'ixopinovone Símaum —kixókonone.

³⁵ Yanê'e, koyúhoamaka neko pi'âti ne kixoku koêku ya xenékuke, koane kôeku exóponoanehiko ne Vúnae yaneko hono'ékexone pâum.

Exókopova Jesus neko íhikauhiko

Mt 28.16-20; Mk 16.14-18; Xu 20.19-23; Át 1.6-8

³⁶ Avo uké'exa koyúhoyeahiko neko koekúti, apé koéne Jesus xapákuke. Hara kíxoá:

—Aúhepeponoe iséneu.

³⁷ Itea kónoko'i neko íhikauhiko koane yupihovó koéhiko píkea. Ikútixati koipíhapati. ³⁸ Ina kixovókoxoa Jesus:

—Na koeti pepókexinonoe iséneu? Na koeti ákoinonoe yakútipoa iséneuke itúkeovo ûndi? ³⁹ Yokómoma ra vô'um koáne ra njêve itúkeovo koati ûndi. Sipé'akanu motovâti yéxixo kaná'uyea. Vo'oku eneponi itukapu undi koipíhapati, ákoni múyom koane ômbe kuteâti koêku neíxinu kó'oyene —kíxovokoxoane.

⁴⁰ Koyuhoâne nê'e, ina exókoa ne vô'u koane hêve. ⁴¹ Koati yupihóvoti elókekohiko okóvo neko íhikau, itea vo'oku kóyeyean e âvoyea koâti kutípeahiko, koane vo'oku iyúpaxeovahiko neko koekúti, hara kíxovokoxopamaka Jesus:

—Ápe nikokónoti yâye? —koéne.

⁴² Ina porexoâhiko itátane orópeuti hêe (yoko itátane íhaku ho'o mópo). ⁴³ Yane níkoane nonékukehiko. ⁴⁴ Ina kixovókokoxopamaka Jesus:

—Enepora koekúti, énomone ne yunzó'inopinoe ovónzeixoiko xepákuke kónokea kousokeovo uhá koeti ngixókonokumo yu-toxóvoti Ponóvotike Kixovókuti yútoe Muíse, koánemaka yútoeke porófetahiko, yoko ya Sâramu —kíxovokoxoane.

⁴⁵ Yane míhe'okinoa Jesus isóneuhiko éxea kixó'ekone neko yutoéti emó'uke Itukó'oviti. ⁴⁶ Hara kíxovokoxopamaka:

—Énomone kôe emó'uke Itukó'oviti kónokea koítóponeovo kotíveti ne Mésiya, páhoe Itukó'oviti koíteovo xâne, koane exépukopeamo ukópea xapa ivokóvoti ya mopó'apeke káxe ikénepo. ⁴⁷ Koyúhoamaka kónokea koyúhoyeovomo xapa xanéhiko itúyopeamo pahunévoti ya íháke nê'e. Énomone ne xanéhiko íkotívexoati isóneuke ne váherevoko, koane kurikópati. Koyúhoamaka itúkeovo turixeôvoti ya Njeruzálem koyúhoyeovomo ne íhíkavoti yonoti xapa uhá koeti xâne, koêkuti poké'e óvohikoku yara kúveu mêm. ⁴⁸ Itíneno e itukóvo koyuhoâti ra kaná'uti koekúti neíxoneno e. ⁴⁹ Koane mbahukínopeatinenoemo ne kixínopike Nzá'a yanekôyoke poréxeopeanoemo. Yavá'avonenoeye yara pitivóko tukú koeti símeopikumo ne xunakóti ukeâti vanúke xoko Itukó'oviti —kíxovokoxoane Jesus.

Pihopóne Jesus ya vanúke

Mk 16.19-20; Át 1.9-11

⁵⁰ Ina omâ Jesus ne íhikauhiko ya Mbétanea, koane koéxepukea vô'u koeku épeminoahiko unako koêku ikéneke Itukó'oviti. ⁵¹ Koêkuiko épeminoahiko, turíxovone ahíkuxopeova, pihópotine ya vanúke. ⁵² Ina íhayú'ikopa íhikauhiko koane káyuhikopeovo ya Njeruzálem. Koati hána'iti elókekohiko okóvo. ⁵³ Yoko kóyekunehiko yane hána'iti imokóvokuti íháyu'ikeahiko Itukó'oviti.

Hunókokune.

YÚTOE XUÂUM koyúhoti koeku Jesus

Enepora koyuhópeti, hara yutoxôa íhikau Jesus koéhati Xuâum, po'inu Teâku. Numíkuxoti itúko itúkovo ke ne Xuâum yoko Teâku. Ápemaka po'i Xuâum, enepone iháxoneti Mbátita ahíkexoti xâne mekúke, itea enepônê'e, pó'iti yara Xuâum yutoxoâti râ'a.

Enepone inúxoti mopo'âti koyuhópeti ya Novo Testamento, enepone yútoe Máteu, Márku yoko Lúka, êno xêti kutikókotiya, koyúhoti koeku Jesus koane ítuke yara kúveu mêum. Itea xoko yútoe Xuâum, êno po'i íhikauvoti íhikaxovike Jesus akó'oti yane po'ínuhiko mopo'âti koyuhópeti.

Enepora 4 koeti koyuhópeti, Máteu, Márku, Lúka yoko Xuâum, aínovo apêti koati âha éxokeovi koêku Jesus. Xoko yútoe Máteu, hane kouhâpu'ikovoya itúkeovo nâti ne Jesus. Kene xoko Márku, kouhâpu'ikovo itúkeovo ovoxe Itukó'oviti. Kene xoko Lúka itúkeovo ikútipasikoponovoviti, uti xâne yara kúveu mêum, ene kouhâpu'ikovoya. Kene ya yútoe Xuâum kouhâpu'ikovo itúkeovo koati Xe'exa Itukó'oviti ne Jesus, kuteâti koêku noíxea úti xoko kapitulu 20 vesikulu 31.

*Kouhápu'ikinoviti koeku Itukó'oviti ne Xe'exa Itukó'oviti
Kol 2.9-10; Êb 1.2; 1 Xu 5.20; Ap 1.17*

¹ Tumúneke ápeyea ra mêum, ápene ne Évekoaku Itukó'oviti Kouhâpu'ikinoviti, enepone Xe'éxa. Ukeátinekene ápeyea xoko Itukó'oviti neko Xe'éxa, epó'oxo koati póhutinehiko nê'e. ² Koati óvoheixokune xoko Itukó'oviti nê'e, ukeátinekene tumúneke ápeyea ra mêum. ³ Epó'oxo xoko Xe'éxa évekoa Itukó'oviti itúkea ne uhá koeti ítuke inâ itukôa. Ako ápahuina apêti ákoti itukapu énomone kousókoa. ⁴ Énomonemaka itukóvo úkeaku ne inámapoti apéyeati ákotinemo hunókoku. Yoko vo'oku itúkeova, énomone kouhâpu'iko xâne yara kúveu mêum. ⁵ Anéyeiko kouhâpu'ikea ovoti hahákutike nê'e, koane ako ita hahákuti ípukea.

⁶ Ápe hóyeno páhoe Itukó'oviti koyúhoyea emó'u xapa xâne. Xuâum Mbátita koéha. ⁷ Pahúkinokonoke nê'e motovâti koyúhoyea koêku neko Kouhâpu'ikoti xâne ukeâti xoko Itukó'oviti, maka akútipoane uhá koeti xâne nê'e vo'oku yuho Xuâum. ⁸ Haina Xuâum itukóva ne Kouhâpu'ikoti xâne, itea simínoké koyuhóponeati koêku nekôyo. ⁹ Koati kaná'uti Kouhâpu'ikoti xâne ne ngíxone, enepone simôti yara kúveu mêum kouhâpu'ikea uhá koeti xâne. ¹⁰ Símo yara kúveu mêum nê'e, yoko énomone kousókoa ne uhá koeti apêti, itea ako éxa

xanéhiko itukóvotiye. ¹¹ Koati xanéna simíno, itea ako itúkeake xanéna emó'u. ¹² Itea uhá koeti koêkuti namukeâti emó'u, énomone poréxo itúkopeovo xe'éxapone Itukó'oviti. Énomone neko xâne koati kutipoâti. ¹³ Yoko enepone itúkopeovohiko xe'éxapone Itukó'oviti ne kutipoâti, haina kuteâti koeku ipúhikea xe'exa xâne yara kúveu mêum. Ákomaka akútea koêku kahâ'a koxé'exayea ne xâne. Hainámaka vo'oku ahá'inoa koyénoti itea koati ahá'inoa Itukó'oviti.

¹⁴ Enepone Évekoaku Itukó'oviti Kouhupu'ikinovovi, uti xâne, íkutipasikoponovovi. Koati opónoti xapákuke úti. Yoko aínovo kaná'uti kixovókuti íhae xoko Itukó'oviti yoko seánako Itukó'oviti apê xokóyoke. Noíxoane úti itúkeovo koati êno hána'iti ihayú'iuti, poéhane motovâ itúkeova neko koati kaná'uti Xe'exa Itukó'oviti, ákoti po'ínu.

¹⁵ Hara koe yûho ne Xuaum Mbátita xapa xâne yanekôyoke koyuhó'iyeti koeku nekôyo:

—Énomone ngíxone râ'a enepo ngoyûho yanekôyo ápeyeamo hóyeno keno'ókoti ingénepoke koati teyonéti ya undíke, epó'oxo inuxóne ápe ya undíke, vo'oku tumúneke ámbeyea, ápene nê'e —kôe.

¹⁶ Ukeâti neko êno únatinoe koekúti apêti xokóyoke yoko itípanevo ákoti hunókoku, ápene íparaxeovike, uhá koeti úti. Iko'ipará iko'ipara kíxoixovi. ¹⁷ Vo'oku xoko Muíse évekinovea Itukó'oviti ne páhoenovi vitúkea yane Ponóvoti Kixovókuti yútoe, itea xoko Jesus Kristu évekinovea ne hána'iti seánakovi koáne ne uhá koeti kaná'uti kixovókuti ukeâti xokóyoke. ¹⁸ Ako ápahuina xâne noíxoti Itukó'oviti, itea enepone Xe'éxa, ákoti po'ínu, enepone koati kuteátine Itukó'oviti, Há'a, énomone kouhápu'ikinovi koeku Itukó'oviti.

Koeku yuhó'inoa Xuaum Mbátita neko pahoéti xokóyoke

Mt 3.1; Mk 1.1; Lk 3.2-3

¹⁹ Yoko ápe páhoe payásotihiko jûdeu ya Njeruzálem xoko Xuâum Mbátita. Enepone pahoétihiko, aínovo sasedóti, inuxínoti jûdeu hó'eke, yoko levíta, enepohikone huvo'óxoti sasedótihiko itúkeke. Hara kixóponohiko Xuâum:

—Kuti íti?

²⁰ Ina exókova Xuâum. Ako hé'ana'uxinapa. Hara kíxoahiko:

—Haina ûndi ne Mésiya, páhoe Itukó'oviti koíteovo xâne — kíxoanehiko.

²¹ Ina kixopâmaka pahoétihiko:

—Kuti'ikopo íti? Itímea Íliya, enepone koyúhoti emo'u Itukó'oviti mekúke?

—Áko'o —kíxoanehiko Xuâum.

Ina koepóhikomaka:

—Ití'ikopomea neko porófeta koyúhoti emo'u Itukó'oviti, kúxone úti símeamo?

Yane hara kixópahikomaka Xuâum:

—Haina úndi nê'e.

²² Ina kixopâmaka pahoétihiko:

—Yokóyuhoinoveakopo itukóvotiye íti motovâti ápeyea yuhópinoa úti ne pahukó'oviti. Kutí'ikopo keyúhoinovi itukóvotiye íti?

²³ Ina yumopâ Xuâum:

—“Énomone úndi ne kohonókoti emó'u ya mêum ákoti apêti xapa xâne kamokénoponoati, enepone koêti: Kéyuseapa ne kixeku itíkivo, perexoâti oxéne ne Vúnae itúkea ítuke xepákukenoé” koêti —kíxoanehiko Xuâum, kuteâti koeku yútoeke porofeta Izâiya mekúke. *Izâiya 40.3*

²⁴ Yóko'o neko pahoétihiko epemó'ikoponoti Xuâum, aínovo farízeu, enepohikone yuixóvoti hókea yútoe Muíse.

²⁵ Ina kixo'íkohikomaka Xuâum:

—Ná'ikopo koeti yáhikino xâne iháke Itukó'oviti enepo hákoti itukovo iti Mésiya, simóya Íliya, simóyamaka neko porófeta koyúhoti emo'u Itukó'oviti, enepone kúxone úti símeamo?

²⁶ Ina yumopâhiko Xuâum:

—Kaná'uti ánjikea ya úne, itea anêkone xapa xâne kîrivokoevo âvoti yexâ. ²⁷ Harakénemo ingyenepoke. Muhíkova anjí'okeova ngúxeinoa imo perékatana, ako omóndokea —kíxoane.

²⁸ Yoko yaneko ápeyeaku neko koekútihiko, hane óvoheixo ne Xuâum poixô'oke húveona Njórdaum ya Mbétanea xoko áhikoku.

Íhokokono xe'exa su'úso ne Jesus, ikó'iparaxeokonoke Itukó'oviti Mt 3.11; Mk 1.10; Lk 3.22

²⁹ Poéha káxe ikénepo, noíxoane Xuâum ne Jesus keno'ókinoati, ina kôe:

—Yokómomanoe rakene páhoenovi Itukó'oviti kotúyopea pahúnevo xâne yara kúveu mêum, kuteâtimaka koeku xe'exa su'úso isoéti, ikó'iparaxokonoke Itukó'oviti, ésa'i itúyopea pahunévoti.

³⁰ Énomone ngíxone râ'a yaneko ngoyuhó'inopeanoé ápeyeamo keno'ókoti ingyenepoke koati teyonéti ya undíke, vo'oku tumúneke ámbeyea, ápene nê'e. ³¹ Muhíkova úndi, ako énja itukóvotiye yanekôyoke, itea nzimínoti ánjikea ya úne maka éxane íhae Izarâe itukóvotiye —koéne.

Koyúho ne Xuaum Mbátita xapa xâne Mt 3.13-17; Mk 1.9-11; Lk 3.21-22

³² Ina koyuhoâ'ikomaka Xuâum koêku ne noíxone yanekôyoke. Hara kôe:

—Noínjoane ne Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti ukeâti vanúke kutí koeti kurúte evesékoati xokóyoke rakene hóyeno. Yoko

ovo'ó koáne, ákone ipúhikapea. ³³ Avo énja itukóvotiye yanekôyoke, itea hara kixónu Itukó'oviti, enepone pahukónuti ánjikea ya úne: “Neixoâtimo ne Sasá'iti Omínjone evésekea xoko hóyeno, epó'oxo ákonemo ipúhikapea. Énomonemo ahíko xâne haínati ya úne, itea ya xunákoke Sasá'iti Omínjone kuteâti yunzó'inopi” kixónu Itukó'oviti. ³⁴ Yoko koati noinjoâti yanekôyoke. Hukínóvoti ngoyúhoyea itúkeovo koati Xe'exa Itukó'oviti rakene hóyeno —kíxoanehiko Xuâum.

Inúxotihiko hokoâti ra Jesus

³⁵ Poéhapoa káxe ikéne, kahá'inepoane Xuâum ne pi'âti íhikauhiko. ³⁶ Yane noíke'exonehiko Jesus yâti, ina kôe ne Xuâum:

—Yokómomanoe ratike páhoenovi Itukó'oviti. Koati kuteâti xe'exa su'ûso isoéti nê'e, ikó'iparaxokonoke Itukó'oviti motovâti itúyopea pahunévoti —koéne.

³⁷ Úkeanehiko hokôpo Jesus neko pi'âti íhikau Xuâum kameáne neko yúho. ³⁸ Ina na'akénexovo ne Jesus koane noíxea neko pi'âti keno'ókoti ikéneke. Yane hara kíxoá:

—Kuti kehá'anoe?

Ina kixoáhiko:

—Na yóvo Rabí? —kíxoanehiko. (Yoko ihíkaxoti koêti ne Râbi koêti.)

³⁹ Ina yumopâ Jesus:

—Kiná'aka ingéneke, neíxapana óvongu —kíxoanehiko.

Yane xanépoane komomóponeati óvoku. Óvanehiko óvokuke yaneko káxe vo'oku yé'exeovone koáturu ôra ya kiyakáxe.

⁴⁰ Yoko Ándere, po'ínu Simaum Pêturu itukóvo póhuti yane pi'âti hokópoti Jesus yaneko kámeaku Xuâum koyuhó'iyeti koêku. ⁴¹ Inúxotike, opósikoponoa Ándere ne Símaum, enepone koati po'ínu. Inixóponoane, hara kíxoá:

—Vínixoponoane ne Mésiya —kíxoane. (Yoko enepone Mésiya koêti, kuteátine Kristu koêti, enepone páhoe Itukó'oviti koíteovo xâne koêti.)

⁴² Úkeane omâ Ándere neko koati po'ínu xoko Jesus. Noixoâne Jesus ne Símaum, hara kíxoá:

—Iti Símaum, xé'a Xuâum. Séfa kéhaponemo —kíxoane Jesus. (Yoko enepone Séfa yoko Pêturu koêti, póhutine kixó'ekone. Aínovo kixó'êkoti mopô.)

Ihaxíko Filípi yoko Natanâe ne Jesus

⁴³ Poéhapoa káxe ikéne, kousokovone Jesus yóneamo ya Ngalíleya. Yane tokópone Filípi, ina kixôa Jesus:

—Kiná'aka ingéneke —kíxoane.

44 Yoko pitivóko koéhati Mbetâsaida úkea ne Filípi, úkeakumaka Ándere yoko Pêтуру. 45 Ina oposíkoa Filípi ne Natanâe. Inixóponoane, hara kixoá:

—Tokópane úti ne hóyeno kixone Muíse ya Ponóvotike Kixovókuti yútoeke, enepone kixonemaka ne po'ínuhiko koyúhoti emo'u Itukó'oviti mekúke. Énomone ne Jesus íhae Nazâre, xé'a Yúse.

46 Ina kixôa Natanâe:

—Na kixoâtiye ápeyea únati koekúti ukeâti Nazâre?

Itea hara kixoane Filípi:

—Hingá, naíxapana úti —kixoane.

47 Noixoâne Jesus yé'exeeane ne Natanâe, hara kôe vo'ókuke:

—Yokómoma rakene hóyeno. Koati itípakovoti izaraelíta nê'e.

Ákomaka ítukaheapu. Koati ponóvoti ne uhá koeti kixoku ítúkeovo —koéne.

48 Ina kixôa Natanâe:

—Na yéxinu?

—Tumúneke iháxikoponeopi Filípi, noínjopine xoko yóvoheixoku opékuke ne xuve fígu —kixoane Jesus.

49 Ina kixôa Natanâe:

—Ihikaxotí, iti Xe'exa Itukó'oviti. Iti natina úti, uti íhae Izarâe —kixoane.

50 Ina kixôa Jesus:

—Vo'oku ngoyúhoinopi noínjeopi opékuke ne xuve fígu, ene kuti'inoke kitipónuti? Koati neíxotikomo koekúti hána'iti yarâ'a —kixoane.

51 Ina kixoá'ikomaka:

—Koati emo'úti ra yunzó'inopinoo, ivévaka: Neixoâtimo ne vanúke imíhe'okea, koánemaka ne ánjuhiko íhae vanúke, enepohikone ovoxe Itukó'oviti koeku ahíkuxeovonumo yána vanúke koane evésekinonumo, undi íhae vanúke ikútipasikoponovoti xâne —kixoanehiko Jesus.

2

Koeku Jesus hupixókono yónea ya áyui kasâtuxoti

1 Pí'apoane káxe ikéne, ápe áyui kasâtuxoti ya Kána, kali ipuxóvokuti ya Ngalíleya. Yoko ápe eno Jesus yane ayuítike.

2 Hupíxokonomaka ne Jesus yoko íhikauhiko. 3 Ehane uké'e ne ekâti. Yane hara kixo Jesus ne êno:

—Yokómoma, ákone víyum.

4 Ina kixôa Jesus:

—Ako apásika keyúhoinonu índukemo. Avo simápu kaxena ênjokeakumo njunáko xapa xâne —kixoane.

5 Ina kixôa eno Jesus neko ovoxétiya:

—Itíka uhá koêti ne páhoenopinoo itíki —kixoane.

⁶ Yoko ápe sei koeti íhaku úneya, itukéti ya mopôdi, ímoaku jûdeuhiko ne úne kasása'ikovo pe ya hó'eke. Enepone íhaku úne, áinovo motovâti óvea kuteâti oitenta koeti líturu, áko'lo póhuti séndu líturu úne.

⁷ Ina kixoáhiko Jesus neko ovoxéti:

—Kepúhikexano e ra íhaku úne —kíxoanehiko.

Koáne, puhi-puhí kíxoanehiko. ⁸ Ina kixopâhikomaka Jesus:

—Kó'oyene, heúkanoe, yámane xoko exeâti koêku ra ayuíti —kíxoanehiko.

Koáne, itúkeanehiko yúho. ⁹ Yane énovane éxoti koeku ayuíti neko víyum sa'írí'oe poti. Yoko ako éxea úkeaku. Poéhane neko ovoxéti haukóponoati ne úne exôa. Enepo hixopâne ne víyum ina ihaxíkoa neko hóyeno kasátuxoti. ¹⁰ Hara kíxoá:

—Koati kixóvoku uhá koeti xâne kópuhikea ne koati únati víyum ya inúxotike enepo koyúti. Má'aina enoné'e énoyeovo ne xâne, ínati kopúhikokono ne víyum ákoti koati unátiyea. Kene íti, koati pé'itinovo, vo'oku ínati kepúhikoa ne koati únati víyum —kíxoane.

¹¹ Énomone kôe inâ turixóvo ne Jesus itúkea iyupánevoti koeku óvea ya Kána, ya Ngalíleyake, exókovoti itúkeovo koati hána'iti ihayú'iuti. Yane kutípoane íhikauhiko.

¹² Ikénepoke, ukóponone ne Jesus ya pitivóko koéhati Kafanáum. Hane xâne ámeno yoko êno koánemaka íhikauhiko. Kali ye'á koe káxe óveaya.

Kopúhikopa Jesus ne kavánetihiko ya hána'iti imokóvokuti

Mt 21.12-13; Mk 11.15-17; Lk 19.45-46

¹³ Yanekôyoke yé'exovone áyui evo jûdeu ya hó'eke, enepone íhaxonehiko Páskoá. Yane pihónemaka ne Jesus ya Njeruzálem.

¹⁴ Simoné'e témpuluke, enepone hána'iti imokóvokuti, meúkeke xoko kíndana péti inú'iko xâne kaváneti tûru, su'úso yoko kurúte, koánemaka xâne vatá koyéti koperáxoti xanéhiko esa'íkoti tiúketina. ¹⁵ Ina véyo mâreso ne Jesus itúkoti ikátakoke. Yane uhá kíxoá kópuhikopea neko xâne kaváneti yaneko óvoheixoku, koánemaka ne su'usóhiko yoko tûru. Kásahikoamaka poké'eke neko tiúketina ne esa'íkoti tiúketi, koane kasá'irikeamaka mesána. ¹⁶ Ina kixôa Jesus neko xanéhiko kaváneti kurúte:

—Heú íxepa képuhikopi yarâ'a. Hako itikôa kavanékuti ra imokóvokuti, óvoku Nzá'a —kíxovokoxoane.

¹⁷ Yane puyákovane okóvo íhikau Jesus neko kúxoti yutoéti ya emó'uke Itukó'oviti, enepone koêti: “Kuteâti koeku xunako yúku xoko oró'oe, énomonemaka koéneye njokóyoke ne ngotíxea ra yóvoku” koêti.

¹⁸ Ina kíxo Jesus ne tutíhiko jûdeu:

—Kutimo itukóvo iyupánevoti itíkinovike motovâti véxea tokópeovo kíxineye kuteâti ne ítikemeku?

¹⁹ Ina kixovókoxoa Jesus:

—Enepora sasá'iti óvoku Itukó'oviti, yusíkotimo ketáhineyi, itea kóyeane mo ngoéxepukoepa ya kúveu mopo'âti káxe.

²⁰ Ina kixopâmaka jûdeuhiko:

—Koaréntai sei koe xoénae ómone ra sasá'iti óvoku Itukó'oviti ina úso. Inípono yemó'u kéxepukopimo ya kúveu mopo'âti káxe —kíxoanehiko.

²¹ Itea enepone sasá'iti óvoku Itukó'oviti kíxone Jesus yara yúho, koati mûyo kixópo, kene haina péti kíxo. ²² Exepúkopone ne Jesus ukópea xapa ivokóvoti, puyákoponeova okóvo íhikauhiko neko yúho vo'ókuke. Yoko kutípoanehiko ne yutoéti ya emó'uke Itukó'oviti yóko'o neko emo'u Jesus.

Heú kixo éxea isóneu xâne ne Jesus.

²³ Koeku óvoheixeako Jesus ya Njeruzálem ya kaxénake áyui Páskoá, êno xâne kutípoâti vo'oku noíxeahiko ne iyupánevoti ítuke. ²⁴ Itea ako akútípoa Jesus ikána'uxeahiko kutípea, vo'oku heú kíxea Jesus éxea isóneu neko xâne. ²⁵ Ako apásika ápeyeva xâne etó'okoati koêku ne xanéhiko yara kúveu mêum, vo'oku heú kíxea Jesus éxea isóneuhiko.

3

Jesus yoko Nikôdemu

¹ Ápe hóyeno koéhati Nikôdemu, koati teyonéti xapákuke tuti jûdeu. Yoko farízeumaka nekôyo. Énomone ne koati yuixóvoti hókea yútoe Muíse. ² Eneponeko hóyeno, pîho ya yóti noíxoponea Jesus. Hara kixóponoa:

—Íhikaxotí, véxoa itúkeovo iti hána'iti íhíkaxoti páhoenovi Itukó'oviti, vo'oku enepone iyupánevoti ítike, ako íta xâne itúkea ákoti Itukó'oviti xokóyoke —kíxoane.

³ Ina kixôa Jesus:

—Koati emo'úti ra yunzó'inopi, ivévaka: Enepomomo hákoti inamápo ne xâne, ákomo omótova noíxoepa natíxoku Itukó'oviti.

⁴ Ina kixôa Nikôdemu:

—Na kíxoaye inámapeako ne yékoteno xâne? Ápeikopo oxéne aúkopeovo okóvoike êno motovâti inámapeakomaka? —kíxoane.

⁵ Ina yumopâ Jesus:

—Koati emo'úti ra yunzó'inopi, ivévaka: Koêkuti ákoti asasá'ipo ya xunákoke Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti, ákomo omótova yonópea natíxokuke Itukó'oviti. ⁶ Koati pó'iti koêku ne kalivôno ipuhíkea xoko êno, koane pó'itimaka koêku ne xâne iko'ínamakopa Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti. ⁷ Hákoikopo iyipáxova ra emó'uinombinoe kónokea inémapi, itínoe xâne yara kúveu mêum. ⁸ Noixó íxea ne ihunóvoti. Koêkuti kahá'ayeaku

ihúneovo, ihúnovo. Kémi emó'u, itea ako yéxa koati úkeaku, koánemaka yonópoku. Énomonemaka koéneye xoko uhá koeti xâne iko'ínamakopa Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti —kíxoane.

⁹ Ina kixopâmaka Nikôdemu:

—Na kixoâtiye koêku?

¹⁰ Yane hara kíxoa Jesus:

—Inípono itíkivo ihíkaxoti xanena ûti, uti íhae Izarâe! Yusíkoikopo ákoyea yéxa koêku ra kixovókuti? ¹¹ Koati emo'úti ra yunzó'inopi, ivévaka: Enepone véxone, énomone koyúho ûti. Koane enepone noíxone ûti, énomonemaka koyúho ûti itúkeovo koati kaná'uti noíxone vûke, itea ako kali yakútipoano. ¹² Koeku ákoyea yakútiponunoe enepo ngoyuhôa koêku ra kixovókuti yara kúveu mêum, ná'ikopomo kíxeaye kitípinu ongoyúhoinopea koêku ra kixovókuti vanúkeke? ¹³ Ako noixóponoati rakoxo vanúke ákoti itukápa ne ukeâtiya. Yoko enepone íhae vanúke ikútipasikoponovoti xâne, énomone ra yuhó'ixopiti. ¹⁴ Kuteâti koeku mekúke enepo koexépukoa Muíse neko okovo koéxoe ya tikótike yaneko mêum ákoti ovâti, motovâti íteovo neko xanéhiko ohónoe koéxoe, énomonemaka ngónoko ngíxeokononeye ya tikótike, undi íhae vanúke ikútipasikoponovoti xâne, ¹⁵ motovâti ápeinoa inámapoti apéyeati ákotinemo hunókoku xoko Itukó'oviti ne uhá koeti koêkuti xâne kutipónuti —kíxoane Jesus.

¹⁶ Vo'oku yupíheovo ákoyea omótova okóvo Itukó'oviti ne xâne yara kúveu mêum, énomone pahúkinoa ne Xe'éxa, ákoti po'ínu, ivókinovahiko, maka hákone yonôpo ipihóponovokutike ne uhá koeti xâne kutipoâti, itea itúkapune xoko Itukó'oviti yonópohiko ákotinemo hunókoku. ¹⁷ Pahúkinoake Itukó'oviti ne Xe'éxa yara kúveu mêum, haina ipíhponope xâne nê'e, itea énomone kutí'inoke itóvotihiko. ¹⁸ Enepone kutipoâti ne Xe'exa Itukó'oviti, ákomo ipíhapanakana. Itea enepone ákoti akutípoa, koati hoenáxovotine yonópeamo ipihóponovokutike, vo'oku ákoyea akutípoa ne Xe'exa Itukó'oviti, poéhane itukóvo xe'éxa ákoti po'ínu. ¹⁹ Hara kutí'inoke ipihóponokonotimo. Simóne yara kúveu mêum ne Kouhápu'ikoti xâne, itea unatí'inoane xanéhiko óvoheixea hahákutike yaneko kouhápu'ikeekonohiko. Koáhati ainóvoti váhere ne ítuke. ²⁰ Yoko uhá koeti itúkoti váhere, koati puvâti ne uhapú'iti, ako ahí'akapa, puvâti éxeokono ne váhere ítuke. ²¹ Itea enepone xâne hokoâti ne kaná'uti kixovókuti, hane kahá'a óvoheixea uhapú'itike, motovâti iyúseyea kixoku ítuke itúkeovo hokoti Itukó'oviti.

Yuhu Xuuum Mbátita koeku Jesus

²² Úkeane pího ne Jesus yoko íhikauhiko ya poké'exa Njúdeya. Óvanehikoya, koane áhikexea xanéhiko ne Jesus. ²³ Ahíkotimaka

ne Xuaum Mbátita ya Énom xe'ókuke Sâlim. Koáhati óvoku êno úne, koane êno xâne pihinoâti áhikeovo. ²⁴ Yoko âvoti ika'ákapu ne Xuâum yanekôyo.

²⁵ Po'íke káxe ápe íhikauhiko Xuâum yoko hóyeno jûdeu yu-mopókokoti vo'oku kixoku kasása'ikeovo xâne ya hó'eke. ²⁶ Ina kixopónohiko Xuâum:

—Íhikaxotí, eneponeko hóyeno simópiti yovo'íko poixô'oke húveona Njôrdaum, enepone kixene itúkeovo kúxone úti símeamo, áhikexonemaka nê'e. Yoko yupihovó koe êno xâne pihinoâti.

²⁷ Ina yumopâhiko Xuâum:

—Enepeone ítone itúkea ne hóyeno, ákoni ákoeneye enepone hákoti porexôa Itukó'oviti kixeaneye ne ítuke. ²⁸ Kemónupepo yanekôyo enepo ngoyuhôa ákoyea itúkapu ûndi ne Mésiya, enepone páhoe Itukó'oviti koíteovo xâne. “Undi pohúneti inuxínoati koane koyuhó'inoati” ngoé'epepo. ²⁹ Xapa kasâtuxoti, enepone hóyeno kaha'íneati ne noívana, énomone ne koyénoti. Kene ínikone ne koyénoti, anêko ayuítike, koati hána'iti elókeyea okóvo kamokénoyeati yúho ne koyénoti. Ngúteanemaka yara ngóyeku, elóketi ongóvo koeku itúkeovo énomone pihíno xanéhiko. ³⁰ Inamá'axone motokêa mboké'exeokono koeku itúkeovo énomone ukopónoxo itúkeovo hána'iti teyonéti —kíxoanehiko Xuâum.

Koêku ne ukeâti vanúke

³¹ Enepeone ukeâti vanúke, koati teyonéti ya uhá koêti. Kene ne ipuhíkeati yâye yara kúveu mêum, koati íhaene yâye, koane kixovókuti yara kúveu mêum koyúho, vo'oku hana'íneoxo ne ukeâti vanúke. ³² Enepeone noíxoneya yoko kámoneya, énomone koyúho, itea ako koati kutipeâti emó'u. ³³ Itea enepone xâne kutipeâti yúho, koati exókovoti kutípeamaka itúkeovo kaná'uti ne Itukó'oviti. ³⁴ Vo'oku koati emo'u Itukó'oviti koyúho neko páhoe, koane ako íyuhixa Itukó'oviti poréxea ne Sasá'iti Omíxone ovo'ó kó'iyea. ³⁵ Ako omótova okóvo Itukó'oviti ne Xe'éxa. Énomone poréxo éxea koêku ne uhá koeti koekúti. ³⁶ Hukínóvoti ngó'iyea: Koêkuti kutipoâti ne Xe'exa Itukó'oviti, anêko xokóyoke ne inámati apéyeati ákotinemo hunókoku. Itea koêkuti kotíú'ikovoti ákoyea akáha'a kutípea, ákomo naíxa ne inámati apéyeati ákotinemo hunókoku xoko Itukó'oviti. Koati hoenáxovotine itúkeovo ipíhophonememo Itukó'oviti nê'e.

4

Tokôpo seno samarítana ne Jesus

¹ Yoko éxoane Jesus eyékoxeane evo farízeu koêku ne ítuke itúkeovo énomone yupihóvone íhikau koane áhiu ya Xuaum

Mbátita. ² (Itea haina Jesus ne ahíkexo xanéhiko. Koati íhikauhiko ne ahíkexo.) ³ Énomone yaneko exoâne Jesus nê'e, ipúhikopeane Njúdeya, ina aukópovo ya Ngalíleya. ⁴ Koeku káyukopeovo ya Ngalíleya, kónoko vekópeamaka poké'exake evo samaritanu.

⁵ Koeku vékea Jesus neko poké'e, simóne ya Síka, pítivokona evo samaritanu. Yoko ako ahíka ne poké'e póneake Njáko ne xé'a, enepone Yûse, yaneko mekúke. ⁶ Énomonemaka óvo íkoku Njáko. Momíne ne Jesus vo'oku yónea, ina ivatáko xe'ókuke ne ikokúti. Yoko ye'éxotine itúmukea káxe yanekôyo.

⁷ Yanê'e, kenó'okone sêno íhae ne pítivóko ikopónoti úne. Ina kixôa Jesus:

—Yokóseananu, peréxanu úne —kíxoane.

⁸ Yoko áko'o neko íhikauhiko, pihó'iko pítivóko vanexóponoti nikokónoti.

⁹ Ina kixo Jesus neko seno samarítana:

—Iti jûdeu, na koeti yépeminonu úne, undi sêno íhae Samâriya? —kíxoane. (Kó'inokeneye yûho, iyupáxovati neko yuhó'ixoati vo'oku púvea jûdeuhiko ne íhae Samâriya.)

¹⁰ Ina kixôa Jesus:

—Eneponi yexâ ne mani pónepike Itukó'oviti, epó'oxo itukóvotiye ra epemópiti úne, mani itíne epemónu, koane mani mborexópeati ne úne porexópitimo inémapi.

¹¹ Ina kixôa sêno:

—Ako mbêritina heúkike ra úne, yoko koati upénoti ra ikokúti. Ná'ikopomo kixeaye peréxinoa ne úne kixene, enepone poréxoti xâne inámapea? ¹² Koati teyonéti neko voxú'ikene Njáko porexó'oveati ra ikokúti. Énovane ra úne koánemaka xe'éxaxapa yoko peyóxapa. Ití'ikopo koati teyonéti yaneko voxú'ikene motó'inovake peréxinu koati únati úne yarâ'a?

¹³ Ina yumopâ Jesus:

—Koêkuti enovâti ra úne ukeâti ra ikokúti, kóyeanelo épekopeako úne. ¹⁴ Itea enepone enovâti ra úne mbôreu, koati eopâtimo kuteâti koeku xâne ákotinemo épekeaku úne, vo'oku enepone mbóneake, porexoâti inámati apéyeati ákotinemo hunókoku. Kutí koetimo uke úne vo'eroo vo'ero koyêti ákoti ítikeovoku ya xokóyoke —kíxoane.

¹⁵ Ina kôe neko sêno:

—Peréxanaikopo ne úne kixene maka hákone epékonu úne epó'oxo maka hákone ngayuíxovo íngea úne.

¹⁶ Ina kixôa Jesus:

—Ihéxikapanaikopo íme, ínamakamo yaukápapu yâye.

¹⁷ —Ako ímam —koéne ne sêno yumopâ.

Ina kixopâmaka Jesus:

—Koati kaná'uteoxo ne yiúho ákoyea îme, ¹⁸ vo'oku singu koéne îme, ina keno'óko ne hóyeno ovoti xikóyoke kó'oyene, hainámaka îme. Koati kaná'uteoxo ne yiúho.

¹⁹ Ina kôe neko sêno:

—Kutí'inonu iti porófeta, páhoe Itukó'oviti koyúhoyea emó'u. ²⁰ Yâye ya Samâriya ouke ra kali mopôî yóno voxúnoekene iháyu'ikoponea Itukó'oviti, uti samarítanu. Kene itínoe jûdeu, keyúhoano poéhayeane ya Njeruzálem yusíkea iháyu'ikoponea Itukó'oviti ne xanéhiko.

²¹ Ina kixôa Jesus:

—Senó, koati motovâti kitípi yunzó'inopi símeovone kaxéna ákoyeakunemo itúkapu yâye oukeke ra mopôî, simóya yâkonoye ya Njeruzálem yóno xanéhiko iháyu'ikoponea Itukó'oviti, Ha'a úti. ²² Itínoe samarítanu, ákonoe yexa ihéyu'iu. Kene úti, uti jûdeu, koati vexoâti vo'oku xapákuke úti, uti jûdeu úkea ne Koitóvoti xâne. ²³ Yé'exovone káxe ápeyeakumo koati kaná'uti iháyu'ikeokono Ha'a úti íhae vanúke, epó'oxo turíxovone koeku kó'oyene. Enepone koati kaná'uti iháyu'ikeokono Itukó'oviti, konókoti ikána'uxeokono koeku itúkeovo ya inámapotike isóneu xâne vekínoa. Yoko énomonemaka kahá'ainoa Ha'a úti íhae vanúke kíxeaneye ne xâne. ²⁴ Enepone Itukó'oviti, ako mûyo, koane ako inixoâti. Hukínóvoti kónokea itúkeovo ya inámapotike isóneu xâne iháyu'ikea, ikaná'uxoati iháyu'ikea.

²⁵ Ina kixôa sêno:

—Énjoa kenó'okeamo ne Mésiya koéhatimaka Kristu, páhoe Itukó'oviti koíteovo xâne. Enepo simané'e, kouhápu'ikinoveatimo uhá koêti —kíxoane.

²⁶ —Undíne ne kíxene, undi yuhó'ixopiti —kíxoane Jesus.

²⁷ Énomone yané'e, apeké koépone neko íhikau Jesus. Iyúpaxovahiko vo'oku yúho'ixea Jesus neko sêno. Itea ako épemea âha xokóyoke kutí'inoke yuhó'ixoati.

²⁸ Kene ne sêno, kamoáne neko yuhó'inoa Jesus, kurí kixone pótena, ina kayukópovo ya pitivóko. Urúkopovane ne pitivóko, ká'aye kíxovokoxoa ne ko'óvokutiya:

²⁹ —Hingá, neixapananoe ne hóyeno heu-heú kixoti koyúhoinonu ngoêku. Haináperamea ne Mésiya? —kíxovokoxoane.

³⁰ Úkeane ipuhíkea pitivóko neko êno xâne noixóponoti Jesus.

³¹ Yoko koeku káyukopeovoiko pitivókoke ne sêno, hara kixo Jesus ne íhikauhiko:

—Unaém, níké'evo.

³² Itea hara kíxovokoxoa Jesus:

—Anéye níkokónoti nînga ákoti yexâ itukóvotiye —kíxovokoxoane.

³³ Kameáne íhikauhiko ne yúho, hara kixókoko:

—Ápenemea ominoâti nîka? —kixókokone.

34 Ina kixôa Jesus:

—Hara indúko nînga, indúkea âha ne Pahukónuti yara kúveu mêum, yoko ngoúsexea ne itukéti pónenu indúkea. ³⁵ Ká'aye kéyenoé yara símoku úti kó'oyene, “Koaturu koé'iko kohê âvoti, ínamo simâpu kaxena ítixovope ha'i nonéti” kéyenoé. Itea koati ngixópitinoé: Neímexa ratíke. Enepone xanéhiko, aínovo kutí koeti kavâne óvoku ha'i nonéti usó koyêtine ítixopinokono Itukó'oviti. ³⁶ Enepone itixoâti, ápene êho ko'ítukeyea koeku kó'oyene, koane ákomo évakapu ne ítixone vo'oku hanekónomo xoko Itukó'oviti. Yoko ákomo hunókoku óvea xokóyoke. Huk-inóvoti xané kíxeokoko elókeyea okóvo ne noâti koánemaka ne itixoâti. ³⁷ Koati kaná'uti ne kixonéti koéti: “Ápe noâti ina keno'óko po'ínuhiko itixoâti” koéti. ³⁸ Mbahúkopinoé ítixi upánini ako itúkapu ítínoé nâa. Ápe koati turixoâti ne itukéti, kene ítínoé ihuínova ne ko'ítukeine —kíxovokoxoane Jesus neko íhikau.

³⁹ Êno samarítanu íhae neko pitivóko kutípoti Jesus vo'oku yúho neko sêno, enepo etó'okoahiko heu-heú kíxea Jesus koyúhoinoa koêku. ⁴⁰ Yaneko noíxoponeaku Jesus ne samarítanuhiko, ítaikoa óveako xapákuke. Yane pí'a káxe ókoa Jesus xapákuke.

⁴¹ Enómaka po'ínuhiko xâne kutípoti Jesus kameáne yúho. ⁴² Hara koe yuhó'inoahiko neko sêno:

—Haina vo'oku yemó'u kutípinoá úti, itea koati vo'ókuke ne emo'u Jesus, kámonene úti xokóyoke, epó'oxo véxoaneoxo ítúkeovo koati énomone ne Koitóvoti xanéhiko yara kúveu mêum —kíxoanehiko.

Kounátikopa Jesus xe'éxa ne ko'itúkeinoti nâti

⁴³ Evesékone neko pi'âti káxe ókea xapákuke, úkeane aukópovo ne Jesus ya Ngalíleya. ⁴⁴ Kó'inokeneyé, koati kuteâti neko yuho Jesus, vo'oku énomone koyuhôa koêku ne porófeta koyúhoti emo'u Itukó'oviti, ákoyea teyoâti koatíke poké'exa. ⁴⁵ Énomone yaneko káyukopeovoku ne Jesus ya Ngalíleya, ivávakopa xanéhiko, vo'oku noíxeahiko uhá koeti kixoku ítuke ya Njeruzálem ya kaxénake ayuúti, yónokumaka neko xanéhiko.

⁴⁶ Úkeane kayukópovomaka ne Jesus yane kali pitivóko koéhati Kána ya Ngalíleya, xoko óvoku sá'iri'okoapea úne ya víyum yanekôyoke. Yoko ápe hóyenoá ko'itúkeinoti nâti. Enepone hóyeno, ápe xé'a ka'arínéti ya Kafanâum. ⁴⁷ Eyekóxoane neko hóyeno seópeane Jesus ya Ngalíleya ukópea Njúdeya, pihóne opósikoponea. Inixóponoane, ina epemôa xanépea motovâti kounátikopinoá ne xé'a, vo'oku kahá'atine ivókeovo. ⁴⁸ Ina kixôa Jesus:

—Enepo hákoti neixónoe hána'iti iyupánevoti índuke, hoénaxovope njunáko, ákomo kalíhuina kitípinu —koéne.

⁴⁹ Ina koe'íkomaka neko hóyeno:

—Yokóseananu, yaxénaponu kó'oyene tumúneke ivókeovo ne njé'a —kíxoane.

⁵⁰ Ina kixôa Jesus:

—Yaúkapapu yóvokuke. Unátipone ne xi'íxa, ákomo ivákapu —kíxoane.

Koáne, pihópone neko hóyeno. Koati kutipoâti neko emó'uinoa Jesus. ⁵¹ Koeku pihópea koane kenó'okea ahínoehiko yâkeneye okótumonexoponea. Tokopânehiko xenékuke, éto'okoane unátipeane ne xé'a.

⁵² Ina epemôa ókokune ôra yusíkopo neko xé'a.

Yane hara kíxoane ahínoehiko:

—Kiyakáxeke ya póhuti ôra etétukea ne otuko mûyo —koénehiko.

⁵³ Puyaa kixóponovane okóvo neko hóyeno itúkeovo énomone ne ôra koyúhoinoaku Jesus unátipeane xé'a. Yane kutíponehiko Jesus ne hóyeno, koánemaka yêno, yoko uhá koeti oveâti óvokuke.

⁵⁴ Yoko enepora iyupánevoti ítuke Jesus, hoénaxovope xunáko, pí'apene koeku seópea ya Ngalíleya ukopeâti Njúdeya.

5

Koitóvo hóyeno ákoti yána ne Jesus

¹ Ikénepoke neko koekúti, simóvone kaxena áyui jûdeu ya hó'eke. Úkeane pího ne Jesus ya Njeruzálem. ² Yoko ápe kali tángiya iháxoneti Mbétesda ya emó'uke jûdeu. Xe'ókuke pahapéti iháxoneti Vekoku Su'úso óvo neko tángi. Yoko ápe singu koeti kálíhunoe ngárpaum xe'ókuke neko tángi. ³ Énomone óvoheixo êno xâne ka'aríneti. Ápe komítitiya, koane mohéveu, koane isayú'ixovoti ákoti ehavákapu mûyo. (⁴ Aínovo kuxoíxoti ovóxokeovo neko úne. Vo'oku ápe evésekeaku ánju, ovoxe Itukó'oviti ukeâti vanúke, ovoxókoati neko úne. Yoko koêkuti inuxó koeti kûrino'ekeova ne tángi koeku ovóxokeovo ne úne, énomone itovô ya aríne, koêkuti kó'ieovoku arinéti yuvâti.) ⁵ Xapákuke neko ka'aríneti, ápe hóyeno tiríntai oitu koetíne xoénae ká'arine. ⁶ Noixoâne Jesus ya xoko tunúkuheixovoku, hara kíxoã:

—Kehá'a ítivoa ne yaríne? —kíxoane.

Yoko éxoane mekú'iyeanne ká'arine. ⁷ Ina yumopâ ne ka'aríneti:

—Unaém, akó'oti ipíhonuti úneke enepo ovoxókovo ne úne. Koeku ngahá'ayea úrungeova, ápe inuxó koeti úrukeovo ya undíke.

⁸ Ina kixôa Jesus:

—Yexépukapa, viyápa ne peúke, yenápa —kíxoane.

⁹ Koati énomone yanê'e, itóvone neko hóyeno. Yane veyópone pouke, yonópone. Yoko sâputu yanekôyo, káxe koati sasá'itino jûdeuhiko. ¹⁰ Hukínóvoti ápeyea tutíhiko jûdeu kixoâti neko hóyeno unatípotine:

—Sâputu rakéne. Mani ákoti yusíka keínopi ra peúke kó'oyene.

¹¹ Ina yumopâ neko hóyeno:

—Itea pahukónu enjépuopea ne koitóvonuti koane veyómbea mboúke yoko yonómbea.

¹² Ina kixopâmaka tutíhiko jûdeu:

—Kutí'ikopo itukóvoye neko pahukópiti kíxineye? — kíxoanehiko.

¹³ Itea eneponeko hóyeno unatípotine, ako éxa itukóvotiye neko koitóvoti vo'ókuke neko êno xanéya, yoko kûrivokoxopovane Jesus neko xanéhiko.

¹⁴ Avo áxu'ikene, tokópopanemaka Jesus neko hóyeno yane hána'iti imokóvokuti, ina kixôa:

—Koati itévtine. Hácone pehukóvo mará'inamo yuvápapi arinéti yupihóvoti váherexea yane inúxoti yuvópiti —kíxoane.

¹⁵ Úkeane aukópovo neko hóyeno xoko tutíhiko jûdeu, etó'okoponoati itúkeovo Jesus koitóva. ¹⁶ Yane turíxovone okópea Jesus neko tutíyehiko, vo'oku ápeyea po'ínuhiko ítuke Jesus kuteâti, kouseumaka ya sâputu. ¹⁷ Ina kixôa Jesus neko tutíhiko jûdeu:

—Anéye ko'ítukeyea ne Nzá'a tukú koeti kó'oyene, ngoánemaka —kíxovokoxoane.

¹⁸ Vo'ókuke neko yuho Jesus, inamá'axo oposíkoa tutíhiko jûdeu koépekea. Vo'oku haina pohúneti itúkoti itukéti, kuteâti koíteovo xâne ya sâputu, itea vo'ókukemaka koyúhoyea itúkeovo Itukó'oviti itúko há'a. Yoko koati “Itúkovoti kuteátine Itukó'oviti nê'e” koéti isóneunoa tutíhiko jûdeu.

Úkeaku ne xunako Jesus

¹⁹ Ina kixovókoxxoa Jesus neko xanéhiko:

—Koati emo'úti ra yunzó'inopinoe, ivévaka: Ako ápahuina koekúti índone indúkea ya njunákoke. Poéhane noínjone itúkea Nzá'a, ene indúko. Kuteâti kixoku itúkeovo ne Nzá'a, énomonemaka indúko. ²⁰ Éxokonoa Nzá'a uhá koeti koêku ne ítuke vo'oku ákoyea omótoyonu okóvo, undi Xe'éxa. Epó'oxo exókonutimo po'ínuhiko koekúti índukeikomo koâti hána'iti yane pihotíne índuke, kutí'inoke hána'itimo iyípaxivoa. ²¹ Kuteâti kíxoaku Nzá'a kóyukoopa ivokóvoti porexoâti inámapea, kúteanemakamo ngíxoaku ingó'inamakopea koêkuti xâne ánja ngíxeaneyé. ²² Hainamo Nzá'a exókopa yonópokumo ne xanéhiko, itea undímo exókopa yonópokumo, ²³ maka teyánune

uhá koeti xâne kuteâti kixoku téyeahiko Nzá'a. Enepone ákoti teyânu, ákomaka teya Nzá'a, enepone Pahukónuti yâyeke.

²⁴ —Koati emo'úti ra yunzó'inopinoo, ivévaka: Koêkuti kamoâti ra emó'um epó'oxo kutipoâti ne Pahukónuti yara kúveu mêum, ápene xokóyoke ne apéyeati ákotinemo hunókoku. Ákomo ipíhapanakana. Ipúhikopeane xêne yonópoti ipihóponovokutike. Koati vekopâti ne xêne yonópoti xoko inámapoti apéyeati ákotinemo hunókoku.

²⁵ —Koati emo'úti ra yunzó'inopinoo, ivévaka: Yé'exovone ne káxe kámeakumo emó'um ne xanéhiko kutí koeti ivokóvoti, enepohikone evókovoti ya váherevoko, yoko turíxovone yara koeku kó'oyene. Koêkuti mihe'ókinoati kêno ne emó'um, undi Xe'exa Itukó'oviti, apétimo inámati apéyeati xokóyoke ákotinemo hunókoku. ²⁶ Kuteâti itúkeovo xoko Nzá'a úkea inámapoti apéyeati ákotinemo hunókoku, poréxonoa Nzá'a itúkeovo njokóyokemaka úkea nê'e, undi Xe'éxa. ²⁷ Poréxonumaka énjokopeamo yonópoku ne xanéhiko hunókokuke ra mêum, vo'oku undíne ne íhae vanúke ikútipasikoponovoti xâne.

²⁸ —Hákonoe iyipáxova râ'a, vo'oku harakénemo káxe kámeakumo emó'um ne uhá koeti ivokóvotine xoko ekóxopokonoku, yoko exepúhikopotinemo kamáne. ²⁹ Enepohikone únati kixoku itúkeovo, exepúhikopinotimo yonópea xoko Itukó'oviti. Kene ne váherehiko kixoku itúkeovo, exepúhikopinotimo yonópea ipihóponovokutike.

³⁰ Ina koe'íkomaka ne Jesus:

—Ako ápahuina koekúti índone indúkea ya njunákoke. Enepo enjákapane yonópokumo ne xanéhiko, hane nzóko kuteâti ngámone xoko Nzá'a. Énomone kutí'ino koati ponóvoti ne ngíxoakumo enepo enjákapane yonópokumo ne xanéhiko, vo'oku ako ambásika indúkea ânja, itea ahá'inonu Itukó'oviti, enepone Pahukónuti yara kúveu mêum, ene indúko.

³¹ —Eneponi itukápuxo póhutine úndi ixomo koyuhópovo itúkeovoxo ne kaná'uti Xe'exa Itukó'oviti, ákoni okónoko kutípeokono ne yûnzó. ³² Itea ápe po'i koyuhónuti indúkeova, yoko énja itúkeovo koati kaná'uti ne yúho vo'ónguke. ³³ Pehúkonoe epemó'ikoponoti Xuaum Mbátita, yoko koati koyuhó'inopeati ngoêku kaná'uyeoxo indúkeova. ³⁴ Ako ongónoko xâne koyúhoti indúkeovo kaná'uti itea ngoyúhoinopeakenoe ra koekúti, ngaha'aínopiti itíkivonoe ngoítovone.

³⁵ —Kuteâti koeku ihúveti lámpada kouhupu'ikea, énomone koéneye ne Xuaum Mbátita. Epó'oxo ápe ye'aa koeti káxe usó kéyeyiku keúhepekivo yane uhapú'iti omínóke xâne. ³⁶ Itea anéye koekúti koyuhónuti, hána'iti yane koyúhoyeonuke Xuâum. Énomone ra itukéti pónenu Nzá'a indúkea. Enepora

koekútihiko índuke, énomonemaka koyuhónu pahúkeonu yâyeke ne Itukó'oviti Nzá'a. ³⁷ Koati Nzá'a koyuhónu indúkeovo kaná'uti páhoe, itea ako kémiku emó'u nê'e. Ákomaka neíxiku, ³⁸ epó'oxo áko'omaka ne emó'u xikóyokenoe vo'oku ákoyea yakútiponu, undi páhoe. ³⁹ Koati ihíkexovatinoe ne yutoéti emó'uke Itukó'oviti pe'okoâti itéponimo ne apéyeati ákotinemo hunókoku xoko Itukó'oviti vo'ókuke. Yoko ainovó koe ûndi koyúho neko yutoéti. ⁴⁰ Itea kóyeane ákoyea yakáha'a kitípinu, undi mani kutí'inoke apêti xikóyokenoe ne inámapoti apéyeati ákotinemo hunókoku.

⁴¹ —Haina ngahá'ati ihayú'ikonuti xapa xâne yara kúveu mêum ngxínopikeneye. ⁴² Kene pó'iti iséneu, vo'oku énjaa áko'oyea xikóyokenoe ne hána'iti ákoyea omótovovi okóvo Itukó'oviti. ⁴³ Iháke Nzá'a nzímea, itea ákonoe yakútiponu. Enepo kena'áka po'i xâne ákoti itukapu páhoe Nzá'a, itukapu isóneupinovo hóko, énomoneoxomo kitípo. ⁴⁴ Na kixoâtiye kitípinu? Koáhati itínoe oposíkoti itúkeovo kapáyasokone xanéhiko yara poké'e ya koêkuni yopósi'ixi itíkivo kapáyasokone ne kaná'uti Itukó'oviti ákoti po'i kuteâti. ⁴⁵ Hako kalihú'ina ápeyea iséneuke ngoyúhoyeamo nonékuke Nzá'a ákoyea aúnnati ne ítike. Koati Muíse koyuhópinoemo nonékuke, enepone kivóvone. ⁴⁶ Vo'oku eneponi akaná'uxo kitípinoe Muíse, manímaka kitipónuti. Koáhati ûndi koyúho nê'e. ⁴⁷ Itea koeku ákoyea yakútipoa yútoe nekôyo, ná'ikopomo kíxeaye kitípi yûnzó? —kíxovokoxoane Jesus.

6

Kohiyákoa Jesus nîka neko êno xâne

Mt 14.13-21; Mk 6.30-44; Lk 9.10-17

¹ Ikénepoke, ina taru'úxopamaka evo Jesus neko mar-na Ngalíleya, iháxonetimaka mar-na Tibêriyade. ² Yupíhova êno xâne hokó'ixoati, vo'oku noíxea ne hána'itihiko iyupánevoti ítuke koitóvo ka'arínethiko. ³ Ina pího ne Jesus ouke kali mopô, ivâtaoane. Íhikauhiko xâne. ⁴ Yoko yé'exovone kaxena Pásko, áyui jûdeuhiko hó'eke. ⁵ Ina noiméxo ne Jesus, yane noíxone êno xâne keno'ókinoati. Ina kíxo Filípi:

—Námeamo vanéxea uti pâum, mani nîka ra êno xâne?

⁶ Itea hixópoti Filípi kó'inokeneye yúho, vo'oku éxoane Jesus kíxoakumo. ⁷ Ina yumopâ Filípi:

—Mani konókoti uti ênoti tiúketi kuteâti pi'âti séndu pe'u tiúketi, itea kóyeaneneni ákoyea víta'uxa —kíxoane.

⁸ Apé koene yuho po'i íhikau Jesus koéhati Ándere, po'ínu Símaum Pêturu. Hara kôe:

⁹ —Anêko hóyeno kalivôno apêti singu koeti paúna, ítuke sévada, yoko pi'âti kálíhunoe hôe. Itea kutimo itópono nonékuke ra êno xâne?

¹⁰ Ina kixoáhiko Jesus:

—Pehúkaikopo ivátahikea ne xâne.

Yoko ápe uhé'ekoti kálíhunoe ngaráma yane ivátahikoku. Kalíhanini itóponea singu koeti mili hóyeno neko êno xâne.

¹¹ Yane véyoane Jesus ne páum. Uke'éxone íkoro'ixeovo xoko Itukó'oviti vo'ókuke, ina pahukôa pôrekexeovo ne xanéhiko. Kúteanemaka kixoaku ne hôe. Yane ítoponovohiko neko xâne, koêkuti yé'akeye âha níkea. ¹² Imatáxovonehiko, ina kixôa Jesus ne íhikauhiko:

—Ítixepa ne itátanehiko, hâxa ra nikokónoti, mará'inamo évakapu —kixoanehiko.

¹³ Ina itixópahiko neko itátane, kopúhikopoikomaka nduse koeti sésta, hâxa neko nikotíhiko ukeâti neko singu koeti kali páum ítuke sévada.

¹⁴ Enepohikoneko noixoâti ne hána'iti iyupánevoti ítuke Jesus, hara koéhiko:

—Koati énomone porófeta kúxone úti símeamo yara kúveu mêum râ'a —koénehiko.

¹⁵ Yoko éxeane Jesus isóneuhiko, kahá'ayea matitipenó kixópeahiko omópea, kaha'âtihiko ítúkea natína. Itea Jesus, ako akahá'a. Yane pohú koéne káyukopeovo ouke neko mopô.

Koeku Jesus yóno inúkuke úne

Mt 14.22-33; Mk 6.45-52

¹⁶ Yaneko hahaméne, píhohikopo neko íhikau Jesus xe'ókuke ne mar. ¹⁷ Ivú'ixopohiko vatéke yonópotihiko poixô'oke, íyeukepo pítivokona Kafanáum. Yoko yotíxone, avo seápa Jesus xapákuke.

¹⁸ Yane turíxovone ovóxokeovo ne úne vo'oku xúnati ihunóvoti.

¹⁹ Itoné'e vatékekexeahiko kuteâti singu koetímea, áko'o sei koetímea kílomíturu, apé koéne noíxonehiko inúkuke úne yoneâti íyeuke vatékena. Yane yupihovó koene píkeahiko. Yoko koati Jesus noíxohiko. ²⁰ Ina kixovókoxxa Jesus:

—Hákonoe píke, undíneye —kíxovokoxoane.

²¹ Yane úhepepone isóneuhiko koeku úrukeova Jesus kúveuke vatéke. Énomone yanê'e, hú koéne símea xoko yónokuhiko.

Íhokovo kuteâti koeku nikokónoti ne Jesus

²² Yaneko po'ípone káxe, enepohikoneko xâne irikóvoti poixô'oke mar, ivávakoa ákoyea axénapoa Jesus neko íhikauhiko yaneko ivú'e. Ivávakoamaka ákoyea po'ínu ivú'eti ivú'epo Jesus.

²³ Yanê'e, símo po'ínuhiko vatéke ukeâti pítivokona Tibêriyade. Enepone símoku, ako ahíka neko óvoheixoku níkeahiko páum ike íkoro'ixinevo Jesus xoko Itukó'oviti. ²⁴ Noixôa xanéhiko áko'oyea

Jesus-ya koane íhikauhiko, yane ivu'í kíxoanehiko neko vatéke simôti, pihotínehiko ya Kafanâum oposíkoponoti Jesus.

²⁵ Itopónoane ya poixô'oke mar, hara kíxoahiko:

—Íhikaxotí, ná'aye sími yâyeke?

²⁶ Ina kixovókoxoa Jesus:

—Koati emo'úti ra yunzó'inopinoe, ivévaka: Haina vo'ókuke ne iyupánevoti neíxoneno e indúkea yopósikinonu, itea koati vo'ókuke ne nikokónoti níke koimátaxopitinoe. ²⁷ Hako itukovo nikokónoti ákoti oríko uké'eye kékuna'ixinovo, itea hane kékuna'ixinapu nikokónoti ákoti auké'e, enepone omínoti xâne inámati apéyeati ákotinemo hunókokoku. Yoko énomone ne nikokónoti mbónepikenoe, undi íhae vanúke ikútipasikoponovoti xâne. Anéye ítukeinonuke Itukó'oviti Nzá'a, exókoti xâne indúkeova ne ngxínopike —kíxoane Jesus.

²⁸ Ina kixôa xanéhiko:

—Kutí'ikopo kónoko vitúkea motovâti vitúkea ahá'inovi Itukó'oviti?

²⁹ Ina yumopâ Jesus:

—Hara ahá'inopi Itukó'oviti kitípinu, undi páhoe.

³⁰ Ina kixopâmaka xanéhiko:

—Namo kó'eye iyupánevoti ítike, hoénaxovo xináko, motovâti noíxea úti koane kutípeopi úti? Kutí'ikopomo itúkoiko?

³¹ Yanekôyo, níkoa voxúnoekene neko mána yaneko mêum ákoti apêti, kuteâti koêku ne yutoéti ya emó'uke Itukó'oviti, enepone koêti: “Porexó xanéhiko nikokónoti ukeâti vanúke” koêti.

³² Ina yumopâ Jesus:

—Koati emo'úti ra yunzó'inopinoe, ivévaka: Haina Muíse porexópeanoe ne nikokónoti íhae vanúke, itea enepone koati kaná'uti nikokónoti ukeâti vanúke, Nzá'a porexópeanoe.

³³ Vo'oku enepone nikokónoti poréxopike Itukó'oviti, énomone ra ukeâti vanúke iko'ínamakopoti xâne yara kúveu mêum.

³⁴ Ina kixôa xanéhiko:

—Unaém, peréxaveakopo uhá koeti káxe ne nikokónoti kíxene.

³⁵ Ina kixovókoxopamaka Jesus:

—Undíne itukóvo ne nikokónoti poréxoti xâne yara kúveu mêum inámapea. Enepone simôti njokóyoke, kutí ngxoâtimo kuteâti xâne itopónovoti níkea ákotinemo épekeaku hímakati. Koane kutí koetimo xâne itopónovoti énoyeovo úne ákotinemo épekeaku úne. ³⁶ Itea ngoyúhoinopeanoe ákoyea yakútíponu upánini neíxonu. ³⁷ Uhá koeti koêkuti xâne pónenu Nzá'a kutípeonu, énomonemo simonû. Yoko enepone xâne simónuti,

ákomo kalíhuina nguríkea. ³⁸ Vanúke úngea. Haina nzimínoti indúkea ânja, itea nzimínoti indúkea ahá'inonu ne Pahukónuti yara kúveu mêum. ³⁹ Yoko hara ahá'inonu ne Pahukónuti yâyeke ákoyea ápahuina évoem xapákuke ne uhá koeti xâne poréxonuke kutípeonu. Yoko ngoexépukopatihikomo enepo

simapúne hunókoku ra mêum. ⁴⁰ Vo'oku koati ahá'inoahiko Nzá'a ápeinoa inámati apéyeati ákotinemo hunókoku ne uhá koeti noixónuti koane kutipónuti, undi Xe'éxa. Yoko ngoexépukopatihikomo simapúne hunókoku ra mêum — kixovokoxoane Jesus.

Turixóvone poé'ainoa isóneu jûdeuhiko ne Jesus

⁴¹ Yane kapáhakinova jûdeuhiko ne Jesus vo'ókuke neko yûho itúkeovo nikokónoti ukeâti vanúke. ⁴² Hara kixókokohiko vo'ókuke:

—Eneporâ'a, hainá'ikopo Jesus xé'a Yûse? Hainá'ikopomaka véxone ne há'a yoko êno? Ná'ikopo koeti koyúhoino kó'oyene itúkeovo ukeâti vanúke? —kixókokohiko.

⁴³ Ina kixovókoxoa Jesus:

—Hákonoe kepahákinova ra yûnzo. ⁴⁴ Ako ápahuina xâne motovâti símeonu enepo hákotimo itukovo ísimonuke Nzá'a, enepone Pahukónuti yâye, epó'oxo ngoexépukopatihikomo simapúne hunókoku ra mêum. ⁴⁵ Hara kôe ne yútoe porófeta koyúhoti emo'u Itukó'oviti mekúke: “Íhíkaxotimo heú koeti xâne ne Itukó'oviti” kôe. Hukínóvoti itúkeovo simónuti ne uhá koeti xâne poréxonuke Nzá'a kámea koane éxea koêku ne ihíkavoti íhae xokóyoke. ⁴⁶ Ako xâne noixoâti ne Nzá'a. Poéhane ûndi noixôa, undi íhae xokóyoke. ⁴⁷ Koati emo'úti ra yunzó'inopinoe, ivévaka: Enepone kutipónuti, ápeinoane ne inámati apéyeati ákotinemo hunókoku. ⁴⁸ Undíne itukóvo ne nikokónoti poréxoti xâne yara kúveu mêum inámapea. ⁴⁹ Enepone yoxúnoekene, níkoa neko mána yane mêum ákoti apêti, itea kóyeane ívohikeovo. ⁵⁰ Kene ne nikokónoti ngxínopikeno, énomone ne evesékeati vanúke porexoâti ne uhá koeti xâne nikoâti ákoyea uké'exa pevóti. ⁵¹ Undíne itukóvo ne nikokónoti evesékeati vanúke poréxoti xâne inámapea. Koêkuti nikoâti, apêtino inámati apéyeati xokóyoke ákotinemo hunókoku. Yoko enepora nikokónoti mboréxoake ne xanéhiko yara kúveu mêum motovâti ingó'inamakopea, énomone ra mûyom —kixovokoxoane Jesus.

⁵² Koati okopókokoti isóneunoa jûdeuhikoya. Hara kixókoko:

—Namo kixoaye níkaxeovi nau mûyo ra hóyeno?

⁵³ Ina kixovókoxoa Jesus:

—Koati emo'úti ra yunzó'inopinoe, ivévaka: Enepomo hákoti kutí kixêa nikokónoti ra mûyom, koane hákoti kutí kixêa ekâti ra indína, undi íhae vanúke ikútipasikoPONOVOTI xâne, áko'omo xikóyokenoe ne inámati apéyeati ákotinemo hunókoku. ⁵⁴ Itea koêkuti kutí kixoâti nikokónoti ra nau mûyom, koane koêkuti kutí kixoâti ekâti ra indína, énomonemo apê ya xokóyoke ne inámati apéyeati ákotinemo hunókoku, koane ngoexépukopatimo enepo simapúne hunókoku ra mêum. ⁵⁵ Vo'oku kuteâti

koeku koati únati nikokónoti yoko ekâti, énomonemaka koéneye ra mûyom yoko indína. ⁵⁶ Koêkuti xâne kutí kixoâti nikokónoti ra mûyom, koane koêkuti kutí kixoâti ekâti ra indína, inámapotike apéyeati ukeâti ya njokóyoke óvoheixo, yoko anêngomaka xokóyoke. ⁵⁷ Kuteâti koeku itúkeovo úkeaku uhá koeti apéyeati ne Nzá'a, enepone Pahukónuti yâyeke, epó'oxo kuteâtimaka ínzuinovo xunako Nzá'a ya uhá koeti ngixoku indúkeovo, énomonemakamo ngoéneye indúkeovomo ukínoaku ne inámati apéyeati ákotinemo hunókoku ítuke ne xâne kutí kixónuti nikokónoti. ⁵⁸ Anéye ra nikokónoti evesékeati vanúke. Yoko yupíhova ákoyea malíke'eka neko nikokónoti, nika yoxúnoekene. Vo'oku enepohikonê'e, níkoa yanekôyoke, itea kóyeane ívohikeovo. Itea koêkuti xâne nikoâti ra nikokónoti ngixínopikeno, apeínoatimo apéyeati ákotinemo hunókoku xoko Itukó'oviti —kíxovokoxoane Jesus.

⁵⁹ Yoko sinâgogake, enepone íhikaxovoku hó'e jûdeu, óvoheixo ne Jesus ya Kafanâum íxómoti íhíkaxo enepo koyuhôa ra koekútihiko.

Poe'aînoa isóneu xanéhiko ne yuho Jesus

⁶⁰ Kamoánehiko neko yúho Jesus, éno xâne xapákuke neko hokoâti koêti:

—Tiú'iti emo'úti yúho râ'a. Kutí'ikopomo itôa kámokenoyea? —kíxoanehiko.

⁶¹ Yoko exó kíxeane Jesus isóneuhiko ákoti koyuhó'inoati. Éxoa kapáhakinova neko yuhómeku. Hukínóvoti kíxeahiko:

—Koati poe'aînoati iséneu ne yunzómeku, haîna? ⁶² Ná'ikopomeamo kó'eye iséneunonu, undi íhae vanúke ikútipasikoponovoti xâne, enepo neixánu aúngopeovo xoko úngeaku, enepone óvonzeixoku inúxotike? ⁶³ Koati isoneûtike véko inámapea ne xâne, kene haina nautíke ngíxo. Enepora yunzó'inopinoe, énomone iko'ínamakopo xâne, porexoâtimaka inámapoti apéyeati ákotinemo hunókoku. ⁶⁴ Itea kóyeane ápeyeya ákoti akutíponu xepákukeno —kíxovokoxoane Jesus.

Yoko éxoane Jesus ukeâti inâ apê hokoâti, itukóvotiye ne ákoti akutípoa xapákuke neko xâne, koane itukóvotiye ne itúkoheovoti koeku hókea, enepone kurikoâtikomo xoko xanéhiko puvâti. ⁶⁵ Ina kixovókoxopamaka Jesus:

—Énomone ngixínopikenoemeku ákoyea ápahuina simónuti, enepo hákoti itukovo Nzá'a porexôa símeonu —kíxovokoxoane.

⁶⁶ Vo'ókuke neko yuho Jesus, éno xâne xapákuke neko hokoâti kurikópati hókea. Ákone axénaheixahiko. ⁶⁷ Ina kixovókoxoa Jesus neko nduse koeti íhikau:

—Kene itínoe, kehá'amaka kiríki hékinu?

⁶⁸ Ina yumopâ Simaum Péturu:

—Unaém, kutí'ikoponi hakápa ûti? Poéhane xikóyoke kámea uti emo'úti poréxoti xâne inámati apéyeati ákotinemo hunókoku. ⁶⁹ Kutípopi ûti, epó'oxo véxoa itúkeovo îti ne Sasá'iti Páhoenovi Itukó'oviti —kíxoane.

⁷⁰ Ina kixovókoxoa Jesus:

—Koáhati ûndi noivókoxopinoe, itínoe nduse koêti, itea kóyeane ápeyea póhuti xepákukenoë koati ovoxe Ndeâpu —kíxovokoxoane Jesus.

⁷¹ Yoko Njûda kíxo, enepone xé'a Simaum Iskarióti, vo'oku énomone itukóvo neko kuríkotimo Jesus xoko xanéhiko puvâti. Yoko koatímaka po'ínu íhikau Jesus nê'e xapákuke neko nduse koêti.

7

Muhíkinova ámeno ne Jesus, ako akútipoa itúkeovo páhoe Itukó'oviti

¹ Ikénepoke ra koekútihiko, ehákoa Jesus ne pitivókohiko ya Ngalíleya. Opósikoa ákoyeane píhaheixa ya Njúdeya, vo'oku ápeyea tutíhiko jûdeu oposí'ixoati kíxoaku koépekea. ² Yoko ákone ahíkapu kaxena áyui jûdeu ya hó'eke iháxoneti áyui Tabenákulu.

³ Ina kíxo Jesus ne ámeno:

—Hákone yovóheixo yâyeke. Píhe ya Njúdeya motovâti noíxeamaka ítikeyo ne hokópitiya. ⁴ Vo'oku enepone kahá'ati ipúhikea íha xapákuke xâne, ako yusíka he'onó kíxea ko'ítukeyea. Koeku itíki itukéti kuteâti ne ítikeye, yéxakapu uhá koeti xanéhiko —koénehiko.

⁵ Muhíkinova neko ámeno Jesus, ako akútipoa itúkeovo ukeâti xoko Itukó'oviti. ⁶ Ina kixoáhiko Jesus:

—Avo simápu kaxena mbíheia. Kene itínoe, koêkuti kehá'ayiku píhi, motóva píhi. ⁷ Ako omótova púveopinoe ne xanéhiko yara kúveu mêum. Kene ûndi, puvónuhiko vo'oku ngaúhupu'ikinoa váherevoko. ⁸ Pihénoe ayuítike, itea avo mbíha vo'oku avo simápu kaxena mbíheia —kíxoanehiko Jesus.

⁹ Koyuhoâne Jesus nê'e, ôvaikone ya Ngalíleya.

Pihoné'e Jesus xapa áyui jûdeu iháxoneti Tabenákulu

¹⁰ Ikénepoke píhine ne ámeno Jesus ayuítike, pihónemaka ne Jesus. Mayane he'onó koeti píheia puvâti noíxeokono. ¹¹ Yoko oposí'ixotine Jesus ne tutíhiko jûdeu apêti ayuítike.

—Námea nê'e? —kixókokohiko.

¹² Ako tópi koeku yúho neko êno xâne vo'ókuke. Hara kôe po'ínuhiko:

—Itípakovoti ne hóyeno.

Itea hara kôe po'ínuhiko:

—Áko'o, koati aupú'ikoti xanéhiko nê'e —koéhiko.

13 Itea he'ono'ú koeti koyúhoyeahiko vo'oku píkea tutíhiko jûdeu.

14 Yoko simotíne kûku ne ayuíti, enepone póhuti sêmana yónoku. Yane pihóne ne Jesus íhikaxea ya témpulu, enepone hána'iti imokóvokuti. 15 Iyúpaxova tutíhiko jûdeu. Hara koe yúho vo'ókuke:

—Enepora hóyeno, ako íhikauvo. Ná'ikopo kíxoaye éxea uhá koêti ra koekúti?

16 Ina kixovókoxoa Jesus:

—Enepora íhíkavoti ínzikaxone, haina ukeâti ya njokóyoke. Koati ukeâti xokóyoke ne Pahukónuti ngoyúhoyea emó'u. 17 Enepone kahá'ati itúkea aha Itukó'oviti, exoâtimo koêku ra íhíkavoti itúkeovo koati ukeâti ya xokóyoke, áko'o itúkeovo njokóyoke úkea.

18 —Enepone xâne koyúhoti isoneú kíxone, koati oposí'ixoti iháyu'ikeekono, itea enepone oposíkoti iháyu'ikea ne pahukoâti, énomone kana'û yúho, koane ako semékekexa yúho nê'e. 19 Koati Muíse porexópeano ra Ponóvoti Kixovókuti, háina? Itea ako ápahuina xâne xepákuke itukoâti. Na koeti yopósikino képekinu? —kíxovokoxoane.

20 Ina yumopâ xanéhiko:

—Koatímea urúkovopiti ndémoniu koesáyu'ixoti iséneu, íkítixinake apêti kahá'ati koépekeopi —kíxoanehiko.

21 Ina kixovókoxoa Jesus:

—Poéha iyupánevoti índuke, yane heú kénoe iyípaxivoa. 22 Koeku itúkeovo páhoenopinoe yútoe Muíse sirkunsidá kíxi hóyeno kalivôno, muhíkova itukovo ya sâputu írikeovo kónokea sirkunsidá kíxi, kóyeane itíkinoe. Yoko haina ukeâti xoko Muíse nê'e, itea koati ukeâti xoko voxúnoekene, enepone turi viyénoxapa. 23 Koeku sirkunsidá kíxi kalivôno ya sâputu motovâti kousokeovo neko páhoenopi Muíse itíki, ná'ikopo koeti ímeikinovonu koeku ngoíteovo hóyeno ya sâputu, mborexoâti heú kó'iyea unátipea ákotine yuvâti? 24 Hako keyuhôa itúkeovo pahukóvoti ne ínixene itúkeovo ákoti aunáti, hákoti yexôa koêku. Konókoti yopósiki póneovoxo iséneunoa inúxotike tumúneke keyúhoyi —kíxovokoxoane Jesus.

Ako tópi kó'inoaku isóneu jûdeuhiko ne Jesus

25 Yane ápe íhaehiko Njeruzálem koêti:

—Haina énomone opósiuti koépekeokono rá'a? 26 Yokómoma, koati anéyetine xapákuke xanéhiko yoko ákone saya'íkoati. Hainámea kutipoâtine inuxínovitihiko itúkeova ne Mésiya, enepone páhoe Itukó'oviti koíteovo xâne? 27 Itea koati vexoâti úkeaku rá'a. Enepomo síma ne Mésiya, ákomo exeâti úkeaku —kixókokonehiko.

28 Koeku íhikaxea Jesus yane témpulu, kóhonoko emó'u kó'iyea:

—Ikítixatinoe yexónuti koane yexoâtimaka ne úngeaku? Haina nzimínuti indúkoponea ânja, itea enepone Pahukónuti nzímea, koati kaná'uti nê'e yoko ákonoe yéxa. ²⁹ Poéhane ûndi exôa, vo'oku itúkeovo úngeakune xokóyoke, yoko énomonemaka pahukónu nzímea —kíxovokoxoane Jesus.

³⁰ Yanê'e, mani ika'ákoti Jesus ne tutíhiko jûdeu, itea ako kíxoakuhiko vo'oku âvoyea simápu kaxena namúkeokono ne Jesus. ³¹ Itea kóyeane enó'iyea kutípoti Jesus xapákuke neko êno opoíkovi xâne kamokénoati. Hara koe yuhóhiko vo'ókuke:

—Enepo simané'e ne Mésiya, enepone iyupánevoti ítukemo, anu'úkoatiperameamo xunáko ítuke ra hóyeno? Koati énomone nê'e —koéhiko.

Pahukókono ika'ákoponoti Jesus

³² Kameáne farízeuhiko kixoku koeku yûho ne xanéhiko vo'oku Jesus, ina pahukôa neko koyónotihiko hána'iti imokóvokuti iká'akoponea Jesus. Yoko kaha'iné kixómaka farízeu ne tutíhiko sasedóti inuxínuti jûdeu hó'eke pahúkea neko ika'ákoponoti Jesus.

³³ Ina kôe ne Jesus:

—Ákonemo ánju'ikene xepákukenoe, yane mbihópotinemo xokóyoke ne Pahukónuti yâye yara kúveu mêum. ³⁴ Yoposíkonutinoemo, itea ákonemo ínixepanau. Koáne, ako omótova yéni xoko yonómboku.

³⁵ Ina kixokóko ne tutíhiko jûdeu:

—Ná'ikopomeamo yonópo rá'a ákoinokenemo vínixapana? Yonópotiperameamo xapákuke viyénoxapa kurivókokoxopovoti xâne po'íkehiko poké'e motovâti íhikaxeamaka xâne ákoti itukapu viyéno jûdeu? ³⁶ Kutí'oxomea kíxo enepo koyuhómeku: “Yoposíkonutinoemo, itea ákomo ínixepanau” koáne “Ako omótova yéni xoko yonómboku” koeméku? —kixókokonehiko.

Íhokova Jesus ne uke úne vo'eroo vo'ero koyêti

³⁷ Yaneko káxe hunókoku ne ayuíti, enepone koati teyonéti káxe, xe'ó koéne ne Jesus kóhonokea emó'u koyúhoyea xapa xâne. Hara kíxovokoxoa:

—Enepone xâne eopâti kuteâti eópone ne épeu úne, kená'akapane njokóyoke maka ítapanapune yane mbóneakemo, kuteâti koeku xâne itopónovoti ya úne. ³⁸ Koêkuti kutipónuti, haramo koéneye xokóyoke ne mbóneake porexoâti inámapea, koati êno hunôti úne ákoti áka, kuteâtimaka koyúhoyeovo emó'uke Itukó'oviti —kíxovokoxoane.

³⁹ Yoko koati koyuhó'iyeani Jesus koêku ne Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti, námoemo ne kutípotihiko Jesus. Vo'oku avo pahúkakana nê'e ya koeku âvoyea pihápa vanúke ne Jesus, koeku âvoyea itúkapumaka hána'iti ihayú'utiya.

40 Xapákuke neko êno xâne kamokénoyeati emó'u, ápehiko koêti:

—Koati énomone porófeta kúxone úti símeamo râ'a.

41 Ina koehíkomaka po'ínu:

—Koati énomone Mésiya râ'a, enepone páhoe Itukó'oviti koíteovo xâne.

Ina apémaka po'ínuhiko koêti:

—Yusíkoikopo itúkeovo ukeâti Ngalíleya ne Mésiya?

42 Ákoikopo okóyuhua emo'u Itukó'oviti koêku ne Mésiya itúkeovomo ámoripono Ndávi, enepone teyonéti natina viyénoxapa mekúke? Ákoikopomaka okóyuhua itúkeovo Mbélem, úkeakumaka Ndávi, ipúhikomo? —kixókokonehiko.

43 Yane koati hazakeôvokokoti ne xanéhiko vo'oku Jesus.

44 Yoko xapákuke neko xâne, ápe kaha'âti iká'akea, itea akó'oti kíxoakuhiko.

Kayuhíkopovo xoko tutíyehiko ne pahoéti mani ika'ákoponoti Jesus

45 Yane kayuké koépone ne koyónoti hána'iti imokóvokuti xokóyoke ne tutíhiko sasedóti inuxínoti júdeu hó'eke koáne xoko farízeuhiko.

Ina kixôa pahukoâtihiko:

—Na koeti ákoino yamápanoe?

46 Ina yumopâhiko:

—Ako po'i xâne itopónoati unako koyúhoyea ne hóyeno.

47 Ina kixôa farízeuhiko:

—Hainámaka aupú'ikopitinenoe ne hóyeno? 48 Ako ku-tipoâti nê'e xapákuke úti, uti pahúkoti hiko yoko uti farízeu.

49 Kene ne xanehí koêti hokoâtine, enepohikone ákoti exâ ne Ponóvoti Kixovókuti hó'e úti, kayumákapunehiko. Poéhane ipíhoponeokonohikomo nê'e —kíxoanehiko.

50 Yoko eneponeko Nikôdemu noixóponoti Jesus yanekôyo, koati póhuti xapákuke neko farízeuhiko. Hara kíxovokoxo po'ínuhiko:

51 —Yane Ponóvoti Kixovókuti hó'e úti, yusíkoikopo tumuné kó'iyea koyúhoyeovo kónokea ipíhoponeokono ne xâne koeku âvoyea paréxakana koyúhoyea? koeku ákoyeamaka vakámokenoyea koêku ne ítuke? —kíxovokoxoane.

52 Ina yumopâ po'ínuhiko farízeu:

—Ití'ikopomaka íhae Ngalíleya, ketíxinoake? Íhikexapa ne yutoéti emó'uke Itukó'oviti, yane neixoâtimo ákoyea ápahuina porófeta koyúhoti emo'u Itukó'oviti ukeâti Ngalíleya —kíxoanehiko.

(53 Yane píhohikopone óvokuke póhutihiko neko xâne.

8

Sêno pahukóvoti

¹ Kene Jesus, hane yonópo xoko kali mopôî iháxoneti Olívera. ² Yuponíne ina kayukópovo hána'itike imokóvokuti ya Njeruzálem, koane pihínoa uhá koeti xâne. Yane ivátakone Jesus koane íhikaxea xanéhiko. ³ Yoko ápe sêno ómonehiko éskiriba yoko farízeu xoko Jesus. Inu'íkokonoti kapíneyea hóyeno ákoti itukapu íma neko sêno. Enepohikone omâti, pahúkoa xe'ó kó'iyee nonékuke uhá koêti neko xâne. ⁴ Ina kixohíko Jesus:

—Íhikaxotí, enepora sêno, koati inu'íkokonoti kapíneyea hóyeno ákoti itukapu íma. ⁵ Yutóxovo Ponóvotike Kixovókuti yútoe Muíse kónokea hepókeokono ya mopôî, kuteâti ra sêno, ímókone ivakápu. Kene íti, na kó'eye yiúho vo'ókuke? — kíxoanehiko.

⁶ Itea kó'inokeneye yuhóhiko, koati oposí'okovoti Jesus, kaha'aínoatihiko pahúkeovo ya yumópope motovâti koyúhoyeahiko itúkeovo pahukóvoti. Yane ina yupunínikovo ne Jesus yutóxea poké'eke ya vó'u. ⁷ Vo'oku ákoyea káyunuka farízeuhiko kaha'aínoati yumópea, yane exépukopone ne Jesus. Ká'aye kíxovokoxoa:

—Enepone ákoti pahúnevo xepákukeno, énomone inuxá hepókea ra sêno —kíxovokoxoane.

⁸ Yane yupúninikopovonemaka yutóxea poké'eke. ⁹ Kameánehiko neko yúho, pohú pohu koépone píhohikopea, inixópovotihiko itúkeovo pahukóvoti. Enepone yékotenohiko xapákuke inuxópo. Ehane póhuxovo ne sêno xoko óvoheixoku nonékuke Jesus. ¹⁰ Yane xe'oo koépone ne Jesus. Noixoâne áko'oyeane neko po'íhiko xâne koane póhuxeovo ne sêno nonékuke, hara kíxoane:

—Senó, náhiko ne isímopiti yâye koyúhoti ápeyee váhere ítike? Ákone inixoâti kónokea hipókikono?

¹¹ —Áko'one Unaém —koéne.

Ina kixôa Jesus:

—Ngúteanemaka. Ákomaka njepákapi. Pihépane, itea hákone yaukôa itíki ne váhere ítike —kíxoane.)

Jesus itukóvo kouhápu'ikoti xâne yara kúveu mêum

¹² Ina kixovókoxoakomaka Jesus neko xanéhiko:

—Undíne itukóvo kouhápu'ikoti xâne yara kúveu mêum. Enepone hokónuti, ákomo ávaheixa hahákutike itea kouhápu'ikokonotimo uhá koeti kóyeku, vo'oku ápeyee ne inámati apéyeeati xokóyoke ákotinemo hunókoku —kíxovokoxoane.

¹³ Ina poe'aínoa isóneu farízeu koane kíxeahiko:

—Koati itíne koyuhópovo itíkivo kouhápu'ikoti xâne yara kúveu mêum. Ako omótova kutípeokono ne yiúho —kíxoane.

14 Ina kixopâhiko Jesus:

—Yusíkoti itúkeovo ûndi koyuhópovo itúkeova kuteâti ra yûnzó, itea kóyeane itúkeovo koati kaná'uti ra yûnzó vo'oku énjóa ne úngeaku koáne ne yonómboku. Kene itínoe, ako yéxa ne úngeaku simóya ne yonómboku. 15 Enepone iséneunoa ne koekúti, pohu isoneú kíxenenoe, ako takápapu. Kene ûndi, ako ínjaneye xâne kuteâti ne iséneunonu. 16 Itea enepo ngoyûho koêkuti íninjone vo'ókuke ra xâne, koati kaná'uti ra yûnzó, vo'oku haina mbohúxinovati koeku kó'inoaneye inzóneu, itea énomonemaka koéneye isóneunoa ne Pahukónuti nzímea yâye. 17 Yoko yane Ponóvoti Kixovókuti yútoe Muíse hé'e, yutóxovomaka kónokea kutípeokono yuhôti koeku pí'ayea noixoâti koane koyuhó'iyeeati koêku. 18 Ngoyúhoane ne ngoêku. Koane Nzá'a, enepone Pahukónuti nzímea yâyeke, koyúhonumaka —kíxovokoxoane Jesus.

19 Ina kixoáhiko jûdeu:

—Na óvo ne yá'a?

Ina yumopâ Jesus:

—Ákonoe yéxanu. Simóya ne Nzá'a, ákomaka yéxa. Eneponi yexánu, manímaka yexoâti ne Nzá'a —kíxovokoxoane Jesus.

20 Enepo koyuhoâne Jesus ra koekútihiko, hána'itike imokóvokuti ya Njeruzálem óvo, ya xoko kuríkokonoku tiûketi íparaxokonoke Itukó'oviti. Yoko ako ika'ákoti Jesus vo'oku ávoyea simápu kaxena namúkeokono.

Itukóvotiye ne Jesus

21 Ya po'íkemaka, hara kíxovokoxoa Jesus ne jûdeuhiko:

—Mbihopeôpitinenoemo. Yoposíkopononutimo, itea yevókovotimo ya pehúnevo. Koati xané kixepoâtimo ivékivo vo'oku ako omótova yenópi xoko yonómboku.

22 Ina kixokóko ne jûdeuhiko:

—Kahá'atiperamea koépekopeovo kutí'inoke koyuhoâti ákoyeamo omótova vonópea xoko yonópokumo?

23 Ina kixoá'ikomaka Jesus:

—Koati itínoe íhae yâye yara poké'e. Kene undi, vanúke úngea. Itínoe íhae ra kúveu mêum, kene haina undi íhae yâye. 24 Hukínóvoti ngíxeopinoe yévokivomo ya pehúnevo. Koati xané kixepoâtinoemo ivekápu, vo'oku enepo hákoti kitipónu indúkeovo énomone ne ngixínopike, yevókovotimo ya pehúnevo. Koati xané kixepoâtimo ivékivo —kíxovokoxoane Jesus.

25 Ina kixoáhiko jûdeu:

—Kutí'ikopo îti?

Ina yumopâhiko Jesus:

—Énomone kuteâti ngixínopike ukeâti inâ ndurixóvo ínzikaxea. 26 Mani êno yûnzó ve'ókuke, mani enjókopitinoe

pehúnevo. Itea enepone Pahukónuti nzímea yâyeke, koati kaná'uti nê'e, kuti'inoke ngoyuhoâti xapákuke xâne yara kúveu mêum ne ngámone xokóyoke —kíxovokoxoane.

²⁷ Itea enepohikoneko xâne, ako éxa itúkeovo Há'a íhae vanúke kixínoahiko Jesus. ²⁸ Hukinóvoti kíxovokoxeamaka Jesus:

—Enepo kexépukanune tikótike, undi íhae vanúke ikútipasikoponovoti xâne, ínamo yexâ indúkeovo énomone ne ngxínopike, koane yexoâtinenoemo yanê'e ákoyea itúkapu isoneú ngíxone nzóko, itea itúkeovo póhutine íhikaxeonuke Nzá'a ne ngoyúho. ²⁹ Yoko enepone Pahukónuti nzímea yâyeke, anéye njokóyoke. Ako kurí íxanu mbóhuxeovo, vo'oku kóyekune indúkea koekútihiko iko'élokexeati okóvo —kíxovokoxoane Jesus.

³⁰ Uke'éxoane Jesus koyúhoyea ra koekútihiko, êno xâne ku-tipoâti.

Yuhu Jesus koeku itevoti ne pahúnevo yoko ovóheixotiko

³¹ Ina kixovókoxoa Jesus neko jûdeuhiko kutipoâti:

—Enepomo hákoti itevóki ra íhíkauvoti yunzó'inopinoe, itimo koati kaná'uti hokónuti ³² epó'oxo yexoâtimo ne kaná'uti kixovókuti íhae xoko Itukó'oviti, yane itívoatimo ne kotíveti kéyeku.

³³ Ina kixôa jûdeuhiko:

—Uti ámoriponoiko Âbraum. Ako vitúkeovoku akaúti. Ná'ikopo koeti “Ítívoatinemo ne kotíveti kéyeku” kixínevi?

³⁴ Ina yumopâ Jesus:

—Koati emo'úti ra yunzó'inopinoe, ivévaka: Uhá koeti xâne ovóheixoti pahunévotike, koati ákau váhere kixovókuti. ³⁵ Yoko enepone akaúti, ápe hunókoku óvoheixea óvokuke únae. Haina kóyekutine xokóyoke. Itea enepone xé'a ne únae, koati ákoti hunókoku óvoheixeyaa. ³⁶ Koeku itúkeovo ûndi koitívopinoe, undi Xe'exa Itukó'oviti, koati itévotine. ³⁷ Énjoa itíkivonoe koati ámoriponoiko Âbraum, itea kóyeane kehá'ayi képekinu vo'oku ákoyea yakáha'a ne ínzikaxeopike. ³⁸ Enepohikone kixovókuti noínjone itúkea Nzá'a, énomone ngoyúho. Kene itínoe, hane itíko, neíxone itúkea yá'a.

³⁹ Ina kixopâmaka jûdeuhiko:

—Âbraum vitúko ha'a úti.

Itea hara kíxovokoxoa Jesus:

—Itukápuxo Âbraum itíkonoe yá'a, hékaikopo kixoku itúkeovo ne Âbraum. ⁴⁰ Itea koati yoposíkoti képekinu, undi koyuhó'inopeati ne kaná'uti kixovókuti ngámone xoko Itukó'oviti. Ako ákoeneye kixoku itúkeovo Âbraum. ⁴¹ Koati kixoku itúkeovo ne yá'a hekóponoe.

Ina kixopâhikomaka jûdeu:

—Haina uti apehí koêti ákoti há'a. Poéhaxo ne Ha'a úti, énomone ne Itukó'oviti.

⁴² Ina kixovókokoxopamaka Jesus:

—Eneponi itukápuxo yá'a nê'e, mani koati ákoti omotóvonu yokóvo, vo'oku koati úngeakune xokóyoke koeku nzímea yâyeke. Yoko hainámaka isoneú ngíxone nzímea itea énomone pahukónu yâyeke. ⁴³ Énjakapivo ákoinoke yexa yûnzó? Vo'oku koati mokerexó keyítinoe. ⁴⁴ Itínoe koati hokoti Ndeâpu. Énomone itíko yá'a. Yoko ukeátinekene, koati koépekenati nê'e. Ako káxuhevekapu nê'e kaná'utike kixovókuti vo'oku akó'oti ne kaná'uti kixovókuti xokóyoke. Enepo semekékexo, motókea kíxeaneye vo'oku koati kixóvokune. Koati semékenovo'iti nê'e. Koatímaka poéheve ne uhá koeti semekéno'iti. ⁴⁵ Vo'oku ngoyúhoyea ne kaná'uti kixovókuti íhae xoko Itukó'oviti, énomone ákoino yakútiponu. ⁴⁶ Ápeikopo xepákukenoé motovâti koyúhoyea ápeyeya mbahúnevo? Koeku itúkeovo kaná'uti ra yûnzó, ná'ikopo koeti ákoino yakútiponu? ⁴⁷ Enepone xâne hokoti Itukó'oviti, usó kóye kámokenoyea emó'u. Kene ákoinokenoe yakámokenonu, koati vo'oku ákoyea itíkapunoe hokoti Itukó'oviti —kíxovokoxoane Jesus.

Yuhó Jesus koeku Ábraum

⁴⁸ Ina kixoá'ikomaka jûdeuhiko:

—Koati tokopóvoti visóneunopi itíkivo samarítanu, úroevo ndémoniu, isáyú'ixinovoke iséneu.

⁴⁹ Yane hara kíxovokoxopamaka Jesus:

—Haina undi úroevo ndémoniu. Koati ngahaná'ikoti iha Nzá'a, kene yíxovonoe kémoke'eyinu. ⁵⁰ Haina ombosíkoti inzáyú'ikeokono, itea ápe kaha'aínonoati yoko énomone ponovô isóneunoa ra koekúti. ⁵¹ Koati emo'úti ra yunzó'inopinoe, ivévaka: Enepone xâne hokoâti ra yûnzó, ákomo uké'exa pevóti.

⁵² Ina kixopâmaka jûdeuhiko:

—Kó'oyene véxoaneoxo itíkivo isáyú'ixovoti isóneu, úroevo ndémoniu. Ivókovone Ábraum, koánemaka ne porófetahiko koyúhoti emo'u Itukó'oviti mekúke, keyúhoikomaka ákoyeamo uké'exa pevóti ne xâne itukoâti ne yíúho. ⁵³ Ití'ikopo teyonéti ya voxú'ikene Ábraum? Ivókovo nê'e, koánemaka ne porófetahiko. Kutí'ikopo íkitixapovo?

⁵⁴ Ina kixovókokoxopamaka Jesus:

—Eneponi itukapu ûndi ihayú'ikopovo, ákoni itúkovo ne inzáyú'ikeokono, itea koati Nzá'a porexónu indúkeovo ihayú'iuti, enepone keyúhonenoe itúkeovo Itukó'oviti Yúnae. ⁵⁵ Itea ákonoe yéxa nê'e. Undíne exôa. Eneponi ongoyúhoa ákoyea énja, mani kutipasí ngoépitinoe indúkeovo semékenovo'iti. Itea énja nê'e, epó'oxo koati indukeâti

yûho. ⁵⁶ Elókea okóvo yoxú'ikene Âbraum noíxeamo ngaxéna. Yoko noíxoane, koane hána'iti elókeyea okóvo vo'ókuke — kixovokoxoane.

⁵⁷ Ina kixopâmaka jûdeuhiko:

—Avo itépana sinkoenta koeti xénaena, keyúhoikomaka neíxi Âbraum?

⁵⁸ Ina yumopâhiko Jesus:

—Koati emo'úti ra yunzó'inopinoe, ivévaka: Tumúneke ápeyea Âbraum, ámbene —kixovokoxoane.

⁵⁹ Énomone yanê'e, namú kixone mopôhi ne jûdeuhiko kahá'ati koépekea Jesus, itea ipúhikopea Jesus neko hána'iti imokóvokuti ya Njeruzálem ákoti noiké'exopati.

9

Koitóva Jesus ne komítí'iyeatinekene

¹ Koeku yónea ne Jesus, noíxone hóyeno komítí'iyeatinekene.

² Ina kixôa íhikauhiko:

—Ihikaxotí, itúkinovoke komítí'iyeatinekene râ'a vo'ókumea pahúnevo? áko'o vo'ókumea pahúnevo há'a yoko êno.

³ Ina yumopâ Jesus:

—Haina vo'oku pahúnevo, koane hainámaka vo'oku pahúnevo há'a yoko êno komítino ra hóyeno, itea maka iyúseane ne xunako Itukó'oviti ya xokóyoke. ⁴ Konókoti vitúkea ítuke ne Pahukónuti yâyeke koêkuiko ápeyea kaxena úti, vo'oku simóvotimo hunókoku ne ko'ítukeyea úti, kuteâti koêku enepo yotixóne. ⁵ Koêkuiko óveam ra kúveu mêum, ûndi kouhápu'iko xâne yara kúveu mêum —kixovokoxoane Jesus.

⁶ Uke'éxone koyúhoyea, ina apurúko poké'eke, kalaká'ikoti móte ya hô'o. Ina veyôa ne móte kaláka'iu, kihú'íkoa ukékuke neko komítiti ⁷ ina kixôa:

—Kípeukeapanapu tânginake Silôe —kíxoane. (Yoko “pahoéti” koêti ne Silôe koêti.)

Ina pího neko komítiti kípoukeoponeovo. Yane ínixopone aukópovo. ⁸ Enepohikoneko múxone oveâti xêrerekuke óvoku, koánemaka ne po'ínuhiko xâne noixóheixoati ixómoyea épemo, hara kixókoko:

—Haína râ'a ne komítiti ixómoti ivatá'ixo yómoti épemea? —kixókokonehiko.

⁹ Ina apê xâne xapákukehiko koêti:

—Énomone nê'e —kixoâti.

Itea hara kôe po'ínuhiko:

—Pó'iti, pohu akó'oti pahuíxa nê'e —koéhiko.

Ina kôe neko unatípeatine komítiyea:

—Énomoneoxo ûndi.

¹⁰ Ina kixôa xanéhiko:

—Ná'ikopo kixévotiye ínixepinoke?

11 Ina yumopâ:

—Ápe hóyeno koéhati Jesus kalaká'ikoti móte ipíhoati ungékuke. Yane pahúkonune ngípoukeoponeovo xoko tángi, enepone víhaxone Silôe. Úngeane mbího ngípoukeoponeovo, yane íninjopone —kíxovokoxoane.

12 Ina kixopâ'ikomaka xanéhiko:

—Ná'ikopo ne hóyeno?

—Ako énja —koéne yumopâhiko.

Epemó'ikoa farízeuhiko neko hóyeno

13 Yane ina omokóno neko hóyeno unatípeatine komítieya xoko farízeuhiko. 14 Yoko sâputu nekôyo, káxe koati sasá'itino evo jûdeu kalaká'iko móte ne Jesus ya hô'o, enepo koitóva neko hóyeno. 15 Ina epemó'ikoa farízeuhiko neko hóyeno kixóvoku ínixopinoke.

Hara kíxovokoxoa hóyeno:

—Áhiukeonu móte ne hóyeno ina ngipoukeoponovo. Kó'oyene íninjopone —kíxovokoxoane.

16 Énomone ápeino po'ínuhiko farízeu koêti:

—Hainá'ikopo páhoe Itukó'oviti neko hóyeno vo'oku ako teya sâputu —koénehiko.

Itea ápe po'ínuhiko koêti:

—Na kíxoaye itúkeovo hóyeno pahukóvoti itukô haná'iti iyupánevoti kuteâti râ'a? —koénehiko.

Énomone kutí'ino okopókokoti neko farízeuhiko. 17 Ina kayukópahikomaka épemo'ikea ne hóyeno unatípotine. Hara kixópahikomaka:

—Kene îti, na kó'inoaye iséneu koeku koíteovopi?

Ina yumopâ hóyeno:

—Kutí'inonu páhoe Itukó'oviti koyuhó'iyeti emó'u —koéne yumópope.

18 Yoko ako akútipoa tutíhiko jûdeu itúkeovoxo komití'iyeatinekene inixópotine. Énomone iháxikinoahiko há'a yoko êno. 19 Yane ina epemó'ikoahiko tuti jûdeu. Hara kíxoahiko:

—Énomone xí'a râ'a keyúhonenoe itúkeovo komití'iyeatinekene? Na kixóvotiye ínixopinoke?

20 Ina yumopâ há'a yoko êno neko hóyeno:

—Véxo itúkeovo xe'exa úti râ'a, koane itúkeovo komití'iyeatinekene 21 itea ako véxa ínixopinokene, koane ako véxa koitóvati. Yépema'ika, vo'oku úsotine. Énomonemo koyuhó'inopea koêku —kíxovokoxoane.

22 Yoko kó'inokeneye yúho neko há'a yoko êno, koati pikoti isóneunoa tutíhiko jûdeuya. Vo'oku koyuhoátine tutiyehiko yanekôyoke kópuhikopekonomo ya íhikaxovoku hó'e ne koêkuti

koyuhoâti itúkeova Jesus ne Mésiya, enepone páhoe Itukó'oviti koíteovo xâne. ²³ Énomone koyúhoinoa há'a yoko êno neko hóyeno itúkeovo úsotine ne xé'a, koane kónokea itúkeovo énomone épemo'ikohiko koêku.

²⁴ Ina ihaxíkopamaka farízeuhiko neko hóyeno unatípeatine komítiyea. Yoko pí'apene iháxikoahiko. Hara kíxoa:

—Yokóyuhua iháke Itukó'oviti itúkeovo koati kaná'utimo ne yihó'inovi. Véxoa itúkeovo koati pahukóvoti neko hóyeno.

²⁵ Ina kixôa hóyeno:

—Itúkeovo pahukóvoti, ako énja. Poéhane éngo ngomítiyea nóvo, itea kó'oyene íninjopone —kíxovokoxoane.

²⁶ Ina aukópamaka farízeuhiko kíxoa:

—Na kixó'oye koíteovopi? Na kíxoaye poréxeopi ínixepi?

²⁷ Ina yumopâ hóyeno:

—Ngoyúhoinopeanenoemeku, itea ákonoe yakútiponu. Na koeti kehá'ainonoe ngáyukopeakomaka? Keha'átinoemea itíkivomaka íhikau ne hóyeno? —kíxovokoxoane.

²⁸ Yane oríxoane farízeuhiko. Hara kíxoahiko:

—Itíne itukóvo íhikau nê'e. Kene uti íhikau Muíse. ²⁹ Véxone yúho'ixea Itukó'oviti, poéhane Muíse. Kene ne hóyeno kíxene, muhíkova úkeaku ako véxa —kíxoanehiko.

³⁰ Ina yumopâ neko hóyeno:

—Kouhé'exovoti ákoyea yéxanoe úkeaku, itea íninjopone vo'ókuke. ³¹ Véxoa ákoyea yumapa xâne pahukóvoti ne Itukó'oviti, itea hane yumópo, teyoâti yoko itukeâti âha.

³² Ukeátine inâ apê ra kúveu mêum, ako kámeaku xâne ápeyea koitóvoti komítí'iyeatinekene. ³³ Eneponi hákoti itukovo páhoe Itukó'oviti neko hóyeno, ákoni ítone itúkea —kíxovokoxoane.

³⁴ Ina kixopâmaka farízeuhiko:

—Inípono itúkeovo iti xâne pahukóvoti ukeátinekene inâ yapê xoko mémaina, kehá'aikomaka íhikexivi? —kíxoanehiko.

Yane kópuhikeanehiko ho'úxinovoku hó'e.

Koêku ne po'ínuhiko xâne kutí koeti komítiti ikútixapovoti ponóvoti

³⁵ Yoko eyékokoxoane Jesus kixókonoku ne hóyeno koítovone. Itopónoane, hara kíxoa:

—Kitípoa ne íhae vanúke ikútipasikoponovoti xâne?

³⁶ Ina yumopâ hóyeno:

—Kutí'ikopo nê'e motovâti ngutípea Unaém? —koéne.

³⁷ —Énomone ra neíxone kó'oyene, enepora yuhó'ixopiti —kíxoane Jesus.

³⁸ —Ngutípopi Unaém —koéne neko hóyeno, xaneâti ipúyukexea nonékuke íhayú'ikoati.

³⁹ Ina kixoa'ikomaka Jesus:

—Nzimínoke yara kúveu mêum maka ínixapane ne komítiti, koane itúkapuneoxomaka komítiti ne po'okoâti itúkeovo iníxoti. Énomone ngoúhapu'iko, nzimínoke yara kúveu mêum —kíxoane.

⁴⁰ Yoko ápe farízeuhikoya kamokénoyeati yúho. Ina kixohíko Jesus:

—Hainámea keyuhoâti vitúkeovomaka komítiti?

⁴¹ Ina yumopâhiko Jesus:

—Eneponi ítikápuvonoé komítiti, ákoni pehúnevo. Itea koeku íkitixapivonoé koati iníxoti koane exoâtimaka koêku ne kixovókutihiko, énomone kutí'ino anéyetiko pehúnevo —kíxoanehiko Jesus.

10

Íhokova Jesus ne koati únati koyónoti su'úso ya éxetina

¹ Ina kixovókoxoa Jesus:

—Koati emo'úti ra yunzó'inopinoe, ivévaka: Enepone kovesé'uxeovati ípi kûrapena ne su'úso ákoti vekêa páhapeteake, koati ómevoti koane hú'uxokenati nê'e. ² Itea enepone vekeâti páhapeteake, énomone koati koyonoâti ne su'úso. ³ Yane enepone koyónoti pahapéti, míhe'okinoa porexoâti úrukeovo. Yoko éxoá su'úso emó'u ne únae. Koati íha veínoa únae íhaxea póhutihiko su'úsona, ina kopúhikoa meúkeke. ⁴ Enepo kopúhikoane uhá koêti ne su'úsona, inúxinoahiko. Yane pihotínehiko ikéneke. Koáhati exeâtihiko emó'u. ⁵ Ako hokohí íxa xâne ákoti itukapu únae. Kohó'iyeahiko vo'oku ákoyea éxea emó'u —koéne Jesus.

⁶ Itúkinoá Jesus xanéhiko ra xêti apêti íhokoake ne áha íhikaxeahiko, itea ako éxinahiko isóneú kixó'ekone.

⁷ Ina kixovókoxopamaka Jesus:

—Koati emo'úti ra yunzó'inopinoe, ivévaka: Enepone páhapetea kûrapena su'úso, undíne itukóva. ⁸ Uhá koeti simôti tumúneke nzímea, hane koéneye ómevoti yoko hú'uxokenati. Itea enepohikone kutí koeti su'úso, ako itúkeake ne yúho. ⁹ Undíne itukóvo ne koati kaná'uti pahapéti. Enepone vekónuti, ngoítóvatimo. Epó'oxo kuteâti koeku su'úso únati kátarakeovo, ípuhíkeati kûrapena níxaxoponeovo yoko urúkopovatimaka, énomonemakamo koéneye ne kutipónuti. ¹⁰ Koati simínoti oméxea ne ómevoti, koane koépekea yoko kotóhineyea. Kene ûndi, nzimínoti motovâti yupíheovo unáko koêku, ominoândimaka inámati apéyeati ákotinemo hunókoku.

¹¹ —Hara ngoéneye koati únati koyónoti su'úso usó koyêti ivókinova ne su'úsona. ¹² Enepone ahinoêti koyónoti su'úso, póhutine tiúketi itúkinoá ne itukéti, haina únae nê'e, koane hainámaka ituke ne su'úso. Enepo noíxo yovíre keno'ókinoati, kohó'iyea, kurí kixôati ne óyonone. Yane ísukexoa yovíre neko

su'ûso kotohíneatine. ¹³ Kohó'inoke nê'e, vo'oku itúkeovo tiúketi kahá'a kóyoninoake ne su'ûso, kene haina kaha'aînoati unako koêku ne óyonone. ¹⁴ Kene ûndi, hara ngoéneye koati únati koyónoti su'ûso. Énjoa ne óyononem koane éxonuhikomaka, ¹⁵ kuteâti koeku véxeokoko, ûndi yoko Nzá'a. Yoko usó ngóye ivónginova ne óyononem. ¹⁶ Apêtimo po'ínuhiko óyononem ákoti itukapu íhae yáye. Ngonokoâtimakamo nzo'úxoepa xapákuke rá'a. Ivavákoatihikomo ra yûnzo. Yane póhutiponemo ne uhá koeti óyononem, epó'oxo mboéhanemo xapákuke ngoyonoâti.

¹⁷ —Hara ákoinoke omótovonu okóvo Nzá'a, vo'oku ivónginovamo ne óyononem, ínamakamo enjepúkapa. ¹⁸ Hainamo apêti uke'éxoati ra omínjone. Undínemo ihúnokoa kurikópati xoko Itukó'oviti. Ápe njunáko ízunokea koane inzáxikopea. Yoko Nzá'a porexónu ngíxeaneye —kíxovokoxoane Jesus.

¹⁹ Vo'ókuke neko yuho Jesus, aúkopovomaka okópeokoko ne jûdeuhiko. ²⁰ Êno xâne xapákuke koêti:

—Ûroevo ndémoniu nê'e. Koati pepokéxovoti. Na koeti kémokenoinoa?

²¹ Itea ápe po'ínuhiko koêti:

—Ako ákoeneye yuho ûroevo ndémoniu rá'a. Koítovoikopo komítiti ne ndémoniu? —koéhiko.

Epemó'ikokono Jesus xapa ayuíti iháxoneti Dedikásaum

²² Ya Njeruzálem yanekôyoke, koati kaxena kóyuipe jûdeuhiko hó'eke. Énomone ne áyui íhaxonehiko Dedikásaum. Yoko kaxena kásati yanekôyoke. ²³ Hane véko ne Jesus varándanake ne hána'iti imokóvokuti ya Njeruzálem, enepone iháxoneti Varándana Salúmaum. ²⁴ Yane ayákukoane jûdeuhiko. Hara kixóhiko Jesus:

—Námoye keyúhoyi itukóvotiye íti? Itukápuxo íti ne Mésiya, páhoe Itukó'oviti koíteovovi, hákone hi'onó'uxivovi —kíxoanehiko.

²⁵ Ina kixovókoxoa Jesus:

—Ngoyúhoinopeaneno, itea ákonoe yakutíponu. Enepora itukéti índuke ya íháke Nzá'a, énomone exókopinoe indúkeovo koati páhoe. ²⁶ Itea ákonoe yakutíponu vo'oku hainánoe iti óyononem. ²⁷ Enepone óyononem, ivávako yûnzo. Énjoanehiko, koane hokóponuhiko. ²⁸ Mboréxoahiko inámapoti apéyeati ákotinemo hunókoku. Ákomo yanapa ipihóponovokutike, epó'oxo ákomo hu'uxóponoati. ²⁹ Enepone Nzá'a porexónoati, xunané'e ya uhá koêti. Ako itoâti hú'uxoepa xokóyoke. ³⁰ Koati póhutine úti, ûndi yoko Nzá'a —kíxovokoxoane.

³¹ Yane veyó kixone mopôti ne jûdeuhiko, mani hepókoti Jesus, kaha'âtihiko koépekea kuteâti mani kíxoaku yanekôyoke.

³² Ina kixovókoxoa Jesus:

—Êno únatinoe itukéti índuke xepákukeno, páhoenonu Nzá'a indúkea. Énomoneikopo kehá'aino hipókinu vo'ókuke?

³³ Ina yumopâ jûdeuhiko:

—Haina únati itukéti hepókinopike ûti, itea koati vo'oku ákoyea tiya Itukó'oviti, iti xâne kuteâti ûti itíkovoti Itukó'oviti — kíxoanehiko jûdeu.

³⁴ Ina kixovókokoxopamaka Jesus:

—Hainá'ikopo yutoxóvoti yane yutoéti hé'e, enepone Ponóvoti Kixovókuti yútoe Muíse ne koêti: “Ngoé'epepo, itínoemaka kuteâti ûndi, undi Itukó'oviti” koêti? ³⁵ Itukovo “Itínoe kuteâti ûndi, undi Itukó'oviti” kixoâti Itukó'oviti neko xâne iyónoku yúho mekúke, yoko ako omótova pahúkeovo ne emo'u Itukó'oviti, ³⁶ ná'ikopo koeti “Itíkovoti Itukó'oviti” kixínenuoe, vo'oku ngoyúhoyea indúkeovo Xe'exa Itukó'oviti? Koáhati undi noívakoe ítúkea sasá'iti ítuke, koane undímaka páhoe yara kúveu mêum. ³⁷ Eneponi hákoti indukôa itukéti kuteâti ítuke ne Nzá'a, ákoni okónokoa kitípinunoe. ³⁸ Itea koeku indúkea kuteâti ítuke Nzá'a, yusíkoti ákoyea yakútíponu itea vo'ókuke ra itukéti índuke, mani konokoâti kitípinu. Yane mani yexínoati iséneu ítúkeovo póhutine ûti, ûndi yoko Nzá'a, koeku ápeyea ne Nzá'a njokóyoke, koêkumaka ámbeyea xokóyoke —kíxovokoxoane Jesus.

³⁹ Yane kahá'apoaanemaka jûdeuhiko iká'akea, itea itópeovamaka Jesus.

⁴⁰ Ina kayukópovomaka yónea ne Jesus poixô'oke huvêo, enepone Njórdaum, xoko óvoheixoku Xuaum Mbátita áhikexea xâne yanekôyoke inâ turixóvo áhikea. Yane ôvane Jesus-ya.

⁴¹ Yoko koati êno xâne pihinoâti. Hara koe yuhóhiko vo'ókuke:

—Ako iyupánevoti ítuke ne Xuaum Mbátita kuteâti ítuke râ'a, itea uhá koeti yuho Xuâum vo'ókuke ra hóyeno, áinovo koati kaná'uti —koénehiko.

⁴² Yoko ako yumáxapu kutípoti Jesus xapákuke neko xâne.

11

Ivokóvo ne koéhati Lâsar

¹ Ápe hóyeno ka'aríneti koéhati Lâsar, íhae kali ipuxóvokuti iháxoneti Mbétanea, óvokumaka Mâriya yoko Márta, mokéxahiko.

² Eneponi Mâriya, mokéxa ne ka'aríneti, énomone neko ovohévexoti Jesus xêru koane kihuhévexopati ya híyeu tûti.

³ Eneponi mokéxahiko Lâsar, ápe páhoe xoko Jesus. Hara kixóponoa:

—Unaém, ka'aríneti ne ínikene, enepone ákoti omotóva yokóvo —kíxoane.

⁴ Eyekóxoane Jesus, hara koéne:

—Enepone arinéti, hainamo koepékoati itea iháyu'ikeokonokemo xunako Itukó'oviti vo'ókuke, epó'oxo inzáyu'ikeokonokemakamo, undi Xe'exa Itukó'oviti —koéne.

⁵Yoko koati ákoti omotóva okóvo Jesus ne Mâriya yoko po'ínu, enepone Márta, koánemaka Lâsaru, áyo. ⁶Ikénepoke eyékoxinea Jesus ká'arineyea ne Lâsaru, pí'apoakomaka káxe óvoheixoa ne óvoheixoku. ⁷Yane hara kíxovokoxoa Jesus neko íhikauhiko:

—Hingá, vaúkapapu ya Njúdeya.

⁸Ina kixôa íhikauhiko:

—Íhikaxotí, koati âvoti axu'íkenepo ike kahá'ayea koépekeopi ya mopôî ne evo jûdeuya, keyúhoikomaka yaúkopivoya?

⁹Ina yumopâ Jesus, itukínoati íhixovoke:

—Nduse ákoikopo ákoe ne ôra ya káxe? Itukovo yoneâti káxe ne xâne, ako ikaxáhevexoati. Koáhati iníxoti vo'oku uhápu'ine ne kauhápu'ikoati ra kúveu mêum. ¹⁰Itea itukovo yoneâti yóti ne xâne, ikáxahevexovo vo'oku ákoyeane kouhápu'ikoti xokóyoke —koéne.

¹¹Ina kixovókoxopaikomaka:

—Imókone neko vínikone Lâsaru itea mbihinoâti, ngoyúkoponoati.

¹²Ina kixoáhiko íhikau:

—Unaém, enepo itukapu imókoti, ákoneikopomea yuvâti —kíxoanehiko.

¹³Yoko “ívókovone” koêti neko yuho Jesus. Itea ikútixati íhikauhiko koati imókoti. ¹⁴Ina kauhápu'ikinoa Jesus koêku. Hara kíxovokoxoa:

—Ívókovone Lâsaru. ¹⁵Epó'oxo elóke ongóvo ángo'oyea xokóyoke maka yakútiponunenoe. Hingayá, naíxapana úti.

¹⁶Ina kixovókoxo ha'ínehiko ne Túme, enepone íhautimaka Hapáparu:

—Hingá, maka xané víxane koépekeokono —koéne.

Jesus itukóvo koexépuopotí ivokóvoti

¹⁷Koeku símea ne Jesus ya Mbétanea, itone koaturu koeti káxe ike ekóxinevo ne Lâsaru. ¹⁸Yoko mopó'amea kílomituru kíxoaku Mbétanea ne Njeruzálem. ¹⁹Koati ênoti jûdeu óvokuke Mâriya yoko Márta kouhépekoponeati isóneu ike ívókinevo áyo. ²⁰Eyekóxoane Márta kenó'okea ne Jesus, pihóne okótumonexea. Kene Mâriya, ôvane óvokuke. ²¹Tokopóne Jesus ne Márta, hara kíxoaxa:

—Unaém, eneponi yáva yáye, ákoni ivákapu ne áyom. ²²Itea enepo yepêma Itukó'oviti kó'oyene, énja poréxeopeamo ne yépemoake.

²³Ina kixôa Jesus:

—Íyukópovotimo ne yáyo.

²⁴Yane hara kixópamaka Márta:

—Ênjoa iyúkopeovomo simapúne exépukopope xanéhiko yaneko auké'ene ra kúveu mêum.

²⁵ Ina kixôa Jesus:

—Undíne itukóvo koexépukopoti ivokóvoti, mborexópatimaka inámati apéyeati ákotinemo hunókoku. Enepone kutipónuti, yusíkoti ivókeovone itea kóyea nemo iyúkopeovo. ²⁶ Heú koeti kutipónuti inamápoti ya njokóyoke, ákomo uké'exa pevóti. Kitípoa ra yûnzo?

²⁷ —Êm Unaém, ngutípoa —kíxoane Márta. —Ngutípoane itúkeovo íti ne Mésiya, enepone páhoe Itukó'oviti koíteovovi. Iti Xe'exa Itukó'oviti kúxone úti símeamo yara kúveu mêum —kíxoane.

Koeku Jesus iyô

²⁸ Uke'éxone koyúhoyea ne Márta, ina ihaxíkopono Mâriya, enepone po'ínu, motovâti ákoyea po'i kamoâti. Hara kíxoá:

—Simóne ne Ihákaxoti. Íti ihákiko —kíxoane.

²⁹ Kamoáne Mâriya, xepú koéne, pihóne xokóyoke. ³⁰ Yoko avo úrukapa Jesus ne kali ipuxóvokuti, óvoheixoakone xoko tokópeaku Márta. ³¹ Enephikoneko jûdeu ovóheixeati óvokuke ne evo Mâriya kouhépekoponeati isóneu, noixoâne exépukea, hokó kíxoane, ikutíxatihiko, iyóponoti xoko ekóxokonoku áyo.

³² Simoáne Mâriya ne Jesus ya xoko óvoheixoku, ipuyuké kó'iyeanne nonékuke koane kíxea:

—Unaém, eneponi yáva yâyeke, ákoni ivákapu ne âyom —kíxoane.

³³ Noixoâne Jesus íyoyea koánehikomaka neko jûdeu hokoâti, yupihovó koéne kotíveyea isóneuke xaneâti hána'iti kóseanayea.

³⁴ Ina kôe ne Jesus:

—Ná'ikopo yekóxoanoe?

Ina yumopâhiko:

—Yókone Unaém, neíxapana —kíxoanehiko.

³⁵ Yane íyone ne Jesus.

³⁶ Ina kôe ne jûdeuhiko:

—Neíxoá koêku? Koati yupihóvati ákoyea omótova okóvo nê'e —koénehiko.

³⁷ Itea ápe po'ínuhiko koêti:

—Koítovopepo komítiti râ'a. Manímea apêti kíxoaku motovâti ákoyeani ivákapu neko Lâsaru —koénehiko.

Koexépukopa Jesus neko Lâsaru

³⁸ Yupihovó koéneoxomaka kotíveyea isóneuke Jesus. Úkeane pího xoko ekóxokonoku Lâsaru, kali hána'iti uhôro kehoéti mopoíke. Yoko ápe pú'iti mopôí exéxeokonoke. ³⁹ Ina pahukôa Jesus veyópeokono ne mopôí. Itea hara kíxoá Márta, mokéxa neko ivokóvoti:

—Unaém, xúnatine ihópune, vo'oku koáturuxopene káxe kó'oyene ike ekóxinevo.

⁴⁰ Ina kixôa Jesus:

—Ákoikopo ínjapimeku neíximo xunako Itukó'oviti enepo yakutípo yûnzó? —kíxoane.

⁴¹ Ina veyopókono neko mopôî. Yane hara kôe ne Jesus koeku komómoyea vanúke:

—Pai, aínapo yákoé vo'oku kéminu. ⁴² Énjoa kéyeyikune kéminu, itea kó'inokeneye yûnzó kó'oyene vo'ókuke ra éno xâne yáyeke, maka akútíponune itúkeovo íti pahukónu nzímea yara kúveum mêum —koéne.

⁴³ Uke'éxone koyúhoyea nê'e, kóhonokoxo emó'u kó'iyea:

—Lâsaru, ipíhikapa meúkeke! —koéne.

⁴⁴ Yane iyúkopovo ne ivokóvoti, ipúhikopone meúkeke koane ínayea aú'okexovo hêve yoko vò'u, koane aunoné kó'iyea ya léhu. Ina pahukôa Jesus kúxe'okopeokono motovâti yonópea.

Oposíkokonone kixoku koépekeokono ne Jesus

Mt 26.1-5; Mk 14.1-2; Lk 22.1-2

⁴⁵ Xapákuke neko jûdeu noixóponoti Mâriya óvokuke, êno kutípoti Jesus noixeâne ítuke. ⁴⁶ Itea pihóne po'ínuhiko jûdeu xoko farízeuhiko éto'okoponea koêku ne ítuke Jesus. ⁴⁷ Yane ho'úxohiko koati payásoti yúhoikovoku jûdeuhiko ne tuti sasedóti inuxínoti jûdeu hó'eke, yóko'o ne farízeuhiko. Ina koehíko:

—Namo víxaneyé? Koati ênoti iyupánevoti ítuke ne hóyeno!
⁴⁸ Enepomo sikáne úti, kutipoâtimo heú koeti xâne. Yane keno'ókotimo ne payásoti ya utíke íhae Róma uke'éxoatimo ra sasá'iti péti vimókovoku, koánemakamo ra poké'exa úti —koénehiko.

⁴⁹ Yoko ápe Kaífa xapákukehiko. Énomone neko koati payásoti ya uhá koeti sasedóti inuxínoti jûdeu hó'eke yaneko xoénae. Hara koe yúho xapákuke:

—Ako yéxonenoé! ⁵⁰ Ako kali iséneunoa ra koekúti! Unatíneoxo ápeyea póhuti hóyeno ivokínovoti ra xanéhiko ya koêkuni itúkeovo poké'exa úti uke'éxokono koane uhá koeti xanéhiko yara poké'exake úti ivokóvo —kíxoanehiko.

⁵¹ Yoko enepone yúho, haina ukeâti xokóyokene, itea vo'oku itúkeovo koati payásoti ya uhá koeti sasedóti yaneko xoénae, poréxoa Itukó'oviti koyúhoinoa koêku ne ávoti simâpu kaxéna, koyuhoâti ivókinovamo Jesus ne xâne yane poké'exa jûdeu. ⁵² Yoko haina pohúneti xanéhiko poké'exake jûdeuhiko ivókinovomo, itea ivokínovotimaka ho'úxopea uhá koeti xe'éxaxapamo Itukó'oviti, koêkuti óvohikoku, itukópatihiko póhutíponne ikéneke.

⁵³ Ukeátine neko káxe, kouókone isóneuno Jesus ne tutíhiko jûdeu koépekeamo. ⁵⁴ Hukínóvotipo ákoyeane íhikaxa ne Jesus

xapa jûdeuhiko. Pihópone kalíke pitivóko koéhati Efarâim xe'o mêum ákoti apêti. Énomone óvoheixo koánemaka íhikauhiko.

⁵⁵ Yoko yé'exovone Páskoa yanekôyoke, áyui jûdeu ya hó'eke. Hukínóvoti enó'iyea xâne ukeâti neko óvoheixoku Jesus yonotihiko Njeruzálem tumúneke kaxena áyui, motovâti kasása'ikeovo kuteâti koeku páhoenoa hó'e itúkea. ⁵⁶ Enephikone xâne ya Njeruzálem, opósi'ixohiko Jesus. Koeku óveahiko yane hána'iti imokóvokuti, hara kixókoko vo'ókuke:

—Na kó'inoaye iséneu, keno'ókotiperameamo? áko'o ákoperameamo kená'aka ayuítike —kixókokohiko.

⁵⁷ Yoko pahúkoane farízeuhiko yoko tutíhiko sasedóti inuxínoti jûdeu hó'eke, kónokea koyúhoyea óvoheixoku Jesus áva xâne noixoâti, motovâti iká'akoponeahiko.

12

Jesus ya Mbétanea

Mt 26.6-13; Mk 14.3-9

¹ Sei ko'é'iko káxe âvoti tumúneke neko áyui jûdeu hó'eke koéhati Páskoa, pîho Jesus ya Mbétanea, óvokuke Lâsaru, enepone ivokóvoti koéxepoepo. ² Itúkohiko êno níkokónoti vo'oku símea Jesus. Márta itukóvo kaunákoti mêsa. Kene Lâsaru, kahá'ine Jesus yoko po'ínuhiko xâne xe'o mêsa. ³ Yane ápe xêru yupihóvoti hepíko, ainóvoti nârdú ákoti ánahi véyone Mâriya. Yoko puhíkoeti íhakuke neko xêru. Ina ovohévexo Jesus koane kíhuhevexopea ya híyeu tûti. Yupihovó koéne uheko ihópune ne xêru ya uhá koeti kúveu neko ovokúti. ⁴ Ina kôe ne Juda Iskarióti, po'ínu íhikau Jesus, enepone itúkoheovoti koeku hókea Jesus, enepone kurikoâtimakamo xoko xanéhiko puvâti:

⁵ —Mani êno tiúketi ovâti ra xêru akavánevo, kuteâti námoe xâne ko'ítuketi ovâti yehí koeti kohê. Na koeti ákoino akávanevo, ínani parekékaxana xanéhiko ákoti apeínoati ne ésa'í? —koéne.

⁶ Kó'inokeneye yúho, haina vo'oku yónea okóvo ne xâne ákoti apeínoati, itea vo'oku itúkeovo koyónoti tiúketina evo Jesus, yoko kóyekune véyee apê tiúketi urúkovoti íhakuke.

⁷ Ina yumopâ Jesus:

—Síkeane ra sêno. Unákinoake ne xêru motovâti kíxeonuneye, ínúxoatine ne kixókonokumo ngoxé'u engaxápune.

⁸ Kóyekunemo xepákukenoé ne xâne ákoti apeínoati, itea ákomo ángoyeneye xepákukenoé —kíxoane.

Itúko isóneu ne tuti jûdeu koépekea Lâsaru

⁹ Yupihovó koe êno xâne xapákuke jûdeu eyekóxoati símeane ne Jesus ya Mbétanea. Úkeane noixóponoahiko. Haina pohúneti vo'oku Jesus pihínohiko, itea noixóponotimaka Lâsaru, eneponeko ivokóvoti koéxepoepo Jesus. ¹⁰ Yoko kouókonehiko

isóneu ne tutíhiko sasedóti inuxínoti jûdeu hó'eke koépekeamaka Lâsaru ¹¹ vo'oku koati ênoti jûdeu hokópoti Jesus vo'oku Lâsaru.

Ihayú'ikokono Jesus urúkovo ya Njeruzálem

Mt 21.1-11; Mk 11.1-11; Lk 19.28-40

¹² Poéha káxe ikénepoke, eyékoxonehiko kenó'okea Jesus ya Njeruzálem neko êno xâne komomóponoti áyui Páskoá. ¹³ Ina veyohíko tuti exáte, yane pihónehiko okótumonexea Jesus xaneâti vaúkexeahiko. Hara koéhiko yúho vaúkexea:

—Koati hána'iti ihayú'iuti rakéne. Viháyu'ika ra páhoenovi Vúnae Itukó'oviti. Énomone ra natina úti, uti izaraelíta — koénehiko.

¹⁴ Yoko ísimokono xe'exa njuméntu xoko Jesus, ina ivu'íxoá kuteâti koêku ne kúxoti yutoéti ya emó'uke Itukó'oviti, enepone koêti:

¹⁵ “Hákonoe píke, itínoe íhae Njeruzálem, vo'oku harakéne netínanoe ivu'íxoti xe'exa juméntu” koêti. *Zacarias 9.9*

¹⁶ Yoko avo éxa íhikauhiko Jesus kixó'ekone neko yutoéti yaneko káxe, itea itukópovone hána'iti ihayú'iuti ne Jesus ya xoko Itukó'oviti ike exépukopine ukópea xapa ivokóvoti, yane puyákovanehiko okóvo íhikau neko kúxotihiko yutoéti ya emó'uke Itukó'oviti koyuhó'iyéati koêku, koane exó kixóponea tokópeovoxo.

¹⁷ Enepohikoneko êno xâne noíxoti Jesus koéxepukopea Lâsaru ukópea xapa ivokóvoti, koyúhopane neko noíxone xapákuke xanéhiko. ¹⁸ Énomonemaka okótumonexino Jesus neko êno xâne vo'oku eyékoxea koêku neko hána'iti iyupánevoti ítuke.

¹⁹ Ina kixokókohiko ne farízeu:

—Yokómomapihinoe, ákomo víta vo'oku heu-heú koéne xâne xokóyoke —kixókokonehiko.

Kahâ'a noíxea Jesus ne ngerêkuhiko

²⁰ Xapákuke neko xanéhiko ihayú'ikoponoti Itukó'oviti xapa ayuítí hó'eke, ápemaka xâne ákoti itukapu jûdeu, enepone ngerêkuhiko. ²¹ Énomone yuhó'ixopono Filípi íhae pitivóko iháxoneti Mbetâsáida ya Ngálíleya, koyuhó'inoatihiko kahá'ayea noíxea Jesus. ²² Pihóne ne Filípi éto'okoponea Ándere. Yane pihóne neko pi'âti éto'okoponeamaka Jesus. ²³ Ina kixoáhiko Jesus:

—Simóvone kaxena indúkeovo hána'iti ihayú'iuti, undi íhae vanúke ikútipasikoponovoti xâne. ²⁴ Koati emo'úti ra yunzó'inopinoe, ivévaka: Enepone ake nonéti, kuteâti ake tiríku, enepo hákoti irikópovo poké'eke, hákotimaka ekoxópokono, kôyeanyemo kóyeku. Itea enepo ekaxápakana, enópomo há'i pôreu. ²⁵ Koêkuti xâne ákoti omotóvo okovo kóuhepekea kóyeku yara kúveu mêum, evókotimo mani unako

koépoku xoko Itukó'oviti. Itea enepone xâne ákoti yuixápu ne mani unako kóyeku yara kúveu mêum, énomonemo unatí koépoku xoko Itukó'oviti ákotinemo hunókoku. ²⁶ Enepo áva xâne kahá'ati itúkea índukexeake, konókoti hókeonu. Yoko koêkutimo véngoku, énomonemakamo véko. Epó'oxo áva xâne itúkoti índukexeake, kahaná'ikoatimo Nzá'a —kíxoanehiko Jesus.

Koyuhôa Jesus koêku ne ivókovope

²⁷ Ina koe'íkomaka:

—Koati hána'iti tiveko inzóneu. Námeamo ángoeneye? “Keítapunu yara ôra nzímokune” ínjamea ne Nzá'a? Itea ako omótova vo'oku koati énomone nzimíno yara kúveu mêum. ²⁸ Pai, kehána'ika ra íhe —koéne.

Énomone yanê'e, apé koéne emo'úti inu'íxoti vanúke. Hara kôe:

—Nghána'ikoane, epó'oxo ngahaná'ikopatikomakamo kó'oyene —koéne.

²⁹ Yoko enepohikoneko êno xâne ho'uxóvotiya, kamoánehiko neko emo'úti, koyúhoahiko itúkeovo xururúkoti. Kene po'ínuhiko, hara kôe:

—Koati ánju íhae vanúke, ovoxe Itukó'oviti yuhó'ixoa —koénehiko.

³⁰ Ina kourápu'ikinoahiko Jesus koêku. Hara kôe:

—Haina vo'ónguke itea ve'ókukenoé ápeino ne emo'úti.

³¹ Simóvone kaxena kouhahu'ikeekonoku ipíhoponeokonomo ne xâne yara kúveu mêum vo'oku váhere kixoku itúkeovo, koane veyopókonotinemo ne Satánae itúkeovo pahúkoti yara kúveu mêum. ³² Kene ûndi, enepo ngaexépukakanane ungeâti poké'e, inzímotimo uhá koeti kó'íyeovoku xâne njokóyoke —koéne.

³³ Kó'inokeneye ne yûho, exókoati kixókumo koêku ivakápu.

³⁴ Ina kixôa xanéhiko:

—Enepone véxone ya yútoeke porófetahiko koyúhoti emo'u Itukó'oviti mekúke, ákomo ivákapu ne Mésiya, enepone páhoe Itukó'oviti koíteovo xâne. Ná'ikopo koeti keyúhoino kónokea koéxepukeokono ukeâti poké'eke ne íhae vanúke ikútipasikoponovoviti, uti xâne? Kutíyaikopomea nê'e? —kíxoanehiko.

³⁵ Ina yumopâhiko Jesus:

—Ákonemo áxu'ikene yâye xepákukenoe ne kouhápu'ikoti xâne. Víkaikopo uhapú'itike koêkuiko ápeyea xepákuke maka hákone simôpi hahákuti. Vo'oku koêkuti yonôti xapa hahákuti, ako exa yónoku. ³⁶ Koeku ápeyeako xepákukenoe ne kouhápu'ikoti, yakútipoanoé motovâti itíkopivo kouhápu'ikotimaka po'ínuhiko xâne —kíxovokoxoane Jesus.

Uke'éxone koyúhoyea ne Jesus, ipúhikopeane xapákuke. Yane ákone kûrivakaxapa.

Ako akútipo Jesus ne jûdeuhiko

³⁷ Upánini enó'iyea iyupánevoti ítuke Jesus, hoénaxovo pe xunáko xapákuke neko xâne, kóyeane ákoyeahiko akútipoa.

³⁸ Kó'inokeneye, koati tokopóvoti neko yútoe porofeta Izâiya mekúke, enepone koêti:

“Unaém, ako kutipoâti ra yemó'u koyúhone úti. Ako iyukínovati isóneu ne hána'iti xináko képuhiu xapákuke” koêti. *Izâiya 53.1*

³⁹ Ene ákoino omótova kutípeahiko, kuteâtimaka koeku kó'iyea po'íke yútoe Izâiya, enepone koêti:

⁴⁰ “Poréxoa Itukó'oviti ákoyea itópoinoake komómoyea ya úke. Poréxoamaka kótiu'ikea omíxone ákoinoke itópoinoake noíxea ya úke. Énomonemaka ákoino éxina isóneu koêku, koane énomonemaka ákoino aúkapapu xoko Itukó'oviti. Koati ákoinokemakamo kaítapa Itukó'oviti” kôe. *Izâiya 6.10*

⁴¹ Kó'inokeneye yuho Izâiya, vo'oku noíxeane yanekôyoke ítúkeovo koati hána'iti ihayú'iuti ne Jesus, koane koyúhoyea koêku.

⁴² Kóyeane enó'iyea kutípoti Jesus xapákuke neko tutíhiko jûdeu, itea he'ono'ú kixóvohiko hókea vo'oku píkea éxea farízeuhiko. Koati pikotíhiko kópuhikeokono íhikaxovokuke hó'e enepone exâ farízeuhiko. ⁴³ Koáhati ainóvoti oposí'ixoti úhepeyea isóneunoa xanéhiko ya koêkuni ítúkeovo Itukó'oviti kahá'ahiko úhepeyea isóneunoa.

Koyuhôa Jesus kixókonokumo ne xâne ákoti akútipoa

⁴⁴ Ina kohonóko emó'u ne Jesus. Hara kôe:

—Koêkuti xâne kutipónuti, haina póhutine úndi kutípo, itea hane kutípoxo enepone Pahukónuti nzímea yara kúveu mêum. ⁴⁵ Koane koêkuti noixónuti, koati noixoâtimaka neko Pahukónuti nzímea yâyeke. ⁴⁶ Nzimínuti ngoúhupu'ikea xâne yara kúveu mêum, maka hákone ovóheixo hahákutike ne póhutihiko kutipónuti. ⁴⁷ Enepo áva kamoâti ra yûnzo ákotimaka itukâ, haina úndi pahukoâmo ipíhoponeokono, vo'oku haina nzimínuti mbahúkopea xâne ipihóponovokutike, itea nzimínuti ngoíteova. ⁴⁸ Enepone ákoti akahá'anu, ákotimaka akutipo yûnzo, anêko exókoati yonópeamo ipihóponovokutike. Enepone íhíkavoti yûnzo, énomonemo exókoa yonópeamo ipihóponovokutike simapúne hunókoku ra mêum.

⁴⁹ —Haina ukeâti njokóyoke ra yûnzo, itea koati Nzá'a, enepone Pahukónuti nzímea yara kúveu mêum, exókonu nóngone ngoyúhoyea koane nóngone ngoúhupu'ikea xapa xâne.

⁵⁰ Enepone páhoenonu ngoyúhoyea, énja itúkeovo énomone porexó xâne inámati apéyeati ákotinemo hunókoku. Yoko enepora yûnzo, koati kuteâti páhoenonu Nzá'a ngoyúhoyea.

13

Kipohévekexoa Jesus ne íhikauhiko

¹Yanekôyoke, koati tumúneke Páskoa, enepone áyui jûdeuhiko hó'eke. Éxoane Jesus símeovone kaxena ipúhikoepa yara kúveu mêmum koane káyukopeovo xoko Há'a. Yoko enepone ákoyea omótova okóvo Jesus neko hokoâtihiko yara kúveu mêmum, tukú kíxoa yaneko pihopóne. ²Énomone yanekôyo, nikotíhiko evo Jesus xapa Páskoa. Yoko tumúneke nê'e, ípihoane Ndeâpu isóneuke Juda Iskarióti, xé'a Símaum, kuríkeamo Jesus xoko xanéhiko puvâti. ³Éxoamaka Jesus ápeyea xunáko, póneake Há'a, oukeke uhá koeti koekúti, koane éxoamaka itúkeovo úkeakune xoko Itukó'oviti yoko káyukopeovonemo xokóyoke. ⁴Ya koeku níkeakohiko, exépkone ne Jesus, ina kurikôa ne hamá koeti ípovo oveâti oukeke ne po'i ípovo. Yane ina véyo váhere ika'ákoa no'ékuke, ⁵ínamaka véyo úne koane kóhokeane mbásiyake. Yane turíxovone kipóhevekexea íhikau koane kíhuhevekexopea yane váhere iká'ae no'ékuke.

⁶Ina kixôa Símaum Péturu ahi'ókovane Jesus:

—Unaém, itínemo kipohévexonu?

⁷Ina yumopâ Jesus:

—Avo yéxina iséneu ra índuke kó'oyene, itea yexoâtimo tumúneke.

⁸Ina kixoa'ikomaka Péturu:

—Ákomo kalíhuina kipéhevexinu.

Itea hara kixópa Jesus:

—Enepomo hákoti ngipohévexopi, ákonemo omótova hékinu.

⁹Yane hara kixópanemaka Péturu:

—Unaém, hákoikopo poehâne njêve itea kipé'ikamaka ra vô'um koane ndúti.

¹⁰Yane hara kixópamaka Jesus:

—Enepone xâne ahíkovotine, sasá'ipone. Poéhane hêve kopití'ipo koêkuiko ixómoyea yónokexo, kónokinoke kipóhevexeovo. Kene hâxa, uhá koene sasá'ipea. Énomonemaka kénenoeye koeku itúkivo ngasása'iupone. Itea ako heú yákoenoe itúkeovo sasa'ipotine —kíxoane.

¹¹Vo'oku éxoane Jesus itukóvotiye ne itúkoheovoti xapákuke ne hokoâti, enepone kurikoâtimo xoko xanéhiko puvâti. Énomone kó'ino: “Ako heú yákoenoe itúkeovo sasa'ipotine” kó'ino.

¹²Uke'éxoane Jesus kipóhevekexea ne íhikau, yane itúkopane ne hamá koeti ípovo ina aukópovo xe'oku mêsa. Hara kíxovokoxo íhikau:

—Yéxoanenoé koêku ne índukeinopi? ¹³Íhexinunoe Íhíxaxoti koane Yúnae. Yoko koati tokopóvoti ne yiúho vo'oku kaná'uteoxo indúkeova. ¹⁴Koeku íngutipasikeovo ovoxéti

ngipóhevexeopinoe, undi Yúnae yoko Ihíkaxopiti, yusikónemaka kíkikokoneye. ¹⁵ Vo'oku koati indukínopitinoe hékone motovâti itíkimaka kuteâti ra índukeinopinoe. ¹⁶ Koati emo'úti ra yunzó'inopi, ivévakanoe: Haina ahinoêti payasô yane pátarauxa. Koane hainámaka pahoêti payasô yane pahukoâti. ¹⁷ Koeku yéxinoe ra koekúti, koati únatimo kêku enepo itikâ.

¹⁸ —Enepora yunzómeku, haina uhá ketínoe ngíxo, vo'oku é'exo ngíxoixoane ne noívongoeponehiko. Kó'inokeneye, koati tokopóvoti kíxone ne yutoêti emó'uke Itukó'oviti mekúke xoko kó'iyeku: “Enepone ixómoti iníkonu, ainovó koe énomone va-heréxinonu ítuke” koêti. ¹⁹ Éndo'okinopikenoe kó'oyene maka enepo avané'e ne koekúti, yakútipoaneno indúkeova ne ngixínopike. ²⁰ Koati emo'úti ra yunzó'inopinoe, ivévaka: Koêkutimo ivavákoati ne mbáhoe, undímakamo ivávako. Epó'oxo koêkutimo ivavákonuti, koati ivavákoati ne Pahukónuti nzímea yara kúveu mêum —kíxovokoxoane.

Exókoa Jesus itukóvotiye ne kurikoâtimo xoko xanéhiko puvâti Mt 26.20-25; Mk 14.17-21; Lk 22.21-23

²¹ Uke'éxoane Jesus koyúhoyea, yupihovó koéne kotíveyea isóneu ina kixovókoxo íhikau:

—Koati emo'úti ra yunzó'inopinoe, ivévaka: Anéye póhuti xepákuke itúkoheovoti koeku hókeonu, enepone kurikónutimo xoko xanéhiko puvónuti —kíxovokoxoane.

²² Yane noinoneké kixókokone ne íhikauhiko, akó'oti hapiké'eka itukóvotimoye xapákukehiko. ²³ Yoko ápe póhuti íhikau Jesus xêrerekuke, enepone ákoti omotóva okóvo Jesus. ²⁴ Vó'u veínoa Simaum Péturu éxokea nê'e kahá'ainoa épemo'ikea Jesus itukóvotiye ne kíxone. ²⁵ Yane hara kixo Jesus neko íhikau isu'oo koyeâti xa'ákuke:

—Unaém, kutíyane ne kíxe?

²⁶ Ina yumopâ Jesus:

—Énomonemo ne mbôreu itátane pâum ngaláka'iu utókuke —kíxoane.

Yane veyone itátane pâum ne Jesus, ina kalaká'ikoa utókuke, ina porêxo Njûda, xé'a Simaum Iskarióti. ²⁷ Ehá'axo namúkoa Njûda neko itátane pâum, úrukovane Satánae. Yane hara kíxoa Jesus:

—Yéhaka itíki ne ítikemo —kíxoane.

²⁸ Yoko ako ápahuina xapákuke neko ovoti xe'o mêsa exínoati isóneu kó'inokeneye neko yuho Jesus. ²⁹ Vo'oku itúkeovo Njûda koyonínoa tiúketinahiko, ápehiko ikutíxati pahukoâti Jesus ne Njûda vanéxoponea nókone vo'oku ayuíti, áko'o itúkeovomea pahukoâti pôrekexoponea tiúketi xoko xâne ákoti apeínoati.

³⁰ Ehá'axo namúkoa Njûda neko itátane pâum, ipúhikopeane xapákuke. Yoko yótine yanekôyo.

Inámati koekúti páhoenovi Jesus vitúkea

³¹ Ipuhíkopeane Njûda xapákuke, ina kixovókoxoa Jesus ne íhikau:

—Oránane éxeokono indúkeovo hána'iti ihayú'iuti, undi íhae vanúke ikútipasikoponovoti xâne. Epó'oxo vo'ónguke, iyúseotinamakamo itúkeovo hána'iti ihayú'iuti ne Itukó'oviti. ³² Koeku ngoúhapu'ikea itúkeovo koati hána'iti ihayú'iuti ne Itukó'oviti, koati Itukó'ovitimo kouhápu'iko indúkeovomaka hána'iti ihayú'iuti. Yoko kouhápu'ikoatimo kó'oyene. ³³ Itínoe kutí ngíxone kálahunoe nje'éxaxapa, ákonemo ánju'ikene xepákukene. Yoposíkonutinoemo itea kuteâti yunzó'inoa ne jûdeuhiko yanekôyo vo'oku yonómboku, kúteanemaka ne yunzó'inopinoe kó'oyene: Enepora yonómboku, avo omótova yenópi kó'oyene. ³⁴ Anéye inámati mbáhoenopinoe itíki: Hako motovókoko yokóvo. Kuteâti ngixópiku ákoyea omótovopinoe ongóvo, énomonemaka íxekakaneye. ³⁵ Yane heú koetímo xâne éxea itíkivo ínzikau, enepo hákoti motovókoko yokóvo —kíxovokoxoane Jesus.

Koyuhó'inoa Jesus koêkumo ne Simaum Pêturu

Mt 26.31-35; Mk 14.27-31; Lk 22.31-34

³⁶ Ina kixo Jesus ne Simaum Pêturu:

—Ná'ikopo yenópo Unaém?

Ina yumopâ Jesus:

—Avo omótova yéni xoko yonómboku yara koeku kó'oyene, itea áxu'ikenevo ínamo omotóva hékinuya.

³⁷ Ina kixopâmaka Pêturu:

—Unaém, na koeti ákoino omótova nzókeopi yara koeku kó'oyene? Okonókovo, usó ngóye ngoépekeokono ve'ókuke.

³⁸ Ina kixopâmaka Jesus:

—Usó kéyeoxo képekikono vo'óngu? Koati emo'úti ra yunzó'inopi, ivévaka: Tumúnekemo éneyea ne tapî'i, mopo'âtinemo keyuho ákoyea yéxanu —kíxoane.

14*Jesus itukóvo xêne yonópoti xoko Itukó'oviti*

¹ Ina kixopâmaka Jesus ne íhikauhiko:

—Hákonoe aina kixe iséneu. Koeku kívivo Itukó'oviti, kivápunumaka. ² Ako yumáxapu iháxakoku kúveu ne óvoku Nzá'a. Eneponi hákoti koené'eye, ákoni ínjapineye. Koati ngounákopinopitinoemo yóvokuya. ³ Mbihapáne, enepo ngausákapinapinenoe yóvoku, ínamo ngayukápapu veyómboneopinoe, maka enepone ómboku, itúkapunemaka yópoku. ⁴ Yoko yéxoaneno ne xêne yonopâti.

⁵ Ina kixôa Túme:

—Unaém, ako véxa ne yenópoku. Ná'ikopo kixoâtiye véxea ne xêne yonopâti?

⁶ Ina yumopâ Jesus:

—Undíne itukóvo xêne yonópoti xoko Itukó'oviti. Undínemaka itukóvo poéheve ne kaná'uti kixovókuti íhae xokóyoke. Undínemaka itukóvo úkeaku ne inámapoti apéyeati ákotinemo hunókoku. Ákomo simoâti ne Nzá'a enepomo hákoti itukovo njokóyoke véko. ⁷ Eneponi yexánuxo, manímaka yexoâti ne Nzá'a. Itea ukeátine kó'oyene, yexoâtinemo koane neíxoaneno —koéne.

⁸ Ina kixôa Filípi:

—Unaém, yéxakavea ne Yá'a, yane úhepetinemo visóneu.

⁹ Ina kixopâmaka Jesus:

—Filipí, enóne óveam xepákukenoe, itea kóyeakone ávovea yéxanu? Enepone noixónuti, noíxoanemaka ne Nzá'a. Na koeti: “Yéxakavea ne Yá'a” ké'ino? ¹⁰ Ako yakútipoa anéyeyea Nzá'a njokóyoke koánemaka undi xokóyoke? Enepora yunzó'inopinoe, haina ukeâti njokóyoke itea xoko Nzá'a úkea, enepone anéyeti njokóyoke. Énomone itukôa ne itukéti índuke. ¹¹ Yakútipoa anéyeyea Nzá'a njokóyoke, koánemaka undi xokóyoke. Enepo hákotinoe kitipôa ra yûnzo, konokoâtiko kitípinu vo'ókuke ne iyupánevoti índuke, neíxoneno. ¹² Koati emo'úti ra yunzó'inopinoe, ivévaka: Enepone kutipónuti, itúkotimo itukéti kuteâti ne índuke, epó'oxo anu'úkotimo hána'iko índuke ne ítuke vo'oku aúngopeovonemo xoko Nzá'a. ¹³ Uhá koeti koêkuti yépemone ya inzáke, indukínopeatinoemo, maka iháyu'ikakanane Nzá'a vo'oku índukeinopimo. ¹⁴ Enepo áva yépemone ya inzáke, indukínopeatimo —kíxovokoxoane.

Koyuhôa Jesus pahúkeamo ne Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti

¹⁵ Ina kixovókoxopamaka Jesus:

—Enepo hákotinoe motovónu yokóvo, itikoâtinoemo ne mbáhoenopi. ¹⁶ Embemínopitinoemo Nzá'a pahúkinopi po'i Koxunákopiti ingéneke ukeâti ya xokóyoke, ákotinemo ahíkuxeovopiku. ¹⁷ Énomone ne Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti, enepone kauhápu'ikoatimo ne kaná'uti kixovókuti íhae xoko Itukó'oviti. Enepone xâne yara kúveu mêum ákoti êxa Itukó'oviti, ako omótova namúkea vo'oku ákoyea naíxa, koane ákoyeahikomaka éxa. Itea yéxoanoe, vo'oku ápeyeya xikóyoke koane ovo'ó koépitinoemo.

¹⁸ —Ákomo kurí ínjinapinoe kuteâti koeku moyénoti. Kóyeanelo ngáyukopinovopinoe. ¹⁹ Ákone ahíkapu ákoyeakunemo naíxanu ra xanéhiko yara kúveu mêum, itea neixóponutikomo. Epó'oxo vo'oku ámbepakomo, keánenoemakamo. ²⁰ Yaneko káxe,

yexoâtinenoemo ápeyea ne Nzá'a njokóyoke, koane yápeyinoe njokóyoke, ngoánemaka xikóyokenoe.

²¹ —Enepone xâne exoâti ne mbáhoenoa itúkea koane itukoâti, koati énomone ako omotóvonu okóvo. Yoko enepone xâne ákoti omotóvonu okóvo, ákomakamo omótova okóvo Nzá'a. Ngoánemaka, ákomakamo omótova ongóvo, koane ngoutáta'ixinovatimo —kíxovokoxoane Jesus.

²² Ina kixôa Njûda, itea haína neko Njuda Iskarióti:

—Namo kixoâtiye itúkeovo póhutine úti keútata'ixinovo, ákotimaka keutáta'ixinapa ne xanéhiko yara kúveu mêum?

²³ Ina yumopâ Jesus:

—Enepone xâne ákoti omotóvonu okóvo, itukoâtimo ne mbáhoenoa itúkea, yane ákomo omótova okóvo Nzá'a. Vitukoâtimo vóvoheixoku xokóyoke. ²⁴ Enepone xâne puvónuti, ako ituka yúnzo nê'e. Yoko enepora emó'um kémone kó'oyene, haina ukeâti njokóyoke itea xoko Nzá'a úkea, enepone Pahukónuti nzímea yara kúveu mêum.

²⁵ —Ngoyúhoinopeanenoe ra koekúti kó'oyene koêkuiko ámbeyea xepákukeno, ²⁶ itea enepone Koxunákopitinoe ingéneke, enepone Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti, páhoemo Nzá'a itúkea índuke xepákukeno, énomonemo ihíkaxopinoe uhá koeti koekúti, yoko huvo'óxopitinoemakamo puyákoponeova yokóvo ne uhá koeti yunzó'inopi.

²⁷ —Mboréxopinoe hána'iti úhepeko asako yomíxone ákoti pepakéxapu iséneu, kuteâti koeku úhepeko asako omínjone ákoti pepakéxapu inzóneu. Enepone mbónepike, haina kuteâti pónepike ra kúveu mêum. Hákonoe aina kixe iséneu, koane hákonoe píke. ²⁸ Kémoanenoe ne yunzó'inopimeku mbihópeanemo, koane ngáyukopeovoikomo ngahá'inepeopi. Enepo itikápuxonoe ákoti omotóvonu okóvo, mani elokeâti yokóvo koeku aúngopeovomo xoko Nzá'a, vo'oku énomone payasô ya undíke. ²⁹ Éndo'okinopikeno kó'oyene koeku ávoyea simápu kaxéna, maka simapúne, yakútipoane. ³⁰ Ákonemo áxu'ikene yúnzo'ixeopinoe vo'oku oránane ko'ítukeyea ne Satánae, enepone pahúkoti yara kúveu mêum. Yoko ako xunáko oúngeke nê'e, ³¹ itea kó'inokenemoye ne véngoku, motovâti éxea xanéhiko yara kúveu mêum ákoyea omótova ongóvo ne Nzá'a yoko indúkea ne páhoenonu. Hingá, pihápene úti —kíxovokoxoane.

15

Éxetina Jesus ihókovoti koeku xuve úva

¹ Ina kixovókoxoakomaka Jesus ne íhikau:

—Hara ngoéneye koati únati xuve úva, kene Nzá'a itukóvo katarákoati. ² Uhá koeti káva'oya ákoti parêxa há'i, tetúkoa

Nzá'a. Kene uhá koeti káva'o poréxoti há'i, kasása'ikoa motovâti xu'ínayeaxo há'i pôreu. ³ Koati sesa'ípotine vo'oku emó'um ngoyúhoinopikenoe. ⁴ Kuteâti koeku káva'o xoko xúve, énomonemaka kónoko ké'iyineye njokóyoke. Yane ngoánemakamoye ya xikóyoke. Kuteâti ákoyea parexa há'i ne káva'o haxá koyeâti xúve, keánenoemaka enepo ihexákinu.

⁵ —Undíne itukóvo ne xuve úva, kene itínoe ne káva'ohiko. Enepone xâne koetíneye njokóyoke kuteâti koeku kávo'o xoko xúve, epó'oxo ngoánemakaye xokóyoke, enómo há'i pôreu. Vo'oku hákoti ûndi xikóyoke, ákomo ítene itíki. ⁶ Enepone xâne haxá koyeônuti, hanemo kixókononeye kuteâti kixókonoku káva'o ne tikóti tetoéti. Enepo movo'íne, ítixokonohiko ina kurikókono yúkuke oro'ókokonoti. ⁷ Itea enepo yakoéneye njokóyoke kuteâti koeku káva'o xoko xúve, epó'oxo enepo aváheixa iséneuke ne emó'um, motovâtimo yépemi koêkuti yâha yépemi, yane kousókinovopitinoemo. ⁸ Yoko hane kutí'inoke ihayú'ikokonotimo ne Nzá'a enó'iyeamo únatinoe ítike, epó'oxo koati itínenemo ínzikau. ⁹ Kuteâti koeku ákoyea omótovonu okóvo Nzá'a, énomonemaka koéneye ákoyea omótovipinoe ongóvo. Hako yahikúxivoa ne ákoyea omótovipinoe ongóvo. ¹⁰ Enepo itikânoe ne mbáhoenopi itíki, yovóheixotimo ya ákoyea omótovipinoe ongóvo, kuteâtimaka ngíxoaku indúkea ne páhoenonu Nzá'a koane óvonzeixa ya ákoyea omótovonu okóvo.

¹¹ —Ngoyúhoinopeakenoe râ'a, ngaha'âti ápeyea xikóyokenoe kuteâti ne eómbone, enepone úhepeko inzóneu, epó'oxo ngaha'âtimaka yupihovó kó'iyea nê'e xikóyoke. ¹² Hara mbáhoenopinoe itíki: Hákonoe motovókoko yokóvo kuteâtimaka ngixópikunoe ákoyea omótovoli ongóvo. ¹³ Enepone ivokínovoti ínikonehiko, ako po'i seanákoti anu'úkoati. ¹⁴ Itínoemo koati íningone enepomo itikâ ne mbáhoenopi itíki. ¹⁵ Ákonemo inzaxeapinoe ovoxéti, vo'oku ako éxa ovoxéti ítukemo ne únae. Itea “íningone” ngixópinene vo'oku énjokeopea ne uhá koeti ngámone xoko Nzá'a. ¹⁶ Hainánoe îti noivókokoxonu, itea undíne noivókokoxopinoe koane mbahúkopinoe itíki índuke xapa xâne, ngaha'aínopitinoe enó'iyea únati ítike ákotinemo hunókoku. Yane uhá koeti koêkutimo yépemone xoko Nzá'a ya inzáke, porexópeatimo. ¹⁷ Hara mbáhoenopinoe, ákoyea omótoвокoko yokóvo —kíxovokoxoane Jesus.

Koítóponovotimo kotíveti ne kutípoti Jesus

¹⁸ Ina kixovókokoxopaikomaka Jesus neko íhikau:

—Enepo puvapínoe ne xâne yara kúveu mêum ákoti éxa Itukó'oviti, puyákanapa yokóvo itúkeovo ûndi púvo inúxoti ya ítike. ¹⁹ Eneponi yakutípaseahiko neko xâne, ákonihiko omótovipinoe okóvo. Itea vo'oku ákoyea yakútípasea,

koane vo'oku itíkivonoe noívongoepono xapákukehiko, énomone puvínopinoo. ²⁰ Puyákapanapa yokóvo neko emó'uinombinoe yanekôyoke ngoyuhó'inopi ákoyea apáyaso ne ovoxéti yane únae. Koeku ingoitoponeokono kotíveti, kúteanemakamo kixékonoku. Koêkumaka kutípeokono emó'um, kutipókonotimakamo ne yemó'u. ²¹ Itukínopeatinoemo uhá koêti ra koekúti vo'oku itíkivonoe ínzikau, epó'oxo vo'oku ákoyea éxahiko ne Pahukónuti yara kúveu mêum. ²² Eneponi hákoti nzímo xapákuke, koane hákoti ngoyuhó'inoa emó'um, mani apêti pó'onexeovoke yara koekúti, koane ákoni pahúnevo. Itea kó'oyene, ákone pó'onevohiko. ²³ Koêkuti xâne puvónuti, koati puvotímaka Nzá'a. ²⁴ Eneponi hákoti indúko koekúti hiko xapákuke kuteâti ne itukéti índuke, ákoni pahúnevo yara koekúti. Itea kó'oyene, haina pohúneti noixoâti neko koekúti hiko índuke, itea koati puvónuti koane puvómaka Nzá'a. ²⁵ Kó'inokeneye, koati kousókovoti neko kúxoti yutoéti yane Ponóvoti Kixovókuti hó'e, enepone koêti: "Puvónuhiko ákoti évotikonuke" koêti.

²⁶ —Itea simané'e ne mbáhoenopimo ukeâti xoko Nzá'a, enepone Koxunákoati ne kutipónuti ingéneke, ngixínopikeno, énomonemo koyuhónu. Énomone ne Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti, enepone kouhápu'ikoati ne kaná'uti kixovókuti íhae xoko Itukó'oviti. ²⁷ Keánenomaka, keyuhónutimakamo, vo'oku ukeátinekene inâ ndurixóvo ínzikaxea, xéneheixonune.

16

¹ Ina kixovókokopamaka Jesus neko íhikau:

—Enepo kó'inokeneye yunzó'inopi maka hákone kopoé'ako iséneu ne tiú'iti koekúti keno'ókotimo. ² Vo'oku kepúhikikonotinoemo íhikaxovoku hó'e xanéhiko, koane simóvotimo káxe pó'okeakumo itúkeovo koati itúkoti ítuke Itukó'oviti ne uhá koeti xâne koepékopiti, itínoe hokónuti. ³ Itea kixínoakenemoye vo'oku ákoyea exa Nzá'a, koane vo'oku ákoyeamaka éxanu. ⁴ Éndo'okopineno kó'oyene koêkumo ne koekúti maka simapúne kaxéna, puyákapanapaneno yokóvo éndo'okeopine. Ávoinoke énda'akapi yanekôyoke inâ hekonúnoe, vo'oku ámbeyeako xepákuke. ⁵ Itea kó'oyene, mbihópotinemo xokóyoke ne Pahukónuti yara kúveu mêum. Yoko ako ápahuina xepákuke epemónuti yonómboku. ⁶ Itea vo'ókuke ra yunzó'inopinoo, yupíhovo ikáxu'iyea yokóvo.

Itúkovo ke ne Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti

⁷ —Koati emo'úti ra yunzó'inopinoo: Unatínemo xikóyoke mbihópeane, vo'oku enepo hákotimo mbihôpo, ákomo simápinoo ne Koxunákopitinoe ingéneke íhae xoko Itukó'oviti. Itea enepo mbihápa, mbahukínopeatinemo. ⁸ Enepo

simané'e, isukeâtimo isóneu ne xanéhiko yara kúveu mêmum. Exókoatimo itúkeovo pahukóvoti, koane kónokea sasá'ipea nonékuke Itukó'oviti, koane ápeyeamakamo kaxena ipihóponopeti. ⁹ Exókoatihikomo itúkeovo pahukóvoti vo'oku ákoyea akútíponuhiko. ¹⁰ Exókoatihikomo kónokea sasá'ipea vo'oku mbihópeane xoko Nzá'a. Yane ákonemo neíxanunoe. ¹¹ Exókoatihikomo ápeyeamo kaxena ipihóponopeti vo'oku kousokovone ipihoponeokonokemo ne Satánae, enepone pahúkoti xanéhiko yara kúveu mêmum.

¹² —Enó'iko ânja ngoyúhoinopeano, itea ákoni itea kémie ongoyúhoinopeano kó'oyene. ¹³ Enepo simané'e ne Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti, enepone kouhápu'ikoati ra kaná'uti kixovókuti íhae xoko Itukó'oviti, énomonemo mihe'óko iséneu yéxi koeku uhá koêti ne kaná'uti kixovókuti íhae xoko Itukó'oviti. Vo'oku ákomo itúkapu isoneú kíxone koyúho, itea enepone uhá koeti kámone xoko Itukó'oviti, énomonemo koyúho, epó'oxo koyuhó'inopeatinoemakamo koêku ne koekútihiko keno'ókotikomo. ¹⁴ Kahaná'ikonutimo nê'e vo'oku veyoâtimo ne apêti njokóyoke ínamo okoyúhopinopeano. ¹⁵ Uhá koeti ituke Nzá'a, koatímaka índuke. Énomone ngixínopinoemeku véyeamo Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti ne íhíkavoti apêti njokóyoke, ínamo okoyúhopinopeano.

Ikaxúneti okovóti yoko elokékoti okovóti

¹⁶ —Yé'exovone ákoyeakunemo neíxanunoe, itea ákomo áxu'ikene neixóponutikomakamo —kíxovokoxoane Jesus neko íhikau.

¹⁷ Yane ápe xapákuke neko íhikauhiko kixokókoti:

—Kutimea kixó'eko ne yuhó'inovimeku, enepone koêti: “Yé'exovone ákoyeakunemo neíxanunoe, itea ákomo áxu'ikene neixóponutikomakamo” koêti? yóko'o ne “Mbihópotinemo xoko Nzá'a” koêti. ¹⁸ Kutimea kíxo ne yuhómeku “Yé'exovone” koêti? Ako véxina visóneu —kixókokonehiko.

¹⁹ Yoko éxoane Jesus kahá'ayeahiko épemo'ikea vo'ókuke ne yúho. Hukínóvoti kíxea:

—Enepone yunzómeku: “Yé'exovone ákoyeakunemo neíxanunoe, itea ákomo áxu'ikene, neixóponutikomakamo” ngoémeku, haina yepemó'ikokotinoe vo'ókuke? ²⁰ Koati emo'úti ra yunzó'inopinoe, ivévaka: Iyeôtinoemo, koati kotívetimo iséneu itea elóketimo okóvo ne xâne yara kúveu mêmum ákoti éxa Itukó'oviti. Ikaxú'itinoemo yokóvo, itea enepone ikáxu'ine yokóvo, sa'irí'okopovotimo ya hána'iti elókeko yokóvo. ²¹ Noixó íxea ne sêno ye'éxovotinoe ipúhikope xe'éxa. Ikáxu'i okóvo vo'oku símeovone koítponovope kotíveti. Itea ipuhíkone ne xe'éxa, ákone puyákanapa okóvo ne êno tiveko koêku. Poéhane êno hána'iti elókeko okóvo apê vo'oku ipúhikeane xe'éxa yara kúveu

mêum. ²² Ênomonemakamo koéneye ikáxu'iyea yokóvo kó'oyene, itea kóyeaenemo noínjopeopikonoe. Yane yupihovó koetínemo elókeko yokóvo. Yoko ákonemo itoâti veyópea.

²³ —Simapúne neko káxe, ákonemo yépemonuke. Koati emo'úti ra yunzó'inopinoo, ivévaka: Áva yépemone xoko Nzá'a ya inzáke, porexópeatimo. ²⁴ Tukú koeti kó'oyene, avo yépemone ya inzáke. Yépemanoe, vo'oku perexókonoatimo, maka yupihovó ákoene elókeko yokóvo —kíxovokoxoane Jesus.

Yuho Jesus ikopóvo íhikauhiko

²⁵ Ina kixovókokopamaka Jesus ne íhikau:

—Enepora yunzó'inopinooemeku, ako ponó ínjinapea. Koati apêti ínzkinopeake. Itea harakénemo káxe ákoyeakunemo ingá'itukexa kuteâti ínzkinopeakemeku vo'oku ponó ngxoâtimo ngoyúhoinopeanoe koêku ne Nzá'a. ²⁶ Yaneko káxe, yepémotimo Nzá'a ya inzáke. Ákonemo itúkapu undíne epemínopinoo. ²⁷ Kó'inokenemoye vo'oku ákoyea omótovopinoo okóvo ne Nzá'a koeku ákoyea omótovonu yokóvo, koane vo'oku kitípi itúkeovo úngeakune xokóyoke. ²⁸ Xoko Nzá'a úngea koeku nzímea yara kúveu mêum. Kó'oyene imbuhíkopeatinemo ra kúveu mêum, koane mbihópotinemo xoko Nzá'a —kíxovokoxoane.

²⁹ Ina kixôa íhikauhiko:

—Kó'oyene, ínateoxo uhapú'inovi ne yíúho. Ákone itúkapu apêtike íhekoake. ³⁰ Kó'oyene, iyúseone yéxi uhá koeti koekúti. Ákone apásika epemó'ikopiti koêku. Ênomone kutípinopi úti itíkivo koati ukeâti xoko Itukó'oviti —kíxoanehiko íhikau.

³¹ Ina kixovókokopamaka Jesus:

—Kitípoaneoxo kó'oyene? ³² Harakéne ôra, yoko koati simóvotine kó'oyene itéhineyimo, péhutinoe yenópotimo yóvokuke. Kurí kixénutinoemo mbóhuxeovo. Itea haina mbohúxovoti vo'oku anéye Nzá'a njokóyoke. ³³ Kó'inokeneye ra yunzó'inopi, ngaha'aínopitinoe úhepeyea iséneu ingéneke. Kene yara kúveu mêum, vikotínoemo kotíveti koekúti, itea hákonoe píke vo'oku undíne itôa uhá koeti koekúti yara kúveu mêum —kíxovokoxoane.

17

Itúko orásaum ne Jesus

¹ Uke'éxoane Jesus koyúhoyea ra koekútihiko, ina komômo vanúke. Hara kôe:

—Pai, simóvone ôra. Keúhapu'ika indúkeovo hána'iti íhayú'iuti, undi Xi'íxa, motovâtimaka ihéyu'ikikonomo vo'ónguke. ² Koáhati úndi peréxo éxea koeku uhá koeti xâne motovâti mboréxea apéyeati ákotinemo hunókoku xoko uhá koeti xâne pénenu kutípeonu. ³ Yoko enepone apéyeati ákotinemo hunókoku, ênomone ne éxeopihiko itúkeovo póhutine íti itukóvo koati

kaná'uti Itukó'oviti, ákoti po'ínu, koane éxeonumaka, undi Jesus Kristu, péhoe yara kúveu mêum. ⁴ Ngahána'ikopine koeku óveam yara kúveu mêum, ngousókoati ne itukéti péhoenonu indúkea. ⁵ Kó'oyene Pai, kuteâti koeku indúkeovo hána'iti ihayú'iuti yanekóyoke ovo'íngo xikóyoke, tumúneke ápeyea ra mêum, peréxapanumaka ngó'iyeaneye koeku nzeópea xikóyoke.

⁶ —Éxopine ra hóyenhiko pénenu kutípeonu yara kúveu mêum, vo'oku ngoyúhoyeopi xapákuke. Aínovone ílike. Itíne porexónoa yoko kutípoanehiko ne yemó'u. ⁷ Kó'oyene, éxoanehiko kaná'uyeoxo itúkeovo ukeâti ya xikóyoke ne uhá koeti peréxonuke kutípeonu, ⁸ vo'oku ngoyúhoinoahiko yemó'u, námoem xikóyoke, yoko kutípoanehiko. Koati exoâtihiko itúkeovo xikóyoke úngea, epó'oxo kutípoahiko itúkeovo íti pahukónu yâyeke.

⁹ —Koati énomonehiko émbeminopi. Kene haína ne xâne ákoti exápi yara kúveu mêum émbemino, itea koati embemínoati ra xanéhiko pénenu kutípeonu vo'oku itúkeovo ítikenehiko. ¹⁰ Uhá koeti índuke, ítikenemaka. Yoko uhá koeti ílike, índukenemaka, epó'oxo koati ngahaná'ikokonoti vo'ókukehiko râ'a. ¹¹ Kó'oyene imbuhíkopeatinemo ra kúveu mêum, itea enepohikorâ'a, óvokuikonemo yâye yara kúveu mêum koeku mbihópeane xikóyoke. Iti sasá'iti Nzá'a, itíne okoyóninonoahiko ya xinákoke ne hóyenhiko pénenu kutípeonu, motovâti poéhapea vikéneke kuteâtimaka koeku poéhayeane úti. ¹² Koeku ámbeyea xapákuke ne pénenu kutípeonu, undíne koyonôa ya xinákoke. Ngóyonoa maka hákone ikorókovo váhereke. Énomone ákoino ápahuina yonópoti ipihóponovokutike xapákuke, ákoti itukápa neko póhuti itúkoheovoti koeku hókeonu, enepone motovâti pahúkopeokonoya. Kó'inokeneye, koati kousókovoti neko kúxoti yutoéti ya yemó'uke. ¹³ Kó'oyene, mbihópotinemo xikóyoke, itea kó'inokeneye ra yûnzo kó'oyene koêkuiko ámbeyea yara kúveu mêum, motovâti yupíheovo hána'iko úhepeko isóneu ne ínzikauhiko, kuteâtimaka koêku ne úhepeko inzóneu. ¹⁴ Ngoyúhoinoanehiko yemó'u, yoko itúkovone púvonehiko xâne ákoti exápi yara kúveu mêum vo'oku ákoyea akútípaseahiko, kuteâtimaka ákoyea angútípaseahiko neko xâne. ¹⁵ Pai, haina embemópiti viyópi yara kúveu mêum ne kutipónutihiko, itea embemópiti kéyonoyihiko motovâti ákoyea íkarakapu váhereke, ¹⁶ vo'oku ako akútípaseahiko ne xâne yara kúveu mêum ákoti exápi, kuteâtimaka ákoyea angútípaseahiko. ¹⁷ Peréxahiko ne kutipónuti itúkeovo haxakínovoti ílike ya koeku hókeahiko ne kaná'uti kixovókuti íhae xikóyoke. Yoko yemó'u itukóvo ne kaná'uti kixovókuti. ¹⁸ Kuteâti pehúkinu yara kúveu mêum, mbahúkoamaka ra ínzikauhiko yara kúveu mêum. ¹⁹ Koati vo'ókukehiko, nzaxákinovo indúkea yahá'inonu

motovâtimakamo itúkeovo haxakínovatihiko itúkea ne yahá'inoa.

²⁰ —Haina póhutinehiko râ'a émbemino, itea émbeminoamaka ne kutipónutikomo, ehóponomo yuhóhiko râ'a, ²¹ motovâti poéhapeanehiko vikéneke. Kuteâti koeku itíkivo póhutine njokóyoke Pai, koánemaka ûndi xikóyoke, émbeminoamaka ne kutipónutihiko poéhapeamo xoko úti, motovâtimo kutípea xanéhiko ákoti exápi yara kúveu mêum itúkeovo íti pahukónu yâyeke. ²² Kuteâti peréxinu indúkeovo hána'iti ihayú'iuti, mboréxoanemaka ne ínzikauhiko kó'iyeaneye, motovâti poéhapeanehiko vikéneke kuteâti koeku poéhayeane úti Pai, ²³ koeku ámbeyea xokóyokehiko, keánemaka njokóyoke. Yane ákomo iháxakexeakaka, itea uha-uhá koetímo poéhapeanehiko vikéneke, kuti'inokemo exoâti xanéhiko ákoti exápi yara kúveu mêum itúkeovo íti pahukónu yâyeke, koane exoâtimakamo ákoyea omótovahiko yokóvo kuteâti ákoyea omótovonu yokóvo.

²⁴ —Pai, ngahá'ainoahiko ne pénenu kutípeonu óveahikomo njokóyoke, maka naíxanehiko peréxinu indúkeovo hána'iti ihayú'iuti. Koáhati ákoti omotóvonu yokóvo ukeâtinekene tumúneke ápeyera ra kúveu mêum. ²⁵ Pai, koati ponóvoti ne kixeku itíkivo. Ako éxapi ne xanéhiko yuixóvati ra kixovókuti yara kúveu mêum. Undíne exópi, koáne éxoamaka ra kutipónutihiko itúkeovo íti pahukónu yâyeke. ²⁶ Énjokoanehiko itukóvotiye ne íti, epó'oxo káxehiko keno'ókoti, kóyeakonemo énjokeahiko, maka aváne xokóyokehiko ne hána'iti ákoyea omótovo yokovo xâne, kuteâti ákoyea omótovonu yokóvo, epó'oxo maka ovo'ó ángoanehiko —koe orásauna Jesus.

18

Koeku Jesus namukókono ya Njetisémani

Mt 26.47-56; Mk 14.43-50; Lk 22.47-53

¹ Uke'éxoane Jesus koyúhoyea neko koekútihiko, pihóne poixô'oke ne kali nótuvaka koéhati Sêdorom. Íhikauhiko xáne. Yoko ápe kali njârdim-ya. Énomone yóno ne Jesus yoko íhikauhiko. ² Kene Njûda, enepone itúkoheovoti koeku hókea Jesus, enepone kuríkotimo Jesus xoko xanéhiko puvâti, éxoa óvoku neko njârdim, vo'oku kóyekune yónea Jesus-ya koane íhikauhiko. ³ Úkeane pího ne Njûda yane njârdim porexókonoane ne húndaruhiko xané'eyea, koánemaka ne koyónotihiko hána'iti imokóvokuti. Yoko enepone xánenahiko, áinovo páhoe tutíhiko sasedóti inuxínoti jûdeu hó'eke, yoko farízeuhiko, enepone koati yuixóvoti hókea yútoe Muíse. Ako tópihiko kaúhapu'ikope oxéne ómonehiko, yoko isukópeti. ⁴ Yoko koati exoâti Jesus uhá koêti ne kixókonokumo, yane inuxó koene épemea itúkovokehiko, Hara kíxovokoxoa:

—Kuti yopósikonoe?

⁵ Ina yumopâhiko:

—Jesus vopósiko, enepone íhae Nazâre.

—Undíneye —koéne ne Jesus.

Yoko ápe Njûda xapákuke, enepone kuríkoti Jesus xoko xanéhiko puvâti. ⁶ Ehá'axo “undíneye” kó'iyea ne Jesus, aúkopovohiko ikéne neko xanéhiko, xaneâtimaka íkorohikeovo poké'eke. ⁷ Ina kayukópaikomaka Jesus kíxovokoxea:

—Kutí'oxonoe yopósiko?

Ina yumopâhiko:

—Jesus íhae Nazâre.

⁸ Ina kixovókokoxopamaka Jesus:

—Ngixópinepepomeku itúkeovo ûndi ne yopósiunoe. Ya koeku itúkeovo ûndi yopósikonoe, síkeaneikopo ra nza'ínehiko pihópea —kíxovokoxoane.

⁹ Kó'inokeneye emó'u, motovâti kousokea neko yûho yanekôyoke, enepone koêti: “Pai, ako ápahuina évoem yane pénenu kutípeonu” koêti.

¹⁰ Énomone yanê'e, hé kíxoane Simaum Pêturu ne hána'iti pirítauna. Maturukenó kixone ahínoe koati payásoti ya uhá koeti sasedóti inuxínoti jûdeu hó'eke. Koati éxopeke kêno neko ahinoêti koéhati Maúku etetúko.

¹¹ Itea hara kíxoa Jesus ne Pêturu:

—Hako kixeáneye. Keúnakapa mótokike ne hána'iti piríteuna. Ikítixati ákotimo vengâ ne kotíveti koekúti évekonukumo Nzá'a? —kíxoane.

Jesus nonékuke Ána

¹² Yane namúkone Jesus ne húndaruhiko, koánemaka neko koati pahúkoti xapa húndaruhiko, koáne ne jûdeuhiko koyónoti hána'iti imokóvokuti, ina ika'ákohiko Jesus. ¹³ Ponó kíxoanehiko xoko Ána inúxotike, enepone imóxuko Kaífa. Yoko Kaífa, énomone neko koati payásoti ya uhá koeti sasedóti inuxínoti jûdeu hó'eke yaneko xoénae. ¹⁴ Yoko énomone ne Kaífa kixovókokoxa ne pahúkotihiko xapa jûdeu yanekôyoke motókeyea ápeyeba póhuti hóyeno ivokínovati ne xanéhiko.

Koyuhôa Pêturu ákoyea exa Jesus

Mt 26.57-58; 26.69-70; Mk 14.53-54; 14.66-72; Lk 22.54-57

¹⁵ Yane pihóne ikéneke Jesus ne Simaum Pêturu, koánemaka ne po'i íhikau Jesus. Vo'oku itúkeovo éxone ne koati payásoti sasedóti neko po'i íhikau Jesus, xánena Simaum Pêturu, énomone úrukinova kíndanake óvoku neko koati payásoti sasedóti ikéneke Jesus. ¹⁶ Kene Pêturu, ôvane meúkeke xe'ókuke pahapéti. Ina ipuhíkopomaka neko po'i íhikau Jesus, éxone ne koati payásoti sasedóti, ina epêmo árunoe koyonoâti ne pahapéti yusíkea úrukeovomaka ne Pêturu. Yanê'e, úrukovone

Pêturu ikéneke. ¹⁷ Yane hara kixo Pêturu neko seno ahinoêti koyónoti pahapéti:

—Haina îti po'ímaka íhikau ne hóyeno?

—Haina ûndi —kíxoane Pêturu.

¹⁸ Yoko óxokuxonehiko yúku neko ahinoêti, koánehiko ne koyónoti hána'iti imokóvokuti, itúkotihiko onókovoku, vo'oku itúkeovo kásati yanekóyo. Yane onókoponovonemaka Pêturu xapákuke.

Koeku Jesus nonékuke ne koati payásoti sasedóti

Mt 26.59-66; Mk 14.55-64; Lk 22.66-71

¹⁹ Yane épemo'iko Jesus ne koati payásoti sasedóti koêku neko íhikauhiko yoko koêku ne íhíkauvoti íhikaxone. ²⁰ Ina yumopá Jesus:

—Uhá koeti inzíkaxo, xapákuke xâne óvom. Koati hána'itike imokóvokuti indúko ínzikaxoku, áko'o itukovo íhikaxovokuke hó'e xanéhiko, ho'úxovoku heú koeti jûdeu. Ako íhíkauvoti njé'ono'oe. ²¹ Na koeti yépemo'ikinonu? Hane yépema'ikahiko kamokénonuti, vo'oku é'exo kíxoahiko neko yûnzo ínzikaxoake —kíxoane.

²² Koyuhoâne Jesus nê'e, ápe póhuti xapákuke neko koyónotihiko hána'iti imokóvokuti ipusókoti Jesus. Hara kíxo:

—Énomone kixókono yumópeokono ne koati payásoti sasedóti?

²³ Ina kixôa Jesus:

—Áva mbahúnevo, yéxakanaikopo. Kene hakô'o, ná'ikopo koeti isíkinonu? —kíxoane.

²⁴ Ina pahukópamaka Ána xoko Kaífa, enepone koati payásoti sasedóti. Yoko ina ikávo'uxovo ne Jesus píhea.

Koyuhópamaka Pêturu ákoyea exa Jesus

Mt 26.71-75; Mk 14.69-72; Lk 22.58-62

²⁵ Yoko ixómoiko onokóvo ne Simaum Pêturu, apé kôe po'i kixopâti:

—Haina îti po'ímaka íhikau ne hóyeno?

—Haina ûndi —koéne.

²⁶ Yane apé koénemaka ahínoe koati payásoti sasedóti, iyéno neko mótórukeake kêno Pêturu. Hara kôe:

—Hainámeku îti noínjo njârdim-ke kehá'ineyi ne hóyeno?

²⁷ —Haina ûndi —kixópanemaka Pêturu.

Ehá'axo koyúhoa Pêturu nê'e, éneone tapî'i.

Omokónone Jesus xoko Pilátu

Mt 27.1-14; Mk 15.1-5; Lk 23.1-5

²⁸ Yane ukopeâne óvokuke Kaífa, omópohiko Jesus xoko óvoku nâti, enepone óvokumaka natíxea. Yoko yuponii koetíne. Ako úrukaphiko tuti jûdeu pikoti ákoyea paréxakanahiko níkea xapa áyui Páskoa eneponi ikapít'i'ikapu, anahíxapani neko xâne ákoti

itukapu jûdeu. ²⁹ Yane ipúhikinoa Pilátu yúho'ixoponeahiko. Hara kixovokoxoa:

—Kuti itukóvo váhere ítuke ra hóyeno yomínoakenoe yâye?

³⁰ Ina yumopâ tutíhiko jûdeu:

—Íkítixatini vomâti yâyeke ra hóyeno eneponi hákoti vévotikoake?

³¹ Ina kixovókokoxopamaka Pilátu:

—Yamápaikoponoe. Itínenoe exâ kixoaku, koêkuti ínixene kuteâti páhoenopi hé'e.

Ina yumopâ jûdeuhiko:

—Itea haina úti motovâ koépekea xâne kuteâti mani nókone kíxea úti, páhoenovi ho'e úti kuteâti nókone kíxeokono ra hóyeno —kíxoanehiko.

³² Yoko kó'inokeneye, motovâti kousokeovo neko yuho Jesus koyúho yanekôyo kixoku ivókeovomo.

³³ Ina urúkopovomaka ovokútike ne Pilátu. Yane iháxikone Jesus, ina kixôa:

—Ítí'oxo natina jûdeuhiko?

³⁴ Ina yumopâ Jesus:

—Koati ukeâti iséneuke kehá'ayi yéxi? áko'o kémone xapákuke xanéhiko koyuhoâti indúkeova, kutí'inoke yepemó'ikonuti —kíxoane.

³⁵ Ina yumopâ Pilátu:

—Haina undi jûdeu. Ako kalíhuina yuínjeovo koekúti kuteâti. Koati iyínoxapa jûdeu yoko tutíhiko sasedóti kurikóponopi njokóyoke. Kuti'ikopo itíko pehúnevo?

³⁶ Ina yumopâ Jesus:

—Enepone nandíxea, haina kuteâti koeku natíxea xâne yara kúveu mêum. Eneponi akoéneye, mani kotixónuti ne ovoti njêrerekuke huvo'óxonuti nandíxea, maka hákoneni kixonúneye jûdeuhiko kuteâti ra kixónuku. Itea enepone nandíxea, haina kuteâti natíxea xâne yâye yara kúveu mêum.

³⁷ Ina kixôa Pilátu:

—Ítí'ikopo nâti?

Ina yumopâ Jesus:

—Enepone yépemonuke, kaúhupu'ikoa indúkeova. Énomone imbúhikino yara kúveu mêum. Énomonemaka nzimíno yâyeke, motovâti ngoyúhoyea koêku ne kaná'uti kixovókuti. Yoko uhá koeti xâne kutipoâti ra kaná'uti kixovókuti, énomone kutipôa ra emó'um —kíxoane Jesus.

³⁸ Ina kixôa Pilátu:

—Kuti'ikopo itukóvoye ne kaná'uti kixovókuti? —kíxoane.

Pahukókono kurúhuxeokono ne Jesus

Mt 27.15-31; Mk 15.6-20; Lk 23.13-25

Koyuhoâne Pilátu nê'e, ina aukópovomaka xoko jûdeuhiko meúkeke. Hara kixovokoxoa:

—Ako ápahuina íninjone váhere ítuke ra hóyeno. ³⁹ Itea heú koeti xoénae ya kaxena yáyuinoe, kóyekune yépeminu nguríkopea póhuti iká'aeti. Kehá'aikopo nguríkopea ra netínanoe, itínoe jûdeu? —kíxovokoxoane.

⁴⁰ Itea heú koénehiko vaúkexopeamaka. Hara koe yûho vaúkexea:

—Ako vakáha'a kuríkopeokono nê'e. Hane kiríkapa, Mbarâba —koénehiko yûho.

Yoko enepone Mbarâba, koati apêti váhere ítuke iká'akinokonoke.

19

¹ Yane pahúkoane Pilátu yehépoke'exeokono ne Jesus, ² ínamaka uhekéxinoa húndaruhiko ka'áveti káva'o tikóti itukínoati kôroana ne Jesus, ina ipíhea tutíkuke. Itúkinoamaka harará'iti ípovo hamá koeti, kuteâti ípovo nâti, ³ koane ahí'okeovahiko koémoke'eyea. Hara koéhiko:

—Iháyu'ikakana ra natina jûdeu! —koéhiko, koánemaka ipúsononeyeahiko.

⁴ Yane ipúhikopinoamaka Pilátu neko jûdeuhiko meúkeke, ina kixovókoaxa:

—Ngopúhikinopeati ra hóyeno maka yéxanenoé ákoyea ápahuina íninjone váhere ítuke —kíxovokoxoane.

⁵ Yane ipúhikopinoamaka Jesus. Yoko ápe ne uhékeuti káva'o ka'áveti tikóti tutíkuke, kôroana, koáne ne harará'iti ípovo. Ina kixovókoaxa Pilátu neko jûdeuhiko:

—Harâ'apo ra hóyeno —kíxovokoxoane.

⁶ Itea ehá'axo noixo Jesus ne tutíhiko sasedóti inuxínoti jûdeu hó'eke yóko'o ne koyónotihiko hána'iti imokóvokuti, vaúkexonehiko. Hara koe yûho vaúkexea:

—Kirúhuxa! Kirúhuxa! —kóyehiko.

Ina kixovókoaxa Pilátu:

—Itínenoe kuruhúxa vo'oku ako ápahuina íninjone váhere ítuke ra hóyeno.

⁷ Ina kixôa jûdeuhiko:

—Ápe Ponóvoti Kixovókuti hó'e úti. Kuteâti íhikaxeovike hó'e úti, konókoti koépekeokono ra hóyeno, vo'oku koati itúkovoti Xe'exa Itukó'oviti —kíxoanehiko.

⁸ Kameáne Pilátu neko yuhóhiko, yupihovó koéneo píkea.

⁹ Ina urúkopovomaka ovokútike, enepone óvokumaka natíxea, ina epemó'iko Jesus úkeaku, itea ako yumápa Jesus. ¹⁰ Ina kixôa Pilátu:

—Ako yimápanu? Ako yéxa ápeyea njunáko mbahúkea kiríkopikono, áko'o kirúhuxikono?

¹¹ Ina yumopâ Jesus:

—Ákoni xináko kixinuneye enepone hákoti itukovo Itukó'oviti porexópea. Énomone itúkinovo koati hána'iti pahúnevo ne xâne kurikónuti xikóyoke —kíxoane.

¹² Ukeâti neko ókoku ôra, opósikoa Pilátu kíxoaku kuríkopea ne Jesus, itea koati vaukéxotine ne jûdeuhiko. Hara koe yúho vaúkexea:

—Enepo kirikápa ra hóyeno, hainá'ikopo iti ínikone koati payásoti natina úti, enepone Sêza, vo'oku uhá koeti xâne koyúhoti itúkeovo nâti, koati okópoti Sêza nê'e —koénehiko vaúkexea.

¹³ Kameáne Pilátu neko yuhóhiko, ina ómo Jesus meúkeke, ínamaka ivatáko yuhoíkovokutike xoko iháxoneti “Pavímentu”. Kene ya ebaraíku, emó'u jûdeuhiko, Ngâbata koéha. ¹⁴ Yoko poéhaiko káxe âvoti tumúneke Páskoa, enepone áyui jûdeu ya hó'eke. Ye'éxovotinemaka itumúkoti káxe yanekôyoke. Ina kixôa Pilátu neko jûdeuhiko:

—Harâ'a ra netínanoe —koéne.

¹⁵ Itea hara koe yuhóhiko vaúkexea:

—Képeka! Képeka! Kirúhuxa! —kóyehiko.

Ina kixovókoaxo Pilátu:

—Keha'aínonutinoe mbahúkea kurúhuxeokono netínanoe?

Ina yumopâ tutíhiko sasedóti:

—Ako po'i natina úti ákoti itukapu Sêza —koénehiko.

¹⁶ Yane kurí'okoane Pilátu neko xâne motovâti kurúhuxeahiko.

Kuruhúxokono ne Jesus

Mt 27.32-44; Mk 15.21-32; Lk 23.26-43

¹⁷ Úkeane omohíko Jesus, koinó kixoti kurúhuna yonoti xokóyoke ne iháxoneti “Opepú'iti”. Kene ya yuho jûdeu, Ngoúgota koéha.

¹⁸ Énomone kurúhuxokono Jesus yoko po'i pi'âti hóyeno xêrerekuke. Enepone kurúhuna Jesus, kukúkeke óvo. ¹⁹ Yoko ápe yútoe Pilátu ixupáxovoti tutíkuke ne kurúhuna Jesus. Hara kôe ne yutoétiya: “Jesus íhae Nazâre, natina jûdeuhiko” kôe. ²⁰ Êno jûdeu yuhoíkoati neko yutoéti, vo'oku ákoyea ahika pitivóko neko kurúhuxokonoku Jesus. Yuhóke jûdeuhiko yutóxeovo, koáne ya yuhóke rómanu, yoko ya yuhókemaka ngerêku. ²¹ Ina kixohíko Pilátu ne tutíhiko sasedóti inuxínoti jûdeu hó'eke:

—Hako “natina jûdeu” kixêa ne yítoe, itea hara ákoe, “Koyuhoâne râ'a itúkeovo natina jûdeu” ákoe.

²² Ina yumopâ Pilátu:

—Enepone yúndoe, usóne. Ákonemo ípakapu —kíxovokoxoane.

²³ Kuruhúxone Jesus neko húndaruhiko, haxákokoahiko ípovo ya koaturu koéti. Póhutihiko húndaru, poéha íparaya. Ina apémaka po'ínu ípovo Jesus hamá koéti, ikó'itukeu opékuke po'i

ípovo. Yoko ako úhe'o nê'e, herupí kôa. ²⁴ Yane hara kixókoko ne húndaruhiko:

—Yusikóne ákoyea kávarerea úti rá'a, itea kuríkavo úti komomâti úti itukoâtimo —kixókokone.

Kó'inokeneye, koati tokopóvoti neko kúxoti yutoéti ya emó'uke Itukó'oviti, enepone koêti:

“Haxákookoa ne ímbovo, ina kurikóhiko, komomâti itukoâtimo ne po'i ímbovo” koêti. *Sâramu 22.18*

Yoko koati énomone kixínoaneye húndaruhiko.

²⁵ Hevékuke ne kurûhu, ápe eno Jesus; yoko po'i êno; koánemaka Mâriya, enepone yeno Kolópa; yókomaka Mariya Mandâlena. ²⁶ Noixoâne Jesus neko êno, yóko'omaka ne po'i íhikau ákoti omotóva okóvo xêrerekuke, hara kixo êno:

—Kutí íxepane xi'íxa rá'a —kíxoane.

²⁷ Kúteanemaka yuhó'inoa Jesus neko íhikau:

—Kutí íxepane mémaina —kíxoane.

Ukeátine yaneko káxe, omópone Mâriya neko íhikau Jesus óvokuke katarákopati.

Koeku Jesus ivokóvone

Mt 27.45-56; Mk 15.33-41; Lk 23.44-49

²⁸ Exoâne Jesus kousokeovone uhá koêti ne nókone kousokeovo xokóyoke, hara koéne:

—Epékonuti úne —koéne.

Yane koati tokopóvoti neko kúxoti yutoéti ya emó'uke Itukó'oviti koyuhoâti kó'iyeanemoye.

²⁹ Yoko ápe íhaku ekâtiya puhí koati viyum-hí koêti. Ina apê kalaká'ikoponoti esponja yane víyum, ika'ákoa kirípuhike mayane étakati iháxoneti isôpo, ina ipíhoa pahákuke Jesus, iyúkoati. ³⁰ Enovâne Jesus neko víyum, hara kôe:

—Únzexone uhá koeti nóngone indúkea —koéne.

Yane nonoo koéne, íhunokoane ne omíxone, ivókovone.

Yuvorókea húndaru xêrere ne Jesus

³¹ Yoko puvâti jûdeuhiko óvoheixeamo kuruhúke ya sâputu ne kurúhuxonehiko vo'oku itúkeovo kóyuseovopene áyui, koáne vo'oku itúkeovo koati téyonehiko neko sâputu ye'ékotine úrukeovo. Ene épeminohiko Pilátu pahúkea kehokeâti pukúna neko kuruhúxovotihiko, hopenóxoati ivókeovohiko motovâti veyópeovo kuruhúke tumúneke ne ayuíti. ³² Yane pihónehiko ne húndaru kéhokexoponea pukúna ha'ínehiko Jesus kurúhuxeokono, enepone inúxoti koánemaka ne po'ínu. ³³ Itea koeku símea xoko Jesus, noixoâne ivókeovone, ákone kíxoaku.

³⁴ Itea ápe póhuti húndaru yuvorókeati xêrere ya suíke. Yane ipúhikone íti yoko úne.

³⁵ Enepone noixoâti ra koekúti, énomonemaka koyuhópa yarâ'a. Yoko koati kaná'uti ne yúho. Éxoá yutoxínoati

râ'a itúkeovo koati kaná'uti yûho, kutí'inoke motovâtimaka kitípinoe. ³⁶ Enepo kixínokonokeneye Jesus, koati kousókovoti neko kúxoti yutoéti ya emó'uke Itukó'oviti, enepone koêti: "Ákomo ápahuina ôpe ekehókoti" koêti. ³⁷ Koane hara koémaka po'íke: "Noixoâtimo ne yúvoroe" koémaka.

Ekoxókonone Jesus

Mt 27.57-61; Mk 15.42-47; Lk 23.50-56

³⁸ Ikénepoke neko koekútihiko, pihóne xoko Pilátu ne Yûse, enepone íhae pitivóko koéhati Arimáteya epemóponoati yusíkea veyópea muyo Jesus kuruhúke. Yoko koati íhikaumaka Jesus neko Yûse, itea he'ono'ú koêti itúkeova vo'oku píkea po'ínuhiko jûdeu. Poréxoá Pilátu itúkea kuteâti épemone. Yane pihóne ne Yûse veyóponea muyo Jesus kuruhúke. ³⁹ Yoko Nikôdemu xáne, enepone yuhó'ixoponoti Jesus ya yóti yanekôyoke. Ápe êno xêru, alôe anahíxovoti mîra, ómone ne Nikôdemu, óvo'okope Jesus. Yoko ináko neko xêru, anêko kuteâti tirintai sinku koeti kîlu ovâti. ⁴⁰ Yane veyóponehiko muyo Jesus kuruhúke, ina aupíxoahiko ya ipovóti ovóheovoti xêru, kuteâti kíxoaku jûdeuhiko enepo apê ivokóvoti xapákuke. ⁴¹ Yoko yaneko óvoku Jesus kurúhuxeokono, ápe njârdim. Ápemaka uhôro kehoéti mopoíke, inámatiko ekóxokonoku ivokóvoti ávoti ekoxóvati. ⁴² Énomone iyónopahiko neko muyo Jesus vo'oku ákoyea ahíka, koane iyóvotinhiko okóvo vo'oku itúkeovo kóyuseovopene jûdeuhiko vo'oku áyui.

20

Koeku Jesus exepúkopone ukópea xapa ivokóvoti

Mt 28.1-8; Mk 16.1-8; Lk 24.1-12

¹ Yaneko yúponipe lûmingu hahá'iko, pihóne ne Mariya Mandálena xoko ekóxokonoku Jesus. Simonéya, noíxoane ahíkuxeokonone neko mopôí exexoâti ne uhôro yane ekóxokonoku Jesus. ² Yane ehákopovo xoko Simaum Pêturu, koánemaka xokóyoke neko po'i íhikau Jesus, enepone ákoti omotóva okóvo Jesus. Hara kixóponoa:

—Veyópokonone muyo Vúnae yane ekóxokonoku. Ako véxa iyónopokonoku —kíxoane Mâriya.

³ Úkeane pího ne Pêturu koánemaka neko po'i íhikau Jesus xoko ekóxokonoku. ⁴ Xané kixókokohiko ehákeovo neko pi'âti, itea xuxapáneoxo ya Pêturu neko po'i íhikau Jesus. Inuxó koéne nê'e símeaya. ⁵ Ina yupunínikovo komomâ kúveuke. Tokononé koane úke ne ipovóti líyum, itea ako úrukapu uhorókuke. ⁶ Oko'íkené kíxoane Simaum Pêturu símea, yane urukú koáne. Noíxoane ne ipovótiya, ⁷ koánemaka neko léhu aúnone Jesus, itea haxá kóye óvoku, ako ánahixapa neko po'ínuhiko ipovóti

aúpi. ⁸ Yane ûrukovanemaka po'i íhikau Jesus, enepone inuxó koeti símeaya. Noixoâne, kutípoane exépukopeane Jesus. ⁹ Yoko tukú koêti neko ókoku ôra, avo éxinahiko isóneu neko yutoéti ya emó'uke Itukó'oviti koyúhoti kónokea exépukopea ne Jesus ukópea xapa ivokóvoti. ¹⁰ Yane káyuhikopovone neko pi'âti íhikau Jesus óvokuke.

Kautáta'ixopinovo Mariya Mandâlena ne Jesus

Mt 28.9-10; Mk 16.9-11

¹¹ Koeku pihópea neko pi'âti, óvaikone ne Mâriya ixómoyea íyo xe'ókuke ne uhôro ekóxokonoku Jesus. Koeku íyoyea koane yupúninikeovo komómoyea kúveuke. ¹² Yane tokononé koane úke ne pi'âti ánju íhae vanúke, ovoxe Itukó'oviti, ainóvoti hopú'iti ípovo. Vataká kóye xoko óvine muyo Jesus, poéha tutíkuke, poéhamaka hevékuke. ¹³ Ina kixohíko Mâriya:

—Senó, na koeti íyeino?

Ina yumopâ Mâriya:

—Omopókonotine mûyo ne Únaem. Akó'oti enjá iyónopokonoku —kíxoane.

¹⁴ Uke'éxoane Mâriya koyúhoyea nê'e, ina na'akénexovo. Yane noíxone Jesus xe'ó koyêti itea ako éxapana. ¹⁵ Ina kixôa Jesus:

—Senó, na koeti íyeino? Kuti yopósiko?

Yoko ikútixati Mâriya koyonoâti ne njârdim. Hukínóvoti kíxea:

—Únaém, itukapu íti veyopêa mûyo, yokóyuhoinonoa iméponoaku maka veyámbanane —kíxoane.

¹⁶ Yane ina iháxoá Jesus:

—Mariyá —kíxoane.

Ná'akene koéne ne Mâriya, ina kíxo Jesus ya emó'uke jûdeu:

—Raboní! —kíxoane. (Yoko “ihíkaxoti” koêti ne rabôni koêti.)

¹⁷ Ina kixôa Jesus:

—Hako nemu'ókonu, vo'oku ávoyea mbihápa xoko Nzá'a, itea píhe xoko ínzikauhiko, enepone kutí ngíxone mbo'ínuhiko. Yéta'akapanahiko mbihópeanemo xoko Itukó'oviti Nzá'a yoko Yá'anoemaka, enepone Únaem yoko Yúnaemaka —kíxoane.

¹⁸ Yane ponó koépone ne Mariya Mandâlena xoko íhikauhiko Jesus.

—Noínjopane ne Vúnae —kíxovokoxoane.

Ina koyuhópinoahikomaka neko yuho Jesus.

Kautáta'ixopinova Jesus ne íhikauhiko

Mt 28.16-20; Mk 16.14-18; Lk 24.36-49

¹⁹ Énomone yaneko lûmingu ya kíyo'i káxe, exexo'ikené koyépoti neko íhikauhiko Jesus yane ovokúti óvoheixoku, vo'oku píkea tutíhiko jûdeu. Yane apé koene Jesus xapákuke.

—Aúheponoe iséneu —kíxovokoxoane.

²⁰ Yuhoíkoane, ina exókoa ne vô'u koáne ne xêrere. Yupihovó koépone elókepea okóvo ne íhikauhiko noixópane ne Vúnae.

²¹ Ina kixovókoxopamaka Jesus:

—Aúhepeponoe iséneu. Kuteâti kixónuku Nzá'a pahúkeonu yara kúveu mêm, énomonemaka ngxópineye —kíxovokoxoane.

²² Uke'éxoane koyúhoyea nê'e, ina api'ókexoahiko koane kíxovokoxoamaka:

—Nemúkanoe ra Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti. ²³ Enepone xâne yéxokoake itúyopea pahúnevo koeku kutípeonu, koati ituyôpotinemo pahúnevo. Kene ne xâne yéxokoake ákoyea itúyapa pahúnevo vo'oku ákoyea akútíponu, koati ákotimo veyapápu pahúnevo nê'e —kíxovokoxoane.

Jesus yoko Túme

²⁴ Yoko póhuti yane nduse koeti íhikau Jesus, enepone Túme íhauti Hapáparu, áko'o yaneko apé koepóne Jesus xapákukehiko.

²⁵ Ina kixo Túme ne po'ínuhiko íhikau Jesus:

—Noíxopane úti ne Vúnae!

Yane hara koe Túme:

—Enepomo hákoti noinjêa ne ike perêku vo'ókuke, koane hákotimo mbirukôa, koane hákotimakamo imbiho vô'um xêrerekuke, ákomo kalíhuina ngutípea —koéne.

²⁶ Poéhapoane lûmingu ikénepoke, ho'uxoké koyépotihikomaka ne íhikau Jesus, koánemaka ne Túme xapákuke, exexo'ikené koyêtihiko. Yane apé koéponemaka Jesus xapákuke.

—Aúhepeponoe iséneu —kíxovokoxoane.

²⁷ Yane tumuné koéne kixo Túme:

—Piríka ra vô'um maka neíxane koêku, koane ípiheamaka ra veô'u njêrereke. Hákone itikovo xâne ákoti akutípo, itea itíkapu kutípoti —kíxoane.

²⁸ Ina kixôa Túme:

—Iti Únaem, íti ne koati kaná'uti Itukó'oviti —kíxoane.

²⁹ Ina kixopâmaka Jesus:

—Koati kitipónuti vo'oku neíxinu, itea enepone xâne kutipónuti ákoti naixánu, koati únatimo koêku nê'e —kíxoane.

Yutóxinovoke ra koyuhópeti

³⁰ Koati kaná'uti enó'iyea po'ínuhiko iyupánevoti ítuke Jesus, noíxone íhikauhiko ákoti yutaxápu yara koyuhópetike.

³¹ Itea kutí'inoke yutoxóvoti râ'a, koati kaha'aânopiti kitípinoe Jesus itúkeovaxo ne Mésiya, enepone páhoe Itukó'oviti koíteovo xâne, enepone koati kaná'uti Xe'exa Itukó'oviti. Epó'oxo vo'oku kitípi, ike'íparaxokonotimo inámapoti apéyeati ákotinemo hunókoku xoko Itukó'oviti.

21

Kautáta'ixopinova Jesus ne seti koeti íhikau

¹ Ikénepoke neko koekúti, kaútata'ixopinovamaka Jesus neko íhikauhiko xe'ókuke ne mar, enepone koéhati Tibêriyade. Hara kôe kixoku koêku.

² Kaha'iné kíxoixokoko ne Simaum Pêturu; Túme, enepone íhauti Hapáparu; Natanâe ukeâti Kána, pitivóko ya Ngalíleya; koánemaka neko xé'ahiko Nzebêdeu; yoko po'i pi'âti íhikau Jesus.

³ Ina kíxo ha'ínehiko ne Simaum Pêturu:

—Numínguxotiko.

Ina kixohíko Simaum Pêturu ne ha'ínehiko:

—Pihotímaka úti ikínike —koénehiko.

Úkeane pihohíko. Ivu'í kixone kali hána'iti vatékena numíkuxoponoti, itea ako ápahuina êho yaneko yóti. ⁴Yuponíne, ápene Jesus xe'ókuke neko úne, itea ako éxapana íhikauhiko. ⁵Ina kixovókoxo Jesus:

—Ápenoe yêho?

—Áko'o —koénehiko.

⁶ Ina kixovókoxopamaka Jesus:

—Kiríka éxopeke vetékena ne nímikuxope. Apêtimo yehóya —kíxovokoxoane.

Yane itúkeanehiko ne yuhó'inoa. Yane ákone íta mikúkopea ne nímikuxope vo'oku yupíheovo êno hoéya. ⁷Ina kíxo Simaum Pêturu ne po'inu íhikau Jesus, enepone ákoti omotóva okóvo Jesus:

—Vúnae nê'e! —kíxoane.

Kamoáne Simaum Pêturu itúkeovo Vúnae, itúkopone ípovo. Koáhati veyoâti koeku nímikuxea, yane kurino'é koene úne araúkotine. ⁸Itea ivu'í kixopo vatékena ne po'ínuhiko íhikau koáne mikúkopea ne nímikuxope puhí koeti hôe, koáhati ákoti ahikâ ne poké'e xe'ókuke neko úne, kuteâtimea póhuti séndu méturu kíxoaku. ⁹Evesékopeanehiko vatékena xe'ókuke neko úne, noíxonehiko uhahá'ixoti xorómonikeya koane hôe oukeke. Yoko ápemaka páum. ¹⁰Ina kôe ne Jesus:

—Yamínanane kalihú koêti ne hôe némoenoemeku —koéne.

¹¹ Yane úrukopova Simaum Pêturu ne vatéke ina mikúkopa movó'itike ne nímikuxope puhí-puhí koati hána'itinoe hôe. Ápe póhuti séndu sinkoentaí terei koeti hôe ovâti ne nímikuxope, itea kóyeane ákoyea ekétakexa upánini ákoyea yumáxapu. ¹²Ina kixovókoxo Jesus:

—Yókone, níké'evonoe —kíxovokoxoane.

Yoko ako ápahuina xapákuke neko íhikauhiko mapikóvati épemo'ikea itukóvotiye, vo'oku éxeanehiko itúkeovo Vúnae. ¹³ Yane veyóponoa Jesus ne páum ina porekéxoahiko. Kúteanemaka kíxoaku ne hôe.

¹⁴ Yoko mopó'apene kaútata'ixopinova Jesus ne íhikauhiko ike exépukopine ukópea xapa ivokóvoti.

Jesus yoko Pêturu

15 Uke'éxonehiko níkea, ina kixôa Jesus ne Simaum Pêтуру:

—Simaúm, xe'a Xuâum, itíne yupihóvo ákoyea omótovonu okóvo yara po'ínuhiko?

Ina yumopâ Pêтуру:

—Êm Unaém, yéxoa ákoyea omótovonopi ongóvo.

Ina kixopâmaka Jesus:

—Yokóyonoakopo ne ngátarae, enepone kutí ngíxone inámatiko su'ûso konókoti katarákoati —kíxoane.

16 Yane káyukoa Jesus yuhó'inoa, yoko pí'apene. Hara kíxoa:

—Simaúm, xe'a Xuâum, ako omótovonu yokóvo?

Ina yumopâ Pêтуру:

—Êm Unaém, yéxoa ákoyea omótovonopi ongóvo —kíxoane.

—Kétarakaikopo ne ngátarae, enepohikone hokónuti, enepone kutí ngíxone su'ûso konókoti inuxínoati —kíxoane Jesus.

17 Ina kixopâ'ikomaka Jesus:

—Simaúm, xe'a Xuâum, ako omótovonu yokóvo? — kixópanemaka, yoko mopó'apene épemo'ikoa.

Yane isone'ekovó koéne ne Pêтуру vo'oku mopó'ayeane épemo'ikoa Jesus ákoyea omótova okóvo. Ina yumopâ Pêтуру:

—Unaém, yéxoa uhá koeti koekúti. Yéxoa ákoyea omótovonopi ongóvo.

Ina kixopâmaka Jesus:

—Yokóyonoakopo ne ngátarae, enepohikone hokónuti.

18 Koati emo'úti ra yunzó'inopi, ivévaka: Itikóvoiko homoêhou, itíne exópo koêku. Keunákovo nóvo, itíkone heô'e, yane pihetíne ya koêkuti yâha yéni. Itea yikatíxane, yeherúkotimo veô'u, itea po'imo xâne itukínopi ikéno'e iyonópiti xokóyoke ne ákoti yakahá'a —kíxoane.

19 Yoko kó'inokeneye yûho ne Jesus, exókoti Pêтуру kixókumo ivókeovo, kutí'inokemo kahaná'ikokonoti Itukó'oviti. Ikénepoke neko yûho, “Hekánu” kixóponemaka Pêтуру ne Jesus.

20 Ina na'akénexovo ne Pêтуру, yane noíxone po'i íhikau Jesus hokoâti, ákoti omotóva okóvo Jesus. Ênomonemaka neko isú'okovoti xa'a Jesus nikohíko, yaneko epemó'ikoamaka itukóvotiye neko itúkoheovoti, enepone kuríkotimo Jesus xoko xanéhiko puvâti. 21 Noixoâne Pêтуру nekôyo, hara kixo Jesus:

—Kene râ'a, namo kó'eye?

22 Ina yumopâ Jesus:

—Enepo anghá'a ákoyeamo ivákapu râ'a tukú koeti ngáyukopovo, undíne exôa koêku. Kene íti, hara yíxapu hékinu —kíxoane.

23 Hukínóvoti itáhineheyeane neko yuhôti xapákuke neko kutípotihiko Jesus ákoyeamo ivákapu neko íhikau. Itea ako okóyuhua Jesus ákoyeamo ivákapu. Pohu “Angahá'a ákoyeamo

ivákapu râ'a tukú koeti ngáyukopovo, undíne exôa koêku”
pohu koêti.

²⁴ Yoko koati undíne ra íhikau Jesus noixoâti, koyuhoâti,
koane yutoxoâti uhá koêti ra koekútihiko. Epó'oxo véxoa
itúkeovo kaná'uti emo'úti râ'a.

²⁵ Enó'iko po'ínuhiko koekúti ítuke Jesus. Eneponi uha-uhá
akôe yutóxeovo pohú pohu koêti, kutí'inonu ákoni omótova êno
koyuhópeti ya uhá koêti ra kúveu mêum.

Hunókokune.

ÁTU

Yútoe Lúka koeku ítuke ne ápostuluhiko, enepone páhoe Jesus

Enepora koyuhópeti koéhati Átu, Lúka yutoxôa. Ápe ne inúxoti yútoe Lúka koyúhoti koeku Jesus koáne ne inámati ihíkavoti omínovike enepo símo ne Jesus yara kúveu mêum. Kene yara Átu, yutóxoá Lúka koêku neko ihikauhiko Jesus ya Njeruzálem kúxoixeahiko evésekeamo ne Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti xokóyoke, enepone porexoâtimo xunakóti koyúhoyea xapa xâne ne inámati ihíkavoti omone Jesus. Yoko áko'one ne Jesus yara poké'e, pihópone vanúkeke. Anêko xoko kapitulu 2 koyuhó'iyéati koêku enepo inâ eveséko ne Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti ovo'ó kó'iyéa ne kutípotihiko Jesus.

Enepone inámati ihíkavoti koyúhoti koeku Jesus, tumúne yóno ukóponea yanekôyoke vo'ókuke xunáko ne Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti xokóyoke ne kutípotihiko Jesus. Inúxotike, ya Njeruzálem óvo koyúhoyeovo, ina ukopóno xapa íhae Samâriya. Yanê'e ukópono xapákuke uhá koeti po'ínuhiko xâne ákoti itukapu jûdeu. Vo'oku haina pohúnetai jûdeu simíno ne Jesus, itea simínotimaka uhá koeti xâne yara kúveu mêum.

Yoko “Atos dos Apóstolos” íhaxeokono ne yútoe Lúka ya purútuyeke vo'oku so'íxeovo uhé'ekotinoe kixoku ítúkeovo ne íhikauhiko Jesus ya xunákoke Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti, kuteâti koíteovo ka'arínetai. Éxokovimaka kixoku íteova xâne ne xunako Satánae motovâti yonópea natíxokuke Itukó'oviti vanúkeke.

Tûri

¹ Xoko inúxoti koyuhópeti yúndoenopi Teofilú, uhá ngíxoane ngayúmakinopea koêku ne turi ítuke Jesus, koánemaka ne ihíkavoti íhikaxoke xanéhiko ² tukú koêti yaneko káxe aukópovone ne Jesus ya vanúkeke. Yoko tumúneke pihópea, koyúhoinoane ya xunákoke Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti ítukexeakemo ne hóyénohiko noívokoe, enepohikone ápostulu, páhoe koyúhoyea emó'u. ³ Énomonehikomaka koútata'ixopinovo exepúkopone ukópea xapa ivokóvoti ikénepoke koítoponeovo kotíveti ya kuruhúke. Ako tópi kíxoaku koútata'ixopinova, exókoati kaná'uko ne exépukopeane, ákoinoke ápahuina xâne motovâti koyúhoyea ákoyea akána'u. Vo'oku kúveu koarenta koeti káxe, koútata'ixopinova Jesus neko íhikauhiko, koane koyúhoinoa koêku ne kixoku natíxea Itukó'oviti xapa xâne. ⁴ Yaneko kaha'íneakohiko Jesus ne íhikau, ixíko'okoahiko ákoyea

ipúhikeahiko Njeruzálem koane kúxoixea ne páhoenoamo Ha'a úti íhae vanúke, kuteâti yuho Itukó'oviti, enepone koati emo'úti nóvo ápeyeamo. ⁵ Ina kixovókokoxopamaka Jesus:

Énomonemaka kuteâti yunzó'inopinoe yanekôyoke. Vo'oku koati kaná'uti itúkeovo úne áhikea xâne ne Xuâum, itea harakene káxe epó'oxo yé'exovone, yahíkokonotinoemo haínati ya úne, itea ya xunákoke Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti —kíxovokoxoane.

Pihôpo Jesus vanúkeke

Mk 16.19; Lk 24.50-51

⁶ Koeku ho'úxeovohiko neko íhikau, hara kixóhiko Jesus:

—Unaém, énomonemeamo yara koeku kó'oyene peréximo itúkeovo úti, uti íhae Izarâe, pahukópo yara poké'exa úti? —kíxoanehiko.

⁷ Ina yumopâ Jesus:

—Ako okónokoa yéxinoe ápeyeakumo ne koekúti kuteâti, koane kaxénaxeakemo Yá'a íhae vanúke, vo'oku poéhane exôa koéku ápepemo. ⁸ Itea nemukoâtimo xunakóti enepo evesékane xikóyokenoe ne Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti. Yane keyuhoâtinoemo xapa xâne kaná'uko ra koekúti neíxoneno njokóyoke. Keyuhoâtinoemo yâye ya Njeruzálem, koáne ya uhá koeti Njúdeya yoko Samâriya, koánemaka ya uhá koêti ra kúveu mêum —kíxovokoxoane.

⁹ Uke'éxoane Jesus koyúhoyea nê'e, yane pihópone vanúkeke koeku ixómoyea komóma íhikauhiko. Yane koomomo kíxoixoahiko tukú koeti onómekopeovo xapa kapási. Ehane ako ínixahiko. ¹⁰ Koeku pono-ponó kíxoixea úke ne íhikauhiko vanúke koeku pihópea Jesus, apé koene pi'âti kutí koeti hóyeno, hóhopu koyêtihiko ípovo xêrerekuke neko íhikauhiko Jesus.

¹¹ Hara kíxovokoxoa:

—Itínoe hóyeno íhae Ngalíleya, na koeti ixómoino kemomo vanúke? Enepone Jesus, neíke'euponoe kó'oyene pihópea vanúkeke, aukópovotimo kuteâti kíxeaku neíke'exopi —kíxovokoxoane.

Íhikauhiko Jesus ya Njeruzálem

¹² Énomone yanê'e, aúhikopovone ya Njeruzálem ne íhikau Jesus ukopeâti xoko kali mopôí iháxoneti Olívera. Enepone mopôí, ako ahika Njeruzálem, kuteâti póhuti kílimituru kíxoaku. ¹³ Seopóne pitivókoke, ina alu'ókopo sôparatuke yane ovokúti óvoku. Hará'a iháhiko neko ho'uxóvoti: Pêturu; Xuâum; Teâku; Ándere; Filípi; Túme; Mbatulúmeu; Máteu; Teâku, enepone xé'a Áfeu; Símaum iháxoneti Nzelóti; yoko Njúda, enepone xé'a Teâku. ¹⁴ Yoko póhutine yónoku isóneuhiko yúixeovo itúkea orásaum ho'uxoké koêti, koánemaka ne

senóhikoya. Yoko ápe Mâriya, eno Jesus xapákuke neko senóhiko, koane ápemaka ne ameno Jesus.

Noivókokoxono Mátiya

¹⁵ Yaneko káxehiko exépuko ne Pêturu koyúhoyea nonékuke ne po'ínuhiko kutípoti Jesus. Yoko itópono kuteâti séntui vinti koeti xâne neko ho'uxóvotihiko. Ina kixovókokoxo Pêturu:

¹⁶ —Itínoe mbo'ínu xoko Vúnae, koati konokoâti tokópeovo ne yutoéti emó'uke Itukó'oviti koeku Njûda, enepone in-uxínoti ika'ákotihiko Jesus. Énomone neko yuho Ndávi mekúke, kóuhapu'ikinoake Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti tumúneke símeovo kaxéna. ¹⁷ Vo'oku enepone Njûda, koati ha'ine úti ikéneke Jesus yanekôyoke. Itúkoamaka kuteâti ne vítuke —kíxovokoxoane.

¹⁸ (Yoko ápe poké'e vaneúti yane tiúketi námoe Njûda, ésa'i kuríkea Jesus xoko xanéhiko puvâti. Énomone óvo koépekopeovo ne Njûda kopuhókopovo. Pixeké koe hûra ikorókovovo. Homuxó koe ásurupi poké'eke. ¹⁹ Eyékoxoahiko uhá koeti ko'óvokuti ya Njeruzálem neko koekúti. Énomone kutí'inoke iháxokonoti Asêudama neko poké'e ya emó'ukehiko. Yoko “Poké'e óvokovoku íti” koêti neko emo'úti.)

²⁰ Ina koe'íkomaka ne Pêturu:

—Koati kuteâti ne yutoéti ya emó'uke Itukó'oviti ya Sâramu, enepone koêti:

“Itúkapu ovokú'ikeneti neko óvoku, epó'oxo hákonemo ko'óvokutiya” kôe. *Sâramu 69.25*

Ina koemáka:

“Enepone itukéti ítuke, paréxakana po'i xâne ahe'ókopati” koêti.

Sâramu 109.8

²¹ —Konókoti ápeyea po'i ha'ine úti ahe'ókopati. Yusikóne noivokoxea úti xapákuke ra xanéheixoviti apé'iko Vúnae Jesus xapákuke úti, ²² ukeátine yaneko kaxena áhikea Xuaum Mbátita, tukú koêti neko káxe noíke'exopeaku úti pihópea vanúkeke. Énomonemo kaha'ínevi koyúhoyea úti xapa xâne exépukopea ne Jesus ukópea xapa ivokóvoti —kíxovokoxoane.

²³ Ina noivókokoxono pi'âti hóyeno. Enepone inúxoti, Yúse koéha. Mbarasâpa íhaxeokonokomaka. Yoko Njústu itukóvo po'i íhaxeokonokemaka. Ina keno'óko koéhati Mátiya. ²⁴ Yane itúkohiko orásaum uhá koêti neko kutípoti Jesus. Hara koe épemone xoko Itukó'oviti:

—Unaém, iti éxoti isóneu uhá koeti xâne, yéxakavea ne neivokoe yara pi'âti hóyeno, ²⁵ motovâtimo áhe'okopea Njûda koane kahá'ineyeovi yara itukéti pénevi vitúkea, uti péhoe koyúhoyea yemó'u. Vo'oku kuríkopane Njûda ra itukéti. Kó'oyene pihópone xoko ímetokenaxoake yonópea —koe orásaua.

26 Ina kurikóhiko, noixoâti iríkovoku ne noívokoxope. Xoko Mátiya iríkovu. Yane itúkopovone ha'ínehiko ne unze koeti ápostulu.

2

Evesékone ne Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti

Át 4.31

1 Simoné'e ne kaxena áyui jûdeuhiko ya hó'eke, enepone iháxoneti Pentekósti, poéhane ho'úxovokuhiko uhá koêti neko hokoti Jesus. 2 Yane apé koéne kutí koeti emo'u xúnati ihunóvoti ukeâti vanúke. Uha-uhá kíxoá kúveu neko ovokúti óvoheixoku. 3 Yane apé koénemaka kutí koeti kálíhunoe irúmene yúku kuteâti koeku nenêti, yoneâti tutíkuke póhutihiko koxé'u neko xâne. Koati ovo'ó koatíne. 4 Yane koâti xúnati ne Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti xoko póhutihiko neko xâne, koane turíxeovone koyúhoyeahiko inámati yuhôti ákoti itukapu éxone, kuteâti kíxoaku Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti ikó'iparaxea póhutihiko koyúhoyea.

5 Yoko ápe ya Njeruzálem jûdeuhiko teyoti Itukó'oviti ukeâti uhá koeti po'íkehiko poké'e yara kúveu mêmum. 6 Ho'úxinova êno xâne neko emo'úti kamoánehiko, itea akó'oti exínahiko isóneu, vo'oku kamotíhiko koyúhoti ya emó'uke póhutihiko neko xâne. 7 Yupíhova ákoyea éxina isóneu xanéhiko koane iyúpaxeova neko koekúti, ina kixokóko:

—Hainá'ikopo ainóvoti íhae Ngalíleya ra koyuhókexo? 8 Ná'ikopo koeti kamínoa úti koyúhoyea ya vemó'uke, enepone yuho póhutihiko úti xoko vúkeaku? 9 Koati anéyeti íhae Pátea, yoko Mêdea, koane íhaemaka Élaum, yoko Mezopotámiya koane Njúdeya. Ina apémaka ukeâti Kapadósea, Póntu, yoko Ázea, 10 Ápemaka íhae Firíjea, Páfílea, Ejítu, Lípea yoko poké'e oveâti xe'ókuke ne Síreni, yoko íhaemaka Róma. Aínovone ko'óvokuti yáye. 11 Vanéye, uti jûdeu, koane anéyemaka po'ínuhiko xâne ikútipasikovoviti hokopâti ne hó'e úti. Anéyemaka íhae Keréta yoko íhae Árabea. Ná'ikopo kixóvotiye kamínoake póhutihiko úti ya vemó'uke koyuhoâti koêku ne hána'itinoe ítuke Itukó'oviti? —kixókokone.

12 Koati yupihóvati iyúpaxeovahiko. Akó'oti exína isóneu kó'inokeneye. Hara kixókokohiko:

—Kutimea kixó'eko râ'a? —koéhiko.

13 Itea ápemaka po'ínuhiko xâne koemóke'eati, koyuhoâti ítúkeovo kohihíketai, kó'inokeneye neko yúho.

Koyúho ne Péturu nonékuke xanéhiko

14 Ina exepúko ne Péturu yóko'omaka ne unzé koeti ápostulu. Ina kohonóko emó'u koyúhoyea ne Péturu. Hara kôe:

—Itínoe iyénonjapa jûdeu, keánemaka uhá ketínoe íhae Njeruzálem, konókoti yéxi koeku râ'a. Ivévaka ra yûnzó:
 15 Haina kohihíketai úti kuteâti iséneunovinoe, vo'oku nóveiko ôra ya yupóniti rakéne. 16 Itea enepora koekúti, énomone ne kíxone yuho porofeta Njôe koyúho emo'u Itukó'oviti xapa xâne mekúke, enepone koêti:

17 “Yaneko káxehiko tumúnekemo uké'eyea ra mêum, mbahúkotimo Sasá'iti Omínjone ovo'ó kó'iyea ne uhá koeti xâne” koe Itukó'oviti.

Ina koe'íkomaka:

“Koyuhoâtimo xi'íxaxapa, hóyeno yoko sêno, koekúti ngouhupu'ikinoake. Enepone inámatiko xâne xepákukenoe, apêtimo noíxone ukeâti njokóyoke. Kene ne yékotenohiko, yunzoíkoatimo ya hopúneke. 18 Koánemaka xapákuke ovónje, hóyeno yoko sêno, mbahúkotimo Sasá'iti Omínjone ovo'ó kó'iyea yaneko káxehiko, ínamo okoyúhohiko emó'um. 19 Apêtimakamo iyupánevoti índuke ya vanúke koánemaka yara poké'e, hoénaxovope njunáko, íti, irúmene yúku yoko ênoti kuríhoe. 20 Ipuókóvotimo ne káxe. Kene ne kohê, kutí koetimo harâra'iyea íti koati tumúneke símeovo neko hána'iti teyonéti káxe yúhoikopeakumo Itukó'oviti ra xanéhiko yara kúveu mêum vo'oku kixoku itúkeovo. 21 Itea itóvotimo ne uhá koeti xâne ikoseânaxovoti Itukó'oviti” koe yútoe. *Njôe 2.28-32*

22 —Itínoe hóyeno íhae Izarâe, yakámokenonu. Enepone Jesus íhae Nazâre, koati hóyeno éxokopikenoe Itukó'oviti itúkeovo ukeâti ya xokóyoke vo'ókuke ne iyupánevoti ítuke, koane vo'ókumaka ne koekúti ákoti po'i itoâti ítúkea xepákukenoe, hoénaxovope xunako Itukó'oviti xokóyoke. Koati Itukó'oviti ko'ítúke xokóyoke, itúkinoake Jesus neko hána'iti iyupánevoti xepákuke. Yoko koati yexoâtinoe kaná'uyea ra koekúti. 23 Itea kóyeane képekinoe nekôyo. Koati xâne ákoti panâpu ítuke kuruhúxinopeanoe. Itea yaneko kiri'ókokonoanoe, koati kousókovoti isónénoa Itukó'oviti ukeátinekeneye, enepone heú kixoâti éxea ne koekúti tumúneke ápeyea. 24 Enepone képeunoe, koéxepukopa Itukó'oviti yaneko uke'éxinoa xunako pevóti. Koáhatai akó'oti omotóva óvoheixea pevótike ne Jesus, 25 kuteâtimaka koêku ya yútoeke Ndávi enepo koyuhó'iyea koêku mekúke. Énomone ne koêti:

“Kóyekune ne Únaem njokóyoke. Anéye njêrerekuke koxunákonuti, ákoinoke íngarakapu. 26 Énomone elókeino ongóvo. Énomonemaka ipúhikino mbahákuke ne hána'iti elókeko ongóvo. Koane énomonemaka ngúxoixino enjêpukopeamo ungópea xapa ivokóvoti. 27 Vo'oku

ákomo kurí íxenu xapa ivokóvoti, iti Únaem, koane ákomo síkea uké'eyea ra mûyom xoko engóxovoku, undi Sasá'iti Yovóxe. ²⁸ Hara yévekonu xêne yonópoti xoko apéyeati ákotinemo hunókoku xikóyoke. Koati ákotinemo hunókoku ne elókeko ongóvo enepo angahá'inepopine” kôe yútoeke Ndávi. *Sâramu 16.8-11*

²⁹ Ina kixoa'ikomaka Pêturu:

—Itínoe iyénonjapa, ngaúhupu'ikinapeavo koêku ne Ndávi, eneponeko teyonéti voxú'ikene ivokóvoti koane ekoxóvoti mekúke. Yoko anéyeiko ne ekóxovoku tukú koeti kó'oyene yara poké'exa úti. ³⁰ Koati porófeta ne Ndávi koyúhoti koekúti noíxone xoko Itukó'oviti ávoti simâpu kaxéna. Epó'oxo éxoamaka yanekôyoke ápeyemo póhuti ámoripono natíxotimo xapa xanena úti, kuteâti koeku yuhó'inoa Itukó'oviti kó'iyeanemoye. Yoko itúkinoa Itukó'oviti koati yuhôti, exókoati ákoyeamo aúkapa ikéne neko emó'uinoa. ³¹ Koati vo'oku ínixeá Ndávi koekúti yanekôyoke ávoti simâpu kaxéna, énomone koyúhoinoa ya yútoeke exépukopeamo ne Mésiya ukópea xapa ivokóvoti enepo koyúho ákoyeamo kurí íxa Itukó'oviti ne ovóxe ya xapa ivokóvoti, koane ákoyeamo aúke'e ne mûyo. ³² Yoko enepora Jesus, énomone ne koéxepoepo Itukó'oviti. Noínjopa, koane noíxopamaka uhá koeti nza'ínehiko. ³³ Kó'oyene hanekóxopone éxopeke Itukó'oviti xoko ivátakoku kapáyasokopone Itukó'oviti. Yoko kousookinokonoane Jesus neko yuho Há'a yanekôyoke, enepo itúko koati emo'úti pahúkinoveamo ne Sasá'iti Omíxone. Énomone ra neíxoneno, koane kémoneno kó'oyene. ³⁴ Énomone kixo yútoe Ndávi. Vo'oku haina Ndávi okopóno vanúkeke yanekôyoke, itea énomone yutoxínovea ra emo'úti koêti: “Hara kixoá Itukó'oviti ne Únaem: ‘Ivétakapa énjopeke ³⁵ tukú koeti simapúne kaxena mboréxeopikumo itíkivo koati payásoti nâti ya uhá koêti, ínamo ipuyúkexa nenékuke ne uhá koeti koêkuti okopópiti’ ” kôe. ³⁶ Ngahá'a ú'uhapu'i ngixínopeano, uhá ketínoe íhae Izaráe, motovâti ákoyea oxéne ákoyea yakútipoa ne yunzó'inopi itúkeovo Jesus, enepone képeu, poréxovike Itukó'oviti itúkeovo Vúnae koane Mésiya, enepone páhoe koíteovovi —kíxovokoxoane Pêturu.

Ahíkovo mopó'âti mili xâne ya iháke Jesus

³⁷ Koeku kámea yuho Pêturu neko xanéhiko, yupíhova ikótivexea isóneuke. Ina kixohíko Pêturu yoko po'ínuhiko ápostulu:

—Itínoe viyénoxapa, na vákoeneyé?

³⁸ Ina yumopâ Pêturu:

—Konokoâti ikétivexinoe iséneuke ne pehúnevo koane kiríkopi. Konókotimaka yáhikivo ya iháke Jesus Kristu, motovâti kotúyopinopea ne pehúnevo, péhutinoe. Yane ínamo nemukâ ne

Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti ovo'ó kó'iyepinoe. ³⁹ Koáhati itínoe kíxo ne Itukó'oviti koyuhôa yanekôyo ápeyemo kousookinoake ne yûho. Koane koati xi'ixaxapa kixómaka, koánemaka uhá koeti po'ínuhiko ákoti maliká'avi, koêkuti iháxiupomo Vúnae Itukó'oviti xapákuke —kíxovokoxoane Pêturu.

⁴⁰ Enómaka po'i yûho kuteâti, koyuhó'inoati emo'u Itukó'oviti, koane enekoâtihiho. Ina kixovókokoxopamaka:

—Hako kitipásea ne xanéhiko apêti koeku kó'oyene, enepohikone váhere kixoku itúkeovo yonópotimo ipihóponovokutike —kíxovokoxoane.

⁴¹ Enepohikone xâne kutipeâti yûho, áhikovohiko ya iháke Jesus. Yaneko káxe koati kuri'úxovoti ne xâne kutípoti Jesus. Kalíhanini itóponea mopo'âti mili xâne neko inámati ahiúti yanekôyoke.

Kixoku itúkeovo ne inúxotihiko hokópoti Jesus

⁴² Enepohikone kutípoti Jesus, koati yuixóvati ne ihíkavvoti íhikaxoake ápostuluhiko, koane aínovo póhutine yónoku isóneuhiko ikéneke Vúnae ákoti ihaxákexekakaka. Kóyekunemaka ho'úxinovohiko níkea pâum, puyákoponeovoke okovo ivókinovovi Jesus, koane itúkeamaka orásaum. ⁴³ Koati hána'iti téyeya Itukó'oviti póhutihiko neko xâne. Enómaka iyupánevoti ítuke ápostuluhiko, koane po'ínuhiko ítone itúke kuteâti, hoénaxovope xunako Itukó'oviti xokóyoke. ⁴⁴ Kaha'iné kixókokohiko neko kutípoti Jesus. Ákomaka kamáxatikaka. Póhutihiko, kutí kíxoa ítukemaka po'ínuhiko neko apeínoati. ⁴⁵ Kaváneahikomaka ne poké'exa yoko po'i apeínoati, ina porekéroa ésa'i ne apêti nókone xapákuke. ⁴⁶ Uhá koeti káxe, kutikokó koe yónoku isóneu ikéneke Vúnae koeku ho'úxeovo témpuluke, enepone hána'iti imokóvokuti. Kene ya óvokukehiko, ho'úxinovo níkea pâum, puyákoponeovoke okovo ivókinovovi Vúnae. Koane enepo nikohíko, koati elóketi okóvo, koane póhutine yu'óxoku isóneuhiko ítukeke Vúnae ⁴⁷ xaneâti iháyuikeamaka Itukó'oviti. Ínixoa uhá koeti xâne unako koêku neko kutípoti Jesus. Yoko uhá koeti káxe, kuri'uxinoá Vúnae po'ínuhiko xâne, enepohikone koítovone ya pahúnevo koeku kutípea.

3

Koítóvokono ne hóyeno mohéveu

¹ Yane pihóne ne Pêturu yoko Xuâum hána'itike imokóvokuti ya mopo'âti ôra ya kiyakáxe, orana itúkopehiko orásaum ne júdeuhiko. ² Yoko ápe hóyeno omeátinekene itúkeovo mohéveu. Heú koeti káxe ómeokono neko hóyeno xêrerekuke pahapéti iháxoneti “Uhé'ekoti”, enepone páhapetea kíndana ne hána'iti imokóvokuti, motovâti épemea tiúketi xanéhiko

urúkovotiya. ³ Noixoâne hóyeno úrukeovomo ne Pêturu yoko Xuâum, épemoane tiûketi. ⁴ Yane pono-ponó kixínoane úke Pêturu yoko Xuâum, ina kixôa Pêturu:

—Yokómomovi.

⁵ Ina komomâ hóyeno. Koati kuxoâti ápeyea póneake evo Pêturu. ⁶ Ina kixôa Pêturu:

—Ako ndiûketina, itea enepone apêti njokóyoke, énomone mboréxopi: Ya iháke Jesus Kristu íhae Nazâre, yexépukapa yenápa —kíxoane.

⁷ Ina namukêa vô'u éxopeke neko hóyeno huvó'óxo exépukopea. Énomone yaneko ókoku ôra, xunápone anu hêve, koane hêve. ⁸ Xépu koépone ne hóyeno, yane turíxovone yonópea. Xané kixone evo Pêturu úrukeova ne hána'iti imokóvokuti. Koati talakíxovoti koane iháyu'ikea Itukó'oviti neko hóyeno. ⁹ Noíxoá uhá koeti xanéhiko koeku yonópea koane iháyu'ikea Itukó'oviti. ¹⁰ Exó kixóponoanehiko itúkeova neko épemokenati ivatáheixoti xoko pahapéti iháxoneti "Uhé'ekoti" nonékuke ne hána'iti imokóvokuti. Koati hána'iti iyúpaxeovahiko, koane ako éxinahiko isóneu kó'inokeneye.

Koyûho emo'u Itukó'oviti ne Pêturu hána'itike imokóvokuti

¹¹ Ako kurika Pêturu yoko Xuâum neko hóyeno. Noixoâne xanéhiko neko koekúti, uhá kôe éhahikinovo evo Pêturu xoko óvoheixoku yane varánda iháxoneti varándana Salúmaum. Koati ákoti éxinahiko isóneu neko koekúti. ¹² Noixoâne Pêturu ne êno xâne keno'ókinoatihiko, ina kôe:

—Itínoe iyénonjapa íhae Izarâe, na koeti iyípaxinova ra koekúti? Na koeti ínainonoe kemómovi kutí'iyea koati xunako úti, áko'o sasá'iko úti veínokono yonópinoke ra hóyeno? ¹³ Koati Itukó'oviti, enepone Unae voxúnoekene Âbraum, Izáki yoko Njáko, kahaná'iko Jesus, enepone sasá'iti ovóxe, kirí'oenoemaka payásotihiko pahúkoti, yaneko keyuhôa nonékuke Pilátu ákoyea yakáha'a itúkeovo netínanoe. Yoko mani úsotine isóneu Pilátu kuríkopea. ¹⁴ Itea itínenoe ako akahá'a neko Sasá'iti koane Ponóvoti páhoenovi Itukó'oviti. Ya koêkuni itúkeovo énomone yépemo kuríkopeokono, itukovó koe koépekenati yépemonoe. ¹⁵ Itínenoe koepékoa ne Porexó'oviti vápeyea. Itea koéxepukopa Itukó'oviti ukópea xapa ivokóvoti. Yoko noíxopa úti yaneko exepúkopone, epó'oxo koati koyuhoâti úti xapa xâne kaná'uko ne noíxone úti. ¹⁶ Koati vo'oku iha Jesus, epó'oxo vo'oku kúveova hóyeno, ene kutí'ino unatípoti rá'a, kuteâti koeku neíxi kó'oyene koane yéxi. Ngo'épepo, koati vo'oku kúveovo Jesus unátipinoke nenékuke, uhá ketínoe.

¹⁷ —Itínoe mbo'ínuhiko, énja kíxineye Jesus vo'oku ákoyea koati yéxi koêku ne itike. Kúteanemaka koêku ne natina úti. ¹⁸ Itea kó'inokeneye, koati kousókoati Itukó'oviti ne

yûho, enepone ipuhíkeati pahákuke uhá koeti porófetahiko koyúhoti emo'u Itukó'oviti xapa xâne mekúke. Koyúhoa nekôyohiko kónokea koítóponeovo kotíveti ne Mésiya, enepone páhoe Itukó'oviti koíteovo xâne. ¹⁹ Énomone ngixínopinoe kónokea ínixepivo itíkivo pahukóvoti koane ípeki iséneu koane kixeku itíkivo motovâti sasá'ipea pehúnevo ²⁰ ínamo parexápi Vúnae Itukó'oviti úhepepea iséneu ikéneke, epó'oxo pahukínopeatinoemo ne Mésiya, enepone Jesus, noívokoenopinoe Itukó'oviti itúkeovo koitóvoviti, uti xâne. ²¹ Eneponê'e, koati konókoti pihópea vanúkeke imókonemo simâpu kaxena ikó'inamakopeovo uhá koeti koekúti, kuteâtimaka koêku neko yuho Itukó'oviti ya xokóyoke ne porófetahiko, enepone sasá'iti ovóxe koyuhó'iyéati emó'u xapa xâne mekúke. ²² Yoko enepone Muíse, koati koyuhó'iyéati koêku mekúke ya yútoeke. Énomone ne koêti: “Xapákuke viyénoxapa, apêtimo po'i hóyeno kuteâti ûndi, noívokoemo Itukó'oviti itúkeovo porófeta koyuhó'iyéati emó'u xapa xâne. Uhá koeti kémone xokóyoke, konokoâtimo itíki. ²³ Kene uhá koêti xâne ákoti akutípoa, koepékokonotimo. Yane áko'onemo xapákuke xanena úti” koe yúho. ²⁴ Haina póhutine Muíse koyuhôa koêku ra káxehiko símokune úti, itea koyúhoamaka uhá koeti po'ínuhiko porófeta ukeâti kaxénake Samûe. ²⁵ Itínoe iyénonjapa, yaínovone namukópati kíxone neko yútoe porófetahiko. Enepone yuho Itukó'oviti xoko voxúnoekene, itínoemaka kíxo. Énomone neko yuhó'ino Ábraum enepo kixôa Itukó'oviti itúkeovomo vo'ókuke ne ámoriponomo ápeyemo unako koêku ne uhá koeti koêkuti kó'iyevoku xâne yara kúveu mêum. ²⁶ Yaneko koéxepukopeaku Itukó'oviti neko Sasá'iti Ovóxe, pahúkinopeanoe ínúxotike, kaha'aínopiti unátiyea kêku ya koeku kiríkopinoe váhere kixeku itíkivo —kíxovokoxoane Pêturu.

4

Ika'ákovone Pêturu yoko Xuâum

¹ Ixómoiko koyuhó'ino evo Pêturu neko xanéhiko, simóne inuxínotihiko jûdeu hó'eke, koáne ne tuti húndaruhiko koyonoâti neko hána'iti imokóvokuti, yóko'omaka ne evo sadúseu, enepohikone jûdeu ákoti akutípo exépuhikopea ivokóvoti. ² Yoko koati yupihóvatihiko ákoyea aúhepe isóneuno evo Pêturu vo'oku íhikaxea xanéhiko koêku ne exepúkopeati ukópea xapa ivokóvoti koeku koyúhoinoahiko exépuhikopea Jesus. ³ Yane iká'akonehiko evo Pêturu koane kuríkoanehikomaka ika'ákovokutike tukú koêti yuponíne, vo'oku koati kiyotíne káxe yanekôyo. ⁴ Itea êno kutípoti yuho Pêturu xapákuke neko xâne kamokénoati.

Kalíhanini itóponea singu koeti mili hóyeno uhá koêti neko kutipôati.

Pêтуру yoko Xuâum nonékuke koati payásoti yúhoikovoku jûdeuhiko

⁵ Yuponíne, ho'úxovone ya Njeruzálem ne payásotihiko jûdeu, yóko'o ne po'ínuhiko teyonéti xapákuke tuti jûdeu, koáne ne éskiriba, enepohikone ihíxaxoti yútoe Muíse. ⁶ Ápemaka Ána, enepone koati payásoti ya uhá koeti sasedóti inuxínoti jûdeu hó'eke, koane Kaífa, yoko Xuâum, Alíxandere, koane uhá koeti iyénoxapa neko koati payásoti sasedóti. ⁷ Ina omokóno ne Pêтуру yoko Xuâum nonékuke uhá koêti neko payásotihiko, motovâti épemo'ikeokono. Hara kixókono:

—Na úkea xináko itíki ra ítike? áko'o kuti pahukópi itíki?

⁸ Yoko koati xúnati ne Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti xoko Pêтуру. Hara kixovokoxoa:

—Itínoe payásoti xapákuke úti, koane itínoe po'íhiko pahúkoti xapákuke úti, ⁹ koati vo'oku koíteovokono hóyeno ka'arínети, kutí'inoke yomónutínoe yâye yuhoíkovokutike, yepemó'ikonuti, úndi yóko'o ra nza'íne, keha'âti yéxi kixókónoku koíteovokono. ¹⁰ Ngahá'a yéxi koêku, uhá ketínoe yâye, koánemaka uhá koêti ne íhae Izarâe, íteovone ra hóyeno nenékukeno vo'oku xunako Jesus Kristu íhae Nazâre, eneponeko képeunoe, enepone koéxepoepomaka Itukó'oviti ukópea xapa ivokóvoti. ¹¹ Enepora Jesus, koati pivoátínoe, kuteâti koeku mopôí noívokoxine itúkoti péti. Itea enepone pívonenoe, ainovó koe énomone itukóvoxo koati turíxeovoku uhá koeti, kuteâti koeku koati inúxoti mopôí turíxeokonoke péti. ¹² Epó'oxo ako ápahuina motovâti koíteovovi ákoti itukapu Jesus. Vo'oku ako po'í ihâe pónevike Itukó'oviti xapákuke íha xâne ya uhá koeti kúveu mêmum, porexó'oviti víteovo ya pahúnevo úti, ákoti itukapu íha Jesus —kixovokoxoane.

¹³ Noixoâne pahúkotihiko ákoyea píkone koyúhoyea ne Pêтуру yoko Xuâum, koane ákoyea itúkapu xâne payásoti koane hainá'iyeamaka hóyeno ênoti íhikauvo, yupíhova iyúpaxeovahiko koane ivávakea itúkeovo ha'íneheixone Jesus yanekóyo. ¹⁴ Noixoâne tutíhiko jûdeu neko hóyeno itóvotine xêrerekuke evo Pêтуру, ako vekínoaku emó'u okópea. ¹⁵ Ina pahukópohiko evo Pêтуру ipúhikopea yuhoíkovokuti, ina kixokókohiko:

¹⁶ —Na víxaye ra hóyenhiko? Vo'oku éxoane uhá koeti ko'óvokuti yara Njeruzálem koêku ne hána'iti iyupánevoti ítuke. Ako oxéne koyúhoyea úti ákoyea akána'u. ¹⁷ Poéhaneikopo vípíkea maka hákone yupihóvo itáhineyeya ra koekúti xapákuke xanéhiko, koane maka hákone koyuhó'íyeya koêku ne Jesus xapa xanéhiko —kixókokonehiko.

¹⁸ Ina ihaxíkópohiko Pêтуру yoko Xuâum koane kíxea:

—Hákonenoe keyuhôa koane hákone ihíkexo koeku Jesus.

¹⁹ Ina yumopâ Pêturu yoko Xuâum:

—Itíkina iséneu pôneovoku ra koekúti nonékuke Itukó'oviti itúkeovo itínoe kónoko kutípea úti, áko'o itúkeovo Itukó'oviti.

²⁰ Na kíxoaye ákoyea vokóyuhua ne noíxone úti koáne ne kámone úti? Koati konokoâti koyúhoyea úti —koénehiko.

²¹ Ápemaka po'i yuhó'ino evo Pêturu ne pahúkotihiko kahá'ati ípíkea. Yane koyúhoinoamaka kíxoakuhikomo okoyúhopomaka koeku Jesus. Yane kuríkopanehiko. Akó'oti inixâhiko oxéne ipíhoponea vo'ókuke ne xanéhiko. Koáhati ainóvoti ihayú'ikoti Itukó'oviti vo'oku ítuke evo Pêturu koitóva neko hóyeno. ²² Yoko anú'ukone koarenta koeti xoénaena ne hóyeno iyupaxó kó'inoke xanéhiko vo'oku kixókonoku koíteovokono.

Itúko orásum ne kutípoti Jesus

²³ Kurikópokonone evo Pêturu yoko Xuâum, hane yonópo xapa po'ínuhiko kutípoti Jesus. Éto'okopahiko uhá koeti yuhó'inoa tutíhiko sasedóti inuxínoti xanéhiko hó'eke, yóko'omaka ne po'ínuhiko teyonéti xapákuke jûdeu.

²⁴ Kamoné'ehiko yuho evo Pêturu, kutikokó kôe isóneu uhá koetihiko yúho'ixea Itukó'oviti ya orásum. Hara koe yúho:

—Iti Vúnae éxoti koeku uhá koeti koekúti, itíne pahukôa apé kó'iyea ne vanúke, koáne ra poké'e, koane uhá koeti ovâti. Itínemaka pahukôa ápeyea úne ya mar koane uhá koeti ovâti. ²⁵ Itímaka itukôa yúho ipuhíkeati pahákuke ne yovóxe mekúke, enepone voxú'ikene Ndávi, yaneko ikoyúhoxoa Sasá'iti Yomíxone. Énomone ne koêti:

“Na koeti ímaikexinovo ne xanéhiko ákoti éxa Itukó'oviti? Na koeti kenó'okino isóneuke kahá'ayea okópea ne ákoti itá okópea? ²⁶ Ho'úxovonehiko ne nâti yara kúveu mêum koánemaka ne po'ínuhiko pahúkoti, ho'uxínovotihiko okópea Vúnae Itukó'oviti yoko Noívokoe, enepone Páhoe koíteovo xâne yara kúveu mêum” kôe. *Sáramu 2.1-2*

²⁷ —Yoko koati kaná'uti kó'iyeaneye, vo'oku yara pítivokona úti, ho'úxovonepepo xâne okópea Sasá'iti Yovóxe, Jesus, enepone Neívokoe koane Péhoe koíteovo xâne yara kúveu mêum. Énomone neko Êrodi yoko Ponsiu Pilátu xaneâti ne xanena úti, uti íhae Izarâe, yóko'omaka ne po'ínuhiko xâne ákoti itukapu íhae Izarâe. ²⁸ Ho'úxinova ípihea tumúne ne isóneu, itea enepone uhá koeti ítuke, ainovó koeti koati kousókoati ne ovoti iséneuke ukeátinekene, iti Itukó'oviti. Koati koekúti kousókovoti ya xinákoke. ²⁹ Kó'oyene Unaém, yokómoma kixoku ípíkeovihiko. Peréxavi vitúkeovo koati ákoti píkone koyúhoyea uti yemó'u, uti yovóxe. ³⁰ Iké'itukexa xináko keítivoa ne ka'aríneti, koáne ya iháke sasá'iti Yovóxe Jesus, itika iyupánevoti koane po'ínuhiko

koekúti ákoti itoâti itúkea, hoénaxovope ne hána'iti xináko —koénehiko ya orásaum.

³¹ Uke'éxone itúkea orásaum, iyúyo neko ho'úxovoku. Koáhati xúnati ne Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti xoko póhutihiko koxé'u. Koane ákohiko pîka koyúhoyea emo'u Itukó'oviti.

Kixoku itúkeovo neko kutípoti Jesus

³² Uhá koêti neko êno xâne kutípoti Jesus, poéhane yónoku isóneu, koane kutikokó koe áha itóponea ikéneke Vúnae. Ako ápahuina kamá'ati itukevo xapákuke, koane kutí kíxeahiko ítukenemaka po'ínuhiko. ³³ Koati ênoti xunako Itukó'oviti xokóyoke ne ápostuluhiko koyúhoyea xapa xâne koêku exépukopea ne Vúnae Jesus ukópea xapa ivokóvoti. Koane koati hána'itimaka itipánevoti ukeâti xoko Itukó'oviti oúkeke póhutihiko koxé'u neko xâne. ³⁴ Ako ápahuina ikonóko'ikovoti xapákuke vo'oku enepohikone apêti poké'exa, itukovo po'i óvokuhiko, kavane itukevo. ³⁵ Kene ne tiúketi ésa'i vâne, kuríkopoona xoko ápostuluhiko. Ina porekéxoahiko ne ikonóko'ixovoti xapákuke. Yoko nókone póhutihiko koxé'u exôa námoe.

Pôreu Mbaranâbe

³⁶ Xapákuke neko xâne, ápe hóyeno koéhati Yûse. Itúkinoa ápostuluhiko yonópoku îha. Mbaranâbe íhaxopeahiko. Yoko “kotiú'ikoti okovo po'ínuhiko” koêti neko yonópoku îha. Enepone hóyeno, hane itukóvo levíta íhae Xípere. ³⁷ Ápe poké'exa vâne, ina kuríkopoona ne tiúketi, ésa'i ne vâne, xoko ápostuluhiko.

5

Anániya yoko Sáfira

¹ Ápe hóyeno koéhati Anániya kavánetimaka poké'exa. Sáfira koéha yêno, ha'íne yaneko kavaneâne ne poké'exa. ² Itea véyoa Anániya poixo'o ésa'i neko poké'exa, itúkoti kounae. Kutikokó koéhiko isóneu neko hóyeno koane yêno véyea poixô'o neko tiúketi. Kene háxa, kuríkopoona xoko ápostuluhiko itúkoati heú kixoâti kuríkopea ésa'i neko vâne. ³ Ina kixôa Pêturu:

—Ananiyá, na koeti sikovó ké'ino Satánae ípihea semekénovo'iti iséneuke? Koati itíkoheinovoti Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti koeku he'ono'ú kíxi víyi poixo'o ésa'i ne peké'exa! ⁴ Avô'o yakavánae ne peké'exa, koati ítikene. Koane koeku keváneyi, ítikeikone ne tiúketi ésa'i. Ákoni okónoko ítikivo herú kixepoâti kiríkopi. Na koeti ápeino iséneuke kíxineye? Koati Itukó'oviti váherexino ítike koeku simíkikixi, kene haina xâne kixéneye —kíxoane.

⁵ Kamoáne Anániya neko emo'u Pêturu, íkorokovone poké'eke, yane ivókovone. Yupihovó koe píkeahiko uhá koeti kamoâti neko koekúti. ⁶ Yane kenó'okone homoêhouhiko ramápu'ikea ina ekoxóponoahiko.

⁷ Kalíhanini itóponea mopo'âti ôra ikénepo, simónemaka yêno ne Anániya. Yoko ako éxea koêku neko îma. ⁸ Ina kixôa Pêturu neko sêno:

—Koati yé'akeneoxoye ésa'i keváneyi ne peké'exa, îti yoko îme? Ina yumopâ sêno:

—Énomone koati yé'akeneye.

⁹ Ina kixoá'ikomaka Pêturu:

—Na koeti kutipasí ké'inoa ne îme kehá'ayi yopósi'okivo Sasá'iti Omíxone Vúnae? Harakénepo ra homoêhouhiko ekoxóponoati ne îme. Kó'oyene ití'ikomo kixónehikoye —kíxoane.

¹⁰ Koati énomone yaneko ôra, íkorokovone poké'eke neko sêno nonékuke Pêturu, ivókovone. Ina urúkopovomaka neko homoêhouhiko, inú'ikopanemaka neko sêno ivokóvotine. Yane ekóxoponoanemaka xêrerekuke îma. ¹¹ Yupihovó koe píkea heú koêti neko kutípoti Jesus koánehikomaka uhá koeti eyekóxoati neko koekúti.

¹² Êno iyupánevoti ítuke ne ápostuluhiko xapákuke neko xanéhiko, ákoti po'i itukoâti kuteâti, éxokovope xunako Itukó'oviti xapákukehiko. Yoko ixómotihiko ho'uxóvo yane hána'iti imokóvokuti xoko varánda iháxoneti varándana Salúmaum. Yoko kutikokó koe isóneu ikéneke Jesus neko uhá koeti kutipoâti. ¹³ Kene po'ínuhiko xâne ákoti itukápa ne ha'ínehiko, píkoa ánavokoxeova neko kutípotihiko Jesus. Itea kóyeane téyeahiko koane ínixeá ítúkeovo ítípakovotihiko. ¹⁴ Yoko inamá'axo kuri'úxovo neko êno xâne hokópoti Vúnae Jesus. Koati êno xâne, hóyeno koánemaka sêno, ho'uxínovati ne ítuke Vúnae. ¹⁵ Ápemaka xâne ka'aríneti omonétihiko ya none ovokúti, ixané kixókonomaka ipéna, áko'o itukovo pouke, kuxoâti itóponeameamo yúkurea Pêturu koeku vékea motovâti koíteovokonohiko ya aríne. ¹⁶ Enómaka xâne ukeâti po'ínuhiko pitivóko ákoti ahíka Njeruzálem, omotíhiko ka'aríneti yoko xâne úroevo ndémoniu. Heú koéhiko koíteovokono.

Ika'ákokono ápostuluhiko

¹⁷ Yanê'e, eneponeko koati payásoti ya uhá koeti sasedóti inuxínoti júdeu hó'eke, koane uhá koeti ha'ínehiko, ímaíkinovo ápostuluhiko vo'oku íyokeovahiko ne ítone ítúkea. Yoko aínovohiko sadúseu neko imaíkinovati. ¹⁸ Yane namúkohiko evo ápostulu, ina kurikôa ika'ákovokutike. ¹⁹ Itea yaneko yóti, símoa ánjuna Vúnae, mihe'ókopoinoati páhapetea ika'ákovokuti, ina omopâ meúkeke koane kíxeahiko:

20 —Pihépanoe. Hane yenápa hána'itike imokóvokuti. Yokóyuhopoinoa xanéhiko uhá koeti koêku ra inámapoti apéyeati ukeâti xoko Jesus —kíxoane.

21 Kameánehiko neko emó'u, pihóponehiko. Ehá'axo yúponi, úrukopovanehiko neko hána'iti imokóvokuti. Yane ôvane íhikaxoepamaka.

Yoko simoné'e yuhoíkovokutike ne koati payásoti ya uhá koeti sasedóti inuxínoti jûdeu hó'eke, koáne ne ha'ínehiko, yane ho'úxoane uhá koêti neko tutíyehiko ovâti ne koati payásoti yúhoikovoku jûdeu, ina pahukóhiko veyopónoati ne ápostulu íka'ákovokutike. 22 Itea simoné'e íka'ákovokutike ne húndaruhiko, páhoehiko veyóponea ne evo Pêturu, áko'onehikoya ne opósiu. Yane kayú koéponehiko xoko pahukoâtihiko. 23 Hara kíxovokoxopa:

—Símo úti ya íka'ákovokuti, títiu kóye exéxeovo páhapetea. Koáne ne koyónoti, ápehiko pahapétike, itea mihe'ókoane úti, ákone apêtiya —kíxovokoxopane.

24 Enepone tuti húndaru koyónoti hána'iti imokóvoti, yóko'omaka ne tutíhiko sasedóti inuxínoti jûdeuhiko hó'eke, kameánehiko yuhópo, ákone éxina isóneu koêku ne ápostuluhiko áko'oinokenehikoya. 25 Yane apé koéne eyékokoponoati. Hara koe yûho:

—Enephikone hóyeno iké'aenoe, harakóxoponehikomaka hána'itike imokóvokuti íhíkaxopotinemaka xanéhikoya —koéne.

26 Yane pihónehiko ne húndaru koyonoâti ne hána'iti imokóvokuti, koánemaka ne payásoti húndaru inuxínoati, ina veyopónoa ne ápostuluhiko, itea itupa'ii kíxoahiko. Koáhati pikotíhiko hepókeokono, eneponi vaheréxina ítuke, vo'oku ítúkeovo kotíxone xanéhiko ne evo ápostulu. 27 Ina omáhiko húndaru nonékuke uhá koêti neko pahúkotihiko ovâti ne koati payásoti yúhoikovoku jûdeu. Ina kíxohíko ápostulu ne koati payásoti ya uhá koeti sasedóti inuxínoti xanéhiko hó'eke:

28 —Pahúkopinepepo úti ákoyeane íhíkexa koeku Jesus, itea inamá'axoneoxo ketahíneano ra íhíkavoti xapa ko'óvokuti yâye yara Njeruzálem. Haina póhutine, itea ípe'okoveamaka ítúkeovo úti koepékoa ne hóyeno —kíxoanehiko.

29 Ina yumopâ Pêturu koáne ne po'ínuhiko ápostulu:

—Yusikóne vitúkea páhoenovi Itukó'oviti yaneko vitúkea páhoenovi xâne. 30 Enepone Itukó'oviti, kutípone voxúnoekene, koéxepukopo Jesus, eneponi képeunoe ya kuruhúke. 31 Kapáyasokopamaka Itukó'oviti ya xunákoke, itukópati natina úti yoko koitóvvoviti, maka eneponi viyéno íhae Izarâe, ikátivexane isóneuke ne pahúnevo, koane kuríkanemaka, koane katúyapinanemaka Itukó'oviti ne pahúnevo. 32 Koati koyuhoâti úti xapa xâne kaná'uko ne koekúti noíxone úti, koane koati

kouhápu'ikoatimaka Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti, enepone poréxoake Itukó'oviti ne xâne itukeâti emó'u —kíxovokoxoane evo Pêтуру.

³³ Kamoáne pahúkotihiko xapa jûdeu yûho ne ápostuluhiko, yupihovó koéne ímaikinova koane kahá'ayeamaka koépekeahiko.

Yuhu Ngamaliye

³⁴ Itea ápe hóyeno koéhati Ngamaliye exepúkoti xapákuke neko pahúkotihiko. Yoko farízeu neko hóyeno, ihíkaxotimaka yútoe Muíse, epó'oxo koati téyone uhá koeti xâne. Ina pahúko kopúhikoati ne ápostuluhiko meúkeke koeku koyúhoyea. ³⁵ Ina kôe:

—Ítínoe iyénonjapa íhae Izarâe, neíxipa ne yâha itíkinoanoe ra hóyenhiko. ³⁶ Vo'oku ya káxehiko pihotíne, ápe hóyeno koéhati Teûda, itúkovoti payásoti, ho'úxoti koaturu séntu koeti xâne. Itea koépekokono neko hóyeno. Yane heú koéne itáhineyeya ne hokoâti. Ákone koyuhoâti, ukê'eyeane. ³⁷ Ikénepoke, ápemaka po'i hóyeno koéhati Njûda, íhae Ngalíleya, ya kaxénake kayúmakexovope xanéhiko. Enómaka xâne hokoâti, itea koépekonomaka, koane heú koémaka itáhineheyea neko hokoâti. ³⁸ Énomone ngixínopinoe kó'oyene: Kiríki veô'u ra hóyenhiko. Síkeanehiko, vo'oku enepo itukapu isóneuke xâne úkea ne yûho koane ítuke, uke'é koetímakamo. ³⁹ Itea enepo itukapu ukeâti xoko Itukó'oviti, ákonoemo ítea yuké'exi. Neíxapunoe, mará'inamo itúkapu Itukó'oviti yokópo —kíxovokoxoane.

Yane heú koe ínixeá unátiyeya neko yuhu Ngamaliye. ⁴⁰ Ina ihaxíkopamaka ne ápostuluhiko. Yane yehépoke'exoahiko, ina ixikó'okoa ákoyeane okóyuhu koeku Jesus, yane kuríkopanehiko. ⁴¹ Ipuhíkopeane ápostuluhiko ne yuhoíkovokuti, yupihovó koe elókeyea okóvo vo'oku ínixeá Itukó'oviti itúkeovo itoâtihiko koítoponeovo kotíveti vo'oku iha Jesus kutí'inoke porexoâti vékeahiko. ⁴² Uhá koeti káxe yane hána'iti imokóvokuti, koánemaka ya ovokúti ya ovokúti, ákone áka íhikaxeahiko koane koyúhoyea koeku Jesus, enepone Mésiya, páhoe Itukó'oviti koíteovo xâne.

6

Inâ turixóvo ápeyeya ndeákinu

¹ Énomone yaneko káxehiko, tumúne yóno kurí'uxeovo xâne hokópoti Jesus. Itea enepohikone koyúhoti emo'u ngerêku kutípoti Jesus, kapáhakovo koane poé'ainoa isóneu ne kutípotihiko Jesus koyúhoti emo'u jûdeu, vo'oku uhá koeti káxe koeku pôrekexeokono nókone ne po'ínuhiko ivokóvoti íma xapákuke neko kutípotihiko Jesus, ákone puyakóvoti okóvo nókone ne senóhiko koyúhoti emo'u ngerêku ivokóvoti

îma. ² Yane ho'úxoane ndusé koeti íhikau Jesus uhá koêti ne po'ínuhiko kutípoti Jesus vo'ókuke ne koekúti, ina kixovókoxo:

—Ako yusíka kurí kíxea koyúhoyea úti ra emo'u Itukó'oviti xapa xâne motovâti yuíxeova úti koêku ne huvó'oxeokonoke xâne apêti nókone. ³ Neívakaxaikopo seti koeti hóyeno xepákukeno, itínoe po'ínu úti xoko Vúnae. Konókoti itúkeovo hóyeno teyonéti, koati xúnatimaka ne Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti xokóyoke, koane éxotimaka itúkea isóneu, motovâti poré'okea úti ra itukéti. ⁴ Kene úti, uti ápostulu, hara yuíxovomo úti vitúkea orásaum koane koyúhoyea uti emo'u Itukó'oviti xapa xanéhiko —kíxovokoxoane.

⁵ Ínixoa uhá koeti kutípoti Jesus unáko neko isóneu ápostuluhiko. Ina noivókoxo Etévaum, hóyeno koati kuvóvoti Itukó'oviti koane koati xúnatimaka ne Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti xokóyoke. Noívoxohikomaka Filípi; Porókoru; Nikáno; Tímaum; Pármene; yoko Mikúlau, eneponeko íhae Antiokíya hokópoti hó'e júdeu yanekôyoke. ⁶ Ina omâhiko nonékuke ápostuluhiko itukínoa orásaum koane ípihea vó'u tutúkuke hazakínoati ituke Itukó'oviti yanekôyoke.

⁷ Tumúne yóno ukóponea ne emo'u Itukó'oviti. Kene ya Njeruzálem, koati kuri'úxovoti yé'akeneye ne xâne hokópoti Jesus. Ákomaka yumáxapu sasedóti, enepone inuxínoti júdeu hó'eke, kutipoâti ne ihíkavoti koyúhoti koeku Jesus.

Omokóno Etévaum nonékuke koati payásoti yúhoikovoku júdeu

⁸ Eneponeko Etévaum, koati iyúseoti ne hána'iti seánako yoko xunako Itukó'oviti xokóyoke koeku itúkea iyupánevoti xapákuke ne xanéhiko koánemaka po'ínuhiko koekúti, hoénaxovope ne hána'iti xunako Itukó'oviti xokóyoke. ⁹ Itea ápe íhikaxovoku hó'e júdeuhiko iháxoneti “Íhikaxovoku xâne iteóvoti itúkeovo akaúti”. Ako tópi úkohikeaku neko xanéhiko yonóheixoati. Ápe ukeâti Síreni yoko Alíxandiriya, Silísea yoko Ázea. Koati okópoti Etévaum nekôyohiko. ¹⁰ Itea enepone hána'iti exóneti, poréxoake Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti ne Etévaum, yupihovó kôe anú'ukea éxone ne xanéhiko okopâti. ¹¹ Yane noixoânehiko ákoyea íta, poréxonehiko tiúketi hóyenhiko usó koyêti itúkoheya koeku Etévaum. Hara koe yuhóhiko itúkoheya koêku:

—Kámoa úti ra hóyeno váherexino yuho Muíse koánemaka Itukó'oviti —koénehiko.

¹² Vo'ókuke neko yuhóhiko, ímaikexovo ne xanéhikoya, koánemaka ne po'ínuhiko teyonéti xapákuke tuti júdeu yóko'o ne éskiriba, enepohikone íhikaxoti yútoe Muíse. Ina namukóponohiko Etévaum, iyonoâti xoko koati payásoti yúhoikovoku júdeu. ¹³ Simonéhikoya, ina pahukôa neko

hóyenhiko itúkoheyea koeku Etévaum nonekútike. Hara koe yuhóhiko itúkoheyea koêku:

—Eneporâ'a, ako âka váherexinoa emó'u ne hána'iti imokóvokuti, enepone sasá'iti óvoku Itukó'oviti, koánemaka ne Ponóvoti Kixovókuti yútoe Muíse. ¹⁴ Vo'oku kámoa úti koyúhoyea kotóhinekexopeamo óvoku Itukó'oviti ne hóyeno koéhati Jesus íhae Nazâre, koane ípokeamo kixoku vitúkeovo, enepone páhoenovi Muíse vitúkea ya Ponóvoti Kixovókuti yútoe —koénehiko.

¹⁵ Yoko uhá koêti neko ivatáhikoti kúveuke neko yuhoíkovokuti, pono-ponó kixínonehiko úke Etévaum noixeâtihiko ne nône kutí kó'iyeanne none ánju.

7

Yuhu Etévaum

¹ Ina kízo Etévaum ne koati payásoti ya uhá koeti sasedóti inuxínoti jûdeu hó'eke:

—Kaná'utimea ne yuhóhiko koêku ne ítike?

² Ina yumopâ Etévaum:

—Ítínoe mbo'ínu, keáne ítínoe teyonéti xapákuke úti, yakámokenonu. Enepone hána'iti ihayú'iuti Itukó'oviti, kaútata'ixinovo voxú'ikene Âbraum yaneko ovo'íko Mezopotámiya tumúneke ípokepeovo ya Âram. ³ Hara kízo Itukó'oviti: “Ípíhiki peké'exa koáne ya xapa iyínoxapa. Hara yenápa poké'e énjokopikemo” kízoane. ⁴ Yane ipúhikopeane Âbraum ne poké'exa kaúdeu yonópoti Âram. Ivokóvone há'a, ina iseópa Itukó'oviti yara poké'e vóvoku kó'oyene. ⁵ Itea avo poké'exa Âbraum yara poké'e, muhíkova kalihú koeti itátane. Yane koyúhoinoa Itukó'oviti poréxeamo uhá koêti neko poké'e, koane itúkeovomakamo ítuke amósenopono ikénepoke, upánini ávoyea xe'éxa yanekôyo. ⁶ Ina koyuhó'inoakomaka Itukó'oviti koêkumo ne amósenopono ovó kó'iyeamo poké'e ákoti itukapu ítuke, koane itúkeovomo kaútiya, yoko komóhiyeokonomo kúveu koaturu séntu koeti xoénae.

⁷ —Ina kixoá'ikomaka Itukó'oviti: “Imbihóponoatimo ne xanéhiko itukoâtimo ákau ne yamósenopono. Ikénepoke, ínamo ipuhíkapea neko poké'e. Yane itukoâtimo ne mbáhoena itúkea yâye yara poké'e” kízoane Itukó'oviti ne Âbraum. ⁸ Yane pahúkoane Itukó'oviti sirkunsidá kó'iyea ne Âbraum, koánemaka xe'éxa, yoko uhá koeti hóyeno xapákuke amósenoponomo, hoénaxovope itúkeovohiko xanena Itukó'oviti. Ehane ápe Izáki, xé'a Âbraum. Oitú koené'e káxe ike ipúhikine, sirkunsidá kízoane Âbraum. Paya'íne Izáki, ápe xe'éxa koéhati Njáko. Kene xe'éxaxapa Njáko, énomone neko ndusé koeti hóyeno, turi viyénoxapa.

⁹ —Enepohikonekôyo, kavánehiko Yûse, enepone âti, xoko íhae Ejítu. Kixínoakeneye, ahuxúkinovati okóvo neko âti vo'oku íyokeova kíxoaku há'a kátarakea. Itea ako kurí íxa Itukó'oviti ne Yûse. ¹⁰ Koítova ya uhá koeti kotíveti kixókonoku. Poréxoamaka hána'iti itipánevoti koane exóneti nonékuke Farão, natina Ejítu, eneponeko poréxoti Yûse itúkeovo pahúkoti ya poké'exa Ejítu. Poréxoamaka éxea koêku ne uhá koeti apêti óvokuke. ¹¹ Ehane ápe êno hímakati ya uhá koeti poké'exa Ejítu. Enómaka kotíveti koekúti ya poké'exa Kanâm. Ákone nîka neko voxúnoekeneya. ¹² Eyekóxoane Njáko ápeyea êno nikokónoti ya Ejítu, pahúkoane neko xe'éxaxapa, enepohikoneko voxúnoekene, píheaya. Yoko inúxotikone pahúkoaya. ¹³ Ya pí'apeke pihóhiko, ina etó'okoa Yûse itúkeovo koati po'ínu. Yane éxoane Farão neko iyénoxapa Yûse. ¹⁴ Pahúkoa Yûse neko po'ínuhiko veyóponea ne há'a, eneponeko Njáko, koane uhá koeti iyénoxapa. Yoko seténtai sinku koe uhá koêti neko iyénoxapa. ¹⁵ Yane ípokopovone Njáko ya Ejítu. Énomone ivókopovo, koánemaka neko voxúnoekene. ¹⁶ Itea omópokonohiko múyo ya Síkem ekóxoponeokono xoko uhôro kehoéti mopoíke, enepone váneu Ábraum xoko xe'éxaxapa Ému mekúke —kíxovokoxoane Etévaum.

¹⁷ Ina koe'íkomaka:

—Ye'éxovone kaxena kóusokea Itukó'oviti neko koati emo'úti ákoti aukápapu, yuhó'ino Ábraum nóvo, yupihovó koéne ukóponea neko viyénoxapa ya poké'exa Ejítu. ¹⁸ Enoné'e xoénae ike ivókinevo Yûse, ehane úrukovo po'i pahúkoti. Yoko ako exa Yûse nekôyo. ¹⁹ Eneponeko nâti, koati ahúkoti ya aupú'ikeati. Komohí kixo voxúnoekene, koane íkoitoponoahiko kotíveti. Pahúkomaka voxúnoekene kûrihikea neko inámatiko xe'éxa, kaha'aínoati ívohikeovo. ²⁰ Énomone yaneko káxehiko, ipúhikone Muíse. Yoko yupíhova itúkeovo koati exóketi kalivôno. Kúveu mopo'âti kohê, ítoa êno yoko há'a hé'onea óvokuke. ²¹ Ikénepoke enepo iyonôa huveóke, ipokôa hé'onoaku, ínixopa ihine Farão. Yane omópane óvokuke koexókexopati. Kutí kixópane koati xe'éxa. ²² Yoko aínovo exóneti ya Ejítu íhikaxokono neko Muíse. Koati hána'iti teyonéti nê'e, ênoti xunáko ya koyúhoyeake koáne ya uhá koeti ítuke.

²³ —Koaránta koené'e xoénaena neko Muíse, kenó'okone isóneuke kahá'ayea noíxoponea iyénoxapa, enepohikone izaraelíta. ²⁴ Yaneko noíxoponeaku, ápe hóyeno íhae Ejítu isúkoti izaraelíta ákoti évotikoake. Noixoâne Muíse, ina kotixôa neko izaraelíta vahéréxinokonoti ítuke. Itúkopinoa ésa'i, koépekoa neko íhae Ejítu. ²⁵ Yoko ikútixati Muíse exoátimo iyénoxapa itúkeovo páhoe Itukó'oviti koíteovahiko. Manîrapo ako éxahiko kó'iyeaneye. ²⁶ Yaneko po'ípone káxe, noíxoanemaka Muíse

ne iyénoxapa isukókoti. Ina kaha'â haxákea. Hara kíxoahiko: “Ítínoe hóyeno, koati kepo'ínukokoti. Na koeti isíkinokoko?” kíxoanehiko.

27 —Itea enepone hóyeno isúkoti po'ínu, okopo Muíse. Hara kíxoá: “Inípono îti kehá'ati kepáyasokinovovi, kehá'atimaka itíkivo yúhoikovoku ûti. 28 Hainá'ikopomea kehá'ati képekinu kuteâti kíxeaku ne íhae Ejítu kiyakáxeke?” kíxoane. 29 Kameáne Muíse neko yúho, oméxovone. Kohó'ine ya poké'e koéhati Midíyam. Koeku óveaya, ápene pi'âti xe'éxa, hóyeno kalivôno.

30 —Ikénepoke óvea koarénta koeti xoénae yaneko poké'e, koutata'ixinova ánju íhae vanúke xapákuke irúmene yúku, xoko kali xuve tikóti irumékoti. Yoko hane óvo poké'e ákoti ovâti, xêrerekuke neko hána'iti mopôî koéhati Sinâi. 31 Koati hána'iti iyúpaxeova Muíse noixoâne neko koekúti, ina ahi'ókovaxo ivóko'okoponea. Yane apé koéne emo'u Vúnae kixoâti: 32 “Undi Itukó'oviti, kutípone yoxúnoekene Âbraum, Izáki yoko Njáko” kíxoane. Yoko hána'iti píkea Muíse, koane honónokea mûyo. Ako íta komómoyea. 33 Ina kixoá'ikomaka Vúnae Itukó'oviti: “Víya ne piríkatana, vo'oku koati sasá'iti ra poké'e yókonukoku. 34 Koati noinjoâti koítoponeovo kotíveti ne njanéna ya poké'exa Ejítu, koane ngameâtihiko varú'inevo koeku koítoponeovohiko kotíveti. Énomone evénzekino ngoítoponeovahiko. Kó'oyene, keúsakapu, vo'oku mbahukópiti ya Ejítu” kíxoane Itukó'oviti.

35 —Yoko énomone ne Muíse, púvone iyénoxapa itúkeovo yúhoikovoku. Harapepo kixókono: “Inípono îti kehá'ati kepáyasokinovovi, kehá'atimaka itíkivo yúhoikovoku ûti” kixókono. Énomonemaka ne Muíse, páhoe Itukó'oviti itúkeovo tûti yoko koitóvati yaneko koutata'ixinova ánju xoko xuve tikóti.

36 Koati Muíse inuxópino viyénoxapa ipuhíkopea Ejítu. Kúveu koarénta koeti xoénae, êno iyupánevoti ítuke yoko po'ínuhiko koekúti, hoénaxovo xunako Itukó'oviti xokóyoke. Áinovone ítone ítukea ya koeku óvea poké'exa Ejítu, koáne yane mar iháxoneti Hararáno'evoti, koánemaka yaneko mêum ákoti apêtiya. 37 Koati Muíse itukoa yúho râ'a, yuhó'ino xanena ûti, uti íhae Izarâe. Hara kôe: “Xapákuke viyénoxapa, apêtimo po'i hóyeno kuteâti ûndi, noívokoemo Itukó'oviti itúkeovo porófeta koyuhó'iyeani emó'u xapa xâne” kôe. 38 Koatímaka Muíse opónoa neko mêum ákoti apêti xapákuke neko êno xâne ho'uxóvoti, koane xokóyoke ne ánju yuhó'ixoati oukeke neko hána'iti mopôî, enepone Sinâi, koane xapa voxúnoekene. Koatímaka Muíse namukôa neko yuhôti apêti xunáko ikó'inamakopeovi, enepone yuho Itukó'oviti, koane énomonemaka koyuhópinovea.

39 —Itea ako akáha'a itúkea yuho Muíse neko voxúnoekene. Koati puvâtihiko, koáne ya isóneuke aúkopovohiko ya poké'exa Ejítu. 40 Hara kixóhiko Áraum yanekôyo: “Ítíkinavi okovo hokonéti, kuvónonemo úti, motovâti inúxinovi. Vo'oku enepone inuxópinoviti vipuhíkopea poké'exa Ejítu, ákone véxea koêku” kíxoanehiko. 41 Énomone yaneko káxehiko, itúkone okovo xe'exa váka ne xanéhiko, ina isukínoahiko hó'openo itukínoati ikó'iparaxoake. Ínamaka koyuíhiko, elóketihiko okóvo vo'ókuke neko kixovókuti ítuke vò'u. 42 Vo'ókuke ne kixóvokuhiko, ahíkuxopeova Itukó'oviti. Sikó kíxoane píhoheya ikéneke po'i ho'éti, enepone heú koeti hékerehiko ya vanúke, kuteâti koêku ne yútoe porófeta emó'uke Itukó'oviti. Énomone ne koêti:

“Ítínoe íhae Izarâe, koeku yóvoheixi neko mêum ákoti apêti kúveu koarenta koeti xoénae, undí'ikopomea képekino hó'openo itíkoti iké'iparaxonuke? Ako kalíhuina. 43 Kéxepukonoemaka kali péti, ipó ipo kixonéti, óvoku ihéyu'iki hékone koéhati Molóki, yoko okovo hékere koéhati Réfam, ainóvoti ítikenoe ya veò'u. Vo'oku kurí kixépinu, hekópoti koekúti kuteâti, mbahukópopitinoemo ya poké'e ákoti malíka yâtikeneye ya Mbabílonea” kôe ne yútoe porófeta —kíxovokoxoane Etévaum. *Amós 5.25-27*

44 Ina koe'íkomaka:

—Koati apêti óvoku Itukó'oviti xapákuke voxúnoekene. Énomone neko tabenáku, ipó ipo kixonéti koeku yónoheya xanéhiko yaneko mêum ákoti apêti. Enepone tabenáku, itúkoa Muíse kuteâti páhoenoa Itukó'oviti itúkea, kuteâti neko éxokoake Itukó'oviti inúxotike, kaha'aínoti Muíse íkutipasikea neko íkomumuxoake. 45 Enepone óvoku Itukó'oviti, ápenemaka ya kaxénake Njózûe. Ípohikoane voxúnoekene, koinoâti enepo itukópane poké'exa neko émeuxa xanéhiko kópuhiu Itukó'oviti. Yoko ápeikomaka neko péti xapákuke viyénoxapaikene tukú koeti kaxena Ndávi. 46 Enepone Ndávi, koati hóyeno kóseanane Itukó'oviti. Épemo Itukó'oviti, enepone kuvónonemaka voxú'ikene Njáko, yusíkea itúkinoá óvoku. 47 Itea Salúmaum, xé'a Ndávi, itukóvo koexépukoati neko hána'iti imokóvokuti, óvoku Itukó'oviti.

48 —Itea ako ava ovokúti, koéxepoe xâne, ne Itukó'oviti, enepone koati payásoti ya uhá koêti, kuteâtimaka koêku ne yútoe porófeta mekúke, enepora koêti:

49 “Vanúke indúko óvongu nandíxea. Kene ra poké'e, kutí ngíxoá ómomikoku njêve' koe Vúnae Itukó'oviti. ‘Kutí'ikopomo itukóvo ovokúti mani ítikeinonunoe? Manímea apêti ómomingoku ítikeinonu? 50 Hainá'ikopo

ũndi itukôa uhá koêti ra koekúti apêti?' ” kôe yútoe porófeta —kíxovokoxoane Etévaum. *Izâiya 66.1-2*

⁵¹ Ina kixovókoxopaikomaka Etévaum neko tutíhiko jûdeu:

—Itínoe xâne koati tiú'iti omíxone koane ákoti akutípo. Iti xâne exexeâti isóneu yoko kêno ne emo'u Itukó'oviti! Kéyekune kétiu'ikinoe yomíxone yokopâti ne Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti, kuteâti kixoku itúkeovo neko yoxúnoekene. ⁵² Ako ápahuina porófeta ákoti itukapu íkoitoponone kotíveti yoxúnoekene. Enepohikonê'e, koépekexomaka ovoxe Itukó'oviti koyuhoâti nóvo kenó'okeamo neko koati Ponóvoti Páhoe Itukó'oviti, enepone váherexinokemaka ítike koane képekeunoemaka, ⁵³ itínoe namukoâti ne Ponóvoti Kixovókuti yútoe Muíse, omínopike ánjuhiko, enepone ovóxe Itukó'oviti ukeâti vanúke, itea ako ítika —kíxovokoxoane.

Kixoku ivókeovo ne Etévaum

⁵⁴ Kamoné'e yuho Etévaum neko tutíhiko jûdeu, yupihovó koéneoxo ímaikinovahiko koane ngarútutukexea ôe. ⁵⁵ Itea koati xúnati ne Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti xoko Etévaum. Yane pono-ponó kixone úke vanúkeke neko Etévaum koane noíxea êno uhé'ekoti uhapú'iti ukeâti xoko Itukó'oviti, koánemaka Jesus éxopeke Itukó'oviti, ⁵⁶ ina kôe:

—Koati imihé'okinionuti ra vanúke. Noínjopane ne Íhae Vanúke ikútipasikoponovoti xâne, xe'ó koyêti éxopeke Itukó'oviti xoko óvoku kapáyasokone Itukó'oviti —koéne.

⁵⁷ Yane vaúkexo neko okópoti Etévaum. Exexó kixónehiko kêno ya vò'u koane uhá kó'iyea éhahikeovo namúkoponea Etévaum. ⁵⁸ Yane káhakoane meúkeke yane pitivóko, ina hepokoâhiko ya mopô. Enepohikone koyúhoti ákoyea aúnnati ítike Etévaum, veyópohiko kápana muyókuke, ina kurikoâhiko xoko homoêhou koéhati Saûlu ⁵⁹ koeku hepókea Etévaum. Kene Etévaum, Jesus vaúko ya orásaum-ke. Há koe yúho vaúkea:

—Unaém, nemúkapa ra omínjone —koéne.

⁶⁰ Yane ipuyuké koéne, koane kóhonokea emó'u kó'iyea:

—Unaém, hako ipihéponoahiko vo'ókuke ra váhere ítukeinonu —koéne.

Yane ivókovone.

8

¹ Yoko ínixoamaka Saûlu unáko koépekeokono ne Etévaum.

Koeku inâ puvokóno ne kutípotihiko Jesus

Yaneko káxe, turíxovone ápeyea íkoitoponoati kotíveti ne kutípotihiko Jesus ya Njeruzálem. Yane itóhineone uhá koêti neko kutípoti Jesus ya po'íke ipuxóvokutihiko ya Njúdeya koánemaka ya Samâriya. Poéhané apostuluhiko ako itahíneha.

² Yoko ápe hóyenhiko teyoti Itukó'oviti ekoxóponoati neko

Etévaum, ikotívexoatihiko isóneuke ne koekúti. Yupihovó kôe íyokexeahiko vo'ókuke.

³ Kene neko Saûlu, koati vaheréxinoati ítuke ne kutípotihiko Jesus, kaha'âti uké'exea. Koêkuti ovokúti úrukovoku nê'e, koeku inú'ikea hokoti Jesus-ya, káhakoa meúkeke, hóyeno koánemaka sêno, omopâtihiko ika'ákovokutike.

Koyûho emo'u Itukó'oviti ne Filípi xapa íhae Samâriya

⁴ Kene neko kutípoti Jesus itohíneheoti, koyúhohiko emo'u Itukó'oviti koêkuti vékokuhiko. ⁵ Yoko Filípi, Samâriya yóno koane koyúhoyea koeku Kristu. ⁶ Koyuhóne Filípi xapa xâne, yupíhova ivávakeokono neko yûho. Koáhati noixeâti xanéhiko neko ítuke, hoénaxovope xunako Itukó'oviti xokóyoke. ⁷ Êno xâne úroevo ndémoniu koítovone Filípi. Koati kohonókoti emó'u vaúkea ne ndémoniuhiko koeku ipúhikopea. Enómaka xâne isayú'ixovoti ákoti ehevákapu mûyo, koane mohéveu, koítovone Filípi. ⁸ Koati hána'iti elókeyea okóvo ne xanéhiko yane pitivóko vo'ókuke.

Koixómoneti koéhati Símaum

⁹ Yoko yaneko pitivóko, ápe hóyeno koixómoneti koéhati Símaum. Ítoa íkutipea xanéhiko ya Samâriya ítúkeovo hána'iti ko'éxoneti, aupú'ikoati yane ítuke. ¹⁰ Heú koe xâne ivavákea yûho, kúteane xâne payásoti yoko ákoti apayáso. Hara koéhiko vo'ókuke:

—Enepora hóyeno, koati ovâti hána'iti xunako Itukó'oviti, íhaxinokonoke “Hána'iti Xunakóti” —koénehiko.

¹¹ Ivávakinokonoke neko Símaum vo'oku mekú'iyeeane ítúkovo koixómoneti ítúkoti iyupánevoti, aupú'ikoati ne xanéhiko yane ítuke. ¹² Itea kutipoâne xanéhiko ne yuho Filípi koyuhó'inoane koêku ne natíxea Itukó'oviti xapa xâne koánemaka koeku Jesus Kristu, áhikovonehiko ya iháke Jesus, hóyeno koánemaka sêno. ¹³ Muhíkova neko Símaum, kutípoanemaka. Yane áhikokonone. Koêkuti yónoku Filípi, pihómaka ne Símaum ikéneke. Ako íríka. Koati hána'iti iyúpaxeovo ítuke Filípi, enepone êno hána'iti iyupánevoti ítuke, hoénaxovope ne xunako Itukó'oviti xokóyoke.

¹⁴ Eyékoxoanemaka ápostuluhiko ya Njeruzálem namúkeane emo'u Itukó'oviti ne íhae Samâriya. Yane pahúkinoahiko Pêturu yoko Xuâum. ¹⁵ Simoné'e evo Pêturu xapákuke, ítúkinoa orásaum maka namúkanehiko ne Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti, ¹⁶ vo'oku ávoyea evéseka xokóyokehiko. Pohúneti ahíkovotinehiko ya iháke Vúnae Jesus. ¹⁷ Yane ípíhone vô'u evo Pêturu tutíkuke neko xâne, yane namúkoanehiko ne Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti.

¹⁸ Noixoâne Símaum namúkeanehiko ne Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti koeku ípihea vô'u evo ápostulu tutíkuke neko xâne, yane kahá'ane poréxea tiúketi evo Pêturu. ¹⁹ Hara kíxoa:

—Peréxanu xunakóti kuteâti xináko, motovâti namúkea Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti ne koêkuti ímbihone vô'um tutíkuke —kíxoane.

²⁰ Ina kixôa Pêturu:

—Koati metokeâti yenópi ipihóponovokutike xané kixepoâti ne tîketina. Inípono îti, íkítixati vanêti ne íparaxeovike Itukó'oviti, enepone Sasá'iti Omíxone! ²¹ Ákomo kalíhuina itíkivo ha'ine ûti yara itukéti, vo'oku ako panápu iséneu nonékuke Itukó'oviti. ²² Konókotiko ikétivexi iséneuke ne pehúnevo koane kiríkopi. Yépema Vúnae kóseanayeopi. Ávaina avá'avo oxéne itúyoepa ne váhere iséneu. ²³ Koati ininjoâti yupíheovo kotíveyea iséneuke ne ákoyea ítea itíki kuteâti ra índuke. Ika'ó kixópi ne váhere iséneu koeku yupíheovo íyekivoa itíki kuteâti ne índuke —kíxoane.

²⁴ Ina kixo Pêturu ne Símaum:

—Yépeminanuikopo Vúnae Itukó'oviti maka hákone yóno oúngeke kuteâti ne yihó'inonumeku —kíxoane.

²⁵ Uke'éxoane evo Pêturu koyúhoyea emo'u Vúnae xapákuke neko xâne, aúkopovohiko Njeruzálem xoko vekópoku. Êno kálíhunoe ípuxovoku samarítanu koyúhoakumaka ne inámati ihíkavoti koyúhoti koeku Jesus koeku pihópeahiko.

Tokôpo hóyeno íhae Etiópea ne Filípi

²⁶ Kene Filípi ápe ánjuna Vúnae kixoâti:

—Keúsakapu, píhe ya íyeu úkeaku kásati. Hane víka xêne taru'úxoti mêum ákoti apêti, enepone ukeâti Njeruzálem yonoti Ngâza —kíxoane.

Úkeane pího ne Filípi. ²⁷ Yoko ápe hóyeno íhae po'i poké'e koéhati Etiópea vekoâti neko xêne. Eunúku itukóvoye neko hóyeno, koane koati payásoti ko'itúkeinoti sêno koéhati Kandáse, natina Etiópea. Ênomonemaka exôa koêku ne tiúketi ya natíxokuke Kandáse. Yoko ukopeâti Njeruzálem neko hóyeno, yónoku iháyu'ikoponea Itukó'oviti. ²⁸ Vataa koépo karósanake ixómoti yuhoíkopo emo'u Itukó'oviti yútoeke porofeta Izâiya.

²⁹ Ina kixo Filípi ne Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti:

—Yahí'akapa rakene karósa, yaxénapoa —kíxoane.

³⁰ Ina ehakínova Filípi. Koeku ahí'okeova, koane kámea ne hóyeno yúhoikea emo'u Itukó'oviti yútoeke porofeta Izâiya, ina kixôa Filípi:

—Yéxoa kixó'ekone ne yího'iu?

³¹ Ina yumopâ neko hóyeno:

—Namo ngíxoaye énjea hákotimo kourápu'ikinonoati? —kíxoane.

Yane ítaikone Filípi evésenekuyea ne ivú'e ivátakea xêrerekuke. ³² Yoko eneponeko yúho'iu emó'uke Itukó'oviti, énomone ne koêti:

“Kutí kixókono su'úso omonéti xoko koépekokonoku. Kuteâti koeku ákoyea yaíka ne kali xe'exa su'úso enepo vate'íkokono, énomonemaka koénye ákoyea yúho râ'a. ³³ Yaneko yupíheovoku kixókonoku, ako ápahuina xâne ponoâti ne ítukeinoa. Ápeikopo itoâti kayúmakea váherevoko ne xanéhiko kûrivokoevo? Vo'oku koépekeokono, áko'one yara poké'e” koêti. *Izâiya 53.7-8*

³⁴ Ina kixo Filípi neko hóyeno:

—Émbemopi keûrapu'ikinonoa kíxone ra porófeta. Kixopóvotimea? áko'o po'ínu xâne kixómea —koéne.

³⁵ Ina kouhápu'ikinoa Filípi kíxone. Koati koukeâti yútoeke porófeta koyúhoinoa koeku Jesus.

³⁶ Ehánehiko itópono óvoku úne koeku yónea. Ina kôe neko hóyeno:

—Anéye úne. Motóvanemea ánjikeovo ya iháke Jesus? áko'o ápemea itopónuti.

(³⁷ Ina kixôa Filípi:

—Enepo heru'ó ixêa yomíxone kitípi ne Vúnae, motóva yáhikivo ya iháke kó'oyene.

Ina kixôa neko hóyeno:

—Ngutípoa ítúkeovo Xe'exa Itukó'oviti ne Jesus Kristu —koéne.)

³⁸ Ina pahukôa ixíkeovo ne ivú'e. Pihóne úneke neko pi'âti. Yane áhikoane Filípi.

³⁹ Ipuhíkopeanehiko úne, má kixópane Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti ne Filípi. Ákone naíke'exapa áhiu. Yane ukóponemaka neko hóyeno. Yoko koati hána'iti elókeyea okóvo koeku vekópea neko xêne. ⁴⁰ Kene Filípi, apé koépone ya pitivóko koéhati Azôtu. Koêkuti vekópoku yâtikeneye, koyúhopinoa emo'u Itukó'oviti ne xanéhikoya. Koatine kóye; tukú kixópa seôpo ya Sezâreya.

9

Hokôpo Jesus ne Saûlu

Át 22.6-16; 26.12-18

¹ Yoko koati ixómotiko oposí'ixoa Saûlu kixoaku koépekexea ne kutípotihiko Vúnae Jesus. Koati kaha'âti uké'exea. Énomone pihíno xoko koati payásoti ya uhá koeti sasedóti inuxínoti jûdeu hó'eke ² epemóponoati koyuhópeti yonoti xoko inuxínotihiko itukéti íhikaxovokuke hó'e jûdeu ya pitivóko iháxoneti Ndamásku. Enepone koyuhópeti veyóponone, poréxoá iká'akea koêkuti kó'iyevoku ínixononone, hóyeno koánemaka sêno, hokoâti ne ihíkavoti ihauti Kaná'uti Xêne yonópoti xoko Itukó'oviti, koane omópea ika'ákovokutike

ya Njeruzálem. ³ Úkeane pího ne Saûlu. Koeku yé'exeane Ndamásku, apé koéne koati xúnati uhapú'iti ukeâti vanúke kouhápu'ikoati. ⁴ Yane íkorokovone Saûlu poké'eke. Ápemaka emo'úti kámone kixoâti:

—Saulú, imáko ké'iyivoku. Na koeti váherexino ítikeinonu?

⁵ Ina yumopâ Saûlu:

—Kuti íti Unaém?

—Undi Jesus, enepone váherexinoke ítike. ⁶ Yexépukapa, yûrukapa ne pitivóko, ínamo yexákakana ne nékone ítíki — kíxoane.

⁷ Kene xánena Saûlu, xe'okó koéne, yunukú koéne. Kámoahiko neko emo'úti itea akó'oti inixâ neko koyúhoti. ⁸ Ina exepúkopea poké'e neko Saûlu. Kahâ'a míhe'okopea úke, ákone ínixa. Yane ápene namukeâti vô'u hirikoâti tukú koeti Ndamásku. ⁹ Mopó'a káxe ako ínixa. Ákomaka nîka, koane ákomaka énapu úne.

Noixópono Saûlu ne Anániya

¹⁰ Yoko ápe hóyeno ya Ndamásku kutípoti Jesus, koéhati Anániya. Yúho'ixoa Vúnae ya kutí koeti hopúne.

—Ananiyá —kíxoane.

Ina yumopâ Anániya:

—Usó ngóye koêkuti kevóxenuku Unaém.

Ina kixopâmaka Vúnae:

¹¹ —Keúsakapuikopo, píhe ya xoko rúva iháxoneti Ponóvoti, óvokuke hóyeno koéhati Njûda. Yapásikamo hóyeno koéhati Saûlu íhae Társu. Yara koeku kó'oyene, ixómoti ítúko orásaum.

¹² Mboréxoane ya kutí koeti hopúne ínixeopi yurúkovoti óvokuke, ipíhetai veô'u tutíkuke motovâti ínixoapea —kíxoane Vúnae.

¹³ Ina yumopâ Anániya:

—Unaém, enóne xâne koyuhó'inonoati koêku ne hóyeno. Koati vaheréxinoati ítuke ne xanéhiko kesása'iupone ya Njeruzálem.

¹⁴ Epó'oxo koeku símea yâyeke, ápe koyuhópeti ómone, ukeâti xoko tutíhiko sasedóti inuxínoti xanéhiko hó'eke, porexoâti iká'akea uhá koeti kutipópiti.

¹⁵ Ina kixôa Vúnae:

—Píhe, vo'oku koati noívongoe ítúkeovo ko'ítúkeinonuti ne hóyeno. Koyúhotimo emó'um ya xapa xâne ákoti itukapu jûdeu, koáne ya nonékukehiko nâti, koánemaka xapa íhae Izarâe.

¹⁶ Epó'oxo enjókoatimo kónokea yupíheovo koítoponeovo kotívetai índukeke —kíxoane.

¹⁷ Yane pihóne Anániya óvokuke Njûda. Urúkovone ovokútike, ípíhone vô'u tutíkuke Saûlu xaneâti kíxea:

—Saulú, iti mbo'ínu xoko Vúnae. Koati Vúnae pahúkonu yâyeke, enepone Jesus kautáta'ixinovopiti xenékuke xoko víkoku kino'óko yâkeneye. Pahúkinonuke yâye maka ínixepane, koane áxunaneoxomaka ne Sasá'iti Omíxone xikóyoke —kíxoane.

¹⁸ Énomone yaneko ókoku ôra, apé koéne koekúti irihíkopovoti ukopeâti ukékuke ne Saûlu kutí koeti xo'orópiti. Yane ínixopone, ina exepúkopo, yane áhikovone ya iháke Jesus. ¹⁹ Ike níképea, xunápone koxé'u.

Koyúho koeku Jesus ne Saûlu ya Ndamásku

Ápe kali ye'á koetí'ye káxe óveako ne Saûlu ya Ndamásku kaha'íneatihiko ne kutípoti Jesus. ²⁰ Énomone yanê'e, turíxovone ne Saûlu koyúhoyea koeku Jesus ya Ndamásku ya íhikaxovokuke hó'e jûdeuhiko, koyuhoâti itúkeovo koati Xe'exa Itukó'oviti ne Jesus. ²¹ Yupíhova iyúpaxeova uhá koeti kamoâti. Hara koéhiko vo'ókuke:

—Hainá'ikopo énomone ne koepékexoti kutípoti Jesus ya Njeruzálem? Hainá'ikopomaka mani simínoké yáye iká'akoponea yoko omópea iká'ae xoko tutíhiko sasedóti inuxínoti xâne hó'eke úti ya Njeruzálem? —koénehiko.

²² Itea inamá'axo ukopóno itúkeovo éxoti koyúhoyea koeku Jesus ne Saûlu. Enepohikoneko jûdeu ko'óvokuti ya Ndamásku, ákone éxina isóneu kixoku yumópea Saûlu. Koáhati kouhápu'ikoati Saûlu itúkeovo Mésiya, páhoe Itukó'oviti koíteovo xâne, ne Jesus.

²³ Xu'ikénene, ina ho'uxóvo ne jûdeuhiko oposíkinoati isóneu ne Saûlu kixokumo koépekea. ²⁴ Itea eyékoxxa Saûlu neko isóneunokono. Yoko káxe, yóti veyónehiko neko okopâti kóyonoyea páhapetea ne pitivóko kaha'âtihiko koépekea. ²⁵ Itea ya yóti, íkoho'ixo Saûlu neko íhikauhiko, kopúhikopatihiko meúkeke yane pitivóko, evékopati oukeke ne ípi ya hána'iti sésta.

Saûlu ya Njeruzálem

²⁶ Yane hane yonópo ne Saûlu Njeruzálem. Seopóneya, kahá'a ánavokoxopeova ne kutípotihiko Jesus, itea uhá kôe píkeahiko. Akó'oti akutípoahiko itúkeovo hokópotine Jesus. ²⁷ Itea óma Mbaranâbe ne Saûlu xapákuke neko íhikau Jesus. Ina koyuhó'inoahiko koêku ne Saûlu xenékuke noíxea Vúnae, koane ápeyemaka yuhó'inoa Vúnae. Koyúhoinoahikomaka ákoyea pícone ne Saûlu enepo koyúho koeku Jesus ya Ndamásku. ²⁸ Yane kahá'inepoane Saûlu ne kutípotihiko Jesus koêkuti yónokuhiko ya Njeruzálem, koane ako píka Saûlu koyúhoyea koêku ne Vúnae. ²⁹ Koyúhomaka koeku Jesus xapákuke ne jûdeuhiko koyúhoti emo'u ngerêku. Koati yumopâtihiko Saûlu. Yane opósikonehiko kixókumo koépekea Saûlu. ³⁰ Eyekóxoane po'ínuhiko kutípoti Jesus ápeyema kaha'âti koépekea ne Saûlu, ómanehiko ya Sezâreya. Íkénepoke ina iyonópamaka ya Társu.

³¹ Yoko ú'uhepe kóyehiko neko kutípoti Jesus ya uhá koeti Njúdeya, yoko Ngalíleya koánemaka ya Samâriya. Ákone

okopâti. Tumúne yóno kóxuna'ixeovohiko ikéneke Vúnae koane ukóponea itúkeovohiko teyoti Itukó'oviti, vo'oku huvó'oxea Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti, koane kurí'uxeovomaka yé'akeye ne kutípoti Jesus xapákuke.

Koitóvo hóyeno koéhati Éneya ne Pêturu

³² Kene Pêturu, ako tôpi pitivóko vékoku. Po'íke káxe, vekóponoamaka xapákuke ne kasása'iupo Jesus ya pitivóko koéhati Lída. ³³ Énomone tokópea hóyeno koéhati Éneya. Enepone hóyeno, oitu koene xoénae óvoheixo ípeke, vo'oku itúkeovo isayú'ixovoti mûyo ákoti ehevákupu. ³⁴ Ina kixôa Pêturu:

—Eneyá, yexépukapa; koítovopine Jesus Kristu. Keúnakapa ne peúke —kíxoane.

Énomone yaneko ókoku ôra, xépu koépone Éneya. ³⁵ Noíxoahá koeti ko'óvokuti ya Lída yoko Sârona neko koítovone Pêturu, koane enó'iyea hokópoti Vúnae Jesus vo'ókuke.

Koeku Ndórka exepúkopo ukópea xapa ivokóvoti

³⁶ Ya pítivokona Njópi, ápe sêno kutípoti Jesus. Tabíta koéha. Enepora ihâe, enepo sa'iri'okopovo ya emó'uke ngerêku, Ndórka koêti. Enepone sêno, é'exo kíxoixokono vo'oku únati kixoku itúkeovo, koane vo'oku ixómoyea huvó'oxo xâne ákoti apeínoati. ³⁷ Yaneko káxehiko, ká'arinene neko sêno. Ehane ivókovo. Ahíkopokonone ne mûyo, ina omopókono ya kúveu ovokúti sôparatuke. ³⁸ Yoko enepone pi'âti pitivóko, Lída yoko Njópi, ako ahíkaka. Eyekóxoane kutípotihiko Jesus ápeyea ne Pêturu ya Lída, pahúkohiko pi'âti hóyeno xokóyoke épemoponea xanépea ya Njópi hú koêti. ³⁹ Koáne, xanépoanehiko Pêturu. Simoné'e, ina omâhiko sôparatuke xoko imópokonoku muyo Ndórka. Heú koéhiko neko sêno ivokóvoti îma ayákukuyea Pêturu koane iyokexea, exókoatihiko ne hîxo yoko po'i ípovo úhe'oenoahiko Ndórka koeku ápeyeako. ⁴⁰ Ina pahukôa Pêturu ipúhihikopea meúkeke heú koêti neko xanéhiko. Yane ipuyuké koéne épemea Itukó'oviti xaneâti inonéxinova ne ivokóvoti koane kó'iyea:

—Tabitá, yexépukapa! —koéne.

Ina mihe'óko úke neko sêno. Yane noíxone Pêturu, ina ivatákopo ípeke. ⁴¹ Yane namúkea vô'u Pêturu huvó'óxoati exépukopea, ina ihaxíhikoa Pêturu ne senóhiko ivokóvoti îma koánemaka ne po'ínuhiko kasása'iupo Jesus. “Harâ'apo” kíxovokoxoane.

⁴² Yoko eyékokokono neko koekúti ya uhá koeti Njópi. Êno kutípoti Vúnae vo'ókuke. ⁴³ Êno káxe óvoheixea Pêturu ya Njópi óvokuke eyoti vakamóto, hóyeno koéhati Símaum.

10

Koeku hóyeno koéhati Kôrneliu pahúkoti húndaruhiko

¹ Ápe hóyeno ko'óvokuti ya Sezâreya koéhati Kôrneliu. Itáleanu itukóvoye neko hóyeno. Yoko pahúkoti póhuti séndu húndaru itúkovo, ainóvoti ítuke iháxakoku húndaru iháxoneti "Itáleanu".
² Koati teyoti Itukó'oviti neko hóyeno, koane yuixóvoti ítúkea ponóvoti nonékuke. Kúteanemaka koêku ne uhá koêti ya óvokuke. Enómaka huvó'oxea ne ákoti apeínoati, koane kóyekunemaka ítúkea orásaum.

³ Po'i káxe ya kuteâti mopo'âti ôra ya kiyakáxe, ápe éxokoake Itukó'oviti ne Kôrneliu ya kutí koeti hopúne, itea ako imáka, iyukovó koyêti. Noixo ánju, ovoxe Itukó'oviti ukeâti vanúke, ahi'ókovati.

⁴ —Korneliú —kíxoane ánju.

Pono-ponó kixínoane úke Kôrneliu koane yupíheovo píkea.

—Kutíya unaém? —kíxoane.

Ina kixôa ánju:

—Ako inátapa okóvo Itukó'oviti ne kixeku itíki orásaum, koánemaka ne kixeku ixómoyea huvó'oxo xâne ákoti apeínoati.

⁵ Kó'oyene, pehuka yovóxe ya Njópi iháxikoponea hóyeno koéhati Símaum, yonópoti íha Pêturu. ⁶ Hane óko óvokuke po'ímaka koéhati Símaum, hóyeno eyoti vakamóto. Xe'ókuke mar óvo neko óvoku —kíxoane ánju.

⁷ Ehá'axo pihópo ne ánju, iháxikone pi'âti ahínoe ne Kôrneliu. Ina apémaka po'i húndaru iháxiu. Eneponê'e, koati huvo'óxoati ya óvokuke koane teyotímaka Itukó'oviti. ⁸ Ina koyuhó'inoahiko Kôrneliu uhá koêti neko yuhó'inoa ánju. Yane pahúkoanehiko ya Njópi.

Noíxone Pêturu ya kutí koetíke hopúne

⁹ Yaneko po'ípone káxe ya koeku vékea xêne yonoti Njópi neko páhoehiko Kôrneliu, koane yé'exea neko pitivóko, énomone yaneko ôra, pihóne ne Pêturu omómikokutike ouke péti itukóponoti orásaum. Yoko itumúkotine káxe yanekóyo.

¹⁰ Koati epékoatine hímakati ne Pêturu, itea koêkuiko ixómoyea kóusokinokonoa ne nîka, apé koéne éxokoake Itukó'oviti ya kutí koeti hopúne itea ako imáka, iyukovó koyêti. ¹¹ Hara noíxo vanúke imihé'okinoati. Yane ápene kutí koeti hána'iti ramápu'i ípe ika'oké kíxeokono koaturu koeti kêno koévesekeokono ukeâti vanúke.

¹² Kúveuke, ápe hó'openo, heú koeti kó'iyevokoku apêti koaturu koeti hêve, koánemaka ne há koeti poké'eke yoneâti hûra, yókomaka hó'openo ôti. ¹³ Ina apê emo'úti kámone Pêturu. Hara kôe:

—Yexépuka Peturú. Képeka koêkuti yarâ'a ínamo níkêa —koéne.

¹⁴ Itea hara kixópa Pêturu:

—Ako kalíhuina Unaém, vo'oku ako níngeaku kuteâtihiko râ'a ákoti asasá'i nenékuke, ákotimaka parexâ hó'e ûti níkeokono — kíxoane.

¹⁵ Ina apépomaka emo'úti kixoti Pêturu:

—Enepora kasása'iupo Itukó'oviti, hako keyuhôa itúkeovo ákoti asasá'i —kíxoane.

¹⁶ Mopó'a koéneye, ina omopókono vanúkeke neko kutí koeti ramápu'i ípe.

Símo xoko Pêturu ne páhoe Kôrneliu

¹⁷ Kene ne hóyenhiko páhoe Kôrneliu, épemonehiko óvoku Símaum. Koeku ixómoyea itúkinoa isóneu Pêturu kixó'ekone neko koekúti éxokoake Itukó'oviti, xe'okó kóyene neko pahóeti pahapétike. ¹⁸ Ina ihaxíkohiko ko'óvokuti, epemoâtihiko ápeyea hóyeno koéhati Símaum, yonópoti íha Pêturu okoâtiya. ¹⁹ Yoko ya koêkuiko ixómoyea itúkinoa isóneu Pêturu kixó'ekone neko noíxone éxokoake Itukó'oviti, hara kíxoa Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti:

—Simóne pi'âti hóyeno oposíkopiti. ²⁰ Yexépuka, yevésekina ínamo yaxenápoa. Hako poe'aínoa iséneu vo'oku undíne pahukoâhiko yâkeneye —kíxoane.

²¹ Yane evésekinonehiko Pêturu koane kíxeahiko:

—Undíne ne yopósiupono. Na koeti simínenoe?

²² Ina yumopâhiko:

—Uti páhoe hóyeno koéhati Kôrneliu, kali payásoti húndaru. Enepone hóyeno, koati ponóvoti ítuke koane teyotímaka Itukó'oviti. Ínixoa heú koeti jûdeu itúkeovo itípakovoti. Ápe ánju íhae vanúke, sasá'iti ovoxe Itukó'oviti pahukoâti iháxikeopi óvokuke motovâti kámokenoyea yemó'u —kíxoanehiko páhoe Kôrneliu.

Xanépoa Pêturu ne ihaxíkoponoati

²³ Yane ítaikoane Pêturu neko hóyenhiko úrukeovo ovokútike koane imókeakone yaneko yóti. Yuponíne, koúnakovone ne Pêturu ina xanepoâhiko. Ápemaka po'ínuhiko kutípoti Jesus íhae Njópi xaneâti. ²⁴ Yaneko po'ípone káxe, simónehiko ya Sezâreya. Yoko ho'úxoanehiko Kôrneliu ne iyénoxapa yoko po'i húpiu, enepohikone koati ínikone, kuxotínehiko Pêturu. ²⁵ Ehá'axo mani úrukovo ne Pêturu, ítokopovane Kôrneliu koane ipuyuké kó'iyeanne nonékuke kutí kixoâti Itukó'oviti. ²⁶ Itea pahúkoa Pêturu exépukeopea. Hara kíxoa:

—Undímaka xâne kuteátine íti. Yexépukapa! —kíxoane.

²⁷ Koeku yúho'ixea Pêturu, koánemaka úrukeovo ovokútike. Tokononé koene êno xanéya ho'uxoké koyêti kuxoíxoati. ²⁸ Ina kixovókoaxa Pêturu:

—Yéxoanoe indúkeovo jûdeu koane ákoyea sikákana jûdeu ánavokoxeovo xâne ákoti ítukapu jûdeu. Muhíkova vahí'okeova,

ako paréxakana ûti. Itea éxokonoa Itukó'oviti ákoyea omótova ngíxeaneyeye koêkuti xâne. Ako yusíka kutí ngíxea ákoti asasá'i koane ákoyea aínavangaxapa. ²⁹ Énomone ákoino mitatahí ángoe enepo pehûko ihaxíkophononuti. Kó'oyene yéta'akanu ihéxikinonuke —kíxoane.

³⁰ Ina kixôa Kôrneliu:

—Mopó'apoane káxe ikéne, yunzó'ixoti Itukó'oviti óvonguke koené'ekene ya mopo'âti ôra ya kiyakáxe, orana vitúkope orásaum. Yane apé kó'iononune kutí koeti hóyeno koati ú'uha koyêti ípovo. ³¹ Ina kixônu: “Korneliú, kámoa Itukó'oviti ne yorásauna. Ako inátapa okóvo ne kíxeaku hivó'oxi ne xâne ákoti apeínoati. ³² Kó'oyene pehuka yonoti Njópi iháxikoponea hóyeno koéhati Símaum yonópoti íha Péturu. Xoko po'ímaka hóyeno koéhati Símaum óko, hóyeno eyoti vakamóto. Xe'o mar óvo neko óvoku” kixónune. ³³ Yane ákone ingá'akarixa mbahúkea ihaxíkophonopiti. Aínapo yákoe kino'óko. Kó'oyene ho'uxoké kóye ûti ya nonékuke Itukó'oviti. Usokó kóye kámokenoyea ûti uhá koêti ne páhoenopi Vúnae keyúhoinovea —kíxoane Kôrneliu.

Koeku yuhó'inoa Péturu ne Kôrneliu

³⁴ Ina kixovókokoxa Péturu:

—Kó'oyene énjokaneoxo ákoyea naívakaxa xâne ne Itukó'oviti. Kutíkokone uhá koeti xâne nonékuke. ³⁵ Epó'oxo ya koêkuti poké'e óvohikoku xâne yara kúveu mêum, úhepeti isóneunoa Itukó'oviti ne xâne teyoâti koane ponoâtimaka ne kixoku ítúkeovo. ³⁶ Yéxoanoe koêku ne ihíkavoti páhoe Itukó'oviti xapa íhae Izaráe, enepone inámati ihíkavoti omínoti xâne unako koêku ikéneke Itukó'oviti ya xoko Jesus Kristu, Únae uhá koeti xâne. ³⁷ Yéxoanoe herumó kó'iyeeane Njúdeya ra ihíkavoti turixeôvoti ya Ngalíleya, ikénepoke kaxena Xuaum Mbátita koyúhoyea xapa xâne koane áhikexea iháke Itukó'oviti. ³⁸ Énomone ne ihíkavoti koyúhoti koeku Jesus íhae Nazâre, enepone poréxoake Itukó'oviti hána'iti xunáko koáne yupíheovo xuná'iyea ne Sasá'iti Omíxone xokóyoke. Ako tópi vékoku ne Jesus ítúkoti únati vo'oku ápeyeya Itukó'oviti xokóyoke. Koítovomaka kixeóvovoti xâne íkoitophonone kotíveti Ndeâpu. ³⁹ Noínjoa ungékkuke, koane noíxoamaka nza'ínehiko uhá koêti neko ítuke Jesus ya Njeruzálem, koánemaka ya uhá koeti poké'exa ûti, uti jûdeu. Énomonemaka koepékokono, ikokókonoti kuruhúke. ⁴⁰ Itea koéxepukopa Itukó'oviti koukópeati xapa ivokóvoti ya mopó'apeke káxe ike ivókinevo. Poréxoamaka Itukó'oviti noíxoapeokono ikéneke exépukopine. ⁴¹ Haina uhá koeti xâne noixópati, vo'oku tumúneke ápepe ne koekúti, ápe xâne noívokoe Itukó'oviti noíxoapeamo. Énomone ûndi yoko nza'ínehiko, uti kaha'íneati ne Jesus xe'o mēsa óvoku nikokónoti

yoko ekâti ikénepoke exépukopine ukópea xapa ivokóvoti. ⁴² Ina pahukó'ovimaka koyúhoyea uti emó'u xapa xâne, koane véxokea xanéhiko itúkeovo énomone noívokoxo ne Itukó'oviti éxokopeamo yonópoku uhá koeti xâne, kúteane xâne iyukóvotiko koánemaka ne ivokóvotine. ⁴³ Énomonemaka koyúho ne heú koeti porófeta, enepohikone koyúhoti emo'u Itukó'oviti mekúke, exókoviti itúkeovo ya iháke Jesus kotúyopeovomo pahúnevo ne póhutihiko koxé'u xâne kutipoâti —kíxovokoxoane Pêturu.

Namukoâne Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti ne ákoti itukapu jûdeu

⁴⁴ Ixómoiko koyúho ne Pêturu, evésecone ne Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti xokóyoke uhá koêti neko kamokénoti emo'u Pêturu. ⁴⁵ Enepohikoneko jûdeu kutípoti Jesus xánena Pêturu, yupíhova iyúpaxeovo vo'oku ikó'iparaxeokonoanemaka xâne ákoti itukapu jûdeu ne Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti. ⁴⁶ Kámea evo jûdeu ne yúho enepo koyúho po'ínuhiko yuhôti ákoti itukapu éxone koane iháyu'ikea Itukó'oviti. Ina kôe ne Pêturu:

⁴⁷ —Ápeikopo motovâti itópea áhikeovo râ'a ya iháke Jesus? Vo'oku aínovonehiko namúkotine Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti kuteâti koêku yanekôyoke inâ namukôa úti, uti jûdeu.

⁴⁸ Yane pahúkoane Pêturu áhikeovohiko ya iháke Jesus Kristu. Ina itaíko Pêturu neko xanéhiko âvoyea pihápa, kaha'aínoatihiko óveako xapákuke kali ye'á koetí'iyé káxe.

11

Koyuhópo koeku ítuke ne Pêturu

¹ Ehane eyékoxxa ápostuluhiko yoko po'ínuhiko kutípoti Jesus ya uhá koeti Njúdeya kutípeanemaka emo'u Itukó'oviti ne po'ínuhiko xâne ákoti itukapu jûdeu. ² Itea seopóne Pêturu ya Njeruzálem, poé'ainoa isóneu po'ínuhiko jûdeu hokoti Jesus, inixoâti ákoyea yusíka aínavokoxeovo xâne ákoti sirkunsidá akôe. Hara kixóhiko Pêturu:

³ —Imáko kêku yúrukoponivo óvokuke xanéhiko ákoti sirkunsidá akôe, keha'íneatimaka níki! —kíxoanehiko.

⁴ Yane heú kíxoá kayúmakopinoá Pêturu kixoku koêku. Hara kíxovokoxoa:

⁵ —Ixómoti indúko orásaum yanekôyoke ya pítivokona Njópi, apé kôe éxokonuke Itukó'oviti ya kutí koeti njopúne, itea iyukovó ngoyêti. Noinjo koekúti kutí koeti hána'iti ramápu'i ípe ika'oké kixeókonoti koaturu koeti kêno evesékinonuti ukeâti vanúke. Ako ahíkapananu ókoku. ⁶ Ina ngomomâ'axo kúveuke. Yane noínjone hó'openoya. Ápe apêti koaturu koeti hêve, yoko ipúhokovoti, yoko há koeti poké'eke yoneâti hûra, koánemaka hó'openo ôti. ⁷ Yane ngamone emo'úti kixónuti: “Yexépuka Peturú. Képeka koêkuti yarâ'a, ínamo níkêa” kixónune. ⁸ Ina ngixôa: “Ako kalíhuina Unaém, vo'oku ako níngéaku kuteâtihiko

râ'a, koekúti ákoti asasá'i nenékuke, ákotimaka parexâ hó'e úti níkeokono" ngíxoane. ⁹ Ina apépomaka ne emo'úti inu'íxoti vanúkeke kixónuti: "Enepora kasása'iuo Itukó'oviti, hako keyuhôa itúkeovo ákoti asasá'i" kixónune.

Yoko pí'apene yanê'e. ¹⁰ Mopó'a koéneye ina omopókono uhá koêti vanúkeke.

¹¹ —Énomone yaneko ókoku ôra, simóne mopo'âti hóyeno pahoéti ukeâti Sezâreya oposíkopononuti yaneko ovokúti óngoku. ¹² Ina exókonoa Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti ngónokea njanépeahiko ákoti opoé'ainoa inzóneu. Enepora sei koeti po'ínu úti xoko Jesus apêti njokóyoke kó'oyene, ánovone njánenamaka. Heú koe úti vûrukeova óvokuke ne Kôrneliu. ¹³ Yane koyúhoinovine noíxea ánju, ovoxe Itukó'oviti ukeâti vanúke, xe'ó koyêti nonékuke ya óvokuke. Hara kíxoá ánju: "Itika péhoe ya Njôpi ihaxíkoponoti hóyeno koéhati Símaum, yonópoti íha Péturu. ¹⁴ Énomonemo koyuhó'inopi kixeku ítivoamo ne pehúnevo, koánemaka uhá koêti ne íhae yóvokuke" kíxoane. ¹⁵ Ndurixóvone ngoyúhoinoahiko, evésecone ne Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti oukekehiko kuteâti koeku inúxotike xoko úti, uti jûdeu. ¹⁶ Yane puyákoponovane ongóvo neko yuho Vúnae yaneko kixo'óvi: "Kaná'uti itúkeovo úne áhikea xanéhiko ne Xuâum, itea yahíkokonotinoemo, haínati ya úne, itea ya xunákoke Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti" kixó'ovi. ¹⁷ Koeku kíxeaneye Itukó'oviti ne ákoti itukapu jûdeu, íko'íparaxoatimaka kuteâti poréxovike koeku kutípea úti ne Vúnae Jesus, yusíkoikopo poé'ainoa inzóneu? Eneponi angoéneye, mani ongópoti Itukó'oviti —kíxovokoxoane.

¹⁸ Kamoánehiko neko yuho Péturu, úhepepnehiko isóneu koane iháyu'ikeahiko Itukó'oviti. Hara koéhiko:

—Poréxoamaka Itukó'oviti ne ákoti itukapu jûdeu ikótivexea isóneuke ne pahúnevo koane kuríkopea, kutí'inoke apeínoatihiko ne inámapoti apéyeati ákotinemo hunókoku xoko Itukó'oviti —koénehiko.

Inâ turixóvo íhaxeokono hokoti Kristu ne kutípotihiko Jesus

¹⁹ Ako tópi ítóhineheoku neko kutípotihiko Jesus vo'oku ápeyeya íkoítoponoati kotíveti ikénepoke koépekeokono ne Etévaum. Ápe yonoti tukú koeti Fenísea, Xípere yoko Antiokíya. Koêkuti vékokuhiko, koane koyúhoyea emo'u Itukó'oviti. Itea poéhane jûdeuhiko koyúhoinoa. ²⁰ Kene po'ínuhiko íhae Xípere yoko Síreni, hane yóno Antiokíya, koyuhoâtimaka xapákuke xâne ákoti itukapu jûdeu ne inámati ihíkavoti omínovike Vúnae Jesus. ²¹ Yoko êno xunako Vúnae xokóyokehiko kutí'inoke ênoti xâne kutipoâti ne ihíkavoti koane hokópoti Vúnae.

²² Enepohikone hokópoti Jesus ho'uxínovoti ítuke Vúnae ya Njeruzálem, eyékoxoane neko koekúti. Yane pahúkohiko

Mbaranâbe ya Antiokíya. ²³ Simoné'e ne Mbaranâbeya, yupihovó koe elókeyea okóvo, noixoâti ne seánako Itukó'oviti oúkekehiko neko xâne, koane enékeahikomaka uhá koêti neko xâne kónokea kóxuna'ixeovo ikéneke Vúnae koane ákoyea aúkapapu ikéne. ²⁴ Yoko koati únati xâne ne Mbaranâbe, koane xúnati ne Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti xokóyoke, yoko hána'itimaka kúveovo Itukó'oviti. Koati ênoti xâne hokópoti Vúnae yanekóyoke.

²⁵ Yane pihóne Mbaranâbe ya pitivóko iháxoneti Társu oposíkoponoti Saûlu. ²⁶ Inixóponoane, ina omâ ya Antiokíya. Kúveu póhuti xoénae, kóyekune ho'úxeovohiko yane imokóvokuti, koane yupíhova êno xâne íhikau. Koati ya Antiokíya turíxeovo íhaxeokono hokoti Kristu neko kutípohiko Jesus.

Koyúho Ágabu ápeyemo êno hímakati

²⁷ Yaneko káxehiko, ápehiko porófeta íhae Njeruzálem yonoti Antiokíya. ²⁸ Ápe koéhati Ágabu xapákuke exepúkoti koyúhoyea ya xunákoke Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti ápeyemo êno hímakati ya uhá koeti kúveu mêm. Yoko kaxénake Kalaútiu, enepone koati payásoti nâti, ápeyena nê'e. ²⁹ Enepohikoneko kutípoti Jesus ya Antiokíya, kousokehiko isóneu pahúkeamo kali huvó'oxeakehiko neko kutípoti Jesus ya Njúdeya. Yé'akeye apeínoati exôa pôreu póhutihiko. ³⁰ Yane pahúkoane ne huvó'oxopehiko xoko Mbaranâbe yoko Saûlu omínoahiko xapákuke neko inuxínohiko ítuke Itukó'oviti ya po'íke imokóvokutihiko.

12

Koépeko Teâku ne Êrodi ina ika'ákomaka Pêturu

¹ Yaneko káxehiko pahúkoa Êrodi, enepone nâti, iká'akeokono ne po'ínuhiko kutípoti Jesus. Koati kaha'âti íkoitoponeahiko kotíveti. ² Pahúkonemaka koépekeokono Teâku, po'ínu Xuâum, ya hána'iti pirítai. ³ Noixoâne Êrodi ínixeá júdeuhiko unátiyea ne ítuke, pahúkonemaka ika'ákoti Pêturu ya xapa kaxena áyui júdeuhiko hó'eke, enepo nikohíko pâum ákoti kohiyákoati. ⁴ Namukónehiko Pêturu, ina kurikôa ika'ákovokutike xoko dízései koeti húndaru koyonoâti. Koaturú koaturu kôe koyonoâti, koane ahe'ó ahe'o kixókoko. Yoko isóneu ne Êrodi ómeani Pêturu nonékuke xanéhiko ikénepoke ne ayuíti, enepone iháxoneti Páskoá, motovâti koépekea.

⁵ Koeku óvoheixea ika'ákovokutike ne Pêturu, ákonehiko âka itúkinoá orásaum po'ínuhiko kutípoti Jesus ixómoti ho'uxínovo ítuke Itukó'oviti. ⁶ Yaneko yóti, koâti tumúneke ne káxe mani iháxikeaku Êrodi ne Pêturu nonékuke xanéhiko koépekeokono,

ú'uhepe kóye imókea ne Pêтуру upánini ika'ó kóye ya pi'âti korénde kukúkeke pi'âti húndaru. Ina apé'ikomaka po'i koyonoâti páhapeteake ne ika'ákovokuti. ⁷ Yane apé koéne ánju íhae vanúke, ovoxe Vúnae, simoâti ne Pêтуру. Uhapu'í kíxoane neko ika'ákovokuti. Ina yurôko xêrere Pêтуру koyúkoati. Hara kíxoá:

—Yéhakapu yexépuki —kíxoane.

Énomone yanê'e, ikúxeopone neko korénde ikávo'u. ⁸ Ina kixoá'ikomaka ánju:

—Keúnakapapu, itíkapa ne piríkatana —kíxoane.

Koáne, itúkopane Pêтуру. Ina kixopâmaka ánju:

—Itíkapamaka keápana ínamo hekapánu —kíxoane.

⁹ Yane ipúhikopeane ika'ákovokuti ne Pêтуру. Hokó kixópone ánju, itea ako koati éxea itúkeovoxo kaná'uti neko koêku, áko'o áko'oyea. Kutí kó'inoa hopúne. ¹⁰ Anu'úkopanehiko neko inúxoti ókoku koyónoti, koáne ne pí'ape, ina itopónoa ne pahapéti haváva urúkopovoti kúveu pitivóko. Seopâne, imíhe'okone ne pahapéti ákoti mihe'ókoati. Ipuhíkopeanehiko, vekópone ya none ovokúti. Kali tumúneke, pohú koépone ne Pêтуру, pihópone ne ánju. ¹¹ Ina kôe isóneu ne Pêтуру noixoâne itúkeovo kaná'uti neko koêku: “Énjoane itúkeovo kaná'uti pahúkinonu Vúnae ánjuna koíteovonu ya mani kixónuku Êrodi yoko ya mani uhá koeti kúxone júdeuhiko kíxeonu” koéne isóneu.

¹² Ina itúko isóneu ne Pêтуру kixóvokumo, yane pihóne óvokuke Mâriya, eno Xuâum. Énomone neko Xuâum yonópoti íha Márku. Énomone ho'úxovo êno xâne itukínoati orásaum. ¹³ Simoné'e ne Pêтуру pahapétike nonékuke ovokúti, ina ihapápako vò'u. Yane ipúhiko ovoxéti koéhati Rôdi noixóponoati itukóvotiye. ¹⁴ Exó kixóponoa ârunoe itúkeovo emo'u Pêтуру, itea ya koêkuni míhe'okinoa pahapéti motovâti úrukeovo, kayú koépone ehákopeovo éto'okoponea po'ínuhiko itúkeovo Pêтуру. Koati yupihóvotine elókeyea okóvo neko ârunoe. ¹⁵ Ina kixoáhiko éto'oe:

—Koati iti pepokéxovoti! —kíxoanehiko.

Itea inamá'axo koyuhôa ârunoe itúkeovo kaná'uti. Ina kixopâhikomaka:

—Ávaina koípihapatina Pêтуру nê'e —kíxoanehiko.

¹⁶ Kene Pêтуру, óvaikone meúkeke ixómoyea ihápapako vò'u. Ehane míhe'okinoahiko. Noixoânehiko itúkeovo koati Pêтуру, hána'iti iyúpaxeovahiko. ¹⁷ Ina koexépuko vò'u ne Pêтуру pahukoâti kóyunuhikeovo. Yane kayúmakopinoanehiko kíxoaku Vúnae veyópea ya ika'ákovokutike. Ina koemáka hunókokuke:

—Yokóyuhopinoamaka Teâku yoko po'ínuhiko úti xoko Jesus —koéne.

Yane pihópone po'íke ovokúti.

18 Yuponíne, koyó'ikene neko húndaruhiko. Akó'oti exêa koêku ne Pêturu. 19 Pahukoâne Êrodi oposíkopoato, ákone ínixapanahiko. Yane épemo'ikoane Êrodi ne húndaruhiko koyonoâti kixoku koêku, ina pahukôa Êrodi koépekeekonohiko. Ikénepoke neko koekúti, pîho ne Êrodi Sezâreyake ukeâti Njúdeya. Kali ye'á koe káxe óveaya.

Ivokóvo Êrodi

20 Yanekôyoke koati imaíkinovati Êrodi ne xanéhiko íhae Tîru yoko íhae Sídom. Enepohikone xâne íhae neko pitivókohiko, kutikokó koéne isóneu noíxoponea Êrodi, iyuní'ikopoato, kaha'aínoati unátipea isóneunoahiko, vo'oku itúkeovo poké'exa Êrodi úkea níkahiko ne íhae Tîru yoko Sídom. Inúxotike, yúho'ixoponohiko koati payásoti ko'itúkeinoti nâti koéhati Mbalástu, enepone éxoti uhá koeti koekúti óvokuke Êrodi. Énomone porexôa úrukeovohiko xoko nâti yúho'ixoponeahiko. 21 Yane ápe káxe ixíkoaku Êrodi símeahiko nonékuke. Yaneko káxe, itúkone koati uhé'ekoti ípovo ne Êrodi, iyóyonevo koeku itúkeovo nâti. Yane ivátakone xoko ivátakoku natíxea, ina koyúho. 22 Ina kohonóko emó'u neko xanéhiko iháyú'ikoati. Hara kôe yúho iyúni'ikeakehiko:

—Koati kuteâti yuho íhae vanúke râ'a. Hainá'ikopo yuho xâne! —koénehiko.

23 Énomone yaneko ókoku ôra, ápe ánjuna Vúnae ipihóponoti Êrodi vo'oku ínixea unáko neko iháyú'ikeokonoke. Yoko poéhane Itukó'oviti motokêa kíxeekononeye iháyú'ikeokono. Ápe kanêti nikeâti mûyo, ivókovane Êrodi vo'ókuke.

24 Kene ne emo'u Itukó'oviti, inamá'axone ukopóno.

25 Enepone Mbaranâbe yoko Poûlu, uséxonehiko ítuke ya Njeruzálem, káyukopovohiko ya Antiokíya. Xuâum xanépo, enepone iháxonetimaka Márku.

13

Perekáxopono ne Mbaranâbe yoko Poûlu ya po'íke poké'e

1 Ápéhiko porófeta yoko ihíkaxoti ya xapákuke kutípoti Jesus yane imokóvokuti ya Antiokíya. Ká'aye koéhahiko: Mbaranâbe, Simeum Níje, Lúsiu íhae Síreni, Saûlu, yoko Manâem, enepone koéxokeye ha'a Êrodi, ha'ínemaka Êrodi itukóvoikohiko kalivôno. 2 Po'íke káxe koeku ho'úxinovohiko ítuke Vúnae, koane jejuá kó'iyeahiko oposíkoti xunako Itukó'oviti, hara kíxoahiko Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti:

—Hexákinana ne Mbaranâbe yoko Saûlu ítúkeahiko ne itukéti inzákinoake —kíxoane.

³ Koêkuiko jejuá kó'iyeahiko yoko itúkea orásaum, ípíhonesto vò'u tutíkuke Mbaranâbe yoko Saûlu, koane pahúkeahiko itúkea ne páhoena Vúnae itúkea.

Koixómoneti koéhati Élima

⁴ Yaneko pahukoâne Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti ne Mbaranâbe yoko Saûlu, pihónehiko ya pitivóko koéhati Seleúsiya. Énomone namúkea hána'iti vatéke yonoti kali poké'e koéhati Xípere kukúke úne. ⁵ Simoné'e ya pitivóko koéhati Salámina, koyúhonesto emo'u Itukó'oviti ya sinâgoga, enepone íhikaxovoku hó'e júdeuhiko. Yoko Xuaum Márku huvo'óxoahiko. ⁶ Taru'úxoanehiko heú koêti neko kali poké'e, yane simóne pitivóko koéhati Páfu. Énomone tokópeahiko júdeu koixómoneti, itoti itúkea iyupánevoti, itea haináya xunákoke Itukó'oviti. Mbarjézu koéha. ⁷ Hane óvo xoko hóyeno koéhati Sesiú Poûlu, ngoventado yaneko kali poké'e. Yoko koati hóyeno ko'isóneuti neko ngoventado. Iháxiko Mbaranâbe yoko Saûlu nê'e, vo'oku kahá'ayea kámokenoyea emo'u Itukó'oviti.

⁸ Itea okópa koixómoneti ne Mbaranâbe yoko Saûlu. Yoko Élima koéhamaka neko koixómoneti sa'irí'okopovo íha ya emó'uke ngerêku. Ako akáha'aino ngoventado kutípea emo'u Itukó'oviti. ⁹ Yane pono-ponó kixínoane úke Saûlu, enepone íhaxonetimaka Poûlu. Yoko koati xúnati Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti xokóyoke koeku sayá'ikea. Hara kíxoá:

¹⁰ —Koati iti xe'exa Ndeâpu. Ainovó koe semekénovo'iti yoko váhere koekúti ovò xikóyoke. Iti ka'anáneti uhá koeti únati koekúti. Namo hunóko képoe'aki ne ponóvoti íhikavoti íhikaxovike Vúnae? ¹¹ Kó'oyene ipihóponopitinemo Vúnae, kemítitinemo. Ákonemo ínixa ra uhápu'ine káxe yara ye'á koeti káxe —kíxoane Poûlu.

Énomone yaneko okoku ôra, apé koéne kopúvahiyea úke neko hóyeno. Ehane ako ínixa. Yakukuhii kóyene oposíkoti hirikoâti. ¹² Noixoâne ngoventado neko koekúti, kutípoaneoxo. Yupihovó koe íháyu'ikea ne íhikavoti ítuke Vúnae.

Aukópovo Xuaum Márku ya Njeruzálem

¹³ Ukeâti Páfu, namúkone hána'iti vatéke ne Poûlu yoko xánenahiko. Hane yonóhiko pitivóko koéhati Pêrji ya Páfilea. Kene Xuaum Márku, káyukopovone ya Njeruzálem, kurí kixone evo Poûlu. ¹⁴ Ukeánehiko Pêrji, pihónehiko ya Antiokíya, pitivóko ovoti Písitake. Ya sâputu pihónehiko ya íhikaxovokuke hó'e júdeuhiko. Urúkovanehiko, ina ivatáhiko. ¹⁵ Usoné'e yúhoikeokono ne emo'u Itukó'oviti yútoeke Muíse yoko yútoeke porófeta, ina epemôa tutiyehikoya ápeyea emó'u ne evo Poûlu. Hara kíxoá itaíka:

—Itínoe viyénoxapa íhae Izarâe, enepo áva yemó'u yenékike ra xanéhiko, yokóyuhua kó'oyene —kíxoanehiko.

Yuhu Poûlu ya Antiokíya, pitivóko ya Písitea

¹⁶ Yane exépkone Poûlu, ina koexépkinoa vô'u pahukoâti yunukú kó'iyea. Hara kíxovokoxoa:

—Itínoe iyénonjapa íhae Izarâe, koane itínoe ákoti itukapu jûdeu teyotímaka Itukó'oviti, yakámokenonu. ¹⁷ Koati Itukó'oviti, Únae xanena úti, uti íhae Izarâe, noivókoxo voxúnoekene. Énomonemaka porexôa yupíheovo ukóponeahiko yaneko óveaku poké'exake Ejítu, ina veyohíkopamaka ya hána'iti xunáko. ¹⁸ Ako ímaxapahiko Itukó'oviti upánini ako aúnnati ne kixoku itúkeovo kúveu koarenta koeti xoénae koeku óvea yaneko poké'e ákoti apêti. ¹⁹ Yoko uké'exinoa Itukó'oviti seti koeti kó'iyevoku xâne ya poké'exa Kanâm, ina iko'íparaxea poké'exa ne voxúnoekene. ²⁰ Yoko uhá koêti neko vékokuhiko tukú koeti iko'íparaxoa neko poké'e, koaturu sentu sinkoenta koeti xoénae ómo. Ikénepoke, ina itukínoa Itukó'oviti neko voxúnoekene inuxínoatihiko, yúhoikovoku tukú koeti kaxénake porofeta Samûe, enepone koyúhoti emo'u Itukó'oviti mekúke. ²¹ Yane épemonehiko Itukó'oviti itúkinoa natína. Koáne, itúkinoa Itukó'oviti kuteâti áha. Poréxoa Sâu, xé'a Kî, ámoripono Mbejámi, itúkeovo natína kúveu koarenta koeti xoénae. ²² Veyopâne Itukó'oviti ne Sâu itúkeovo nâti, ípíhone Ndávi. Yoko hara koe Itukó'oviti vo'ókuke: “Enepone Ndávi, xé'a Njése, íninjoa itúkeovo hóyeno hokoâti ne ngixoku ngo'ísoneuyea, itukoâtimo uhá koêti ne anjá'inoa” kôe. ²³ Koati xapa amósenopono Ndávi úkea ne Jesus, enepone koitóvoviti, páhoe Itukó'oviti Izarâeke, kuteâti koeku yuhu Itukó'oviti mekúke kó'iyeanemoye. ²⁴ Itea inúxotike, tumúneke símea ne Jesus, símo Xuaum Mbátita koyuhó'inoati emo'u Itukó'oviti ne heú koeti xâne íhae Izarâe, koyúhoti kónokea ikótivexea isóneuke ne pahúnevo yoko kuríkopea, koane áhikeovo. ²⁵ Yoko yaneko kousokeaku ituke neko Xuâum, ha kôe: “Haina úndi ne íkitixanuke. Keno'ókotimo ingyénepoke ne koati teyonéti ya uhá koêti. Muhíkova anjí'okeova ngúxeino a imo perékatana, ako omóndokea” kôe. ²⁶ Itínoe iyénonjapa, ámoripono voxú'ikene Ábraum, yoko itínoe ákoti itukapu jûdeu teyotímaka Itukó'oviti, koati utíne koyúhoinokono ra íhíkavvoti koyúhoti koeku víteova ne pahúnevo úti. ²⁷ Itea enepohikoneko ko'óvokuti ya Njeruzálem yóko'o neko tutíhiko, ako éxa itukóvotiye ne Jesus. Ákomaka éxa nekôyohiko kixó'ekone ne íhikaxovike porófetahiko yuhóikovoti heú koeti sâputu íhikaxovokuke hó'e. Yoko enepo koepékohiko Jesus, koati kousókoatihiko ne kúxoti yutoéti emó'uke Itukó'oviti. ²⁸ Upánini ákoyea ápahuina pahúnevo ne

Jesus mani évotikokonoke koépekeokono, kóyeane épemeahiko Pilátu pahúkea koepékoati. ²⁹ Usoné'e ítukeinoahiko, yoko énomone neko uhá koeti yutoxóvotine emó'uke Itukó'oviti mekúke kixókonokumo Jesus, ina veyopókono ne muyo Jesus kuruhúke, ina ekoxókono. ³⁰ Itea koéxepukopa Itukó'oviti koukópeati xapa ivokóvoti. ³¹ Ápemaka xáneheixone Jesus yaneko ukêa Ngalíleya yóno Njeruzálem, ixómoti noixópa ike exépuropine kúveu ênoti káxe. Énomonemaka koyuhópo koeku noíxone xokóyoke xapa xanéhiko yara koeku kó'oyene —kíxovokoxoane Poûlu.

³² Ina koepómaka:

—Hara koyúhoinopinoe úti inámati ihíkavoti koeku Jesus, enepone kixínoake Itukó'oviti neko voxúnoekene mekúke ápeyeamo. ³³ Kouósokinoveane Itukó'oviti ne emó'uino, uti ámoripono. Koéxepukopo Jesus koukópeati xapa ivokóvoti, kuteâtimaka koêku ne yutoéti yane pí'ape Sâramu, enepone koêti:

“Iti koati nje'éxa. Kó'oyene indúkopovone yá'a” koêti. *Sâramu 2.7*

³⁴ —Koéxepukopinokake Itukó'oviti koukópeati xapa ivokóvoti, koati porexoâti ákoyeanemo ivákapu, kuteâtimaka koeku po'i yuho Itukó'oviti ya emó'uke, enepone koêti:

“Ngousókinopeatinoemo ra yunzó'ino Ndávi, enepone sasá'iti emó'um ákoti aukákapu ikéne” kôe. *Izâiya 55.3*

³⁵ Énomone kó'inomaka po'i yuhôti ya Sâramu koêti:

“Ákomo síkea uké'eyeane mûyo ne Sasá'iti Yovóxe xoko ekóxokonoku” kôe. *Sâramu 16.10*

³⁶ —Yoko enepo uséxoane Ndávi ne uhá koeti ahá'ino Itukó'oviti ítúkea ya kaxénake, ivókovepo. Pihópone kuteâti koeku oxúnoekene, koane óvane mûyo yane ekóxopokonoku. Uké'epone yanekóyo. ³⁷ Itea enepone koéxepoepo Itukó'oviti ukópea xapa ivokóvoti, ako ávaheixa xoko ekóxokonoku, ako aúke'eyeane muyóya. ³⁸ Itínoe iyénonjapa, ivéka'akanoe ra yuhó'inopi úti ítúkeovo xoko Jesus kotúyopeokono pahunévoti. ³⁹ Koati vo'ókuke Jesus sasá'ipea nonékuke Itukó'oviti ne uhá koeti xâne kutipoâti, sasá'ipeati uhá koêti neko koekúti ákoti oxéne sasá'ipea koeku hókea ne Ponóvoti Kixovókuti yútoe Muíse. ⁴⁰ Neíxapunoe mará'inamo ítúkapu itínoe kixo ne yútoe porófeta, enepone koêti:

⁴¹ “Itínoe émoketi, hána'itimo kénoko'iyi. Má koetímo yomíxone.

Vo'oku apêtimo índuke ya kexénake ákotimo yakutípoa muhíkovamo keuhápu'ikinakana” kôe —kíxovokoxoane Poûlu. *Habacuque 1.5*

⁴² Yane ipúhikopeane Poûlu yoko Mbaranâbe neko íhikaxovoku hó'e júdeuhiko. Koeku ipúhikopea, itaikoamaka xanéhiko káyukopinoamaka neko yúho yaneko keno'ókoti

sâputu. ⁴³ Pihopóne ne Poûlu yoko Mbaranâbe, êno jûdeu hokopâti, koánemaka po'ínuhiko teyoti Itukó'oviti ákoti itukapu jûdeu hokopâtimaka ne hó'e jûdeu. Koyúhoinoahiko evo Poûlu, kotiu'ikeati isóneu, kaha'aânoatihiko ákoyea itávakea ne hána'iti seánakoa Itukó'oviti.

⁴⁴ Poéha sâputu ikéne, kalíhanini uhá kó'iyea ne ko'óvokuti yane pitivóko kámokenoponea emo'u Itukó'oviti. ⁴⁵ Itea noixoâne jûdeuhiko neko êno xâne, yupihovó koe ahúxukinovo okovo vo'oku íyokeovo ivávakeokono ne evo Poûlu. Ina turixóvo ne jûdeuhiko koémoke'eyea, koane koyúhoyea ákoyea akána'u neko yuho Poûlu. ⁴⁶ Itea ako kalíhuina píkea ne Poûlu yoko Mbaranâbe. Hara kíxovokoxoa:

—Konókoti itúkeovo itínoe jûdeu inuxô ikameokonoa ra emo'u Itukó'oviti. Itea koeku ákoyea yakáha'a, inixépovotinoe ákoyea yomótokea ko'íparayea ne inámapoti apéyeati ákotinemo hunókoku, koyuhópoinoatinemo úti ne xâne ákoti itukapu jûdeu.

⁴⁷ Vo'oku hara koe páhoenonu ne Vúnae, ûndi yoko nza'íne:

“Íti indúko kouhápu'ikoati ne po'ínuhiko xâne ákoti itukapu jûdeu, motovâti iyúseyea ya uhá koeti kúveu mêum ne kíxoku íteova xâne ya pahúnevo” kôe —kíxovokoxoane evo Poûlu. *Izâiya 49.6*

⁴⁸ Kamoné'e yuho Poûlu neko ákoti itukapu jûdeu, yupihovó koe elókeyea okóvo koane iháyu'ikeahiko ne emo'u Vúnae. Yoko kutipo emo'u Itukó'oviti ne heú koeti xâne hoenáxovotine yonópeamo xoko Itukó'oviti ákotinemo hunókoku.

⁴⁹ Pihóne itóhineyea ne emo'u Vúnae ya uhá koêti neko poké'e. ⁵⁰ Itea enepohikone jûdeu, ítoa koésayu'ixea isóneu senóhiko koati teyonéti, teyotímaka Itukó'oviti, yoko isóneu pahúkotihiko yane pitivóko, kutí'inoke okópotihiko Poûlu yoko Mbaranâbe. Koati okopâti, ina kopúhikopahikomaka yaneko poké'eya. ⁵¹ Itea ikátatahevexopovo ne evo Poûlu, kurikópoti ipú'ine poké'e oveâti hevékuke, exókoatihiko itúkeovo xâne ákoti omotókea ikameokono emo'u Itukó'oviti. Yane ukópononehiko pitivóko koéhati Íkoniu. ⁵² Kene neko hokópoti Jesus ya Antiokíya, koati hána'iti elókeyeahiko okóvo ikéneke Itukó'oviti, koane êno xunako Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti xokóyoke.

14

Yóno ya Íkoniu ne Poûlu yoko Mbaranâbe

¹ Ya Íkoniu, koyúhpono íhikaxovokuke hó'e jûdeuhiko ne Poûlu yoko Mbaranâbe. Vo'ókuke neko kíxoku koyúhoyea, yupihovó kôe êno xâne kutípoti Vúnae, jûdeuhiko koánemaka po'ínuhiko xâne ákoti itukápa. ² Enepohikone jûdeu ákoti akutipo yuho Poûlu, kopúhiko tuti xâne ákoti itukapu jûdeu, ihíkaxoati okópea Poûlu. ³ Itea kóyeane xu'íkeneyea ne evo Poûlu yaneko pitivóko,

koane ako kalíhuina píkea koyúhoyea emo'u Vúnae. Poréxoa Itukó'oviti itúkea iyupánevoti koane koekúti ákoti po'i itoâti itúkea, kouhápu'ikoati yane ítuke itúkeovo koati kaná'uti ne yuhôti koêku ne hána'iti seánakoa. ⁴ Yanê'e, haxákeovokoko ne xanéhiko yane pitivóko. Ápe kotíxoti júdeuhiko puvoti Poûlu, ina apê kotíxoti evo Poûlu. ⁵ Yane ho'úxovone ne júdeuhiko, yóko'o ne po'ínuhiko xâne ákoti itukapu júdeu, koánemaka ne tutíyehiko okópea evo Poûlu. Koati kahá'ati váherexea ítukeino Poûlu yoko Mbaranâbe, koane koépekea, hepokoâti ya mopô. ⁶ Eyekóxoane Poûlu yoko Mbaranâbe, kohó'ine xoko pitivókohiko iháxoneti Lístara yoko Ndêrbe ya Líkauneake, koánemaka xoko po'ínuhiko pitivóko ákoti ahikâ. ⁷ Énomone koyúhoyeamaka ne inámati ihíkavvoti koeku Jesus.

Ya Lístara koítovokono hóyeno ákoti yána isayú'ixovoti hêve

⁸ Ya Lístara, ápe hóyeno ákoti yána. Poéhane ivátaixea ítúkovo, vo'oku omeátinekene ákoyea ehévekapu ne hêve. Ako lévekexeaku. ⁹ Enepone hóyeno, ixomo kamokéno Poûlu koyúhoyea. Yane pono-ponó kixínoane úke Poûlu koane noíxea ítúkeovo kutípoti ápeyeya xunako Itukó'oviti, motó'inovake koíteovokono. ¹⁰ Ina kohonóko emó'u ne Poûlu kíxea:

—Yexépuka! Xe'ó yáko! —kíxoane.

Énomone yanê'e, xépu koépone neko hóyeno koane yonópea. ¹¹ Noixoâne xanéhiko neko ítone Poûlu itúkea, hara koe emó'u vaúkexeahiko ya emó'uke:

—Simó'ovinehiko ra íhae vanúke ikútipasikovovitihiko, uti xâne yara poké'e —koénehiko.

¹² Ina itukínohiko evo Poûlu iha hó'ehiko. Njúpíte íhaxea Mbaranâbe. Kene Poûlu, vo'oku ítúkeovo énomone ixomo koyuhô, Mérkuriu íhaxea. ¹³ Yoko nonékuke páhapetea ne pitivóko, ápe hána'iti péti imóko'ikokonoku ne Njúpíte. Enepone sasedóti inuxínoti xâne hó'eke, kaha'a iháyu'ikea evo Poûlu. Hukínóvoti ómea vûi páhapeteake ne pitivóko koane iyoyónevoti ítunoêvoti ikó'iparaxoke evo Poûlu. Mani isukoâti ne vûi ítúkoti ikó'iparaxoke Poûlu yoko Mbaranâbe kuteâti kixoku Njúpíte hó'e. Yoko kutipasí koémaka isóneu xanéhiko ho'uxóvotiya. ¹⁴ Exoâne ápostuluhiko, enepone Mbaranâbe yoko Poûlu, áha ne xanéhiko ítúkinoa, kávarerekexo ípovo muyókuke, éxokovope yupíheovo ikótivexea isóneuke neko koekúti, ina ehakóvo xokóyoke neko xanéhiko. Hara kíxovokoxoa:

¹⁵ —Itínoe hóyeno, na koeti kixíneaneyé? Utímaka xâne kiteátinenoe. Enepone yeópone iséneuke, kúteanemaka veópone. Hara simíno úti koyúhoyea úti ra inámati ihíkavvoti koyúhoti koeku Jesus, maka kiríkapanenoe ra koekúti hékone ákoti ítóponone, koane hekápanemaka ra koati kaná'uti Itukó'oviti, enepone pahukoâti apé kó'iyea ne vanúke, koáne ra poké'e,

koánemaka ne úne ya mar yoko uhá koeti ovâtihiho. ¹⁶ Yaneko káxehiko pihôti, síkoa Itukó'oviti pihohí kó'iyea ne uhá koeti xâne ikéneke koêkuti âha hókea. ¹⁷ Itea kóyeane ápeyea koekúti, ítuke vo'u Itukó'oviti, kouhápu'ikinoati ne xanéhiko yara poké'e itukóvotiye ne Itukó'oviti. Énomone ne uhá koeti únati ítuke kuteâti koeku pahúkinopinoe úko ukeâti vanúke, koane itúkinopinoe kaxena itóvope ha'i nonéti, koane poréxeopinoe nikokónoti motovâti imétaxivo, koánemaka elókeko yokóvo — kíxovokoxoane Poûlu.

¹⁸ Upánini koéneye yuho Poûlu yoko Mbaranâbe, kalíhanini ákoyea íta sayá'ikea neko ákoti yumaxápu xâne kaha'âtihiho oró'okinoa hó'openo mani ikó'iparaxoake. ¹⁹ Yoko ápe jûdeuhiko íhae Antiokíya yoko íhaemaka Íkoniu kopuhíkoponeati tûti neko xanéhiko, ihíkaxoati okópea Poûlu koane hepókea ya mopô. Yane hepókoanehiko, ina kahakôa meúkeke ya pitivóko po'okoâti ivókeovone. ²⁰ Itea yakukú kixo Poûlu ne kutípotihiko Jesus, yane exépukopone ne Poûlu, ina urúkopovamaka ne pitivóko. Poéha káxe ikénepoke, pihópone Poûlu ya pitivóko koéhati Ndêrbe. Mbaranâbe xanépo.

Kayukópovo evo Poûlu ya Antiokíya, pitivóko ya Sírea

²¹ Koyuhoâne evo Poûlu ne inámati ihíkavoti koeku Jesus ya Ndêrbe, êno xâne hokópoti Jesus. Ina kayukópovamaka evo Poûlu neko pitivókohiko okóponoku inúxotike, enepone Lístara, Íkoniu yoko Antiokíya. ²² Yákonoye, kótiu'ikeahiko isóneue ne hokoti Jesus, enekoâti kóxuna'ixeovohiko ikéneke Vúnae koane ákoyea aúkapapu ikéne. Éxokoahikomaka enó'iyea kotíveti koekúti nókone vékea úti tumúneke seópea úti natíxokuke Itukó'oviti vanúkeke. ²³ Ina itukínomaka póhutihiko imokóvokuti inuxínoati ne itukéti. Ikénepoke, ina itukínoahiko orásaum koane jejuá kó'iyea, epémoti xunako Itukó'oviti oukeke, ina kuri'ókoahikomaka Itukó'oviti, enepone kutíponehiko, epemoâti huvó'oxea.

²⁴ Ina ukopóno ne evo Poûlu. Poké'e koéhati Písita tarú'uxohiko yonoti Páfileake. ²⁵ Yane koyúhonehiko emo'u Itukó'oviti ya Pêrji. Ikénepoke, ina yonôpo Átalea. ²⁶ Ukopeâne Átalea, namúkopo hána'iti vatéke kayukópovoti Antiokíya ya Sírea, úkeakuhiko inâ pahukókono yâtikeneye enepo inâ epemínokonomaka seánakoa Itukó'oviti yane itukéti úseune kó'oyene.

²⁷ Seopónehiko, enepo ho'uxóvonemaka ne kutípotihiko Jesus imokóvokutike, koyúhopinoa evo Poûlu uhá koeti kíxoaku Itukó'oviti ikó'itukexea ya ítukeke, koane kíxoakumaka Itukó'oviti míhe'okinoa ne ákoti itukapu jûdeu oxene kutípea. ²⁸ Kali êno ókea evo Poûlu xapákuke neko kutípotihiko Jesus.

15

Apê ho'uxóvoti ya Njeruzálem

1 Ápéhiko xâne ukeâti Njúdeya ihíkaxoponoati neko ákoti itukapu jûdeu kutípotihiko Jesus. Hara kíxoa íhikaxea:

—Enepo hákotinoemo sirkunsidá kê itikoâti kexé'uke ne hoénaxovope itíkivo xanena Itukó'oviti, kuteâti íhikaxovike yútoe Muíse, ákomo oxéne sesá'ipi ya pehúnevo —koe íhikaxea.

2 Êno poé'ainoa isóneu Poûlu yoko Mbaranâbe yúho neko ukeâti Njúdeya, koane kali xúnati yumópeokoko vo'ókuke. Ina kousókohiko isóneu ne kutípoti Jesus kónokea yónea ne evo Poûlu ya Njeruzálem koánemaka ne po'ínuhiko noivókoeti xapákuke, motovâti épemo'ikoponeahiko ápostulu, enepohikoneko xáneheixone Jesus, isóneunoa yóko'omaka isóneunoa po'ínuhiko inuxínoti ítuke Itukó'ovitiya.

3 Enepohikoneko xâne ho'uxínovoti ítuke Vúnae pahúkoti evo Poûlu yónea Njeruzálem, kali xanee kíxoahiko oxéneke. Yane pihóne ne evo Poûlu. Hane vekóhiko poké'exa Fenísea yoko Samâriya. Koêkuti vékoku xapákuke ne kutípoti Jesus, éyekoxoa ápeyeya hokópoti Jesus xapákuke xâne ákoti itukapu jûdeu. Uhá koêti neko kutípoti Jesus kamoâti, yupíhova elókeyea okóvo. 4 Enepo simohíko ya Njeruzálem, enepohikone kutípoti Jesus-ya koánemaka ne ápostuluhiko, yóko'omaka ne po'ínuhiko inuxínoti ítuke Vúnae, elókea okóvo símea ne evo Poûlu. Ina koyuhó'inoa Poûlu yoko ha'ínehiko heú koêti kíxoaku Itukó'oviti ikó'itukexea ya ítukeke. 5 Itea ápe farízeu, enepone yuixóvoti hókea yútoe Muíse, kutípotimaka Jesus anavócoxovati ne po'ínuhiko ho'uxóvotiya. Ina koyuhoâhiko kónokea sirkunsidá kó'iyea ne po'ínuhiko xâne ákoti itukapu jûdeu koane kónokea yuíxeovo hókea yútoe Muíse.

6 Yane ho'úxovone ne ápostuluhiko koánemaka ne po'ínuhiko inuxínoti ítuke Itukó'oviti oposíkoti póneovoku isóneunoa ne koekúti. 7 Enoné'e yúho'ixeokoko vo'óku, ina exepúko ne Pêturu. Hara kíxovokoxoa:

—Ítínoe mbo'ínu xoko Jesus, yéxoanoe mekú'iyeano noívokoxonu Itukó'oviti xapákuke úti ngoyúhoyea ne inámati ihíkavoti koyúhoti koeku Jesus xapákuke po'ínuhiko xâne ákoti itukapu jûdeu, motovâti kámea yoko kutípea. 8 Itukó'oviti enepone éxoti isóneu uhá koeti xâne, énomone exókovi koêku yaneko pahúkôa ne Sasá'iti Omíxone ovo'ó kó'iyea ne po'ínuhiko xâne ákoti itukapu jûdeu, kuteâtimaka kixó'oviku yanekôyo, uti jûdeu. 9 Ako ápahuina ínixone Itukó'oviti poé'ayea úti, uti jûdeu, yane xâne ákoti itukapu jûdeu. Kasása'ikopamaka Itukó'oviti nekôyohiko yane pahúnevo vo'oku kutípea, kuteâtimaka kixó'oviku. 10 Ná'ikopo koeti kehá'ainonoe yopósi'okivo Itukó'oviti koeku kehá'ainoa ne xâne ákoti itukapu

jûdeu hokópotine Jesus itúkea kixovókuti ákoti vitâ vitúkea, ákotimaka itâ voxúnoekene? Yara kêku, kutí kôe ikeínoxoatihiko koati ínati koekúti ákoti itoâti koínoyea. ¹¹ Koati kutipoâti ûti itúkeovo vo'oku seánakovi Vúnae Jesus vitínovoke ya pahúnevo ûti. Yoko énomone kutí'inoke itóvotimaka ya pahúnevo ne po'ínuhiko xâne ákoti itukapu jûdeu —kíxovokoxoane.

Koeku isóneunoa Teâku

¹² Énomone yanê'e, kóyunukovone neko heú koeti xâne ho'uxóvoti. Ina kamokénohiko Mbaranâbe yoko Poûlu koyuhó'iyeeati koêku ne êno iyupánevoti poréxoake Itukó'oviti itúkea xapákuke po'ínuhiko xâne ákoti itukapu jûdeu, koane po'ínuhiko koekúti ákoti po'i itukoâti kuteâti. ¹³ Uke'éxonehiko koyúhoyea, hara kíxovokoxoa Teâku:

—Itínoe mbo'ínu xoko Jesus, ivévaka ra yûnzo. ¹⁴ Kámoanemeku ûti ne Simaum Pêturu koyuhó'iyea koêku inâ ihaxíkoa Itukó'oviti ne ákoti itukapu jûdeu hokópea, motovâti itúkea xanéna. ¹⁵ Yoko koati énomonemaka koéneye yútoe porófetahiko, enepone koyúhoti emo'u Itukó'oviti mekúke, xoko kó'iyeeaku:

¹⁶ “Ikénepoke ra koekúti, aungóvotimo ngoéxepukopeamo ne kúxoti natíxoku Ndávi, enepone kutí koeti ovokúti itohíneotine. Enepone kixovókuti uké'etine yara koeku kó'oyene, ingo'ínamakopatimo. ¹⁷ Yane oposíkonutimo uhá koeti po'ínuhiko xâne, enepone uhá koetímo kó'iyeeovoku xâne ákoti itukapu jûdeu ikoseânaxovonuti. ¹⁸ Énomone kôe ne Itukó'oviti, enepone kouhápu'ikoati ra koekúti mekúke” koe yútoe porófeta. *Amós 9.11-12*

¹⁹ Ina kixovókoxopamaka Teâku:

—Kuteâti koêku ra yuho porófeta, íninja unáko ákoyea aina víxa ne po'ínuhiko xâne ákoti itukapu jûdeu hokópotine Itukó'oviti. ²⁰ Yusikóne pohu yutóxinoa uti koyuhópeti koyuhó'inoati ûti ákoyea yusíka níkea nikokónoti ikó'iparaxokonoke sánduhiko, koane ákoyea yusíka kapíneyea xâne ákoti itukapu koati múxone, koane ákoyea yusíka níkea nau hó'openo kotitínoeti yoko íti. ²¹ Vo'oku koati énomone koéneye ne ihíkavoti yútoeke Muíse. Yoko ukeátinekene, kóyekune ápeyee koyuhoâti ya uhá koeti pitivóko enepo yuhoíkokono ne yutoéti ya sâputu, ho'úxovope viyéno jûdeu íhikaxovokuke hó'e.

Yutoétiyonoti xapa xanéhiko ákoti itukapu jûdeu kutípoti Jesus

²² Yanê'e, enepohikoneko ápostulu yóko'o ne po'ínuhiko in-uxínoti ítuke Itukó'oviti ya Njeruzálem, koánemaka uhá koêti ne po'ínuhiko kutípoti Jesus ho'uxínovoti ítuke Itukó'oviti, ínixoa unáko noívoxoxea hóyehohiko xapákuke, páhoemo xanépea

Poûlu yoko Mbaranâbe ya Antiokíya. Enepone noívokoe, énomone ne Njûda, iháxonetimaka Mbarasâpa; yókomaka Síla. Aínovo koati teyonéti xapákuke neko kutípoti Jesus. ²³ Énomone ominôa ne yútoe. Yoko hara kôe ne koyuhópeti ómone:

“Itínoe po'ínu ûti xoko Jesus, itínoe ákoti itukapu jûdeu ya Antiokíya, Sírea yoko Silísea, yúhoikopinoe ûti, uti ápostulu yoko inuxínoti ítuke Itukó'oviti yâye, uti pe'ínu xoko Vúnae.

²⁴ “Véxoa ápeyea xâne ukeâti xapákuke ûti, ákoti itukapu páhoe ûti, kopoé'akoponoti iséneu ya kixoku íhikaxea emo'u Itukó'oviti. ²⁵ Kutikokó kó'inoa visóneu kónokea noívokoxea uti hóyeno, páhoe ûti xepákukenoe xanépea ra pi'âti hóyeno ákoti omotóva vokóvo, enepone Mbaranâbe yoko Poûlu, ²⁶ hóyenhiko koiatóponovoti kotíveti, mani koépeutimaka vo'oku ítúkea ítuke Vúnae Jesus Kristu. ²⁷ Pahúkinopimaka uti Njûda yoko Síla. Énomonemo koyuhó'inopeanoe ra koekúti simapíne. ²⁸ Koati inixoâti Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti koánemaka ûti ákoyea yusíka kuri'uxinopea uti po'i nékone itíki ákoti itukápa ne koati nokonéti, enepora páhoenopi ûti itíki. ²⁹ Harâ'ahiko: ákoyea nike nikokónoti íparaxeokonoke sánduhiko, koane ákoyea nike íti koane nau hó'openo kotitínoeti, koane ákoyeamaka yakápinea xâne ákoti itukapu koati mîxone. Koati únatimo yokohíyanavao ra koekúti kixínopike ûti yarâ'a. Koékuikone yuhó'inopi ûti” kôe ne yútoehiko.

Yuhoíkoa íhae Antiokíya ne koyuhópeti

³⁰ Úkeane pího neko pahoéti ya Antiokíya. Simoné'eya, ina ho'uxôa heú koêti neko kutípoti Jesus, yane poréxoane neko koyuhópeti ómone. ³¹ Yuhoíkoanehiko, koati yupihovó koeti elókeyeahiko okóvo vo'oku koati kouhépekopeati isóneu. ³² Enepone Njûda yoko Síla, koatímaka porófeta koyúhoti kouhupu'ikinoake Itukó'oviti. Kouhépekomaka isóneu kutípotihiko Jesus neko pi'âti vo'oku kixoku enékea, koane kóxunakoamaka ikéneke Vúnae. ³³ Kali ôvane xapákuke. Yane poréxoanehiko kutípoti Jesus aúkopeovo xapa pahukoâti kaha'aínoatimaka unako koêku yaneko pihópeaku. (³⁴ Itea ínixo Síla unáko óveakoneya.)

³⁵ Ôvaikone Poûlu yoko Mbaranâbe ya Antiokíya. Enómaka po'ínuhiko ha'íne ihíkaxoati koane koyuhoâti ne emo'u Vúnaeya.

Haxakeôvokokone Poûlu yoko Mbaranâbe

³⁶ Ikénepoke, hara kíxoa Poûlu ne Mbaranâbe:

—Vaúkapapu noíxoponea po'ínu ûti xoko Jesus ya uhá koeti pitivóko vékokune koyúhoyea ûti emo'u Vúnae yanekôyo, maka véxane kóyekuhiko —kíxoane.

³⁷ Yoko kahá'ainoa Mbaranâbe ne Xuâum iháxonetimaka Márku xané'iyea. ³⁸ Itea ínixo Poûlu ákoyea yusíka kó'iyeaneye

vo'oku yanekôyoke ya Páfílea, kurí kíxoá ne itukéti aukópovoti ikéne. Ákone axéna ya itukétike. ³⁹ Koati yupihóvati ákoyea akútíkoko isóneunoa Poûlu yoko Mbaranâbe, kutí'inoke haxakeôvokokoti vo'ókuke. Pihóne Mbaranâbe Xípereke ya hána'iti vatéke. Márku xáne. ⁴⁰ Kene Poûlu, Síla noívokoxo. Úkeane pihohíko neko pi'âti itukínoane orásaum po'ínuhiko kutípoti Jesus, epemínoati seánako Itukó'oviti. ⁴¹ Hane vekóhiko poké'exa Sírea yoko Silísea huvo'óxoati ne kutípotihiko Jesus xoko póhutihiko imokóvokuti kóxuna'ixeovo ikéneke Vúnae.

16

Xanáa Timóti ne Poûlu yoko Síla

¹ Ehane símo ne evo Poûlu ya pitivókohiko koéhati Ndêrbe yoko Lístara. Ápe kutípoti Jesus-ya koéhati Timóti, xé'a seno jûdeu kutípotimaka Jesus. Kene há'a, ngerêku. ² Enepone Timóti, ínixoa kutípotihiko Jesus ya Lístara yoko Íkoniu itúkeovo koati ponóvoti kixoku itúkeovo ikéneke Vúnae. ³ Yane kahá'ainoa Poûlu xané'iyea. Énomone sirkunsidá kixínoa inúxotike, pikoti poé'ainoa isóneu jûdeuhiko, enepohikone ko'óvokuti yane pitivóko koane xe'ókuke, enepo hákoti sirkunsidá kixôa, vo'oku heú koe xâne éxea ákoyea itukapu jûdeu ne ha'a Timóti. ⁴ Úkeane pihohíko. Koékuti pitivóko vékoku, éxokoa evo Poûlu ne kutípotihiko Jesus yútoe neko ápostuluhiko yoko po'ínuhiko inuxínoti ítuke Itukó'oviti ya Njeruzálem, maka hákanehiko neko koekúti ínixone evo ápostulu kónokea hókeokono. ⁵ Énomone kutí'inoke koukóponovoti ikéneke Itukó'oviti ne kutípotihiko Jesus xoko póhutihiko imokóvokuti. Koane káxe, káxe kurí'uxeovo yé'akeye xâne kutípoti Jesus.

Noíxone Poûlu ya kutí koeti hopúne koeku óvea Torôadi

⁶ Heú kíxoá yónea evo Poûlu ya poké'e koéhati Firîjea-Ngalásea vo'oku ávoyea síka Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti yóneahiko Ázea koyúhoponea emo'u Itukó'ovitiya. ⁷ Ye'éxonehiko poké'exa Mísea, mani yonotíhiko íyeu Mbítinea, itea ávomaka síka Sasá'iti Omíxone Jesus yóneaya. ⁸ Yane tarú'uxonehiko Mísea koane símea ya pitivóko koéhati Torôadi. ⁹ Yaneko yóti koeku óvea yane pitivóko, ápe éxokoake Itukó'oviti ne Poûlu ya kutí koeti hopúne. Hara noíxo, hóyeno íhae Masêdonea xe'ó koyêti ihaxíkoati. Hara kíxoá: “Kíná'aka yâkeneye ya Masêdonea, hivá'axapanavi” koéne. ¹⁰ Ehá'axo ápe neko éxokoake Itukó'oviti ne Poûlu, kousovone úti vóneaya, vexoâti itúkeovo Itukó'oviti ihaxíkovi koyúhoponea úti ne inámati ihíkavoti koyúhoti koeku Jesus xapákuke ne íhae Masêdonea.

Hokôpo Jesus ne sêno koéhati Lîtea ya Filípu

¹¹ Vipuhíkeane Torôadi ya hána'iti vatéke, ponó koene uti Samotarásiya. Po'ípone káxe ina vitopóno pitivóko koéhati Neápuli. ¹² Ukeâti Neápuli, Filípu vóno. Enepone pitivóko, koati hána'iti, epó'oxo koati exóneti yane po'ínuhiko pitivóko ya Masêdonea. Kutí koe kixoku koêku ya Róma yane pitivóko vo'oku itúkeovo ne ponóvoti kixovókuti ya Róma hokokónoya. Ênomone vóko kali ye'á koeti káxe. ¹³ Simovóne sâputu, vipúhikea ne pitivóko vonoti xe'o huvêo vo'oku hara koeti visóneu: “Anêkomea ho'úxovoku xâne itúkea orásaum” koeti visóneu. Simoné'e utíya, ina vivatáko koane yúhoikea úti ne senóhiko ho'uxóvotine, koane koyúhoinoa úti ne emo'u Itukó'oviti. ¹⁴ Xapákuke neko senóhiko kamokénoviti, ápe koéhati Lîtea, íhae pitivóko iháxoneti Tiyâtira. Ká'aye itúkovo neko sêno, kaváneti koati únati ipovóti kalísoti híyeu. Koatímaka teyoti Itukó'oviti neko sêno. Míhe'okea isóneu Itukó'oviti kutípea neko yuho Poûlu. ¹⁵ Ina ahíkovomaka iháke Jesus, koane uhá koeti xâne íhae óvokuke. Ike áhikinevo hara kixó'ovi:

—Itukapu kitipoâteoxo indúkeovo hokópotine Jesus, yaxénaponuikopo óvonguke. Koati yókunemo njokóyoke —koéne yuhó'inovi.

Êno íta'ixeovi, ehane xanépoa úti.

Koitóvokono ârunoe vekoti kovóti

¹⁶ Po'íke káxe koeku vónea ho'úxovokuke xâne itúkea orásaum, ítokopovovi ârunoe éxoti vékea kovóti vo'oku itúkeovo úroevo ndémoniu. Êno írikuxea ne hóyenhiko kovoxeâti neko ârunoe. ¹⁷ Koêkuti vékoku ne Poûlu koánemaka úti, hokó'ovi neko ârunoe koane vá'uixea. Hara koe yúho vá'uixea:

—Enepora hóyenhiko, áinovo ovóxehiko Itukó'oviti, enepone koati payásoti ya uhá koêti. Epó'oxo simínoké koyúhoinopinóe kixeku ítivoa ne pehúnevo —kóye.

¹⁸ Koati ênoti káxe kóyeyane. Ehane ímaxova Poûlu. Na'akené kó'inoane, ina kixôa neko ndémoniu:

—Ya iháke Jesus Kristu mbahúkopi ipíhikopi ra ârunoe —kíxoane.

Koati énomone yaneko ókoku ôra ipúhikopeane ndémoniu neko ârunoe.

Yehepóke'exokono ne Poûlu yoko Síla

¹⁹ Noixoâne hóyenhiko kovoxeâti neko ârunoe ákoyeanemo namúkope tiúketi vo'ókuke, namúkonehiko Poûlu yoko Síla, ina kahakôa parásake nonékuke ne pahúkotihiko yane pitivóko. ²⁰ Isímoane nonékuke neko exeâti koêku ne koekútihiko yane pitivóko, hara koéhiko:

—Enephikora hóyeno jûdeu, koati kopoé'akoti isóneu xanéhiko yara pítivokona úti, ²¹ ihíxaxoti kixovókuti ákoti

omotóva kutípea ûti, ákotimaka omotóva hókea ûti vo'oku uti rómanu —koénehiko.

²² Yane kutikokó koe isóneu ímaikinovo evo Poûlu neko êno ho'uxóvoti xâne. Ina véyo ípovo evo Poûlu neko pahúkotihiho koane pahúkea yehépoke'exeokono ya ítátane tikóti. ²³ Enoné'e yehépoke'exeokono, ina kurikókono ika'ákovokutike. Koati ixikó'okokonoti ne éxoti koeku iká'aeti kókohiyana kíxoixea motovâti ákoyea ítápuhiko. ²⁴ Kamoáne éxoti koeku iká'aeti neko emó'uinokono, ina ómo evo Poûlu xoko koati tiú'iyeeaku iká'akeokono xâne, ínamaka ikahévexoa. Títu kíxea hêve ya koati êno ínati tâpoa. ²⁵ Xu'ikénene, kuteâti kuku yóti, ixómonehiko ítúko orásaum ne Poûlu yoko Síla xoko iká'akokonoku, koane imóko'ixeovohiko ihayú'ikoti Itukó'oviti. Yoko kámokenoane po'ínuhiko iká'aeti. ²⁶ Yane apé koéne xúnati iyuyôti poké'e koyuyoâti neko ika'ákovokuti ukeâti poéheveke. Uhá koe imíhe'okea páhapetea neko ika'ákovokuti vo'ókuke, epó'oxo heú koe ikúxeyea neko korénde, iká'o neko iká'aetihiko.

Hokôpo Jesus neko éxoti koeku iká'aetihiko

²⁷ Yane iyukovó koéne neko éxoti koeku iká'aetihiko. Noixoâne mihe'oké kó'iyeano neko pahapétihiko, hé kixone hána'iti pirítauna, mani koepékopovoti. Ikutíxati kohó'itinehiko neko iká'aeti óyonone. ²⁸ Itea vaúkoa Poûlu. Hara kíxoa:

—Hako kixevóneye! Vanéye, uhá koeti ûti, uti iká'aeti — kíxoane.

²⁹ Ina pahúko íhuxeokono yúku neko éxoti koeku iká'aetihiko. Yane éhakovo úrukeovo xoko óvoheixoku Poûlu yoko Síla, ina ipuyúkexea nonékuke xaneâti ínayea honónoko mûyo. ³⁰ Yane ina kopúhikopo evo Poûlu meúkeke. Hara kíxoa:

—Unaém, kuti ngónoko motovâti índeova ne mbahúnevo?

³¹ Ina yumopâ evo Poûlu:

—Yakútipo Vúnae Jesus. Énomonemo koitóvopi ya pehúnevo, koánemaka uhá koeti xâne íhae yóvokuke —kíxoane.

³² Yane koyúhoinoane evo Poûlu emo'u Itukó'oviti neko hóyeno, koáne ne uhá koeti xâne íhae óvokuke. ³³ Énomone yaneko ôra ya yóti, kátarakopone evo Poûlu neko éxoti koeku iká'aetihiko, kipo'íkopinoati óko'onevo ike yehépoke'exinekono. Ikénepoke, áhikovo neko hóyeno ya íháke Jesus koánemaka uhá koeti xâne íhae óvokuke. ³⁴ Ina ómo evo Poûlu óvokuke porexoâti nîka. Êno elókeyea okóvo neko hóyeno koánemaka uhá koeti íhae óvokuke vo'oku kutípeanehiko Itukó'oviti.

Koeku yuhó'inoa tutíyehiko ne evo Poûlu

³⁵ Yuponíne, pahúkone pulísea ne tutíyehiko xokóyoke ne éxoti koeku iká'aetihiko, pahukoâti kuríkopea evo Poûlu.

³⁶ Ina kíxo evo Poûlu neko exoti koeku iká'aeti koyonoâti:

—Pahúkonu tutíyehiko nguríkopeopinoe. Motóvane pihépi, ákonemo yuvópitinoe —kíxoane.

³⁷ Ina yumopâ Poûlu:

—Ako yúhaikakana úti motovâti éxeokono ápeyea pahúnevo úti, itea kóyeane pahúkeovihiko yehépoke'exeokono úti parásake nonékuke uhá koeti xâne, ina kurikó'ovi ika'ákovokutike. Ako omótova kíxeokononeye úti, uti ovóheixoti opékuke xunáko ne ponóvoti kixovókuti ya Róma. Inípono kahá'ayeahiko pahúkea kuríkoponeokono úti kó'oyene he'ono'ú koêti ákoti exoâti. Ako yusíka kó'iyeaneye. Kena'ákanehiko kuríkopeovi —kíxoane Poûlu.

³⁸ Ina aukópovo neko pulísea xokóyoke ne tutíyehiko koane éto'okopeahiko yuho Poûlu. Kamoáne tutíyehiko neko yuhó'inoa pulísea, yupihovó koéne píkea exoâne ápeyea xunáko ne ponóvoti kixovókuti ya Róma kotíxea evo Poûlu. ³⁹ Yane pihóne neko tutíyehiko xoko evo Poûlu. Hara kíxoahiko:

—Hako kixe'évi. Pahúkovo úti —kíxoanehiko.

Ina kurikópohiko evo Poûlu koane épemo'ixeahiko ipúhikopea neko pitivóko.

⁴⁰ Ipuhíkopeane ika'ákovokuti, pihóponehiko óvokuke Lítea. Noixópo po'ínuhiko kutípoti Jesus ne evo Poûlu, kóxunakopea isóneu, ínahiko pihôpo.

17

Poûlu yoko Síla ya Tesálonika

¹ Vekoáne Poûlu yoko Síla ne pitivókohiko koéhati Ánfipoli yoko Apólonea, yane simónehiko ya Tesálonika. Yaneke pitivóko ápe sinâgoga, íhikaxovoku hó'e jûdeuhiko. ² Koati kixóvokune ne Poûlu koêkuti yónoku opósikea ne jûdeuhiko. Hukínóvoti píhea sinâgogake. Mopó'a sâputu yónoheixoa Poûlu, koyuhó'inoati koêku ne yutoéti ya emó'uke Itukó'oviti. ³ Kouúrapu'ikinoa Poûlu koêku neko yutoéti, koyuhó'inoati kónokea koítoponeovo kotíveti ne Mésiya, enepone páhoe Itukó'oviti koíteovo xâne, koane kónokeamaka ivókeovo yoko exépukopea ukópea xapa ivokóvoti. Haramaka kíxovokoxoa:

—Enepone Jesus ngixínopikenoe, énomone itukóvo Mésiya, páhoe Itukó'oviti koíteovovi —kíxovokoxoane.

⁴ Xapákuke neko jûdeuhiko, ápe itukínoati isóneu neko yuho Poûlu koáne kutipoâti. Yane kahá'ineponehiko Poûlu yoko Síla. Xapákuke ne xâne teyoti Itukó'oviti ákoti itukapu jûdeu, enómaka kutipeâti yûho, koánemaka senóhiko teyonéti yane pitivóko.

⁵ Itea ahúxukinovo okovo evo Poûlu neko jûdeuhiko ákoti akutipo Jesus. Koáhati iyókovatihiko kíxoaku xanéhiko ivávakea evo Poûlu. Hukínóvoti ítaikoponea koyuvôrixovoti hóyenohiko

xané'iyea. Ina koturíhikopono xanéhiko yaneko pitivóko, kopuhíkeati tûti, íhíkaxoati okópea evo Poûlu. Yane pihónehiko óvokuke Njázaum, kahá'atihiko veyóponea evo Poûlu koane káhakea meúkeke nonékuke neko xanéhiko. ⁶ Itea ako inú'ika. Yane namúkohiko Njázaum koane po'ínuhiko kutípoti Jesus, ina kahakoâhiko nonékuke ne pahúkoti yane pitivóko. Yane hara kíxoahiko:

—Simó'ovinemaka ne hóyenhiko yómoti koésayu'ixea isóneu xanéhiko ya uhá koeti kúveu mêum. ⁷ Poréxoa Njázaum ókea óvokuke. Enepohikone hóyeno, aínovo okópoti yuho Sêza, natina ûti vo'oku koyúhoyea ápeyea po'i nâti koéhati Jesus — kíxoanehiko.

⁸ Kameáne xanéhiko koánemaka ne pahúkotihiko yane pitivóko neko yúho, ako aúhepe isóneu. ⁹ Itea kóyeane kuríkopeahiko Njázaum yoko ha'ínehiko. Itea tumúneke yusíkea pihópea, kónoko poréxea tiúketi. Yoko enepo hákoti po'í évotikokonoke ikénepoke, mani kayukópinokonoati neko tiúketi.

Pího Poûlu yoko Síla ya Mbêreya

¹⁰ Énomone yaneko yóti pahúkoa po'ínuhiko kutípoti Jesus ne Poûlu yoko Síla ya Mbêreya. Simoné'eya, pihóne íhikaxovokuke hó'e jûdeuhiko. ¹¹ Yoko unatíne isóneu ne íhae Mbêreya yane íhae Tesálonika. Koati ivavákoateoxo neko yuho evo Poûlu. Koane heú koeti káxe íhikaxova ne yutoéti emó'uke Itukó'oviti, noixoâti kó'iyeanexoye, kuteâti neko kámone xoko Poûlu. ¹² Énomone enó'ino xâne xapákuke kutipoâti neko yuho evo Poûlu. Ápe senóhiko ngerêku teyonéti kutipeâti yúho, koánemaka kali xu'ínati hóyeno ngerêkumaka. ¹³ Itea enepohikone jûdeu íhae Tesálonika ákoti akutipo Jesus, ehá'axo éxoa símeane Poûlu ya Mbêreya koyuhoâti ne emo'u Itukó'ovitiya, pihónehiko kopuhíkoponeati tûti ne xanéhiko yane pitivóko, íhíkaxoatihiko okópea evo Poûlu. ¹⁴ Yane hú kíxoane kutípotihiko Jesus pahúkea ne Poûlu po'íke pitivóko xe'ókuke mar. Itea óvaikone Síla yoko Timóti ya Mbêreya. ¹⁵ Yoko ápe xánenahiko Poûlu koyonoâti, kurikóponoatihiko tukú koeti pitivóko koéhati Átena. Ina aukópovohiko xoko úkeaku, omópotihiko emo'u Poûlu páhoepino Síla yoko Timóti ákoyea iká'akarixapu píhea xokóyoke.

Koyúho ne Poûlu ya Átena

¹⁶ Ya Átena, koeku kúxoixea Poûlu símea ne Síla yoko Timóti, yupíhova ikótivexea isóneuke vo'oku enó'iyea sándu, kuvónone neko xanéhiko yane pitivóko. ¹⁷ Énomone pihíno xoko íhikaxovoku hó'e jûdeuhiko koyuhóponoati ne emo'u Itukó'oviti xapákuke ne jûdeuya koánemaka ne ngerêkuhiko teyoti Itukó'oviti ho'uxóvotimakaya. Kúteanemaka kixoku

koyúhoino po'ínuhiko xâne ya parásake itukovo káxe, koêkuti tokópone.

18 Yoko ápe xâne áhati esá'ikeokoko isoneûti kuteâti ápeinoke xâne yara kúveu mêum koane póneovoku hó'e xâne. Xapákukehiko nekôyo, ápe xâne hokotíhiko isóneu hóyeno koéhati Épikuru. Ina apémaka po'ínuhiko xâne hokoti po'i isoneûti iháxoneti éstoiku, po'i hó'e xâne. Xapákuke nekôyohiko, ápe kahá'ati yumópea Poûlu. Hara kixókokohiko vo'ókuke:

—Kútea koyuhóheoti râ'a. Kutimea itukóvoye ne kíxone? — kixókoko.

Ina koehíko po'ínu:

—Po'ímea kó'iyevovoku hó'e xâne koyúho.

Yoko kó'inokeneye yúho vo'oku itúkeovo Jesus koane exépukeopea ukópea xapa ivokóvoti koyúho ne Poûlu. 19 Ina omohíko Poûlu Areópaguke, ho'úxovoku pahúkotihiko yane pitivóko, kaha'átihiko éxea koêku ne inámati ihíkavoti íhikau Poûlu. Yane hara kíxoá xanéhiko:

20 —Koati pó'iti ne ihíkavoti yomínovike. Ako kámeaku úti kuteâti. Kahá'a úti véxea koêku —kíxoanehiko.

21 Yoko koati kixóvokune ne xanéhiko íhae Átena koánemaka ne po'ínuhiko xâne ko'óvokutimakaya íhae po'íhiko pitivóko, ako po'i yuíxovonehiko ákoti itukapu koyúhoyea koane kámokenoyea inámati isoneûti.

22 Ina exepúko ne Poûlu nonékuke neko xanéhiko yane ho'úxovoku pahúkotihiko. Hara kíxovokoxoa:

—Itínoe ko'óvokuti ya Átena, noínjoa ya uhá koeti koekúti itíkivonoe xâne koati yuíxóvoti hó'e. 23 Vo'oku koêkuti véngoku yara kúveu pitivóko, noínjoa ápeyeya sasá'iti kixovókuti kéxepoenohiko hé'e. Yoko xapákuke kéxepoehiko, ápe póhutiya apêti yutoéti koêti: “Eneporâ'a, ítuke ra ho'éti ákoti vexâ”

koêti. Enepora ákoti yexâ, énomone ngoyúhoinopinoe kó'oyene. 24 Itukó'oviti, enepone itukoâti ra mêum yoko uhá koeti ovâti, únae ra vanúke yoko poké'e, ako ava péti koéxepoe xâne. 25 Ákomaka nókone mani ítukeinoake xâne. Koáhati énomone porexó'ovi vápeyeya koane vómixekuyeovo, koane kóusokinovimaka uhá koeti po'ínu nókone úti. 26 Enepone inúxoti hóyeno ítuke, énomone úkea uhá koeti po'ínuhiko xâne póneake Itukó'oviti óvea ra uhá koeti kúveu mêum. Yoko mekúke itúkinoahiko Itukó'oviti kaxena ápepemo koane émeuxa óvohikoku, 27 motovâti opósikeahiko Itukó'oviti koane itóponea éxea yane opósikea ahí'okeova, upánini ako ahíka Itukó'oviti ne póhuti koxe'u xâne. 28 Koati xokóyoke úkea vómixekuyeovo koane vehévokeovo. Énomonemaka úkea vápeyeya, kuteâtimaka koeku kó'iyeya yútoeke po'ínuhiko hóyeno xepákukenoe, enepone éxoti yutóxea poêziya, vo'oku hara kôe: “Utímaka xe'éxaxapa

Íhae Vanúke” koe yútoe. ²⁹ Koeku vitúkeovo xe'éxaxapa Itukó'oviti, ako yusíka ápeyea visóneunoa ne Itukó'oviti itúkeovo kuteâti itukéti ya ôro, péhu koánemaka mopôî, ítuke vo'u xâne, kuteâti isóneunoa itukoâti. ³⁰ Ako kíxoaku Itukó'oviti ne xâne koetíneye isóneunoa mekúke avô'o exâ koêku, itea kó'oyene éxokoane Itukó'oviti ne heú koeti xâne, koêkuti óvohikoku yara kúveu mêum, kónokea ikótivexea isóneuke ne pahúnevo koane kuríkopea. ³¹ Vo'oku itúkinoane Itukó'oviti kaxena yúhoikopeakumo ne uhá koeti xâne vo'oku kixoku itúkeovo. Yoko koati ponóvotimo ítuke yaneko káxe yuhaíkapavine neko noíwokoe Itukó'oviti yúhoikopeovimo, enepone éxokoke uhá koeti xâne itúkeovo noíwokoe yaneko koexépekupa ukópea xapa ivokóvoti —kíxovokoxoane Poûlu.

Ako akútikoko isóneuno yuho Poûlu ne íhae Átena

³² Kamoáne xanéhiko neko yuho Poûlu koêku ne exepúkopeati ukópea xapa ivokóvoti, ápe koémoke'ati. Itea hara koe po'ínuhiko:

—Kahá'a úti keyúhopinoveamakamo ra koekúti po'íke káxe — kíxoanehiko.

³³ Yane pihópeane Poûlu. ³⁴ Itea ápehiko xâne kaha'ínepoati, kutipeâti yúho. Xapákuke ne kutipoâti, ápe koéhati Ndiunísíu, hóyeno teyonéti xapákuke po'ínuhiko payásoti ya Areópagu. Ina apémaka sêno koéhati Ndámari, koánemaka po'ínuhiko xâne.

18

Poûlu ya Koríntu

¹ Ikénepoke neko koekúti, ipúhikopeane Átena ne Poûlu. Hara yonópo pitivóko koéhati Koríntu. ² Énomone tokópea hóyeno júdeu koéhati Ákila, íhae Póntu. Enepone hóyeno, avo áxu'ikenepo seópine ukópea Róma ya Ítalea, vo'oku ápeyea nâti koéhati Kalaútiu ya Róma pahuhíkopoti ipúhikopea uhá koeti júdeu yaneko pitivóko. Xané kixópomaka yêno koéhati Pirísila. Ina yuhó'ixoponoahiko Poûlu. ³ Yane ókeane Poûlu óvokuke vo'oku itúkeovo kutikókotine itúkovo. Koáhati itúkotihiko itukéti, kali péti ipó ipo kixonéti. ⁴ Yoko uhá koeti sâputu koyúhotine koeku Jesus ne Poûlu sinâgogake, enepone íhikaxovoku hó'e júdeuhiko, kaha'aínoati ne evo júdeu koáne ne ngerêkühiko kutípea ne íhíkauvoti íhikaxone.

Koyúho koeku Jesus ne Poûlu

⁵ Simoné'e Síla yoko Timóti ukeâti Masêdonea, ixíkoako Poûlu ne po'i ítuke motovâti itúkeovo póhutine koyúhoyea emo'u Itukó'oviti yuíxovo, exókoati neko júdeuhiko itúkeovo Jesus ne Mésiya, enepone páhoe Itukó'oviti koíteovo xâne. ⁶ Itea okóphiko Poûlu neko júdeuhiko koane koémoke'eyea.

Ina ikatátaheopo ípovo ne Poûlu muyókuke exókoati ákoyeane omótokea íkameekonohiko emo'u Itukó'oviti. Hara kíxovokoxoa:
 —Keyumákapunemo enepo itukapu ipihóponovokutike yenóponoe. Hainamo oungeke yóno ne ipíheponikonomo. Ukeátine kó'oyene, ngoyuhó'inoatinemo emo'u Itukó'oviti ne xanéhiko ákoti itukapu jûdeu —kíxovokoxoane.

⁷ Ipuhíkopeane neko íhikaxovoku hó'e jûdeuhiko, hane yonópo ne Poûlu óvokuke hóyeno koéhati Tísiu Njústu, hóyeno koati teyoti Itukó'oviti. Yoko xêrerekuke íhikaxovoku hó'e jûdeu óvo.

⁸ Enepone hóyeno koéhati Kiríspu inuxínoati ne itukéti yane íhikaxovoku hó'e jûdeu, kutipo Vúnae koane uhá koeti íhae óvokuke. Enómaka po'ínuhiko xâne íhae Koríntu kutipoâti ne emo'u Itukó'oviti kamoáne, koane áhikovohiko ya iháke Vúnae.

⁹ Yaneko yóti, ápe éxokoake Vúnae ne Poûlu ya kutí koetíke hopúne. Hara kíxoa:

—Hako píke, itea yákoyeneye keyúhoyinu. Hako keyunúkovo ¹⁰ vo'oku anéyem xikóyoke. Ákomo itoti itúkinopi váhere, vo'oku koati ênoti xâne kutipónutine yara pitivóko —kíxoane.

¹¹ Yoko poéha xoénae sei koe kohê óva Poûlu xapákuke íhíkaxoati emo'u Itukó'oviti yane pitivóko.

Omokóno Poûlu xoko Ngâliu

¹² Itukóvone pahúkoti ne Ngâliu ya Ákaya, ho'úxovo neko jûdeuhiko okópoti Poûlu. Ina omâ yuhoíkovokutike nonékuke Ngâliu. ¹³ Hara kêe yuhóhiko:

—Enepora hóyeno, koati ahúkoti itokúxoti okovo xanéhiko, yoko kopoé'akeatimaka kixoku hókeahiko Itukó'oviti ya ákoti íhíkaxavea Ponóvoti Kixovókuti yútoe Muíse —koénehiko.

¹⁴ Ehá'axo mani koyúho ne Poûlu, hara kíxovokoxoa Ngâliu ne jûdeuhiko:

—Itínoe jûdeu, eneponi itukapu ákoti aunáti ítuke ra hóyeno, áko'o itukápuni koati váhere koekúti kuteâti koepékoti ítúko, hainápo mani usó ngoyêti ngámea yihónoe. ¹⁵ Itea koeku ítúkeovo yuhôti, yoko ihâe hokonéti, yoko koekúti ya Ponóvoti Kixovókuti yútoe Muíse hé'e, itínenoe exêa koêku. Ako angáha'a énjea koêku ra koekúti kuteâti —kíxovokoxoane.

¹⁶ Ina kopúhikopahiko Ngâliu yane yuhoíkovokuti. ¹⁷ Yane enepone xanéhiko ho'uxóvotiya, namúkone hóyeno koéhati Sósteni, tutíye ya ho'úxinovokuke hó'e jûdeu, ina yehepóke'exoa nonékuke yuhoíkovokuti. Itea ako ítúkoake Ngâliu neko koekúti.

Kayukópovone Poûlu ya Antiokíya

¹⁸ Kene Poûlu enó'iko káxe óvea ya Koríntu. Ehane íkopova ne kutípotihiko Jesus. Yane namúkopone hána'iti vatéke yonópoti Síreake. Hane xanépo Pirísila yoko Ákila. Yoko tumúneke ipúhikopea Sénkereya, kaúlalapu'ikovo ne Poûlu,

éxokovope kóusokeamo emó'u xoko Itukó'oviti. ¹⁹ Simohíko ya pitivóko koéhati Éfezu, ôvane Pirísila yoko Ákila. Ina ukopóno ne Poûlu, yonoti íhikaxovokuke hó'e jûdeuhiko koyúhopoinoa emo'u Itukó'oviti. ²⁰ Yane kahá'ainohiko Poûlu óvea kali ye'á koeti káxe, itea ako akáha'a Poûlu. ²¹ Ina kixovókoxoa Poûlu ikopóva: —Itukapu ahá'inonu Itukó'oviti, aungópinovopitikomo yâye — kixovokoxoane.

Yane namú kixópone ivú'e, ipúhikopeane Éfezu. ²² Simoné'e ya Sezâreya, evésekeane neko ivú'e. Yane ukóponone ya Njeruzálem noixóponoati ne kutípohiko Jesus-ya. Yane pihópone ya Antiokíya. ²³ Kali ôkoane Poûluya, ina ukopónopomaka. Hane véko ya poké'exa Ngalásea inúxotike, ina ukopóno poké'exa Firíjea koxunákoati ikéneke Vúnae ne uhá koeti kutípoti Jesus-ya.

Ápolu ya Éfezu

²⁴ Énomone yaneko káxehiko, símo ya Éfezu hóyeno jûdeu íhae Alíxandiriya. Ápolu koéha. Enepone hóyeno é'exo kíxoa ne emo'u Itukó'oviti koane koati ahúkoti koyuhoâti. ²⁵ Éxoamaka koêku ne íhíkavoti íhauti Kaná'uti Xêne yonópoti xoko Itukó'oviti, enepone íhíkavoti koeku Vúnae. Yoko enepo koyúho neko Ápolu, koati heru'ó kixoâti omíxone íhikaxea koane koati tokopóvoteoxo ne yúho koeku Jesus. Itea poéhane íhíkavoti koeku Jesus, íhikaxone Xuaum Mbátita yaneko ahíkexo xâne, ene éxo. ²⁶ Yane turíxovone koyúhoyea ákoti píkone ya íhikaxovoku hó'e jûdeu. Yoko kámoa Ákila koane Pirísila. Uke'éxone koyúhoyea ne Ápolu, ina itaíkoa evo Ákila xanépea óvokuke koane íhikaxeahiko po'ínuhiko koekúti nókone éxea koêku ne kaná'uti xêne íhikaxovike Itukó'oviti. ²⁷ Yane kahá'ane yónea poké'exa Ákaya ne Ápolu, ina huvó'óxo po'ínuhiko kutípoti Jesus yutoxínoati koyuhópeti ómonemo yonoti xoko kutípohiko Jesus ya Ákaya, epemoâtihiko kátarakea koeku símea Ápolu xapákuke. Simoné'eya, enepohikone xâne kutípoti Jesus vo'ókuke ne hána'iti seánako Vúnae oukeke, êno huvó'oxeokono ikéneke Vúnae vo'oku ítuke Ápolu xapákuke. ²⁸ Yoko koati ú'uhapu'i-ú'uhapu'i kixoíxinoati Ápolu ne jûdeuhiko, enepo koyúho íhikaxovokuke hó'e itúkeovo Mésiya ne Jesus, enepone páhoe Itukó'oviti koíteova, exókoati ya emó'uke Itukó'oviti kó'iyeaneye.

19

Poûlu ya Éfezu

¹ Koeku óvea ne Ápolu ya Koríntu, hane ayákukoponovo ne Poûlu vanúke'exeaku neko poké'e, haínati xe'o mar, ina

símo ya Éfezu. Yoko ápe xanéhiko tokóponeya kutipoâti ne inámati ihíkavoti koyúhoti koeku Jesus. ²Ina epemó'ikoa Poûlu namúkeanehiko ne Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti koeku kutípea. Yane hara kixópahiko:

—Muhíkinova ápeyea ne Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti, ako kámeaku ûti koyuhoâti —koénehiko.

³Ina kixovókoxopamaka Poûlu:

—Ná'ikopo kixé'eyenoe yáhikikono?

Ina yumopâhiko:

—Kuteâti páhoenovi Xuaum Mbátita.

⁴Ina kixovókoxopamaka Poûlu:

—Enepone áhikeovo ne xâne xoko Xuâum, énomone vo'oku ikótivexea isóneuke ne pahúnevo koane kuríkopea koane kutípea neko keno'ókoti ikénepoke, enepone Jesus —kíxovokoxoane.

⁵Kamoánehiko neko yuho Poûlu, áhikovonehiko ya iháke Vúnae Jesus. ⁶Ina ipíhoa Poûlu vô'u tutíkuke neko xâne, yane namúkoanehiko ne Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti ina turixóvo koyúhoyeahiko inámati yuhôti ákoti itukapu éxone, ikó'iparaxoake Itukó'oviti koyúhoyea, koane koyúhohikomaka koekúti éxokoake Itukó'oviti. ⁷Yoko enepohikoneko hóyeno koetíneye, anêko kuteâti ndusé koêti.

Poûlu ya íhikaxoku Tíranu

⁸Kúveu mopo'âti kohê, kóyekune ne Poûlu yane íhikaxovokuke hó'e jûdeu koyúhoyea koeku Jesus. Koati ákoti píkone koyúhoyea xapákuke neko xâne, exókoati ponóvoku ne ihíkavoti koêku ne natíxea Itukó'oviti xapa xâne, kaha'aínoati kutípeahiko. ⁹Itea ápe xâne tiú'iti omíxone xapákuke, ákoti akutípoa ne yuho Poûlu, koyuhoâti xapa xanéhiko ákoyea aúmati neko ihíkavoti íhauti Kaná'uti Xêne yonópoti xoko Itukó'oviti. Yane ipúhikopeane Poûlu xapákuke. Xanépoamaka neko kutípotihiko Jesus. Yane turíxoponemaka íhikaxea ne Poûlu uhá koeti káxe íhikaxokuke hóyeno koéhati Tíranu. ¹⁰Pí'a xoénae íhikaxoya, kutí'inoke kamotíhiko emo'u Vúnae ne uhá koeti ko'óvokuti ya poké'exa Ázea, jûdeuhiko koánemaka po'ínuhiko xâne ákoti itukápa.

Xé'ahiko hóyeno koéhati Séva

¹¹Yoko poréxoá Itukó'oviti ne Poûlu itúkea koati êno hána'iti iyupánevoti. ¹²Muhíkova kuteâti léhuna Poûlu, áko'o itukovo ramá'o, omokóno xoko xâne ka'aríneti, yane koati itóvoti ne ka'aríneti koeku sípoheyea, koane ipúhikopeamaka ne ndémoniuhiko xoko xâne úroevo. ¹³Ápemaka jûdeuhiko ákoti tôpi yónoku, kopúhikopotí ndémoniu xapa xâne. Ina kahâ'a ikó'itukexea iha Vúnae Jesus kópuhikopea ndémoniu kuteâti kíxoaku Poûlu. Hara kixóhiko ndémoniu neko hóyenhiko:

—Ya iháke Jesus, enepone koyúhone Poûlu, mbahúkopi ipíhikopi ne xâne yûroevo —kíxoanehiko.

¹⁴ Yoko seti kôe ne hóyeno kixotíneye ítuke. Aínovo xe'éxaxapa jûdeu koéhati Séva, tuti uhá koeti sasedóti inuxínoti jûdeu hó'eke. ¹⁵ Itea hara kixovokoxoa ndémoniu mani âha kópuhikopeahiko:

—Énjoa ne Jesus koánemaka itukóvotiye ne Poûlu, itea kuti ítínoe? —kíxovokoxoane.

¹⁶ Yane enepone hóyeno ûroevo ndémoniu, kovése'uxovanehiko. Koati yupihóvati xunáko, ákoinoke ítahiko sa'íkeova. Êno kíxoakuhiko. Mahupí koépo ne hóyenhiko kohó'ipea neko ovokúti óvoheixoku, koane êno óko'onevohiko. ¹⁷ Enepone uhá koeti ko'óvokuti ya Éfezu, jûdeu koánemaka ne po'ínuhiko xâne ákoti itukápa, yupíhovo píkea eyekóxo neko koekúti. Êno ihayú'ikoati ne iha Vúnae Jesus vo'ókuke. ¹⁸ Enómaka xâne kutípotine Jesus exepúkoti nonékuke po'ínuhiko xâne, koyuhópoti váhere ítuke yanekôyoke. ¹⁹ Enómaka koixómoneti kuríkoti itúkovo, itixoâtimaka ne koyúhopehiko íhikaxovope ítúkea ítuke. Ina oro'ókoahiko nonékuke uhá koêti. Itukínoahiko yé'akeye tiûketi ovâti neko koyuhópetihiko, pó'okoahiko itóponea kuteâti sinkoenta koeti mili pe'u tiûketi. Koati yupihovó koe êno tiûketi ovâti. ²⁰ Énomone koéneye yupíheovo itóhineyea koane ukóponea ne emo'u Vúnae yanekôyoke.

Koturíhikovo xâne ya Éfezu

²¹ Ikénepokehiko ra koekúti, kóusokone isóneu ne Poûlu yónea Njeruzálem, koane vekópea poké'exa Masêdonea yoko Ákaya. Haramaka koeti isóneu: “Ikénepoke yóneam Njeruzálem, ngónokomaka yóneam Róma” koêti isóneu.

²² Yane pahúkone Timóti yoko Erástu yóneahiko Masêdonea. Enepone pi'âti, koati huvo'óxoti Poûlu ya ítukeke Vúnae. Kene Poûlu, ôvaikone ya poké'exa Ázea kali ye'á koeti káxe.

²³ Énomone yaneko káxehiko, êno koturíhikovoti ya Éfezu vo'ókuke ne ihíkavoti íhauti Kaná'uti Xêne yonópoti xoko Itukó'oviti. ²⁴ Ápe hóyeno koéhati Ndeméturu, ko'ítuketi péhu. Enepone itúkovo, énomone ítúkea kali iyoyónevoti, okovo péti, óvoku sándu iháxoneti Ndeána, kuvóvone xanéhiko. Koati ênoti tiûketi námoe enepo kavanêa ne ítuke. Kúteanemaka koêku ne po'ínuhiko ko'ítúkeati. ²⁵ Ina ho'uxôa Ndeméturu neko po'ínuhiko ko'ítúkeati ne kuteâti ítuke. Hara kixovokoxoa:

—Itínoe hóyeno, yéxoanoe ítúkeovo ukínoviku apeínoviti ra ko'ítukeyea úti rá'a. ²⁶ Neíxoaneno koane kémoane koeku ítuke ne hóyeno koéhati Poûlu, enó'iyeane xâne ítone kutípea yúho koane kátavokeya ya hó'e úti. Yoko haina póhutine yáye

Éfезuke, itea kalíhanini ya heú koeti poké'exa Âzea kíxeaneye. Koyúhoa ákoyea akána'u ne hó'e úti koeku itúkeovo ítuke vo'u xâne. ²⁷ Haina póhutine itúkéti vitúkovoke koimaî ákoyeane itúkokonoke, itea koímaitimaka ákoyeane itúkokonoke ne hána'iti imokóvokuti ítuke sándu kuvóvone úti, enepone hána'iti teyonéti Ndeána. Koímaiteoxo uké'eye itúkeovo hána'iti teyonéti nê'e, hó'e ne heú koeti íhae Âzea koáne ne heú koeti xâne yara kúveu mêum —koéne.

²⁸ Kamoáne xanéhiko neko yuho Ndeméturu, yupihovó koéne ímaikexeovo, ina turixóvo vaúkexea:

—Hána'iti teyonéti ne Ndeána, hó'e úti, uti íhae Éfезu —koénehiko yúho vaúkexea.

²⁹ Ehane koyó'i uhá koéti neko ko'óvokuti yane pitivóko ákoti koáti éxea koêku. Éhahikovo xoko ho'uxóvokuti iháxoneti teáturu, koane namúkeahiko pi'áti hóyeno íhae Masêdonea koéhati Ngáyu yoko Aristáku, ha'ine Poúlu. Káhakoa tukú koeti teáturuke. ³⁰ Kahá'amaka úrukeova Poúlu xapákuke neko êno xâne, itea ako síka po'ínuhiko kutípoti Jesus. ³¹ Ápemaka pahúkotihiko yane poké'e, ínikone Poúlu, pahukínoatimaka yúho ákoyea píha xapákuke neko xanéhiko. ³² Yoko pó'iti koeku yúho po'ínuhiko neko xâne, koánemaka po'ínuhiko. Koati ákoti tópi koêku yuhóhiko vaúkexea. Kalíhani uhá kó'iyea ákoyea éxina isóneu kó'inokeneye ne koekúti. ³³ Enepone júdeuhikoya, veyo hóyeno koéhati Alíxandere xapákuke neko êno xâne, ina pahukóha píhea nonekútike koyúhoinoahiko. Yane koéxepukinoane vó'u Alíxandere, kaha'aínoati kóyunuhikeovo neko xâne motováti koyúhoyea. ³⁴ Itea exoáne po'ínuhiko xâne itúkeovo júdeu ne Alíxandere, heú koéne turixeovo vaúkexea. Yoko kutikokó koe yúho vaúkexea kúveu pi'áti ôra. Hara kóyehiko:

—Koati hána'iti teyonéti ne Ndeána, hókone úti, uti íhae Éfезu —kóyehiko.

³⁵ Yoko ápe pahúkoti yane pitivóko, yutoxínoti nâti, itoti kóyunukea neko xanéhiko. Hara kíxovokoxoa kóyunuhikinovoke:

—Itínoe hóyeno íhae Éfезu, enepora pítivokona úti, hi'imé koe xâne exoáti itúkeovo utíne katarákoa ne hána'iti imokóvokuti óvoku Ndeána, enepone hána'iti teyonéti hó'e úti, koane utímaka katarákoa ne mopô, irikóvoti ukeáti vanúkeke, enepone okovóxinoviti Ndeána. ³⁶ Yoko ako motováti koyúhoyea ákoyea akána'u. Yusikóneikopo kényunukivo. Hako hú kixêa ne ítike. Itíkinanoe iséneu koêkumo inúxotike. ³⁷ Vo'oku enepohikora hóyeno yómone yáye, ako kaésayu'ixa hána'iti imokóvokuti óvoku hó'e úti. Ákomaka ókoemoke'e Ndeána, hó'e úti. ³⁸ Enepo áva xâne ínixone Ndeméturu yoko ha'ínehiko poé'ayea ítuke, ápe koati kaxena yúhoikeokonoku xâne epó'oxo

anêko pahúkotihikoya. Yusikóneikopo itúkeovo énomone iyónoa.
³⁹ Ava'ávo po'ínu koekúti yahánoe keyúhoyi vo'ókuke, ápe koati kaxena ho'úxinovaku xanéhiko ne koekúti kuteâti.
⁴⁰ Koati koímaiti ápeyea koyúhoti vokópea pahúkotihiko vo'oku kóturihikeovo xanéhiko kó'oyene. Enepomo vihaxíkakana yuhoíkovokutike, ákomo yuho úti sa'íkeovake úti vo'ókuke ra êno koturíhikovoti —kíxovokoxoane

⁴¹ Uke'éxone koyúhoyea, ina pahukôa pihópea ne xanéhiko.

20

Pího Poûlu ya Masêdonea koáne ya Ákaya

¹ Koyunúhikovone neko koturíhikovoti, pahúkoane Poûlu iháxikoponeovo ne kutípotihiko Jesus. Simohíkone xokóyoke, kóuhepekopea Poûlu isóneuhiko, ina ikopóvamaka. Yane pihóne poké'exake Masêdonea. ² Heú kíxoá vékea neko poké'e noíxoponea ne kutípotihiko Vúnae koane káxunakea ikéneke Vúnae yane êno enékeake. Yane pihóne Ákayake. ³ Mopó'a kohê ovo Ákaya. Usó koyépone yónea Sírea ya hána'iti vatéke, eyécoxone koeku júdeuhiko kahá'ayea koépekea. Yane káyukopovo ya Masêdonea. ⁴ Yoko hara íha ne xanépotihiko Poûlu (tukú koeti Ázea): Sópaturu íhae Mbêreya, xé'a Píru, koane Aristáku yoko Sékundu íhae Tesálonika; yoko Ngáyu íhae Ndêrbe. Ina apémaka Timóti yoko pi'âti íhae Ázea, enepone Tíkiku yoko Torófimu. ⁵ Enepohikorâ'a, inuxó koe tumúneke úti kuxo'óviti ya Torôadi. ⁶ Ikénepoke áyui júdeuhiko ya hó'eke níkeaku pâum ákoti kohiyákoati, vivú'ixopone hána'iti vatéke vukopeâti Filípu. Singu koe káxe ikénepo, tokópanehiko úti neko kuxo'óviti ya Torôadi. Poéha kúveu lúmingu vókoaya.

Poûlu ya Torôadi

⁷ Yane inúxoti káxe ya sêmana, ho'úxinovo níkea uti pâum, puyákoponovope vokóvo ivókinovovi Jesus. Koeku itúkeovo pihópopenemo Poûlu yaneko po'i káxe, ixomo koyúho nê'e, enekoâti ne po'ínuhiko úti xoko Jesus. Tukú kíxoá kuku yóti koyúhoyea. ⁸ Koati ênoti íhaku yúku ihuxoké koyêti yane kúveu péti vanúkeke ho'úxovoku úti. ⁹ Yoko ápe homoêhou koéhati Eútiku vatá koyêti njánelake. Ehane ítoa ixépa neko homoêhou koeku kó'umokea koyúhoyea ne Poûlu. Koati imókoti neko homoêhou. Yane íkorokovone ukeâti njánelake. Mopó'apeke ovokúti ya vanúkeke úkea. Eherúkoponokono ne homoêhou, uké'ene omíxone, ivókovone. ¹⁰ Ina evesékinoá Poûlu, yane yupúnikinovane, ina xovokúxovo oúkeke ne homoêhou xaneâti kó'iyea:

—Hákonoe kenóko'i. Aúkopovone omíxone. Iyúkopovone —koéne.

¹¹ Yane alú'okoponemaka ne evo Poûlu kúveuke ne péti, ina hono'ékexoane ne pâum, puyákoponovope okóvo ivókinovovi Jesus, ina níkôa. Enópoikomaka yuhó'inoahiko Poûlu. Tukú kíxoa uhapú'ine káxe, yane pihópone. ¹² Kene ne homoêhou, xanépoa kutípoti Jesus, yoko ákone yuvâti. Yupihovó kôe úhepepa isóneuhiko vo'ókuke.

Ipuhíkopeane Torôadi ne Poûlu

¹³ Ina namukópono uti hána'iti vatéke vonoti Âso, tokópeakunemo uti Poûlu kuteâti yuho úti yanekôyoke, vo'oku itúkeovo hêve yónea ne Poûlu tukú koeti Âso. ¹⁴ Tokopó'ovine Poûlu ya Âso, ina ivu'íxopomaka vivú'e vonoti pitivóko koéhati Mitíleni. ¹⁵ Yaneko po'ípone káxe, vukopeâne Mitíleni, ina hunonêo uti kali poké'e koéhati Kíyo kukúkeke úne. Poéha káxe ikéne, vitópono Sâmu. Poéhapoakomaka káxe ikénepo, ina símo utíya Milêtu. ¹⁶ Yoko tumúneke símea úti, kouókone isóneu ne Poûlu ákoyeamo âka ya Éfezu. Akó'oti akaha'a xu'íkeneyea ya poké'exa Ázea. Koáhati iyóvotine okóvo símea ya Njeruzálem, enepo omotóva, tumúne ne áyui jûdeu ya hó'eke, enepone Pentekósti.

Poûlu ya Milêtu simôa inuxínoti ítuke Itukó'oviti ukeâti Éfezu

¹⁷ Koeku vókea ya Milêtu, pahúkoa Poûlu iháxikoponeovo ne inuxínotihiko itukéti imokóvokutike ya Éfezu. ¹⁸ Simoánehiko, hara kíxovokoxoa Poûlu:

—É'exo kíxeanoe ne ngixoku indúkeovo xepákukenoe ukeâti inâ urúngovo poké'exa Ázea tukú koeti kó'oyene. ¹⁹ Yéxoanoe ne ngixoku ngo'ítukeino Vúnae ákoyea ngapáyasakapu, koane enó'iyea írihikeovo nzo'ouke, koane enó'iyea kotíveti koekúti ndokópone vo'ókuke ne isóneunonu jûdeu kahá'atihiko koépekeonu. ²⁰ Yéxoamaka ákoyea kuríinja ngoyúhoinopinoe uhá koeti nékone kémi motovâti keúkoponivo ikéneke Vúnae, koane ínzikaxeopinoe imokóvokutike koánemaka ya yóvokukenoe. ²¹ Ngoyúhoinoa emo'u Itukó'oviti ne jûdeuhiko koánemaka ne po'ínuhiko xâne ákoti itukápa, ngoyuhó'inoati kónokea ikótivexea isóneuke ne pahúnevo nonékuke Itukó'oviti, koane kuríkopeamaka, yoko kúveovomaka Vúnae Jesus (Kristu). ²² Kó'oyene koati eombâti ngónokea yóneam Njeruzálem. Ako énja ngixókonokumoya. ²³ Poéhane éngo ne kouhapu'ikinonuke Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti ingá'akekonomo yoko ápeyeamo kotíveti koekúti kuxónuti ya uhá koeti pitivóko véngokuikomo. ²⁴ Itea ya uhá koeti koekúti, usó ngóye ngoítoponeovo kotíveti yoko ivóngeovo okonókovo. Poéhane ngahá'ayea únzexea ne itukéti ítukexeonuke Vúnae Jesus, enepone ngoyúhoyea

ne inámati ihíkavoti koyúhóti koêku ne hána'iti seánakovi Itukó'oviti.

²⁵ —Kó'oyene énjóa ákoyeanemo neíxanu, itínoe ngoyúhoinoke kixoku koeku natíxea ne Itukó'oviti xapa xâne. ²⁶ Énomone ngixínopinóe ákoyea itúkapu oúngékemo yóno áva yonópoti ipihóponovokutike xepákukeno. ²⁷ Vo'oku heu-heú ngíxóa ngoyúhoinopeano ne isóneunovi Itukó'oviti. ²⁸ Yokóhiyanavo, itínoe inuxínóti ítuke Itukó'oviti. Yokóhiyanamaka ne uhá koeti yíxovone ítukeke Itukó'oviti, enepohikone kutí koeti su'úso konókoti katarákoati, pónepikemaka Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti iníxinoa ikéneke Vúnae. Koati kaha'aínopitinoe Vúnae hivó'oxi ne ho'uxínóvoti ítuke pónéa kixoku hókea, vo'oku áinovone poréxopinóke ésa'i itúyopea pahúnevo yaneko ovokóvo itína kuruhúke. ²⁹ Enepo mbihapáne, énjóa símeopimo kutí koeti ipúhokovotihiko yovíre, enepohikone xâne ákoti okoseána ne ínzaú su'úso, yóyonone. ³⁰ Muhíkova xepákukeno, exepúkótimo hóyehohiko poe'á kixóti ihíkaxea emo'u Itukó'oviti, kahá'atihiko ítúkeovo énomone hokópo ne po'ínu úti kutípoti Jesus. ³¹ Énomone ngixínopinóe: Yokóhiyanavo, koane yokóhiyanamaka ne po'ínu úti. Itíkapunoe xâne iyukóvoti isóneu. Hako inótóva yokóvo ámbeyea xepákukeno kúveú mopo'áti xoénae. Káxe, yóti ixómoyea enéngopi, péhutinoe, koane ápe írihikeovoku nzo'ouke ve'ókukeno.

³² —Kó'oyene hane nguvínopinóe Itukó'oviti yoko emó'u, enepone koyuhó'inóviti hána'iti seánakovi. Ápemaka xunáko neko emo'úti kótiu'ikeopinóe ikéneke Vúnae, koane ímotokenaxeopinóe nemúkopi kounaenoví Vúnae yakahá'inepoane ne uhá koeti po'ínuhiko kasása'iupo. ³³ Ako ápahuina xâne íyongeovoke tiúketina koane uhé'ekotinoe ípovo. ³⁴ Yéxoapeponoe ngo'ítukeyeano indúkoti ésa'i nóngone koánemaka nókone nza'ínehiko. ³⁵ Ya uhá koeti koekúti, énjokopineno kónokea ko'ítukeyeano úti motováti huvó'oxea uti xâne apêti nókone, puyakóponovati vokóvo ne emo'u Vúnae Jesus enepo kôe: “Haina xâne iko'íparaxokonoti, itea xâne huvó'óxoti po'ínu ya nókone yupihóvomo unako koêku” kôe —kíxovokoxoane Poúlu.

³⁶ Uke'éxone koyúhoyea nê'e, ipuyuké koéne ítúkea orásaum koánemaka uhá koêti neko inuxínóti ítuke Itukó'oviti simoâti. ³⁷ Koati êno hána'iti ikáxu'iyeano okóvo uhá koêti, koane íyoyea, koane opóno'ekeahiko Poúlu, yoko siúnoneyeano ikopóvati, exókoati hána'iko ne ákoyea omótóva okóvo. ³⁸ Hane ikótivexo isóneukehiko yuho Poúlu ákoyeanemo naíxahiko. Ina xanepoáhiko tukú koeti xoko hána'iti vatéke ivú'epo.

Yóno Njeruzálem ne Poûlu

¹ Vuké'exone víkopeovahiko neko inuxínoti ítuke Itukó'oviti, yane namúkopone uti hána'iti vatéke, pihópone úti. Ponó koépone úti ya kali poké'e koéhati Kô ovoti kukúkeke úne. Poéhapoa káxe ikénepo, simóne úti ya Rôdi, ina vukopónomaka ya pitivóko koéhati Pátara, ² vitóponoku po'i hána'iti vatéke yonoti Fenísea. Énomone vivú'ixopo. Vúkeane pihôpo úti. ³ Iyuseône Xípere yátike lopékuke úti, hunóneopane úti vonoti íyeuke Sírea. Ina simo uti pitivóko koéhati Tîru, kuríkoku ínone ne vivú'e. ⁴ Yane pitivóko, vopósiko po'ínuhiko kutípoti Jesus. Vinixóponoa, poéha sêmana vókoa xapákukehiko. Vo'ókuke ne kouhupu'ikinoake Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti koêku ne kixókonokumo Poûlu, ixíko'okohiko Poûlu ákoyea píha ya Njeruzálem. ⁵ Itea simovóne káxe pihópope úti, kou sokovone úti ina vukopóno. Yoko heú kôe neko po'ínu úti xoko Jesus píhea kuríkoponeovi, xané kixotíhiko yéno koane xe'éxaxapa. Tukú kíxoa vipuhíkopeane ne pitivóko. Yákonoye xe'ókuke ne úne, vipúyukexo vitúkoti orásaum. ⁶ Vikopóvanehiko, vivú'ixopa ne hána'iti vatéke. Yane káyhikopovone óvokuke ne po'ínuhiko úti kurikóponoviti.

Poûlu ya Sezâreya

⁷ Vukeáne Tîru, pího úti ya Tolêmaida. Yaneko pitivóko, ápe po'ínu úti xoko Jesus noíxoponone úti. Poéha káxe vókoa xapákuke. ⁸ Yaneko po'ípone káxe, vipúhíkopea xapákuke vonoti Sezâreya. Simoné'e utíya, pihóne úti xoko Filípi, enepone koyuhóponoati xapa xanéhiko ne inámati ihíkavoti omínovike Jesus. Yoko enepone Filípi, énomone póhuti xapákuke neko seti koeti ndeákinu noivókoeti yanekôyoke. Vókoane ya xokóyoke. ⁹ Yoko ápe koaturu koeti ihíne, ainóvoti âvoti oko'íma, koyúhotimaka koekúti kouhupu'ikinoake Itukó'oviti. ¹⁰ Kali ye'á koeti káxe ike símine úti xoko Filípi, ápe hóyeno koéhati Âgabu simo'óviti ukeâti Njúdeya. Koati porófeta ne hóyeno koyúhotimaka koekúti kouhupu'ikinoake Itukó'oviti. ¹¹ Simoné'e xapákuke úti, ina véyo ho'e Poûlu. Yane ikáhevexopeova koane ikávo'uxopeova, koane kó'iyea:

—Hara koe kouhupu'ikinonuke Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti: Kuteâti ngixópovoku, énomonemo kíxoaneye júdeuhiko ya Njeruzálem únae ra ho'êti, ínamakamo kurikâ xoko xâne ákoti itukapu júdeu, enepone payásoti ya utíke —koéne.

¹² Kamoáne úti ne yuho Âgabu, uti ha'ine Poûlu koánemaka neko po'ínuhiko íhae Sezâreya, êno yuhó'inoa úti ne Poûlu ákoyea píha Njeruzálem. ¹³ Itea hara kixó'ovi Poûlu:

—Na koeti íyeinonoe kehá'ati kemúya'iki inzóneu? Haina póhutine ingá'akeovo, itea usó ngóyemaka ivóngeoovo ya Njeruzálem okonókovo vo'oku iha Vúnae Jesus —kixó'ovine.

14 Noixoâne úti ákoyea víta vípokea isóneu, sikó kíxoane úti kuteâti isóneunoa, koane kíxea úti:

—Kaúsakapuikopo ahá'inopi Itukó'oviti —kíxoane úti.

15 Ikénepoke, kousokopovone úti ina vukopóno ya Njeruzálem.
16 Ápemaka po'ínu úti xoko Jesus íhae Sezâreya xane'éviti iy-onó'oviti xoko Menáso, kúxoti kutípoti Jesus íhae Xípere, vo'oku itúkeovo vókokunemo óvokuke.

Poûlu ya Njeruzálem

17 Símo úti ya Njeruzálem, elókea okóvo símea úti ne po'ínu úti xoko Jesus. 18 Yaneko po'ípone káxe, xané'evi Poûlu xoko Teáku. Ina ho'uxóvomaka uhá koêti neko inuxínoti ítuke Itukó'ovitiya. 19 Yúhoikoanehiko Poûlu, yane uha-uhá kíxoa koyúhoinoa kíxoaku Itukó'oviti ikó'itukexea ya ítukeke xapákuke xanéhiko ákoti itukapu júdeu. 20 Kamoánehiko neko yuhu Poûlu, iháyu'ikohiko Itukó'oviti ina kixohíko Poûlu:

—Iti po'ínu úti xoko Vúnae, yéxoapepo enó'iyeeane mili xâne kutípoti Jesus xapákuke viyénoxapa júdeu, yoko ainóvoti koâti yuixóvati ne Ponóvoti Kixovókuti yútoenovi Muíse. 21 Hara koe eyékoxeopikehiko íhikexi uhá koeti júdeu ovâti xapákuke ne xâne ákoti itukapu júdeu kuríkea hókea yútoe Muíse. Mahi keyuhó'inoatihikomaka kónokea kuríkea sirkunsidá kíxea xé'ahiko, koane kuríkeamaka ítúkea kuteâti hókone ne voxúnoekene, uti júdeu, enepone yutoxóvoti yútoeke Muíse. 22 Kó'oyene, namo víxaye maka éxane ákoyea akána'u ne eyékouhiko? Vo'oku eyekóxoatihikomo sími. 23 Mani únati itikâ ra visóneunopi. Anéye koaturu koeti hóyeno xapákuke úti ítúkoti purumésa xoko Itukó'oviti. 24 Yaxénahiko. Yákoenemakaye kuteâti nókone ítúkea kasása'ikeovo nonékuke Itukó'oviti. Epó'oxo enepone nókone ítúkea kaúlalapu'ikeovo koeku ítúkea purumésa, itíne parexêa ésa'i kíxeovoneyehiko koane kíxivonemakaye. Yane exoâtimo uhá koeti xâne ákoyea akána'u ne eyékou ve'ókuke, itea ítúkeovo itikoâteoxo ne páhoenovi Ponóvoti Kixovókuti yútoe Muíse. 25 Kene ne po'ínuhiko úti kutípotimaka Jesus ákoti itukapu júdeu, pahúkinoane uti visóneunoa ákoyea yusíka níkea nikokónoti ikó'iparaxokonoke sánduhiko, koane ákoyea yusíka níkea nau hó'openo kotitínoeti. Pahúkinoamaka úti ákoyea yusíka kapíneyea xâne ákoti itukapu koati múxone —kixónehiko Poûlu.

26 Yane xânea Poûlu neko koaturu koeti hóyeno yaneko po'ípone káxe. Xané kixókokohiko kasása'ikeovo nonékuke Itukó'oviti, ina urúhikova ne hána'iti imokóvokuti, etó'okoponoati ne tuti imokóvokuti itukóvotiye káxe evésekeamo

nókone kúxeako motovâti ómeahiko ikó'iparaxope Itukó'oviti, kuteâti koeku nókone itúkea koeku ápeyea porómesana xoko Itukó'oviti.

Ika'ákokono ne Poûlu

²⁷Ye'ekóne uké'eyea neko seti koeti káxe, nókone kúxoixeahiko neko itúkotihipo porómesana, ápe po'ínuhiko jûdeu ukeâti Ázea noíxoti Poûlu ya témpuluke. Enepoihikoneko jûdeu, ítoa ítokuxea okovo uhá koêti ne po'ínuhiko xanéya okópeahiko Poûlu koane namúkeahiko. ²⁸Hara koe yuhóhiko vaúkexea:

—Itínoe izaraelíta, hivá'axavi. Enepora hóyeno, koati énomone ihíkaxo xanéhiko ya uhá koeti ipuxóvokuti okópea xanena úti, koane okópea ne Ponóvoti Kixovókuti yútoe Muíse, koane púvea ra hána'iti imokóvokuti, enepora témpulu. Haina póhutine, ítea muhíkova úrukoa témpuluke ne xâne ákoti itukapu jûdeu, ikopíti'ikoati ra sasá'iti péti —kíxoanehiko.

²⁹Kó'inokeneye yûho vo'oku noíxeane Torófimu, íhae Éfezu xané'iyea Poûlu yane kúveu pitivóko. Yoko ikútixati urúkoatine Poûlu témpuluke. ³⁰Ehane ímaikexovo uhá koeti ovâti ne pitivóko, koane omoxohí koéne xanéhikoya. Ina namukóhiko Poûlu, kahakôa meúke yane témpulu, yane exéxopokononehiko páhapetea ne hána'iti imokóvokuti. ³¹Mani koepékotihiko Poûlu, ítea enepone tuti húndaru pahúkoti uhá koeti húndaru íhae Róma ovâti ne pitivóko, eyékoxxoa enó'iyea koêku ne uhá koeti ko'óvokuti ya Njeruzálem. ³²Yane ho'úxoá neko po'ínuhiko tuti húndaru koánemaka ne húndaruhiko páhoe, ina ehahíkovo xapákuke xanéhiko. Noixoâne xanéhiko kenó'okea êno húndaru yóko'omaka ne koati payásoti tuti húndaru, kurí kixónehiko isúkea Poûlu. ³³Ina pihínôa tuti húndaru koane namúkea Poûlu, ina pahúkôa iká'akeokono ya pi'âti korénde. Ina kaha'â tuti húndaru éxea itukóvotiye ne iká'ae, koáne ne váhere ítuke.

³⁴Ako tópi kixoku vaúkexea ne xanéhiko yumopâ. Pó'iti koeku yûho po'ínuhiko koánemaka po'ínuhiko. Koáhati yupihóvati koêku ne xanéhiko vaúkexea. Vo'oku ákoyea iyúsea yuvâti, ina pahúkôa tuti húndaru omópeokono ne Poûlu xoko óvohikoku húndaru. ³⁵Seopânehiko xokóyoke ne hu'okókuti yonoâti, kónokoa húndaruhiko éherukea ne Poûlu vo'oku yupíheovo ímaikexinova xanéhiko. ³⁶Hara koéhiko yûho vaúkexea neko xanéhiko:

—Képeka! Képeka! —kóyehiko.

³⁷Ehá'axo mani úrukoa húndaruhiko xoko óvohikoku, hara kixo tuti húndaru ne Poûlu:

—Motóva yúnzo'ixeopi?

Ina kixôa tuti húndaru:

—Yéxoikopomaka keyúhoyi emo'u ngerêku? ³⁸Hainá'ikopo íti neko íhae Ejítu koturíkoti xanéhiko yanekóyoke, eneponeko

omoti koaturu koeti mili hóyeno, ainóvoti ísukenatihiko, ya mêmum ákoti apêti?

³⁹ Ina kixôa Poûlu:

—Undi jûdeu íhae Társu, hána'iti pitivóko ya Silísea. Embemópiti peréxinu ngoyúhoinoa ra xanéhiko —kíxoane.

⁴⁰ Porexókonone koyúhoyea ne Poûlu, xe'ó koéne yane hu'okókuti, ina koexépuquinao vò'u neko xanéhiko kaha'aínoati kóyunuhikeovo. Koáne, yunu-yunú koénehiko. Yane ina koyúho ne Poûlu ya emó'uke ebaraíku, yuho jûdeuhiko. Hara kíxovokoxoa:

22

Koyuhôa Poûlu ákoyea váhere ítuke

¹ —Ítínoe mbo'ínu, keánemaka ítínoe teyonéti xapákuke úti, uti jûdeu, yakámokenoanoe ra yûnzó, maka yéxanenoé ákoyea váhere índuke —kíxovokoxoa Poûlu.

² Kamoáne xanéhiko ítúkeovo emó'uke ebaraíku koyúho ne Poûlu, inamá'axoneoxo koyunúhíkovo. Ina koepómaka ne Poûlu:

³ —Undi jûdeu. Hane imbúhikea inâ ambê yara kúveu mêmum Társu, pitivóko ya Silísea, itea mbayá'iyekune yâye yara pitivóko. Undi íhikau Ngamáliye. Uha-uhá kíxoa íhikaxeonoa ne íhikauvoti yútoeke Muíse, hó'e voxúnoekene. Koâti yuinjóvoti nzókea Itukó'oviti kuteâti kíxeakunoe héki kó'oyene. ⁴ Undi áhati íkoitoponea kotíveti xâne hokoâti ra íhikauvoti íhauti Kaná'uti Xêne yonópoti xoko Itukó'oviti, ngaha'âti ungé'exea. Koêkuti xâne hokoâti, hóyeno koánemaka sêno, ingá'akoa koane nguríkoamaka ika'ákovokutike. ⁵ Éxoa koâti payásoti ya uhá koeti sasedóti inuxínoti xanena úti hó'eke ítúkeovo kaná'uti ra yûnzó, koane éxoamaka uhá koeti po'ínuhiko pahúkoti xapákuke viyénoxapa, vo'oku énomonehiko ítukínonu koyuhópeti ómonem ya Ndamásku xapákuke po'ínu úti, uti jûdeu, motovâti veyómbonea ne hokotíhiko Jesus-ya, koane omómbea ya Njeruzálem ika'ó koeti ya korénde motovâti ípihoponeokonohiko.

Koyúho kixoku koêku inâ hokôpo Jesus ne Poûlu

Át 9.1-19; 26.12-18

⁶ —Yanekôyoke koeku véngea ne xêne yonoti Ndamásku, ako'óne anjikâ ne pitivóko, ye'ékonemaka ítúmukea káxe, apé koéne koati xúnati uhapú'iti ukeâti vanúke kouhápu'ikonuti.

⁷ Yane íngorokovone poké'eke koane ngámea emo'úti kixónuti: “Saulú, imáko ké'iyivoku. Na koeti ixómoino váherexo ítikeinonu?”

⁸ —Ina ngixôa: “Kuti íti Unaém?”

—“Undi Jesus íhae Nazâre, enepone váherexinoke ítike” kixónune.

⁹ —Yoko noíxoá njánena ne uhapú'iti, itea akó'oti kamâ neko yuhó'ixonuti. ¹⁰ Ina ngixopâmaká: “Unaém, kuti indúka?”

—“Yexépukapa, yúrukapa ne pitivóko yénoku, ínamo yexákakana uhá koêti ne nêkone itíki” kixónune.

¹¹ —Vo'oku ikómitixeonu neko êno xúnati uhapú'iti noínjone, namú kixópohiko vô'um ne njánena hiríkeonu, isímonuti ya Ndamásku. ¹² Yoko ápe hóyenoya teyoti Itukó'oviti koéhati Anániya, itúkotimaka páhoenovi yútoe Muíse vitúkea. Enepone hóyeno, koati téyonemaka uhá koeti viyénoxapa jûdeu ovâti neko pitivóko. ¹³ Opósikopononu ne hóyeno. Simoné'e njokóyoke, koeku ahí'okeovonu, hara kixónu: “Saulú, iti mbo'ínu xoko Vúnae Jesus, ínixepane” kixónune.

—Énomone yaneko ókoku ôra, íninjopone. Ina ngomomâ ne Anániya, ¹⁴ yane hara kixóponumaka: “Itukó'oviti, enepone hókone voxúnoekene mekúne, énomone noivókokopi yéxi ahá'inopi, koane néxi neko Sasá'iti Páhoenovi, koane kémi yúho koeku yúho'ixeopi. ¹⁵ Vo'oku itínemo koyuhôa xapákuke uhá koeti xâne ne neíxone koane kémone xokóyoke. ¹⁶ Kutí'ikopo kixó'iko kó'oyene? Yexépuka, yáhikapu iháke Vúnae motovâti sasá'ipea pehúnevo” kixónune —kíxovokoxoane.

Ítukexeake Itukó'oviti ne Poûlu

¹⁷ Ina koe'íkomaka:

—Yane aúngopovone ya Njeruzálem. Koeku indúkea orásaum ya hána'itike imokóvokuti, ápe kouhapu'ikinonuke Itukó'oviti ya kutí koeti njopúne, itea iyukovó ngoyêti. ¹⁸ Noínjoa ne Vúnae, enepone yuhó'ixonuti. Ká'aye kixónu: “Yéhakapu ipíhikopi ra pitivóko, vo'oku ákomo akútipoa xanéhiko yâye ne yiúho vo'ónguke” kixónune.

¹⁹ —Ina ngixôa: “Unaém, koati exoâtihiko ra ngixóvoku ixómoyea mbího íhikaxovokuke hó'e úti, uti jûdeu, ingá'akea yoko yenjépoke'exea ne kutipópitihiko. ²⁰ Yaneko koépekeokonoku Etévaum, enepone koyúhoti yemó'u xapa xâne, ámbemakaya in-injoâti unáko koépekeokono. Muhíkova ngóyoninoá kápanahiko neko koepékoati” ngíxoane.

²¹ —Itea hara kixónune Vúnae: “Ipíhikapi ra pitivóko, vo'oku mbahukópitimo ákotike malíka xapákuke ne xâne ákoti itukapu jûdeu” kixónune —kíxovokoxoane Poûlu.

Iteôva Poûlu ne mani yehépoke'exeokono

²² Koati kamokénoti Poûlu neko xanéhiko tukú koeti koyúho “mbahukópitimo xapákuke xâne ákoti itukapu jûdeu” koêti. Yane turíxovonehiko vaúkexea. Ká'aye koéhiko yúho vaúkexea:

—Konókoti koépekeokono hóyeno kuteâti râ'a. Ákone omótova óvea ra kúveu méum! —koénehiko.

23 Koeku vaúkexeahiko neko jûdeu koane kóhupikeamaka kápana vanúkeke koane kuríkea marîpa vanúkeke vo'oku yupíheovo ímaikinovo Poûlu. 24 Enepone payásoti húndaru pahúkoti po'ínuhiko húndaru, pahúkoa úrukeahiko ne Poûlu xoko óvohikoku ne húndaru. Pahúkoamaka yehepóke'exoati maka enepo epemá'ikakana, okóyuhone váhere ítuke évotikokonoke, kóturihikinovokemaka ne jûdeuhiko. 25 Itea koêkuiko itúkinokono iká'o, hara kíxoa Poûlu neko pahúkoti póhuti sendu húndaru xe'ó koyêtiya:

—Yusíkoikopo yehépoke'exeokono xâne koeku âvovea iyúsea ápeyea váhere ítuke? Koáhati undi xâne ovóheixoti opékuke xunáko ne ponóvoti kixovókuti ya Róma, enepone kotíxoti xanéna —kíxoane.

26 Kamoáne húndaru neko yuho Poûlu, úkeane kixopónoa ne pahúkoti uhá koeti húndaru. Hara kíxoa:

—Neíxipa ne ítike! Vo'oku koati apêti xunáko ne ponóvoti kixovókuti ya Róma kotíxea ne hóyeno —kíxoane.

27 Yane hara kixópono Poûlu ne pahúkoti uhá koeti húndaru:

—Kaná'uti ápeyea xunáko ne ponóvoti kixovókuti ya Róma kotíxeopi?

—Êm, koati kaná'uti —kíxoane Poûlu.

28 Ina kixoá'ikomaka tuti uhá koeti húndaru:

—Koati êno tiúketi mbôreu, ésa'i koyuhópeti nóngone véyeam, kuti'inoke apêti xunáko ne ponóvoti kixovókuti ya Róma kotíxeonu.

Ina kixôa Poûlu:

—Pó'iti ngoêku, vo'oku ukeátinekene inâ ambê, énomone ngoéneye vo'oku énomonemaka koéneye nzá'a —kíxoane Poûlu.

29 Énomone yaneko ôra, ahíkuxopeovo Poûlu neko húndaruhiko mani yehepóke'exoati vo'oku kahá'ainoa koyúhoyea itukóvotiye ne váhere ítuke. Enepone pahúkoti uhá koeti húndaru, exoâne ápeyea xunáko ne ponóvoti kixovókuti ya Róma kotíxea Poûlu, kalí koyó'ikenemaka vo'oku pahúkeameku Poûlu iká'akeokono. Yoko ako yusíka kíxeokononeye koeku âvovea iyúsea itúkeovo pahukóvoti.

Poûlu nonékuke ne koati payásoti yúhoikovoku jûdeu

30 Poéhapoane káxe ikéne, pahúkoa pahúkoti uhá koeti húndaru veyópeokono ne korénde iká'akeokonoke Poûlu. Yane vo'oku kahá'ayea éxeaxo puínoake jûdeuhiko, pahuko ho'úxeovo ne tutíhiko sasedóti inuxínoti jûdeu hó'eke yoko uhá koeti neko pahúkotihiko yane koati payásoti yúhoikovoku jûdeuhiko. Ina pahukómaka veyopónoati ne Poûlu koane ísimeamaka nonékukehiko.

23

¹ Yane pono-ponó kixínoane úke Poûlu ne pahúkoti hiko yuhoíkovokutike koane kixovokoxea:

—Itínoe iyénonjapa izaraelíta, koati kaná'uti mbónea ngixoku indúkeovo nonékuke Itukó'oviti ákoti indúkaheapu tukú koeti kó'oyene —koéne.

² Kamoné'e yuho Poûlu ne Anániya, enepone koati payásoti ya uhá koeti sasedóti inuxínoti jûdeu hó'eke, pahúkone hóyenhiko ovoti xêrerekuke Poûlu ipúsopahoxea. ³ Ina kixôa Poûlu ne Anániya:

—Okopópitimo Itukó'oviti, iti kutí koeti xâne sásasa koyêti nonékuke po'ínuhiko xâne, itea ainovó koe itíkohevoti. Inípono, iti ivatákoti yara yuhoíkovokuti yúhoikeonu, mani konókoti héki ne yutoéti Ponóvotike Kixovókuti yútoe Muíse koeku yíhoikinu, pehúkoikomaka inzúkeokono, koekúti ákoti sikâ ne Ponóvoti Kixovókuti itúkeokono —kíxoane.

⁴ Ina kixóhiko Poûlu neko xâne oveâti xêrerekuke:

—Imáko ákoino tiya váherexinoa yiûho ne noívokoe Itukó'oviti, enepone payásoti ya uhá koeti sasedóti inuxínoti xâne ikéneke Itukó'oviti!

⁵ Ina yumopâ Poûlu:

—Hako kixênu, itínoe iyénonjapa. Akó'oti enjâ itúkeova ne koati payásoti ya uhá koeti sasedóti, ínapo hako ngixoáneye, vo'oku ápe yutoéti ya emó'uke Itukó'oviti koéti: “Hako va heréxinoa yiûho ne payásoti xapákuke xenéna” kôe —kíxoanehiko Poûlu.

⁶ Yoko koati exoâti Poûlu pí'ayea iháxakoku hó'e ne jûdeuhiko yane yuhoíkovokuti, farízeu yoko sadúseu. Énomone kóhonokino yúho yanekôyoke kixovokoxea:

—Itínoe iyénonjapa izaraelíta, undi farízeu. Undímaka xé'a farízeu. Koati yunzoíkokonoti kó'oyene vo'oku ngutípea exépukopeamo ne ivokóvoti —kixovokoxoane.

⁷ Ehá'axo koyuho itúkeovo farízeu ne Poûlu, turíxovone yumópeokokohiko ne farízeu yoko sadúseu, yane haxákeovokokonehiko. ⁸ Vo'oku ako akútípoa sadúseuhiko ápeyeya exepúkopeati ukopeâti xapa ivokóvoti. Muhíkova ánju íhae vanúke, ovoxe Itukó'oviti, ako akútípoahiko ápeyeya. Ya isóneukehiko, koati uké'etine ne xâne ivokóvone, ako yonópoku. Kene ne farízeuhiko, uhá kôe kutípea ápeyeya ánju, koane yonópoku xâne ivokóvone. ⁹ Ina turíxóvo yupíheovo yumópeokokohiko neko xâne. Yane apé koéne éskiribahiko, enepohikone ihíkaxoti yútoe Muíse, exepúhikoti koyúhoyea. Yoko farízeumaka neko ihíkaxotihiko yútoe Muíse. Koati kotíxotihiko Poûlu. Hara kixovokoxo xanéhiko:

—Ako ápahuina váhere ítuke ra hóyeno vínixone. Ávaina ánju yuhó'ixoá, áko'o anêkomea po'i kó'iyevoku yuhó'ixoati ákoti inixákana, kouhupu'ikinoake Itukó'oviti —kíxovokoxoane.

¹⁰ Yane vo'oku yupíheovo okópekokohiko neko jûdeu, píkoa pahúkoti uhá koeti húndaru mítakexeekonomo ne Poûlu híyeuke. Hukínóvoti pahúkea ihaxíkoponoati neko po'ínuhiko húndaru kenó'okea veyóponea Poûlu koane omópea xoko óvohikoku húndaru.

¹¹ Yaneko yóti, apé kôe ne Vúnae xêrerekuke Poûlu yuhó'ixoati. Ká'aye kíxoá:

—Hako píke. Kuteâti koeku keyúhoyi ngoêku yâye yara Njeruzálem, énomonemakamo kíxeaneye keyúhoinonu pítivokonake Róma —kíxoane.

Mani koepékokono Poûlu

¹² Yuponíne ho'úxovone ne jûdeuhiko, ina ítúko koati yuhôti ya iháke Itukó'oviti epemóvoti pahúkopeekonomo ipihóponovokutike enepo níka koane enâpu koêkuti kó'iyevoku ekâti ya koeku âvoyea kaepeka Poûlu.

¹³ Yoko anú'uko koarenta koeti hóyeno ne kixotíneye yûho. ¹⁴ Yane pihónehiko koyúhoponea isóneu xoko tutíhiko sasedóti inuxínoti jûdeuhiko hó'eke yoko po'ínuhiko pahúkoti xapákuke jûdeu. Hara kixóponoa:

—Vitúkone koati yuhôti ya iháke Itukó'oviti vepemóvoti pahúkopeekonomo úti ipihóponokutike enepo níka úti koeku âvoyea kaepeka úti Poûlu. ¹⁵ Kó'oyene, itínoe, koánemaka uhá koêti ne pahúkotihiko yane koati payásoti yúhoikovoku úti, pehúkanoe yemó'u xokóyoke ne pahúkoti uhá koeti húndaru, yepemoâti pahúkinopinoe Poûlu vo'oku kehá'ayinoe yépemo'ikiko, itíkovoti kehá'ati yéxi po'ínuhiko koekúti vo'ókuke. Itea koêkumo kenó'okea ne Poûlu, usó koyêtimo koépeka úti xenékuke tumúneke símea yâye —kíxovokoxoane.

¹⁶ Itea eyékoxxoa xé'a mokexa Poûlu neko isóneunokono eúko. Úkeane pího xoko Poûlu ya xoko óvohikoku húndaru. Urúkovone, ina etó'oko Poûlu uhá koeti kámone. ¹⁷ Yane iháxikoane Poûlu ne pahúkoti póhuti sendu húndaru koane kíxea:

—Yáma ra homoêhou xoko pahúkoti uhá koeti húndaru. Anéye âha koyúhoinoa —kíxoane.

¹⁸ Koáne, evékoane xokóyoke. Yane hara kixo pahúkoti uhá koeti húndaru:

—Enepone iká'aeti Poûlu, iháxikonu epemónuti evéngea ra homoêhou xikóyoke vo'oku ápeyea âha koyúhoinopea —kíxoane.

¹⁹ Yane namúkone vo'u homoêhou ne pahúkoti uhá koeti húndaru. Kali ahíkuxoa motovâti ákoyea po'i kamoâti, ina epemó'ikoa âha koyúhoinoa. ²⁰ Yane hara kíxoane homoêhou:

—Koušokone isóneu ne jûdeuhiko épemeopi pehúki Poúlu yuhoíkovokutike ihârotike nonékuke ne jûdeu pahúkotiya. Itûkovotihikomo kahá'ati éxea po'inu koekúti xokóyoke. ²¹ Itea hako kitipôa, vo'oku xapákuke neko hóyenhiko, anêko itúkoti koati yuhôti ya iháke Itukó'oviti epemóvoti pahúkeekonomo ipihóponovokutike enepo níka koane enâpu koêkuti kó'iyevoku ekâti koeku ávoyea kaepeka Poúlu. Anú'uko koarenta koeti hóyeno kixotíneye yúho. Usokó kóyenhiko koépekea. Poéhane yemó'u pehúki Poúlu yónea yuhoíkovokuti kuxónehiko.

²² Yane ina kixôa pahúkoti uhá koeti húndaru:

—Hako keyuhó'inoa koêkuti xâne yéto'okinu —kíxoane.

Yane pahúkoane pihópea.

Pahukókono ne Poúlu xoko ngovenâdo koéhati Fêli

²³ Yane enepone pahúkoti uhá koeti húndaru, iháxico po'i pi'âti húndaru ainóvoti pahúkoti póhutihiko séndu húndaru. Hara kíxoá:

—Usó íxe pi'âti séndu húndaru, yoko po'i setenta koetihiko ivu'íxoti kámo, koánemaka po'i pi'âti sendu húndaru omoti suíke yonotihiko Sezâreya. Usó íxeixa uhá koeti motovâti ipíhiki ukeâti nove ôra óno ya yóti. ²⁴ Keúsakane kámohiko ivú'emo evo Poúlu. Kétiu'ika kéyonoyi yomâti xokóyoke ne ngovenâdo, enepone Fêli —kíxoane pahúkoti uhá koeti húndaru.

²⁵ Ina yutoxómaka koyuhópeti yonoti xoko Fêli. Hara koe yútoe:

²⁶ “Mbahúkinopi yúndoe, iti Fêli, iti hána'iti teyonéti ngovenâdo. Yúnzoikopi, undi Kalautiu Lízea.

²⁷ “Enepora hóyeno mbáhoenopi, iká'akoa jûdeuhiko. Mani koepékoatine indopónoa, ûndi yoko uhá koeti húndaru mbáhoe. Itea enjoâne ápeyea xunáko ne ponóvoti kixovókuti ya Róma kotíxea ne hóyeno, ngoítovane. ²⁸ Yane vo'oku ngahá'ayea énjea évotikoake jûdeuhiko, mbahúkoane ómeokono ne hóyeno yuhoíkovokutike nonékuke ne pahúkotihiko xapa jûdeu yane koati payásoti yúhoikovoku. ²⁹ Hukinóvoti énjea itúkeovo koekúti ya Ponóvotike Kixovókuti hó'e puínokono, itea haina koekúti maní kutí'inoke koepékokonoti. Muhíkova iká'akeokono, ako omótova. ³⁰ Eyengóxoane ápeyemo he'onó koyêti xenékuke usó koyêtihiko koépekea Poúlu, ombósikoane hú ngíxea mbahúkea xikóyoke. Mbahúkoamaka neko puvâti píheamaka koyúhoponea puínoake xikóyoke. Koékune yúndoe” koéne yútoenoa.

³¹ Yane itúkoa húndaruhiko ne páhoenokono. Ya yóti omóhiko Poúlu yaneko pitivóko koéhati Antipátiride. ³² Yaneko po'ípone káxe, aukopovohiko po'ínuhiko húndaru xoko úkeaku. Poéhane ne húndaruhiko ivu'íxoti kámo ukopóno ómea Poúlu.

³³ Simoné'ehiko ya Sezâreya, poréxoanehiko neko koyuhópeti

xokóyoke ne ngovenâdo koane kuríkeamaka Poûlu xokóyoke.
³⁴ Yuhoíkoane ngovenâdo neko koyuhópeti, ina epêmo Poûlu itukóvotiye poké'e úkeaku xapákuke neko poké'ehiko ítuke Róma. Exoâne itúkeovo íhae Silísea, hara kixo Poûlu:

³⁵ —Enepo simahíka ne puvópiti, ínamo angamókeno yiúho — kíxoane.

Ina pahukôa ómeokono ne Poûlu ika'ákovokutike ya óvokuke nâti, enepone Êrodi, óvokumaka natíxea.

24

Koyúho ne tutíhiko jûdeu évotikoke Poûlu nonékuke Fêli

¹ Singu koe káxe ikénepo, sîmo Sezâreya ne Anániya, enepone koâti payásoti ya uhá koeti sasedóti inuxínoti jûdeu hó'eke. Ápemaka po'ínuhiko teyonéti xapákuke tuti jûdeu, yoko hóyeno koéhati Tétulu, ahúkoti ya koyuhó'iyeatike. Aínovone koyúhote évotikoke Poûlu nonékuke Fêli, enepone ngovenâdo.
² Ihaxíkokono nonekútike ne Poûlu, koyúhone ne Tétulu évotikoake jûdeuhiko. Hara kixo Fêli:

—Iti koati hána'iti teyonéti xapákuke úti. Aínapo yáko yexôa kíxeku netíxi xapákuke úti ákoinoke isukókoti koane ákoinoke aúke'e úhepeko kóyeku úti yara poké'exa úti. Enómaka ítene ítíki poké'exake úti. Koane vo'ókuke ne inámati isoneúti ípihene, énomone kutí'inoke yusikópotine koeku úti, uti jûdeu. ³ Koati iyúseoti kó'iyeaneye ya uhá koeti kixé'eviku koáne ya uhá koeti ípuxovoku iyénonjapa jûdeu, epó'oxo ákomo hunókoku ne víkoro'ixinovopi vo'ókuke. ⁴ Itea ákomo ngá'umaka ra yúnzo mará'inamo ngámamikapi. Embemópiti kémokenoyinu koeku kalihú ngíxea emó'um vo'oku iti hóyeno seánati. ⁵ Véxoá itúkeovo áhati kópoe'akea isóneu xanéhiko ra hóyeno yuhoíkovoti nenékuke. Koêkuti óvoku ítóhineyeya ne jûdeuhiko ya uhá koêti ra kúveu mêum, koati koturíhikoati. Énomonemaka inuxínoa ne xanéhiko poe'âti hókone, enepone iháxoneti nazârenu.
⁶ Ákomaka téya ne témpulu, enepone hána'iti imokóvokuti. Mani apêti úroeya ákoti parexâ Ponóvoti Kixovókuti hó'e úti úrukeova. Yane namúkoane úti. Mani yuhoíkovoti ne hóyeno nonékuke ne Ponóvoti Kixovókuti hó'e úti. ⁷ Itea énomone yaneko mani víka'ákoa, kenó'okinovi Lízea, tuti uhá koeti húndaru, mikukóponoati xoko úti. Koati xúnati hú'uxopeovea.
⁸ Pahúkoamaka Lízea símeahiko yáye xikóyoke ne koyúhote ápeyeva váhere ítuke ra hóyeno. Enepo yepemá'ika râ'a, kemoâtimo xokóyoke uhá koêti ne koekúti yuhó'inopi úti kó'oyene, vévotikoake —kíxoane Tétulu.

⁹ Kúteanemaka koeku yúho po'ínuhiko jûdeu. Aínovomaka koyuhoâti itúkeovo koati kaná'uti kó'iyeaneye.

Sa'ikóva Poûlu yúho ne puvâti

¹⁰ Ina koexépuko vô'u neko ngovenâdo porexoâti ne Poûlu koyúhoyea. Yane hara kixo Fêli ne Poûlu:

—Énjoa enó'iyeané xoénae itíkivo yúhoikovoku úti, uti jûdeu. Énomone kuti'inoke úhepeti inzóneu nzímea nenékuke nza'íkeova ne yunzó'inokono. ¹¹ Motóva éxeokono itúkeovo kaná'uti ra yúnzo ákoyea anú'uka nduse koeti káxe ike nzeópine ya Njeruzálem, yónongu inzáyu'ikoponea Itukó'oviti. Motóvamaka éxeokono kaná'uko ra yúnzo ¹² ákoyeamaka angapa yuho xanéhiko ya hána'iti imokóvokuti, inu'íkonu ne jûdeuhiko. Ákomaka íngatuxa isoneu xanéhiko okópea koêkuti xâne, yusíkoti itúkeovo íhikaxovokuke hó'e jûdeuhiko, áko'o ya kúveu pitivóko. ¹³ Akó'otimaka oxene kouhupu'ikeokono kaná'uko ne yuhómeku ápeyea váhere índuke. ¹⁴ Itea koati ngoyuhó'inopiti nzókea ra íhíkavoti íhanti Kaná'uti Xêne yonópoti xoko Itukó'oviti, enepone koyúhonemekuhiko itúkeovo poe'âti hokonéti. Énomone koéneye nzókea Itukó'oviti, enepone hó'emaka voxúnoekene, uti jûdeu. Ngutípoa uhá koêti ne yutoéti yara Ponóvoti Kixovókuti yútoe Muíse, yoko uhá koeti yútoe porófetahiko, enepone koyúhoti emo'u Itukó'oviti mekúke. ¹⁵ Ápemaka ngúxoixone xoko Itukó'oviti, énjone kousokeovomo, kuteâtimaka kúxonehiko râ'a. Énomone exépukopeamo ne ivokóvoti, enepohikone únati kixoku itúkeovo koánemaka ne pahukóvotihiko. ¹⁶ Énomone ngóxuna'ixinovo, ngaha'âti mbónea ngixoku indúkeovo nonékuke Itukó'oviti koane nonékuke uhá koeti xâne ákoti indúkaheapu.

¹⁷ —Kali enóne ike imbúhikine Njeruzálem ina aungópovoya, omombínoti iyénonjapa jûdeu kali huvó'oxeekonoke ya nókoneke, koane indúkotimaka ingó'iparaxoke Itukó'oviti. ¹⁸ Énomone indúko ya hána'itike imokóvokuti noixónu ne jûdeuhiko íhae Ázea. Yoko nguúsokoane ne nóngone indúkea ngasása'ikopeovo nonékuke Itukó'oviti inúxotike. Epó'oxo ako ho'uxóvoti xâne ya njokóyoke, koane ákomaka okopókokoti. ¹⁹ Enepohikone jûdeu íhae Ázea, mani konokoâti símea nenékuke koyúhoponea évotikonuke eneponi áva índuke ínixonehiko ákoyea aúnati, ²⁰ áko'o itukovo ra jûdeu yáyeke, énomonehiko okoyúhoa áva váhere índuke, ínixone pahúkotihiko xapa jûdeu yaneko yunzoíkokono nonékukehiko yane koati payásoti yúhoikovoku. ²¹ Poéhanemea itukapu vo'ókuke neko hónoti yúnzo yuhoíkovokutike nonékukehiko évondikokono. Vo'oku hara koeti yúnzo yanekôyo: “Anéyem kó'oyene yúnzoikeokono nenékukenoé vo'oku ngutípea exépukopeamo ne ivokóvoti” ngôe —kíxoane Poûlu ne Fêli.

²² Yane vo'oku éxea Fêli koêku ne íhíkavoti íhanti Kaná'uti Xêne yonópoti xoko Itukó'oviti, ixíkopa po'i káxe épemo'ikeokono

ne Poûlu. Ina kixôa Fêli ne Poûlu:

—Enepo síma Lízea, enepone pahúkoti uhá koeti húndaru, ínamo ongoyúho kixékonokumo —kíxoane.

²³ Yane pahúkoa Fêli ne exoti koeku póhuti séndu húndaru itúkinoa koyonoâti ne Poûlu. Pahúkoamaka iyuhii kíxeokono ne Poûlu koane ákoyea itápa simínoa ínikonehiko kousókinoponoati nókone.

Poûlu nonékuke Fêli yoko Ndurúsila

²⁴ Avo áxu'ikene ikénepoke, aúkopovo ne Fêli xaneti yêno, seno jûdeu koéhati Ndurúsila. Yane pahúkoa Fêli iháxikoponoati ne Poûlu. Yane kámokenoyea yúho koyuhó'ino Poûlu koêku ne kutípea Kristu Jesus. ²⁵ Koati koyuhó'inoati Poûlu kónokea pónea kixoku itúkeovo ne xâne, koane éxea sayá'ikopeovo, koane kónokeamaka seópea nonékuke Itukó'oviti yúhoikopeokonomo vo'oku kixoku itúkeovo. Yane yupíhova píkea Fêli. Hara kixo Poûlu:

—Motóva pihépi kó'oyene. Koêkutimo káxe motó'iyevaku, ínamakamo inzaxíkapapi —kíxoane.

²⁶ Yoko koati kuxoâtimaka Fêli ápeyemo tiúketi póneake Poûlu, ésa'i kuríkopea. Énomonemaka kali enó'ino iháxi'ixea Poûlu yúho'ixea.

²⁷ Pí'a xoénae ikéne, ápe ahe'ókopati ne Fêli, hóyeno koéhati Posiu Féstu. Vo'oku kahá'ayea Fêli iyúni'ikea jûdeuhiko, ene ákoino kuríkapa Poûlu. Síkoane óvoheixea ika'ákovokutike.

25

Epemóvo ne Poûlu yúhoikeokonomo xoko koati payásoti nâti

¹ Mopó'a káxe ike itúkopinevo pahúkoti ne Féstu yane poké'e, pihóne Njeruzálem ukeâti Sezâreya. ² Simoné'eya, ina pihinôa tutíhiko sasedóti inuxínoti jûdeu hó'eke, yoko po'ínuhiko payásoti jûdeu koyúhopoinoa évotikoke Poûlu, ³ koane épemo'ixeahiko itúkinoa âha pahúkopea Poûlu Njeruzálem-ke. Yoko ápe isóneu nekôyohiko kóusokeamo koepékoti Poûlu xenékuke épeminoakehiko. ⁴ Ina kixovókoxoa Féstu:

—Sezâreya iká'akokono ne hóyeno. Ákomo ánju'ikene yâye, yonómbokunemakamoya. ⁵ Koêkuti kahá'ati píhea ya xepákukenoe, axénaponu, maka enepo áva váhere ítuke ne hóyeno, yokóyuhoponoane —kíxovokoxoane.

⁶ Itopónone kuteâti oitu, áko'o yehí koeti káxe óvea ne Féstu xapákuke, ina aukópovo ya Sezâreya. Yaneko po'ípone káxe, ivátakone ne Féstu xoko óvoku pahúkoti yuhoíkovokutike, yane ina pahúko veyóponeokono Poûlu. ⁷ Simoné'e Poûlu, yakukú kíxoane jûdeuhiko, enepohikone ukeâti Njeruzálem, koyuhoâti enó'iyea koati váhere ítuke, itea ako veínoake kouhupu'ikea itúkeovo koati kaná'uti ne yúho. ⁸ Ina kôe ne Poûlu sa'ikóva:

—Haina ongopâti ne Ponóvoti Kixovókuti hó'e jûdeuhiko. Ákomaka váherexina índuke ne hána'iti imokóvokuti, koane ako angapa Sêza, enepone koati payásoti natina ûti —koéne.

⁹ Ina kixo Poûlu ne Féstu kaha'âti iyúni'ikea ne jûdeuhiko:

—Kehá'aikopo píhi ya Njeruzálem yíhoikikono njokóyoke vo'ókuke ra koekútihiho?

¹⁰ Ina kixôa Poûlu:

—Xoko Sêza, natina ûti ya Róma, émbemovo yúnzoikeokono. Énomone motókeyea yúnzoikeokono. Ako váhere índukeinoke jûdeuhiko. Yéxoapepo kó'iyeaneye. ¹¹ Eneponi áva ákoti aunáti índuke, itukapu apêti koati hána'iti mbahúnevo évondikokonoke ngoépekeokono, mani usó ngoyêti ngoépekeokono. Itea koeku ákoyea akána'u ne yuhóhiko vo'óngu, ako yusíka iyúni'ikeekonohiko ne jûdeu ngurí'okeekonoahiko. Émbemovo yúnzoikeokono xoko Sêza —kixoane.

¹² Yuhó'ixoane Féstu neko hóyenhiko huvo'óxoati yoko enekoâti ya natíxoku, ina kixo Poûlu

—Keha'ápo itúkeovo xoko Sêza yíhoikokono, énomonemo yéno —kixoane.

Símo Agirípa yoko Mbereníse xoko Féstu

¹³ Kali ye'á koeti káxe ikéne, ina símo ya Sezâreya ne nâti iháxoneti Agirípa. Yoko Mbereníse xáne. Koati yuhoíkoponotihiko Féstu koeku itúkeovo inámati ngovenâdo.

¹⁴ Koeku ókeaya kali ye'á koeti káxe, koyúhoinoa Féstu koêku ne Poûlu. Hara kixoá:

—Anéye hóyeno iká'ae Fêli. Óvaikone ika'ákovokutike ipuhíkopeane Fêli itúkeovo ngovenâdo. ¹⁵ Yaneko mbíheaku ya Njeruzálem, enepone tutíhiko sasedóti inuxínoti jûdeu hó'eke, yóko'omaka ne po'ínuhiko teyonéti xapákuke tuti jûdeuya, koyúhoinonoa ne évotikoke Poûlu. Épemonuhikomaka mbahúkea koépekeokono. ¹⁶ Ina ngixoáhiko ákoyea víxaneye, uti íhae Róma. Ako pahuka uti koépekeokono ne koêkuti kó'iyevoku xáne koeku ávoyea síma xanéhiko yuhoíkovokutike koyúhoyea évotikoake, koane kónokeamaka ápeyeyea ne yuhoíkovoti xapákuke maka omótovane sa'íkeova ne yuhó'inokono. ¹⁷ Koati énomone yaneko símeakuhiko yâye njokóyoke, ako ingá'akarixa. Itea yaneko po'ípone káxe, ivándakone xoko óvoku pahúkoti yane yuhoíkovokutike, koane mbahúkoane ómeokono ne hóyeno.

¹⁸ Ina koyuhóhiko évotikoake, itea ako ápahuina váhere ítuke ne hóyeno kuteâti mbó'okone koyúhoyeahikomo. ¹⁹ Koati koekúti vo'oku hó'e okópinoahiko, ínapoxo vo'oku hóyeno ivokóvotine koéhati Jesus, koyúhone Poûlu itúkeovo ukopeâti xapa ivokóvoti. ²⁰ Akó'oti enjína inzóneu mani ngixoku ngóyuseopea ra koekúti. Yane émbemoa ne hóyeno kahá'ayea yónea ya Njeruzálem yúhoikoponeokonoya vo'ókuke ra koekútihiho

éivotikokonoke. ²¹ Itea kahá'a óvoheixeaneye motovâti itúkeovo xoko Sêza yúhoikoponeokono. Yane mbahúkoa iká'akeovoiko tukú koeti mbahukâ xoko Sêza —kíxoane.

²² Ina kíxo Féstu ne Agirípa:

—Mani ngaha'âtimaka ngámea yúho ne hóyeno —kíxoane.

—Kemoâtimo ihârotike —kíxoane Féstu.

Yuhó'inoa Féstu ne Agirípa yoko xánena

²³ Yaneko po'ípone káxe, úrukovone yuhoíkovoikutike ne Agirípa yoko Mbereníse. Koati iyoyókovotihiko, koane êno teyonéti xánena, enepohikone payásoti húndaru pahúkoti po'ínuhiko húndaru yoko payásotihiko hóyeno yane pitivóko. Yane pahúkoane Féstu veyóponeokono ne Poûlu. ²⁴ Ina kixôa Féstu neko xanéhiko ho'uxóvotiya:

—Iti nâti Agirípa, yoko uhá ketínoe apêti yâyeke, enepora hóyeno neíxone, koati énomone simínonu uhá koeti jûdeuhiko íhae yâye, koánemaka ukeâti Njeruzálem, koyúhoti kónokea koépekeokono. ²⁵ Itea akó'oti íninjone éivotikokonoke mani koépekinokonoke. Yoko vo'oku épemeovo yúhoikeokono xoko Sêza, natina úti, ngoúsokone inzóneu mbahúkeaya.

²⁶ Itea akó'oti ênja mani koeku yúndoe, mbáhoe xoko nâti, “Éha kôe pahúnevo râ'a” koêti. Énomone omínoam yâye nenékukene, ínapoxo nenékuke, iti nâti Agirípa, maka enepo epemá'ikakanane, aváne koekúti motovâti yundóxea vo'ókuke.

²⁷ Vo'oku íninjoa ákoyea aúnati mbahúkea iká'aeti enepo hákotimaka yúndoe koyuhoâti éivotikokonoke ne hóyeno —kíxovokoxoane Féstu.

26

Yuhó Poûlu nonékuke Agirípa

¹ Ina kíxo Poûlu ne Agirípa:

—Motóvane se'íkivoa yúho ne puvópitihiko —kíxoane.

Yane koéxepukone vô'u ne Poûlu koane turíxeovone sa'íkeova yúho ne puvâti. Hara kôe:

² —Koati úhepeti inzóneu kó'oyene koeku mboréxeokono nzímea nenékuke, iti nâti Agirípa, motovâti nza'íkeova uhá koêti ne yuhó jûdeuhiko puvónuti. ³ Ínapoxo koeku yéxi uhá koeti kixoku itúkeovo ne jûdeuhiko, koánemaka ne koekútihiko ákoti akutíkoko isóneunoa yumópínokokoke. Énomone émbeminopi kévesekimo kémokenoyi ra yûnzo.

⁴ —Enepora ngóyeku ya xapákuke iyénonjapa xoko úngeaku koánemaka ya Njeruzálem ukeátine indukóvoiko kalívôno tukú koeti kó'oyene, heú koe jûdeu éxeahiko ngoêku. ⁵ Koati kaná'uti éxeonuhiko ukeátinekene ngalivónoxoiko. Yoko eneponi akahá'ahiko, mani motovâti koyúhoyea ngoêku vo'oku indúkeovo farízeu, enepone koati hokoâti ra hó'e úti, uti

jûdeu. ⁶ Kó'oyene koati vo'oku ngúxone xoko Itukó'oviti, énjone kousokeovomo, yúnzoikinokono. Énomone neko koati emo'úti yuhó'inoa Itukó'oviti ne voxúnoekene ápeyemo. ⁷ Énomonemaka kúxoixo ne nduse koeti iháxakoku viyénoxapa, uti jûdeu. Káxe, yóti kóxuna'ixovoxo ikéneke Itukó'oviti, kaha'âti itóponeamaka. Koati vo'ókuke ra ngúxone xoko Itukó'oviti, énjone kousokeovo, ene koyúhoino ne jûdeuhiko indúkeovo váhere. ⁸ Námea koeti ínixinoa xâne xepákukenoe itúkeovo koati tiú'iti koéxepukoepa Itukó'oviti ne ivokóvoti?

⁹ —Yanekôyoke, íninjoamaka ngónokea xuná'iyexao ongópea ne hokotíhiko Jesus íhae Nazâre. ¹⁰ Énomone indúko ya Njeruzálem. Namungóne koyuhópeti, yútoe tutíhiko sasedóti inuxínoti jûdeu hó'eke, koyúhoti indúkeovo páhoe, êno kasása'iupo Jesus ingá'ae. Enepo koyuhókono kixókonokumo, ámbemaka xapákuke neko xâne koyuhoâti kónokea koépekeokonohiko. ¹¹ Enómaka váhere índukeinoa ya uhá koeti íhikaxovoku hó'e jûdeu. Muhíkova mbahúkoa váherexinoa yúho ne Kristu. Koane vo'oku yupíheovo mbúveahiko, ako malíka yónongu ya pitivókohiko ya po'i poké'e nzopenókexoati.

¹² —Énomonemaka ngahá'a indúkea yanekôyo, mbihínoka ya Ndamásku omondi koyuhópeti itukeinonu tutíhiko sasedóti inuxínoviti hó'eke úti, uti jûdeu. Enepone koyuhópeti, koati koyúhoti indúkeovo páhoehiko indúkea ne itukéti. ¹³ Koeku véngea neko xêne, yoko itumúkotine káxe yanekôyo, apé koéne noínjone, êno xúnati uhapú'iti ukeâti vanúkeke anu'úkoti uhapu'ine káxe. Úhapu'i koéne njêrerekuke koane xêrerekuke njánena. ¹⁴ Heú koe úti víkorohikeovo poké'eke. Ina ngámo emo'úti kixónuti ya yuhóke úti, uti jûdeu: “Saulú, imáko ké'iyivoku. Na koeti váherexino ítikeinonu? Koati itíne okó'okopovo kuteâti kixópovoku vûi óko'okopeovo enepo ixômo akasûrako heú'iti kiri haváva veínokonoke hokúxeokono” kixónune. ¹⁵ Ina ngixôa: “Kuti íti Unaém?” Ina yumopónu Vúnae: “Undi Jesus, enepone váherexinoke íti. ¹⁶ Yexépukapa, xe'ó yákoepo! Ngoútata'ixinovopine kó'oyene vo'oku indukópitinemo ovónje. Keyuhó'inonoatimo xâne ne neíxone njokóyoke kó'oyene, koáne ne íngomumuxeopikeikomo. ¹⁷ Ngoitóvopitimo ya âha kíxeopi ne jûdeuhiko, koánemaka yane âha kíxeopi ne xanéhiko ákoti itukapu jûdeu ya xoko mbahúkopikumo keyúhoyi emó'um. ¹⁸ Yanê'e, imihé'okotimo isóneuhiko koane ipuhíkopeatihikomo hahákutike yonópoti uhapú'itike. Iteôvatimo ne xunako Satánae hokópotimo Itukó'oviti. Ituyôpotinemo pahúnevo, koane itukópovotimo xanena Itukó'oviti, xaneâtimaka ne po'ínuhiko xâne sasa'ípotine vo'oku kutípeonuhiko” kixónune Jesus.

19 —Yoko enepone páhoenonu Jesus indúkea yaneko kóutata'ixinononuku xenékuke, énomone indúko, iti nâti Agirípa. 20 Inúxotike, ngoyúhoinoa ne íhae Ndamásku, koánemaka ne íhae Njeruzálem, yóko'omaka ne íhae uhá koeti poké'exa Njúdeya. Yane ngoyúhoinoamaka ne po'ínuhiko xâne ákoti itukapu jûdeu, enjókoatihiko kónokea ikótivexea isóneuke ne pahúnevo yoko kuríkopea, koane hokópea Itukó'oviti, yoko itúkea únatinoe koekúti kuteâti motókeyea itúkea ne xâne inámapoti kixoku itúkeovo ikéneke Itukó'oviti. 21 Vo'oku kó'iyeaneye ne yûnzo xapákuke xâne, énomone namúkinonu ne jûdeuhiko koeku óveam ya hána'iti imokóvokuti ina kaha'áhiko koépekeonu. 22 Itea vo'oku huvó'oxeonu Itukó'oviti, anéyeingo tukú koeti kó'oyene, ngoyuhó'iyeeati emó'u xapa uhá koeti xâne, kúteanemaka xapákuke ne ákoti apayáso koánemaka xapa payásotihiko. Ako po'i yûnzo ákoti itukápa neko koyúhone porófetahiko koánemaka Muíse ápeyemo. 23 Énomone ne kónokea koítóponeovo kotíveti ne Kristu, koane itúkeovo énomone inuxô exépekopo ukópea xapa ivokóvoti, motovâti kouhapu'ikea viyénoxapa jûdeu, koánemaka po'ínuhiko xâne ákoti itukapu jûdeu.

Tetú kixôa Féstu koyúhoyea ne Poûlu

24 Koêkuiko koyúhoyea ne Poûlu ixómoti sa'ikóva ne yuho puvâti, kóhonokone emó'u ne Féstu tetú kixeâti yúho. Hara kíxo:

—Pipókexovone vo'oku enó'iyea íhikexivo Poulú.

25 Ina yumopâ Poûlu:

—Iti koati hána'iti teyonéti Festú, itea ako ángoeneye kuteâti iséneunonu. Haina undi pepokéxovoti. Ako kalíhuina! Itea enepora yûnzo, aínovo koati kaná'uti emo'úti. Haina yuho xâne pepokéxovoti ra yûnzo. 26 Éxoapepo nâti Agirípa uhá koeti ra koekúti. Ako ongónokoa ámbiku'ixea ongóvo yûnzo'ixea, enjoâti ákoyea ápahuina koekúti yara yûnzo ákoti exâ. Vo'oku ako he'onó ákoe itúkeokono ra koekúti. 27 Iti nâti Agirípa, ako ongónokoa émbemeopi kitípi itúkeovo kaná'uti ne yuho porófetahiko koyúhoti emo'u Itukó'oviti mekúke. Énjoa kitípi — kíxoane Poûlu.

28 Ina kixôa Agirípa:

—Ikítixati iténutimo nzokópea Kristu yara kalihú koeti emo'úti kuteâti yemó'uinonu?

29 Ina yumopâ Poûlu:

—Yusíkoti itúkeovo yara kalihú koeti ngoyúhoyea, áko'o ya umó'iyea, itea ehá'ani kutipasí ké'iyinu ya uhá koeti koekúti, ákoti itukápu ya ingá'akeovo. Haina póhutine íti, itea ehá'animaka kó'iyeaneye ra uhá koeti po'ínuhiko kamokénonuti kó'oyene —kíxoane Poûlu.

Mani kurikópovotine ne Poûlu

³⁰ Yane exépukone nâti, koánemaka ne Fêli, enepone ngovenâdo, yoko Mberenise, koánemaka uhá koeti neko ha'íne ivatáhikotiya. ³¹ Ahikúxopeovonehiko Poûlu, ina exókoko isóneu. Hara koéhiko:

—Ako ítuke ra hóyeno mani koépekinokonoke. Muhíkova iká'akeokono, ákomaka évotikinokonoke —koénehiko.

³² Ina kixôa Agirípa ne Féstu:

—Mani kurikópovotine ne hóyeno eneponi hákoti epemóvo yúhoikeokono xoko Sêza —kíxoane.

27

Pahukókono ne Poûlu ya Róma

¹ Usoné'e visóneunokono vóneamo Ítalea ya hána'iti vatéke, kuríkokonone ne Poûlu koánemaka ne po'ínuhiko iká'aeti xoko hóyeno koéhati Njúliu, kali payásoti húndaru pahúkoti póhuti séndu húndaru. Enepone hóyeno, hane úkea xoko iháxakoku teyonéti húndaru iháxoneti “Húndaruna Sêza”. ² Yane namúkone uti hána'iti vatéke íhae pitivóko koéhati Andaramítu. Yoko koati usó koyétine yónea ne ivú'eti íyeuke pitivókohiko ya poké'exa Ázea ya xe'o mar. Yane pihóne úti. Hane xáne úti Aristáku, íhae Tesálonika, pitivóko ya Masêdonea. ³ Po'ípone káxe, simóne úti ya pitivóko koéhati Sídom. Kóseana Poûlu ne Njúliu. Síkoa noíxoponea ínikonehiko motovâti koušokinohiko Poûlu nókone. ⁴ Vukeáne Sídom, hane véko úti íyeu norte ya kali poké'e iháxoneti Xípere kukúkeke úne. Akó'oti sikâ ihunóvoti vékea vivú'e xoko mani vékoku úti. ⁵ Hunoneâne úti ne Silísea yoko Páfílea, ina símo úti ya Míra, pitivóko ya Lísea. ⁶ Yaneko pitivóko, ínixopono po'i vivú'e ne pahukoâti ne húndaruhiko omo'óviti. Enepone vivú'epo, hane úkea Alíxandiriya. Kene Ítalea yóno. Yane pahúkovine ne pahúkoti húndaruhiko vivú'ixea.

⁷ Kali êno káxe he'oo kóyeya vivú'e koane tiú'iti píhea tumúne, ina hunonêo uti pitivóko koéhati Kinídu. Koati okotumoné kixoti uti ihunóvoti ákoinoke omótova ponó kó'iyea úti xoko mani vékoku úti. Yanê'e vayákukoponovo poixô'oke kali poké'e koéhati Keréta xoko ákoyeaku áxuna ihunóvoti. Hane véko úti hunókokuke émeuxa Keréta, enepone iháxoneti Sáumona. ⁸ He'oo kóye húse'okea uti Keréta tukú koeti pitivóko koéhati Únati Ókokuhiko Ivú'eti. Yoko ako ahika po'i pitivóko koéhati Láseya nê'e.

Koímaiti koane tiú'iti yoneáti

⁹ Vo'oku ko'ókoriyea ne vónea koane enó'iyeeane káxe vévoe, simóvone kaxena tiú'ipe yoneáti ya hána'iti vatéke. Koáhati pi-hotíne ne áyu jûdeuhiko hó'eke, enepone irikóvoti xapa kásati. Yane enékoa Poûlu ne po'ínuhiko úti. ¹⁰ Hara kíxovokoxoa:

—Itínoe hóyeno, íninjoa tiú'iyeamo vónea koane koímaitimo. Enómakamo evónevoti, haina póhutine ya xoko vivú'e koane ínone, itea enómo koeku úti, póhutihiko úti —kíxovokoxoane.

¹¹ Itea enepone pahúkoti húndaruhiko, hane kuvóvoxo isóneunoa únae ivú'eti, koánemaka ne iyonoáti ne hána'iti vatéke. Ako koati itúkoke yuho Poûlu. ¹² Yoko enepone ókoku vivú'e, haina koati únati okokúti ya xapa kaxena kásati yoko ihunóvoti. Énomone xu'ínaino ha'ine úti inixoáti kónokea vukóponea, kahá'atihiko itóponea pitivóko koéhati Feníse motovâti vókeaya xapa kásati. Enepone Feníse, po'í ókoku ivú'eti yane kali poké'e koéhati Keréta. Yoko pi'á kôe ínonexinovoku úkeaku ihâroti. Ápe xoko úkeaku kótuti koánemaka xoko úkeaku kásati.

¹³ Yane turíxovone ápeyea ihunóvoti he'oo koyêti ihúneovo íhae úkeaku kásati. Yoko ikutíxatihiko itopónoatimo neko áha yónea, énomone veyópoinoahiko neko ínati haváva ixikoáti ne vivú'e. Úkeane pího úti. Huse'oo kíxoa vivú'e ne poké'exa Keréta ákoti koati ahíkea. ¹⁴ Avo áxu'ikene vónea, kenó'okone êno xúnati ihunóvoti iháxoneti “Nordeste” ukeáti íyeu Keréta. ¹⁵ Yane koati xúnati amátitikea vivú'e. Ákone víta vévekea xoko mani vâha vékea úti vo'oku xunáko ne ihunóvoti. Énomone sikó kixínoa úti ya koêkuti iyónoaku ihunóvoti. ¹⁶ Yane hane véko úti xoko ákoyeaku áxuna ihunóvoti poixô'oke ya kali poké'e koéhati Kalaûda kukúke úne. Énomone veyópea úti ne kali vatéke híre ne vivú'e. Êno vikó'okorixea ina vitopâ vûrukea vivú'eke. ¹⁷ Vurúkoane, ina ika'ákexoa ahinoêtihiko ya mâreso kotiú'ikoati, puvâti itóhineyea. Vo'oku píkeahikomaka ómeovimo ihunóvoti ya koéhati Siríte, óvoku êno harîri, ene poké'exinoanehiko ne kayápaehiko ihunóvoti iyonoáti ne vivú'e. Yane sikó kíxoanehiko ne vivú'e ya koêkuti iyónoaku ihunóvoti. ¹⁸ Yupíhovo kixó'oviku ne êno xúnati ihunóvoti. Yaneko po'ípone káxe, kûrihikoanehiko ínone ne vivú'e oévoke úne motovâti yapáhiyea. ¹⁹ Yane mopó'apeke káxe, vânahixovane ne ahinoêtihiko huvó'óxoati úti kûrihikea oévoke úne ne po'ínu ípovo vivú'e.

²⁰ Kali ápe káxe ákoyeane naixa uti káxe koane hékerehiko. Ina apémaka neko êno xúnati ihunóvoti xánena úko ito'óviti. Yane ákone kúxa úti víteovomo.

²¹ Yoko enotíne káxe ákoyeane níka ne uhá koeti ivu'íxoati ne ivú'eti. Yane exépakone Poûlu xapákuke uhá koêti, ina kixovókoaxoa:

—Itínoe hóyeno, mani konokoâti kitípinunoe yaneko ngoyuhó'inopinoe ákoyea yúsíka vipúhikea Keréta. Yane áko'oni ra koímaiti koeku úti kó'oyene koáne ra êno vévonevo. ²² Itea kó'oyene injíko'okopinoe ákoyeanoe píke, vo'oku ákomo ápahuina ivokóvoti xapákuke úti. Poéhanemo ra vivú'e evókovo. ²³ Kó'inokeneye ra yunzó'inopinoe, vo'oku yara yóti simónu ánju, ovoxe Itukó'oviti ukeâti vanúke. Yoko énomone nzóko ne Itukó'oviti. Koati undi ovóxe. ²⁴ Hara kixónu ánju páhoenonu: “Poulú, hako píke. Koati konokoâti sími xoko Sêza, enepone koati payásoti nâti. Epó'oxo ya hána'iti seánakopi Itukó'oviti, ákomo ápahuina ivokóvoti xapákuke ne xénena yara iví'e” kixónune. ²⁵ Hákonoekepo píke itínoe hóyeno, vo'oku koati ngutípoti Itukó'oviti kousokeamo kuteâti ne yuhó'inonu. ²⁶ Itea vamatítikokonotikomo xoko kali poké'e kukúke úne —kíxovokoxoane Poûlu.

²⁷ Itopónone pí'âti kúveu lûmingu ákoyea íyuhixavi ne xúnati ihunóvoti koane ákoyea tópi iyónoviku yane mar koéhati Andiriyátiku, pó'okoa ahinoêtihiko yane vivú'e ákoyeane vahika poké'e. Yoko kukúnemea yóti yanekóyo. ²⁸ Ina kurinó'ekohiko mâreso apêti ko'inákoati kirípuhike, ihíxoati upénoko neko úne. Yane éxoanehiko itúkeovo tirintai sei koeti méturu upénoko. Ya kali tumúneke, ihixopahikomaka. Yane itóponoiko vinti seti koeti méturu. ²⁹ Vo'oku píkeahiko ínumeamo mopôti ne vivú'e, kurínó'ekinohiko koaturu koeti ínati haváva ya terékuke ne vivú'e motovâti ókea koáne ákoyeane píha tumúne. Yane épemone hó'e póhutihiko neko xâne ákoyeanemo iká'akarixapu yúponiyea. ³⁰ Enepohikone ahinoêtihiko yane vivú'e, kahá'ane ínixeá oxéne kohó'iyea. Hukínóvoti koévesekeahiko úneke ne kali vatéke, enepone ípíhone kúveuke vivú'e yanekóyo. Koati itúkovotihiko kahá'ati itúkinoá po'ínuhiko haváva ixikoâtimaka ne vivú'e ya nonekútike. ³¹ Yane hara kíxovokoxoa Poûlu ne pahúkoti húndaruhiko koáne ne húndaruhiko páhoe:

—Enepomo hákoti óvo kúveuke vivú'e ne ahinoêtihiko, ákomo itépunoe —kíxovokoxoane.

³² Yane tetúkoane húndaruhiko ne mâreso itopâti neko kali vatéke. Sikó kíxoane iríkeovo úneke.

³³ Kaha'áne yúponiyea, pahúkoa Poûlu uhá koêti neko xâne níkea. Hara kíxovokoxoa:

—Katoze koene káxe ixómoyea kíxoixinoe ákoti nikenôe tukú koeti kó'oyene. ³⁴ Koati mbahukópiti níki vo'oku kox-unákopitinoemo. Yoko péhutinoe, muhíkova póhuti kali híyeu tíuti ákomo évakapu —kíxovokoxoane Poûlu.

³⁵ Uke'éxoa Poûlu koyúhoyea nê'e, veyone páum, ina ikoró'ixinovo Itukó'oviti nonékuke uhá koêti, ina hono'ékexoa koane níkea. ³⁶ Yane úhepepone isóneu uhá koêti neko xâne, ínamaka níkohíko. ³⁷ Yoko duzentu setentai sei koe úti kúveuke

neko hána'iti vatéke. ³⁸ Uke'éxonehiko níkea, kûrihikoane úneke ne tirîku, ínone vivú'e motovâtimaka yapáhiyea ne hána'iti vatéke.

³⁹ Yuponíne, ako éxapana poké'e símoku úti neko ahinoêtihiko. Itea noixoânehiko ápeyea tâki neko úne koane enó'iyea harîri xe'ókuke, ina yuhó'ixokoko oposíkoti kíxoaku iyónea vivú'eya. ⁴⁰ Ina tetukoâhiko ne mâresona ínati havâva ixikoâti ne vivú'e. Yane kurîkoane oévoke úne. Kúxeopamaka ne avekópeti, enepone iyonoâti ne vivú'e koêkuti âha iyónea. Ínamaka koexépukopa ne kayápaeti oveâti nonékuke ne vivú'e motovâti iyóneovi ihunóvoti íyeuke xê'o ne úne. ⁴¹ Itea vitopónoane ne ho'úxopovoku êno harîri oévoke úne, yúhurukovone none vivú'e xapa harîri, itópokonone. Yoko turíxovone itátakexea ne ivú'eti terékuke vo'oku yupíheovo xunáko ovóxokeyeovo ne úne.

⁴² Yane ínixoa húndaruhiko kónokea koépekexea ne iká'aeti, puvâtihiko âraukea koane kohó'iyea. ⁴³ Itea vo'oku kahá'ayea koíteovo Poûlu ne koati payásoti húndaru, ako síka koépekeokonohiko. Yane pahúkoa ne xanéhiko éxoti âraukea inuxó kó'iyeahiko kuríno'ekovo úneke motovâti itóponea movó'iyeku poké'e. ⁴⁴ Kene ne po'ínuhiko xâne, pahúkokono namúkea tâpoa, áko'o itátakexine vivú'e motovâti íteovohiko. Ênomone koéneye uhá kó'iyea itóponea movó'iyeku.

28

Kali poké'e koéhati Maúta kukúke úne

¹ Vitopóvane neko poké'e, ina vexôa itúkeovo Maúta koéha. ² Koati únati kátarakeovi ne ko'óvokutiya. Óxokuxinovi yúku vo'ókuke ne úko yoko kásati. ³ Ápemaka kali noku xelêke, ítixone Poûlu, kûremaka yúkuke. Yane apé koene koéxoe koho'íyeati otuko yúku. Ikokó koéne vo'ókuke Poûlu. ⁴ Noixoâne ko'óvokutihiko íkokeovo vo'ókuke Poûlu, hara kixókokohiko:

—Koatímea koepékoti ra hóyeno. Íteova ne mani yúpuririkeovo, itea kó'oyene ípihóponokonotine kuteâti motókeyea kíxeokono —kixókokonehiko.

⁵ Itea ikátatavo'uxovo ne Poûlu, kurikoâti ne koéxoe yúkuke. Yane ako yuvâti. ⁶ Yoko kúxoane ko'óvokutihiko momó'oxeamo ne vô'u, áko'o hú kó'iyeamo ivókeovo. Xu'ikénene, noixoânehiko ákoyea yuvâti, ípokone isóneunoa. Yane koyuhoâtihiko itúkeovo íhae vanúke ne Poûlu.

⁷ Yoko xêrerekuke neko vóvoheixoku, ápe émeuxa hóyeno koéhati Pûbiliu, enepone pahúkoti yane kali poké'e. Poréxovi ne hóyeno vókea óvokuke kúveu mopo'âti káxe. Koati únati kátarakeovi. ⁸ Yoko ka'aríneti há'a ne Pûbiliu. Ípeke óvo, yuvâti xúnati ihorékoti yoko êno otuko múyo. Ina noixóponoa Poûlu,

yane itúkinoane orásaum koane ípíhone vô'u tutúkuke koitóvati.
⁹ Ikénepoke, heú koe símohikea ne po'i ka'aríneti yane kali poké'e koane koíteovahiko Poûlu. ¹⁰ Koati ênoti íparaxeovike nekôyohiko. Simovóne kaxena pihópea úti, ípihoahiko xoko vivú'e ne uhá koeti nókone úti koêkumo vónea.

Ukopóno ne evo Poûlu yonoti Róma

¹¹ Ya hunókokuke ne mopo'âti kohê vókea yane kali poké'e, namúkopone uti po'i ivú'eti íhae pitivóko koéhati Alíxandiriya. Yoko ókokunemaka yaneko poké'e xapa kaxena kásati. “Hapáparu” íhaxeokono neko hána'iti vatéke, hokópoti íha pi'âti ipunéti, mahi hapáparu, hókone po'íhiko xâne. ¹² Simoné'e úti pitivóko koéhati Sirákusa, mopó'a káxe vókoaya, ¹³ ina vukopónomaka. Yane simóne uti pitivóko koéhati Rêxiu. Poéhapoako káxe ikéne, turíxovone ihúneovo ihunóvoti ukeâti úkeaku kásati. Pí'a káxe vómone ina símo úti pitivóko koéhati Potêyoli. ¹⁴ Yane pitivóko, tokópone uti po'ínuhiko kutípoti Jesus. Épemovihiko vókea xokóyoke kúveu póhuti sêmana. Koáne, vókoaneya. Koatine kóye imókone vitopóno pítivokona Róma. ¹⁵ Yoko eyékoxoane po'ínuhiko úti kutípoti Jesus ya Róma kenó'okeamo úti. Énomone pihíno okótumonexeovi ya ipuxóvokutihiko koéhati Parásana Âpiu yoko Mopo'âti Kavanékuti. Noixoânehiko Poûlu, íkoro'ixinovo Itukó'oviti koane úhepeponeoxo isóneu vo'ókukehiko.

Poûlu ya Róma

¹⁶ Simoné'e úti ya Róma, poréxokono ne Poûlu ápeyea koati óvoku koane éxopea koêku. Itea kóyeane ápeyeamaka húndaruya koyonoâti.

¹⁷ Mopó'a káxe ike símine úti, ítaikoa Poûlu ne payásoti jûdeu íhae Róma simínoa. Hara kíxovokoxoa simonéhikoya:

—Ítínoe iyénonjapa jûdeu, ako váhere índukeinoane ne viyénoxapa jûdeu. Ákomaka angápa ne kixoku itúkeovo ne voxúnoekene kúreinovike. Itea kóyeane ingá'akeokono ya Njeruzálem, koane ngurí'okeokono íhae Róma. ¹⁸ Uke'éxone épemo'ikeonuhiko íhae Róma koêku ra índuke, kahá'ahiko kuríkopeonu, inixoâtilhiko ákoyea váhere índuke mani ngoépekinokonoke. ¹⁹ Itea ako kaha'á íxa viyéno jûdeuhiko nguríkopeokono. Énomone kutí'ino ngonokoâti émbemeovo yúnzoikeovo xoko koati payásoti natina úti, enepone Sêza. Kene haina nzimínoti yâye vo'oku ápeyea váhere ítukehiko ne iyénonjapa jûdeu ânja ngoyúhoyea nonékuke nâti. ²⁰ Inzáxikinopikenoe yâye, ngaha'âti noínjeopi yoko yúnzo'ixeopinoe. Koati vo'ókuke ne kúxoixone úti, uti íhae Izarâe, véxone kousokeovomo, ingá'akinovo yara korénde — kíxovokoxoane.

²¹ Ina kixoáhiko jûdeu iháxiu:

—Ako ápahuina koyuhópeti simo'óviti ukeâti Njúdeya koyuhó'inoviti kêku. Ákomaka viyéno simo'óviti koyuhópoinoviti ápeyea váhere ítike. ²² Itea kóyeane kahá'ayeá kámokenoyea uti iséneu, vo'oku véxoane itúkeovo koati puvonéti ya uhá koeti poké'e ra ho'éti hékone —kíxoanehiko.

Koyúho emo'u Itukó'oviti ne Poûlu ya Róma

²³ Yoko hoénaxohiko káxe ho'úxovopemo. Simovóne neko káxe, êno simôti xoko Poûlu óvokuke. Ukeâti yuponí koêti, tukú kíxoá yóti koyúhoinoahiko Poûlu koeku natíxea Itukó'oviti xapa xâne, kaha'aínoati kutípea Jesus. Hane veínoa ne Ponóvoti Kixovókuti yútoe Muíse, koánemaka ne yútoe porófetahiko koyúhoti emo'u Itukó'oviti mekúke. ²⁴ Ápe ítonehiko Poûlu kutípea vo'oku yuhó'inoa. Kene po'ínuhiko, ako akútípoa.

²⁵ Koeku yumópeokoko ne jûdeuhiko yaneko pihópeaku, hara kíxovokoxoa Poûlu tumúneke pihópeahiko:

—Koati tokopóvoti yúho ne Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti mekúke vo'oku yoxúnoekene. Énomone ne yúho xoko porofeta Izâiya, ²⁶ enepone koêti:

“Yokóyuhopoinoa ra xanéhiko. Hara íxeahiko: ‘Kemoâtinoemo, itea ákomo kalíhuina yéxinoa iséneu ne kémone. Neixoâtimo, itea ákomo kalíhuina iyúseinopi koêku ne neíxone.’ ²⁷ Vo'oku títiu kóyeyea omíxone ra xanéhiko, exexó kixóhiko kêno koane úke. Yane ako ínixone koane kámone. Ákomaka éxina isóneu koêku. Yane ákomaka aúkapapu njokóyoke, koane ákomaka ngaitapahiko” kôe.
Izâiya 6.9-10

²⁸ Ina kixovókoxopamaka Poûlu:

—Ivévaka itúkeovo xapa xâne ákoti itukapu jûdeu omókonomo ra ihíkavoti koyúhoti kixoku koíteovovi Itukó'oviti ya pahúnevo úti, uti xâne. Yoko ivavákoatihikomo nê'e —kíxovokoxoane.

(²⁹ Uke'éxone koyúhoyea ne Poûlu, pihóponehiko ne jûdeu. Yoko kali xúnati yumópeokokohiko koeku pihópea vo'oku kámone.)

Pí'a xoénae iká'akovo ne Poûlu

³⁰ Pí'a xoénae óva Poûlu neko ovokúti alúkaxone, koane ú'uso kóye ivávakea uhá koeti xâne noixóponoati. ³¹ Ako píkone ne Poûlu, koane ákomaka itopâti koyúhoyea koêku ne natíxea Itukó'oviti xapa xâne. Ákomaka itopâti íhikaxea ne ihíkavoti koyúhoti koeku Vúnae Jesus Kristu.

Hunókokune.

RÓMANU

Yútoe Poûlu páhoe xapa kutípoti Jesus íhae Róma

Yaneko yutoxôa Poûlu ra koyuhópeti, pítivokona Koríntu óvo. Ápe isóneu noíxoponea ne hokotíhiko Jesus ya pítivokona Róma, maka káxunakanehiko ikéneke Itukó'oviti. Itea tumúneke píheaya, kuríkoponoiko tiúketi ya Njeruzálem, huvó'oxeokonoke ne kutípotihiko Jesus yane pítivóko, páhoenoa íhae Masédonea. Yutóxinoake Poûlu ra koyuhópeti, kouhápu'ikinoati ne hána'iti isóneunovi Itukó'oviti, uti xâne yara poké'e, yaneko pahukínovi Xe'éxa ivókinovovi. Éxokoamaka Poûlu ne íhae Róma ápeyea isóneu xo'ópeinoahiko.

Xapákuke ne jûdeu hokoti Jesus nóvo, ápe koyúhote kónokea sirkunsidá kó'iyea ne xâne inúxotike, ina yusíka hokópea Jesus. Éxokoa Poûlu ya yútoeke ákoyea ákoeneye. Éxokoamaka itúkeovo vo'oku kúveovo uti Kristu ponópinoVOKE úti nonékuke Itukó'oviti, kutí'inokemakamo vonopâti natíxokuke vanúkeke, kene haina vo'oku vitúkea páhoenovi yútoe Muíse. Yokómopapihi ne yutoéti inuxínoati ne Ngâlata, yútoemaka Poûlu, vo'oku kouhápu'ikinovimaka koêku ne sirkunsidá koêti.

Anéye iháxakexoku kápituluhiko ya koyúhope Rómanu:

- 1.1 yonoti 1.15: turi yútoe Poûlu yuhoíkoti íhae Róma
- 1.16 yonoti 3.20: pahukóvoti nonékuke Itukó'oviti ne uhá koeti xâne, jûdeu koánemaka ákoti itukápa
- 3.21 yonoti 4.25: koítovovi Itukó'oviti yane pahúnevo úti vo'oku kúveovo uti Kristu yoko ítukeinovi ya kuruhúke, kene haína vo'oku sirkunsidá kó'iyea úti, itukovo vo'oku hókea uti yútoe Muíse.
- 5.1 yonoti 8.39: vinamápone xoko Kristu
- 9.1 yonoti 11.36: kotíxoponoa Poûlu ákoyea axú'ina hokoti Kristu xapákuke jûdeu, itea éxoá símeovoikomo káxe hokópeahikomo.
- 12.1 yonoti 15.13: ahá'inoa Itukó'oviti itúkea ne hokoti Jesus
- 15.14 yonoti 16.27: íkopovoPe Poûlu

Turi yútoe

¹ Yundóxinopinoo, undi Poûlu, undi ovoxe Jesus Kristu. Koati undi iháxiu Itukó'oviti koyúhoyea emó'u xapa xâne. Haxákonumaka Itukó'oviti indúkeovo koyuhoâti ra inámati ihíkavoti ítuke. ² Yoko enepora inámati ihíkavoti ukeâti xokóyoke, koyúhoane Itukó'oviti mekúke ápeyeamo. Anêko sasá'itike emó'u xoko yútoe porófeta, enepohikone

koyúhoti emo'u Itukó'oviti mekúke ³ koyuhoâti koêku ne Xe'exa Itukó'oviti. Yoko enepo ikútipasikoponovovi ne Xe'exa Itukó'oviti yaneko símeaku yara kúveu mêum, xapa ámoripono Ndávi, teyonéti nâti mekúke, úkea. ⁴ Koati hána'iti kouhupu'ikeokono itúkeovoxo Xe'exa Itukó'oviti ne Vúnae Jesus Kristu, yaneko exépukopeaku ukópea xapa ivokóvoti ya xunákoke Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti. ⁵ Koati vo'oku ítuke Jesus kóseanayeonu Itukó'oviti, porexónuti indúkeovo ápostulu ya iháke. Koane poréxonumaka ngoyúhoyea emó'u xapa xâne, enepone uhá koeti ákoti itukapu jûdeu, motovâti kúveovo Xe'exa Itukó'oviti koane hokópeamaka. ⁶ Yoko yanêkomaka xapákuke neko po'ínuhiko kuvovâti, itínoe iháxiupo Itukó'oviti hokópea Jesus Kristu. ⁷ Enepora koyuhópeti, mbahúkinoane ne uhá koeti xâne ya pítivokona Róma ákoti omotóva okóvo Itukó'oviti, itínoe iháxiupomaka Itukó'oviti itúkeovo kasása'iupo. Itúkapu hána'itike seánakopi Itukó'oviti, Ha'a úti, yoko Vúnae Jesus Kristu yóvoheixonoe, koánemaka úhepetike isoneûti ukeâti xokóyoke.

Íkoro'ixovo xoko Vúnae ne Poûlu vo'ókuke ne kutípoti Jesus ya Róma

⁸ Inúxotike, ya iháke Jesus Kristu, íngoro'ixovo xoko Itukó'oviti, nguvónone, ve'ókuke, uhá ketínoe. Vo'oku ya uhá koeti kúveu mêum, anêko koyuhoâti kixeku kitípinenoe Kristu. ⁹ Yoko Itukó'oviti, enepone ngurí'okovoke, enepone heru'ó ngíxonemaka omínjone indúkea ítukexeonuke, ngoyuhoâti ra inámati ihíkavoti omínovike Xe'éxa, éxoa ítúkeovo koati kaná'uti ákoyea ânga indúkinopinoe orásaum. ¹⁰ Kóyekune émbemea Itukó'oviti míhe'okinonumo onjéne noínjoponeopi yara koeku kó'oyene, itukapu ahá'inonu. ¹¹ Koati yupihóvotine ngahá'ayea noínjoponeopinone, motovâti omínombi unako kêku ikéneke Itukó'oviti, kuti'inokemo kexunákovoti ikéneke Vúnae koeku nzímea xepákuke. ¹² Hara ngíxo, mani ngahá'ayea kutikokó kó'iyea kóxunakeovo úti ikéneke, koeku ámbeyea xepákukenoe, ngoxunákovoti ikéneke Kristu vo'oku kixeku kívivo Vúnae, koêkumaka kóxunakivo vo'oku ngixoku ngúveova. ¹³ Ngahá'amaka yéxi, itínoe mbo'ínu xoko Vúnae, enó'iyea ngahá'ayea mbíheá xepákuke, itea tukú koeti kó'oyene, ako tópi itopónuti. Mani ngaha'âti ápeyamaka eho ngo'ítukeino Vúnae xepákukenoe, kuteâti koeku ápeyaa xapákuke po'ínuhiko xâne ákoti itukapu jûdeu po'íke ongóponoku. ¹⁴ Vo'oku koati apêti ítukexeonuke Itukó'oviti, nóngone indúkea. Énomone ne ngoyúhoyea emó'u xapákuke uhá koeti xâne. Haina pohúneti xapa xâne hána'iti ihíkaxovoti kuteâti ne ngerêkühiko, itea koánemaka xapa xâne ákoti akutêa. Hainámaka pohúneti xapa xâne ko'éxoneti, itea koánemaka xapa xâne ákoti éxone.

15 Énomone ú'uso ngóyeino ngoyúhoyeamaka ne inámati ihíkavoti ukeâti xoko Itukó'oviti xepákuke, itínoe íhae Róma. 16 Ako ndeína ngoyúhoyea ra inámati ihíkavoti omínovike Jesus, vo'oku koati xunako Itukó'oviti nê'e koíteovo xâne ya pahúnevo, koêkuti kutipoâti. Énomone koéneye xapákuke júdeu inúxotike, koánemaka xapákuke po'ínuhiko xâne ákoti itukápa. 17 Vo'oku yane inámati ihíkavoti íhae xoko Itukó'oviti, kouhupu'ikovo ponópeovi Itukó'oviti nonékuke koeku kúveova úti. Yoko ukeâti tûri tukú koeti hunókokuke, konókoti kúveova úti, kuteâtimaka koeku yutóxeovo emó'uke Itukó'oviti, enepone koêti:

“Enepone xâne ponóvoti nonékuke Itukó'oviti, enepone kuvovâti, itopónoatimo ne inámati apéyeati ákoti hunókoku xoko Itukó'oviti” kôe.

Koati váhere kixoku itúkeovo ne uhá koeti xâne

18 Itea xoko Itukó'oviti vanúkeke úkea ipíhóponeokonokemo ne uhá koeti xâne yara kúveu mêum ákoti teyâ ne kaná'uti kixovókuti íhae xoko Itukó'oviti, koánehikomaka ne xâne vaheréxoti kixoku itúkeovo, enepohikone itopâtimaka ne po'ínuhiko xâne éxea ne kaná'uti kixovókuti íhae xoko Itukó'oviti vo'oku váhere kixoku itúkeovo. 19 Kó'inokeneye, vo'oku enepone kixóvoku Itukó'oviti motovâti éxeokono xapa xâne, ú'uhapu'i kóye vo'oku kouhupu'ikinoanehiko Itukó'oviti ne xanéhiko yara kúveu mêum. 20 Enepone kixóvoku Itukó'oviti ákoti inixoâti, kuteâti ákoyea uké'eyeaku xunáko, koane itúkeova ne hána'iti teyonéti Itukó'oviti, koati iyúseoti ukeátine inâ apé ra mêum, vo'ókuke ne uhá koeti koekúti ítuke vo'u Itukó'oviti. Énomone ákoino pó'onexeovoke xanéhiko nonékuke Itukó'oviti. 21 Éxoahiko ápeyea Itukó'oviti, itea ako téyahiko, kuteâti mani nókone kíxeokono koeku itúkeova ne koati kaná'uti Itukó'oviti. Ákomaka íkara'ixinapahiko, itea hahakú koénehiko isóneu vo'oku aínovo koekúti ákoti itóponone ovêa isóneuke. 22 Vo'oku íkutixapeovohiko ko'éxoneti, énomone itúkinovo xâne ákoti isóneu. 23 Ya koêkuni kahána'ikea ne êno hána'iti ihayú'iuti Itukó'oviti ákoti hunókoku, ainovó koene ipunéti, okovo xâne vekotimo pevótike iháyu'iko, yoko ipunéti okovo hó'openo ôti, koane okovo po'ínuhiko hó'openo koaturu koeti hêve, yoko hó'openo há koêti poké'eke yoneâti hûra. 24 Vo'oku kixóvokuhiko, síkoane Itukó'oviti koésayu'ixopeovohiko yane itúkea váhere âha itúkea, koane ikópiti'ikopeokoko, koane kóteyokeokoko múyo yane váhere kixókokokuhiko. 25 Koati kurikoâtihiko hókea ne kaná'uti kixovókuti íhae xoko Itukó'oviti, hokópoti kixovókuti ákoti akaná'u. Ainovó koe koéxokeye Itukó'oviti hokópohiko, koane énomone iháyu'iko ya koêkuni itúkeovo Itukó'oviti iháyu'iko, poéhane itukóvo pahúkoti apé kó'iyea uhá koeti koekúti,

poéhanemaka motokêa iháyu'ikeokono ákotinemo hunókoku. Énomoneoxo ákoyeneye.

²⁶ Vo'oku kó'iyeaneye kixoku itúkeovo ne xanéhiko yara kúveu mêum, sikó kixoane Itukó'oviti itúkea váhere úhepune mûyo, koeku koésayu'ixeahiko kixoku itúkeovo ikoyénoxopovokokoti. Vo'oku muhíkinova ne senóhiko xapákuke, ya koêkuni itúkeovo hóyeno ko'íma, kuteâti kixoku itúkeovo uhá koeti ko'ímati, kópoe'akoa ne kixoku itúkeovohiko, iko'ímaxopovotine po'i sêno.

²⁷ Kúteanemaka kixoku itúkeovo ne hóyenhiko. Enepone kóyenoyea sêno kuteâti kixoku itúkeovo uhá koeti koyénoti, kurí kixoanehiko. Ainovó koéne po'i hóyeno oyókopone, koane kóyenopeekokohiko. Koati yupihóvotine ikópiti'ikopeokoko koeku ikóyenochopeovokoko. Yoko koati motokeâti nekôyohiko namúkoepa koxé'ukene ne ehopo ítuke, ésa'i ne váhere kixoku itúkeovo.

²⁸ Enepone xanéhiko yara kúveu mêum, vo'oku ínixeá ákoyea itúkovo ne éxea Itukó'oviti, sikó kixoane Itukó'oviti hókea ne váhere isóneu, koane itúkea koekúti mani ákoti omotóva itúkeokono. ²⁹ Ainovo xâne itúkutihiko uhá koeti kó'iyevoku váhere kixovókuti, vahehéxinoatimaka ítuke ne po'ínuhiko xâne. Koatíhikomaka ipupákinoti isóneu kahá'ayea tiúketi, koane áhatimaka váherexea ítuke yoko poé'aino isóneu po'ínuhiko xâne vo'oku iyókeova ítukevo. Koatíhikomaka koépekenati, koane áhatimaka okópea po'ínuhiko xâne, koane semékekexea. Koati úhepetinoahikomaka itúkea váhere, koane itúkea xêti po'ínuhiko xâne itukóheyeati koêku, ³⁰ koane ikópiti'ikeamaka íha. Koatíhikomaka puvoti Itukó'oviti, koane kapayásokinovokokoti. Koati ikútixapovotihikomaka únati ya po'ínuhiko xâne, koane áhati iháyu'ikopeovo. Ákomaka tópi kixoku isóneu kahá'ayea itúkea váhere. Ákohikomaka akútipó há'a yoko êno. ³¹ Ainovohikomaka xâne ákoti isóneu. Ákomaka kaúsaka emó'u enepo apê yúho. Ako ápahuina xâne ítupa'ikonehiko, muhíkinova koati êno yoko há'a. Koati ákoti xâne kóseanane. ³² Upánini exo yuho Itukó'oviti motókeyea yonópea ipihóponovokutike ne xâne koetíneye ítuke, itea kóyeane váherexeahiko ítuke. Haina póhutine, itea ínixeahikomaka unáko ne po'ínuhiko xâne koetíneye kixoku itúkeovo.

2

Aínovo pahukóvoti, jûdeuhiko koánemaka ne po'ínuhiko xâne

¹ Énomone ngó'ino: Iti húketi isóneuno po'ínuhiko xâne, ínixeâti ákoyea aúnati, neíxapu. Yusíkoti itíkivo ákoti apayáso, áko'o koati teyonéti, kóyeane ákoyeamo pé'onexivoke nonékuke Itukó'oviti. Vo'oku koeku kó'iyeaneye iséneuno po'ínuhiko xâne, koati kixepóvoti, koati keyuhópovotimaka ákoyea yaúnati

vo'oku ápemaka ítike kuteâti ne ínixene ákoyea aúmati xoko po'ínuhiko xâne. ² Véxoa ítúkeovo koati ponóvoti ne Itukó'oviti enepomo ipihápana xâne vaheréxoti kixoku ítúkeovo. ³ Koeku ínixi ákoyea aúmati ne xâne koetíneye pahúnevo, ápeikopo oxéne ítivoamo ne ipíhoponope Itukó'oviti koeku ítíkimaka koekútihiko kuteâti? ⁴ Áko'o, kó'inokenemeaye iséneuno po'ínuhiko xâne vo'oku ákoyea ítíkoake ne êno hána'iti seánakovi Itukó'oviti ákoti imaíkinapu xâne koane ákoti imáxapuvi. Ákoikopo yéxa ítúkeovo koseánapiti Itukó'oviti vo'oku kahá'ainopi ikétivexi iséneuke koane kiríkopi váhere kixeku ítíkivo? ⁵ Itea koeku ítíkivo xâne koati tiú'iti omíxone koane ákoyeamaka ikétivexa iséneuke ne váhere ítike, inamá'axone kuri'úxovo ne metókeinoke ipíheponikonomo yaneko káxe simapúne ipíhoponope Itukó'oviti, enepo kauhápu'ikakanane ne koati ponóvoti kíxoaku ipíhoponea ne xâne pahukóvoti. ⁶ Vo'oku hane exôa kíxoakumo Itukó'oviti yuhaíkapane ne póhutihiko xâne, enepone kixoku ítúkeovo yâye yara poké'e. ⁷ Porexôatimo Itukó'oviti ne inámati apéyeati ákotinemo hunókoaku xoko xâne ixómotihiko koxuná'ixovo ítúkea únati, enepohikone kaha'átimaka ítóponea ne êno yupihóvoti unako koépokumo ya xoko Itukó'oviti yoko kahána'ikeekonomo ya xokóyoke ákotinemo uké'eyeaku. ⁸ Itea enepohikone xâne póhutine unako koêku yúíxovo, ákoti akutípoa ne kaná'uti kixovókuti íhae xoko Itukó'oviti, koane áhatimaka vaherexea kixoku ítúkeovo, kotívetimo kíxoaku Itukó'oviti ipihápananehiko. ⁹ Koati kotívetimo koêku epó'oxo koati hána'itimo tiveko kixókonoku ne uhá koeti xâne ítúkoti váhere. Énomonemo koéneye inúxotike xapa júdeu, koánemaka xapa uhá koeti po'i kó'iyevoku xâne. ¹⁰ Itea enepohikone xâne ítúkoti únati, yupihóvotimo unako koépoku xoko Itukó'oviti, koane kahaná'ikokonotimo ya xokóyoke, yoko hána'itimakamo úhepeko isóneu ukeâti xoko Vúnae. Koati énomonemo koéneye inúxotike xapa júdeu, koánemaka xapa uhá koeti po'i kó'iyevoku xâne, ¹¹ vo'oku nonékuke Itukó'oviti kutíkokone uhá koeti xâne.

¹² Yanê'e, uhá koeti xâne ítúkoti váhere ákoti exâ koêku ne yutoéti yane Ponóvoti Kixovókuti yútoe Muíse, ákomakamo veínakana neko yutoéti yúhoikopeokono, pahukápanane ipihóponovokutike. Kene uhá koeti xâne ítúkoti váhere exoâti ne yutoéti yane Ponóvoti Kixovókuti, koati énomonemo veínokono yuhaíkapakanane. ¹³ Vo'oku haina xâne pohúneti kamokenó kixoâti ne yutoéti ya Ponóvoti Kixovókuti yútoe Muíse ponopóvo nonékuke Itukó'oviti, itea koati xâne itukoâti ne ponopóvo nonékuke. ¹⁴ Enepone po'ínuhiko xâne ákoti itukapu júdeu, ákoti exâ ne Ponóvoti Kixovókuti yútoe Muíse, enepo eopáhiko ya xokóyoke kónokea pónea kixoku ítúkeovo,

kuteâtimaka koêku ne páhoenokono xâne itúkea yane Ponóvoti Kixovókuti, yusíkoti ákoyea éxa neko yútoe Muíse, itea kóyeane kutí kó'iyea apêti xokóyoke, vo'oku eópea ya xokóyoke kónokea pónea kixoku itúkeovo. ¹⁵ Yane enepone isóneu ápeyea ponóvoti koekúti nókone itúkea, kutí kó'inoa ne yutoéti yane Ponóvoti Kixovókuti yútoe Muíse. Iyúseo kó'iyeaneye vo'ókuke neko isóneu kónokea pónea kixoku itúkeovo. Epó'oxo éxoá ya xokóyokene enepo pahukóvo koánemaka tokopóvo ítuke. ¹⁶ Yoko énomonemakamo koéneye yaneko káxe enepo parexâne Itukó'oviti ne Kristu Jesus éxokopea yonópoku ne xanéhiko vo'oku kixoku itúkeovohiko, koánemaka vo'oku kixoku ko'ísoneuveya ákoti po'i exoâti, kuteâtimaka koêku yane inámati ihíkavoti ukeâti xoko Itukó'oviti ngoyúhone xapa xâne.

Ako pó'onexeovoke ne jûdeuhiko nonékuke Itukó'oviti

¹⁷ Itínoe jûdeu, koati kixoâtinoe itúkeovo vo'oku hé'e, enepone Ponóvoti Kixovókuti yútoe Muíse, ápeinoke sesá'iko nonékuke Itukó'oviti. Koatímaka yéyexovope ne héki Itukó'oviti, ¹⁸ koane yéxi ahá'inopi Itukó'oviti, koánemaka ne koati únatinoe kixovókuti íhikaxopike ne Ponóvoti Kixovókuti yútoe Muíse. ¹⁹ Koatímaka inixépovoti itíkivonoe hirikoâti ponóvotike xêne ne xâne kutí koeti komítiti, koane keuhápu'ikoti xâne ovoti hahákutike. ²⁰ Itínoemaka ihíkaxoati emo'u Itukó'oviti ne xâne ákoti éxoneya, koáne ne inámatiko xâne, vo'oku ápeyea xepákuke ne Ponóvoti Kixovókuti yútoe Muíse, poéheve ne exóneti koáne ne kaná'uti kixovókuti íhae xoko Itukó'oviti. ²¹ Iti ihíkaxoti po'ínuhiko xâne, mani kenokoâti ihikexopivoa inúxotike ne ihíkavoti íhikexone. Iti ihíkaxoti po'ínuhiko xâne ákoyea améxa, hainá'ikopomea itíkoti kuteâti nê'e? ²² Keyúhoinomaka po'ínuhiko xâne ákoyea yusíka kapíneyea xâne ákoti itukapu koati múxone. Kene íti, hainá'ikopomea itíkoti kuteâti nê'e? Koati ketirínateoxo ne hokonéti, ítuke vo'u xâne ákoti itukápa ne koati kaná'uti Itukó'oviti. Itea peréxomea Itukó'oviti nékone peréxi? áko'o kutí koe yoméxoti mani kîrepino Itukó'oviti. ²³ Iti itukoâti éyexovope yéxi ne Ponóvoti Kixovókuti yútoe Muíse, hainá'ikopomea itíne kutí'inoke koyuhókonoti ákoyea aúnnati ne ítuke Itukó'oviti vo'oku ápeyea váhere ítike ákoti hakâ ne páhoenovi Ponóvoti Kixovókuti vitúkea? ²⁴ Énomonemaka kuteâti koêku ne yutoéti emó'uke Itukó'oviti, koêti:

“Vo'oku váhere ítikenoe, koémoke'ekono ne iha Itukó'oviti xapákuke ne po'ínuhiko xâne ákoti itukapu jûdeu” koêti.

²⁵ Enepone hénaxovope itíkivo xanena Itukó'oviti yane sirkunsidá ké'iyi, itínoe jûdeu, koati apêti itópoinopike enepo itikâ ne páhoenovi Ponóvoti Kixovókuti vitúkea yane yútoe Muíse. Itea enepo hákoti itikôa, ákone itópoinopike sirkunsidá ké'iyi, epó'oxo kutí ketímo xâne ákoti sirkunsidá akôe,

enepohikone ákoti ne hoénaxovope itúkeovo xanena Itukó'oviti koxé'uke. ²⁶ Kene ne xâne ákoti itukapu jûdeu, enepohikone ákoti sirkunsidá akôe, enepo itukâ kuteâti ne yutoéti yane Ponóvoti Kixovókuti yútoe Muíse, hainá'ikopo kutipasí koâti ne xâne apêti hoénaxovope koxé'uke itúkeovo xanena Itukó'oviti, enepone sirkunsidá koêti? Hainâra koéneye. ²⁷ Epó'oxo enepohikone xâne ákoti itukapu jûdeu, ákotihiko sirkunsidá akôe, itukovo énomonehiko itukôa kuteâti ne yutoéti yane Ponóvoti Kixovókuti yútoe Muíse, yane koati kouhápu'ikotihiko itíkivo pahukóvoti, itínoe jûdeu. Vo'oku upánini ápeyea hé'e, enepone yútoe Muíse, koane upánini itíkivo xâne sirkunsidá koêti, itea kóyeane itíkivo pahukóvoti vo'oku ákoyea itíka neko páhoenopi itíki yútoeke Muíse. ²⁸ Vo'oku enepone koati kaná'uti itúkeovo jûdeu ne xâne, haína koxé'uke óva. Koáne ne koati kaná'uti sirkunsidá kó'iyea ne xâne, hainámaka mótokike óva. ²⁹ Itea enepone itúkeovo koati kaná'uti jûdeu ne xâne, hane exôa oveâti isóneuke. Kúteanemaka koêku ne koati kaná'uti sirkunsidá kó'iyea ne xâne, koati isóneukemaka óva, koekúti itúkinoake Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti, kene haina koxé'uke óvo ne hoénaxovope itúkeovo xanena Itukó'oviti kuteâti koêku yane yútoe Muíse. Yoko enepone xâne koetíneye ne sirkunsidá kó'iyea, Itukó'oviti koyuhó'iyeamo unako koêku kene haina xoko xâne yara kúveu mêum úkea ne iháyu'ikeokono.

3

¹ Koeku kó'iyeaneye, unatíneikopomea koeku jûdeu ya po'ínuhiko xâne? áko'o ápeikopomea itópoinoake sirkunsidá kó'iyeahiko? koetímeamo isóneu po'i xâne. ² Êm, koati hána'iti itópoinoake, koane ákomaka tîpi koeku kó'inokeneye. Vo'oku énomonehiko itukóvo inúxoti íkamoake Itukó'oviti emó'u. ³ Kene ne jûdeuhiko ákoti akutípoa? Hainámea vo'oku ákoyea akútipoahiko, ákoinoke oxéne kousokeovo neko yuhó'inoahiko Itukó'oviti? koetímeamo isóneunoa po'i xâne. ⁴ Ako kalíhuina. Yusíkoti itúkeovo semékenovo'iti ne uhá koeti xâne, itea ako ákoeneye ne Itukó'oviti. Koati kaná'uti ne yûho, kuteâtimaka kó'iyea emó'uke Itukó'oviti, enepone koêti:

“Maka iyúseane itíkivo koati ponóvoti ya uhá koeti yîhu, koane aûrapu'inemaka itúkeovo koati sasá'iti ne ítike enepo áva inixoâti poé'ayea ne itíkivo” koêti. *Sâramu 51.4*

⁵ Itea itukovo vo'oku pahúnevo úti inamá'axoinoke urapú'i itúkeovo koati ponóvoti kixoku itúkeovo ne Itukó'oviti, namo koéneikopoye? Ákonimea itúkapu koati pahukóvoti ne Itukó'oviti enepo ipihápanavi? (Yoko enepora yûnzó, koati kuteâti kó'ísonuuya úti, uti xâne ákoti ponóvoku isóneu.) ⁶ Ako kalíhuina kó'iyeaneye. Eneponi akoéneye, ákoni oxéne yúhoikopeovimo ne Itukó'oviti vo'oku kixoku vitúkeovo.

7 Itukovo inamá'axoti iyusêo itípanevo Itukó'oviti koane itúkeovo koati êno hána'iti ihayú'iuti vo'oku nzemékekexea, yusíkoikopo ipíhóponeonu vo'ókuke? koetímeamo isóneunoa po'i xâne. 8 Eneponi akoéneye, mani motovâti kó'iyea úti: "Vitúkaikopo váhere maka iyúseaneoxo sasá'iko ne Itukó'oviti" mani koêti úti. Yoko koati énomone koéneye yúho ne itukóheotihiko ngoêku, koyúhoti kó'iyeaneye ne yúnzo xapa xâne. Enepohikone xâne koetíneye yúho, koati motokeâtimo ne kixókonoku ipihápananehiko Itukó'oviti.

Pahukóvoti ne uhá koeti xâne nonékuke Itukó'oviti

9 Ná'ikopomo kó'eye visóneunoa râ'a? Utí'ikopo unatí koêku, uti jûdeu, ya po'ínuhiko xâne ákoti itukapu jûdeu? Ako kalíhuina, vo'oku énjokopeanenoe yara yúndoe itúkeovo pahukóvoti ne uhá koeti xâne, jûdeuhiko koánemaka xâne ákoti itukápa, 10 kuteâtimaka kó'iyea ne yutoéti ya emó'uke Itukó'oviti, enepone koêti:

"Ako xâne ponóvoti nonékuke Itukó'oviti. Ako ápahuina xâne koetíneye nonékuke. 11 Ákomaka xâne iyukínovati isóneu ne kaná'uti kixovókuti. Ákomaka oposíkoati ahí'okeova ne Itukó'oviti. 12 Itávohikone uhá koêti. Uhá koénehikomaka koésayu'ixopeovo. Ako xâne únati ítuke nonékuke Itukó'oviti. Ako ápahuina xâne koetíneye ítuke nonékuke." *Sâramu 14.1-3*

13 "Enepone emó'u ipuhíkeati pahákukehiko, aínovo ákoti aunátí, kuteâti koeku hehé'iyea ihópune imuyúkoti ukeâti ekóxovokuke enepo imihé'oko. Koatíhiko semékenovo'iti yoko aúpu'ikenati. Enepone yuhóhiko, kutí koe vénenuna koati ipúhokovoti koéxoe." *Sâramu 5.9; 140.3*

14 "Koatíhikomaka íhakenati, epó'oxo aínovo koati kotíveti emó'úti koyúho." *Sâramu 10.7*

15 "Kene hêve, ú'uso kóyemaka píhea xoko motovâti óko'okea koane koépekea. 16 Koêkuti vékoku, poéhane koésayu'ixea koeku po'ínuhiko xâne koane omínoa kotíveti koekúti. 17 Ákohiko exa óvoheixea kásatike isoneûti. Poéhane ipúhonevo yoko púvea po'i xâne éxo." *Izâiya 59.7-8*

18 "Ákohikomaka teya Itukó'oviti" kôe. *Sâramu 36.1*

19 Yoko uhá koêti ne yutoéti ovâti ne Ponóvoti Kixovókuti emó'uke Itukó'oviti, véxoá itúkeovo xâne hokoâti neko yutoéti kíxo. Ákoikopo ápahuina xâne apêti pó'onexeovo ke nonékuke neko yutoéti. Aínovo koati motokeâti ipíhóponeokono. 20 Iyúseoneikopo ákoyea ápahuina xâne ponóvoti nonékuke Itukó'oviti vo'oku ítone itúkea, koeku hókea neko yutoéti Ponóvotike Kixovókuti emó'uke Itukó'oviti, vo'oku énomone exóko xâne itúkeovo pahukóvotihiko.

Vo'oku kúveovo uti Kristu, koítovovi Itukó'oviti yane pahúnevo úti

²¹ Itea kouhapu'ikoane Itukó'oviti kíxoaku ponópea ne xanéhiko, ákoti itukapu vo'oku hókeahiko ne Ponóvoti Kixovókuti yútoe Muíse. Yoko koyúhoamaka Muíse koane po'ínuhiko porófeta mekúke koêku ra koekúti ya yútoekéhiko. ²² Énomone ne kíxoaku Itukó'oviti ponópea ne xâne nonékuke vo'oku kúveovohiko Jesus Kristu. Yoko énomone koéneye xoko uhá koeti koêkuti xâne kuvovâti, vo'oku ako poé'aku xâne nonékuke Itukó'oviti, kutíkokone uhá koêti. ²³ Koati pahukóvoti ne uhá koeti xâne koane kónokea ne êno hána'iti ihayú'iuti itípanevo Itukó'oviti xokóyoke. ²⁴ Itea poréxoá Itukó'oviti ponópeovo ne xâne nonékuke ya hána'iti seánakoa, ákotimaka ésa'ixoake, vo'oku kixó'oviku Kristu Jesus koíteovovi ya pahúnevo úti. ²⁵ Koati Kristu itukóvo noívokoe Itukó'oviti óvokeovo itína kuruhúke, koane poréxoepa ésa'i itúyopea pahúnevo úti. Yoko poéhane kutípea úti konokóvo. Kixínoakeneye Itukó'oviti, koati kouhápui'ikoati póneovo ne kixoku itúkeovo yaneko koseána xanéhiko pahukóvoti yanekôyoke enepo akô'o ipihápana. ²⁶ Kene kó'oyene vo'ókumaka ítukeinovi Kristu, kouhapu'ikoamaka póneovo ne kixoku itúkeovo. Énomone kutí'inoke iyúseoti itúkeovo koati ponóvoti, koane itúkeovo énomonemaka ponopâ ne xanéhiko kuvóvoti Jesus.

²⁷ Ápeikopo oxene xâne iháyu'ikopeovo nonékuke Itukó'oviti? Ako kalíhuina. Koatímea vo'ókuke ne Ponóvoti Kixovókuti yútoe Muíse kó'inokeneye? Áko'o, háina vo'ókuke nê'e, itea koati vo'ókuke po'i Ponóvoti Kixovókuti, enepone kixó'oviku Itukó'oviti ponopó'oviti vo'oku kúveovo uti Kristu. ²⁸ Noíxoaneikopo úti itúkeovo vo'oku kúveovo Kristu ne xâne ponópinovo nonékuke Itukó'oviti, kene haina vo'oku itúkea páhoenoa Ponóvoti Kixovókuti yútoe Muíse. ²⁹ Enepone Itukó'oviti, poéhanemea jûdeuhiko itukoa kuvóvone? Hainá'ikopomaka kuvóvone po'ínumaka xâne ákoti itukapu jûdeu? Hainâra, koatímaka kuvóvone xanéhiko ákoti itukapu jûdeu. ³⁰ Vo'oku ako apí'a ne Itukó'oviti. Poéhaxo, yoko énomone ponopâ ne jûdeuhiko, enepohikone sirkunsidá koêti vo'oku kúveova. Énomonemaka ponopâ ne po'ínumaka xâne ákoti itukapu jûdeu, enepohikone ákoti sirkunsidá akôe, koêkumaka itúkeovo kuvovâti. ³¹ Ávaina hako inixôa po'ínuhiko xâne kuti kó'iyea ákotine itúkovo ne Ponóvoti Kixovókuti yútoe Muíse, vo'oku koyúhoyea úti kónokea itúkeovo Kristu kuvóvo úti. Ako kalíhuina! Itea vo'oku kúveovo uti Kristu, koati énomone kutí'inoke vikaná'uxoati vitúkea páhoenovi vitúkea ne Ponóvoti Kixovókuti yútoe Muíse.

4

Koati vo'oku kúveovo Itukó'oviti ponínovo ne Âbraum

¹ Enepone voxú'ikene Âbraum, uti jûdeu, ná'ikopo kó'eye yuho ûti vo'oku itóponone ikéneke Itukó'oviti? ² Eneponi itukapu vo'oku kixoku itúkeovo ponínovo ne Âbraum, mani apêti oxéne iháyu'ikopeovo, itea ako ákoeneye nonékuke Itukó'oviti. ³ Vo'oku hara kôe ya emó'uke Itukó'oviti vo'ókuke: “Koati kuvóvoti Itukó'oviti ne Âbraum ínixinoake Itukó'oviti itúkeovo ponóvoti nonékuke” kôe. ⁴ Enepone xâne ko'ítuketi, koati apêti námoepo. Haina ípara ne námoepo, itea koati konokoâti namúkea ne ésa'i ko'ítukeyea. ⁵ Kene enepone xâne ákoti oko'ítuke itea kuvóvoti Itukó'oviti, poéhane motovâ ponópea xâne pahukóvoti, énomone ínixo Itukó'oviti itúkeovo ponóvoti nonékuke vo'oku kúveova. ⁶ Yoko énomonemaka koéneye yuho Ndávi mekúke enepo koyuhôa itúkeovo koati únati koêku ne xâne ínixone Itukó'oviti ponópeovo nonékuke ákoti itukapu vo'oku ítone itúkea. ⁷ Yoko énomone ne emo'úti koêti:

“Koati únati koêku ne xâne ituyôpotine váhere ítuke, enepohiko-makane sasa'ípotine pahúnevo. ⁸ Koati únati koêku ne xâne ínixone Itukó'oviti ákoyeane okónoko ipíhoponeokono vo'oku pahúnevo” koêti. *Sáramu 32.1-2*

⁹ Enepone xâne únati koeku nonékuke Itukó'oviti, kutíyaneikopo? Poéhanemea jûdeu, enepohikone sirkunsidá koêti apêti hoénaxovope koxé'uke itúkeovo xanena Itukó'oviti? áko'o, po'ímaka xâne ákoti itukapu jûdeu, ákotimaka sirkunsidá akôe. Vo'oku ínati ngoyuhoâmeku koêku ra yutoéti emó'uke Itukó'oviti koêti: “Vo'oku kúveovo Itukó'oviti ne Âbraum, ínixinoake Itukó'oviti itúkeovo ponóvoti nonékuke” koêti.

¹⁰ Ná'ikopo kixóvoye ne Âbraum inixôa Itukó'oviti itúkeovo ponóvoti nonékuke? Sirkunsidá koéne yanekôyoke? áko'o ávo. Koati énomone yaneko káxehiko avô'o ne sirkunsidá kó'iyea xâne. Koati ávoti sirkunsidá akôe ne Âbraum yanekôyoke.

¹¹ Enepo sirkunsidá kó'inoke ne Âbraum ikénepoke, koati hoénaxovope itúkeovone ponóvoti nonékuke Itukó'oviti vo'oku kúveova. Enepone kúveovo Itukó'oviti inuxô ina sirkunsidá kôe. Énomone koéneye motovâti itúkeovo Âbraum itukóvo turi uhá koeti po'ínuhiko kuvóvoti Itukó'oviti, upánini ákoyeahiko sirkunsidá ákoe, motovâtimaka ínixekonohiko itúkeovo ponóvoti nonékuke Itukó'oviti. ¹² Koáne énomonemaka itukóvo úkeaku ne xâne sirkunsidá koêti. Itea enepohikone sirkunsidá koêti ngíxone, haína ne xâne pohúneti apêti koxé'uke hoénaxovope itúkeovo xanena Itukó'oviti, itea enepone koati kaná'uti sirkunsidá koêti, énomone ne xâne kuvóvoti Itukó'oviti kuteâti kíxoaku Âbraum kúveova yaneko

avô'o sirkunsidá akôe. Yoko koati kaná'uti itúkeovo ha'a ûti ne Âbraum koeku kúveovomaka uti Itukó'oviti.

Vo'oku kúveova Âbraum, énomone kouésokinoa Itukó'oviti yuhó'inoa

¹³ Haina vo'oku hókeahiko Ponóvoti Kixovókuti yútoe Muíse ne Âbraum yoko amósenopono, itúkinao Itukó'oviti ne yúho, enepone koati yuhôti ákoti aukápapu ikéne ko'íparayeamo uhá koeti koekúti yara kúveu mêum. Itea koati vo'oku kúveovo Itukó'oviti koane ínixeokono ponóvoko nonékuke kó'inokeneye. ¹⁴ Enepone xâne kíxone Itukó'oviti enepo koyuhôa ápeyeamo ípara, eneponi itukapu xâne ihuínovoti ponópeovo nonékuke vo'oku hókea ne Ponóvoti Kixovókuti yútoe Muíse, yane ákoni itúkapu vo'oku kúveovo Itukó'oviti kouésokinokono yuhó'inoa, koane ákoni itúkapu xunako yuho Itukó'oviti kousókinoa. Énomone neko yúho ákoti aukápapu ikéne. ¹⁵ Enepone Ponóvoti Kixovókuti yútoe Muíse, exoko xâne pahúnevo koane kouhupu'ikinoa kónokea ipíhoponeokono vo'ókuke. Vo'oku koeku ákoyea páhoenokono xâne itúkea kuteâti ne páhoenovi Ponóvoti Kixovókuti yútoe Muíse, ákomaka oxéne pahúkeovo ne xâne.

¹⁶ Énomone kónokino itúkeovo ukeâti kúveovo uti Itukó'oviti kousokeovo xoko ûti neko yuhó'inoa Itukó'oviti ne Âbraum mekúke, motovâti itúkeovomaka ya seánakovike Itukó'oviti kousokeovo, koane motovâtimaka ákoyea oxéne ákoyeamo kaúsakapu neko yúho xapákuke uhá koeti amósenoponomo Âbraum. Haina póhutine neko amósenoponomo júdeuhiko, enepone hokoâti ne Ponóvoti Kixovókuti yútoe Muíse, itea koánemaka neko kuvóvoti Itukó'oviti kuteâti Âbraum mekúke, vo'oku koati énomone ne ha'a uhá koeti ûti, uti kuvóvoti Itukó'oviti. ¹⁷ Yoko énomonemaka kuteâti koêku emó'uke Itukó'oviti vo'oku Âbraum, enepone koêti: “Mborexópitimo itíkivo úkeaku ákoti yumaxápu kó'iyevoku xâne” koêti. Yoko hane koyuhó'inoa, Itukó'oviti, kuvóvone Âbraum, enepone koexépukopoti ivokóvotihiko, enepone pahúkotimaka apé kó'iyea koekútihiko akó'oti yanekôyo. ¹⁸ Upánini kutí koe ákoti oxéne kousokeovo neko yuhó'inokono, itea koâti kutipoâti Âbraum kousokeovomo ne kúxoixone. Énomone itúkinovo úkeaku ákoti yumaxápu kó'iyevoku xâne ne Âbraum, kuteâti yuhó'inoa Itukó'oviti, enepone koêti: “Énomonemo koéneye ákoyea yumáxapu ne yamósenoponomo” koêti. ¹⁹ Yoko komomópovo ne Âbraum, noíxoane ákoyeane xunako koxé'u, koane yé'ekeane póhuti séndu xoénaena, koane hóvenoxeane ne Sâra, enepone yêno, itea kóyeane ákoyea kamúya'ika isóneu kúveovo Itukó'oviti. ²⁰ “Kaná'utiperameamo?” ako ákoe isóneunoa neko yuhó'inoa Itukó'oviti. Haina ákoti akutípoa, itea

vo'oku kúveovo Itukó'oviti, inamá'axo koxuná'ixovo ikéneke koane iháyu'ikeamaka Itukó'oviti. ²¹ Koati exoâti Âbraum ápeyea xunako Itukó'oviti kousokea neko yuhó'inoa. ²² Yoko vo'oku kúveova Âbraum, ínixoa Itukó'oviti itúkeovo ponóvoti nonékuke. ²³ Enepone “ínixoa Itukó'oviti itúkeovo ponóvoti” koêti, haina póhutine Âbraum kixo, ²⁴ itea koati utímaka kixo, uti kuvóvoti Itukó'oviti, enepone koexépukopoti Vúnae Jesus ukópea xapa ivokóvoti. ²⁵ Koati ivokínovoviti ne Jesus kuruhúke vo'oku váherevoko ûti, koane exépukopo ukópea xapa ivokóvoti motovâti ponópeovo ûti nonékuke Itukó'oviti.

5

Ponópeovone ûti nonékuke Itukó'oviti vo'oku kúveova ûti

¹ Koeku ponópeovone ûti nonékuke Itukó'oviti vo'oku kúveova ûti, úhepepone isóneunovi Itukó'oviti vo'oku kixó'oviku Vúnae Jesus Kristu ya kuruhúke. ² Koati Kristu isíminovea ne hána'iti seánakovi Itukó'oviti koeku kúveova uti. Yoko títiu kóye ûti ikéneke, koane hána'itimaka elókeyea vokóvo vo'oku kúxoixone ûti véxone kousokeovomo, enepone kahá'inepeamo uti Itukó'oviti ya itúkeovo hána'iti ihayú'iuti. ³ Haina póhutine nê'e, itea muhíkova ne kotíveti koekúti vékoku ûti, elókeamaka vokóvo, vexoâti itúkeovo énomone porexó'ovi ákoyea kamúya'ika uti visóneu, koane ákoyea vaúkapapu vikéne ya hókea uti Vúnae. ⁴ Kene enepone ákoyea kamúya'ika uti visóneu, koane ákoyea vaúkapapu vikéne, énomonemakamo kutí'inoke vitukóvoti xâne exoâteoxo vékea ne uhá koeti vékoku. Kene enepone vitúkeovo exoâti vékea ne uhá koeti vékoku, énomonemo kutí'inoke apêti kúxoixone ûti xoko Itukó'oviti véxone kousokeovomo. ⁵ Kene enepone ápeyea kúxoixone ûti xoko Itukó'oviti kuteâti nê'e, ákomo kuxohí víxa vo'oku ovo'ó kó'iyevovi ne páhoenovi Itukó'oviti, enepone Sasá'iti Omíxone uha-uhá kixoâti visóneuke ne êno hána'iti ákoyea omótoovovi okóvo Itukó'oviti.

⁶ Vo'oku yaneko vitukóvoiko xâne muyá'iti isóneu ákoti xunáko itúkea únati, enepo simovóne koati kaxénaxeake Itukó'oviti, ivókinovovi Kristu, uti váhere xâne. ⁷ Muhíkinova ne xâne ponóvoti kixoku itúkeovo, ôriti ápeyea xâne ivokínovati. Énimea ápeyea xâne koxunákovoti ivókinovo xâne koati itípakovoti. ⁸ Itea éxokovea Itukó'oviti kaná'uyea ne ákoyea omótoovovi okóvo vo'oku ivókinovovi Kristu yaneko vitukóvoiko xâne pahukóvoti. ⁹ Kó'oyene, koeku ponópeovone ûti nonékuke vo'oku óvokinovovi itína ne Kristu ya kuruhúke, koatímaka vo'oku Kristu víteovamakamo ne ipíhohonopemo Itukó'oviti ipihápana xanéhiko. ¹⁰ Vo'oku uti xâne haxá koyeâti Itukó'oviti yanekôyoke vo'oku váhere vítuke. Itea koeku kó'iyeaneyeiko ûti, unátipinovi isóneu Itukó'oviti vo'oku

ivókinovovi Xe'éxa kuruhúke. Kó'oyene koeku unátipinovine isóneu Itukó'oviti, inamá'axonemo iyusêo vonópeamo xokóyoke vo'oku exépukepeane ne Kristu ukópea xapa ivokóvoti. ¹¹ Yoko haina póhutine nê'e, itea hanemaka vitúko hána'iti elókeko vokóvo, Itukó'oviti yoko kixó'oviku ya xoko Vúnae Jesus Kristu, enepone kutí'inoke unatípotine isóneunovi Itukó'oviti.

Ako akútea omínovike Ádaum ne omínovike Kristu

¹² Kuteâti itúkeovo vo'oku pahúnevo neko inúxoti hóyeno turíxinovo pahunévoti yara kúveu mêum, epó'oxo kuteâti turíxeovomaka pevóti yara kúveu mêum vo'oku pahunévoti, énomonemaka itópoinoa pevóti ne uhá koeti xâne, vo'oku uhá kó'iyea itúkeovo pahukóvoti. ¹³ Yoko tumúneke ápeyea ne Ponóvoti Kixovókuti yútoe Muíse, ápene ne pahunévoti yara kúveu mêum. Itea yanekóyoke, ako ipihóponoati ne xâne pahukóvoti vo'oku ávoyea ne Ponóvoti Kixovókuti yútoe Muíse saya'íkoti xâne itúkea váhere. ¹⁴ Itea kóyeane ápeyea pôreu ne pahunévoti. Énomone ne pevóti. Vo'oku ukeátine kaxena Ádaum tukú koeti kaxena Muíse, uhá koene xâne ivókeovo, muhíkova ne xâne ákoti akutéa pahúnevo Ádaum.

Yoko enepone Ádaum, koati exókoviti koeku po'i xâne, enepone koyúhone emo'u Itukó'oviti símeamo yara kúveu mêum, enepone Jesus Kristu. ¹⁵ Itea koati pó'iti koeku pôreu ne pahúnevo Ádaum koáne ne hána'iti seánakovi Itukó'oviti ákotimaka ésa'ixinoveake. Kaná'uti itóponea uhá koeti xâne ne pevóti vo'oku pahúnevo neko inúxoti hóyeno, itea koati yupihóvoti xunáko ne hána'iti seánako Itukó'oviti itóponea koati ênoti xâne yane hána'iti íparaxeovike ukeâti kóseanayeovi po'i hóyeno, enepone Jesus Kristu. ¹⁶ Koane enepone hána'iti íparaxeovike Itukó'oviti, yupihovó koénemaka xunáko yane pahúnevo neko inúxoti hóyeno. Vo'oku kaná'uti motókeyea ípíhoponeokono ne xâne vo'ókuke neko póhuti pahunévoti, itea kó'oyene koeku yupíheovo xu'ínayea pahúnevo xâne, simó'ovi ne hána'iti seánakovi Itukó'oviti ponopó'oviti nonékuke. ¹⁷ Koeku itúkeovo vo'ókuke neko póhuti hóyeno koane pahúnevo itópoinoake pevóti ne uhá koeti xâne, inamá'axonemo itukóvo vo'oku kixó'oviku po'i hóyeno, enepone Jesus Kristu, kahá'inepinoakemo úti natíxea natíxokuke ákotinemo hunókoku, uti xâne iyónoaku Itukó'oviti ne êno hána'iti seánako, uti ikó'íparaxoakemaka ponópea nonékuke.

¹⁸ Vo'oku kuteâti koeku itóponea uhá koeti xâne ne póhuti pahunévoti, enepone pahúnevo neko inúxoti hóyeno, motókeinoke ípíhoponeokonohiko, kúteanemaka koeku itóponea uhá koeti xâne ne hána'iti seánakovi Itukó'oviti vo'oku póhuti ponóvoti itukéti, enepone kixó'oviku Jesus ivokínovovi,

porexó'oviti ponópeovo úti nonékuke yoko vonópea xokóyoke ákotinemo hunókoku. ¹⁹ Yoko kuteâtimaka koeku itúkeovo vo'ókuke neko póhuti hóyeno koane pahúnevo itúkinovo pahukóvoti ne ákoti yumaxápu xâne, kúteanemaka koeku itúkeovo vo'oku koévesekea ahá'inoa Itukó'oviti ne po'i hóyeno, enepone Jesus, ákoinokemakamo yumáxapu xâne ponopóvoti nonékuke Itukó'oviti.

²⁰ Ápeinoke ne Ponóvoti Kixovókuti yútoe Muíse, koati kouhápu'ikoati ne êno pahunévoti ixómoti kuri'úxovo. Itea upánini kó'iyeane ne pahunévoti, koati inamá'axoti ukopónomaka ne hána'iti seánakovi Itukó'oviti. ²¹ Yane kuteâti koeku itúkeovo itopónoti uhá koeti xâne ne pahunévoti ominó'oviti pevóti, kúteanemaka koeku itóponeovi ne seánakovi Itukó'oviti koane ponópeovi nonékuke, motovâti ákoyea hunókoku vópea xoko Itukó'oviti vo'oku kixó'oviku Vúnae Jesus Kristu.

6

Koítovovi Itukó'oviti ya pahúnevo úti vo'oku ákoyea omótovovi okóvo

¹ Yane namo koéneye? Yusíkoikopo vóvoheixea pahunévotike motovâti inamá'axoyea kuri'úxinovi hána'iti seánakovi ne Itukó'oviti? ² Ako kalíhuina! Nonékuke ne pahunévoti, kutí koene uti ivokóvoti koeku ákoyeane xunáko xoko úti. Ákoikopo yusíka vóvoheixea pahunévotike. ³ Koati yexoâti koêku ne váhikeovo, uhá koeti úti ahíkovoti ya iháke Kristu Jesus, itúkeovo kixo'êkoti xaneâtime úti ne Kristu ya ivókeovo. ⁴ Koeku kó'iyeane, koatímaka xané kixoâti úti ekóxeovo yaneko ivokóvo koeku váhikeovo ya iháke, motovâtimaka vinámapea ikéneke ya uhá koeti kixoku vitúkeovo, kuteâti koeku inámapea ne Kristu yaneko exepúkopo ukópea xapa ivokóvoti vo'ókuke ne êno hána'iti ihayú'iuti xunako Há'a xokóyoke.

⁵ Vo'oku koeku kutí kó'iyea xané kixoâti úti ne Kristu ya ivókeovo, poéhapoanemaka úti xoko Kristu koeku exépukopea ukópea xapa ivokóvoti. ⁶ Véxoanemaka uké'exeokono ne kúxoti kixoku vitúkeovo ákoti aunáti. Kutí koéne kuruhúxovotinemaka nê'e yaneko ivokóvo ne Kristu kuruhúke, motovâti uké'epea itúkeovo ikó'itukeu váhere kixovókuti ne muyo úti, koane motovâtimaka uké'exeokono itúkeovo xunako pahunévoti exó koeku úti. ⁷ Vo'oku enepone xâne ivokóvotine, koati iteóvatine ne xunako pahunévoti. ⁸ Koeku kutí kó'iyea vivokóvotine yaneko ivokóvo ne Kristu, kutípoamaka úti vinámapeane xokóyoke. ⁹ Yoko véxoa ákoyeanemo ivákapu ne Kristu koeku ukópea xapa ivokóvoti, vo'oku ákoyeane xunako pevóti xokóyoke. ¹⁰ Enepone ivókeovo ne Kristu, koati uke'éxopoti

xunako pahunévoti. Yoko koati úsotine neko ítuke yanekôyoke, ákonemo okónokoa káyukea. Kene ne ápeyea kó'oyene ike exépukopine ukópea xapa ivokóvoti, koati kuri'ókopovotine Itukó'oviti. ¹¹ Énomonemaka yákoeneye. Kutí íxea ivokóvotine neko kúxoti kixévoku ákoti aunáti. Kene ne yápeyi kó'oyene, kuri'ó yákoé Itukó'oviti koeku héki Kristu Jesus.

¹² Ákoneikopo yusíka ítúkeovo váhere kixovókuti pahukô xikóyoke, kutí'inoke mani ítíkotinoe váhere úhepune miúyo. ¹³ Hákononemaka ike'ítukexoa ne iháxakexoku miúyo ítíki váhere koekúti, itea kiri'akapapu Itukó'oviti koeku ítíkivo inámapoti xokóyoke, vo'oku iti kutí koeti xâne exepúkopeatine ukópea xapa ivokóvoti. Kene ne miúyo, póhutihiko iháxakexoku, heú íxepinamaka Itukó'oviti motovâti ítúkeovo ikó'itukeu ya únatike. ¹⁴ Hainá'ikomo pahunévoti exô kêku. Vo'oku koati seánakovi Itukó'oviti exô kêku, kene hainá'ikomo Ponóvoti Kixovókuti yútoe Muíse.

Konokoâti kuri'okopeova úti ne Itukó'oviti

¹⁵ Ná'ikopomo koéneye? Koeku hainá'iyeané Ponóvoti Kixovókuti yútoe Muíse exô koeku úti itea ítúkeovo seánakovi Itukó'oviti, “Ákoikopo yuvâti pahúkeovo úti!” koetímeeamo isóneunoa po'i xâne. Itea ako kalíhuina! ¹⁶ Ákoikopo yéxa ítúkeovo kiri'okovoke exô kêku? Itukovo kiri'ókovoti ítíki váhere kixovókuti, koatíne váhere kixovókuti exô kêku yoko iyenópokonotimo ipihóponovokutike vo'ókuke. Kene itukovo kiri'ókovoti Itukó'oviti ítíki ahá'inopi, hanemo itukóvo pôreu xikóyoke, ponóvoti kixeku ítíkivo. ¹⁷ Itea aínapo ákoé Itukó'oviti vo'oku upánini ítúkeovo váhere kixovókuti exô kêku yanekôyoke, kó'oyene herú kixene iséneu kitípi ne ihíkavoti ihikexokonoke. ¹⁸ Kó'oyene koeku ítivoa ne váhere kixovókuti, ítíponenoe ovoxe Itukó'oviti koati ponóvoti kixoku ítúkeovo. ¹⁹ Anéye ínzokoake ra koekúti, vo'oku mani ôriti yéxi koêku ya hákoti ngixoáneye. Kuteâti ítíkivo kutí koeti akaúti yanekôyoke koeku yíxivo ítíki váhere úhepune miúyo, koane ípihi tumúne ne váhere ítike vo'oku ítúkeovo váhere kixovókuti exô kêku, kó'oyene kiri'akapu Itukó'oviti motovâti péni kixeku ítíkivo koane ítíkivo xâne koati sasá'iti nonékuke.

²⁰ Vo'oku yanekôyoke, enepo itukóvoiko váhere kixovókuti exô kêku, koati ákoti panâpu kixeku ítíkivo. ²¹ Kene ne pôreu koeku ké'iyineye, poéhane koekúti ominópitinoe tíyapana kó'oyene. Vo'oku ya hunókokuke, koati iyonópotimo xâne ipihóponovokutike. ²² Itea kó'oyene koeku ítivoa ne pehúnevo, ítíponenoe ovoxe Itukó'oviti yoko pó'itipone pôreu xikóyoke. Énomone ne sesá'ipi nonékuke Itukó'oviti, yoko hunókokuke itepónoatinoemo ne inámati apéyeati ákotinemo hunókoku

xoko Itukó'oviti. ²³ Vo'oku hara pôreupo ne pahunévoti, iyónopea xâne ipihóponovokutike. Itea enepone koati hána'iti íparaxeovike Itukó'oviti vo'oku ítukeinovi Vúnae Jesus Kristu ákoti ésa'ixinoveake, énomone ne vópeamo xokóyoke ákotinemo hunókoku.

7

Íhokoa Poûlu koeku sêno ko'ímati ne ihíkavoti íhikaxone

¹ Itínoe mbo'ínu xoko Jesus, koati é'exo kixeâti ne ponóvoti kixovókuti nokonéti hókeekono yara kúveu mêum. Koati iyúseoti ápeyea xunáko nê'e xoko xâne koeku ápeyeako ne xâne yara kúveu mêum. ² Noixó íxea ne sêno ko'ímati. Nonékuke ne yutoéti ponóvotike kixovókuti, enepone sêno ko'ímati, koati koetínemoye ítúkeova tukú koeti ivakápune ne íma. Itea ivakápune íma, koati hunókokunemo xunáko neko yutoéti xokóyoke, enepone koyuhoâti ítúkeovo ko'ímati. ³ Yane enepo oko'ímapo po'i hóyeno koeku ávovea ivákapu ne íma, inixókonotimo ítúkeovo aupú'ikoti íma. Itea enepo ivakápune ne íma, koati iteóvatimo ne yutoéti koyuhoâti ítúkeovo ko'ímati, epó'oxo enepo oko'ímapo, ákonemo yuvâti. ⁴ Keánenomaka, itínoe mbo'ínu xoko Jesus. Nonékuke ne Ponóvoti Kixovókuti yútoe Muíse, kutí koe ivekóvotine yaneko ivokínovovi ne Kristu ya kuruhúke, motovâti ápeyea inámapoti yúnae. Énomone neko Xe'exa Itukó'oviti, enepone exepúkopotí ukópea xapa ivokóvoti, motovâtimaka enó'iyea únati kixoku vitúkeovo nonékuke Itukó'oviti. ⁵ Vo'oku enepo hokoá'iko úti ne vâha kixeova úti, kutí koéneoxo inamá'axoti koyúkokono ne váhere vâha vitúkea, vo'ókuke ne vípikokonoke vitúkea yane Ponóvoti Kixovókuti, ina vitúko váhere. Kene pôreupo, énomone kúxea úti vonópea ipihóponovokutike. ⁶ Itea kó'oyene, víteovane xunáko ne Ponóvoti Kixovókuti iyónopeovi ipihóponovokutike, vo'oku yaneko ivokínovovi Kristu, kutí koe vivokóvotinemaka, ákoinokene xunáko xoko úti neko éxoti koeku úti nóvo. Kó'oyene, motópovane hókea úti ne Itukó'oviti ya inámatike koépoku úti ukeâti xoko Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti, kene haína ya kúxoti kixovókuti kuteâti koêku yaneko yutoéti Ponóvotike Kixovókuti.

Koêku ne pahunévoti nonékuke ne Ponóvoti Kixovókuti yútoe Muíse

⁷ Ná'íkopomo koéneye? Hainá'íkopomea koati váhere ne Ponóvoti Kixovókuti yútoe Muíse? Ako kalíhuina! Itea koati kaná'uti ákoyeani énja ápeyea mbahúnevo eneponi hákoti exókonoa neko Ponóvoti Kixovókuti yútoe Muíse. Vo'oku ákoni énja ítúkeovo pahunévoti ne víyokeovo ítukevo po'i xâne kaha'âti úti vitúkopea, eneponi hákoti ne yutoéti ya Ponóvotike

Kixovókuti, enepone koêti: “Hako iyékovo ítukevo po'i xâne” koêti. ⁸ Koeku ápeyea ne Ponóvoti Kixovókuti ipíkonuti indúkea váhere, kutí koéneo xo inamá'axoti koyúkoko no ne váhere ânja indúkea, kutí'inoke kuri'úxovoti ákoti tópi kó'iyevoku po'ínuhiko váhere ânja indúkea. Vo'oku enepone hákoti ne Ponóvoti Kixovókuti ipíkoviti vitúkea váhere, ákonimaka pahúnevo úti. ⁹ Yanekôyoke, avô'o enjâ ne Ponóvoti Kixovókuti, ú'uhepe ngóye. Itea enjoâne ne ípikovike Itukó'oviti, yane ú'uso kóyene ne váhere ânja indúkea. Yane uké'ene ne úhepeko ngóyeku koane iyúseone mondókeyea yonómbea ipihóponovokutike. ¹⁰ Enepone páhoenokono úti vitúkea yane Ponóvoti Kixovókuti, mani kutí'inoke kouhé'ekokonoti vápeyea yara kúveu mêum, itea ya hunókokuke, ainovó koe énomone iyonópo xâne ipihóponovokutike. ¹¹ Koati hána'iti pahúkeovo inzóneu. Ngó'inokeneye vo'oku enepone Ponóvoti Kixovókuti ipíkoviti vitúkea váhere, kutí koéneo xo koati énomone kuri'úxo ne ânja indúkea ne koekútihiko ímbikovo. Yane kutí koe énomonemaka koepékonu koeku kouhupu'ikeamaka mondókeyea yonómbea ipihóponovokutike vo'oku mbahúnevo.

¹² Iyúseo ítukeovo koati sasá'iti ne Ponóvoti Kixovókuti. Koati sasá'iti koane ponóvoti yoko únati ne páhoenovi Itukó'oviti ovâti. ¹³ Yusíkoikopo ípokeovo neko únati kixovókuti ya koekúti iyonóponuti ipihóponovokutike? Ako kalíhuina. Koatine mbahúnevo iyonóponu ipihóponovokutike. Itea koati únati koekúti, enepone Ponóvoti Kixovókuti, ene veínokono kouhupu'ikeovo ne mbahúnevo. Yané'e koati kouhupu'ikokonoti koêku ne pahunévoti ítukeovo koekúti yupihóvoti váherexea vo'ókuke neko yutoéti páhoenovi Itukó'oviti vitúkea.

Pí'a isoneúti okopókokoti ya isóneuke xâne

¹⁴ Véxoaxo ítukeovo sasá'iti kixovókuti ukeâti xoko Itukó'oviti ne Ponóvoti Kixovókuti yútoe Muíse. Kene úndi, ako nzasá'iko. Koeku ákoyeamaka njunáko indúkea únati, kutí koe ngavanévoti indúkeovo ovoxe váhere kixovókuti. ¹⁵ Ákomaka énja ngó'inokeneye, vo'oku enepone koâti ânja indúkea, ákone indúka. Ainovó koe koekúti íninjone yupíheovo ákoyea aúnnati, ákotimaka angahá'a indúkea ne indúko. ¹⁶ Koeku indúkea ne koekútihiko ákoti angahá'a indúkea, koati ininjoâti ítukeovo únati ne yutoéti ya Ponóvoti Kixovókuti. ¹⁷ Koeku kó'iyeaneye, hainá'ikopo úndi kaha'â váherexea ítuke, itea koati vo'oku ákoyea kuríkanu ne váhere kixovókuti ú'uso koyêti njokóyoke, ene kó'inokeneye ne ngixoku indúkeovo. ¹⁸ Énja ákoyea ápahuina únati koekúti ya njokóyoke, hane ngíxo, enepone kúxoti ngixóvoku avô'o ainámambo. Vo'oku anéye njokóyoke ngahá'ayea indúkea únati, itea akó'oti njunáko indúkea. ¹⁹ Enepone únati koekúti ânja indúkea, ako indúka nê'e.

Ainovó koe koekúti ákoti aunáti, mbúvone indúkea, ne indúko. ²⁰ Koeku indúkea ne ákoti angahá'a indúkea, hainá'iko ûndi itukôa, itea enepone váhere kixovókuti ovóheixoti njokóyoke, ene kixonúneye indúkinoake ne váhere koekúti.

²¹ Yanê'e, koeku ngahá'ayea indúkea únati, ako njunáko, vo'oku ako kuríkanu xunáko ne váhere kixovókuti ú'uso koyêti njokóyoke. ²² Ya inzóneuke, uhé'ekinonuti indúkea páhoenovi Itukó'oviti. ²³ Itea enepone úsotine ngixoku indúkeovo, anêko po'i exeâti koêku okopâti neko mani ânja indúkea. Énomone ne váhere kixovókuti éxoti ngoêku, enepone kutí kixónutimaka akaúti indópínokonoke indúkea únati. ²⁴ Undi koati yupihóvoti tiú'iko kóyeku nóvo. Kutí'ikopo motovâ koítevonu yane indúkeovo xâne pahukóvoti, koati motokeâti yonópea ipihóponovokutike? ²⁵ Aínapo ákoe Itukó'oviti vo'oku Vúnae Jesus Kristu koitóvonuti. Iyúseoneikopo ngoêku. Ya inzóneuke, undi kuri'ókovoti Itukó'oviti ngaha'âti indúkea ne sasá'iti kixovókuti páhoenovi vitúkea, itea enepone kúxoti ngixóvoku koane ânja indúkea, koati xunako váhere kixovókuti pahukóya.

8

Kixoku itúkeovo ne xâne kuri'ókovoti Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti

¹ Kó'oyene, ákonemo ipíhapana Itukó'oviti ne xâne kuvóvoti Kristu Jesus. ² Vo'oku ápe po'i xunakóti, énomone ne xunako Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti poréxoti xâne inámapea koeku kúveovo Kristu Jesus. Koati énomone porexónu índeoava xunáko ne váhere kixovókuti mani kutí'inoke yonómboti ipihóponovokutike. ³ Vo'oku enepone ákoti omotóva itúkinovea ne Ponóvoti Kixovókuti yútoe Muíse vo'oku vitúkeovo xâne muyá'iti koane ákotimaka xunáko sayá'ikeova ne váhere kixovókuti, itúkinovea Itukó'oviti yaneko pahukínovi Xe'éxa íkutipasikoponeovovi, uti xâne pahukóvoti, motovâti kotúyopinovi pahúnevo ûti. Énomone yanekôyoke, poréxopa Itukó'oviti ésa'i ne kotúyopea pahúnevo ûti iyonópa muyókuke Xe'éxa. ⁴ Kixínoakeneye Itukó'oviti motovâti kousokeovo xoko ûti ne páhoenovi Ponóvoti Kixovókuti yútoe Muíse, koeku ákoyeane itúkapu váhere vâha kíxeova ûti hóko ûti, itea itúkeovo ahá'inovike ne Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti hóko ûti. ⁵ Vo'oku enepone xâne hokotí'iko váhere âha kíxeova, koati yónoheixokumaka isóneu ne koekúti kuteâti. Itea enepone xâne vekoti ahá'inoake Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti, koati sasá'iti kixovókuti íhae xoko Itukó'oviti yónoheixo isóneu. ⁶ Yoko enepone hókea uti koêkuti váhere vâha kíxeova ûti, hane itukóvo pôreupo, iyónopeovi ipihóponovokutike. Itea enepone vékea uti ahá'inovike Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti, poréxovi inámati koépokú ûti ákoti hunókoku, koane hána'iti úhepeko visóneu

ikéneke Itukó'oviti. ⁷ Énomone ngó'ino: Enepone hókea ûti ne váhere vâha kîxeova ûti, vokópea Itukó'oviti itukóvo pôreupo. Vo'oku koené'eye ûti, haina páhoenovi Itukó'oviti emó'uke exô koeku ûti, koane ákomaka oxéne itúkeovo énomone kutípo ûti. ⁸ Ákoikopo oxéne ikó'elokexea okovo Itukó'oviti ne xâne hokoti váhere âha kîxeova.

⁹ Hainá'ikonoe iti xâne hokoti váhere âha kîxeova, itea koati ahá'inopike Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti vikónoe, itukapu koati kaná'uti ovo'ó kó'iyepi nê'e. Yoko koêkuti xâne ákoti Sasá'iti Omíxone Kristu xokóyoke, haina xanena Kristu nê'e. ¹⁰ Itea koeku kaná'uyea ovo'ó kó'iyepinoe ne Kristu, upánini vékeakomo pevótike ne kexé'u vo'oku itúkeovo ésa'i pahunévoti, uti xâne pahukóvoti, itea kóyeaneikomo ápeyea yápeyinoe ákotinemo hunókoku ya xoko Itukó'oviti, vo'oku itínoe ponopóvotine nonékuke. ¹¹ Vo'oku enepone Koexépukopoti Jesus ukópea xapa ivokóvoti, itukapu ovo'ó koépitinoe Sasá'iti Omíxone nê'e, enepone Koexépukopoti Vúnae, koexépukopotimakamo kexé'u vekotí'ikomo pevótike. Yoko xunáko ne Sasá'iti Omíxone ovo'ó koépitinoe veínoamo kîxeopineye.

¹² Koeku kó'iyeaneye, itínoe mbo'ínu xoko Jesus, hainá'iko vâha kîxeova ûti kónoko hókea ûti. Hainá'iko énomone exô koeku ûti. ¹³ Vo'oku itukapu hekoâti ne váhere yâha kîxivoanoe, koati vikoâtiko ne xêne yonópoti ipihóponovokutike. Itea itukapu yuke'éxopoti váhere kixeku itíkivo ya xunákoke Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti, ákomo hunókoku ne yápeyi xoko Itukó'oviti. ¹⁴ Vo'oku uhá koeti xâne ihuínovati ne Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti éxokea vékoku, koati xe'éxapone Itukó'oviti nê'e. ¹⁵ Yoko enepone Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti ovo'ó koépitinoe, ako kutí íxapi akaúti vo'oku ako évekapinoe xoko píki ipíheponikonomo, kuteâti kêku yanekóyoke, itea koati itukópovitinoe xe'éxapone Itukó'oviti kutí'inoke “Pai, iti Nzá'a” kixoâti ûti ne Itukó'oviti. ¹⁶ Koati Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti yuhó'ixo visóneu exókoviti kaná'uyexa vitúkeovo xe'éxapone Itukó'oviti. ¹⁷ Yoko koeku vitúkeovo xe'éxaxapa Itukó'oviti, apêtimo êno únatinoe koekúti íkuinovike Itukó'oviti seapâne ûti xokóyoke. Xané kixopâtimo ûti ne Kristu vitúkeovo únae uhá koeti itúkevo Itukó'oviti. Enepo vekâ ûti ne tiú'iti koekúti yâye kuteâtimaka vékea Kristu, kaha'iné kixopâtimakamo ûti ne Kristu ya itúkeovo hána'iti ihayú'iuti.

Koati hána'itimo ne unako koeku ûti xoko Kristu káxehiko keno'ókoti

¹⁸ Yoko ya undíke, koati enjoâti koêku ne koítoponeovo uti kotíveti yara koeku kó'oyene kutí kó'iyeamo koati kalíhuti koekúti ákoti tivéko ya nonékuke neko êno unákomo koépoku ûti xoko Itukó'oviti enepo vitukápapune êno hána'iti ihayú'iuti

xokóyoke. ¹⁹ Yoko uhá koeti koekúti ítuke vo'u Itukó'oviti vanúkeke koane poké'eke, kutí koe kohixóvatinehikomaka símeovo neko káxe exákakanane neko inámati koépokumo ne xe'éxaxapa Itukó'oviti ya xokóyoke. ²⁰ Vo'oku enepone uhá koeti koekúti ítuke vo'u Itukó'oviti, isáyu'ixovone, koane poé'apoane yane inúxoti koêku inâ itukôa Itukó'oviti. Itea haina énomonehiko koesáyu'ixopovo, itea koati Itukó'oviti kixoáneye urúkovone ne pahunévoti yara kúveu mêum. ²¹ Itea ixané kíxoamaka Itukó'oviti kúxeokono ápeyea hunókoku kó'iyeaneye, motovâti koíteovokono nekôyohiko ya óvoheixea isáyunevoke, kuteâtimakamo koépoku ne xe'éxaxapa Itukó'oviti itapánane neko êno yupihóvoti unákomo koépoku xoko Itukó'oviti. ²² Vo'oku tukú koeti kó'oyene, enepone uhá koeti koekúti ítuke vo'u Itukó'oviti, véxoa kutí kó'iyea varu'íkovotihiko, kahá'ati íteova ne isáyunevo koane inámapea, eopâti kuteâti eópone ne sêno simovóne kaxena ipúhikope xe'éxa. ²³ Yoko haina póhutine nekôyohiko koené'eye eópone, itea koánemaka úti, uti ovo'ó koéku Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti, enepone inúxoti námoe úti xoko Itukó'oviti kixo'êkinoviti kousexinoveamo Itukó'oviti ne po'ínuhiko yuhó'inovi. Kutí kôe koati ínatimaka vómexekuyeovo koeku yupíheovo íyeovone vokóvo ípokeovo koeku úti, iseápavine Itukó'oviti xokóyoke, uti xe'éxapone, ika'ínamakapanemaka koxe'u úti. ²⁴ Yoko koítovovine Itukó'oviti ya pahúnevo úti motovâti ápeyea kúxoixone úti xokóyoke, véxonemaka kousokeovomo. Kene enepone koekúti noixóneti koeku kó'oyene, hainá'iko kuxonétiko. Vo'oku enepone vinixá kó'oyene, ákoni kúxaixa úti. ²⁵ Itea enepo kuxá úti ne koekúti ákoti vinixá, koati vimoâti ákotike vimáxapa ne kúxoixea úti.

Huvó'oxovi Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti enepo vitúko orásaum

²⁶ Huvó'oxovimaka ne Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti koeku ákoyea xunako úti. Vo'oku ako véxa ne mani ponóvoti kíxoaku yúho'ixea úti ne Itukó'oviti enepo vitúko orásaum, itea koati Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti epemínovi. Epó'oxo enepone kíxoaku heru'ó kíxea omíxone épeminovi nê'e, ako emo'úti yuhóke úti, uti xâne, motovâti kayúmakopinovi koêku. ²⁷ Yoko enepone Itukó'oviti, enepone heú kixoti éxea isóneu xâne, éxoamaka koeku isóneu ne Sasá'iti Omíxone, vo'oku koatíke ahá'inovi Itukó'oviti véko épemino kasása'iupo Itukó'oviti. ²⁸ Véxoa ikó'itukexea Itukó'oviti ya únatike ne uhá koeti koekúti tokópone úti, uti ákoti omotóvo okovo Itukó'oviti, utímaka iháxiu hókea kuteâti koêku ne isóneunovi. ²⁹ Vo'oku enepohikone xâne, éxone Itukó'oviti mekúke itúkeovomo xe'éxaxapa, énomonemaka hoénaxo ukeátinekene kutipasí kó'iyea kixóvoku Kristu, enepone Xe'éxa, maka itúkapune Kristu xuve'ê xapákuke ákoti yumaxápu po'ínuhiko xe'éxapone

Itukó'oviti. ³⁰ Yoko enepohikone noívokoe Itukó'oviti ukeátinekene kó'iyeaneye ikéneke, koati énomonemaka iháxiko hókea. Yoko enepone iháxiupo hókea, énomonemaka ponópo nonékuke. Yoko enepone ponópone nonékuke, énomonemaka poréxo itúkeovo hána'iti ihayú'iuti kaha'ínepoatimo vanúkeke.

Éxokovi Itukó'oviti itúkeovo kaná'uti ne ákoyea omótovovi okóvo

³¹ Koeku kó'iyeaneye ra koekútihiko, ná'ikopomo koéneye? Koeku itúkeovo Itukó'oviti kotixó'ovi, ápeikopo oxene koésayu'ixeovi ne xâne okopó'oviti? ³² Koeku ákoyea akáma'ayeovea Itukó'oviti ne Xe'éxa, koane pahúkea ivókinovovi, uhá koeti úti, ákoikopomo kaúsakinavi uhá koeti po'ínuhiko koekúti ya hána'iti seánakovike? ³³ Ápeikopomaka motovâti koyúhoyea itúkeovo pahukóvoti ne noívokoe Itukó'oviti? Koáhati Itukó'oviti ponopâhiko. ³⁴ Koane ápeikopo motovâti iyónopeahiko ipihóponovokutike? Koáhati Kristu Jesus ivokínova, exepúkopinomatimaka ukópea xapa ivokóvoti. Énomonemaka ivatáko xokepe Itukó'oviti xoko ivátakoku kapáyasokone Itukó'oviti epemínoviti. ³⁵ Iyúseaneikopo ákoyea motovâti haxákopeovea ne hána'iti ákoyea omótovovi okóvo Kristu, muhíkinova koati tiú'iti koekúti, koane hána'iti tiveko visóneu, yoko víkoitoponeokono kotívoti, koane hímakati yoko ákoyeane vípovo, koane símeovi koati koímaiti koekúti, muhíkovamaka kaepékakana úti. ³⁶ Yoko énomone kuteâtimaka koeku emó'uke Itukó'oviti, enepone koêti:

“Vo'oku hókeopi úti, Unaém, koati vinonéxinovoti pevóti heú koeti káxe. Kutí koe uti su'úso iyonókonoti xoko isúkokonoku” kôe. *Sáramu 44.22*

³⁷ Itea yara uhá koeti koekúti kuteâti, vítoa uhá koeti vo'oku Kristu, enepone ákoti omotóvovi okóvo. ³⁸ Yoko koati enjoâti ákoyea ápahuina koekúti motovâti haxákopeovea ne hána'iti ákoyea omótovovi okóvo Itukó'oviti. Muhíkinova pevóti, koánemaka koekúti tokópone úti koeku vápeyea yara kúveu mêum, koánemaka ánuhiko yoko po'ínuhiko payásoti ákoti inixákana vanúkeke, áko'o híyeu vanúke koêkuti pahúkoku. Kúteanemaka koêku ne kixovókuti apêti yara koeku kó'oyene, koánemakamo ya káxehiko keno'ókoti, ako omótova haxákopeovi Kristu. Kúteanemaka ne po'ínuhiko xunakóti apêti híyeu ra vanúke kuteâti ne xunakóti itoâti koyúyoyea ra poké'e. ³⁹ Koánemaka xoko hána'iko yonoti vanúke ukeâti poké'e, yoko xoko ákoyea malíka hunókoku opéku ra poké'e, ákomaka kixovókutiya itoâti haxákopeovi Kristu. Koane ákomaka ápahuina po'i koekúti apêti, motovâti haxákopeovea ne hána'iti ákoyea omótovovi okóvo Itukó'oviti ya xoko Vúnae Kristu Jesus.

9

Koeku isóneunoa Poûlu ne jûdeuhiko ákoti akutipó Jesus

¹ Enepora yûnzó, undi hokoti Kristu, koati kaná'uti, ako nzemékekexa. Énjoa ákoyea índukaheapu. Koáhati anéyetimaka ne Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti njokóyoke yuhó'ixoti inzóneu, kouhápu'ikoatimaka itúkeovo koati kaná'uti ra yûnzó ² enepo ngoyûho enó'iyea ikáxu'iyea ongóvo, koane yupíheovo tiveko inzóneu ákoti áka. ³ Vo'oku mani usó ngoyêti itúkeovo ûndi pahukópokono ipihóponovokutike, haxá ngoyeâti ne Kristu, enepone omotóva ngoíteova ne mbo'ínuhiko vo'ókuke, enepone iyénonjapa íhae Izaráe. ⁴ Koatíhiko izaraelíta, xanena Itukó'oviti nekôyohiko. Énomonemaka itúkopo Itukó'oviti xe'éaxapa. Ipúhiko mekúke ne êno úhe'ene itípanevo Itukó'oviti xapákukehiko. Énomonehikomaka itúkinoa Itukó'oviti ne yûho ápeyeamo únati kíxoakumo enepo itukáhiko ne páhoenoa itúkea. Poréxoamaka Itukó'oviti ne Ponóvoti Kixovókuti hó'ehiko, enepone yutóxovoku ne yehí koeti páhoenovi Itukó'oviti vitúkea. Íhikaxoamaka Itukó'oviti koeku nókone ne imokóvokuti imóko'ikoaku, koane nókone kó'iyeahiko koeku itúkeovo xanéna hokoâti. Yoko itúkinoamaka Itukó'oviti ne koati yuhôti ákoti aukápapu ikéne, exókoati unako kíxoakumo. ⁵ Ainóvotimaka koati iyénoxapa neko inúxotihiko noívokoe Itukó'oviti, turi jûdeu, inâ turixóvo ápeyeya xanena Itukó'oviti. Koane koatíhikomaka oxúnoekene Kristu, enepone páhoe Itukó'oviti koíteovo xâne yaneko ikútipasikoponovo xâne yara kúveu mêum. Énomonemaka exôa koêku ne uhá koeti xâne, koane koatímaka kaná'uti Itukó'oviti nê'e, poéhane motokêa iháyu'ikeokono ákoti hunókoku. Énomoneoxo ákoeneye.

⁶ Hákoikopo vikutíxa ákotine kausákapu ne emo'u Itukó'oviti. Vo'oku haina uhá koeti xâne íhae Izaráe itukóvoxo koati kaná'uti izaraelíta, enepone koati kaná'uti xanena Itukó'oviti. ⁷ Hainámaka póhutine vo'oku ápeyeya itina Âbraum xokóyoke itúkinovo koati kaná'uti amósenopono Âbraum. Vo'oku hara kíxoá Itukó'oviti ne Âbraum mekúke: “Poéhane xoko Izáki vekómo ne kaná'uti yamósenoponomo” kíxoá. ⁸ Enepone yutoéti, koati kixo'êkoti hainá'iyekopo uhá koêti neko amósenopono Âbraum itukóvaxo ne koati kaná'uti xe'éaxapone Itukó'oviti. Poéhane itukóvaxo ne xâne ukeâti xoko xe'exa Âbraum, enepone kixínoake Itukó'oviti ápeyeamo ênoti xoénae tumúneke ápepe. ⁹ Vo'oku yaneko itúkinoa Itukó'oviti ne Âbraum koati yuhôti ápeyeamo xe'éxa xoko yêno, hara kíxoá: “Xoénae keno'ókoti akoéponekeneye, enjókopitimo njunáko. Koxe'éxatinemo ne yíno Sâra” kíxoane.

¹⁰ Hainámaka póhutine xoko Sâra kó'iyeaneye, itea koánemaka xoko Rebéka enepo ihaíko yanekôyoke. Yoko xoko póhuti hóyeno, eneponeko voxú'ikene Izáki, úkea neko pi'âti kalivôno. ¹¹ Vo'oku avô'o ipuhíka neko xe'éxa, hapáparu, koane avô'omaka itukáhiko únati koane váhere, ápe yuhó'inoa Itukó'oviti ne Rebéka vo'ókuke neko pi'âti xe'éxa. Yoko kó'inokeneye, motovâti ápeyea neko noívokoe Itukó'oviti kuteâti mekú'iyeaneye isóneunoa Itukó'oviti kó'iyeanemoye. Kene haina noivókoxinokonoti vo'oku ítone itúkea, itea koati vo'oku âha kó'iyea ne ihaxíkoati noívokoxinokonoke. ¹² Vo'oku kó'iyeaneye, hara kixókono ne Rebéka tumúneke ápeyea neko xe'éxa, hapáparu: “Enepone xuvé'eti xi'íxa, koatimo ovóxe ne atípo” kixókonone. ¹³ Yoko koati tokopóvoti neko yuhu Itukó'oviti ya emó'uke, enepone koêti: “Ako omótovaxo ongóvo ne Njáko. Kene Ezâu, yupíhova ákoyea íninja unáko” kôe.

¹⁴ Ná'ikopomo koéneye? Haina kutí koeti ákoti oponóvo ítuke ne Itukó'oviti? Ako kalíhuina! ¹⁵ Vo'oku hara kíxoamaka Itukó'oviti ne Muíse yanekôyoke: “Ngoseánatimo ne ânja ngóseanayea, koane indúpa'ikoatimo ne ânja ngíxeaneye” kôe. ¹⁶ Iyúseoneikopo ákoyea itúkapu aha xâne exôa, koane hainámaka vo'oku kóxuna'ixeovo ítóponea, itea koati aha Itukó'oviti kóseanayea kixínokononeye ne xâne. ¹⁷ Koati énomone koéneye, vo'oku hara kixo Farâo ne Itukó'oviti ya emó'uke: “Mboréxinopike itíkivo nâti motovâti énjokea njunáko ya ngxixoku índukeinopi, epó'oxo motovâtimaka ákoyeamo malíka yónoku iháyu'ikeokono ínza xapákuke uhá koeti xâne yara kúveu mêum vo'oku ngxixópiku” kôe. ¹⁸ Iyúseoneikopo kóseanayea Itukó'oviti ne koati âha kóseanayea. Kene síkoane tiú'iyea omíxone ne ínixone kónokea kó'iyeaneye.

Pí'a kixoku itúkeovo ne Itukó'oviti: ipihóponoti yoko koseánati

¹⁹ Ínani ixênu: “Yusíkoikopo koyúhoyea Itukó'oviti itúkeovo pahukóvoti ne xâne vo'oku kixoku itúkeovo? Koêkuti isóneunoa Itukó'oviti, énomone kónoko itúkea ne xanéhiko, haína?” kixénutimeamo. ²⁰ Inípono iséneu, iti koetíneye yúho, keha'âti ípe'oki Itukó'oviti! Énomone kuteâti koeku itukeôvoti, koêkuti ítuke vo'u xâne eneponi epemâ ne itukoâti kixínoakeneye itúkea. ²¹ Koatíne ipôti exôa kíxoaku ne ípune, haína? Yane enepo akaha'a ípoyea yane póhuti itátane móte koati kalísoti koane uhé'ekoti ipunéti, koáne ya hâxa ne móte koemó kíxea po'i ípune ákoti kauhé'eka, ákoikopomaka omótova kíxeaneye?

²² Ná'ikopomo koéneye visóneunoa Itukó'oviti koeku kahá'ayea éxokeovi kaxena ípíhponope koane hána'iti xunáko? Yusíkoikopo poé'ayea visóneu vo'oku kíxoaku Itukó'oviti neko xanéhiko motokeâti yonópea ipihóponovokutike? upánini ko'ókoriyexa kíxeaneye Itukó'oviti koane yupíheovo ákoyea

malíka yónoku ne ákoyea ímaxapahiko. Yoko enepohikonê'e, koati kutí koeti ipunéti ákoti aunáti kotóhineopone ipoâti. ²³ Enepone ko'ókoriyea ipíhoponeokono neko xâne, kó'inokeneye motovâti éxokea Itukó'oviti ne êno hána'iti ihayú'iuti itípanevo xapa xanéhiko kutí koeti únatinoe ípune, enepohikone iyónoakumaka Itukó'oviti ne hána'iti seánako. Énomone neko kousokinoakemaka Itukó'oviti ne êno unako koépoku ya xokóyoke kuteâti isóneunoa mekúke. ²⁴ Yoko énomone úti, uti iháxiupo Itukó'oviti hókea. Haina póhutine jûdeuhiko itea koánemaka po'ínuhiko xâne ákoti itukápa, ²⁵ kuteâtímaka koêku ne emo'u Itukó'oviti xoko yútoe Ôzeya, enepone koêti:

“Indukópatinehikomo njanéna neko xanéhiko ákoti itukapu njanéna nóvo, koane ákonemo omótopova ongóvo ne xanéhiko ákoti ongoseâna nóvo” kôe. *Ôzeya 2.23*

²⁶ “Yoko énomone yaneko óvoku xanéhiko kixínoake Itukó'oviti nóvo ákoyea itúkapu xanéna, iháxopokonotinemo xe'éxapone ne koati kaná'uti Itukó'oviti” kôe. *Ôzeya 1.10*

²⁷ Itea vo'ókuke ne íhaehiko Izarâe, hara kôe Izâiya emó'uke Itukó'oviti:

“Upánini ákoyea yumáxapu ne izaraelíta kuteâti koeku ákoyea yumáxapu íyeu haríri ya xe'o mar, kóyeane itúkeovomo ákoti axu'ína haxa xanéya koítovonemo ne Itukó'oviti. ²⁸ Vo'oku kousókoatinemo Vúnae Itukó'oviti ne yûho, enepone koyúhone yanekôyoke itúkeamo yara uhá koeti kúveu mêum. Ákonemo iká'akarixapu kousokea, koane heu-heú kixoâtimo kousokea neko yûho” kôe. *Izâiya 10.22-23*

²⁹ Énomonemaka kuteâti koêku ya yútoeke Izâiya, enepone koêti:

“Enepone Itukó'oviti apêti xunáko pahúkea uhá koêti, eneponi parexâ heú kíxeokono úti uké'exeokono ákoti itóvoti enepo vipihóponokono yanekôyoke, mani kutipasí koeti uti kixókonoku íhae Sódoma, koane íhae Ngómora” kôe. *Izâiya 1.9*

Púva íhae Izarâe ne inámati ihíkavoti omínovike Jesus

³⁰ Ná'ikopomo koéneye? Énjakapivonoe koêku: Enepokhikone ákoti itukapu jûdeu, upánini ákoyeahiko yána isóneu yanekôyoke kónokea ponópeovo nonékuke Itukó'oviti, itea ainovó koe énomonehiko ponopóvone vo'oku kúveovohiko Kristu. ³¹ Kene ne jûdeuhiko, enepone ixómoti koxuná'ixovo itúkea ne páhoenoa Ponóvoti Kixovókuti itúkea, oposí'ixoti kixoku ponópeovo nonékuke Itukó'oviti, enomónehiko ako itapána ne âha. ³² Namea koeti'iyé? Vo'oku ákoyea itúkapu kúveovo Itukó'oviti íhuinovo, itea koati itúkea únatinoe itukéti íhuinovo. Yane

itopó kixókono vo'ókuke ne mopôî kixonéti itopó kixoti xâne,
³³ kuteâtímaka koêku ya emó'uke Itukó'oviti, enepone koêti:
 “Xapákuke njanéna ya Síyaum, injíkoa ne ínzokone mopôî.
 Enepora mopôî, ápe itopó kíxone, koane ápemaka íkoroë.
 Itea enepone kuvovâti, ákomo kuvovohí íxa” kôe. *Izâiya*
 28.16

10

Púva jûdeuhiko ne mani kixoku ponópeovo nonékuke Itukó'oviti

¹ Itínoe mbo'ínu xoko Jesus, enepone koâti anjá'inoa ne iyénonjapa jûdeu, kutí'inokemaka embemínoati Itukó'oviti ya orásaum, énomone koíteovahikomo Itukó'oviti yoko iyónopeamo xokóyoke. ² Koati endó'okopitinoe heru'ó kíxeahiko omíxone hókea Itukó'oviti, itea ako éxahiko ne mani ponóvoti kíxoaku hókea. ³ Vo'oku ákoyeahiko éxa kónokea itúkeovo Itukó'oviti ponopô xâne, koati koxunákovotihiko itúkeovo énomone ponopóvohiko nonékuke Itukó'oviti. Yane ákohiko itúkoake ne mani kíxoaku Itukó'oviti ponópeahiko. ⁴ Vo'oku enepone yúmo'ixovone xanéhiko hokoâti ra Ponóvoti Kixovókuti yútoe Muíse, enepone mani itóponone koeku hókea, koati Kristu kousókinoá, ponopâti ne uhá koeti xâne kutipoâti.

Kahá'a Itukó'oviti koíteovo uhá koeti xâne ya pahúnevo

⁵ Hara koe Muíse yútoeke vo'ókuke ne xanéhiko kahá'ati ínixeokono itúkeovo ponóvoti nonékuke Itukó'oviti vo'oku hókeahiko ne páhoenoa Ponóvoti Kixovókuti itúkea: “Mani konókoti heu-heú kíxea itúkea páhoenoa Ponóvoti Kixovókuti itúkea, ínani itapána ne inámati apéyeati ákoti hunókoku xoko Itukó'oviti” kôe. ⁶ Itea enepone ponópeovo xâne nonékuke Itukó'oviti vo'oku kúveovo Xe'éxa, hara koe Muíse yútoeke vo'ókuke: “Hako ‘Kutí'ikoponi akapána vanúke?’ hako koe iséneu” kôe Muíse (kutí'iyea mani konókoti ápeyea xâne veyopónoti Kristu vanúkeke). ⁷ Ínamaka kôe: “Hako ‘Kutí'ikoponi akapána ya xapa ivokóvoti?’ hákomaka kê” koémaka, (kutí'iyea mani konókoti ápeyea xâne veyopónoti Kristu koukópeati xapa ivokóvoti). ⁸ Itea hara kôe emó'uke Itukó'oviti vo'ókuke: “Enepone ihíkavoti, koati ákoti ahikápi. Pehákuke óvo, koane iséneuke óvo” kôe. Yoko énomone ra ihíkavoti koyúhoti kónokea kutípea uti Kristu, enepone koyúhone úti xapa xâne. ⁹ Enepo yokoyúhoa nonékuke xâne itúkeovo Yúnae ne Jesus, koane heru'ó ixêa iséneu kitípi koéxepukoepa Itukó'oviti ukópea xapa ivokóvoti, itívoatimo ne pahúnevo. ¹⁰ Koati vo'oku heru'ó kíxea isóneu xâne kutípea, ene ponópinoá nonékuke Itukó'oviti. Koáne enepone koyúhoyea xâne itúkeovo Únae ne Jesus, énomonemaka kutí'inoke iteôvati ne pahúnevo. ¹¹ Yoko haramaka kôe ne emo'u Itukó'oviti vo'ókuke:

“Uhá koeti kutipoâti, ákomo kuvovohí íxa” kôe. ¹² Vo'oku nonékuke Itukó'oviti, ako poé'aku ne jûdeu ya ákoti itukápa, kutíkokone ne uhá koeti xâne nonékuke. Koáhati énomone itukóvo Únae ne uhá koeti xâne, koane yupíhova hána'iko ne seánako oúkeke uhá koeti ikoseânaxovati. ¹³ Énomonemaka kuteâti koeku kó'iyeya ya emó'uke Itukó'oviti, enepone koêti: “Uhá koeti ikoseânaxovoti Vúnae Itukó'oviti, iteôvatimo ne pahúnevo” kôe.

¹⁴ Itea namo kíxoaye ápeyea ikoseânaxovati enepo hákoti xâne kuvovâti? Koane namo kíxoaye ápeyea kuvovâti enepo hákoti kameâti koêku? Námakamo kíxoaye ápeyea kamoâti, enepo hákoti xâne koyuhópoinoati? ¹⁵ Koane namo kíxoaye ápeyea koyuhópoinoati, enepomo hákoti pahoéti koyúhopoinoahiko? Koati kuteâti koêku ne yutoéti ya emó'uke Itukó'oviti, enepone koêti: “Imáko úhe'ekino koêku ne pihôti xapákuke xanéhiko koyuhópoinoati ne únatinoe koekúti íhae xoko Itukó'oviti!” kôe.

¹⁶ Itea haina uhá koeti xâne kutípeamo ne inámati ihíkavoti íhae xoko Itukó'oviti, kuteâtimaka koeku yútoe Izâiya emó'uke Itukó'oviti, enepone koêti: “Unaém, ako kutipoâti ne yúnzo ngoyúho yemó'u xapákuke xâne” koêti. ¹⁷ Iyúseoneikopo kónokea víkameokonoa koêku ne Kristu motovâti kúveoya úti. Kene motovâti víkameokono koeku Kristu, konokoâti ápeyea koyuhó'inoveati ne emó'u.

¹⁸ Itea anéye émbemopikenoe: Âvoikopomea káma jûdeuhiko? Ako kalíhuina kó'iyeaneyel Kámoanepepo, kuteâtimaka koêku ne yutoéti emó'uke Itukó'oviti vo'ókuke, enepone koêti:

“Herumó kixone kúveu mêum ne koyuhó'iyeyati koêku.
Itóhineheone neko yúho ya uhá koeti poké'e yara kúveu
mêum” koêti. *Sâramu 19.4*

¹⁹ Aúngopovomaka ngíxeopinoe: Ákoikopomea itápana íhae Izarâe ra ihíkavoti? Ako kalíhuina kó'iyeaneye, vo'oku hara koe yútoeke Muíse, yuhó'inoa Itukó'oviti ne íhae Izarâe:

“Iyékovatinoemo koêku ne po'ínuhiko xâne vo'oku ngíxoakumo,
enepohikone ákoti itukapu noívangoe kuteâti itínoe,
xâne ínixenemaka ákoyeahiko isóneu. Imaíngopitinoemo
vo'oku únati ngíxoakumo” koe yútoe Muíse.
Deuteronomio 32.21

²⁰ Ápemaka po'i yútoe Izâiya koati kouhápu'ikoati, enepone yuho Itukó'oviti koêti:

“Enepohikone xâne ákoti apasíka éxeonu nóvo, ainovó koe
énomonehiko itukóvo exónuti kó'oyene. Epó'oxo ne
ákoti ikaseânaxapunu nóvo, énomone ngoútata'ixinovo
kó'oyene” kôe. *Izâiya 65.1*

²¹ Kene ne íhae Izarâe, hara koe yuho Itukó'oviti yútoeke Izâiya vo'ókuke:

“Heú koeti káxe índa'ixeahiko ahí'okeovonu, itea ako sikápuhiko. Aínovo xâne ákoti akahá'a itúkea mbáhoenoa, ákotimaka kêno” kôe. *Izâiya 65.2*

11

Seánakoamo Itukó'oviti ne íhae Izarâe

¹ Koeku kó'iyeaneye, hara koe émbemopikenoe: Kutí kó'inopinoe puvâtine Itukó'oviti ne xanéna, enepohikone izaraelíta? Ako kalíhuina! Vo'oku undímaka izaraelíta. Undímaka ámoripono Ábraum xoko Mbejámi, po'i iháxakoku izaraelíta. ² Ako púva Itukó'oviti ne xanéna, enepohikone mékutine noívokoxoa. Vo'oku koati yexoâtinoe koêku ne yutoéti emó'uke Itukó'oviti koyúhoti koeku Íliya mekúke, yaneko kapahákinovo Itukó'oviti vo'oku váhere kixoku itúkeovo neko íhae Izarâe. Énomone ra koêti: ³ “Unaém, koépekexonehiko porófeta, péhoe koyúhoyea yemó'u. Kotóhinekexoanemaka ne átahiko, enepohikone imókonoku íperaxokonoke. Poéhaikone úndi kutipópi. Yoko oposíkotinemaka koépekeonuhiko” kôe. ⁴ Yanê'e, na kíxoaye yumópea Itukó'oviti? Hara kíxo: “Ako péhuxapu. Ápeiko seti koeti mili xâne hokónuti ákoti ipúyukexeaku nonékuke sándu, enepone Mbâa, hó'e ne xanéhiko” kixópa Itukó'oviti. ⁵ Kúteanemaka koeku kó'oyene. Ápeiko xapákuke ne jûdeu kali háxa ne kutipoâtihiko kuteâtimaka nekôyohiko, noívokoe Itukó'oviti vo'oku seánakoa. ⁶ Koeku itúkeovo vo'oku seánakoa Itukó'oviti, hainá'ikopo vo'oku únatinoe itukéti ítone itúkeahiko noívokoxinoake Itukó'oviti. Eneponi akoéneye, ákoni itúkapu vo'oku seánakoa Itukó'oviti.

⁷ Ná'ikopo koéneye? Énjakapivonoe koêku: Eneponi opósi'ixonehiko íhae Izarâe, áha itóponea ikéneke Itukó'oviti, ako itápana. Hane itopónoa haxa xanéhiko, enepohikone noivókoeti. Kene uhá koeti po'ínuhiko xâne, síkoane Itukó'oviti tiú'iyea omíxone, ⁸ kuteâtimaka ne yutoéti emó'uke Itukó'oviti, enepone koêti: “Sikó kíxoane Itukó'oviti ya ákoyeahiko iyúkapu isóneu. Koane sikó kíxoanemaka kutí kó'iyea komítiti yoko mókere tukú koeti kó'oyene” kôe. ⁹ Hara koémaka neko Ndávi yútoeke vo'ókukehiko:

“Eneponi kóyuiyehiko hó'eke, ya koêkuni itúkeovo únati koekúti kuteâti isóneunoa, itúkapu énomone kouhápu'ikea pahúnevo, kutí'inokemo pahukókonoti ipihóponovokutike. ¹⁰ Epó'oxo itúkapunehikomaka kutí koeti komítiti, koane kutí koeti xâne keyo-keyó koetíne opékuke êno ínati ínone, ákotinemo íteovaku ne inakóti” kôe. *Sâramu 69.22-23*

11 Koeku kó'iyeaneye, hara koe émbemopikeno: Koêku itávokea ne jûdeuhiko, ákonemea omótova káyukopeovo kaná'utike kixovókuti íhae xoko Itukó'oviti? Ako kalíhuina kó'iyeaneye! Vo'oku koeku itávokeahiko, imíhe'okinoane oxéne ne po'ínuhiko xâne ákoti itukapu jûdeu, itúkeovomaka koítovone Itukó'oviti ya pahúnevo. Kó'inokeneye, motovâti íyokeovahiko jûdeu koêku ne po'ínuhiko xâne ákoti itukapu jûdeu, vo'oku kíxoaku Itukó'oviti. 12 Yoko koeku itúkeovo pahúnevo jûdeuhiko, kutí'inoke apêti oxéne ponópeovo nonékuke Itukó'oviti ne uhá koeti po'ínuhiko xâne yara kúveu mêum, koane koeku itúkeovo vo'oku itávokeahiko ne jûdeu, kutí'inoke itopónoati hána'iti seánako Itukó'oviti ne uhá koeti xâne ákoti itukapu jûdeu, yupihóvotinoxomo unako koêku neko xanéhiko ákoti itukapu jûdeu, kayukápapunehiko ne jûdeu xoko Itukó'oviti.

Kotúyopa Itukó'oviti pahúnevo ne ákoti itukapu jûdeu

13 Kó'oyene ití'ikonoe yúnzo'ixo, itínoe ákoti itukapu jûdeu. Vo'oku undi ápostulu, páhoe Itukó'oviti koyúhoyea emó'u xepákukenoe, yoko koati éyenjovo pe ra hána'iti itukéti itukexeonuke. 14 Koeku kó'iyeaneye índuke, ávaina áva ênjo xapákuke iyénonjapa jûdeu, enepomea iyákapahiko unako koêku ne po'ínuhiko xâne íngamoake ra ihíkavoti ínzikaxone, iteápahikomaka ne pahúnevo vo'ókuke. 15 Yoko koeku ahí'okeovone Itukó'oviti ne po'ínuhiko xâne yara kúveu mêum ákoti itukapu jûdeu, vo'oku síkó kíxoane Itukó'oviti ne jûdeuhiko ahíkuxeova, ná'ikopomo kó'eye yaneko káxe kayukápapunehiko ne jûdeu xoko Itukó'oviti? Koati yupihóvotinoxomo unako koêku ne uhá koeti xâne, kuteâti koeku apê exepúkopeati ukópea xapa ivokóvoti. 16 Vo'oku koeku itúkeovo sasá'iti neko jûdeuhiko, noívokoe Itukó'oviti mekúke, koati sasá'itimakamo ne amósenopono ya hunókokuke. Koêkumaka itúkeovo sasá'iti nonékuke Itukó'oviti tûri ne jûdeuhiko nóvoke, enepone koati poéheve, kúteanemakamo ne uhá koeti káva'ohiko. 17 Hane koénehikoye xuve azeitona koati katâraeti. Itea tétukexeokonone po'ínuhiko káva'o. Kene itínoe ákoti itukapu jûdeu, kutí kénoe xuve azeitona ihonohí koeti hoíkuke ákoti katarákoati, ina ipíhopokono ne káva'ohiko xuvékuke ne koati katâraeti xuve azeitona. Yanê'e, koatíke poéheve koane xuvéku ne koati katâraeti xúve úkea xináko. 18 Hákonoekepo kepáyasokopinova neko káva'ohiko tetukéxokonoti. Kena'áka iséneuke kepáyasokinova, hara puyákapanapu yokóvo: Haina xikóyokenoe úkea xunáko ne poéheve, itea koati xoko poéheve úkea xinákonoe.

19 Ínanimemo yakoénoe: "Itea tétukexinokonoke ne po'ínuhiko káva'o, motovâti itúkeovo utíne ipíhopokono xuvékuke xokóyoke ne tetúkinevo káva'o" ketínoememo. 20 Kaná'uti, itea koati

vo'oku ákoyeahiko akútipó tetúkinokonoke. Kene itínoe, koati vo'oku kitípi Vúnae títiu kéyeinoke ikéneke. Hákonoe kopo kepayásokovo, itea yokóhiyanavonoe. ²¹ Ako'ópo okoseâna Itukó'oviti ne koati katâraeti xúve, enepone tetúkopeakene kávo'ohiko, ínapomo hako kixópikunoe Itukó'oviti enepomo hákoti kitipôa. ²² Itíkinaikopo iséneu koêku itúkeovo koati seánati ne Itukó'oviti koánemaka ákoti omótova ikómohixeokono. Vo'oku kixoaku Itukó'oviti ne íkorókovoti pahúnévotike, iyúseo ákoyea omótova ikómohixeokono. Kene itínoe, koati hána'iti ne seánakopi Itukó'oviti. Yoko kóyekuikonemakamo ne seánakopi koeku ákoyea yahíkuxapipa. Itea enepomo yahikúxipa, tetú kixópitinoemakamo, kuteâtimaka kixoaku ne káva'ohiko tétóene yanekôyoke. ²³ Kene ne jûdeuhiko, enepohikone tetoéti káva'o, enepo kurikápahiko ákoyea akútipó, imopâtimo Itukó'oviti xoko xúve tetúkeaku, vo'oku ápe xunáko kíxeaneye. ²⁴ Koeku kutí ké'iyinoe tetoéti káva'o xuve azeitona íhae hôi ípíhonetí xuvékuke azeitona koati katâraeti, koekúti tiú'iti itúkeokono, ínapoxomo hako oríko ípihopeokono xoko koati xúve úkeaku ne tetoéti káva'ohiko.

Kóseana Itukó'oviti ne uhá koeti xâne

²⁵ Itínoe mbo'ínu xoko Jesus, ngahá'a yéxinoe koêku ne kaná'uti kixovókuti íhae xoko Itukó'oviti kouhápu'ikovotíne kó'oyene, enepone ákoti exákana mekúke, mará'inamo íkitixá póhutíne iséneunoa ne koekúti ponovô. Enepone títiu kóyeyea omíxone ne xanéhiko íhae Izarâe, haina uhá koeti íhae Izarâe koetíneye, epó'oxo apêtimo hunókoku neko kixóvoku enepo kausákapumo yé'akemoye xâne ákoti itukapu jûdeu itukópovotimo xanena Itukó'oviti. ²⁶ Yane iteóvotimo pahúnevo ne uhá koeti xâne íhae Izarâe kuteâti koêku ya emó'uke Itukó'oviti, enepone koêti:

“Síyaum úkeamo ne Koitóvoti xâne. Énomonemo kotuyôpínoa váhere kixoku itúkeovo ne uhá koeti amósenopono Njáko. ²⁷ Yanê'e, kousókovotínemo yunzó'ínoa ne njanéna enepomo unge'éxapínehiko pahúnevo” kôe. *Izâiya 59.20,21; 27.9*

²⁸ Enepone púvea jûdeuhiko ne inámati ihíkavotí koyúhoti koeku Kíristu, koati ve'ókuke kó'inokeneye, itínoe ákoti itukapu jûdeu, motovâti yahí'okivoxo Itukó'oviti. Itea vo'oku oxúnoekene nekôyohiko, enepohikone koati íteovoku ne jûdeu, koane noívokoe Itukó'oviti itúkeovo xanéna mekúke, ene ákoino omótovahiko okóvo Itukó'oviti. ²⁹ Vo'oku ako ípakapu isóneu ne Itukó'oviti enepo apê íparaxoke xâne, koane apê noívokoe. ³⁰ Yoko kuteâti koeku itíkivonoe xâne ákoti akutipó Itukó'oviti nóvo, itea kó'oyene itóponopineno ne hána'iti seánakovi Itukó'oviti vo'oku itávokopea ahá'ínoa Itukó'oviti

ne jûdeuhiko, ³¹ énomonemaka koéneye ne ákoyea akútípohiko ne jûdeu kó'oyene. Yoko kó'inokeneye motovâtimakamo itóponea ne hána'iti seánakoa Itukó'oviti káxehiko keno'ókoti, kuteâti kixópikunoe Itukó'oviti koeku kó'oyene. ³² Vo'oku sikó kíxoa Itukó'oviti itúkeovo pahukóvoti ne uhá koeti xâne motovâti itóponea uhá koeti xâne ne hána'iti seánakoa.

Koati motokeâti iháyu'ikeokono ne Itukó'oviti

³³ Imáko ákoino hunókoku unako ko'ísoneuyea yoko kó'exoneyea ne Itukó'oviti! Ako xâne itopónoati isóneu éxea kixoku itúkea isóneu ne Itukó'oviti. Ákomaka itopónoati isóneu éxea kixoku ko'ítukeyea. ³⁴ Yoko énomone kuteâtimaka ne yutoéti emó'uke Itukó'oviti, enepone koêti:

“Ako xâne itopónoati éxea koeku oveâti isóneuke ne Vúnae.

Koane ákomaka motovâti enékea. ³⁵ Ákomaka xâne inuxó kixoti ikó'iparaxea Itukó'oviti kutí'inoke mani konokoâti Itukó'oviti poréxopea íparaxoake” kôe. *Izâiya 40.13; Jó 41.11*

³⁶ Vo'oku uhá koeti koekúti apêti, koati Itukó'oviti pahukôa ápeyee. Aínovo koati ítuke pe'u vò'u. Aínovomaka itukínokonoti itúkeovo ikó'itukeu Itukó'oviti. Viháyu'ikaikopo Itukó'oviti ákotinemo hunókoku. Énomoneoxo ákoeneye.

12

Inámapoti koépoku úti ikéneke Kristu

¹ Koêkuikopo kó'iyeaneye, itínoe mbo'ínu xoko Kristu, injíko'okopinoo kuri'ó ké'iyi Itukó'oviti vo'ókuke ne hána'iti seánakovi. Hane yákoeneye kuteâti koêku ne ikó'iparaxokonoke Itukó'oviti mekúke ya átake, motovâti heú kó'iyee miúyo itúkeovo koati sasá'iti ikó'itukeu. Yane koatímo únatinoa ne iké'iparaxoake. Yoko énomonemaka motókea ké'iyineye koeku héki. ² Hako kitipásea kixoku itúkeovo ne xâne ákoti êxa Itukó'oviti, enepohíkone kîrivokoevo yara káxehiko símokune úti, itea konókotí inámapea kixeku itíkivo koeku itúkeovo Itukó'oviti iko'inamakopo iséneu. Yane yexoâtimo víki ne koati únati ahá'inopi Itukó'oviti, enepone ínixone unátiyee, ákotimaka apáhuina óvaku ákoti aunáti. ³ Vo'ókuke ne hána'iti seánakonu Itukó'oviti, hara koe yunzó'inopinoo: Hako kepayásokovo iséneuke, itea péna ne iséneupinovo, neixoâti ikéna'uxi iké'itukexi ne ikó'iparaxopike Itukó'oviti, kuteâti isóneunopi Itukó'oviti koeku kívivoa. ⁴ Vo'oku kuteâti koeku enó'iyee iháxakexoku ne muyo úti koane ákoyea akútíkoko itúkovoake ne póhutihiko iháxakexoku, ⁵ énomonemaka koéneye poéhapeane úti ikéneke Kristu. Kutí koe uti póhuti koxe'úti upánini ako yumáxapu úti, koane póhutihiko úti, kutí koémaka uti iháxakoku muyo Kristu. ⁶ Itea ako akútíkoko ne vípara póhutihiko úti, enepone

pónevike Itukó'oviti véxea vitúkea ítukeke ya hána'iti seánakovi. Itukapu koyúhoyea kouhupu'iunovi Itukó'oviti ne ko'ípara úti, vokóyuhoakopo, kuteâti ínixone Itukó'oviti unáko ikó'iparaxeovi koeku kúveova úti. ⁷ Itukapu huvó'oxea po'ínu xâne ya nókoneke ko'ípara uti, yuixapaikopo úti vitúkea nê'e. Itukapu apêti ko'ipârati íhikaxea emo'u Itukó'oviti, hákoikopo koemó kixôa. ⁸ Kene koêkuti ko'ipârati kóxunakea po'i xâne ikéneke Vúnae, káxunakapuikopo ítúkea ákoti kurí ixâ. Kene áva ko'ipârati poréxea tiúketina ítukeke Itukó'oviti, konókoti ákoyea okótixoponoa ne apeínoati, koane ákoyea íhixa itóvoku ne pôreu. Kene áva ko'ipârati inúxino ítuke Itukó'oviti, konókoti ivávakea ítúkea ne itukéti. Kene áva ko'ipârati kóseanayea po'ínuhiko xâne, ítúka ya elókekoke okóvo.

⁹ Ikéna'uxanoe ne ákoyea omótovokoko yokóvo. Yupihovó íxea pívinoe ne váhere kixovókuti. Hane ítíka únatinoe koekúti. ¹⁰ Hako kalihú kixêa ne ákoyea omótovokoko yokóvo, itea kutí íxekaka koati kopo'ínukokoti ákoti omotóvokoko okóvo. Ya koêkuni inuxó kó'iyea ítúkeovo unako kêku yíxovonoe, ítúkapu unako koeku po'i xâne yóno iséneu. ¹¹ Konókoti ú'uso kéyeyi itukétike ákoti yahuléke. Konókotimaka heru'ó kixinoe yomíxone ke'ítukeino Vúnae. ¹² Aélokenoe yokóvo vo'oku kíxoixone xoko Itukó'oviti, yéxone kóusokeovomo. Hako kemuyá'iko iséneu vo'ókuke ne tiú'iti koekúti tekóponenoe. Hákonoe maka kurí kixe ítíki orásaum. ¹³ Koane hivá'axanoe ne kasása'iupo Itukó'oviti ya nókoneke. Usó yákoyemaka kétarakinoe koêkuti xâne simôti yóvokuke.

¹⁴ Yépeminamaka Itukó'oviti unako koêku ne ákoti aunáti ítukeinopi. Yépemina únati, kene hako yupakínoa váherexea koêku. ¹⁵ Aélokenoe yokóvo xapákuke xâne elóketi okóvo. Kene áva iyôti, íyeamaka xokóyoke. ¹⁶ Ópoe hane iséneunoe ikéneke Vúnae ákoti yakapákaka. Hákonoe maka kepayásokovo. Usó yákoyemaka ke'ínikoneyinoe xâne ákoti apayáso. Hákonoe itukovó koe íti inixópovo ítúkeovo ko'éxoneti.

¹⁷ Hákonoe maka keyukópinoa váhere ne xâne vaheréxoti ítukeinopi. Kéxuna'ixapunoe ítíki únati koekúti, enepone ínixone uhá koeti xâne ítúkeovo únati. ¹⁸ Hákonoe sikovó kê, itea koêkuti nékone ítíki, énomone ítíkanoe motovâti ítúkeovo kásatike isoneúti yóvoheixo xapákuke uhá koeti xâne, ákotimaka yakapákaka. ¹⁹ Hako ítikópinoa ésa'i ne váhere kixékonoku, ítínoe ákoti omotóva ongóvo. Síkeane ítúkeovo Itukó'oviti ítukópinoa ésa'i, vo'oku hara kôe emó'uke:

“Undínemo porexópinopea. Undínemo ítukópinopi yésa'i” koe Vúnae Itukó'oviti. ²⁰ Ya koêkuni ítikopinoa yésa'i, enepo epéka hímakati ne puvópiti, peréxa nîka. Koane epéka

úne, peréxamaka. Vo'oku enepo ixéáneye, yupihovó koe-timo téyapana, kuteâti koêku mani yupíheovo eópone eneponi kiripú'ika uhahá'ixoti xorómonike. ²¹ Hako sikêa itúkeovo váhere itopî, itea itíne itâ ne váhere itikópinoati únati ne va-heréxinopiti ítuke.

13

Konokoâti téyea úti ne pahúkotihiko

¹ Konokoâti uhá koeti xâne téyea ne pahúkotihiko ya poké'exake, koane ítúkea ne páhoenokono ítúkea. Vo'oku ako ápahuina pahúkoti ákoti itukapu Itukó'oviti porexôa pahúkea. Koêkuti pahúkoti apêti, aínovo ípíhone Itukó'oviti.

² Yanê'e, koêkuti xâne okopâti ne pahúkotihiko, enepohikone ípíhone Itukó'oviti, koati okópoti mani isóneunovi Itukó'oviti, epó'oxo koati epemópinovoti ipíhoponeokonomo vo'ókuke.

³ Vo'oku hainámaka ítúkeovo pícone xâne ponóvoti kixoku ítúkeovo ápeinoke ne pahúkotihiko, itea poéhane xâne ítúkoti váhere, énomonehiko motovâ píkea nê'e. Yakahá'a ákoyea píkea ne pahúkotihiko, konókoti ákoyea itika váhere. Yane ihayú'ikopitihikomo. ⁴ Vo'oku enepohikonê'e, koati ítúkoti ítukexeake Itukó'oviti, motovâti unátiyea kêku. Motóvaikopo píki enepo itíka váhere, vo'oku êno xunáko nekôyohiko ipíhoponea xâne pahúkóvoti. Yoko koati ítúkotihiko ahá'inoa Itukó'oviti koeku ipíhoponea xâne ítúkoti váhere, itukópinoatihiko ésa'i ne váhere ítuke. ⁵ Konókotikopo tíyinoe ne pahúkotihiko, koane itíki ne páhoenopi. Hainámaka póhutine vo'oku ápeyea xunáko ipíhoponeopi, kónokinoke tíyinoe, itea koánemaka vo'oku yéxi iséneuke ítúkeovo nékone itíki koane vo'oku motókeyeamaka kutípeokonohiko.

⁶ Énomonemaka kónokino peréxinoe ímpostu, kóperau pahúkotihiko. Vo'oku koeku yúixeovohiko ítúkea ítuke, koati ítúkotihiko ítukexeake Itukó'oviti. ⁷ Peréxaikoponoe ne uhá koeti nékone peréxi. Enepo áva kóperau nâti nékone peréxi, peréxa. Enepo áva po'ínuhikomaka nékone peréxi, peréxamaka. Koane enepo áva nékone tíyinoe, tíya. Koánemaka áva motokeâti ihéyu'iki, ihéyu'ika.

⁸ Koêkuti kó'iyevoku yoréveu, nékone peréxopinoe, yuké'exa peréxopi. Poéhane ne ákoyea omótova yokóvo ne po'ínuhiko xâne itukóvo koekúti nékonenoe peréxopi ákotinemo hunókoku kónokea peréxopi. Vo'oku enepone xâne ákoti omotóvo okovo po'ínuhiko xâne, koati uhá kixoâti ítúkea ne páhoenovi Itukó'oviti ya Ponóvoti Kixovókuti yútoe Muíse. ⁹ Vo'oku hara kôe ne yutoétiya: "Hako yaupú'iko po'i xâne kepiné'iyiti múxone. Hako kepéko. Hako yomêxo. Hako poe'aínoa iséneu po'ínuhiko xâne iyékivoati ítukevo" kôe. Uhá koeti rá'a,

koánemaka po'ínuhiko páhoenokono xâne itúkea kuteâti, koati kousókovoti yara emo'úti koêti: “Hako motovâ yokóvo ne po'ínuhiko xâne. Kuteâti ákoyea kemáxatikapapu, énomonemaka íxeaneye ne po'ínuhiko xâne” kôe. ¹⁰ Enepone xâne ákoti omotóvo okovo po'ínuhiko, ako váherexa ítukeinoa. Yane koati iyúseoti itúkeovo ne ákoyea omótovokoko vokóvo kousókoaxo uhá koêti ne páhoenovi Itukó'oviti yane Ponóvoti Kixovókuti yútoe Muíse.

¹¹ Énomone yákoenenoe, vo'oku yéxoa itukóvotiye ra káxehiko símokune úti itúkeovo oránane iyúkeovo iséneu. Vo'oku enepone kaxena pihópea úti xoko natíxoku Itukó'oviti vanúkeke, ako'óneoxo ahiká'avi yara koeku kó'oyene yaneko inâ kutipoa úti ne Vúnae. ¹² Kuteâti koeku yóti píheane uké'eyea, koane kenó'okeane uhápu'iyea káxe, énomonemaka koéneye ye'ékeovine. Kuríkapaikopo úti vitúkea kuteâti kixoku itúkeovo ne xâne ovóheixoti hahákutike. Usó víxaixaneikopomaka uhá koêti ne sa'íkeovake úti ne xunako vaherévokoti kuteâti kixoku itúkeovo ne xâne ovóheixoti uhapú'itike. ¹³ Konókoti pónea uti kixoku vitúkeovo, kuteâti ítuke xâne ovóheixoti uhapú'itike. Hako vitukovo xâne áhati yetorehí kó'iyea xapa ayúti, koane kohíhikenati, koane kapínekenati xâne ákoti itukapu koati múxone. Hákomaka vitukóvo xâne sikovó koeti ítukea ne váhere úhepune mûyo. Hákomaka vorixókoko, koane hákomaka vimaí'ixinovo po'ínuhiko xâne vo'oku víyokeovo ítukevo. ¹⁴ Itea konókoti itúkeovo Vúnae Jesus Kristu iyusêo xikóyokenoe ya uhá koeti kixeku itíkivo. Hákone yoposíko oxene itíki kúxoti yâha itíki, enepone váhere úhepune miúyo yâha itíki yanekôyo avô'o yêxa Itukó'oviti.

14

Nókone kó'iyea visóneuno xâne aínati ínixo itúkeovo pahunévoti

¹ Hako pivôa símea imékovokuke ne po'ínu úti xoko Jesus aínati ínixo itúkeovo pahunévoti, koane hako ixomo yimopókoko vo'ókuke koekútihiko ínixonone itúkeovo pahukóvoti. ² Vo'oku ápe xâne ínixoâti yusíkea níkeokono koêkuti kó'iyevoku nikokónoti. Ina apê xâne aínati kóhiyanavo, ínixoâti unáko níkea póhutine kuteâti nikokónoti íhae kavâne ákoti itukapu nau hó'openo. ³ Enepone nikoti heú koeti kó'iyevoku nikokónoti, ako yusíka púvea ne xâne ákoti akoéneye isóneunoa. Kúteanemaka ne aínati kóhiyanavo, ákomaka yusíka koyúhoyea ákoyea aúnati ítuke ne po'i xâne nikoti heú koeti koekúti. Vo'oku enepone xâne níkoâti ne ákoti níká po'ínuhiko xâne, ako ópoe'ainoa isóneu Itukó'oviti. ⁴ Iti koyúhoti ákoyea aúnati ne po'i xâne, kutí'ikopo íkitixapovo? Haina yovóxe nê'e; pó'iti itukoâti ovóxe. Poéhane koati únae exôa tokópeovoxo ítuke

áko'o ákoyea takápapu. Itea ponóvotimo ítuke, vo'oku xunako Itukó'oviti Únae oukeke huvo'óxoati, kutí'inokemo tokopóvoti.

⁵ Ápe xâne inixoâti ápeyea káxe koati sasá'iti ya po'ínuhiko káxe. Kene po'ínuhiko xâne, ínixoa kutíkokoyeane ne uhá koeti káxe. Koati konokoâti póhutihiko xâne hókea isóneunoake, ákoti hokohí íxa isóneunoa po'ínu xâne. ⁶ Enepone xâne inixoâti ápeyea káxe koati sasá'iti ya po'ínuhiko káxe teyínoake, koati kahá'ati pónea kixoku ítúkeovo nonékuke Itukó'oviti. Kúteanemaka koêku ne inixoâti yusíkea níkea koêkuti kó'iyevoku níkokónoti, kó'inokenemakaye isóneu, koati kahá'ati pónea kixoku ítúkeovo nonékuke Itukó'oviti, vo'oku íkoró'ixinovo Itukó'oviti enepo níkôa. Koánemaka ne xâne inixoâti ápeyea ákoti yusíka níkea, kó'inokeneye isóneu vo'oku kahá'atimaka pónea kixoku ítúkeovo nonékuke Itukó'oviti, koane kóyeaneemaka ítúkeovo xâne íkoró'ixovoti xoko Itukó'oviti. ⁷ Vo'oku ako ápahuina xâne xapákuke úti motovâti éxopea koêku yara kúveu mêum pohúxinovati, kutí'iyea ákoti Vúnae exeâti koêku. Kúteanemaka koêku vivakápu. ⁸ Itukovo vapêtiko yara kúveu mêum, hane vápeino vitúkeovo ovoxe Vúnae Itukó'oviti. Kúteanemaka ne vivókeovo, kóyeane vitúkeovo ovoxe Vúnae seapáne úti xokóyoke. Yusíkoti vápeyeako yara poké'e, áko'o vivókeovone, kóyeane vitúkeovo ovóxe. ⁹ Yoko koati énomone kutí'inoke ivokóvoti ne Kristu, koane énomonemaka kutí'inoke exepúkopotí, motovâti ítúkeovo Únae uhá koeti xâne, enepohikone ivokóvotíne, koánemaka ne ávoti ivakápu. ¹⁰ Ná'íkopo koeti ínixinea ítúkeovo pahukóvoti ne po'ínu úti xoko Jesus? Námaka koeti íkitixapínovo yupihóvoti yéxone yane pe'ínu? Vo'oku konókotimo yumópea Itukó'oviti ne uhá koeti xâne yaneko káxe yuhaíkapavine Itukó'oviti vo'oku kixoku vitúkeovo. ¹¹ Yoko énomone kuteâti koêku ne yuho Itukó'oviti emó'uke, enepone koêti:

“Hara koe Vúnae: ‘Kuteâti kaná'uko ne ámbeyea, koati kaná'utimaka ipúyukexeamo nonénguke ne uhá koeti kó'iyevoku xâne. Koane ihayú'ikonutimo ne uhá koeti xâne, undi Itukó'oviti’ ” kôe. *Izâiya 45.23*

¹² Yane iyúseo kónokeamo yumópea Itukó'oviti ne póhutihiko úti yaneko káxe yuhaíkapavine.

Vokóhiyanavo mará'inamo víkaraka po'ínu úti hokoti Jesus

¹³ Hákonéikopo vinixôa ítúkeovo pahukóvoti ne po'ínu úti áinati kóhiyanavo. Ya koêkuni kó'iyeaneye, keúsaka iséneu ákoyeamo ápahuina ítike íkorókoti po'ínu úti ikéneke Vúnae, ítukovo iyonoâti ya pahunévotike. ¹⁴ Ya undíke, énja ákoyea ápahuina níkokónoti motovâti ikópiti'ikeovi ikéneke Itukó'oviti. Koati eombâti inzóneuke, koeku nzókea Vúnae

Jesus, tokópeovoxo inzóneunoa. Itea enepone xâne inixoâti ikópiti'ikeekonomo enepo nikâ, yane koati kopití'itinoa. ¹⁵ Enepo inixâ pe'ínu xoko Kristu ákoyea aúnnati níki níkokónoti, ínixone ákoyea yusíka níkeokono, na kíxeaye ákoyea omótova yokóvo, enepo ipíhea tumúne níki? Hako ikeróko po'ínu úti vo'oku níkokónoti. Koáhati ivókinovokemaka Kristu nê'e. ¹⁶ Enepone ínixene itúkeovo únati, hákoikopo itukovo énomone poé'aino isóneunopi po'ínuhiko xâne, inixoâti ákoyea aúnnati ne itike. ¹⁷ Vo'oku enepone vitúkeovo xanena Itukó'oviti yonópoti natíxokuke, haina yuíxeovo úti sasá'iyea, áko'o ákoyea asása'i ne níkokónoti koane ekâti, itea hara konokóvo pónea uti kixoku vitúkeovo, koane úhepeyea visóneu ikéneke Vúnae ákoti vakapákaka, koane elókeyeamaka vokóvo ukeâti xoko Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti. ¹⁸ Yoko enepone xâne koetíneye hókea Kristu, úhepetinoá isóneu Itukó'oviti, koane inixeâtimakamo po'ínuhiko xâne unáko koêku.

¹⁹ Vapásikaikopo vitúkea koekútihiko porexó'oviti ákoyea vakápakaka yoko ákoyea puvákaka úti, enepone koekútihiko porexó'ovitimaka koukóponeokoko úti ikéneke Itukó'oviti. ²⁰ Hako kesáyu'ixo ítuke Itukó'oviti vo'oku níkokónoti. Kaná'uti ákoyea níkokónoti motovâti ikópiti'ikeovi ikéneke Vúnae enepo níkoa úti; itea kóyeane ákoyea aúnnati níkeokono, itukapu énomone kutí'inoke ikorókovoti po'ínu xâne pahunévotike. ²¹ Unatíne ákoyea níke koêkuti kó'iyevoku nau hó'openo, koane ákoyea yénapu víyum, koane ákoyea itika po'i koekúti, enepo itukapu ikerókoti po'ínu úti pahunévotike vo'ókuke, (áko'o itukapu kemuyá'ikiti isóneu, áko'o itukapu kurikópoti hókea Itukó'oviti vo'ókuke). ²² Koêkuti ínixene ikéneke Vúnae, kuteâti koekúti ínixene motó'iyeva níki, áko'o ákoyea omótova níki, konókoti xuná'iyea iséneunoa nonékuke Itukó'oviti. Yoko koati únati koêku ne xâne itukoâti ne ínixone unátíyeya ikéneke Vúnae, ákoti api'áxa isóneunoa, xaneâtimaka xuná'iyea isóneu ákoyea itúkapu pahukóvoti. ²³ Kene enepone xâne ákoti koati éxinoa isóneu, pikoâti itúkevomea koati ákoti omotóva níkeokono, yane enepo níkoa, koati pahukóvoti, vo'oku haina kutipoâti itúkeovo ahá'inoa Itukó'oviti níkínoake. Yoko uhá koeti kixoku vitúkeovo ákoti itukapu ukeâti kutípea úti itúkeovo ahá'inovi Itukó'oviti vitúkea, koati pahukóvoti nê'e.

15

Nókone kó'iyea úti xoko po'ínu úti aínati kóhiyanavo

¹ Uti xúnati isóneu ikéneke Vúnae, ako yusíka inuxó kíxea uti vitúkea vínixone unátíyeya, itea konókoti huvó'oxea úti ne xâne ávoti koati xunáko isóneu, aínati kóhiyanavo, koane ako yusíka vímaxeova ne kixóvoku. ² Konokoâti póhutihiko úti vitúkea

koekúti ominoâti unako koêku ne po'inu ûti, enepone ínixonone unátiyea ne po'ínuhiko ûti, motovâti kóxunakeahiko ûti ikéneke Kristu. ³ Vo'oku énomone koéneye ne Kristu ákoyea ituka âha kíxeova, itea hara itúko, kuteâti koêku emó'uke Itukó'oviti xoko kó'iyeku: “Enepone ihákeopike puvópitihiko, oúngeke yonópo” kôe. ⁴ Vo'oku uhá koeti yutoxóvoti emó'uke Itukó'oviti mekúke, koati yutoxínovoti íhikaxeovi, motovâtimaka ápeyea hána'iti kúxoixone ûti xoko Itukó'oviti, véxone kousokeovomo. Yoko koati emo'u Itukó'oviti úkea nê'e, koeku poréxeovi ákoyea kamúya'ika uti visóneu, koêkumaka kouhepekopea visóneu ikéneke Itukó'oviti. ⁵ Yoko Itukó'oviti, enepone poréxoti xâne ítea uhá koeti koekúti xaneâti ákoyea kamúya'ika isóneu, enepone kouhépekopotimaka visóneu ikéneke, itúkapu énomone parexápi poéhapeane iséneu ikéneke, ákoti yakapákaka, kuteâtimaka ahá'inopi Kristu Jesus, ⁶ motovâti uhá ké'iyi ihéyu'iki Itukó'oviti, enepone Ha'a Vúnae Jesus Kristu, kutí'iyea itínoe póhutipone koxe'úti koane kutí'iyeamaka póhutine ne yemó'u.

⁷ Hákoikopo pivokóko, itea kuteâti kixó'oviku Kristu, énomonemaka ákoeneye kixékokoku, motovâti iháyu'ikeokono Itukó'oviti ve'ókuke. ⁸ Vo'oku koati ngxópitinoe itúkeovo ovoxe Itukó'oviti ne Kristu xapákuke ne jûdeu, enepohikone sirkunsidá koêti, motovâti éxokoponea Kristu kaná'uko neko yuho Itukó'oviti nóvoke, koane kousokoponea neko kúxoti yuho Itukó'oviti xoko oxúnoekene nekôyohiko. ⁹ Haina póhutine nê'e, itea motovâtimaka iháyu'ikea Itukó'oviti ne ákoti itukapu jûdeu, vo'ókuke ne hána'iti seánakoa Itukó'oviti. Énomone kuteâti koêku ne yutoéti ya emó'uke Itukó'oviti koêti:

“Énomone kutí'inoke inzayú'ikopitimo xapákuke ne xanéhiko ákoti itukapu jûdeu. Ngahaná'ikopitimakamo imangá'ika hána'iko ne íhe” kôe. *Sáramu 18.49*

¹⁰ Ina koe'íkomaka po'íke:

“Aélokenenoe yokóvo, itínoe xâne ákoti itukapu jûdeu, xané kixeâti elókeyeamaka okóvo ne xanena Itukó'oviti” koémaka. *Deuteronômio 32.43*

¹¹ Ina koepó'íkomaka po'íke:

“Théyu'ika Vúnae, itínoe ákoti itukapu jûdeu, uhá ketínoe. Konókoti kapáya'ikeamaka iha Itukó'oviti ne uhá koeti kó'iyevoku xâne” kôe. *Sáramu 117.1*

¹² Ina koemáka Izâiya yútoeke:

“Apêtimo ámoripono Njése keno'ókoti natíxoponea xapa xâne ákoti itukapu jûdeu. Énomonemo itukóvo hána'iti kúxonehiko neko xâne koíteovamo” kôe. *Izâiya 11.10*

¹³ Yoko Itukó'oviti, enepone porexó'oviti ápeyea hána'iti kúxoixone ûti xokóyoke, véxone kousokeovomo, énomonemo

kuri'úxinapinoexo hána'iti elókeko yokóvo ikéneke, koane hána'iti úhepeko iséneu koeku kívivoa, maka heru'ó íxeane yomíxone kíxoixi kousokeovo ne kíxone xokóyoke, ya xunákoke Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti, enepone ovo'ó koépitinoe.

¹⁴ Ya undíke, énja itíkivonoe xâne koati itípakovoti, itínoe mbo'ínu xoko Jesus. Énjaomaka heú kíxi yéxi kaná'uko ra ihíkavoti hó'e úti, koane itíkivomaka ahúkoti enekókoti ikéneke Itukó'oviti. ¹⁵ Itea kóyeane ákoyea ámbiku'ixa ongóvo ngíxeaneye ra yúndoenopi upánini yéxoanoe ra koekútihiko, vo'oku koati ngaha'aínopitinoe ákoyea inátapa yokóvo ne ihíkavoti yéxone. Énomone ngixínoaneye ya yúndoenopinoe, vo'ókuke ra hána'iti seánakonú Itukó'oviti, ¹⁶ kutí'inokemaka indukópovoti ovoxe Kristu Jesus xapa xâne ákoti itukapu jûdeu, indukôati ne sasá'iti itukéti pónenu Itukó'oviti indúkea, enepone ngoyúhoyea ne inámati ihíkavoti íhae xokóyoke. Yoko énomone indúko, maka ínixane Itukó'oviti unáko ne ingó'iparaxoake. Énomone ne xanéhiko ákoti itukapu jûdeu íngamoake ne emo'u Itukó'oviti koeku itúkeovohiko kasása'iupone Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti. ¹⁷ Enepora itukéti pónenu Itukó'oviti indúkea, énomone indúko hána'iti elókeko ongóvo ikéneke Kristu Jesus. ¹⁸ Yoko ákomo itukéti ákoti ámbikú'ixina ongóvo ngoyúhoyea koêku, ákoti itukápu ne kouéseune Kristu ya njokóyoke, enepone ísimea xokóyoke ne ákoti itukapu jûdeu vo'oku yúnzo yoko índuke xapákuke, ¹⁹ koánemaka vo'ókuke ne hoénaxovope xunako Itukó'oviti njokóyoke yóko'o ne iyupánevoti índuke, koánemaka vo'ókuke ne hána'iti xunako Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti. Koati énomone koéneye tukú ngíxea Ílireake ngotóhineyeya ne inámati ihíkavoti omínovike Kristu, ungeâti Njeruzálem koáne ne pitivókohiko xêrerekuke. ²⁰ Koati ngixóvokune ngóxuna'ixeovo ngoyúhoyea ne inámati ihíkavoti omínovike Kristu xoko âvoyeaku koyuhoâti, mbuvâti kutí ngó'iyeya xâne koexépukoti péti oúkeke tûriune po'ínu xâne. ²¹ Vo'oku hara koéneye índuke kuteâti koêku ya emó'uke Itukó'oviti xoko kó'iyeku:

“Enepo hikone ákoti eyékoxeaku koêku nê'e, iyusé'inoatimo.

Koáne enepo hikone ákoti kámeaku koêku nóvo, exeâtimo koêku” kôe.

Izâiya 52.15

Kahá'a Poúlu yónea Róma

²² Koati vo'ókukeiko ra índuke, ene âvoino omótova noínjoponeopinoe, itea êno yúmo'injeova. ²³ Kó'oyene, koeku únzexeane índuke yara poké'ehiko ngixínopikenoe yâye, epó'oxo koeku mekú'iyeanee ngaha'a noínjoponeopinoe, ²⁴ anéye inzóneu véngea xepákuke enepo mbíha Espanha. Ngúxoá indóponeopinoemo koeku yóneam. Yanê'e, ngúxoamaka motó'iyeoava hivó'oxinunoe motovâti ungóponea ya Espanha

ike kali óvinem xepákukenoe koeku úhepepeamo inzóneu. ²⁵ Itea kó'oyene, yonondí'ikomo Njeruzálem motovâti nzuvó'oxoponea ne kasása'iupohiko Itukó'ovitiya. ²⁶ Vo'oku enepohikone po'ínu úti xoko Jesus ákoti itukapu jûdeu, enepohikone ovoti Masêdonea yoko Ákaya, ínixoahiko unátiyea ítixea huvó'oxeake ne ákoti apeínoati xapákuke neko kasása'iupo Itukó'oviti ya Njeruzálem. ²⁷ Koati úkeakune isóneuke kahá'ayea huvó'oxea. Yoko motókeahiko kíxeaneye vo'oku itúkeovo xapa jûdeu úkea ne kaná'uti ihíkavoti kámonehiko, kutí'inoke apêti unako koêku ikéneke Itukó'oviti. Yanê'e, koati motokeâtihihikomaka huvó'oxea ne jûdeuhiko ya nókoneke. ²⁸ Enepo unzéxane ra itukéti nguríkopoinoa ovotíhiko Njúdeya ne páhoenoa po'ínuhiko úti, enepone huvó'oxeake ngxínopikenoe, vekó ngoetímo xepákuke koêkumo mbíheya ya Espanha. ²⁹ Enepo nzimané'e xepákuke, énja enó'iyeamo únatinoe koekúti ukeâti xoko Kristu íparaxeovikemo ya hána'iti seánakovike. ³⁰ Vo'ókuke ra Vúnae Jesus Kristu, koánemaka ne ákoyea omótovokoko vokóvo ukeâti xoko Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti, émbemopinoe, itínoe mbo'ínu xoko Vúnae, kéxuna'ixivoxo yépemo'ixinonu Itukó'oviti ya orásaum, ³¹ maka índeapane ne xâne pivoti Vúnae ya Njúdeya, koane ínixanemaka kasása'iupohiko Itukó'oviti ya Njeruzálem unáko ne nzimínoké xapákuke. ³² Koáne enepo parexánu Itukó'oviti nzímeopinoe, itúkapu ya elokékotike okovóti nzímeamo xepákuke, motovâti kali ómomingea, koane úhepeyeya inzóneu xepákukenoe. ³³ Itúkapu Itukó'oviti, enepone úkeaku úhepeti isoneúti ovô xepákukenoe. Énomoneoxo ákoeneye.

16

Íkopovoje Poûlu

¹ Anéye anjá'inopinoe enepo simâpi Fêbi, mokexa úti ya xoko Jesus ko'ítuketi ítukeke Vúnae imokóvokutike ya Sénkereya.

² Enepo simané'e xepákukenoe, kutí íxea pe'ínu ikéneke Vúnae, kuteâti motókeyea kíxeokononeye ne kasása'iupo Itukó'oviti. Epó'oxo hivá'axanoemo ya koêkuti nókone itúkea vo'oku koati énoti xâne huvó'oe nê'e. Koane enómaka huvó'oxeonu.

³ Mbahúkinao yúnzo inángurukeova ne Pirísila yoko Ákila, enepone ko'itúkeinetimaka Vúnae Jesus Kristu kuteâti úndi. ⁴ Enepone pi'âti, ínonexinovo koâti koímaiti koekúti yanekôyoke oposíko koíteovonu ya koati koímaiti mani ngxókonoku. Hána'iti íngoroixinovahiko. Yoko haina póhutine úndi, itea íkoro'ixinovahikomaka uhá koêti ne kutípoti Kristu ya imokóvokutihiko xapákuke ne ákoti itukapu jûdeu. ⁵ Yíhaikinana ne po'ínu úti ho'uxínovoti ítuke Vúnae óvokuke Pirísila yoko

Ákila, koánemaka íningone Epênetu, enepone inúxoti kutípoti Kristu ya Ázea, ⁶ koánemaka Mâriya, enepone yuixóvotoexo unako kêkunoe, koxuná'ixovoti ko'ítukeyea ítuke Vúnae xepákuke. ⁷ Mbahúkomaka yûnzó inángurukeovo Ândoroniku yoko Njúnea, iyénom jûdeu, nza'ínemaka ika'ákovokutike yanekôyo. Koati teyonéti xapákuke ápostuluhiko ne pi'âti, epó'oxo inuxónemaka hokopo Jesus ya undíke.

⁸ Yíhaikinanu Ampilíyatu, enepone koati íningone ákoti omótova ongóvo ya xoko Vúnae. ⁹ Yíhaikinatumaka Ûrubanu, enepone ko'ítukeinoti Kristu kuteâtímaka úti, koánemaka Estáki, po'i íningone ákoti omotóva ongóvo. ¹⁰ Yíhaikinatumaka Ápeli, enepone exókovoti ítukeovo koati kaná'uti hókoti Kristu, koánemaka uhá koeti óvokuke Aristóbulu, ¹¹ koánemaka Erôdiaum, iyénom jûdeu, yoko uhá koeti kutípoti Vúnae óvokuke Násizu.

¹² Yíhaikinanamaka ne pi'âti sêno Tirífena yoko Tirífosa, ko'ítuketímaka ítuke Vúnae, koánemaka Perésiti, mokexa úti ákoti omotóva ongóvo, yupihóvotímaka ko'ítukeino Vúnae, ¹³ koánemaka Rúfu, teyonéti ovoxe Vúnae, yoko êno, enepone kutí ngíxonemaka ênom. ¹⁴ Yíhaikinatumaka Azíkiritu, Felegónte, Êremi, Pátoropa, Êrema yoko uhá koeti po'ínu úti ha'ínehiko nekôyo ho'uxínovo ítuke Itukó'oviti. ¹⁵ Yíhaikinatumaka Fílologu yoko Njúlea, koánemaka Nêreu yoko mokéxa, koánemaka Olímpa yoko uhá koeti po'ínuhiko kasása'iupo Itukó'oviti ha'ínehiko ho'uxínovo ítuke Vúnae.

¹⁶ Yíhaikakanoe, siunoné kixekókoti kuteâti kixókokoku úti yúhoikeokoko úti, imeâtinoe sasá'ikoke iséneu vo'oku itínoe kopo'ínukokoti xoko Kristu. Yúhoikopinoemaka ne uhá koeti po'ínu úti xoko Kristu ho'uxínovotihiko ítuke Vúnae yâye xoko póhutihiko ho'úxovoku.

¹⁷ Itínoe mbo'ínu xoko Jesus, injíko'okopímaka kéhiyanayivoa ne xâne yómoti háxakexea po'ínu úti yoko kátavokeamaka ya hókea Itukó'oviti, vo'oku kixoku ítukeovo ákoti aunáti, enepohikone ihíkaxotímaka koekúti ákoti itukápa ne ihíkavvoti ihikexokonoke. Yahíkuxipa ne xâne kuteâti, ¹⁸ vo'oku haina Vúnae Kristu hóko, itea koati âha kixeova ne hóko. Koatímaka ahúkoti nê'e ya kouhe'ekea yúho koane ítúkoheyea iháyu'ikea xanéhiko kutí'inoke itoâti aúpu'ikea ne kixeóvovoti xâne ákoti koati éxea koêku. ¹⁹ Énomone yákojenoeye kéhiyanayivoa, vo'oku hi'imé koe xâne éxea ítíkivonoe hokoâti ne kaná'uti kixovókuti ítuke Vúnae. Énomone kutí'ino ike'élokexotinoe ongóvo. Ngahá'ainopinoe ítíkivo xâne éxoti ítúkea únatinoe koekúti. Itea ya itíki váhere, kutí yákoé xâne ákoti éxone. ²⁰ Yoko Itukó'oviti, enepone úkeaku hána'iti úhepeko isoneúti, uke'éxotimo xunako Satánae ya ákotinemo axu'íkene káxe. Yane

kutí koetímo kepasípu'ikopoti Satánae. Itúkapu seánakopike Vúnae Jesus Kristu yóvoheixonoe.

²¹ Yúhoikopinoe ne Timóti, nza'íne ítukeke Vúnae, koane Lúsiu, Njázaum yoko Sosípaturu, iyénonjapa jûdeu.

²² Yúnzoikopinoemaka ya iháke Vúnae, undi Tésiu, undi yutoxoâti ra yuho Poûlu, páhoenopinoe.

²³ Yúhoikopinoemaka Ngáyu, óngeake óvokuke, koane uhá koeti po'ínuhiko úti xoko Jesus ho'uxínovoti ítuke Vúnae yâye. Yúhoikopinoemaka Erástu, enepone éxoti koeku tiûketi kopêrauti yara pitivóko, koánemaka Koátu, po'inu úti xoko Jesus. (

²⁴ Itúkapu seánakopike Vúnae Jesus Kristu yóvoheixo, uhá ketínoe. Énomoneoxo ákoeneye.)

Hunókoku yuho Poûlu yonoti xapa íhae Róma

²⁵ Viháyu'ika Itukó'oviti, enepone apêti xunáko kóxunakeopinoe ya ikéneke, kuteâtimaka kó'iyeya yane inámati ihíkavvoti poréxonuke ngoyúhoyea. Énomone ne ihíkavvoti koeku Jesus Kristu ngoyúhone xapa xâne, enepone kouhahu'iune Itukó'oviti kó'oyene, ákoti exákana mekúke vo'oku ítúkeovo uná koyêti xokóyoke ukeátinekene tumúneke ápeyea ra mêm.

²⁶ Itea kouhahu'ikokonone yane yútoeke porófetahiko yutoxóvoti nóvoke. Yoko koati Itukó'oviti, enepone ákoti tûri koane ákoti hunókoku, pahukôa kouhahu'ikeovo, motovâti uhá kó'iyeya xâne kutípea koane hókea, koêkuti poké'e óvohikoku yara kúyeu mêm.

²⁷ Enepone Vúnae, poéhane itukóva ne koati kaná'uti Itukó'oviti yupihóvoti hána'iko kó'exoneyea, ítúkapu énomone ihayú'ikokono ákotinemo hunókoku, vo'oku ítukeinovi Jesus Kristu. Énomoneoxo ákoeneye.

Hunókokune.

1 KORÍNTIU

Inúxoti yutóxinoa Poûlu ne kutípoti Jesus íhae Koríntu

Poûlu turixôa ne imokóvokuti ya Koríntu yaneko koyuhópoinoa emo'u Itukó'oviti neko xanéhiko ovâti neko pitivóko. Yoko poéha xoénae meyá kôe óponea xapákuke yanekôyoke, kuteâti koeku noíxea ûti ya Átu 18.1-18.

Yutóxinoake Poûlu ra koyuhópeti vo'oku pahúnevo po'ínuhiko xâne kutípoti Jesus yaneko imokóvokuti ya Koríntu, koane vo'oku háxakexeovokokomaka. Éxokoa Poûlu nókone kó'iyeya, motovâti ho'úxoepovohiko, kuteâti koeku nókone kó'iyeya ne koati kaná'uti xanena Itukó'oviti.

Yoko tumúneke pahúkinoá Poûlu ne yútoe, ápe koyuhópeti yútoe íhae Koríntu, páhoe xoko Poûlu. Yane koyuhópeti, épemohiko Poûlu kó'inoaku isóneu ne koekútihiko, áha éxeahiko. Enepone épemoake, yumópa Poûlu ya kapitulu 7. Kene ya kapitulu 12 yonoti 14, koyúhoinoamaka Poûlu ápeyeya íparaxoake Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti ne póhutihiko kutípoti Jesus, éxone itúkea ítukeke Itukó'oviti. Ya kapitulu 13, anêko yúho koêku ne koati kaná'uti seanákoti. Kene ya kapitulu 15, éxokoa Poûlu ítúkeovo kaná'uteoxo exépukopea ne Jesus ukópea xapa ivokóvoti, koane vexépukopeamakamo, uti kutipoâti, vo'oku inuxó kó'inovi Jesus exépukopea.

1 Yundóxinopinoo, undi Poûlu. Undi iháxiupo Jesus, páhoe koyúhoyea emó'u xapa xâne, kuteâtimaka ahá'inonu Itukó'oviti. Anéyemaka njokóyoke ne Sósteni, po'ínu ûti xoko Jesus. 2 Pahúkinopeanoé ûti ra koyuhópeti, itínoe ho'uxínovoti ítuke Itukó'oviti ya pítivokonake Koríntu, itínoe kasása'iupo Kristu Jesus, koane iháxiupomaka Itukó'oviti ítúkeovo sasá'iti nonékuke, xané kixeâti ne uhá koeti po'ínuhiko ûti, koêkuti óvohikoku ikóseanaxeovo Vúnae Jesus Kristu, Únaehiko koane Vúnae.

3 Itúkapu hána'itike seánakopi Itukó'oviti, Ha'a ûti, yoko Vúnae Jesus Kristu yóvoheixo, koánemaka úhepetike isoneûti ukeâti xokóyoke.

Seánakoa Itukó'oviti ne íhae Koríntu

4 Kóyekune íngoro'ixinovopinoo xoko Itukó'oviti, vo'oku hána'iti seánakopi xoko Kristu Jesus. 5 Vo'oku koeku héki Jesus, yupihovó koe iké'iparaxikono ikéneke ya uhá koeti koekúti, kuteâti itíkivo koati exoâti koyúhoyea emó'u, koane heú kíxi yéxi kaná'uko ra ihíkavoti hékone. 6 Koati kitipoâtinoo ne ihíkavoti koeku Jesus, koane títiu kéye ikéne. 7 Énomone

ákoino ápahuina iparáti konokóvotiko xepákuke yane póneake Itukó'oviti ne xanéna éxea ítúkea ítukeke. Énomone kénenoeye ya koêkuiko kíxoixopinooe aúkopovope Vúnae Jesus Kristu. ⁸ Yoko énomonemo koxunákopinoe tukú koeti hunókokuke, motovâti ítíkivo xâne ákoti koyuhoâti ápeyea óvaku pahúnevo yaneko káxe aukápapu Vúnae Jesus Kristu. ⁹ Koati motovâti kúveovokono kíxeopineye ne Itukó'oviti, enepone ihaxíkopitinoe poéhayeane iséneu xoko Xe'éxa, enepone Vúnae Jesus Kristu.

Ixíko'okokono ne hokotíhiko Jesus vo'oku ixómoyea haxákeovokoko

¹⁰ Itínoe mbo'ínu xoko Jesus, injíko'okopinooe ya iháke Vúnae Jesus Kristu ákoyea ópoe'ainokoko yíúho, koane ákoyeamaka héxakexipukoko. Konókoti kutikokó ké'iyinoe ikéneke Vúnae, koane poéhayanemaka yónoku iséneu yoko yâha ítíki ítukeke. ¹¹ Kó'inokeneye yunzó'inopi, vo'oku éto'okonu xâne ukeâti óvokuke Kolôe ápeyea puvokókoti xepákukeno. ¹² Hara ngíxo, vo'oku ápeyea xepákuke ixómoti koyê: “Undi hokoti Poúlu” koyêti. Kene po'ínuhiko: “Undi hokoti Ápolu” koyêti. Kene po'ínuhiko: “Pêturu nzóko” kóye. Ina apémaka koyúhoti ítúkeovo hokoti Kristu. ¹³ Yusíkoikopomea háxakexeovo ne Kristu? Undí'ikopo kuruhúxinovopinooe? Inzákeikopomea yáhikikono? Ako kalíhuina!

¹⁴ Íngoro'ixinovo Itukó'oviti vo'oku ákoyea ánjiu xepákukeno. Poéhane Kiríspu yoko Ngáyu ánjiko. ¹⁵ Koeku kó'iyeaneye, ako xâne motovâti koyúhoyea áhikeovo ya inzáke. ¹⁶ Ápepini Étefana koane uhá koeti ovâti óvokuke, ánjumaka nê'e. Ava po'ínu, ákone énjapana. Kutí'inonu koékune nekôyohiko. ¹⁷ Vo'oku haina ánjikea xâne pahúkinonu Kristu, itea ngoyúhoyea ne inámati ihíkavoti omínovike, ene pahúkinonu. Hainámaka ingo'ítukexoti exóneti ikó'itukeu xâne hána'iti ko'éxoneti yara kúveu mêum, mará'inamo akútea énomone kutí'inoke ítóvoti ne xanéhiko. Eneponi akoéneye yúnzo, mani kutí ngixoâti ákoti ítúkovo ne ivókinovovi Kristu ya kuruhúke koíteovo xâne.

Kristu itukóvo xunako Itukó'oviti koíteovo xâne

¹⁸ Eneponi yuho úti vo'oku ivókinovovi Kristu ya kuruhúke, ya xapa xâne yonópotihikomo ipihóponovokutike, kutí kó'inoahiko hókone xâne ákoti aunáti isóneu. Itea xoko úti, uti koítovone Itukó'oviti, koati hána'iti xunako Itukó'oviti nê'e. ¹⁹ Yoko énomonemaka koéneye ne yuho Itukó'oviti ya emó'uke, enepone koêti:

“Unge'éxeatimo éxone ne hána'itihiko ko'éxoneti.
Kúteanemakamo ngíxoaku ko'isoneuyea ne hána'itinoe
ko'isóneuti” kôe.

Izâiya 29.14

²⁰ Koeku kó'iyeaneye, ná'ikopohiko ne hána'iti ko'éxoneti yara kúveu mêmum? Ná'ikopohikomaka ne hána'iti ihákaxoti koánemaka ne ahúkoti ya koyúhoyea? Áko'onehiko nê'e, vo'oku enepone kó'exoneyea ne xâne yara kúveu mêmum, sá'iri'okopane Itukó'oviti ya koekúti ákoti itóponone.

²¹ Ya hána'iti ko'ísoneuyea Itukó'oviti, haina vo'ókuke ne éxone xanéhiko yara kúveu mêmum, kutí'inoke itopónotihiko éxea Itukó'oviti. Itea ínixoa Itukó'oviti unáko itúkeovo ya koyúhoyeovo emó'u, itínovoke ya pahúnevo ne xanéhiko kutipoâti, upánini ínixea po'ínuhiko xâne itúkeovo kixovókuti hókone xanéhiko ákoti isóneu.

²² Vo'oku poéhane noíxea iyupánevoti kahá'a ne júdeuhiko. Kene ne ngerêkuhiko, poéhane itóponea hána'iti exóneti, ene kahá'a. ²³ Itea hane koyúho úti xapa xâne Kristu yoko ivókinovovi kuruhúke. Enepora ihákauvoti íkoroko júdeuhiko, koane ínixoa ngerêkuhiko itúkeovo hókone xâne ákoti aunáti isóneu. ²⁴ Itea xapákuke ne xâne iháxiupo Itukó'oviti hókea, enepone júdeuhiko koánemaka ne po'ínuhiko xâne ákoti itukapu júdeu, koati Kristu koyúho úti, enepone hána'iti xunako Itukó'oviti koíteovovi, évekoakumaka Itukó'oviti kouhupu'ikea ne hána'iti kó'exoneyea. ²⁵ Vo'oku enepone itukeinovi Itukó'oviti xoko Kristu, ínixone po'ínuhiko xâne itúkeovo hókone xâne ákoti isóneu, koati hána'iti anú'ukea kó'exoneyea ne xâne yara kúveu mêmum. Koáne enepone koekúti ínixonehikomaka itúkeovo muyá'iko Itukó'oviti, énomone yupihóvo anú'ukea xunako xâne.

²⁶ Itínoe mbo'ínu xoko Jesus, yokómomapihi kékunoe inâ ihaxíkopi Itukó'oviti héki. Vo'oku ako axú'ina xâne hána'iti ihákaxovoti, koane payásotihiko xepákukenoe, koane xe'exa iríku kalísoti kixoku koéxokexeokono. ²⁷ Itea hane noívokoxo ne Itukó'oviti xâne ínixone po'ínuhiko xâne yara kúveu mêmum itúkeovo ákoti isóneu, motovâti kótéyokeokono ne xâne hána'iti ko'ísóneuti. Koáne, motovâti kótéyokeamaka payásotihiko yara kúveu mêmum, noívokoxoa Itukó'oviti ne xâne ínixone po'ínuhiko yara kúveu mêmum ákoyea xunáko. ²⁸ Kene ne inixóneti ákoyea itúkokonoke, koane puvonéti, yóko'o ne koâti yupihóvoti kalíhuyea, enepohikone kutí koeti akó'oti, énomonemaka noívokoxo Itukó'oviti íkorohikea ne yupihóvoti xunáko, uke'éxopeati xunáko yoko itúkeovo teyonéti. ²⁹ Kixínoakeneye Itukó'oviti maka hákone oxéne iháyu'ikopeovo ne xâne nonékuke. ³⁰ Kene itínoe, yáinovone kasása'iuvo Itukó'oviti vo'oku itukeinovi Kristu Jesus. Énomonemaka poréxo ne Itukó'oviti itúkeovo úkeaku kó'exoneyea úti koane kutí'inoke ponopóvoti úti yoko sasa'ípoti úti nonékuke. Énomonemaka kutí'inoke viteóvati ne pahúnevo úti, ³¹ maka akúteane koêku ne yutoéti emó'uke Itukó'oviti xoko kó'iyeau: “Enepone kahá'ati

ápeyea iháyu'iu ya xokóyoke, itúkapu ítukeinoa Vúnae iháyu'iko" kôe.

2

Koeku yuho Poûlu koyûho ítuke Itukó'oviti xapa xâne

¹ Itínoe mbo'ínu xoko Jesus, yaneko ngoyuhópoinopeanoe ra ihíkavoti ukeâti xoko Itukó'oviti, haina kalísotinoe emo'úti ôriti éxeokono veínoam, koane hainámaka kuteâti koyúhoyea hána'iti ko'éxoneti yara kúveu mêum veínombinoe ngoyúhoyea. ² Vo'oku ngoúsokone inzóneu yanekóyoke ákoyeamo po'i énjokopike, ákoti itúkapu koeku Jesus Kristu yoko ivókinovovi ya kuruhúke. ³ Yaneko ámbeyeaku xepákukeno, yupíhovo eómbea kuti ngó'iyea xâne ákoti xunáko. Vo'oku ina njonóno'oko, koane hána'iti mbíkea, ininjoâti ákoyea índa indúkea ne itukéti. ⁴ Enepone ngixoku ngoyúhoyea, koánemaka ne ihíkavoti ngoyúhoinopikeno, ako akútea yuho hána'iti ko'éxoneti ahúkoti koyúhoyea, itea koati iyúseoti ápeyea njokóyoke ne Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti koánemaka xunáko. ⁵ Kó'inokeneye ngoyúhoyea, motovâti ákoyea itúkapu vo'oku hána'iti exóneti ítuke xâne yara kúveu mêum kitípino Jesus, itea itúkapune vo'oku xunako Itukó'oviti.

Koêku ne kaná'uti exóneti ukeâti xoko Itukó'oviti

⁶ Itea kóyeane koyúhoyea úti koati hána'iti exóneti xapákuke xâne koukóponovoti ikéneke Itukó'oviti, enepohikone xâne úsotine ikéneke. Yoko ako akútea exóneti kuteâti itóponone xâne éxea yara kúveu mêum. Hainámaka kuteâti éxone ne koati payásotihiko xâne yara kúveu mêum, xâne ákotimo oríko uké'eyea xunáko. ⁷ Itea hara koyúho úti hána'iti exóneti ukeâti xoko Itukó'oviti ákoti exoâti mekúke, itea kouhápu'ikovotine kó'oyene. Énomone ne úsotine isóneuke Itukó'oviti ukeátinekene tumúneke ápeyea ra mêum, kaha'aínoviti vitúkeovo hána'iti ihayú'iuti nonékuke. ⁸ Yoko enepone hána'iti exóneti ngixínopikeno, ako ápahuina xâne xapákuke ne payásotihiko yara kúveu mêum iyukínovati isóneu éxea koêku. Eneponi exâhiko, ákoni kurúhuxa ne koati êno hána'iti ihayú'iuti Vúnae. ⁹ Yoko koati kuteâti ne yutoéti ya emó'uke Itukó'oviti, enepone koêti:

"Ako xâne noixoâti, ako kamoâti, ákomaka xâne itopónoati isóneu éxea koêku ne koekútihiko koukúnoake Itukó'oviti ne xâne ákoti omotóvo okovo Itukó'oviti" kôe. *Izâiya 64.4*

¹⁰ Itea kouhápu'ikinovea Itukó'oviti ya xunákoke Sasá'iti Omíxone ovo'ó koe'éviti. Vo'oku ako ápahuina koekúti ákoti exâ ne Sasá'iti Omíxone. Simóya ne hána'iti isoneútihiko ya xoko Itukó'oviti ákoti po'i exoâti, éxoá Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti. ¹¹ Kene xapákuke úti, uti xâne yara kúveu mêum,

ako ápahuina éxoti isóneu po'i xâne. Poéhane únae ne isoneûti exôa. Kúteanemaka koêku ákoyea éxoti isóneu Itukó'oviti ákoti itukapu Sasá'iti Omíxone. ¹² Yoko haina exóneti íhae ra kúveu mêum ko'ípara úti, itea koati Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti ko'ípara úti, motovâti véxea koeku uhá koêti ne ikó'iparaxovike Itukó'oviti ya hána'iti seánakovi.

¹³ Énomonemaka koyúho úti xapa xâne. Yoko enepone yuho úti, haina íhikaxovike xâne hána'iti ko'éxoneti yara kúveu mêum, itea íhikaxovike Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti. Koati xapákuke xâne ovo'ó koékumaka ne Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti kouhupu'ikea úti ne kaná'uti kixovókuti kouhupu'ikinovike nê'e. ¹⁴ Enepone xâne ákoti ainámapo xoko Itukó'oviti, ako namúka ne íhikauvoti ukeâti xoko Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti. Kutí kó'inoa hó'e xâne ákoti isóneu. Koati ákoti exína isóneu, vo'oku áko'oyea ne Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti ya xokóyoke kourápu'ikinoati. ¹⁵ Kene ne xâne kuri'ókovati ne Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti, ínixoá ponóvoku ne uhá koeti koekúti. Itea xapákuke xâne ákoti akoéneye, ako ápahuina motovâti pónea isóneunoa ne xâne kuri'ókovati ne Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti. ¹⁶ Yoko énomone kuteâtímaka koêku ya emó'uke Itukó'oviti, enepone koêti:

“Ako itopónoti éxea isóneu Itukó'oviti. Ákomaka motovâti enékea” kôe. *Izâiya 40.13*

Itea anéye ne isóneu Kristu xoko úti, uti kutipoâti.

3

Ovóxehiko Itukó'oviti

¹ Kene itínoe mbo'ínu xoko Jesus, koati metokeâti kutí ngíxeopinoe yunzó'ixoti xâne ákoti kuri'ákapa ne Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti. Ngónoko kutí ngíxeopikonoe yuhó'ixoti xâne hokotí'iko koêkuti âha kíxeova, koane kuteâti kalivôno âvoti koati éxone ikéneke Kristu. ² Enepone ngixoku ínzikaxeopinoe yanekôyoke, hane ínzokoa kuteâti koeku leite níkaxeokonoke ne inámatiko kalivôno âvoti íta níkea xúnati níkokónoti. Vo'oku eneponi akutéa koati níkokónoti, níka úsotíne xâne, ákoni íteanoé. Yoko anéyeiko âvoyea ítea, vo'oku itínoe xâne hokotí'iko koêkuti âha kíxeova. ³ Koeku ápeyea xâne xepákukenoe ixómoti iyókovo ítukevo po'ínuhiko xâne koane poé'ainoa isóneu vo'ókuke, koane koeku ápeyeamaka xâne ixómoti orixókoko, hainá'ikopo itínoe xâne hokoti koêkuti âha kíxeova? Enepone kixeku itíkivonoe, ákoikopomaka kutí ákoe kixóvoku xâne ákoti ainámapo xoko Itukó'oviti?

⁴ Koeku ápeyea xepákukenoe ixómoti koyê: “Undi hokoti Poûlu” koyêti. Kene po'ínuhiko: “Undi hokoti Ápolu” koyêti, ákoikopomea iyúsea itíkivonoe kutí koeti xâne ákoti ainámapo xoko Itukó'oviti?

⁵ Kutí'ikopo íkitixavi, ûndi yoko Ápolu? Pohúneteoxo uti ovoxe Itukó'oviti koyuhó'iyeeati emó'u, enepone kitíponenenoe. Yoko póhutihiko ovóxe, anêko ítukexeake Itukó'oviti. ⁶ Kutí koe undi noâti ne emo'u Itukó'oviti koeku ngoyúhoyea xepákukeno. Ina keno'óko Ápolu ingyenepoke ixómoti ovo'íkoa. Itea poéhane Itukó'oviti porexôa ukóponea ne itukéti. ⁷ Iyúseoneikopo ákoyea ítúkapu vo'oku noâti, koane vo'oku ovo'íkoati kutí'inoke apêti êho, itea poéhane Itukó'oviti porexôa ukóponea ne itukéti. ⁸ Enepone noâti koáne ne ovo'íkoati, kutíkokone nonékuke Itukó'oviti. Yoko póhutihiko ko'ítuketi, apêtimo námoepo. Hanemo exôa koêku ne námoepo, kixoku ko'ítukeyea. ⁹ Vo'oku uti kaha'íneati ne Itukó'oviti ya ítukeke. Kene kutí koe itínoe isane Itukó'oviti. Kutí kénoemaka péti koéxepoe Itukó'oviti.

¹⁰ Ya hána'iti seánakonu Itukó'oviti, poréxonu inúnjinoa yoko indúkinoa poéheve ne itukéti, kuteâti koeku koexépukoti péti mbiú kixoâti ítúkea ítuke. Ina keno'óko koukóponoati ne itukéti ndûriu. Yoko póhutihiko ko'ítuketi, konókoti kóhiyanayea kixoku ko'ítukeyea. ¹¹ Vo'oku ako yusíka ípiheokono po'í poéheve ákoti itukapu koukópono ne turiútine. Yoko enepone poéheve ne itukéti ngíxone, énomone ne Jesus Kristu. ¹² Xapákuke koukóponoati ne itukéti, anêko mbiú kixoâti ko'ítukeyea kuteâti koeku xâne iko'ítukexoti únatinoe koekúti kuteâti ôro, péhu yoko uhé'ekotinoe uhá'iti mopôï yane koéxepoe. Ina apémaka kuteâti xâne veinoâti koekúti ákoti koati unátiyeyea, kuteâti tikóti, hí'e yoko tuti exáte. ¹³ Yoko póhutihiko ko'ítúkeinoti Itukó'oviti, urapú'itinemo kixoku ko'ítukeyea yaneko káxe aukápapu ne Vúnae Jesus Kristu. Yúkumo veínokono kouhupu'ikeokono kixoku ko'ítukeyea ne póhutihiko xâne. Énomonemo kouhápu'ikoa ítúkeovo kuteâti xâne veinoâti hí'e ne ko'ítukeyea, áko'o ítúkeovo kuteâti xâne veinoâti ôro. ¹⁴ Enepone kixoku ko'ítukeyea ne póhutihiko xâne koukóponoti ítuke Itukó'oviti oukeke ne poéheve, enepo akutêa kixovókuti ákoti itâ yúku oró'okea, apêtimo námoepo xoko Vúnae. ¹⁵ Itea enepo akutêa kixovókuti oro'ókovoti, hána'itimo évonevo, itea kóyeane moíteova Itukó'oviti neko xâne, upánini kutí koetimo huvokó kixópoti yúku íteovomo. ¹⁶ Ákoikopo yéxanoe itíkivo sasá'iti óvoku Itukó'oviti koane ítúkeovo ovo'ó koépitinoe ne Sasá'iti Omíxone? ¹⁷ Enepo áva xâne kotohíneati ne sasá'iti óvoku Itukó'oviti, ítukópinoatimo Itukó'oviti ésa'i ne ítuke, vo'oku koati sasá'iti ne óvoku Itukó'oviti. Yoko koati itínoe ne sasá'iti óvoku Itukó'oviti ngíxone.

Haina exóneti íhae xapa xâne yara kúveu mêum koitóvovi

¹⁸ Hákoikopo yaupú'ikopovo. Koêkuti xâne xepákuke inixópovoti ítúkeovo koati ko'éxoneti xapa xanéhiko yara kúveu

mêum, haina énomone ne koati kaná'uti exóneti nonékuke Itukó'oviti. Motovâti itóponea xâne ne kaná'uti exóneti, konókoti usó kóyeyea ínixeokono itúkeovo ákoti isóneu ya nonékuke xanéhiko yara kúveu mêum. ¹⁹ Vo'oku enepone exóneti, opósiu xanéhiko yara kúveu mêum, ako itúkoake Itukó'oviti, kuteâtimaka kó'iyeya ya emó'uke Itukó'oviti, enepone koêti: “Enepone hána'iti ko'éxoneti xapa xâne yara kúveu mêum, koati éxone veyópinoá Itukó'oviti íkorokopea” kôe. ²⁰ Epó'oxo hara koémaka po'íke: “Éxoa Itukó'oviti oveâti isóneuke ne hána'iti ko'éxoneti yara kúveu mêum, itúkeovo ainóvoti isoneûti ákoti itúkovokeye” kôe. ²¹ Hákoikopo ihayú'iko koêkuti xâne keyuhoâti itúkeovo énomone hekónoe. Vo'oku uhá koeti koekúti, áinovo pónepike Itukó'oviti ²² yusíkoti itúkeovo ûndi, undi Poûlu, áko'o Ápolu, áko'o Pêturu. Kúteanemaka koeku uhá koeti ovâti ra kúveu mêum, koáne ne yápeyiko yara kúveu mêum, koáne ne pihépi xoko Itukó'oviti. Kúteanemaka koêku ne koekútihiko apêti kó'oyene, koánemaka koekúti keno'ókotikomo ikénepoke. Áínovone pónepike Vúnae. ²³ Yoko Kristu itiko Yúnae. Kene Itukó'oviti, enepone payásoti ya uhá koêti, énomone itúko Únae ne Kristu.

4

Koêku ne páhoehiko Kristu koyuhó'iyeyati emó'u

¹ Konokoâti éxea xanéhiko vitúkeovo pohúneti ovoxe Kristu, ûndi yoko po'ínuhiko ko'ítuketi ítuke Itukó'oviti. Kovóxevi Itukó'oviti koyúhoyea úti xapa xâne ne ihíkavoti íhae xokóyoke, ákoti exákana mekúke. ² Yoko póhutihiko ovoxéti, konókoti itúkeovo kuvovóneti úsexeamo ne páhoenokono itúkea. ³ Yusíkoti ínixinoe kó'iyeaneye ne ngo'ítukeino Itukó'oviti, áko'o ákoyea ákoeneye, yusíkotimaka itúkeovo po'ínuhiko xâne koené'eye isóneunonu, ako mbepákexina inzóneu nê'e. Muhíkova inzóneupinovo, ákomaka nguvápa nê'e. ⁴ Kaná'uti ákoyea ápahuina váhere koekúti njé'onone inzóneuke, itea kóyeane ákoyea ongóyuhu tokópeovoxo uhá koeti índuke, vo'oku poéhane Itukó'oviti motovâ koyúhoyea tokópeovoxo, áko'o ákoyea. ⁵ Hákoikopo itikóvo xâne húketi isóneuno po'ínuhiko xâne, ínixeâti ákoyea aúnnati ítuke koeku ákoyea koati yéxi koêku, vo'oku haina kaxénane yúhoikopeokono xâne. Itea aukápapune ne Vúnae, ínamo kauhápu'ika ne koekútihiko itukókonoti hahákutike, ákoti po'i exoâti yara koeku kó'oyene, koane énomonemakamo kouhápu'ikoa itukóvotiye ne isoneûtihiko oveâti isóneuke ne póhutihiko xâne. Yane ihayú'ikoatimo Itukó'oviti ne póhutihiko xâne kuteâti motókeyea iháy'u'ikeokono.

Saya'íkoa Poûlu ne íhae Koríntu

⁶ Itínoe mbo'ínu xoko Jesus, enepora koati ânja énjokeopinoe yara yúndoe, ínzokoa ngixoku indúkeovo koánemaka kixoku itúkeovo Ápolu, motovâti itúkeovo koeku ûti kouhápu'ikinopea kixó'ekone ne yutoéti koéti: “Konókoti itúkeovo yutoéti emó'uke Itukó'oviti hokokóno, enepone ixikó'okoviti ákoyea kapáyasaka ûti ne po'i xâne koeku ákoyea vitúkoake ne po'ínuhiko” koéti. ⁷ Hainá'ikopo kehá'ati íkitixapivo únati ya po'ínuhiko xâne? áko'o ápeikopomea yéxone itíki ákoti itukapu pónepike Itukó'oviti. Ako kalíhuina. Yoko itukovo ke'ipâradi, ná'ikopo koeti kepáyasokinovo kutí'iyea itepónoati ya xinákoke?

⁸ Inípono iséneupinovo kutí'iyi ákotine nókone ikéneke Itukó'oviti, inixépovoti itéponine uhá koeti ahá'inopi Itukó'oviti, koane itéponinemaka itíkivo nâti ya xoko Kristu! Yoko ako'ópo vinixápapu, ûndi yoko po'ínuhiko ápostulu! Ehá'ani netíxixo kuteâti iséneupinovo, motovâtimaka kahá'ineyeopi ûti xoko Kristu, ûndi yoko nza'íne itukeke Itukó'oviti. ⁹ Itea ya undíke, énja itúkeovo Itukó'oviti porexó'ovi vitúkeovo okoti koati ikenétike ya uhá koeti xâne, uti ápostulu, uti páhoe koyúhoyea emó'u. Kutí koe uti iká'aeti iyonókonoti xoko koépekokonoku, koeku komómoponea uhá koeti xâne ovâti ra kúveu mêum, koánemaka ánju íhae vanúke, enepohikone ovoxe Itukó'oviti. ¹⁰ Vo'oku hókea uti Kristu, uti ápostulu, koati uti xâne inixóneti ákoyea isóneu. Kene inípono itínoe, koati inixépovoti itíkivo ko'éxoneti ikéneke Kristu! Utímaka xâne inixóneti ákoyea itóponone koane ákoyea xunáko, uti ápostulu. Itea inípenonoe, koati inixépovoti itíkivo hána'iti itóponone ikéneke Kristu koane êno xináko, ikítixapovotimaka koati teyonéti! Kene ûti, uti puvonéti. ¹¹ Enepora ûti, uti ápostulu, tukú koeti kó'oyene, uti épeu hímakati koane úne. Ye'ékonemaka ipúpa'ixea vípovo. Utímaka yehepóke'exokuti. Ákomaka koati vóvoku. ¹² Vivókoponovomaka ko'ítukeyeya ûti, vitúkoti ésa'i nókone ûti. Enepo vihakókono, ako vitúkapina ésa'i ne ihakó'oviti, itea vépeminoa unako koêku xoko Itukó'oviti. Enepo vikoítotonokono kotíveti, vítoa tarú'uxea uhá koéti. ¹³ Enepo apê itukóheoti koeku ûti, itupa'ii kíxoa yumópea ûti, voposíkoti unátipinokoko visóneu. Tukú koeti kó'oyene, ya isóneunovi xanéhiko ákoti êxa Itukó'oviti, uti kuteâti sipurákineti, uti ápostulu. Uti kutí koeti koekúti kuréti yupihóvoti kótirinayeokono.

Enékoa Poulu ne íhae Koríntu

¹⁴ Haina ngahá'ati ngótéyokeopinoe ngixínopikeneye yara yúndoe, itea enengópiti vo'oku kutí ngixópinoe koati nje'éxaxapa ákoti omotóva ongóvo. ¹⁵ Yusíkoti yupíheovo enó'iyea íhíkaxopiti ikéneke Kristu, itea poéhaxo ne itukópitinoe xe'éxaxapa. Yoko énomone ra yuhó'ixopiti, vo'oku undíne koyuhó'inopi koeku Kristu Jesus enepo inâ kitipôa.

16 Injiko'okopinoekopo héki ngixoku nzókea Itukó'oviti. 17 Énomonemaka kutí'ino mbahukínopitinoe Timóti, enepone po'ínu úti xoko Jesus, enepone kutí ngíxonemaka nje'éxa ákoti omotóva ongóvo. Koati kuvovóneti nê'e, yuixóvoti ko'ítukeino Vúnae, koane huvo'óxopitinoemo puyákoponeova yokóvo ne ngixoku nzókea Kristu Jesus, kuteâtimaka ínzikaxea ya uhá koeti yónongu ya póhutihiko imokóvokuti nzímoku.

18 Anêko xâne kapayásokopovoti xepákukenoe po'okoâtihiko ákoyeamo naínjapanapinoe. 19 Itea ákomo áxu'ikene, noinjóponopitinoemo enepo itukapu ahá'inonu Itukó'oviti. Yane enjoâtimo ápeyea xunáko neko kapayásokopovoti itúkeaxo kuteâti neko yúho, áko'o itúkeovo pohúneti koyuhóheoti ákoti xunáko itúkea. 20 Vo'oku enepone vitúkeovo xanena Itukó'oviti yonópoti natíxokuke, haina pohúneti koyúhoyea úti, itea konókoti ipúhikea xunako Itukó'oviti ya kixoku vitúkeovo. 21 Kutí'ikopo kehá'ano? nzímea xepákuke orínjeopimo? áko'o itupa'ii ngíxeopimo kuteâti koeku xâne ákoti omotóvopinoe okóvo.

5

Koeku xâne kutípoti Jesus koesáyu'ixoti kixoku itúkeovo

1 Koati apêti koyuhópitinoe ápeyea xâne xepákukenoe ákoti saya'íkapeapa ne úhepune múyo vo'oku ixómoyea kaha'a sêno. Yoko enepora ákoyea káyusea kixoku itúkeovo, koati yupihóvoti koêku, ákotimaka kámeaku úti kuteâti, muhíkova xapa xâne ákoti éxa Itukó'oviti. Hane ngíxo vo'oku ápeyea ixómoti kapîne énoxaka. 2 Yoko inípenonoe, uhepee kóye iséneu! Ako kalíhuina ikétivexinoe iséneuke ne váhere koekúti xepákuke. Mani kenokoâtinooe ikétivexi, motovâti kópuhikeokono xepákuke ne yupihóvoti váherexea ítuke. 3 Kaná'uti ángo'oyea yáko xepákuke, itea ya isoneútike, kóyeane kutí kó'iyea ambêti xepákuke. Epó'oxo ngoyuhó'inopitine inzóneunoa kutí'iyea ambêti ya: Koati pahukóvoti ne kixotíneye ítuke. 4 Hara ngixópinoe ya iháke Vúnae Jesus: Enepo he'uxínapa ra koekúti, kutí koetímakamo ambêti xepákuke, koane apêtimakamo xunako Vúnae Jesus youúkeke. 5 Yane képuhika xepákuke ne ákoti ikatívéxa isóneuke ne váhere ítuke. Kirí'akamaka Satánae komóhiyeya múyo, motovâtimo eópea itúkeovoxo koati pahukóvoti koane kóyuseopeovomo, motovâtimaka ápepeamo xapákuke ne kasása'iupo Itukó'oviti yaneko káxe aukápapu Vúnae.

6 Ako aúnnati ne iséneupinonoe, ikítixapovoti xâne koati únati kóyeku ikéneke Vúnae ákoti konokínovopitinoe. Ákoikopo yéxa koêku ne pahunévoti itúkeovo kuteâti kalihú koeti kohiyákopeti páum heú kíxea kohíyakea ánahi? 7 Kiríkapaikopo ne uhá

koeti kúxoti kixeku itíkivo, enepone kutí koeti kohiyákopeti xepákuke, motovâti itíkivo inámati masa ákoti kohiyákoati. Yoko énomone kénenoeye koeku itúyoepa ne pehúnevo. Vo'oku enepone Páskoa, usóne kixó'ekone xoko úti koeku ivókinovovi Kristu, enepone kutí kixonéti kali xe'exa su'úso koépeuti ya Páskoa, ésa'i itúyoepa pahunévoti. ⁸ Vokóyuineikopo kuteâti koêku ya kaxena Páskoa. Itea enepone kixoku kóyuiyea úti, ako yusíka itúkeovo ya kúxoti kixoku vitúkeovo, enepone kutí koeti kohiyákopeti. Énomone ne váherexea vítukeino po'inu úti yoko po'ímaka váhere vítuke. Itea hara vitúka kixoku kóyuiyea úti, vitúkeovo xâne ákoti semekékexa, koane pónea uti kixoku vitúkeovo. Énomone akútea ne osó'iuti pâum ákoti kohiyákoati, koyuípeti ya áyui Páskoa.

⁹ Ya po'íke yúndoenopi yanekôyo, mbahúkopinoe ákoyea yánahixapa ne xâne ákoti kayúsea kixoku itúkeovo, kapíneti ákoti itukapu koati múxone. ¹⁰ Itea haina xâne yara kúveu mêmum ákoti éxa Itukó'oviti ne ngíxo, enepohikone kapíneti ákoti itukapu koati múxone, koáne ne xâne ixómoti ipupákino isóneu kahá'ayea enó'iyea tiúketina, yóko'o ne ómevoti, koánemaka ne xâne kuvóvoti sánduhiko. Vo'oku eneponi itukápahiko ne xâne yara kúveu mêmum ákoti éxa Itukó'oviti ne ngíxo, mani konokoâti ipíhikopi ra kúveu mêmum motovâti ákoyeani yánavakaxapa. ¹¹ Itea hane itukóvo ne xâne ngixínopikenoe ákoyea yánavakaxapa, enepone koyúhoti itúkeovo po'inu úti ya xoko Jesus, itea kóyeane váherexea kixoku itúkeovo. Énomone ne kapíneti ákoti itukapu koati múxone, koáne ne ixómoti ipupákino isóneu kahá'ayea enó'iyea tiúketina. Énomonemaka ne xâne kuvóvoti sánduhiko, koáne ne váherexokenati yuhó'ino po'inu xâne, koánemaka ne kohíhikenati, yóko'omaka ne ómevoti. Xâne koetíneye kixoku itúkeovo koyúhoti hókea Jesus, muhíkova íniki hako kalihú'ina.

¹² Hainá'ikopo xâne ákoti itukapu po'inu úti xoko Jesus ngónoko énjokea itúkeovo pahukóvoti koane nzayá'ikea. Itea enepone po'inu úti xoko Jesus, hainápo koati konokoâti yéxoki itúkeovo pahukóvoti koane seyá'iki. ¹³ Kene enepone xâne ákoti itukapu po'inu úti xoko Vúnae, Itukó'ovitimo exôa kíxoaku nê'e. Képuhikapaikoponoe ya xepákuke ne vaheréxoti ituke.

6

Nókone kó'iyea apê évotikokoke ne kutípotihiko Jesus

¹ Enepo apê yévotikokoke, ákonoemea tíyapana yómikoko yuhoíkovokutike nonékuke xâne ákoti asasá'i ituke nonékuke Itukó'oviti? Na koeti ákoino yámanoe nonékuke po'inu úti, kasása'iupo Itukó'oviti, motovâti enékeokono? ² Ákoikopo

yéxanoe itúkeovomo úti, uti kasása'iupo Itukó'oviti yuhoíkopamo ne xanéhiko yara kúveu mêum vo'oku kixoku itúkeovo? Koeku itúkeovomo énomone yíhoikopo, na kíxeaye ákoyea yéxanoe kíxeaku ne kalíhuti koekúti xepákuke? ³ Ákoikopomaka yéxa itúkeovo utímaka yuhoíkopamo ne ánjuhiko íhae vanúke, enepohikone ovóxe Itukó'oviti, vo'oku kixoku itúkeovohiko? Ínapomo hako yexoânoe kíxeaku kíkexuxi ne kálíhunoe koekútihiho kuteâti tokópone úti itukovo káxe. ⁴ Itea enepo apê koekúti kuteâti, hane iyénoanoe xoko xâne ákoti itukapu xanena Itukó'oviti, enepohikone ákoti yána êgerejake. ⁵ Ákoikopo ápahuina xâne ko'isónenti xepákukenoé motovâti enékeopinoe, itínoe kutípoti Jesus? Metókeanoé enepo kateyákapi ra yûnzol ⁶ Ya koêkuni yómi ne koekúti xapa xanena Itukó'oviti ya êgerejake, ponó kixékokokonoe yuhoíkovokutike enepo apê kixékokoku, yomokókoti nonékuke xâne ákoti akutipó Itukó'oviti.

⁷ Póhutine ápeyea kixékokokunoe, iyúseo ápeyeako hána'iti nékone ikéneke Jesus. Mani unatíne sikovó ké'iyi apê vaheréxinopiti ítuke. Manímaka unatíne yévokivo vo'ókuke. ⁸ Itea ya koêkuni ké'iyineye, ainovó koe itínoe vaheréxinoa ítuke ne po'i xâne. Ainovó koe itínoemaka koesáyu'ixo koeku po'ínu xâne. Yoko inípono itúkeovo koati pe'ínuhiko xoko Jesus ne kixeneye. ⁹ Ákoikopomea yéxa ákoyeamo yanapa natíxokuke Itukó'oviti vanúkeke ne xâne vaheréxoti ítuke? Hákonoe yaupú'ikopovo yarâ'a, vo'oku ákomo pihápaya ne xâne koesáyu'ixoti kixoku itúkeovo, kapíneti ákoti itukapu koati múxone, koánemaka ne xâne kuvóvoti sánduhiko. Áko'omakamoya ne xâne aupú'ikoti múxone, kapíneti múxone po'i xâne. Kúteanemaka koêku ne hóyeno senoxóvoti, koánemaka ne hóyeno ikoyénoxovoti po'ínu hóyeno. ¹⁰ Áko'omakamoya ne ómevotihiko yoko xâne ípupákinoti isóneu kahá'ayea enó'iyea tiúketina, koane kohíhikenati. Kúteanemaka koeku xâne yómoti váherexino emó'u po'ínuhiko xâne, yoko xâne yómoti hú'uxea ítukevo po'i xâne. Ákomo yanápahiko natíxokuke Itukó'oviti vanúkeke kuteâti nê'e. ¹¹ Yoko ápe nóvo koetíneye kixoku itúkeovo xepákuke. Itea kó'oyene, itínoe kasasá'iuti, itínoemaka haxakínovoti Itukó'oviti itúkeovo xanéna, koane penópovone nonékuke Itukó'oviti vo'oku ítukeinoví Vúnae Jesus Kristu koánemaka ne Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti.

Iháyu'ikeekonoke Itukó'oviti ra koxe'u úti

¹² Koêkuti íninjone unátíyeya indúkea, motóva indúkea. Kaná'uti nê'e, itea haina uhá koeti koekúti porexó'ovi unako koeku úti. Kaná'uti motó'iyeeva indúkea koêkuti íninjone unáko indúkea, itea kóyeane ngóhiyanayeovo, mará'inamo áyanzikapa

indúkea, hákonemo indôa nguríkea. ¹³ Enepone nikokónoti, ápeino vo'oku íhaku nika úti. Kene enepone íhaku nika úti, ápeinomaka vo'oku nikokónoti. Itea apêtimo hunókoku nê'e, vo'oku koêkutimo káxe, uke'éxoatimo Itukó'oviti ne koekútihiko kuteâti. Itea pó'iti koêku ne muyo úti. Haina apeínoti kapinehí kíxea úti ákoti itukapu koati múxone úti, itea hane ápeino itúkeovo iháyu'ikovo Vúnae, yoko ovo'ó kó'iyevimaka Vúnae. ¹⁴ Itukó'oviti, enepone koexépukopati ne Vúnae Jesus ukópea xapa ivokóvoti, koexépukopatimakamo ra koxe'u úti ya xunákoke.

¹⁵ Ákoikopo yéxa itúkeovo ítuke Kristu ne miúyo? Maní'ikopomea motovâti iyóneam ne ítuke Kristu xoko senohí koêti, mborexoâti ikó'itukexea senohí koêti? Ako kalíhuina! ¹⁶ Ákoikopomaka yéxa itúkeovo póhutipone mûyo ne hóyeno xoko mohîti sêno enepo yuhó'ixoa? Koati kaná'uti kó'iyeaneye, vo'oku hara kôe emo'u Itukó'oviti: “Póhutipone mûyo ne pi'âti” kôe. ¹⁷ Kene koêkuti kuri'ókovoti Vúnae Jesus, koati póhutiponemaka xokóyoke.

¹⁸ Yahíkuxipa ne pahunévoti kuteâti nê'e, enepone ákoyea sayá'ikapeapa xâne ne úhepune mûyo vo'oku ixómoyea kaha'a sêno. Vo'oku uhá koeti koêkuti po'i kó'iyevoku pahúnevo xâne, haina muyókuke itúkeokono ne pahúnevo. Itea enepone xâne ákoti saya'ikapeapa itúkea kuteâti, koati muyóne itúkino váhere. ¹⁹ Ákoikopomaka yéxa koeku miúyo itúkeovo óvoku ne Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti, enepone ovo'ó koépitinoe, páhoenopimaka Itukó'oviti? Hainá'iko itínoe exópo koêku, itea énomone exo kêku. ²⁰ Vo'oku kohépiti ne yésa'i pôreupo Jesus. Yusikóneikopo itúkeovo iháyu'ikovo Itukó'oviti ne miúyo.

7

Yuhó'inoa Poûlu ne íhae Koríntu vo'oku kazaméntu

¹ Kuteâti neko yépeponukenoe yítóeke, hara koe inzóneunoa: Enepone ákoyea okóyeno ne hóyeno, únati nê'e, haina váhere. ² Itea vo'oku ú'uso kóyeyea ákoyea sayá'ikapeapa xâne ne úhepune mûyo vo'oku ixómoyea kaha'a sêno, unatíne ápeyea koati yêno ne póhutihiko hóyeno koánemaka îma ne póhutihiko sêno. ³ Enepone koyénoti, ako yusíka ákoyea itúkina úhepune mûyo ne yêno, vo'oku koati ko'ímainokene ne sêno. Koánemaka ne sêno, ákomaka yusíka ákoyea itúkina úhepune mûyo ne îma. ⁴ Vo'oku enepone ko'ímati, ako yusíka poéhayeane akahá'a, ina itúkina âha ne îma, itea kahá'ayea îma exoâmaka. Kúteanemaka koêku xoko hóyeno apêti yêno, haina poéhayeane akahá'a exôa, itea kahá'ayea yêno exoâmaka. ⁵ Hako kema'âyikokoa nê'e, poéhane itukapu kutikokó koinoâti iséneu ákoyea itíka ya kúveu ye'á koeti káxe, vo'oku kehá'ayi yíxivoxo itíki orásaum,

itínoe pi'âti. Itea hákomaka yupihovó kixeánoe kéxu'ikenexi, mará'inamo hixápapi Satánae, enepo hako'one itêa ne ákoyeanoe itíka.

⁶ Enepora yûnzo, pohúneti enjókopitinoe inzóneunoa, kene haina páhoenopi Itukó'oviti ké'iyineye. ⁷ Ya inzóneunoake, mani únateoxo akutêa ngoêku ákoyea yênom ne uhá koeti hóyeno. Itea anêko kíxoaku Itukó'oviti ne póhutihiko xâne. Yoko ako akútikoko koeku uhá koeti xâne. Pó'iti koeku po'ínuhiko koánemaka po'ínuhiko.

⁸ Kene ya xoko âvoti múxone yoko xoko ivokóvoti múxone, íninjo unátiyea kóyeyeano kuteâti ngoêku. ⁹ Itea enepo hakó'o itoâhiko, unatíne opósikea múxone yaneko ixómoyea kóxuna'ixovo ítukeovo itoâti.

¹⁰ Kene xoko apêtine múxone, anéye páhoenoa Vúnae itúkea, kene haina pohúneti inzóneunoa. Énomone ne ákoyea yusíka kuríkea íma ne ko'ímatine. ¹¹ Itea itukovo kurikoâtine, konókoti póhuxeovo ákoti oko'ímapo, áko'o aúkopeovo xoko íma. Kúteanemaka koêku ne hóyeno koyénoti, ako yusíka kuríkea yêno.

¹² Kene ya xoko po'ínuhiko, ako yuho Vúnae Jesus vo'ókuke, itea hara kôe inzóneunoa: Enepone po'inu úti xoko Jesus apêti yêno ákoti akutipo Jesus, ako yusíka kuríkea itukapu úhepeti isóneu yêno óvoheixea xokóyoke. ¹³ Kene ne sêno apêti íma ákoti akutipo Jesus, ákomaka yusíka kuríkea, koeku úhepeyea isóneu íma óvoheixea xokóyoke. ¹⁴ Vo'oku xoko sêno kutípotine Jesus apêti íma âvoti háka Jesus, haina koekúti ákoti asasá'i xoko Itukó'oviti ne itúkeovo komuxónekokoti, ínapo okonóko kotóhineopea itúkeovo komuxónekokoti. Koati sasá'iti, vo'ókuke ne yêno kutípoti Jesus. Kúteanemaka koêku xoko hóyeno kutípotine Jesus apêti yêno âvoti háka Jesus, kóyeano itúkeovo sasá'iti xoko Itukó'oviti ne itúkeovo komuxónekokoti, vo'ókuke ne hóyeno kutípoti Jesus. Enepo hákoti koené'eye, ákoni asasá'i ne xi'íxaxapa, itínoe apêti múxone âvoti háka Vúnae. Itea koati kaná'uti itúkeovo ainóvoti sasá'iti ne xi'íxaxapa. ¹⁵ Kene xâne ákoti akutipo Jesus, enepo hákoti kahâ'a óvoheixea xoko múxone kutípoti Jesus, unatíne pihópea. Koené'eye, ákone okónokoa po'inu úti xoko Jesus, áko'o mokexa úti ísu'okeovoiko múxone, vo'oku iháxikinopikenenoe Itukó'oviti héki, kaha'aínopiti yóvoheixi kásatike isoneûti. ¹⁶ Vo'oku ako yéxa, itínoe sêno, ítimo ne íme hokópea Jesus enepo yakamá'a óvoheixea xikóyoke. Kúteanemaka koêku itínoe hóyeno, ako yéxa ítimo ne yîno hokópea enepo yakamá'a óvoheixea xikóyoke.

¹⁷ Enepone póneake Itukó'oviti kó'iyea ne póhutihiko xâne inâ ihaxíkoa hokópea, énomoikone ákoeneye péhutinnoe. Koati énomone koéneye mbáhoeno xanéhiko ya uhá koeti koékuti

imokóvokuti yónongu. ¹⁸ Enepo áva xâne xepákuke sirkunsidá koetíne tumúneke iháxikea Itukó'oviti, hako yonôa isóneu ípokeovo, únatine kuteâti kóyeku. Kúteanemaka koêku enepo áva xâne ákoti sirkunsidá akôe tumúneke iháxikea Itukó'oviti, únatine kuteâti kóyeku. Hako yonôa isóneu. ¹⁹ Vo'oku enepone sirkunsidá kó'iyea xâne, koáne ne ákoyea sirkunsidá ákoe, ako itópoinovike nê'e. Itea hane konokóvovo xoko úti vitúkea páhoenovi Itukó'oviti. ²⁰ Póhutihiko xâne, ákoyeneye kuteâti koêku inâ ihaxíkoa Itukó'oviti hokópea. ²¹ Itukovo iti akaúti inâ ihaxíkopi Itukó'oviti, hako yonôa iséneu vo'ókuke. Itea imihé'aka yoxéne ítivoa ne ítíkivo akaúti, únatimakaya. ²² Vo'oku enepone akaúti iháxiu Vúnae hokópea, koati itóvotine xoko Vúnae, koeku ákoyeane itúkapu ákau váhere kixovókuti. Kene enepone xâne ákoti itukapu akaúti inâ ihaxíkoa Vúnae hokópea, ovóxepone Kristu kó'oyene. ²³ Koati porexópovotine ésa'i ne keítivokononoe. Ákoikopo yusíka itúkeovo xâne yara kúveu mêum exêa kêku, kutí'iyea ítínoe ákau. ²⁴ Itínoe mbo'ínu xoko Jesus, kuteâti kêku inâ ihaxíkopi Itukó'oviti hekópi péhutinoe, énomoikone yákoene ikéneke Itukó'oviti.

Enékeokonoke ne âvoti múxone vo'oku kaxena kotíveti koekúti

²⁵ Kene ne ârunoehiko âvoti îma, ako yuho Vúnae Jesus koêku râ'a ya páhoenovike vitúkea. Itea ngoyuhó'inopeatinoe inzóneunoa, undi xâne motokeâti kúveovokono isóneunoa vo'oku seánakonu Itukó'oviti. ²⁶ Íninjoa unátiyeya kóyeyekone kóyeku ne xâne, ákoti apasíka múxone, vo'oku tiú'itine ra káxehiko símokune úti. ²⁷ Itea itukapu apêtine yîno, hako kirikôa. Kene itukapu âvoti yîno, hako yoposíko kéyenoyi. ²⁸ Itea enepo yokoyéno, ákomo pehúkapu. Koánemaka ne ârunoe, enepo oko'îma, ákomo pahúkapu. Itea kóyeaenemo enó'iyea tiú'iti koekúti vékokuhiko ne komuxónekokoti. Yoko maní anjá'inpinoe ákoyea vika tiú'itike koekúti.

²⁹ Koati ngixópitinoe, ítínoe mbo'ínu xoko Vúnae, ákoyeanemo axú'ina kaxena úti motó'iyevaku ko'ítukeino uti Vúnae. Konókotikopo kutí kó'iyea ákoti múxone ne apêti yêno, motovâti yuíxeovo ítukexeake Vúnae. ³⁰ Hainámaka póhutinehiko nê'e ngíxo, itea kúteanemaka ne ikaxú'itihiko okóvo. Hako itukovo énomone yónoheixo isóneu, itea kutí ákoe ákoti aikáxu'i okóvo. Koánemaka ne xâne elóketi okóvo, hako itukovo énomone yónoheixo isóneu, itea kutí ákoemaka ákotihiko aelóke okóvo. Kúteanemaka ne vanéxotihiko, hako itukovo váneu yónoheixo okóvo, itea kutí ákoe ákotihiko váneu. ³¹ Epó'oxo koêkuti kixovókuti yara kúveu mêum vikó'itukeu, hako itukóvo énomone yuíxovovo úti, itea kutí ákoe ákotimaka itukapu vikó'itukeu. Vo'oku enepora uhá koeti noíxone úti yara kúveu mêum, ákomo oríko uké'eyea.

³² Yoko enepora koâti anjá'inopinoe, énomone ákoyea ixomo ipúpakina iséneu ne kixovókuti yara kúveu mêum. Vo'oku enepone ákoti múxone, koati apêti oxéne yuíxeovoxo ítukexeake Vúnae, opósí'ixoti kixoku ikó'elokexea okovo Vúnae. ³³ Itea enepone apêtine yêno, koati kixovókuti yara kúveu mêum yónoheixo isóneu, koeku opósí'ixea kixoku ikó'elokexea okovo yêno. ³⁴ Énomone pi'á kó'ino yónoheixoku isóneu.

Kene ne sêno ivokóvoti îma, koánemaka ne âvoti îma, koati motovâti yuíxeovo ítukexeake Vúnae, koane kurí'okeovo Vúnae, herú kixoti isóneu koane mûyo ítúkeovo sasá'iti ikó'itukeu Vúnae. Itea enepone ko'ímati, koati kixovókuti yara kúveu mêum yónoheixo isóneu, vo'oku opósí'ixea ikó'elokexea okovo îma.

³⁵ Ngixínopikeneeye, ngahá'ati nzuvó'oxeopinoe, kene haina ngahá'ati indópeopi. Koati ngaha'aínopiti péni kixeku ítíkivo. Ngahá'amaka nzuvó'oxeopinoe ítíkivo haxakínovoti ítuke Vúnae, ákoti po'i yónoku iséneu.

³⁶ Kene ne homoêhou kahá'ati ítúkea kuteâti ne yunzómeku, itea puvâti ítúkeovo tiú'itino noívana enepo hákoti okoyénoa, vo'oku pihínone anú'ukea kuteâti yé'akeye xoénaena mani ko'ímayea, epó'oxo inixâ homoêhou kónokea koévesekea neko inúxoti yuhó'inoa, koane akahá'aiko kóyenoyea, ako koêku. Motóva kóyenoyea, ákomo pahúkapu. ³⁷ Itea enepo áva isóneuke homoêhou ákoyeanemo okóyenoa, epó'oxo inixâ ákoyea okónokoa ómea tumúne ne kóyenoyea, koane inixâmaka íteamo ne kixóvoku póhuxeovo, ako yuvâti koeku usó'iyeeane isóneu ákoyeanemo okóyenoa ne noívana. Únatimo akoéneeye. ³⁸ Yane, enepone koyenoâti ne noívana, únati koêku. Kene ne ákotine okoyénoa, unatíneoxo koêku.*

³⁹ Enepone sêno ko'ímati, koeku ávoyea ivákapu îma, ako yusíka kuríkea îma. Itea enepo ivakápu îma, motóva ko'ímapea po'i hóyeno, koêkuti âha. Itea konókoti ítúkeovo hóyeno kutípoti Vúnae. ⁴⁰ Yoko kóyeane inzóneunoa unátiyeamo koêku enepo hákoti ko'ímápo. Koati ininjoâtimaka ítúkeovo xokóyoke ne Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti úkea inzóneunoa ra koekúti.

* **7:38** Ako iyúsea koêku ya emó'uke ngerêku ítúkeovo so'íxoti noívuna ne ârunoe, áko'o há'a ne ârunoe. Aínovo motovâti. Énomone ákoino akútíkoko koêku ya uhá koeti Bíbilea. Ya po'íke Bíbilea hara kôe: " 36 Itea itukovo apêti inixoâti ákoyeamo aúnati xoko ihíne anú'ukea yé'akeye xoénaena mani ko'ímape, yoko inixâ há'a ra ârunoe kahá'ayea ko'ímayea, motóva ikó'imaxea akahá'a. Haina pahukóvoti oko'íma. 37 Itea itukovo itoâti ihíne ákoyea okó'ima, epó'oxo enepo hákoti úsotine yuhôti ikó'imaxeokonomo, koane atiú'ixo isóneu há'a unátiyea kíxeaneye ákoyea iká'imaxa ihíne, koati únatimo koêku akoéneeye ítuke. 38 Yanê'e, enepone iko'ímáxoti ihíne, únati ítuke. Kene enepone ákoti ika'ímáxa, unatíneoxo ítuke."

8

Koeku nikokónoti ikó'iparaxokonoke sánduhiko

¹ Kó'oyene, ngoyuhoâtiko koêku ne nikokónoti ikó'iparaxokonoke sánduhiko. Uhá koeti ûti, vínixoa póneovo visóneunoa ne koekúti. Itea enepone vínixea póneovo visóneunoa, kapáyasokeovo xâne poréxo. Itea enepone kixoku vitúkeovo poréxoti po'ínuhiko xâne koukoponeovo ikéneke Itukó'oviti, énomone ne ákoyea omótovokoko vokóvo. ² Enepone xâne inixoâti póneovo isóneunoa ne kixovókuti, kóyeane ákoyea itápana heú kíxea éxea ne mani nókone éxea. ³ Kene ne xâne ákoti omotóvo okovo Itukó'oviti, koati éxone Itukó'oviti nê'e.

⁴ Kó'oyene, kuteâti ne nikokónoti ikó'iparaxokonoke sánduhiko, véxoa ákoyea itúkapu kaná'uti kixovókuti ne sándu. Vo'oku poéhaxo ne koati kaná'uti Itukó'oviti, ako po'ínu. ⁵ Kaná'uti ápeyea kixovókuti ya vanúkeke koánemaka ya poké'eke, hókone xanéhiko, ákoti itukápa ne kaná'uti Itukó'oviti, vo'oku êno hokonéti kuteâti. Yoko enepohikone xâne hokoâti, "Itukó'oviti" kíxoa íhaxea, koane "Únae" kíxoamaka. ⁶ Itea xoko ûti, poéhaxo ne koati kaná'uti Itukó'oviti, Há'a ûti, enepone pahukoâti apé kó'iyea ne uhá koeti koekúti. Kene vitúkeovo ovóxe, énomone vápeino. Poéhaxomaka ne Vúnae, enepone Jesus Kristu. Énomone évekoa Itukó'oviti itúkea uhá koeti koekúti. Énomonemaka úkea vápeyea.

⁷ Itea ako uhá ákoe xâne exoâti ra kixovókuti véxone. Vo'oku ápe xâne ênoti xoénae kúveovo sánduhiko. Yoko enepone nikokónoti ikó'iparaxokonoke sándu, tukú koeti kó'oyene enepo nikôa, kutí kó'inoa pahukóvoti, vo'oku itúkeovo ikó'iparaxokonoke sándu inúxotike. Yane vo'oku ákoyea itápana pónea isóneunoa, koati eópoti itúkeovo pahukóvoti enepo nikôa, koane ikópiti'ikopovo vo'ókuke. ⁸ Itea haina nikokónoti exoâmo sasá'iyea ûti nonékuke Itukó'oviti. Koêkuti koêku, enepo nikâ ûti, áko'o ákoyea níka ûti, ako vévakapu, koane ákomaka itópoinovike nonékuke Itukó'oviti.

⁹ Itea enepone ínixinoe motó'iyeeva níkeokono uhá koeti koekúti, koane enepone níki koekúti kuteâti, neíxapu mará'inamo késayu'ixa po'ínu xâne ákoti akoéneye isóneunoa, enepone aínati kóhiyanavo. ¹⁰ Vo'oku itukovo apêti xâne noixópiti imókovokuke xâne kuvóvoti sánduhiko, keha'íneatihiko níki, iti ko'éxoneti ya ítukeke Itukó'oviti, ákoikopomo ínixa po'ínuhiko xâne aínati kóhiyanavo yusíkeamaka níkea nikokónoti kuteâti, upánini ínixea ya isóneuke ákoyea aúnati? ¹¹ Yane enepone itúkivo ko'éxoneti ítukeke Itukó'oviti, koati énomonemo ikoróko pe'ínu ikéneke Jesus, enepone aínati kóhiyanavo. Yoko koatímaka xâne ivókinovoke Kristu nê'e. ¹² Koeku kó'iyeaneye pehúnevo yokó'okiti isóneu ne po'ínu ûti aínati

kóhiyanavo, koatine Kristu váherexino ítike. ¹³ Énomone ngó'ino: Itukápuikopo vo'oku níngea nau hó'openo íngorokino mbo'ínu, ákonemo níngeaaku nê'e, maka hákone íngorókoa.

9

Púva itúkeovo avaha xâne íkamone emo'u Itukó'oviti ne Poûlu

¹ Koati kaná'uti motó'iyeva indúkea koekúti íninjone unátiyeya, haína? Hainâra koéneye. Kúteanemaka koêku kaná'uyeyaxo indúkeovo ápostulu, páhoe Vúnae koyúhoyea emó'u xapa xâne. Koane kaná'utimaka noínjea Vúnae Jesus ya ungékuke. Yoko kaná'utimaka ítíkivonoe eho ngo'ítukeino Vúnae. ² Yusíkoti ínixa po'ínuhiko xâne ákoyea indúkapu ápostulu, itea koati kaná'uti indúkeova xepákukenoe. Enepone kitípi yúnzo koeku Jesus, koati énomone koyuhónu kaná'uyeya indúkeovo ápostulu. ³ Énomonemaka indúko yumómbeake ne xâne koemóke'enuti, koyúhoti ákoyea indúkapu ápostulu.

⁴ Koati motokeâti ko'íparayea úti nikokónoti yoko vêka, úndi yoko nza'ínehiko, koeku vomínopinoe emo'u Itukó'oviti, haína? Hainâra koéneye. ⁵ Koatímaka motokeâti ápeyeya sêno kutípoti Jesus, yeno úti, motovâtimaka xané'iyevovi koêkúti vónoku, kuteâti koeku Pêturu koáne ne po'íhiko ápostulu yoko ámeno Jesus. ⁶ Áko'o, xapákuke ne koyúhotihiko emo'u Itukó'oviti, kutí'inopinoe poéhanemea úndi yoko Mbaranâbe konokó ko'ítukeyeya vitúkea ésa'i nika úti? Ako kalíhuina kó'iyeaneye. ⁷ Noixó íxea húndaruhiko. Ako ápahuina húndaru pahoéti xapa isukókoti konókoti poréxopea ésa'i nókone. Kúteanemaka koêku ne xâne nôti. Ako ápahuina xâne noti xuve úva, ákoti níká ne ha'i nóne. Ákomaka ápahuina xâne apêti óyonone, kuteâti vakána, ákoti arekêa leítana ne óyonone.

⁸ Enepora ínzokoake, pohúnetimea isoneú ngíxone kuteâti kixoku ítúkea isóneu ne xanéhiko yara kúveu mêum? áko'o anêkomea yútoe Muíse kuteâti yane Ponóvoti Kixovókuti emó'uke Itukó'oviti. ⁹ Hainâramaka kôe yútoeke Muíse. Énomone ne koêti: “Hako ike'áki pâho ne vûi enepo huva'áxapi ókonuheinopea ne ítóvotine ha'i tiríku” kôe. Poéhaneikopomea vûi yóno isóneu Itukó'oviti kó'inokeneye yúho? ¹⁰ áko'o utímaka kíxo kó'inokeneye ne yutoéti. Koati iyúseoti ítúkeovo utímaka kíxo ne yutoéti emó'uke Itukó'oviti. Noixó íxeamaka xâne varereôti poké'exa. Itúkinoake ne itukéti, koati kuxoíxoati ápeyeyamo êho. Kúteanemaka koêku ne veyoti íhae isáne. Konókoti ítúkeovo kuxoâti ápeyeyamo êho kutí'inoke itukoâti ne itukéti. ¹¹ Koeku ítúkeovo emo'u Itukó'oviti nô úti xepákukenoe, ákonikopomea omótova kúxea úti keúsokinovi nókone úti? ¹² Koeku keúsokinova nókone ne po'ínuhiko koyúhoti emo'u Itukó'oviti simópitinoe, ínapoxo hako motokêa kíxeokononeye úti.

Itea ako vakáha'a vitúkeovo yávahanoe. Vítoa uhá koêti ne tiú'iti koekúti vékoku úti, kaha'âti úti ákoyea vitápapinoe kitípi ne inámati ihíkavoti vomínopike koyúhoti koeku Kristu. ¹³ Yoko yéxoaneno koêku ne ko'ítuketi sasá'iti ituke Itukó'oviti ya témpuluke, itúkeovo énomonemaka ukínoa námoe. Koáne ne inuxínotihiko itukéti omâti átake ne ikó'iparaxokonoke Itukó'oviti, koati xoko iparáti átake ukínoamaka nîka. ¹⁴ Kúteanemaka koêku yuhô Vúnae vo'ókuke ne koyuhoâti ne inámati ihíkavoti ukeâti xokóyoke. Pahúkoamaka Vúnae itúkeovo vo'oku koyúhoyea emó'u ápeinoa námoe, kousokovope nókone.

¹⁵ Itea tukú koeti kó'oyene, upánini motókea ápeyeanámoe, undíne ako akahá'a. Yoko haina vo'oku ngahá'ayeane, yundóxinopinoe kó'oyene. Ehá'ani ivóngeovo yaneko kó'iyeaneye, vo'oku koati éyenjovope ne ákoyea indúkapu yávahanoe itukeke Itukó'oviti. ¹⁶ Enepone ngoyúhoyea ne inámati ihíkavoti koyúhoti koeku Jesus, ako omóndokea inzáyú'ikeokono vo'ókuke. Koáhati undi pahoéti itúkea ne itukéti. Yane koati ngonokoâti indúkea. Mani mondokeâtimaka imbíhoponeokono enepone hákoti ngoyuhôa. ¹⁷ Kene enepone itukapu ukeâti inzóneuke usó ngóyeyea indúkea ne itukéti kutí'inoke indukoâti, ákoti indukápu pahoéti, hainápo mani motovâti ngúxea ápeyeanámoe vo'ókuke. Itea koeku indúkeovo pahoéti, koati apêti nzó'exeokonoke, mbáhoenokono indúkea. ¹⁸ Koeku kó'iyeaneye, kutimea indúka námoebomo? Harâ'a, hána'iti úhepeko inzóneu vo'oku ákoyea énzal'ixeake ngoyúhoyea ne inámati ihíkavoti koyúhoti koeku Jesus, koane ákoyeamaka indúkapu yávahanoe, koeku ákoyea itúkapu itínoe kousókinonoa ne nóngone, upánini mondokeyea ngoúsokinokonoa koeku ngoyúhoinopinoe emo'u Itukó'oviti.

¹⁹ Koeku ákoyea porexónuti námoe, yane índeevo itúkeovo po'ínuhiko xâne exô ngoêku. Itea kóyeané indúkeovo ovoxe uhá koeti xâne, motovâti xu'ínayexo xâne índone hokópea Jesus. ²⁰ Xapa júdeuhiko, íngutipasikeova ne kixoku itúkeovo, ngaha'âti índea hokópea Jesus. Kúteanemaka ngoêku xapa xâne yuixóvatihiko hókea ne Ponóvoti Kixovókuti yútoe Muíse, íngutipasikovamaka, motovâti hokópea Jesus vo'ókuke, upánini ákoyea itúkapu xunako Ponóvoti Kixovókuti exô ngoêku. ²¹ Kene xapákuke xâne ákoti hakâ ne Ponóvoti Kixovókuti yútoe Muíse, íngutipasikovamaka. Itea haina ngoêti ákoyea ponóvoti kixovókuti nóngone indúkea nonékuke Itukó'oviti. Kóyeané ápeyeanámoe vo'ókuke ne páhoenovi Kristu vitúkea, enepone nzókone. Íngutipasikinovake ne xanéhiko, koati ngaha'aínoati hokópea Jesus. ²² Xapákuke kutípoti Jesus aínati kóhiyanavo, po'okoâti itúkeovo pahunévoti ne koekúti kóhiyanavoke,

ákomaka indúka ne íkutixane pahunévoti, motovâti índea hokópea Kristu. Íngutipasikinovake ne uhá koeti xâne, motovâti ápeyea koítovone Kristu xapákuke, ênjo ya uha-uhá ngíxea íngutipasikeovo kixóvokuhiko xâne.

²³ Ngixínovokeneye vo'ókuke ne inámati ihíkavoti koyúhote koeku Kristu, maka ngaúkapanane xapa xanéhiko ne únatinoe koekúti omínovike. ²⁴ Hane ínzokinopeano ra koekúti, kuríkotihiko kaxunákovoti ya xoko ehákovoku enepo ehahíkovone. Yoko yéxoano itúkeovo ehahíkovoti ne uhá koêti, itea poéhaxo ne itôti xapákuke. Poéhaxomaka omopâti ne iparâti. Kuteâti kóxunakeovo nekôyohiko, kóxunakapuikopomaka ikéneke Kristu, motovâti itéponi ípera xoko Itukó'oviti. ²⁵ Heú koeti kuteâti nekôyohiko ahúkoti éhahikeovo, kóxunakovo itúkea uhá koeti nókone itúkea motovâti itóponea ne iparâti. Yoko koati koekúti ákoti oríko uké'eyea kahá'a itóponeahiko. Itea enepone kóxuna'ixinovoke úti, koati vo'oku iparâti ákotinemo uké'eyeaku. ²⁶ Koeku kó'iyeaneye, ngóxuna'ixovomaka, kuteâti koêku ne ehahíkovoti. Yoko pono-ponó ngoéne xoko nóngone indóponea. Kutí koémaka xapa isukókoti ôvom koeku ixómoyea ngóxuna'ixovo. Yoko haina koxunakovohí ngoêti. Ako angútea xâne ka'apéneti yúkurea isúkeokoko. ²⁷ Koati ákoti iyunzíxapapu nzayá'ikopeovo. Kutí ngixópovo imbihóponovoti yane yupíheovo ngóxuna'ixeovo indúkea ne itukéti, maka enepo ongoyúhoineane emo'u Itukó'oviti ne po'ínuhiko xâne, hákone ainovó koe úndi inixókono ákoyea omótokea itúkeovo ovuxe Itukó'oviti.

10

Vípíkeokonoke kixoku itúkeovo ne izaraelíta yaneko inuxópinoahiko Muíse

¹ Itínoe mbo'ínu xoko Jesus, itíkinanoe iséneu kixoku itúkevohiko ne oxúnoekene iyénonjapa júdeu yaneko inuxópinoahiko Muíse. Uhá koe inúxopinoahiko kapási, koane uhá koéhikomaka tarú'uxea neko mar iháxoneti Hararáno'evoti. ² Kuteâti koeku ahiúti kó'oyene ya iháke Vúnae, énomonemaka koéneye heú koêti neko voxúnoekene ikéneke Muíse, vo'ókuke ne kapási inuxínoatihiko, koane vo'oku tarú'uxeamaka neko mar. ³ Uhá koéhikomaka níkea neko nikokónoti ukeâti vanúke xoko Itukó'oviti. ⁴ Uhá koéhikomaka énoyeova neko úne poréxoakehiko Itukó'oviti ukeâti mopoíke. Yoko enepone koati kaná'uti úkeaku êka, enepone mopôti kixonéti apêti xapákuke koeku yónea, énomone ne Kristu. ⁵ Itea upánini kó'iyeaneye, kóyeane ákoyea axú'ina ínixone Itukó'oviti unátiyea koêku ya xapákuke neko xâne. Énomone ívohikinovo yaneko mêum ákoti apêti.

⁶ Enepone koekútihiko, aínovo koati ipíkoviti, kaha'aínoviti ákoyea víyakapa ne váhere kixovókuti kuteâti íyokeovahiko. ⁷ Hákomaka ikítipasikova ne kixoku itúkeovo yaneko kuvôvo sánduhiko, kuteâti koeku koyúhoinovea ya emó'uke Itukó'oviti xoko kó'iyeku: "Ivátahiko, ina turixóvo níkehiko koane énoyeovo, ina exepúkohikomaka, koane híyokexea" kôe. ⁸ Hákomaka vitukóvo xâne itúkoti váhere úhepune múyo, kapíneti ákoti itukapu múxone, kuteâti kixóvoku nekôyohiko ivohíkovo vinti trei koeti mili xâne ya póhuti káxe. ⁹ Hákomaka ixomo vitúko váhere, voposí'okovoti Itukó'oviti kuteâti kixoku itúkeovo neko xanéhiko mekúke, kutí'inoke koepékokonoti po'ínuhiko yaneko ohonókexoa koéxoe. ¹⁰ Hákomaka ixomo kepahákovo kuteâti kixóvokuhiko, kutí'inokemaka koepékexoponoti ovoxe Itukó'oviti ukeâti vanúke.

¹¹ Kó'inokeneye ne uhá koeti kixóvokuhiko, motovâti vípíkeokono vo'ókuke. Yutóxinovokemaka emó'uke Itukó'oviti motovâti ákoyea vituka váhere, uti xâne apêti yara káxehiko yé'exevokune hunókoku ra mêum.

¹² Énomone ngó'ino: Enepone xâne inixópovoti itúkeovo koati xúnati isóneu ikéneke Vúnae, naíxapu mará'inamo íkarakapu. ¹³ Enepone tiú'iti koekúti víkokunoe, koati vékokunemaka ne uhá koeti po'ínuhiko xâne. Itea koati kuvovóneti ne Itukó'oviti, vo'oku ákomo paréxa anú'ukea xináko ne tiú'iti koekúti simópitinoe, itea exókopitinoemo kixeku ítivoa, motovâti terú'uxi.

¹⁴ Énomone ngxínopinoe, itínoe ákoti omotóva ongóvo, hako itukóvo sánduhiko kivóvo. ¹⁵ Itínoe yónoku ra yúndoe, koati itínoe xâne éxoti ikó'itukexea isóneu. Itúkinaikopo iséneu ra yunzó'inopinoe, motovâti yéxi nékone itíki vo'ókuke. ¹⁶ Hane ngíxo: Enepora enovópeti, óvoku ekâti, víkoro'ixinovoke Vúnae, puyakóponovati vokóvo ne ivókinovovi, koati venóyeovati vo'oku poéhapeane visóneu xoko Kristu ákoti vihaxákea, vo'oku óvokinovovi itína kuruhúke, haína? Hainâra. Kúteanemaka koêku ne pâum, honó'ekeu úti, níkínoake úti vo'oku poéhapeane ne visóneu xoko Kristu vo'oku ivókinovovi kuruhúke, haína? Hainâra. ¹⁷ Vo'oku poéhayeane ne pâum, uti póhutipone ikéneke Vúnae, kuteâti koeku póhuti koxe'úti, upánini ákoyea yumáxapu úti. Koáhati póhutike koxe'u pâum úkea nika uhá koeti úti.

¹⁸ Itúkinaikopo iséneu koêku ne xanena Izarâe: Enepone itúkoti ítuke Itukó'oviti, nikoâtimaka ne nau hó'openo ikó'iparaxoke Itukó'oviti ya átake, koati exókovoti itúkeovo póhutine isóneu xoko Itukó'oviti, únae ne áta. Énomone koéneye koeku níkea, haína? Hainâra koéneye. ¹⁹ Koeku ngíxeopineye, pé'okoamea ngahá'ayea ngíxeopinoe itúkeovo sasá'iti kixovókuti ne sánduhiko, áko'o itúkeovo sasá'iti ne ikó'iparaxokonoke sándu.

Itea ako kalíhuina kó'iyeaneye ânja! ²⁰ Koati ngixópitinoe itúkeovo ndémoniuhiko yúho'ixo ne xanéhiko enepo omîno sánduhiko ikó'iparaxoake. Kene haina Itukó'oviti omínoahiko. Yoko ako angáha'ainopinooe yího'ixi ndémoniuhiko. ²¹ Na kíxoaye motó'iyeeva yénoyivoa ne ekâti, puyákoponeovoke yokóvo ne ivókinovovi Vúnae, koêkumaka yího'ixinoe kixovókuti ítuke ndémoniuhiko? Námaka kíxeaye motó'iyeeva níki ne pâum, puyákoponeovake yokóvo ne ítukeinovi Vúnae, koêkumaka yího'ixi kixovókuti ítuke ndémoniuhiko? ²² áko'o, kixínoakeneye úti kaha'átimea úti vopósi'okeovo Vúnae, po'okoâtimea úti vitúkeovo xúnati ya Vúnae, po'okoâtimaka úti víteovamo ne mani ipíhoponeovi.

Konókoti kóhiyanayeokoko úti

²³ Koêkuti íninjone unátiyea indúkea, motóva indúkea. Kaná'uti nê'e, itea haina uhá koeti koekúti porexó'oviti unako koeku úti. Koêkuti íninjone unátiyea, kaná'uti motó'iyeeva indúkea, itea haina uhá koeti koekúti poréxeovimaka kóukoponeovo úti ikéneke Kristu. ²⁴ Hako poehâne unako kêku yíxovo, itea konókoti kehá'ainoamaka unako koêku ne po'ínuhiko xâne.

²⁵ Koêkuti nikokónoti yâha víyi ya xapa kavánetihiko, motóva níkinooe. Ako apásika yépemo'iki úkeaku, pivoâti itúkeovo koekúti kéhianavoke ákoyea omótova níkeokono. ²⁶ Vo'oku enepora kúveu mêum yoko uhá koeti ovâti, koati ítuke Vúnae.

²⁷ Enepo áva xâne ákoti itukapu po'ínu úti xoko Jesus itaíkopitinoe óvokuke níképoni, píhe yakaha'a píhi, koane níkea koêkuti yâha níki yane nikokónoti apêti mesákuke. Ako apásika yépemi úkeaku, pivoâti itúkeovo kéhianavoke ákoyea omótova níkeokono. ²⁸ Itea enepo áva kixópiti: “Íparaxokonoke sándu râ'a” kixópiti, hako níkêa, kehíyanati ne xâne etó'okopiti, koánemaka vo'ókuke ne isoneúti ákoyea yusíka níkeokono. ²⁹ Yoko enepone isoneúti ngíxone ákoyea omótova níkeokono, haina iséneunoano, itea koati vo'oku kó'iyeaneye isóneunoa po'í xâne.

Ínameamo akôe iséneu: “Itea namea koeti kónokino itúkeovo isóneunoa po'ínu xâne exôa yusíkea níngea, áko'o ákoyea nínga? ³⁰ Vo'oku itukovo ingoró'ixinovatine Itukó'oviti ne nikokónoti, yusíkoikopo váherexinonu isóneu po'ínu xâne koeku íngoro'ixinovane Itukó'oviti?” ketímeamo.

³¹ Itea hara ngixópinoe: Uhá koeti ítikevo, itukovo níkêti, áko'o yorékoti, áko'o itukovo ítíkoti koêkuti po'ínu koekúti, itika uhá koêti motovâti iháyu'ikeokono Itukó'oviti. ³² Hako itukovo íti íkorokinovo ne po'ínu xâne pahunévotike, yusíkoti ítúkeovo júdeuhiko, áko'o xâne ákoti itukapu júdeu, áko'o po'ínu úti xoko Kristu ho'uxínovoti ítuke Vúnae. ³³ Yoko ya uhá koeti koekúti,

énomone ngixóvoneye ngóxuna'ixeovo xapa uhá koeti xâne, ombosíkoti ákoyea itúkapu unako ngoêku yuínjovo, itea itúkeovo unako koeku po'ínuhiko xâne ombósiko, motovâti enó'iyea xâne yonópotimo xoko Itukó'oviti vo'ókuke.

11

1 Hara hekánoe ngixoku indúkeovo kuteâtimaka nzókea kixoku itúkeovo ne Kristu.

Kixó'ekone itúkea ramánone ne senóhiko imokóvokutike ya Koríntu

2 Inzáyu'ikopinove vo'oku kóyekuneyea puyákeovonu yokóvo, koane koati hekoâtinove ne ihíkavoti ínzikaxeopike, enepone hókone mako ne kutípotihiko Kristu inúxoti ya utíke. 3 Itea anéyeiko po'i anjá'inopi yéxi, harâ'a: Kristu itukovo tuti uhá koeti hóyeno. Kene ne hóyeno, sêno itukoa tûti. Kene Kristu, Itukó'oviti kotúti.

4 Yanê'e, enepo apê hóyeno ramanoné koêti itúkea orásaum, áko'o koyúhoyea emo'u Itukó'oviti ya imokóvokutike, koati koteyókopovone vo'ókuke ne ramánone. 5 Kene enepo apê sêno ákoti ramánone koeku itúkea orásaum, itukovo koeku koyúhoyea emo'u Itukó'oviti imokóvokutike, koati koteyókopovone vo'oku ákoyea ramánone. Vo'oku sêno ákoti ramánone, mani kúteane koêku eneponi kaulálapu'ikapu.

6 Yanê'e, yusikóneikopo ulalapu'í kó'iyea, enepo hákoti kahâ'a itúkea ramánone. Itea enepo teinâ ne vaté'ikeovo áko'o koulalapu'ikopeovo, yusikóne itúkea ramánone. 7 Kene ne hóyenhiko, ako omótova ápeyea ramánone, vo'oku kuteâti koeku Itukó'oviti itúkeovo hána'iti ihayú'iuti apêti xunáko oúkeke uhá koêti, énonemako koéneye pónekonoke ne hóyenhiko kó'iyea yara kúveu mêum. Kene ne sêno, p'iti pónekonoke kó'iyea ya hóyeno, yoko koati iháyu'ikinokonoke koeku kó'iyeaneye.

8 Hainámako xoko sêno úkea neko inúxoti hóyeno, itea enepone inúxoti sêno, koati úkeakune xoko hóyeno.

9 Epó'oxo hainámako sêno itúkinokono ne hóyeno, itea koati vo'oku hóyeno itúkinokono ne sêno. 10 Epó'oxo vo'oku ánjuhiko ivokó'oixoviti, ene kónokinomako ikó'itukexea ramánone ne sêno, éxokovope itúkeovo hóyeno itúko tûti. 11 Itea ya ikéneke Vúnae, kutíkokone kónokeokoko ne hóyeno yoko sêno. 12 Iyúseo kó'iyeaneye, vo'oku kuteâti koeku itúkeovo xoko hóyeno úkea neko inúxoti sêno, aínopovone ipuhíkeati xoko sêno ne hóyeno. Kene turi uhá koêti, énomone Itukó'oviti.

13 Yapásika yéxi pónovoku ra koekúti. Ya iséneunoake, ako yuvâti enepo itúka orásaum ne senóhiko imokóvokutike ákoti ramánone? 14 Noixó íxea râ'a: Koati inixoâti uhá koeti xâne poé'ayea koêku ne hóyeno úhiti tûti. 15 Itea koati iháyu'ikeokonoke sêno ne hána'iyea tûti. Poréxinokonoake

sêno kó'iyeaneye ne híyeu tûti, koati kutí koeti ramápu'i uso'íyeatinekene. ¹⁶ Enepo áva okopâti ra yûnzo, koati ngixópitinoe ákoyea itúkapu kixóvoku ne senóhiko xapákuke ûti ákoyea ituka ramánone. Kúteanemaka koêku xapákuke po'ínu ûti ho'uxínovoti ítuke Itukó'oviti ya uhá koeti po'ínuhiko êgereja.

Koêku ne puyákoponeovake vokóvo ne ivókinovovi Jesus

¹⁷ Kuteâti koêku ra ânja yundóxinopinoe kó'oyene, ako inzáyu'ikapinoe vo'oku enepo he'uxínovo ítuke Itukó'oviti, mani únati pôreu, itea ainovó koe énomone kutí'inoke kuri'úxovoti pahunévoti xepákukeno. ¹⁸ Inúxotike, eyéngoxopinoe ápeyea haxakeôvokokoti xepákuke enepo he'uxínovo ítuke Itukó'oviti. Koane ngahá'atine ngutípea. ¹⁹ Yoko kutí koe ákoti po'i oxéne yéxinoe itukóvotiye xâne xepákuke motovâti inúxinopi ákoti itukapu ya héxakexivokoko. ²⁰ Enepo he'uxínovano ne pâum yoko ekâti, haina ivókinovovi Vúnae he'úxinovo puyákoponeovo yokóvo. ²¹ Vo'oku inuxó koe níki péhutinoe, ákoti kixakáka. Yanê'e, ápe xâne xepákuke ákoti koati níkea, kene po'ínuhiko kohíhine. ²² Inípono, kutí kénoe ákoti yóvoku motovâti énomoyeane yóvo níki koane yénoyivo! Áko'o, inuxó ké'inoke níki ákoti kixakákanoe, pivoâtimea ne pe'ínuhiko hokotímaka ítuke Itukó'oviti, áko'o keha'âtimea kétéyoki ne ákoti apeínoati. Yara kuteâti kixeku itíkivo, metókeano. Inzáyu'ikeopi? Ako kalíhuina!

²³ Enepone ihíkavoti námoem xoko Vúnae, énomonemaka ínzikaxopinoe yanekôyo. Harâ'a: Yaneko yóti tumúneke kurí'okeokonone xanéhiko puvâti veyo pâum ne Vúnae Jesus, ²⁴ ina ikoró'ixovo xoko Itukó'oviti, yane ina hono'ékexoa koane kó'iyea:

—Enepora pâum, mûyom kixó'eko, ésa'imo ngoíteovopinoe. Yákoenenoeye níki puyakóponovoti yokóvo ne índukeinopinoe —koéne.

²⁵ Uke'éxone njántaxeahiko, ina namukôa Jesus ne enovópeti kuteâtimaka kíxoaku ne pâum, koánemaka kó'iyea:

—Enepora ekâti yara enovópetike, hane kixó'eko inámati kixovókuti ítukeino xâne ne Itukó'oviti vo'oku óvokinovopinoe indína. Yákoenenoeye yénoyivoa puyákoponeovake yokóvo ne índukeinopinoe uhá koetímó yénoyivoaku —koéne.

²⁶ Vo'oku uhá koetímó níkikunoe ra pâum koane yénoyivoakumo ra ekâti, yexókoati kaná'uko ivókinovovi Vúnae tukú koetímó aukápu.

²⁷ Énomone motókeino ipíhoponeokono ne xâne níko kixoâti ne pâum, koane enovó kixoâti ne ekâti ákoti teyâ kixó'ekone ne muyo Jesus, koánemaka ne itína yaneko ivokínovovi. ²⁸ Konókotikopo komómopeovo ne póhutihiko xâne tumúneke níkea ne pâum koane énoyeova ne ekâti. ²⁹ Vo'oku koêkuti

xâne níkó kixoâti ne pâum, koane enovó kixoâti ne ekâti ákoti teyâ ne kixó'ekone, koati epemópinovoti ipíhoponeokonomo. ³⁰ Énomone enó'ino xâne ákoti okomoíke koane ka'aríneti xepákukeno. Kene po'ínuhiko, ívohikovone vo'ókuke. ³¹ Vo'oku eneponi vokomómopovo inúxotike, noíxoti uti ápeyea pahúnevo úti motovâti kóyuseopeovo úti, ákoni apásika sayá'ikeovi ne Itukó'oviti. ³² Itea éxokovi pahúnevo úti ne Itukó'oviti koane évekovi kotívetike koekúti maka hákone pahukópokono úti ipihóponovokutike, kuteâti kixókonokumo ne po'ínuhiko xâne yara kúveu mêm.

³³ Koeku kó'iyeane, itínoe mbo'ínu xoko Kristu, kixákakanoekopo, hako inuxó kê níki enepo he'uxápu puyákoponeova yokóvo ne ivókinovovi Vúnae. ³⁴ Enepo áva xâne épeu hímakati xepákukeno, yusikóne koímataxeovo óvokuke inúxotike tumúneke píhea êgereja, maka hákone motókeinoke sayá'ikeokonomo enepo he'uxínapanoe ne pâum yoko ekâti. Kene ne po'ínuhiko koekúti ânja ngoûrapu'ikinopinoe, ngoyuhó'inopeatimo nzimané'e xepákukeno.

12

Véxone vitúkea ítukeke Vúnae, pónevike Itukó'oviti

¹ Itínoe mbo'ínu xoko Jesus, kó'oyene ngoyuhoâtiko koêku ne vípara xoko Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti, enepone véxone vitúkea ítukeke Vúnae, ngaha'âti yéxi koêku. ² Yéxoponoanoe kêku nóvo avó'o yêxa Itukó'oviti pihohí ké'iyi ikéneke sánduhiko ákoti yumapápi, kuvovohí kixeâtinoe. ³ Énomone ngahá'aino yéxinoe ákoyeamo ápahuina xâne ihákoti Jesus, koeku ítúkeovo ya xunákoke Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti koyúhoyea. Koane ákomaka xâne motovâti íhaxea Jesus únae enepo hákoti itukóvo vo'ókuke ne Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti ya xokóyoke.

⁴ Ako tópi kó'iyevoku exóneti íparaxeovike Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti, véxone vitúkea ítukeke Itukó'oviti, itea poéhaxo ne porexó'oveati. Énomone ne Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti.

⁵ Kúteanemaka koeku ákoyea tópi ítukexeovike ne Itukó'oviti, itea poéhaxo ne Vúnae. ⁶ Ákomaka tópi kíxoaku úti vikó'itukexea ne vípara, itea poéhaxo ne Itukó'oviti, enepone ko'ítuketi xoko uhá koeti úti, enepone kousókoatimaka uhá koeti ne itukéti. ⁷ Enepone véxone vitúkea póhutihiko úti ítukeke Vúnae, pónevike Sasá'iti Omíxone, ikó'iparaxinoveake motovâti kóukoponeokoko úti ikéneke Itukó'oviti. ⁸ Vo'oku ápe xâne éxoti koyúhoyea xapa xâne ne exóneti íhae xoko Itukó'oviti, ikó'iparaxoake Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti. Kene po'ínuhiko, ikó'iparaxoa Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti éxea kouhupu'ikino po'ínuhiko xâne isoneúti íhae xoko Itukó'oviti. ⁹ Kene po'ínuhiko xâne, ikó'iparaxoa Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti

itúkeovo hána'iti kuvóvoti Itukó'oviti. Koatímaka énomopone ne Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti iko'íparaxo po'ínuhiko xâne xunakóti koíteovo ka'arínethiko. ¹⁰ Kene po'ínuhiko, itúkea iyupánevoti ko'íparahiko. Ina apémaka ne ko'ípâрати koyúhoyea xapa xâne koekútihiko éxokoake Itukó'oviti. Kene po'ínuhiko, ko'ípara éxea úkeaku ne yuhôti, itúkeovo ukeâti xoko Itukó'oviti, áko'o itúkeovo pó'iti úkeaku. Ina apémaka ne xâne ko'ípâрати éxea koyúhoyea inámati yuhôti ákoti exoâti kixó'ekone. Kene po'ínuhiko, ko'ípara éxea koûrapu'ikopea kixó'ekone ne yuhôti kuteâti. ¹¹ Itea poéhaxo ne ko'itúkeati uhá koêti ra koekúti, enepone Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti. Pohú pohu kíxoa pôrekexea póhutihiko kuteâti ínixonone unátiyea ikó'iparaxea.

Kutí koe póhutipone koxe'úti ne kutípotihiko Kristu

¹² Yoko kuteâti koxe'u úti poéhayea, itea kóyeane enó'iyea iháxakexoku, yoko kuteâtimaka itúkeovo póhuti koxe'úti itukôa uhá koêti ne iháxakexoku, énomonemaka koéneye úti ikéneke Kristu. ¹³ Vo'oku poéhaxo ne Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti, enepone kasasá'ikopotí uhá koeti úti, porexó'ovitimaka vitúkeovo kuteâti póhutipone muyôti ikéneke Vúnae, yusíkoti vitúkeovo jûdeu, áko'o ákoyea vitúkapa, yusíkotimaka vitúkeovo akaúti, áko'o ákoyea vitúkapa. Poéhaxomaka ne Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti ovo'ó koe'éviti, enepone kutí koeti koati únati úne vítoponovope, enepone yupihóvoti kóuhepekeovi.

¹⁴ Yoko hainámaka póhutine kó'iyevoku yoko póhutine itúkovo ke ne muyo úti, itea êno iháxakexoku, koane ako akútíkoko itúkovo ke ne póhutihiko. ¹⁵ Nánimeá ákoye enepo akahá'a haxákeovo muyo úti ne heve úti vo'oku ákoyea itúkapu vo'úti? Yusíkotini kahá'ayea, itea kóyeane ni itúkeovo poixo'o muyo úti. ¹⁶ Nánimeá ákoye akahá'amaka haxákeovo muyo úti ne keno úti vo'oku ákoyea itúkapu ukêti? Yusíkotini kahá'ayea, itea kóyeane ni itúkeovo poixo'o muyo úti. ¹⁷ Itukápuni ainovó koeti ukêti ne muyo úti, ákoni omótova kámea úti. Koáneni ainovó akôe kenôti, ákoni omótova voméhoyea. ¹⁸ Itea pahúkoa Itukó'oviti ápeyeya koxé'uke úti ne póhutihiko iháxakexoku kuteâti ínixonone unátiyea. ¹⁹ Eneponi akútíkoko ne uhá koeti iháxakexoku muyo úti, ákoni itúkapu muyôti yanê'e. ²⁰ Kaná'uti ákoyea tôpi iháxakexoku muyo úti, itea kóyeane poéhayea ne muyo úti.

²¹ Nánimaka ákoye eneponi “Ako ongónokopi” ixâ vûke ne vo'u úti? Koáneni “Ako ongónokopi” ixâ tuti úti ne heve úti? ²² Itea ya koêkuni kó'iyeaneye, enepohikone iháxakexoku muyo úti vínixonone ákoyea itápana unako koêku po'ínuhiko, kóyeane kónokea úti. ²³ Koáne ne iháxakexoku muyo úti ákoti úhene, koati katarákoati úti. Koáne ne teínoke úti noíxeokono, vitúkinoa rama'úxoati. Yane, inamá'axone kouhé'ekoa úti. ²⁴ Itea

enepone iháxakexoku muyo úti ákoti teinâ úti noíxeokono, ako apásika kíxeaneye úti. Yoko enepone kíxoaku Itukó'oviti itúkea ne muyo úti, kixínoakeneye porexoâti yupíheovo kátarakeovo ne iháxakexoku muyo úti ákoti itapána unako koêku ne po'ínuhiko iháxakexoku. ²⁵ Kixínoakeneye Itukó'oviti, maka hákone pihi'íkoko ya kónokeovohiko, kaha'aínoatihiko kóukoponeokoko yane kixoku itúkeovo ne póhutihiko, ya koeku kutikokó kó'iyehiko kátarakeokoko. ²⁶ Yane, atiú'i koêku ne póhuti xapákuke, eópamaka uhá koeti po'ínuhiko kuteâti eópone nê'e. Koane kauhé'ekakana póhutiya, kutí koémaka kíxeokononeye uhá koeti po'ínuhiko.

²⁷ Itínoe póhutipone kutí'iyea itínoe muyo Kristu koeku itúkeovo énomone kotúti úti. Yoko péhutinoe, hane kéneye kuteâti iháxakexoku mûyo. ²⁸ Kúteanemaka koêku ya xapákuke uhá koeti kutípoti Jesus, enepone ho'uxínovati ne ítuke: Inúxotike, kóusokoa Itukó'oviti neko inúxotihiko noívokoe Kristu, páhoe koyúhoyea emó'u, enepone ápostuluhiko. Ikénepoke nekôyo, kóusokoamaka Itukó'oviti ne porófetahiko, enepohikone koyúhoti éxokoake Itukó'oviti koyúhoyea xapa xâne. Kene ikénepoke nekôyohiko, kóusokoamaka Itukó'oviti ne ihíkaxeati emó'u. Ina keno'ókomaka ne itúkutihiko iyupánevoti, koáne ne koitóvotihiko ka'aríneti, yóko'omaka ne éxoti huvó'oxea po'ínuhiko, koánemaka ne éxoti inúxino itukéti, yóko'o ne ko'ipâрати koyúhoyea po'i kó'iyevoku yuhôti ákoti exoâti kixó'ekone. ²⁹ Ako ainovó ákoe ápostulu. Ákomaka ainovó ákoe porófeta, itukovo ihíkaxoti emo'u Itukó'oviti, itukovo itúkoti iyupánevoti. ³⁰ Ákomaka uhá ákoe itúkeovo ko'ipâрати éxea koíteovo ka'aríneti, itukovo ko'ipâрати koyúhoyea po'i kó'iyevoku yuhôti ákoti exoâti kixó'ekone, itukovo ko'ipâрати kóurapu'ikino po'ínuhiko xâne kixó'ekone ne yuhôti kuteâti. ³¹ Kéxuna'ixapuikopo yopósiki xoko Itukó'oviti ne koati únatinoe iparáti íparaxeovike.

Yoko enepone koati únateoxo ya uhá koêti, énomone ne goyúhoinpikenoemo kó'oyene.

13

Seanákoti

¹ Mani motovâti énjea ngoyúhoyea uhá koêti ne yuhôti koyúhone xâne yara uhá koeti kúveu mêum, koánemaka ne yuho ovoxe Itukó'oviti íhae vanúke, enepone ánujuhiko, itea eneponi hákoti indukovo seánati, maní kutí ngoeti koati hónoti emo'u tóhe ixukovohí koêti, itukovo koati hónoti emo'u pé'utinoe haváva ixukohí kixonéti. ² Yusíkotinimaka ngo'íparayea ngoyúhoyea xapa xâne koekútihiko éxokonuke Itukó'oviti, itea eneponi hákoti indukovo seánati, ákoni

itóponone nê'e. Koane eneponi enjâ uhá koeti kixovókuti yupihóvoti hé'oneovo, ákoti po'i xâne exoâti, koane uhá koeti exóneti apêti, itea eneponi hákoti indukovo seánati, ákoni itópoinonuke. Kúteanemaka koeku eneponi indukupu hána'iti kuvóvoti Itukó'oviti kutí'inoke mani itúkoti emó'um ne koati hána'iti mopôti, eneponi mbahukâ ahíkuxeova ne ókoku, ákoni itóponone nê'e eneponi hákotimaka indukovo seánati. ³ Yusíkotinimaka heú ngíxea mbôrekexea índukevo ne ákoti apeínoati, koane usó ngóyeyea oró'onginovo po'i xâne yúkuke, anje'ókopati motovâti íteovo, itea eneponi hákoti itukovo vo'oku indúkeovo seánati, ákoni itópoinonuke.

⁴ Enepone kaná'uti seanákoti, enepone koati kaná'uti ákoyea omótova vokóvo ne po'ínuhiko xâne, harâ'a: Koati ákoti vímauvo, váhatimaka vitúkino únati po'ínuhiko xâne. Ákomaka ópoe'ainoa visóneu ne koêkuti xâne vo'oku víyokeova ne unako koêku. Ákomaka viháyu'ikapapu. Ákomaka kapáyasakinapa úti ne po'ínuhiko xâne. ⁵ Utímaka xâne koyúseoti kixoku itúkeovo. Ákomaka ópohane unako koeku úti vopósi'ixo, itea vopósi'ixinoamaka unako koêku ne po'ínuhiko úti. Ákomaka í'imaikovo vákoe, koane ákomaka vunáka visóneuke ne koêkuti kotivé'eviti. ⁶ Ákomaka aélokea vokóvo pahúnevo ne po'ínuhiko xâne, itea elókea vokóvo ne ponóvoti kixovókuti. ⁷ Ako vímaxapa ne uhá koeti tiú'iti koekúti tokópone úti. Poéhanemaka únati koekúti vupákino ne po'ínuhiko xâne. Ákomaka vímaxapa kúxoixea úti kousokeovo ne kúxoixone úti, koane vítoa tarú'uxea úti uhá koeti koekúti.

⁸ Ákomo uké'eyeaku ne ákoyea omótovokoko vokóvo. Itea enepone koyúhoyea úti xapa xâne ne ihíkauvoti éxokovike Itukó'oviti, apêtímo hunókoku nê'e. Koánemaka ne koyúhoyea uti po'i kó'iyevokoku yuhôti ákoti exoâti kixó'ekone, apêtimakamo hunókoku nê'e. Kúteanemaka koêku ne kó'exoneyea úti koekúti yara kúveu mêum, simotímo káxe áko'oyeakunemo nê'e. ⁹ Enepone véxone kó'oyene, ako apáya'ina, vo'oku êno po'ínuhiko koekúti ákoti vexâ. Kúteanemaka ne koyúhoyea uti xapa xâne ne éxokovike Itukó'oviti, enómaka po'ínuhiko koekúti kuteâti ákoti vexâ. ¹⁰ Itea simapúne ne káxe iyúseopeakumo uhá koêti, yanê'e hunókokunemo ápeyeya poixô'o ákoti vexâ.

¹¹ Noixó íxea râ'a: Enepo indukóvoiko kalivôno, enepone ngoyúhoyea koane eómbone yoko ngixoku ngo'ísoneuyea, ainovo kuteâti itúkeovo kalivôno. Itea mbaya'íne, ákone angútea itúkeovo kalivôno. ¹² Vo'oku yara koeku kó'oyene, kutí koe komomâti úti noixeôvoketike ákoti koati unátíyeya. Itea simapúne neko káxe, kutí koetímo enepo noinoné kixoixokoko úti ákoti itopâti. Yara koeku kó'oyene, ápe ákoti enjâ, itea

yaneke káxe, heú ngixoâtimo énjea, kuteâti koeku heú kíxea éxea ngixoku indúkeovo ne Itukó'oviti.

¹³ Anéyeiko ra kúveovo úti, yóko'o ra kúxoixea úti ne véxone kóusokeovomo, koánemaka ra ákoyea omótovokoko vokóvo. Itea enepone koâti únati ya uhá koêti, énomone ne ákoyea omótovokoko vokóvo.

14

Unatí'oxo véxea koyúhoyea uti emo'u Itukó'oviti xapa xâne

¹ Itíkapuikoponoe ákoti omotóvokoko okóvo, koane yépemamaka Itukó'oviti ikó'iparaxepinoe yéxone itiki ítukeke, ínapoxo ne keyúhoyi xapa xâne ihíkavoti kóuhapu'ikinopike Itukó'oviti. ² Vo'oku enepone koyúhoti po'i kó'iyevoku yuhôti ákoti exoâti kixó'ekone, haina xâne yúho'ixo, itea koati Itukó'oviti yúho'ixo, vo'oku ako xâne exeâti yúho. Koáhati koyúhoti kaná'uti kixovókuti poréxoake Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti koyúhoyea ákoti exoâti kixó'ekone. ³ Itea enepone xâne koyúhoti ihíkavoti kóuhapu'ikinoake Itukó'oviti, koati xâne yúho'ixo. Yoko eneponê'e, kóukoponea xâne ikéneke Itukó'oviti ítúko, koane enékeahiko yoko kóuhepekea isóneu ikéneke Itukó'oviti. ⁴ Kene xâne koyúhoti po'i kó'iyevoku yuhôti ákoti exoâti kixó'ekone, ihuípinovane ne koyuhoâti. Itea enepone koyúhoti xapa xâne ihíkavoti kóuhapu'ikinoake Itukó'oviti, porexo uhá koeti po'ínuhiko xâne ya imokóvokutike kóukoponeovo ikéneke Itukó'oviti.

⁵ Ehá'ani uhá ké'iyi peréxikono keyúhoyi po'i kó'iyevoku yuhôti ákoti exoâti kixó'ekone. Itea enepone koâti anjá'inopinoe, énomone keyúhoyi xapa xâne ihíkavoti kóuhapu'ikinopike Itukó'oviti. Vo'oku enepone koyúhoti ihíkavoti kóuhapu'ikinoake Itukó'oviti, yupihóvone unátiyeya ípara yane ko'íparayea koyúhoyea po'i kó'iyevoku yuhôti ákoti exoâti kixó'ekone. Itea enepo áva exoâti koyúhopinoe po'ínuhiko xâne ya imokóvokuti kixó'ekone ne yuhôti kuteâti, hainápo únatimo, maka uhá ákoene xâne imokóvokutike ukóponea ikéneke Itukó'oviti vo'ókuke. ⁶ Itínoe mbo'ínu xoko Kristu, itukovo nzimôti xepákuke ngoyuhópoinopiti po'i kó'iyevoku yuhôti ákoti exoâti kixó'ekone, ákoni ítópoinopike. Má'aina itukapu ihíkavoti kóuhapu'ikinonuke Itukó'oviti ngoyúhopoinopinoe, hainápo mani apêti ítópoinopike. Kúteanemaka koêku áva po'i exóneti ukeâti xokóyoke omínombikenoe, áko'o itukovo po'i kóuhapu'ikinonuke Itukó'oviti, áko'o itukovo kaná'uti kixovókuti nókone uti véxea hó'eke úti.

⁷ Noixó íxea ne huxôe kuteâti étakati, áko'o árpa ákoti okoyúho, itea oxôvo, ápe emó'u. Kene eneponi opoéha

koêku ne híyeu emó'u, ákoni iyúsea óxokena, haîna? Hainâra koéneye. ⁸ Kúteanemaka koêku ne huxo húndaru, enepone kornéta kixonéti. Enepo hákotimo koyúseokono óxeovo, enepo ihaxíka húndaru xapa isukókoti, ákomo éxa húndaru itúkeovo ihaxíkokonoti. ⁹ Énomonemakamo kénenoeye. Enepo hákoti keyúho emo'úti éxone po'ínuhiko úti, yanê'e namo kíxoaye éxeahiko yiúho? Kutí ketímo xâne koyuhóheoti. ¹⁰ Ako yumáxapu kó'iyevoku yuhôti yara kúveu mêum yoko áinovo koati iyúseoti kíxone. ¹¹ Itea enepo hákoti enjôa yúho ne yuhó'ixonuti, kutí ngoinoâti íhae po'i poké'e, p'ó'iti emo'úti yúho, ep'ó'oxo kutí koetímakamo íhae po'i poké'e ne yuhó'ixonuti, p'ó'itimaka emo'úti koyúho. ¹² Kúteanemaka koêku yane kehá'ayi ápeyea ikó'iparaxeopike Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti, yéxone itíki ítukeke Itukó'oviti. Yusikóne yopósiki inúxotike ya uhá koêti ne iparáti koukóponoatimo ikéneke Itukó'oviti ne po'ínuhiko xâne égerejake.

¹³ Yanê'e, enepone koyúhoti po'i kó'iyevoku yuhôti ákoti exoâti kixó'ekone, yusikóne épemea Itukó'oviti poréxeamaka éxea kixó'ekone, motovâti kouârapu'íkinoá ne po'ínuhiko xâne. ¹⁴ Vo'oku itukovo indúkoti orásaum ya po'i kó'iyevoku yuhôti ákoti exoâti kixó'ekone, koati Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti yuhó'ixo Itukó'oviti ya njokóyoke, itea ako íta inzóneu éxea koêku. ¹⁵ Ná'íkopomo ángoeye? Indúkotimo orásaum koeku ítúkeovo Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti yuhó'ixo Itukó'oviti ya njokóyoke ákoti indâ énjea kixó'ekone ya inzóneuke, koane yunzó'ixotimakamo Itukó'oviti ya exoâtike inzóneu. Kúteanemaka koêku imongóvo. Imongóvotimo koeku ítúkeovo Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti imokóvo ya njokóyoke ákoti indâ énjea kixó'ekone ya inzóneuke, koane imongóvotimakamo ya exoâtike inzóneu. ¹⁶ Itukovo iheyú'íkoti Itukó'oviti koeku ítúkeovo ne Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti koyuhô ya xikóyoke, keyúhoti emo'úti ákoti exoâti kixó'ekone, namo kíxoaye "Amém, énomone ákoeneye" kó'iyea ne xâne xepákuke ákoti ípara kuteâti, enepo yuke'éxa íkero'ixivo xoko Itukó'oviti? Koáhati ákotimo exâ ne yiúho. ¹⁷ Kaná'uti mbiú kíxi íkero'ixivo xoko Itukó'oviti, itea akó'oti huva'áxa po'ínuhiko xâne, vo'oku ákoyea éxa ne yemó'u. ¹⁸ Koati ingoró'ixovoti xoko Itukó'oviti vo'oku ngo'íparayea ngoyúhoyea po'i kó'iyevoku yuhôti kuteâti, ep'ó'oxo xunané'e njokóyoke yane uhá ketínoe. ¹⁹ Itea ya imokóvokutike, yusikóne ngoyúhoyea kali singu koeti emo'úti ya exoâtike inzóneu motovâti ínzikaxea po'ínuhiko xâne, yane ákoyea yumáxapu yúnzo ya po'i kó'iyevoku yuhôti ákoti exoâti kixó'ekone.

²⁰ Itínoe mbo'ínu xoko Jesus, hako kutí kenôe kalivôno ya kixeku itíki iséneu. Itea ya váhereke kixovókuti, hainápo kuptipasí yákoé koati inámatiko kalivôno ávoti éxoneya. Kene ya

kixeku itíki iséneu, kutí yákoé úsotine xâne éxotine kixoku pónea isóneu. ²¹ Yane Ponóvoti Kixovókuti yútoe Muíse, ha kôe yuho Itukó'oviti:

“Hanemo veínoam yúnzo'ixea ra xanéhiko íhae yâye enepomo ingaítapanahiko kotíveti, xanéhiko íhae po'i poké'e koyúhoti po'i kó'iyevoku yuhôti ákoti itukapu éxone xanéhiko íhae yâye, itea kóyeane ákoyeamo akútiponuhiko”
Izâiya 28.11-12

²² Yane iyusé kóyeikopo itúkeovo hoénaxovope xunako Itukó'oviti ne koyuhó'iyeti po'i kó'iyevoku yuhôti ákoti exoâti kixó'ekone. Itea haina hoenáxovopeti xoko xâne kutípoti Itukó'oviti. Koati hoénaxovope xunako ipíhponope Itukó'oviti xoko xanéhiko ákoti akutípea emó'u. Kene ne yuho xâne koyúhoti ihíkavoti kouhupu'ikinoake Itukó'oviti, koati koukóponoti xanéhiko kutípoti emo'u Itukó'oviti, kene haina vo'oku xâne ákoti akutípo Itukó'oviti ápeino nê'e. ²³ Itukapu he'uxínovotinoe ítuke Itukó'oviti ina tirixápunoé keyúhoyi po'i kó'iyevoku yuhôti ákoti exoâti kixó'ekone, ina urúkapu xâne ákoti itukapu íhae xepákukenoé, itukovo xâne ákoti éxa emo'u Itukó'oviti, koyuhópitinoemo itíkivo pepokéxovoti. ²⁴ Itea enepo yokoyúhonoé ihíhauvoti kouhupu'ikinopike Itukó'oviti, ina urúkapu xâne ákoti itukapu íhae xepákukenoé, itukovo ákoti éxa emo'u Itukó'oviti, yu'oxeâtimo isóneu emo'u Itukó'oviti, koane inixópvotimo itúkeovo pahukóvoti vo'oku yiúhonoé. ²⁵ Kouhápu'ikinokonoatimo ne isoneúti oveâti isóneuke ákoti po'i exoâti. Yane ipuyúkexotimo iháyu'ikea Itukó'oviti, koane koyuhoâtimo itúkeovo koati kaná'uti ápeyea Itukó'oviti xepákukenoé.

Konókoti kóyuseyeovo itúkeovo ne uhá koeti xâne ya imokóvokutike

²⁶ Ná'ikopomo koéneye, itínoé mbo'ínu xoko Jesus? Enepo he'uxínovonoé ítuke Itukó'oviti, ápe po'ínu úti imokóvoti. Kene po'i xâne, anêko ihíkavoti hó'eke úti áha íhikaxea. Ina apémaka xâne koyúhoti ihíkavoti kouhupu'ikinoake Itukó'oviti. Ina keno'óko po'ínu koyúhoti po'i kó'iyevoku yuhôti ákoti exoâti kixó'ekone. Ina apémaka kouhápu'ikoati kixó'ekone neko yuhôti. Uhá koeti nê'e, itúkapuikopo koukoponea po'ínuhiko úti ikéneke Itukó'oviti itúkinokono. ²⁷ Kene enepo áva xâne xepákuke koyúhoti po'i kó'iyevoku yuhôti ákoti exoâti kixó'ekone, ako yusíka anú'ukea pi'âti, áko'o mopo'âti koyuhoâti kuteâti nê'e. Epó'oxo konókoti ahe'ó ahe'o kíxeekoko ne koyuhoâti. Ako yusíka xane-xané kíxeekoko koyúhoyea ne uhá koêti ya póhuti pího. Koane konókotimaka ápeyea koyuhópati kixó'ekone neko yuhôti. ²⁸ Kene enepo hákoti xâne ko'ipâráti éxea koyúhoepa ne kixó'ekone, yusikóne yunú kóyeyea

kúveuke imokóvokuti ne xâne mani koyúhoti po'i kó'iyevoku yuhôti kuteâti. Yusikóne itúkea orásaum ya isóneuke yuhó'ixoti Itukó'oviti ákoti kahanáka emó'u. ²⁹ Kene ne koyúhoti ihíkavoti kouhupu'ikinoake Itukó'oviti, ópohane pi'âti, áko'o mopo'âti koyúhoti, koékune. Kene ne po'ínuhiko xâne êgerejake, apásikahiko éxea úkeaku ne yuhôti itúkeovoxo ukeâti xoko Itukó'oviti áko'o ákoyea. ³⁰ Enepo áva po'ínu úti vatá koyêtiya simó koati kouhupu'ikinoake Itukó'oviti, nókone koyúhoyea xapa xâne, konókoti kóyunukeovo ne inúxoti koyúhoti motovâti koyúhoyea ne pô'i. ³¹ Vo'oku motóva heú ké'iyi keyúhoyinoe kouhupu'ikinopike Itukó'oviti, ahe'ó ahe'o kixekókoti, motovâti heú ké'iyi ápeyea inámati yéxone xoko Itukó'oviti, koane motovâtimaka kékuna'ixikoko ikéneke Itukó'oviti. ³² Yoko koati motovâti sayá'ikopeovo ne xâne koyúhoti emo'u Itukó'oviti. Ápe xunáko koyúhoyea koane kóyunukeovo. ³³ Vo'oku haina ahá'novi Itukó'oviti ákoyea úxepaka koeku úti ya imokóvokutike, itea kahá'a kóyuseyeovo vitúkeovoya.

Kúteanemaka koêku ya uhá koeti imokóvokuti xapa kasása'iupo Itukó'oviti, ³⁴ konókoti yunukú kóyeyea ne senóhiko imokóvokutike. Ako yusíka koyúhoyea. Konókoti itúkeovo kutípoti kuteâti koeku ihikaxeovi ne Ponóvoti Kixovókuti yútoe Muíse. ³⁵ Itukovo kaha'âti éxea koêku ne ihíkavoti, épema'ika îma seâpa óvokuke, vo'oku mani hána'iti téyapana enepo okoyúhohiko imokóvokutike.

³⁶ Poé'ainoamea iséneu ra yúnzo pe'okoâti yéxi ponóvoku ra koekúti ya undíke? áko'o ikitíxatimea koati úkeaku ne kaná'uti kixovókuti emó'uke Itukó'oviti xepákukenoe, koane poéhayeane itínoe ápeino ne emo'u Itukó'oviti. ³⁷ Enepone xâne inixópovoti itúkeovo koyúhoti ihíkavoti kouhupu'ikinoake Itukó'oviti koyúhoyea xapa xâne, koáne ne xâne inixópovoti itúkeovo kuri'ókovoti Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti, exoâtimo itúkeovo koati páhoenopi Vúnae ra yúndoenopinoo. ³⁸ Itea enepone xâne ákoti itúkoake ra yúndoe, enomónemo ako itúkokonoke nê'e.

³⁹ Énomone ngixínopi, itínoe mbo'ínu xoko Jesus, yusíkea itúkeovo keyúhoyi ihíkavoti kouhupu'ikinopike Itukó'oviti keyúhoyi xapa xanéhiko, kehá'axo ke'íparayi. Kene ne xâne koyúhoti po'i kó'iyevoku yuhôti ákoti exoâti kixó'ekone, hako seya'íkoa. ⁴⁰ Itea uhá koeti itukéti ya imokóvokuti, konókoti kóyuseyeovo koane póneovo koêku.

15

Kixó'ekone exépukeopea Jesus ukópea xapa ivokóvoti

¹ Itínoe mbo'ínu xoko Kristu, ngahá'ainopinoo puyákoponeova yokóvo ne inámati ihíkavoti koyúhoti koeku Jesus

ngoyúhoinopike, enepone kitíponenoe yoko hékone tukú koeti kó'oyene. ² Énomonemaka porexópi yenópimo xoko Itukó'oviti, enepo hákotimo kirikôa héki ne ínzikaxopike kuteâti koeku héki inâ nemukoânoe. Kene hákoti koené'eye, koati itukohí kixeâti héki inúxotike.

³ Enepone ihíkavoti éxokonuke Itukó'oviti, enepone koati nokonéti kutípeokono ya hó'eke úti, enepone ínzikaxopikenoemaka yanekôyo, énomone ne koêti: Ivókinovovi Kristu porexópoti ésa'i pahúnevo úti, kuteâtimaka kó'iyea yane yutoéti emó'uke Itukó'oviti, ⁴ koane ekóxokonomaka, itea exépukopo ukópea xapa ivokóvoti ya mopó'apeke káxe, kuteâtimaka kó'iyea emó'uke Itukó'oviti. ⁵ Éxokopovomaka Péturu, koáne ikénepoke éxokopovomaka po'ínuhiko íhikau, eneponeko nduse koêti. ⁶ Ikénepoke, ápemaka po'ínuhiko úti xoko Vúnae noixópatimaka ya póhutike pîho. Yoko anú'uko singu koeti séndu nekôyohiko. Xapákuke neko noixópati, enoné'e apêtiko, itea ívohikovone po'ínuhiko. ⁷ Yane noixopamaka Teâku. Ina noixópamaka uhá koeti ápostulu, enepohikone páhoe Vúnae koyúhoyea emó'u xapa xâne.

⁸ Yane koati ikenétike, ínamaka exókopovonu, undi ákoti kuxoâti kó'iyeaneye kuteâti koeku kalivôno veó koêti ipúhikea. ⁹ Vo'oku undi koati yupihóvoti ákoyea itóponone xapákuke ne po'ínuhiko ápostulu. Ako omóndokea ínzaxeokono ápostulu vo'oku êno íngoitoponeahiko kotíveti ne ho'uxínovoti ítuke Jesus nóvo, ngaha'âti ungé'exe. ¹⁰ Itea enepora ngoépoku kó'oyene, koati vo'ókuke ne hána'iti seánakonu Itukó'oviti njokóyoke. Yoko ako porehí íxana ra hána'iti seánakonu. Ápe pôreupo, vo'oku undíne yupihóvo ko'ítukeyea ya uhá koeti po'ínuhiko ápostulu, páhoe Vúnae koyúhoyea emó'u. Itea haina ûndi kixopóvoneye. Koatíne hána'iti seánako Itukó'oviti ko'ítúke ya njokóyoke. ¹¹ Ákomaka yuvâti ítúkeovo ûndi perekáxo, áko'o ítúkeovo po'ínuhiko ápostulu, koati énomone koyúho uhá koeti úti, yoko énomonemaka kitíponoe.

Kaná'uti exépukopeamo ne xanéhiko ukópea xapa ivokóvoti

¹² Koeku koyúhoyea úti xapa xâne kaná'uyea exépukopea ne Jesus ukópea xapa ivokóvoti, ná'ikopo koeti ápeino xâne xepákukenoe koyuhoâti ákoyeamo exépukapa ne ivokóvoti? ¹³ Eneponi akoéneikopoye ákoyeamo exépukapa ne ivokóvoti, ákonikopomaka akána'u exépukopea ne Kristu. ¹⁴ Kene eneponi hákoti kanâ'u exépukopea ne Kristu, ákonikopo itóponone ne koyúhoyea úti koeku Jesus, epó'oxo ákonimaka itópoinopike kitípi. ¹⁵ Koane enepone koyúhoino uti Itukó'oviti, mani ainóvotikopomaka yuhôti semekékexoti, koeku koyúhoyea úti ítúkeovo koéxepoepo Itukó'oviti ne Kristu ukópea

xapa ivokóvoti. Yoko ákoni íxaneye Itukó'oviti eneponi hákoti exepúkopo ne ivokóvoti. ¹⁶ Koáne, eneponi hákoti exepúkopo ne ivokóvoti, ákoni akána'u exépukopea ne Kristu. ¹⁷ Eneponi akaná'umaka ákoyea exépukapa ne Kristu, ákonikopo itópoinopike kitípinoe, koane mani pahunévotike yóvoheixoiko ákotine yasasá'ipi ne pehúnevo. ¹⁸ Haina póhutine nê'e, itea enepone ivohíkovotine kutípoti Kristu, mani evókovotine yonópotihiko ipihóponovokutike. ¹⁹ Eneponi itukápuikopo póhutine yara kúveu mêum ápeyea kúxone úti xoko Kristu, mani uti koâti kixeóvovoti ya uhá koeti xâne yara kúveu mêum.

²⁰ Itea koati kaná'uteoxo exépukopea ne Kristu ukópea xapa ivokóvoti. Koati énomone itukóvo inúxoti exepúkopotí ya uhá koeti ivokóvoti exepúhikopotimo. ²¹ Vo'oku kuteâti koeku turíxeovo ápeyea ivokóvoti yara kúveu mêum vo'oku póhuti hóyeno, énomonemaka koéneye ápeyea exepúkopotimo ukopeâti xapa ivokóvoti vo'oku po'i hóyeno. ²² Kuteâti itúkeovo vo'oku Ádaum ivókinovo ne uhá koeti xâne, énomonemaka koéneye itúkeovo xoko Kristu exépukopeamakamo ne uhá koeti xâne. ²³ Ápe ne koati inúxoti, ina keno'óko ne po'ínuhiko ikénepoke. Kristu inuxô exépukopo ukópea xapa ivokóvoti. Ikénepoke, ina keno'ókomaka ne kutipoâti. Exepúhikopotimakamo nê'e aukápapu Kristu. ²⁴ Yane kousókovotinememo uhá koêti, koane uke'éxeatinemo Kristu xunáko ne tutíyehiko koêkuti pahúku, enepone uhá koeti pahúkoti ákoti inixákana híyeu vanúke, koánemaka ne inixóneti yara poké'e, yóko'omaka ne koêkuti po'íhiko xunákoti apêti. Ínamo kuri'ákapa Itukó'oviti, Há'a, ne natíxoku. ²⁵ Vo'oku konókoti itúkeovo Kristu natíxô imókonemo apayáso ya uhá koêti, uke'éxapeanemaka xunáko ne uhá koeti anáne. ²⁶ Yoko enepone vanáne uke'éxokonotimo koati ikenétike, énomone ne pevóti. ²⁷ Vo'oku hara kôe emó'uke Itukó'oviti: “Poréxoá Itukó'oviti ne Kristu payásoyeya ya uhá koêti”. Enepo koyúho itúkeovo Kristu payasô ya uhá koêti, iyúseo ákoyea itúkapu kixoti payásoyeamo ya Itukó'oviti, enepone porexoâti kó'iyeaneye. ²⁸ Yoko enepo apayásone Kristu ya uhá koêti, kuri'ókopovatinemo ne Há'a, enepone porexoâti kó'iyeaneye oukeke uhá koêti, maka itúkapune Itukó'oviti payasô oukeke uhá koeti koekúti.

Koati kaná'uti ko'exepukopeokonomo muyo úti

²⁹ Kó'oyene hara ngixópioe: Eneponi hákoti exepúkopo ne ivokóvoti, nánikopo kó'eye ne xâne ahíkovoti hó'eke úti ya iháke xâne ivokóvotine? Eneponi hákoti exepúkopo ne ivokóvoti, nánikopo koeti ahikinovohiko ya iháke? ³⁰ Kene úti, nánikopomaka koeti ixómoino kóxuna'ixovo úti vínonexinovo tiú'iti koekúti ákoti kayunúkavi? ³¹ Káxe, káxe ínonenjinovo

pevóti. Koati kaná'uti nê'e, itínoe mbo'ínu xoko Jesus, kuteâtimaka kaná'uyeá itíkivonoe éyenjovope ikéneke Kristu Jesus, enepone Vúnae. ³² Enepone yupíheovo ngóxuna'ixeovo índea ne êno kotíveti koekúti ya pítivokonake Éfezu, kutí koe ongópoti êno ipúhokovoti hó'openo. Itea eneponi hákoti ngúxone xoko Itukó'oviti énjone kousokeovomo, kutínikopo itópoinonu ixómoyea ngóxuna'ixovo? Eneponi hákoti kaná'u exépukopea ne ivokóvoti, yusikónenikopo yuíxeovo níkea úti yoko vénoyeovo vo'oku poéhaneni pevóti kúxoixo úti.

³³ Hákonoe yaupú'ikopovo yarâ'a: Koêkuti yómoti kahá'ineyea xâne ákoti kayúsea kixoku itúkeovo, koesáyu'ixokonotimakamo kixoku itúkeovo yane kahá'ineyea. ³⁴ Konókoti iyúkopeovo iséneu kuteâti motókeyea ké'iyi. Hákonenoe ixomo pehukóvo, vo'oku ápeyea xâne xepákuke ávoti êxa Itukó'oviti. Yoko metókeanoe enepo kateyákapi ra yúnzo.

Inámatimo koépokú muyo úti vexepúkapa vukapêa xapa ivokóvoti

³⁵ Ínani áva koêti: "Namo kixó'oye exépukopea ne ivokóvotine? Namo koépoeye ne mûyo exepúkapanane?" koetímeamo. ³⁶ Koati ákoti iséneu itínoe xâne koetíneye yúho! Hane ínzokoa koeku ake nonéti neóne. Konókoti ekóxeokono inúxotike ina ihonópo. ³⁷ Epó'oxo enepo neonôe, koati áke né'iyi kuteâti ake tiríku, áko'o itukovo koêkuti po'i ake nonéti. Kene ako ná'iyekana xúve úsotine. ³⁸ Koati Itukó'oviti itukínoa kó'iyevoku ne xuve nonéti, koêkuti ahá'inoá kó'iyea. Póhutihiko ake nonéti, itúkinoá Itukó'oviti kó'iyevoku ne xúve. Koêkuti kíxoaku Itukó'oviti, énomone koéneye kuteâti ínixonone unátiyea.

³⁹ Ako akútikoko kó'iyevoku ne uhá koeti apêti omíxonone yara kúveu mêum. Pó'iti koêku ne koxé'u xâne yane hó'openohiko. Pó'itimaka koeku koxé'u ne hó'openo ôti yane hôe.

⁴⁰ Pó'itimaka koeku koxé'u ne íhaehiko vanúke yane ovâti ra kúveu mêum. Enepone úhe'ene ne íhaehiko vanúke, koati pó'iti ya úhe'enehiko ovâti ra kúveu mêum. ⁴¹ Koati pó'iti úhe'ene ne uhápu'ine káxe yane uhápu'ine kohê. Koane pó'itimaka úhe'ene ne uhápu'ine hékerekhiko. Muhíkova xapákuke ne hékerekhiko, ako akútikoko úhe'ene uhápu'ine koane xunáko.

⁴² Kúteanemakamo koêku exepúhikapane ne ivokóvoti. Kuteâti koeku ake nonéti inâ nokóno ákoyea akútea koêku ihonópone, énomonemaka koéneye koxe'u xâne. Pó'iti koêku ekaxápakane, yane exepúkapanane. Ekoxókonone mûyo ne ivokóvoti, pihínoti imúyukea, itea exepúkapanane, itopónoatinemo ne apéyeati ákotinemo hunókoku. Ekoxókonone, ákone aúhe'eka itea exepúkapanane, yupihovó koetímó úhe'ene. ⁴³ Ekoxókonone, ákone xunáko itea exepúkapanane, yupihovó koetímó xunáko.

44 Ekoxókonone, koati muyo xâne yara kúveu mêum itea exepúkapanne, kutipasí koepoâtinemo ne íhaehiko vanúke. Koeku ápeyea muyo xâne yara kúveu mêum, koati kaná'utimaka ápeyea mûyo ne íhaehiko vanúke. 45 Vo'oku hara kôe ne yutoéti emó'uke Itukó'oviti: “Eneponeko Âdaum, inúxoti hóyeno, poréxokono ómixekuyeovo” kôe. Kene ne simôti hunókokuke, po'i Âdaum kixonéti, enepone Xe'exa Itukó'oviti, énomone porexókono itúkeovo úkeaku ne inámati apéyeati ákoti hunókoku. 46 Yoko haina kuteâti koeku apêti ya vanúkeke ne inuxô, itea hane inuxô kuteâti koêku yâye yara poké'e. Ikénepoke, ina keno'óko kuteâti koêku ya vanúkeke. 47 Eneponeko inúxoti Âdaum itukéti ya móte, koati íhaene yâye yara poké'e. Kene ne pí'ape Âdaum kixonéti, koati úkeakune ya vanúke. 48 Kuteâti koeku itúkeovo íhae yâye yara kúveu mêum neko inúxoti hóyeno, énomonemaka koéneye ne uhá koeti po'ínuhiko xâne apêti yara kúveu mêum. Koane kuteâti koêku ne hóyeno íhae vanúke, énomonemakamo koéponeye ne po'ínuhiko xâne yonopâtimakamo ne vanúke. 49 Kuteâtimaka víkutipasikeova ne inúxoti xâne apêti yara poké'e, konokoâtimakamo víkutipasikopeova ne hóyeno íhae vanúke, enepone Kristu.

Poe'ápoatimo mûyo ne âvoti ivakápu enepo aukárapu Jesus

50 Koati ngixópitinoe, itínoe mbo'ínu xoko Jesus, ákoyeamo kalíhuina yonópea natixokuke Itukó'oviti ne muyo xâne yara poké'e, enepone ainóvoti naûti yoko íti. Enepora muyo ûti kó'oyene vekotí'ikomo pevótike, ákomo kalíhuina yonópea xoko Itukó'oviti xoko ákoyeakunemo aúke'e.

51 Énjakapivonoe koûrapu'ikinonuke Itukó'oviti, koekúti âvoti exákana yanekôyoke. Ákomo uhá vákoe vivókeovo, itea uhá koépotimo ûti ápepeamo inámapoti muyo ûti. 52 Koati hú koetímo poé'apea ne muyo ûti kuteâti hú kó'iyea ne íromíkeati. Énomonemo koéneye enepo axapápune torombétana Itukó'oviti, enepone oxóvotimo auké'ene ra kúveu mêum. Axapúne, exepúhikopotinemo ne ivokóvoti, yoko apêtihihikomo inámapotine mûyo ákotinemo uké'eyeaku. Yane uhá koetínemo ûti poé'apeamaka muyo ûti. 53 Vo'oku enepora kixeóvovoti muyo ûti vekotí'ikomo pevótike, konókotikomo ápeyea inámati koépoku ákotinemo itâ pevóti. Koane enepora muyo ûti kó'oyene apêtímo hunókoku, konókoti poé'apea koêku maka hákone uké'eyeaku. 54 Yaneko káxe ipakárapune koêku ra muyo ûti ákoyeakunemo veka pevótike, koane ákoyeakunemo aúke'e, yane tokopóvotínemo ne yutoéti ya emó'uke Itukó'oviti xoko kó'iyeku:

“Vítóane ra pevóti. Koati hunókokune ne ivokeôvoti!” koêti.
Izâiya 25.8

55 “Koati ákotine xunáko ne pevóti. Ákone xunáko íkoitoponeokono kotíveti ne xâne vo'ókuke. Koati uké'etine nê'e” kôe. *Ôzeyá 13.14*

56 Enepone ápeinoke xunako pevóti iyónopea xâne ipihóponovokutike, koati vo'oku ítúkeovo pahukóvotihiko. Epó'oxo koati vo'ókuke ne Ponóvoti Kixovókuti, yutóxovoku ne páhoenokono xâne ítúkea, iyúseinoke ítúkeovo pahukóvoti. 57 Itea aínapo ákoe Itukó'oviti, enepone porexó'oviti vítea xunáko ne pahunévoti koane xunáko ne pevóti vo'oku ítukeinovi Vúnae Jesus Kristu.

58 Énomone ngixínopinoe, itínoe mbo'ínu xoko Kristu ákoti omotóva ongóvo: Kéxuna'ixapu ikéneke Vúnae. Itíkapunoe ákoti motovâti kátavokea yara hó'e úti. Hákomaka momí yakôe ya ítukeke Vúnae, yexoâti ákoyea évakapu ne ke'ítukeino Vúnae.

16

Huvó'oxeake íhae Koríntu ne íhae Njúdeya

1 Kene ne tiúketi hivó'oxikemo ne po'ínuhiko kasása'iupo Itukó'oviti, hane íxeanoe kuteâti yunzó'inoa ne po'ínu úti ya imokóvokutihiko ya Ngalásea. 2 Péhutinôe, hexáka ne yêho tiúketi heú koeti lúmingu. Némoe exoâmo yé'akeye ne héxae itukovo lúmingu. Uná una íxeanoe, maka hákone konôko ítixopeovoikomaka nzimané'e xepákuke. 3 Enepo nzimapíneno, mbahukoâtimo ne po'ínu úti, koêkuti neívokoemo, motovâti ómea ne tiúketi hivó'oxike ne po'ínuhiko úti ya Njeruzálem, epó'oxo usó ngixinoâtimo ne koyuhópeti ómonehiko, kouhápu'ikovoti ítúkoponovokeya xapákuke. 4 Koáne enepo okonókovo, njaneâtihi komakamoya.

Áha ítúkea ne Poûlu

5 Ungapeâne Masêdonea, vengopópitinoemo vo'oku koati apêti inzóneu ndarú'uxea Masêdonea. 6 Ako tópi koêku kali xu'íkeneyeamo óveam xepákuke. Koímaiti herú ngíxea kaxena kásati xepákuke motovâti hivó'oxinunoe indóponea ne po'ínu yónongumo, nóngonemaka indóponea. 7 Vo'oku yara koeku kó'oyene, ako angáha'a pohu vekó ngó'iyepinoe, itea ngúxoa kali nju'íkeneyeamo xepákuke enepo itukapu ahá'inonu Vúnae.

8 Kene óvonguikonemo yâye ya Éfezu tukú koeti kaxena ayuíti, enepone Pentekósti. 9 Vo'oku anéye êno hána'iti itukéti imihé'okinonuti ngoyúhoyea emo'u Itukó'oviti, xaneâtimaka enó'iyea okopónuti.

Koêku ne Timóti yoko Ápolu

¹⁰ Enepo simapínenoe ne Timóti, yéxaka elókeyea yokóvo símea, maka aúhepene isóneu xepákuke, vo'oku koati ko'ítúkeinotimaka Vúnae nê'e nguteâtine. ¹¹ Konókotimaka tíyi nê'e, koane hivá'axa motovâti káyukopeovone yâye njokóyoke ákoti yuvâti. Vo'oku nguxopâtimo aúkopeovo, koánemaka ne po'ínuhiko úti xanépone.

¹² Kene ne Ápolu, po'inu úti xoko Kristu, enóne ngoyúhoinoa yusíkea xané'eyea ne po'ínuhiko úti noixóponopitinoe, itea âvovo akáha'a píhea yara koeku kó'oyene. Simapúne unátiyeaku yónea, kóyeane mo itóponeopinoo.

¹³ Yokóhiyanavo, itikapunoe iyukóvoti isóneu. Áxunamaka iséneu ikéneke Vúnae ákoti itevákinoo héki. Hákomaka píke, koane kékuna'ixapunoe ikéneke Vúnae. ¹⁴ Heú koeti ítikevo, ítika ya ákoyea omótovokoko yokóvo.

Koêku ne Étefana, Futunátu yoko Ákaeku

¹⁵ Kó'oyene anéye anjá'inopinoo, ítínoe mbo'ínu xoko Jesus. Yéxoanoe itúkeovo inúxotihiko hokópoti Jesus ya Ákaya ne Étefana yoko uhá koeti xâne óvokuke, koane itúkeovomaka kuri'ókovotihiko Vúnae huvó'oxea kasása'iupohiko Kristu. ¹⁶ Ngahá'ainopinoo tíyi nekôyohiko koane ákoyea kepáyasakinapa. Énomonemaka yákoyeneye xapákuke uhá koeti po'ínuhiko ko'ítuketi ítuke Itukó'oviti kuteâti nê'e, enepone ha'ínehiko úti ítukeke Itukó'oviti.

¹⁷ Koati elóketi ongóvo koeku símeonu evo Étefana, koane Futunátu yoko Ákaeku, vo'oku êno huvó'oxeonu koeku itúkinonu kuteâti mani ítikeinonu eneponi yáva yâyeke. ¹⁸ Koati kouhépekopotihiko inzóneu koánemaka iséneu. Motókea itúkeovo koati teyonéti xapákuke úti ne xâne kuteâti.

Íkopovope Poûlu

¹⁹ Yúhoikopinoo ne po'inu úti ho'uxínovoti ítuke Itukó'oviti íhae ra poké'exa Ázea. Koati ênoti inákurukeovopi ya ikéneke Vúnae ne Ákila yoko Pirísila, koánemaka ne ho'uxínovoti ítuke Itukó'oviti óvokuke. ²⁰ Yúhoikopinoemaka heú koeti po'ínuhiko úti xoko Jesus yâyeke.

Yíhaikakanoe, siunoné kixekókoti kuteâti kixókokoku úti yúhoikeokoku úti, imeâti sasá'ikoke iséneu vo'oku ítínoe kopo'ínukokoti xoko Kristu.

²¹ Enepora yúndoenopinoo kó'oyene inángurukeovopike, koati yútoe vô'um, undi Poûlu.

²² Koati konokoâti ákoyea omótova vokóvo ne Vúnae Jesus. Koêkuti xâne ákoti akoéneye isóneunoa, motókea yonópeamo ipihóponovokutike.

“Ehá'ani ákoyeane ahíkapu aúkopovope ne Vúnae Jesus” ngôe.

²³ Itúkapu hána'itike seánakovi Vúnae Jesus yóvoheixonoe.

²⁴ Uhá ngxópinoe mbahúkinopi ákoyea omótovopi ongóvo, uti kopo'ínukokoti ikéneke Kristu Jesus.

Hunókokune.

2 KORÍNTIU

Pí'ape yutóxinoa Poûlu ne kutípoti Jesus íhae Koríntu

Ikénepoke yutóxinea Poûlu ne 1 Koríntiu, ápemaka po'i yútoeno kutípoti Jesus yaneko pitivóko, itea ako iríkapu ya Bíbilea. Xapákuke ne íhae Koríntu yanekôyo, ápe xâne ikaxú'iti okóvo namukôa neko koyuhópeti, ikotívexoati ne pahunévoti. Itea ápemaka po'ínuhiko xanéya okópoti Poûlu koyuhoâti ákoyea itúkapu koati kaná'uti páhoe Jesus Kristu nê'e, koane ákoyeamaka yusíka sayá'íkea xâne pahukóvoti ya imokóvokutike. Yaneko yutóxinoa Poûlu, éxokovo itúkeovo koati kaná'uti páhoe Jesus Kristu, hainá'iyea kuteâti ne po'ínuhiko xâne ákoti itukápu páhoe Kristu itúkovotihiko ápostulu. Koyúhoamaka Poûlu koêku ne koati kaná'uti hokoti Jesus, koane koeku vinámapa vo'oku itukeinovi Jesus Kristu.

¹ Yundóxinopinoe, undi Poûlu, undi ápostulu páhoe Kristu Jesus koyúhoyea emó'u xapa xâne, kuteâtimaka ahá'inonu Itukó'oviti indúkea. Anéyenemaka njokóyoke ne Timóti, po'ínu ûti xoko Jesus. Pahúkinopeanoe ûti ra koyuhópeti, itínoe ho'uxínovoti ítuke Itukó'oviti ya pítivokonake Koríntu, koane paúkinoamaka ûti ne uhá koeti po'ínu kasása'iupo Itukó'oviti ya uhá koeti Ákaya.

² Itúkapu hána'itike seánakopi Itukó'oviti, Ha'a ûti, yoko Vúnae Jesus Kristu yóvoheixonoe, koane úhepetike isoneûti ukeâti xokóyoke.

Íkoro'ixovo xoko Itukó'oviti ne Poûlu

³ Iháyu'ikakana ne Itukó'oviti, Ha'a Vúnae Jesus Kristu, úkeaku uhá koeti seanákoti, úkeakumaka uhá koeti isoneûti kouhépekopoti isóneu xâne. ⁴ Koati énomone kouhépekopo visóneu ya uhá koeti tiú'iti koekúti vékoku ûti, motovâti kouhepekopeamaka uti isóneu ne po'ínuhiko xâne ya koêkuti kó'iyevoku kotíveti koekúti tokópone. Enepone veínovike Itukó'oviti kouhepekopea visóneu, énomonemaka veínoa ûti kouhepekopea isóneu ne po'ínuhiko xâne. ⁵ Vo'oku koati ákoti yumaxápu tiú'iti koekúti tokópone ûti, kuteâtimaka vékoku ne Kristu yanekôyoke. Yoko kuteâti itóvoku hána'iko ne tiveko koeku ûti, énomonemaka koéneye hána'iko ne kouhepekopeokono visóneu ukeâti xoko Kristu. ⁶ Itukovo koitópovoti uti kotíveti ya itukétike, ûndi yoko nza'ínehiko, kó'inokeneye motovâtimaka hivó'oxikononoe ikéneke Vúnae koane itúkivo koítovone. Itukovo kouhépekopati Itukó'oviti ne inzóneu, koane isóneu ne nza'ínehiko, kó'inokeneye motovâti

kó'iyeanemakaye iséneu ikéneke Vúnae, kutí'inokemo iteâti víki ne tiú'iti koekúti ákoti amuyá'i iséneu, kuteâtimaka vítea vékea úti. ⁷ Enepone kúxone úti ké'iyinemoye, haina kuxonetihí koêti, véxoa kousokeovomo. Kene koeku víkinoe kotívetike koekúti kuteâti úti, kouhépekopotimakamo iséneu ne Itukó'oviti kuteâtimaka kouhépekopea visóneu ikéneke.

⁸ Itínoe mbo'ínu xoko Jesus, ngahá'a yéxinoe koêku ne kotíveti koekúti vékoku úti, ûndi yoko njánena ya poké'exa Âzea. Koati yupihóvoti tivéko ne koekúti yonoti voukeke. Ákone xunako úti víteovamo. Vikútixa mani vivokóvotino. ⁹ Ya xokóyoke úti, mani ákotine vitóvoku, mani vivohíkovotino. Kó'inokeneye, maka hákone kuvovópovo úti, itea itúkapune Itukó'oviti, enepone koexépukopoti ivokóvoti kuvóvo úti. ¹⁰ Énomone koitóvovi yane êno koímaiti koekúti kahá'ati uké'exeovi. Énomonemaka kúxoixo úti koíteovovikomo ya káxehiko keno'ókoti, ¹¹ koêkumaka hivó'oxivinoe ya orásaum, yepemínoviti xoko Itukó'oviti motovâti enó'iyeamo xâne xepákukenoe ikoró'ixovoti xoko Itukó'oviti vo'ókuke ne hána'iti kixó'ovikumomo Itukó'oviti ya seánakovike, enepo yumapá orásauna ne ákoti yumaxápu po'ínu úti epemínoviti.

Ípoko isóneu ne Poûlu vo'oku mani yónea

¹² Enepone éyenjovope ikéneke Itukó'oviti, énomone énjea sasá'iyea inzóneu ákoti indukáhea ra yûnzo koeku ngó'iyea itúkeovo sasá'iti ne ngixoku indúkeovo ya xapa uhá koeti xâne, ínapoxo xepákukenoe, ákoti indukáheapu. Koati énomone koéneye ngixoku indúkeovo nonékuke Itukó'oviti, hainá'iyea ya exóneti ítuke ra kúveu mêum, itea koati vo'ókuke ne seánakonu Itukó'oviti. ¹³ Ako po'i kixó'ekone ra yúndoenopinoe ákoti itukapu motovâti yéxinoa iséneu yihaíkane. Yoko ngúxoa heú kixinoemo yéxi koêku, ¹⁴ kuteâti tiríxivo yéxi koeku úti kó'oyene vitúkeovo yéyexovopemo yaneko káxe aukápapu ne Vúnae Jesus Kristu, kuteâtimaka itíkivonoemo véyexovope, ûndi yoko nza'ínehiko yaneko káxe.

¹⁵ Vo'oku énjeaxo kó'iyeaneye iséneunoa ra koekútihiko, ngóusokone inzóneu tumurí ngó'iyeamo xepákukenoe yanekôyoke, motovâti vengópeopimaka. Yane mani kuri'úxovoti ne unako kêku ikéneke Vúnae omínombikenoe. ¹⁶ Kó'inokeneye ne ânja, mani hivo'óxonutinoe ungóponea ya Masêdonea, epó'oxo koeku itúkeovomaka ânja vengópeopi ungopeâti Masêdonea, mani ngaha'âti hivó'oxopinumaka yóneam Njúdeya. ¹⁷ Koeku usó'iyeanee inzóneu indúkea nê'e itea ako mbíha, kutí kó'inopinomea ngoyuhóheoti. Enepo apê inzóneu indúkea koekúti, kutí kó'inopinomea pohu isoneú ngíxone, ákoti ambasíka isóneunonu Itukó'oviti, kuteâti

koeku xâne “Êm” koêti, upánini ako kaúsaka emó'u. ¹⁸ Itea ako ákoeneye. Kuteâti kaná'uyea itúkeovo kuvovóneti ne Itukó'oviti, motóvamaka kitípi vemó'uinopinoo ákoyea itúkapu “Êm” ngixópitinoe, koeku ápeyeya inzóneu ákoyea ngaévesaka emó'um. ¹⁹ Vo'oku enepone Xe'exa Itukó'oviti, Kristu Jesus, enepone koyúhone úti xepákukeno, úndi koánemaka Síla yoko Timóti, haina kuteâti koeku xâne “Êm” koeti itea ako kaéveseka emó'u. Koâti kuvovóneti ne Jesus. Koati kuteâti “Êm” koêti, koeku kousokea uhá koeti páhoenoa Itukó'oviti itúkea. ²⁰ Vo'oku uhá koeti yuho Itukó'oviti mekúke koékumo ne ítuke xapa xâne, enepone koati yuhôti ákoti aukápapu ikéne, aínovo kousókovoti xoko Jesus. Aínovo “Êm” koêti xokóyoke. Koati vo'ókumaka ítukeinovi Jesus “Kaná'uteoxo” kó'ino úti, kutí'inokemaka ihayú'ikokonoti Itukó'oviti. ²¹ Yoko enepone koxunákoviti ikéneke Kristu, úndi yoko nza'ínehiko, énomone Itukó'oviti, enepone koxunákopitinoemaka ikéneke. Énomonemaka noivókovovi vitúkeovo ovóxe, ²² itukínovitimaka hoénaxovope vitúkeovo xanéna yaneko porexó'ovea ne Sasá'iti Omíxone ovo'ó kó'iyevovi, enepone inúxoti pónevike Itukó'oviti kixo'êkinoviti kousokinoveamo ne uhá koeti po'ínuhiko yuhó'inovi.

²³ Ya iháke Itukó'oviti, ngoyúhoinopinoo itúkeovo koati kaná'uti ra yûnzó ávovea aúngapapu ya Koríntu noínjoponeopinoo, vo'oku ákoyea angáha'a ngoíkaxu'ikeanoo yokóvo, eneponimea ongonókoa nzayá'ikeopinoo. ²⁴ Yoko haina kaha'âti úti kapáyasokinovopinoo úti ya ikéneke Vúnae, úndi yoko nza'ínehiko, kó'inokeneye ne yûnzó, itea koati vo'oku vitúkeovo huvó'oxopitinoe, kaha'aínopiti uti kurí'uxeovo elókeko yokóvo ikéneke Vúnae. Kene yane kívivo Vúnae, koati títiu keyétinoe.

2

¹ Koeku kó'iyeaneye, ngoúsokone inzóneu ávoveamo aúngapapu hú koeti xepákuke, koeku ngónokeamea nzayá'ikeopinoo, mbuvâti ngoíkaxu'ikea yokóvo. ² Indukápuikopo koíkaxu'ikoti yokóvo, kutí'ikoponi ne iko'élókekopotí ongóvo? Ákoni po'ínu ákoti itukapu itínoe, enepone ngoíkaxu'ikeake okóvo. ³ Énomone kutí'inoke yundoxínopitinoe yanekôyoke, maka enepo nzimapíne, hákone ikaxú'i ongóvo ve'ókuke, itínoe mani kutí'inoke elóketi ongóvo. Koati ngutipoâti kutí'iyeamo iséneu ne inzóneu elókeyeamakamo yokóvo, uhá ketínoe, enepo nzimapínoe ya elókekoke ongóvo. ⁴ Vo'oku yaneko yundoxínopinoo, koati hána'iti ikáxu'iyea ongóvo koane kotíveyea inzóneu. Koati ênoti íyoveam. Yoko haina ombosíkoti

ngoíkaxu'ikeanoe yokóvo, kó'inokeneye ne yúndoenopi yanekôyo, itea koati ngaha'aînopitinoe yéxi yupíheovo ákoyea omótovopinoe ongóvo.

Yuhu Poúlu vo'ókuke ne pahukóvoti yanekôyoke koyúseopovotine

⁵ Enepone xâne ominópitinoe ikáxu'ine yokóvo vo'oku pahúnevo, haina úndi váherexino ítuke. Koati ítínoe kixóneye. Itea motovâti ákoyea yupíhapu tiú'iko ra yúnzo vo'ókuke ne kixotíneye ítuke, haina ngoyuhoâti yupíheovo kixópikunoe, itea kóyeane itóponea uhá ketínoe ne ikaxúneti okovóti vo'ókuke. ⁶ Yoko motóvaikone ne sayá'ikeekonoke nê'e, koeku enó'iyea xâne xepákuke saya'íkoati. ⁷ Kó'oyene, ya koêkuni ípíhiko tumúne ne seyá'iki, oránane ákoyeane ávaheixa iséneuke ne váhere ítuke, kutí kixeâti ákoyea pahúkapu nê'e. Keúhepekapi namaka isóneu, mará'inamo yupíhapu ikáxu'iyea okóvo vo'ókuke neko ítuke ákoti aunáti. ⁸ Énomone ngxínopinoe yúsíkea yéxoki ákoyea omótova yokóvo. ⁹ Énomonemaka yundóxinopinoe yanekôyo, ngahá'ati noínjea itíkivoxo koati itukoâti uhá koêti ne injíko'okopike. ¹⁰ Yoko enepo hákotine yunakôa iséneuke ne váhere ítuke po'i xâne, ngúteanemaka. Vo'oku enepone xâne kutí ngxíxone ákotine pahúnevo enepo apê pahukóvoti ngxíxoneye, koati ve'ókukenoé ngxínoakeneye ya nonékuke Kristu, ¹¹ maka hákone ito'óvi Sátánae ya éxeako, vo'oku haina ákoti vexâ ápeyea váhere ahá'inoviya.

Ako koati úhepeyea isóneu Poúlu koeku ákoyea takapa Títu

¹² Yaneko nzimoné'e ya Torôadi ngoyúhoponea ne inámati ihíkavoti koyúhoti koeku Kristu, míhe'okinonu onjéne ne Vúnae Itukó'oviti indúkea ne itukéti. ¹³ Itea ako aúhepe inzóneu koeku ákoyea ndakapa Títu, enepone mbo'ínu xoko Jesus. Énomone ungópoino poké'exake Masêdonea, ike íngopinevohiko po'ínu úti xoko Jesus yane pitivóko.

Vito uhá koeti koekúti ya xunákoke Kristu

¹⁴ Itea íngoro'ixinovo Itukó'oviti, enepone porexó'oviti kóyekuneyea vítea uhá koeti koekúti ya koeku kúveovo uti Kristu. Koati úti veínoa Itukó'oviti kotóhineyeya éxeokono koêku ne Kristu ya uhá koeti vékoku úti, kuteâti koeku koati únati xêru ákoyea malíka yónoku ihópune. ¹⁵ Vo'oku ya xoko Itukó'oviti, utíne ne kutí koeti koati úheti ihopúneti kotohíneoti koeku Kristu xapa xâne. Énomone koéneye úti xapákuke xâne kasása'iupone Jesus ya pahúnevo, koánemaka xapákuke xanéhiko evókovoti, yonópotihikomo ipihóponovokutike. ¹⁶ Itea xapákuke ne xâne yonópotimo ipihóponovokutike, uti kutí koeti ihopúneti kixo'êkinoati pevóti. Kene xapa xâne kutípoti Kristu, kutí koe uti úheti ihópune kixo'êkinoati inámati apéyeati

ukeâti xoko Itukó'oviti. Ápeikopo motokeâti itúkea itukéti kuteâti? ¹⁷ Haina uti kuteâti po'ínuhiko xâne, enepohikone pohu itukó kixoti namúkope tiûketi ne koyúhoyea emo'u Itukó'oviti. Nonékuke Itukó'oviti, uti koati ovoxe Kristu ákoti itukáheapu koyúhoyea emó'u. Yoko koati Itukó'oviti pahukó'ovi vitúkea ne itukéti.

3

Koati únati ne inámati kixovókuti ítukeinovi Itukó'oviti

¹ Kutí kó'inopinoemea kapayásokopovoti úti koeku kó'iyeaneye yútoenopi úti? Konókotikopomea vómea koyuhópeti kuteâti ómone po'ínuhiko xâne? Hane ngíxo véxokopovope koeku símeopinoe úti, itukovo vómone vukopeâti xepákuke vukopóno xapa po'ínuhiko xâne. ² Ako kalíhuina! Enepone koyuhópeti vómone koyuhó'oviti, énomone itínoe. Kutí koe vomíxoneke yutóxovo. Yoko koati éxone yoko yúho'iu uhá koeti xâne. ³ Koati iyúseoti itúkeovo yutoéti kousexone Kristu koeku ko'ítukeyea uti ítuke Itukó'oviti xepákukenoe. Hainámaka tinta yutóxeovo, itea koati Sasá'iti Omíxone ne kaná'uti Itukó'oviti yutoxôa. Hainámaka mopoíke yutóxovo kuteâti koêku ne Ponóvoti Kixovókuti mekúke, itea koati isóneuke póhutihiko xâne yutóxovo.

⁴ Ya nonékuke Itukó'oviti, véxoaxo kó'iyeaneye ne kixovókuti vo'oku ítukeinovi Jesus Kristu. ⁵ Kene haina apêti xunako úti, kutí'inoke vitoâti vitúkea ne itukéti, itea Itukó'oviti koxunákovi vitúkea. ⁶ Énomonemaka kouséxinovi uhá koeti nókone úti ya ikéneke, motovâti koyúhoyea úti koêku ne inámati kixovókuti ítukeinovi Itukó'oviti. Yoko enepora inámati ítukeinovi, haína yutoéti kuteâti mekúke yane Ponóvotike Kixovókuti yútoe Muíse, itea ainóvoti xunako Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti ovâ. Vo'oku enepone Ponóvoti Kixovókuti yútoe Muíse, kóuhapu'iko pahúnevo xâne, exókoati motókeyea yonópeahiko ipihóponovokutike. Itea enepone Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti, ikó'inamakopovi koane poréxovi inámapoti apéyeati ákotinemo hunókoku.

⁷ Enepone Ponóvoti Kixovókuti yútoe Muíse yutoxóvoti pe'úkuke mopô, enepone kouhápu'ikoti pahúnevo xâne, exókoatihikomaka motókeyea yonópea ipihóponovokutike, koati êno hána'iti úhe'ene Itukó'oviti xokóyoke inâ porexôa Itukó'oviti kutí'inoke ú'uhapu'i koyêti none Muíse. Koati vo'oku xunako uhápu'iyea, upánini pihínone uké'epea yanekôyoke, ákoinoke íta izaraelítahiko komómoyea ne none Muíse. ⁸ Koeku kó'iyeaneye ne úhe'ene Itukó'oviti yanekôyoke, inamá'axo ipuhíko kó'oyene xokóyoke ne inámati kixovókuti ítukeinovi, koeku ovo'ó kó'iyeevi ne Sasá'iti Omíxone. ⁹ Enepone Ponóvoti Kixovókuti yútoe Muíse, koati kixovókuti kouhápu'ikoti

pahúnevo xâne, exókoatimaka yonópeamo ipihóponovokutike, itea koeku enó'iyea ipúhikea úhe'ene Itukó'oviti yanekôyoke inâ porexókonoa, inamá'axo itukóvo êno ihayú'iuti koekúti ne inámati kixovókuti ítukeinovi Itukó'oviti kó'oyene, enepone poréxoti xâne ponópeovo nonékuke Vúnae. ¹⁰ Énomone ngó'ino: Enepone kixovókuti yaneko mekúke ênoti úhe'ene Itukó'oviti xokóyoke, kutí koéneo xo koati ákoti úhe'ene nonékuke ne êno hána'iti úhe'ene Itukó'oviti ovâti ne inámati kixovókuti ítukeinovi kó'oyene. ¹¹ Vo'oku itukovo apêti êno úhe'ene Itukó'oviti mekúke xokóyoke neko kúxoti kixovókuti uke'épotine kó'oyene, inamá'axo ovâ úhe'ene Itukó'oviti ne inámati kixovókuti ítukeinovi kó'oyene, enepone ákotinemo uké'eyeaku.

¹² Koeku kó'iyeaneye ne hána'iti kúxoixone úti xoko Itukó'oviti, véxone kousokeovomo, ákoneoxo píka koyúhoyea úti ne emo'u Itukó'oviti. ¹³ Ako vakútea Muíse mekúke itúko ramánone, maka hákone noixôa xanéhiko koeku kahá'ayeane uké'epa ne úhe'ene Itukó'oviti xokóyoke. ¹⁴ Itea kóyeane ákoyea iyúkapuhiko isóneu ne evo izaraelíta. Tukú koeti kó'oyene, enepo yuhoíkoahiko ne kúxoti yutoéti emó'uke Itukó'oviti, kutí koe apêtiko ramanónetiya itopâti éxeahiko koêku neko yutoéti. Poéhane kutipóhiko Kristu, ina veyopóvo ne kutí koeti ramánone itopâti éxea koêku. ¹⁵ Itea tukú koeti kó'oyene, enepo yuhoíkovo yútoe Muíse, kóyeane kutí kó'iyea apêtiko ramanónetiya, hahakú kixeâtihiko isóneu. ¹⁶ Itea koeku ápeyea hokópoti Vúnae xapákuke, veyópovone ne kutí koeti ramanóneti itopâti éxea koêku. ¹⁷ Yoko enepone "Vúnae" koêti yâyeke, énomone ne Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti. Epó'oxo koêkuti xâne ovo'ó koêku ne Sasá'iti Omíxone Vúnae, veyópovone uhá koêti ne itopâti éxea koêku. ¹⁸ Yoko uhá koeti úti, uti kutípoti Jesus, koati kutí koeti uti xâne ákoti ramánone. Yoko kuteâti koeku noixeôvoketi enepo itopónoa uhapú'iti koeku ákoyea malíka yónoku uhápu'iyea, énomonemaka koéneye iyúseyea xoko úti ne úhe'ene Vúnae, kutí'inoke noixeâtimaka po'ínuhiko xâne ne úhe'ene. Epó'oxo koeku komómoyeexo uti ne úhe'ene Vúnae, tumúne vóno vípokeovo kutipasí kó'iyea uti kixóvoku Vúnae, koane inamá'axo uhapú'i xokóyoke úti ne êno úhe'ene itípanevo. Yoko enepone Vúnae kixo'óvitineye, énomone ne Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti.

4

Ako kamúya'ika isóneu ne Poûlu ítukeke Itukó'oviti

¹ Koeku poréxeovea Itukó'oviti ra itukéti ya hána'iti seánakovike, ako kamúya'ika uti visóneu. ² Púva úti uhá koeti koekúti he'ono'ú koeti ítúkeokono, enepone koekúti pikokónoti éxeokono omínoti xâne hána'iti téyapana. Ako

vitúkapu xâne aúpu'ikenati, koane ákomaka kaésayu'ixa úti ne emo'u Itukó'oviti, itea yane ponó kíxea koyúhoyea úti ne kaná'uti kixovókuti xapa xâne, véxokovo uhá koeti xâne vitúkeovo ponóvoti nonékuke Itukó'oviti. ³ Itea enepo hákoti iyusêo koêku ne inámati ihíkavvoti koyúhoti koeku Jesus, koyúhone úti xapa xâne, enepo kutí akôe rama'ú koetí'iko, koati xâne yonópotimo ipihóponovokutike kó'inokeneye. ⁴ Yoko Satánae, enepone pahúkoti koeku kó'oyene yara kúveu mêum xapa xâne ákoti akutípo Itukó'oviti, énomone ikomítixoa ne xanéhiko maka hákone uhapú'i isóneukehiko ne inámati ihíkavvoti koyúhoti koeku Kristu, enepone êno hána'iti ihayú'iuti koati kuteátine Itukó'oviti. ⁵ Vo'oku enepo koyúho úti xepákuke, haina koyuhópovoti úti, itea Kristu Jesus koyúho úti, vexókopitinoe itúkeovo yúnae, koane vitúkeovomaka yovóxe vo'ókuke Jesus. ⁶ Vo'oku enepone Itukó'oviti pahúkoti ápeyea uhapú'iti xapa hahákuti mekúke, énomone kouhápu'ikomaka visóneu kutí'inoke vinixoâti ne êno hána'iti ihayú'iuti itípanevo Itukó'oviti kouhápu'ikovoti ya xoko Kristu.

Xoko Itukó'oviti úkea xunako Poûlu

⁷ Enepora koekúti yupihóvoti unáko ítukeinovi Itukó'oviti, koati xoko úti óvo. Kutí koe unákeovo ne êno únatinoe koekúti ya póte ipunéti ya móte koeku itúkeovo xoko úti óvo. Kó'inokeneye, motovâti í'yuse kóyeyea itúkeovo ukeâti xoko Itukó'oviti ne êno hána'iti xunakóti ákoti itoâti kayúmakea unako koêku, kene haina ukeâti xoko úti. ⁸ Ya uhá koeti vekoku úti, ako káyunukavi kotíveti koekúti, itea ako pepákexapu visóneu vo'ókuke. Ápemaka ákoyeaku véxina visóneu vekínoake úti neko koekúti, itea ako kamúya'ika uti visóneu vo'ókuke. ⁹ Ápemaka víkoitoponeokonoku kotíveti, itea ako kurí íxavi Itukó'oviti. Koati ênoti kixókonoku úti, itea kóyeane ákoyea vuké'exakana. ¹⁰ Kuteâti yupíheovo tiveko kixókonoku Jesus, énomonemaka kixókononeye úti koêkuti vékoku úti, motovâtimaka iyúseyea ápeyea xoko úti ne inámati apéyeati ukeâti xoko Jesus. ¹¹ Koeku vápeyeako yara kúveu mêum, kóyekune vínonexinovo pevóti vo'oku vitúkeovo ovoxe Jesus. Kó'inokeneye, motovâti iyúseyeamaka ápeyea xoko úti, uti xâne vekotí'ikomo pevótike, ne inámati apéyeati ukeâti xoko Jesus. ¹² Koeku kó'iyeaneye, káxe, káxe vínonexinovo pevóti. Itea kó'inokeneye motovâti ápeyea inámati kápokunoe ikéneke Vúnae koeku víkameopi emo'u Itukó'oviti.

¹³ Enepone yutoéti emó'uke Itukó'oviti: “Ngutípoa, ene kutí'inoke ngoyuhoâti” koêti, kúteanemaka koeku visóneu, kutípoamaka úti kuteâti nekôyohiko mekúke. Koane vo'oku kutípea úti, koati koyuhoâti úti, ¹⁴ vexoâti koéxepukopeovimo Itukó'oviti, enepone koexépukopotimaka Vúnae Jesus

ukópea xapa ivokóvoti, koane íseopeovimo nonékuke xané kixopópitinoemo úti, ya koeku poéhapeane úti xoko Jesus. ¹⁵ Enepora uhá koeti koekúti vékoku úti, kó'inokeneye motovâti hivó'oxikono ikéneke Vúnae, epó'oxo motovâti inamá'axoyea itopóno ênoti xâne ra hána'iti seánakovi Itukó'oviti, koane motovâtimaka inamá'axoyea xu'ína xâne ikoró'ixovoti xoko Itukó'oviti kutí'inoke ihayú'ikokonotimo nê'e.

Pôreupo ne vékea úti tiú'itike koekúti, uti kuvóvoti Vúnae

¹⁶ Énomone ákoino kamúya'ika uti visóneu. Yusíkoti yékotixea koxe'u úti, itea kóyeane inámapea visóneu itukovo káxe. ¹⁷ Yoko enepora kalihú koêti koane hú koeti koítoponeovo uti kotíveti yara koeku kó'oyene, énomonemo kutí'inoke apêti êno hána'iti ihayú'iuti koépokumo úti xoko Itukó'oviti, yupihóvotimo unáko ákotinemo uké'eyeaku. Yoko enepone unako koépokumo úti, yupihóvotimo anú'ukea tiú'iko ne kotíveti koekúti vékoku úti yara koeku kó'oyene. ¹⁸ Énomone ákoino yuíxapu uti koekúti motovâti vínixea yara koeku kó'oyene, itea hara yuíxovo úti koekúti ákoti inixákana. Vo'oku enepora koekúti vínixone yara koeku kó'oyene, ákomo oríko uké'eyea. Itea enepone ákoti omotóva vínixea, ákomo hunókoku.

5

¹ Enepora koxe'u úti, enepora kutí koeti peno úti koeku vóvea yara poké'e, enepo itahíneapane, véxoa ápeyeamo áheopo nê'e, ítukeinovi Itukó'oviti ákoti itukapu ítuke vo'u xâne, ákotinematikamo uké'eyeaku ya vanúkeke. ² Énomone varú'ikinovo úti koêkuiko vóvea ra kúveu mêm, kaha'âtine úti vitóponea ne inámati koépokumo úti ya vanúkeke, enepone kutí koeti inámati vípovo. ³ Yoko vitukápane, ákomo vakútea xâne mahupí koêti. ⁴ Vo'oku koeku vápeyeako yâyeke, koati kaná'uti kutí kó'iyea uti xâne varu'ikovoti. Koati tiú'itimaka kóyeku úti. Haina kaha'âti uti ákoyeane ne muyo úti, itea koati iyóvotine vokóvo vitóponea ne inámati koépokumo úti xoko Itukó'oviti. Yane uke'éxokonotimo ne kúxoti koeku muyo úti apêti hunókoku vo'ókuke ne inámati koépoku úti xoko Itukó'oviti, enepone inámati vápeyea ákotinemo hunókoku. ⁵ Koati Itukó'oviti kousókinovea nókone ra inámati koépokumo úti xokóyoke, porexó'oveatine ne Sasá'iti Omíxone ovo'ó kó'iyevoti. Yoko énomone ne inúxoti pónevike Itukó'oviti kixo'êkinoviti kousokinoveamakamo ne uhá koeti po'ínuhiko yuhó'inovi.

⁶ Énomone ákoino kamúya'ika uti visóneu, vo'oku ya koeku vápeyeako yara poké'e, véxoa ávovea simápu kaxena vópeamo xoko Vúnae. ⁷ Yoko enepora kóyeku úti itukovo káxe, énomone kúveovo úti Vúnae, kene haina vihuínovoti koekúti motovâti

ínixeokono yara koeku kó'oyene. ⁸ Vo'oku véxea kó'iyeaneye, énomone kutí'inoke mani unatí'inoviti kuríkopea úti ra koxe'u úti, enepora kutí koeti peno úti yara kúveu mêmum, koane pihópea úti xoko Vúnae. ⁹ Énomonemaka kutí'inoke kox-uná'ixovoti úti, motovâti vikó'elokexea okovo Vúnae, yusíkoti itúkeovo yâye yara poké'e, áko'o seapáne úti vanúkeke xokóyoke. ¹⁰ Vo'oku konókotimo seópea uhá koeti úti nonékuke Kristu yuhaikapavine vo'oku kixoku vitúkeovo, motovâti namúkopea úti ésa'i ne kixoku vitúkeovo koeku vóvea yara kúveu mêmum, yusíkoti itúkeovo únati, áko'o ákoyea aúnati ne vítuke.

Koati heru'ó kixoti omíxone hókea Itukó'oviti ne Poúlu

¹¹ Vo'oku véxea ákoyea ikámahihakana ne Vúnae, vopósi'ixo vítokuxea okovo xanéhiko kutípea ne kaná'uti kixovókuti. É'exo kixoixovi Itukó'oviti, úndi yoko nza'ínehiko. Ngúxoamaka uhápu'iyea iséneuke vitúkeovoxo koati kaná'uti ovoxe Itukó'oviti. ¹² Kó'inokeneye ne yúndoenopi, haina voposíkopotimaka véxokeovopinoe vitúkeovo kaná'uti ovoxe Vúnae, itea koati kaha'âti úti ápeyea éyexinovovike yokóvo, maka yéxane kixeku yimópi xanéhiko yupihóvoti ivávakea koekúti iyuseînoti po'ínuhiko xâne ya koêkuni itúkeovo itípanevo isóneu ivávako. ¹³ Itukovo koyuhókonoti úti vitúkeovo pepokéxovoti vo'oku yupíheovo kóxuna'ixeovo úti ya itukeke Itukó'oviti, ako yuvâti. Koati vo'oku Itukó'oviti kó'inokeneye úti. Kene itukovo koyuhókonoti uti vitúkeovo ponóvoti kixoku isóneu, koati ve'ókukenoe kó'inokeneye úti, motovâti unátíyeya kêkunoe ikéneke Itukó'oviti. ¹⁴ Yoko koati xúnati xoko úti ne hána'iti ákoyea omótovovi okóvo Kristu kó'inokeneye vítuke, vexoâteoxo ápeyea póhuti hóyeno ivokínovoti uhá koeti xâne. Epó'oxo vo'ókuke, kutí koéne ivokóvoti ne uhá koeti xâne. ¹⁵ Ivókinovo uhá koeti xâne ne Jesus, maka hákone yuixovo áha kíxeova ne xâne inámapoti ya xokóyoke, itea itúkapune Únae kurí'okopovo, enepone ivokínovati koane exepúkopinoati ukópea xapa ivokóvoti.

¹⁶ Yane ukeátine kó'oyene yara tumúneke, ákone ápahuina xâne vínixone unátíyeya áko'o ákoyea aúnati pohu vo'oku visóneunoa, uti xâne yara kúveu mêmum ákoti oponóvo isóneu. Epó'oxo upánini kó'iyeaneye visóneuno Kristu yanekóyoke, ákone ákoeneye visóneunoa kó'oyene. ¹⁷ Énomone ngó'ino: Koêkuti xâne hókópotine Kristu, koati inamápotine. Uké'epone neko kúxoti kixoku itúkeovo, inámapone uhá koeti xokóyoke. ¹⁸ Yoko enepora uhá koeti koekúti inamápotine, aínovo ukeâti xoko Itukó'oviti, enepone kounátikopoviti xokóyoke vo'oku itukeinoviti Kristu. Énomonemaka porexó'ovi koyúhoyea úti emó'u xapa xâne, motovâti kounatikopeovomaka po'ínuhiko xâne xokóyoke. ¹⁹ Yoko enepora yuho úti xapákuke xâne,

harâ'a: Kouúnatikopa Itukó'oviti ne xâne xokóyoke, koane kotúyopinoahiko pahúnevo vo'oku ivókinovovi Kristu. Énomone ne yuhôti pónevike Itukó'oviti koyúhoyea uti, koyúhoti kixoku kouúnatikopea xâne xokóyoke.

²⁰ Iyúseoneikopo vitúkeovo páhoe Kristu koyúhoinoa emó'ua xapa xâne. Koeku koyúhoyea úti, kutí koe Itukó'oviti ponó kôe xapa xâne ítaikea hókea. "Ya iháke Kristu konókoti keúnatikopivo xoko Itukó'oviti" koe yuhu úti xapákuke. ²¹ Enepone Vúnae Jesus ákoti pahúkeovoku, itúkovone yonópoku pahúnevo úti, motovâti ponópeovo úti nonékuke Itukó'oviti vo'oku hána'iti ítukeinovi.

6

¹ Koeku vitúkeovo huvó'oxoti Itukó'oviti ítukeke, vixíko'okopinoe ákoyea ítúkapu namuhí kixeâti ne hána'iti seánakovi Itukó'oviti. ² Vo'oku hara kôe Itukó'oviti emó'uke: "Ngámoa ne yépemonuke ya káxehiko koati injíkopene ingóseanaxeovokono. Nzuvó'oxopi ya káxehiko koati injíkopene ngoíteovohiko xâne" kôe. *Izâiya 49.8*
Yoko koati kaxénane ikóseanaxeovokono kó'oyene. Koati kaxénanemaka ixíkope Itukó'oviti koíteovohiko xâne.

Usó kóye ne Poúlu koítoponeovo kotíveti vo'oku ko'ítukeino Kristu

³ Ya uhá koeti kixoku vitúkeovo, kóhiyanavo úti motovâti ákoyea ápahuina koekúti vítuke, kutí'inoke mani koemóke'ekonoti ne ítuke Itukó'oviti. ⁴ Koati vexókovoti ya uhá koeti koekúti, vitúkeovo kaná'uti ovoxe Itukó'oviti. Vexokovo vitúkeova yane ákoyea kamúya'ika uti visóneu, koáne yane êno kotíveti kixókonoku úti. Kúteanemaka koêku yane vékea úti tiú'itike koekúti vo'oku ápeyea konokínovoviti, koánemaka ya hána'itike tiveko visóneu. ⁵ Vexokovomaka vitúkeova yane yehépoke'exeokono úti yoko yane viká'akeokono, koánemaka yane vosósokeovi xâne imaíkinovoviti, okópoti vítuke. Vexokovomaka vitúkeovo kaná'uti ovoxe Itukó'oviti yane kixoku vivókoponeovo itukétike, koánemaka yane ákoyeaku vimáka, yuixóvoti uti ítuke Itukó'oviti, koane yane épekeovi hímakati. ⁶ Iyúseomaka vitúkeova yane sasá'iti kixoku vitúkeovo, koane yane véxeamaka ne kaná'uti kixovókuti íhae xoko Itukó'oviti, koane yane ákoyea vímauvo, koánemaka yane vítupa'ikea po'ínuhiko xâne, yóko'omaka vo'oku ápeyea Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti xoko úti. Iyúseomaka vitúkeovo koati kaná'uti páhoe Itukó'oviti yane vikána'uxea ne ákoyea omótova vokóvo ne po'ínuhiko xâne, ⁷ koane yane kaná'uti ihíkavovoti ukeâti xoko Itukó'oviti koyúhone úti xapa xâne, koánemaka vo'oku xunako Itukó'oviti xoko úti. Iyúseomaka vitúkeovo páhoe Itukó'oviti yane pónea uti kixoku vitúkeovo. Énomone ne kutí kíxone

uti vokópope vanáne koane sa'íkeovake úti, kuteâtimaka koeku húndaru yóno xapa isukókoti ómo'ixea isúkope koane sa'íkovo. ⁸ Kúteanemaka koêku iyúseyea vitúkeovo ovoxe Itukó'oviti enepo vinixókono vitúkeovo teyonéti koáne enepo akô'o vitúkokonoke, koánemaka vitukókono xêti áko'o itukovo vihayú'ikokono. Haina póhutine, itea koánemaka enepo koyuhókono úti vitúkeovo semekékexoti upánini itúkovo koati kaná'uti yuho úti. ⁹ Êno xâne exó'oviti, itea kóyeane kutí kíxeokono uti xâne ákoti itóponone, ákotimaka itúkokonoke. Kóyekune vínonexinovo pevóti itea vanéyeiko. Ápe koítoponeovoku uti kotíveti, itea kóyeane ávoyea kaépekakana úti. ¹⁰ Koíkaxu'ikokono vokóvo, itea kóyeane elókeyea vokóvo. Ako tiúketina úti, itea kóyeane enó'iyea xâne iríkuxoti ikéneke Itukó'oviti vo'oku vítuke. Ako apeínoviti, itea koati vítukene ne uhá koeti koekúti.

¹¹ Itínoe po'ínu úti ya pítivokonake Koríntu, enepone heú koeti veópone visóneuke, ako hé'ana'uxeapeanoe úti. Koyúhoinopea úti uhá koêti ne ovoti visóneuke yoko vomíxoneke. ¹² Haina úti poe'aínopinoe isóneu, itea koati itínenoe koetíneye isóneunovi. ¹³ Kuteâti koeku míhe'okinopi uti visóneu, íxepavinemakaye. Yoko itínoe kutí ngíxone nje'éxaxapa kó'inokeneye yunzó'inopi.

Enékoa Poúlu ne kutípoti Jesus kóhiyanayeova ne ákoti akutípo Jesus

¹⁴ Neíxapuikoponoe, mará'inamo yakútea vûi pihí'íkokoti kángake, enepo itiká yapéne ne xâne ákoti akutípo Jesus. Na kíxoaye ka'ápeneyea ponóvoti kixoku itúkeovo ne ákoti panâpu ítuke? Námaka kíxoaye kutí'iyekoko isóneu ne xâne ovoti uhapú'itike, koáne ne ovoti hahákutike? ¹⁵ Námaka kíxoaye poéhayeane yónoku isóneu ne Kristu yoko Ndeâpu? Ápeikopo oxéne kutí'iyekoko isóneu xâne hokoti Kristu koáne ne ákoti hakâ? ¹⁶ Ápeikopomaka oxéne poéhapea koêku ne óvoku iháyu'ikeokono Itukó'oviti koáne ne ivávakokonoku sánduhiko? Vo'oku utíne itukóvo óvoku ne koati kaná'uti Itukó'oviti, kuteâti yuho Itukó'oviti emó'uke xoko kó'iyekoku: “Ambêtimo xapákuke. Koati óvonzeixokunemo xapákukehiko. Undínemo kuvóvohiko, undi Itukó'oviti, koane indukóâtihihikomo njanéna” kôe. ¹⁷ Ênomonemaka kó'ino emo'u Itukó'oviti: “Ípíhikapinoe xapákuke. Yahíkuxipa” koe Vúnae. “Hako yihó'ixoa ne váhere kixovókuti. Yanê'e, itíponemo nje'éxaxapa. ¹⁸ Undínemo itukóvo yá'a, koane indukópitinoemo nje'éxaxapa” kôe ne Vúnae, enepone apêti xunáko pahúkea uhá koêti.

7

¹ Itínoe ákoti omotóva ongóvo, vo'oku kó'iyeaneye neko yuhó'inovi Itukó'oviti ítukeinovimo, kuríkapaikopo úti uhá koeti

koekúti ikopíti'ikoviti, enepone váhere kixoku vitúkeovo koáne ne váhere ko'ísoneueya úti, koane yuúxapune kóxuna'ixeovo uti vitúkeovo xâne sasá'iti nonékuke Itukó'oviti, koane xâne teyoâti.

Elókeinoke okóvo Poúlu

² Míhi'akinavi iséneu, vo'oku ako ápahuina xâne váherexinoke uti vítuke. Ákomaka ápahuina xâne koésayu'iu úti, koane ákomaka ápahuina xâne vukóvoke vo'oku kahá'ayea úti unátiyeya koeku úti. ³ Haina orinjópitinoe kó'inokeneye ra yúndoenopi, vo'oku ngoyúhoinopinopepomeku yupíheovo ákoyea omótopopinoe vokóvo, úndi yoko nza'ínehiko. Énomone ákoinoke iríkapinoe visóneu. Koati ákoti vihaxákeakaka yara koeku kó'oyene koeku vóvea yara kúveu mêmum, koánemakamo ikénepoke enepo vipuhíkapeane ra poké'e. ⁴ Koati hána'iti ómomikea inzóneu enjoâti títiu kéyeyi ikéneke Itukó'oviti. Itínoemaka hána'iti éyenjovope. Énomone yupíhinovo úhepepea inzóneu, koane énomonemaka kutí'inoke koati hána'iti elókeyea ongóvo ya uhá koeti tiú'iti koekúti vékoku úti.

Itopóno Poúlu ne Títu

⁵ Koeku símea úti ya poké'exa Masêdonea, ako hé'akapapu ne kotíveti koekúti tokópone úti, itea inamá'axo kuri'úxovo ne tiú'iti koekúti xokóyoke úti. Éno okopó'oviti, ina keno'ókomaka ne yupíheovo yónea visóneu vo'oku po'inu úti xoko Jesus. ⁶ Itea Itukó'oviti, enepone kouhépekopoti isóneu xâne ikaxú'iti okóvo, kóuhepekopinovimaka visóneu vo'oku káyukopeovo Títu xoko úti. ⁷ Hainámaka póhutine vo'ókuke nê'e, itea koatímaka ve'ókukenoe úhepepino visóneu, vo'oku koyúhopinovea Títu inékurukivovine, koane ketíxoponivo keíkaxu'iki ongóvo yanekôyo, yoko ú'uso-ú'uso kéyeyinoe itíki anjá'inopi. Yane koati kuri'úxovoti elókeko ongóvo vo'ókuke.

⁸ Upánini ngoíkaxu'ikonoe yokóvo vo'oku yúndoenopi yanekôyo, itea kóyeane ákoyea ongótixoponovo yundóxinopi. Kaná'uteoxo ingótivexea inúxotike, vo'oku íninjea koíkaxu'ikeanoe yokóvo ne yúndoenopi yanekôyoke. Itea hú kôe ne ikáxu'iyea yokóvo, ako á'umo. ⁹ Kó'oyene, elókepone ongóvo. Yoko haina vo'oku ikáxu'iyeanoe yokóvo yanekôyo, itea koati vo'oku omínopi ikétivexi pehúkivo neko ikáxu'iyea yokóvo. Enepone ikétivexi pehúkivo, koati kuteâti ahá'inopi Itukó'oviti, ákoinoke kaésayu'ixapinoe ne yúndoe. ¹⁰ Vo'oku enepone ikáxu'iyea okovo xâne, nókone kó'iyea nonékuke Itukó'oviti, poréxovi vikótivexea ne váhere vítuke koane kuríkopea úti, motovâti koíteovovi Itukó'oviti ya pahúnevo úti. Yoko enepone ikaxúneti okovóti kuteâti, ako paréxavi tívo'ikeovo úti. Kene ne ikáxu'iyea okovo xâne ákoti éxa Itukó'oviti, ipihóponovokutike iyónopa. ¹¹ Enepone ikáxu'iyea yokóvo koeku ikétivexi

pehúnevo, kuteâti ahá'inopi Itukó'oviti ké'iyi, yokómomapihi pôreu xepákuke: Poréxopinoe kemómopivo koane ínixinoe ne nékoneiko ikéneke Itukó'oviti. Poréxopinoemaka kehá'ayi yéxokivo itíkivo ponopóvotine kixoku itúkeovo. Koane vo'ókuke, koati iketívexoatimaka iséneuke ápeyea vaheréxoti ítuke xepákuke. Koati pikeâtimaka itíki váhere, koane koati hána'itimaka inékurukivonu, yexókovoti ya itíki ínzikaxeopike. Poréxopimaka heru'ó kíxi yomíxone penópi ne koekúti ákoti takapápu xepákukeno. Koane vo'ókuke, koati yoposíkoatimaka seyá'iki ne itúkoti váhere xepákuke. Yane uhá koeti kixeku itíkivo, iyúseo penópi iséneu yara koekúti.

¹² Kaná'uti yundóxinopea neko koyuhópeti, itea haina vo'ókuke ne itúkoti váhere, koane hainámaka vo'ókuke ne vaheréxinokonoti ítuke. Itea yundóxinoake neko koyuhópeti, maka iyúseane kixévokunoe nonékuke Itukó'oviti usó kéyeyi itíkinoe anjá'inopi. ¹³ Énomone úhepepino inzóneu, ûndi yoko nza'ínehiko. Haina póhutine nê'e, itea kuri'uxovo elókeko vokóvo vo'oku Títu. Koati kouhépepopovoti isóneu vo'oku únati kíxeaku kétéaraki koeku óvea xepákuke. ¹⁴ Yoko enepone yunzó'ino Títu inzayú'ikopitinoe yanekôyoke, ákonoe kéteyakano vo'ókuke. Kuteâti itúkeovo kaná'uti ne uhá koeti yunzó'inopinoe yanekôyoke, énomonemaka koéneye tokópeovo ne uhá koeti kámone Títu njokóyoke enepo inzayú'ikopinoe. ¹⁵ Yoko inamá'axo kuri'úxovo ákoyea omótovopinoe okóvo ne Títu vo'oku puyákoponeova okóvo usó kéyeyinoe itíki ne yúho, koane vo'oku kíxeakunoe tíyi inâ simôpi, koane vo'oku ákoyeamaka kepáyasakinapanoe. ¹⁶ Elóke ongóvo vo'oku koati motovâti ngúveovopinoe ya uhá koeti koekúti.

8

Koeku huvó'oxeake íhae Koríntu ne ákoti apeínoati

¹ Itínoe mbo'ínu xoko Jesus, kahá'ainopeanoe ûti yéxi koêku ne hána'iti seánako Itukó'oviti oukeke ne kuvóvotihiko Jesus ya poké'exa Masêdonea xapa imokóvokutihiko. ² Vo'oku upánini enó'iyea tiú'iti koekúti tokóponehiko, itea kóyeane yupíheovo elókeyea okóvo, kutí'inoke itixoâti ne púyaenovo okóvo po'ínuhiko xâne. Koati ákotihiko mitatahí akoéhiko poréxea. Êno ítixone upánini itúkovo koati ákoti apeínoati. ³ Koati ngoyuhó'inopeatinoe ú'uso kóyeyeahiko poréxea ne ítone poréxea. Yoko haina póhutine kuteâti ítone poréxea ne ítixohiko, itea enepone pôreu, ánu'ukoakomaka nê'e. Ákomaka xâne pahukoâti, itea koati unákoke isóneukehiko úkea poréxea. ⁴ Ako áka épemo'ixeovihiko yanekôyo yusíkea pahúkinoa huvó'oxeake ne kasása'iupo Itukó'oviti ya Njúdeya, inixoâtihiko ítúkeovo koati seánakoa Itukó'oviti huvó'oxea. ⁵ Yoko enepone

poréxeahiko, haina póhutine kuteâti kúxone úti poréxeamo, itea inúxotike kurí'okopovohiko Vúnae Jesus, ínamaka heru'ó kixopóvo huvó'oxeovi ya itukétike, itúkoti ahá'inoa Itukó'oviti. ⁶ Énomone kutí'ino vepemoâti ne Títu kousokea ne itukéti sínakoanoe ne po'ínu úti, enepone tûriu Títu xepákukenoe yanekôyo. ⁷ Koati itínoe xâne yupihóvoti kóxuna'ixeovo ya uhá koeti koekúti, kuteâti ya kívivo Itukó'oviti, koáne ya keyúhoyi emó'u, koánemaka ya yéxi ne kaná'uti kixovókuti íhae xokóyoke. Kúteanemaka koeku kékuna'ixivo ú'uso kéyeyi ya uhá koeti itukéti, koánemaka ya ákoyea omótovovi yokóvo. Koeku ké'iyineye ya po'ínuhiko koekúti, énomonemaka yákoeneye kékuna'ixivo ítixi hivó'oxike ne po'ínu úti.

⁸ Haina mbahukópitinoe kónokea peréxi. Itea ngoyuhó'inopitinoe koeku po'ínu úti itúkeovo ú'uso koyêti poréxeahiko huvó'oxeake, vo'oku ngaha'âti kemómopivo, neixoti kaná'uyea ne ákoyea omótova yokóvo ne po'ínuhiko úti, áko'o ákoyea. ⁹ Yoko yéxoanenoe koêku ne hána'iti seánakopi Vúnae Jesus Kristu. Koati êno hána'iti unako koêku ya vanúkeke, itea ve'ókukeno, kurí kixo uhá koeti nê'e, motovâti itíkivo íríku nonékuke Itukó'oviti vo'oku ítukeinopi. ¹⁰ Anéye inzóneunopinoe yara koekúti, vo'oku ukeâti pihôti xoénae tiríxoanenoe ne itukéti. Koati itínoe inuxô ítixi hivó'oxike ne po'ínu úti. Haina pohúneti, itea itínenoemaka inuxô ápeyeya isóneunoa huvó'oxea. ¹¹ Yusikóneikopo keúsokinoe ne itukéti tûriunoe. Kuteâti koeku ú'uso kéyeyi kehá'ayi itíki ne itukéti inâ tirixôa, énomonemaka yákoyeneye keúsoki kó'oyene, koêkuti itéponone peréxinoe. ¹² Vo'oku itukovo apêti xâne kaha'âti huvó'oxea, ako kuxákana poréxeokono koekúti ákoti itapána poréxea mani anu'úkoti apeínoati, itea hara paréxa, itóponone poréxea.

¹³ Haina ombosíkoati ngayápahikinoa po'ínuhiko úti koeku itúkeovo ínati xikóyokenoe, yonoâti youúkeke ne kónokea keúsokinoa nókone ne po'ínuhiko úti, itea koati voposíkoti kutikokó kó'iyea koeku úti, itínoe íhae Koríntu koánemaka po'ínuhiko úti hivó'oe. ¹⁴ Yara koeku kó'oyene, koeku ákoyea konokínovopitinoe, motóva keúsokinoa nókone ne po'ínuhiko úti. Kene po'íkemo káxe áva nékone, enepone hivó'oeno kó'oyene, motovâti itúkeovo énomone huvo'óxopinoe koeku ákoyea nókone. Yanê'e, kutikokó koetímo koeku uhá koeti úti. ¹⁵ Yoko énomonemaka kuteâti koêku ne yutoéti ya emó'uke Itukó'oviti koêti: “Eneponne xu'ínati ítixone, motovó koâ ne nókone. Kene ne ákoti axu'ína ítixone, ákomaka okónokovo, motovó koâ” kôe.

Ítuke Títu yoko ha'ínehiko

¹⁶ Aínapo ákoe Itukó'oviti ipíhoá isóneuke Títu kahá'ayea kóxunakeopinoe ikéneke Vúnae, eopâtimaka kuteâti eómbone

ve'ókukeno. ¹⁷ Vo'oku ú'uso kóye enepo vitaíkoa huvó'oxeovi yara itukéti. Haina póhutine, itea vo'oku ú'uso-ú'uso kóyeya, kaha'âne noíxoponeopinoe. Koati ukeâti unákoke isóneu. ¹⁸ Ápemaka po'ínu ûti xoko Jesus, páhoe ûti xané'eyea. Enepora po'ínu ûti, koati ákoti malíka yónoku iháyu'ikeokono íha xapa kutípotihiko Jesus ya uhá koeti imokóvokutihiko, vo'oku kíxoaku ípihea tumúne ne ítuke Itukó'oviti. ¹⁹ Haina póhutine, itea koatímaka noívokoe kutípotihiko Jesus ya imokóvokutihiko yâye xané'iyevimo kurikápana ûti ne ítixinokonoke po'ínuhiko ûti xoko Jesus. Yoko énomonemo kutí'inoke ihayú'ikokonoti ne Vúnae Jesus, kutí'inokemakamo iyúseoti kahá'ainoa ûti unako koêku ne po'ínu ûti.

²⁰ Yanê'e, koeku kali xu'ínayea ovâti ne ítixinokonoke po'ínu ûti vomínoakemo, ákomo oxéne váherexea yuhó'inokono ûti vo'ókuke. ²¹ Koati yonoâti vokóvo, kaha'âti ûti iyúseyeamo nonékuke Itukó'oviti, koánemaka nonékuke po'ínuhiko xâne pónea ûti kixoku vitúkeovo yara koekúti.

²² Anéyemaka po'i páhoe ûti yonoti xepáukeno. Enepora po'ínu ûti xoko Vúnae ngixínopike, enóne noíxea ûti ítúkeovoxo ú'uso koyêti ya ítukeke Itukó'oviti, koane ako topi koeku kóuhapu'ikeokono. Ínapoxo kó'oyene, koati ú'uso koyêti huvó'oxoponeopinoe ikéneke Itukó'oviti, vo'oku inixoâti ítíkivonoe koati kuvovóneti. ²³ Kene Títu, koati nza'íne yara itukéti nê'e, huvó'oxonuti ya uhá koeti ítuke Vúnae xepákuke. Kene ne po'ínuhiko ûti ikéneke Jesus xánena Títu, koati páhoe kutípotihiko Jesus ya imokóvokutihiko yâye, koane ainovo kutí'inoke kahaná'ikokonoti íha Kristu. ²⁴ Yéxakaikopo ne hóyenohiko páhoenopinoe ûti, ákoyea omótova yokóvo simapíne, maka iyúseinane ne kutípotihiko Jesus ya imokóvokutihiko yâye ítíkivo motokeâti viháyu'ikeopi.

9

Pahukínokono ne kutípotihiko Jesus íhae Njúdeya huvó'oxeokonoke

¹ Ako ongónokoa yundóxinopeanoe koêku ne hivó'oxope po'ínuhiko ûti kutípotimaka Jesus ya Njúdeya. ² Vo'oku énjaosó kényeyi hivó'oxi yanekôyoke. Yoko inzáyu'ikopinoo nonékuke po'ínu ûti íhae Masêdonea vo'ókuke. “Ukeátine pihôti xoénae usó kóyeyeahiko ne íhae Ákaya” ngíxoahiko enepo ngoyuhó'inoa kékunoe. Epó'oxo vo'oku ú'uso kényeyinoe peréxi hivó'oxope, enómaka po'ínuhiko xâne kahá'atimaka huvó'oxea.

³ Itea kóyeane mbahúkea ra po'ínuhiko ûti xoko Jesus inuxó kó'iyea xepáukeno, maka keúsakane ne hivó'oxike yonoti xoko po'ínuhiko ûti, kuteâti koêku yúnzo yanekóyo usokó kényeyinoo, maka hákone kutí kôe semekékexoti ne

inzáyu'ikeopinoe yanekôyo. ⁴ Vo'oku enepo axenánu íhaehiko Masêdonea, eneponi naixâ âvoyea aúso hivó'oxike ne po'ínu úti, mani teyó koeti úti, ínapoxoni ítínoe vo'oku yunzó'inoahiko yanekôyo ngúveovopi ápeyeamo ítixene. ⁵ Énomone kutí'ino ininjoâti unátiyea émbemea po'ínu úti xoko Jesus inuxó kó'inonu xepákukeno, motovâti huvó'oxeopinoe keúsoki ne hivó'oxope, enepone keyúhone peréximo yanekôyo. Yanê'e, usó koyêtinemo nzimané'e, epó'oxo iyúseotimo ú'uso kéyeyi peréxi ákoti ihíxea ítóvoku, ákotimaka pahukópiti. ⁶ Itíkina iséneu ínzokoake ra koekúti: Enepone xâne ákoti kaxu'ínaka nóne, ákomakamo axú'ina ehópo. Itea enepone kaxu'ínakoati, xu'ínatimakamo ehópo. ⁷ Péhutinoe, hane peréxa kuteâti ínixene iséneuke unátiyea peréxi. Hako mitatahí kixêa. Hákomaka itukovo vo'oku ápeyea pahukópiti peréxi, itea aélokea yokóvo peréxi, vo'oku ako omótova okóvo Itukó'oviti ne xâne ú'uso koyêti poréxea. ⁸ Yoko koati apêti xunáko ne Itukó'oviti kurí'uxinopinoe uhá koeti únatinoe koekúti. Haina póhutine motovâti kousokeovo uhá koeti nékone, itea motovâtimaka yupíheovo anú'ukea nê'e, kutí'inokemo énoti koekúti motovâti iké'itukexi ya uhá koeti únati itukéti. ⁹ Yoko énomonemaka kôe emó'uke Itukó'oviti, enepone koêti:

“Huvó'oxo xâne ákoti apeínoati. Ako mitatahí ákoe pôrekexea.

Ákomo uké'eyeaku ne ítípanevo nonékuke Itukó'oviti
vo'ókuke” kôe. *Sáramu 112.9*

¹⁰ Yoko Itukó'oviti, enepone porexoâti ake nonéti ne xâne nôti, porexínoatimaka níkokónoti ne xâne, énomonemakamo kousókinopi uhá koeti koekúti, enepone nékone iké'itukexi únatike itukéti, koane porexoâtimakamo enó'iyea yêho ukeâti ne únati kixeku ítíkivo, kuteâti enó'iyeamaka ehópo ne xâne noti únatinoe ake nonéti. ¹¹ Enómo kurí'uxinoepa Itukó'oviti ne uhá koeti únatinoe koekúti, maka hákone ihíxea ítóvoku peréxoake ne po'ínuhiko xâne. Yane enómo xâne ikoró'ixinovoti Itukó'oviti vo'oku huvó'oxeake úti. ¹² Yanê'e, haina pohúneti keusókinoati nókone ne kasása'iupo Itukó'oviti, itea énomonemaka kutí'ino hána'itimo íkoro'ixeoovohiko xoko Itukó'oviti. ¹³ Koane ihayú'ikotihikomakamo Itukó'oviti vo'oku ítíki páhoenopi Kristu, kuteâtimaka koêku yane inámati ihíkavoti omínovike. Ihayú'ikotihikomakamo Itukó'oviti vo'oku péhoenoahiko, ákoti ihíxea ítóvoku, koane vo'oku péhoenoamaka ne uhá koeti po'ínuhiko xâne hivó'oeno. ¹⁴ Yanê'e, itukínopitinoehikomo orásaum, koane ákomo omótovopihiko okóvo, yoko ikoró'ixinovopitihikomakamo xoko Itukó'oviti vo'ókuke ne éno hána'iti ítípanevo Itukó'oviti youúeke, exókovoti ya ítikeinoahiko. ¹⁵ Viháyu'ika Itukó'oviti vo'oku hána'iti íparaxeovike pahukínovi Xe'éxa, enepone íparaxeovike

ákoti itoâti kayúmakea unako koêku.

10

Éxokovope Poûlu itúkeovo koati kaná'uti páhoe Jesus Kristu

¹ Kuteâti koeku itúkeovo itúpa'ikoti koane seánati ne Kristu, énomonemaka koéneye ngixoku injíko'okeopinoe vo'oku ânja ké'eyi, undi Poûlu, undi koyuhókonoti itúkeovo itupa'ii kixópitinoe enepo ambê xepákukenoé itea enepo akô'o malingápi, mahi ánjati ngapáyasokinovopinoe. Itea ako kalíhuina kó'ieyaneye. ² Koati enjókopeatinoe ne anjá'inopi ké'eyi, maka hákone ingo'ítukexoa ne njunáko nzayá'ikeopinoe nzimané'e xepákuke, kuteâti usó ngóyeyea indúkea xapa xâne po'okoâti ákoyea itúkapu xunako Vúnae ingó'itukexo, itea itúkeovo isoneú ngíxone nzóko. ³ Upánini vitúkovo íhae yara kúveu mêum kuteâti po'ínuhiko xâne, itea haina koekúti yara kúveu mêum víhuinovo vitúkea ne itukéti. ⁴ Enepohikone veínoake úti kóxuna'ixeovo úti yoko sa'íkeovo úti, haina íhae yâye yara kúveu mêum, itea koati ukeâti xoko Itukó'oviti, enepone êno hána'iti xunáko, kutí'inoke vitoâti kotóhineyeya úti ne koati tiú'iti vokópeokonoke ákoti po'i itoâti uké'exopea, koánemaka ne uhá koeti isoneúti okópoti Itukó'oviti. ⁵ Énomone kutí'ino vitoti kotóhineyemaka uti uhá koeti exóneti, enepone kapáyasokopinovoke xâne, ákoinokemaka akáha'a éxea Itukó'oviti. Énomonemaka kutí'ino vitoâti sá'iri'okea úti uhá koeti koékuti kó'ieovoku isoneúti, maka hákone kapayásokinovoti Kristu, itea itúkapune Kristu payasô oukeke uhá koêti. ⁶ Yoko usó ngóye nzayá'ikeamaka uhá koeti po'inu pahukóvoti, enepo penapánenoé uhá koeti kixeku itíkivo.

⁷ Enepora koekúti ngixínopikenoé, koati í'yuse koyêti koêku, ívévakaikopo. Enepone xâne inixópovoti itúkeovo hokoti Kristu, itúkapinamaka isóneu ra koekútihiko maka éxane indúkeovomaka ovoxe Kristu kuteátine. ⁸ Yoko ákomo ndêya okonókovo inzáyu'ikopeovoiko kalihú koêti, koeku ngoyúhoinopeanoé koêku ne xunakóti pónenu Vúnae, motovâti nzuvó'oxeopinoe keúkoponivo ikéneke, kene haina mborexókonoati ngoésayu'ixinopi. ⁹ Ngó'inokeneye, mbuvâti kutí kó'ieamo ngahá'ati ímbikeopi yara yúndoe. ¹⁰ Vo'oku hara koeti yuho po'i xâne vo'ónguke: “Yane yútoe, kutí koe xâne konokoâti téyeokono. Kutí koémaka apêti xunáko sayá'ikea xâne, itea enepo síma nê'e xapa xâne, ako xunáko sayá'ikea, koane ako itúkokonoke yúho” koéhiko. ¹¹ Enepone xâne koetíneye isóneunonu, hara ngíxoa: Kuteâti koêku ngixóvoku yara yúndoenopinoe akô'o malingápi, énomonemakamo koéneye ne ngixoku indúkeovo nzimané'e xepákuke.

12 Enepohikone xâne ihayú'ikopovoti, imákoikopo ne êno hána'iti itóponone ya undíke! Ákoni kalíhuina mambíkeova ngoyúhoyea indóponea kuteâti mahi itópononehiko, áko'o indóponea ngutí'iyehiko. Imákoikopomaka itúkeovohiko teyonéti ya undíke! Enepohikonekôyo, koeku komómopeokoko, kahá'ati anú'ukeokoko koane ketókeokoko, koati exókovoti itúkeovo xâne ákotihiko isóneu. 13 Kene úti, ûndi yoko nza'ínehiko, ákomo vanú'uka mani viháyu'ikinokonoke ítukeke Itukó'oviti, itea hane exôa viháyu'ikeekonomo, pónevike Itukó'oviti vitúkea, enepone ahá'inovi vitóponea kutí'inokemaka vitopónopitinoe ya xoko yóvoku. 14 Haina vanu'úkoti isóneunovi Itukó'oviti koeku vónea xepákukenoe, kuteâti mani koêku eneponi hákoti itukóvo ahá'inovi Itukó'oviti vitóponeopi yaneko símeaku úti xepákuke, vomínópeatinoe ne inámati ihíkavoti koyúhoti koeku Kristu. 15 Hainá'ikopo vitukoâti viháyu'ikovepe ne itukéti kou seu po'ínuhiko xâne ya xoko ákoyeaku imá'avea Itukó'oviti. Hara kúxoixo úti, keúkoponivomo ya kívivo Itukó'oviti, motovâti inamá'axoyea kuri'úxovo vítone vitúkea ya xepákuke, kuteâti ahá'inovi Itukó'oviti, ákotimaka vanu'úka isóneunovi. 16 Yanê'e, motovâtimo vitóponea poké'e yâtikeneye ya yóvoku, koane koyúhopoinoa úti ne inámati ihíkavoti koyúhoti koeku Kristu. Koêkumo kó'iyeaneye, ákomo vokónokoa vitúkea véyexovepe ne itukéti ú seu po'ínuhiko xâne ko'ítuketi ítuke Itukó'oviti. 17 Yoko enepone kahá'ati ápeyea iháyu'iu ya xokóyoke, itúkapu ítukeinoa Vúnae iháyu'iko. 18 Vo'oku haina xâne ihayú'ikopovoti motokêa iháyu'ikeekono itea hane motokêa, kapáyasokone Itukó'oviti.

11

Éxokovepe Poûlu ítúkeovo koati kaná'uti ovoxe Kristu

1 Mani ngaha'aínopitinoe ítiko ne kémokenoyinu, ákoti imaxovó ixêânœ ne inzáyu'ikopeovo, upánini kutí ngôe xâne ákoti isóneu koeku kó'iyeaneye ra yûnzœ. Kali yakámokenonuvonœ. 2 Kuteâti koeku yupíheovo kahá'ainopinoe Itukó'oviti ítúkeovo póhutine Kristu héko, énomonemaka koéneye inzóneunopinoe. Kuteâti koeku inámatiko árunœ ávoti hóyeno yuhó'ixoati, itea hœnâxokonotine ko'ímayeamo, énomonemaka ngíxoaneye nzoénaxeopi ítúkeovo póhutine Kristu kirí'okopovo. 3 Itea ngóhiyanapinoe, mbuvâti ápeyea aupú'ikopiti, kuteâti koeku aupú'iko Éva neko koéxœ mekúke ya éxeako. Ngóhiyanamaka kópœ'akexeokono iséneu itévokopimo ne koati ponóvoti yoko sasá'iti kixeku héki Kristu. 4 Vo'oku koeku símeopinoe xâne kopœ'ákotihiko íhikaxeopi, koyuhó'inopiti koeku Jesus, ákoti itukápa kuteâti ne víhikaxopikenœ, inípono ákoyea kali ópœ'ainœ iséneu. Koati ú'uhepe ko'inoâti iséneu.

Kúteanemaka ihíkaxoahiko koêku ne Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti itea ákoti itukapu kuteâti ne némoe yanekôyo, koane ihíkaxoahikomaka koêku ne inámati ihíkauvoti mahi íhae xoko Itukó'oviti itea ákoti akutéa ne kitíponenoe yanekôyoke.

⁵ Ya undíke, enepohikone xâne itukóheoti íhikaxea, enepohikone mahi páhoe Itukó'oviti xepákuke, ako kalíhuina ketókeonuhiko. ⁶ Vo'oku upánini ákoyea indúkapu koati ahúkoti ya koyuhó'iyeeati, itea koati undi ahúkoti ya énjea ne kaná'uti kixovókuti íhae xoko Itukó'oviti. Ya uhá koeti koekúti, ngoúhapu'ikinopinoo kaná'uyea indúkeova.

⁷ Yanekôyo ngoyuhó'inopea ra inámati ihíkauvoti ukeâti xoko Itukó'oviti, ako námoem, koane ako ingálisakapu. Ngixínovokeneye motovâti itúkeovo itínoe unatí koêku ikéneke Vúnae. Ínixepakopomea indúkea váhere koekúti koeku ngíxeovoneye? ⁸ Koeku ngo'ítukeyea ítuke Itukó'oviti xepákuke, hane porexónu námoem kutípotihiko Jesus íhae po'i imokóvokutihiko. Kutí koe unge'éxopinoati apeínoatihiko koeku ápeyea námoem xokóyoke, motovâti nzuvó'oxeopinoe keúkoponivo ikéneke Itukó'oviti. ⁹ Yaneko óveangu xepákuke, enepo apê nóngone, ako émbemapinoe keúsokinonoa, mbuvâti indúkeovo yávahano. Itea yaneko simohíko ne po'ínu úti xoko Jesus íhae Masêdonea, énomonehiko kousókinonu nóngone. Ya uhá koeti ngoêku tukú koeti kó'oyene, ngóxunakovoneoxo, motovâti ákoyea indúkapu yávahano. Yoko ngíxoixovokunemo káxehiko keno'ókoti maka hákone ingyoyó'ixopinoo. ¹⁰ Epó'oxo kuteâti kaná'uko ápeyea njokóyoke ne kaná'uti kixovókuti ukeâti xoko Kristu, énomonemaka koéneye kaná'uko ra yunzó'inopi kó'oyene, ákoyeamo ápahuina xâne ya uhá koeti Ákaya itoâti ípokea ne ngixóvoku. Koati hána'iti éyenjovope nê'e ákoyea indúkapu yávahano. ¹¹ Namea koeti ngó'inoneye? Vo'ókumea mbúveopinoo? Ako kalíhuina! Éxoa Itukó'oviti ákoyea omótovopinoo ongóvo.

¹² Ngixínovokeneye kó'oyene, koánemakamo ya káxehiko keno'ókoti, maka enepo ihayú'ikapuhiko ne itukóheoti íhikaxea emo'u Itukó'oviti, hákone oxéne ápeyea iháyu'ikinokonoke kuteâti viháyu'ikinokonoke, undi yoko nza'ínehiko. ¹³ Vo'oku aínovonehiko xâne ákoti itukapu koati kaná'uti ápostulu. Haináhiko páhoe Jesus koyúhoyea emó'u. Aínovo aupú'íkotihiko, kahá'ati íkutipea xâne itúkevohiko ko'itúkeinoti Itukó'oviti. Koati itoâtímaka kutí kó'iyea ovoxe Kristu ukékuke xanéhiko. ¹⁴ Yoko ako okónokoa viyúpaxeova nê'e, vo'oku koati ahúkotímaka ne Satánae kutí kixópeovo ánju ovóheixoti uhapú'itike. ¹⁵ Yanê'e, koati koêkunemaka ahúkeko ne ovóxehiko Satánae kutí kixópeovomaka xâne koati ponóvoti kixoku

itúkeovo. Itea ya hunókokuke, enepone ehópomo, koati kuteâtimo motókeyea kixópeokono.

Koítaponovo kotíveti ne Poûlu vo'oku koyúhoyea emo'u Itukó'oviti

¹⁶ Ngáyukovo ngó'yiea: Hako ikitíxanu xâne ákoti isóneu, itea akoéneye iséneunonu, ngayumákapunemo. Kalihú ngixotí'ikopo inzáyu'ikopeovo. ¹⁷ Yoko haina páhoenonu Vúnae Jesus ngíxeaneye, epó'oxo koati kutí koeti ákoti inzóneu koeku kó'yieanemoye ra yûnzó. ¹⁸ Itea koeku enó'yiea xâne ihayú'ikopovoti vo'oku ítone itúkea xunákoke, ngoánemaka, inzayú'ikopovotimakamo. ¹⁹ Koeku ínixepivonoe itíkivo hána'iti ko'éxoneti éxoti kixoku itúkea isóneu ya uhá koeti koekúti, iteâtikopomo ákoyea imaxovó íxea kémokenoyi xâne ákoti isóneu. ²⁰ Vo'oku muhíkova ne xâne kahaná'ikopovoti, enepohikone kutí kixópitinoe ákau, sikovó keánoe. Kúteanemaka kêku apê xâne ukovópitinoe, koane kouhépekopovoti, koêkumaka uké'exea apeínopiti, koane apê aupú'ikopiti, kutí kixópitinoe hó'openo námoe noko'ótike. Inípono iséneu, sikovo-sikovó keánoe. Kúteanemaka koêku apê kapayásokinovopiti, koane vaheréxoti kixópiku, koane apê kutí koeti ipusónoneopiti. ²¹ Imákoikopo vitúkeovo xâne îreti, ûndi yoko nza'ínehiko ákoinoke víta kíxeopineye ûti kuteâti kixópiku nekôyohiko!

Itea koeku ápeyeya ákoti teîna iháyu'ikopeovo, imbíhoatimakamo inzáyu'ikopeovo upánini kutí koe yuho xâne ákoti isóneu ra yûnzó koeku ngó'yieaneye. ²² Enepohikoneko simópitinoe kopoé'akoti íhikaxea emo'u Itukó'oviti, koati iháyu'ikovopehiko itúkeovo êbereu, enepone koati xanena Itukó'oviti, itea undímaka êbereu nguteâtihiko. Koati éyexovopehikomaka itúkeovo íhae Izarâe, itea undímaka íhae Izarâe. Koati ihayú'ikopovotihiko vo'oku itúkeovo ámoripono Ábraum. Yoko ngúteanemaka. ²³ Inixópovotihikomaka itúkeovo ko'itúkeinoti Kristu, itea yupíhova ngetókeahiko ya indúkeova. Mbúva ngónokea ngíxeaneye ra yûnzó, vo'oku kutí kôe ákoti inzóneu koeku ngó'yieaneye, itea koati undíne yupihóvo ko'ítukeyeya, koane undínemaka yupihóvo iká'akeovo ítukeye Kristu yane po'ínuhiko. Koáne ako índa ngayúmakexea yé'akeye yenjépoke'exeokono, evondíkokonoti ngo'ítukeino Kristu. Enónemaka véngea koati koímaiti koekúti. Mani mékutine ngoépekokono. ²⁴ Síngu koe isúkonu ne jûdeuhiko. Yoko póhutihiko yehépoke'exonu, trintai novi koe ípihoa njupúnuka. ²⁵ Mopó'amaka inzúkokono ya itátane tikóti. Poéhamaka mani ngoépekokono yaneko njepokókono ya mopô. Mopó'a yúpuririkovo ne hána'iti vatéke ivú'em. Poéha yóti, poéha káxe óvonzexo úneke vo'ókuke. ²⁶ Enómaka yóneam, epó'oxo enómaka koímaiyea ngoêku vo'oku koiníkoti huveóhiko xoko

véngoku, koánemaka vo'oku ómevotihiko. Haina póhutine, itea koímaitimaka ngoêku xapa iyénonjapa jûdeu, koánemaka ya xapa po'ínuhiko xâne ákoti itukapu jûdeu. Koímaitimaka ngoêku ya koeku véngea pitivókohiko, koánemaka ya mêum ákoti apêti. Kúteanemaka koêku ya úne mar-ke, koánemaka ya xapa xâne ákoti akaná'u itúkeovo po'ínu úti xoko Kristu. ²⁷ Enónemaka ngo'ítukeyea, koane ivóngoponeovo ya itukétike. Enómaka ákoyea imánga vo'ókuke ne itukéti. Enómaka épekeonu hímakati koane úne. Koane enómaka ákoyea nînga. Ápemaka kónokeovoku vonjí'u koane ímbovo. ²⁸ Haina póhutine uhá koeti nê'e, itea anéyemaka kutí koeti ínati koekúti yonoti oúngeke. Énomone ne yónoheixea ongóvo itukovo káxe vo'ókuke ne po'ínuhiko úti xoko Jesus ya uhá koeti imokóvokutihiko. ²⁹ Enepo apê xâne xapákuke muyá'iti isóneu ikéneke Vúnae, koatímaka eombâti ya njokóyoke. Enepo apê xâne ikorókovoti váhereke, koatímaka yupihóvoti kotíveyea inzóneuke.

³⁰ Itea enepo okonókovo ápeyea inzáyu'iu njokóyoke, koati koekúti exókovoti ákoyea njunáko, enemo indúko inzáyu'iu njokóyoke. ³¹ Yoko Itukó'oviti, poéhane motokêa iháyu'ikeokono ákotinemo hunókoku, enepone Há'amaka Vúnae Jesus Kristu, éxoá ákoyea nzemékekexa. ³² Enepo ovo'íngo pítivokona Ndamásku, eneponeko ngovenâdo yaneko pitivóko ípíhone Aréta, enepone nâti, pahuko ápeyea koyonoâti páhapetea ne pitivóko motovâti iká'akeonu. ³³ Itea hána'iti sésta veínongono ngoévesekopeokono xoko njánela meúkeke yane hána'iti yoko kopópoti ípi xê'o ne pitivóko, kutí'inoke indeôvati yanekôyo.

12

Kouhupu'ikinoake Vúnae ne Poûlu ya kutí koeti hopúne

¹ Ngónokoako inzáyu'ikopeovo motovâti kitípinu indúkeovo koati ovoxe Kristu, upánini ákoyea omótokea ngíxeaneye. Ngoyuhó'inopeatinoe kó'oyene ne noínjone ukeâti xoko Vúnae, koekúti ákoti exoâti yara poké'e, kouhupu'ikinonuke Vúnae ya kutí koeti njopúne. ² Ápe hóyeno énjone kutípoti Kristu. Eneponê'e, hú kixókono ómeokono vanúkeke xoko Itukó'oviti. Yoko katoze koéne xoénae ikénepo. Ako énjaxo koêku, itúkeovo herú kixeókonoti mûyo vanúkeke, áko'o itúkeovo omó kixeókonoti okóvo. Poéhane Itukó'oviti exôa. ³ Itea énja píhea ne hóyeno. Yoko kuteâti yunzómeku, ako énja itúkeovo herú kixeókonoti mûyo vanúkeke, áko'o itúkeovo omó kixeókonoti okóvo. Poéhane Itukó'oviti exôa koêku nekôyo. ⁴ Itea hú kixókono ómeokono vanúkeke xoko éno úhepeko koekúti. Koane ápe emo'úti kámoneya ákoti emo'úti ya yuhóke xâne yara poké'e mani veínoake koyúhopea koêku.

Ákomaka parexákana koyúhopeokono. Yoko ûndi ne hóyeno kixokónotineye. ⁵ Koekúti kuteâti, énomonemo indúko inzáyuy'iu njokóyoke. Kene ákomo inzáyuy'ikapapu vo'oku koekúti índone indúkea. Poéhane koekúti exókoti ákoyea njunáko, énomonemo indúko éyenjovope. ⁶ Itea yusíkoti inzáyuy'ikopeovo, kóyeaneeni ákoyea indúkapu koyuhóheoti kuteâti xâne ákoti isóneu, vo'oku mani koati kaná'uti ra yûnzo. Itea ákomo inzáyuy'ikapapu vo'oku índone indúkea, mbuvâti ápeyea ikútixanuti hána'iti teyonéti vo'ókuke, ya koêkuni itúkeovo vo'oku noíxone njokóyoke ya xoko ngixoku indúkeovo, yoko kámone xoko yûnzo, kuti'inoke koetíneye isóneunonu.

⁷ Epó'oxo vo'ókuke ne êno hána'iti koane uhé'ekoti koekúti éxokonuke Itukó'oviti vanúkeke, mará'inamo yupihovó ángoe ngapáyasokopeovo vo'ókuke, anéye tiú'iti koekúti eómbone, kuti koeti koati kotíveti ohone tópe muyónguke kurí'okonuke Satánae, íkoitoponeonuke kotíveti. Itea koati motovâti ákoyea inzáyuy'ikapapu, kó'inokeneye. ⁸ Mopó'a émbemo Itukó'oviti veyópinonoa. ⁹ Itea hara kixónu: “Poéhane nzeánakopi youúkeke konokóvo. Vo'oku yane yeópi miyá'iko, énomone iyúseyeaneoxomo njunáko xikóyoke” kixónu. Hukínóvoti ú'uso ngóyeyea indúkea éyenjovope ne ákoyea njunáko, motovâti itúkeovo xunako Kristu iyusêo ya njokóyoke. ¹⁰ Énomone elókeinoke ongóvo koeku eómbeya ákoyea njunáko, koánemaka apê vaheréxinonuti ituke. Kúteanemaka koêku apê nóngone, koane apê íkoitopononuti kotíveti, koánemaka kotíve inzóneu vo'oku indúkeovo ovoxe Kristu. Vo'oku koeku ákoyea njunáko, inamá'axoneoxo apê xunako Kristu njokóyoke.

Koati yonoâti okóvo Poûlu ne kutípoti Jesus ya Koríntu

¹¹ Kutí koe ákoti inzóneu ya koeku inzáyuy'ikopeovo yara yúndoe, itea itínenoe kuti'inoke ngoetíneye. Vo'oku mani itínenoe ihayú'ikonu ya koêkuni inzáyuy'ikopeovo. Vo'oku hainá'ikopo ahúkoti ya undíke ne mahi ápostuluhiko xepákuke. Koati kaná'uti kó'iyeaneye upánini ako indóponone. ¹² Enepone índuke, nzoénaxinokonoke indúkeovo koati kaná'uti ápostulu páhoe Kristu, koati inganá'uxoati xepákukeno, ngoxuná'ixovoti indúkea, ákotimaka ngamuyá'ika inzóneu. Koati indúkoti koekúti hoénaxovope ápeyea xunako Itukó'oviti njokóyoke, koánemaka iyupánevoti, yoko po'i koekúti ya xunákoke Itukó'oviti ákoti po'i itoâti itúkea. ¹³ Ápeikopo koekúti índuke xapa kutípotihiko Kristu ya po'ínuhiko imokóvokuti nzuvó'oe ákoti indukâ xepákukeno? Ako po'é'aku ngixoku ngo'ítukeyea koeku ámbeyea xepákuke. Poéhanemea itukapu vo'oku ákoyea indúkapu yávaha ya nóngoneke. Imákoikopo ngoêku indúkeovo koati váhere xâne koeku ákoyea mbaréxapinoe itukéti!

14 Kó'oyene usó ngóyememaka ngáyukopeovo xepákukenoe. Yoko mopó'apenemo yarâ'a. Kóyeanemakamo ákoyea ingáya'ixapinoe ya nóngone, vo'oku haina mbihínoti úngeova ne apeínopiti, itea koati unako kékunoe ikéneke Itukó'oviti ngahá'a, itínoe kutí ngixone nje'éxaxapa. Noixó íxea kalivôno, vo'oku haina énomone kousókinoa nókone ne há'a yoko êno, itea énomonehiko kousókinoa nókone ne xe'éxaxapa. 15 Koati usó ngoyêti ivóngoponeovo ya itukétike, koane inamá'axonemo ngixovóneye motovâti keúkoponivo ikéneke Itukó'oviti. Itea koeku kurí'uxeovo ákoyea omótopinoe ongóvo, kútea inamá'axoneoxo ako itíkonuke.

16 Únatikopo, inixeâtinoemeamo kaná'uyea ákoyea indúkapu yávaha ya koêkuti nóngone, itea kóyeanemeamo ápeyeya koyúhoti indúkeovo éxeati, koane índeamaka aúmbu'ikeopinoe. 17 Ínixepakopomea indúkeopi namúnge'exoku vo'ókuke ne xâne mbáhoe xepákuke huvo'óxoponopiti? 18 Émbemo Títu píhea xepakúke, koane ápemaka po'ínu úti xoko Jesus mbáhoe xané'iyea. Ínixepakopo itúkeovo namukeôpiti tiúketi ne Títu? Ako kalíhuina! Koáhati póhutine visóneu, ûndi yoko Títu. Koáhati póhutinemaka kixoku vitúkeovo.

19 Kutí'inopinoemea xu'ikénetine ixómoyea ombósiko índokuxea yokóvo kitípi ákoyea váhere vítuke, ûndi yoko nza'ínehiko, kutí'inoke yundoxínopiti. Itea ako kalíhuina kó'iyeaneye! Enepora yúnzo, koati yuho ovoxe Kristu, yoko koati nonékuke Itukó'oviti ngoyúhoyea. Uhá koêti ra índuke, koati ngaha'âti unátiyeya kêku ikéneke Itukó'oviti indúkinoake, itínoe ákoti omotóva ongóvo. 20 Ngóhiyanapinoe ákoyeamo inú'ingapi kuteâti ne anjá'inopi ké'eyi ikéneke Vúnae, enepo nzimané'e xepákuke. Epó'oxo koímaiti kó'iyeanemakaye iséneunonu, ákoyeamo angútea kuteâti koêku kixonenoe njokóyoke, keha'aínonuti índupa'ikea xâne. Ngóhiyanamaka ápeyeya puvokókoti xepákukenoe, koane poe'aínoti isóneu po'ínuhiko xâne vo'oku íyokeovo itukevo. Ngóhiyanamaka ápeyeya imaíkinovokokoti, yoko oposíkoti ketókeokoko, koane ápeyeya vaheréxinokokoti yúho, yoko itúkoti xêti po'ínu, ikopítí'ikeati îha. Haina póhutine, itea koánemaka kapayásokinovokokotihiko, yoko ínati yumópokoko. 21 Yónoa ongóvo enepo aungápapu xepákuke, parexánu Itukó'oviti ndéyeya, enepomo iyâm vo'oku inú'ingopeakomaka êno xâne xepákuke ákoti ikatívexa isóneuke ne pahúnevo. Énomone kuteâti ne ákoyea sayá'ikapeapa ne úhepune múyo vo'oku ixómoyea kaha'a sêno, koáne ne ikópiti'ikopeovohikomaka, itúkoti po'i koekúti kuteâti ákoyea asása'i, koáne ne ákoyeahiko sayá'ikapa isóneu koeku itúkeovo énomone ixomo yónoheixo isóneu.

13

Hunókoku yútoe Poûlu yoko enékeake ne íhae Koríntu

¹ Yara koeku mbíheamo xepákuke kó'oyene, mopó'apenemo yarâ'a. Yoko haramo hóko ûti kuteâti koeku emó'uke Itukó'oviti: “Enepo áva koyúhoti ápeyea xâne váhere ítuke, konókoti pí'ayea, áko'o mopó'ayea xâne koyuhoâti noíxea, ina omotóva kutípeokono” kôe. ² Kuteâti ne yunzó'inopinoe yaneko pí'apeke nzimópi, ngayukoâtine ngoyúhopeamaka kó'oyene. Koeku ákoyea malíngapi kó'oyene, endó'okoati ne xâne pahukóvotihiko yanekôyo, ákoyeamo íyunzixa nzayá'ikea enepo aungápapu xepákuke. Haina póhutine, itea koánemaka ne uhá koeti po'ínuhiko xâne koetíneye ítuke. ³ Énomonemo yéxinoa ítúkeovo Kristu koyuhô njokóyoke koeku kehá'ayi neíxinoe índuke kouhápu'ikinopiti indúkeovo koati kaná'uti ovoxe Kristu! Yoko haina ákoti xunáko ne Kristu ponópeopinoe, koati êno xunáko kíxeopineye. ⁴ Kaná'uteoxo kutí kó'iyea ákoti xunáko ne Kristu yaneko kuruhúxokono, itea kó'oyene, koati ainóvoti xunako Itukó'oviti ovâ koeku ítúkeovo exepúkopotine. Yoko kuteâti koeku ákoyea xunáko ne Kristu kuruhúxokono, kúteanemaka koeku ûti. Itea kuteâtimaka iyúseyea xunáko ne Kristu enepo exepúkopo, énomonemaka koéneye ûti vo'oku xunako Itukó'oviti voúkeke, koeku vitúkeovo póhutipone xoko Kristu. Yane motovâtimo huvó'oxeopinoe ûti ikéneke Itukó'oviti.

⁵ Yokómomopovonoe, neixoti itíkivoxo koati kaná'uti kutípoti Kristu, áko'o áko'oyea. Yapásika kíxeaku keûrapu'iki kaná'uyeaxo ne kívivoa. Vo'oku haina ákoti yexâ kónokea ovo'ó kó'iyepi ne Jesus Kristu enepo akaná'uxo kitípi. Kene hakô'o, hainá'ikopo iti xanéna. ⁶ Yoko ngúxoa yéxinoe ákoyea vákoeneye kuteâti nê'e, undi yoko nza'ínehiko. ⁷ Koati vepemínopitinoe Itukó'oviti ya orásaum-ke ákoyeamo ápahuina váhere ítike. Yoko haina motovâti kouhápu'ikeovo vitúkeovo koati únati ko'ítúkeinoti Itukó'oviti, ûndi yoko nza'ínehiko, itea koati kaha'aínopitinoe uti itíki únatinoe koekúti, upánini kutí kó'iyea uti pahukóvoti, ûndi yoko nza'ínehiko ya ukékuke po'ínuhiko xâne. ⁸ Haina motovâti vokópea ne kaná'uti kixovókuti ápeinoke xunako ûti sayá'ikea uti xâne, vo'oku poéhane vípihea tumúne motóvo vitúkea. ⁹ Koati elóketi vokóvo, ûndi yoko nza'ínehiko, enepo vakutêa xâne ákoti apayáso koeku ákoyea vokónokoa vikó'itukexea xunako ûti sayá'ikeopi, koeku xuná'iyea iséneu ikéneke Vúnae. Yoko énomone vépemo xoko Itukó'oviti ya orásaum-ke, itíkivonoemo koati úsotine koane ákoti konokínovati ikéneke Itukó'oviti. ¹⁰ Kó'inokeneye ra yúndoe koêku ángo'oyea xepákuke, maka enepo nzimané'e híyeuke îti, hákone ngonôko ingó'itukexea ne xunakóti poréxonuke Vúnae Jesus nzayá'ikea ne xâne pahukóvoti. Yoko enepone xunakóti pónenuke, koati

motovâti nzuvó'oxeopinoe keúkophonivo ikéneke Itukó'oviti, kene haina ngaha'âti ngoésayu'ixeopinoe vo'ókuke.

¹¹ Kó'oyene ingopóvopitine, itínoe mbo'ínu xoko Jesus. Yapási'ixa keúnatikopivo ya uhá koeti kixeku itíkivo. Hácone kutí kê ákoti kemâ ne injíko'okopike. Ópoehane yónoku iséneu ikéneke Vúnae. Itúkapu úhепetike isoneûti yóvoheixo ákoti yakapákaka. Yanê'e, Itukó'oviti ovomô xoko péhutinoe. Énomone úkeaku ákoyea omótovokoko okovo xâne, koane úkeakunemaka uhá koeti úhепeti isoneûti. ¹² Yíhaikakanoe, siunoné kixekókoti kuteâti kixókokoku ûti yúhoikeokoko ûti, imeâtinoe sasá'ikoke iséneu vo'oku itínoe kopo'ínukokoti xoko Kristu. Yúhoikopinoemaka ne uhá koeti po'ínuhiko kasása'iupo Itukó'oviti.

¹³⁻¹⁴ Itúkapu hána'itike seánakopi Vúnae Jesus Kristu, yoko hána'itike ákoyea omótovovi okóvo yóvoheixo, uhá ketínoe, xaneâtimaka ne ákoyea haxákeapukoko iséneu ikéneke Itukó'oviti, enepone ítukeinopike Sasá'iti Omíxone.

Hunókokune.

NGÂLATA

Yútoe Poûlu páhoe xapa kutípoti Jesus íhae Ngalásea

Yanekôyoke ike pihópine ne Vúnae vanúkeke, enepohikoneko kutípoti Jesus, aínovo jûdeu. Aínovomaka xâne sirkunsidá koêti kuteâti páhoenoa Itukó'oviti ne Âbraum yanekôyoke, enepone koati tûri ne jûdeuhiko. (Yíhaikamaka ne yutoéti hunókokuke ra Novo Testamento kouhápu'ikoati koêku ne **Sirkunsidá koêti** kixonéti.) Koeku xu'ikeneyea ike pihópine Jesus ya vanúkeke, pihóne itóhineyean ne inámati ihíkavoti xapákuke xâne ákoti itukapu jûdeu, ákotimaka sirkunsidá akôe.

Enepora yútoe Poûlu yâye, hane yóno xapa xâne hokoti Jesus ákoti itukapu jûdeu ya poké'e iháxoneti Ngalásea. Yoko Poûlu itukóvo ne inúxoti koyuhó'inoatihiko ne inámati ihíkavoti omínovike Jesus.

Ipuhíkopeane Ngalásea ne Poûlu ukopónoti po'íke pitivókohiko, ápe jûdeuhiko ákoti akutípo yuho Poûlu pihôti Ngaláseake, koyuhópinoati neko kutípotihiko Jesus ákoyea takápapu ne íhikaxea Poûlu. Koyúhoinoamaka kónokea hókeahiko ne Ponóvoti Kixovókuti yútoe Muíse, koane kónokeamaka sirkunsidá kó'iyeahiko motovâti sasá'ipea nonékuke Itukó'oviti.

Yupíhovo ínixe Poûlu ákoyea aúnati ne kixoku íhikaxea nekôyohiko, vo'oku koeku símea Jesus Kristu yara kúveu mêum ivókinovo xâne koane koíteova ya pahúnevo, ákone apásika sirkunsidá kó'iyean ne xâne. Poéhane itina Jesus ovokóvoti kuruhúke motovâ kasása'ikopea. Énomone yutóxinoa Poûlu ra koyuhópeti, motovâti éxeahiko ne hokópotine Jesus ya Ngalásea ákoyea po'i nókone, ákoti itukapu kúveovo Jesus. Éxokoahikomaka ákoyea itúkapu vo'oku hókeahiko ne Ponóvoti Kixovókuti yútoe Muíse ovo'ó kó'ino Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti, itea koati vo'oku kutípea Jesus.

Ina itukínoa Poûlu íhokoake ne koekúti. Hane íhoko koêku ne pi'âti xe'exa Âbraum mekúke, enepone Izimâe yoko Izáki. Enepone pi'âti xe'éxa, kixo'êkoti pi'âti kixovókuti ákoti akutíkoko. Enepone Izimâe, xé'a Âbraum xoko ákau yêno, kixo'êkinoviti ítone xâne itúkea xunákoke. Énomone kuteâti ne jûdeuhiko íhíkaxoti itúkeovo vo'oku sirkunsidá kó'iyean ne xâne ponópinovo nonékuke Itukó'oviti. Kene Izáki, po'i xé'a Âbraum, enepone koyúhoinoake Itukó'oviti ápeyemo xoko koati yeno Âbraum, upánini ákoyea omótova koxé'exayea nê'e, kixo'êkoti kúveovo uti Itukó'oviti. Énomone kuteâti ne xâne kuvóvoti

Jesus koane ítukeinovi kuruhúke motovâti ponópeovo nonékuke Itukó'oviti.

Kaná'uti sirkunsidá kó'iyea ne Âbraum kuteâti páhoenoa Itukó'oviti ítúkea yanekôyoke, itea usóne kúveovo Itukó'oviti inúxotike. Koati kúveovo Itukó'oviti inuxô. Énomone itukóvo koati nokonéti, kene haína ne sirkunsidá kó'iyea xâne kuteâti íhikaxea po'ínuhiko jûdeu.

Tûri ne yútoe Poûlu yuhoíkoti íhae Ngalásea

¹ Yundóxinopinoe, undi Poûlu. Undi ápostulu, pahoéti xapa xâne koyúhoyea emo'u Itukó'oviti. Haina xâne pahukónu. Hainámaka xoko xâne ukínonu xunakóti indúkeovo pahoéti, itea undi páhoe Jesus Kristu yoko Itukó'oviti, Há'a úti, enepone koexépukopoti Jesus ukópea xapa ivokóvoti. ² Uhá koeti mbo'ínu xoko Jesus, nza'íneheixone yâye, yúhoikopimaka, itínoe ho'uxínovoti ítuke Itukó'oviti ya Ngalásea. ³ Itúkapu hána'itike seánakopi Itukó'oviti, Ha'a úti, yoko Vúnae Jesus Kristu yóvoheixonoe, koánemaka úhepetike isoneúti ukeâti xokóyoke.

⁴ Koati kuri'ókopovoti Itukó'oviti ne Jesus yaneko ivokínovovi, enepo porexópo ésa'i pahúnevo úti, motovâti koíteovovi ya xunákoke váhere kixovókuti yara kúveu mêum, kuteâti ahá'inoa Itukó'oviti, Ha'a úti. ⁵ Iháyu'ikakanaikopo Itukó'oviti uhá koeti káxe ákoti hunókoku. Énomoneoxo ákoeneye.

Poéhaxo ne inámati ihíkavoti koyúhoti koeku Jesus, ako po'ínu

⁶ Yupíhova iyúmbaxeovo kêku itínoe íhae Ngalásea. Ako yoríkonoe itévoki héki Itukó'oviti, enepone noivókokoxopiti ya seánakovike Kristu, hekópoti ihíkavoti ítúkohiu xâne, enepone mahi po'i inámati ihíkavoti íhae xoko Itukó'oviti. ⁷ Yoko haina inámati ihíkavoti íhae xoko Itukó'oviti nê'e. Kó'inokeneye ne yúnzo, koáhati apêti xâne ákoti kayunúkapinoe íhikaxeopi, kahá'atimaka kópoe'akea ne inámati ihíkavoti omínovike Kristu. ⁸ Itea yusíkotini ítúkeovo úndi yoko nza'ínehiko, áko'o ítúkeovo koati ánju, enepone ovoxe Itukó'oviti ukeâti vanúke, koyuhó'inopinoe mahi inámati ihíkavoti íhae xoko Itukó'oviti, itea hákoti ítúkóva kuteâti neko víhikaxopike yanekôyo, ítúkapu ipíhohonone Itukó'oviti ipihóponovokutike nê'e ákoti hunókoku. ⁹ Kuteâti yunzómeku, ngáyukopinopeanoemaka: Koêkuti koyuhó'inopiti ihíkavoti mahi omínovike Kristu, ákoti itukápa neko víhikaxopikenoe yanekôyo, ítúkapu ipíhohonone Itukó'oviti ipihóponovokutike nê'e ákoti hunókoku. ¹⁰ Kutí'inopinoe koati ínixone xanéhiko unátiyea ombósi'ixo indúkea? áko'o ínixone Itukó'oviti unátiyea ne indúko. Ikítixanutinoe indúkoti isóneunonu xâne motovâti úhepeyeya isóneunonu? Ako kalíhuinal Eneponi angoéneye, ákoni indúkapu kaná'uti ovoxe Kristu.

Koeku Poûlu inâ noivókoxokono koyúhoyea koeku Jesus

¹¹ Itínoe mbo'ínu xoko Vúnae, koati enjókopeatinoe ákoyea úkea isóneuke xâne ra inámati ihíkavoti omínovike Jesus, enepone ngoyúhone xapa xâne. ¹² Vo'oku haina xâne kauhápu'ikinonoa. Hainámaka xâne ihíkaxonoa, itea Jesus Kristu kauhápu'ikinonoa.

¹³ Yoko yeyékoxoanenoengixoku indúkeovo yanekôyo nzokoá'iko ne hó'e iyénonjapa jûdeu. Koati ingoítopenoati kotíveti ne kutípotihiko Jesus ho'uxínovoti ítuke Itukó'oviti, ngaha'âti ungé'exeahiko. ¹⁴ Xapákuke iyénonjapa jûdeu, koati ûndi yupihóvo koukoponeovo ya hó'eke úti. Xapákuke kuteâti yé'akeneye njoénaena hokoâtimaka, ûndi yupihóvoxo yuíxeovo hókea kixoku ítúkeovo ne voxúnoekene, uti jûdeu.

¹⁵ Yoko tumúneke ámbeyea yara kúveu mêmum, noivokoxonune Itukó'oviti nzókea ya seánakonuke, koane iháxikonu indúkea ítukexeonuke. ¹⁶ Simovóne kaxénaxeake Itukó'oviti kouótata'ixinonu Xe'éxa, ihaxíkonuti ngoyúhoyea koêku ne Xe'éxa xapa xâne ákoti itukapu jûdeu, ako ápahuina xâne émbemone nóngone indúkea. ¹⁷ Muhíkova neko ápostuluhiko inúxoti ya undíke, páhoehiko Jesus koyúhoyea emó'u xapa xâne yanekôyoke, ákomaka nainjapanahiko ya Njeruzálem. Itea hara yónom Árabea yoko poké'e xe'ókuke, ina aungópovomaka ya Ndamásku. ¹⁸ Mopó'a xoénae ikénepo, ina mbího ya Njeruzálem noinjóponoti Péturu. Pí'a kúveu lúmingu óngoa xokóyoke. ¹⁹ Ako po'i ndokópone xapákuke neko inúxotihiko páhoe Jesus koyúhoyea emó'u ákoti itukapu Teáku, enepone koati ati Vúnae Jesus.

²⁰ Enepora yúndoenopinoo, iháke Itukó'oviti ngoyúhoyea ítúkeovo koati kaná'uti ákoyea nzemékekexinapinoe.

²¹ Ikénepoke, ina mbího ya Sírea yoko Silísea koane poké'ehiko xêrerekuke. ²² Yoko avo éxanuhiko neko kutípoti Kristu ho'uxínovoti ítuke Itukó'oviti ya Njúdeya. Koati ávoti naixánuhiko yanekôyo. ²³ Itea hara koe eyékouhiko vo'ónguke: “Enepone ikoítopenoviti kotíveti yanekôyo, kó'oyene ítúkopovone koyuhoâti ra kaná'uti kixovókuti kutípone úti, mani âha uké'exe yanekôyo” koe eyékouhiko vo'óngu. ²⁴ Epó'oxo iháyu'ikohiko Itukó'oviti vo'oku ngoépokune.

2

Éxokoa Poûlu ítuke ne po'ínuhiko inúxoti ko'ítuketi ítuke Jesus

¹ Katoze koe xoénae ikéne, ina aungópovomaka ya Njeruzálem. Mbaranâbe njáne yoko Títu. ² Mbihínoko vo'oku kouhápu'ikinonu Itukó'oviti yusíkea mbíhea. Nzimoné'eya, énjokoa ne po'ínuhiko úti hokoti Jesus koêku ra yûnzo xapákuke

xâne ákoti itukapu jûdeu. Énomone ne inámati ihíkavoti koyúhoti koeku Jesus. Yâkoxonoye vainóvone, ûndi yóko'o ne inixóneti itúkeovo payásotihiko ya ítukeke Itukó'oviti, énjokoa koêku ne índuke, mbuvâti kutí kó'iyea ituketihí koêti ne índukeiko kó'oyene koánemaka ne únzeu yanekôyo, eneponi opoé'ainoahiko isóneu ne índuke. ³ Kene ne Títu, njánena, po'ínu ûti xoko Jesus, haina xâne sirkunsidá koêti. Koáhati ngerêku nê'e. Yoko enepohikone inuxínoti itukéti imokóvokutike ya Njeruzálem xoko yónongu, áinovo sirkunsidá koêti, itea ako ápahuina xâne xapákuke inixoâti kónokea sirkunsidá kó'iyeamaka ne Títu. ⁴ Epó'oxo ákoni koyuhoâti kónokea sirkunsidá kó'iyea, eneponi hákotihiko neko jûdeu urukuhí koêti xapákuke ûti, itúkoheovoti po'ínu ûti xoko Jesus. Poéhane kahá'ayea ivóko'okoponea unako koeku ûti koeku kutípea ûti Jesus, koêkumaka víteova tiú'iko ne kixovókuti ya kúxoti hó'e ûti. Yane mani kahá'atihiko káyukopeovi yane tiú'iti kóyeku ûti xoko inúxoti hó'e ûti. ⁵ Itea ako kalíhuina vitúkea ahá'inovi nekôyohiko, mará'inamo hako'óne iyusé'inopinoe ne koati kaná'uti kixovókuti nókone kitípi yane inámati ihíkavoti koyúhoti koeku Jesus.

⁶ Kene xapákuke neko inixóneti itúkeovo payásotihiko ítukeke Itukó'oviti ya Njeruzálem, ako ápahuina inixoâti ápeyeya óvaku ne ngixoku ngoyúhoyea emo'u Itukó'oviti xapa xâne. Yoko "inixóneti itúkeovo payásotihiko" ngó'inomeku, vo'oku yusíkoti itúkeovoxo teyonéti nekôyohiko, itea ya njokóyoke ako xâne payásoti nonékuke Itukó'oviti, vo'oku ako naívakaxa xâne nê'e, kutíkokone uhá koeti nonékuke. ⁷ Enepohikonekôyo, ya koêkuni ínixeá ápeyeya óvaku ne ngíxoku ngoyúhoyea emo'u Itukó'oviti, exó kíxoanehiko indúkeovo koati páhoe Itukó'oviti xapákuke ne xâne ákoti itukapu jûdeu ngoyúhoyea ne inámati ihíkavoti koyúhoti koeku Jesus, kuteâtimaka koeku itúkeovo páhoe Itukó'oviti ne Pêturu xapákuke jûdeuhiko koyúhoyea emó'u. ⁸ Kuteâti itúkeovo páhoe Itukó'oviti ne Pêturu koyúhoyea emó'u xapa jûdeu, ngoánemaka xapa xâne ákoti itukapu jûdeu. ⁹ Yane exó kíxoanehiko indúkeovo koâti noívokeo Itukó'oviti ko'ítukeyeya ítuke. Enepone Teâku, Pêturu yoko Xuâum, enepone ipíhonetí itúkeovo koati payásotihiko inuxínoti ítuke Itukó'oviti xapákuke, namúkohiko vó'um, koane vo'u Mbaranâbe, exókovitihiko vitúkeovo ha'íne ya ítukeke Itukó'oviti, koane ínixeahikomaka póneovo itúkeovomo ûndi yoko Mbaranâbe ko'ítuke xapákuke ne ákoti itukapu jûdeu, koeku itúkeovo énomonehiko ko'ítuke xapákuke ne jûdeu. ¹⁰ Poéhane ixíko'okeovihiko ákoyea inátapa vokóvo huvó'oxea ûti ne xâne ákoti apeínoati. Yoko kóyekune indúkea njunáko ngíxeaneye.

Sayá'ikoa Poûlu ne Pêturu ya Antiokíya

¹¹ Po'íke káxe pîho ne Pêтуру ya Antiokíya. Simoné'eya, nzayá'ikoa vo'oku koati motokeâti kíxeokononeye. ¹² Tumúneke símea jûdeuhiko páhoe Teâku, ínikoahiko Pêтуру ne po'ínuhiko ûti xoko Jesus ákoti itukapu jûdeu. Itea simonéhiko neko páhoe Teâku, kurí kíxoane Pêтуру ínikeahiko, koane ahíkuxopeova, pikoti poé'ainoa isóneu jûdeuhiko simôti, vo'oku ínikeahiko xâne ákoti itukapu jûdeu. ¹³ Kúteanemaka ne po'ínuhiko jûdeu hokoti Jesus, ha'ine Pêтуру, kutipasí koe Pêтуру kuríkea ínikeahiko. Muhíkova Mbaranâbe, muyá'i isóneu koane hókea kixoku itúkeovo ne po'ínuhiko. ¹⁴ Itea íninjoa ákoyea itúka kuteâti ne páhoenovi kaná'uti kixovókuti yane inámati íhikaxovike Jesus. Énomone ngixínoa ne Pêтуру ya nonékuke uhá koêti: "Iti jûdeu, itea hainá'iko ne kúxoti kixovókuti hó'e voxúnoekene héko. Enepone itíkivo, koeku ákoyeane itíka ne kúxoti hókone voxúnoekene, koati kuteátinemaka kixoku itúkeovo ne xanéhiko ákoti itukapu jûdeu. Ná'ikopo koeti itíkinoiko kúxoti kixóvoku ûti, uti jûdeu? Énomone ne kurí kíxi íniki ákoti itukapu jûdeu. Koeku kó'iyeaneye ne itíkivo, koati íhíkexoati ne ákoti itukapu jûdeu kónokeako itúkea kuteâti ne itíkovoke ngíxoane."

Aínovo pahukóvoti, jûdeuhiko koánemaka ne po'ínuhiko xâne

¹⁵ Kaná'uti vitúkeovo jûdeu hokoti Itukó'oviti ukeátinekene, kene haina uti kuteâti ne xâne ákoti itukapu jûdeu pahukóvotihiko, pó'itihiko hó'e. ¹⁶ Itea kóyeane véxea ákoyea itúkapu vo'oku hókea xâne ne Ponóvoti Kixovókuti yútoe Muíse ponópínovo nonékuke Itukó'oviti, itea koati vo'oku kutípea Kristu Jesus. Koánemaka ûti, kutípoa ûti ne Kristu Jesus motovâti ponópeovo uti nonékuke Itukó'oviti koeku kúveovo uti Kristu, kene haina vo'oku vitúkea páhoenovi Ponóvoti Kixovókuti yútoe Muíse. Vo'oku ako ápahuina xâne ponopóvoti nonékuke Itukó'oviti vo'oku itúkea páhoenoa yútoe Muíse. ¹⁷ Itea koeku kutípea uti Kristu, uti jûdeu, voposíkoti ponóvoko ûti nonékuke Itukó'oviti vo'ókuke, yane iyúseo vitúkeovomaka xâne pahukóvoti. Koeku kó'iyeaneye, ínani áva koêti: "Hainá'ikopomea vo'oku Kristu vitúkinovo pahukóvoti kuteâti koêku ne po'ínuhiko xâne ákoti itukapu jûdeu?" ínani akôe. Ako kalíhuina. ¹⁸ Itea eneponi aungápa ínzikaxopeamaka ne kúxoti kixovókuti ngûrene, hainápo, mani énomone kutí'inoke mbahukóvoti. ¹⁹ Hane ngoéneye nonékuke ne Ponóvoti Kixovókuti yútoe Muíse, kuteâti koeku ivokóvoti ákotine kúxone. Énomone ngoéneye nonékuke vo'oku ákoyeane ngúxa ponópeonu. Ngó'inokeneye nonékuke, motovâti itúkeovo inámati íhikaxeovike Itukó'oviti ámbepino. Yaneko kuruhúxokono ne Kristu, kutí koémaka xané ngixoâti kurúhuxeokono. ²⁰ Kó'oyene ákoneikopo itúkapu ûndi exópo

koêku itea Kristu, enepone ovo'ó koepónuti, exópone ngoêku. Epó'oxo enepora ngóyeku itukovo káxe, koati nguvónvoti Xe'exa Itukó'oviti, enepone ákoti omotóvonu okóvo, enepone kuri'ókovotimaka Itukó'oviti yaneko ivokínovonu. ²¹ Yoko eneponi omotóva ponópeovo ne xâne nonékuke Itukó'oviti vo'oku itúkea ne Ponóvoti Kixovókuti yútoe Muíse, yane ákoni itóponone ivókeovo ne Kristu. Itea haina énomone koéneye inzóneunoa, ínapo indukápu xâne ákoti itúkoake ne hána'iti seánakovi Itukó'oviti xoko Xe'éxa.

3

Kotívea isóneuke Poúlu kixóvoku ne íhae Ngalásea

¹ Itínoe íhae Ngalásea, kutí kénoue xâne ákoti isóneu. Kutí kôe hekexókonotínoe, kutí'inoke itevóhikitínoe ne koati kaná'uti hó'e úti. Vo'oku yanekôyoke, koati keurápu'ikinokonoati koêku ne Jesus Kristu yaneko ivokóvo ya kuruhúke. Kutí koe koati neixoâti ya yukékuke. ² Enepo inâ nemukoânoe ne Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti, poréxinopeake Itukó'oviti vo'oku kékuna'ixivo itíki páhoenovi Ponóvoti Kixovókuti yútoe Muíse vitúkea? Ako kalíhuina kó'iyeaneye. Koati iyúseoti itúkeovo vo'oku kívivo Jesus enepo koyuhóvone xepákuke. ³ Imáko itíkinovonoe ákoti isóneu! Inâ kitípo Vúnae, koati Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti íhinovonoe motovâti penópivo nonékuke Itukó'oviti, háina? Kene kó'oyene, ainovó koe xináko íhipinovone, pe'okoâti itúkeovo vo'oku héki ne Ponóvoti Kixovókuti yútoe Muíse penópinovomo nonékuke Itukó'oviti! ⁴ Yusíkoikopo itúkeovo vekohí keâti ne uhá koeti víkokunoe ikéneke Vúnae? Ako yusíka! ⁵ Enepone Itukó'oviti pahukínopeati ne Sasá'iti Omíxone ovo'ó kó'iyepi, enepone itúkotimaka iyupánevoti xepákukenoe, kixínoakeneye vo'oku kékuna'ixivo itíki páhoenovi Ponóvoti Kixovókuti yútoe Muíse? Ako kalíhuina! Koati iyúseoti itúkeovo vo'oku kívivo Jesus enepo koyuhóvone xepákukenoe.

⁶ Nojxó íxe koeku Âbraum mekúke. Koati kuvónvoti Itukó'oviti nê'e. Énomone ínixinoa Itukó'oviti itúkeovo ponóvoti nonékuke. ⁷ Konokoâtikopo yéxínoe itúkeovo xâne kuvónvoti Itukó'oviti itukóvoxo koati kaná'uti amósenopono Âbraum. ⁸ Yoko yutóxovo ya emó'uke Itukó'oviti ênoti xoénae tumúneke ápepe, itúkeovomo ya kúveovo Kristu ponópeovomo xâne ákoti itukapu júdeu. Yane tumúneke ápepe ra koekúti, éxokokonoa Âbraum koêku ra inámati ihíkavvoti koyúhoti kónokea kúveova xâne ne Jesus. Yoko énomone yaneko kixôa Itukó'oviti ne Âbraum: "Ve'ókuke, únatimo koêku ne uhá koeti xâne yara kúveu mêum" kíxoane. ⁹ Énomone kutí'ino apêti unako koeku xâne ikéneke Kristu

koeku kúveova, kuteâtimaka koeku kúveovo Itukó'oviti neko Ábraum mekúke.

¹⁰ Itea uhá koeti xâne po'okoâti ponópeovomo nonékuke Itukó'oviti vo'oku itúkea páhoenovi yútoe Muíse vitúkea, poéhane ipíhóponeokonomo motóvo kúxea. Vo'oku enepo hákoti itukôa uhá koêti neko yutoéti, haramo kôe kuteâti koêku ne yutoéti ya emó'uke Itukó'oviti xoko kó'iyeku: “Uhá koeti xâne ákoti heú ixâ itúkea ne páhoenovi Ponóvoti Kixovókuti yútoe Muíse, yonópotimo ipihóponovokutike” kôe. ¹¹ Iyúseoneikopo ákoyea ápahuina xâne ponopóvoti nonékuke Itukó'oviti vo'oku itea heú kíxea itúkea ne páhoenovi Ponóvoti Kixovókuti yútoe Muíse, vo'oku hara koémaka emo'u Itukó'oviti: “Enepone xâne ponóvoti nonékuke Itukó'oviti, enepone kuvovâti, itopónoatimo ne inámati apéyeati ákotinemo hunókoku xoko Itukó'oviti” koémaka. ¹² Enepone Ponóvoti Kixovókuti yútoe Muíse, haina kúveovo uti Itukó'oviti épemo, itea vitúkea páhoenovi konokóvoya, kuteâtimaka kó'iyea emó'uke Itukó'oviti xoko kó'iyeku: “Enepone itukoâti uhá koêti ne páhoenovi Ponóvoti Kixovókuti vitúkea, apeínoatimo ne inámati apéyeati ákotinemo hunókoku” kôe.

¹³ Koati Kristu koitóvovi yane mani vipíhóponeokono vo'oku ákoyea víta vitúkea ne páhoenovi Ponóvoti Kixovókuti yútoe Muíse. Koítovovi Kristu yaneko ahe'ókopovi, enepo itukópovo ipihópononeti ya kuruhúke, kuteâti koêku ne yutoéti ya emó'uke Itukó'oviti, enepone koêti: “Ipihópononeti ne uhá koeti xâne ixupáxoneti kuruhúke” kôe. ¹⁴ Kó'inokeneye, motovâti itúkeovo vo'oku Jesus Kristu itóponea unako koêku ne xâne ákoti itukapu jûdeu, kuteâti neko unako koeku Ábraum enepo ponopâ Itukó'oviti mekúke. Énomonemaka kutí'inoke motovâti namúkea úti ne Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti, uti kuvóvoti Kristu, kuteâtimaka koyúhoyea Itukó'oviti yanekôyoke pahúkeamo.

Yútoe Muíse yoko yuhó'inoa Itukó'oviti ne Ábraum

¹⁵ Itínoe mbo'ínu xoko Vúnae, anéye ínzixoake ra koekúti. Énomone ne kóyeku úti, uti xâne yara kúveu mêum, enepo vitúko koati emo'úti. Enepo yutoxóvone koyuhópetike ne koati emo'úti, koane vipíhone viháya, yane ákone oxéne vaúkopea ne yuho úti. Ákone yusíka vípokea, áko'o vípihea po'i yuho utíya. ¹⁶ Kúteane koeku yuho Itukó'oviti mekúke, enepone koati úsotine yúho ákoti kayukápapu. Énomone neko yuhó'ino Ábraum koane ámoriponomo. Yoko amósenopono Ábraum ako ákoe, ínapo itukapu kixoti opoíkovoti xâne. Itea ámoriponomo Ábraum kó'inoke, vo'oku koati póhuti xâne ya xapákuke amósenopono kixo. Yoko énomone ne Kristu. ¹⁷ Hara ngahá'a ngaúhupu'ikinopinoe: Koeku ápeyeya yuhó'inoa Itukó'oviti neko

Âbraum, koati úsotine yuhôti mekúke, ako yusíka itúkeovo Ponóvoti Kixovókuti yútoe Muíse ipokôa, vo'oku inuxóne neko yuhó'inoa Itukó'oviti ne Âbraum. Kene ne Ponóvoti Kixovókuti yútoe Muíse, koaturu sentu tirinta koe xoénae ikénepo, ina apê. Iyúseaneikopo ákoyea oxéne nekôyo uké'exopea xunáko neko inúxoti yuho Itukó'oviti xoko Âbraum. ¹⁸ Enepone únati koépokumo úti, kixínovike Itukó'oviti ikó'iparaxeovimo, eneponi itukapu vo'oku vitúkea ne páhoenovi Ponóvoti Kixovókuti yútoe Muíse namúkinoá úti, yane ákoni itúkapu vo'oku kaná'uko yuho Itukó'oviti kousokeovomo. Itea enepo inâ koyuhó'ino Âbraum ne Itukó'oviti poréxeamo, ákotimaka ésa'ixeake, koati iyúseoti kousokeovomo vo'oku kaná'uko ne yuho Itukó'oviti.

¹⁹ Ínani áva koêti: “Ná'ikopo koeti poréxinovea Itukó'oviti ne Ponóvoti Kixovókuti yútoe Muíse?” Poréxinoveake Itukó'oviti motovâti ákoyea vituka váhere, koeku kúxeokono símea neko ámoripono Âbraum. Énomone neko kixínoake Itukó'oviti enepo itukínoa neko koati yuhôti ákoti aukápapu ikéne.

Yoko inâ porexôa Itukó'oviti neko Ponóvoti Kixovókuti, hane évekinoá xoko ovóxehiko íhae vanúke, enepone ánjuhiko. Ina apémaka xâne, enepone Muíse koyuhópinoati ne xanéhiko.

²⁰ Yane iyúseo ákoyea ponó ákoe xoko Muíse neko Ponóvoti Kixovókuti yuho Itukó'oviti, koeku ápeyeya évekoaku Itukó'oviti mekúke. Kene neko yuhó'ino Âbraum, ponó kôe xokóyoke, vo'oku koati pohúxinovati Itukó'oviti inâ koyuhó'ino Âbraum.

Ápeinoke ne yútoe Muíse

²¹ “Enepone yuho Itukó'oviti koati yuhôti ákoti aukápapu ikéne, koyúhoti kíxoakumo Itukó'oviti ne xâne kuvovâti, hainá'ikopo okopâti Ponóvoti Kixovókuti yútoe Muíse?” koémea iséneu. Ako kalíhuina. Vo'oku eneponi áva ponóvoti kixovókoti apêti xunáko poréxeovi inámapoti apéyeati ákotinemo hunókoku xoko Itukó'oviti, yane mani ponopóvoti úti nonékuke Itukó'oviti vo'ókuke. ²² Itea koyúhoa emo'u Itukó'oviti itúkeovo pahukóvoti ne uhá koeti úti, uti xâne. Yane motóvaikopo itúkeovo ya kúveovo uti Jesus kousokeovo neko koati yuhôti ákoti aukápapu ikéne, yuho Itukó'oviti mekúke kíxoakumo ne xâne kuvovâti.

²³ Yaneko avô'o síma Jesus Kristu, koánemaka kaxena kúveova xanéhiko, koati Ponóvoti Kixovókuti yútoe Muíse exô koeku úti, uti xâne yara poké'e. Kuteâti koeku xâne kókohiyana kixoixoneti motovâti ákoyea píhahea, énomonemaka koéneye úti opékuke xunako Ponóvoti Kixovókuti yútoe Muíse, kuxoâti úti ne símope Jesus koane kaxena kúveova úti, enepone konókoti kouótata'ixeovomo. ²⁴ Enepone koeku úti nonékuke ne Ponóvoti Kixovókuti yútoe Muíse, kutí koe koeku kalivôno namú

kixoíxeokonoti vô'u apê hirikoâti. Énomonemaka kixó'ovineye ne Ponóvoti Kixovókuti yútoe Muíse tukú koeti símope Kristu. Kutí koe iyonó'oviti xoko Kristu nê'e, motovâti ponópeovo úti nonékuke Vúnae vo'oku kúveova úti. ²⁵ Itea kó'oyene koeku úrukeovo kaxena kúveovo uti Jesus, ákone itúkapu ne omo'óvitimeku víhuinovoiko, enepone Ponóvoti Kixovókuti yútoe Muíse.

²⁶ Kene itíponenoe koati xe'éxapo Itukó'oviti, uhá ketínoe koeku kívivo Kristu Jesus. ²⁷ Vo'oku uhá koeti kasása'iupo Kristu xepákuke, enepohikone ahiúti ya iháke, íiyuse kóye ne kixóvoku Kristu xokóyoke yane inámapoti kixoku itúkeovo. ²⁸ Énomone ákoino poé'aku jûdeu nonékuke Itukó'oviti ya po'ínuhiko xâne ákoti itukápa. Kúteanemaka koeku akaúti yoko ákoti itukápa, koánemaka hóyeno yoko sêno nonékuke Itukó'oviti, vo'oku péhapoanenoe ya xoko Kristu Jesus. ²⁹ Koeku itíkivonoe xanena Kristu, itínoemaka amósenopono Ábraum, koane itínoemaka kixo ne Itukó'oviti yaneko koyuhó'ino Ábraum mekúke ápeyemo unako koêku ne amósenoponomo.

4

¹ Enepora yunzó'inopinoo, hane koéneye xâne apêti íkuinoakemo há'a. Koêkuiko itúkeovo kalivôno ne xâne, yusíkoti hoénaxeokonone namúkopeamo neko íkuinoakemo há'a, itea koêkuiko ávoyea namúkapa, ako poé'aku ya ahinoêti ² vo'oku ápeyee exeâti koêku koane ápemaka koyonínoati ne námoepomo tukú koeti simâpu kaxénaxeake há'a namúkopeakumo. ³ Énomonemaka koéneye úti yanekôyoke, uti xâne yara kúveu mêum, vovóheixoiko opékuke xunako kúxoti kixovókuti hó'e úti. ⁴ Itea simovóne kaxénaxeake Itukó'oviti, yane pahúkoa neko Xe'éxa yara kúveu mêum ipúhikea xoko sêno kuteâti uhá koeti xâne. Yaneko ipuhíkone yara kúveu mêum, hane exeâ'iko koêku ne xanéhiko Ponóvoti Kixovókuti yútoe Muíse. ⁵ Simínoké ne Xe'exa Itukó'oviti yara kúveu mêum motovâti koíteova ne xanéhiko hokoâti ne Ponóvoti Kixovókuti yútoe Muíse, koane poréxea itúkeovohiko koati kaná'uti xe'éxapo Itukó'oviti.

⁶ Kene kó'oyene koeku itíkivonoe xe'éxapone Itukó'oviti, pahúkoa Itukó'oviti ne Sasá'iti Omíxone Xe'exa ovo'ó kó'iyepinoe. Énomone kutí'ino "Pai, iti Nzá'a" kixeâti ne Itukó'oviti. ⁷ Hainá'ikonoe iti kuteâti ahinoêti kó'oyene, itea itíponenoe koati xe'éxapone Itukó'oviti. Epó'oxo koeku itíkivo koati xe'éxapo, ítikenemaka ne uhá koeti únatinoe koekúti aha Itukó'oviti poréxea ne xe'éxapone.

⁸ Yaneko avô'o yexâ ne Itukó'oviti, koati itínoe kuvóvoti ho'éti ákoti itukapu koati kaná'uti Itukó'oviti, kutí kixeâti Itukó'oviti. ⁹ Itea kó'oyene, koeku yéxinenoé Itukó'oviti, áko'o koeku poréxeopinenoé Itukó'oviti yéxi mani koeti yûnzó, ná'ikopo koeti kehá'aino yaúkopivo xoko kúxotihiko kixovókuti ákoti xunáko, enepone hó'e xâne nóvo ákotimaka itópoinovike? Ná'ikopo koeti kehá'aino yaúkopivo yóvi opékuke xunako kixovókuti kuteâti? ¹⁰ Yupíhovo yíxivo koekútihiko kuteâti káxehiko mahi sasá'iti, koane kohê, xoénae yoko po'ínuhiko káxe haxaéti. ¹¹ Koati ngohiyánapitinoe. Koímaiti kutí kó'iyea ákotine itópoinopike ne uhá koeti índuke xepákuke. ¹² Itínoe mbo'ínu xoko Vúnae, íkitipasikapunu yane ákoyeane ínzuinapa ne kúxoti kixovókuti nzó'e, vo'oku índúkopovone kuteâti itínoe ákoti itukapu júdeu. Ako váhere ítikeinonu yanekôyoke tukú koeti kó'oyene. ¹³ Yéxoanoé itúkeovo vo'oku ngá'arineyea yanekôyo ongínoke xepákuke inâ ngoyuhó'inopea ne inámati ihíkavvoti koyúhoti koeku Kristu. ¹⁴ Upánini itúkovo tiú'itinopinone neko arínem, itea ako yókoemoke'enu, epó'oxo ákomaka pivánu vo'ókuke. Itea ivévakonu kutí'iyea undi ánju, enepone ovoxe Itukó'oviti ukeâti vanúke, áko'o kutí'iyea undi koati Vúnae Kristu Jesus. ¹⁵ Ná'ikopo ne hána'iti elókeko yokóvo, enepone yeópone yanekôyo? Koâti inzayú'ikoti unako iséneunonu yanekôyoke nga'aríne. Mani usokó kéyeyi meréki ne yúke peréxinoa eneponi omotóva. ¹⁶ Kene kó'oyene, koímaiti mbúveokono vo'oku ngoyúhoinopi kaná'uti koekúti, kuteâti ovópiku ikéneke Vúnae.

¹⁷ Enephikoneko xâne ihíxaxoponopiti ingénepoke, kutí koe kaha'aínopiti unako kêku iyúni'ikinopikenoé, itea pohúneti kahá'ati tetúkea ke'ínikoneyinu, motovâti itúkeovo énomone hekóponoe. ¹⁸ Haina ngoêti itúkeovo váhere viyúni'ikeokono. Únati nê'e, itea konókoti itúkeovo ponóvotike isoneûti, koane hainámaka pohúneti ambê xepákuke. ¹⁹ Itínoe íhae Ngalásea kutí ngíxone nje'éxaxapa, kuteâti koeku sêno koítóponeovo kotíveti enepo ipuhíko xe'éxa, énomopoikonemaka koéponeye eómbone ve'ókukenoé, ngaha'âti í'iyuse kóyeyea ne kixóvoku Kristu ya xikóyokenoe. ²⁰ Ehá'ani ámbeyea xepákuke kó'oyene motovâti enzá'ikea ngixoku enéngeopinone, vo'oku yara koeku kó'oyene, ako énja ne mani yunzó'inopinone.

Kixó'ekone éxetina pí'âti sêno, Ága yoko Sâra

²¹ Yakámokenonu, itínoe kahá'ati óvoheixea opékuke xunako Ponóvoti Kixovókuti yútoe Muíse. Ákoikopo yéxa koêku ne yutoxóvotiya? ²² Énomone ne yutoéti koyúhoti pí'ayea xe'éxa neko Ábraum, xe'éxa xoko Ága, enepone ákau yêno, koane xoko Sâra, koati yêno. ²³ Enepone ápeyaa xe'éxa xoko ákau yêno, koati

kuteâti koeku ápeyea uhá koeti po'ínuhiko kalivôno yara kúveu mêm. Itea enepone xe'exa Âbraum xoko koati yêno, ápeinoke vo'oku êno xoénae tumúneke ápeyea, koyúhoane Itukó'oviti ápeyeamo. ²⁴ Ápe koati kixó'ekinovike ra kixovókuti. Enepone pi'âti sêno, hane kixó'eko pi'âti kixovókuti ítukeino xâne ne Itukó'oviti. Enepone póhuti sêno yane pi'âti, mópoina Sinâi kixó'eko, yutóxovoku ne Ponóvoti Kixovókuti, enepone kutí kixoti xâne akaúti koeku óvoheixea opékuke xunáko. Énomone kixó'eko ne Ága. ²⁵ Koati kixo'êkoti mópoina Sinâi ya Ârabea neko sêno. Hanemaka kixó'eko pítivokona Njeruzálem kó'oyene, koánemaka ne xanéhiko ovâti. Koatíhiko kutí koeti kaúti koeku óvoheixea opékuke xunáko ne Ponóvoti Kixovókuti yútoe Muíse. ²⁶ Itea enepone iháxonetimaka Njeruzálem, pítivokona Itukó'oviti ovoti vanúkeke, ako akútea koeku kaúti. Énomone ne kutí kixone uti vêno, uti íteóvati xunáko ne Ponóvoti Kixovókuti yútoe Muíse. ²⁷ Yoko énomone kuteâtimaka koêku ne yutoéti ya emó'uke Itukó'oviti vo'ókuke, enepone koêti:

“Aéloke yokóvo, iti ákoti xe'éxa, iti ákotimaka koxé'exayeaku. Kéhanaka yemó'u elókeyea yokóvo, iti ákoti eópeaku ohone kalivôno. Vo'oku itínemo xu'inâ xe'éxaxapa, iti sêno sikhó kixonéti, yane sêno ko'ímati” kôe. *Izâiya 54.1*

²⁸ Itínoe mbo'ínu xoko Vúnae, koati itínoe xe'éxaxapa Itukó'oviti vo'ókuke neko koati yuhôti ákoti aukápapu ikéne, yuho Itukó'oviti ítúkeamo, kuteâti koeku xoko Izáki mekúke. ²⁹ Yoko kuteâti koeku ítúkeovo xé'a ákau yeno Âbraum ikoítoponoa kotíveti ne po'i xé'a Âbraum nóvo, enepone ápeinoke vo'ókuke xunáko ne Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti, koá'ikonemaka kó'oyene ne xâne ikó'inamaepo Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti ítúkeovo íkoítoponone kotíveti ne xâne kutí koeti akaúti opékuke xunáko ne kúxoti kixovókuti hó'e. ³⁰ Ná'ikopo kó'eye yuhó'inovi ne emo'u Itukó'oviti vo'ókuke? Hara kôe: “Konókoti kópuhikopeokono ne akaúti koánemaka xe'éxa, vo'oku ako námoepo ne xe'exa akaúti xoko há'a. Haina kuteâti kixóvoku ne po'i xe'exa ákoti itukapu akaúti, enepone apêti námoepo xoko há'a” kôe. ³¹ Neíxoaneikopo itínoe mbo'ínu xoko Vúnae, haina uti kutí koeti xe'exa akaúti, itea uti xe'exa ákoti itukapu akaúti, koeku víteova xunáko ne Ponóvoti Kixovókuti yútoe Muíse.

5

Poé'aku ne Ponóvoti Kixovókuti yútoe Muíse yane ítukeinovi Kristu

¹ Koítinovovike Kristu motovâti víteova nóvoheixea opékuke xunáko ne kúxoti kixovókuti hó'e xâne mekúke.

Kéxuna'ixapuikopo ikéneke Kristu. Hako yaukópovo yóvoheixi opékuke xunako kixovókuti kutí kixópitinoe akaúti.

² Ivévaka ra yûnzó, undi Poûlu: Enepo itikâ ne ahá'inopi xâne koyúhoti kónokea sirkunsidá ké'iyi motovâti koíteovopi Itukó'oviti, yane ákonemo itópoinopike ne ítukeinovi Kristu kuruhúke. ³ Aúngopamaka ngó'iyea: Uhá koeti xâne xepákuke itúkoti yuhó'inoa po'ínuhiko xâne koyúhoti kónokea sirkunsidá kó'iyea, konokoâtimaka ítúkea ne uhá koeti po'ínuhiko yutoéti ya Ponóvoti Kixovókuti yútoeke Muíse. ⁴ Itínoe oposíkoti ponópeovo nonékuke Itukó'oviti koeku itíki ne yutoéti ya Ponóvoti Kixovókuti yútoe Muíse, koati yahikúxopivoati ne Kristu koánemaka ne hána'iti seánakovi Itukó'oviti ya xoko Kristu. ⁵ Kene úti, hara itukóvo hána'iti kúxoixone úti véxone kóusokeovomo, énomone ne ponópeovo úti nonékuke Itukó'oviti vo'ókuke ne Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti xoko úti, koeku kúveovo uti Jesus. ⁶ Yusíkoti sirkunsidá kó'iyea xâne, áko'o ákoyea sirkunsidá ákoe, ako yuvâti. Ako itópoinovike nê'e ya ikéneke Kristu Jesus. Itea hara konokóvoxo, kúveovo uti Vúnae. Yoko enepone kaná'uti kúveova úti, iyúseo ya ákoyea omótovokoko vokóvo.

⁷ Nóvo, koati únati héki Jesus, kutí'ikopo itopópi ákoinoke opónovo héki ne kaná'uti kixovókuti hó'e úti? ⁸ Enepone ípokeovo iséneunoe, haina ukeâti xoko Itukó'oviti, enepone ihaxíkopiti héki Kristu. ⁹ Puyákapanapa yokóvo ra kixonéti koêti: “Enepone kalihú koeti kohiyákopeti, heú kíxoá kohíyakea ne xánena” kôe. ¹⁰ Itea ya ikéneke Vúnae, koati nguvovópitinoe kutí'iyeamo inzóneu ne iséneu yara koekútihiko. Itea enepone kopoé'akexoti iséneu, ákomo íteapa ne ipíhoponeokonomo, yusíkoti ítúkeovo payásoti áko'o ákoyea apáyaso.

¹¹ Kene úndi, itínoe mbo'ínu xoko Vúnae, eneponi akaná'u ngoyúhoyea xapa xâne kónokea sirkunsidá kó'iyeahiko, maní'ikopo apêti xâne ikoítapononuti kotíveti vo'ókuke? Eneponi akoéneye yûnzó mberekáxo Jesus yoko ivókinovovi ya kuruhúke, ákoní poe'aínonuti isóneu. ¹² Enepohikone koesáyu'ixopitinoe, koyúhoti kónokea sirkunsidá kó'iyea xâne motovâti ponópeovo nonékuke Itukó'oviti, ehá'ani ítúkeovo énomoponehiko koesáyu'ixopovo.

¹³ Kene itínoe mbo'ínu, iháxikinopike Itukó'oviti héki, kaha'aínopiti ítivoa ne yóvoheixi opékuke xunako kúxoti kixovókuti hé'e. Itea enepone ítivoa, hako pe'okôa ítúkeovo énomone kutí'inoke motovâti itíki koêkuti váhere úhepune miúyo yâha itíki, vo'oku ápeyeya oxene sasá'ipea úti ya hána'iti seánakovi Itukó'oviti. Ya koékuni ké'iyineye, konókoti yíxivo hivó'oxikoko vo'oku ákoyea omótovokoko yokóvo. ¹⁴ Vo'oku enepone póhuti páhoenokono úti vitúkea kousókoati uhá koêti neko po'ínuhiko

páhoenovi yútoe Muíse, harâ'a: "Hako motovâ yokóvo ne po'ínuhiko xâne. Kuteâti kixérovoku ákoyea kemáxatikapapu, énomonemaka íxeaneye ne po'ínuhiko xâne" kôe. ¹⁵ Itea enepo yakuteânœ kixóvoku hó'openohiko ixómoti aruxúkoko, koane ixómoti okopókoko, neíxapu mará'inamo yuké'exapakaka.

Kúxoti kixoku itúkeovo xâne koane inámapoti koépokú xoko Kristu

¹⁶ Hara ngxópinoe: Konókoti itúkeovo Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti exô kêku. Yane ákonemo itúkapu kúxoti kixévoku, enepone váhere yâha kíxivoa, pahukô xikóyokenœ. ¹⁷ Vo'oku koati pó'iti ne ahá'inovi Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti yane kúxoti vâha kíxeova úti enepo avô'o vainámapo. Koati okopókokoti ne pi'âti. Énomone tiú'ino itíki ne únatinoe koekúti mani yâha itíki. ¹⁸ Itea itukovo Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti exô kêku, yane ákone itúkapu opékuke xunako Ponóvoti Kixovókuti yútoe Muíse yóvoheixonœ.

¹⁹ Yoko koati iyúseoti koêku ne kúxoti kixóvoku xâne, enepone váhere âha kíxeova. Énomone ne ákoyea sayá'ikapeapa ne úhepune múyo vo'oku ixómoyea kaha'a sêno, koánemaka ikópiti'ikeovo itúkoti po'i váhere koekúti kuteâti ákoyea asása'i, yoko ákoyea sayá'ikapa isóneu koeku ixómoyea itúkovo énomone yónoheixo isóneu. ²⁰ Ina apémaka ne kúveovo sánduhiko, koane hókéxeokoko, púveokoko, koane okópeokoko. Ina keno'ókomaka ne ákoyea aúhepe isóneu xâne vo'oku ákoyea itápaneá unako koêku ne po'ínuhiko xâne, koane itúkeovo ipúhokovoti, yoko kahá'ayea kapáyasokeovo itúkeovo poéhayeane unatí koêku, koánemaka yumópeokoko, yoko haxákeovokoko. ²¹ Ina apémaka ne ixómoyea poé'ainoa isóneu ne po'ínuhiko xâne vo'oku íyokeovo itúkeovo, yóko'omaka ne kohíhiyea, koane yetorehí kó'iyea xapa ayuíti, yoko po'ínuhiko koekúti kuteâti. Vo'ókuke ra koekúti, hara ngxópinoe kó'oyene, kuteâtimaka yunzó'inopi yanekóyo: Enepone xâne koetíneye kixoku itúkeovo, ákomo yanapa natíxokuke Itukó'oviti vanúkeke.

²² Itea hara koe pôreu ne ovo'ó kó'iyevoti Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti: ákoyea omótovokoko vokóvo, yoko elókeyea vokóvo koane kasá'iyea vomíxone ákoti vakapákaka, yoko vitúkeovo xâne ákoti ímauvo. Ina apémaka ne vitúkeovo seánati yoko itípakovoti koane koxuná'ixovoti ákoti aukápapu ikéne. ²³ Ina keno'ókomaka vitúkeovo xâne itúpa'ikoti yoko véxeamaka sayá'ikopeovo úti. Koeku kó'iyeaneye kixoku vitúkeovo, ako apásika ápeyea yutoéti kuteâti yútoe Muíse, enepone Ponóvoti Kixovókuti, ipíkoviti vitúkea koekúti kuteâti. ²⁴ Enepone xâne kutípoti Kristu Jesus, kuríkopane ne kúxoti kixoku itúkeovo, enepone ixómoyea kaha'a itúkea váhere úhepune múyo vo'oku kahá'ayea sêno, yoko po'ínuhiko koekúti kuteâti. Kutí koe

ixupáxoati kuruhúke motovâti uké'epea xokóyoke, kuteâti koeku enepo ivokóvo ne xâne kuruhúxokonoti. ²⁵ Koeku vitúkeovo xâne óvoku Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti, konókoti itúkeovo énomonemaka exô koeku úti ya uhá koeti vitúkovo. ²⁶ Hako vitukovo xâne ihayú'ikopovoti. Hákomaka vimaíko po'ínuhiko xâne. Koane hákomaka poe'aíno visóneu koêkuti xâne vo'oku víyokeova ítukevo.

6

Konókoti huvó'oxekoko úti koukoponeovo úti ikéneke Vúnae

¹ Itínoe mbo'ínu xoko Vúnae, enepo áva po'ínu úti íkoroé váhere kixovókuti, yéxaka kónokea ponópeovo koane aúkopeovo únatike, itínoe koxuná'ixovoti ikéneke Kristu. Itea itupa'ii íxea ákoti kepayásakinapa, koane yokóhiyanavo vo'oku mani motovâti itúkeovo íti íkorókovomaka váhereke enepomo hixepákana. ² Hivá'axakaka yane tiú'iti koekúti simópitinoe. Yane keusókoatinemo ne Ponóvoti Kixovókuti páhoenovi Kristu vitúkea. ³ Vo'oku enepone xâne xepákukenoe ikútixapovoti koati teyonéti itea ako akána'u itúkeova, koati aupú'ikopovoti. ⁴ Póhutihiko úti, konókoti komómopea uti vítuke, noíxoti uti unátiyea, áko'o ákoyea aúnati. Itukápuxo únati, motóva elókeyea vokóvo vo'ókuke, ákoti vokonókoa komómoyea uti anú'ukea unako koeku ítuke po'íhiko xâne. ⁵ Vo'oku póhutihiko úti, anéye hó'exeovike Itukó'oviti, enepone kutí koeti íkoinoxeovike, nókone úti vitúkea.

⁶ Enepeone xâne ihíkaxokonoti emo'u Itukó'oviti, konókoti huvó'oxea ihíkaxoati ya nókoneke, haxakínoati ne únatinoe koekúti ítukevo. ⁷ Hako yaupú'ikopovo yarâ'a: Ako itoâti aúpu'ikea ne Itukó'oviti. Itukovo itúkoti váhere ne xâne, váheremakamo ne námoepo xoko Itukó'oviti. Itukovo únati ne ítuke, únatimakamo ne námoepo, kuteâtímaka koeku xoko xâne nôti. Enepeone ake nonéti nóne, énomone exôa kó'iyevoku ehópo. ⁸ Enepeone xâne yuixóvoti ítúkea ahápinovo, yoko váhere áha kíxeova, hanemo itukóvo námoepo hunókokuke, évokopeovomo. Itea koeku yuíxeova xâne ítúkea ahá'inoá Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti, porexoâtimo Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti ne inámapoti apéyeati ákotinemo hunókoku xoko Itukó'oviti. ⁹ Hako vimáxovo vitúkea únati, vo'oku simapúne kaxéna, enepo hákoti imaxovó kixôa úti, apêtimo únati námoepo úti. ¹⁰ Ya koêkuiko ápeyea kaxéna motó'iyevokaku vitúkea únati, yusikóneikopo vitúkinoá únati ne uhá koeti xâne, ínapoxo ne po'ínu úti kutípoti Jesus kuteâti úti.

Ikopóvati Poûlu ne íhae Ngalásea

¹¹ Yokómomanoe pu'íko ra létara yara yúndoe, vo'oku ítúkeovo koati yutoe vô'um râ'a. ¹² Koati xâne kahá'atihiko

úhepeyea isóneunoa po'ínuhiko, énomone koyuhó'inopinoe kénoki sirkunsidá ké'iyi. Koáhati puvoti íkoitoponeokonomo kotíveti kuteâti mani kúxone eneponi okoyúhoahiko xapa xâne itúkeovo pohúneti ítukeinovi Jesus ya kuruhúke koitóvo xâne ya pahúnevo. ¹³Vo'oku muhíkova neko xâne sirkunsidá koêti, ako itúka ne po'ínuhiko páhoenoa Ponóvoti Kixovókuti yútoe Muíse itúkea. Poéhane kahá'ainopinoe sirkunsidá ké'iyi motovâti kahána'ikeokono koeku éxokea po'ínuhiko xâne ítíkivo íhikau itikoâti ne ahá'inopi. ¹⁴Kene ûndi, ákomo ápahuina koekúti ngahána'ikinokonoke ákoti itukapu vo'oku ivókinovovi Vúnae Jesus Kristu ya kuruhúke. Koati vo'oku ivókinovovi, ákoino íyoevom yara kúveu mêum. Kutí koe uké'etine ne úhe'ene mêum njokóyoke epó'oxo kutí koémaka angó'oti nonékuke. ¹⁵Yoko haina sirkunsidá kó'iyea ne xâne, áko'o ákoyea sirkunsidá ákoe itukóvo ne hána'iti koekúti, itea hara konokóvoxo, vinámapea xoko Itukó'oviti. ¹⁶Uhá koeti xâne hokoâti râ'a, itúkapu úhepetike isoneûti íhae xoko Itukó'oviti, koane hána'itike seánakoa Vúnae óvoheixo. Itúkapu énomonemaka óvoheixo ne uhá koeti xanena Itukó'oviti, enepone koati kaná'uti amósenopono Ábraum.

¹⁷Ukeâti kó'oyene, koati iyúseoti koêku ra kixovókuti. Ákoneikopo okónokovo po'í yûnzo, vo'oku anéye muyónguke hoénaxovope indúkeovo ovoxe Jesus, enepone ike ókinenu íngoitoponeokono kotíveti vo'oku ngoyúhoyea emó'u.

¹⁸Ítínoe mbo'ínu xoko Vúnae, itúkapu hána'itike seánakopi Vúnae Jesus Kristu yóvoheixo. Énomone ákoeneye.

Hunókokune.

ÉFEZIU

Yútoe Poûlu páhoe xapa kutípoti Jesus íhae Éfezu

Enepora yútoe Poûlu, hara yóno xapa kutípoti Kristu ya pitivóko iháxoneti Éfezu. Anú'uko pi'âti xoénae óvoheixea Poûlu yaneko pitivóko íhikaxea emo'u Itukó'oviti. Hara óvo koyuhoâti xoko Átu 19.10. Yane avo áxu'ikene xoénae ikénepo, yutóxo Poûlu ra koyuhópeti. Yoko ika'ákovokutike óvo ne Poûlu ya po'íke pitivóko yaneko yutoxôa. Enepohikone xâne íhae Éfezu, haina jûdeu. Ákomaka éxahiko ne koati kaná'uti Itukó'oviti yanekôyoke. Yane yútoena Poûlu, éxokoa ne hána'iti isóneu Itukó'oviti ho'úxoreamo ne uhá koeti ovóxe ovoti vanúkeke, koánemaka ya poké'eke yaneko káxe hoénaxone ho'úxopeakumo.

Yane inúxoti mopo'âti kápitulu, koûrapu'ikoa Poûlu koêku ne hokópoti Jesus itúkeovo póhutipone xoko Vúnae, jûdeuhiko koánemaka po'ínuhiko ákoti itukapu jûdeu. Koáhati póhutipone nonékuke Itukó'oviti ákotine haxakeâpukoko, vo'oku ítuke Jesus kuruhúke, koánemaka vo'oku ovo'ó kó'iyea ne Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti.

Ya kapitulu 4 yonoti kapitulu 6, koyúhoa Poûlu koêku ne inámati koépoku xâne kutípoti Jesus koeku itúkeovo Jesus kotútihiko. Enepone kalivónohiko, koyúhoinoa Poûlu kónokea kutípea há'a yoko êno. Kene hóyeno yoko yêno, éxokoa kónokea ákoyea omótovokoko okóvo. Kene ahinoêtihiko hokoti Jesus, pahúkoa kutípeahiko pátarauxa, koane pónea kixoku ko'ítukeyea. Yoko aínovonemaka nókone ûti véxea yara ihíkavoti, koane nokone uti vitúkea koeku hókea uti Jesus.

¹ Yundóxinopinoo, undi Poûlu. Undi ápostulu, páhoe Jesus Kristu koyúhoyea emó'u xapa xâne, kuteâtimaka ahá'inonu Itukó'oviti indúkea. Yúnzoikopi, itínoe kasása'iupo Itukó'oviti ya pítivokona Éfezu, itínoe koati kuvóvoti Kristu Jesus. ² Itúkapu hána'itike seánakopi Itukó'oviti, Há'a ûti, yoko Vúnae Jesus Kristu yóvoheixonoe, koane úhепetike isoneûti ukeâti xokóyoke.

Unako koeku ûti ikéneke Itukó'oviti vo'oku ítukeinovi Kristu

³ Viháyu'ikaikopo Itukó'oviti, Há'a koane Únaemaka Vúnae Jesus Kristu, enepone porexó'oviti uhá koeti kó'iyevoku únatinoo koekúti ukeâti vanúkeke xoko Kristu, enepone uhá koeti nókone ûti vukóponea ikéneke. ⁴ Tumúneke ápeyea ra mêm, noívokoxovine Itukó'oviti vitúkeovomo sasá'iti nonékuke koeku kutípea uti Kristu, koane vitúkeovomakamo ákoti ovó'oviku kopití'iti. Koane vo'oku ákoyea omótovovi

okóvo, ⁵ noívokoxovine yanekôyoke yane koati únati ahá'inovi, kaha'aínoviti vitúkeovomo koati xe'éxapone vo'oku kixó'ovikumo Jesus Kristu. ⁶ Énomone koéneye, maka iyúseane itúkeovo koati motokeâti iháyu'ikeokono ne hána'iti seánakovi, enepone kixó'oviku ya xoko Xe'éxa ákoti omotóva okóvo Itukó'oviti, enepone hána'itimaka íparaxeovike ákoti ésa'í. ⁷ Koatímaka ya xoko Xe'éxa víteova ne pahúnevo úti yaneko ovokínovovi itína kuruhúke, kotuyôpinoviti pahúnevo úti. Yoko eneponeko hána'iko ítukeinovi Kristu, hane koéneye hána'iti seánakovi Itukó'oviti, enepone êno yupihóvoti unáko ⁸ ákoti iyuhíxinavea Itukó'oviti ya hána'iti kó'exoneyea yoko ponóvoko isóneu. ⁹ Kó'oyene, kouhupu'ikinoveane Itukó'oviti neko hána'iti isóneu ákoti exákana mekúke, kuteâti áha itúkea ya unátikoke isóneunovi, enepone kixó'oviku ya xoko Kristu. ¹⁰ Enepone hána'iti isóneu ákoti exákana nóvo, énomone koeku Kristu itúkeovo tuti uhá koeti apêti ya vanúke koane yara poké'e. Yoko kousókovotimo simapúne ne kaxénaxeake Itukó'oviti.

¹¹ Koatímaka ya xoko Kristu vitúkopinovo xâne yónoku ne êno únatinoe koekúti ukeâti xoko Itukó'oviti. Yoko ukeátinekene tumúneke ápeyea ra mêum, kousokoane Itukó'oviti ne isóneu kó'iyeanemoye, kuteâti koeku ahá'inoa kó'iyea, vo'oku koati énomone kousóko uhá koeti koekúti kuteâti koeku isóneunoa koane áha kó'iyea. ¹² Kixínoakeneye Itukó'oviti motovâti itúkeovo vo'oku úti, uti inúxoti ápe kúxone xoko Kristu, iyúseyea itúkeovo koati êno hána'iti ihayú'iuti ne Itukó'oviti, koati motokeâti kahána'ikeokono íha.

¹³ Yoko koati vo'ókumaka Kristu poréxinopinoe Itukó'oviti Sasá'iti Omíxone, hoénaxovope itíkivo koítovone, kuteâtimaka koeku yuho Itukó'oviti nóvo poréxeoveamo. Énomone koéneye pónepi Itukó'oviti yaneko kémiku ne kaná'uti kixovókuti íhae xokóyoke koyuhóvone xepákuke, enepone inámati ihíkavoti omínovike Jesus, kutí'inoke itívoati ne pehúnevo yaneko kitipoânenoe. ¹⁴ Enepone ápeyea Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti xoko úti, koati turíne ápeyea xoko úti ne po'ínuhiko únatinoe koekúti kounaenoví Itukó'oviti. Yoko énomonemaka véxinoa kousokeamo Itukó'oviti ne po'ínuhiko yúho itúkinoveamo yaneko káxe, iseápavine xokóyoke, uti xanéna, kutí'inokemakamo iyúseoti itúkeovo koati êno hána'iti ihayú'iuti ne Itukó'oviti, koati motokeâti kahána'ikeokono íha.

Epemínoa Poûlu ne íhae Éfezu ya orásaum

¹⁵ Koeku kó'iyeaneye, enepo eyengóxo kixoku koeku kívivonoe Vúnae Jesus, koane ákoyea omótova yokóvo ne uhá koeti po'ínuhiko kasása'iupo Itukó'oviti, ¹⁶ ako ánga íngoroixeovo xoko Itukó'oviti ve'ókukeno. Kóyekune émbeminopi xoko Itukó'oviti ya orásaum. ¹⁷ Enepone Itukó'oviti, Únae ne

Vúnae Jesus Kristu, enepone Ha'a ûti yupihóvoti itúkeovo hána'iti ihayú'iuti, émbemoa poréxeopinoe isoneûti ukeâti ya xokóyoke. Émbemoamaka poréxeopinoemo ínixi inámati koekúti, nékone yéxi koeku héki, kutí'inoke keukóponovoti yéxi Itukó'oviti. ¹⁸ Koane émbemoamaka míhe'okea iséneu, motovâti yéxi koêku ne hána'iti kúxoixone ûti xokóyoke, enepone véxone kousokeovomo, kutí'inokemaka ihaxíkopiti héki. Émbemoamaka éxokeopinoe itúkeovo koati yupihóvoti unáko neko kounaeno kasása'iupohiko, ¹⁹ koane émbemoamaka éxokeopinoe koêku ne xunáko, itúkeovo koati êno hána'iti xunakóti veínovike huvó'oxeovi, uti kutipoâti. ²⁰ Enepone êno hána'iti xunáko, énomonemaka veínoa Itukó'oviti yanekôyo yaneko koexépukopo Kristu ukópea xapa ivokóvoti, enepo kavátakopamaka ya éxopeke vanúkeke xoko ivátakoku koati hána'iti kapáyasokone. ²¹ Hanekóxonono payásoyea oukeke uhá koeti koati payásoti pahúkoti vanúkeke yoko po'ínuhiko tutíye ákoti inixákana, koêkuti pahúkoku vanúkeke áko'o híyeu vanúke, koánemaka oukeke uhá koeti xâne apêti xunáko pahúkea, koêkuti kó'iyevoku, yoko oukekemaka uhá koeti nâtihiko, koane oukeke uhá koeti po'i ihâe, iha xâne koati hána'iti teyonéti yara koeku kó'oyene koeku ápeyeako ra kúveu mêum, koánemakamo ikénepoke. ²² Poréxopamaka Itukó'oviti itúkeovo énomone exêa koêku ne uhá koeti koekúti. Énomonemaka poréxo itúkeovo tuti uhá koeti kutipoâti, enepohikone ho'uxínovati ne ítuke, koeku poéhayeane itukóvo únae ne uhá koeti koekúti. ²³ Yoko enepohikone kutipoâti, ho'uxínovati ne ítuke, koati póhutipone ikéneke kutí koeti muyôti koeku itúkeovo Kristu kotúti. Yoko uhá kíxoá kousokinao Kristu ne nókonehiko, vo'oku koati énomone kousókinao nókone ne uhá koeti koêkuti apêti.

2

Inámapoti kixoku vitúkeovo, uti koítovone Kristu.

¹ Poréxopinoe inámapoti apéyeati ne Itukó'oviti yaneko itikóvoiko kutí koeti xâne ivokóvoti nonékuke vo'oku váhere ítike yoko pehúnevo yanekôyoke. ² Koati pahunévotesike yóvoheixonoe nóvo, kuteâti po'ínuhiko xâne yara kúveu mêum ákoti háka Itukó'oviti, itíkotinoemaka nóvo ahá'inopi ne natina ndémoniuhiko ya híyeu vanúke, enepone éxotimaka koeku xanéhiko kó'oyene ákoti háka Itukó'oviti. ³ Yoko koati vóvoheixokunemaka yanekôyoke, uhá koeti ûti, vitúkoti koêkuti vâha vitúkea, uti xâne pahúkóvoti, vitúkotimaka koêkuti pahúkóvoti visóneu, vâha vitúkea. Vo'ókuke ne kixóvoku ûti, mani motokeâti pahúkopeokono ûti ipihóponovokutike, kuteâti koeku uhá koeti po'ínuhiko xâne. ⁴ Itea koati hána'iti ne seánakovi Itukó'oviti vo'oku yupíheovo ákoyea omótovovi

okóvo. ⁵ Ya koêkuiko vitúkeovo kutí koeti ivokóvoti nonékuke, vo'oku váhere kixoku vitúkeovo, poréxopovi inámapoti apéyeati, kuteâtimaka kixoaku koéxepukopea ne Kristu ukópea xapa ivokóvoti. Koati vo'ókuke ne hána'iti seánakovi Itukó'oviti kutí'inoke itívoati ne pehúnevo. ⁶ Kuteâtimaka kixoaku Itukó'oviti koéxepukopea ne Kristu ukópea xapa ivokóvoti, énomonemaka kixó'ovineye, koane kávatakopovimaka natíxokuke vanúkeke koeku poéhapeane úti xoko Kristu Jesus. ⁷ Kixínovikeneye Itukó'oviti, maka iyúseane ya natíxokuke vanúkeke káxehiko keno'ókoti, itúkeovo koati êno hána'iti ihayú'iuti ne seánakovi, ákoti kuteâti, vo'ókuke neko únati kixó'oviku ya xoko Kristu Jesus. ⁸ Koati vo'ókuke ne hána'iti seánako Itukó'oviti kutí'inoke itívoati ne pehúnevo koeku kívivo Kristu. Yoko haina xikóyokenoe úkea ne ítivoa, itea koati pónepike Itukó'oviti. ⁹ Hainámaka vo'oku ítone itúkea ne xâne, ínapo áva ihayú'ikopovoti vo'oku itóponea ya xunákoke. ¹⁰ Koáhati uti ikó'inamaepo Itukó'oviti vo'oku kixó'oviku Kristu Jesus, motovâti ápeyea únati kixoku vitúkeovo, kuteâti isóneunovi Itukó'oviti tumúneke vápeyea, enepone ahá'inovi vitúkea kó'oyene.

Poéhapoane ya xoko Kristu ne jûdeu koánemaka po'ínuhiko xâne

¹¹ Énomone ngxínopinoo: Puyákapanapa yokóvo ne kêkunoe nóvo, itínoe xâne ákoti itukapu jûdeu, itínoe iháxoneti ákoti asasá'i vo'oku ákoyea sirkunsidá yákoenoe. Koati ihaxeopike jûdeuhiko nê'e, enepohikone áhati ihaxopeovohiko sirkunsidá koêti. Itea enepone sirkunsidá kó'iyeahiko, pohu muyókuke óvo, kixovókuti itukevo xâne yara poké'e. ¹² Koati itínoe xâne ákoti êxa Kristu nóvo. Pé'itinoe yane xanena Itukó'oviti, enepohikone íhae Izarâe. Haina itínoe kixo Itukó'oviti mekúke yaneko koyuhó'ino íhae Izarâe itúkeamo xanéna koane kousokinoamo neko únati koekúti yuhó'inoa itúkeamo. Hainámaka apêti kixoixonenoe xoko Itukó'oviti nóvo. Koáhati ávoti yexânoe Itukó'oviti yanekôyoke.

¹³ Itea kó'oyene vo'oku itukeinovi Kristu Jesus, yahí'okopovone Itukó'oviti vo'oku itina Kristu ovokóvoti ya kuruhúke, itínoe ákoti malí'ákapu Itukó'oviti nóvo. ¹⁴ Koati vo'oku Kristu kutí'inoke unatípinokokoti visóneu, itínoe ákoti itukapu jûdeu koánemaka uti jûdeu. Énomone kutí'ino póhutipone jûdeu yoko po'ínuhiko xâne ákoti itukápa vo'oku uké'exopeane Kristu ne púveokoko, enepone kutí koeti ípi haxakoâti ne jûdeuhiko koane po'ínuhiko xâne ákoti itukapu jûdeu. ¹⁵ Enepone Ponóvoti Kixovókuti yútoe Muíse, koáne ne ênoti páhoenovi vitúkea, ákone xunáko voukeke vo'oku uké'exopinovea Jesus yaneko namukópo koxé'uke ésa'i pahúnevo úti ya kuruhúke. Yane ituko inámati koekúti koeku poéhapeane xokóyoke ne

xanéhiko haxá koyeôkokoti nóvo, enepone jûdeuhiko yoko xâne ákoti itukápa, kutí'inoke uhépépotine isóneunokoko. ¹⁶ Ahí'okopanehikomaka Itukó'oviti ya póhutipoke koxe'úti ne pi'áti kó'iyevoku xâne, enepone jûdeuhiko koane po'ínuhiko xâne ákoti itukápa. Koati vo'ókuke ítuke Jesus ya kuruhúke kutí'inoke uke'éxopinoati púveokoko. ¹⁷ Simoné'e ne Kristu yara kúveu mêum, omino uhá koeti xâne inámati ihíkavoti porexoâti úhepeko isóneu ikéneke Itukó'oviti. Omínopea, ítínoe ákoti itukapu jûdeu ákoti malíka Itukó'oviti nóvo, koane omínoamaka ne jûdeuhiko ákoti ahíka Itukó'oviti. ¹⁸ Koati vo'oku ítukeinovi Kristu motó'iyeva símea nonékuke Itukó'oviti, Ha'a úti, ne jûdeu, koánemaka ne po'ínuhiko xâne ákoti itukápa, koeku poéhayea ne ovo'ó koe'éviti, enepone Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti. ¹⁹ Koeku kó'iyeaneye, hainá'ikonoe iti pó'iti ya xanena Itukó'oviti. Hainámaka kutí keti xâne yonóheoti ákoti poké'exa yonópoku. Itíponenoe yonópoti vanúkeke kuteâtimaka ne po'ínuhiko kasása'iupo Itukó'oviti. Itíponenoe xanena Itukó'oviti kopo'ínukokoti. ²⁰ Itínoemaka kutí koeti péti koéxepoe Itukó'oviti. Kene poéheve ne koexépoeti, énomone neko nduse koeti íhikau Kristu, koánemaka ne po'ínuhiko porófeta, páhoe Itukó'oviti koyúhoyea emó'u. Kene koati turíxeovoku uhá koêti, kuteâti koeku koati inúxoti mopôti turíxeokonoke péti, énomone ne Kristu Jesus. ²¹ Énomonemaka porexó'ovi koukoponeovo úti ikéneke, kuteâti koeku ukóponea péti koexépoeti. Yoko póhutihiko úti, uti kutí koeti tíxuluya, ainóvoti koati tokopóvoti ókoku, kutí'inoke vukopónoti vitúkeovo koati sasá'iti óvoku Itukó'oviti, koati haxakínovotimaka Itukó'oviti. ²² Yoko ya koeku héki Kristu, yanêkomakaya, xané kixeti uhá koeti po'ínuhiko kutipoâti yane itukéti koéxepoe, motovâti itíkivonoe óvoku Itukó'oviti koeku ovo'ó kó'iyevovi ne Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti.

3

Ítuke Poûlu ya xapa xâne ákoti itukapu jûdeu

¹ Koeku kó'iyeaneye, émbeminopinoe Itukó'oviti, undi Poûlu, undímaka iká'aeti vo'oku ngoyúhoyea emo'u Kristu Jesus xepákuke, ítínoe ákoti itukapu jûdeu. ² Yoko énjaoya yéxinoe poréxeonoa Itukó'oviti ngoyúhoyea xepákuke ne hána'iti seánakovi. ³ Koati vo'oku kouhupu'ikinonoa Itukó'oviti énjinoake koêku ne ihíkavoti âvoti exákana mekúke, enepone ngoyúhoinopikemaka yane pihotíne yúndoe. ⁴ Yoko enepo yihaíkanenoe, yexoâtimo poréxeonoa Itukó'oviti énjea ne koekúti âvoti exákana nóvo, enepone kouhápu'ikovotine kó'oyene xoko Kristu. ⁵ Mekúke tumúneke ra káxehiko símokune úti, ako paréxakana xanéhiko yara kúveu mêum éxea koêku, itea kó'oyene kouhupu'ikinoane Itukó'oviti neko sasá'iti ápostulu,

enepohikoneko inúxoti iháxiu Kristu hókea, páhoemaka koyúhoyea emó'u xapa xâne. Kouúhapu'ikinoamaka Itukó'oviti ne po'ínuhiko ovóxe koyuhó'iyeyati emó'u, evékinoatihiko xoko Sasá'iti Omíxone. ⁶ Enepone ákoti exákana nóvo, kouúhapu'ikinoakenehiko Itukó'oviti neko ovóxe, énomone itúkeovo itínoe ákoti itukapu júdeu namukópomakamo unako kíxoaku Itukó'oviti ne júdeuhiko, kuteâti kixínoake Itukó'oviti itúkeamo mekúke. Koane kouúhapu'ikinoamaka itúkeovo he'uxópovoti ya póhutike koxe'úti, itínoe ákoti itukapu júdeu xané kixeâti ne júdeuhiko, koeku itúkeovo Kristu ketútinoe, koane itúkeovo xepákukeno yonómaka neko koati yuhôti ákoti aukápapu ikéne. Énomone neko yuhó'inoa Itukó'oviti ne xanéna mekúke koêku ne únati kíxoakumo, enepone kousexinovike vo'oku ítukeinovi Kristu Jesus, kémonenoe yane inámati ihíkavoti omínovike.

⁷ Yoko koati énomone ngoyúho xapa xâne ne inámati ihíkavoti, kuteâti isóneunonu Itukó'oviti indúkea. Koati ímbara xokóyoke ya hána'iti seánakonu, índone indúkea vo'ókuke ne hána'iti xunako Itukó'oviti ko'ítuketi njokóyoke. ⁸ Úndi kixóneye Itukó'oviti, undi yupihóvoti ákoyea omótokea kíxeokononeye ya uhá koeti po'ínuhiko kasása'iupo. Ikó'iparaxonoa Itukó'oviti ngoyúhoyea xapa xâne ákoti itukapu júdeu ne inámati ihíkavoti koyuhoâti koêku ne Kristu, koáne ne êno hána'iti itípanevo yoko seánavoki ákoti itoâti kayúmakea koêku. ⁹ Poréxonumaka Itukó'oviti ngoúhapu'ikea xapa xâne, koêku ne hána'iti ihíkavoti íhae xokóyoke ákoti exákana mekúke, enepone uná koyêti ya isóneuke Itukó'oviti ukeátinekene. Yoko koati énomone pahúkôa ápeyeya ne uhá koeti koekúti. ¹⁰ Poréxonu ngoúhapu'ikea ra kixovókuti kó'oyene, maka iyúseane hána'iko ne kó'exoneyea Itukó'oviti ya uhá koeti kixoku ko'ítukeyeya xapákuke ne kutípotihiko Kristu, enepone uhá koeti ho'uxínovoti ítuke. Koati kaha'âti Itukó'oviti iyúseyea xapa uhá koeti payásotihiko pahúkoti vanúkeke, koánemaka xapa po'ínuhiko tutíye ákoti inixákana, koêkuti pahúkoku vanúkeke, áko'o híyeu vanúke. ¹¹ Yoko énomonemaka itukóvo isóneunoa Itukó'oviti ukeátinekene tumúneke ápeyeya ra mêum. Enepone isóneu, kousokoane Itukó'oviti xoko Vúnae Kristu Jesus, ¹² poéhane itukóvo motó'inovake yúho'ixea úti Itukó'oviti ákoti píkone úti, vexoâti yumópeovimo. Yoko kó'inokeneye vo'oku kúveova úti. ¹³ Énomone ngixínopinoe ákoyea kemúya'ika iséneu yane ngoítóponeovo kotíveti koeku omínombinoe emo'u Vúnae. Koati énomone kutí'inoke motovâti elókeyea yokóvo, vo'oku yéxinenoe ne emo'u Itukó'oviti, enepone omínombike.

Po'i orásauna Poúlu epemínoti íhae Éfezu

¹⁴ Énomone imbúyukexino nonékuke Ha'a ûti îhae vanúke. ¹⁵ Yoko anêko îha xoko uhá koeti xe'éxapone, koêkuti óvohikoku, itukapu vanúkeke, áko'o poké'eke. ¹⁶ Émbemo Itukó'oviti vo'oku itúkeovo êno hána'iti ihayú'iuti ákoti hunókoku itípanevo, évekinopinoe xunakóti ya xoko Sasá'iti Omíxone, motovâti itúkeovo koati xúnati ne iséneu ikéneke. ¹⁷ Yane motovâtimaka ovo'ó kó'iyepinoe Kristu koeku kívivoa, kutí'inoke kexuhévekotonotimo koane títiu keyêtinoemo ya hána'itike ákoyea omótovovi okóvo Kristu. ¹⁸ Yane yexoâtimo, kuteâti koeku uhá koeti po'ínuhiko kasása'iupo Itukó'oviti, itúkeovo koati yupihóvoti hána'iko ne ákoyea omótovovi okóvo Kristu, koane ákoyea hunókoku nê'e, kuteâti koekúti ákoti itoâti íhixea vakúko, eyékea, hána'iko yoko upénoko. ¹⁹ Koane yeopâtimo hána'iko ne ákoyea omótovovi okóvo Kristu, itúkeovo yupihóvoti anú'ukea ítone isóneu xâne éxea koêku, kutí'inokemo uha-uhá koetímo ipúhikea ya xikóyokenoe ne hána'iti itípanevo Itukó'oviti.

²⁰ Koati motovâti itúkea Itukó'oviti koekúti hiko yupihóvoti anú'ukea uhá koeti maní vépemoake, koane uhá koeti koêkuti vâha, muhíkova ne isoneú kíxoneiko ûti. Yoko kó'inokeneye vo'ókuke ne hána'iti xunáko kó'ítuketi xoko ûti. ²¹ Itúkapuikopo énomone ihayú'ikakana vo'ókuke uhá koêti ne kutípotihiko Jesus ho'uxínovati ne ítuke, koánemaka vo'oku Jesus Kristu. Ákoeneye ya uhá koeti káxehiko ápeyeakumo xanéhiko yara kúveu mêum, koane ikénepoke, ákoti hunókoku. Énomoneoxo ákoeneye.

4

Póhutipone ne uhá koeti kuvóvoti Kristu

¹ Vo'oku kó'iyeaneye, hara injíko'okopinoe, undi iká'aeti vo'oku ngoyúhoyea emo'u Vúnae: Konókoti yéxi yómivo nonékuke Itukó'oviti kuteâti motókeyea kó'iyea ne kasása'iupo Itukó'oviti, kuteâtimaka ahá'inopi Itukó'oviti ihaxíkopi héki. ² Itíkapunoe xâne ákoti kapayásakinapukoko, koane itúpa'ikoti, yoko ákoti ímauvo. Konókotimaka yéxi íti uhá koeti kixóvoku po'ínuhiko ûti ákoti imeíkinapa, koêkumaka ákoyea omótovokoko yokóvo. ³ Kéxuna'ixapumaka yíxivo ákoyea héxakexipukoko, koane itíkivo póhutipone ikéneke Kristu, kuteâti poréxoake Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti kó'iyea ne xâne ikéneke Vúnae. Énomone yákoeneye, koêkumaka itúkeovo úhepetike isoneûti yóvoheixonoe, ákoinoke ópoe'ainokoko iséneu. ⁴ Vo'oku uti póhutipone kuteâti koeku koxe'úti, koeku itúkeovo Kristu kotúti ûti. Poéhaxomaka ne Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti ovo'ó koe'éviti. Poéhaxomaka ne kúxoixone ûti ikéneke Vúnae, véxone kóusokeovomo, kuteâtimaka ahá'inopi Itukó'oviti, kutí'inoke ihaxíkopiti héki. ⁵ Poéhaxomaka ne Vúnae koáne ne koati

kaná'uti kúveova ûti. Poéhaxomaka ne koati kaná'uti sasá'ipeane ûti, kutí'inoke vahíkovoti ya iháke. ⁶ Poéhaxomaka ne Itukó'oviti, Ha'a uhá koeti ûti, enepone éxoti koeku uhá koeti ûti, enepone ko'ítuketimaka xoko uhá koeti ûti, koane ovo'ó koâti ne uhá koeti hokoâti.

⁷ Yoko póhutihiko ûti, anéye seánakovi Vúnae, véxone vitúkea ítukeke, kuteâti isóneunovi Kristu ikó'iparaxeovi, póhutihiko ûti.

⁸ Yoko énomone kó'ino ya emó'uke Itukó'oviti:

“Yaneko pihopóne Kristu vanúkeke, koítovo xanéhiko iká'ae Satánae nóvo, koane ikó'iparakexoamaka” kôe. *Sâramu*
68.18

⁹ Kutí'ikopomea kixó'eko ne “pihopóne vanúkeke” koêti? Ako po'i kíxone ákoti itukapu evéseke inúxotike ukeâti vanúke tukú koeti poké'eke. ¹⁰ Enepone evesékoti, énomoponemaka pihopô yâkonoye vanúkeke ítúkeovo payásoti oukeke uhá koêti, motovâtimaka ítúkeovo énomone kousóko ahá'ino Itukó'oviti ne uhá koeti koekúti. ¹¹ Koati énomonemaka porexôa éxone ítúke ne póhutihiko xâne ítukeke. Hane porexo po'ínuhiko ítúkeovo ápostulu, enepohikone inúxoti páhoe xapa xâne koyúhoyea kaná'uko ne noíxone xokóyoke. Ina apémaka xâne ikó'iparaxoake koyúhoyea xapa xâne ihíkavoti kouhupu'ikinoake Itukó'oviti. Ina apémaka po'ínuhiko xâne ko'ipârati koyúhoyea xapa xâne kixoku íteovo ya pahúnevo. Ina apémaka po'i xâne ko'ipârati ítúkeovo inuxínoti ítuke Itukó'oviti. Kene po'ínuhiko, íhikaxea emo'u Itukó'oviti ko'ipara. ¹² Kixínoakeneye Itukó'oviti maka kaúsakinane nókone ne kasása'iupo, porexoâti ukóponea ikéneke koane ítúkeamaka ítukexeake motovâti kóxuna'ixeovo ikéneke. Yoko aínovone póhutipone kuteâti koeku koxe'ûti, koeku ítúkeovo Kristu kotútihiko. ¹³ Ehanemo vitapána vitúkeovoxo póhutipone vo'oku kúveovo uti Vúnae, koane vo'oku véxeaxo ne Xe'exa Itukó'oviti, koane vitopónotimakamo vitúkeovo úsotine ikéneke Kristu ákotine ovó'oviku, ákotinemaka konokínovoviti, kuteâtimaka koeku usokó kó'iyea ítípanevo Kristu, koane ákoyea ápahuina koekúti konokínovati. ¹⁴ Yane ákonemo vakútea kalivôno ákoti axûna isóneu. Ákonemakamo vakútea koekúti ákoti ináko, ómone ihunóvoti, kuteâti koeku xâne hokohí kixoti koêkúti kó'iyevokoku ihíkavoti vekeâti xapákuke. Énomone ne ihíkavoti ukeâti éxeako xâne ahúkoti ya aúpu'ikea po'ínuhiko, yoko ahúkotimaka ya iyónea pahunévotike ne xanéhiko koésayu'iu, ákotihiko iyuseína koésayu'ixeokono. ¹⁵ Itea koeku hókea ûti ne kaná'uti kixovókuti íhae xoko Itukó'oviti, koane ákoyea omótovokoko vokóvo, kaúkapanapumaka ûti ya uhá koeti kixoku vitúkeovo, motovâti kutí'iyea uti kixóvoku Kristu, enepone tuti ûti. ¹⁶ Koati énomone porexó'ovi koukoponeovo ûti ikéneke, uhá koeti uti kutipoâti, uti kutí koeti muyo Kristu koeku ítúkeovo énomone kotúti ûti. Yoko enepone koxe'u

ûti, ápe itúkovo ke ne póhutihiko iháxakexoku koane ekéyokoku yoko kûso, vékoku xunáko, kuti'inoke ehevókovoti koane únati ko'ítukeyea, kuti'inokemaka payá'iti koane ukopónoti. Yoko énomonemaka koéneye ûti ikéneke Kristu koukoponeokoko ûti yane véxone vitúkea ítukeke, koêkumaka ákoyea omótovokoko vokóvo.

Inámati kixoku vitúkeovo koeku koíteovovi ne Kristu

¹⁷ Koeku kó'iyeaneye, injikó'okopitinoe ya iháke Vúnae ákoyeane yusíka kití'iyi xâne ákoti éxa Itukó'oviti, vo'oku ainóvoti isoneûti ákoti itóponone nonékuke Itukó'oviti ne ko'ísoneu. ¹⁸ Koati hahakú koeti isóneuhiko. Áko'o xokóyoke ne inámapoti apéyeati ukeâti xoko Itukó'oviti, vo'oku ákoyea éxa ne kaná'uti kixovókuti íhae xokóyoke. Yoko kó'inokeneye vo'oku ítúkeovo koati tiú'iti ne omíxone. ¹⁹ Ákonehiko téyapana. Koati sikovó koêti ítúkea ne váhere úhepune mûyo. Koati ú'uso-ú'uso koyêti ítúkea uhá koeti kó'iyevoku koekúti yupihóvoti ákoyea aúnati. ²⁰ Itea ako ákoeneye neko íhikexokonoke koeku Kristu, ²¹ ítukovo koati kaná'uti kéminenoe yúho koane íhikexikonone koêku ne kaná'uti kixovókuti ukeâti xokóyoke. ²² Énomone ne íhíkaxopiti kónokea kiríkopi kúxoti kixeku itíkivo, enepone heuheú koeti isáyu'ixeovo vo'ókuke ne váhere yâha itíkinoe ixómoti aupú'íkopi. ²³ Konokoâtímaka inámapea iséneu ya uhá koeti kixeku ke'ísoneu. ²⁴ Kuteâti kixóvoku xâne ítúkopea sasá'iti ípovo, énomonemaka yákoeneye koeku ápeyea inámati kixépvoku kuteâtímaka kixóvoku Itukó'oviti, enepone porexópeatinoe. Énomone ne koati ponóvoti koane sasá'iti kixeku itíkivo ukeâti hekópi ne kaná'uti kixovókuti íhae xokóyoke.

²⁵ Konókotikopo kiríkopi simíkikixi. Póhutinoe íti, konokoâti ítúkeovo kaná'uti emo'úti ne keyúhoino po'ínuhiko ûti, vo'oku uti póhutipone kuteâti koeku koxe'úti ya ikéneke Jesus tuti ûti. ²⁶ Enepo áva ímeikivoku, hako pehukóvo vo'ókuke. Hako herú kixe káxe íme'ixivo, itea aká'ikaneye keúnakapa iséneu. ²⁷ Hákomaka perexôa ne Ndeâpu ápeyea vekínopiku. ²⁸ Enepono xâne yómotinovo oméxea, hákone omêxo. Konokoâti ko'ítukeyea, iko'ítukexoati ne vô'u ya únatike ítukéti, motovâti ápeyea huvó'oxope po'ínuhiko xâne apêti nókone. ²⁹ Hako keyúho váhere emo'úti. Ópohane únatinoe emo'úti yokóyuhu, maka ukápanane po'ínuhiko xâne ikéneke Vúnae vo'ókuke, itepónitimo nókone kámea. Yane yominoâtimo únati koêku ne kamópitihiko. ³⁰ Hako keikáxu'iki okóvo ne Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti, enepone hoénaxeopike Itukó'oviti itíkivo xanéna yaneko káxe koíteovovikumo ya uhá koeti vahevókovoti yara kúveu mêum. ³¹ Hako yunakôa iséneuke ne koêkuti kotivépiti. Kiríkapa nê'e, xaneâti ne húketi ímeinevo yoko kotú'iyea

itíne. Kúteanemaka koêku ne yoríxikoko yoko ihékikoko, koane uhá koeti váhere ítikeino po'ínuhiko xâne. ³² Itíkapunoe ítípakinovokokoti koane koseánakokoti. Hákomaka iméheixoá iséneuke ne ítukeinopi po'i xâne kotivépiti, itea kutí íxea ákoti ítuke kotivépiti, kuteâtimaka kixópiku Itukó'oviti enepo ko-tuyôpo pehúnevo vo'oku ivókinovovi Kristu.

5

Kixoku ítúkeovo ne xâne hokoti Jesus

¹ Hékaikopo kixoku ítúkeovo ne Itukó'oviti vo'oku ítínoe xe'éxapone ákoti omotóva okóvo Itukó'oviti. ² Enepone kixeku ítíkivo, konokoâti ími ya ákoyea omótovokoko yokóvo, kuteâtimaka ákoyea omótovopinoe okóvo Kristu yaneko ivokínovovi, enepo itukópovo ikó'iparaxokonoke Itukó'oviti, ésa'i ítúyopea pahunévoti. Yoko ínixeá Itukó'oviti unako koêku neko ítuke.

³ Kene ne ákoyea sayá'ikapeapa xâne ne úhepune múyo vo'oku ixómoyea kaha'a sêno, koáne ne ikópiti'ikeovo ítúkoti po'i váhere koekúti kuteâti ákoyea asása'i, koáne ne ixómoyea íyokovo ítukevo po'ínuhiko xâne, ako yusíka ápeyea kixeku ítíkivo kuteâti nê'e, vo'oku ítínoe kasása'iupo Itukó'oviti yoko motókea sasá'iyea kixeku ítíkivo vo'ókuke. ⁴ Hako keyúho emo'úti ákoti aunáti. Hákomaka keyúho kuteâti yuho xâne ákoti isóneu. Koáne ya ikémohixi po'ínuhiko xâne, hákomaka kitêa ne xâne ákoti téyapana enepo koyúho, vo'oku ako ítópoinovike koekútihiko kuteâti. Itea hara konokóvo víkoro'ixeevo xoko Itukó'oviti. ⁵ Koati konokoâti yéxi râ'a: Ákomo ápahuina xâne urúkopovoti natíxokuke Kristu xoko Itukó'oviti vanúkeke koeku ítúkeovo xâne ákoti saya'ikapeapa ne úhepune múyo vo'oku ixómoyea kaha'a sêno, itukovo xâne koesáyu'ixopovoti, ítúkoti po'ínuhiko koekúti kuteâti ákoyea asása'i. Kúteanemaka koêku ne xâne poe'aînoti isóneu po'ínuhiko xâne vo'oku íyokeovo ítukevo. Vo'oku enepone xâne koetíneye, hane hóko po'ínuhiko koekúti íyoevo, kene haina hokoti Itukó'oviti.

⁶ Hákonoe sikêa ápeyea aupú'ikopiti enepo áva xâne koyuhoâti ákoyea ákoeneye. Koati vo'oku koekúti kuteâti ipíhopoinoakemo Itukó'oviti ne xâne koetíneye kixoku ítúkeovo, enepohikone ákoti itukâ ne páhoenovi Itukó'oviti. ⁷ Hákoikopo kitipásea ne xâne kuteâti nê'e. ⁸ Yoko mekúke, koati ítínoe xâne ovóheixoti hahákutike. Itea kó'oyene koeku hekópi Vúnae, uhapú'itike yóponenoe. Yusikóneikopo iyúseyea ítíkivo xâne ovóheixoti uhapú'itike vo'oku kixeku ítíkivo. ⁹ Vo'oku enepone óvoheixea uhapú'itike, hara pôreupo ítúkeovo ítípakovoti ne xâne koane ponóvoti kixoku ítúkeovo, koane ákoti semekékexa. ¹⁰ Yapásika

yéxi itíki koekúti ínixone Vúnae unátiyea. ¹¹ Hákonoe kiti-páseahiko ne xâne ovóheixoti hahákutike, vo'oku ako únati pôreupo ne kixoku itúkeovohiko. Itea itíne kauhápu'ikina itúkeovo pahukóvotihiko. ¹² Vo'oku enepone kixoku itúkeovo xanéhiko ovoti hahákutike, yupíhovo váherexea. Póhutine koyúhoyea úti koêku, teínoa úti. ¹³ Itea uhá koeti koekúti enepo kouhápu'ikokono, iyúseo itukóvotiye vo'oku uhá koeti kouhápu'iuti, íiyuse kóye. ¹⁴ Énomone kó'ino ne kixonéti koêti: "Iyíkapu itínoe kutí koeti imókoti. Yexépukapi xapákuke ne xâne kutí koeti ivokóvoti, enepohikone evókovoti ya váherevoko, itínoe xâne kutipasí koâti, yane kouhápu'ikopopitinoemo Kristu" kôe. ¹⁵ Yokóhiyanaikopo kixeku itíkivo. Hako ikítipasikovo xâne ákoti isóneu, itea itíkapu ko'isóneuti. ¹⁶ Konókotimaka yéxi kixeku iké'itukexi kexéna, vo'oku enepora káxehiko símokune úti, koati ápepe váherehiko koekúti. ¹⁷ Hákoikopo itikovo xâne ákoti isóneu, itea yapásika yéxi ahá'inopi Itukó'oviti.

¹⁸ Hako sikovó kêa itúkeovo xúnati ekâti exô kêku, vo'oku poéhane váhere koekúti omíno xâne nê'e. Itea kirí'akapu Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti, motovâti itúkeovo énomone exô kêku. ¹⁹ Kéxunakaka ya keyúhoinokoko sâramuhiko. Iméka'ikamaka Vúnae ya akenéti kahaná'ikeati íha, koane imékapumaka po'ínuhiko akenéti koyúhoti kixóvoku Vúnae. ²⁰ Itíkapu xâne íxómoti ikoró'ixinovo Itukó'oviti, Ha'a úti, ya iháke Vúnae Jesus Kristu. Énomone yákoeneye ya uhá koeti koekúti. ²¹ Hako kepayásokinovokoko, itea usó yákoyenoe itíki ínixone po'ínu úti unátiyea, vo'oku itíkivo xâne teyoti Kristu.

Ahá'inoa Kristu kó'iyea ne xâne komuxónekokoti

²² Ako yusíka kapáyasokinovo íma ne senóhiko. Konokoâti téyea. Yane akoéneye, koati exókovotihiko téyeamaka Kristu. ²³ Vo'oku koati tuti sêno ne íma, kuteâtimaka koeku itúkeovo tuti uhá koeti úti ne Kristu, uti kutipoâti, uti póhutipone ikéneke kuteâti koêku koxe'úti. Énomone koéneye úti koeku kotútiyea uti Kristu, enepone koitóvoviti ya pahúnevo úti. ²⁴ Kuteâti koeku itúkeovo Kristu exô koeku úti, uti kutipoâti, uti ho'uxínovati ne ítuke, énomonemaka kónoko kó'iyeaneye ne sêno xoko íma ya uhá koeti koekúti.

²⁵ Kene itínoe koyénoti, hákonoe motovâ yokóvo ne yíno. Hane ákoeneye, kuteâti kíxoaku Kristu ákoyea omótova okóvo ne kutipoâti, enepohikone uhá koeti ho'uxínovati ne ítuke, koeku ivókinova. ²⁶ Kixínovikeneye, uti kutipoâti, motovâti vitúkeovo haxakínovati ne ítuke, uti kasása'iupone koane ahiúti ya iháke vo'oku sasá'iti emó'u. ²⁷ Kixínovikenemakaye, motovâti vitúkeovo êno hána'iti ihayú'iuti ákoti visáyunevo nonékuke, ákotimaka koêkuti ovó'oviku, itukovo po'ínu koekúti kuteâti,

motovâti vitúkeovo koati sasá'iti, koane ákotimaka ovó'oviku kopití'iti nonékuke. ²⁸ Kene ne koyénoti, kúteanemaka koêku kónokea ákoyea omótovo okovo yêno. Kuteâti kixópovoku ákoyea kamáxatikapapu nê'e, énomonemaka kónoko kíxeaneye ne yêno. Vo'oku enepone hóyeno kixotíneye yêno, koati ákotimaka kamaxátikapapu. ²⁹ Ako ápahuina xâne puvopóvoti. Ako kalíhuina, itea kátarakopovo, kuteâtimaka kíxoaku Kristu ne kutipoâti, enepohikone uhá koeti ho'uxínovati ne ítuke. ³⁰ Vo'oku uti kutí koeti muyo Kristu koeku itúkeovo énomone kotúti úti. ³¹ Yoko hara kutí'inoke kuríkoti há'a yoko êno ne koyénoti, komúxoneyea yêno. Yanê'e, koati póhutipone ne pi'âti. ³² Enepora poéhapeane ne pi'âti, koati hána'iti isoneûti ovâti ákoti itopónoati éxea koêku. Yoko hara ngíxo itúkeovo póhutipone xoko Kristu ne kutipoâti, enepone heú koeti ho'uxínovati ne ítuke. ³³ Yoko itínoemaka kíxo. Hákoikopo motovâ yokóvo ne yíno, póhutinoe íti. Kuteâti kixépovoku ákoyea kemáxatikapapu, énomonemaka íxeaneye ne yíno. Kene ne ko'ímati, konókotimaka téyea íma.

6

Nókone kó'iyea ne kalivôno koane há'a yoko êno

¹ Yakútiponoe yá'a yoko mémaina, itínoe kalivôno, koeku itíkivo kutípoti Vúnae Jesus, vo'oku koati ponóvoti ké'iyineye. ² “Tíya ne yá'a yoko mémaina.” Vo'oku xapákuke neko yehí koeti páhoenovi Itukó'oviti vitúkea emó'uke, koati énomone ne inúxoti páhoenovi, koyúhoti vikó'iparaxeekonomo vitukâ. ³ Énomone ra koêti: “Maka aúnatine kêku, epó'oxo maka á'umone yóvi yara kúveu mêum” koêti. ⁴ Kene itínoe koxe'éxati, hákomaka imeíkoa ne xi'íxaxapa enepo seya'íka. Itea yenéka, seya'íkoati, koane yexókoati nókone kó'iyea kuteâti íhikaxovike Vúnae.

Nókone kó'iyea ne ahinoêti koáne ne pahukoâti

⁵ Kene itínoe ahinoêti, itika uhá koeti páhoenopi itíki ne pétaraxa, koane tíya, pikeâti ákoyea opónovo ne ítike. Hako itukohí kixe ke'ítukeyi, itea keyusea. Enepo akoéneye, koati yexókovoti itúkeovo Kristu ke'ítukeino. ⁶ Hákomaka poehâne keyuseyi ke'ítukeyi koeku komomó kíxoixeopi pétaraxa, keha'âti iháyu'ikeopi, itea heru'ó íxea yomíxone itíki ne ítike kuteâti ahá'inopi Itukó'oviti vo'oku itíkivo ovoxe Kristu. ⁷ Hako mitatahí kê ke'ítukeyi, itea itíka ya unákoke iséneu, yexókovoti itúkeovo Vúnae peníno ke'ítukeyi, kene haina pohúneti ke'ítukeinoti xâne. ⁸ Ákoeneye ítike, yexoâtimaka ápeyemo námoepo póhutihiko xâne itúkoti únati, káyukopinoakemo Itukó'oviti, yusíkoti ápeyema pahukoâti ko'ítukeyea, áko'o áko'oyea. ⁹ Keánenoe, itínoe apêti ahínoe, konókoti péni kíxeaku ne

yahínoe. Hako vaheréxinoa yiúho keha'aínoati píkeopi, vo'oku yéxi ápeyeamaka Yúnae vanúkeke, Únaemaka ne yahínoe. Yoko kitíkokonenoe nonékuke.

Sa'íkevake úti ne Ndeâpu

¹⁰ Tumúneke únzexea ra yúndoe, anéyeiko po'i injíko'okopikeno. Itúkapu Vúnae yoko hána'iti xunáko koxunákopinoe. ¹¹ Iké'itukexa ne uhá koeti xunakóti, enepone kutí koeti ikó'itukeu húndaru yóno xapa isukókoti, pónepi Itukó'oviti se'íkivoa ne Ndeâpu, motovâti títiu kéyeyi ákoti ikarákapi nê'e ya koêkuti mani veínopike ya éxeako. ¹² Vo'oku enepora kóxuna'ixeovo úti sa'íkevake úti ne okopó'oviti, haina xâne apêti múyo kuteâti úti vokópo, itea koati vokópoti xunakóti ákoti vinixâ, enepone xunako koati payásotihiko ndémoniu, ovóxehiko Ndeâpu, yoko uhá koeti po'ínuhiko ovóxe koêkuti pahúkoku, enepohikone pahukoâti ne xanéhiko yara kúveu mêum ovóheixoti hahákutike. Énomonemaka ne xunako ákoti yumaxápu ndémoniuhiko ovóheixoti ya híyeu vanúke itúkoti uhá koeti kó'iyevoku váhere koekúti. ¹³ Iké'itukexaikopo ne uhá koeti pónepike Itukó'oviti, enepone kutí koeti ípovo húndaru, sa'íkovope yóno xapa isukókoti, maka usó ákoe ne se'íkovope enepo simâpu káxehiko kurí'uxeovokuxomo váhere kixovókuti. Enepomo iteáne se'íkivoa uhá koêti ne xunako Ndeâpu okópeopike, títiu keyêtimo, koane ákomo itoti íkorokeopi.

¹⁴ Kéxunakapuikopo yane kaná'uti kixovókuti kitípone, enepone kotiú'ikopiti kuteâti koeku hó'e húndaru kótiu'ikea uhá koeti po'i ípovo. Yíxapumaka péni kixeku itíkivo, vo'oku énomone kutí kôe sa'íkovope húndaru ípihone xa'ákuke. ¹⁵ Kene kuteâti koeku hapátuna húndaru kóxuhevake, kéxuhevakepumaka yane itíkivo usó koyêti koyúhopoinoa xâne ne inámati ihíkavoti koyúhoti koeku Kristu, enepone ominoâti unako koêku ikéneke Itukó'oviti. ¹⁶ Enepone kívivo Itukó'oviti, itíkamaka se'íkovope, enepone kutí koeti pé'uti havâva, ómo'ixone húndaru, topíkope xuméxeake anáne, maka se'íkapane ne uhá koeti koímaiti veínopike Ndeâpu, enepone kutí koeti koâti koímaiti xuméxeopike nê'e. ¹⁷ Kene ne koíteovopi Kristu ya pehúnevo, kutí íxea xovo'i húndaru, kéhiyanape tiúti, motovâti ákoyea vekínopiku Ndeâpu koésayu'ixea iséneu. Kene ne emo'u Itukó'oviti, enepone ikó'itukeu Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti isóneuke xâne, itíkamaka ke'ítukepe, enepone kutí koeti hána'iti pirítauna húndaru. ¹⁸ Énomone yákoeneye, koêkumaka yómi xoko Itukó'oviti ya orásaum ne uhá koeti koekúti, yepemoâti huvó'oxeopi. Ya uhá koeti kéyeku, itika orásaum ya xunákoke Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti. Hako kutí kê xâne imokoo koyêti, itea itíkapu iyukóvoti isóneu, ákotimaka imaxovó ixêa itíkinoá orásaum ne uhá koeti kasása'iupo Itukó'oviti.

¹⁹ Yé peminanumaka Itukó'oviti, maka enepo ongoyúhoyea emó'u xapa xâne, ongóyuhokane ákoti mbíkone, koane omótovanemaka ngouhupu'ikinoxa xanéhiko ne ihíkavoti âvoti iyusêa mekúke, kouhápu'ikovotine kó'oyene yane inámati ihíkavoti koyúhote koeku Jesus. ²⁰ Yoko énomone pahúkinonu Itukó'oviti ngoyúhoyea xapa xâne ne Jesus, upánini itúkovo ika'ákovokutike óvom kó'oyene. Itíkinanunoe orásaum maka ongóyuhokane ne emo'u Itukó'oviti ákoti mbíkone kuteâti nóngone indúkea.

Ítuke Tíkiku yoko íkopovope Poûlu yútoeke

²¹ Haramo koyuhó'inopinoo uhá koeti ngóyeku koane índuke, Tíkiku, enepone po'ínu ûti xoko Jesus ákoti omotóva ongóvo. Yoko koati kuvovóneti nê'e yuixóvoti ko'ítukeino Vúnae. ²² Mbahúkoa xepákukenoe itúkopoinopi yeyékou maka yéxane kóyeku ûti yâye, epó'oxo maka aúhepene iséneu koeku yéxi kóyeku ûti.

²³ Itúkapu úhepetike isoneûti ukeâti xoko Itukó'oviti yóvoheixonoe, itínoe po'ínu ûti xoko Vúnae. Koane itúkapu ákoyeake omótovokoko yokóvo ukeâti xoko Itukó'oviti, Ha'a ûti, yoko Vúnae Jesus Kristu yóvoheixomaka, koêkumaka kívivo Vúnae. ²⁴ Itúkapumaka hána'itike seánakovi Itukó'oviti óvoheixo ne uhá koeti xâne ikaná'uxoati ne ákoyea omótovo okóvo Vúnae Jesus Kristu.

Hunókokune.

FILÍPENSI

Yútoe Poûlu páhoe xapa kutípoti Jesus íhae Filípu

Enepora koyuhópeti, hara yóno xapa xanena Itukó'oviti ya pitivóko iháxoneti Filípu. Turíxoá Poûlu neko êgereja yaneko pí'apeke yónoa koyúhoponea emo'u Itukó'oviti. Yokómomapihi ne Átu 16.12-14. Koati ika'ákovokutike óvo ne Poûlu yutoxôa ra koyuhópeti. Éxokoa Poûlu neko íhae Filípu enó'iyea tiú'iti koekúti vékoku xâne hokoti Jesus. Yónoa okóvo Poûlu neko inámati kutípotihiko Jesus vo'oku ápeyea xâne xapákuke ihíkaxoti ihíkavoti ákoti itukapu ukeâti xoko Itukó'oviti. Éxokoa Poûlu nókone kó'iyeahiko vo'ókuke ne tiú'iti koekúti vékokuhiko. Haina póhutine, itea koati ikoró'ixinovotimaka íhae Filípu vo'oku páhoenoahiko, huvó'oxeake ya nókone.

Éxokoamaka Poûlu ne íhae Filípu ákoyea omótova okóvo. Koyúhoinoamaka iyúseyea kaná'uko ne hókeahiko Jesus vo'oku kixoku kúveovo Vúnae, koáne vo'oku elókeyea okóvo, koáne vo'oku ákoyea haxákeapukoko, koáne vo'oku itúkeovo tiú'iti ikéneke Jesus. Enékoahikomaka kónokea íkutipasikeovo kixóvoku Kristu ya ákoyea kapáyasakapu, koáne ya itúkea ahá'inoa Itukó'oviti, kuteâtimaka kixoku itúkeovo ne Kristu yaneko ivokóvo kuruhúke, kutí'inokemaka kapayásokopati Itukó'oviti, porexoâti itúkeovo hána'iti ihayú'iuti ya uhá koêti.

¹ Yutóxinopinoe úti, undi Poûlu yoko Timóti, uti ovoxe Kristu Jesus. Pahúkinopeanoé úti ra koyuhópeti, itínoe íhae Filípu kasása'iupone Kristu Jesus, keánemaka itínoe inuxínoti itukéti ihíkaxoti emo'u Itukó'oviti, yoko itínoe noivókoeti itúkeovo ndeákinu ya imokóvokutike. ² Itúkapu ya hána'itike seánakopi Itukó'oviti, Ha'a úti, yoko Vúnae Jesus Kristu yóvoheixonoe, koánemaka ya úhepetike isoneúti ukeâti xokóyoke.

Orásauna Poûlu

³ Íngoro'ixovo xoko Itukó'oviti, nguvónone, vo'oku uhá koeti púyaevo ongóvo ve'ókukenoé. ⁴ Uhá koeti indúko orásaum, kóyekune émbeminopinoe Itukó'oviti ya elókekoke ongóvo. ⁵ Íngoroixovo xokóyoke vo'oku kixékunoe hivó'oxinu ngóukoponea ne inámati ihíkavoti koyúhoti koeku Jesus, ukeâti inâ kitipoânoe tukú koeti kó'oyene. ⁶ Enepone únati itukéti tûriu Itukó'oviti xepákuke, koati enjoâti kousokeamo tukú koetímó neko káxe aukápapune Kristu Jesus. ⁷ Koati motokeâti kó'inopineye inzóneu, vo'oku ákoyea nguríkapinoe inzóneuke, yusíkoti itúkeovo ika'ákovokutike óvonzeixo, áko'o koeku énjokea

kaná'uko ra inámati ihíkavoti xoko âvoti akutípoa, áko'o koeku nzuvó'oxea po'ínu úti kóxuna'ixeovo hókea, koáhati kutikókotine úti vitúkeovo ko'itúkeinoti Itukó'oviti ya hána'itike seánakovi. ⁸ Éxoá Itukó'oviti kaná'uyea yupíheovo inángurukeovopinoe, koane yupíheovo ákoyea omótovopinoe ongóvo. Yoko enepora kó'iyeaneye ra inzóneunopinoe, koati ukeâti xoko Kristu Jesus.

⁹ Émbeminopinoemaka Itukó'oviti inamá'axoyeane ukopóno ne ákoyea omótovokoko yokóvo, xaneâtimaka itíkivo koati exoâti ne kaná'uti kixovókuti íhae xoko Itukó'oviti. Émbemoamaka yéxi péni iséneuno uhá koeti koekúti, ¹⁰ maka itúkapune kixovókuti yupihóvoti unáko ya uhá koêti ne neívokoxo, epó'oxo itíkapunemaka ponóvoti ákoti óvaku yaneko káxe aukápapu Kristu Jesus, ¹¹ koáne itúkapunemaka ainóvoti únatinoe koekúti itíko vo'oku xunako Jesus Kristu ya xikóyoke, kutí'inokemo ihayú'ikokonoti koane kahaná'ikokonotimo ne Itukó'oviti.

Koati ovoxe Kristu ne Poûlu

¹² Itínoe mbo'ínu xoko Jesus, ngahá'amaka yéxi itúkeovo vo'ókuke ne uhá koeti tiú'iti ngxókonoku, kutí'inoke ukopónoti ra inámati ihíkavoti koyúhoti koeku Jesus. ¹³ Yoko koati exoâti húndaru koyonónuti ika'ákavokutike itúkeovo vo'oku ngoyúhoyea koeku Kristu kutí'inoke inga'ákokonoti. Koane éxoamaka ha'ínehiko, enepone uhá koeti húndaru koyónoti ya óvokuke nâti, kó'iyeaneye. Éxoamaka uhá koeti po'ínuhiko xâne yâye. ¹⁴ Epó'oxo vo'ókuke ne ingá'akeovo, inamá'axoneoxo ako pika koyúhoyea emo'u Itukó'oviti ne po'ínuhiko úti xoko Kristu, kalíhanini uhá kó'iyea. ¹⁵ Kaná'uti ápeyeyea po'ínuhiko koyúhoti koeku Kristu vo'oku kahá'ayea itúkeovo ihayú'iuti ya undíke, oposíkoti enó'iyea hokoâti ya undíke. Itea ápemaka po'ínuhiko koati ponóvoti isóneu koyúhoti koeku Kristu. ¹⁶ Enepohikone ponóvoti isóneu, koati itukoâti ne itukéti vo'oku ákoyea omótovo okovo po'ínuhiko xâne, exoâti noívokoxeonu Itukó'oviti énjokea kaná'uko ra inámati ihíkavoti koyúhoti koeku Jesus xoko âvotihiko akutípoa. ¹⁷ Itea enepohikoneko po'i koyúhoti emo'u Itukó'oviti, koyúhoinoke koeku Kristu, koati kahá'ati kapáyasokeovo, kene haina vo'oku póneovohiko isóneu, po'okoâtihiko kurí'uxeovomo tiveko ngoêku vo'ókuke, koeku óveam ika'ákovokutike.

¹⁸ Yusíkoti kó'iyeaneye, itea ako yuvâti, vo'oku koêkuti koeku koyúhoyeovo ne inámati ihíkavoti koyúhoti koeku Jesus, kóyeane elókeyea ongóvo. Yusíkoti itúkeovo vo'oku kahá'ayeahiko ikótivexea ngoêku, áko'o vo'oku itúkeovo ya ponóvoti isóneu koyúhoyeahiko, kóyeane elókeyea ongóvo. Epó'oxo ákomo hunókoku ra elókeko ongóvo. ¹⁹ Yoko énjoa itúkeovomo ya koeku itíkinonu orásum, koáne vo'oku huvó'oxeonumaka Sasá'iti Omíxone Jesus Kristu, kutí'inokemo

mihe'ókinonoati Itukó'oviti ne onjéne imbúhikopea ra ika'ákovokuti. ²⁰ Enepone koâti hána'iti yúmo'injovone koane ânja indóponea harâ'a, ákoyeamo ápahuina índuke koteyókonutimo nonékuke Itukó'oviti, koane ixómoyeamo ombósiko ngahána'ikea Kristu ya uhá koeti ngixoku indúkeovo, ákoti apáhuina xâne mbíkone. Yoko kuteâti ixómoyea koéneye inzóneu tukú koeti kó'oyene, énomonemaka koéneye ombósi'ixone kó'oyene, koêkuiko ámbeyea yara kúveu mêum, koánemakamo ya pevótike. ²¹ Vo'oku hara indúko ámbeinoke, ngo'ítukeino Kristu. Kene ivangápu, yupihóvotineoxomo unako ngoêku ya xokóyoke. ²² Itea ava'ávo ênjo vo'oku indúkea ítuke Itukó'oviti koeku ámbeyeko yara poké'e, yane ákone enja noívangoe. ²³ Koati apêti ne pi'âti koekúti ânja indúkea, ákoinoke enja noívangoe yane pi'âti. Ngahá'anemaka mbihópea xoko Kristu. Koáhati énomone itukóvoxo koekúti yupihóvoti unáko ya uhá koêti. ²⁴ Itea ve'ókukenoe, énomone kónokino ámbeyeko yara kúveu mêum. ²⁵ Epó'oxo koeku énjea kénokinunoeko, koati enjoâti ítúkeovomo yâye ovó'ingo. Ênjoa kóyeyeanemo ámbeyeko xepákukenoe, motovâti yukóponi ikéneke Kristu, koane motovâtimakamo elókeyea yokóvo ya kívivo Kristu. ²⁶ Yanê'e inamá'axonemo áva kutí'inoke itikónuti yéyexovope koeku ngáyukopeovoikomo xepákuke.

²⁷ Kene enepone koati nokonéti xepákukenoe, énomone kénoki péni kixeku itíkivo, kuteâti nókone kó'iyea úti yane inámati ihíkavoti ihikaxovike Kristu. Yane yusíkoti noínjoponeopinoe, áko'o yusíkoti ángo'oyea xepákukenoe, kóyeanemo énjea títiu kéyeyi ikéneke Kristu, koane poéhayanemo yónoku iséneu ikéneke. Koane enjoâtimakamo kutikokó ké'iyinoe kóxuna'ixivo ípihi tumúne ne inámati ihíkavoti koyúhoti koeku Jesus kutípone úti. ²⁸ Hákonoe kalihú'ina píki koêkuti okopópiti, vo'oku énomonemo éxeahiko yonópeamo ipihóponovokutike. Énomonemakamo yéxi yenópimo xoko Itukó'oviti. Yoko koati ukeâti xoko Itukó'oviti ne ákoyea píke. ²⁹ Enepone seánakopi Itukó'oviti, haina póhutine kitípi Kristu, itea koatímaka keítaponivo kotíveti vo'ókuke. ³⁰ Yoko koati kexuná'ixovotinoe ya tiú'itike koekúti ikéneke Kristu, kuteâtimaka neíxonenoé njokóyoke yanekóyoke. Yoko énomonemaka yeyékoxonoe kóyeyekone ngoêku.

2

Ixíko'okoa Poúlu ne íhae Filípu kónokea kóseanayekoko

¹ Enepone koati kaná'uti kixóvoku úti ikéneke Kristu, koati yuixóvoti uti venékeokoko koane kotiú'ikokoti uti visóneu, vo'oku ákoyea omótovokoko vokóvo, haína? Hainá'ikopomaka poéhapeane visóneu xokóyoke ne Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti

ákoti ihaxákeakaka visóneu? Hainá'ikopomaka vítupa'ikeokoko yoko kóseanayeokoko úti? Hainâra, koati énomone koéneye ne kaná'uti kixóvoku úti ikéneke. ² Émbemopinoe iké'elokexi ongóvo koeku itíkivo xâne póhutine yónoku isóneu ikéneke Vúnae, koane kutikokó ké'iyinoe ya kixeku ákoyea omótoovokoko yokóvo, koánemaka ya itíkivo xâne póhutine eópone omíxoneke yoko isóneuke, póhutinemaka yúmo'ixovone itúkea ikéneke Vúnae. ³ Koêkuti itukéti ítike, hako itukovo vo'oku poéhayeane unako kêku yíxovo, áko'o vo'oku yopósiki ihéyu'ikikono, itea itíka ya ákotike kepayásakapu. Yoko péhutinoe, konókoti yónea yokóvo unako koêku ne po'ínuhiko xâne. Kene hako itukóvo unako kêku yóno ne iséneu inúxotike. ⁴ Hákomaka poehâne yâha itíki yíxovo, itea usó yákoyemaka ya aha po'ínuhiko xâne itúkea.

Kixoku koeku isóneu Jesus enepo inâ ikútipasikovovi

⁵ Enepone kixoku koêku isóneupinovo ne Kristu Jesus, énomonemaka ákoeneye iséneupinovo. ⁶ Vo'oku koati póhutinehiko ne Jesus yoko Itukó'oviti, itea usó kóye ne Jesus kuríkea itúkeovo koati kuteâti ne Há'a. ⁷ Epó'oxo uha-uhá kíxoá kuríkea neko kixóvoku itúkeovo koati kuteátine Há'a yaneko itukóponovo ovoxéti, enepo ikútipasikoponovo xâne yara kúveu mêum. Koati ikútipasikoponovoviti yaneko símeaku. ⁸ Yaneko íhokoponeovoku kixóvoku xâne, yupíhova ikálihuxopeovo, epó'oxo kuri'ó koe Itukó'oviti itúkea ahá'inoa, muhíkova ya ivókeovo kuruhúke. ⁹ Koeku kó'iyeaneye, koati kapayásokopati Itukó'oviti ya uhá koeti po'ínuhiko teyonéti. Poréxopamaka Itukó'oviti itúkeovo teyonéti ne iha Jesus ya uhá koeti po'ínuhiko ihâe ¹⁰ maka uhá ákoene xâne ya vanúke koáne yara poké'e koánemaka ya xapa ivokóvotihiko, ipúyukexino Jesus, ¹¹ koane heú ákoenemaka xâne koyúhoyea nonékuke po'ínuhiko xâne itúkeovo unae uhá koêti ne Jesus Kristu, kutí'inokemo ihayú'ikokonoti Itukó'oviti, Ha'a úti.

Kauhápu'ikoti xâne kûrivokoevo ne kutípoti Kristu

¹² Itínoe ákoti omotóva ongóvo, kuteâti koeku kóyekuneyea kitípinu, yoko haina póhutine yaneko ambê xepákukenoe, itea ínapoxo kó'oyene koeku ángo'oyea, ípihea tumúne ne itíki ahá'inopi Itukó'oviti, itínoe koítovone. Énomone itíko, yexókovotimaka itíkivo teyoti Itukó'oviti, pivoâtimaka keíkaxu'iki okóvo. ¹³ Vo'oku koati Itukó'oviti ko'itúke xikóyoke. Énomone porexópi iséneu kehá'ayi itíki ítuke, koane énomonemaka kox-unákopi keúsoki kuteâti ne únati ahá'inovi.

¹⁴ Koêkuti ítike, itíka ya ákotike kepahákapu, koáne ya ákotike yarixákaka, ¹⁵ maka itíkapune xâne ákoti koyuhoâti ápeyeva váhere ítuke. Yanê'e, itímakamo koati sasá'iti xe'éxapone Itukó'oviti ákoti óvaku, ákotimaka ikapítí'ikapu xapa xâne

kûrivokoevo, enepohikone ainóvoti ákoti panâpu, ákotimaka kayúsea kixoku itúkeovo. Yane keuhâpu'ikoatihikomo kuteâti kíxoaku hékeréhiko ya vanúke kaúhapu'ikea ovâti ra poké'e. ¹⁶ Koeku yéxoki po'ínuhiko xâne ne inámati ihíkavoti poréxoti inámapoti apéyeati ákotinemo hunókoku, itínoemo éyenjovope yaneko káxe aukárapu Kristu, vo'oku itínoe ákoinoke ko'ítukehí ángoe ítukeke Itukó'oviti, koane itínoemaka kutí'inoke apêti itóponone ne ngóxuna'ixeovo ya ítukeke Itukó'oviti.

¹⁷ Yusíkoti óvokeovo indína enepo ngaepékakana, itea enepomo injakánaneye, kutí koetímo ingó'iparaxoke Itukó'oviti nê'e yoneâti oukeke ne inúxoti ímbaraxoake, enepone ngóxunanevo ítukeke kutí'inoke kivóvotinoe Itukó'oviti. Epó'oxo enepo injakánaneye, elóketimo ongóvo, koane motóvamaka elókeyea yokóvo. ¹⁸ Aélokenoekopo yokóvo. Ngoánemakamo, kutikokó koetímo ne elókeko vokóvo.

Ha'ínehiko Poûlu

¹⁹ Ngúxoá ya xoko Vúnae Jesus ákoyeamo ingáxu'ikenexa mbahúkinopinoe Timóti, motovâti kouhepekopeamaka inzóneu enjáne kéyekunoe. ²⁰ Vo'oku ako po'ínu kuteâti isóneu Timóti, ikaná'uxoateoxo yónea okóvo ne unako kêkunoe. ²¹ Uhá koeti po'ínuhiko xâne, ainovo yonóheixoati okóvo ne ítukevo. Ako yána okóvo ne ítuke Kristu Jesus. ²² Koati yexoâtineneo motó'iyeva kúveovokono ne Timóti, vo'oku kaha'iné kíxeonu ngoyúhoyea ne inámati ihíkavoti ítuke Kristu kuteâti koeku xe'exáti huvó'oxea há'a. ²³ Ehá'axomo enja ngixókonokumo, ngúxoá mbahúkeamo nê'e xepákuke. ²⁴ Ngúxoamaka ya xoko Vúnae ákoyeamo ánju'ikene mbíhea xepákuke.

²⁵ Itea kóyeane íninjea ngónokea mbahúkopinopinoe Epaforodítu, mbo'ínu xoko Jesus, nza'inemaka ya ítukétike. Eneponê'e, koati ivokóponovoti ko'ítukeyea ya ítuke Vúnae. Koatímaka péhoenonu omínonu hivó'oxinuke ya nóngoneke. ²⁶ Mbahúkópatimo vo'oku inákurukeovopineneo, koane êno tiveko isóneu vo'oku yeyéxoxi ká'arineyea. ²⁷ Koati kaná'uti enó'iyea kíxoaku aríne. Kalíhanini ivókeovo vo'ókuke, itea kóseana Itukó'oviti. Haina póhutine nê'e, itea kóseananumaka, puinónuti yupíheovo ikáxu'iyea ongóvo eneponi ivakápu. ²⁸ Vo'oku ká'arineyea yanekôyo, íyovoneoxo ongóvo mbahúkopinopea kó'oyene, maka aélokeneoxo yokóvo neixápa, epó'oxo maka hákone po'i yónoku inzóneu. ²⁹ Aélokenoe yokóvo simâpi vo'oku ítukeovo po'ínu úti xoko Vúnae. Xâne kuteâti, koati konokoâti tíyinoe. ³⁰ Kalíhanini ivókeovo vo'oku yupíheovo kóxuna'ixeovo ya ítukeke Kristu. Yoko usó kóye ivókeovo, motovâti huvó'oxeonu ya nóngoneke, koeku ákoyea omótova hivó'oxinu, vo'oku ákoyeanoe melíkanu.

3

Yuho Poûlu koêku ne poe'á kixoti íhikaxea emo'u Itukó'oviti

¹ Itínoe mbo'ínu xoko Jesus, tumúneke únzexea ra yúndoe, anéyeiko po'i ânja ngoyúhoinopea: Aélokenoe yokóvo ikéneke Vúnae. Ako ímanjapu ngáyukopinopi yúnzo kuteâti koeku yunzó'inopi yanekôyoke, vo'oku kotiú'ikopitinoemo. ² Neíxipa ne xâne ínzaú tamúku, enepohikone ákoti itukapu kaná'uti ko'itúkeinoti Itukó'oviti. Enepohikonê'e, koati íhikaxoti xanéhiko kónokea ápeyea muyókuke hoénaxovope itúkeovo xanena Itukó'oviti, enepone sirkunsidá kó'iyea, motovâti koíteova Itukó'oviti. ³ Koati utíneoxo apê muyókuke ne kaná'uti hoénaxovope vitúkeovo xanena Itukó'oviti, uti ihayú'ikoti Itukó'oviti ya xunákoke Sasá'iti Omíxone. Utímaka koati elokeâti okóvo ne ítukeinovi Kristu Jesus, vitukoâti víhuinovoke nê'e, ya koêkuni itúkeovo koekúti kuteâti sirkunsidá kó'iyea ne xâne víhuinovo. ⁴ Eneponi omotóva itúkeovo koekúti kuteâti sirkunsidá kó'iyea víhuinovo, mani êno ínzuinovoke. Koêkuti inixoâti yusíkea íhuinovo koekúti kuteâti, ínapoxo ûndi eneponi akoéneye. ⁵ Vo'oku oitu koé'iko ngaxéna ike imbúhikine yara kúveu mêum, sirkunsidá ngoéne, kuteâti nókone ngó'iyea, undi izaraelíta, undi ámoripono xanéhiko noívokoe Itukó'oviti. Undímaka ámoripono Mbejámi, po'i iháxakoku njanéna íhae Izarêe. Undímaka koati kaná'uti êbereu ákoti ánahi. Yane yuínjeovoxo nzókea ne Ponóvoti Kixovókuti yútoe Muíse, undi farízeu. ⁶ Yane yupíheovo ngahá'ayea ngotíxexa nzó'e, koâti vaheréxinoati índuke ne kutípotihiko Jesus nóvoke, ininjoâti itúkeovo pahukóvotihiko. Yane mbónea ngixoku indúkeovo, kuteâti páhoenovi ne Ponóvoti Kixovókuti vitúkea ya yútoeke Muíse, undi koati sasá'iti ákoti motovâti koyúhoyea ápeyea mbahúnevo. ⁷ Itea enepora uhá koeti íninjone itúkeovo hána'iti ítópoinonuke nóvoke, kutí ngíxoa ákoti itúkovo ke kó'oyene koeku énjeane Kristu. ⁸ Koati yupihóvoti íninjea ákoyea itúkovo ke ne uhá koeti po'ínuhiko koekúti, nonékuke unáko ne énjea Únaem Kristu Jesus, enepone yupihóvoti anú'ukea unáko ne po'ínuhiko koekúti. Énomone nguríkopinoa ne uhá koeti ínzuinovoke nóvo, koane kutí ngíxoa íhomúyoti yupihóvoti kótirinayeokono, motovâti ápeyea Kristu ya njokóyoke, ⁹ motovâtimaka nzasá'ipea xokóyoke, ákoti itukapu nzasá'iko ínzuinovo ukeâti indúkea páhoenovi Ponóvoti Kixovókuti vitúkea, itea itúkeovo nzasá'iko ukeâti ngúveovo Kristu ne ínzuinovo. Énomone ne sasá'iko úti ítukeinovike Itukó'oviti koeku kúveovo uti Kristu. ¹⁰ Ngaha'a ungóponea énjea Kristu, koáne ne hána'iti xunáko exókovoti yaneko exepúkopo ukópea xapa ivokóvoti. Ngahá'amaka ngahá'ineyexa Kristu koeku véngea kotívetike koekúti, kuteâtimaka vékea Kristu yanekôyoke,

koane íngutipasikeovamaka yaneko ivokóvo kurúhuke. ¹¹ Yane ya uhá koeti ngixoku ngóxuna'ixeovo, ngúxoá indóponeamo ne yúmo'injovone ámbepa ya xapákuke kutípoti Jesus, exepúkapea ukópea xapa ivokóvoti.

Kóxuna'ixovo Poûlu ikéneke Kristu

¹² Haina ngoêti indóponeane indúkeovo úsotine ikéneke Vúnae ákotine ovónuku, áko'o indúkeovo ponóvoti ákotine mbahukápu, itea anéyeingo ngóxuna'ixeovo motovâti indóponea ne ahá'inonu Kristu Jesus, enepone iháxikinonukemaka nzókea. ¹³ Itínoe mbo'ínu xoko Jesus, íninja ávoya indápana nê'e, itea hara ngôe: Nguríkoane ingéneke ne koekútihiko pihotíne, koêkumaka ixómoyea ngóxuna'ixovo indóponea ne koekútihiko ovotí'iko ndumúneke. ¹⁴ Mbihotíne xoko ánja indóponea, enepone koâti únati íparaxeonukemo Itukó'oviti, enepone iháxikinonukemaka nzókea Kristu Jesus. ¹⁵ Hukínóvoti ngíxeopinoe: Uhá koeti xapákuke úti úsotine ikéneke Kristu, ákotinemaka óvaku, ákoenemakaye isóneu. Itukovo pó'iti koêku ne iséneu, kóyeaemo kóuhapu'ikinopeanoé Itukó'oviti ne nêkone ké'iyi. ¹⁶ Yoko kuteâti koeku íhikaxeovike ne íhíkavoti hókone úti, vítone vitúkea tukú koeti kó'oyene, énomoneikopo háka úti.

Itúkohevoti ya hókea Kristu

¹⁷ Itínoe mbo'ínu xoko Kristu, hara hekánoe ngixoku indúkeovo. Yapá'akamaka ne xâne hókeaxo, kuteâti ne neíxone xoko kixoku vitúkeovo, úndi yoko Timóti. ¹⁸ Vo'oku êno xâne okopâti ne íhíkavoti koyúhoti ivókinovovi ne Kristu kuruhúke, enepone víhikaxone. Yoko kali êno ngáyu'ixea yanekôyoke ngoyúhoinopeanoé koêku, koane ngáyukopinopeakomaka kó'oyene. Koati kotívetinonu koeku nekôyohiko. Írihikovo nzo'ouke vo'ókuke. ¹⁹ Yoko ya hunókokuke, koati ipihóponovokutike yonópomo. Poéhane áha kíxeova hokóhiko, ya koêkuni itúkeovo Itukó'oviti hóko. Enepone koekúti mani teínoké itúkea, koati énomone itúkohiko éyexovo. Poéhane kixovókuti yara kúveu mêum yónoheixo isóneu. ²⁰ Kene úti, hara yónoheixo visóneu xoko koati kaná'uti poké'exa úti vanúkeke, úkeakumaka Koitóvvoti, enepone Vúnae Jesus Kristu, kúxoixoponemaka úti káyukopeovomo. ²¹ Énomonemo sa'irí'okopa ne kixeóvovoti muyo úti, uti xâne yara kúveu mêum, ya inámati koxe'u úti, yupihóvotinemo unáko kuteátine muyo Kristu. Yoko koati apêti xunáko kíxeovinemoye, vo'oku ápe xunáko natíxea oukeke uhá koeti koekúti ákoti motovâti okópea.

4

Ako tôpi enékeake Poûlu ne íhae Filípu

1 Itínoe mbo'ínu xoko Jesus ákoti omotóva ongóvo, yupihóvotinemaka inángurukeova, yákojenoeyeye kuteâti kéyeku kékuna'ixivo ikéneke Vúnae. Koati itínoemaka elókeinoke ongóvo, koane itínoemaka ápeinokemo ímbara xoko Itukó'oviti, enepone kutí koeti koati uhé'ekoti kôroa.

2 Émbemoa ra Évodea yoko Síntike ákoyeane ópoe'ainokoko isóneu koane kutikokó kó'iyea isóneu ikéneke Vúnae.

3 Émbemopimaka, iti koati kaná'uti nza'íne ya ítukeke Itukó'oviti, hivó'oxi ra pi'âti mokexa úti, vo'oku aínovo koxuná'ixovoti huvó'oxeonu ya itukétike yanekôyoke, koeku ngoyúhoyea ne inámati ihíkavoti koyúhoti koeku Jesus. Kuteâti huvó'oxeonu ne Keleménti yoko po'ínuhiko nza'íne, énomonemaka kíxeaneye huvó'oxeonu ne pi'âti sêno. Yoko aínopovone apêti íha koyúhopeke Itukó'oviti, enepone yutóxovoku íha xâne apeínoatine inámati apéyeati ákotinemo hunókoku xoko Itukó'oviti.

4 Itíkapunoe xâne ixómoti elôke okóvo ikéneke Vúnae. Aúngopomaka ngó'iyea: “Aélokenoe yokóvo.”

5 Konókoti iyúseyea kixévoku ya nonékuke uhá koeti xâne itíkivo kásati omíxone, ákotimaka itíkápu húketi ímainevo, vo'oku yé'exopovone aúkopovope Vúnae. 6 Hako pipokéxinoa iséneu ne koêkuti koekúti, itea yáma nonékuke Itukó'oviti ne uhá koeti yâha ya orásaum, yepemoâti kousexinopi nékone, koêkumaka íkero'ixivo xokóyoke. 7 Yane enepone hána'iti úhepeko isoneûti ukeâti xoko Itukó'oviti, ákoti itoâti éxea koêku, énomonemo porexópi ákoyea pepákexapu iséneu ikéneke Kristu Jesus.

8 Tumúneke únzexe ra yúndoe, itínoe mbo'ínu xoko Vúnae, hara motokeâti ímeheixi iséneuke: uhá koeti koati kaná'uti koekúti motovâti koyúhoyeokono ítúkeovo únati, koane uhá koeti ponóvoti yoko sasá'iti koekúti, yoko uhá koeti uhé'ekoti koekúti inixóneti ítúkeovo koati ihayú'iuti. Enepo itukapu koati únateoxo koane motokeâti íháyu'ikeokono, ítúkapu énomone ovóheixo iséneuke. 9 Enepone ihíkavoti ínzikaxeopikenoe, enepone némo, koane kémone, yoko neíxone njokóyoke, énomone héka. Yanê'e, Itukó'oviti ovomô xikóyokenoe, enepone úkeaku uhá koeti úhepeti isoneûti koane asako omixóneti.

Íkoro'ixinova Poûlu ne íhae Filípu

10 Yupíhova elókeyea ongóvo ikéneke Vúnae kó'oyene, vo'oku tiríxopovonemaka pehúkinonu hivó'oxinuke ya nóngoneke, yéxokovope kétarakopinu ike xu'íkeneyeane ákoyea péhoenonu. Yoko kóyekune ápeyea péhoenonu yanekôyoke, itea kali okínoke, akó'oti yoxénenoé hivó'oxinu. 11 Yoko haina vo'ókuke ápeyea nóngone, kó'inokeneye yunzó'inopi, vo'oku énjo'okovane ra ngóyeku. Koêkuti ngoêku, ako pepákexapu inzóneu.

¹² Énjo'okovane véngea ne uhá koeti koekúti, yusíkoti itúkeovo ákotike apeínonuti, yusíkoti itúkeovo unátiyeakuke ngoêku. Uhá koeti koêkuti vékoku ne xâne, véngoane, kuteâti imandáxovotike koane épekeonuke hímakati. Kúteanemaka ákotike nóngone koane énotike, aínovone véngoku. ¹³ Índoa véngea uhá koeti koekúti ya xunákoke Vúnae, enepone ixómoti koxunákonu. ¹⁴ Itea kóyeane íninjea itúkeovo únati, koeku hivó'oxinu ya tiú'itike koekúti véngoku. ¹⁵ Itínoe íhae Filípu, yéxoanemaka koêku enepo inâ turixóvo koyúhoyeovo ne inámati ihíkavoti koyúhoti koeku Jesus xepákukenoe, yaneko imbúhikopeaku Masêdonea. Yéxoanoe ákoyea po'i égereja huvo'óxonuti ya nóngoneke, ákoti itukapu itínoe. ¹⁶ Muhíkova ovo'íngo ya Tesálonika, ápenoe péhoenonu. Yoko haina póhuti pího ne kali púyaenovonuke yokóvo ya nóngoneke, itea kényukoanoe ne péhoenonu. ¹⁷ Yoko haina ngónokea ngo'íparayea yonó'oxo inzóneu, itea hara ngahá'a noínjea kurí'uxeovomo yehópo xoko Itukó'oviti vo'ókuke ra hivó'oxinuke. ¹⁸ Namúngoane ne uhá koeti péhoenonu. Kalíhani ákoyea iyónoangu ne po'ínu. Usó kixínenoa ne nóngone yane péhoenonu xoko Epaforodítu. Yoko enepora púyaenovonunoe yokóvo, kutí kôe úheti ihopúneti itopónoti Itukó'oviti, kuteâtimaka koeku hó'openo oró'oeti íparaxokonoke Itukó'oviti. Yoko ínixeá Itukó'oviti unáko nê'e, koane úhepetinoamaka isóneu. ¹⁹ Uhá koeti koêkuti nékone, kousókinopeatinoemo Únaem Itukó'oviti. Vo'oku koati ákoti hunókoku ne únatinoe koekúti, yupihóvoti itúkeovo ihayú'iuti, évekinopeakunoe ya xoko Kristu Jesus. ²⁰ Itukapu Itukó'oviti, Ha'a úti, ihayú'ikakana ya uhá koeti káxe ákoti hunókoku. Ákoyeneye.

Hunókoku yútoe Poúlu

²¹ Yúnzoiko póhutihiko kasása'iupo Kristu Jesus yâko. Enepora po'ínu úti xoko Jesus njokóyoke, yúhoikopinoemaka. ²² Kúteanemaka koêku ne uhá koeti kasása'iupo Jesus yâyeke, yúhoikopinoemaka, ínapoxo ne po'ínu úti xoko Vúnae ko'ítuketi ya óvokuke koati payásoti nâti, enepone Sêza.

²³ Itúkapu hána'itike seánakopi Vúnae Jesus Kristu yóvoheixo. Hunókokune.

KOLÓSENSI

Yútoe Poûlu páhoe xapa kutípoti Jesus íhae Kolósu

Enepone kutípotihiko Jesus yane imokóvokuti ya pítivokona Kolósu, yónoku ra yútoe Poûlu, ápe inixoâti itúkeovo Épafara itukóvo ne inúxoti ominoâti ne inámati ihíkavoti koyúhote koeku Jesus. Koeku óvea ika'ákovokutike ne Poûlu, eyékoxo koêku ne hokoti Jesus íhae Kolósu ápeyea xâne xapákuke ihíkaxoti ihíkavoti ákoti itukapu ukeâti xoko Itukó'oviti. Énomone kutí'inoke yutoxínoati Poûlu neko íhae Kolósu. Koati topikeâti tumúne neko xâne ákoti akaná'u ihíkavoti íhikaxone. Ixíko'okoahikomaka Poûlu ne íhae Kolósu títiu kóyeyea kúveovo Jesus, kuteâtimaka íhikaxoake Épafara inúxotike, vo'oku poéthane Jesus motovâ koíteovo xâne, yoko poéhanemaka motovâ kotúyoepa pahunévoti. Éxokoamaka inámapeaxo kixoku itúkeovo ne xâne hokópotine Kristu, koane iyúseyea itúkeovohiko xanena Itukó'oviti koeku ákoyea omótovokoko okóvo.

Turi yútoe

¹ Yundóxinopinoe, undi Poûlu, undi ápostulu, páhoe Kristu Jesus koyúhoyea emó'u xapa xâne, kuteâtimaka ahá'inonu Itukó'oviti indúkea. Anéyemaka njokóyoke ne Timóti, po'inu úti xoko Jesus. ² Pahúkinopeano e úti ra koyuhópeti, itínoe ovoti pítivokonake Kolósu, itínoe po'inu úti xoko Kristu yainóvoti kasása'iupo, koane koati kivovâti.

Itúkapu hána'itike seánakopi Itukó'oviti, Ha'a úti, yóvoheixonoe, koane úhepetike isoneúti ukeâti xokóyoke.

Itúkinoá orásaum Poûlu ne íhae Kolósu

³ Uhá koeti vitukínopinoe orásaum, kóyekune víkoro'ixinovopi xoko Itukó'oviti, Ha'a Vúnae Jesus Kristu, ⁴ ukeátine inâ veyekóxopinoe kívivo Kristu Jesus, koánemaka vo'oku ákoyea omótova yokóvo ne uhá koeti po'ínuhiko kasása'iupo Itukó'oviti. ⁵ Ké'inokeneye, vo'ókuke ne hána'iti kíxoixone yéxone kousokeovomo, enepone kounaenopi Itukó'oviti vanúkeke. Yoko kémoanenoe koêku nê'e yanekóyoke inâ koyuhóvo xepákukeno ne kaná'uti kixovókuti íhae xoko Itukó'oviti, enepone inámati ihíkavoti omínovike Jesus. ⁶ Enepone ihíkavoti itopónopitinenoe, ukópononemaka xapa uhá koeti po'ínuhiko xâne yara kúveu mêum, koane êno êho xapákukehiko, kuteâtimaka ápeyea xepákukeno ukeâti inâ kemôa, enepo inâ yexôa kaná'uko ne hána'iti seánakovi Itukó'oviti. ⁷ Yoko énomone ne íhikaxeopike Épafara, ha'ine úti ya ítukeke Itukó'oviti

ákoti omotóva vokóvo, enepone koati kuvovóneti koane yuixóvoti ko'ítukeino Kristu xepákukenoe. ⁸ Énomonemaka koyuhó'inovi ákoyea omótovovi yokóvo vo'ókuke ne Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti ovo'ó koépitinoe.

⁹ Koeku kó'iyeaneye, énomone kutí'ino vitukínopitinoe orásaum. Ukeátine inâ veyekóxopinoe, ako vâka vépeminopi Itukó'oviti poréxeopinoe hána'iti isoneûti ukeâti ya xokóyoke. Vépemoamaka poréxeopinoemo yéxi kixeku péni iséneu ya uhá koeti koekúti, motovâti uha-uhá kíxi yéxi ahá'inopi. ¹⁰ Yanê'e, enepone kixeku itíkivo, hokoâtimo nókone kó'iyea ne xâne kutipoâti ne Vúnae, koane inixoâtimo Vúnae unáko ne kíxeaku héki ya uhá koeti koekúti. Keukóponovotinoemakamo ya itíki uhá koeti kó'iyevoku únati koekúti, koane yukopónotinoemakamo yéxi Itukó'oviti. ¹¹ Vépeminopimaka kéxuna'ixivomo ya uhá koeti xunakóti, enepone éno ihayú'iuti xunakóti íhae xoko Itukó'oviti, maka hákone kemuyá'iko iséneu ikéneke, koane íteanemaka ne uhá koeti koekúti, ákoti iméxapa, xaneâtimaka elókeyea yokóvo, ¹² koêkumaka íkero'ixivo xoko Ha'a úti íhae vanúke, enepone imótokenaxopitinoe nemúkopi kounaenopi vanúkeke. Énomone ne ikó'iparaxokemo kasása'iupohiko yonópotimo natíxokuke uhapú'itike. ¹³ Koítovovi Itukó'oviti ya xunako pahunévoti yane kúxoti vóvoheixoku hahákutike, koane íseopovi natíxokuke Xe'éxa, enepone ákoti omotóva okóvo. ¹⁴ Yoko koati énomone koitóvovi ne Xe'exa Itukó'oviti, kotuyôpinoveati ne pahúnevo úti.

Kixóvoku Kristu yoko ítuke

¹⁵ Enepone Itukó'oviti, ako inixoâti itea heru-herú kíxea Kristu ne kixóvoku, epó'oxo tumúneke ápepe ne uhá koeti koekúti ítuke vo'u Itukó'oviti, ápene ne Kristu. ¹⁶ Koati énomone évekoa Itukó'oviti kousokea uhá koeti koekúti apêti inâ itukóva Itukó'oviti, enepone koekútihiho ya vanúke koánemaka poké'eke, yusíkoti ínixeokono áko'o ákoyea inixoâti, yusíkotimaka ítúkeovo koati payásotihiko ánju pahúkoti vanúkeke, áko'o po'ínuhiko teyonéti xapákuke ya koêkuti pahúkoku, áko'o uhá koeti koêkuti po'ínu payásoti yoko tutíye apêti ya xapákuke, aínovomaka ítuke vo'u Xe'exa Itukó'oviti, epó'oxo ítúkinokonokehiko uhá koêti nekôyo motovâti ítúkeovo ikó'ítukeu Xe'exa Itukó'oviti. ¹⁷ Tumúneke ápeyea uhá koeti po'ínuhiko koekúti, ápene ne Xe'exa Itukó'oviti. Epó'oxo koati énomonemaka ákoino itáhinea uhá koeti koekúti apêti. ¹⁸ Énomonemaka itukóvo tuti uhá koeti kutipoâti, enepohikone póhutipone ikéneke kuteâti koeku koxe'úti, koeku ítúkeovo Kristu kotútihiho. Koati Kristu itukóvomaka úkeaku uhá koeti koekúti. Koati turíxeovokumaka exépukopea ukópea xapa ivokóvoti nê'e, motovâti ítúkeovo énomone payasô ya uhá

koêti. ¹⁹ Xoko Kristu ápeyeamaka ne uhá koeti itípanevo koane úhe'ene Itukó'oviti. Yoko ínixoá Itukó'oviti unáko kó'iyeaneye. ²⁰ Yaneko ovokóvo itina Xe'éxa ya kuruhúke, uké'exopinovea Itukó'oviti ne ákoyea malí'akapa úti vo'oku pahúnevo úti. Koane vo'ókukemaka Ítukeinovi Xe'éxa, míhe'okinoane Itukó'oviti oxéne aúkopeovo xokóyoke ne uhá koeti koekúti, koêkuti óvohikoku ya poké'e koánemaka ya vanúkeke.

²¹ Itínoemaka hazakeôvoti Itukó'oviti yanekôyoke, koane yokopâti ya iséneuke vo'oku váhere kixeku itíkivo. ²² Itea kó'oyene uké'exopinopeanenoe Itukó'oviti ne hexákivoa. Uké'exopinopeanenoe ya muyókuke Xe'éxa yaneko ikútipasikoponovovi, uti xâne, enepo ivokóvo kuruhúke motovâti itíkopivo xâne koati sasá'iti nonékuke, ákoti óvaku kopítí'iyea, ákotimaka évekinokonoku emó'uinokono ápeyea Ítuke ákoti aunáti. ²³ Yoko koati énomone kénenoeye itukapu koati kaná'uti ípihi tumúne ne kívivo Vúnae ákoti yaukápapu ikíni, ákotimaka kurí ixêa ne hána'iti kíxoixone, yéxone kousokeovomo, enepone koyuhóvoti yane inámati ihíkavoti omínovike Jesus, kémone yanekôyoke, koane koyuhóvotinemaka xapákuke uhá koeti xâne yara kúveu mêum. Yoko énomonemaka pahúkonu Itukó'oviti ngoyúhoyea xapa xâne, undi Poúlu.

Koêku ne ítuke Poúlu páhoenoa Itukó'oviti ítúkea

²⁴ Kó'oyene hane indúko elókeko ongóvo ngoítoponeovo kotíveti koeku ngoyúhoinopinenoé emo'u Itukó'oviti. Enepone tiú'iti koekúti yonoti oukeke Kristu yanekôyo, kutí'inoke ukopónoti ikéneke Vúnae ne kutipoâtihiko, enepohikone kutí koeti muyo Kristu koeku ítúkeovo énomone kotútihiko, koati tumúne yóno ngóusokea ya ngoxé'uke koekúti kuteâti. Énomone ne koekútihiko ndumúneiko, nókone kousokeovo ve'ókukenoé. ²⁵ Koati vo'ókuke ne kutípotihiko Kristu pahúkinonu Itukó'oviti indúkeovo ovóxe xapákuke, motovâti nzuvó'oxeahiko ukóponea ikéneke, koane heú ngíxea ngóuhapu'ikinoahiko emo'u Itukó'oviti. ²⁶ Enepone ihíkavoti íhae xoko Itukó'oviti ákoti kauhápu'ikinakana ne xanéhiko mekúke, kouhápu'ikinoane Itukó'oviti ne kasása'iupo koeku kó'oyene. ²⁷ Énomonehiko kahá'a kouhápu'ikinoa Itukó'oviti hána'iko ne ihíkavoti ákoti exákana mekúke, kaha'aínoati éxeahiko ítúkeovo koati êno hána'iti koekúti motokeâti iháyu'ikeokono ne kouhápu'iune kó'oyene xapákuke uhá koeti kó'iyevoku xâne. Yoko enepone kouhápu'iune, énomone ne ovo'ó kó'iyepi Kristu, kutí'inoke apêti koati hána'iti kíxoixonenoé xoko Itukó'oviti, yéxone kousokeovomo. Énomone ne itíkivomo êno hána'iti ihayú'iuti ya xoko Kristu. ²⁸ Koati énomone koyúho úti xapa xâne ne Kristu. Íixiko'o kíxoixo uti uhá koeti xâne, koane heú kíxoá

ûti víhikaxea xanéhiko uhá koeti koêku ra exóneti íhae xoko Itukó'oviti, motovâti vísimea uhá koêti nonékuke Itukó'oviti koane motovâtimaka usó'iyeahiko ikéneke Kristu, ákotinemaka óvakuhiko. ²⁹ Énomonemaka ivóngopoinovo ngo'ítukeino Kristu. Koati ngoxuná'ixovoteoxo, ingo'ítukexoati ne uhá koeti xunakóti pónenu Kristu, enepone hána'iti xunáko ko'ítuketi njokóyoke.

2

¹ Ngahá'ainopinoo yéxi yupíheovo ngóxuna'ixeovo ítukeke Itukó'oviti ve'ókukeno, koane vo'ókuke ne íhae Laudíseya, koánemaka vo'oku uhá koeti po'ínuhiko ûti xoko Vúnae âvoti noíxeonuku. ² Ngixínoakeneye, ngoxuná'ixovoti itukétike maka áxunane iséneu ikéneke Vúnae, koáne maka yópoehapooaneno ikéneke koeku ákoyea omótoovokoko yokóvo, koane yupíhapunemaka unako kêku ikéneke Vúnae vo'oku heu-heú kixi yéxi koêku ne kaná'uti kixovókuti hékone. Yane yexoâtinoemo heú koeti koêku ne hána'iti ihíkavoti ákoti exákana mekúke kouhapu'iunovine Itukó'oviti. Yoko énomone ne koyúhoti koeku Kristu. ³ Enepone uhá koeti exóneti koáne ne isoneûti kouhápu'ikoati koêku ne kaná'uti kixovókuti íhae xoko Itukó'oviti, enepone kutí koeti éno únatinoo koekúti he'onóneti opékuke poké'e, poéhane xoko Kristu motó'iyeeva éxeokono.

⁴ Kó'inokeneye ne yunzó'inopinoo maka hákone íto kátavokepinoe ne xâne ahúkoti koyúhoyea ihíkavoti ákoti akaná'u. ⁵ Vo'oku upánini ángo'o xepákukeno, itea hanekóxo inzóneu xepákuke. Kutí koe ambêti ya xepákuke, koane elóke ongóvo noínjea kutikokó ké'iyi ikéneke Vúnae, koane títiu kéyeyi ya kívivo Kristu.

Kahá'ainoo Poûlu ne íhae Kolósu unako koêku ikéneke Kristu

⁶ Kuteâti kixeku kívivo Kristu Jesus Vúnae inâ hekopâ, énomonemaka ákoeneye kívivoa ya uhá koeti kixeku ítíkivo.

⁷ Koati Kristu yokópoehave. Itúkapumaka énomone kutí'inoo yukopónoti koeku kívivoa. Átiu'i héki kuteâti íhikexikono, koane ítíkapumaka xâne ixómoti ikoró'ixovo xoko Itukó'oviti.

⁸ Yokóhiyanavo maka hákone itekóno ya isoneûtihiko aúpu'ikenati, enepone hokoti kixoku ko'ísoneueya xanéhiko yara kúveu mêum, koáne ne po'i kixoku ítúkeovo xanéhiko ukeâti xoko oxúnoekene, enepone koati kúxotihiko kixovókuti hokonéti ukeátinekene ákoti itúkapu ukeâti xoko Kristu. ⁹ Yoko enepone uhá koeti ítípanevo koane úhe'ene Itukó'oviti, ápemaka xoko Kristu yaneko ikútipasikoponovovi, uti xâne yara kúveu mêum. ¹⁰ Epó'oxo ápenemaka xikóyokenoe uhá koêti nê'e, kuteâti koeku ápeyea xoko Kristu. Koati Kristu payasô ya uhá koeti koati payásotihiko pahúkoti vanúkeke, koáne ya koékuti

po'ínuhiko tutíye ákoti inixákana, koêkuti pahúkoku vanúkeke, áko'o híyeu vanúke.

¹¹ Koeku kitípi Kristu, itínenomaka koati kaná'uti sirkunsidá koêti. Kene ne sirkunsidá ké'iyinoe, haina kixovókuti ítuke vo'u xâne yara poké'e, itea koati vo'ókuke uké'exopinopea Kristu ne kúxoti kixeku itíkivo, yaneko ivokínovovi, itukínopeati ne koati kaná'uti sirkunsidá ké'iyi, enepone kaná'uti hoénaxovope itíkivo xanéna. ¹² Koáhati itínoe kutí koeti xané kixoti Kristu ekóxeokono yaneko yahíkovo iháke, koane kutí koetímaka xané kixepoâti exépukopea ukópea xapa ivokóvoti ya koeku kívivoxo Itukó'oviti, ihínovatimaka ne hána'iti xunáko, enepone koexépukopotí Jesus ukópea xapa ivokóvoti. ¹³ Koati itínoe kutí koeti ivokóvoti nonékuke Itukó'oviti yaneko avô'o katuyâpa ne pahúnevo, itea ikó'inamakopopinenoe Itukó'oviti kuteâtimaka kíxoaku koéxepukopea ne Kristu ukópea xapa ivokóvoti. Yane kotúyopinovi uhá koeti pahúnevo úti. ¹⁴ Veyópovimaka Itukó'oviti ya opékuke xunáko ne yutoéti kouhápu'ikoti vitúkeovo xâne pahukóvoti, enepone Ponóvoti Kixovókuti yútoe Muíse, yutóxovoku ákoti yumaxápu páhoenokono úti vitúkea, koyúhotimaka motókeyea ipíhoponeokono ne xâne ákoti heú ixá itúkea. Heu-heú kíxoá Itukó'oviti uké'exopinovea xunáko nê'e. Kutí kíxoá ixupáxoati kuruhúke. ¹⁵ Énomone yanekôyo ya kuruhúke, itoa Kristu ne koati payásotihiko pahúkoti ákoti inixákana híyeu vanúke, enepone ovóxehiko Satánae yoko po'ínuhiko tutíye xapákuke, koêkuti pahúkokuhiko. Énomone yanekôyoke, uké'exopea Kristu xunáko nekôyohiko, koane nonékuke uhá koeti, kouhápu'ikoa Kristu itúkeovohiko kóteyokone ákotine xunáko voukeke.

Kixovókuti ákoti itópoinoke xâne, po'i kó'iyevoku ho'étihiko

¹⁶ Hákoikopo sikêa ápeyea xâne kopoé'akoti iséneu koyúhote itíkivo pahukóvoti vo'oku koekúti kuteâti nikokónoti mahi ákoti parexákana níkeokono, áko'o itukovo vo'oku koêkuti kó'iyevoku ekâti. Kúteanemaka koêku itukovo vo'oku káxehiko mahi teyonéti, koane vo'oku po'ínuhiko kaxena ayuúti, kuteâti áyui inámati kohê, koánemaka vo'oku sâputu, káxe ínixonehikomaka kónokea téyeokono sasá'iko. ¹⁷ Vo'oku uhá koeti hó'e xâne mekúke kuteâti, ánovovo kixo'êkinoveati ne koati kaná'uti kixovókuti simóvotine kaxéna yara koeku kó'oyene, enepone koekúti kousókovotine ya xoko Kristu. ¹⁸ Hákomaka sikêa ápeyea xâne koyúhote itíkivo pahukóvoti, ikútixapovoti sasá'iti ya itíke, ikútixapovotihikomaka koati ikalíhuxopovoti nonékuke Itukó'oviti kuteati mani nókone kó'iyea ya koeku ákoyea mapíkapu ponó kó'iyea xoko Itukó'oviti, itea itúkeovo xoko ánjuhiko vekínoa. Mahi apêti éxokoake Itukó'oviti kó'inokeneye kixoku hókea, itea koati kapayásokopovoti nekôyohiko yoko

ainovo isoneú kixone ne itúkohiko. Kene haina isoneûti ukeâti xoko Itukó'oviti. ¹⁹ Kó'inokeneye isóneuhiko, koati haxá koyeâtihiko Kristu mani tûti. Yoko koati xoko tuti ûti úkea ne xunakóti yonoâti ne uhá koeti muyo ûti vekotíya xoko kuso ûti yoko ekéyokoku ne póhutihiko iháxakexoku, kutí'inoke koukóponovoti muyo ûti. Yoko énomonemaka kuteâti koeku ûti xoko Kristu, uti kutipoâti, uti kutí koeti mûyo koeku itúkeovo énomone kotúti ûti, kutí'inoke koukóponovoti ûti ikéne, kuteâti isóneunovi Itukó'oviti.

Uti xâne inámapoti ikéneke Kristu, inámapotimaka kixoku itúkeovo

²⁰ Itukovo koati kaná'uti kutí kó'iyea ivekóvoti yaneko ivokínovovi Kristu, ákoneikopo xunáko xikóyoke ne kúxotihiko kixovókuti hó'e xâne mekúke. Ná'ikopo koeti kitípasino xanéhiko yara kúveu mêum hekoâtimaka ne kixovókuti hókonehiko? ²¹ Énomone ne ákoti tópi ípikone xâne kuteâti koekúti pikonéti yúho'ixeokono koane níkeokono simóya sipókeokono. ²² Enepone pikonéti kuteâti, ainovo koekúti uke'é koêti enepo iko'ítukexokono. Koati ainóvoti ihíkauvoti isoneú kixone xâne koyuhókonoti xapa xâne kónokea itúkeokono. ²³ Enepora koekútihiko, kaná'uti kutí kó'iyea hókone xâne koati ko'éxoneti koane koati yuixóvotimaka hókea hó'e. Kutí koémaka hókone xâne éxoti ikálihuxopeovo nonékuke Itukó'oviti, ákotihikomaka iyuhíxapapu yane koekúti ípikokonoke itúkea, itea ako itópoinoake ne koekútihiko, vo'oku ako xunáko huvó'oxea sayá'ikopeovo itúkea váhere úhepune mûyo.

3

¹ Koeku kutí kó'iyea xané kixépotine Kristu exépukopea ukópea xapa ivokóvoti, itúkapuikopo koekútihiko ovoti vanúkeke ke'isoneupone, kixovókutihiko íhae xoko Kristu yane óvoku ivátakea éxopeke Itukó'oviti, ivátakoku koati kapáyasokone Itukó'oviti. ² Itúkapu énomone yónoheixo iséneu ne kixovókuti íhae xoko Itukó'oviti vanúkeke, kene hako itukóvo kixovókutihiko íhae yáye yara poké'e yónoheixo iséneu. ³ Vo'oku nonékuke ne kúxoti kixeku itíkivo, kutí koe ivekóvoti, koeku ákoyeane xunáko xikóyoke. Enepone koati kaná'uti inémapi, hane óvo xoko Kristu xoko ákoyeaku ínixa xâne yara poké'e, koánemaka xoko Itukó'oviti. ⁴ Koeku itúkeovo xoko Kristu vóvoheixo koeku vinámapea ikéneke, enepo exákapapane Kristu ne xanéhiko yara poké'e, kaha'iné kixepoâtinoemakamo ya itúkeovo hána'iti ihayú'iuti.

Nókone kó'iyea ûti koeku ápeyea inámati vápeyea ikéneke Itukó'oviti

⁵ Kiríkapaneikopo ne kúxoti kixeku itíkivo, enepone ákoyea seyá'ikapipa ne úhepune miúyo vo'oku ixómoyea keha'a sêno,

koáne ne iképit'i'ikivo itíkoti po'i váhere koekúti kuteâti ákoyea asása'i. Kúteanemaka ne sikovó ké'iyi ya isoneûti kuteâti, perexoâti itúkeovo énomone exô kêku, yóko'o ne ákoyea ítea seyá'ikopivo koeku itúkeovo énomone ixomo yónoheixo ne iséneu. Kúteanemaka koêku ne kehá'ayi itíki váhere yâha itíki, koáne ne ixómoyea íyekovo ítukevo po'ínuhiko xâne. Vo'oku enepone xâne ixómoti iyókovo ítukevo po'ínuhiko xâne, koati koekútihiko yuíxovo ya koêkuni itúkeovo Itukó'oviti hóko. ⁶ Yoko koati vo'oku koekútihiko kuteâti ipíhópoinoakemo Itukó'oviti ne xâne koetíneye ítuke, enepohikone ákoti itukâ ne páhoenovi vitúkea. ⁷ Yoko koati énomonemaka kénenoeye yanekôyoke.

⁸ Itea kó'oyene, kiríkapa ne uhá koeti koekúti kuteâti ne ipíhonevo, koane kotú'iyea itíne. Kúteanemaka koêku ne váherexea ítikeino po'ínu xâne, yoko ihéki, koánemaka keyúhoyi koekúti ákoti aunáti, kuteâti koyúhoyea xâne ákoti téyapana enepo koyúho. ⁹ Hákonemaka simikíkinokoko. Koáhati kirikópotine kúxoti kixévoku, xaneâti ne váhere kixeku itíkivo kuteâti koeku xâne kuríkoti kopití'iti ípovo. ¹⁰ Koane itíkópatine ne inámati ípevo. Énomone ne inámati kixeku itíkivo ukeâti xoko Itukó'oviti, enepone ixómoti iko'ínamakopo iséneu ikéneke, motovâti yukóponi itíkivo kuteátine kixoku itúkeovo. Yane yukopónoteoxomo yéxi Itukó'oviti. ¹¹ Koeku kó'iyeaneye úti ikéneke, ákone poé'aku jûdeu yane ákoti itukapu jûdeu. Kúteanemaka koeku xâne sirkunsidá koêti yane ákoti sirkunsidá akôe, yoko xâne ákoti íhikauvo yane kuteâti xâne íhaehiko hôi, koane akaúti yane ákoti itukápa. Vo'oku poéhane Kristu itukóvo koati hána'iti nokonéti, yoko énomonemaka ovo'ó kôa ne uhá koeti kutipoâti.

¹² Itínoe noívokoe Itukó'oviti koane kasása'iuponemaka, ákotimaka omotóva okóvo Itukó'oviti, kutí íxeakopo itíkoti inámati ípevo ne késeanayi po'ínuhiko xâne, koane itíkivonoe itípakovoti yoko ákoti kapayásakinapukoko. Énomonemaka yákoeneye itíkivo xâne itúpa'ikoti koane ákotimaka ímauvo. ¹³ Konókoti íti uhá koeti kixóvoku po'ínuhiko úti ákoti imeíkinapukoko. Hákomaka iméheixoa iséneuke áva yévitokoke po'ínu úti. Kuteâti kixópiku Itukó'oviti enepo kotuyôpo pehúnevo, énomonemaka íxekakanoe késeanayikoko. ¹⁴ Yoko enepone koati nékone ké'iyi ya uhá koêti, énomone ne ákoyea omótovokoko yokóvo, vo'oku énomone porexó'ovi poéhapeaneoxo úti ikéneke Kristu ákoti vihaxákexeakaka. ¹⁵ Itúkapu kásati isoneûti ákoti pepakéxapu ukeâti xoko Kristu exô kêku ya uhá koeti koekúti. Yoko koati énomone íháxikinopi Itukó'oviti motovâti itíkivonoe póhutipone ikéneke, kuteâti koeku póhuti koxe'úti, koeku itúkeovo Kristu kotúti úti. Koane itíkapunoemaka xâne ixómoti ikoró'ixovo xoko

Itukó'oviti. ¹⁶ Uha-uhá ákoe iséneuke ne íhikaxopike Kristu. Íhikexikaka koane yenékikakamaka vinoâtinoe ne uhá koeti exóneti íhae xoko Itukó'oviti. Ihéyu'ikamaka Itukó'oviti, imekó'ikoati ya sâramu, koáne ya akenéti kahaná'ikeati íha, koánemaka ya po'ínuhiko akenéti koyúhoti kixóvoku Vúnae. Koane itíkapunoemaka xâne ixómoti ikoró'ixinova. ¹⁷ Yoko uhá koeti ítike, yusíkoti itúkeovo ya keyúhoyi, áko'o ya kixeku itíkivo, itíka ya iháke Vúnae Jesus. Koáne ya ihákemaka íkera'ixinapu Itukó'oviti, Ha'a úti.

Nókone kó'iyea ne hóyeno yoko yêno hokoti Jesus

¹⁸ Itínoe ko'ímati, hako kepayásokinovo íme itea tíya, vo'oku koati énomone ne nékone ké'iyi ikéneke Vúnae.

¹⁹ Kene itínoe koyénoti, hako motovâ yokóvo ne yîno. Hákomaka aina kíxea.

²⁰ Kene itínoe kalivôno, yakútipó yá'a yoko yêno ya uhá koeti koekúti, vo'oku ínixoa Itukó'oviti unátiyea nê'e.

²¹ Kene itínoe koxe'éxati, hako imeíkoa ne xi'íxaxapa mará'inamo képa'e'aki isóneú.

²² Itínoe ahinoêti, itíka uhá koêti ne páhoenopi pétarauxa itíki. Hako poehâne koeku komomó kíxoixeopi kényuseyi ke'ítukeyi, keha'âti ápeyea xâne ihayú'ikopiti, itea itíka ya ponóvotike iséneú, vo'oku itíkivo teyoti Vúnae Jesus. ²³ Uhá koeti koêkúti ítike, heru'ó íxea yomíxone itíki, yexókovoti itúkeovo Vúnae peníno ke'ítukeyi, kene haina pohúneti xâne ke'ítukeino, ²⁴ yexoâtimaka ápeyeamo némoepo xoko Vúnae, kaúnaepinopinoe, vo'oku koati Vúnae Kristu ke'ítukeino. ²⁵ Enepone xâne itúkoti váhere, koati váheremakamo ne námoepo, ésa'ipo ne váhere ítuke. Yoko ákomo ápahuina xâne pó'iti kixókonoku, vo'oku ako payásoti nonékuke Itukó'oviti, kutíkokone ne uhá koeti xâne nonékuke.

4

¹ Itínoe pataraúxati, konókoti póneovo kíxeaku ne yahínoe ákoti yaupú'ika, yexoâti ápeyeamaka Yúnae vanúkeke, éxoti uhá koeti koekúti.

Po'i enékeake Poúlu ne íhae Kolósu

² Hako kurí kixe itíki orásaum. Hákomaka kutí kê imokoo koyêti, itea konókoti iyúkeovo ne iséneú, koane íkera'ixapu xoko Itukó'oviti. ³ Yépeminavimaka Itukó'oviti, maka míhe'akinavine voxéne koyúhoyea úti xapa xâne ne ihíkavoti koyúhoti koeku Kristu, enepone ákoti exákana mekúke kouhápu'ikovotine kó'oyene. Yoko vo'oku ngoyúhoyea nê'e, énomone ingá'akinovo.

⁴ Yépeminavimaka ya orásaum, maka énjanelo ngíxoaku ngóuhapu'ikea ra ihíkavoti, kuteâti nóngone indúkea.

⁵ Itikapu xâne éxoti póna kixoku itúkeovo nonékuke xâne ákoti itukapu po'ínu úti xoko Kristu. Itikapumaka xâne éxoti ikó'itukexea kaxéna ákoti eváka. ⁶ Ya uhá koeti keyúhoyiku, hane ákoeneye itípanevo yíúho, kuteâti nikokónoti koati mbiú koeti yukína. Koeku kó'iyeaneye, yéxotimo kixeku yimópi uhá koeti epemó'ikopiti.

Koeku Tíkiku yoko Ónezimu

⁷ Enepora ngóyeku yâyeke, uhá kixinópeatimo koyúhopea ne Tíkiku, po'ínu úti xoko Jesus. Enepora hóyeno, koati ákoti omotóva ongóvo, nza'ínemaka ya itukeke Itukó'oviti, epó'oxo koati kuvovóneti, yuixóvoti ko'ítukeino Vúnae. ⁸ Mbahukínopeatinemo, maka okóyuhoinopeanenoe ra uhá koeti kóyeku úti yâye, motovâtimo úhepepea iséneu. ⁹ Mbahukoâtimakamo ne Ónezimu xané'iyea. Eneponê'e, koati mbo'ínu xoko Jesus íhae xepákukenoe. Ako omótova ongóvo, koane koati kuvovóneti itukeke Vúnae. Énomonehikomo koyuhó'inopeano ra uhá koeti kóyeku úti.

Hunókoku yuho Poûlu

¹⁰ Yúhoikopinoe ra Aristáku, nza'íne ingá'akeovo. Yúhoikopimaka ne Márku, enepone prímuna Mbaranâbe. Yoko nemúkoaneno ne yuhó'inopi úti vo'ókuke, vepemópi kétaraki enepo simapínoe. ¹¹ Yúhoikopinoemaka ne Njózúe iháxonetimaka Njústu. Enephikora mopo'âti, poéhane itukóvo iyénonjapa júdeu huvo'óxonuti ngoúkoponea ne natíxea Itukó'oviti xapa xâne. Yoko yupíhovahiko huvó'oxeonu.

¹² Pahúkinopinoemaka yúho inákurukeovopi ne Épafara, enepone íhae xepákuke, ovóxemaka Kristu Jesus. Enepone hóyeno, koati yupihóvoti kóxuna'ixeovo épemo'ixinopinoe Itukó'oviti. Ako áka itúkinopinoe orásaum, kaha'aínopiti itíkivomo xâne úsotíne, ákotinemaka óvaku ikéneke Vúnae, koane itíkivonoemo xâne kousókoti uhá koeti ahá'inoa Itukó'oviti. ¹³ Eneponê'e, koati ngoyuhó'inopeatineno yupíheovo kóxuna'ixeovo ya itukétike, kaha'aínopitinoe unako kêku ikéneke Vúnae. Kúteanemaka ahá'ino íhaehiko Laudíseya yoko íhaemaka Yerápoli. ¹⁴ Yúhoikopinoemaka ne Lúka, enepone ndútu ákoti omotóva vokóvo, koánemaka Ndéma.

¹⁵ Yúnzoikoamaka ne po'ínuhiko úti xoko Vúnae íhae Laudíseya, koánemaka ne Nífa, yóko'omaka ne po'ínuhiko úti ikéneke Vúnae ho'uxínovoti ituke Vúnae ya óvokuke. ¹⁶ Enepo yihaikapane ra koyuhópeti mbáhoenopinoe, pehúkamakamo yúhoikeovo ya imókovokuke íhaehiko Laudíseya. Koánemaka ne yúndoe mbáhoeno íhaehiko Laudíseya, mbahúkoamaka yúhoikeovo xepákukenoe. ¹⁷ “Yíxapa itíki ne itukéti némoe xoko Vúnae, maka keúsakane” íxinenamo ne Ákipu.

Íkopovope yútoe Poûlu

¹⁸ Enepora yúndoe, íngopeovopikenoe, koati yútoe vô'um, undi Poûlu. Puyákapununoe yokóvo koeku itúkeovo ika'ákovokutike óvom. Itúkapu hána'itike seánakopi Vúnae yóvoheixonoe.

Hunókokune.

1 TESALONÍSENSI

Inúxoti yutóxinoahiko Poûlu ne kutípoti Jesus íhae Tesálonika

Enepohikone kutípoti Jesus ya Tesálonika, aínovo eho evo Poûlu yaneko koyuhópoinoahiko emo'u Itukó'oviti. Êno xâne íhae Tesálonika kutipeâti emó'u, itea ápemaka jûdeuhiko ákoti akutípo Jesus okópoti Poûlu, kaha'âtihi komaka koépekea. Yane kohó'ine ne Poûlu yoko Síla ya Mbêreya, itea kóyeane píhea jûdeuhiko íhae Tesálonika íkoitoponeahiko kotíveti xoko yonópoku evo Poûlu kohó'iyea. Yokómomapihi ne Átu 17.1-13. Ikénepoke, koeku óvea ne Poûlu ya Koríntu, omínoa Timóti eyekoûti, kóyekuhiko neko hokoti Jesus ya Tesálonika.

Yane yutóxinoahiko Poûlu, etó'okoatihiko yupíheovo elókeyea okóvo vo'oku eyékoxea ixómoyea kóxuna'ixovohiko ikéneke Itukó'oviti. Enékoahikomaka ákoyea kamúya'ika isóneu ikéneke Itukó'oviti. Kouhepekeamaka Poûlu isóneuhiko neko ikaxú'iti okóvo, vo'oku iyéno ivokóvotine, kutípotihiko Jesus. Koyúhoinoa Poûlu itúkeovo hána'iti kúxone úti ne aúkopovope Jesus Kristu. Ixíko'okoamaka ákoyea kurí ixa kúveovo Itukó'oviti, vo'oku iháxikeovi Itukó'oviti ya hána'iti seánakovike vópeamo xokóyoke koeku kutípea úti Jesus Kristu. Kene haina ihaxíkinoviti vonópea ipihóponovokutike.

¹ Yutóxinopinoe úti, undi Poûlu, koane Síla yoko Timóti. Pahúkinopeanoé úti ra koyuhópeti, itínoe ho'uxínovoti ítuke Itukó'oviti ya Tesálonika, itínoe koati xanena Itukó'oviti, Ha'a úti, yoko Vúnae Jesus Kristu. Itúkapu hána'itike seánakopi Itukó'oviti yóvoheixo, koánemaka úhepetike isoneúti ukeâti xokóyoke.

² Kóyekune víkoro'ixinovopinoe xoko Itukó'oviti, uhá ketínoe. Ákomaka vâka vépeminopi Itukó'oviti ya orásum.

³ Hara puyákoponovo vokóvo nonékuke Itukó'oviti, Ha'a úti, ítenenoe itíki vo'oku hána'iti kívivoa ne Vúnae, koánemaka ne ivékoponivonoe ítukeke Itukó'oviti vo'oku ákoyea omótovo yokovo po'ínuhiko xâne, yóko'omaka ne ákoyea ímexapa kíxeixi ne yéxone kousokeovomo xoko Vúnae Jesus Kristu.

⁴ Itínoe po'ínu úti xoko Jesus, ákoti omotóva okóvo Itukó'oviti, véxoa itíkivonoe koati noívokoe Itukó'oviti, ⁵ vo'oku enepo inâ koyuhôa úti xepákuke ne inámati ihíkavovoti omínovike Jesus, haina pohu koyuhó kixoâti úti, itea xané kíxoamaka xunako Itukó'oviti ya xoko Sasá'iti Omíxone. Koati iyúseotimaka ítúkeovo kaná'uti ne emo'úti vomínopikenoe. Yéxoanoemaka

itúkeovo koati ponóvoti ne kixoku vitúkeovo xepákuke, koane kahá'ainopi úti unako kêku.

⁶ Koati hekoâtinoe ne kixoku vitúkeovo koánemaka ne kixoku itúkeovo Vúnae Jesus. Epó'oxo yaneko kitipoânenoe ne vemó'u, koyuhó'inopi uti koeku Jesus, êno víkinoe tiú'itike koekúti, itea kóyeane yupíheovo elókeyea yokóvo ukeâti xokóyoke ne Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti. ⁷ Énomone itíkinovonoe moťokeâti hókeokono kixoku itúkeovo xapákuke ne uhá koeti po'ínuhiko kutípoti Jesus ya Masêdonea koánemaka ya Ákaya. ⁸ Vo'oku koati xepákuke úkea ukóponea ra emo'u Vúnae ya Masêdonea yoko Ákaya. Haina póhutineya, itea ya xapákuke uhá koeti po'ínuhiko xâne koêkuti óvohikoku, eyékokopinenoé itíkivo koati kuvóvoti Itukó'oviti. Hukínóvoti ákoyeane okónoko po'i yuho úti vo'ókuke. ⁹ Koati énomonehiko koyuhô koêku inâ simôpi úti, itúkeovo kirikópotinenoé kívivo sánduhiko hekópine ra koati kaná'uti Itukó'oviti, úkeaku uhá koeti apéyeati. ¹⁰ Koyúhoahikomaka ixómoyea kíxoixopo aúkopovope Xe'exa Itukó'oviti ukópeamo ya vanúke, enepone Jesus, koéxepoepo Itukó'oviti ukópea xapa ivokóvoti, enepone koiťovovitimakamo ya ipíhoponope Itukó'oviti keno'ókoti káxe.

2

Koeku ituke evo Poúlu ya Tesálonika

¹ Itínoe po'ínu úti xoko Jesus, koati neixoâtinoe ápeyea êho ne vóvoheixea xepákuke. ² Yéxoanoemaka koêku ne váhere kixókonoku úti, koane váherexea vemó'uinokono koeku vóvea ya Filípu, itea vo'oku kúveovo uti Itukó'oviti, ako kali píka koyúhoyea úti xepákuke ne inámati ihíkavvoti ukeâti xoko Itukó'oviti, upánini ápe êno okopó'oviti. ³ Enepone emo'úti vomínopikenoe, haina kopoéheveti koekúti ákoti akaná'u. Hainámaka koyuhoâti úti vo'oku ápeyea váhere visóneu kahá'ayea uti vúkeovopinoe. Hainámaka vo'oku kahá'ayea uti vaúpu'ikeopinoe, ⁴ itea koati vo'oku ínixeá Itukó'oviti yusíkea kovóxeyeovi koyúhoyea úti ne inámati ihíkavvoti koyúhoti koeku Jesus, énomone kutí'inoke koyuhoâti úti. Yoko haina ínixone xanéhiko unátiyeya, vopósiko vitúkea, itea koati voposíkoti vitúkea ínixone Itukó'oviti unátiyeya, vo'oku énomone exôa koeku visóneu, itúkeovo ponóvoti áko'o áko'oyea. ⁵ Yéxoanoé koêku enepo koyúho úti xepákuke, ákoyea itúkapu ihayu'ikohí kixópitinoe úti, pohu kaha'âti úti vítokuxea yokóvo, epó'oxo hainámaka vitúkoti namúkope uti tiúketi koyúhoinoake úti ne emo'u Itukó'oviti xepákukenoé. Éxoamaka Itukó'oviti kaná'uyea ra yúnzo. ⁶ Hainámaka voposíkoti viháyu'ikeokono. Ako kalíhuina kó'iyeaneye koeku vóvea xepákuke, muhíkova koeku vóveamaka xapákuke po'ínuhiko xâne. ⁷ Koeku vitúkeovo páhoe

Kristu koyúhoyea emo'u xepákuke, mani motovâti kúxea úti keúsokinovi nókone úti, itea ya koêkuni kó'iyeaneye, itupa'ii kixópinoe úti kuteâti kíxoaku sêno ítupa'ikea ne kálihunoé xe'éxa. ⁸ Koane vo'oku yupíheovo ákoyea omótopinoe vokóvo, ako ópohane koyúhoinopeanoé úti ne inámati ihíkavoti íhae xoko Itukó'oviti, itea usó kóyemaka úti vivókoponeovo ya ítukeke Itukó'oviti ve'ókukenoé. Koáhati ákoti omotóvopinoe vokóvo.

⁹ Itínoe po'ínu úti xoko Jesus, yéxoponoa yupíheovo ko'ítukeyea úti koane vivókoponeovo, vitúkoti ítuke Itukó'oviti. Káxe, yóti ko'ítukeyea úti, vitúkoti véyope nókone úti, motovâti ákoyea ítúkapu ínati koekúti xikóyokenoe koeku vóvea xepákuke, koyuhó'inopeati úti ra inámati ihíkavoti íhae xoko Itukó'oviti. ¹⁰ Éxoa Itukó'oviti, koane yéxoanoemaka koeku úti xepákuke, vitúkeovo teyoti Itukó'oviti, koane ítúkeovomaka ponóvoti vítuke, ákoti motovâti koyúhoyea ápeyea váhere vítuke koeku vóvea xepákuke, itínoe kutípoti Vúnae. ¹¹ Yéxoanoemaka koeku venékeopi, póhutinoe kexé'u, ítúkeovo kuteâti kíxoaku ha'a kalivóno enékea ne xe'éxaxapa. ¹² Koati énomone kixópineye úti kóxunakeopinoe úti ikéneke Vúnae, koánemaka vixíko'okeopi, maka yéxane kixeku yómivo nonékuke Itukó'oviti, kuteâti metókeyi ké'iyineye nonékuke ne ihaxíkopiti kehá'inepi ya natíxokuke, koane itíkivomaka hána'iti ihayú'iuti ya xokóyoke.

Kixoku koêku ne íhae Tesálonika enepo simôa tiú'iti koekúti

¹³ Harâ'amaka po'i koekúti ákoinoke vâka víkoro'ixeovo xoko Itukó'oviti: Enepo inâ kemoânoe ra emo'u Itukó'oviti vomínopike, ako kutí íxea pohu emo'u xanéhiko yara poké'e, itea koati kitipoâtinoe ítúkeovo emo'u Itukó'oviti. Yoko koati kaná'uti ítúkeova. Epó'oxo êno xunáko xikóyoke, itínoe kutipoâti. ¹⁴ Itínoe po'ínu úti xoko Kristu ákoti ítúkapu jûdeu, enepone víkokunoe, kúteanemaka vékoku ne jûdeuhiko kutípoti Křistu ya Njúdeya, enepohikone ho'uxínovoti ítuke Itukó'oviti. Vo'oku enepone iyínoxapa ákoti akutípo Jesus, íkoitoponopinoe kotíveti kuteâtimaka kíxoaku iyénoxapa nekóyohiko. ¹⁵ Enepohikone ákoti akutípo Jesus ya Njúdeya, haina póhutine Vúnae Jesus koépeko yanekóyo, koánemaka ne porófetahiko koyúhoti emo'u Itukó'oviti, itea váherexinovimaka ítuke, úndi yoko po'ínuhiko kutípoti Jesus. Ákomaka iká'elakexa okovo Itukó'oviti, epó'oxo koati okópoti uhá koeti xâne. ¹⁶ Muhíkova vomínoa xâne ákoti ítúkapu jûdeu ne emo'u Itukó'oviti motovâti íteovahiko ne pahúnevo, opósikomaka topíkeovi. Koatine kóye kohíyakeahiko váhere ítuke, kutí'inoke kousókovotine uhá koeti kó'iyevoku vahevóvokoti motovâti ítúkeahiko. Yoko kó'oyene, ákone ípíxa, vo'oku yónoane ímainevo Itukó'oviti oukeke.

Yónoa isóneu Poûlu ne íhae Tesálonika

¹⁷ Itínoe po'ínu úti xoko Kristu, avo áxu'ikene ike vipúhikine xepákuke, itea yupíhovane vinákurukeovopi. Kaná'uti váko'oyea ya xepákuke, itea harakóxonon visóneu xikóyokenoe. Koati êno yúmo'ixeovo káyukopeovo úti noíxoepopinoe úti. ¹⁸ Koati kaha'âti úti vitúkea nê'e, áko'oneoxo ûndi, undi Poûlu. Ápe ngahá'ayeaku mbíheha xepákuke, itea itóponu Satánae. ¹⁹ Koáhati itínoe kutí'inoke apêtimo vípara, kúxoixone úti vitóponeamo xoko Itukó'oviti. Itínoemaka elókeinoke vokóvo. Ve'ókukeno, apêtimo námoepo úti, kutí koeti koati uhé'ekoti kôroana úti ominó'oviti elókeko vokóvo koane úhepeko visóneu nonékuke Vúnae Jesus yaneko káxe aukápapu. ²⁰ Koati kaná'uteoxo itúkeovo itínoe kutí'inoke vihayú'ikokonoti, koane itínoemaka ápeinoke elókeko vokóvo.

3*Pahûko Timóti ne Poûlu ya xapa íhae Tesálonika*

¹ Ako'óne indâ ákoyea énja kéyekunoe, íninjoa unátiyeya mbóhuxeovoiko ya Átena ² koeku mbahúkinopea ra Timóti, po'ínu úti xoko Vúnae. Koatímaka ko'itúkeinoti Itukó'oviti nê'e, koane koukóponoati ne inámati ihíkauvoti koyúhoti koeku Kristu. Mbahúkinoake huvó'oxoponeopinoe keúkophonivo ya kívivo Itukó'oviti, koane enékoponeopimaka ikéneke Vúnae, ³ motovâti ákoyea ápahuina xâne xepákuke komuyá'ikoti isóneu vo'ókuke ne tiú'iti koekúti simópiti. Vo'oku yéxoaneno itúkeovo koati vékokune úti nê'e, uti hokoti Kristu. ⁴ Yaneko óveangu xepákuke, ngoyúhoinopeanoepopo koítoponeovomo uti kotíveti. Yoko énomoneoxo koéneye, epó'oxo yéxoá kó'iyeaneye. ⁵ Vo'oku tiú'iko ne víkoku, ako'óne índa ákoyeane enja koêku, mbahuko noixóponopiti, ngaha'âti énjea kéyekunoe ikéneke Itukó'oviti, ngohiyánati íteopinoe Satánae, enepone áhati kátavokea isóneu xâne, mbuvâtimaka itúkeovo ko'itukehí koeti úti xepákuke.

⁶ Itea kó'oyene koeku aúkopeovo Timóti ukópea xepákuke, omópinonu únati eyekoûti ixómoyea kivoovo Itukó'oviti, yoko ákoyea omótovokokonoe yokóvo. Koyúhopinonumaka kóyekuneyea puyákeovonu yokóvo koane úhepeyeya iséneunonu. Kúteanemaka iséneunoa ne nza'ínehiko. Koyúhopinonumaka kehá'ayinoe neíxopivi, kuteâtimaka yupíheovone kahá'ayea noíxoepopinoe úti. ⁷ Itínoe po'ínu úti xoko Jesus, upánini enó'yeya koekúti tiú'itinovi koane enó'iyeamaka koítoponeovo uti kotíveti yáyeke, úhepepone visóneu vo'oku kívivoxo Itukó'oviti. ⁸ Koati énomone koéneye visóneu kó'oyene koeku véxea ixómoyea kóxuna'ixovonoe ikéneke Vúnae. ⁹ Vo'ókuke ra êno hána'iti elókeko vokóvo nonékuke Itukó'oviti ve'ókukeno, ako véxa kíxoaku úti víkoro'ixinovopi xoko Itukó'oviti. ¹⁰ Káxe,

yóti véyo ûti vépemo'ixea Itukó'oviti. Koati kaha'âti ûti noíxoponeopi ûti, motovâti huvó'oxeopinoe ûti enepo ava'ávo kali konokóvotiko ya kixeku héki Vúnae.

Épeminoa Poûlu ne íhae Tesálonika xoko Itukó'oviti

¹¹ Itúkapu Itukó'oviti, Ha'a ûti, koáne Vúnae Jesus mihe'ókinovimo voxéne káyukopeovoikomo ûti xepákuke. ¹² Itúkapumaka Vúnae kuri'úxinopinoe ákoyea omótovokoko yokóvo, itínoe hokoti Kristu, koane énomonemaka porexópi ákoyea omótova yokóvo ne uhá koeti po'ínuhiko xâne, kuteâti ákoyeamaka omótovopinoe vokóvo. ¹³ Yane kexuná'ixovotimo ikéneke Vúnae ya itíkivo koati sasá'iti koane ákotimaka pahúnevo nonékuke Ha'a ûti, enepo aukápapu ne Vúnae Jesus, axenápanemaka ne uhá koeti kasása'iupo.

4

Kixoku vitúkeovo koati iko'élokexoti okovo Itukó'oviti

¹ Ya tumúneke únzexea ra yúndoe, anéyeiko koâti anjá'inopi, itínoe mbo'ínu xoko Jesus: Injíko'okopinoe ya iháke Vúnae Jesus héki kuteâti koêku ne ínzikaxopike yanekôyoke, motovâti iké'elokexi okovo Itukó'oviti. Koati énomoneoxo kéneye ikéneke Vúnae kó'oyene, itea ngaha'aínopitinoe inamá'axoyea kené'eye ikéneke. ² Yoko yéxoane ne páhoenonu Vúnae Jesus ngoyúhoinopinoe, nékone itíki. ³ Hara ahá'ainopinoe Itukó'oviti, itíkivo xâne koati sasá'iti, éxotimaka sayá'ikopeova ne úhepune mûyo vo'oku ixómoyea kaha'a sêno. ⁴ Enepone úhepune miûyo, konókoti yéxi ími sasá'itike. Konókotimaka tíyi ne ahá'inovi Itukó'oviti yara koekúti. ⁵ Ako yusíka ákoyea seyá'ikapipa, mará'inamo yakútea xâne ákoti éxa Itukó'oviti. ⁶ Yara koekúti, mbahuko ákoyea vaheréxoti ítukeino po'ínu. Ako yusíka ápeyea aupú'ikoati ne po'ínu ûti, kapiné'iyéati yêno, vo'oku koati púvone Vúnae ne koekúti kuteâti. Yoko kuteâti yunzó'inopinoe yanekôyoke enepo ngouhápu'ikinopea ne koekúti, koati ngixópitinoe ipíhoponeamo Itukó'oviti ne xâne kixoâtineye. ⁷ Vo'oku haina ihaxíkinoviti Itukó'oviti vitúkeovo xâne ákoti saya'íkapeapa ne váhere úhepune mûyo, itea ihaxíkinoviti vitúkeovo xâne kuri'ókopovati, koane koati sasá'itimaka nonékuke. ⁸ Énomone ngó'ino, enepone xâne ákoti akaha'a itúkea ne ihíkavoti ínzikaxeopikeno, haina inzóneu, undi xâne yara poké'e púvo, itea koati puvoti isóneu Itukó'oviti, enepone porexópitinoe Sasá'iti Omíxone.

⁹ Ako apásika ngoyúhoinopeano kónokea ákoyea omótovokoko vokóvo, vo'oku koati Itukó'oviti ihíkaxopi kónokea kíkikokoneye. ¹⁰ Yoko koati kaná'uti ákoyea omótova yokóvo ne uhá koeti po'ínu ûti xoko Kristu ya uhá koeti poké'exa Masêdonea.

Itea kóyeane enéngelopinoe kénoki keúkoponivo ké'iyineye, itínoe mbo'ínu xoko Vúnae. ¹¹ Yapási'ixa yóvoheixi úhepetike iséneunokoko ákoti ixomo yarixákaka. Hane yíxapu nékone itíki, koane yokó'ituke, itíkoti ésa'i nékone kuteâti koeku mbáhoenopi yanekôyo. ¹² Yanê'e, itínoemo teyonéti xapákuke xâne ákoti hakâ ra hó'e úti, koane ákomo yokónokoa íhinovo po'i xâne kousokinopinoe nékone.

Kixókumo koêku ne ivokóvoti kutípoti Kristu aukápapune Vúnae

¹³ Itínoe mbo'ínu xoko Vúnae, ngahá'ainopeanoe yéxi koêku ne po'ínu úti omómikopotine xoko Itukó'oviti, maka hákone ikaxú'i yokóvo koane hákonemaka kitea xâne ákoti kúxoixopone xoko Itukó'oviti. ¹⁴ Vo'oku koeku kutípea úti ivókeovo ne Jesus yoko exépukopea ukópea xapa ivokóvoti, kúteanemakamo ne kúxone úti xoko ivokóvotihiko, vo'oku koéxepukopeamo Itukó'oviti ne omómikopotine xokóyoke. Enepo aukápapu ne Jesus, ixanéxopatihikomo Itukó'oviti nê'e.

¹⁵ Yoko hara pahúkonumaka Vúnae ngóuhapu'ikinopinoe: Uti ávotimo ivakápu yaneko káxe aukápapu Vúnae, ákomo inuxó vákoepea neko inuxópotinehiko ya utíke. ¹⁶ Vo'oku apêtimo emo'u Vúnae pahúkoti ovóxe koane emó'umaka ne koati payásoti ánjuna inuxínoati ne po'ínuhiko ánju, yóko'omaka ne emo'u huxôe páhoe Itukó'oviti óxeovo. Yane keno'ókopotinemo Vúnae ukópea vanúke, yoko inuxó koépotimo exépuhikopea ne ivokóvotihiko kutípoti Kristu. ¹⁷ Yane hú koépotimakamo vomópeokono xapa kapási ikénekehiko, uti ávoti ivakápu motovâti tokópeamo uti Vúnae kukúke vanúke. Yane ákonemo hunókoku vópea xokóyoke. ¹⁸ Énomone ngixínopinoe, kéxunakikakanoe iséneu yara yunzó'inopinoe.

5

Konókoti usó kóyepinoa xâne ne aúkopovope Vúnae Jesus

¹ Itínoe mbo'ínu xoko Vúnae, ako okónoko yundóxinopeanoe itukóvotimoye káxe, koane ápeyeakumo ra koekútihiko. ² Vo'oku enepone kaxena aúkopovope Vúnae, é'exo kíxeanenoe kutí kó'iyeamo koêku enepo símo oméxoti ya yóti ákoti kuxoâti. ³ Enepomo akoéne ra xanéhiko: “Ako yuvo'óviti. Koati únati koeku úti” akoéne, yane apé koetínemo hána'iti tiveko koekúti kuteâti koeku apé kó'iyea ohone xe'éxa ne sêno koxe'éxati, enepo simovóne kaxena ipúhikope xe'éxa. Yoko ákomo iteóvati neko káxe.

⁴ Itínoe mbo'ínu xoko Jesus, ákone yávaheixanoe hahákutike, ínapomo iyupaxó ixâpi neko káxe kuteâti koeku enepo símo ómevoti. ⁵ Koáhati yovóheixotinoe uhapú'itike kuteâti koeku xâne yoneâti káxe. Kene haina vovóheixoti hahákutike kuteâti koeku xâne yoneâti yóti. ⁶ Hákoikopo kutí kôe uti xâne

imókoti, kuteâti koeku po'ínuhiko xâne ákoti êxa Itukó'oviti. Itea hara vákoeneye xâne noimee koyêti ixómotimaka iyukóvo isóneu vo'oku ápeyea kúxoixone. ⁷ Enepone xâne imókoti, yóti imókea, koáne hahákutikemaka óvoheixo ne kohíhiti. ⁸ Kene úti, koeku itúkeovo uhapú'itike vóvoheixo, vitúkapuikopo xâne iyukóvoti isóneu. Enepone kúveovo uti Itukó'oviti koane ákoyea omótovokoko vokóvo, énomone vitúka sa'íkovope úti kuteâti koeku íphihone húndaru xa'ákuke enepo yóno xapa isukókoti. Kene ne hána'iti kúxoixone úti vópeamo xoko Itukó'oviti, véxone kousokeovomo, énomone vitúkamaka kóhiyanavope visóneu, kuteâti koeku itúkeovo kóhiyanavope tuti húndaru ne xovó'i, ikó'itukeu enepo yóno xapa isukókoti. ⁹ Vo'oku haina ihaxíkinoviti vonópea íphíhóponovokutike ne Itukó'oviti, itea iháxikinovike vópea xokóyoke vo'oku itukeinovi Vúnae Jesus Kristu, ¹⁰ enepone ivokínovoviti, motovâti vóvoheixea xokóyoke, yusíkoti itúkeovo koeku vápeyeako yara poké'e, áko'o ike vivókinevo. ¹¹ Kéxunakikakanoekopo iséneu, epó'oxo hivá'axakaka keúkoponivo ikéneke Vúnae, kuteâti koêku itíkivo kó'oyene.

Ako tôpi enékeake Poúlu ne íhae Tesálonika

¹² Kó'oyene itínoe mbo'ínu xoko Jesus, konokoâti tíyinoe ne ko'ítuketi ítuke Itukó'oviti xepákuke, enepone inuxínopitinoe ikéneke Vúnae koane enekópiti. ¹³ Konókoti ákoyea omótovahiko yokóvo, koane tíyanoe vo'ókuke ne ítuke xepákuke, koeku ko'ítukeyea ítuke Itukó'oviti. Hákomaka yokopókokonoe, itea ítúkapu úhepekoke iséneunokoko yóvoheixo. ¹⁴ Itínoe mbo'ínu xoko Kristu, enepone xâne yómoti kapáyasokinovo po'ínuhiko úti, injíko'okopinoemaka yenéki ákoyeane ákoeneye. Kéxunakapi isóneu ne xâne kahá'atine komúya'ikea isóneu. Hivá'axamaka ne xâne ákotine xunáko ikéneke Itukó'oviti, koane yokóseana uhá koeti xâne ákoti imaxovó ixêa kixóvoku. ¹⁵ Yokóhiyanavo, maka hákone xâne xepákukenoé itukópinoati ésa'i ne váhere kixókonoku. Konókotimaka kóyekuneyea itíkinokoko únati, itínoe kopo'ínukokoti xoko Vúnae. Koane itíkinamaka únati ne uhá koeti xâne.

¹⁶ Konókoti ixómoyea elóke yokóvo. ¹⁷ Hákomaka kurí kixe itíki orásaum. ¹⁸ Íkera'ixinapa ne Itukó'oviti ya uhá koeti koekúti, vo'oku énomone itukóvo ahá'inopinoe Itukó'oviti ya koeku héki Kristu Jesus.

¹⁹ Hako tepikôa ko'ítukeyea ne Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti. ²⁰ Hákomaka kutí kixêa ákoti ítúkovo ne ihíkavoti kouhapu'ikinoake Itukó'oviti ne po'ínu úti. ²¹ Yapásika yéxi itúkeovo koati únati ne uhá koeti ihíkavoti kuteâti, koane itúkeovo ukeâti xoko Itukó'oviti, áko'o áko'oyea. Itukapu únati,

hako kirikôa. ²² Yahíkuxipa ne uhá koeti kó'iyevoku váhere kixovókuti.

Orásauna Poûlu vo'ókuke ne íhae Tesálonika

²³ Enepone Itukó'oviti, úkeaku hána'iti úhepeko isoneûti koane asako omixóneti, itúkapu énomone porexópi kirí'okopivoa ya uhá koeti koekúti, motovâti uha-uhá kó'iyea iséneu, yomíxone, koane kixeku itíkivo ponovô nonékuke, ákoti motovâti koyúhoyea ápeyea óvaku véherevoko yaneko káxe aukápapune Vúnae Jesus Kristu. ²⁴ Yoko koati motovâti kúveovokono kíxeopineye ne Itukó'oviti, enepone ihaxíkopiti héki.

Hunókoku yútoe Poûlu

²⁵ Itínoe mbo'ínu xoko Vúnae, émbemopi itíkinovi orásaum.

²⁶ Yíhaikanoe uhá koeti po'ínu ûti xoko Vúnae, siunoné kixeâti kuteâti kixókokoku yúhoikeokoko ûti, imeâtinoe sasá'ikoke iséneu vo'oku itínoe kopo'ínukokoti xoko Kristu.

²⁷ Ya iháke Vúnae injíko'okopinoe yíhoikinoa uhá koeti po'ínu ûti xoko Jesus ra koyuhópeti mbáhoenopinoe.

²⁸ Itúkapu hána'itike seánakopi Vúnae Jesus Kristu yóvoheixonoe.

Hunókokune.

2 TESALONÍSENSI

Pí'ape yutóxinoa Poûlu ne kutípoti Jesus íhae Tesálonika

Ikénepoke pahúkea Poûlu neko inúxoti koyuhópeti xoko hokotíhiko Jesus ya Tesálonika, pahúkopinoamaka ra pí'ape koyúhope. Koati yonoâtihiko okovo Poûlu neko kutípotihiko Jesus, vo'oku ákoyea tôpi ihíkavoti itohíneoti xapákuke koyuhoâti koêku ne aúkopovope Jesus. Xapákuke neko íhae Tesálonika, ápe koyuhoâti aúkopeovone Jesus. Kene po'ínuhiko xâne, koyúhoa itúkeovo ákotine ahikápu aúkopovope. Yane ápe xâne ákotine akahá'a ko'ítukeyea vo'ókuke. Pohu ovohí koetíne kuxópotine Jesus. Koyúhoinoa Poûlu ákoyea yúsika kó'iyeaneye.

Ina exókoahikomaka ukóponeaxomo ne váhere kixovókuti tumúneke aúkopeovomo Jesus. Koyúhoinoamaka kurí'uxeovoxomo xunako Satánae, koane enó'iyeamo isukókoti yara uhá koeti kúveu mêum tumúneke káyukopovope Jesus. Kúteanemaka ne xâne okópotihiko Itukó'oviti, kurí'úxovoteoxomo. Itea ya hunókokuke, Itukó'ovitimo itôa ne Satánae, uke'éxeati xunáko. Ixíko'okoahikomaka Poûlu neko kutípoti Jesus títiu kóyeyea kúveovohiko Itukó'oviti, koane ákoyea háka ne ihíkavoti ákoti akaná'u.

¹ Yutóxinopinoe ûti, undi Poûlu koane Síla yoko Timóti. Pahúkinopea ûti ra koyuhópeti, itínoe ho'uxínovoti ituke Itukó'oviti ya Tesálonika, itínoe xanena Itukó'oviti, Ha'a ûti, yoko Vúnae Jesus Kristu.

² Itúkapu hána'itike seánakopi Itukó'oviti, Ha'a ûti, yoko Vúnae Jesus Kristu yóvoheixonoe, koane úhepekoke isoneûti ukeâti xokóyoke.

Íkoro'ixinovoke ne Poûlu xoko Itukó'oviti

³ Itínoe po'ínu ûti xoko Jesus, koati motokeâti ákoyea áka víkoro'ixinovopinoe xoko Itukó'oviti, vo'oku yupíheovo ukóponea ne kívivo Itukó'oviti, koane tumúne yóno kurí'uxeovoxo ákoyea omótovokoko yokóvo. ⁴ Énomone kutí'inoke vihayú'ikopitinoe, vitukópiti véyexovope xapákuke po'ínuhiko kutípoti Jesus ya po'íkehiko imokóvokuti, vo'oku kékuna'ixivo ikéneke Vúnae ákoti kemuyá'ika iséneu, koane vo'oku kívivoxo Itukó'oviti upánini enó'iyea kotíveti yoko tiú'iti koekúti víkokunoe, iteâti uhá koêti ákoti imaxovó ixêa. ⁵ Enepone víki kotívetike, iteâti uhá koêti, koati énomonemo kutí'inoke iyúseoti ponóvoku ne kíxoakumo Itukó'oviti ne xanéhiko yuhaikapamo vo'oku kixoku itúkeovo. Vo'oku urapú'itimo yaneko káxe itíkivo xanena Itukó'oviti motokeâteoxo yonópea natíxokuke. Yoko énomone

kutí'inoke keitóponovoti kotíveti kó'oyene vo'oku itíkivo xanéna keukóponoati ne natíxea xapa xâne. ⁶ Koati ponóvotimo kixoku itúkeovo ne Itukó'oviti, vo'oku ikoítoponoatimo kotíveti ne ikoítoponopitihiko kotíveti, itukópinopiti yé'sa'i, ⁷ koane kouhépekopinopitimo kêku, itínoe ixómoti koitóponovo kotíveti kó'oyene. Kúteanemakamo kixó'oviku, ûndi yoko nza'ínehiko, enepo kayukápune Vúnae Jesus ukópea vanúke, axenápoanemaka ne koati xúnati ánjunahiko, ⁸ koánemaka irumékoti yúku, ipíhoponeake ne xâne ákoti êxa Itukó'oviti, yóko'omaka ne xanéhiko ákoti akutípoa ne inámati ihíkavvoti koyúhoti koeku Vúnae Jesus. ⁹ Ya xoko pahúkopokonokuhiko, ákomo hunókoku íkoitoponeokono kotíveti. Ákonemo omótova noíxea Vúnae koáne ne êno hána'iti ihayú'iuti xunáko ¹⁰ yaneko káxe aukápapu Jesus, enepo ihayú'ikakanamaka koane kahaná'ikakanamaka vo'ókuke ne kasása'iupo, enepohikone uhá koeti kutipoâti. Yoko yarakóxonomakamo xapákukehiko vo'oku kitípi ne ihíkavvoti vomínopikeno.

¹¹ Énomonemaka ákoino vâka vitúkinopinove orásaum, maka huvá'axapine Itukó'oviti yómivo nonékuke kuteâti motókeyea kó'iyeaneye ne xâne iháxiu Itukó'oviti hókea. Vépeminoamaka itúkeovo ya xunáko keúsokinove uhá koeti únati koekúti, yâha itíki, koane uhá koeti itukéti yúseumo vo'oku kívivo Itukó'oviti. ¹² Yane ihayú'ikokonotimo ne iha Vúnae Jesus ve'ókuke, epó'oxo ihayú'ikokonotimakamo vo'oku Vúnae ya xikóyoke, vo'ókuke ne hána'iti seánako Itukó'oviti yoko Vúnae Jesus Křistu youúkeke.

2

Koêkumo ne Váhere Hóyeno heru'ó koeti kurí'okeovo Satánae

¹ Itínoe po'ínu ûti xoko Jesus, anéye vixíko'okopikeno vo'ókuke ne káyukopovope Vúnae Jesus Křistu ha'uxápavine xokóyoke: ² Hako sikovó kê, kutí'inoke mani itokúxokonoti yokóvo ya po'i isoneûti, koane hákomaka pipokéxo iséneu pe'okoâti símeovone kaxena aukopovope Vúnae, áva xâne koyúhoti ápeyea kouhapu'ikinokonoke ukeâti vanúke kó'iyeaneye. Kúteanemaka koêku áva perekáxoati nê'e, áko'o yutoxínopeati kutí'iyea itúkeovo ukeâti xokóyoke ûti ne ihíkavvoti. ³ Hákonoe sikévo yaúpu'ikikono ya koêkuti veínopikehiko, vo'oku ákomo simápu kaxena aukopovope ne Vúnae koeku ávoveya ukápanaxo kuríkea hókea Itukó'oviti ne xanéhiko yara kúveu mêum. Konókotimaka kouátata'ixeovo neko póhuti hóyeno heru'ó koeti kurí'okeovo Satánae itúkeovo ovóxe, enepone í'yuse koyétimaka yonópeamo ipihóponovokutike ipihoponeokono ákotinemo hunókoku. ⁴ Enepone hóyeno, okópotimo uhá koeti kó'iyevoku hó'e xanéhiko, koánemaka uhá koeti kixovókuti sasá'itino xâne. Kapayásokovotimo oúkeke uhá koêti, yoko

urúkovatimakamo ne hána'iti imokóvokuti, enepone témpulu ya Njeruzálem, ivatákononotimoya, itúkuvatimo ne koati kaná'uti Itukó'oviti.

⁵ Ákonoekopo puyákapanapa yokóvo yanekôyo ovo'íngo xepákukenoé ngoyuhó'inopea ra koekúti hiko? ⁶ Epó'oxo yéxoanoé itopátiko neko hóyeno ávoinoke kaútata'ixapu, vo'oku konókoti kúxeokono ne káxe ixíkoaku Itukó'oviti ápepemo. ⁷ Koati anéyetine koeku kó'oyene ukóponea ne váhere kixovókuti, itea mayane he'onó koyétiko. Poéhane kúxo veyópeovo neko itopátiko yara koeku kó'oyene, ⁸ ínamo kautáta'ixapu neko hóyeno heru'ó koeti kuri'okeovo Satánae itúkeovo ovoxe, enepone koépeumo Vúnae Jesus ya póhuti kali apihí koeti omíxone. Uke'éxopatimo Vúnae kautáta'ixapapu ukapêa vanúke. ⁹ Enepone váhere hóyeno, koatimo ya xunákoke Satánae símea. Koati ainóvoti xunako Satánae ovâmo xokóyoke itúkinokemo hána'iti iyupánevoti koane koekúti ákoti po'i itukoâti, itea ainovomo aúpu'ikope xanéhiko. ¹⁰ Ákomo tópi kó'iyevoku váhere koekúti veínoakemo aúpu'ikea ne xanéhiko yonópotimo ipihóponovokutike, vo'oku púveahiko ne koati kaná'uti kixovókuti íhae xoko Itukó'oviti, enepone mani kutí'inoke iteóvati ne pahúnevo eneponi akutípoa. ¹¹ Énomonemaka kutí'ino sikoâti hiko Itukó'oviti íteokono yane semekénovo'iti. Koati kutipoâteoxohikomo kutí'iyea koati kaná'uti. ¹² Yanê'e pahukópokonotihikomo ipihóponovokutike ne uhá koeti xâne ákoti akutípoa ne kaná'uti kixovókuti, enepohikone kouhépekoti itúkea váhere.

Kíxoaku Poûlu enékea ne íhae Tesálonika kutípoti Jesus

¹³ Itínoe po'ínu ûti xoko Jesus, ákoti omotóva okóvo Vúnae, koati motokeâti kóyekuneyea víkoroixinovopinoe xoko Itukó'oviti, vo'oku ukeâtinekene tumúneke ápeyeya uhá koeti koekúti, noívokoxopine Itukó'oviti yenópineo xokóyoke. Kó'inokeneye vo'oku kasása'ikeopi Sasá'iti Omíxone yaneko kitipôa ne kaná'uti kixovókuti íhae xokóyoke. ¹⁴ Yoko iháxikinopikenoe Itukó'oviti yane inámati ihíkavoti vomínopike, ûndi yoko nza'ínehiko, enepone koyúhoti koeku Jesus, koati kaha'aínopeatinoe kehá'ineyi Vúnae Jesus Kristu yane itúkeovo êno hána'iti ihayú'uti. ¹⁵ Koeku kó'iyeaneye, itínoe po'ínu ûti xoko Jesus, vixíko'okopinoe kékuna'ixivo ikéneke Vúnae, ákoti kemuyá'ika iséneu. Yíxapumaka ne víhikaxeopikenoe yanekôyo, yusíkoti itúkeovo koekúti koyúhoinopikenoe ûti koeku vóveako xepákuke, áko'o po'i koekúti yutóenopi ûti. ¹⁶ Enepone Vúnae Jesus Kristu yoko Itukó'oviti, Ha'a ûti, enepone ákoti omotóvovi okóvo, porexó'ovitimaka úhepepea visóneu ákotinemo uké'eyeaku yoko uhé'ekoti kúxone ûti yupihóvoti unáko, vo'oku hána'iti seánako vouéke, ¹⁷ itúkapu énomone porexópineo kékuna'ixivo

ikéneke. Itúkapu énomonemaka koxunákopi, motovâti itúkeovo ainóvoti únatinoe koekúti itíko koane keyúho.

3

Epemôa Poûlu ne íhae Tesálonika itúkinoá orásaum

¹ Itínoe po'ínu úti xoko Jesus, tumúneke únzexeá ra yúndoe, émbemopinoe itíkinovi orásaum, maka ukápananeoxo ra emo'u Vúnae, epó'oxo iháyu'ikakananemaka xapa po'ínuhiko xâne kuteâti koêku ya xepákukeno. ² Koane yépeminavi, maka víteapane ne váherehiko xâne yoko xâne koyuvôrixovoti, vo'oku ako uhá ákoe xâne kutípoti emo'u Itukó'oviti.

³ Motóva kúveovokono ne Vúnae. Koati koxunákopitinoemo nê'e. Ákomo síka ne Ndeâpu íkorokepinoe. ⁴ Koati motovâti ómomikea visóneu ikéneke Vúnae ve'ókukeno, vexoâti yíxivo itíki ne páhoenopi uti itíki. Yoko haina póhutine yara koeku kó'oyene, itea koánemakamo ya káxehiko keno'ókoti.

⁵ Paréxapinoe Vúnae Itukó'oviti yóvoheixi yane hána'iti ákoyea omótovovi okóvo. Énomonemaka huva'áxapinoe kóxuna'ixivo ya héki, ákoti yaukápapu ikínike, kuteâtimaka kixoku kóxuna'ixeovo ne Kristu, ákotimaka aukápapu ikéneke.

Ixíko'okoa Poûlu kónokea ko'ítukeyea ne uhá koeti xâne

⁶ Itínoe po'ínu úti xoko Vúnae Jesus, vixíko'okopinoe ya iháke Vúnae yahíkuxivoa ne uhá koeti xâne omó'ixoti hulékeko, ákoti áha itúkea itukovo káxe, ákotimaka akahá'a hókea ne ihíkavoti víhikaxopikeno. ⁷ Yoko yéxoanoepepo kixoku vitúkeovo xepákuke. Yéxoamaka itúkeovo nêkone héki, vo'oku yaneko vóveaku xepákuke, ako váhuleke. ⁸ Ákomaka kúxeaku úti poréxeokono nika úti ákoti ésa'i. Itea koati vivokóponovoti ko'ítukeyea úti. Káxe, yóti yupíhovo momí'iyea úti, puvâti úti vitúkeovo yávahanoe. ⁹ Maní'oxo motovâti kúxea uti keúsokinovinoe nókone úti, itea koati kahá'ati uti vitúkinopinoe hêkone ya kixoku ko'ítukeyea úti. ¹⁰ Vo'oku yaneko vóveakuiko xepákukeno, hara koe páhoenopi úti itíki: “Enepone xâne ákoti akahá'a ko'ítukeyea, hákomaka porexókono nika” koe yuhó'inopi úti.

¹¹ Kó'inokeneye ra vemó'uinopinoe vo'oku ápe xâne etó'okoviti ápeyea huléketi xâne xepákuke, ákoti oko'ítuke, yómoti í'inuxo kó'iyea xoko itúkovoke po'ínu xâne, yuixóvoti koekúti ákoti itukapu mani yuixovone. ¹² Ya iháke Vúnae Jesus Kristu, sayá'ikoa úti ne xâne koetíneye, koane vixíko'okoa yuíxeovo ko'ítukeyea, ákoti í'inuxo akôe xoko itúkovoke po'ínuhiko xâne, maka aváne vanéxope nika. ¹³ Itínoe po'ínu úti xoko Vúnae, hako imaxovó kixe itíki únati. ¹⁴ Enepo áva xâne ákoti akahá'a itúkea ne vixíko'okopikeno yara yútoenopi úti, hénaxa, epó'oxo

yahíkuxipa, maka káteyakakanane. ¹⁵ Itea hako kutí kixêa yanáne. Yenéka, kuteâti koeku venékea po'inu ûti xoko Vúnae.

Hunókoku yútoe Poûlu koane íkopovope

¹⁶ Enepone Vúnae, úkeaku uhá koeti úhepeti isoneûti, itúkapu énomone ixomo porexópinoe úhepeko iséneu ikéneke, ya uhá koeti kényeku. Itúkapu énomonemaka ovóheixo ya póhutinoe kexé'u.

¹⁷ Enepora yúndoe íngopeovopikenoe, koati yútoe vô'um, undi Poûlu. Koati koêkune ya uhá koeti hunókoku yúndoe mbáhoe, hoénaxovope itúkeovo undíne yutoxôa. Énomone ngíxoaneyeye nzunókea ra yúndoe.

¹⁸ Itúkapu hána'itike seánakopi Vúnae Jesus Kristu yóvoheixo, póhutinoe kexé'u.

Hunókokune.

1 TIMÓTI

Inúxoti yutóxinoa Poûlu ne Timóti

Enepora yútoe Poûlu, xoko homoêhou koéhati Timóti yóno. Kutípoa Timóti ne kaná'uti ihíkavoti koyúhoti koeku Jesus yaneko kamôa xoko Poûlu. Énomone “nje'éxa” kixínoa Poûlu. Éno xáneheixea Timóti ne Poûlu koeku koyúhoponea emo'u Itukó'oviti xapa xâne. Po'íke káxe, ôvane Timóti ya Éfezu inúxino ítuke Itukó'oviti koeku ukóponea ne Poûlu po'íke pitivóko. Énomone óvoheixoiko ne Timóti pahukínoane Poûlu ra koyuhópeti, inúxoti yútoena.

Éxokoa Poûlu ne Timóti nókone kó'iyea ne inuxínatihiko ítuke Itukó'oviti ya imokóvokuti, koane nókone ítúkea ne xanena Itukó'oviti. Koyúhoinoamaka Poûlu koêku ne inuxínatihiko xanena Itukó'oviti kónokea okópea ne ihíkavoti ákoti akaná'u, enepone koyúhoti koeku kixovókuti kuteâti ákoyea yusíka níkeokono po'ínuhiko kó'iyeevoku níkokónoti, koáne ákoyea yusíka kóyenoyea koane ko'ímayea ne xâne. Ixíko'okoa Poûlu ne inuxínatihiko imokóvokuti yuíxeovo ítúkea ne itukéti pónokono ítúkea. Ina enekómaka Timóti ítúkeovo xâne motovâti hókeokono kixoku ítúkeovo ya uhá koeti ítuke. Enékovimaka póna uti kixoku vitúkeovo, uti kutípoti Jesus, koane vitúkeovo xâne kuri'ókovoti Itukó'oviti. Enékovimaka vitúkeovo koati kaná'uti kuvóvoti Itukó'oviti, koane ákoyea omótovokoko vokóvo yoko kóxuna'ixeovo úti ikéneke Jesus, ákotimaka kapayásakapu úti.

Tûri

¹ Yundóxinopi, ûndi Poûlu, undi ovoxe Kristu Jesus, ngoyuhó'iyeani emó'u xapa xâne, kuteâti páhoenonu indúkea ne Itukó'oviti, enepone Koitóvoviti, yoko Kristu Jesus, enepone porexó'oviti hána'iti kúxoixone úti ikéneke Itukó'oviti, véxone kóusokeovomo. ² Mbahúkinopea ra koyuhópeti Timotí, iti koati kaná'uti nje'éxa vo'oku kívivo Jesus yaneko ngoyuhó'inoepa koêku.

Iká'iparaxapi Itukó'oviti, Ha'a úti, yoko Kristu Jesus Vúnae, uhá koêti ne únatinoe koekúti ukeâti xokóyoke. Koane ítúkapumaka hána'itike seánakopi yóvoheixo, koane úhepetike isoneúti ukeâti xokóyoke.

Ítukexeake Poûlu ne Timóti ya Éfezu

³ Kuteâti yunzó'inopi yanekôyo koeku yóneam íyeu Masêdonea, ngáyukopoikomaka émbemopeopi yóvoheixikone ya Éfezu. Ngahá'ainopi seyá'iki ne xâne kopóe'akoti íhikaxea,

maka hákone ihíkaxo ihíkauvoti ákoti akaná'u, ⁴ yoko hákonemaka yuixóvo kutí koeti xetihí koêti, yoko yutoéti ákoti hunókoku kayumákoti iháhiko voxúnoekene ukeátine inâ turixóvo viyénoxapa. Enepora koekútihiho yuixovoke, koati yumópeokoko xâne poréxo, ya koêkuni huvó'oxea ítúkea ítuke Itukó'oviti. Yoko kúveovo Itukó'oviti konokóvo motovâti ítúkeokono ítuke. ⁵ Itea hara kutí'inoke mbahukínopiti yûnzo, ngaha'aínopiti ákoyea omótovo yokovo po'ínuhiko xâne. Yoko enepone ákoyea omótova yokóvo, konókoti ítúkeovo ukeâti xoko sasa'ípotine iséneu, yexoâtimaka ákoyea itikaheapu ikéneke Vúnae, koane ikéna'uxixo kívivoa. ⁶ Itea ápe xâne ákotine akoéneye. Pihohí koéne isóneu xoko po'ínuhiko koekúti ákoti itópoinoake, koekútihiho poréxotimaka xâne ixómoyea yumópokoko. ⁷ Enepohikone xâne, koati kaha'âti ítúkeovo éxoti íhikaxea ne Ponóvoti Kixovókuti yútoe Muíse, itea ako éxa kixó'ekone ne ihíkauvoti íhikaxone, koane ákomaka koati éxea koêku ne yúho vo'ókuke, upánini ya kixoku koyúhoyea kutí koéhiko koati exoâti.

Itúkovoke ne Ponóvoti Kixovókuti

⁸ Véxoá ítúkeovo koati únati koekúti ne Ponóvoti Kixovókuti yútoe Muíse, enepo akutípokono. ⁹ Yoko ápeinoke ra Ponóvoti Kixovókuti, haina vo'ókuke xâne únati kixoku ítúkeovo, itea vo'ókuke xâne pahukóvoti, koáne ne puvâti ne páhoenoví Itukó'oviti vitúkea, yóko'o ne ákoti téyone, koánemaka ne vaheréxoti kixoku ítúkeovo. Ápeinokemaka nê'e vo'oku xâne ákoti asasá'i nonékuke Itukó'oviti, yoko xâne ákoti teyâ ne sasá'iti kixovókuti, koáne ne koepékoti há'a yoko êno, yóko'omaka ne koepékoti po'i xâne, ¹⁰ koánemaka vo'oku xâne ákoti saya'íkapeapa ne úhepune mûyo vo'oku ixómoyea kaha'a sêno, yoko hóyeno koyenópoti po'i hóyeno, koane xâne oméxoti po'i xâne itukoâti ákau. Ápeinokemaka ne Ponóvoti Kixovókuti vo'oku xâne semékenovo'iti, koáne ne itukóheoti koeku po'ínuhiko, koánemaka vo'oku uhá koeti po'ínuhiko okopâti ne koati ponóvoti ihíkauvoti, ¹¹ enepone koyúhoinovike ne inámati ihíkauvoti omínovike Jesus. Yoko koati êno hána'iti ihayú'iuti ihíkauvoti nê'e ukeâti xoko Itukó'oviti, enepone motokeâti kahána'ikeokono íha. Énomonemaka ne ihíkauvoti mbáhoenokono ngoyúhoyea xapa xâne.

Hána'iti elókeko okovo Poúlu vo'oku seánakoa Itukó'oviti

¹² Aínapo ákoe Vúnae Kristu Jesus koxunákonu, enepone inixónutimaka indúkeovo motovâti kúveovokono, kutí'inoke porexónuti ngo'ítukeinoá, ¹³ upánini indúkovo yómoti koémoke'eyea Jesus mekúke, ingoítponoatimaka kotíveti ne xanéna, koane yupihóvati váherexinoahiko índuke. Itea kóyean kóseanayeonu Itukó'oviti, vo'oku akó'oti enjá indúkeovo

pahukóvoti yanekôyoke avô'o nguvâpu Jesus. ¹⁴ Koati yupihóvoti kóseanayeonu Vúnae, porexónuti ngúveova, koane ákoyeamaka omótovo ongóvo po'ínuhiko xâne, kuteâti pónevi Kristu Jesus kó'iyea úti ikéneke. ¹⁵ Enepora emo'úti yutoxóvoti yâye, koati kaná'uti, koane koati motovâti kúveovokono: Énomone símeane ne Kristu Jesus yara kúveu mêum koíteovo xâne pahukóvoti. Yoko undíne yupihóvoxo pahúkeovo ya uhá koêti. ¹⁶ Kóseanainonuke Vúnae, undi yupihóvoti pahúnevo ya uhá koeti po'ínuhiko xâne, koati kaha'âti kouhapu'ikea koêku ne Jesus Kristu ya njokóyoke, itúkeovo ôriti ímaxeovo kúxoixea xâne kutípea. Koati kaha'âtimaka itúkeonu éxokoke po'ínuhiko xâne ne hána'iti seánakovi, koêkuti yé'akeye kutipoâtimo, kutí'inoke itopónotihikomo apéyeati ákotinemo hunókoku xokóyoke. ¹⁷ Kahána'ikaikopo úti ne Itukó'oviti, natina úti, enepone kóyekutine ápeyea, ákoti tûri koane ákoti uké'eyeaku, ákotimaka inixoâti, poéhanemaka itukóvo koati kaná'uti Itukó'oviti. Itúkapu énomone itukóvo hána'iti teyonéti koane hána'iti ihayú'iuti ya uhá koeti káxe ákotinemo hunókoku. Ákoyeneoxoye.

¹⁸ Hara kôe injíko'okopike Timotí, iti kutí ngíxone nje'éxa xoko Jesus: Kéxuna'ixapu itíki ne únati itukéti ítukexeopike Vúnae, kuteâti koeku kóxuna'ixeovo húndaru, puyakóponovati yokóvo ixíko'okopike neko yuhó'inopi po'ínu úti, enepone éxokoake Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti itúkeovomo íti itukôa ra itukéti. ¹⁹ Yákoyeneye kéxuna'ixivo koeku kívivo Itukó'oviti, yexoâtimaka ákoyea itíkaheapu itea itúkeovo ponóvoti ne ítike. Yoko ápe xâne ákotine akoéneye isóne. Kene kó'oyene, koati hána'itine koésayu'ixeokono koêku vo'ókuke. ²⁰ Xapákukehiko, anêko Imíneu koane Alíxandere. Yoko mboré'okoane Satánae íkoitoponeokonohiko kotíveti, maka hákone koemóke'ekono ítuke Itukó'oviti vo'oku váhere ítuke.

2

Konókoti itúkea orásaum ne kutípoti Jesus

¹ Inúxoti ya uhá koêti, hara injíko'okopi: Konókoti itíkinoá orásaum ne uhá koeti xâne, yepemínoati seánakoa Itukó'oviti, yepemínoatimaka nókone xaneâti íkero'ixivo xoko Itukó'oviti. ² Itíkina orásaum ne nâtihiho koane uhá koeti po'ínuhiko pahúkoti, maka aúnatine koeku úti, koane maka hákone isukókoti yoko okopókokoti, motovâti vitúkeovo teyoti Itukó'oviti koane vitúkeovomaka itípakovoti. ³ Vo'oku Itukó'oviti, enepone Koitóvvoti, ínixoa unáko nê'e, koane koati ponóvotinoá kó'iyeaneye. ⁴ Yoko kahá'ainoa Itukó'oviti ne uhá koeti xâne íteova ne pahúnevo koane kutípea ne kaná'uti kixovókuti ukeâti xokóyoke. ⁵ Vo'oku poéhaxo ne Itukó'oviti, ako po'ínu. Poéhamaka ne Epemínoviti nonékuke Itukó'oviti.

Énomone ne Kristu Jesus, enepone ikútipasikoponovoviti, uti xâne. ⁶ Kurí'okopovo Itukó'oviti nê'e enepo ivokóvo kuruhúke, yaneko porexópo ésa'i pahúnevo uhá koeti xâne. Yoko kouhupu'ikovone neko koekúti simovóne kaxénaxeake Itukó'oviti urápu'iyea. ⁷ Énomone noívokoxinonu Vúnae, motovâti ngoyúhoyea koeku nê'e. Énomonemaka pahúkinonu xapa xâne. Yoko koati kaná'uti ra yûnzo, haina nzemekékexoti. Noívokoxinonuke motovâti ínzikaxea ne ákoti itukapu jûdeu koêku ne kaná'uti kixovókuti, kutípone ûti.

⁸ Ngahá'ainoahiko ne hóyeno, koêkuti óvoheixoku, ítúkea orásaum, koane ákoyea váhere ítúke vô'u koéxepoeno Itukó'oviti ya orásaum, ákotimaka xâne ímaikinovoke koane ákotimaka púvone.

⁹ Kúteanemaka ne senóhiko, ngahá'ainoamaka kóyuseyeya kixoku ko'ípovoyea, ákoti akutêa senóhiko ákoti téyapana. Konókotimaka ítúkeovohiko éxoti kixoku ítúkea isóneu ya uhá koeti koekúti. Enepone kouhé'ekoati, ako apásika ítúkeovo koekúti kuteâti uhé'ekoti ikáhi, koane ôro iyóyonevo, yoko po'ínuhiko kohépiti iyoyókovopeti, koane ko'ípovoyeamaka koati únati ipovóti. ¹⁰ Itea hane ítúka kouhé'ekoati, ponóvoti kixoku ítúkeovo, kuteâti motókeyea ítúkea ne senóhiko koyúhote ítúkeovo teyoti Itukó'oviti. ¹¹ Enepo ihíkaxakana senóhiko ne emo'u Itukó'oviti, konókoti yunú kóyeyea, koane téyeya ne ihíkaxoati ákotimaka kapayásakinapa. ¹² Ákomaka nzíka ne senóhiko íhikaxea koane pahúkea íma. Konókoti éxea yunú kóyeyeahiko. ¹³ Vo'oku Ádaum inuxô ítúkeokono, ina itukókono Éva ikénepoke. ¹⁴ Koane hainámaka Ádaum ne aupú'ikokono, itea koatíne sêno aupú'ikokono, ikorókovoti pahunévotike. ¹⁵ Itea kóyea nemo íteovo ohone xe'éxa ne senóhiko enepo okoxé'exa, koane ákomakamo yuvâti enepo yuixápu kúveovo Vúnae, koane itukápumaka ákoti omotóvo okovo po'ínuhiko xâne, koane itukápumaka sasá'iti nonékuke Itukó'oviti, koane éxotimaka kixoku ítúkea isóneu ya uhá koeti koekúti.

3

Nókone kó'iyea ne inuxínoti ítúke Itukó'oviti ihíkaxoti imokóvokutike

¹ Enepora emo'úti yutoxóvoti yâye, koati kaná'uti koane koati motovâti kúveovokono. Harâ'a: Enepone xâne kahá'ati ítúkeovo inuxínoti ítúke Itukó'oviti ihíkaxoti ya imokóvokuti, koati únati itukéti kahá'a. ² Itea enepone kaha'âti ítúkeova, konókoti ítúkeovo ákoti évekinokonoku emó'uinokono ápeyeya váhere ítúke. Konókotimaka ákoyea apí'a yêno, koane éxea sayá'ikopeovo, yoko éxea kixoku pónea isóneu ya uhá koeti

koekúti. Konókotimaka itúkeovo únati kixoku itúkeovo, koane konókoti ú'uso kóyeyea kátarakea koêkuti simoâti óvokuke. Konókotimaka itúkeovo éxoti íhikaxea emo'u Itukó'oviti. ³ Ako yusíka itúkeovo yómoti kumá'am. Ákomaka yusíka itúkeovo ísukenati po'i xâne, itea konókoti itúkeovo koati únati koane itúpa'ikoti. Konókotimaka púvea ápeyeya orixókokoti. Ákomaka yusíka ixómoyea ipúpakino isóneu kahá'ayea enó'iyeya tiúketina. ⁴ Konókotimaka éxea kíxoaku ne íhae óvoku, koane éxea kíxoaku koéxokexea ne xe'éxaxapa, saya'íkoati koane ihíkaxoati itúkeovo teyoti po'i xâne. ⁵ Vo'oku enepone hóyeno ákoti exâ kíxoaku ne íhae óvoku, ákomo kalíhuina éxea inúxino xâne imokóvokutike. ⁶ Ákomaka yusíka itúkeovo inámati kutípoti Jesus, mará'inamo kapáyasakeapa, akúteamo kixókonoku Ndeâpu kapayásokopovo yanekôyoke, kutí'inoke kopúhikopeati Itukó'oviti nonékuke, kux-okónoti káxe ipíhohonokonopemo. ⁷ Konókotimaka itúkeovo teyonéti xapákuke xâne ákoti itukapu kutípoti Jesus, maka hákone vekínoaku Ndeâpu íkorokea váhereke, kutí'inoke mani hána'iti téyapana.

Ndeákinu

⁸ Kúteanemaka koêku ne noivókoetihiko itúkeovo ko'ítuketi imokóvokutike, enepone ndeákinu. Konókotimaka itúkeovo teyonéti ákoti itukáheapu. Ákomaka yusíka itúkeovo yómoti kumá'am. Ákomaka yusíka ixómoyea ipúpakino isóneu kahá'ayea enó'iyeya tiúketina. ⁹ Konókotimaka yuíxeovahiko hókea ne kaná'uti kixovókuti kutípone úti, enepone ákoti exákana mekúke, kouhupu'íkinovike Itukó'oviti kó'oyene, koane ákoyea ítukaheapu hókea. ¹⁰ Konókotimaka híxópeokono ya ítukeke Itukó'oviti. Enepo itukápu xâne ákoti évekinokonoku emó'uinokono ápeyeya váhere ítuke, motóvane itúkeovo ndeákinu. ¹¹ Kúteanemaka koeku yêno ne ndeákinu. Konókoti itúkeovo teyonéti, ákoti itukapu ítukenati xêti po'ínuhiko xâne. Konókotimaka éxea kixoku itúkea isóneu ya uhá koeti koekúti, koane itúkeovo xâne motovâti kúveovokono ya uhá koeti koekúti. ¹² Enepohikone ndeákinu, ako yusíka pí'ayea yêno. Konókotimaka éxea kíxoaku ne xe'éxaxapa koane íhae óvoku. ¹³ Yoko enepohikone ndeákinu koati únati kixoku itúkea ítuke Itukó'oviti, itopónotimo itúkeovo koati teyonéti, koane iyúseotimo itúkeovo é'exo kixóxoati ne kaná'uti kixovókuti hó'e úti, motókeinoke koyúhoyea koêku.

¹⁴ Ngúxoá ákoyeamo ánju'ikene noínjopeopi Timotí, itea yundóxinoake ra koekúti, ¹⁵ maka enepo anju'íkene, yéxane nókone kó'iyeya úti imokóvokutike, enepone óvoku ne koati kaná'uti Itukó'oviti, enepone kotíxovoku koane koukuponovokumaka ne kaná'uti kixovókuti íhae xoko Itukó'oviti. ¹⁶ Koati hána'iti ne ihíkavoti ákoti exákana mekúke,

kouhápu'ikovotine kó'oyene, enepone kutípone ûti. Énomone râ'a:

Enepone simoâti ra kúveu mêmum, íkutipasikovovi, uti xâne. Kouhápu'ikea sasá'iko ne Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti. Noíxoamaka ánuhiko, enepone ovoxe Itukó'oviti íhae vanúke. Perékaxokono koêku xoko póhutihiko poké'e óvohikoku xanéhiko yara kúveu mêmum. Kutípokono yâye yara poké'e, ina pihôpo vanúkeke xoko êno hána'iti ihayú'iuti ópoku.

4

Koêku ne kopoe'akoatimo íhikaxea ne emo'u Itukó'oviti

¹ Ú'urapu'i kíxoa Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti koêkumo yaneko káxehiko ye'éxapune hunókoku ra mêmum, ápeyeamo xâne kurí kixoti kúveovo Itukó'oviti, hokópoti aúpu'ikenati, páhoe Satánae, koane íhíkavoti ítuke ndémoniuhiko, ² íhikaxone xâne ákoti oponóvo ítuke, koyúhoti ítúkeovo sasá'iti, íhíkaxotimaka koekúti ákoti akaná'u, itea ákone eápapu ítúkeovo pahukóvoti, vo'oku ítúkeovo váhere koekúti ixomo ítúkohiko. ³ Enepohikonê'e, ako síka kóyenoyeahiko koane ko'ímaya ne xâne. Anêkomaka nikokónoti ákoti sikâ níkeokono, koyúhoti ítúkeovo pahukóvoti nikokóno. Itea uhá koeti nikokónoti, aínovo poréxovike Itukó'oviti, motovâti níkea ûti koeku víkoro'ixinova, uti kutípoti Jesus, uti exoâtimaka ra kaná'uti kixovókuti íhae xokóyoke. ⁴ Vo'oku uhá koeti koekúti ítuke vo'u Itukó'oviti, aínovo únati, epó'oxo itukovo vikoró'ixinovatine xoko Itukó'oviti, ako yusíka kutí kíxeokono ákoti aunáti. ⁵ Koati sasá'iti vo'oku yuhu Itukó'oviti emó'uke, koane vo'oku vitúkinoa orásaum.

Nókone kó'iyea ne únati ko'itúkeinoti Vúnae

⁶ Enepono íhíkexa po'ínuhiko ûti xoko Jesus ra koekútihiko, itimo koati únati ko'itúkeinoti Kristu Jesus. Epó'oxo enepora emo'u Itukó'oviti kitípone, enepora únati íhíkavoti hékone, koxunákopitimo ikéneke Vúnae koeku yíxivoa. ⁷ Itea hako kemokénoa ne xetihí koeti ákoti ítóponone, íhikaxone xâne ákoti hakâ ne kaná'uti íhíkavoti íhae xoko Itukó'oviti. Hara yíxapuxo, kékuna'ixivo ikéneke Itukó'oviti. ⁸ Vo'oku enepone íxómoyea yuíxovo kóxunakea múyo ne xâne, ako ahíkapu yónoku ne ítópoinoake. Itea enepone yuíxeovo kóxuna'ixeovo ikéneke Itukó'oviti, ákomo hunókoku ne ítópoinoake, vo'oku apêtimo yara koeku kó'oyene koánemakamo seâpa vanúkeke. ⁹ Enepona emo'úti yutoxóvoti yâye, koati kaná'uti, koane koati motovâti kúveovokono. ¹⁰ Énomone yupíhinovo kóxuna'ixeovo ûti, vivokóponovoti ko'ítukeyea ûti, vo'oku hane kuvóvo ûti ne koati kaná'uti Itukó'oviti, enepone usó koyêti koíteovo uhá koeti xâne, áko'oneoxo ne kutipóati.

¹¹ Ixíke'aka, koane íhikexa xanéhiko ra koekútihiko. ¹² Ako yusíka ápeyea xâne ákoti itúkópíke pohanu vo'oku itíkivo inámatiko, itea ya xapákuke ne kutípíoti Jesus, itíkapu koati motovâti hókeokono kixoku itúkeovo, ya kixeku keyúhoyi, ya kixeku itíkivo, koáne ya ákoyea omótovo yokovo po'ínuhiko xâne, koánemaka ya kívivo Itukó'oviti yóko'omaka ya sasá'iyea iséneu. ¹³ Tukú koeti aungápapu xikóyoke, yíxapu yíhoiki emo'u Itukó'oviti xapákuke xâne. Yéxakamaka nókone kó'iyea, koane íhikexamaka emo'u Itukó'oviti. ¹⁴ Iké'itukexa ne íparaxeopíke Itukó'oviti, yéxone itíki ítukeke, enepone kouhapan'ikinoake Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti ne inuxínoti itukéti égerejake yanekôyoke, enepo koyuhó'inopi ítukexeopíke Itukó'oviti, enepo ipíhoamaka vó'u titíkuke haxakínopiti ítukeke Itukó'oviti. ¹⁵ Yíxapa ra koekútihiko, koane kéxuna'ixapu itíki, maka naíxane uhá koeti xâne ne kixeku keúkoponivo ya ítukeke Itukó'oviti. ¹⁶ Yokóhiyanavo, koane yokóhiyanamaka ra ihíkavoti. Ípihea tumúne ra itukéti vo'oku íxeáneye, hainamo póhutine íti koítovo Itukó'oviti, itea itóvotimakamo ya pahúnevo ne xanéhiko kamokénopiti.

5

Éxokoa Poúlu ne Timóti nókone kó'iyea enêko xânehiko

¹ Hako kepayásokinovo hóyeno xuvé'eti ya itíke. Seyá'ika enepo áva pahúnevo, itea kutí íxea yá'a enepo yenekâ. Kene ne homoêhouhiko, kutí íxea pe'ínuhiko. ² Kutí íxeamaka mémaina ne úsotíne senóhiko. Kene ne árunoehiko, konókoti sasá'iyea iséneunoa tiyoâti, kutí kixeâtimaka mekéxa.

³ Hivá'axa ne ivokóvotínehiko íma koati pohúxovoti, ákoti po'i huvó'óxoati. ⁴ Itea enepo áva xe'éxaxapa itukovo amósenoxapa, konókoti itúkeovo énomone katarákopa, vo'oku konókoti itúkeovo íhae óvokuke yuíxovo ne xâne inúxotíke. Konókotímaka éxea xâne poréxopea ne ítukeinoá há'a yoko êno, itukóvo óxu yoko ôse. Vo'oku koati ponóvoti xoko Itukó'oviti nê'e. ⁵ Enepone ivokóvoti íma koati pohúxovoti, ákoti po'i huvó'óxoati, Itukó'oviti kuvóvo, koane kóyekutíne itúkea orásaum. Káxe, yóti véyo épemo'íxea Itukó'oviti huvó'oxea. ⁶ Kene ne ivokóvoti íma yuixóvoti itúkea váhere úhepune mûyo, kutí koe ivokóvotíne upánini ápeyeako yara kúveu mêum. ⁷ Pehúkaikopo po'ínu úti itúkea ra koekúti yara yúndoenopi, maka hákone évekinokonoku emó'uínokono ápeyea váhere ítuke. ⁸ Enepone xâne kutípíoti Jesus, itea ákoti kataráka iyéno, ínapoxo ne oveâti kúveu óvoku, koati xâne ákotíne itúkoake ne hó'e úti, epó'oxo hana'íne pahúnevo yane xâne ákoti hóko Itukó'oviti.

⁹ Hako yutoxóvo íha ne ivokóvoti íma xapákukehiko ne huvó'oe égereja enepo hákoxovoti itopóno sesenta koeti

xoénaena, koane konókoti itúkeovomaka póhutine ko'íma neko imá'ikene. ¹⁰ Konókotimaka itúkeovo sêno únati kixoku itúkeovo, koane únatimaka kixoku koéxokexea xe'éxaxapa, ú'uso koyêtimaka kátarakea koêkuti simoâti óvokuke, koane ú'uso koyêti kutí kixópeovo ovoxéti huvó'oxea ne po'ínuhiko kasása'iupo Jesus. Konókotimaka itúkeovo huvo'óxoti apêti nókone, koane yuixóvoti itúkea uhá koeti únati koekúti.

¹¹ Kene ne inámatiko sêno ivokóvoti íma, hako yitoxí íha xapa íha po'ínuhiko huvó'oeti, vo'oku enepo yupihápu xuná'iyea kahá'ayea ko'imapea, ko'imápotimo. Yane ákonemo itúka ne inúxoti yúho itúkeovo haxakínovoti ítuke Kristu. ¹² Koati iyúseotimo itúkeovo pahukóvoti nê'e, vo'oku ákoyea itúka neko inúxoti yúho ákoyeanemo okó'imapo, koane itúkeovomo póhutine ítuke Itukó'oviti yuíxovo. ¹³ Haina póhutine itea koeku kó'iyeaneye, turíxovomaka óyohikeovo ovohí kó'iyea koane ákoyeane okó'ítuke, koane yónoheyea ya xapa ko'óvokuti. Yoko haina pohúneti ovohí kó'iyea ákoyea ítuke, itea koati itúkotimaka xêti po'ínuhiko xâne, koane oposí'ixoti éxea koeku ítuke po'i xâne mani ákoti itukapu yuíxovone, koukóponotimaka xêti mani ákoti yusíka koyúhoyeokono. ¹⁴ Ngahá'ainoakopo ne inámatihiko sêno, ivokóvoti íma, ko'imapea koane koéxokexea xe'éxaxapa, yoko itúkeovo únati katarákoti óvoku, maka hákone évekinoaku yuho puvoti hó'e úti koyúhoyea ákoyea aúnati ne ítuke. ¹⁵ Vo'oku koati apêti senóhiko, ivokóvoti íma, itavókeatine ra hó'e úti, hokópotine Satánae. ¹⁶ Enepone sêno ivokóvoti íma apêti iyéno, konókoti itúkeovo iyéno huvo'óxoá, maka hákone yupihóvo kátarae ne êgereja. Yanê'e, koati motovâti itúkeovo senóhiko ivokóvoti íma ákoti po'i katarákoati huvó'oxo ne êgereja.

Nókone itúkea kutípotihiko Jesus ya xoko inuxínoti imokóvokuti

¹⁷ Enepone inuxínoti itukéti imokóvokutike koati mbiú kixoti ko'ítukeyea, motókea kurí'uxinokono námoe, koane ínixeokono itúkeovo teyonéti, áko'oneoxo ne ivokóponovoti koyúhoyea emo'u Itukó'oviti koane íhikaxea. ¹⁸ Yoko énomonemaka kuteâti ne yutoéti emó'uke Itukó'oviti, enepone koêti: “Hako íke'áki páho ne vûi enepo huva'áxapi ókonuheinopea ne ítóvotine ha'i tiríku” kôe, koyúhoti koêku ne ko'ítuketi kónokea ápeyea nîka. Ina koe'íkomaka: “Koati motokeâti ápeyea námoe ne ko'ítuketi” koémaka. ¹⁹ Itukovo apêti koyúhoti ápeyea váhere ítuke ne inuxínoti itukéti imokóvokutike, ako yusíka poéhayea xâne koyuhoâti. Konókoti pí'ayea, áko'o mopó'ayea xâne noixoâti, koane koyuhoâtimaka itúkeovo koati kaná'uti kó'iyeaneye, ina yusíka kutípeokonoxo. ²⁰ Kene ne po'ínu úti xoko Jesus ovóheixoti pahunévotike, seyá'ika nonékuke uhá koêti ya imokóvokutike, maka pikáne kíxeaneye ítuke ne po'ínuhiko kutípoti Jesus.

21 Nonékuke Itukó'oviti yoko Kristu Jesus koánemaka ne sasá'itihiko ánju íhae vanúke, ovoxe Itukó'oviti, injíko'okopi itíki ra koekúti ngixínopike yarâ'a. Ako yusíka seyá'iki po'ínuhiko xâne koeku ketíxi ínikene, itea konókoti kutikokó kíxi seyá'iki uhá koeti xâne pahukóvoti. 22 Hako iyovó kôa yokóvo ípihi veô'u tutíkuke ne xâne keha'âti hexákinoá ítuke Itukó'oviti. Hako kitipásea ne xâne itúkoti váhere. Yokóhiyanavo maka itíkapune xâne koati sasá'iti. 23 Hako poehâne úne yénovoheixo, itea kalihú íxea yénoyivomaka víyum vo'oku yeópone yokóvoike, vo'oku kayú kayu kóyeyea ne yaríne.

24 Ápe pahúnevo xâne í'yuse koyêti iyonoâti yuhoíkovokutike. Kene pahúnevo po'ínuhiko xâne, poéhane xu'ikénene ina iyusêo. 25 Kúteanemaka koêku ne únati kixoku itúkeovo ne xâne. Ápe okó'ikeakuneye iyúseo ne únati kixoku itúkeovo. Kene po'ínuhiko, ako aká'ikaneye iyúsea, itea kóyea nemo urápu'iyea.

6

Nókone kó'iyea ne ahinoêti yoko pataraúxati

1 Uhá koeti kutípoti Jesus apêti pátarauxa, konókoti téyea ne pátarauxa ya uhá koeti koekúti, maka hákone koemóke'ekono íha Itukó'oviti koánemaka ne ihíkavoti hókone úti. 2 Kene ne ahinoêti apêti pátarauxa kutípotimaka Jesus, enepone itúkeovo kopo'ínukokoti xoko Jesus ne pi'âti, haina kixo'êkoti ákoyea okónokoa téyea pátarauxa vo'ókuke. Konókoti inamá'axoyea kox-uná'ixovo ko'ítukeinoá, vo'oku enepone pátarauxa namukópati ne únati ítukeinoá, koati po'ínu xoko Jesus, koane koati xâne ákoti omotóva okóvo. Íhikexa ra koekútihiko koane ixíke'aka kónokea itúkeokono.

Koêku ne koati kaná'uti vîrikuxea

3 Enepo áva ihíxaxoti ihíkavoti ákoti itukápa ne ponóvoti íhikaxeovike Vúnae Jesus Kristu, itea itúkeovo pó'iti yane ihíkavoti koyuhó'inoviti kónokea vitúkeovo teyoti Itukó'oviti ya uhá koeti kixoku vitúkeovo, enepone hó'e úti, 4 koati kapayásokovoti nê'e, epó'oxo ako éxone. Poéhane kahá'a turíxea yumopókokoti koane okopókokoti vo'oku kixó'ekone ne emo'útilhiko. Yoko énomone ápeino xâne kahá'ati anú'ukeokoko, koane opósi'okeovokoko yoko ihákeokoko. Énomonemaka ápeino vaheréxinokokoti isóneu, 5 koane orixókokoti. Koati ákoti hunókokoti kó'iyeaneye xapa xâne pahukóvoti isóneu, ákotine ne kaná'uti kixovókuti xokóyoke, inixoâtihihikomaka itúkeovo únati namúkope tiúketi ne itúkea ítuke Itukó'oviti. 6 Kene kaná'uti írikuxea ne xâne vo'oku itúkea ítuke Itukó'oviti, itea haina ya tiúketi. Koati vo'oku ákoyea aina iyakapu, koane vo'oku úhepeyea isóneu ikéneke Itukó'oviti. 7 Koáhati ákoti apeínoviti iná vipuhíko yara kúveu mêum, koane ákomakamo

ápahuina vomópone vipuhíkapea ra kúveu mêum. ⁸ Koeku ápeyea nika ûti yoko vípovo, yusikóne úhepeyea visóneu koane ákoyea aina víyakapu. ⁹ Itea enepohikone xâne kahá'ati íríkuxea, ako oríko aúpu'ikeokono koane íkorokeovo váhereke kixovókuti vo'ókuke. Ákomaka oríko íyokeovo koekúti ákoti itópoinoake, ominoâtimaka hána'iti tiveko koêku. Koati énomone íkorokinovo ne xâne váhereke koane énomone iyónopinokono ipihóponovokutike. ¹⁰ Vo'oku koati turi ákoti tópi kó'iyevoku pahunévoti ne yupíheovo íyokevovokono ne tiúketi. Yoko koati apêti xâne itavókopeatine ne kúveovo Jesus vo'oku íyokeovo tiúketi, koane koati ihaxíkopinovotimaka êno kotíveti koekúti vo'ókuke.

Enékeake Poúlu ne Timóti

¹¹ Kene îti Timotí, iti koati kaná'uti hokoti Itukó'oviti, yahíkuxipa ne koekúti kuteâti. Yíxapu péni ítike koane ítíkivo teyoti Itukó'oviti ya uhá koeti kixeku ítíkivo. Yíxapumaka kívivo Itukó'oviti koane ákoyea omótova yokóvo ne po'ínuhiko xâne. Itíkapumaka ákoti kurí íxa ítuke, koane ítíkapumaka itúpa'ikoti. ¹² Kéxuna'ixapu kuteâti koeku kóxuna'ixeovo húndaru, koeku ítíki ne únati itukéti hó'exeopike Vúnae. Yane itepónoatimo ne apéyeati ákotinemo hunókoku xoko Itukó'oviti, enepone kutí'inokemaka ihaxíkopiti Itukó'oviti héki. Énomonemaka kutí'ino keyuhoâti nonékuke êno xâne yanekôyoke ítíkivo kutípoti Vúnae. ¹³ Nonékuke Itukó'oviti, enepone poréxoti ápeyea ne uhá koeti koekúti, koane nonékuke Kristu Jesus, enepone ákoti píka koyúhoyea ne kaná'uti kixovókuti nonékuke Pilátu, ¹⁴ mbahúkopi heu-heú kíxi ítíki páhoenopi Itukó'oviti, motovâti ákoyea xâne koyúhoti koemó kíxea ítíki. Énomone íxea ukeâti kó'oyene tukú koetímo káyukopovope Vúnae Jesus Kristu. ¹⁵ Koati aukópovotimo nê'e simapúne kaxéna. Yane koutáta'ixoatimo Itukó'oviti, poéhanemaké iháyú'ikeokono, poéhanemaka itukóvo éxoti koeku uhá koeti koekúti, enepone koati payásoti ya uhá koeti po'ínuhiko nâti, únaemaka uhá koeti po'ínuhiko pahúkoti, ¹⁶ poéhanemaka itukóvo úkeaku ne apéyeati ákoti hunókoku. Koáhati êno xúnati uhápu'ine xokóyoke ákoti itoâti ahí'okeova. Ako xâne noixoâti, ákomaka íta xâne komómoyea. Itúkapuneikopo énomone ihayú'ikokono, koane énomone itukóvo koati payásoti pahúkoti ya uhá koeti káxe ákoti hunókoku. Ákoyeneyexo.

Koêku ne xâne íríku

¹⁷ Enepone xâne ênoti apeínoati yara koeku kó'oyene, yenéka ákoyea kapáyasakapu vo'oku enó'iyea apeínoati, koane ákoyea kuvápa ne apeínoati, vo'oku ákomo oríko uké'eyea. Itea konókoti itúkeovo Itukó'oviti kuvóvo, enepone ákoti

kamaxátikavi, porexó'ovitimaka uhá koeti koekúti vo'oku kahá'ayea ikó'elokexea vokóvo. ¹⁸Yenékahikomaka itúkea únati, koane itúkeovo iríku nonékuke Itukó'oviti vo'ókuke ne únatinoe ituke. Yenékamaka ákoyea kamáxatika po'ínuhiko xâne, koane usó kóyeyea huvó'oxea ya nókone, ¹⁹motovâti ítixoepa apeínoati ákoti uké'eyeaku, kuvónonemo ya káxehiko keno'ókoti ya xoko Itukó'oviti. Akoéneye, itopónoatimo ne koati kaná'uti apéyeati íhae xoko Itukó'oviti.

Hunókoku yútoe Poûlu yonoti xoko Timóti

²⁰Kene îti Timotí, yokóhiyana ne itukéti pónepike Itukó'oviti itíki. Yokóhiyanapamaka ne yuhotihí koêti, ákoti itópoinovike, ákotimaka parexá'avi koukoponeovo ûti ikéneke Itukó'oviti. Hoko kemokénoa yûho ne okópoti hó'e ûti, enepone iháxoneti koati kaná'uti exóneti, itea koati yupihóvoti ákoyea malíke'eka. ²¹Vo'oku anêko xâne hokoâti nê'e kutí'inoke itavókopeati ne kutípone ûti.

Itúkapu seánakopike Itukó'oviti yóvoheixonoe.

Hunókokune.

2 TIMÓTI

Pí'ape yutóxinoa Poûlu ne Timóti

Enepora koyuhópeti, pí'apene páhoe Poûlu yonoti xoko Timóti. Enepo yutoxôa Poûlu ra koyuhópeti, ika'ákovokutike óvoheixo ya Róma, yoko éxoane ákoyeane ahíkapu kaxena ivókovo. Énomone kutí'ino ixikó'okoati ne Timóti kóxuna'ixeovo kúveovo Itukó'oviti yoko itúkeovo koati únati húndaruna Jesus Kristu. Ixíko'okoamaka kónokea itúkeovo koati únati inuxínoti ítuke Itukó'oviti.

Tûri

¹ Yundóxinopi, undi Poûlu, undi páhoe Kristu Jesus koyúhoyea emó'u xapa xâne, kuteâti ahá'inonumaka Itukó'oviti indúkea motovâti ngoyúhoyea koêku ne apéyeati ákoti hunókoku xoko Itukó'oviti, enepone koyúhoinovike Itukó'oviti poréxeovea ya xoko Kristu Jesus. ² Mbahúkinopea ra koyuhópeti Timotí, iti kutí ngxíone nje'éxa ákoti omotóva ongóvo ikéneke Jesus.

Iká'iparaxapi Itukó'oviti, Ha'a ûti, yoko Kristu Jesus, Vúnae, uhá koêti neko únatinoe koekúti ukeâti xokóyoke, koane itúkapumaka hána'iti seánakopike yóvoheixo, koane úhepetike isoneûti ukeâti xokóyoke.

Íkoro'ixinovo Itukó'oviti ne Poûlu vo'oku Timóti

³ Íngoro'ixovo xoko Itukó'oviti, enepone hókone voxúnoekene, koane nzókonemaka, enjoâti ákoyea indukáheapu koane sasá'iyea inzóneu koeku nzókea. Ako ânga indúkinopi orásum, Timotí. Káxe, yóti púyaixeovopi ongóvo nonékuke Itukó'oviti.

⁴ PuyákoPONOVA ongóvo irihíkovo he'ouúke yanekôyo, koane yupíhovane ngahá'ayea noínjopeopi, maka kurí'uxapuneoxo elókeko ongóvo. ⁵ PuyákoPONOVAMAKA ongóvo ne kixeku kívivo Itukó'oviti, ákoti itikáheapa kuteâtimaka kíxoaku yôse Loídi kúveova inúxoti ya ítíke, koánemaka mémaina Euníse, koane éngoamaka kó'iyeaneye ne kívivoa.

Enékoa Poûlu ne Timóti ákoyea kurí ixa itúkea ítuke Itukó'oviti

⁶ Enepora injíko'okopike, énomone vo'ókuke ne íparaxeopike Itukó'oviti, yéxone ítíki ítukeke, enepone némoe yaneko ímbiheaku vô'um titíkuke nguri'ókopi ítuke Vúnae. Iké'itukexa nê'e, hako rera'íkoa. ⁷ Vo'oku ako paréxavi Itukó'oviti vitúkeovo xâne muyá'iti isóneu, itea poréxovi xunakóti, koane ákoyea omótovokoko vokóvo, koane véxea ponea uti visóneu ya uhá koêti koekúti. ⁸ Hákoikopo tinôa keyúhoyi koêku ne Vúnae. Hákomaka tinónu, undi iká'aeti vo'oku ítuke Vúnae.

Ya xunákoke Itukó'oviti, usó yákoye keítaponivo kotíveti kuteâti ûndi, vo'ókuke ra inámati ihíkavvoti koyúhoti koeku Jesus. ⁹ Koáhati Itukó'oviti koitóvovi ya pahúnevo úti. Énomonemaka ihaxíkovi ko'ítukeyea uti sasá'iti ítuke. Yoko haina vo'ókuke ápeyea únati vitúkeovo iháxikinovike, itea koati vo'oku ítúkeovo aháne iháxikeovi ya hána'iti seánakovi, enepone évekinovike xoko Kristu Jesus, koekúti kousexinovike ukeátinekene tumúneke ápeyea ra mêum, ¹⁰ itea ínati iyuseô'oxo, koeku símea ne Kristu Jesus, enepone Koitóvoviti, yara kúveu mêum. Eneponê'e, haina póhutine xunako pevóti uké'exopinovine, itea omínovimaka inámati vápeyea ákoti hunókoku xoko Itukó'oviti, enepone kouhapu'ikinovikene yane inámati ihíkavvoti omínovike. ¹¹ Énomone noívokoxinonu Itukó'oviti, motovâti ngoyúhoyea emó'u koeku indúkeovo páhoe xapa xâne, koane motovâti ínzikaxea emó'u. ¹² Koati ngoitóponovoti kotíveti vo'oku ngoyúhoyea emó'u itea ako ndeína, vo'oku énja itúkeovo motokeâti kúveovokono ne ngutípone. Yoko énja ápeyea xunáko kóyoninonoa ne ngurí'okoake tukú koêti yaneko káxe aukápapu. ¹³ Timotí, itika ihixope póneovo héki Vúnae ne ponóvoti ihíkavvoti kémone njokóyoke, koane yíxapumaka kívivo Itukó'oviti, koánemaka ákoyea omótovo yokovo po'ínuhiko xâne, kuteâtimaka poréxoake Kristu Jesus kó'iyea ne xâne hokoâti. ¹⁴ Yokóhiyana ne koati únati kurí'okopike Itukó'oviti, enepone hó'exeopike, itikoâti ya xunákoke ne Sasá'iti Omíxone, enepone ovo'ó koe'éviti.

¹⁵ Timotí, énja yéxi kuríkeonu ne uhá koeti po'inu úti ovâti ra poké'exa Ázea. Xapákuke ne xâne ngíxone, ápe Fixelu yoko Eromójeni. ¹⁶ Kene ne Onezífuru yoko uhá koeti óvokuke, poéhane seánakoa Itukó'oviti oúkeke nguvínova, vo'oku êno kouhepekopea inzóneu. Ákomaka teínanu koeku óveam ika'ákovokutike. ¹⁷ Yaneko símeaku yâye yara Róma, ako kurika opósi'ixeonu imókone inixópononu. ¹⁸ Poéhane hána'iti seánakoa Vúnae oúkeke nguvínova yaneko káxe yuhaikapane Itukó'oviti ne uhá koeti xâne vo'oku kixoku ítúkeovo. Yoko é'exo kíxea ya undíke, Timotí, koêku ne êno únati ítukeinonu enepo óvom ya Éfezu.

2

Enékoa Poûlu ne Timóti kóxuna'ixeovo ya ítukeke Itukó'oviti

¹ Kene îti Timotí, iti kutí ngíxone nje'éxa xoko Vúnae, kóxuna'ixapu ya hána'iti seánakovike Kristu Jesus. ² Enepone kémone njokóyoke ngoyúho yanekôyo nonékuke êno xâne, énomonemaka íhikexa po'ínuhiko hóyeno kuvovóneti, motovâtimaka íhikaxopea po'ínuhiko xâne.

³ Usó yákoye keítaponivo kotíveti, kuteâti koeku únati húndaruna Kristu Jesus, kuteâtimaka ngoítóponeovo kotíveti. ⁴ Vo'oku koeku itúkea páhoenokono itúkea ne húndaru, ako yuíxapu po'ínuhiko kixovókuti yara kúveu mêum. Poéhane páhoenokono itúkea yuíxovo, motovâti ikó'elokexea okóvo ne pahukoâti. ⁵ Kúteanemaka koêku ne ehakóvoti kahá'ati ítea iparáti. Ákomo namúka ne iparáti enepomo hákoti hokôa ne nókone vékea. ⁶ Koánemaka ne ko'ítuketi kavâne, enepone ivokóponovoti ko'ítukeyea isáneke, koati motokeâti itúkeovo énomone inuxô níkoa ne ha'i nóne. ⁷ Itíkina iséneu kixó'ekone ra yunzó'inopi yoko mihe'ókinopeatimo Vúnae ne iséneu motovâti uhá kíxi yéxi koêku.

⁸ Puyákapanapu yokovo Jesus Kristu, enepone exepúkopotí ukópea xapa ivokóvoti, enepone ámoripono Ndávi, natina viyénoxapa mekúke, kuteâtimaka koeku kó'iyea yane inámati ihíkavoti koyúhoti koeku Jesus, ngoyúhone xapa xâne. ⁹ Yoko inga'ákinovoti vo'oku ngoyúhoyea né'e, kutí ngixokónoti koati váhere xâne. Itea upánini ndopíkoko ngoyúhoyea, ako itoâti topíkea ne emo'u Itukó'oviti. ¹⁰ Hara kutí'inoke indoâti uhá koêti, vo'oku noíwokoe Itukó'oviti, ngaha'aínoatihiko itúkeovo koítovone Kristu Jesus, koane ákoyea hunókoku unako koépoku ya xokóyoke. ¹¹ Enepora emo'úti yutoxóvoti yáye, koati kaná'uti:

“Itukovo kaná'uti kutí kó'iyea xané kixoti uti Kristu ivokóvo kuruhúke, yane koati kaná'utimaka kutí kó'iyea uti xané kixoâti exepúkopo. ¹² Enepomo vitâ uhá koêti ákoti kamuyá'ika uti visóneu, yane kaha'iné kixopâtimakamo úti ne Kristu natíxea natíxokuke. Itukapu koyúhoti úti ákoyea vexe Kristu, kutí kixóvoti uti ákoti hakâ, simóvotimo káxe koyúhoyeakumakamo Kristu ákoyea éxavi. ¹³ Enepo hákoti vitukóvo kuvovóneti, kóyeane itúkeova Kristu, vo'oku ako oxéne ítukoheyeovo.”

Ixíko'okoa Poûlu ne Timóti ákoyea akámokeno ihíkavoti ákoti akaná'u

¹⁴ Yokóyuhopino po'inu úti koêku ra koekúti yunzó'inopi. Hako iyihíxoa ixíke'oki uhá koetíhiko ya iháke Itukó'oviti ákoyea aríxakakahiko vo'oku kixó'ekone ne emo'úti hiko. Vo'oku ako itópoinoake koekúti kuteâti. Poéhane koésayu'ixea kamoâti itúko. ¹⁵ Yapásika itíkivo xâne ínixone Itukó'oviti itúkeovo únati ko'itúkeinoati, ákotimaka tínoke, yexoâtimaka péni íhikexi ne kaná'uti emo'u Itukó'oviti. ¹⁶ Hako kemokénoa ne xâne koyuhóheoti vo'oku ako itópoinovike. Ákomaka paréxavi koukoponeovo úti ikéneke Itukó'oviti. Yoko xâne kixotíneye yúho, áhatimaka kámokenoyea koekúti kuteâti, tumúnemo yóno váherexea ítuke. ¹⁷ Enepone yuhóhiko, koésayu'ixo xâne.

Kutí koe váhere arinéti ákoti oríko ukóponea muyókuke xâne, kutí'inoke ivokóvoti. Yoko xapákuke ne xâne kuteâti, anêko Imîneu yoko Filétu. ¹⁸ Enepohikone pi'âti, itávokeane ra kaná'uti kixovókuti koyuhoâti itúkeovo pihotíne ne kaxena exepúkpopeti ukópea xapa ivokóvoti ne xâne. Yoko ápe xâne ítone koésayu'ixea kúveovo Vúnae vo'ókuke. ¹⁹ Itea enepone ítuke Itukó'oviti, kóyeane títiu kóyeyea ne poéheve. Anêkomaka yútoe Itukó'ovitiya, hoénaxeake ne koati kaná'uti hokoâti. Hara kôe: “Éxoá Vúnae ne xanéna” kôe, koane “Konókoti ahíkuxopeovo váhere ne uhá koeti koyúhote kúveovo Vúnae” koémaka.

²⁰ Ya koati hána'iti ovokúti, haina póhutine ihakúti itukéti ya ôro yoko péhu apê, itea ápemaka itukéti ya tikóti yoko móte. Anêkomaka xapákuke koati kalísoti koane únatinoe ihakúti. Kene po'ínuhiko, ako úhe'ene. ²¹ Énomonemaka koéneye úti ikéneke Vúnae. Enepone xâne kohiyánavoati ra váhere koekúti ngixínopike, koati kuteátine ne únatinoe ihakúti sasá'itino únáe, koane hána'itimaka itópoinoake, usó koyétimaka ya uhá koeti únati itukéti. ²² Yokóhiyanavo pahunévoti, enepone ákoyea sayá'ikapeapa xâne ne váhere úhepune múyo, áhati íkorokea inámati xâne. Yíxapu péni kixeku itíkivo, koánemaka kívivo Itukó'oviti, yoko ákoyea omótova yokóvo ne po'ínuhiko xâne. Yíxapumaka itúkeovo úhepetike isoneûti yóvoheixo ákoti yakapákaka, kuteâtimaka kixoku itúkeovo ne xâne sasá'iti isóneu ikoseânaxovoti Itukó'oviti. ²³ Hako kemokénoa ne koyuhóheoti, enepone yuhôti ákoti itóponone, vo'oku yéxoá pôreu. Poéthane okópeokoko xâne poréxo. ²⁴ Kene ne ovoxe Itukó'oviti, ako omótova itúkeovo okópokenati po'i xâne. Konókoti itupa'ii kíxea uhá koeti xâne, koane éxea kíxoaku íhikaxea, ákoti imaxovó ixêa. ²⁵ Konókotimaka éxea kíxoaku enékea ne okopâti, koane ítupa'ikea yuhó'inoá, kuxoâtimaka ne seánakoa Itukó'oviti oúkeke ne okopâti, motovâti ikótivexea isóneuke ne pahukóvoti ítuke, koane éxea ne kaná'uti kixovókuti. ²⁶ Haina póhutine, itea yanê'e, ponopóvotimo isóneu, koane iteôvatimo ne veínoake Ndeâpu iká'akea, vo'oku koatínovo ákau nê'e itukeâti ahá'inoá.

3

Koêkumo ukóponea vaherévokoti ye'éxapune hunókoku ra mêum

¹ Ngahá'amaka yéxi koêkumo ye'éxapune hunókoku ra mêum yupihovó kó'iyeamo tiú'iko. ² Vo'oku haramo koéneye kixóvoku ne xanéhiko: Poéhanemo unako koeku yuíxopovo. Ixómotihikomo ipupákino isóneu kahá'ayea enó'iyea tiúketina. Áhatihikomakamo iháyu'ikopeovo koane kapáyasokinovo po'ínuhiko xâne. Ákonemo téyonehiko. Émocketinehikomo koane íhakenatihikonemo. Ákonemo akútipo há'a yoko êno. Ákonemo

íkoro'ixinovoke, koane ákonehikomakamo teya Itukó'oviti yoko sasá'itihiko kixovókuti. ³ Títíu koyétinemo omíxone. Ákonehikomo seána, muhikóva iyéno íhae óvoku. Ákonehikomo itoâti ponópea isóneu imaíkapu. Itukóheotimo koeku po'ínuhiko xâne. Ákonemo sayá'ikapeapahiko ne vahevévokoti. Vo'oku ipúhonevo, ákonemo íyuhixa po'ínuhiko xâne. Puvotínehikomo uhá koeti únati koekúti. ⁴ Vahevéxinoatihikomo itukeino po'i xâne akéneke ákoti évotikoake. Húketinemo ípiheahiko tumúne koêkuti áha itúkea ákotimaka itukína isóneu koêkumo tumúneke. Yupihovó koetínemo kapáyasokeovo. Ákonemo omótova okóvo ne kixovókuti yara kúveu mêum ominoâti elókeko okóvo, ya koêkuni itúkeovo Itukó'oviti ako omótovohiko okóvo. ⁵ Áhatinehikomo éxokeovo yónea êgereja, itea ya kixoku itúkeovo, iyúseotimo ákoyea aínamapo xoko Itukó'oviti koane ákoyea xunako Itukó'oviti ya xokóyoke.

Yahíkuxipa ne xâne kuteâti. ⁶ Vo'oku xapákukehiko, ápe hóyeno kopoé'akoti íhikaxea, koyúhoti itúkeovo ovoxe Itukó'oviti, yonotímaka xapa ko'óvokutihiko. Itea ako eápa ko'óvokuti ákoyea itúkapu páhoe Itukó'oviti. Yane ápe senóhiko ákoti oríko íteokono ya íhíkavvoti kuteâti. Yoko aínovo sêno ákotimaka yu-maxápu pahúnevo, koane kutí koe ákau ne ákoti tópi kó'iyevovoku váhere áha kíxeova. ⁷ Enepone senóhiko, kóyekune ápeyea íhíkavvoti kámokenone, itea ako itápana isóneu éxea koêku ne koati kaná'uti kixovókuti íhae xoko Itukó'oviti. ⁸ Yoko kuteâti kíxoaku Njáni yoko Njámbre okópo Muíse mekúke, énomonemaka kíxoaneyé nekôyohiko okópea ne koati kaná'uti kixovókuti íhae xoko Itukó'oviti. Aínovo hóyeno koati pahukóvoti isóneu, ákotinemaka hakâ ne kaná'uti hó'e úti. ⁹ Itea ákomo ítonehiko itúkea, vo'oku iyuseínotimo uhá koeti xâne itúkevohiko ákoti isóneu, kuteâtimaka koeku iyúseyea mekúke ákoyea aúnati ítuke neko Njáni yoko Njámbre.

Iháyu'iko Timóti ne Poúlu koane enékoamaka

¹⁰ Kene íti Timotí, koati hekoâti ne ínzikaxeopike, yoko ngixoku indúkeovo, koánemaka ne ânja indóponea ikéneke Itukó'oviti. Koati hekoâtimaka ne ngixoku ngúveovo Itukó'oviti, yoko ngixoku ngóxuna'ixeovo ikéneke Vúnae ákoti amuyá'i inzóneu. Haina póhutine, itea koánemaka ngixoku ákoyea omótovo ongovo po'ínuhiko xâne, koáne ngixoku indúkea ra itukéti, indoâti uhá koêti ákoti aungápapu ingéne. ¹¹ Yéxoamaka koêku ne okopónuti, yoko ngixoku ngoítoponeovo kotíveti, kuteâti ngixókonoku yaneko óveangu ya Antiokíya, Íkoníu yoko Lístara. Koati ákoti tópi kó'iyevovoku kotíveti koekúti véngoku, itea koítovonu Vúnae ya uhá koêti. ¹² Yoko uhá koeti xâne kahá'ati pónea kixoku itúkeovo ikéneke Kristu Jesus, koitóponovotimo kotíveti. ¹³ Itea enepone xâne vahevéxoti

kixoku itúkeovo, koáne ne itúkoheovotihiko, tumúnemo yóno váherexea ítuke koane aúpu'ikea, koane itúkeovomaka aúpu'iu po'ínuhiko xâne. ¹⁴ Kene îti Timotí, ípihea tumúne héki ne íhíkavoti íhikexokonoke, enepone é'exo kíxene itúkeovo kaná'uti, yexoâtimaka itukóvotiye ne íhíkaxopeati. ¹⁵ Vo'oku ukeátine itikóvoiko kalivôno, yéxoane ne sasá'iti emo'u Itukó'oviti, enepone porexópiti yéxi kixeku ítivo ya pehúnevo koeku kívivo Kristu Jesus. ¹⁶ Yoko uhá koeti yutoxóvoti emó'uke Itukó'oviti, aínovo koati ukeâti isóneuke Itukó'oviti, epó'oxo koati ênoti itópoinovike, vo'oku íhikaxovi, koane ípikovi vitúkea váhere. Éxokovimaka pahúnevo úti yoko íhikaxovi kixoku pónea uti vítuke, ¹⁷ motovâti ákoyea pó'onexeovoke ne ovoxe Itukó'oviti, itea itúkeovo ímotokenaxeake Itukó'oviti ya uhá koeti únati ítuke.

4

Ixikó'okono Timóti ákoyea âka koyúhoyea emo'u Itukó'oviti

¹ Ya íháke Itukó'oviti, koáne ya íháke Kristu Jesus, enepone exókopatimo yonópoku uhá koeti xâne, kúteane ne ávoti ivakápu, koánemaka ne ivokóvotine, yaneko aukápapune, natixánemaka, ² énomone ya íhákehiko injíko'okopi keyúhoyi emo'u Itukó'oviti. Yusíkoti unátiyea kaxena koyúhoyeovo, áko'o ákoyea koati unátiyea, konókoti usó kéyeyi keyúhoyi. Pehúka ponópea ítuke ne xâne pahukóvoti. Konókotimaka seyá'iki koane yenéki. Yokóyuhoinoamaka nókone kó'iyea, ákoti imaxovó íxêa, xaneâtimaka keúhupu'ikinoa koêku ne íhíkavoti hókone úti. ³ Vo'oku simóvotimo káxe ákoyeakunemo akáha'a xanéhiko kámea ra koati ponóvoti íhíkavoti. Haramo hokóne, koêkuti úhepune ítúkea, koane íhaxíkotimo xokóyoke íhíkaxotihiko koekúti kuteati áha kámea. ⁴ Vo'oku ákonehikomo akáha'a kámea ra kaná'uti kixovókuti íhae xoko Itukó'oviti, itea koyuhóheovoti, énomonemo ivávako.

⁵ Kene îti Timotí, itíkapu éxoti kixoku ítúkea isóneu ya uhá koeti koekúti. Itíkapumaka itoti uhá koeti tiú'iti koekúti simópiti. Yokóyuhoponoamaka xapa xâne ne inámati íhíkavoti koyúhoti koeku Jesus. Heú íxeamaka itíki ne itukéti pónepike Itukó'oviti itíki.

Koyuhôa Poûlu ákoyeane ahíkapu ivókovo

⁶ Kene ûndi, éjnoa yé'exeovone kaxena mbihópope xoko Itukó'oviti. Enepo ngaepékakana, avakápu indína vo'oku indúkea ítuke Itukó'oviti, enepone ivóngeovo, kutí koetímo ominókono ikó'iparaxokonoke ne Itukó'oviti. ⁷ Enepone únati itukéti ítukexeonuke Vúnae, ngóxuna'ixovone indúkea kuteâti koeku kóxuna'ixeovo húndaru. Ngoúsexoane ne ahá'inonu Itukó'oviti indúkea, ákoti kurí injâ ne ngúveovo Itukó'oviti. ⁸ Hukínóvoti ápeyea íparaxeonuke Itukó'oviti kuxopónuti vo'oku

póneovo ngixoku indúkeovo. Porexónoatimo Itukó'oviti yaneko káxe okomómopane ne kixoku vitúkeovo, uti xâne, noíxoti unátiyea, áko'o ákoyea aúmati ne vítuke. Yoko koati ponóvotimo kíxoaku Itukó'oviti ne uhá koeti xâne. Hainamo póhutine ûndi ko'ipâramo, itea koánemakamo ne uhá koeti po'ínuhiko xâne kohuxóvatine símeovo kaxena aúkopovoze Vúnae.

Ako kuríka Itukó'oviti ne Poûlu yaneko kurikôa ha'ínehiko.

⁹ Yapásika ákoyea yokó'okori kinó'oki njokóyoke. ¹⁰ Vo'oku kurí kixónune ne Ndéma, pihópone ya Tesálonika. Koáhati yupihóvoti ákoyea omótova okóvo ne kixovókuti yara kúveu mêum. Kene Kerésenti pihóne Ngalásea. Kene Títu, Ndaumásea yóno. ¹¹ Poéhane Lúka ra njokóyoke. Enepo kina'áka yâkeneye, yaxénamo ne Márku, vo'oku koati ininjoâti itúkeovo únati huvo'óxonuti yara itukétike. ¹² Kene Tíkiku, mbahúkoane ya Éfezu. ¹³ Enepo kina'áka, yamínanamo ne ngápana, ngúre ya Torôadi óvokuke Kárpú, koánemaka ne koyuhópetihiko, ínapoxo ne yutoéti yane koati kalísoti koyuhópeti.

¹⁴ Yupíhova váherexea itukeinonu ne Alíxandere, enepone ko'ítuketi havâva, itea itukópinoatimo Itukó'oviti ésa'i ne váhere itukeinonuke. ¹⁵ Neíxipa nê'e, vo'oku yupíhova kótiu'ikea omíxone okópea uhá koeti yûnzo yanekôyo.

¹⁶ Yaneko inúxoti yûnzo yuhoíkovokutike, enepo ngoyuhôa ákoyea akána'u emó'u ne puvónutihiko, ako ápahuina kotixónuti. Kurí kixónuhiko uhá koéti. Ngúxoá ákoyeamo itúkapina Itukó'oviti ésa'i ne kuríkeonuhiko. ¹⁷ Itea kóyeane huvó'oxeonu Vúnae, koxunákonuti motovâti heú ngíxea ngoyúhoyea emó'u xapa xâne, kutí'inoke kamoâti uhá koeti ákoti itukapu jûdeu. Énomonemaka koitónonu ya koati koímaiti kixovókuti, kutí koe indeóvoti paho líyaum. ¹⁸ Koane koitónonutikomakamo ya uhá koeti váhere koekúti, epó'oxo omopónutimo xoko natíxoku vanúkeke ákoyeakunemo yuvónuti. Iháyu'ikakana Itukó'oviti ya uhá koeti káxe ákoti hunókoku. Ákoyeneyeoxo.

Pahuko inákurukeovo po'ínuhiko kutípoti Jesus ne Poûlu

¹⁹ "Inákurukovopine Poûlu" íxinenumo Pirísila yoko Ákila, koánemaka uhá koeti óvokuke Onezífuru. ²⁰ Ôvane ya Koríntu ne Erástu. Kene Torófimu, ka'aríneti yaneko imbuhíkea Milêtu. ²¹ Yéhaka kinó'oki njokóyoke tumúneke kaxena kásati. Yúhoikopi Eûbulo koánemaka Purudénti, yoko Línu, koane Kalaûtea yoko uhá koeti po'ínuhiko úti xoko Jesus yâye.

²² Timotí, itúkapu Vúnae ovóheixo xikóyoke.

Itúkapumaka hána'itike seánakopi Itukó'oviti yóvoheixonoe.

Hunókokune.

TÍTU

Yútoe Poûlu páhoe xoko Títu

Enepora koyuhópeti, xoko homoêhou koéhati Títu, pahúkoa Poûlu. Koati ínikone Poûlu ne Títu, koane ha'ínemaka ya ítukeye Itukó'oviti. Yokómomapihi ne Ngâlata 2.1-3. Tumúneke hokópea Jesus ne Títu, ako exa emo'u Itukó'oviti. Yoko haina júdeu ne Títu. Hane itúko iyénoxapa xâne iháxoneti ngerêku.

Ápe kali ílea koéhati Keréta, óvoku xanéhiko hokópoti Jesus. Énomone ímoa Poûlu ne Títu ko'ítukeyea ítukeye Itukó'oviti. Pahúkoa Poûlu kókoyuse kixoixea ne itukétiya, yoko itúkinoa inuxínoati ne xanéhiko yane imokóvokuti yane Keréta. Éxokoamaka Títu neko inuxínoati ne itukéti nókone kó'iyea. Ixíko'okoa kónokea enékea xanena Itukó'oviti, maka aúnatine kixoku itúkeovo ikéneke Itukó'oviti. Éxokovimaka Poûlu yane yútoeno Títu ákoyea itúkapu ya xunákoke úti víteova ne pahúnevo úti, itea itúkeovo vo'oku hána'iti seánakovi Itukó'oviti xoko Kristu.

¹ Yundóxinopea ra koyuhópeti, undi Poûlu, undi ovoxe Itukó'oviti. Undímaka ápostulu, páhoe Jesus Kristu koyúhoyea emó'u xapa xâne, maka ukápanane ne koati kaná'uti kuveóvoti Itukó'oviti, kuteâti kúveova kasása'iupo, enepohikone noívokoe, koáne, maka ukápanane exoâti ne kaná'uti kixovókuti, enepone hókone xâne teyoti Itukó'oviti, ² enepone porexó'oviti ápeyea kúxoixone úti xoko Itukó'oviti vópeamo xokóyoke ákotine hunókoku, véxone kousokeovomo, kuteâtimaka koyúhoyea Itukó'oviti kó'iyeanemoye tumúneke ápeyea ra mêum. Yoko ako semékekexa ne Itukó'oviti, koati kaná'uti ne yúho. ³ Simovóne koati kaxéna, kouhupu'ikokono neko emó'u, enepone ngoyúhone xapa xâne, páhoenonu ngoyúhoyea ne Itukó'oviti, enepone Koitóvoviti.

⁴ Yundóxinopea ra koyuhópeti Titú, iti kutí ngíxone nje'éxa ya xoko Jesus koeku poéhayeane ne kuvóvone úti.

Itúkapu hána'itike seánakopi Itukó'oviti, Ha'a úti, yoko Jesus Kristu, Koitóvoviti, yovóheixo, koane úhепetike isoneúti ukeâtimaka xokóyoke.

Ítukeye Títu ya Keréta

⁵ Nguríkinopike ya Keréta Titú, ngaha'aínopiti kényuseyi ne uhá koeti konokóvotikoya, yoko itúkinoamaka inuxínoati ne itukéti imokóvokutike ya póhutihiko pitivóko, kuteâti yunzó'inopi yanekóyo. ⁶ Enepohikone inuxínoati ne itukéti, konókoti itúkeovo xâne ákoti évekinokonoku emó'uinokono ápeyea váhere

ítuke, koane ákoyea apí'a yêno. Kene xe'éxaxapa, konókoti ítúkeovo hokotímaka Jesus, ákotimaka itukoâti xêti ítúkeovo váherehiko, itea ítúkeovo kutípotihiko koane teyoti há'a yoko êno.

⁷ Vo'oku enepone inuxínotihiko itukéti ítukeke Itukó'oviti, konókoti ítúkeovo ákoti évekinokonoku emó'uinokono ápeyea váhere ítuke. Ákomaka yusíka ítúkeovo kapayásokopovoti koane í'imaikovo koyêti. Koáhati ko'ítuketi ítuke Itukó'oviti. Ákomaka yusíka énoyeovo kumá'am, áko'o ítúkeovo ísukenati. Ákomaka yusíka ixómoyea ipúpakino isóneu kahá'ayea enó'iyea tiûketina. ⁸ Itea konókoti ú'uso kóyeyea kátarakea koêkuti xâne simoâti óvokuke. Konókotimaka yuixeevo ítúkea únati, koane éxea kixoku pónea isóneu ya uhá koeti koekúti. Konókotimaka ítúkeovo ponóvoti ya uhá koeti ítuke, koane ítúkeovomaka teyoti Itukó'oviti ya uhá koeti koekúti, koane éxeamaka sayá'ikopeovo. ⁹ Konókotimaka hókea ne ihíkavvoti íhikaxeovike hó'e úti, enepone motóvoke kúveovokono, koane ákoyea itávakea nê'e, maka omótovane enékea po'ínuhiko xâne kónokea hókea ne koati ponóvoti ihíkavvoti. Konókotimaka éxokea pahúnevo ne xâne koyuhoâti ákoyea opónovo ne ihíkavvoti hókone úti.

Enekókono ne Títu vo'oku xâne ihíkaxoti koekúti ákoti akaná'u

¹⁰ Kó'inokeneye nêkone itíki, vo'oku êno xâne kapayásokopovoti, itavókeati ne kaná'uti kixovókuti íhae xoko Itukó'oviti, áko'oneoxo xapákuke ne jûdeuhiko. Koati puvoti ápeyea pahukoâti, ina ihíkaxomaka koekúti ákoti itóponone. Koati ainóvoti aúpu'ikenatihiko. ¹¹ Konókoti pahúkeokono kóyunuhikeovo, vo'oku ápeyea ovokúti yónoheixokuhiko íhikaxea, yoko itoa koésayu'ixea isóneu ne heú koeti ko'óvokutiya koeku íhikaxea koekúti maní ákoti yusíka íhikaxea, itukoâti namúkope tiûketi vo'ókuke. ¹² Xapákuke ne íhaehiko Keréta, ápe koati teyonéti hóyeno póhutine yutóxea kálíhunoe xêti ítúkovo. Yoko hara kôe yútoe: “Enepone xanéhiko íhae Keréta, koati kixóvokune ítúkeovo semékenovo'iti. Kutí koéhiko ipúhokovoti hó'openo. Aínovomaka huléketi koane nípatihiko” kôe. ¹³ Koati kaná'uteoxo yútoe nekôyo. Hákoikopo iyihíxoá seyá'iki neko xâne, maka opónovone hókea hó'e úti, ¹⁴ koane hákonemaka yuixóva ne ihíkavvoti ákoti akaná'u, íhikaxone jûdeuhiko, koánemaka neko páhoenokono ítúkea íhikaxoake xanéhiko itavókeati ne kaná'uti ihíkavvoti íhae xoko Itukó'oviti. ¹⁵ Xoko xâne sasá'iti isóneu, uhá koe sasá'iyea xokóyoke. Kene xokóyoke ne ákoti asasá'i isóneu koáne ne ákoti kutípone, uhá koémaka ákoyea asasá'i xokóyoke, vo'oku koati isayú'ixovoti ne isóneu, koane ákone oxéne eópea ítúkeovo pahukóvoti. ¹⁶ Koyuho éxea Itukó'oviti, itea ya kixoku ítúkeovo éxokovo ákoyea éxa. Koati yupihóvoti váherexea kixoku ítúkeovo. Koatímaka xâne

ákotihiko itukâ ne páhoenovi Itukó'oviti. Ako ápahuina únati itukéti kuxokónoti yane kixoku itúkeovo.

2

Koêku ne ponóvoti ihíkavoti

¹ Kene îti, Titú, hara ihikexa kixovókuti ihikaxovike hó'e ûti, enepone koati kaná'uti yoko ponóvoti ihíkavoti. ² Íhikexa ne úsotine hóyenhiko kónokea éxea sayá'ikopeovo, koane kónokea itúkeovo teyonéti. Konókotimaka éxea kixoku pónea isóneu ya uhá koeti koekúti, yoko ákoyeamaka rará'ika ne kúveovo Itukó'oviti koane xuná'iyeamaka ne ákoyea omótovo okovo po'ínuhiko xâne, yóko'o ne yuíxeovo hókea Itukó'oviti, ákoti kurí ixâ. ³ Kúteanemaka ne úsotine sêno, ihikexamaka kónokea itúkeovo koyúseovoti ya uhá koeti kixoku itúkeovo, ákotimaka itukapu itukenati xêti po'ínu. Ákomaka yusíka itúkeovo yómoti xúnati ekâti, itea konokoâti itúkeovo ihíkaxoti únati koekúti. ⁴ Yanê'e, motovâtimo éxokea inámatiko sêno ínati ko'íma kónokea ákoyea omótovo okovo íma yoko xe'éxaxapa. ⁵ Íhikexamaka kónokea itúkeovo éxoti kixoku pónea isóneu ya uhá koeti koekúti, koane kónokea itúkeovo sasá'iti isóneu, yoko éxeamaka kixoku itúkea nókone itúkea kúveu óvoku. Konókotimaka itúkeovo itípakovoti koane teyoti íma, ákoti kapayásakinapa, maka hákone oxéne koémoke'eyeokono emo'u Itukó'oviti vo'oku kixoku itúkeovo.

⁶ Kúteanemaka ne homoêhouhiko, yenéka, motovâtimaka itúkeovo éxoti kixoku itúkea isóneu ya uhá koeti koekúti. ⁷ Itíkapu motovâti hókeokono kixoku itúkeovo ya uhá koeti koekúti. Enepo ihíkexa, yéxakapu ákoyea itíkaheapu, yuixóvotimaka ítukexeokonoke ákoti okomóhi. ⁸ Enepo yokoyúho, itúkapu emo'úti motovâti huvó'oxea po'ínuhiko xâne keyúho, maka hákone évekinopiku váherexea yuhó'inopi ne koêkuti xâne, epó'oxo maka teyáne ne okopó'oviti vo'oku ákoyea évekinoviku yúho koémoke'eyeovi.

⁹ Kene ya xoko apêti pátaraua, yéxaka ákoyea omótova kapáyasokinovo pátaraua. Konókoti itúkeovo kutípoti ya uhá koeti koekúti, motovâti úhepeyeva isóneunoa pátaraua. Ákomaka yusíka itúkeovo yumópokenati. ¹⁰ Hákomaka omêxo, itea éxakapu itúkeovo kuvovóneti ya uhá koeti kixoku itúkeovo, maka ínixane po'ínuhiko xâne, ya uhá koeti koekúti, motókeyea iháyu'ikeokono ne ihíkavoti ihikaxeovike Itukó'oviti, enepone Koitóvoviti.

Hána'iti seánakovi Kristu

¹¹ Vo'oku urápu'ine ne hána'iti seánakovi Itukó'oviti, ene kutí'inoke motovâti íteova uhá koeti xâne ne pahúnevo. ¹² Enepora hána'iti seánakovi Itukó'oviti, ixíko'okovi kónokea kuríkopea ûti ne váhere kixoku vitúkeovo, koánemaka ne

ixómoyea yónoheixoa visóneu ne koekútihiko yara kúveu mêmum, maka vitúkapune éxoti kixoku itúkea isóneu ya uhá koeti koekúti, koane opónovonemaka kixoku vitúkeovo, koane teyánemaka uti Itukó'oviti koeku vápeyea yara kúveu mêmum. ¹³ Énomone kónoko kó'iyeaneye úti koeku kúxoixea úti kousokeovo ne kúxone úti, enepone kutí'inoke apêtimo koati únati koeku úti. Énomone ne kouótata'ixovope itúkeovo koati hána'iti ihayú'iuti ne êno teyonéti Itukó'oviti koane Kristu Jesus, enepone Koitóvoviti. ¹⁴ Énomone ivokínovovi yanekôyo motovâti koíteovovi ya uhá koeti vaherévokoti, koane kasása'ikopeovi, itukópoviti xanéna koati ú'uso koyêti itúkea únatinoe koekúti.

¹⁵ Yokóyuhua ra koekútihiko. Ixíke'aka koane seyá'ika, yexókovoti ápeyea xunakóti pónepike Itukó'oviti kixineye. Hako sikêa ápeyea ákoti itúkoake ne yíúho.

3

Nókone kó'iyea ne kutípoti Jesus

¹ Ixíke'aka ne xanéhiko kónokea téyeya ne tutíyehiko yóko'omaka ne payásotihiko xâne éxoti koeku úti, koane kónokea itúkevohiko kutipoâti. Usó ákoyemaka itúkea uhá koeti únati itukéti. ² Ako yusíka itúkea xêti po'ínuhiko xâne, koane ákomaka yusíka itúkeovo yumópokenati, itea konókoti itúkeovo itúpa'ikoti, exókovotimaka itúkeovo itípakovoti xoko uhá koeti xâne.

³ Vo'oku utímaka ákoti isóneu yanekôyoke, ákotimaka kutípone, koane pihohí koêti. Kutí koémaka uti ákau vaherévokoti yanekôyoke, ákoti víteovaku ne váhere visóneu koáne ne ákoti tópi kó'iyevoku koati váhere vâha vitúkea. Enepone kóyeku úti itukovo káxe, poéhane vitúkea váhere yoko poé'aino visóneu po'ínuhiko xâne viyókeovati ítukevo, koane púveokono úti yoko púveamaka úti po'ínuhiko xâne. ⁴ Itea enepo simovóne kaxena éxokeovi hána'iti seánakovi ne Itukó'oviti, enepone Koitóvoviti, koane éxokeovi hána'iti ákoyea omótovovi okóvo, uti xâne yara kúveu mêmum, ⁵ koítovovine. Haina vo'oku ápeyea ponóvoti vítuke, itea vo'oku itúkeovo koati hána'iti ne seánakovi. Énomone koítinovovi ya xunákoke Sasá'iti Omíxone, enepone kasasá'ikopoviti koane iko'ínamakopoviti. ⁶ Koati porexó'oveati Itukó'oviti ne Sasá'iti Omíxone, ákoti akamá'ayeovea, vo'oku ítukeinovi Jesus Kristu, enepone Koitóvoviti. ⁷ Kixínovikeneye, motovâti vitúkeovo ikó'iparaxone Itukó'oviti ya koeku ponópeovi nonékuke ya hána'iti seánakovike, ko'ipâradi úti ne apéyeati ákotinemo hunókoku xokóyoke, enepone hána'iti kúxoixone úti kó'oyene, véxone kousokevomo.

⁸ Koati motovâti kúveovokono ra ihíkavvoti. Ngahá'a kókoyuho kíxeixi ra koekútihiko, maka yuíxapuneoxo itúkea

únati ne kutípotihiko Itukó'oviti. Enepora koekúti yúndoenopi, koati yupihóvoti unáko, koane koati hána'iti itópoinoke uhá koeti xâne itukoâti. ⁹ Yahíkuxapipa ne xâne ixómoti yumopó'ixokoko vo'oku ihíkavvoti ákoti itóponone, kuteâti ne yutoéti kayumákoti iháhiko oxúnoekene jûdeuhiko ukeátine inâ turixóvo iyénoxapa. Kúteanemaka koêku ne yumopeôkokoti koane okopeôkokoti vo'ókuke koekútihiko yane Ponóvoti Kixovókuti yútoe Muíse, vo'oku ako huvá'axavi, koane koati ákoti itópoinovike. ¹⁰ Seyá'ika ne xâne kopoé'akoti isóneu po'ínuhiko xâne kutí'inoke haxakeôvokokotihiko. Yoko enepo hákoti kutípópi api'âne seyá'ikoa, yahíkuxapipamaka. ¹¹ Vo'oku xâne kuteâti nê'e, yéxoane itúkeovo koati pahukóvoti isóneu, koane itúkeovo ovóheixoti pahunévotike, epó'oxo koati iyúseoti motókeyea ipíhoponeokono vo'oku kixoku itúkeovo.

Hunókoku yútoe Poûlu yoko ixíko'okoke Títu

¹² Enepo mbahukâne ne Átema xikóyoke áko'o itukapu Tíkiku, yéhakapumo kinó'oki ya Nikópoli yokótumonexinu, vo'oku ngoúsokoane ne inzóneu óveangonemoya xapa kaxena kásati. ¹³ Hivá'axa ne Nzéna, enepone adevôgadu, koánemaka ne Ápolu, maka hákone konokóvoti xokóyoke. ¹⁴ Kene ra po'ínu úti xoko Jesus yâko, konókoti éxeahiko yuíxeovoxo itúkea únati, motovâti huvó'oxea po'ínuhiko xâne apêti nókone, koane enó'iyea únatinoe koekúti ítone itúkea.

¹⁵ Yúhoikopi ne uhá koeti nza'íne yâye. Yíhaikinanu uhá koeti kutípoti Kristu yâko xikóyoke ákoti omotóvovi okóvo, ûndi yoko nza'ínehiko.

Itúkapu hána'itike seánakovi Itukó'oviti yóvoheixo, uhá ketínoe. Hunókokune.

FILÉMOM

Yútoe Poûlu páhoe xoko Filémom

Enepora Filémom namukoâti ra koyuhópeti, hóyeno hókoti Jesus ya pitivóko koéhati Kolósu. Enepone hóyeno, koati koxunákoti po'ínuhiko kutípoti Jesus. Ápe ovóxe neko Filémom koéhati Ónezimu omexeôvati. Ako malíka yónoku kohó'iyea. Po'íke káxe, kámoa Ónezimu ne emo'u Itukó'oviti koeku perékaxea Poûlu, yane itúkopovone hokoti Jesus. Yoko ika'ákovokutike óvo ne Poûlu yaneko kamôa Ónezimu ne emo'u Itukó'oviti xokóyoke.

Ínixoa Poûlu kónokea aúkopeovo ne Ónezimu xoko únae. Énomone pahúkinoa Filémom ra koyuhópeti, epemoâti ákoyea ímaikinapu Ónezimu, koane namúkopea koeku káyukopeovo xokóyoke.

Xapákuke xâne ihíkaxoti emo'u Itukó'oviti, ápe po'okoâti itúkeovo póhutine yutóxovope ne koyuhópeti yonoti xoko íhae Kolósu koánemaka ra koyuhópeti yonoti xoko Filémom, vo'oku aínovo kuríkoponone Ónezimu.

¹ Yundóxinopi, undi Poûlu, undi iká'aeti vo'oku ngoyúhoyea koeku Kristu Jesus. Anéyemaka njokóyoke ne Timóti, po'ínu úti xoko Vúnae. Pahúkinopea úti ra koyuhópeti Filemóm, iti ákoti omotóva vokóvo, iti po'i huvo'óxovitimaka yara itukéti ítukexeovike Vúnae. ² Pahúkinoamaka uti vemó'u ne Áfea, mokexa úti ya xoko Vúnae yóko'omaka ne Ákipu, po'ínu úti, koxuná'ixovoti ítukeke Itukó'oviti kuteâtimaka úti, koánemaka ne uhá koeti ho'uxínovotihiko ítuke Itukó'oviti yóvokuke.

³ Itúkapu hána'itike seánakopi Itukó'oviti, Ha'a úti, yoko Vúnae Jesus Kristu yóvoheixonoe, koánemaka ya úhepetike isoneûti ukeâti xokóyoke.

Elóke okovo Poûlu vo'oku kixoku kúveovo Itukó'oviti ne Filémom

⁴ Íngoroixovo xoko Itukó'oviti ve'ókuke Filemóm. Kóyekune puyákeovopi ongóvo indúko orásum. ⁵ Vo'oku kóyekune eyéngoxeopi ákoyea omótova yokóvo ne uhá koeti kasása'iupo Itukó'oviti, koane itíkiyomaka koati kuvóvoti Vúnae Jesus. ⁶ Enepone ákoyea iháxakea iséneu ya visóneu ikéneke Vúnae vo'oku kitípi Jesus kuteâtimaka úti, émbemo Itukó'oviti itúkeovo énomone kutí'inoke inamá'axoti kuri'úxovo yéxi koéku ne uhá koeti únatinoe koekúti ukeâti xoko Itukó'oviti koeku hókea uti Kristu. ⁷ Mbo'inú, koati ike'élokexoti ongóvo, koane keuhépekopoti inzóneu vo'oku kixeku ákoyea omótovo yokovo

po'ínu ûti xoko Vúnae. Koáhati keuhépekopoti isóneu po'ínuhiko ûti, kasása'iupo Itukó'oviti, vo'oku kíxeaku hivó'oxi.

Épemoa Poûlu ne Filémom kóseaneyea Ónezimu

⁸ Koeku kó'iyeaneye ûti ikéneke Kristu, ákoni ndéya ponó ngíxea mbahúkeopi itíki koati nokonéti itúkeokono. ⁹ Itea vo'oku ákoyea omótovopi ongóvo, émbemopi itúkeovo ya unákoke iséneu itíki ra anjá'inopi, undi Poûlu, undi yékoteno, undi iká'aetimaka kó'oyene vo'oku ngoyúhoyea koeku Kristu Jesus. ¹⁰ Yoko enepone anjá'inopi itíki, koati vo'oku Ónezimu, enepone kutí ngixone nje'éxa ikéneke Kristu, enepone índone hokópea Vúnae koeku óvonzeixea ika'ákovokutike. ¹¹ Eneponê'e, énja ákoyea itópinopike yanekôyoke, itea kó'oyene koati apêti itópinonuke koánemaka itópinopike.

¹² Kó'oyene mbahukópatimo xikóyoke Filemóm. Yoko kutí koe imarékoti omínjone koeku mbahúkopinopea, vo'oku yupíheovo ákoyea omótova ongóvo. ¹³ Mani ngaha'âti óveakoneye njokóyoke, mani huvo'óxonuti koeku óveango ra ika'ákovokutike, undi evótikokonoti koyúhoyea ra inámati ihíkavoti íhae xoko Itukó'oviti. Kene mani énomonemaka ahe'ókopi koeku ákoyea melíkanu. ¹⁴ Itea mbúva indúkea koêkuti koekúti koeku ávoveya énja iséneunoa. Unatí'inonune itúkeovo ya unátikoke iséneu ápeyeya sínakonu, ya koêkuni itúkeovo mitatahí koetíke itíki, yeopâti kónokeamea kó'iyeaneye kuteâti koeku anjá'inoa, itea ákoti koati kehá'ayi kó'iyeaneye.

¹⁵ Yoko mani motovâti itúkeovo ipuhíkopeati ra Ónezimu xikóyoke yara kali ye'á koeti káxe, motovâti aúkopeovo xikóyoke ákoyeakunemo ipúhikapea ko'ítukeinopi. ¹⁶ Yoko hainá'ikomo pohúneti motovâti ko'ítukeinopi, itea kó'oyene yupihovó koetímo itópinopike koeku itúkopeovo koati pe'ínu ya xoko Kristu ákoti omótova yokóvo. Koati énomone koéneye inzóneunoa. Ínapoxomo motokêa kó'iyeaneye iséneunoa vo'oku ko'ítukeinopi, koánemaka vo'oku itúkeovo pe'ínupone xoko Kristu.

¹⁷ Itukovo inixeâti indúkeovoxo he'íne, ngo'ítuketi ítuke Itukó'oviti kuteâtimaka îti, nemúkapaikopo ra Ónezimu. Kutí íxepa ûndi ne simô, aukápapune xikóyoke. ¹⁸ Enepo áva ítukeinopi yanekôyo ákoti aunáti, itukovo apêti orévexopike, sikénane, undínemo porexópopea. ¹⁹ Koati yútoe vô'um râ'a, undi Poûlu. Undínemo porexópopea, koêkuti orévexopike. Yoko ako ongónokoa éndo'okeopi ápeyeya hána'iti yoréveunu. Koati vo'ónguke, vo'oku emo'u Itukó'oviti kémone njokóyoke, ápeinopi inámati apéyeati ukeâti xoko Itukó'oviti. ²⁰ Iti mbo'ínu xoko Vúnae, ngúxoá itíkimo kuteâti anjá'inopi koeku hókea uti Vúnae Jesus. Yane keuhépekopotimo inzóneu ikéneke Kristu.

²¹ Yundóxinopea ra koyuhópeti, enjoâti itíkimo kuteâti yunzó'inopi. Haina póhutinemo nê'e, itea éjnoa anú'ukeamo émbemopike ne ítikemo. ²² Yokóseanenu, keúnakinonumaka imóngoku yóvokuke, vo'oku ngúxoá aúngoepovomo xepákuke koeku yépemo'ixinonu xoko Itukó'oviti.

Hunókoku yútoe Poûlu yonoti xoko Filémom

²³ Yúhoikopi ne Épafara, po'ínu ûti xoko Kristu, nza'ínemaka yâye ika'ákovokutike, evótikokonotimaka ko'ítukeino Kristu Jesus. ²⁴ Yúhoikopimaka Márku, Aristáku, Ndéma yoko Lúka, po'íhiko nza'íne ítukeke Itukó'oviti. ²⁵ Itúkapu hána'itike seánakopi Vúnae Jesus Kristu yovóheixo.

Hunókokune.

ÊBEREU

Yutoéti yonoti xapa jûdeuhiko hokópotine Jesus

Enepora koyuhópeti, hara pahúkoko xapákuke ne jûdeu hokópotine Jesus nóvo. Yoko êbereu itukóvomaka po'í íhaxeokonoke ne jûdeuhiko. Ako oxéne véxea yutoxoâti ra koyúhope Êbereu, itea ápe inixoâti itúkeovo yútoe Poúlu.

Êno koítoponeovo kotíveti ne jûdeuhiko hokópotine Jesus nóvo vo'oku ínixa po'ínuhiko jûdeu kuríkeane hókea páhoenoa Itukó'oviti itúkea ya Velho Testamento. Enepone yutoxoâti ne Êbereu, kóhiyana ne hokópotine Jesus, puvâti aúkopeovomo xokóyoke ne kúxoti hó'e, koane itúkeovo énomone íhuipinovo ponópeovohiko nonékuke Itukó'oviti koeku opósikea itúkea.

Enepone yutoxoâti ra koyuhópeti, kouhupu'ikoa itúkeovo koati Xe'exa Itukó'oviti ne Jesus, koane itúkeovo payásoti ya uhá koêti. Payasóneoxo ya ánjuhiko, koánemaka yane uhá koeti ovoxe Itukó'oviti mekúke, kuteâti Muíse yoko Njózûe, koane payasónemaka yane koati payásotihiko sasedóti xapa jûdeu. Kouhupu'ikoamaka koêku ne inámati kixovókuti itukeinovi Itukó'oviti yaneko ivokínovovi Kristu, itúkeovo koati únati yane kúxoti kixovókuti itukeinoa Itukó'oviti ne xanéhiko mekúke xoko Muíse, enepo inâ porexôa Itukó'oviti ne Ponóvoti Kixovókuti. Kúteanemaka koêku ne íparaxoake Kristu ne Itukó'oviti, unatíne yane hó'openohiko koépeuti mekúke, ikó'iparaxokonoke Itukó'oviti. Ya Êbereu kapitulu 11, koyúhovo koêku ne xâne mekúke koati kuvóvoti Itukó'oviti upánini koítoponovo kotíveti. Yanê'e, enékokonomaka neko êbereuhiko hokópotine Jesus kóxuna'ixeovohiko ikéneke, koane ákoyea kamúya'ika isóneu.

Payasóne ne Xe'exa Itukó'oviti ya ánjuhiko íhae vanúke ovoxe Itukó'oviti

¹ Yaneko mekúke, êno yuhó'inoa Itukó'oviti ne voxúnoekene, uti jûdeu. Ákomaka tôpi kíxoaku Itukó'oviti yúho'ixeahiko, evékinoati yúho xoko porófetahiko. ² Itea yara káxehiko símokune úti tumúneke uké'eyea ra mêum, xoko Xe'éxa vekínovi Itukó'oviti yúho'ixeovi. Koati énomone poréxo Itukó'oviti itúkeovo unae uhá koeti koekúti, enepone évekokumaka xunáko inâ itukôa ra vanúke yoko poké'e koane uhá koeti apêti. ³ Enepone êno hána'iti úhe'ene yoko itípanevo Itukó'oviti, iyúseomaka xoko Kristu. Koati heru-herú kixoti Itukó'oviti nê'e. Enepone yúho ne Kristu, koati êno hána'iti xunakóti ovâti,

kotiú'ikoti uhá koeti koekúti ovâti ra vanúke koáne ra poké'e ákoinoke itáhinehea. Yoko kousókone ésa'i kotúyopea pahunévoti nê'e, ivátakopo vanúkeke éxopeke Itukó'oviti, enepone koati payásoti ya uhá koêti.

Ovoxe Itukó'oviti ne ánjuhiko kene Jesus, koati Xe'exa Itukó'oviti

⁴ Yaneko kousókone hána'iti ítukeinovi ne Xe'exa Itukó'oviti, yupihovó koene ítúkeovo koati hána'iti teyonéti yane ánjuhiko. Kúteanemaka koêku ne íha, yupíhovamaka ítúkeovo koati teyonéti ya íha ánjuhiko. ⁵ Vo'oku enepone Itukó'oviti, ako ápahuina ánjunahiko kíxone:

“Iti koati nje'éxa. Kó'oyene indúkovone yá'a” ako kíxone. *Sâramu 2.7*

Koáne ya po'íke:

“Undímo ítúko há'a, kene énomonemo ítukóvo nje'éxa” ako ákoe yúho vo'oku ánju. *2 Samuel 7.14*

⁶ Koáne yaneko pahukôa Itukó'oviti neko Xe'éxa yara kúveu mêum, enepone apêti tumúneke ápeyea uhá koeti po'ínuhiko koekúti, hara kôe Itukó'oviti vo'ókuke:

“Téyahiko ánju râ'a, kuteâti koeku téyeonuhiko” kôe. *Sâramu 97.7*

⁷ Kene vo'ókuke ne ánjuhiko, haramaka koe emó'uke Itukó'oviti:

“Enepono ánjuhiko, ovóxe, kutipasí kíxoahiko Itukó'oviti ihunóvoti yoko irumékoti yúku” kôe. *Sâramu 104.4*

⁸ Itea vo'ókuke ne Xe'éxa, hara koêti ne yúho:

“Iti Itukó'oviti, ákomo hunókoku netíxi. Koati ponóvoti ne kixeku netíxi. ⁹ Ako omótova yokóvo ne ponóvoti kixovókuti, kene ne váhere kixovókuti, pívoa. Énomone kutí'ino noivókokopiti Yúnae Itukó'oviti, porexópiti koati êno hána'iti elókeko yokóvo ákoti po'ínu eopâti kuteâti” kôe. *Sâramu 45.6-7*

¹⁰ Ina koe'íkomaka:

“Unaém, itíne pahukôa apé kó'iyea ra poké'e. Pe'u veô'u ítukoâmaka ne vanúke. ¹¹ Apêtimo uké'eyeakuhiko nê'e. Kene íti, ákomo yuké'eyiku. Ipupá'ixotimo ra poké'e yoko vanúke, kuteâti koeku ákoyea oríko ipúpa'ixea ipovóti. ¹² Kuteâti kixókonoku ipovóti itipú'ixokono, énomonemakamo kíxeaneye ne vanúke yoko poké'e. Koane kuteâti koeku xâne esa'íko ípovo, kúteanemakamo koeku ípokeovomo nekôyo. Itea ákomo ípekapu, epó'oxo ákomo hunókoku ne yápeyi” kôe. *Sâramu 102.25-27*

¹³ Ákomaka ópoeha ánjuna kíxone ne Itukó'oviti:

“Ivétakapa énjopeke tukú koeti simapúne kaxena mboréxeopikumo itíkivo koati payásoti nâti ya uhá

koêti, ínamo ipuyúkexa hivíkuke ne uhá koeti koêkuti okopópiti” ako kíxone xapákuke ánju. *Sâramu 110.1*

14 Kutí'ikopoya ne ánjuhiko? Aínovohiko ovoxe Itukó'oviti. Aínovomaka páhoe Itukó'oviti koyonínoati xanénahiko, enepohikone koítovone yonópotimo vanúkeke káxehiko keno'ókoti.

2

Koati hána'iti kixoku koíteovovi ne Itukó'oviti

1 Énomoneikopo kónokino kutípeaxo úti, koane títiu kóyeyea úti yane kaná'uti koekúti, kámone úti, maka hákone vitavókea. 2 Koeku kaná'uyea ákoyea ipokoâti neko ihíkavoti, kûrepo ne ánjuhiko mekúke, enepone Ponóvoti Kíxovókuti yútoe Muíse, koane koeku ipíhóponeokono neko ákoti hakâ, koáne ne ákoti akutípoa, kuteâti motókeyea kíxeokononeye, 3 ákoxomo oxéne ákoyea vipíhapanakana, enepomo hákoti vitúkoake ne koati hána'iti kixó'oviku Itukó'oviti, porexó'oviti víteova ne pahúnevo úti. Énomone neko koyúhoinovike Vúnae Jesus, enepone inúxoti koyuhoâti. Yanê'e, enepohikoneko kamoâti xokóyoke, éxokoveamaka kaná'uko neko emo'úti. 4 Koánemaka Itukó'oviti, éxokoveamaka itúkeovo koati kaná'uti yúho nekôyohiko, vo'oku poréxea xunáko itúkea koekúti, hoénaxovope itúkevohiko ovóxe, koane koekútihiko ákoti po'i itukoâti, enepone ákoti tópi kó'iyevoku iyupánevoti, koane exóneti ikó'iparaxoake Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti kutí'inoke apêti éxone itúkea ítukeke Itukó'oviti, kuteâtimaka isóneunoa koane ahá'inoa Itukó'oviti itúkea.

Jesus Kristu Koitóvoviti

5 Enepone natíxoku Itukó'oviti vonópokumo káxehiko keno'ókoti, enepone kixínopike úti kó'oyene, haina ánjuhiko poréxo ne Itukó'oviti itúkevomo pahúkotiya, 6 itea koatimo xâne pahukóya kuteâti koêku ne yutoéti emó'uke Itukó'oviti, enepone koêti:

“Kutí'ikopo ínixe xokóyoke ne xâne, iti Itukó'oviti, puyákinovake yokóvo? Kutí'ikopo ínixe xapákuke, kêtarakinoake? 7 Inâ itikôa ne xanéhiko yara kúveu mêum, kalíha ikélíhuxi ya ánjuhiko, perexoâtimaka itúkeovo ihayú'iuti yoko teyonéti. (Koane peréxoamaka éxea koêku ne uhá koeti po'ínuhiko kéxokeu yara poké'e.) 8 Uhá koeti koekúti ítike yara kúveu mêum, peréxoa itúkeovo xâne exêa koêku” kôe. *Sâramu 8.4-6*

Koeku itúkeovo xâne poréxo Itukó'oviti éxea koêku ne uhá koeti koekúti yara kúveu mêum, ako ápahuina koekúti ákoti exêa koêku. Itea yara koeku kó'oyene, avo naíxa úti kó'iyeaneye ne xâne éxeahiko koêku ne uhá koeti koekúti. 9 Itea noíxoane úti ne Jesus ikálíhuxopeovo ya ánjuhiko, ya ákoti axu'ína káxe,

motovâti ivókinovo uhá koeti xâne ya seánakoake Itukó'oviti, motovâtimaka itúkeovo êno hána'iti teyonéti vo'oku tiveko kixókonoku ivokínovovi. ¹⁰ Yoko Itukó'oviti, enepone pahúkoti ápeyea uhá koeti koekúti, motovâti itúkeovo ikó'itukeune, koati énomone motokêa ímotokenaxea Jesus, evékoati kotívetike, motovâti itúkeovo itoti tarú'uxeá uhá koeti koekúti, koeku itúkeovo énomone kousókinovi oxene víteova ne pahúnevo úti. Yoko kixínoakeneye Itukó'oviti, koati iseópoti ákoti yu-maxápu po'ínuhiko xe'éxapo xokóyoke, xoko êno unako kóyeku vanúkeke.

¹¹ Vo'oku enepone Jesus, enepone kasasá'ikopoti xâne ya pahúnevo, koánemaka ne uhá koeti xâne kasása'iupo, póhutinehiko Há'a. Énomone ákoino teína Jesus íhaxea koati po'ínu neko kasása'iupohiko. ¹² Yoko hara koe emó'uke Itukó'oviti vo'ókuke:

“Ngoyuhó'inoatimo ítike ne mbo'ínuhiko. Imongó'ikopitimo xapa ho'uxínovoti ítike” kôe, koyúhoti koeku yuho Jesus xoko Há'a. Sáramu 22.22

¹³ Ina koemáka po'íke, kixotímaka koeku Itukó'oviti:

“Énomonemo nguvóvo” kôe. Izâiya 8.17

Ina koe'íkomaka:

“Anéyem kó'oyene, yóko'ohiko ne kalivôno poréxonuke Itukó'oviti” kôe. Izâiya 8.18

¹⁴ Enepone kalivôno, kíxone, koeku itúkeovo xâne apêti múyo yoko itína, kúteanemaka koeku Jesus enepo ikútipasikoponovo xâne. Ápe múyo kuteâti múyo nekôyohiko, motovâti uké'exopea xunako Ndeápu, enepone omâti ne pevóti yara kúveu mêum yanekôyoke. Yoko uké'exopane yaneko ivokóvo kuruhúke.

¹⁵ Yanê'e, koítova Jesus ne xanéhiko, enepone uhá koeti kutipasí koeti ákau Satánae koeku ixómoyea pikóhiko ivókeovo.

¹⁶ Koati iyúseoti ákoyea itúkapu ánjuhiko huvó'oxopono ne Xe'exa Itukó'oviti, itea itúkeovo amósenopono Ábraum ne huvó'oxoponone.

¹⁷ Énomoneikopo kónokino eópea Jesus kuteâti veópone, uti po'ínuhiko, ya uhá koeti koekúti, koeku vékea kuteâti vékoku úti. Kó'inokeneye motovâti itúkeovo koati Payásoti Sasedótina úti, koati seánati, motovâtimaka kúveovokono yaneko itúkeaku ítukexeake Itukó'oviti, koane motovâti poréxopea ésa'i pahúnevo xanéhiko. ¹⁸ Yoko vo'oku vékeane êno kotíveti koekúti yanekôyoke, koane vo'oku tarú'uxeane neko kotíveti hixópeekonoke, koati motovâti huvó'oxeamaka ne xâne hixopókonotiko kó'oyene, enepohikone vekotí'iko kotívetike koekúti.

3

Jesus payasô yane Muíse

¹ Itínoe mbo'ínu kasása'iupone Itukó'oviti, koane iháxiu yonópeamakamo vanúkeke, itíkinapihi iséneu koêku ne Jesus, enepone Ápostulu, páhoe Itukó'oviti koyúhoyea emó'u, koáne ne koati Payásoti Sasedóti ya hó'eke úti. ² Enepone Jesus, koati kuvovóneti, kousókoati ne páhoenoa Itukó'oviti itúkea, enepone noivókoxoati itúkea ne itukéti, kuteâtimaka koeku itúkeovo kuvovóneti ne Muíse ya kousokea ne ítukexeake Itukó'oviti ya xapákuke xanena Itukó'oviti. ³ Itea enepone Jesus, koati motokeâti yupíheovo iháyu'ikeokono ya Muíse, kuteâti koeku itúkeovo koexépukoti péti motokêa yupíheovo iháyu'ikeokono yane péti koéxepoe. ⁴ Yoko uhá koeti péti, anêko itukoâti. Itea poéhane Itukó'oviti itukôa ne uhá koeti koekúti. ⁵ Eneponeko Muíse, koati kuvovóneti ya kousokea ne ítukexeake Itukó'oviti xapákuke xanena Itukó'oviti. Koati únati ovoxe Itukó'oviti nê'e, epó'oxo koeku kó'iyeaneye, koati okovóxinoveati koêku ne koekútihiko koyuhóvotikomo ya káxehiko keno'ókoti. ⁶ Kene Kristu, haina pohúneti ovoxéti kuteâti koeku Muíse kousókoti hó'exeekonoke itúkea óvokuke Itukó'oviti, itea koati heu-heú kixoâti Kristu éxea koêku neko óvoku, vo'oku itúkeovo koati Xe'exa Itukó'oviti. Yoko utíne neko óvoku Itukó'oviti, éxeake koêku ne Kristu, enepo vatiú'i ikéneke, hákotimaka kamuyá'iko uti visóneu kúxoixea úti, tukú koeti hunókokuke, ne véxone kousokeovomo ya xokóyoke.

Kíxoaku úti vitóponea ne koati kaná'uti omómikeati pónevike Itukó'oviti

⁷ Énomone kuteâti koeku yúho ne Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti, enepone koêti:

“Enepo kemânoe ne emó'uinopi Itukó'oviti kó'oyene, ⁸ hákonoe ketiú'iki yomíxone, mará'inamo yakútea neko yoxúnoekene oposí'okovoti Itukó'oviti ya mêum ákoti apêti yaneko kaxénake hixópeekonoku” kôe.

⁹ Ina koemáka ne Itukó'oviti:

“Énomone óvoheixo yanekôyo oposí'okovonuhiko ne yoxúnoekene, enepo hixopónuhikomaka, noixoti ngíxoaku ngátarakea kúveu koarenta koeti xoénae. ¹⁰ Vo'oku ákoyea akútiponu neko xanéhiko, ene kutí'ino imaínginovati. Hara ngôe vo'ókuke: ‘Kóyekunehiko pahúkeovo ne isóneu. Ako akáha'a vékea ne mani évengoaku.’ ¹¹ Énomone indúkino yûnzo, koati yuhôti ákotinemo aukápapu ikéne, yaneko ímaínginovaku. Hara ngôe vo'ókuke: ‘Ákomo kalíhuina seópea yane mani mboréxoake ómomikopea' ngoéne” kôe ne Itukó'oviti. *Sâramu 95.7-11*

¹² Yokóhiyanavo itínoe mbo'ínu xoko Kristu, maka hákone koené'eye iséneu, kuteâti váhere isóneu neko yoxúnoekene ákoti

akahá'a kutípea Itukó'oviti. Neíxapunoe mará'inamo itévaki ne koati kaná'uti Itukó'oviti akutêa iséneu ne isóneuhiko. ¹³ Itea ya koêkuni ké'iyineye, kèxunakakanoe ikéneke Kristu, uhá koeti káxe, koeku itúkeovoiko iháxoneti “kó'oyene”, kaxénaiko Itukó'oviti iháxikea xâne hókea. Yákoenenoe, mará'inamo ava xâne tiú'iti omíxone xepákukenoe, aúpu'iu ne váhere kixovókuti. ¹⁴ Vo'oku enepo vikaná'uxaxo ne kúveova úti tukú koeti hunókokuke, kuteâti kíxoaku kúveova úti inâ kutipôa úti, kaha'ínepoatimo úti ne Kristu natíxokuke. ¹⁵ Yoko énomonemaka kôe emo'u Itukó'oviti, enepone koêti:

“Enepo kemânoe ne emó'uinopi Itukó'oviti kó'oyene, hákonoe ketiú'iki yomíxone, mará'inamo yakútea neko yoxúnoekene oposí'okovo Itukó'oviti mekúke” koêti.

¹⁶ Kutí'ikopo neko oposí'okovo Itukó'oviti kameáne emó'u? Hainá'ikopo uhá koêti neko xâne veyópone Muíse ukopêa Ejítu? ¹⁷ Kutí'ikopomaka ímaikinovo ne Itukó'oviti kúveu koarenta koeti xoénae? Hainá'ikopo neko xâne pahúkenavoti, enepohikoneko ivohíkivotimaka yaneko mêum ákoti apêti? ¹⁸ Yoko kutí'ikopomaka neko koyúhoino Itukó'oviti ákoyeanemo seápa yane mani poréxoake ómomikopea, yaneko apê yúho, koati yuhôti ákoti aukápapu ikéne? Ako po'ínu kíxone ákoti itukápa neko xanéhiko ákoti akahá'a itúkea ne emo'u Itukó'oviti yanekôyoke. ¹⁹ Noíxoaneikopo úti yuvâti ákoinoke seápahiko yane mani poréxokonoke ómomikopea. Koati vo'oku itúkevohiko xâne ákoti akutípo.

4

¹ Yoko véxoa ápeyea koati yuhôti, yuho Itukó'oviti ákoti aukápapu ikéne, poréxamo ne xanéna seópea koane ómomikopea xokóyoke, itea neíxapunoe, mará'inamo áva xepákukenoe ákoti seapáya. ² Vo'oku ápe koyuhó'inoveati ne inámati ihíkauvoti koyúhoti koeku Jesus, kuteâtimaka koeku koyúhoinokono emo'u Itukó'oviti neko izaraelíta mekúke. Itea koeku ikameokonoahiko, ako itópoinoake vo'oku ákoyea akútipoa. ³ Kene úti, uti kutipoâti, vitóponoane ne vómomikopea. Yoko énomonemaka kuteâti yuho Itukó'oviti emó'uke, enepone koêti: “Yaneko imaínginovahiko, induko koati emo'úti ákoti aukápapu ikéne. Hara ngôe: ‘Ákomo kalíhuina seópea yane mani mboréxoake ómomikopea’ ngôe” koéne ne Itukó'oviti. *Sâramu 95.11*

Énomone kôe upánini kousokeovo ukeátine inâ itukôa ra mêum neko mani ómomikopokuhiko kixínoake Itukó'oviti poréxamo. ⁴ Koati usotíne vo'oku ápe yutoéti emó'uke Itukó'oviti koêku ne sétixope káxe. Hara kôe: “Ya sétixopeke káxe, ómomiko ne Itukó'oviti yane itúkea uhá koeti itukéti

úseu” kôe. ⁵ Ina koepómakaya: “Ákomo kalíhuina seópeahiko yane mani mboréxoake ómomikopea” kíxoá Itukó'oviti neko izaraelíta. ⁶ Ako seápa neko inúxotihiko kamoâti ne únati ihíkavoti emó'uinoa Itukó'oviti yaneko mekúke vo'oku ákoyea akútípoa, itea kóyeane ápeyea po'ínuhiko xâne seopâtimo. ⁷ Koati kaná'uti kó'iyeane, vo'oku ixíkopa Itukó'oviti ya yútoeke Ndávi po'i káxe iháxoneti “kó'oyene”. Yoko enepone yútoe Ndávi, koati ênoti xoénae ikénepoke neko inúxoti yuho Itukó'oviti yaneko mekúke, enepo “kó'oyene” kôe. Énomone ne yutoéti koêti: “Enepo kemânoe ne emó'uinopi Itukó'oviti kó'oyene, hákonoe ketiú'iki yomíxone ákoyea yakútípoa” koêti.

⁸ Yoko enepone itukapu Njózûe porexôa ne koati kaná'uti ómomikopea xanéhiko, ákoni okóyuhopa Itukó'oviti, ikénepoke kaxéna, ápeyemo ne po'ínu káxe koati vómomikopeakumo. ⁹ Iyúseoneikopo poréxeakomo Itukó'oviti ne xanéna ómomikopea. ¹⁰ Yoko enepone xâne itopónoati ne poréxoake Itukó'oviti ómomikopea, koati omómikopeatine ne uhá koeti ítuke, kuteâtimaka koeku ómomikopea Itukó'oviti uséxoane neko uhá koeti ítuke mekúke. ¹¹ Káxunakapuikopo úti, motovâti vitóponea ne pónevike Itukó'oviti vómomikopea, maka hákone itavókoti kuteâti koeku neko xanéhiko mekúke, vo'oku ákoyea itúka neko páhoenoa Itukó'oviti.

¹² Vo'oku enepora emo'u Itukó'oviti, koati xúnati koáne ítoa ikó'inamakopea xâne. Heu'íneo xo ya hána'iti pirítai pi'âti tetúkope. Muhíkova isoneúti visóneuke ákoti po'i exoâti yoko veópone vomíxoneke, yu'óxoá. Kuteâti koeku koati heú'iti pirítai itea tetúkea irókokoku koane itóponea kúveuke opêti, énomonemaka koéneye xunáko ne emo'u Itukó'oviti kóuhapu'ikea heú koeti koêku ne visóneu yoko vâha. ¹³ Ako he'oneôvati ne Itukó'oviti. Uhá koeti koekúti, iyusé kóye xokóyoke. Uhapu'í kóyemaka ne uhá koeti koekúti nonékuke. Yoko uhá koeti úti, konokoâtimo yumópea uti Itukó'oviti vo'oku kixoku vitúkeovo yaneko káxe yuhaíkapavine.

Kóseanavi Jesus, enepone koati payásoti sasedótina úti

¹⁴ Koeku ápeyea koati payásoti sasedóti oukeke uhá koeti po'ínuhiko sasedóti, enepone Jesus, Xe'exa Itukó'oviti pihópoti vanúkeke, káxunakapuikopo úti kúveova úti. ¹⁵ Vo'oku enepone Jesus, hána'iti sasedótina úti payásoti ya uhá koeti po'ínuhiko sasedóti mekúke, koati éxoti kóseanayeovi ya muyá'iko úti, koáne ya uhá koeti vínixone tiú'iyea, vo'oku veko uhá koeti vékoku úti nê'e. Hixópokonomaka ya uhá koeti koekúti, itea ako pahúnevo. ¹⁶ Hákoikopo teinóvo símea úti nonékuke, xoko ivátakoku natíxea, koeku itúkeovo hána'iti koseánaviti motovâti kóseanayeovi koane huvó'oxeovi ya koêkuti kónokeaku úti.

5

Jesus itukóvo sasedótina úti koati payásoti yane sasedóti mekúke

¹ Uhá koeti koati payásoti sasedóti, koati úkeakune xapákuke po'ínuhiko xâne motovâti inúxinoahiko ikéneke Itukó'oviti. Omínoahiko ikó'iparaxoke Itukó'oviti, koane hó'openo koépeu, ésa'i kotúyopinoa Itukó'oviti ne pahúnevohiko. ² Enepone muyá'iko xâne ákoti éxa mani nókone kó'iyea ikéneke Itukó'oviti, koáne ne pihohí koêti itavókeati Itukó'oviti, eópamaka sasedóti kuteâti muyá'iko nekôyohiko, vo'oku koatímaka xâne apêti muyá'iko nonékuke Itukó'oviti ne sasedóti. ³ Énomone kónokino koépekea hó'openo, ikó'iparaxoke Itukó'oviti, ne sasedóti hiko, motovâti itúyoepa pahúnevo, koánemaka pahúnevo po'ínuhiko xâne. ⁴ Ako xâne noivókokopovoti itúkeovo sasedóti, itea Itukó'oviti noivókokoxoa, kuteâti koeku noivókokoxo Áraum mekúke.

⁵ Kúteanemaka koeku Kristu, haina énomone kapayásokopovo itúkeovo sasedóti, koati payásoti ya uhá koêti, itea Itukó'oviti kixoáneye, enepone kixoâti:

"Iti koati nje'éxa. Kó'oyene indúkopovone yá'a" kixoâti. *Sâramu 2.7*

⁶ Yoko po'íke yutoéti emó'uke Itukó'oviti hara koémaka: "Itínemo itukóvo sasedóti ákotinemo hunókoku, kuteâti koêku ne Meukizedéki" kôe. *Sâramu 110.4*

⁷ Koeku óponea yara kúveu mêum ne Jesus, koati kohonókoti emó'u vo'oku tiveko isóneu enepo itúko orásaum, koane îrihikovomaka ho'oúke épemea Itukó'oviti, poéhane motovâ koíteova ya pevóti. Epó'oxo kámoa Itukó'oviti vo'oku itúkeovo koati kuri'ókovati Jesus. ⁸ Yoko upánini itúkovo koati sasá'iti Xe'exa Itukó'oviti nê'e, kóyeane itúkeovo vo'ókuke ne kotíveti koekúti vékoku itúkinovo kutípoti, koane éxotimaka itúkea ahá'inoa Itukó'oviti ya uhá koeti koekúti. ⁹ Epó'oxo vekoâne Jesus ne uhá koeti kó'iyevoku koekúti, nókone vékea, yane kousokinovi oxene víteova ne pahúnevo úti, motovâti ákoyea hunókoku ovópea xoko Itukó'oviti ne uhá koeti xâne kutipoâti, enepohikone itúkoti páhoenovi vitúkea. ¹⁰ Vo'oku noivókokoxoa Itukó'oviti yanekôyo itúkeovo koati payásoti ya uhá koeti sasedóti, kuteâtímaka kixoku koeku Meukizedéki mekúke.

Enepone kutípoti Jesus xapákuke júdeuhiko, ôriti ukóponea ikéneke

¹¹ Enó'iko mani yunzó'inopinove vo'ókuke ra kixovókuti, itea tiú'iti ngóuhapu'ikinopea vo'oku ôritinove kitípi. ¹² Mani motovâtine itúkeovo itínenove ihíkaxo po'ínuhiko xâne, vo'oku kali enó'iyeeane ike hekópine Kristu, itea kénokoikonoe koyuhópinopeati neko inúxotihiko ihíkauvi emo'u Itukó'oviti.

Kutí kék'ikonoe kalivôno ohíkotiko, ya koêkuni itíkivo xâne nikoti koati nikokónoti, nika úsotine xâne. ¹³ Itea uhá koeti xâne ákoti ukapána ikéneke Jesus, enepone kutí koeti kalivôno ohíkotiko, iyúseo ákoyea koati ukóponea yane kaná'uti kixovókuti íhikaxeovike emo'u Itukó'oviti, koane iyúseo kutí kó'iyeko kalivôno. ¹⁴ Enepone koâti nikokónoti, poéhane úsotine xâne motovâ níkea, koáhati exó'okovatine níkea. Kúteanemaka koêku ne xâne ukopónoti ikéneke Itukó'oviti, koati exoâtinehiko koêku ne únatinoe koekútihiko, koáne ne koekútihiko ákoti aunáti.

6

¹ Hákoneikopo itukovo pohúneti neko inúxotihiko véxone yane ihíkavoti, íhikaxeovike Kristu, vóvoheixo. Itea vukápanane ikéneke Kristu, motovâti vitóponea kuteâti itóponone xâne úsotine ikéneke. Ákone okónoko keyúhopinokonoa neko koâti inúxotihiko ihíkavoti, véxone xoko Kristu, kuteâti koeku kónokea vikótivexea visóneuke ne váherevoko úti koane kuríkopea úti, koane kónokea kuríkopeamaka úti kúxoti vitúkeovo mani iyonópoviti ipihóponovokutike, yoko kónokeamaka kúveovo uti Itukó'oviti. ² Ákomaka apásika keyúhopinokonoamaka ne ihíkavoti koyúhoti kixoku koeku áhikeovo xâne ikéneke Itukó'oviti, yóko'o ne ípiheokono vo'úti tutíkuke ovoxe Itukó'oviti haxakínokono ítuke Itukó'oviti, koánemaka ne ihíkavoti koyúhoti koeku exépuhikopea ne ivokóvoti, yóko'omaka ne ipíhohonopemo Itukó'oviti ákotinemo hunókoku. ³ Itea kaúkapanapu úti ikéneke Vúnae. Yoko énomonemo vitúko ya seánakovike Itukó'oviti.

⁴ Kene ne xâne kouhápu'ikokonoti isóneu yanekôyo vo'oku ítuke Itukó'oviti, namo kó'eye koêku? Énomone ne xâne namukoâtimaka ne íparaxeovike Itukó'oviti ukeâti vanúkeke, ovo'ó koékumaka ne Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti. ⁵ Énomone ne xâne eopâtimaka ya xokóyoke unako koêku ne emo'u Itukó'oviti, koáne ne xunako Itukó'oviti veínoakemo nê'e natíxea natíxokuke káxehiko keno'ókoti. ⁶ Enepo puvapâhiko ne hó'e úti koane aukápapu ikéne koeku hokópea kúxoti hó'e, ákone oxéne ikó'inamakopeokono, vo'oku koati kutí koeti kuruhúxopotinemaka Xe'exa Itukó'oviti ya xokóyoke, yoko koati porexoâti ne Xe'exa Itukó'oviti itúkeovo koémoke'eu uhá koeti xâne noixoâti.

⁷ Noixó íxea ne itátane poké'e. Enepone poké'e siukoâti ne úko ixómoti irikóva, koane porexópati únati nonéti, ehópo ne ko'itúkeati, koati únati koêku opékuke pe'u vo'u Itukó'oviti. ⁸ Itea enepone poké'e póhutine tópe poréxo yoko po'i úhiti ka'áveti ákoti aunáti, koati ákoti kuxokónoti ukeâti, epó'oxo ákone ahíkapu váhere kixókonoku. Koáne ya hunókokuke, oro'ókokonotimo.

Konókoti kóxuna'ixeovo ikéneke Kristu ne kutipoâtihiho.

⁹ Kene itínoe ákoti omotóva ongóvo, upánini kó'iyeaneye yunzó'inopimeku, koati ngutipoâti ákoyeamo yákoenenoye koane ngutípoamaka unátiyeamo kixeku héki Kristu kuteâti kixoku itúkeovo ne xâne koati koítovone Kristu. ¹⁰ Koati ponóvoti ne Itukó'oviti. Ákomo kalíhuina inótoyeova okóvo ne kixeku ke'ítukeinoa, koánemaka ne ákoyea omótova yokóvo, iyúseoti ya kixeku hivó'oxi po'ínuhiko kasása'iuvo Itukó'oviti. Yoko anéyeiko hivó'oxinoe. ¹¹ Koati ngaha'aínopitinoe kényeyikoneye kóxuna'ixivo ikéneke Itukó'oviti, péhutinoe, tukú koeti hunókokuke, motovâti itéponixo kíxoixone xoko Itukó'oviti, enepone yéxone kousokeovomo. ¹² Ngaha'aínopitinoemaka ákoyea yáhuleke. Hékamaka kixoku itúkeovo ne xâne koati kuvóvoti Itukó'oviti, enepohikone ákoti kamuyá'ika isóneu ikéneke Vúnae, kutí'inoke itopónoati ne yuhó'inovi, enepone koati yuhôti ákoti aukápapu ikéne.

Koati kaná'uti itúkeamo Itukó'oviti ne yúho

¹³ Yaneko mekúke enepo itukínoa Itukó'oviti koati yuhôti ne Ábraum, koati iháne veínoa Itukó'oviti ikána'uxeaxo neko yúho, vo'oku ákoyea po'i ihâe payásoti yane íha. ¹⁴ Hara kíxo: "Indukínopitimo únati epó'oxo mborexoâtimo yupíheovo ukóponea ne yamósenoponomo" kíxoane. ¹⁵ Yane xu'ikénene, enoné'e kúxoixea Ábraum neko kixínoake Itukó'oviti ákoti imaxovó ixâ, kousokinao Itukó'oviti neko yuhó'inoe. ¹⁶ Xapákuke xâne yara kúveu mêum, iha koâti payásoti veínoa enepo kahâ'a éxokea kaná'uyeaxo ne yúho. Yane koati konokoâti itúkea neko yúho, epó'oxo ákone ixomo yumapákaka koeku kó'iyeaneye. ¹⁷ Koánemaka ne Itukó'oviti, koati ihákene veínoa éxokea kaná'uyeaxo ne yúho, kaha'âti kóxonakea xapa namukópatihikomo kíxone neko yúho, itúkeovo koati kaná'uti kixovókuti ákoti omotóva ípokeovo. ¹⁸ Yoko anêko pi'âti koekúti ákoti ipakápu, enepone yuho Itukó'oviti, koati yuhôti ákoti aukápapu ikéne, koánemaka ne íha, veínoake Itukó'oviti ikána'uxeaxo. Aínovo éxokovike Itukó'oviti ákoyea semékekexa. Koati énomone porexó'ovi kutípeaxo úti kousokeovomo ne kixínovike Itukó'oviti, kutí'inoke vítopónoatimo ne kúxone úti xokóyoke, uti kohó'iti xokóyoke. ¹⁹ Yoko enepone kúxoixone úti, véxone kousokeovomo, koati kótiu'ikovo úti ikéneke Itukó'oviti. Ákomo ípakapu. Títu-títu kóye, vo'oku hanekóxopo sasá'itike óvoku Itukó'oviti vanúkeke, enepone kixó'ekinovike ne Kúveu Koati Yupihóvoti Sasá'iko akéneke ne kopópoti váhere ya hána'iti imokóvokuti. ²⁰ Yoko koati énomone yonópo ne Jesus, inuxópinovitine xoko Itukó'oviti, kousókopinovitinemaka vóvokuya, vo'oku itúkeovo sasedótina úti, koati payásoti ya

uhá koeti po'ínuhiko sasedóti. Yoko ákomo hunókoku itúkeova, kuteâtimaka koêku neko Meukizedéki mekúke.

7

Koati kixo'êkinoviti Kristu neko Meukizedéki

¹ Eneponeko hóyeno mekúke koéhati Meukizedéki, natina pitivóko koéhati Sálem. Koatímaka sasedóti nê'e, epemínoti xanéhiko xoko Itukó'oviti, enepone Vúnae koati payásoti ya uhá koêti. Enepo ukopêa xapa isukókoti ne Âbraum yaneko koepékexopono nâtihiho, okótumonexopa Meukizedéki. Ina epemíno Âbraum unako koêku xoko Itukó'oviti. ² Énomonemaka poréxoá Âbraum ndîzimuna, póhuti yane uhá koeti yehí koeti êho xapa isukókoti. Yoko ápe kixó'ekone îha ne Meukizedéki. Inúxotike “nâti koati ponóvoti kixoku itúkeovo” kixó'eko. Kene ne po'i îha, natina Sálem koêti, “nâti omínoti xanéna unako koêku” kixó'ekomaka. ³ Ako exeâti há'a koane êno yoko oxúnoekene neko Meukizedéki. Ákomaka exeâti koeku tûri koane hunókoku. Yane koati kuteâtine Xe'exa Itukó'oviti, vo'oku ako hunókoku itúkeovo sasedóti.

⁴ Imáko itúkinovo koati hána'iti teyonéti neko Meukizedéki! Vo'oku enepone Âbraum, upánini itúkovo turi uhá koeti voxúnoekene, kóyeane poréxea ndîzimuna xoko Meukizedéki ukeâti uhá koeti neko koati únatinoe koekúti êho xapa isukókoti. ⁵ Yoko enepohikone hóyeno, noivókoeti itúkeovo sasedóti ya xapa amósenoxapa Lévi, pahúkoa Ponóvoti Kixovókuti yútoe Muíse namúkea ndîzimuna po'ínuhiko xâne, upánini itúkovo ainóvoti iyéno, póhutine úkeaku xoko Âbraum. ⁶ Kene eneponeko Meukizedéki, haina ukeâti xoko Lévi kuteâti po'ínuhiko sasedóti, itea kóyeane namúkea ndîzimuna Âbraum yanekôyoke. Ínamaka epemíno Âbraum unako koeku xoko Itukó'oviti, upánini itúkovo hána'iti teyonéti ne Âbraum, koane énomonemaka itúkinoá Itukó'oviti koati yuhóti ákoti aukápapu ikéne. ⁷ Yoko koati iyúseoti koêku ne xâne epemínoti po'ínu unako koeku xoko Itukó'oviti, itúkeovo payasóne yane xâne épeminoke. ⁸ Enepohikone sasedóti yara koeku kó'oyene namukoâti ne ndîzimu, ainovo xâne konókoti vékea pevótike. Kene Meukizedéki, enepo koyuhó'iyea emo'u Itukó'oviti koêku, haina ivókeovo koyúho, itea koati koyúhoti kixoku ápeyena ne Meukizedéki. ⁹ Mani motovâti koyúhoyeovo itúkeovo Lévi, enepone namúkoti ndîzimuna iyénoxapa, itukóvomaka poréxoti ndîzimuna yaneko porexôa Âbraum ne ndîzimuna xoko Meukizedéki, vo'oku kutí kôe Lévi porexoâmaka ya xoko Âbraum, ôxu. ¹⁰ Yoko ávo neko Lévi yaneko okótumonexo

Âbraum ne Meukizedéki, itea kóyeane kutí kó'iyea apêtine yanekóyo vo'oku xoko Âbraum úkeaku neko Lévi.

Pó'iti koêku itúkeovo sasedóti ne Kristu yane po'ínuhiko sasedóti

¹¹ Yaneko mekúke porexôa Itukó'oviti ne Ponóvoti Kixovókuti yútoe Muíse, pahuko turíxeovo ápeyea sasedóti kousókoati neko koekúti yutoxóvoti yane Ponóvoti Kixovókuti. Koyúhoamaka Itukó'oviti kónokea itúkeovo xapa amósenopono Lévi úkea ne sasedótihiko, turixeôvoti xoko Âraum, úkeaku ne uhá koeti sasedóti. Itea enepone sasedótihiko, amósenopono Lévi, eneponi omotóva ponópea xâne nonékuke Itukó'oviti, ákoni apásika ápeyea inámati sasedóti kuteâti Meukizedéki, ákoti itukapu amósenopono Âraum. ¹² Yoko koeku esá'ikeovone kixoku ápeyea sasedóti, kónokomaka esá'ikeovo ne ponóvoti kixovókuti koyuhó'iyeani koêku. ¹³ Vo'oku enepone Vúnae Jesus, kixínokonoke ra koekútihiko, haina ukeâti xoko iháxakoku Lévi. Pó'iti itukoâti ámoripono. Yoko yane iháxakoku úkeaku, ako ápahuina sasedóti yuhó'ixoati ne áta, oró'okovoku hó'openo ikó'iparaxokonoke Itukó'oviti. ¹⁴ Vo'oku koati iyúseoti itúkeovo xoko iháxakoku Njúda úkea ne Vúnae Jesus. Kene ako okóyuhua Muíse yútoeke ápeyemo sasedóti ukeâti xoko iháxakoku Njúda.

¹⁵ Kó'oyene, inamá'axone iyusêo koêku, vo'oku ápeyeane inámati sasedóti kuteâti koêku Meukizedéki. ¹⁶ Yoko enepone itúkeovo sasedóti, haina yutoéti kuteâti koeku yútoe Muíse imótokenaxoa itúkeovo sasedóti, itea enepone itúkeovo ákoti hunókoku ápeyea, énomone imótokenaxoa itúkeova. ¹⁷ Énomonemaka kuteâti kó'iyea ya emó'uke Itukó'oviti xoko kó'iyeku:

“Itínemo itukóvo sasedóti ákotinemo hunókoku, kuteâti koêku ne Meukizedéki” kôe. *Sâramu 110.4*

¹⁸ Uké'exopa Itukó'oviti neko kúxoti kixovókuti ákotine xunáko, ákotinemaka koati itópoinoke xâne. ¹⁹ (Vo'oku enepone kúxoti kixovókuti yútoe Muíse, ako ápahuina koekúti ítone ponópea.) Itea anéye kixovókuti unatíne kó'oyene, enepora hána'iti kúxoixone úti xoko Itukó'oviti, véxone kousokeovomo, porexó'oviti vahí'okeova.

Poéhane Kristu itukóvo sasedóti, poéhanemaka itukóvo únati

²⁰ Yoko enepone itúkeovo sasedóti ne Jesus, ihákene ímoa Itukó'oviti éxokea kaná'uyexa ne yúho kó'iyeanemoye. Kene ne po'ínuhiko sasedóti, ako íxinaneye Itukó'oviti ne yúho inâ itukóvonehiko sasedóti. ²¹ Itea pó'iti koêku ne Jesus, vo'oku koati ihákene ímoa Itukó'oviti koyúhoyea itúkeovo sasedóti ne Jesus. Hara koe yútoe ne koyuhó'iyeani koêku:

“Ihákene ímoa Vúnae éxokea kaná'uyeaxo ne yûho. Ákomo ípaka isóneu. Hara kôe: ‘Itine sasedóti ákotinemo hunókoku’ ”
kôe. Sâramu 110.4

22 Vo'oku kixínokononeye ne Jesus, iyúseo itúkeovo vo'oku Jesus koušokinokono ûti inámati kixovókuti ítukeinovike Itukó'oviti ya kókóyoke. Yoko unatíneoxo nê'e yane kúxoti kixovókuti ítukeinokono xâne mekúke.

23 Enepo kuti'inoke koati opoíkovoti ne sasedótihiko mekúke, koati vo'oku ápeyea hunókoku ítúkeovo sasedóti enepo ivokóvo.

24 Kene Jesus, vo'oku ákoyea uké'eyeaku, ákomo hunókoku ítúkeovo sasedóti. 25 Énomonemaka kuti'ino motovâti koíteovo póhutihiko xâne ahi'ókovoti Itukó'oviti, koane íseopea vanúkeke ákotihiko pahúnevo, ainóvotimaka koati sasá'iti. Yoko vo'oku ákoyeanemo hunókoku ápeyea ne Jesus, ákomo hunókoku ne épeminohiko koítovone xoko Itukó'oviti.

26 Koati motokeâti ítúkeovo sasedótina ûti payásoti ya uhá koêti ne Jesus, vo'oku ítúkeovo koati sasá'iti, ákotimaka óvaku váhere isóneu, koane ákotimaka pahúkeovoku. Ya sasá'ikoke, ákomaka malíke'eka kixoku ítúkeovo xâne pahukóvoti. Koane énomonemaka kapáyasoko Itukó'oviti oukeke uhá koeti vanúkeke. 27 Ákomaka okónokoa Jesus ómea hó'openo ikó'iparaxoke Itukó'oviti uhá koeti káxe, kuteâti kíxoaku po'ínuhiko koati payásoti sasedóti. Enepone po'ínuhiko sasedóti, koati porexópotihiko ésa'i pahúnevo inúxotike, ina porexópomaka ésa'i pahúnevo xanéhiko. Kene Jesus, yaneko ivokóvo kuruhúke, itukópovone ikó'iparaxoke Itukó'oviti vo'oku pahunévoti, poéha ítúkoa ne itukéti, ákone káyuixa. 28 Yane Ponóvoti Kixovókuti yútoe Muíse, enepone xâne noivókoeti ítúkeovo koati payásoti sasedóti, ainovone kuteâti po'ínuhiko xâne apêtimaka muyá'iko nonékuke Itukó'oviti. Itea ikéneke yutóxea Muíse ne Ponóvoti Kixovókuti, koyúhoa Itukó'oviti ítúkeovo koati payásoti sasedóti ne Xe'éxa. Yoko ihákene koyúhoa Itukó'oviti, exókoati kaná'uko ne yûho koyuhôa kó'iyeaneye neko Xe'éxa, enepone ákotinemo hunókoku ápeyea sasá'iko ákoti pahúkeovoku.

8

Jesus itukóvo epemó'ixinoviti Itukó'oviti

1 Enepone koati ânja ngoúhupu'ikea yara uhá koeti yúndoenopinoe, énomone ne ápeyea sasedótina ûti koati payásoti ya uhá koeti po'ínuhiko sasedóti. Yoko eneponê'e, koati ivatákopotine éxopeke ivátakoku Itukó'oviti natíxea, xoko ivátakoku koati payásoti ihayú'iuti. 2 Harakóxopone vanúkeke epemó'ixinoviti Itukó'oviti kúveuke koati kaná'uti tabenákulu, ítuke Itukó'oviti, haínati ítuke vo'u xâne.

³ Yoko uhá koeti koati payásotihiko sasedóti, ixíko'okokono omino Itukó'oviti ikó'iparaxoake xanéhiko yoko hó'openo koépeu, ikó'iparaxoke Itukó'oviti, ésa'i itúyopea pahunévoti. Énomonemaka kónokino ápeyea íparaxoke Itukó'oviti ne koati payásoti sasedótina úti, enepone Xe'exa Itukó'oviti.

⁴ Itukápuni yâye yara poké'e óvo nê'e, ákoni itúkapu sasedóti, vo'oku anêkohiko sasedóti exeâti koêku ne ómone xâne, ikó'iparaxoke Itukó'oviti, kuteâti páhoenoa Ponóvoti Kixovókuti yútoe Muíse.

⁵ Enepone itukéti, ítuke ne sasedótihiko nonékuke Itukó'oviti, kutí koe yúkurea neko koati kaná'uti kixovókuti ovoti vanúkeke, okovóxinoveatimaka neko koati kaná'uti kixovókutiya. Énomone kixínoa Itukó'oviti ne Muíse pahukôa itúkea neko péti: “Neíxa ne ítike. Itíka uhá koêti kuteátine neko énjokopike oukeke ne hána'iti mopôí” kíxoa.

⁶ Itea enepone itukéti, póneake Itukó'oviti ne Jesus itúkea, yupihóvoneoxo unátiyea yane ítukexeekonoke ne po'ínuhiko sasedóti. Kúteanemaka koêku ra inámati kixovókuti ítukeinovi Itukó'oviti ya xoko Jesus, yupihóvoneoxomaka unátiyea yane kúxoti kixovókuti ítukeinokono xâne mekúke, vo'oku enepone koati yuhôti, yuhó'inovi Itukó'oviti vo'oku ítuke Jesus, yupihóvoneoxomaka unátiyea yane koati yuhôti, yuhó'inoa Itukó'oviti neko xâne mekúke.

⁷ Yoko eneponi hákoti konokínovoti yane inúxoti kixovókuti ítukeinokono xâne mekúke, ákoni apásika inámati koekúti kó'oyene ahe'ókopati.

⁸ Itea ínixoá Itukó'oviti ápeyea óvakuya vo'óku hara koe yúho emó'uke saya'íkoahiko neko xâne:

“Simóvotimo káxehiko ápeyeakumo inámati kixovókuti índukeinoá ne íhaehiko Izarâe yoko íhaehiko Njúda.

⁹ Ákomo akútea ngíxoaku ne oxúnoekene yaneko kutí ngixoáhiko kalivôno namukeôkonoti vô'u, enepo veyombâ ya poké'exa Ejítu, vo'oku ikénepoke, ákone yuíxapu hókea neko yunzó'inoa. Énomonemaka ákoino ivávanga neko xâne” kôe ne Itukó'oviti.

¹⁰ Ina koe'íkomaka Itukó'oviti: “Harâ'a ra inámati kixovókuti índukeinoamo ne íhae Izarâe yaneko káxehiko: Imbíheatimo isóneukehiko ne ponóvoti kixovókuti mbáhoenoa itúkea, koane kutí ngixoâtimo yundoxeâti omíxoneke. Undínemo ítukóvo Itukó'oviti Únae. Indukoâtihi komakamo koati njanéna.

¹¹ Ákonemo ápahuina xapákuke kixoti múxone xêrerekuke óvoku koane koati po'ínu: ‘Konókoti yéxi Vúnae’ kixoâti. Ákonemo okónokoa íhikaxea koeku emó'um, vo'oku heú koetíhikomo éxeonu ukeátine ákoti apayáso, tukú koêti ne koati payásoti.

¹² Ngoseánapoatinehikomo, ákonemakamo imbíhapana vo'oku váherehiko ítuke, koane

ákonemo puyákapanapa ongóvo neko pahúnevohiko” kôe
ne Itukó'oviti. Njerémiya 31.31-34

¹³ Koeku koyúhoyea Itukó'oviti ápeyea inámati kixovókuti ítukeino xanéhiko, iyúseo yékotixeane neko inúxoti kixovókuti ítuke. Yoko koeku yékotixeane koane ipúpa'ixeane, koati kahá'atine uké'epa.

9

Ako xunáko ne yútoe Muíse kasása'ikopea xâne hokoâti

¹ Eneponeko inúxoti kixovókuti ítukeino xâne ne Itukó'oviti mekúke, ápe sasá'iti yutoéti, nókonehiko hókea, koane ápemaka koati sasá'iti ovokúti yáye yara poké'e ho'úxinovaku xâne ne ítuke Itukó'oviti. ² Enepone péti iháxoneti tabenáku, pí'a ihákoku kúveu. Enepone inúxoti ihákoku, “Sasá'iti Kúveu” ihaxeokono. Ápe ihaku yúkuya, koane mêsa, koane ápemaka paúm-ya, íparaxokonoke Itukó'oviti. ³ Ina apé koati kopópoti váhere ipixoâti ne po'i kúveu, ákoti itukápa ipixoâti ne inúxoti kúveu xoko páhapetea. Akéneke neko koati kopópoti váhere, ápe ne iháxoneti “Kúveu Koâti Yupihóvoti Sasá'iko”. ⁴ Enepyane kúveu, ápe iháxoneti áta, ainóvoti ôro parápu'i, oró'okovoku ísensu, enepone êno úheti ihópune íparaxokonoke Itukó'oviti. Ina apémaka káxau, ainóvotimaka ôro parápu'i, kixo'êkoti ápeyea yuho Itukó'oviti ítúkinoamo únati ne xanéna itukêa neko páhoenoa. Ya kúveuke ne káxau, ápe póte ôro, unákovoku mána. Ina apémaka neko puló'ina Áraum, eneponeko kóhiúpoti yanekôyo, yóko'o neko pí'âti pe'u mopô, yutóxovoku ne Ponóvoti Kixovókuti yútoe Muíse. ⁵ Oúkeke êxe ne káxau, ápe okovo kerúbim, enepohikone kutí koeti ánju kixo'êkinoveati ne êno úhe'ene Itukó'oviti apêtiya. Kene kêvi ne kerúbim, rama'ú kíxea êxe ne káxau, óvoku épemokonoku Itukó'oviti kotúyopea pahúnevo xâne. Itea haina oránane kó'oyene uha-uhá ngíxea ngoyúhoyea koêku ra koekútihiko.

⁶ Yoko ike kóusokinevo uhá koêti ra koekúti mekúke, ápe sasedótihiko urúkovati ne inúxoti kúveu uhá koeti káxe, kousókoponoti nókone ítúkea ya hó'eke. ⁷ Kene ne pí'ape kúveu, enepone iháxoneti “Kúveu Koâti Yupihóvoti Sasá'iko”, poéhane ne koâti payásoti ya uhá koeti sasedóti urúkova. Yoko poéha úrukova ya xoénae. Kónokomaka ómea itina hó'openo koépeu, ikó'íparaxoke Itukó'oviti, ésa'i ítúyopea pahúnevo yoko pahúnevo ne po'ínuhiko xâne. ⁸ Kahá'ainovea Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti véxea yara koekúti ávovea imíhe'akina xâne ne kutí koeti Kúveu Koâti Yupihóvoti Sasá'iko vanúkeke ya koeku ápeyeako yara poké'e ne inúxoti péti, óvoku Itukó'oviti, enepone tabenáku. ⁹ Enephikone koekúti mekúke, ikó'íparaxokonoke Itukó'oviti, koáne ne hó'openo oró'okinokonoke, ésa'i ítúyopea

pahúnevo xâne, ápe éxokovike yara káxehiko símokune úti kó'oyene. Énomone ákoyea xunáko nekôyohiko kasása'ikopea isónevo xâne iko'íparaxoti Itukó'oviti koekúti kuteâti. ¹⁰ Vo'oku aínovo kixovókuti íhae yâye yara kúveu mêum, koyúhoti koeku nikokónoti, yoko ekâti yoko kixoku koeku kipó'ikeovo koekúti ya hó'eke xâne enepo kasasá'ikovo. Koekútihiho kuteâti nê'e, aínovo nokonéti hókeokono tukú koeti kaxena ikó'inamakopeokono ra kixovókuti.

Poéhane ítuke Kristu ya kuruhúke motovâ kotúyoepa pahúnevo xâne

¹¹ Itea simóne ne Kristu, enepone koâti payásoti ya uhá koeti sasedóti, enepone exoâti koêku ne únatinoe vípara xoko Itukó'oviti yara koeku kó'oyene. Kene ne tabenákulu kixonéti, enepone ópoku Kristu éxea koeku ítuke Itukó'oviti kó'oyene, koati yupihóvotine unáko koane sasá'iko yane po'i péti, vo'oku haina ítuke vo'u xâne. Koane hainámaka kixovókuti íhae ra kúveu mêum. ¹² Yaneko seopóne ne Jesus nonékuke Itukó'oviti, koati uséxotine ítuke. Yoko seopâneya, hane koéneye kuteati koêku urúkova sasedóti nóvo neko Kúveu Koâti Yupihóvoti Sasá'iko. Ako ixomo kayuíxapu ítúkea kuteâti koêku ne po'ínuhiko sasedóti. Hainámaka itina vâxikita yoko itina xe'exa váka ikó'iparaxo Itukó'oviti, itea koati itínane ikó'iparaxoa yaneko koiótovovi ya pahúnevo úti, porexó'oviti apéyeati ákotinemo hunókoku xoko Itukó'oviti. ¹³ Itukovo motovâti sasá'ipea nóvo ne xâne nonékuke hó'e vo'oku ítúkeovo óvo'ikone itina vâxikita yoko itina túru ikó'iparaxo Itukó'oviti, koane vo'ókukemaka épouxa ne oró'oeti inámatiko váka kásapu'ikeake, ¹⁴ ínapoxo ne itina Kristu. Koati xunákoke Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti, enepone ákoti uké'eyeaku, kurí'okopeovo Itukó'oviti ne Jesus, enepo porexópo ésa'i pahúnevo úti. Yoko ako ápahuina óvaku isáyunevo nê'e. Koati yupihóvoti xunáko ne itina Jesus kasása'ikopea visónevo koane koíteovovi ya kúxoti kixoku vitúkeovo, enepone mani iyonópoviti ipihóponovokutike, koane anêkomaka xunáko poréxeovi hokópea úti ne koati kaná'uti Itukó'oviti.

¹⁵ Koati énomone ítúkinovo xoko Kristu usó'iyea ne inámati kixovókuti ítukeino xâne ne Itukó'oviti, motovâti ítóponea iháxiupohiko Itukó'oviti neko kixínoake Vúnae, enepone koati yuhôti ápeyeamo unako koépoku xâne ákotinemo uké'eyeaku. Koati motovâti kó'iyeanevo vo'oku ivókeovo Jesus kotuyôpinoati pahúnevohiko. Yoko enepone pahúnévotihiko, énomone kutí'inoke mani ipihópokonoti ne xâne koeku óvea opékuke xunáko neko inúxoti kixovókuti ítukeino Itukó'oviti ne xâne nóvo.

¹⁶ Noixó íxea yarâ'a. Enepo apê yutoéti koyúhoti iha xâne namukópatimo ítukevo ne xâne ivokóvoti, konókoti ivókeovo

únae inúxotike motovâti ápeyea namukópeati ítukevo. ¹⁷ Poéhane ivokóvone ne únae, ina motovâ kousokeovo neko yutoéti koyúhoti iha xâne namukópeatimo ne ítukevo. Itea ya koeku âvoyea ivákapu únae, koati ákoti oxéne kousokeovo neko yutoéti. ¹⁸ Ênomonemaka kónokino ápeyea ivokóvoti koane ovokóvoti ítina yane inúxoti kixovókuti ítukeinoa Itukó'oviti ne xanéna, motovâti ikána'uxeokono. ¹⁹ Yoko ikénepoke, koyúhoinoa Muíse ne uhá koeti xanéhiko mekúke, páhoenoa Itukó'oviti hókea, enepone heú koeti yutoxóvoti ya Ponóvoti Kixovókuti yútoe. Yane ina véyo itina xe'exa váka yoko itina váxikita, koépeu, anahíxovoti úne, ina kasahêa oukeke ne koyuhópeti yutóxovoku ne Ponóvoti Kixovókuti. Hane veínoa kásaheyea evo'i su'úso homoxóvoti ya harará'iti. Yoko ika'ákovotimaka nê'e ya kirípuhike kali káva'o nonéti iháxoneti isôpo. Haina póhutine ne koyuhópeti kásaheo, itea kásaheamaka xapákuke uhá koéti neko xanéhiko. ²⁰ Ina kôe ne Muíse: “Enepora íti, koati ikaná'uxoati ra kixovókuti ítukeinopi Itukó'oviti, enepone páhoenopinoe héki” koéne. ²¹ Kúteanemaka kíxoaku Muíse kásaheyea íti kúveuke ne péti, enepone tabenáku, óvoku Itukó'oviti, koane oukeke uhá koeti sasá'iti ko'ítúkepeti kúveuke ne péti. ²² Kalíhanini heú kó'iyea koekúti sasá'ipea ya íti kuteâti koeku kó'iyea ya Ponóvoti Kixovókuti yútoe Muíse. Poéhane ya óvokeovo íti motó'iyeoiva ítúyopea pahúnévoti.

Kristu kotuyôpo pahúnevo úti yaneko ivokínovovi

²³ Enepohikone koekúti kixo'êkinoveati ne koati kaná'uti kixovókuti ovotíya vanúke, konókoti ítúkeovo ya ítina hó'openo, ikó'iparaxokonoke Itukó'oviti, kasása'ikopeovo, itea enepone koati kaná'uti kixovókuti ovoti vanúkeke, opósiko koekúti koati únati yane ítina hó'openo. ²⁴ Vo'oku haina péti kuteâti ítuke vo'u xâne úrukopovo ne Kristu, péti kuteâti ne tabenáku kixo'êkinoveati ne kaná'uti óvoku Itukó'oviti vanúkeke, itea koatíke vanúke úrukopovo ne Kristu epemínoviti Itukó'oviti. ²⁵ Ákomaka káyuixapu ne Kristu poréxopea ésa'i pahúnévoti. Haina kuteâti ítúkovo ne koati payásoti sasedóti témpuluke, enepone urúkovati neko óvoku Itukó'oviti heú koeti xoénae xoko Kúveu Koâti Yupihóvoti Sasá'iko, omoti ítina hó'openo, ikó'iparaxoke Itukó'oviti. ²⁶ Eneponi akoéneye ne Kristu káyuixea ítuke, mani konokoâti enó'iyea koítoponeovo kotíveti ukeátine inâ apê ra kúveu mêum. Itea kó'oyene, simóne ne Kristu yara káxehiko tumúneke símeovo hunókoku ra mêum, yoko poéha pího ne ítuke. Ákomo káyuixa, vo'oku koati uke'éxopinoveati xunáko ne pahúnévoti yane ivókinovovi, enepo porexópinovi ésa'i pahúnevo úti. ²⁷ Kene úti, uti xâne, poéha vivókovo, ínamo yuhaíkapakana úti vo'oku kixoku vitúkeovo.

28 Ênomonemaka koéneye ne Kristu. Poéha ivókovo motovâti kotúyopinoa pahúnevo ne ákoti yumaxápu xâne yara kúveu mêum. Ákomo káyuka ítuke. Yane kayukópovotimo ne Kristu, itea hainá'ikomo kayukópinovoti kotúyoponea pahunévoti, itea koati veyopónoatinemo ne xanéhiko noiméxopati koane omopâtinehikomo xoko Itukó'oviti.

10

Yupihóvoneoxo unáko ne kixovókuti ítukeinovi Itukó'oviti xoko Kristu

¹ Enepone Ponóvoti Kixovókuti yútoe Muíse, haina ominó'oveati neko koati únatinemo koekúti kousexinovikene Itukó'oviti, vitópononemo káxehiko keno'ókoti, itea pohnu okovóxinoveati neko koati kaná'uti koekúti, Yane ákoxo xunáko nekóyo kasása'ikopea xanéhiko omínoti Itukó'oviti ikó'iparaxoake, kuteâti páhoenoa yútoe Muíse ítúkea. Koáhati xoénae, xoénae kónokea káyuixeahiko ómea neko koekúti ikó'iparaxoke Itukó'oviti vo'oku pahúnevo. ² Eneponi hákoti konokôa káyuixeahiko, mani okotíne ómea, vo'oku mani sasa'ipotine ya pahúnevo ya póhuti pího, ákoti okonókoa káyuixea, koane ákoni ixomo inixápapu ítúkeovo pahukóvoti. ³ Itea vo'ókuke neko ikó'iparaxoke Itukó'oviti ómonehiko, ene kutí'ino puyakóponovatihiko okóvo ne pahúnevo uhá koeti xoénae. ⁴ Vo'oku koati ákoti xunáko ne itina tûru yoko itina váxikita kotúyoepa pahunévoti.

⁵ Ênomone ápeino yuho Kristu yaneko simôa ra kúveu mêum, enepone koêti:

“Iti Itukó'oviti, haina isoéti hó'openo, ésa'i ítúyoepa pahunévoti kehá'a, koane po'ínuhiko omonéti iké'iparaxokonoke, itea peréxonu ápeyea múyom. ⁶ Ákomaka iká'elakexa yokóvo ne oró'oeti hó'openo oúke áta, koane po'ínuhiko omonéti iké'iparaxokonoke, ésa'i ítúyoepa pahunévoti. ⁷ Yane ina ngôe: Iti Itukó'oviti, usó ngóye yokovóxenu. Koati nzimínoti indúkoponea yahá'inonu kuteâti koêku ne yutoéti koyúhoti ngoêku yemó'uke yane Ponóvotike Kixovókuti yútoe Muíse” koe yúho. *Sâramu 40.6-8*

⁸ Anêko ne inúxotinovo yúho, enepone koêti: “Haina isoéti hó'openo, ésa'i ítúyoepa pahunévoti kehá'a, koane po'ínuhiko omonéti iké'iparaxokonoke kuteâti. Ákomaka yakáha'a yoró'okinokono hó'openo oúke áta koane po'ínuhiko omonéti iké'iparaxokonoke. Haina énomone iko'élokexo yokóvo” koêti. (Yoko énomone kôe, upánini ítúkovo ainóvoti koekúti yutoxóvoti ya Ponóvoti Kixovókuti yútoe Muíse nê'e, enepone nókone xanéhiko ikó'iparaxea Itukó'oviti mekúke.) ⁹ Ina apé'ikomaka po'i yúho ikénepoke, enepone koêti: “Iti Itukó'oviti, usó

ngóye yokovóxenu. Koati nzimínoti indúkoponea yahá'inonu" koémaka. Yara yúho, iyusé kóye uké'exopeane Itukó'oviti ne inúxoti kixovókuti ítukeinoke xâne, kixoku kotúyopea pahúnevohiko, motovâti ápeyea inámati kixoku koêku. ¹⁰ Yane ítúkoa Kristu ne ahá'inoa Itukó'oviti enepo namukópo ésa'i pahúnevo úti ya koxé'uke kasása'ikopeovine ya pahúnevo úti. Yoko koati úsotine ne ítuke, ako apásika káyuixea.

¹¹ Uhá koeti sasedóti xapa xâne, káxe, káxe ítúkea ne sasá'iti itukéti nókone ítúkea. Êno káyuixea ómea hó'openo koépeu, ikó'iparaxoke Itukó'oviti, upánini ákoyea xunáko nê'e kasása'ikopea pahunévoti. ¹² Kene Jesus, poéha ikó'iparaxo Itukó'oviti yaneko poréxeaku ésa'i kasása'ikopea pahúnevo úti. Yoko koati úsotine ne ítuke yanekóyo, ákone káyuixapu. Ina ivatákopo éxopeke Itukó'oviti xoko ivátakoku kapáyasokone Itukó'oviti, ¹³ kuxoâti símeovomo kaxena ítúkeovokumo koati payásoti nâti oukeke ya uhá koeti, ipúyukexeakumakamo ne uhá koeti okopâti nonékuke. ¹⁴ Vo'oku yane póhuti ikó'iparaxoke Itukó'oviti, enepo porexópa Jesus ne ésa'i ítúyopea pahúnevo úti, ponópa nonékuke Itukó'oviti ne uhá koeti xâne kasása'iupo, ákoti okonókoa káyuixea neko ítuke.

¹⁵ Yoko éxokoveamaka Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti kó'iyeaneye ne koekútihiko vo'oku hara kôe:

¹⁶ "Harâ'a ra inámati kixovókuti índukeinoamo ne xanéhiko yaneko káxehiko, kôe ne Vúnae Itukó'oviti. Imbíheatimo omíxoneke ne Ponóvoti Kixovókuti mbáhoenoahiko ítúkea, koane kutí ngixoâtimo yundoxeâti isóneuke" kôe.

¹⁷ Ina koe'íkomaka ikénepoke:

"Koáne ne pahúnevohiko yoko váhere ítuke, ákonemo puyákoponeovaku ongóvo. Yoko ákomo hunókoku kó'iyeaneye inzóneunoa" kôe ne Itukó'oviti. *Njerémiya 31.33-34*

¹⁸ Yoko koeku kotúyopeokono ne pahúnevo xâne, ákone apásika po'i íparaxokonoke Itukó'oviti, ésa'i kotúyopea pahunévoti.

Ko'ípara seópea xoko Itukó'oviti ne kutípoti Kristu

¹⁹ Itínoe mbo'ínu xoko Kristu, enepone koati sasá'iti óvoku Itukó'oviti vanúkeke, enepone kixó'ekinoveake ne Kúveu Koâti Yupihóvoti Sasá'iko mekúke, ákone pîka úti ponó kó'iyea utíya vo'oku óvokinovovi itina Jesus ya kuruhúke, ²⁰ koane vo'ókumaka míhe'okinoveane Kristu ne inámati xêne porexó'oviti vitóponea ne apéyeati ákoti hunókoku xoko Itukó'oviti. Kixínovikeneye Jesus yaneko kavarêreokono mûyo kuruhúke, kuteâti koeku ívarereyea ne kopópoti ipovóti ipixoâti neko Kúveu Koâti Yupihóvoti Sasá'iko yane témpulu. ²¹ Koati apêtine hána'iti sasedótina úti exeâti koêku ne óvoku Itukó'oviti, enepone koati payásoti ya uhá koeti

po'ínuhiko sasedóti. ²² Vahí'akapuikopo Itukó'oviti ya sasá'ikoke visóneu, vexoâti kó'iyeaneye vo'oku kúveova úti, vexoâti itúkeovomaka sasa'ípotine visóneu ya uhá koeti váherevoko úti, ákoinoke vímaheixa visóneuke vitúkeovo pahukóvoti, vexoâtimaka sasá'ipeane uhá koeti kixoku vitúkeovo vo'oku kasása'ikopeovi ne Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti. ²³ Hako kurí kixôa úti ne kúxoixone úti xoko Itukó'oviti, véxone kousokeovomo, enepone apêti xoko úti vo'oku kutípea uti Kristu, enepone koyúhonemaka úti xapa xâne. Hákomaka keno'óko visóneuke kahá'ayea úti ákoyea vakútipoa vo'oku enepo apê yuhó'inovi Itukó'oviti, koati motovâti kúveovokono kousokeamo neko yuhó'inovi. ²⁴ Vokóhiyanakoko, epó'oxo kaúkapanakaka úti motovâti ákoyea omotóvokoko vokóvo koane vitúkea únatinoe koekúti. ²⁵ Hákonoe kurí kixêa he'úxinovo ítuke Itukó'oviti. Ngixínopikeneeye vo'oku koati kixóvoku po'ínuhiko xâne ákoyeane ha'úxinapa. Koane kékuna'ixakaka ikéneke Itukó'oviti, ínapoxo kó'oyene koêku neíxi ákoyeane ahíkapu kaxena aúkopovope Vúnae.

²⁶ Vo'oku itukovo vexoâteoxo ne koati kaná'uti kixovókuti íhae xoko Itukó'oviti, itea kóyeane vípihea tumúne ne váhere vítuke, yane ákone po'i ipixa sasá'ipeane pahúnevo úti. ²⁷ Poéhane kúxea uti símeovo neko koati koímaiti káxe ipíhponope Itukó'oviti, koáne ne êno kótuti yúku uke'éxotimo xanéhiko okópoti Itukó'oviti. ²⁸ Yoko koêkuti xâne ákoti ituká ne páhoenoa Ponóvoti Kixovókuti yútoe Muíse ítukea yanekóyoke, ako okóseanakono. Koépekokono apê váhere ítuke koeku ápeyea pi'âti, áko'o mopo'âti xâne koyuhoâti noíxea ítukea váhere. ²⁹ Ákoikopo ínixeá kónokea yupíheovomo xunáko íkoitoponeokono kotíveti ipihápanakana ne xâne kurikópati hókea ne Xe'exa Itukó'oviti? Énomone ne xâne kutí kixoâti ne Xe'exa Itukó'oviti koekúti ákoti aunáti. Énomonemaka ne xâne kutí kixoâti koekúti ákoti itóponone ne itina Jesus ovokóvoti kuruhúke, enepone sasá'iti veínoake Itukó'oviti ikána'uxea ne inámati kixovókuti ítukeinovi. Xâne kuteâti, koati koemóke'eati ne ítukeinovi Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti, enepone ominó'oviti hána'iti seánakovi Itukó'oviti. ³⁰ Yoko koati vexoâti itukoâti ne yuhôti koêti: “Undíne ipihóponoa ne xâne vaheréxoti ítuke. Undínemo itukópinoá ésa'i ne váhere ítuke” kôe. Ina koemáka: “Yuhóikopatimo Vúnae Itukó'oviti ne xanéna vo'oku kixoku itúkeovo koeku óvea yara kúveu mêum” kôe. ³¹ Koati koímaiti, koímaiti koekúti ipíhpononeakemo xâne ne koati kaná'uti Itukó'oviti.

³² Puyákapapananeo yokóvo ne káxehiko pihôti iná kouhápu'iko iséneu ne Kristu. Koati tiú'iti ne víkoku koane hána'iti keítaponivo kotíveti, itea ako kemúya'ika iséneu.

³³ Ápe xu'ínayeaku váherexea kixékonoku nonékuke xanéhiko

koane íkeitoponikono kotíveti. Ina apémaka yeópiku iséneuke kuteâti eóponehiko ne po'ínuhiko xâne kixokónotinemakaye váherexinokono kixókonoku. ³⁴ Késeananoemaka ne iká'aetihiko ya kixoku koítoponeovo kotíveti. Haina póhutine nê'e, itea itínoemaka xâne hu'uxókono ítukevo, epó'oxo koeku kíkikononeye, kirí'okopa Itukó'oviti koane elókea yokóvo ikéneke Vúnae, yexoâti ápeyea keúnaepinokono vanúkeke yupihóvoti unátiyea ákotinemakamo uké'eyeaku. ³⁵ Hákoikoponoe kurí kixêa kívivoa ne Vúnae, yanê'e, hána'itimo némoepo káxehiko keno'ókoti vo'ókuke. ³⁶ Koati konókoti ákoyea kemúya'ika iséneu. Yanê'e, enepo keusákanenoe ne uhá koeti ahá'inopi Itukó'oviti, nemukópatinoemo ne kixínovike itúkinoveamo, enepone koati yuhôti ákoti aukápapu ikéne. ³⁷ Vo'oku koati kuteâti koêku ya emó'uke Itukó'oviti, enepone koêti:

“Ákonemo áxu'ikene, seópotinemo ne kuxopóneti. ³⁸ Enepone xâne ponóvoti nonénguke, enepone kuvovónuti, itopónoatimo ne inámati apéyeati ákotine hunókoku njokóyoke. Itea enepo aukápapu ikéne, ákomo íninjea unáko.” kôe. *Habacuque 2.3-4*

³⁹ Haina uti kuteâti ne xâne aukópovoti ikéne, enepohikone yonópoti ipihóponovokutike, itea uti koati kuvóvoti Itukó'oviti koane vonópoti vanúkeke.

11

Koêku ne kaná'uti kúveovokono Itukó'oviti

¹ Enepone koati kaná'uti kúveovo uti Itukó'oviti harâ'a: Véxeaxo kóusokinokonoamo ûti ne kúxoixone ûti xokóyoke, koane kutí kó'iyea vinixoâtine ne ávoti naixâ ûti. ² Enepohikone xâne kuvóvoti Itukó'oviti mekúke, koati énomone ínixea Itukó'oviti unáko koêku vo'oku kixoku kúveova.

³ Koati vo'oku kúveovo uti Itukó'oviti, ene véxinoa ítukeovo pohúneti ya koyuhó kixoâti Itukó'oviti, apé kó'inoke ra poké'e yoko vanúke. Enepora uhá koeti noíxone ûti, aínovo ukeâti ya koekúti ákoti vinixâ.

Xanéhiko mekúke koati kuvóvoti Itukó'oviti

⁴ Koati vo'oku kúveovo Itukó'oviti ne Âmbeu, kutí'inoke unatíneoxo ikó'iparaxoke Itukó'oviti yane ikó'iparaxoke Itukó'oviti ne Kâim. Epó'oxo énomone iyúseino ítukeovo koati ponóvoti ne Âmbeu, vo'oku ínixoa Itukó'oviti unáko neko ikó'iparaxoake. Yoko anéyeiko kutí'iyea yuhóikoviti ne Âmbeu vo'ókuke nê'e, upánini mekú'iyeeane ivókovo.

⁵ Koatímaka vo'oku kúveovo Itukó'oviti neko Enóki mekúke, herú kixópinoake Itukó'oviti ne múyo omópea ya vanúkeke ya ákotike ivakápu. Ukeátine yanekóyo, ákone noixópati vo'oku ítukeovo Itukó'oviti omopâ. Yoko tumúneke omópea

Itukó'oviti vanúkeke, heú koe exoâti itúkeovo iko'elokexoti okovo Itukó'oviti ne kixoku itúkeovo Enóki.

⁶ Yoko enepo hákoti kuvovâ'axo úti ne Itukó'oviti, ako oxéne vikó'elokexea okóvo. Vo'oku koêkuti xâne ahi'ókovoti Itukó'oviti, konokoâti kutípea ápeyeaxo nê'e, koane yumópeamo Itukó'oviti ne uhá koeti xâne oposíkoati.

⁷ Koatímaka vo'oku kúveovo Itukó'oviti itúkinoake Nôe neko hána'iti vatéke mekúke, kutí'inoke itóvoti ne uhá koeti óvokuke. Koati itukoâti neko yuhó'inoa Itukó'oviti yaneko etó'okoane Vúnae koêkumo ne koekúti keno'ókoti, âvoti noixoâti. Epó'oxo vo'ókumaka kúveovo Itukó'oviti, énomone kouhupu'ikinoa Nôe ne po'ínuhiko xâne ovâti ra kúveu mêum yanekôyo, motókeyea ipíhoponeokono, koane énomonemaka kutí'inoke inixoâti Itukó'oviti itúkeovo ponóvoti ne Nôe nonékuke, kuteâti koeku ínixeokono ne xâne koati kuvóvoti Itukó'oviti.

Teyonéti xâne mekúke, turi jûdeuhiko kuvóvoti Itukó'oviti

⁸ Koati vo'oku kúveovo Itukó'oviti ne Âbraum, ene kousokinao Itukó'oviti neko yuhó'inoa yaneko ihaxíkoa, pahukoâti yónea xoko poké'e kixínoake poréxeamo. Yane pihóne ne Âbraum upánini ako éxa iyónoakumo Itukó'oviti. ⁹ Koati vo'oku kúveovo Itukó'oviti ne Âbraum, ene ítinoa ne kixóvoku ixómoyea yónokexo yaneko poké'e kixínoake Itukó'oviti poréxeamo. Kali péti itukéti ya kopópoti ipovóti itúko pêno, enepone tenda kixonéti, koeku ixómoyea ípoixovo yaneko poké'e. Yoko kutí kôe poké'exa po'ínuhiko xâne óvo ákoti itukapu koati poké'exa. Kúteanemaka koêku neko Izáki yoko Njáko mekúke, po'ínumaka ko'ipáratí neko poké'e, kixínoake Itukó'oviti poréxeahikomo. ¹⁰ Kó'inokeneye, vo'oku koati kutipoâti hiko itóponeamo ne pitivóko, tiú'iti poéheve ákotinemo uké'eyeaku, koéxepoe Itukó'oviti, enepone itukoâtimaka isóneu kixókumo koêku neko pitivóko.

¹¹ Koati vo'oku kúveovo Itukó'oviti ne Sâra mekúke, ene poréxinoa Itukó'oviti koxé'exayea, upánini yupíheovone hóvenoxea. Koáhati kutipoâti Sâra motó'iyeva kúveovokono ne Itukó'oviti, enepone koyuhó'inoati koxé'exayeamo.

¹² Énomonemaka itúkinovo xoko póhuti hóyeno, xâne kutí koeti ivokóvotine vo'oku yéktivoko, úkea ne ákoti yumaxápu xâne, amósenopono. Yoko enepohikone ákoti yumaxápu amósenopono, hane koéneye kuteâti koeku ákoti yumáxapu êno hékere vanúkeke, kuteâtimaka ne êno kálíhunoe íyeu haríri ákoti itoâti kayúmakexea ya xe'o mar.

¹³ Uhá koetíhiko neko xâne, aínovo kuvóvoti Itukó'oviti tukú koeti ivokóvonehiko, âvoti naixâ kousokeovo uhá koêti neko yuhó'inoa Itukó'oviti itúkinoamo. Itea kutí koe koati noixoâti hiko ákotike malíka, koane elókeyea okóvo vo'oku

éxea kousokeovomo, koane koyúhoyea itúkeovohiko kutí koeti xâne yonóheoti ákoti óvoku yara kúveu mêum. ¹⁴Yoko uhá koeti xâne koetíneye yúho, koati exókovoti opósikea yonópoku ya vanúke. ¹⁵Eneponi puyakápanapu okóvo úkeakuhiko, eneponi akahá'a káyukopeova, maní motovâti káyukopeova. ¹⁶Itea ya koêkuni kó'iyeaneye, inamá'axo koxunákovohiko itóponea ne koati unátieaku poké'exa, enepone ovoti vanúkeke. Énomone úhepeinoa isóneu Itukó'oviti íhaxeokono Únae. Koáhati énomonemaka kousókopinoahiko pitivóko, yonópokumo vanúkeke.

¹⁷Koati vo'oku kúveovo Itukó'oviti neko Âbraum yaneko hixópeaku Itukó'oviti, usó kóyeyinoke Âbraum koépekea Izáki, enepone xe'éxa ákoti po'ínu, itúkoti ikó'iparaxoke Itukó'oviti mekúke. Yoko enepone xe'exa Âbraum, énomone ne kixínoake Itukó'oviti itúkeovomo úkeaku ákoti yumaxápu amósenopono Âbraum. ¹⁸Koati énomone kixo ne Itukó'oviti yanekôyoke, enepo kôe: "Izáki itukóvomo úkeaku yamósenopono" kôe. ¹⁹Koati kutipoâti Âbraum ápeyea xunako Itukó'oviti káyukopinoa omíxone ne xe'éxa ukópea xapa ivokóvoti. Yoko kutí koéneocho koati kayukópinovati Itukó'oviti omíxone neko xe'éxa yanekôyo hixopókono ne Âbraum.

²⁰Koánemaka Izáki, koati vo'oku kúveovo Itukó'oviti, énomone épemino unako koêkumo Njáko yoko Ezâu xoko Itukó'oviti, epémoti koekútihiko kousokeovoikomo káxehiko keno'ókoti.

²¹Koatímaka vo'oku kúveovo Itukó'oviti ápeinoke épemone Njáko xoko Itukó'oviti yaneko ye'éxovone ivókovope. Épeminoa unako koêku neko pi'âti ámori xoko Yúse, enepone xé'a, koane iháyu'ikea Itukó'oviti koeku namú'okeova ne puló'ina.

²²Eneponeko Yúse, yaneko ye'éxovone ivókovope, koati vo'ókumaka kúveovo Itukó'oviti koyúhoyea ipúhikopeahikomo Ejítu neko iyénoxapa, enepohikone izaraelíta. Koane ápe ixíko'okoake neko iyénoxapa vo'oku ôpe ivakápune, pahukoâtihiko omópinoia ipuhíkapeanehiko Ejítu.

Koeku Muíse

²³Eneponeko Muíse, inâ ipuhíko, koati vo'oku kúveovo Itukó'oviti ne há'a yoko êno hé'oninoakehiko neko xe'éxa ya kúveu mopo'âti kohê, vo'oku noíxea itúkeovo exóketi ne xe'éxa, koane ako pika yuho nâti koyúhoti kónokea koépekexeokono uhá koeti hóyeno kalivôno yanekôyoke.

²⁴Koati vo'oku kúveovo Itukó'oviti neko Muíse ákoinoke akáha'a íhaxeokono xé'a ihine Farão, nâti mekúke, yaneko paya'íne Muíse. ²⁵Unatí'inoane íkoitoponeokono kotíveti xapákuke xanena Itukó'oviti, yane ikó'elokexopea okóvo ya kixovókuti ákoti oríko uké'eyea yara kúveu mêum, kixovókuti

ákotimaka aunáti nonékuke Itukó'oviti. ²⁶ Koati inixoâti Muíse itúkeovo unatíneoxo púveokono vo'oku Kristu, yaneko ápeinoa uhá koeti únatinoe koekúti apêti ya Ejítu. Koáhati pono-ponó kixinoâti úke ne námoeopomo xoko Itukó'oviti. Énomone ixomo yónoheixo isóneu.

²⁷ Koati vo'oku kúveovo Itukó'oviti ne Muíse ipúhikopinoke Ejítu. Énomonemaka ákoino pîka yaneko imaíkinova nâti. Ákomaka kamúya'ika isóneu. Kutí kôe koati iníxoti Itukó'oviti upánini ako inixoâti. ²⁸ Koati vo'oku kúveovo Itukó'oviti ne Muíse ikóyuixinoake neko inúxoti Pásko. Énomonemaka pahúkinoa homóxeovo ya íti ne páhapetea óvoku ne xanéhiko, maka hákone kixókonoku ne xuvé'eti xe'exa izaraelíta vekôa ánju, páhoe Itukó'oviti koépekexea xuvé'eti xe'exáti.

²⁹ Koati vo'oku kúveovo Itukó'oviti neko evo izaraelíta tarú'uxinoahiko ne mar, enepone iháxoneti Hararáno'evoti. Kutí kíxoahiko vekoti movó'itike poké'e. Itea yaneko mani taru'úxoanehikomaka íhae Ejítu hopenó'ixoahiko ne izaraelíta, heú koéhiko yúpuririkeovo.

Koeku izaraelítahiko ya poké'exa Kanâm

³⁰ Koati vo'oku kúveovo Itukó'oviti ne izaraelítahiko itínoake íkorohikea neko êno tiú'iti ipixoâti xê'o neko pítivokona Njeríko, ikénepoke ayákukuyeahiko ya kúveu seti koeti káxe. ³¹ Enepone Râbe, mohîti sêno inúxotike, itea vo'oku kúveovo Itukó'oviti yanekôyoke, ene ákoino aká'anepoa ne po'ínuhiko xâne ipupá'ixoti íhae neko pítivóko, enepohikone ákoti itukâ ne ahá'inoa Itukó'oviti. Kó'inokeneye, vo'oku hé'oneahiko Râbe óvokuke neko pi'âti hóyeno komomóponoti pítivokona.

³² Ná'ikopo ngíxoaye ngoyúhoyeako koeku po'ínuhiko xâne kuteâti? Mani ákoti omotóva ngaxéna ongoyúhoavo koêku neko evo Jidíaum, Mbaráki, Sánsaum, Njéfite, Ndávi, Samûe yoko porófetahiko koyúhoti emo'u Itukó'oviti xapa xâne mekúke. ³³ Vo'oku kúveovohiko Itukó'oviti, ápe itoti anáne, natina xâne íhae po'i poké'e, koane uhá koeti húndaruna. Kene po'ínuhiko, vo'oku kúveovo Itukó'oviti, koati hána'iti pónea kixoku itúkeovo. Kene po'ínuhiko, noíxoá kousokeovo neko kixínoake Itukó'oviti, enepone koati yuhôti, yuhó'inoa itúkeamo. Kene po'ínuhiko, vo'oku kúveovo Itukó'oviti, ako kíxoaku líyaum. Koati exexó kixeâti pâho ne Itukó'oviti. ³⁴ Kene po'ínuhiko, kutí kíxoá ákoti xunáko otúko ne koati kótuti, kótuti yúku. Kene po'ínuhiko, íteova ne mani koépekeokono ya hána'iti pirítai. Kene po'ínuhiko, upánini ako xunáko itea itúkopovone koati xúnati. Kene po'ínuhiko, koati koxuná'ixovoti xapa isukókoti itínoakemaka íkoho'ixea ne húndaruhiko íhae po'i poké'e. ³⁵ Ápemaka senóhiko koexépukopinokonoti iyéno ivokóvotine.

Kene po'ínuhiko kuvóvoti Itukó'oviti, koati yupihóvoti kixókonoku íkoitoponeokono kotíveti. Mani motovâti íteova ne tiveko kixókonoku eneponi aukápapu ikéne, kurikópoti hókea Itukó'oviti, itea ako kaha'á íxa vo'oku unatí'inoane itóponea ne apéyeati ákoti hunókoku xoko Itukó'oviti, yane íteova ne íkoitoponeokono kotíveti yara kúveu mêm koeku kónokea évokopea ovópoku xoko Itukó'oviti vo'ókuke. ³⁶ Kene po'ínuhiko, enómaka kixókonoku komóhiyeokono koane yehépoke'exeokono. Ápemaka po'ínuhiko kurikókonoti ika'ákovokutike ika'ákokonoti ya korénde. ³⁷ Kene po'ínuhiko, koépekono hepokókonoti ya mopô. Koane po'ínuhiko, honó'ekokono ya ehehékopeti koépekeokono. Ápemaka koépeuti ya hána'iti pirítai. Ina apémaka kohó'itihiko, ko'ipóvoti mótoki su'ûso yoko mótoki vâxikita. Koati xâne ákotine apeínoati, íkoitoponokonomaka kotíveti, koane váherexinokono ítuke. ³⁸ Ápe pihohí koetíne ya mêm ákoti apêti, itúkoti óvoku xapa mopô, áko'o xapa úhoroxeaku mopô, áko'o itukovo ya uhoróku poké'eke. Ainóvotihiko xâne yupihóvoti itípanevo, ákoti omotókea óvoheixea xapákuke po'ínuhiko xâne kúrivokoevo yara kúveu mêm, enepone vaheréxoti kixoku itúkeovo.

³⁹ Uhá koetihiko nekôyo, ánovovo koati ihayú'iuti vo'oku kúveovo Itukó'oviti, itea kóyeane ákoyea naíxahiko ukékuke kóusokeovo neko koati yuhôti yuho Itukó'oviti mekúke. ⁴⁰ Vo'oku ápe isóneunovi Itukó'oviti koati únatiya. Énomone ne kaha'iné kixópeokoko úti vitóponeamo unako koépoku úti xokóyoke.

12

Exókovi Jesus kixoku tará'uxea úti tiú'iti koekúti

¹ Koeku enó'iyea inúxotihiko kuvóvoti Itukó'oviti ya utíke, enepone kutí koeti yakuku-yakukú kixo'óviti, exókoviti kónokea kutípea uti Itukó'oviti, yusikóneikopo kuríkopea úti ne uhá koeti itopó'oviti, koáne ne pahunévoti ú'uso koyêti xoko úti, koeku kóxuna'ixeovo úti ikéneke Itukó'oviti, ákotimaka kamuyá'ika uti visóneu kuteâti kixoku itúkeovo ne ehakóvoti póhutine tumúne yuíxovo, kahá'ati símea xoko koati áha itóponea. ² Vákoeneye, koeku ákoyea kuríkea vúke ne Jesus, enepone mihe'ókinoviti oxéne kúveova úti, enepone kousókopinoveatimakamo ne kuvínovake úti. Koati énomone koxuná'ixovo vékea ne êno kotíveti kixókonoku kuruhúke yanekóyoke, vo'oku éxea enó'iyeamo elókeko okóvo ikénepoke, ákoinokemaka itúkoake neko êno hána'iti kóteyokeokono ya kuruhúke. Yoko kó'oyene, vatá kóyepone éxopeke ivátakoku Itukó'oviti natíxea, óvoku koati hána'iti ihayú'iuti.

Vo'oku sayá'ikeovi Vúnae iyúseyea vitúkeovo koati xe'éxapone

³ Itíkinapihi iséneu koêku ne Jesus, koáne ne kixoku ítea ne êno hána'iti kotíveti kíxoaku váherehiko xâne puvâti, maka hákone kemuyá'iko iséneu, epó'oxo hákonemaka keyukópovo ikíni. ⁴ Vo'oku ya koeku kékuna'ixivoxo yokópi ne váhere kixovókuti, kóyeane âvoyea yupíhapu kixékonoku kuteâti kixókonoku Jesus ovokóvo itína kuruhúke. ⁵ Inótovanemea yokóvo ne yuhó'inopinoe Itukó'oviti, ixíko'okopikenoe enepo iháxopinoe xe'éxa. Énomone ne koêti:

“Nje'exá, ivévaka enepo saya'íkapi Yúnae Itukó'oviti. Hako kemuyá'iko iséneu enepo exákapi pehúnevo, kaha'aînopiti ponópeovo kixeku itíkivo. ⁶ Vo'oku sayá'ikoa Itukó'oviti ne xâne ákoti omotóva okóvo, epó'oxo ísimo tiú'iti koekúti xoko póhutihiko koati kaná'uti xe'éxapone apê váhere ítuke, kaha'aînoati ponópea ítuke” kôe. *Provérbios 3.11-12*

⁷ Ixapíneye Itukó'oviti, hako imaikovó kê. Sikovó yáko enepo exákapi nékone ké'iyi, kuteâti koeku kíxoaku há'a ne kalívonona pahukóvo. Vo'oku koeku kíxeopineye ne Itukó'oviti, koati exókopiti itíkivo koati kaná'uti xe'éxaxapa. Ápeikopomea kalivôno ákoti kíxoaku há'a enepo pahukóvo? ⁸ Enepo hákoti kixopíneye ne Itukó'oviti áva pehúktivoku, kuteâti kíxoaku ne uhá koeti po'ínuhiko xe'éxaxapa, hainá'ikopo iti koati xe'éxa. Iti kutí koeti apení koêti ákoti exeâti há'a. ⁹ Po'i koêku, enepo saya'íkovi ne ha'a úti yáye yara poké'e enepo pahukóvo úti, téyoa úti. Ínapoxo ne Ha'a úti íhae vanúke, yupihóvoneoxo motókeyea téyea úti enepo saya'íkavi. Yanê'e, ínamo vitapána ne apéyeati ákotinemo hunókoku xokóyoke. ¹⁰ Enepohikora ha'a úti yáye yara poké'e, ako á'eno xoénae ixómoyea ápe veínovike sayá'ikeovi enepo apê pahúnevo úti, exókoviti nókone kó'iyea úti. Yoko enepone kixoku sayá'ikeovi, koati kuteâti ínixone unátiyeya. Itea enepo apê tiú'iti koekúti évekovicu ne Itukó'oviti, koati exókoviti nókone kó'iyea úti. Kixínovikeneye, koati kaha'aînoviti unátiyeya koeku úti motovâti vitúkeovo sasá'iti kuteâtimaka koeku itúkeovo sasá'iti ne Itukó'oviti. ¹¹ Enepone uhá koeti tiú'iti koekúti évekovicu, ako aúhepeinovi enepo vekôa úti. Omínovi ikáxu'iyeya vokóvo. Itea ikénepoke, koati únati pôreu xoko xâne taru'úxoati ne évekokonoku. Hane pôreu, úhepeko isóneu koane ponópeovo kixoku itúkeovo.

¹² Kékuna'ixapuikopo, hákonoe kutí kê xâne ákoti xunáko, kuteâti xâne muyaké koeti vó'u yoko púyu. ¹³ Yapásikapa péni kixeku itíkivo, motovâti keúnakino po'ínuhiko xâne koati sasá'iti xêne vékoku, ákoti maturúpu'itiya, maka hákone itavókea kaná'uti xêne ne xâne kutí koeti otoyókoti xepákukeno, itea áxunaponehiko ikéneke Vúnae.

Konókoti kóhiyanaye kixoku vitúkeovo

14 Yapási'ixa úhepeinokoko iséneu xapa uhá koeti xâne, motovâti ákoyea yakápakaka. Itikapumaka sasá'iti. Vo'oku xâne ákoti akoéneye, ákomo yanapa xoko Itukó'oviti. 15 Yokóhiyanavonoe, maka hákone ahikúxeovati ne seánakoa Itukó'oviti. Hako yunakôa iséneuke ne íme'ixivo mará'inamo kaésayu'ixapi, kaésayu'ixamakamo ákoti yumaxápu po'ínuhiko xâne, kuteâti koeku poéheve koati váhere úhiti opékuke poké'e ihonópoti koane yupihóvoti ukóponea. 16 Hákomaka itikóvo xâne ákoti saya'íkapeapa ne úhepune múyo vo'oku ixómoyea kaha'a sêno. Koane hákomaka itikóvo xâne ákoti teyâ ne sasá'iti kixovókuti ítuke Itukó'oviti, kuteâti koeku Ezâu. Vo'oku enepone mani sasá'iti íparaxeokonoke ukeâti itúkeovo xuvé'eti xe'exa há'a, esa'í kíxoa nikokónoti. 17 Yoko yéxoa koeku ikénepoke. Opósikopaikoni ikó'iparaxea, itea ákone itúkinakana ne épemone. Koati ákotine oxéne ípokea neko ítuke. Yoko upánini enó'iyea írihikeovo ho'oúke, kóyeane ákoyea íta neko âha.

Pó'iti koêku ne kixovókuti ítukeinoake Itukó'oviti ne xâne mekúke koane kó'oyene

18 Enepora símekunenoe kó'oyene, ako akútea símoku xanena Itukó'oviti mekúke simohíko ya Sinâi, xokóyoke neko hána'iti mopô. Yoko enepone Sinâi, koati íhaene yâye yara kúveu mêum, koekúti motovâti sipókeokono, óvokumaka koati kótuti yúku, koane êno hahákuti, koane kuteâti koati ínati hahá'i kuríhoe yoko xúnati ihunóvoti. 19 Koati inú'ixokumaka torombéta yoko emo'útihiko omínoti xanéhiko kamoâti hána'iti píkea, kutí'inoke epémotihiko ókea neko koyúhoti. 20 Koáhati ákotihiko itâ neko kámonehiko, enepone ixikó'okoati, koêti: "Muhíkovamo itukapu hó'openo pihô xokóyoke ne hána'iti mopô, konókotimo hepókeokono ya mopô imókonemo ivakápu" koêti. 21 Eneponeko noíxone xanéhiko, koati koímaiti. Muhíkova neko Muíse, píkoa koane kó'iyea: "Njonóno'okone, koati yupihóvati mbíkea" kôe.

22 Itea koati pó'iti símekunoe kó'oyene. Énomone ne hána'iti mopô iháxoneti Síyaum, enepone pítivokona ne koati kaná'uti Itukó'oviti. Énomonemaka neko pitivóko iháxoneti Njeruzálem ovoti vanúkeke, óvoku ákoti yumaxápu ánujuhiko ákoti itoâti kayúmakexea. 23 Enepone símekune kó'oyene, koati xoko ho'úxopovoku ne elóketihiko okóvo xe'éxaxapa Itukó'oviti, ko'ipâratihiko kounaepinoa Há'a, enepohikone apêtimaka íha yutoxóvotine vanúkeke. Enepone símekune kó'oyene, koatímaka xoko Itukó'oviti, enepone yúhoikopovokumo uhá koeti xâne, yoko xoko xanéhiko ponóvoti kixoku itúkeovo pihópotine vanúkeke, enepohikone ákotine pahúnevo nonékuke Itukó'oviti. 24 Enepone símekunenoe kó'oyene, koatímaka xoko Jesus,

enepone kousókinoveati ne inámati kixovókuti ítukeinovike Itukó'oviti, kousókinoveati yaneko óvokeovoku ítína, enepo kutí kixokóno ítina koépeuti hó'openo kásahiu sasedóti mekúke. Yoko enepone óvokeovo ítina Jesus, koati koyúhoti koekúti yupihóvoti unátíyeya yane ítina Ámbeu ovokóvo mekúke.

²⁵ Neíxapunoe, hako mokerexó keinôa ra koyúhoti kó'oyene. Vo'oku enepohikoneko xâne mekúke, ako íteapa ne ipíhoponeokonoke yaneko imókerexovahiko ne ovoxe Itukó'oviti íhae yâye yara kúveu mêum koyuhó'inoati emo'u Itukó'oviti. Ná'íkopomo kíxoaye ákoyea vipíhapanakana enepomo vimákerexeapa ne emó'u kó'oyene, koeku ítúkeovo íhae vanúke koyuhó'inoeva? ²⁶ Enepone koyúhoti yanekôyoke, koyúyo poké'e enepo koyuhóne. Itea kó'oyene, hara koêti ne koati yuhôti, yuhó'inovi ákotimo aukápapu ikéne: “Poéhaikomo ngoyúyoa ne poké'e. Koane hainamo póhutine ne poké'e ngoyúyo, itea ngoyuyoâtimakamo ne vanúke” kôe. ²⁷ Enepone yúho “poéhaikomo ngoyúyoa” koêti, kixo'êkoti uké'exeekonomo ne koekúti motovâti koyúyoyeokono, enepone uhá koeti koekúti ítuke vo'u Itukó'oviti yara kúveu mêum, maka ítúkapune koekúti ákoti omotóva koyúyoyeokono apé'iko ákotinemo hunókoku.

²⁸ Koeku ákoyeamo aúke'e ne natíxoku Itukó'oviti vonópoku, víkara'ixapuikopo, koane viháyu'ika Itukó'oviti kuteâti motókeyea iháyu'ikeokono, koane téya ûti, vexoâti ítúkeovo ákoti omotóvo komóhiyeokono. ²⁹ Vo'oku enepone Itukó'oviti, kuvóvone ûti, kutí koe koati kótuti, kótuti yúku uke'éxoti oró'oe.

13

Nókone kó'yeya ûti xapákuke po'ínu ûti

¹ Enepone ákoyea omótovokoko yokóvo vo'oku ítíktivonoe kopo'ínukokoti ikéneke Kristu, konókoti ákoyea hunókoku. ² Konókotimaka usó kényeyi kétaraki koêkuti xâne simópiti, vo'oku ápehiko katarákoti simoâti yanekôyo ákoti exâ ítúkeovo ánju íhae vanúke, enepone ovoxe Itukó'oviti, ne simôa. ³ Puyákapamaka yokóvo ne ovoti ika'ákovokutike, yeopâti kuteâti eóponehiko, kutí'yeya ítínoemaka kaha'ínea ika'ákovokutike. Kúteanemaka ne vaheréxoti ítukeinokono, ikétivexamaka iséneuke ne kixókonoku, yeopâti kuteâti eópone, kutí'yeya koati ítínoemaka kixokónoneye.

⁴ Konokoâti heú kó'yeya xâne éxea ítúkeovo koati sasá'iti koekúti, motokeâtimaka téyeokono ne kóyenoyeokoko xâne. Ako yusíka aúpu'ikeokoko ne komuxónekokoti, enepone hóyeno yoko yéno, vo'oku ipihóponoatimo Itukó'oviti ne aupú'ikoti múxone kapíneti po'i xâne. Kúteanemaka kixókonoku ne ákoti múxone ákoti saya'íkapeapa ne úhepune múyo.

⁵ Hákonoē ixomo ipupákinoā iséneu kehá'ayi enó'iyēa ne tîketina. Koêkuti kali apeínopiti, aúhepene iséneunoā, vo'oku hara kôe ne Itukó'oviti:

“Ákomo kalíhuina ánjikuxeovopi. Ákomo kurí ngíxeopiku” kôe.

Deuteronomio 31.6

⁶ Yoko vo'oku véxea kaná'uyeoxo ne yûho, énomone kutí'ino motovâti kó'iyēa ûti:

“Koati Itukó'oviti huvo'óxonu. Ákoikopomo mbíkone.

Ákoikopo oxéne koésayu'ixeonu xâne” koeti ûti. *Sâramu 118.6*

Nókone kó'iyēa ûti nonékuke Itukó'oviti

⁷ Puyákapanapanoe yokóvo ne inuxínopitinoē, enepohikone koyuhó'inopeati ne emo'u Itukó'oviti. Itíkina iséneu ítonehiko itúkea koeku óvea yara kúveu mêum, epó'oxo héka ne kixoku kúveovohiko Itukó'oviti. ⁸ Enepone Jesus Kristu, ako ípakapu. Kuteâti kixóvoku yanekôyoke, kúteakone kó'oyene koánemakamo káxehiko keno'ókoti. ⁹ Hákonoē itevóko héki Kristu vo'ókuke ne ákoti tôpi kó'iyēovoku ihíkavoti ákoti itukápa ne koati kaná'uti hó'e ûti. Itea hara unatí, kóxuna'ixea uti visóneu ya seánakovike Itukó'oviti, kene haináya ihíkavoti koyúhoti koeku nikokónoti, enepone motovâti níkeokono, koáne ne ákoti omotóva níkeokono. Vo'oku enepone'e, koati ákoti itópoinoke xâne yuixóvati.

¹⁰ Kuteâti ápeyēa áta mekúke, imókonoku ikó'iparaxokonoke Itukó'oviti, motovâti itúyopea pahunévoti, ápemaka kuteâti ne áta hó'eke ûti kó'oyene. Énomone neko óvokeovo itina Jesus. Yoko enepohikone yuhó'ixoatiko ne áta ya témpulu, koeku itúkeovo énomone yuixovoiko, ako yusíka itúkeovo ovâti ne áta hó'eke ûti úkea unako koêku ikéneke Itukó'oviti. ¹¹ Epó'oxo enepohikone itina koépeuti hó'openo ikó'iparaxokonoke Itukó'oviti motovâti itúyopea pahunévoti nóvo, óma koati payásoti ya uhá koeti sasedóti kúveuke ne Kúveu Koâti Yúpihóvoti Sasá'iko. Itea koxé'u neko hó'openo, oró'okokono meúkeke yane ípuxovoku xanéhiko. ¹² Énomonemaka itúkinovo meúkeke yane pitivóko koítaponovo kotíveti ne Jesus ya kuruhúke, motovâti kasása'ikopea xanéhiko ya pahúnevo ya koeku óvokeovo itína. ¹³ Yusikóneikopo vahí'okoponeovo Jesus kutí'iyēa vípuhíkeati ne pitivóko ípuxovoku viyéno, koane usó vákoyemaka koémoke'eyeokono ûti kuteâti Vúnae Jesus. ¹⁴ Vo'oku enepoyara kúveu mêum, ako pitivóko ákotimo hunókoku vóveaya. Itea koati pitivóko vitópononeikomo káxehiko keno'ókoti kúxo ûti. ¹⁵ Yusikóneikopo itúkeovo vo'oku ítukeinovi Jesus ákoyēa vâka viháyu'ikea Itukó'oviti. Itúkapu énomone itukóvo vikó'iparaxoke Itukó'oviti, enepone viháyu'ikea. Énomone ne eho paho ûti, uti koyúhoti nonékuke

po'ínuhiko xâne itúkea Kristu Únae. ¹⁶ Hako inotôva yokóvo ne itíki únati yoko hivó'oxikoko, vo'oku énomone itukóvo vikó'iparaxoke Itukó'oviti koati iko'élokexeati okóvo.

¹⁷ Itika yuhó'inopi ne inuxínopitinoe ikéneke Vúnae. Hákonoe kepayásokinova, vo'oku koati kaha'aínopitinoe unako kêku ikéneke Vúnae. Yoko éxoahikomaka kónokea yumópeamo Itukó'oviti vo'oku kixoku itúkea ítuke Itukó'oviti. Enepo yakutípoa ákoti kepayásakinapa, motovâtimo itúkeahiko ítuke Itukó'oviti xepákuke ya elókekoke okóvo hainá'iyeamo ya ikáxu'iyeeke okóvo. Vo'oku itukâhiko ya ikáxuneke okóvo, ákomo itópoinopikenoe.

¹⁸ Itíkinavi orásaum. Koati vexoâti sásasa kóyeyea visóneu ákoti vitukáheapu, ûndi yoko nza'ínehiko, kaha'âti ûti pónea kixoku vitúkeovo ya uhá koeti koekúti. ¹⁹ Koati ngaha'aínopitinoe hivó'oxinu ya orásaum, motovâti okó'ikoneyea aúngopovo xepákuke.

Epémoti Itukó'oviti ya orásaum

²⁰ Kó'oyene, émbeminopinoe Itukó'oviti, enepone úkeaku hána'iti úhepeko isoneûti, enepone koexépukopotimaka Vúnae Jesus ukópea xapa ivokóvoti. Yoko koati Payásoti Koyonó'oviti ikéneke Itukó'oviti ne Jesus, katarákoviti kuteâti kíxoaku koyónoti su'ûso ne óyonone. Énomone itúko, koeku óvokeovo itína kuruhúke, ésa'i ne inámati kixovókuti ákotinemo hunókoku, ítukeinovi Itukó'oviti. ²¹ Koati embémoti Itukó'oviti kóusokinopinoe koêkuti konokóvoti motovâti itíki uhá koeti kó'iyevoku únati itukéti ahá'inopi. Émbemoamaka kóusokeamo ya xikóyokenoe ne ínixone unátiyeya ya xoko Jesus Kristu, enepone motokeâti ákoyea hunókoku iháyu'ikeekono. Ákoeneyexo.

²² Itínoe mbo'ínu xoko Jesus, koati embemópitinoe ákoyea ímexapa yíhoiki ra yúndoenopi yara koyuhópeti, vo'oku haina koati úmoteoxo. ²³ Éndo'okopinnoe ipúhikopeane ika'ákovokutike ne Timóti, po'ínu ûti xoko Vúnae. Enepo aka'íkaneye seápa, njaneâtimo enepo mbíha noínjoponeopinnoe. ²⁴ Yíhaikinana ne inuxínopiti ikéneke Vúnae, koánemaka ne uhá koeti po'ínuhiko kasása'iupo Itukó'oviti. Yúhoikopinnoemaka ne íhae Ítalea, enepo-hikone po'ínu ûti xoko Jesus. ²⁵ Itúkapu hána'itike seánakopi Itukó'oviti yóvoheixo, uhá ketínoe.

Hunókokune.

YÚTOE TEÂKU

Enepone Teâku yutoxoâti ra koyuhópeti, koati po'ínu Vúnae Jesus xoko êno kuteâti koeku noíxone úti xoko Márku 6.3. Kene ya Átu 21.18 noíxoa úti itúkeovo Teâku inuxínoa ne itukéti imokóvokutike ya Njeruzálem. Hane pahúkino yútoe xapákuke xanena Itukó'oviti ákotine tôpi óvohikoku ya po'íhiko poké'e itóhineheoku vo'oku íkoitoponeokonohiko kotíveti.

Éxokoa Teâku neko xanena Itukó'oviti ákoyea itópoinoke xâne koyúhoyea kúveovohiko Itukó'oviti enepomo hákoti iyusêo itúkeovo koati kuvovâti yane kixoku itúkeovo, vo'oku mani kuteâti koeku muyôti uké'etine omíxone ákotine ehévákapu. Enepone xâne ikaná'uxoati ne kúveovo Jesus, iyúseo xoko kixoku itúkeovo, vo'oku ako iríkaka ne pi'âti, enepone kúveovo Itukó'oviti ne xâne, koáne ne ápeyea únati ítuke vo'oku kúveova.

1 Yundóxinopinoe, undi Teâku, undi ovoxe Itukó'oviti yoko Vúnae Jesus Kristu. Mbahúkinopeano ra koyuhópeti, itínoe iyénonjapa jûdeu itohíneheotine ya po'íkehiko poké'e.

Únati omínovike ne kotíveti koekúti vitoâne tarú'uxea úti

2 Itínoe mbo'ínu xoko Vúnae, aélokenoe yokóvo enepo vikanôe ákoti tôpi kó'iyevokoku kotíveti koekúti, ³ yexoâti ne pôreupo hixepókono kívivoxo Vúnae, vo'oku iteáne terú'uxi uhá koêti, itínemo itukóvo xâne ákoti kamuyá'ika isóneu, koane ákotimaka aukápapu ikéne ya hókea Vúnae. ⁴ Enepone ákoyea kemúya'ika iséneu, koane ákoyea yaúkapapu ikíni, síkeanemaka ápeyea pôreupo xikóyokenoe. Yane koati yúsotinemo ikéneke Vúnae. Ítínoemakamo koati ponóvoti, ákoti konokínovopiti ikéneke Vúnae.

Kíxoaku úti vépemea ne Itukó'oviti isoneúti ukeâti ya xokóyoke

5 Enepo áva xâne xepákukenoe konókoti isoneúti, yusikóne épemea xoko Itukó'oviti, yoko porexoâtimo vo'oku usó kóye Itukó'oviti poréxea koêkuti epemoâti ákoti akamá'ayea, ákotimaka kateyákavi. ⁶ Itea enepone epemoâti, konokoâti kutípeaxo yumópeamo Itukó'oviti. Ako yusíka “Yumopónutiperameamo?” kó'iyea isóneu. Vo'oku enepone xâne koetíneye isóneu, kutí kôe úne ya mar ixómoti ovoxókovo ya koêkuti iyónoaku ihunóvoti. ⁷ Enepone xâne koetíneye isóneu, hako ikutíxa yumopâtimo Vúnae enepo apê épemone xokóyoke. ⁸ Koáhata ákoti tiú'iko isóneu. Pi'á kôe yónoku ne isóneu, epó'oxo ako exa nókone kó'iyea ya uhá koeti vékoku.

Hú kôe ne vóvea yara kúveu mêum

⁹ Enepone po'ínu ûti ikéneke Kristu ákoti apeínoati, hane itúka elókeinoke okóvo itúkeovo kapáyasokone Itukó'oviti. ¹⁰ Kene ne xâne ênoti apeínoati, aélokene okóvo koeku kouhupu'ikinoa Itukó'oviti ákoyea payásoko nonékuke vo'oku apeínoati. Vo'oku kuteâti koeku hiu hí'e hú kó'iyea uké'eyea, kúteanemaka koêku ne xâne ênoti apeínoati. ¹¹ Vo'oku paya'íne káxe, kotuné'eoxo, isónuheo ne hí'e. Yanê'e irikóvotine hûu, uké'etine úhe'ene. Kúteanemo koêku ne xâne ênoti apeínoati, koêkutimo káxe koeku yuíxeovo âha itúkea, uké'etinemo.

Úkeaku vaherévokoti

¹² Koati únatimo koêku ne xâne ákoti kamuyá'ika isóneu, itoâti tarú'uxea ne tiú'iti koekúti veínokonoke hixópeokono. Vo'oku itáne tarú'uxea uhá koêti, ko'ipâratimo kutí koeti koati uhé'ekoti kôroana, enepone inámapoti apéyeati ákoti hunókokoku xoko Itukó'oviti. Yoko enepone xâne ákoti omotóvo okovo Itukó'oviti, énomonemo ikó'iparaxoa Itukó'oviti, kuteati yûho kíxeaneye. ¹³ Koêkuti xâne apêti váhere isóneu kahá'ati itúkea ákoti aunáti, hako koyuhôa itúkeovo Itukó'oviti ipíhea isóneuke kahá'ati noíxea itúkeamo váhere áko'o ákoyea. Vo'oku ako ikorókoti Itukó'oviti váhereke, epó'oxo ako kalíhuina opósikea Itukó'oviti íkorokea xâne. ¹⁴ Haina Itukó'oviti kixoáneye, itea koati aháne ne póhutihiko xâne. Enepone xúnati kahá'ayeaxo, énomone mikukô xâne koane énomonemaka ikorókoa. ¹⁵ Íhono isóneuke xâne inúxotike kahá'ayea itúkea váhere, ehane kurí'uxovoxo kahá'ayea itúkea, ehane itúkoa. Yoko pôreupo hunókokuke, énomone iyónopea ipihóponovokutike.

Úkeaku únati

¹⁶ Itínoe mbo'ínu xoko Vúnae ákoti omotóva ongóvo, hako yaupú'ikopovo. ¹⁷ Uhá koeti koati únati koekúti yupihóvoti unáko, áinovo ukeâti xoko Ha'a ûti íhae vanúke, enepone pahukoâti ápeyeya uhá koeti uhapú'iti, enepone ákotimaka ipakápu, muhíkinova kalihú koeti kuteâti ko'ókoriyeya noíxeokono ípokeovo yukureâti. ¹⁸ Koati Itukó'oviti kaha'â itúkopeovi xe'éxapone, iko'ínamakopoviti ya emó'uke, enepone ainóvoti kaná'uti kixovókuti ovâti. Kixínovikeneye Itukó'oviti, kaha'ainoviti vitúkeovo kuteâti koêku ne koati inúxoti ha'í nonéti ikó'iparaxokonoke Itukó'oviti mekúke. Énomone koéneye ûti koeku vitúkeovo koati háxaepinoa Itukó'oviti ya xapa uhá koeti po'ínuhiko koéxokeu.

Konokoâti vitúkea ne kámone ûti ya emó'uke Itukó'oviti

¹⁹ Itínoe mbo'ínu xoko Vúnae ákoti omotóva ongóvo, hako inotôva yokóvo râ'a: Péhutinoe, itíkapu xâne ú'uso koyêti kámokenoyea. Hako itikóvo húketi koyúhoyea, áko'o húketi ímainevo. ²⁰ Vo'oku enepone imáínevoti, ako ponóvoti koekúti

pôreu. Ako malíke'eka mani ahá'inovi Itukó'oviti. ²¹ Hákoikopo itíko váhere úhepune miúyo. Kiríkapaikopomaka uhá koeti po'ínuhiko kó'iyevoku vaherévokoti. Síkeane itúkeovo emo'u Itukó'oviti exô kêku, enepone ihónotine iséneuke, vo'oku ápe xunáko nê'e kasása'ikopeopi koane iyónopeopi xoko Itukó'oviti.

²² Itíkapiukopo xâne yuixóvoti itúkea ahá'inopi Itukó'oviti emó'uke. Hákonoe pohu kamokenó kixêa mará'inamo yaúpu'ikapapu pe'okoâti itíkivo hokoti Vúnae. ²³ Vo'oku enepohikone xâne pohu kamokenó kixoâti ne emo'u Itukó'oviti ákoti itukâ, hane koéneye xâne komomópovoti ya noixeôvoketike. ²⁴ Pohu komomó kixópovo, ahikú koépeane, yanê'e inótopovane okóvo koêku neko noíxoneya. ²⁵ Itea ako ákoeneye ne xâne yuixóvoti ne páhoenovi Itukó'oviti, enepone ponóvoti kixovókuti yupihóvoti unáko porexó'oviti víteova ne váhere kixovókuti. Enepone xâne ixómoti koxuná'ixovo itúkea, haina pohúneti kamokenó kixoâti, itea koati ikaná'uxoati itúkea. Yoko xâne kuteâti, koati únatimo koeku nonékuke Itukó'oviti ya uhá koeti kixoku itúkeovo. ²⁶ Koêkuti xâne po'okoâti itúkeovo hokoti Itukó'oviti, enepo hákoti exôa sayá'ikopea yúho, koati aupú'ikopovoti koane itukohí kíxoa hókea ne hó'e. ²⁷ Enepone ínixone Itukó'oviti, Ha'a úti, itúkeovo koati kaná'uti koane sasá'iti kíxoaku hókea úti harâ'a: Koyóviyeya uti kalivôno moyénoti yoko kixeóvovoti sêno ivokóvoti íma vekoti tiú'itike koekúti, koane huvó'oxea úti ya nókoneke, koánemaka kóhiyanayeova úti ne váhere kixovókuti maka hákone ikorókovi.

2

Ako yusika noívokoxea uti xâne

¹ Itínoe mbo'ínu xoko Vúnae, ako yusíka neívokoxi xâne koeku itíkivo hokoti Jesus Kristu, enepone hána'iti ihayú'iuti Vúnae. ² Itukovo apêti hóyeno simôti ya imékovokuke apêti horóxona ôro yoko uhé'ekoti ípovo, ina keno'óko po'i hóyeno ákoti apeínoati, ínati ívarerekexo ípovo, ³ enepo ivevákaxo ne únati ko'ípovoyea koane ixêa: “Unaém, ivétakapana yâye nonekútike koatíke únati ivatákokuti” ixêa, kene ixêa ne ákoti apeínoati: “Xe'ó yákoe yâko” itukapu “Vatahí yákoe yâko” ixêa, ⁴ hainá'ikopo neivócoxoti xâne? Hainá'ikopomaka pahukóvoti kixeku ínixi po'ínuhiko xâne vaheréxinoatimaka iséneu? ⁵ Yakámokenonu, itínoe mbo'ínu xoko Vúnae ákoti omotóva ongóvo, hainá'ikopo koati xâne ákoti apeínoati yara kúveu mêum noívokoxo Itukó'oviti itúkeovo yupihóvoti apeínoati xokóyoke vo'oku kúveova? Hainá'ikopomaka énomone yonopóhikomo natíxokuke? Koati énomonemo koéneye kuteátimaka koêku yuhóke Itukó'oviti, enepone koati yuhôti

ákoti aukápapu ikéne koyúhoti yonópokumo ne xâne ákoti omotóvo okovo Itukó'oviti. ⁶ Inípono iséneu, itínoe ákoti itúkoake ne xâne ákoti apeínoati. Hainá'ikopomaka ne iríku ikotívexo kêku? Koati énomonehiko iyonópinoe nonékuke yuhoíkovokuti vaheréxinopiti ítuke! ⁷ Koane énomonemaka vaheréxinoa emó'u ne sasá'iti iha Kristu kitípone!

⁸ Itea koati únatimo ne ítike enepo itikâ ne páhoenovi Itukó'oviti vitúkea, uti xâne natíxoku, kuteâti ne yutoéti ya emó'uke Itukó'oviti, enepone koêti: “Hako motovâ yokóvo ne po'ínuhiko xâne. Kuteâti ákoyea kemáxatikapapu, íxeanemakaye ne po'ínuhiko xâne” koêti. ⁹ Itea enepo neivákaxa xâne, koati pehukóvotimo. Hanemo kouhápu'iko pehúnevo neko páhoenovi Itukó'oviti emó'uke. ¹⁰ Enepo áva xâne koyuhoâti ítúkea uhá koêti ne páhoenovi Itukó'oviti vitúkea emó'uke, itea áva kali póhuti koekúti ákoti itukâ, kóyeane ákoyea ítúka uhá koêti ne páhoenovi Itukó'oviti vitúkea. ¹¹ Vo'oku enepone yutoéti koêti: “Hako yaupú'iko míxone kepíneti múxone po'i xâne” koêti, énomoponemaka ne kixó'oviti: “Hako kepéko” kixó'ovi. Enepo hákoti kepíne múxone po'ínu xâne, itea itukapu kepékoti, kóyeane ákoyea ítíka ne sasá'iti páhoenovi Itukó'oviti vitúkea. ¹² Yane yíúho koane kixeku ítíkivo, ítíkapunoe seánati, vo'oku koati ihíkavoti kasasá'ikopoti pahúnevo úti, koitóvoviti ya maní vipíhoponeokono, veínoamo Itukó'oviti yúhoikopeovi vo'oku kixoku vitúkeovo. ¹³ Vo'oku enepone xâne ákoti okoseâna po'ínu, ákomakamo okóseanakono yuhaíkapakana. Itea yuhaíkapakana ne seánati, ákomo píka. Koáhati únati ítuke.

Konókoti unátíyemaka ne vítuke koeku kúveovo uti Vúnae

¹⁴ Itínoe mbo'ínu xoko Vúnae, kuti itópoino xâne koyúhoyea kúveovo Itukó'oviti enepo hákotimaka únati ítuke? Xâne koetíneye kúveova, yonópotiperameamo xoko Itukó'oviti? ¹⁵ Enepo áva po'ínu úti xoko Vúnae konokínovati ípovo áko'o nîka itukovo káxe, ¹⁶ ina áva ya xepákuke kixoâti: “Aúhepepo iséneu. Huvá'axapi Itukó'oviti ya nîke yoko ípevo” kixoâti, itea ákoti apáhuina póneake ya nókone, kutí'ikopo itópono kíxeaneye? ¹⁷ Kúteanemaka koêku ne koyúhoti kúveovo Itukó'oviti ákotimaka únati kixoku ítúkeovo. Kuveóvoti kuteâti, hane koéneye muyôti uké'etine omíxone ákotine ehevákapu.

¹⁸ Ínani áva koêti: “Hane apê xikóyoke kívivo Itukó'oviti, kene únati ngixoku indúkeovo apê njokóyoke” koêti. Itea hara ngôe: Namó kixoaye éxokeonu kaná'uyeaxo kúveovo Itukó'oviti ne xâne ákoti únatinoe ítuke? Kene ûndi, énjokovo ngúveovoxo Itukó'oviti vo'oku únati índuke. ¹⁹ Kitípoakopo ápeyea póhuti koati kaná'uti Itukó'oviti? Mbiú kôe kitípi, itea neíxipa, vo'oku muhíkova ne ovóxehiko Satánae, kutípoamaka nê'e koane yupíheovo

honóno'okea vo'oku koati pikoti Itukó'oviti. ²⁰ Iti ákoti isóneu, enjókopeatine ákoyea itóponone kúveovo uti Itukó'oviti ákotimaka únati kixoku vitúkeovo. ²¹ Noixó íxea ne Âbraum. Hainá'ikopo vo'oku ítuke ínixinoake Itukó'oviti ítúkeovo ponóvoti nonékuke? Énomone yaneko ítúkeaku yuhó'inoa Itukó'oviti enepo usó koyê koépekea Izáki, enepone xe'éxa, itukoâti ikó'iparaxoke Itukó'oviti ya átake. ²² Yokómomapihi koêku neko Âbraum ákoyea iríkaka neko kúveovo Itukó'oviti koánemaka ne ítúkea páhoenoa Itukó'oviti ítúkea. Koati vo'ókuke neko kixoku ítúkeovo éxokopeova Âbraum kúveovoxo Itukó'oviti. ²³ Yanê'e, kousokovone ne yutoéti ya emó'uke Itukó'oviti, enepone koêti: "Koati kuvóvoti Itukó'oviti ne Âbraum. Yane ínixoa Itukó'oviti ítúkeovo ponóvoti nonékuke" koêti. Ina koemáka: "Íhaxeokono ínikone Itukó'oviti ne Âbraum" koémaka. ²⁴ Neíxoaneikopo, koati vo'oku kixoku ítúkeovo ponópinovo ne xâne nonékuke Itukó'oviti, kene haina pohúneti vo'oku pohu koyuhó kíxea kúveovo Itukó'oviti.

²⁵ Kúteanemaka koeku Râbe mekúke, enepone mohîti sêno inúxotike. Hainá'ikopomaka vo'oku kátarakea neko hóyenhiko kutí'inoke ponopóvoti nonékuke Itukó'oviti? Énomone neko hóyenhiko pahoéti komómoponea koêku ne poké'e mekúke, pahukoâmaka Râbe vekópea ya po'íke xâne koitóvati ya anáne. ²⁶ Vo'oku enepone kúveovo Itukó'oviti ne xâne ákotimaka únati kixoku ítúkeovo xánena, hane koéneye muyôti uké'etine omíxone, ákotine ehevákapu.

3

Konókoti véxea sayá'ikopea yuho úti

¹ Itínoe mbo'ínu xoko Vúnae, unatíne ákoyea axú'ina xâne xepákukenoe oposíkoti payásoti itukéti imokóvokutike íhikaxea po'ínuhiko, vo'oku enepomo yuhaikapavine Itukó'oviti vo'oku kixoku vitúkeovo, uti ihíkaxeati emó'u, véxoa ákoyeamo íyuhixavi Itukó'oviti enepomo hákoti vitukôa kuteâti ne víhikaxone. ² Vo'oku kaná'uti enó'iyea pahúnevo úti, heú koeti úti, itea enepo áva xâne ákoti pahukápu ya yuhóke, koati itopónoati ne nókone kó'iyea epó'oxo koati éxoti herú kíxea sayá'ikopeovo. ³ Vípíhinoake imoíne ne kámo maka akútípovine. Yanê'e, véxoane koêku ne uhá koeti mûyo, viyonoâti ya koêkutike vâha viyónea. ⁴ Yokómomapihimaka koêku ne koati hána'iti vatéke. Koati xúnati ihunóvoti iyonôa, itea kalíhuti ne avékovope veínoake iyonoâti sá'iri'okea ya koêkuti âha iyónea. ⁵ Kúteanemaka koêku ne nene úti ya muyókuke úti. Kalíhaxo, itea ako malíka yónoku kópuhiu. Yokómomapihi kíxoaku kalíhuti irúmene yúku oró'okea êno hána'iti hôi. ⁶ Kúteane

koeku yúku ne nene úti. Ako hunókoku ne váhere koekúti kópuihu. Ya xapákuke po'ínuhiko iháxakoku muyo úti, koatíne vo'oku kópuihu nene úti kopítí'inoke úti. Kuteâti koeku yúku oró'okea, énomonemaka kíxoaneye nene úti koésayu'ixea heú koeti kóyeku úti ya koeku vóvea yara kúveu mêum. Yoko kutí koe yúku ukeâti ipihóponovokutike. ⁷ Enepone uhá koeti kó'iyevoku ipúhokovotihiko hó'openo, motóva koéxokeokono, kuteâti hó'openo ôti, hó'openo yoneâti hûra kuteâti koéxoe, yoko hó'openo íhae úne. Koati ítone xâne yara poké'e heú kíxea koéxokea kuteâti. ⁸ Itea ako ápahuina xâne itoâti sayá'ikopea emó'u. Ako káyunukapu kahá'ayea koyúhoyea váhere, epó'oxo ra váhere vemó'u, kutí koe vénenu koépekoti. ⁹ Énomone veínoa úti viháyuikea ne Vúnae, enepone Ha'a úti vanúkeke. Énomonemaka veínoa úti vihákea ne xâne, enepone ítuke Itukó'oviti ákoti pahuíxa Únae. ¹⁰ Poéhaxo ne paho úti, itea pí'a vitúkoake, viháyuikea koane vihákea. Itínoe mbo'ínu xoko Vúnae, ako yusíka kó'iyeaneye. ¹¹ Yusíkoikopo ipúhikea itíveti úne yoko suvá'iti úne xoko póhuti úkeaku? ¹² Yusíkoikopomaka poréxea ha'i azeitona ne xuve fígu? itukovo ha'i fígu ne xuve úva? Simóya taú'iti uke úne, ako kalíhuina poréxea itíveti úne. Énomonemaka koéneye kónokea poéhayeane kaná'uti koekúti ipuhíkea ne paho úti.

Koêku ne isoneûti ukeâti xoko Itukó'oviti

¹³ Itukovo apêti xâne ya xepákukenoé ko'éxoneti yoko ko'isóneuti, konókoti iyúseyea ítúkeovaxo ya únati kixoku ítúkeovo ákoti kapayásakapu, kuteâti kixoku ítúkeovo ne koati ko'isóneuti. ¹⁴ Itea itikápunoé xâne ixómoti kahâ'a anú'ukea po'ínuhiko xâne, epó'oxo áva kotivépiti koane ixómotimaka hexakívokoko, hako uhêpe iséneupinovo. Hákomaka yaupú'ikopovo pe'okoâti itíkivo ko'isóneuti. ¹⁵ Haina ukeâti xoko Itukó'oviti vanúkeke ne isoneûti kuteâti itea úkeakuneye yara kúveu mêum. Koati kixóvokunemaka xâne ákoti êxa Itukó'oviti nê'e, koane ukeâtimaka xapa ndémoniuhiko. ¹⁶ Ya koeku ápeyea xâne ixómoti kahâ'a anú'ukea po'ínuhiko xâne koane haxákeovokoko, anêkomaka koésayu'ixeokoko koêku, koane heú koeti po'íhiko kó'iyevoku koekúti ákoti aunáti. ¹⁷ Itea enepone isoneûti ukeâti xoko Itukó'oviti vanúkeke, inúxoti kixóvoku, koati sasá'iti. Ina porexó'ovimaka vitúkeovo xâne kásati omíxone, koane itúpa'ikoti, yoko ú'uso koyêtimaka kámokenoyea isóneu po'ínuhiko. Énomonemaka kutí'inoke uti seánati, koane únati kixoku ítúkeovo, ákoti naivákaxa xâne, koane ákotimaka ítúkaheapu. ¹⁸ Kuteâti eho xâne noti ênoti únatinoe ake nonéti, énomonemaka koéneye êho ne xâne kásati

omíxone ikasáxotimaka omíxone po'ínuhiko xâne. Enepone pôreupo, aínovo koati únatinoe koane ponóvotinoe itukéti.

4

Ápeinoke púveokoko ne xâne

¹ Ná'ikopo úkea ne pívikoko yoko ímeikinovokoko? Ako po'i úkeaku ákoti itukapu xoko váhere iséneu ákoti kayunúkapinoe. ² Poé'ainonoe iséneu po'ínuhiko xâne vo'oku íyekivoa ne ítukevo. Koane vo'oku ákoyea ítea, usó kéyenoé képeki motovâti itéponi. Pivókoko yoko isíkokomaka vo'ókuke, ítea ako ítea ne yâha vo'oku akó'oti yepêma Itukó'oviti. ³ Epó'oxo enepo yepemôa, ako paréxapea vo'oku koati pahukóvoti iséneu. Pohúneti keha'âti keúhepekivoa yane váhere yâha itíki. ⁴ Itínoe xâne ú'uso koyêti itávokea hókea Itukó'oviti, ákoikopo yéxa itíkivo puvoti Itukó'oviti koeku aínayea íyekovo yara kúveu mêum? Enepone xâne iyókovati ne kixovókuti yara kúveu mêum, koati puvoti Itukó'oviti. ⁵ Hako ikitíxa yutoxovohí koêti ne yutoéti ya emó'uke Itukó'oviti, enepone koêti: “Enepone Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti, pónevi Itukó'oviti óvoheixea xoko úti, yupíhova kahá'ainovi vitúkeovo kuri'ókopovoti Itukó'oviti, puvâtimaka aínayea víyokovo.” ⁶ Itea inamá'axo xúna xoko úti ne seánakovi Itukó'oviti, kuteâtimaka koeku po'i yutoéti ya emó'uke Itukó'oviti, enepone koêti: “Okópa Itukó'oviti ne kapayásokopovoti ítea huvó'oxoa ne xâne ákoti kapayásakapu, enepone ikoseânaxovati” kôe. ⁷ Síkeaneikopo itúkeovo Itukó'oviti exô kêku. Kéxuna'ixapu yokópi ne Ndeâpu, yanê'e ahikúxeovopitimo. ⁸ Yahí'akapaxo ne Itukó'oviti, yanê'e ahi'ókovopitimakamo. Kiríkapa ne váhere kixeku itíkivo, itínoe itúkoti váhere. Kene itínoe pi'asó kixoti ko'ísoneuyea, kehá'ati héki Itukó'oviti koánemaka ne kixovókuti yara kúveu mêum, ópohane Itukó'oviti héko. ⁹ Ikétivexa iséneuke ne véherevoko. Aíkaxu'ea yokóvo, epó'oxo íyeya. Hákonenoe yekóvo ítea tíve'ikapu. Hákonoe elôke yokóvo ítea aíkaxu'ine yokóvo. ¹⁰ Hako kepayásokovo, koane ikéseanaxapapu Vúnae, yane kahaná'ikopitimo.

Ako yusíka húkeyea visóneuno po'ínu úti koyúhoyea úti itúkeovo váhere

¹¹ Itínoe mbo'ínu xoko Vúnae, hákonoe itikóvo húketi isóneunokoko yixóvoti keyúhoyikoko ákoyea yaúnati. Vo'oku enepone xâne húketi isóneu ínixeá ákoyea aúnati ne po'ínuhiko xâne, koyuhoâti itúkeovo pahukóvoti hákoti exôa koêku, koati inixoâtimaka ákoyea itúkovo ne sasá'iti páhoenovi Itukó'oviti vitúkea ya emó'uke, koane koyuhoâti ákoyea aúnati nê'e. Akoéneye itike, hainá'ikopo iti itukoâti ne páhoenovi Itukó'oviti vitúkea, ítea koati inixeâti ákoyea itúkovo. ¹² Poéhane

Itukó'oviti motovâ éxokea xâne ne ponóvoti kixovókuti nókone itúkea, koane poéhanemaka yumópomo xâne nê'e. Poéhanemaka nê'e motovâ koíteovo xâne, koane poéhanemaka motovâ pahúkopea ipihóponovokutike nê'e. Kutí'ikopo íkitixopovo inixépovoti yusíkea húkeyea iséneuno po'ínuhiko xâne keyúhoyi ákoyea aúñati?

Koêku ne pahukóvoti isoneúti

¹³ Kó'oyene yakámokenonu, itínoe áhati kó'iyea: “Éhamo itukovo káxe vónope, koane éhamo itukovo pitívoko vónoku. Poéhamo xoénae vóvea ya, koane vipíhoati tumúne ra vítuke. Yane enómo apeínoviti” kó'iyea. ¹⁴ Itea ako kalíhuina yéxi kékunoemo ihâroti. Énjakapivonoe ínzihoake ne yápeyi yara kúveu mêum. Koati kuteâti apé kó'iyea kali yôu, yane ako oríko uké'epa. ¹⁵ Ya koêkuni “Éhamo itukovo káxe vónope” ké'iyi, hara mani kêti: “Itukapu ahá'inovi Vúnae, haramo vitúko, koane haramo kíxoá úti ne vítuke” mani koeti yiúho. ¹⁶ Itea kuteâti ra kêku, yupihovó koene kepáyasokivo yane keyúhoyi ítenemo itíki. Yoko uhá koeti yuhôti kuteâti, ako aúñati. ¹⁷ Neíxoaneikopo, enepone exoâti kónokea itúkea únati itea ákoti itukâ, koati pahukóvoti.

5

Kixoku váherexea itúkeovo ne iríku

¹ Kó'oyene yakámokenonu, itínoe iríku. Íyeanoe, epó'oxo ikétivexa iséneuke ne kékumo vo'ókuke ne váhere koekúti simópitinoemo. ² Enepone êno apeínopitinoe, pihínotine ákoyeane aúñati. Enepone êno ípevo yúnaheixone, níkoheane kálíhunoe hó'openo. ³ Enepone tîketina, ôro yoko péhu yúnaheixonemaka, koati ko'ihómuyotine. Yoko énomonemo koyuhópinoe nonékuke Itukó'oviti ákoyea panápu ne itíkivo. Epó'oxo ya hunókokuke, kutí ketímo oró'oeti vekoti xapa yúku vo'ókuke. Énomonemo itukóvo yehópo yaneko káxe vo'ókuke ne êno apeínopiti yúnaheixone kó'oyene. ⁴ Enepone mani námoepo ko'itúkeinopitinoe iséne, yúnaepinovo ákoti perexânoe, énomonemakamo koyuhópi nonékuke Itukó'oviti. Epó'oxo enepone tívo'ikeovo ko'itúkeinopitinoe, itópono Itukó'oviti, enepone Vúnae éxoti koeku uhá koeti koekúti. ⁵ Koati ikelísokopovotinoe. Ako nékone yara poké'e. Poéhane yíxivo keúhepeki kéyeku yara kúveu mêum itíkovo. Yara kéyeku, kutí kénoe hó'openo kokínaeti tumúneke koépekeokono. ⁶ Pehúkoamaka iká'akeovo yoko koépekeokono ne kixeóvovoti xâne yahínoe ponóvoti kixoku itúkeovo, ákotihiko oxéne opósikea kotixoâti.

Konókoti véxea vítea vékea ûti kotíveti koekúti ákoti vaukárapu vikéne

⁷ Kene itínoe mbo'ínu xoko Vúnae, hákonoe kemuyá'iko iséneu vo'oku tiú'iti kéyeku, tukú koeti aúkopovope Vúnae. Kutí yákoé ko'ítuketi kavâne yane ákoyea ímaxapa kúxoixea ne ha'í nóne isáneke, kuxoíxoati ne inúxopoti úko inâ nôa, koánemaka ne hunókoku úko motovâti íteovo ne nóne. ⁸ Énomonemaka yákoenenoeye ákoyea kemúya'ika iséneu koane titiu kéyeyi ikéneke Itukó'oviti, vo'oku yé'exopovone aúkopovope Vúnae. ⁹ Itínoe mbo'ínu xoko Jesus, hákonoe kepahákinovokoko mará'inamo ínixa Itukó'oviti ápeyea pehúnevo yuhaikapavine. Yoko ákone ahíkapu ne kaxena yúhoikopeovikumó vo'oku kixoku vitúkeovo. ¹⁰ Itínoe mbo'ínu xoko Vúnae, hane motokêa hókeokono kixóvoku ne porófetahiko koyúhoti emo'u Itukó'oviti mekúke, koeku ítea heú koêti neko tiú'iti koekúti vékoku ákoti imaxovó íxâ. ¹¹ Vínixoa unátiyea koêku nekôyohiko, vo'oku títiu kóyeyea ikéneke Vúnae ákoti aukárapu ikéne. Yoko kémoanenoe koêku neko Njô mekúke. Yéxoanoe unátiyea kixópaku Itukó'oviti hunókokuke vekoáne Njô neko tiú'itihiko koekúti, vo'oku itúkeovo koati seánati yoko itípakovoti ne Vúnae.

Ako tôpi ixíko'okovike Teâku nókone kó'iyea ûti

¹² Itínoe mbo'ínu xoko Vúnae, harâ'a koati nékone ké'iyi: Enepo itíka koati yuhôti, hako keyuhôa ya iháke ne Íhae Vanúke, áko'o itukovo ya iháke ne poké'e, áko'o itukovo ya iháke koêkuti po'ínuhiko koekúti. Itea itukovo “Êm” kêti, énomone yákoé, koane itíka ákoti ike'ítukexa po'i ihâe yéxoki kaná'uyeaxo ne yiúho. Itukovo “Áko'o” kêti, énomone yákoé, koane itíka ákoti po'i ihâe vínoake ikéna'uxi. Énomone yákoeneye maka hákone ipihéponokono.

¹³ Enepo áva xâne koitóponovoti kotíveti xepákukenoe, yusikóne itúkea orásaum. Enepo áva elóketi okóvo, imáka'ika Itukó'oviti. ¹⁴ Enepo áva xâne ka'aríneta ya xepákukenoe, ihéxihika ne inuxínotihiko ítuke Itukó'oviti motovâti itúkinoahiko orásaum koane áhipu'ikea óliu ya iháke Vúnae. ¹⁵ Yoko itóvotimo ne ka'aríneta vo'ókuke ne orásauna xâne kuvóvoti Itukó'oviti. Koexépukopatimo Itukó'oviti koane enepo áva pahúnevo ne ka'aríneta, kasasá'ikopinoatimo Itukó'oviti. ¹⁶ Hako hi'onó'uxikoko pehúnevo. Yokóyuhopinokokoa, koane itíkinakaka orásaum motovâti ítivoa ne váhere kixovókuti. Vo'oku koati éno ítone itúkea ya orásaum ne xâne ponóvoti kixoku itúkeovo. ¹⁷ Eneponeko Íliya koyúhoti emo'u Itukó'oviti mekúke, koati xâne kuteátine ûti. Enepone eópone koane kixoku ko'ísoneuyea, kuteátinemaka ûti. Yanekôyoke koati koxuná'ixovoti itúkea orásaum, epémoti Itukó'oviti ákoyeamo kêva úko yara poké'e. Yoko yumópa Itukó'oviti. Mopó'a xoénae sei koe kohê ako keva

úko yara poké'e. ¹⁸ Ikénepoke, ina epemópomaka Itukó'oviti kevópeamo. Koá'axomaka, kevópone. Yane heú koépomaka íhonopea nonéti yara poké'e koane poréxopeamaka há'i.

¹⁹ Itínoe mbo'ínu xoko Itukó'oviti, enepo áva xepákukenoe itavókeati ra kaná'uti kixovókuti íhae xoko Itukó'oviti, epó'oxo áva xâne huvó'óxopati aúkopeovo xokóyoke ne kaná'uti kixovókuti, ²⁰ puyákapanapa yokóvo rá'a: Enepone huvó'óxopati aúkopeovo únatike, koati koitóvati ne pahukóvoti ya mani yonópea ipihóponovokutike, epó'oxo sasa'ípotinemo ne êno pahúnevo vo'oku ítukeinokono ne pahukóvoti.

Hunókokune.

1 PÊTURU

Inúxoti koyuhópeti páhoe Pêturu

Enepora koyuhópeti, hane pahúkokono mekúke xapa xâne ya po'íhiko poké'e koitoponovoti kotíveti vo'oku kutípea Jesus.

Êno ihíkaxovati ra emo'u Itukó'oviti po'okoâti itúkeovo pítivokona Róma óvo ne Pêturu yutoxôa ra koyuhópeti, itea ako ponó íxa xoko koati íha ne pítivóko. Íhaxoa Mbabílonea, kuteâti koeku yútoe xoko 5.13, vo'oku itúkeovo ihâe kixo'êkoti pítivóko óvoku xâne ikoítoponoati kotíveti ne xanena Itukó'oviti mekúke. Anêkomaka xoko Apokalípisi 18 kuteâti.

Vo'oku itúkeovo kotívetihiko vékoku neko xâne, opósikoa Pêturu kouhepekopea isóneu, koane huvó'oxea píheane tumúne kóxuna'ixeovo hókea Jesus. Koyúhoinoamaka itúkeovo hixopókonoti motovâti iyúseyea kaná'uyeaxo ne kúveovo Jesus. Ina exókoamaka itúkeovo Kristu inuxô koítoponeovo kotíveti ya utíke, koane itúkeovo koati vékokunemaka uhá koeti úti, uti hokoti Vúnae. Íxíko'okoamaka kónokea itúkeahiko únati, motovâti iháyu'ikeokono ne íha Itukó'oviti vo'ókuke. Enepora yutoéti, huvó'oxoa neko xanéhiko puyákoponeova okóvo ne nókone kó'íyea ya koeku itúkeovohiko koítovone Itukó'oviti.

Turi yútoe

¹Yundóxinopinoe, undi Pêturu, páhoe Jesus Kristu koyúhoyea emó'u. Mbahúkinopeanoe ra koyuhópeti, itínoe noívokoe Itukó'oviti tahinehí koêti ya po'íkehiko poké'e. Ênomone ya Póntu, Ngalásea, Kapadósea, Ázea yoko Mbítinea. ²Itínoe koati noívokoe Itukó'oviti, Ha'a úti, kuteâtimaka koeku ahá'inopinoe ukeátinekene tumúneke ápeyea ra mêum. Koati Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti itukópinoe háxaepone xoko Itukó'oviti, kutí'inoke kitípoti Jesus Kristu koane sesa'ípotine yane itína ovokóvoti ya kuruhúke.

Kaúkapainapeanoe Itukó'oviti ne hána'iti seánakovi koane úhepeti isoneúti ukeâti xokóyoke.

Motókea iháyu'ikeokono Itukó'oviti vo'oku seánakovi xoko Xe'éxa

³Koati motokeâti iháyu'ikeokono ne Itukó'oviti, Ha'a Vúnae Jesus Kristu. Yane hána'iti seánakovi, ikó'inamakopovi koane poréxovimaka kúxoixone úti xokóyoke ákoti itukapu kuxohí kixonéti, vo'oku exépukopeane ne Jesus Kristu ukópea xapa ivokóvoti. ⁴Ênomone ápeino koúnaepinovi Itukó'oviti, poréxopovikemo seapáne úti xokóyoke. Yoko haina kixovókuti motovâti ipúpa'ixea nê'e. Ákomaka motovâti ikópití'ikea.

Ákomakamo itáhinea. Ú'una kíxoixinopeano Itukó'oviti xokóyoke, ⁵ itínoe kókoyono kixonéti xunákoke Itukó'oviti koeku kívivoa, motovâti yenópi xokóyoke. Enepone vonópea xokóyoke, kousexoane Itukó'oviti nókone kó'iyea, itea poéhane ya hunókokuke uhá koeti koekúti ínamo simâpu kaxéna. ⁶ Énomone aélokeino yokóvo upánini ikáxu'iyeeamea yokóvo kó'oyene, vo'ókuke ra ákoti tópi kó'iyevoku tiú'iti koekúti simópiti. Itea enepone víki tiú'itike koekúti, ákomo áxu'ikene, hú koetímo.

⁷ Koati hixepókonoti kívivoxo Itukó'oviti kutí'inoke simópiti ra tiú'itinoe koekúti. Muhíkova ôro, koekúti apêti hunókoku unáko, kónoko vékea yúkuke motovâti uké'epea ánahi. Ínapoxo hako motokêa kíkikononeye koeku kívivo Itukó'oviti. Konókotimaka hixépikono, maka iyúseane itíkivonoe koati kuvóvoti Itukó'oviti. Yoko teru'úxa uhá koêti, ákoti yaukárapu ikíni, koati únatimo kêku. Yupihóvotimo anú'ukea unako koati únati ôro ákoti ánahi ne unáko kêkumo. Vo'oku aukárapu Kristu, iheyú'ikokonotimo. Itímakamo teyonéti koane kahaná'iuti, vo'oku itíkivo koati kuvovâti.

⁸ Ako neíxiku Jesus, itea kóyeane ákoyea omótova yokóvo. Ako ínixeá koêku kó'oyene, itea kóyeane kitípi. Énomone kutí'ino apêti hána'iti elókeko yokóvo, ákoti itoâti kayúmakea koêku, vo'oku yupíheovo hána'iko úhepeyea neko elókeko yokóvo. ⁹ Yoko enepone yehópo, itépononemo koeku kívivo Itukó'oviti, énomone ne apéyeati ákotinemo hunókoku ya xokóyoke.

¹⁰ Enepora kasása'ikopeovi Itukó'oviti kutí'inoke vopâtimo xokóyoke, êno yúmo'ixeova éxea koêku ne porófetahiko koyúhoti emo'u Itukó'oviti mekúke. Êno itúkinoahiko isóneu, kaha'âti éxea koêku. Vo'oku êno káxe tumúneke ápepe neko koekúti, poréxoane Itukó'oviti ne porófetahiko koyúhoyea koêkumo. Énomone neko hána'iti seánakovi Itukó'oviti simo'óvitine kó'oyene. ¹¹ Êno opósi'ixeahiko porófeta éxea ápeyeakumo, koane koêkumo neko koekúti éxokoake Sasá'iti Omíxone Kristu ovâti xokóyoke, enepo koyuhó'inoahiko koeku koítoponeovomo kotíveti ne Kristu tumúneke kaxena ápepe, koánemaka ne kixókonoku iháyu'ikeekonomo ikénepoke. ¹² Enepora

ihíkavoti námoe porófetahiko, éxokoa Itukó'oviti ákoyea itúkapu vo'ókukehiko, itea itúkeovo ve'ókukenoe, itínoe apêti kó'oyene, koyúhoinoahiko ne koekúti. Yoko énomone ra némoenoe kó'oyene xokóyoke ne koyuhó'inopeati ne inámati ihíkavoti omínovike Jesus, enepohíkone koyuhó'inopeati ya xunákoke Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti, páhoe Itukó'oviti ukeâti vanúke. Muhíkova ánuhiko ya vanúke, yúmo'ixova éxea koêku.

Kahá'ainoyea Itukó'oviti vitúkeovo sasá'iti

¹³ Hukínóvoti ngó'iyea, itúkapu iyukóvoti ne iséneu. Itíkapumaka éxoti kixoku itúkea isóneu ya uhá koeti koekúti.

Hara itíka kíxoixone ákoti kurikâ iséneu kíxoixi, enepone hána'iti seánakopi Itukó'oviti kousexinopikemo yaneko káxe aukápuu Jesus Kristu. ¹⁴ Koeku itíkopivonoe kutípoti Itukó'oviti, hákonenoe itíko váhere koekúti kuteâti koêku yâha itíki yanekôyoke avô'o yexânoe ne emo'u Itukó'oviti. ¹⁵ Itea itíkapunoe sasá'iti ya uhá koeti kixeku itíkivo, kuteâtimaka koeku Itukó'oviti, enepone ihaxíkopitinoe héki. ¹⁶ Vo'oku hara koe yûho emó'uke: "Ítíkapunoe sasá'iti, vo'oku undi sasá'iti" kôe.

¹⁷ Enepo itikónoe orásaum, koati "Pai" kixeâti ne Itukó'oviti, enepone exókopatimo yonópoku ne póhutihiko xâne vo'oku kixoku itúkeovo. Yoko ákomo iteôvati ne Itukó'oviti, vo'oku ako xâne payásoti nonékuke. Yusikónaikopo tíyinoe Itukó'oviti ya uhá koeti kixeku itíkivo yâye yara poké'e, itínoe pohu vekó keâti ra kúveu mêum, ákoti itukapu koati yóvokunenoe, ¹⁸ yexoâtimaka ákoyea itúkapu koekúti kuteâti ôro, áko'o péhu ákoti ahikápu yónoku itóponone, veínoa Itukó'oviti itúkea ésa'i koíteovopi, veyopópinoe yane kúxoti kixeku itíkivo ákoti apáhuina únati koekúti omínopike, enepone itukeôvoti yéxone xoko yoxúnoekene. ¹⁹ Itea hane veínoa Itukó'oviti koíteovopinoe, itina Kristu yupihóvoti unáko, enepone kuteâti koêku itina koati únati xe'exa su'ûso, ákoti óvaku kopít'iyea, enepo itukókono ikó'iparaxokonoke Itukó'oviti, ésa'i itúyopea pahúnevo xâne yara poké'e. ²⁰ Yoko tumúneke ápeyea ra kúveu mêum, kou sokone isóneu ne Itukó'oviti kó'iyeanemoye ne Kristu, itea ínati pahukínovea yara koeku kó'oyene koeku yé'exeovone hunókoku uhá koeti koekúti. ²¹ Koati vo'oku Jesus kivínovonoe Itukó'oviti, enepone koexépukopati ukópea xapa ivokóvoti, enepone porexoâtimaka itúkeovo hána'iti ihayú'iuti. Yane koati Itukó'oviti kivónovonoe, enepone úkeakumaka ne hána'iti kíxoixone, yéxone kousokeovomo.

²² Koeku sesá'ipinenoe yane kitípi ne kaná'uti kixovókuti íhae xoko Itukó'oviti, koane koeku itúkeovo kaná'uti ne ákoyeamaka omótovokoko yokóvo, ákoti itíkaheapunoe, heru'ó íxeakopo xináko ákoyea omótovokoko yokóvo. ²³ Vo'oku enepone inémapi ikéneke Itukó'oviti, haina itukeinopi xâne yara kúveu mêum, ínapo áva hunókoku. Itea koati itínoe eho emo'u Itukó'oviti, enepone apêti xunáko ikó'inamakopea xâne. Yoko koati kóyekutinemo ne emó'u ákotinemo uké'eyeaku, ²⁴ kuteâtimaka kó'iyea ne yutoéti emó'uke Itukó'oviti, enepone koêti:

"Uhá koeti xâne, hane koéneye hí'e ya mêum. Kúteanemaka koeku uhá koeti itóponone xâne itúkea, enepone iháyu'ikinokonoke, kutí koe hiu hí'e. Enepone hí'e, ako oríko movóhiyea yane ikorókovotine híu, ²⁵ itea ákomo uké'eyeaku ne emo'u Itukó'oviti" kôe. *Izâiya 40.6-8*

Yoko énomone ne emo'úti simópitinoe, enepone inámati ihíkavoti koyúhoti koeku Vúnae.

2

Íhokokono mopô, poéheve péti ne Jesus

¹ Kiríkapaikopo uhá koeti váhere ítikeino po'ínuhiko xâne, yoko simíkikixi, koane ítikoheyivo, yoko poé'aino iséneu po'ínuhiko xâne vo'oku íyekivoa ítukevo, koánemaka ne ihéki po'ínuhiko xâne. ² Kuteâti koeku inámatiko kalivôno opósi'ixea óhika, íxeanemakaye ne emo'u Itukó'oviti, enepone kutí koeti koati kínati leite ákoti ánahi, koxunákopitinoe ikéneke Vúnae, kutí'inoke itepónotimo uhá koeti ahá'inopi Itukó'oviti, enepone kutí'inoke koitóvopitinoe. ³ Énomone yákoeneye, itukovo koati kaná'uti ikéna'uxi xikóyoke ne hána'iti seánakovi Vúnae.

⁴ Yahí'akapanoe ne Jesus, enepone kutí koeti inúxoti mopô imonéti poéheveke péti, ya koeku ítúkeovo poéheve kutípone úti. Eneponê'e, ínixoaxanéhiko yara kúveu mêum ákoyea ítúkovoke. Itea koati noívokoe Itukó'oviti nê'e, koane ínixoamaka Itukó'oviti yupíheovo unáko. ⁵ Kene ítinoemaka kutí koeti mopô ipóvoti ya xoko kutí koeti sasá'iti péti, koéxepoe Itukó'oviti, yóvoku itíki sasá'iti ítuke Itukó'oviti, motovâti ápeyea sasá'iti iké'iparaxoke Itukó'oviti ákoti akutêa ne hó'openohiko oró'oeti mekúke. Yoko koati vo'oku ítukeinovi Jesus Kristu ínixeamo Itukó'oviti unako koêku ne íperaxike. ⁶ Énomonemaka kuteâti koeku yuho Itukó'oviti emó'uke, enepone koêti:

“Xapákuke njanéna ya Síyaum injíkoa ne ínizixone mopô, koati turíxeovoku uhá koeti, kuteâti koeku koati inúxoti mopô turíxeokonoke péti. Eneponê'e, koati noívangoe, yupihóvotimaka unáko. Epó'oxo koêkuti kutipoâti, ákomo kuvovohí íxa” kôe. *Izâiya 28.16*

⁷ Koati yupihóvoti unáko xikóyoke nê'e, ítínoe kutipoâti, itea ya xokóyoke ne ákoti akutípoa, hara kó'inoa, kuteâti koêku ne yutoéti ya emó'uke Itukó'oviti koêti:

“Enepone mopô noívoxoxine xanéhiko ítúkoti péti, ainovó kôe énomone ítúkóvoxo turíxeovoku uhá koêti, kuteâti koeku koati inúxoti mopô turíxeokonoke péti” kôe. *Sâramu 118.22*

⁸ Ina koemáka po'íke:

“Enepora mopô, ápe itopó kíxone, koane ápemaka íkoroe” koemáka. *Izâiya 8.14-15*

Itopó kixínokonoke xâne vo'oku ákoyea akútipo emo'u Itukó'oviti. Yoko íkorokeokono ítúkovo íkuinoake Itukó'oviti ne koetíneye isóneu.

⁹ Itea ako yákoeneye. Koáhati ítínenoe háxaepo Itukó'oviti ítúkeovo xanéna. Itínoemaka ko'ítuketi sasá'iti ítuke Itukó'oviti

kuteâti koêku ne sasedótihiho inuxínoti ítuke Itukó'oviti mekúke. Itínoemaka sasá'iti xâne natíxoku Itukó'oviti. Koati ítínenoe poréxopino Itukó'oviti ésa'i ítúkeovo xanêna, maka yokóyuhóane xapákuke xâne koêku ne koati êno hána'iti ihayú'iuti kixóvoku Vúnae, enepone veyopópiti ya hahákutike, iyonópopiti xoko êno uhé'ekoti uhapú'iti ovâti xokóyoke. ¹⁰ Yoko haina ítínoe xanena Itukó'oviti yanekôyoke, itea ítíponenoe kó'oyene. Yanekôyoke haina ítínoe kóseanane, itea kó'oyene ítóponopinoe hána'iti seánakopi ne Itukó'oviti.

Konókoti póneovo kixoku ítúkeovo ne xâne hokoti Jesus

¹¹ Itínoe ákoti omotóva ongóvo, koeku ítíkivonoe xâne pohu vekó koâti ra kúveu mêm, ákoti itukapu peké'êxa, injíko'okopinóe ákoyea itika váhere úhepune miúyo. Vo'oku eneponeê'e, koati okópiti inámapoti képoku ikéneke Itukó'oviti. ¹² Konókoti péninoe kixeku ítíkivo xapákuke xâne kírivokoevo ákoti éxa Itukó'oviti. Yanê'e, koêkuti okopópiti koyúhóti ítíkivo váhere xâne, noixoâtimo ponóvoko ne kixeku ítíkivo, koane konokoâtimo iháyu'ikea Itukó'oviti yaneko káxe exákapeane pahúnevohiko.

¹³ Koati ahá'inopinóe Vúnae Jesus Kristu ákoyea kepáyasakinapu koêkuti payásoti apêti xunáko pahúkea xapa xâne yara kúveu mêm, yusíkoti ítúkeovo koati payásoti náti, áko'o ¹⁴ yusíkoti ítúkeovo páhoehiko náti éxea koeku úti, yoko ipíhoponea vaheréxóti ítuke, koane iháyu'ikea ponóvoti kixoku ítúkeovo. ¹⁵ Vo'oku koati ahá'inopinóe Itukó'oviti ítíki únati, motovâti ákoyea évekinopiku emó'u ne xâne ákoti isóneu, enepone áhatimaka koyúhoyea isóneunoa ne koekútihiko ákoti koati éxea koêku. ¹⁶ Kaná'uti keítivokono ya pehúnevo, itea enepone koíteovopi Itukó'oviti, haina ípe'onexivoke ítíki váhere. Ako kalíhuina, itea konókoti péni kixeku ítíkivo vo'oku ítínoe ovoxe Itukó'oviti. ¹⁷ Tiya uhá koeti xâne. Hako motová yokóvo ne po'ínu úti xoko Kristu. Tiyámaka Itukó'oviti koánemaka natina úti.

Konókoti hókea uti kixóvoku Kristu ya vékea tiú'iti koekúti

¹⁸ Itínoe ahinoêti, tiya pétaraxa. Hako kepayásokinova, haina póhutine itukapu ítípakovoti yoko ítúpa'ikoti, itea koánemaka itukapu váhere xâne nê'e. ¹⁹ Enepo itêa ne váhere kixékonoku ákoti yévikokonoke, yexoâti ítúkeovo ahá'inopi Itukó'oviti, inixoâtimo Itukó'oviti unako kêku. ²⁰ Itea enepo itukapu ésa'i váhere ítike ne keítoponivo kotíveti, yusíkoti sikovó ké'iyi iteâti uhá koêti, itea kóyeane ákoyeamo ihayú'ikopiti vo'ókuke. Kene itukovo keítóponovoti kotíveti vo'oku ítíki únati, iteâtimaka uhá koêti ákoti imaxovó ixêa, hainápo koati inixoâtimo Itukó'oviti unako kêku. ²¹ Yoko koati énomone ne ahá'inopinóe Itukó'oviti iháxikinopike héki. Vo'oku koítóponovomaka kotíveti

ne Kristu yaneko ahe'ókopinoe ya mani ipíheponikono, itukínopitinoe hékone, kaha'aînopitinoemaka kó'iyeaneye kixeku itíkivo. ²² Eneponê'e, ako váhere ítuke, koane ako ápahuina semekénovo'iti ipuhíkeati pahákuke. ²³ Enepo apê vaheréxinoati yûho, ako aúkapina váhere emo'úti. Koane enepo apê ikoítoponoati kotíveti, ako ixomo íkama emó'u itúkopinoamo ésa'i, itea kurí'okopovo Itukó'oviti, enepone kotíxoti xâne ponóvoti kixoku ítúkeovo, koane ipihóponoati ne vaheréxoti ítuke. ²⁴ Koati namukópati Jesus ne pahúnevo úti, porexópeati ésa'i koxé'uke koeku kurúhuxeokono, motovâti uké'exopea xunako pahunévoti xoko úti, motovâtimaka ítúkeovo ainóvoti ponóvoti koekúti vitúko nonékuke Itukó'oviti. Koati vo'oku óko'okeovo Jesus ya kuruhúke kutí'inoke itévoti. ²⁵ Vo'oku itínoe kutí koeti su'ûso yómoti píhoheyea yanekôyoke. Itea kó'oyene kiríkopone píheheyi, koane hekópotine Jesus, enepone éxoti kátarakeopi, inuxínopitinoe kuteâti koeku únati koyónoti su'ûso, enepone kókoyono kixoíxopitinoemaka ikéneke.

3

Enékeake Pêturu ne ko'ímati yoko koyénoti

¹ Itínoe sêno ko'ímati, kuteâti yunzó'inoameku ne po'ínuhiko xâne, énomonemaka koéneye ra yunzó'inopinoe. Hako kepáyásokinova ne íme, itea tíya, maka enepo áva xepákukenoe apêti íma ákoti akutípo emo'u Itukó'oviti, ítúkapu vo'oku kixeku itíkivo kutí'inoke kutípotimo Itukó'oviti, ákoti yokonókoa ápeyea yihó'inoa, ² vo'oku noixoâtimo ne ponóvoti kixeku itíkivo, yoko itíkivo koati teyoti íma. ³ Koane enepone iyéyonevo, itínoe sêno, ako apásika ítúkeovo koekúti kuteâti koati uhé'ekoti ikéhi yoko iké'itukexi iyoyónevoti ôro, koánemaka uhé'ekoti ípevo. ⁴ Itea hane itíka kouhé'ekopiti itípenevo. Vo'oku enepone úhe'ene sêno kuteâti asako omíxone koane itípanevo, ákomo uké'eyeaku nê'e. Yoko énomonemaka ínixo Itukó'oviti yupíheovo unáko. ⁵ Énomonemaka ítúko exókeko ne senóhiko teyoti Itukó'oviti mekúke, enepohikone apêtimaka kúxoixone xoko Itukó'oviti. Aínovo ákoti kapayásakinapu íma koane teyoâti. ⁶ Énomone koéneye Sâra, yeno Ábraum mekúke. Koati kutípoti íma nê'e. “Unaém” kíxoa. Epó'oxo kuteâti kixoku ítúkeovo ne Sâra, énomonemaka kénenoeye koeku péni kixeku itíkivo, koane ákoyea píkene ya uhá koeti tiú'iti koekúti simópiti.

⁷ Kene itínoe hóyeno koyénoti, konókoti yéxi ítípa'iki yîno ya koeku kemúxoneyikoko, puyakóvatimaka yokóvo ákoyea akútea xunako hóyeno ne sêno, koánemaka vo'oku kutikokó ké'iyinoe itíkivo ko'ipáрати ne apéyeati ukeâti xoko Itukó'oviti ya hána'iti

seánakopike. Énomone yákoeneye, maka hákone itopâti ne yorásauna.

Konókoti ákoyea kapáyasakinapukoko ne hokoti Jesus

⁸ Tumúneke únzexea ra yúndoe, hara injíko'okopinoe: Ópoehane yónoku iséneu ikéneke Kristu ákoti ihaxákeakaka iséneu, koane yokóseanakoko. Hákomaka motovókoko yokóvo. Itupa'ii íxekaka, koane hákomaka kepayásokinovokoko. ⁹ Hako itikópinoa ésa'i áva vaheréxinopiti ítuke itukovo yúho, itea itíkapina únati, vo'oku énomone kahá'ainopinoe Itukó'oviti, iháxikinopikenoemaka héki. Énomonemakamo kuti'inoke nemukópoti únatinoe koekúti ukeâti ya xokóyoke, ¹⁰ kuteâtimaka koêku ne yutoéti emó'uke Itukó'oviti xoko kó'iyeku:

“Enepone xâne kahá'ati unátiyea kóyeku yara kúveu mêm koane elókeyea okóvo itukovo káxe, konókoti éxea sayá'ikopea yúho, maka hákone vaheréxo emó'u xapa xâne, koane hákonemaka ipuhíkea semekénovo'iti pahákuke. ¹¹ Konókotimaka ahíkuxeova ne váhere kixovókuti koane ítúkea únati. Konókotimaka opósikea óvoheixea kásatike isoneûti, koane kóxuna'ixeovo itóponea. ¹² Vo'oku anêko uke Itukó'oviti koyonoâti ne ponóvoti kixoku ítúkeovo, koane usó kóyemaka kámokenoyea koêkuti épemonehiko xokóyoke. Itea ako aúnati isóneunoa Itukó'oviti ne ítúkoti váhere” kôe. *Sâramu 34.12-16*

¹³ Itukovo yixóvoteoxo itíki únati, ápeikopo motovâti koésayu'ixeopinoe? ¹⁴ Muhíkova áva ikoítotonopiti kotíveti vo'oku itíki únati, kóyea nemo unátiyea kêku ikéneke Itukó'oviti. Hákonoe kopo pikêa. Hákomaka pipokéxo iséneu vo'ókuke, ¹⁵ itea kirí'akapunoe Kristu, perexoâti ítúkeovo énomone exô kêku. Usó yákoyemaka yéxoki uhá koeti xâne epemó'ikopeati ápeinoke ne kuxonéti kixoixone xoko Vúnae, yéxone kousokeovomo. ¹⁶ Itea konókoti ítipa'iki yane yimópike, koane yéxokivo itíkivo teyoti po'ínuhiko. Konókotimaka sasá'iyea iséneu, yexoâti ákoyea ítikaheapu nonékuke Itukó'oviti. Yanê'e, enepo áva ítúkóheoti kêku koyúhoti itíkivonoe váhere xâne, hána'itimo téyapana vo'ókuke ne únati kixeku itíkivo koeku héki Kristu. ¹⁷ Vo'oku unatíne íkeitoponikono kotíveti vo'oku únati ítike, itukápuxo énomone ne ahá'inopi Itukó'oviti, yane ítúkeovo keitóponovoti kotíveti vo'oku ápeyeva váhere ítike. ¹⁸ Yoko énomonemaka koéneye Kristu yaneko ivókeovoku. Yoko poéha ivókovo. Koati úsotine itukéti ne ítuke. Ákone káyuixa poréxopea ésa'i pahúnevo úti. Koati ponóvoti kixoku ítúkeovo nê'e, ivokínovati ne ákoti oponóvo ítuke, mihe'ókinovitimaka voxéne vahí'okeovo Itukó'oviti. Kaná'uti ivókeovo yanekôyo koeku ítúkeovo xâne

yara kúveu mêum apêti mûyo kuteâtimaka ûti, itea exépukopo ya xunákoke Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti. ¹⁹ Koatímaka xunákoke Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti véko yaneko píheakumaka xapa ivokínevotihiko. Énomone yaneko ikámoponoamaka Jesus ne âha koyúhopoinoahiko yane óvoheixokuhiko xoko ákoyeaku omótova ipúhikopea. ²⁰ Yoko enepohikonekôyo, aínovone ákoti akutípo yuho Itukó'oviti nóvo, akô'o imáxapa Itukó'oviti kúxoixea kuríkopeahiko váhere ítuke ya kaxénake Nôe, enepo itukôa ne hána'iti vatéke, kayápae úne mekúke. Ako axú'ina xâne itóvoti yanekôyo yane vatéke. Pohu oitu koe iteôvati ne vaherévokoti koeku iyápakea yane êno úne. ²¹ Yoko enepone kixoku koíteovokonohiko, koati kixo'êkinoviti áhikeovo xâne ikéneke Kristu, kuteâti koeku enepone kesása'ikikono kó'oyene. Itea enepone kasása'ikeokono uti kó'oyene, hána ne ihómuyo koxé'u ûti, itea koati kixo'êkoti vépemeane Itukó'oviti kasása'ikopea visóneu vo'oku ítuke Jesus Kristu exepúkopo ukópea xapa ivokóvoti. ²² Yoko pihopóne Jesus vanúkeke, éxopeke Itukó'oviti ovópo, koeku itúkeovo hána'iti kapáyasokone Itukó'oviti, koane éxea koeku ánjuhiko koane uhá koeti po'ínuhiko payásoti yoko tutíyehiko apêti xunáko pahúkea, koêkuti pahúkoku.

4

Inámati kixoku itúkeovo ne hokoti Jesus

¹ Vo'oku koítoponeovo kotíveti ne Kristu koxé'uke, énomonemaka ákoeneye iséneu usó kéyeyi keítoponivo kotíveti, kuteâti koeku Vúnae. Vo'oku koêkuti koitóponovoti kotíveti koxé'uke, ákone sikovó ákoe pahunévotike. ² Énomone yákoeneye, koêkuikomo yóvi yara kúveu mêum, maka hákone itikôa ne váhere úhepune miûyo, itea itúkapune ahá'inopi Itukó'oviti itíko. ³ Vo'oku enóne itíki váhere yanekôyoke, kuteâti itúkovoqe ne xâne ákoti êxa Itukó'oviti. Énomone ne sikovó ké'iyi itíki váhere úhepune miûyo, yoko kepíneyi xâne ákoti itukapu koati míxone, koáne ne kehíhiyi yoko pepokehí kíxi itíkivo. Kúteanemaka ne yetorehí ké'iyi xapa ayuítu vo'oku yemoko kumá'am, koáne ne po'i itíkovoqe yupihóvoti ákoyea aúnnati koeku héki hokonéti ákoti itukápa ne koati kaná'uti Itukó'oviti. ⁴ Koati vo'oku ákoyeane yakáha'ine po'ínuhiko xâne koetíneye ítuke, enepone yuixóvoti itúkea uhá koeti kó'iyevoku koekúti ákoti aunáti, ene poé'ainopinoe isóneuhiko, koane ihákeopinoe vo'ókuke. ⁵ Itea konokoâtihihikomo yumópea Itukó'oviti, enepone exókopoti yonópoku uhá koeti xâne, kúteane ne âvoti ivakápu koánemaka ne ivokóvotinehiko. ⁶ Énomonemaka kuti'inoke koyuhóvoti ne inámati ihíkavvoti koyúhoti koeku Jesus xapákuke xâne ivohíkovotine, enepone

inuxópinoviti, motovâti itúkeovo xoko Itukó'oviti ópo ákotinemo hunókoku, upánini kónokea vékea pevóti inúxotike, kuteâti koeku uhá koeti xâne yara kúveu mêm.

⁷ Ye'ékone hunókoku uhá koeti koekúti. Itikapuikopo éxoti kixoku itúkea isóneu ya uhá koeti koekúti. Hákomaka kuti kê imokoo koyêti, itea itúkapu iyukóvoti iséneu, motovâti itíki orásaum. ⁸ Yoko enepone koati nékone ké'iyi ya uhá koêti, énomone ákoyea omótovokoko yokóvo ákoti itúkaheapu. Vo'oku enepone ákoyea omótovokoko vokóvo, ramápu'iko ákoti yumaxápu kálahunoe koekúti mani kuti'inoke poe'aínokokoti visóneu. ⁹ Usó yákoyenoe kêtarako koêkuti simópiti yóvokuke, ákoti kepahákapa. ¹⁰ Enepone íparaxeovike Itukó'oviti yéxone itíki ítukeke, iké'itukexa motovâti hivó'oxikoko ikéneke Kristu. Yane itimo koati únati ovoxe Itukó'oviti, éxoti ikó'itukexea íparaxeopike, enepone ákoti tópi kó'iyevokoku exóneti íparaxovike Itukó'oviti ya hána'iti seánakovike. ¹¹ Enepone ko'ipáratí éxea koyúhoyea emo'u Itukó'oviti, konókoti itúkeovo kuteâti kouhupu'ikinovike Itukó'oviti ne koyúho. Enepone ko'ipáratí huvó'oxea po'ínuhiko xâne, konókoti itúkeovo ya xunákoke Itukó'oviti ítúkea. Yane ihayú'ikokonotimo Itukó'oviti ya xoko Jesus Kristu ya uhá koeti koekúti. Yoko énomoneoxo motokêa itúkeovo hána'iti ihayú'iuti, payásoti ya uhá koêti, ákotinemo hunókoku. Énomoneoxo ákoeneye.

Hána'iti ítópoinovike ikéneke Kristu ne vékea úti tiú'itike koekúti

¹² Itínoe ákoti omotóva ongóvo, hákonoe poe'aínoa iséneu enepo víka tiú'itike koekúti, kuteâti koeku ohone koati kótuti yúku oro'ókopitinoe. Koati simínoti hixópeovi. Hako iyipáxova kuti'iyea ákoti itukapu vékoku ne uhá koeti úti. ¹³ Ya koêkuni poé'ainoa iséneu, yusikóne elókeyea yokóvo vo'oku kehá'ineyi Kristu, kuteâti nóvo véko kotívetike koekúti. Yane yupihóvotimakamo elókeyea yokóvo yaneko káxe kourapu'ikeokonokumo itúkeovo hána'iti ihayú'iuti ne Kristu. ¹⁴ Itukapu apêti koemóke'epitinoe vo'oku héki Kristu, ako yuvâti. Koati únati kêku vo'ókuke ne êno ihayú'iuti Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti ovo'ó koépitinoe. ¹⁵ Itea ako omótova itúkeovo vo'oku képeki po'ínu xâne vikínoke tiú'itike, áko'o itukovo vo'oku yoméxi, áko'o vo'oku ápeyeva váhere ítike, áko'o vo'oku yopósiki yéxi koekúti xoko po'ínuhiko xâne mani ákoti omotóva yíxivoa. ¹⁶ Itea itukovo vikoti tiú'itike koekúti vo'oku héki Kristu, hako tíyo, itea ihéyu'ika Itukó'oviti koeku itúkeovo Kristu héko.

¹⁷ Vo'oku simóvone kaxena hixópeokono úti ya tiú'iti koekúti, uti xanena Itukó'oviti. Yoko itukovo turixóvoti xoko úti, uti kutípoti Itukó'oviti, námeamo ákoeneye hunókoku ne xâne ákoti akutípoa ne inámati ihíkavoti ítuke Itukó'oviti? ¹⁸ Epó'oxo

itukovo konokoâti vékea uti tiú'itike koekúti, uti koítovone Itukó'oviti, uti ponóvoti kixoku itúkeovo ikéneke, námeamo ákoeneye hunókoku ne xâne ákoti akutípo Itukó'oviti koánemaka ne xâne vaheréxoti ítuke?

¹⁹ Énomone ngó'ino, enepohikone xâne vekoti tiú'itike koekúti ya ahá'inoake Itukó'oviti, yusikóne kuri'okopeovo Itukó'oviti, enepone pahúkoti ápeyea uhá koeti koekúti, enepone motokeâtimaka kúveovokono, koêkumaka yuíxeovo itúkea únatinoe koekúti.

5

Nókone itúkea ne inuxínotihiko ítuke Itukó'oviti

¹ Kó'oyene anéye injíko'okoake ne inuxínotihiko ítuke Itukó'oviti xepákukeno, vo'oku undímaka inuxínoti ítuke Itukó'oviti, koane koati noinjoâti yaneko koitóponovo kotíveti ne Kristu, epó'oxo ngaha'ínepoatimakamo yaneko káxe kouârapu'ikeekonokumo itúkeovo êno hána'iti ihayú'iuti. ² Itínoe inuxínoti ítuke Vúnae, enepone xanena Itukó'oviti yâko iníxinoke, enepone kutí koeti su'úso oposíkoti koyonoâti, hivá'axa koukóponeovo ikéneke Vúnae. Haina vo'oku pohnu ítukeovo itíkovo, hainámaka mitatahí keyêtike, itea itíka ya usó kéyeyi, kuteâtimaka ahá'inopi Itukó'oviti itíki. Hákomaka itukóvo vo'oku ítukeovo nemúkope tiúketi, itea itíka vo'oku usó kéyeyi itíki ítuke Itukó'oviti. ³ Hákomaka kepayásokovo, kehá'ati itíkivo pahukoâti ne pónepike Vúnae iníxinoa ítukeke, itea itíkapu xâne motovâti hókeokono kixoku ítukeovo ya xapákuke po'ínuhiko kutípoti Jesus, enepohikone hivó'oe ikéneke Vúnae koeku iníxinoa. ⁴ Yoko enepo aukápapu ne Inuxínoviti koati payásoti ya uhá koeti po'ínuhiko inuxínoti xâne ítukeke Itukó'oviti, apêtimo kutí koeti koati uhé'ekoti kôroa, némoepo, ákotinemo ipúpa'ixeaku, yupihóvotimaka unáko.

Po'ínuhiko ixíko'okoake Pêturu ne hokoti Jesus

⁵ Kó'oyene anéyemaka injíko'okopike, itínoe inámatiko xâne. Hako kepayásokinova ne xuvé'eti ya itíke, itea tíyahiko. Énomonemaka ákoeneye ákoyea kepáyasakinapukoko, vo'oku okópa Itukó'oviti ne kapayásokovoti, itea kóseana ne ákoti kapayásakapu. ⁶ Hákoikopo kepayásokovo itea ikélihuxapu opékuke xunako pe'u vo'u Itukó'oviti, ínamo kapayásakapi simapúne koati kaxéna. ⁷ Kirí'aka Itukó'oviti ne uhá koeti yónoheixoku iséneu, vo'oku itínoe kátarae. ⁸ Itíkapumaka éxoti kixoku ítúkea isóneu ya uhá koeti koekúti. Hako kutí kê imokoo koyêti, itea itúkapu iyukóvoti ne iséneu vo'oku enepone Ndeâpu, yanáne, anéko xîririkuke ayákukuixepinoe, kuteâti koeku líyaum ixomo ené'ixovo oposíkoti níka, kahá'ati íkorokeopi. ⁹ Konókoti yokópi ya títiu kéyeyi kívivo Itukó'oviti,

yexoâti ákoyea péhuxapu víki tiú'itike koekúti, itea itúkeovo vékokunemaka po'ínuhiko ûti xoko Kristu kurivókoxovotine xâne po'íkehiko poké'e. ¹⁰ Yoko Itukó'oviti, enepone úkeaku uhá koeti seanákoti, enepone ihaxíkopitimaka ya xoko Kristu kehá'ineyi ya natíxokuke itúkeovo hána'iti ihayú'iuti ákotinemo hunókoku, ikénepoke víki tiú'itike koekúti ákoti koati umó'iyea, porexópitinoemo itíkivo úsotine yoko títiu koyêti ikeneke, koane koxunákopitimo yoko koxuhévekopitinoemakamo ikéneke. ¹¹ Itúkapu énomone payasô oukeke uhá koeti koekúti ákotinemo hunókoku. Énomoneoxo ákoeneye.

Hunókoku yútoe Pêturu

¹² Enepora kalihú koeti yúndoenopinoe, évengoa xoko Síla, enepone po'ínu ûti xoko Kristu, íninjone itúkeovo koati motovâti kúveovokono ikéneke Vúnae. Yundóxinoake râ'a, ngaha'âti ngouhepekopea ne iséneu ikéneke Kristu, koane ngoyúhoinopinoe itúkeovo kaná'uti seánakovi Itukó'oviti ra yúndoenopi. Énomone yávaheixa ákoti yaukápapu ikíni.

¹³ Enepohikone xâne noívokoemaka Itukó'oviti kuteâti itínoe, enepohikone íhae pitivóko ínzaunopinoe Mbabílonea, yúhoikopinoe. Koane yúhoikopinoemaka Márku, enepone kutí ngíxone nje'éxa ikéneke Itukó'oviti. ¹⁴ Yíhaikaka, siunoné kixekókoti kuteâti kixókokoku yúhoikeokoko ûti tokopókoko ûti, imeâtinoe sasá'ikoke iséneu, itínoe kopo'ínukokoti xoko Kristu.

Itúkapu úhепetike isoneûti yóvoheixo, uhá ketínoe kutípoti Kristu.

Hunókokune.

2 PÊTURU

Pí'ape koyuhópeti páhoe Pêturu

Enepora koyuhópeti, yutóxinoake Pêturu, koati okópoti ihíkavoti ákoti akaná'u itohíneoti xapákuke hokotíhiko Jesus.

Ápe xâne kaxénake Pêturu ihíkaxoti imokóvokutike ákoyeamo aúkapapu ne Jesus. Itea éxokoa Pêturu ne kutípotihiko Jesus itúkeovo vo'oku yupíheovo ákoyea ímaxapa Itukó'oviti kúxoixea ne xâne kutípea Xe'éxa koane kuríkopea ne pahúnevo ko'ókorinoke aúkopeovo Jesus.

Enephikoneko xâne kopoé'akoti íhikaxea, aínovomaka koesáyu'ixoti kixoku itúkeovo, yuixóvoti itúkea váhere úhepune mûyo, koane koésayu'ixea isóneu po'ínuhiko xâne vo'ókuke. Koyúhoa Pêturu ipíhoponeamo Itukó'oviti ne xâne kuteâti. Ixíko'okoamaka Pêturu neko kutípotihiko Jesus kóxuna'ixeovo ikéneke Vúnae, koane itúkeovo kuri'ókovatihiko tukú koeti aukápapu ne Jesus, motovâti itúkeovo sasá'itihiko nonékuke Itukó'oviti yaneko káxe aukápapune Jesus.

¹ Yundóxinopinoe, undi Simaum Pêturu, undi ovoxe Jesus Kristu koane páhoemaka koyúhoyea emó'u xapa xâne. Mbahúkinopeano ra koyuhópeti, itínoe kuvóvoti Vúnae kuteâtimaka úti, inixeâtinoe itúkeovo koati hána'iti itópoinopike ne kívivoa, kuteâtimaka koeku vínixone yane kúveova úti. Koati vo'oku ponóvoku ne ítukeinovi Itukó'oviti, enepone kuvóvone úti, yoko Jesus Kristu, Koitóvvoviti, kó'inokeneye. ² Kaúkapainapinoe Itukó'oviti hána'iti seánakopi yoko úhepeti isoneúti ukeâti xokóyoke, ya koeku yukóponi yéxi Itukó'oviti koánemaka Vúnae Jesus.

Ahá'inoa Itukó'oviti ne xâne koeku itúkopeovo xe'éxapone

³ Kouósokinovea Itukó'oviti ya hána'iti xunáko ne uhá koeti nókone úti ikéneke, motovâti ápeyea inámapoti koépoku úti ikéneke, koane motovâtimaka vitúkeovo xâne teyoâti ya uhá koeti vekoku úti. Kó'inokeneye, koati vo'oku véxea Itukó'oviti, enepone ihaxíkoviti hókea úti, kaha'aínovitimaka vitúkeovo êno hána'iti ihayú'iuti kuteâti itúkeova. Koati kousókinovitimaka uhá koeti nókone úti ikéneke, motovâti ápeyea vitípanevo kuteâtimaka itípanevo. ⁴ Koeku kó'iyeaneye, anéye yuhó'inovi Itukó'oviti, koati yuhôti ákoti aukápapu ikéne yupihóvoti unáko, yupihóvotimaka vínixea hána'iyea ne itópoinovike. Koati vo'ókuke neko yúho ákoti aukápapu ikéne, kutí'ino apêti xoko úti itípanevo kixóvoku ne Itukó'oviti, kutí'inokemaka viteóvati ne vaherévokoti yara kúveu mêum koesáyu'ixoti xâne, enepone uhá koeti kó'iyevoku váhere aha xâne itúkea.

⁵ Kéxuna'ixapuikopo ikéneke Itukó'oviti, maka xané íxane itípenevo ne kívivo Itukó'oviti. Kene ne itípenevo, xané íxanemaka ne kaná'uti exóneti íhae xoko Itukó'oviti. ⁶ Kene ne kaná'uti exóneti íhae xoko Itukó'oviti, xané íxanemaka ne yéxi seyá'ikopivo. Kene ne yéxi seyá'ikopivo, xané íxanemaka ne ákoyea kemúya'ika iséneu héki Vúnae. Kene ne héki Vúnae ákoti kemuyá'ika iséneu, xané íxanemaka ne tíyi Itukó'oviti ya uhá koeti kixeku itíkivo. ⁷ Kene ne tíyi Itukó'oviti ya uhá koeti kixeku itíkivo, xané íxanemaka ne kutí kixi koati pe'ínu ne po'ínuhiko úti xoko Jesus. Kene ne kutí kixi koati pe'ínu ne po'ínuhiko kutípoti Jesus, xané íxanemaka ne ákoyea omótovo yokovo uhá koeti xâne. ⁸ Vo'oku enepo akoéneye kixeku itíkivo, epó'oxo enepo keukápana ké'iyineye ikéneke Vúnae, ákomo itíkapu xâne ákoti ítone ítukea koane ákotimaka êho ikéneke. ⁹ Itea enepone xâne ákoti akoéneye, kutí koe komítiti. Poéhane ákoti ahikápu ínixo, epó'oxo inótovane okóvo sasá'ipeane ne pahúnevo yanekôyoke.

¹⁰ Yapásikaikopo inamá'axoyea yixóva ra koekútihiko, itínoe mbo'ínu xoko Vúnae, motovâti í'yuse kóyeyea itíkivo koati iháxiu Itukó'oviti hókea, koane noívokoemaka yonópea xokóyoke. Enepo yakoéneye, ákomo itévokiku hó'eke úti. ¹¹ Epó'oxo énomonemakamo kutí'ino yupihóvoti unátiyeamo kêku sîpa natíxokuke Vúnae Jesus Kristu Koitóvoviti, enepone ákotinemo hunókoku natíxea.

Yutóxinoake Pêturu ra koyuhópeti

¹² Énomone kutí'ino usó ngoyêti ixómoyea ngoyúhoinopeano ra koekútihiko, motovâti ákoyea inátapa yokóvo, upánini yéxoá kaná'uko ne ihíkavoti némoenenoe, koane títiu kéye ákoyea kiríka héki. ¹³ Koêkuiko ámbeyea yâye yara kúveu mêum, koati ininjoâti ítúkeovo ponóvoti ngóyukea iséneu, nzuvo'óxopitinoe puyákoponeova yokóvo ra koekútihiko. ¹⁴ Vo'oku énja yé'exeovone imbúhikopeaku yara kúveu mêum, vo'oku kouhupu'ikinonoane Vúnae Jesus Kristu. ¹⁵ Koati ngoxuná'ixovoti nzuvó'oxeopinoe, maka ákoyenemoye puyákoponeova yokóvo uhá koêti ra koekúti ike mbihópine xoko Itukó'oviti.

Koati kaná'uti ra emo'u Itukó'oviti

¹⁶ Yoko enepo koyuhó'inopeanoê úti, úndi yoko nza'ínehiko, koêku ra hána'iti xunako Vúnae Jesus Kristu yoko aúkopovopemo, haina koyúhoti uti ihíkavoti ítúkohiu xâne ya éxeako itea, koati noíxone vûke nê'e ítúkeovo koati hána'iti ihayú'iuti. ¹⁷ Vo'oku koati Itukó'oviti, Há'a, kapayásokoa exókoviti ítúkeovo êno hána'iti ihayú'iuti yaneko inú'ixeaku emó'u xoko óvoku vanúkeke ákoti kuteâti úhe'ene. Énomone ne yúho koêti: "Eneporâ'a, énomone Nje'éxa ákoti omotóva ongóvo,

porexónuti hána'iti elókeko ongóvo” kôe. ¹⁸ Kámoa ûti neko emo'ûti inu'íxoti vanúkeke yaneko kaha'ínea ûti ne Vúnae yane sasá'iti vóvoheixoku oukeke ne hána'iti mopôî.

¹⁹ Énomone kutí'ino iyúseoti motó'iyeva kutípea ûti ne yuho porófetahiko mekúke koyuhôati koêku ne koekútihiko simóvotine kó'oyene. Yoko koati únatimo kêkunoe iveváki yûho, enepone kutí koeti yúku kouhápu'ikoti xapa hahákuti tukú koeti simapúne neko káxe aukápapu ne Kouhápu'ikopitinoemo, enepone kutí koeti koêku ne pú'iti hékere xánena ihâroti. ²⁰ Itea inúxoti ya uhá koêti, konókoti yéxinoe ákoyea ápahuina emo'u porófeta yutoxóvoti emó'uke Itukó'oviti itukóvo isoneú kíxone porófeta. ²¹ Vo'oku enepone yutoéti emó'uke Itukó'oviti koyúhoti koêku ne ávoti simâpu kaxéna, ako ápahuina ukeâti ya isóneuke xâne. Itea ápe (sasá'iti) hóyenohiko éxokoake Itukó'oviti ahá'inoa koyúhoyea, enepohikone kouhapu'ikinoakemaka Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti âha koyúhoyea.

2

Koêkumo ne ákoti itukapu kaná'uti páhoe Itukó'oviti koyúhoyea emó'u

Njû 3-16

¹ Kuteâti koeku ápeyea xâne mekúke koyúhoti ápeyea kouhapu'ikinoake Itukó'oviti koyúhoyea xapákuke xanéhiko itea ákoti akaná'u, énomonemakamo koéneye xepákukenoe ápeyemo xâne kuteâti. Itea ôriti iyúseyea koêku ne ihíkavoti íhikaxone itúkeovo iyonópati ípihóponovokutike ne xâne hokoâti. Muhikóvatimo íhikaxeahiko ákoyea akána'u ne Vúnae, enepone porexópinoati ésa'i itúyoepa pahúnevo. Yoko énomonemo kutí'inoke simó koatímo ne ípihoponeokonohiko. ² Enómo xâne hokoâti yane váhere kixoku itúkeovo, enepone sikovó kó'iyea itúkea váhere úhepune mûyo. Yoko vo'ókukehiko, enómo xâne koemóke'eati ne kaná'uti kixovókuti hó'e ûti. ³ Koane vo'oku ixómoyea ípúpakinohiko isóneu kahá'ayea enó'iyea apeínoati, apêtimo íhikaxeopikenoe, itukohí kíxone, kahá'atihiko íteopinoe yoko itúkeopi íhikau. Kutí ketínoemo váneu nê'e, ítonehiko yane ákoti akaná'u yûho. Itea mekúne kousokinokonohiko ípihoponeokono ípihóponovokutike. Yoko ákomo íteovaku neko kixópokonokumo.

⁴ Hanemo koéneye kuteâti kíxoaku Itukó'oviti ne ánjuhiko pahukóvoti nóvo ákoyea okóseana. Kuríkoahiko xoko koítoponeovoku kotíveti ika'ó koyêti xoko êno upénoti uhôro ínati haháku, kuxoâti ne káxe éxokopeakumo Itukó'oviti yonópokumo ne uhá koeti xâne. ⁵ Ákomaka okóseana Itukó'oviti ne váherehiko xâne mekúke. Poéhane Nôe koítovo, enepone koyúhoti xapa xanéhiko kónokea pónea kixoku itúkeovo.

Yoko koítovamaka Itukó'oviti ne po'i seti koeti xâne yaneko pahukôa koínikea ne kúveu mêum, koupá'ixoti xanéhiko váhere kixoku itúkeovo. ⁶ Koane heu-heú kixoa Itukó'oviti uké'exopea neko váherehiko xâne ovâti neko pitivókohiko mekúke iháxoneti Sódoma yoko Ngómora. Poéhane épouxa irikóvo, exókoati Itukó'oviti kixeanemoye ipíhoponea ne uhá koeti xâne itúkoti váhere. ⁷ Itea koítovo Lô, hóyeno ponóvoti kixoku itúkeovo, ikotívexoatimaka isóneuke kixoku itúkeovo neko váhere xanéhiko ákoti teya Itukó'oviti, enepohikone sikovó koyêtihiko itúkea váhere úhepune mûyo. ⁸ Vo'oku koati hóyeno ponóvoti kixoku itúkeovo ne Lô, kotiveâti isóneuke ne kámone yoko noíxone itukovo káxe vo'oku váhere kixoku itúkeovo neko xanéhiko kúrivokoevo xoko ípuxovoku. ⁹ Iyúseoneikopo éxea Vúnae koíteovo xâne teyoâti yane kotívoti koekúti vékoku, koane haxá kixeamaka ne váherehiko xâne, kuxoâti símeovo kaxena éxokopeakumo Vúnae yonópoku ne uhá koeti xâne. ¹⁰ Áko'oneoxomo ne xâne yuixóvoti itúkea váhere úhepune mûyo, koane koekútihiko yupihóvoti ákoyea aúnnati, enepohikone ákotimaka teyâ ne payásotihiko ya utíke mani nókone téyeya úti. Ainóvotimaka xâne ákoti kamâ, xúnatimaka isóneu ípihea tumúne koêkuti âha itúkea, koane áhatimaka kapáyasokinovo po'ínuhiko xâne. Ákomaka píka ihákea ne koati hána'iti teyonétihiko, nókone téyeya úti. ¹¹ Muhíkinova ne ánjuhiko, enepone yupihóvoti itúkeovo xúnati koane payásoti ya utíke, ako íxaneye yûho nonékuke Itukó'oviti koyuhoâti motókeyea ipíhoponeokonohiko ne xâne ihákone nekôyohiko. ¹² Itea enepohikone xâne ngixínopike vaheréxoti kixoku itúkeovo, koati kuteâti hó'openohiko íhae hôi ákoti isóneu, hokotíhiko koêkuti iyónoaku âha. Yoko kuteati ápeinoke hó'openo íhokeokono yoko koépekeokono, koánemaka nekôyohiko. Koati ainóvothiko koemóke'eti koekúti ákoti exína isóneu koêku, epó'oxo kuteâti hunókoku ne hó'openohiko namukókono, énomonemakamo koéneye hunókoku nekôyohiko kurikákana ipihóponovokutike. ¹³ Enepone námoepo vo'oku váhere ítuke, harâ'amo, váherexinokonomaka ítuke hunókokuke. Koati úhepetinoahiko itúkea váhere úhepune mûyo, muhíkova ya káxe. Enepo ainóvokoxovopinoe he'uxínovonoe níki, puyakóponovomaka yokóvo ivókinovovi Vúnae, kutí koéhiko íhomúyoti koane isayúnevoti híyeuke koati sasá'iti koekúti enepo kaha'ínepinoe, koeku itúkeovo xâne ákoti saya'íkeapu itúkea váhere âha kixeova. ¹⁴ Enepohikonê'e, ako ita noíxea sêno ákoti akahá'a itúkea váhere âha xokóyoke. Ako momí'iyeku itúkea váhere. Koati ahúkotihiko ya ítea po'ínuhiko xâne ákoti koati tiú'iko ikéneke Vúnae. Aínovomaka xâne ipupákinoti isóneu kahá'ayea enó'iyea apeínoati. Koati motokeâti yonópea

ipihóponovokutike. ¹⁵ Aínovomaka itavókeati ne kaná'uti xêne, hokópoti kixoku itúkeovo Mbalâum, xé'a Mbêo mekúke, enepone usó koyêti itúkea váhere motovâti namúkea tiúketi. ¹⁶ Itea sayá'ikokono nê'e yanekôyoke vo'oku váhere ituke. Poréxoá Itukó'oviti ne péyo njuméntu koyúhoyea kuteâti koeku úti, uti xâne. Énomone saya'íkoa, puinoâti itúkea âha, enepone kutí koeti kixoku itúkeovo xâne ákoti isóneu.

¹⁷ Enepohikone xâne ngíxone xepákuke, kutí koe uke úne itikóvotine. Kutí koémaka kapási kayápae xúnati ihunóvoti. Koati kousókinoatine Itukó'oviti yonópokuhikomo xapa êno hahákuti ipihóponovokutike. ¹⁸ Kutí koéhiko koati ahúkoti ya koyúhoyeake, itea ako itópoinoke xâne neko yúho. Itóhiko po'ínuhiko xâne hokópea kixoku itúkeovo vo'oku poréxeahiko sikovó kó'iyea itúkea váhere úhepune mûyo yoko koêkuti váhere ahápinovo. Yoko énepohikone xâne ítone, ainóvoti mani ínati ipuhíhikopea xapákuke xâne ovóheixoti pahunévotike. ¹⁹ Itínokonoke nekôyohiko, vo'oku koyúhoinokono ákoyea itopó'oviti, uti xâne, vitúkea koêkuti vâha vitúkea. Yoko inípono neko kixotíneye yúho, ainovo xâne kutí koeti akaúti opékuke xunáko ne váhere kixovókuti. Vo'oku koêkuti koekúti ito'óviti, uti xâne, uti kutí koeti akaúti opékuke xunáko nê'e. ²⁰ Énomone ngó'ino: Enepone xâne éxoti Jesus Kristu, enepone Vúnae yoko Koitóvoviti, koane iteóvati ne xunako váhere kixovókuti yara kúveu mêum vo'ókuke, enepo kayukápapu yane váhere kixovókuti, koati yupihóvotinemokoêku hunókokuke ya inúxotike. ²¹ Vo'oku unatíne ákoyeani éxa koêku ne kaná'uti xêne ihíkaxoviti ponea uti vítuke, yaneko turíxea hókea ina kayukópovo ikéneke, itavókopeati ne sasá'iti ihíkavoti páhoenovi Itukó'oviti, íhikaxokonoke. ²² Enepone xâne koetíneye kixoku itúkeovo, koati kousókoati xokóyoke ne kaná'uti kixonéti koêti: “Káyukopinovomaka tamúku níkópea ne oévo” koáne “káyukopovomaka ne ahiúti kúre komótekexopeovo xapa yomômo” koêti.

3

Koêkumo yuho xanéhiko tumúneke káyukopovo Vúnae Jesus

¹ Itínoe ákoti omotóva ongóvo, pí'apene yúndoenopinoe râ'a. Ya uhá koêti ra pi'âti yúndoenopi, ombósiko ngixoku ixómoyea ngóyukoa ne sasá'iti iséneu koeku nzuvó'oxeopinoe puyákoponeova yokóvo ra koekútihiko, ² motovâti ákoyea inátapa yokóvo yúho neko koati sasá'itihiko porófeta koyúhotti emo'u Itukó'oviti mekúke, koánemaka ne páhoenovi vitúkea ne Vúnae yoko Koitóvoviti. Énomone ne ihíkavoti íhikaxone ápostuluhiko, enepohikone páhoe Jesus xepákuke. ³ Inúxotike, tumúneke símeovomo hunókoku ra mêum, konókoti yéxi

ápeyeamo xâne émoketihiko, yuixóvoti itúkea váhere úhepune mûyo. ⁴ Haramo koe yûho koémoke'eyea aúkopovope Jesus: “Koyúhopeno káyukopeovomo. Ná'ikopo? Vo'oku ukeátine inâ ivohíkovo neko voxúnoekene, kóyeakone kóyeku ne uhá koeti koekúti kuteâti koêku inâ apê” koetíhikomo. ⁵ Kó'inokeneye ne yuhómo, akó'oti akahá'a puyákoponeova okóvo rá'a: Koati mékutine ápe ne vanúke koánemaka ra poké'e. Itea inúxotike, ipúhikea úneke ra poké'e koane yane ítixopeovoku ne úne, ápene ne movó'iti poké'e inâ pahukôa Itukó'oviti ápeyea. ⁶ Ákomaka puyákananapa okóvo nekôyohiko uké'exeokono ra kúveu mêm yaneko mekúke koiníko êno úne. ⁷ Kene enepora vanúke koáne ra poké'e apêti kó'oyene, koati hoenáxokonoti oró'okeekonomo ya yúku kuteâtimaka páhoe Itukó'oviti kó'iyeanemoye. Koati kuxokónoti símeovo kaxena éxokeakumo Itukó'oviti yonópokumo ne xanéhiko váhere kixoku itúkeovo, pahukákanahiko yonópea ipihóponovokutike. ⁸ Itínoe mbo'ínu ákoti omotóva ongóvo, ako yusíka inótoyeova yokóvo rá'a: Ya xoko Vúnae Itukó'oviti, kutí koe póhuti mili xoénae ne póhuti káxe. Kene póhuti mili xoénae kutí kôe póhuti káxe xoko Vúnae.

⁹ Haina koukóponoati Vúnae ne kaxena káyukopovope, enepone koati yuhôti yuhó'inovi yanekôyoke. Haina ko'okôriti itúkea neko yûho, kuteâti isóneunoa po'ínuhiko xâne, itea koati yupihóvoti ákoyea ímaxapa kúxoixepinoe, puvâti ápeyea xâne pihópotimo ipihóponovokutike, kaha'aânotimaka uhá koeti xâne ikótivexea isóneuke ne pahúnevo koane sasá'ipea nonékuke. ¹⁰ Enepone kaxena aúkopovope Vúnae, kutí koetímo símo ne ómevoti. Yaneko káxe, uke'épotinemo ne vanúke xaneâti koati êno hónoti emo'u ipuhókoti. Yoko oro'ókovotimo uhá koeti ovâti ne vanúke. Kúteanemakamo kixoku uké'exeokono ra poké'e yoko uhá koeti ovâti. ¹¹ Koeku kó'iyeanemoye uké'exeokono uhá koêti ra koekútihiko, yusikóneikopo sasá'iyea kixeku itíkivo koane itíkivo teyoti Itukó'oviti ya uhá koeti koekúti, ¹² koêkuikomaka kíxoixopi símeovo ne kaxena Itukó'oviti, yehákoatimaka símeovo koeku yíxivo itiki ahá'inopi. Yoko simapúne neko káxe, uke'éxopatimo yúku heú koeti ovâti ne híyeu vanúke yoko poké'e, koane iturékexotimo uhá koeti vo'oku otúkomo ne yúku. ¹³ Kene úti, uti kutípoti Vúnae, hara kúxo úti ápepeamo inámati vanúke yoko poké'e ovópokuhiko ne ponóvoti kixoku itúkeovo, kuteâtimaka koeku yuho Vúnae, enepone koati yuhôti ákoti aukápapu ikéne.

Nókone kó'iyea úti koeku kúxoixopea úti ne káyukopovope Vúnae

¹⁴ Énomone ngxínopi, itínoe ákoti omotóva ongóvo, kéxuna'ixapu koeku kíxoixi ápeyeakumo ne koekútihiko, maka enepo aukápapu Vúnae, inú'ikapapinenoe ya ákoyea pepákexapu

iséneu ikéneke, ákotimaka ovópiku pehúnevo, koane ákotimaka xâne motovâti koyúhoyea ápeyea váhere ítike. ¹⁵ Yoko konókoti yéxi ákoinoke ímaxapa Vúnae kúxoixea xâne kutípea, itúkeovo poréxoti xanéhiko oxéne íteova ne pahúnevo, kuteâtimaka koêku ne yútoenopi Poûlu, po'ínu úti xoko Vúnae ákoti omotóva vokóvo. Yoko ainóvoti exóneti póneake Itukó'oviti veínoa kíxeaneye yútoe. ¹⁶ Énomone koyúho ya uhá koeti koyuhópeti, yútoe, kuteâti ra yunzó'inopinoe kó'oyene. Ápe koekúti kali tiú'iti éxeokono kixó'ekone ya xapákuke neko yútoe. Enepohikone koekútihiko, kópoe'akoa xâne ákoti exêa koêku, ákotimaka tiú'iko ikéneke Vúnae, kuteâtimaka kíxoaku kópoe'akea ne po'ínuhiko ihíkavoti emó'uke Itukó'oviti. Yoko yonópotihikomo ipihóponovokutike vo'ókuke.

¹⁷ Kene itínoe ákoti omotóva ongóvo, koeku yéxinoe ra koekútihiko, konókoti kéhiyanayivo, maka hákone ketávokokono vo'ókuke ne pahukóvoti isoneûti hókone ne xanéhiko ákoti panâpu kixoku itúkeovo. Hákonemaka ukê'e ne títiu kéyeyi ikéneke Vúnae ákoti kirikâ héki. ¹⁸ Itea yapási'ixanoe keúkophonivo yane hána'iti seánakovi Vúnae yoko Koitóvoviti, enepone Jesus Kristu, koane yapási'ixamaka keúkophonivo yéxi nê'e. Itúkapu énomone itukóvo hána'iti ihayú'iuti yara koeku kó'oyene, koánemakamo ya uhá koeti káxehiko keno'ókoti ákotinemo hunóko.

Koékuikone.

1 XUÂUM

Inúxoti karta yútoe Xuâum, páhoe xapa kutípoti Jesus

Enepora koyuhópeti, koánemaka ne pi'âti oko'íkenexoati, víhaxoa “karta yútoe Xuâum”. Ako ipúhika iha Xuâum koatíke yútoe, itea ukeâtinekene “karta yútoe Xuâum” éxeokono. Ápe póhuti Evangelho, enepone inámati ihíkavoti koyúhoti koeku Jesus, yútoemaka Xuâum, koánemaka ne Apokalípisi.

Hara koati âha ne Xuâum koyúhoinovi yara kártana, kónokea ákoyea omótovokoko vokóvo vo'oku ákoyea omótovovi okóvo Itukó'oviti, koane kónokea vóvoheixea ya uhapú'itike ákotine váhere kixoku vitúkeovo.

Yaneko káxehiko yutoxôa Xuâum ra koyuhópeti, ápe xâne ihíkaxoti itúkeovo ainóvoti kixovókuti ákoti asasá'i nonékuke Itukó'oviti, ne uhá koeti koêkuti apêti yara kúveu mêum, koêkuti noíxone xâne koane sípoe. Ya isóneunoakehiko, koeku itúkeovo sasá'iti ne Jesus, ako oxéne ápeyea múyo kuteâti muyo úti, uti xâne yara poké'e, ínapo hako sasá'iko ne Jesus. Énomone íhikaxinohiko neko xâne ápeyea xunáko ne Jesus pohu kuti kó'iyea muyo úti ne múyo, ákoti itukapu koati muyôti kuteâti muyo úti, uti xâne pahukóvoti. Kóhiyana Xuâum neko hokoti Jesus, puinoâti hiko kutípea neko ihíkavoti, vo'oku ákoyea itúkapu ukeâti xoko Itukó'oviti, itea itúkeovo ukeâti xoko Okópoti Kristu.

Ápemaka xâne ihíkaxoti ákoyea oxéne sasá'iyea kixoku itúkeovo ne xâne nonékuke Itukó'oviti koeku ápeyeako yara kúveu mêum, vo'oku yusíkoti sasá'ipeane omíxone, itea kóyeane itúkeovo koêkune xâne hókea váhere úhepune múyo koeku ápeyeako yara kúveu mêum. Yane kuteâti isóneunoahiko, ako apásika kóyuseyea kixoku itúkeovo ne xâne. Enepohikone xâne koetíneye isóneu, sikovó koéne ya pahunénotike, po'okoâti itúkeovo pohúneti omíxone xâne itovómo. Kene koxé'u, pó'okoa ákoyea oxéne sasá'iyea kixoku itúkeovo. “Koati kixovókuti íhaene yâye yara kúveu mêum ákoti asasá'i. Ako oxéne ípokeovo” koeti isóneunoa. Itea éxokovi Xuâum itúkeovo koati pahukóvoti nonékuke Itukó'oviti ne xâne ákoti asasá'i kixoku itúkeovo. Ako oxéne sasá'iyea isóneu yoko omíxone ne xâne koeku váherexea kixoku itúkeovo. Ú'uhapu'i kixínovea yútoe Xuâum kónokea sasá'iyea kixoku vitúkeovo koeku hókea uti Jesus.

Koeku Jesus, enepone Kouhápu'ikinoviti koeku Itukó'oviti, Há'a

¹ Hara yundóxinopinoe koêku ne kóyekutine ápeyea ukeâtinekene tumúneke ápeyea ra mêum, enepone ominó'oviti

inámapoti apéyeati ákotinemo hunókoku, enepone Évekoaku Itukó'oviti kouhaphu'ikinovovi. Eneponê'e, koati kámone úti koyúhoyea, úndi yoko nza'ínehiko, koane noíxone úti ya vukékuke. Koatímaka komómone úti yoko sipó'oe vo'u úti nê'e. ² Kouátata'ixovone nê'e, eneponeko ominó'ovitimaka inámapoti apéyeati ákotinemo hunókoku. Noínjoane, koane noíxoanemaka nza'ínehiko, epó'oxo koyúhoane úti koêku ne noíxone úti xokóyoke, koane vetó'okopitinoe koêku neko ominó'oviti inámapoti apéyeati ákotinemo hunókoku, enepone ovóheixoti novo xoko Itukó'oviti, Há'a, enepone koutáta'ixinovovitimaka. ³ Enepono noíxonene úti yoko kámonene úti, énomone koyúhoinopinone úti, motovâti poéhayeane visóneu ikéneke Itukó'oviti ákoti vihaxákeakaka. Yoko enepone kó'iyeaneye visóneu, hane úkea xoko poéhayeane visóneu xoko Itukó'oviti, Ha'a úti, yoko xoko Jesus Kristu, Xe'éxa. ⁴ Yutóxinoake úti ra koekúti kaha'âti úti yupihovó kó'iyea elókeko vokóvo.

Enepono sasá'iko Itukó'oviti, koati kuteâti koeku uhapú'iti

⁵ Enepono ihíkavvoti kámone úti xoko Kristu, enepone koyúhoinopikemaka úti, énomone ne itúkeovo ainóvoti sasá'iti ne Itukó'oviti kuteâti koeku uhapú'iti. Ako hahákuti xokóyoke. ⁶ Enepono vokoyúho poéhapeane visóneu xoko Itukó'oviti ákoti vihaxákea, itea vovóheixoti hahákutike, koati semekékexoti úti, epó'oxo ako vitúka ne kaná'uti kixovókuti íhae xoko Itukó'oviti. ⁷ Itea itukapu vovóheixoti uhapú'itike kuteâti koeku Itukó'oviti, koati póhutipone visóneu ikéneke Itukó'oviti ákotine vihaxákeakaka, epó'oxo kasása'ikopane itina Jesus, Xe'exa Itukó'oviti, ne uhá koeti pahúnevo úti.

⁸ Enepono vokoyúho ákoyea pahúnevo úti, koati vaupú'ikopovoti. Áko'omaka xoko úti ne kaná'uti kixovókuti íhae xoko Itukó'oviti. ⁹ Itea enepo vokoyúhopinoa Itukó'oviti ne pahúnevo úti, koati motovâti kúveovokono nê'e pónea ítuke, koane kousokeamo yúho kotúyopinoveamo, koane kasása'ikopinoveamo ya uhá koeti koekúti ákoti aunáti xoko úti. ¹⁰ Enepono vokoyúhoa ákoyea pahúnevo úti, koati koyuhoâti úti itúkeovo semékenovo'iti ne Itukó'oviti, epó'oxo áko'o xoko úti ne vitúkea emó'u.

2

¹ Itínoe kutí ngíxone nje'éxaxapa ikéneke Kristu, yundóxinopeakenoe ra koekútihiko maka hákone puhukóvo. Itea enepo áva xâne pahukóvoti, anéko epemínoviti xoko Ha'a úti íhae vanúke. Énomone ne Jesus Kristu, enepone ponóvoti kixoku itúkeovo. ² Énomone kasasá'ikopovi ya pahúnevo úti. Yoko haina póhutine pahúnevo úti, itea anékomaka xunáko kasása'ikopea pahúnevo uhá koeti xâne yara kúveu méum.

³ Hane véxea vitúkeovoxo xâne éxoti Itukó'oviti, enepo vitukâ ne páhoenovi. ⁴ Enepone xâne koyúhoti éxea Itukó'oviti itea ákoti itukâ ne páhoenovi, koati semékenovo'iti nê'e, epó'oxo áko'o ya xokóyoke ne kaná'uti kixovókuti ukeâti xoko Itukó'oviti. ⁵ Itea enepone xâne itukoâti ne páhoenovi Itukó'oviti, koati heu-heú koeti kousokeovo ya xokóyoke ne ákoyea omótovovi okóvo Itukó'oviti. Hara véxea vitúkeovoxo xe'éxapone Itukó'oviti: ⁶ Enepone xâne koyúhoti óvoheixa inámapotike apéyeati ukeâti xoko Kristu, konókoti pónea kixoku itúkeovo kuteâti koeku Kristu.

Pahúkovi Itukó'oviti ákoyea omótovo vokovo po'ínuhiko xâne

⁷ Itínoe ákoti omotóva ongóvo, haina inámati koekúti ra páhoenovi Itukó'oviti vitúkea yara yúndoenopinoe. Énomone ne kúxoti páhoenovi Itukó'oviti, kémone ukeâti inâ kitipónoe Kristu. Enepone kúxoti páhoenoa Itukó'oviti ne xâne itúkea, énomonemaka ne kémone yanekôyoke. ⁸ Itea kóyeane itúkeovo inámati yara yúndoenopi, kuteâti koeku iyúseyea xoko ítukeinovi Kristu, koánemaka ya itíkovo, vo'oku tumúne yóno uké'eyea ne hahákuti koeku uhápu'iyea ne koati kaná'uti uhapú'iti.

⁹ Enepone xâne koyúhoti vékea uhapú'itike, itea puvoti po'i xâne, koati hahákutike ovó'iko tukú koeti kó'oyene. ¹⁰ Itea enepone xâne ákoti omotóvo okovo po'ínuhiko, koati uhapú'itike óvoheixo, epó'oxo ako ápahuina koekúti ya xokóyoke ikorókoti po'i xâne. ¹¹ Kene ne puvoti po'ínu, hahákutike óvoheixo. Koati énomone ixomo véko. Ákomaka exa yónoku vo'oku kutí kôe komítiti koeku vékea hahákutike.

¹² Itínoe kutí ngíxone nje'éxaxapa, yundóxinopinoe vo'oku sasá'ipeane pehúnevo vo'oku ítuke Kristu. ¹³ Itínoe úsotine hóyeno, yundóxinopi vo'oku yéxi neko kóyekutine ápeyea ukeátine tumúneke ápeyea ra mêum. Itínoe inámatiko xâne, yundóxinopi vo'oku koati iteâti seyá'ikopivoa ne Ndeâpu.

¹⁴ Itínoe kutí ngíxone nje'éxaxapa, yundóxinopinoe vo'oku yéxi Ha'a úti íhae vanúke. Keánenoe, itínoe úsotine hóyeno, yundóxinopinoemaka vo'oku yéxi ne kóyekutine ápeyea ukeáti tumúneke ápeyea ra mêum. Kene itínoe inámatiko xâne, yundóxinopinoe vo'oku xúnati ne iséneu ikéneke Kristu, koane koati óvoheixokune iséneuke ne emo'u Itukó'oviti, epó'oxo íteanoe seyá'ikopivoa ne Ndeâpu.

¹⁵ Hako itikovo xâne ákoti omotóva okóvo ra kúveu mêum, koánemaka ne kixovókutiya. Vo'oku enepone xâne ákoti omotóva okóvo ra kúveu mêum, áko'o xokóyoke ne ákoyea omótovovi okóvo Itukó'oviti, Ha'a úti. ¹⁶ Vo'oku uhá koeti koekúti yara kúveu mêum, kuteâti koeku váhere úhepune muyo xâne, koane iyoevo úke, koane kahá'ayea koekúti kutí'inoke kapayásokovoti, haina ukeâti xoko Ha'a úti íhae vanúke, itea koati

íhaene yâye yara kúveu mêum. ¹⁷ Yoko enepora kúveu mêum, koánemaka ne uhá koeti kuteâti váhere íyoevo xanéhikoya, uké'etimo. Itea enepone xâne itúkoti ahá'inoa Itukó'oviti, ákomo hunókoku ovópea xoko Itukó'oviti.

Okópoti Kristu

¹⁸ Itínoe kutí ngíxone nje'éxaxapa, ye'ékone hunókoku ne uhá koeti koekúti. Kémoanenoe símeamo ne iháxoneti Okópoti Kristu. Yoko anéyene kurí'uxeovo ne xâne okópoti Kristu. Énomone véxinoa yé'exeoovone hunókoku ne uhá koeti koekúti. ¹⁹ Yoko enepohikone xâne okópoti Kristu, aínovo ipuhíkopeati xapákuke úti, uti hokoti Kristu, itea haináhiko koati kaná'uti po'ínu úti xoko Kristu nê'e. Eneponi itukápaxo, mani anéyetiko xapákuke úti. Itea ipúhikopinokehiko, motovâti iyúseyea ákoyea ápahuina po'ínu úti xoko Kristu xapákukehiko.

²⁰ Kene itínoe, koati ike'íparaxokonoatine ne Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti. Énomone uhá ké'ino yéxi ne kaná'uti kixovókuti íhae xoko Itukó'oviti. ²¹ Haina yundoxínopitinoe vo'oku ákoyea yéxa ne kaná'uti kixovókuti íhae xoko Itukó'oviti, itea vo'oku yéxi, koane vo'oku yéxi ákoyea ápahuina semekénovo'iti ukeâti ne kaná'utike kixovókuti.

²² Énjakapea itukóvotiye ne semékenovo'iti? Énomone ne koyuhoâti ákoyea itúkapu Jesus ne Mésiya, páhoe Itukó'oviti koíteovo xâne. Énomonemaka ne okópoti Kristu, enepone koyuhoâti ákoyea itúkapu kaná'uti ne Itukó'oviti koánemaka Xe'éxa. ²³ Uhá koeti koyuhoâti ákoyea itúkapu Xe'exa Itukó'oviti ne Jesus, áko'omaka ne Itukó'oviti ya xokóyoke. Itea enepone koyuhoâti itúkeovo Xe'exa Itukó'oviti ne Jesus, anêkomaka Itukó'oviti, Ha'a úti, xokóyoke.

²⁴ Konókoti óvoheixea iséneuke ne ihíkavoti kémone, ukeâti inâ kitipôa. Enepo aváheixa iséneuke nê'e, yovóheixotimo inámapotike apéyeati ukeâti xoko Xe'exa Itukó'oviti yoko xoko Ha'a úti íhae vanúke. ²⁵ Yoko enepone koati yuhôti koyúhoinovike Kristu ákoti aukápapu ikéne, harâ'a, vópeamo xoko Itukó'oviti ákotinemo hunókoku.

²⁶ Enepora yúndoenopinoe, koati koyuhoâti koêku ne xâne kahá'ati kátavokeopinoe. ²⁷ Itea anéye keúhupu'ikikono ukeâti ne Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti, páhoenopinoe Kristu, ákoinoke okónokovo po'i ihíkaxopiti. Enepone keúhupu'ikikono vo'oku íhikexikonoke koeku uhá koêti ra koekútihiko, koati kaná'uti koane haina semekénovo'iti. Énomoneikopo yakútipo, kuteâtímaka koêku íhikexikonoke.

²⁸ Kó'oyene itínoe kutí ngíxone nje'éxaxapa, konókoti itúkeovo inámapotike apéyeati ukeâti xoko Kristu yóvoheixonoe, maka hákonemo pikone úti yaneko káxe aukápapu, koane hákonemakamo teyínoké úti, enepone mani kutí'inoké

he'oneôvati ûti. ²⁹ Koeku yéxi itúkeovo koati ponóvoti kixoku itúkeovo ne Kristu, konokoâtimo yéxi itúkeovo ikó'inamaepomaka Kristu ne uhá koeti xâne ponóvoti kixoku itúkeovo

3

Koêku ne Itukó'oviti koane ikó'inamaepo

¹ Itíkina iséneu koeku hána'iko ne ákoyea omótovovi okóvo Itukó'oviti, Ha'a ûti, víhaxinokonoke xe'éxapone. Yoko koati kaná'uti vitúkeova. Hane ákoino éxa xanéhiko yara kúveu mêum vitúkopeovo xe'éxapone Itukó'oviti, vo'oku ákoyea éxahiko Itukó'oviti. ² Itínoe ákoti omotóva ongóvo, koati kaná'uti vitúkopeovo xe'éxapone Itukó'oviti. Yoko avo iyúsea ne koépokumo ûti seâpa ûti ya xokóyoke, itea enepo aukápapune Kristu, véxo kutipasí koépeamo ûti, vo'oku koati noixópatimo ûti kuteâtimo koeku kixóvoku nê'e. ³ Uhá koeti xâne apêti kúxone xokóyoke noíxopeamo Kristu, koati yuixóvoti pónea kixoku itúkeovo, maka itúkapune sasá'iti kuteâti koeku itúkeovo sasá'iti ne Kristu.

⁴ Itea uhá koeti xâne pahukóvoti, koati vo'oku ákoyea ituka páhoenovi Itukó'oviti pahúkinovo. Yoko enepone pahúkeovo ûti, uti xâne yara poké'e, énomone ne ákoyea vitúka ne páhoenovi Itukó'oviti. ⁵ Yéxoamaka itúkeovo kotuyôpoti pahúnevo ûti simínokene ne Kristu yara kúveu mêum. Yoko ako pahúnevo nê'e. ⁶ Uhá koeti xâne ovóheixoti inámapotike apéyeati ukeâti xoko Kristu, ako ávaheixa pahunévotike. Kene uhá koeti ovóheixoti pahunévotike, ako aûrapu'inoa koeku Kristu, koane ákomaka éxa.

⁷ Itínoe kutí ngíxone nje'éxaxapa, hako sikêvo yaúpu'ikikono. Vo'oku enepone xâne ponóvoti kixoku itúkeovo, koati ponóvoti kuteâtimaka koeku Kristu. ⁸ Itea enepone ovóheixoti pahunévotike, koati ovoxe Ndeâpu nê'e. Vo'oku ukeátinekene tumúneke ápeyea ra mêum, koati pahúkenavoti nê'e. Yoko énomone simíno Xe'exa Itukó'oviti yara kúveu mêum uké'exoponea ítuke ne Ndeâpu.

⁹ Uhá koeti xâne ikó'inamaepone Itukó'oviti, ákone ávaheixa pahunévotike, vo'oku anêko xokóyoke ne inámati itúkeovo poréxoake Itukó'oviti. Ákone omótova óvoheixea pahunévotike, vo'oku koati xe'éxapone Itukó'oviti nê'e. ¹⁰ Hane éxeokono ne xe'éxapone Itukó'oviti koánemaka ne ovóxehiko Ndeâpu: Uhá koeti xâne ákoti oponóvo ítuke, haina xe'éxapone Itukó'oviti. Kúteanemaka koêku xâne puvoti po'ínu, hainámaka xe'éxapone Itukó'oviti.

Konókoti ákoyea omótovokoko vokóvo

¹¹ Enepone ihíkavoti kémone ukeátine inâ kitipónoe Kristu, énomone kónokea ákoyea omótovokoko vokóvo. ¹² Ako yusíka kutí kó'iyea uti Kâim, enepone itúkoti ahá'inoa Ndeâpu yaneko koepékopo âti mekúke. Ná'ikopo koeti koépekinóa? Vo'oku koati ákoti aunáti kixoku itúkeovo ne Kâim. Kene kixoku itúkeovo neko âti, koati ponóvoti.

¹³ Itínoe mbo'ínu xoko Kristu, hako iyipáxova enepo puvâpi xanéhiko yara kúveu mêum ákoti êxa Itukó'oviti. ¹⁴ Véxoa ákoyeanemo vanapa ipihóponovokutike, koane itúkeovo xoko Itukó'oviti vonópomo, vo'oku ákoyea omótovo vokovo po'ínu úti. Itea enepone puvoti po'ínuhiko xâne, koati vekotí'iko xâne yonópoti ipihóponovokutike. ¹⁵ Uhá koeti xâne puvoti po'ínuhiko xâne, koati kuteátine xâne koepékoti. Yoko yéxoaneo áko'oyea ne inámapoti apéyeati ákotinemo hunókoku xoko xâne koepékoti. ¹⁶ Hane véxea ne kaná'uti seanákoti, vo'oku ivókinovovi Kristu yaneko kuri'ó kó'iyeku Itukó'oviti kuruhúke vo'oku úti. Yusikóneikopomaka kuri'ó kó'iyea uti Itukó'oviti, vo'oku po'ínu úti xoko Vúnae, motovâtimaka huvó'oxea úti. ¹⁷ Enepone apêti apeínoati, itea ákoti okoseâna po'ínuhiko xâne enepo noixôa ápeyea nókone, ná'ikopo kíxoaye ápeyea xokóyoke ne kaná'uti ákoyea omótovokoko vokóvo ukeâti xoko Itukó'oviti? ¹⁸ Itínoe kutí ngíxone nje'éxaxapa, enepone ákoyea omótovokoko vokóvo, konókoti vikána'uxea ya xoko kixoku vitúkeovo, kene haina pohú koyuhó kixoâti úti ya vemó'uke.

¹⁹ Énomonemo iyúseyea vitúkeovoxo hokoâti ra kaná'uti kixovókuti íhae xoko Itukó'oviti. Énomonemaka iyúseyea úhepeyeamakamo visóneu nonékuke Itukó'oviti, vexoâti ákoyea vítukaheapu. ²⁰ Itukovo vexópovoti vítukoheyeovo, ínapoxo hako exôa Itukó'oviti vo'oku éxea uhá koeti koekúti nê'e. ²¹ Itínoe ákoti omotóva ongóvo, enepo vexápapu ákoyea vítukaheapu, ako píkone úti nonékuke Itukó'oviti. ²² Koáne enepo apê vépemoake, yumópovi, vo'oku vitúkea páhoenovi yoko koekútihiko ínixone unátiyea. ²³ Yoko hara itukóvo páhoenovi, kutípea uti Jesus Kristu, Xe'éxa, yoko ákoyea omótovokoko vokóvo, kuteâtimaka koeku páhoenovi vitúkea. ²⁴ Enepone xâne itukoâti ne páhoenovi Itukó'oviti vitúkea, koati inámapotike apéyeati ukeâti xoko Itukó'oviti óvoheixo, koane anêkomaka Itukó'oviti ya xokóyoke. Hane véxea ápeyea ne Itukó'oviti xoko úti, vo'oku Sasá'iti Omíxone pónevike.

4

Véxeake ne kaná'uti koyúhoti emo'u Itukó'oviti koáne ne ákoti akaná'u

¹ Itínoe ákoti omotóva ongóvo, hako kitípo uhá koeti xâne koyuhoâti ápeyea kouhupu'ikinoake Itukó'oviti, itea yapásika

yéxi itúkeovo koati ukeâti xoko Itukó'oviti ne yûho, áko'o áko'oyea. Vo'oku êno xâne koyuhóvoti itúkeovo páhoe Itukó'oviti yâtikeneye koyúhoponea xapa xâne kouhupu'ikinoake Itukó'oviti, itea ako akána'u. ² Hanemo yéxi itúkeovoxo ukeâti xoko Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti ne yûho: Uhá koeti ihíkavoti koyúhote íkutipasikoponeovo xâne yara kúveu mêum ne Jesus Kristu, koati ukeâti xoko Itukó'oviti. ³ Kene uhá koeti ihíkavoti ákoti akoéneye, haina ukeâti xoko Itukó'oviti, itea koati ihíkavoti okópoti Kristu nê'e. Yoko kémoanenoe ápeyemo kuteâti nê'e, epó'oxo anéyene kó'oyene yara kúveu mêum.

⁴ Itínoe kutí ngíxone nje'éxaxapa, koati itíponenoe kasása'iupo Itukó'oviti, koane íteanenoe seyá'ikopivoa ne ihíkavoti ómone xâne koyúhote ápeyema kouhupu'ikinoake Itukó'oviti, itea ako akána'u. Vo'oku enepone ovo'ó koépitinoe, xunané'e ya Satánae, enepone pahúkoti xâne yara kúveu mêum ákoti êxa Itukó'oviti. ⁵ Enepohikone xâne ákoti akaná'u, koyúhote itúkeovo páhoe Itukó'oviti, hane úkea íhae xapákuke ne xâne yara kúveu mêum ákoti êxa Itukó'oviti. Énomonemaka koyúhoino kixovókuti yara kúveu mêum. Yoko ivávakea yûho ne xâne ákoti êxa Itukó'oviti. ⁶ Kene koati uti ikó'inamaepone Itukó'oviti. Yoko enepone éxoti Itukó'oviti, ivávako yuho úti. Itea enepone ákoti itukapu ikó'inamaepo Itukó'oviti, ako ivávaka yuho úti. Énomone véxea ítukóvotiye ne hokoâti ne kaná'uti ihíkavoti ukeâti xoko Itukó'oviti, koánemaka ne xâne hokoâti ne ihíkavoti ákoti akaná'u.

Ako omótovo okovo uhá koeti xâne ne Itukó'oviti

⁷ Itínoe ákoti omotóva ongóvo, konókoti ákoyea omótovokoko vokóvo vo'oku koati ukeâti xoko Itukó'oviti ne ákoyea omótovokoko vokóvo. Uhá koeti xâne ákoti omotóvo okovo po'ínuhiko, koati ikó'inamaepone Itukó'oviti, epó'oxo koati kaná'uti éxea Itukó'oviti. ⁸ Enepone puvoti po'ínu, ako exa Itukó'oviti, vo'oku enepone Itukó'oviti, ako omótovo okovo uhá koeti xâne. ⁹ Éxokovi Itukó'oviti ákoyea omótovovi okóvo yaneko pahúkeaku Xe'éxa, ákoti po'ínu, yara kúveu mêum, motovâti ápeinovi inámapoti apéyeati ukeâti ya xokóyoke vo'oku ítukeinovi Xe'éxa. ¹⁰ Enepone koâti kaná'uti seanákoti, haina ne itúkeovo utíne ako omotóvo okovo Itukó'oviti, itea koati Itukó'oviti ako omótovovi okóvo, koane pahúkinovi Xe'éxa poréxopea ésa'i kotúyopea pahúnevo úti.

¹¹ Itínoe ákoti omotóva ongóvo, koeku kó'iyeane ye yupíheovo ákoyea omótovovi okóvo Itukó'oviti, yusikóneikopo ákoyeamaka omótovokoko vokóvo. ¹² Ako noixoâti ne Itukó'oviti, itea enepo hákoti motovókoko vokóvo, koati kaná'uti ápeyema Itukó'oviti xoko úti, epó'oxo koati heu-heú koêti kousokeovo xoko úti ne kaná'uti ákoyea omótovokoko vokóvo ukeâti xoko Itukó'oviti.

¹³ Vo'oku poréxeovea Itukó'oviti ne Sasá'iti Omíxone ovo'ó kó'iyevoti, énomone véxinoa vóvoheixeane inámapotike apéyeati ukeâti xoko Itukó'oviti, koane véxinoakemaka ápeyea Itukó'oviti xoko úti. ¹⁴ Noínjoane ne Xe'exa Itukó'oviti, koánemaka ne nza'ínehiko, noíxoanemaka, epó'oxo koyúhoa úti xapa xâne itúkeovo páhoe Há'a úti yara kúveu mêum koíteovo xanéhiko ya pahúnevo. ¹⁵ Enepone koyúhoti kutípea itúkeovo Xe'exa Itukó'oviti ne Jesus, koati apêti Itukó'oviti xokóyoke, epó'oxo koati inámapotike apéyeati ukeâti xoko Itukó'oviti óvoheixo. ¹⁶ Véxoa, epó'oxo kutípoa úti ákoyea omótovovi okóvo ne Itukó'oviti.

Koati kixóvokune ne Itukó'oviti itúkeovo seánati ákoti omotóvo okovo xâne. Enepone xâne ákoti omotóvo okovo po'ínuhiko xâne, koati inámapotike apéyeati ukeâti xoko Itukó'oviti óvoheixo, koane anêkomaka Itukó'oviti xokóyoke. ¹⁷ Yanê'e, uha-uhá koetimo kousokeovo xoko úti ne kaná'uti ákoyea omótovokoko vokóvo, ákoinokemo píkone úti nonékuke Itukó'oviti yaneko káxe yuhaikapavine vo'oku kixoku vitúkeovo. Vo'oku kuteâti kixoku itúkeovo ne Kristu, énomonemaka koénye kixoku vitúkeovo yara kúveu mêum. ¹⁸ Ako píkone úti koeku ákoyea omótovokoko vokóvo, vo'oku uké'exopo píkea úti ne koâti kaná'uti ákoyea omótovokoko vokóvo. Enepone píkea úti, hane poréxovi pepókexeovo visóneu. Yoko enepone xâne pikôti, áko'o xokóyoke ne koati kaná'uti ákoyea omótovo okovo po'ínuhiko xâne.

¹⁹ Hara ákoino omótovokoko vokóvo, vo'oku itúkeovo Itukó'oviti inuxô ákoyea omótovovi okóvo. ²⁰ Enepone xâne koyúhoti ákoyea omótovo okovo Itukó'oviti itea puvoti po'ínu, koati semékenovo'iti nê'e. Koeku púvea po'ínu motovâti noíxea, na kíxoaye ákoyea omótovo okovo Itukó'oviti mapini ákoti inixâ? ²¹ Yoko koati Itukó'oviti exókovi kónokea ákoyea omótova vokóvo ne po'ínu úti, koeku ákoyea omótovo vokovo Itukó'oviti.

5

Kúveovo uti Itukó'oviti porexó'ovea víteova ne váhere kixovókuti

¹ Uhá koeti kutipoâti itúkeovoxo Mésiya ne Jesus, enepone páhoe Itukó'oviti koíteovo xâne, koati ikó'inamaepone Itukó'oviti nê'e. Yoko uhá koeti xâne ákoti omotóva okóvo ne Ha'a úti íhae vanúke, enepone iko'inamakopoviti, ákonemaka omótovo okovo po'ínuhiko xe'éxapone Itukó'oviti. ² Yoko hara véxea ákoyea omótova vokóvo ne po'ínuhiko xe'éxapone Itukó'oviti, ákoyea omótova vokóvo ne Itukó'oviti koane vitúkea ne páhoenovi. ³ Enepone kaná'uti ákoyea omótova vokóvo ne Itukó'oviti harâ'a, vitúkea ne páhoenovi. Yoko haina koati tiú'iti koekúti xoko úti vitúkea nê'e. ⁴ Vo'oku uhá koeti ikó'inamaepone Itukó'oviti, itoa sayá'ikopeova ne váhere kixovókuti yara kúveu

mêum. Yoko hane porexó'ovi víteova, enepone kúveova úti.
 5 Kutí'ikopo itôa sayá'ikopeova ne váhere kixovókuti yara kúveu
 mêum? Énomone ne xâne kutipoâti itúkeovo Xe'exa Itukó'oviti
 ne Jesus.

Mopó'axo exókoviti itukó'oviti ne Jesus

6 Enepone Jesus Kristu, énomone exókopovo itúkeovo kaná'uti
 páhoe Itukó'oviti yaneko ahíkokono úneke ya iháke Itukó'oviti,
 koánemaka yaneko ovokóvo itína kuruhúke. Haina pohúneti
 ya áhikeovo úneke éxeokono, itea koánemaka ya óvokeovo itína
 kuruhúke. Enepone Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti, énomone
 exókovi kaná'uko nê'e, vo'oku koati kaná'uti ne Sasá'iti
 Omíxone Itukó'oviti. 7 Enepone koyuhó'inoveati koeku
 kaná'uko ne kixovókuti vo'oku Jesus, mopó'axo (ya vanúke:
 Itukó'oviti, Ha'a úti, koánemaka ne Kouhápu'ikinoviti koeku
 Itukó'oviti, Há'a, koánemaka ne Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti.
 Yoko póhutinehiko ra mopo'âti. 8 Koane mopó'amaka yâye yara
 poké'e exókoveati kaná'uko ne kixovókuti): Énomone ne Sasá'iti
 Omíxone Itukó'oviti, yoko áhikeokono Jesus úneke yanekôyoke,
 koánemaka óvokeovo itína ivokínovovi. Yoko enepone mopo'âti,
 koati póhutinemaka kixó'ekone yane éxokovike. 9 Koeku
 kutípea uti yuho xâne koyuhó'inoviti koeku noíxone, ínapoxo
 koati motokeâti kutípeokono yuho Itukó'oviti. Yoko enepora
 yuhó'novi Itukó'oviti, énomone ra éxokovike koêku ne Xe'éxa.
 10 Enepone kutipoâti ne Xe'exa Itukó'oviti, éxoá ya xokóyoke
 kaná'uko ne kixovókuti. Enepone ákoti akutípo yuho Itukó'oviti
 vo'oku Xe'éxa, kutí kíxoá semékenovo'iti ne Itukó'oviti, ínapo
 akutípea yúho koêku ne Xe'éxa. 11 Yoko enepone éxokovike
 Itukó'oviti, harâ'a, poréxeovine inámapoti apéyeati ákotinemo
 hunókoku, yoko itúkeovo xoko Xe'éxa úkea. 12 Enepone kutípoti
 Xe'exa Itukó'oviti, anékone xokóyoke ne inámapoti apéyeati
 ákotinemo hunókoku. Itea enepone ákoti akutípoa ne Xe'exa
 Itukó'oviti, áko'o xokóyoke ne inámapoti apéyeati ákotinemo
 hunókoku.

Koêku ne inámapoti apéyeati ákotinemo hunókoku

13 Yundóxinoake ra koekúti, maka yéxane ápeinopinoe ne
 inámapoti apéyeati ákotinemo hunókoku xoko Itukó'oviti, itínoe
 kutípoti Xe'exa Itukó'oviti. 14 Hara kutí'inoke úhepeti visóneu
 yumópeovimo Itukó'oviti: Itukovo vimoâti ahá'inovike ne
 vépemoake, ákomo ímakerexeapuvi. 15 Yoko koeku véxea ákoyea
 ímakerexeapuvi, koati vexoâti itúkinoveamo ne vépemoake.

16 Enepo áva xâne xepákukenoe noíxoti po'i xâne pahúkeovo,
 ákoti itukapu pahunévoti ákoti omotóva kotúyopeokono,
 enepone iyonópoti xâne ipihóponovokutike, yusikóne itúkinoa
 orásaum, ínamo kasasá'ikapa Itukó'oviti enepo hákoti itukovo

pahunévoti ákoti omotóva kotúyopeokono. Vo'oku ápe pahunévoti koetíneye ákoti omotóva kotúyopeokono. Yoko enepo akoéneye pahúnevo ne xâne, ákomo mbahúkapinoe itíkinoa orásaum. ¹⁷ Uhá koeti kixoku vitúkeovo ákoti panâpu, koati pahunévoti nê'e. Itea haina uhá koeti pahunévoti ákoti omotóva kotúyopeokono, enepone iyonópotimaka xâne ipihóponokutike.

¹⁸ Uhá koeti xâne ikó'inamaepone Itukó'oviti, véxoa ákoyeane ávaheixa pahunévotike. Koáhati koyonoâtihiko Xe'exa Itukó'oviti. Ako íta Ndeâpu koésayu'ixea.

¹⁹ Véxoa vitúkeovo xe'éxapone Itukó'oviti, kene uhá koeti po'ínuhiko xâne, koati xunákoke Ndeâpu óvoheixoiko.

²⁰ Véxoanemaka símeane ne Xe'exa Itukó'oviti yara kúveu mêum. Énomone mihe'ókinovi visóneu véxea ne kaná'uti Itukó'oviti. Koati apêti inámati kixoku vitúkeovo ukeâti ya xokóyoke ne kaná'uti Itukó'oviti, koane ukeâtimaka xoko Jesus Kristu, Xe'éxa. Enepora ngixínopike, énomone ne kaná'uti Itukó'oviti, koane énomonemaka ra inámapoti apéyeati ákotinemo hunókoku.

²¹ Itínoe kuti ngíxone nje'éxaxapa, hako sikêvo kétavokikono hekópi po'ínuhiko koekúti ákoti itukápa ne koati kaná'uti Itukó'oviti.

Hunókokune.

2 XUÂUM

Pí'ape karta yútoe Xuâum

Koyúhoa Xuâum yara yútoeke ítúkeovo xoko “sêno noívokoepone Itukó'oviti yoko xe'éxaxapa” yóno ra koyuhópeti. Êno xâne ihíkaxovati ra emo'u Itukó'oviti inixoâti ítúkeovo imokóvokuti yoko ho'uxínovoti ítuke Itukó'oviti imokóvokutike kixó'eko ne “sêno noívokoepone Itukó'oviti yoko xe'éxaxapa” koêti. Pohúmea kíxoakune Xuâum íhaxea ya yútoeke ne imokóvokuti yoko ho'uxóvotiya. Itea ápemaka po'ínuhiko ihíkaxovati ne Bîbilea inixoâti ítúkeovo koati sêno éxone, yoko xe'éxaxapa ne sêno kíxo.

Enékoa Xuâum ne xanéhiko, yónoku ra koyúhope, kónokea ákoyea omótovokoko okóvo yoko ákoyea akámokenoa ne ihíkavoti ákoti akaná'u, itahíneheotine yara uhá koeti kúveu mêum.

¹ Yundóxinopi, undi Xuâum, undi inuxínoti ítuke Itukó'oviti ya imokóvokutike. Mbahúkinopea ra koyuhópeti, iti sêno noívokoepone Itukó'oviti, keánemaka itínoe xe'éxaxapa ákoti omotóva ongóvo vo'ókuke ne kaná'uti kixovókuti véxone íhae xoko Itukó'oviti. Yoko haina póhutine ûndi ako omotóvopinoe okóvo, itea koánemaka uhá koeti po'ínu úti exoâtime ra kaná'uti kixovókuti íhae xoko Itukó'oviti. ² Kó'inokeneye, vo'ókuke ne kaná'uti kixovókuti ákotinemo hunókoku xoko úti.

³ Koati vóvoheixokunemo yane uhá koeti únati ítukeinovi Itukó'oviti, Ha'a úti, yoko Jesus Kristu, Xe'éxa, koánemaka yane hána'iti seánakovi yoko úhepetike isoneûti ukeâti ya xokóyoke, kutí'inoke vovóheixoatimo yane kaná'uti kixovókuti hókone úti koêkumaka ákoyea omótovokoko vokóvo.

Koati ahá'inovi Itukó'oviti ne ákoyea omótovokoko vokóvo

⁴ Êno hána'iti elókeyea ongóvo vo'oku ápeyeya xi'íxaxapa ndokópone koati yuixóvati hókea ra kaná'uti kixovókuti hó'e úti, kuteâti páhoenovi vitúkea ne Itukó'oviti, Ha'a úti. ⁵ Kó'oyene, ngoyuhó'inopiti kónokea ákoyea omótovokoko vokóvo. Yoko haina inámati páhoenovi Itukó'oviti vitúkea ra mbáhoenopi, vo'oku énomone neko inúxoti páhoenovi Itukó'oviti vitúkea ukeátinekene inâ kutipôa úti. ⁶ Yoko enepone kaná'uti ákoyea omótovokoko vokóvo, énomone ne vitúkea páhoenovi Itukó'oviti. Yoko enepone páhoenovi vitúkea, enepone kémone ukeátinekene inâ hekôpo Kristu, énomone ne pahukó'oviti ákoyea omótovokoko vokóvo.

Koêku ne kopoé'akoti íhikaxea emo'u Itukó'oviti

⁷ Kó'inokeneye yúndoenopi, vo'oku yupíheovone itóhineheyeya xapa xâne kopoé'akexeati isóneu, koyuhó'inoatihiko ákoyea múyo ne Jesus Kristu kuteâti muyo ûti. Énomone koéneye kixoku koyúhoyea ne kopoé'akexoti isóneu po'ínuhiko xâne, enepone okópotimaka Kristu. ⁸ Neíxapunoe, mará'inamo évakapu neko vítone vítúkea xepákukenoé, yane êno kóxuna'ixeovo ûti ítukeke Itukó'oviti. Yokóhiyanavonoe, motovâtimaka usó koépea uhá koeti némoeponoemo xoko Itukó'oviti.

⁹ Uhá koeti xâne ákoti aváheixa yane íhíkavoti íhikaxeovike Kristu, enepohikone anu'úkoati vo'oku kutípea po'ínuhiko koekúti ákoti itukapu íhikaxovike Kristu, ako Itukó'oviti xokóyoke. Itea enepone xâne ovóheixoti ya íhikaxovike Kristu, koati apêti Itukó'oviti yoko Xe'éxa Itukó'oviti xokóyoke. ¹⁰ Enepo áva xâne simópitinoe ominópiti íhíkavoti ákoti itukápa ne íhikaxovike Kristu, hako iteíkoa ókea yóvokuke. Muhíkova “Aínapo yákoe simênu” hako kixêa. ¹¹ Vo'oku koêkuti xâne itaíkoati ókea óvokuke, koati huvo'óxoati yane ítuke ákoti aunáti.

Hunókoku yútoe Xuâum

¹² Mani enó'iko yúndoenopinoe, itea ákone angáha'a pohu yutoxó ngixínopeanoé, vo'oku ngúxea indóponeopimo. Yane naixákaka ûti, ínamo yuhá'ixakaka ûti maka yupíhapuneoxo elókeko vokóvo.

¹³ Yúhoikopinoe ra íhae yâye, enepohikone noívokoemaka Itukó'oviti, pe'ínuhiko xokóyoke.

Hunókokune.

3 XUÂUM

Mopó'ape karta yútoe Xuâum

Enepone xâne yónoku ra koyuhópeti, Ngáyu koéha, hóyeno teyonéti ya imokóvokuti. Iháyu'ikoa Xuâum nê'e, koánemaka po'i hóyeno iháxoneti Ndeméturu. Itea po'i hóyeno koéhati Ndiótterefe, sayá'ikoa Xuâum vo'oku ákoyea aunati kixoku ítúkeovo.

¹ Yundóxinopi, undi Xuâum, undi inuxínoti ítuke Itukó'oviti imokóvokutike. Mbahúkinopea ra koyuhópeti Ngayú, iti ákoti omotóva ongóvo vo'ókuke ne kaná'uti kixovókuti véxone íhae xoko Itukó'oviti. ² Enepone koâti émbeminopike xoko Itukó'oviti, iti ákoti omotóva ongóvo, énomone unátiyeamo píhea ne uhá koeti ítike, koane enó'iyeamo xunako miúyo, kuteâti koêku unátiyeaxo kêku ikéneke Itukó'oviti. ³ Koati hána'iti elókeyea ongóvo simohíko ne po'ínu úti xoko Jesus, koyúhota ítíkivo koâti ikaná'uxoati héki ne hó'e úti, koane koati hekoâti ne kaná'uti kixovókuti íhae xoko Itukó'oviti. ⁴ Ako po'i elókeko ongóvo hána'iti ya eyéngoxea koêku ne kuti ngíxone nje'éxaxapa ikéneke Itukó'oviti, ítúkeovo koati hokoâti ne kaná'uti kixovókuti íhae xoko Itukó'oviti.

Iháyu'ikokono ne Ngáyu

⁵ Iti ákoti omotóva ongóvo, koati únati koekúti ítike. Hane ngíxo vo'oku hivó'oxi po'ínuhiko úti ko'ítúkeinoti Jesus. Muhíkova akò'o itukápu yéxone ne po'ínu úti simópiti ko'ítuketi ítuke Itukó'oviti, kóyeane hivó'oxi. ⁶ Enepohikonê'e, koyúhopa yâyeke imokóvokutike nonékuke uhá koeti xâne, koêku ne ákoyea omótova yokóvo. Koati únatimo ne kixeku ítike hiva'áxamakamo kuteâti motókeyea kíxeokononeye ne ítúkoti ítuke Itukó'oviti. Énomone ákoeneye ítikeinoa, koeku ukóponea koyúhoponea emo'u Itukó'oviti xapa po'ínuhiko xâne po'íkehiko ipuxóvokuti. ⁷ Koati vo'oku ítuke Jesus pihínohiko yâtikeneye. Yoko ako épemahiko xâne ákoti éxa Itukó'oviti huvó'oxea ya nókone, ⁸ kónokinoke huvó'oxea úti, motovâti vitúkeovo ha'ínehiko yane koukóponeahiko ne kaná'uti kixovókuti íhae xoko Itukó'oviti.

Koêku ne pi'âti hóyeno koéhati Ndiótterefe yoko Ndeméturu

⁹ Ápe kali yúndoe, mbáhoeno po'ínu úti imokóvokutike yâko, itea enepone Ndiótterefe áhati kapáyasokeovo, ako ítúkoake neko yúnzo. ¹⁰ Enepo nzimané'e yâko, yunzó'ixoatimo vo'oku ítuke, vo'oku koyúhoyea koekúti ákoti aunati vo'ónguke, ákotimaka akaná'u. Háina póhutine nê'e, itea enepo simohíko ne po'ínu úti xoko Jesus, ako paréxa ókokuya, koane sayá'ikomaka

po'ínuhiko xâne imokóvokutike enepo apê kaha'âti poréxea ókoku, ina kopúhikopamaka Ndióterefe ya imokóvokuti. ¹¹ Iti ákoti omotóva ongóvo, hako kitipásea ne xâne ákoti aunáti ítuke, itea enepone xâne ítúkoti únati, ene héka. Enepone xâne ítúkoti únati, koati ikó'inamaepone Itukó'oviti, kene ne ákoti aunáti ítuke, ako exa Itukó'oviti nê'e.

¹² Enepone Ndeméturu, ínixoá uhá koeti xâne ítúkeovo koati únati ítuke. Hanemaka kouhápu'ikoa kaná'uyea kó'iyeane, enepone kaná'uti kixovókuti íhae xoko Itukó'oviti ipuhíkoti ya kixoku ítúkeovo. Kúteanemaka noíxone úti xokóyoke koane yuho úti vo'ókuke, ûndi yoko nza'ínehiko yâyeke. Yoko yéxoa ítúkeovo koati kaná'uti ne yuho úti.

Hunókoku yútoe Xuâum

¹³ Mani enó'iko yúndoenopi, itea ákone angáha'a pohu yutoxó ngxínopea. ¹⁴ Ngúxoa ákoyeanemo áxu'ikene, noinjópopitinemo. Naixákaka úti, ínamo yuhá'ixakaka úti. ¹⁵ Itúkapu úhepetike isoneúti ukeâti xoko Itukó'oviti yovóheixo. Yúhoikopi ne uhá koeti vínikone yâye. Koáne uhá koeti vínikone yâko, pohú pohu íxea yíhoikinonoa.

Hunókokune.

YÚTOE NJÛDA

Xapákuke ihíkaxovati ra Bîbilea, ape inixoâti itúkeovo ati Jesus xoko êno ne Njûda, enepone yutoxoâti ra koyuhópeti, kuteâti koêku xoko yútoe Márku 6.3, koyuhoâti ápeyea âti ne Jesus koéhati Njûda. Enepora koyuhópeti, hane pahúkoa Njûda xapa uhá koêti neko inúxotihiko kutípoti Jesus nóvo, motovâti usokó kíxoixeahiko yumópeake ne xâne ihíkaxoti ihíkavoti ákoti akaná'u. Enepora kouhupu'iu Njûda yane yútoeke, kalíhanini kutí'iyea yútoe Péturu yane pí'ape koyúhope.

Koati oposíkoati Njûda kóxunakopea ne hokotíhiko Jesus, kaha'aînoati ikó'itukexea uhá koêti ne póneake Itukó'oviti kóxuna'ixeovo ikéneke. Ixíko'okoamaka Njûda neko hokotíhiko Jesus ákoyea akámokenoa ne xâne kopoé'akoti kixoku íhikaxea emo'u Itukó'oviti, vo'oku koati motokeâti ipíhoponeokono ne xâne koetíneye íhikaxea.

¹ Yundóxinopinoo, undi Njûda, ovoxe Jesus Kristu, undi po'inumaka Teâku. Mbahúkinopeano ra koyuhópeti, itínoe iháxiupo Itukó'oviti itúkeovo xe'éxapone, itínoe ovóheixotimaka ya ákoyea omótoovovi okóvo Itukó'oviti, Ha'a úti, itínoemaka kótiu'ikone Jesus Kristu ikéneke. ² Kaúkapainapinoe Itukó'oviti hána'iti seánakovi, yoko úhepeti isoneúti ukeâti xokóyoke, koane ákoyea omótoovokokonoe yokóvo.

Yutóxinoake Njûda ra koyuhópeti

³ Itínoe íningone ákoti omotóva ongóvo, ápe inzóneu yundóxinopeano kixoku víteovo ya pahúnevo úti koeku vitúkeovo ainóvoti kuvóvoti Kristu. Itea koati ininjoâti ngónokea injíko'okeopinoo kékuna'ixivo ketíxi ra kaná'uti hó'e úti, enepone úsotine ihíkavoti ákotinemo ipakápu, kûreinovi Itukó'oviti, uti kasása'iupo. ⁴ Kó'inokeneye inzóneu, vo'oku ápeyea xâne anavókokoxovotine po'inu úti hokoti Kristu, ákoti iyusêa ákoyea itúkapu koati po'inu úti xoko Kristu. Enepohikone xâne ngíxone, mekúne hoénaxokono itúkeovo ipihóponovokutike yonópomo. Koati xâne ákoti aunáti kixoku itúkeovo nê'e, kopoé'akoatimaka ne ihíkavoti koyuhoâti koêku ne hána'iti seánakovi Vúnae Itukó'oviti ya xoko Kristu. Enepone sasá'ipea pahúnevo xâne ya seánakovi Itukó'oviti, kópoe'akoa nekôyohiko, koyuhó'inoti xâne ákoyea yuvâti pahúkeovo vo'oku kasása'ikopeamo Itukó'oviti ne pahúnevo. Yane énomone kutí'inoke sikovó koeti itúkea koêkuti váhere úhepune mûyo. Ákohikomaka kaha'á íxa koyúhoyea itúkeovo Únae ne Jesus Kristu, poéhane itukóvo kaná'uti Vúnae, éxotimaka koeku uhá koeti koekúti.

Kaha'aĩnoviti ákoyea vakútea xâne ákoti kayúseapu mekúke

⁵ Hainánoe ákoti yexâ uhá koêti ra koekúti yunzó'inopinoemo yarâ'a, itea kóyeane ngahá'ainopi puyákoponeova yokóvo koêku ne xanéhiko mekúke. Koítovahiko Vúnae yaneko veyopâ ya poké'exa Ejítu, itea ikénepoke, kóyeane koépekexea neko ákoti akutípoa xapákukehiko. ⁶ Kúteanemaka koêku neko ovoxe Itukó'oviti vanúkeke, enepohikone ánju, ákoti auhépe isóneunoa ne inúxoti kixóvoku itúkinoake Itukó'oviti, enepohikone kurí kixoâti ne inúxoti Ímoaku Itukó'oviti óvea. Pahúkoa Itukó'oviti nekôyohiko iká'akeokono ákotinemo ipúhikopeaku xapa êno koímaiti hahákuti, kuxoâti símeovomo neko êno hána'iti teyonéti káxe, exákapanemo Itukó'oviti yonópeamo ipihóponovokutike. ⁷ Kúteanemaka koêku neko íhae Sódoma yoko íhae Ngómora, enepone kúxoti pitivóko mekúke, koánemaka neko íhae kálíhunoe pitivóko oveâti xêrerekuke. Váherexomaka kixoku itúkeovo kuteâti neko ánjuhiko. Enepohikone xâne, aínovo ákoti kayúsea kixoku itúkeovo, itúkoti úhepune mûyo xoko xâne ákoti itukapu koati múxone, koane ikóyeno xopeovo hóyeno ne po'i hóyeno. Enepone kíxoaku Itukó'oviti ipíhóponea ya yúku, kixínoakeneye itukínoviti íhokoake ne yúku ipihóponovokutike ákotinemo uké'eyeaku, motovâtimaka píkea uti vitúkea váhere koekúti kó'oyene.

⁸ Kúteanemaka koêku ne xâne ngixínopike kó'oyene kopoé'akoati ne ihíkavvoti kutípone úti. Koati aupú'ikopovoti yane ihíkavvoti íhikaxone, enepone pó'okone itúkeovo kouhupu'ikinoake Itukó'oviti. Vo'oku haina pohúneti sikovó koêti yane itúkea váhere úhepune mûyo, itea ákomaka téya ne pahúkotihiko xapákuke, koane váherexinoa yúho ne payásotihikoya, enepohikone mani nókone téyee. ⁹ Itea muhíkova neko koati payásoti ánju inuxínoti po'ínuhiko ovoxe Itukó'oviti vanúkeke, enepone koéhati Míke, ako kapáyasakapu yaneko okôpo Ndeâpu enepo yumopókokohiko vo'oku muyo Muíse inâ ivokóvo. Ákomaka váherexina yúho itea: "Itukó'oviti saya'íkapimo" pohnu kíxo. ¹⁰ Kene enepohikone xâne kopoé'akoati ne ihíkavvoti kutípone úti, koémoke'e uhá koeti koekúti ákoti itapána isóneu éxea koêku. Kene ne po'ínuhiko koekúti éxone, enepone kixoku itúkeovo uhá koeti xâne ákoti ihíkaxoati, yane koekútihiko koati kutí kixóvoti itúkeovo hó'openohiko ákoti isóneu, koane koésayu'ixopeovo vo'ókuke.

¹¹ Kotívetimo koêku nekôyohiko, vo'oku koati pahukóvoti isóneu kuteâti Kâim mekúke. Epó'oxo vo'oku íyokeovohiko tiúketi, koati ikorókovotimaka pahunévotike, enepone kuteâti pahúnevo Mbaláum mekúke. Koane kuteâti evo Kôre kapáyasokinovo ovoxe Itukó'oviti, koane okópeahiko

mekúke, yoko ipíhoponeokono vo'ókuke, kúteanemaka koêku ra hóyenhiko kó'oyene okópea ne kaná'uti ihíkavoti, koane ipíhoponeokonono vo'ókuke. ¹² Enephikone hóyeno, aínovokoxovopinoe he'uxínovo níki, puyakóponovo yokóvo ivókinovovi Vúnae. Ya xepákuke, hane koéneyehiko kuteâti koeku mopôî ákoti iyusêa huveóke, kohinókoti ivú'eti enepo hupu'íkoa. Ako kalíhuina píkeahiko sayá'ikeokono kaha'ínepinoe níki. Poéhane unako koêku yuíxovo. Hanemaka koéneyehiko kapási kayápae ihunóvoti, kuxokónotinini ómea úko. Kutí koéhikomaka xuve tikóti ákoti há'i ya kaxénake mani itóvope há'i, ipo'êrekotinemaka, enepone koati ákotinemo kuxakána há'i pôreu. ¹³ Kutí koéhikomaka êno xúnati ovóxokeovo úne ya mar ákoti kayunúkapu. Kene ne váhere kixoku itúkeovo, kutí koe êno puváhine pípiti koyêti xánena ovóxonevo úne. Koeku kópoe'akeahiko ihikaxea hanemaka koéneye, hékere pihohii koêti, ákotine áka xoko koati mani ókoku. Énomone kóusokinoa Itukó'oviti ne iyónopokonoku xapa êno koímaiti hahákuti ipihóponovokutike. Yoko ákonemo ipúhikopeakuya.

¹⁴ Eneponeko Enóki, enepone sínguxope ámoripono Ádaum, koati ênoti xoénae tumúneke ápepe ra koekútihiko, koyúhoane kixókonokumo neko xanéhiko ngíxone. Hara koe yúho vo'ókukehiko: “Keno'ókotimo Vúnae Itukó'oviti xané kixoti êno opoíkovoti ánjuna, enepohikone sasá'iti ovóxe íhae vanúke. ¹⁵ Simínoti yúhoikoponea uhá koeti xâne koane éxokopea yonópokumo. Exókopatimo motókeyea ipíhoponeokono ne xâne vaheréxoti kixoku itúkeovo vo'oku uhá koeti váhere ítuke, yoko uhá koeti váhere yúho veínoake kapáyasokinovo Itukó'oviti” kôe neko Enóki mekúke. ¹⁶ Koati ainóvoti kapáhakenavotihiko, koane ákomaka aúhepe isóneu. Aínovo sikovó koêti ya itúkea váhere úhepune mûyo. Ako âka koyúhoyea koeku ítone itúkea, kapayásokopovoti. Koati éxotimaka kixoku yúho iyúni'ikea po'ínuhiko xâne vo'oku kahá'ayea ítea ne âha xokóyoke.

Enékeake Njûda ne kutípotihiko Jesus

¹⁷ Kene itínoe ákoti omotóva ongóvo, puyákapanapa yokóvo yúho neko inúxotihiko noívokoe Vúnae Jesus Kristu, enepone ihikauhiko, páhoe koyúhoyea emó'u xapa xâne yanekóyoke. ¹⁸ Hara koe yúho: “Yaneko káxehiko ye'éxapune hunókoku ra mêum, apêtimo koemóke'eati ne sasá'iti kixovókuti, itúkotimaka uhá koeti váhere âha itúke” kôe. ¹⁹ Énomone ne xâne haxakéxoti po'ínuhiko úti ya ikéneke Vúnae. Poéhane isoneú kíxone hóko, vo'oku áko'o ne Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti xokóyoke. ²⁰ Kene itínoe ákoti omotóva ongóvo, keúkapanapu yara hó'e úti, enepone yupihóvoti sasá'iko. Itíkamaka orásum ya xunákoke Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti. ²¹ Koane yíxapumaka itúkeovo ákoyeake omótovovi okóvo Itukó'oviti ne yóvoheixonoe,

koêkumaka kixoixi kousokeovomo ne hána'iti seánakovi Vúnae Jesus Kristu, enepone porexó'ovitimo vitóponea apéyeati ákotinemo hunókoku xokóyoke.

²²Yokóseana ne xâne ákoti koati xunako isóneu ikéneke Vúnae. ²³Hivá'axa íteova ne váhere koekúti. Kutí íxea viyopâti xoko oró'okovoku yúkuke. Kene ne po'ínuhiko xâne, yokóseanamaka, itea yokóhiyanavao ne váhere kixoku itúkeovo, kutí kixeâti kopití'iti ipovóti kêtirinayi sipéki nê'e, pivoâti pehúkivomaka.

²⁴Koati apêti xunako Itukó'oviti poréxeopinoe ákoyea íkerakapu pahunévotike, koane íseopeopinoemo ya hána'iti elókeko yokóvo, sásasa-sásasa keyêti nonékuke ne hána'iti ihayú'iuti úhe'ene yoko itípanevo Vúnae, ²⁵poéhanemaka itukóvo koati kaná'uti Itukó'oviti ákoti po'ínu, poéhanemaka itukóvo Koitóvoviti vo'oku itukeinovi Jesus Kristu Vúnae. Itúkapu énomone ihayú'ikakana vo'oku itúkeovo hána'iti ihayú'iuti, koane hána'iti natina úti, ákoti po'ínu kuteâti xunáko yoko úhe'ene. Itúkapu énomonemaka pahukô oukeke uhá koêti, koane énomone xunâ ya uhá koêti, ukeâtinekene tumúneke ápeyea ra kúveu mêm, koane kó'oyene, koánemaka ya uhá koeti káxe ákotinemo hunókoku. Énomoneoxo ákoeneye.

Hunókokune.

APOKALÍPISI

Yútoe Xuâum koyuhoâti koêku ne koekútihiko ya káxehiko keno'ókoti

Enepora koyuhópeti, ápostulu Xuâum yutoxôa. Yaneko yutóxeaku, ika'ákovoti ya Pátimu, kalíke poké'e kukúkeke úne, evótikovoti koyúhoyea inámati ihíkavvoti omínovike Jesus. Yoko koati yékotenone ne Xuâum yaneko ika'ákokono.

Enepora koyuhópeti yútoe, hara pahúkoa xoko seti koeti imokóvokuti ya Ázea. Enekoâti Xuâum neko kutípoti Jesus yane imokóvokutihiko kónokea koukoponeovohiko ikéneke Jesus, koane ákoyea kamúya'ika isóneu koeku enó'iyea ikoítponoati kotíveti. Koati apêti nâti ya Róma kutí kixopóvoti Itukó'oviti, pahúkoti xanéhiko ipúyukexinoa. Kohiyánati Xuâum neko kutípotihiko Kristu, puvâti komúya'ikeamo isóneu vo'oku íkoitoponea kotíveti nâti. Énomone yutóxinoa ra koyuhópeti koxunákeatihiko isóneu.

Koyúhoa Xuâum yara yútoe ne kouhupu'ikinoake Itukó'oviti ya kutí koetike hopúne. Éxokoa Itukó'oviti uké'exeekonomo ne xunako Satánae, koane itúkeovo Jesus itô hunókokuke. Koyúhoamaka ko'íparayeamo inámapoti apéyeati ákotinemo hunókoku vanúkeke ne uhá koeti koukóponovotihiko kúveovo Jesus Kristu.

Enepora yútoe Xuâum, vo'oku kixó'ekea koekútihiko ya káxehiko keno'ókoti, koekúti mayane he'onóvotiko koeku kó'oyene, ôriti éxea yuhoíkoati ra koyuhópeti kixó'ekone. Itea kóyeane iyúseyea yara koyuhópeti kahá'ainovi Xuâum ákoyea píka úti ne tiú'iti koekúti keno'ókotimo vo'oku itúkeovo koâti hána'iti teyonéti ne Jesus Kristu, pahúkoti uhá koeti po'ínuhiko payásoti.

¹ Enepyara koyuhópeti, yutóxovoku ne koekútihiko kouhupu'ikone Jesus Kristu, poréxoake Itukó'oviti éxokea ovóxehiko. Énomone ne koekútihiko ákotinemo axu'íkene símeovo kaxena kousokovope. Yoko ápe ánjuna Jesus, páhoe éxokea ra koekútihiko xoko ovóxe, enepone Xuâum. ² Enepone heú koeti koekúti éxokokonoke, énomone koyúhopo yarâ'a, koêku ra emo'u Itukó'oviti koáne ra kaná'uti kixovókuti kouhupu'ikinoake Jesus Kristu. ³ Koati únatimo koêku ne xâne yuhoíkoati ra koyuhópeti, koane kamokénoati, yoko itukoâti páhoenoa ra yutoéti yara koyuhópeti koyuhoâti koêkumo ne káxehiko keno'ókoti. Vo'oku ákone ahíkapu, simóvotinemo kaxéna kousokeovoku ra koekútihiko.

Yónoku ra yútoe Xuâum

⁴ Itínoe mbo'ínu xoko Vúnae ovâti ra seti koeti imokóvokuti ya poké' exa Ázea, yúnzoikopinoe, undi Xuâum.

Itukó'oviti, enepone kóyekutine ápeyea ukeátinekeneye, enepone apêtikomaka yara koeku kó'oyene, koane ákotinemo hunókoku, itúkapu énomone porexópinoe hána'iti seánakopi yoko hána'iti úhepeko isoneûti ukeâti xokóyoke, ukeâtimaka xokóyoke ne Sasá'iti Omíxone, enepone seti koeti kixoku kóutata'ixeovo ovóheixoti nonékuke ivátakoku Itukó'oviti natíxea, ⁵ yoko ukeâtimaka xoko Jesus Kristu, enepone heú kixoâti koyúhoinovea ne kaná'uti kixovókuti íhae xoko Itukó'oviti, enepone inúxotimaka exépukopo ukópea xapa ivokóvoti, payásotimaka ya uhá koeti po'ínuhiko nâti yara kúveu mêum.

Koati énomonemaka ako omotóvovi okóvo, koane énomonemaka koitóvovi ya pahúnevo úti yaneko ovokóvo itína kuruhúke. ⁶ Poréxovimaka vitúkopeovo óvoku natíxea Itukó'oviti, xâne haxakínovoti sasá'iti ítuke Itukó'oviti, Há'a. Itúkapu Jesus Kristu ihayú'ikokono koane énomone payasô ákotinemo hunókoku. Énomone ákoeneye.

⁷ Keno'ókopotimo xapa kapási nê'e. Noixópatimo uhá koeti xâne, muhíkova neko yuvorókoati. Yane ínamo iyaína uhá koeti kó'iyevoku xâne, koêkuti poké'e óvohikoku yara kúveu mêum. Koati kaná'uti kó'iyeanemoye. Koati énomoneoxomo kôe.

⁸ “Undíne itukóvo tûri koane hunókoku ne uhá koeti koekúti” kôe ne Vúnae Itukó'oviti. “Ûndi ne kóyekutine ápeyea ukeátinekeneye. Undi apêtikomaka yara koeku kó'oyene, koane ákotinemo hunókoku ámbeyea. Undímaka ne apêti xunáko pahúkea oúke uhá koeti apêti” kôe.

Koeku Jesus noixôa Xuâum

⁹ Undi Xuâum, pe'ínunoe xoko Jesus. Kutipasí ngoépinoe ya keítaponivo kotíveti, koáne ya itíkivo xanena Itukó'oviti, koánemaka ya íti víki koêkuti kixékonoku ikéneke Jesus ákoti kemuyá'ika iséneu. Undi iká'aeti ya Pátimu, enepone kali poké'e kukúkeke úne, evóndikokonoti ngoyúhoyea emo'u Itukó'oviti yoko ngoúhapu'ikea ne kaná'uti kixovókuti koyúhoti koeku Jesus. ¹⁰ Ya lûmingu, ápe éxokonuke Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti, vo'oku koati xúnati njokóyoke nê'e. Apé koéne éno hónoti emo'úti kutí koeti emo'u torombéta oxóvoti, inu'íxoti angéneke.

¹¹ Hara kixónu:

—Yitáxamo koyuhópetike ne neíxonemo, ínamo pehukína ne seti koeti imokóvokuti ya pítivokona Éfezu, koáne ya Êzmirna, Pêgamu, Tiyâtira, Sârade, Filadéufea yoko Laudíseya — kixónune.

¹² Ina na'angénexovo ngomomâ ne yuhoíkonuti. Tokononé koane únge ne seti koeti íhaku yúku ainóvoti ôro. ¹³ Yoko koati kukúkeke ne íhaku yúku, ápe ne ikútipasikoponovoviti, uti

xâne. Enepone hóyeno noínjone, hamá koe ípovo hevékuke. Ápemaka hô'e ainóvoti ôro xa'ákuke. ¹⁴ Hóhopu-hóhopu kóye ne híyeu tûti. Kutí koe hopú'iko ne koâti sasá'iti evo'í su'ûso. Kutí koémaka hopú'iyea imatákoti. Kene úke, kutí koe irúmene yúku. ¹⁵ Kene hêve, kutí koe hiyá'iti haváva uhá'iti, enepone koati únati haváva ú'uha koyêti veyeâtine yúku ánahi. Enepone emó'u, kutí koe emo'u êno hónoti mboo koeti úne. ¹⁶ Yoko ya pe'úke vô'u éxopeke, ápe seti koeti hékere. Ápemaka ipuhíkeati pahákuke kutí koeti êno heú'iti hána'iti pirítai pi'âti tetúkope. Kene ne nône, ú'uhapu'i-ú'uhapu'i kóye kuteâti koeku uhápu'ine káxe ya itumúkoti. ¹⁷ Noinjoâne, íngorokovone nonékuke. Kutí koene ivongóvotine. Ina ipíhoa ne vô'u éxope njokóyoke, koane kíxeonu:

—Hako píke. Undíne itukóvo tûri koane hunókoku ne uhá koeti koekúti. ¹⁸ Undi úkeaku ne apéyeati ákotinemo hunókoku. Ivóngovo yanekôyoke, itea enjépukopo ungópea xapa ivokóvoti. Ákonemo hunókoku ámbeyea. Enepone ivókeovo xâne koane pahúkeokono ipihóponovokutike, undíne exêa koêku. ¹⁹ Yitáxa uhá koêti ra neíxonemeku, koáne ra koekúti neíxone yara koeku kó'oyene, koánemaka ra neíxoneikomo. ²⁰ Enepora he'ono'ú koetí'iko kixó'ekone, enepone seti koeti hékere neíxone pe'úkuke vô'um énjopeke, koáne ra íhaku yúku ôro, harâ'a: Enepora seti koeti hékere, hane kixó'eko seti koeti inuxínoti itukéti xapákuke ne seti koeti imokóvokuti. Kene ne seti koeti íhakuhiko yúku ôro, seti koeti imokóvokutihiko kixó'eko —kixónune.

2

Koyuhópeti páhoenokono xâne imokóvokutike ya pitivóko koéhati Éfezu

¹ Ina kixopónumaka:

—Hara ákoe yitóxinoake ne inuxínoti itukéti imokóvokutike ya Éfezu:

“Hara koe emó'uinombinoe, undi namukoâti ya pe'úkuke vô'u éxopeke ne seti koeti hékere, undímaka ixómoti yóno xapákuke ne seti koeti íhaku yúku ainóvoti ôro: ² Énjoa ne kixeku itíkivonoe, enepone kixeku ke'ítukeyi ya índukeke ákoyea kemúya'ika iséneu. Énjoa ákoyea sikó íxea ne váherehiko xâne xepákuke itúkea áha itúkea. Énjoamaka hixépinoe ne xâne koyúhoti itúkeovo mbáhoe itea ákoti akaná'u. Koati yexoâti itúkeovo semékenovo'itihiko. ³ Koatímaka ipíheti tumúne hékinu ákoti kirikâ, koane êno keítaponivo kotíveti vo'ónguke, ákoti ivakápu iséneu. ⁴ Itea anéye íninjone ovópikunoe: Énomone ne ákoyeane akútea kêkunoe inúxotike, yaneko itikóvoikonoe xâne yupihóvoti ákoyea omótovonu okóvo. ⁵ Puyákapanapanoe

yokóvo neko inúxoti kêku, motovâti ínixi ákoyeane melíke'eka kó'oyene. Konókoti ikétivexi iséneuke koane ípeki ne kixeku itíkivo. Yaúkapapunoe itíkopi kuteâti kixeku itíkivo inúxotike inâ hekônu. Kene enepo hákoti keyúseopovo, neíxapu vo'oku unge'éxoatimo ne itíkivo kouhápu'ikoti xâne enepo hákoti ípekôa ne kixeku itíkivo. ⁶ Itea anéye koekúti íninjone unátiyea, énomone ra pívi kixoku itúkeovohiko ne nikolaíta, kuteâtimaka mbúvea.

⁷ “Koêkuti kamoâti, ivávaka yuhó'inoa Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti ne xanéhiko yara póhutihiko imokóvokuti.

“Enepone itoâti tarú'uxea uhá koêti ra tiú'itihiko koekúti, mborexoâtimo níkea há'i ne tikóti yane óvoku nonéti natíxokuke Itukó'oviti, enepone kixo'êkinoviti únatinoe koekúti vitapána ne inámapoti apéyeati ákotinemo hunókoku xoko Itukó'oviti” ákoe ne yítóenoa —kixónune.

Koyuhópeti páhoenokono xâne imokóvokutike ya pitivóko koéhati
Êzmirna

⁸ Ina kixopónumaka nê'e:

—Hara ákoe yitóxinoake ne inuxínoti itukéti imokóvokutike ya Êzmirna:

“Hara koe emó'uinombinoe, undi tûri koane hunókoku ne uhá koeti koekúti, ûndi ne koépeuti yanekôyo, itea enjépukopone ungópea xapa ivokóvoti: ⁹ Énjoa yupíheovonoe keítoponivo kotíveti, koane ákoyea apeínopiti. Itea po'i koêku, itínoe koati ênoti apeínoati ya nonékuke Itukó'oviti. Énjoamaka itúkoheyea kêkunoe ne koyúhotihiko itúkeovo jûdeu, ikútixapovotihiko koati kaná'uti xanena Itukó'oviti, itea haína. Koatíhiko xanena Satánae. ¹⁰ Hákonoe pikêa ne tiú'iti koekúti víkokuikomo. Xepákukenoe, apêtimo kure Ndeâpu ika'ákovokutike, kahá'ati híxópeopinoe. Keítóponovotimo kotíveti kúveu yehí koeti káxe. Itea hákomo kemuyá'iko iséneu, muhíkova okonókovo víki pevótike vo'óngu. Yane ingo'íparaxopopitinoemo kutí koeti koati uhé'ekoti kôroa, enepone inámapoti apéyeati ákotinemo hunókoku njokóyoke.

¹¹ “Koêkuti kamoâti, ivávaka yuhó'inoa Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti ne xanéhiko yara póhutihiko imokóvokuti.

“Enepone itoâti tarú'uxea uhá koêti ra tiú'itihiko koekúti, ákomo véka ne iháxoneti pí'aape ivokeôvoti, enepone ípíhoponeokono ne xâne ákotinemo hunókoku” ákoe ne yítóenoa —kixónune.

Koyuhópeti páhoenokono xâne imokóvokutike ya pitivóko koéhati
Pêrgamu

¹² Ina kixopónumaka:

—Hara ákoe yitóxinoake ne inuxínoti itukéti imokóvokutike ya Pêrgamu:

“Hara koe emó'uinombinoe, undi apêti hána'iti pirítauna pi'âti tetúkope, koati heú'iteoxo: ¹³ Énjoa ne yóvoku itúkeovo koati óvoku ivátakoku Satánae natíxea, itea kóyeane títiu kéyeyi ingéneke. Ako kurí ixé kívivonu. Ako yaúkapapu ikíni muhíkova koepékokono Ántipa, enepone ovónje koati yuixóvoti koyúhoyea emó'um yanekôyoke ákoti kurí ixâ enepo koepékokono yane pitivóko yóvokunoe, enepone koati óvoku Satánae. ¹⁴ Itea anéye íninjone ovópikunoe. Énomone ne ápeyeya xâne hokoti ihíkavoti kuteâti ítuke Mbaláum mekúke enepo exóko Mbaláki kixoku íkorokea íhae Izaráe ya níkeahiko níkokónoti ikó'iparaxokonoke sánduhiko, koane ítúkea úhepune múyo xoko xâne ákoti itukapu koati múxone. ¹⁵ Anêkomaka xepákukeno kuteâti, hokoâtihiko ne ihíkavoti ítuke evo níkolaíta. ¹⁶ Ikétivexaikopo iséneuke ne pehúnevo, koane kiríka, vo'oku enepo hákotimo kirikópa, ákomo ingá'akarixapu nzímea xepákuke nzayá'ikoponea ne va-heréxoti ítuke, koane ongópeamaka ya emó'um, enepone kutí koeti hána'iti pirítau.

¹⁷ “Koêkuti kamoâti, ivávaka yuhó'inoa Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti ne xanéhiko yara póhutihiko imokóvokuti.

“Enepohikone itoâti tarú'uxea uhá koêti ne tiú'iti koekúti, mborexoâtimo ne koati kaná'uti níkokónoti íhae vanúke, unaétiko koeku kó'oyene, koane mborexoâtimakamo kali hopú'iti mopôî apêti inámati íha yutoxóvotiya, ákoti exâ po'i xâne. Poéhanemo ne namukópati exoâmo” ákoe ne yítóenoa —kixónune.

Koyuhópeti páhoenokono xâne imokóvokutike ya pitivóko koéhati Tiyâtira

¹⁸ Ina kixopónumaka:

—Hara ákoe yitóxinoake ne inuxínoti itukéti imokóvokutike ya Tiyâtira:

“Undi Xe'exa Itukó'oviti, undi apêti úke kutí koeti irúmene yúku. Kene njêve, kutí kôe hiyá'iti haváva koati uhá'iti. Hara koe emó'uinombinoe: ¹⁹ Énjoa ne kixeku itíkivo. Énjoa ákoyea omótova yokóvo ne po'ínuhiko xâne, koane kívivonuxo. Énjoamaka ípihi tumúne hékinu ákoti kiriká, koane énjoamaka koêku ne ítikeinonu enó'iyeeane yara koeku kó'oyene yaneko inâ kitipónu. ²⁰ Itea anéye íninjone ovópikunoe. Énomone ne ákoyea seyá'ika ne hokoti kixoku ítúkeovo Njezâbe, enepone sêno koyúhoti ítúkeovo páhoe Itukó'oviti koyúhoyea kóuhapu'ikinoake Itukó'oviti xapa xâne, itea ákoti akaná'u. Yoko yane kixoku íhikaxea, kátavokoa ne ovónjehiko xoko ákoti itukapu anjá'inoa, koyuhoâti ákoyea yuvâti ítúkea úhepune múyo ne xâne xoko ákoti itukapu koati múxone. Enepone sêno, koyúhomaka yusíkea níkea

nikokónoti ikó'iparaxokonoke sánduhiko. ²¹ Enóné ngúxea ne sêno ikótivexea isóneuke ne pahúnevo koane kuríkopea, itea ako akáha'a kuríkopea ixómoyea kapine hóyenhiko ákoti itukapu îma. ²² Kó'oyene inga'ârinexoatimo, ngurikoâtinemakamo îpeke. Mborexoâtimo yupiheovo tiveko koêku, xané ngixoâtihiko ne ímaxeovo, enepohikone koesáyu'ixoti kixoku itúkeovo xokóyoke. Énomonemo ngíxoaneye neko xâne enepo hákoti ikótivexoa isóneuke koane hákotimaka kuríkopa ne pahúnevo, íhikaxoake sêno. ²³ Ngoepékexeatimakamo xe'éxaxapa. Yane exoâtimo xanéhiko ya uhá koeti imokóvokuti indúkeovo exoti isóneu xâne koane áha itúkea. Yoko póhutihiko kexé'unoe, mborexópepatinoemo ésa'i ne kixeku itíkivo, yusíkoti únati itúkeovo áko'o ákoyea aúnati ne ítike.

²⁴ “Itea ákonemo po'ínu mbáhoenopinoe itíki, itínoe íhae Tiyâtira ákoti hakâ ne váhere íhíkavoti. Hane ngíxo, uhá ketínoe ákoti exâ koêku neko koekúti yupihóvoti váherexea, enepone iháxoneti íhíkavoti éxone xanéhiko yupihóvoti hókea Satánae. ²⁵ Poéhane émbemopinoe kétiu'ikivo ingéneke tukú koetímo aúngopovo.

²⁶ “Koêkuti itoâti vékea uhá koêti ne tiú'itihiko koekúti koane itoâtimaka itúkea ne mbáhoenoa itúkea tukú koeti hunókokuke, mborexoâtimo éxea koêku ne xanéhiko yara kúveu mêum ákoti akutíponu. ²⁷ Yoko ákomo íyuhixa natixánéhiko. Hanemo koéneye xunako natíxea, kuteâti koeku xâne katatákexoti póte ya pulô'i haváva, kalike-kaliké kixoâti. ²⁸ Kuteâti kixoaku Nzá'a poréxeonu xunakóti mbahúkea xapa xâne, énomonemakamo ngíxoaneye ne kutipónuti, enepohikone itoti uhá koeti koekúti. Ínamakamo mbarexâhiko kutí kó'iyea uhápu'ine ne pú'iti hékere xánena íhâroti.

²⁹ “Koêkuti kamoâti, ivávaka yuhó'inoá Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti ne xanéhiko yara póhutihiko imokóvokuti” ákoe ne yítóenoa –kixónune.

3

Koyuhópeti páhoenokono xâne imokóvokutike ya pitivóko koéhati Sârade

¹ Ina kixopónuikomaka ne Xe'exa Itukó'oviti:

—Enepone inuxínoti itukéti imokóvokutike ya Sârade, hara ákoe yitóxinoake:

“Undi apêti xokóyoke ne Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti, enepone seti koeti kixoku kóutata'ixeovo. Anéyemaka ne seti koeti hékere vo'ónguke. Hara koe emó'uinombinoe: Enjo ítike. ‘Enepohikonê'e, ovoxe Itukó'oviti koati koxuná'ixovotihiko itukeke Vúnae’ kixópinoe po'ínuhiko xâne, itea nonénguke, kutí kénenoé ivokóvotine ákotine oko'ítuke. ² Iyíkapunoe,

kéxunakapa ne koekúti motovâtiko kóxunakopeovo xepákukenoe, upánini kutí kó'iyeya muyá'itine kahá'atine uké'eyea. Vo'oku íninjoa enó'iyeya óvaku ne ítike nonékuke Únaem Itukó'oviti. ³ Puyákapanapanoe yokóvo neko inúxoti ihíkavoti némoe inâ kamôa. Yaúkapapunoe itíki ne inúxoti kémone. Ikétivexa iséneuke ne pehúnevo koane kiríkapa. Enepo hákotinoemo iyikóvo, kutí ngoetimo ómevoti nzímeopinoe, vo'oku ákonoemo kalíhuina yéxi itukóvotiye ôra nzímeamo íngoitoponeopinoe kotíveti vo'oku kixeku itíkivo. ⁴ Itea kóyeane ápeyea xâne xepákukenoe yara Sârade ákoti ikapítí'ikapu upánini ákoyea axú'inahiko. Ngaha'ínepoatihikomo nê'e. Koati hóhopu koyêtimo ne ípovo vo'oku koati motokeâtihiko ko'ípovoyea kuteâti.

⁵ “Enephikone itoâtimo vékea uhá koêti ne tiú'iti koekúti, hóhopu-hóhopu koyêtimo ípovo. Ákomo kalíhuina ngotúyopea îha yane koyuhópeti yutóxovoku iha xâne yonópotimo xoko Itukó'oviti. Koane ngoyuhoâtimo nonékuke Nzá'a, koane nonékuke ánjuhiko, enepone ovoxe Nzá'a íhae vanúke, itúkeovo koati kaná'uti hokónuti neko xanéhiko.

⁶ “Koèkuti kamoâti, ivávaka yuhó'inoa Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti ne xanéhiko yara póhutihiko imokóvokuti” ákoe yítóenoa —kixónune.

Koyuhópeti páhoenokono xâne imokóvokutike ya pitivóko koéhati Filadéufe

⁷ Ina kixopónumaka:

—Enepone inuxínoti itukéti imokóvokutike ya Filadéufe, hara ákoe yitóxinoake:

“Undi sasá'iti yoko kaná'uti. Undi exoâtimaka itukóvotiye ne motokeâti yonópea natíxokuke Itukó'oviti iháxoneti inámati pítivokona Ndávi. Enepone mínje'oe, ako itoâti exéxopea. Kúteane koêku ne enjéxone, ákomaka itoâti míhe'okopea. Hara koe emó'uinombinoe: ⁸ Heú ngíxoa énjea koêku ne ítikenoe. Hanêko kutí koeti pahapéti mihe'ó koyêti, ímbihone timúnekenoe, ákoti itoâti exéxopea. Énjoamaka kalíhuyea ne xináko, itea kóyeane itíki ne emó'um, mbáhoenopi itíki. Ákonoemaka ítikaheapu ákoyea yéxanu.

⁹ Anêko koyúhotihiko itúkeovo jûdeu, ikútixapovoti koati kaná'uti xanena Itukó'oviti, itea hane ínzaxeahiko xanena Satánae. Ainóvoti koati semékenovo'itihiko. Enephikonê'e, indukínoatimo ipúyukexoponeahiko nenékukeno, maka éxane ákoyea omótovopinoe ongóvo. ¹⁰ Vo'oku yíxivoa itíki ne emó'uinombi mbahukópinoe keúkoponivo ingéneke ákoti kemuyá'ika iséneu, nzuvo'óxopitimo víki ne kotíveti koekúti keno'ókotikomo yara heú koeti kúveu mêum híxópotimo xanéhikoya.

¹¹ Ákonemo ánju'ikene, aungópovotinemo.

Yokóhiyanavo, koane yokóhiyanamaka ne itéponone ingéneke mará'inamo yévaka ne kutí koeti koati uhé'ekoti kôroa íparaxeopikemo Itukó'oviti sîpa ya xokóyoke.

12 “Enepone itoâti vékea uhá koêti ne tiú'iti koekúti, mborexoâtimo kutí kó'iyea koati xúnati tikóti kotiú'ikoati ne hána'iti imókovoku Únaem Itukó'oviti. Ákomo áhikuxeokonokumo xoko ókoku, koane ákonemo hunókoku óveaya. Yundoxoâtimakamo xokóyoke ne iha Únaem Itukó'oviti, koane iha pítivokona Itukó'oviti, enepone inámati Njeruzálem evesékeati vanúke ukeâti xoko Itukó'oviti. Koane yundóximakamo inámati ínza xokóyoke.

13 “Koêkuti kamoâti, ivávaka yuhó'inoa Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti ne xanéhiko yara póhutihiko imokóvokuti” ákoe yítóenoa —kixónune.

Koyuhópeti páhoenokono xâne imokóvokutike ya pítivóko koéhati Laudíseya

14 Ina kixopónuikomaka ne Xe'exa Itukó'oviti:

—Kene enepone inuxínoti itukéti imokóvokutike ya Laudíseya, hara ákoe yitóxinoake:

“Undíne ne ‘Énomone koéneye’ kixonéti, vo'oku ûndi kousóko uhá koeti yuho Itukó'oviti. Undímaka ne motovâti kúveovokono vo'oku heú ngíxoá ngoyúhoyea ne kaná'uti kixovókuti íhae xoko Itukó'oviti. Undi úkeakumaka ne uhá koeti ítuke Itukó'oviti inâ apê. Hara koe emó'uinombinoe: ¹⁵ Énja koêku ne ítikenoe ákoyea ítíkapu koâti koxuná'ixovoti ingéneke koane hainá'iyeamaka haxá keyînuti. Ehá'ani heru'ó k'é'iyinoe kirí'okopivonu, áko'o heru'ó k'é'iyinoe hexákivonu. ¹⁶ Itea vo'oku itukohí kíxi hékinu, kutí ngixópitinoemo koekúti mbahákuke mbúvone, ámburoepomo. ¹⁷ Yoko hara kénoe: ‘Enóne apeínonuti, koane enóne ngoúkoponeovo ítukeke Itukó'oviti. Ákone nóngone ikéneke’ kénoe. Itea ákonoe yéxa ítíkivo yupihóvoti ákoyea aúnati koêku, koane yupihóvoti nókone. Nonékuke Itukó'oviti kutí kénoe xâne ákoti apeínoati, komítiti koane urapí koêti. ¹⁸ Hukínóvoti injíko'okeopinoe víyi njokóyoke ne koekúti hána'iti ítópoinopike ingéneke, enepohíkone kutí koeti koati únati ôro veyeâtine yúku ánahi, motovâti ítíkopivo ênoti apeínoati nonékuke Itukó'oviti. Víyamaka njokóyoke ne kutí koeti hóhopu koyêti ípevo maka hákone keno'óko ne tíyapana vo'oku yurápiyi. Víyamaka njokóyoke ne kutí koeti ipixáti ipíxexope yúke, motovâti ínixepi nékone ínixi ingéneke. ¹⁹ Nzayá'ikoa ne uhá koeti xâne ákoti omotóva ongóvo, koane énjokoa nókone kó'iyea. Heru'ó íxea yomíxone hékinu. Ikétivexamaka iséneuke ne pehúnevo koane kiríkapa. ²⁰ Hane ngoéneye xâne xe'ó koyêti pahapétike ixómoti ihapápako vô'u kahá'ati úrukeovo. Koêkuti

kamónuti, enepomo mihe'ákinana, urúngovatimoya. Yane kutí koetímó koeku xâne koati ko'iníkonokokoti inikó kixokókoti níkea.

²¹ “Enepone itoâti vékea ne uhá koeti tiú'iti koekúti, mborexoâtimo ivátakopea njêrerekuke xoko ivándakoku nandíxea, kuteâtimaka ngoêku índea uhá koeti yanekôyoke koane ivándakopea xêrerekuke Nzá'a xoko ivátakoku natíxea.

²² “Koêkuti kamoâti, ivávaka yuhó'inoa Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti ne xanéhiko yara póhutihiko imokóvokuti” ákoe yítoenoa —kixónune.

4

Koeku noíxone Xuâum xoko ivátakoku natíxea Itukó'oviti ya vanúkeke

¹ Ikénepoke nê'e, ápe po'i noínjone, pahapéti mihe'ó koyêti vanúkeke. Ápepomaka emó'u ne yuhoíkonuti, enepone ngámone inúxotike. Yoko kutí kôe emo'u torombéta oxóvoti. Hara kixónu:

—Kiná'aka yâkeneye motovâti énjokeopea koêkumo ra koekútihiko káxehiko keno'ókoti.

² Yane koati xúnati njokóyoke ne Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti. Poréxonu noínjea ivátakokuti vanúkeke, ivátakoku nâti. Ápemaka nâti vatá koyêtiya. ³ Enepone nâti, koati xúnati uhápu'ine ukeâti. Hane koéneye kuteâti koeku uhápu'ine uhé'ekoti uhá'iti mopô, enepone njáspi koáne ne sarâdoniu kixonéti. Ina keno'óko ne hepipii koêti kuteâti úpikovoe, ínati uháhi, vekeâti xêrerekuke ne ivátakoku nâti. Koati kuteâti uhápu'ine ne uhé'ekoti uhá'iti mopô iháxoneti esmêrauda nê'e. ⁴ Eneponeko ivátakoku nâti, ápemaka po'i vinti koaturu koeti ivátakoku payásoti yakukú kixoâti. Ápemaka vinti koaturu koeti xâne teyonéti inuxínoti ítuke Itukó'oviti ivatákoati. Yoko ainóvoti hóhopuke koyêti ípovo. Póhutihiko, ápe kôroana ainóvoti ôro tutíkuke. ⁵ Ápemaka ipixéneneoti inu'íxoati neko ivátakokuke nâti, yoko hónoti emo'úti, yoko xururúkoti. Nonékuke ne ivátakoku, ápemaka seti koeti yúku írumékoti. Eneponê'e, hane kixó'eko Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti, enepone seti koeti kixoku kouátata'ixeovo. ⁶ Yoko nonékuke neko ivátakoku nâti, ápe kutí koeti úne ya mar, itea ainóvoti víduru, kutí koeti sásasa koyêti uhé'ekoti uhá'iti mopô iháxoneti kirístau.

Xoko póhutihiko poixô'o ne ivátakoku nâti, kukúkeke póhutihiko poixô'o, ápemaka koaturu koeti ehevókovoti, ko'ísóneutimaka kuteâti xâne, yakukú kixoâti neko ivátakoku nâti. Enepohikonê'e, êno úke nonékuke koane akéneke. ⁷ Enepone inúxoti noínjone, kutí koe líyaum. Kene ne pí'ape, kutí koe kali tûru. Kene ne mopó'ape, hane koéneye konóneyea, hóyeno. Kene ne koáturuxope, kutí koe pú'iti hó'openo ôti koeku

ó'iyea, enepone iháxoneti âgea. ⁸ Yoko póhutihiko neko koaturu koeti noínjone, aínovo apêti seí koeti kêvi. Êno úke kevíkuke, opékuke koane oukeke ne kêvi. Káxe, yóti veyóhiko ixómoyea koyúho ákoti áka. Hara kóyehiko:

—Koati sásasa-sásasa-sásasa koyêti ne Vúnae Itukó'oviti, enepone apêti xunáko pahúkea uhá koêti, enepone kóyekutine ápeyea ukeátinekeneye, enepone apêtico yara koeku kó'oyene, koane ákotinemo hunókoku.

⁹ Koeku kó'iyeaneye yúho nekôyohiko ihayú'ikoati yoko kahaná'ikeati îha, koane ikoró'ixinovati neko Kóyekutine Ápeyea ákotinemo hunókoku, enepone vatá koyêti xoko ivátakoku natíxea, ¹⁰ yane enepone vinti koaturu koeti xâne teyonéti inuxínoti itukéti, ipúyukexohiko xaneâti ísu'okea nône poké'eke nonékuke neko Kóyekutine Ápeyea. Énomone neko vatá koyêti xoko ivátakoku natíxea. Koeku iháyu'ikea, koánemaka véyeahiko ne kôroana, koane ípiheahiko nonékuke Itukó'oviti xaneâti kíxeahiko:

¹¹ —Iti Vúnae Itukó'oviti, koati metokeâti ihéyu'ikikono koane kapáyasokeokono ne îhe, yoko iháyu'ikeokono ne êno xináko, vo'oku itúkeovo îti pahukôa ápeyea uhá koêti ra apêti. Koati keha'âti ápeyea uhá koêti ra koekúti, énomone kutí'ino apêti. Aínovo ítuke pê'u veô'u —koénehiko.

5

Koyuhópeti apêti hoénaxovopehiko exéxovope, motovâti ákoyea mihe'ókoati

¹ Noínjomaka koyuhópeti éxopeke vò'u ne nâti vatá koyêti ivátakokuke natíxea. Enepone koyuhópeti, ápe yutoéti kúveuke yoko meúkeke, yoko ápe seti koeti hoénaxovope exéxovope puvâti míhe'okeokono. ² Noínjoamaka ne êno xúnati ánju kohonókoti emó'u kó'iyea:

—Ápeikopo motokeâti veyópea exéxovope ne koyuhópeti koane míhe'okea? —kôe.

³ Yoko ako ápahuina xâne ya vanúke, koáne yara kúveu mêum, koánemaka xapákuke ne ivokóvotinehiko motovâti míhe'okea yoko komómoyea ovâti ne koyuhópeti. ⁴ Yane koati iyôndi vo'oku ákoyea ápahuina xâne motokeâti míhe'okea yoko komómoyea ovâti neko koyuhópeti. ⁵ Yane ápe póhuti yane vinti koaturu koeti xâne teyonéti inuxínoti itukéti kixónuti:

—Hako iyêo. Enepone iháxoneti Líyaum ukeâti xapa amósenopono Njúda, enepone ámoriponomaka nâti Ndávi, ítoane uhá koêti, kutí'inoke motovâti veyópea ne seti koeti hoénaxovope exéxovope ne koyuhópeti yoko míhe'okea —kixónune.

⁶ Yane noínjoane ne Xe'exa Su'ûso kixonéti, enepone ikó'iparaxokonoke Itukó'oviti yaneko porexópo ésa'i kotúyopea pahunévoti. Yoko ápe ókinekono koepékokono. Seti koe sévereina. Seti koémaka úke. Áínovo kixo'èkoti Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti, enepone seti koeti kixoku kouátata'ixeovo, páhoe Itukó'oviti yara uhá koeti kúveu mêmum. Xe'ó kóye nonékuke ne ivátakoku nâti kukúkeke neko koaturu koeti ehevókovoti, ko'isóneutimaka kuteâti xâne, yóko'omaka ne vinti koaturu koeti xâne teyonéti inuxínoti itukéti. ⁷ Ina veyopónoa Xe'exa Su'ûso kixonéti ne koyuhópeti éxopeke vô'u neko nâti vatá koyêti ivátakokuke natíxea. ⁸ Namukoâne ne koyuhópeti, enepohikone koaturu koeti ehevókovoti, ko'isóneutimaka kuteâti xâne yóko'o ne vinti koaturu koeti xâne teyonéti inuxínoti itukéti, ipúyukexohiko xaneâti ísu'okea nône poké'eke nonékuke ne Xe'exa Su'ûso kixonéti. Póhutihiko, ápe ómo'ixonehiko huxôe iháxoneti árpa, yoko enovópeti, itukéti ya ôro, puhí koati xêru. Yoko enepone xêru ovâti ne enovópeti, hane kixó'eko orásaunahiko kasása'iupo Itukó'oviti. ⁹ Yane ina imokóvohiko inámati akenéti. Hara koéhiko:

—Koati metokeâti nemúki ne koyuhópeti yoko viyópi ne exéxovope, vo'oku itíne neko ivokínovoti xâne. Koati ovokóvoti ne itíne yanekôyoke, ésa'i itúyopea pahúnevo xâne, motovâti itúkopeovo xanena Itukó'oviti ne uhá koeti kó'iyevoku xâne, koêkuti iháxakoku úkeaku, koêkutimaka kó'iyevoku yuhôti yûho, koêkutimaka kó'iyevoku neko xâne, koane koêkutimaka poké'e óvohikoku yara kúveu mêmum. ¹⁰ Énomone itíkohiko xanena Itukó'oviti, haxakínovoti itúkea sasá'iti ítuke. Yoko énomonehikomo natixô yara poké'e —koe akéne.

¹¹ Ina ngomomâ, ngamone emo'u ákoti yumaxápu ánju yakukú kixoâti ne ivátakoku nâti, yakukú kixoâtimaka neko koaturu koeti ehevókovoti, ko'isóneutimaka kuteâti xâne, koánemaka ne vinti koaturu koeti xâne teyonéti inuxínoti itukéti. Koati ákoti yumaxápu neko ánju, ákoti itoâti kayúmakexea yé'akeye. ¹² Koatímaka hónoti ne emó'u kó'iyeahiko:

—Enepe ne Xe'exa Su'ûso kixonéti, isoéti yanekôyoke, enepone ikó'iparaxokonoke Itukó'oviti yaneko porexópo ésa'i kotúyopea pahunévoti, koati motokeâti itúkeovo nâti éxoti koeku uhá koeti koekúti. Motókeamaka ikó'iparaxeokono uhá koeti únatinoe koekúti, koane itúkeovo hána'iti ko'éxoneti. Motókeamaka ápeinoá uhá koeti xunakóti koane itúkeovo hána'iti teyonéti yoko hána'iti ihayú'iuti ákoti kuteâti. Koati motokeâtimaka kahána'ikeokono îha —koénehiko emo'u ánju.

¹³ Yane ngámoanemaka uhá koéti ne koéxokeye Itukó'oviti ya vanúke, koánemaka yara poké'e, koane xapákuke

ivokóvotinehiko, yoko úneke ya mar, koane uhá koeti koêkuti óvohikoku. Hara koéhiko:

—Enepone nâti payásoti ya uhá koêti, enepone vatá koyêti xoko ivátakoku natíxea, énomone kapayásakakana îha, koánemaka îha ne Xe'exa Su'úso kixonéti. Itúkapu énomonemaka teyokóno koane énomone ihayú'ikakana, koane énomone pahukô uhá koêti, ákotinemo hunókoku —koe yúho ne uhá koeti koéxokeu Itukó'oviti.

¹⁴ Yane enepohikone koaturu koeti ehevókovoti, ko'isónéutimaka kuteâti xâne, hara koéhiko yumópeake:

—Énomoneoxomo ákoeneye —kóyehiko.

Koáne ne vinti koaturu koeti xâne teyonéti inuxínoti ítuke Itukó'oviti, ipúyukexohiko xaneâti ísu'okea nône poké'eke nonékuke ihayú'ikoati.

6

Veyovóne neko hoénaxovope exéxovope ne koyuhópeti

¹ Yane noínjoane ne Xe'exa Su'úso kixonéti, enepone ikó'iparaxokonoke Itukó'oviti yaneko porexópo ésa'i kotúyopea pahunévoti. Véyoane ne inúxoti yane seti koeti hoénaxovope exéxovope ne koyuhópeti. Yane ínamaka ngamôa póhuti yane koaturu koeti ehevókovoti, ko'isónéutimaka kuteâti xâne. Kutí koe éno hónoti emo'u xururúkoti enepo koyúho.

—Yókone —koéne.

² Ina ngomomâ, yane apé koene hopú'oti kámo apêti ivu'íxoati. Enepone ivu'íxoati, ápe xuména, koane itúkinokono kôroana tutíkuke. Koati pihínoti ítea xapa isukókoti yoko koati itôti.

³ Enepone Xe'exa Su'úso kixonéti, veyoáne ne pí'ape hoénaxovope exéxovope ne koyuhópeti, yane ngámeane emó'u ne pí'ape ehevókovoti, ko'isónéutimaka kuteâti xâne.

—Yókone —koéne.

⁴ Yane apé koene po'i kámo harará'oti. Enepone ivu'íxoati, poréxokono uké'exea úhepeko kóyeku ne xanéhiko yara kúveu mêum, kutí'inoke isukókotihiko koane koepékexokokoti. Poréxokonomaka koati éno hána'iti pirítai neko ivu'íxoti kámo.

⁵ Enepo veyoáne Xe'exa Su'úso kixonéti ne mopó'ape hoenáxovopeti, yane ngámeanemaka emó'u ne mopó'ape ehevókovoti, ko'isónéutimaka kuteâti xâne.

—Yókone —koénemaka.

Ina ngomomâ, yane apé koene hahá'oti kámo. Enepone ivu'íxoati, hane ómo'ixo ihíxopeti vo'ókuke. ⁶ Yane ngamone emo'úti kutí'iyea inu'íxoati xapákuke ne koaturu koeti ehevókovoti, ko'isónéutimaka kuteâti xâne. Hara koe yúho:

—Enepone ésa'i kali póhuti líturuna tiríku, kohépitimo. Enepone hepíko, kúteanemo yé'akeye námoe xâne ko'ítúke

ya póhuti káxe. Kúteanemaka ésa'i kali mopo'âti líturuna sévada. Kene azeite yoko víyum, hákomo ikehépixoa —koéne.

⁷ Veyoáne Xe'exa Su'ûso kixonéti ne koáturuxope hoenáxovopeti, yane ngámeane emó'u ne koáturuxope ehévókovoti, ko'isóneutimaka kuteâti xâne.

—Yókone —koénemaka.

⁸ Ina ngomomâ, yane apé koéne hiyá'oti kámo. Enepone ivu'íxoati, “Pevóti” koéha. Ápemaka oko'íkenexoati. “Óvoko Ivokóvoti” koéha nê'e. Enepone pi'âti, poréxokono koépekexea kali ênoti xâne yara uhá koeti kúveu mêum ya isukókoti, hímakati, arinéti yoko ipúhokovotihiko hó'openo. Enepone xâne koépeu, kúteane yé'akeye eneponi ihaxáka uhá koeti xâne yara kúveu mêum ya mopo'âti iháxakoku, yane mani póhuti iháxakoku koépekexeokono.

⁹ Yane véyoanemaka ne sínguxope hoénaxovope exéxovope ne koyuhópeti. Hane noínjo ivokínevotihiko opékuke ne áta, imókonoku ne ikó'iparaxokonoke Itukó'oviti. Enepohikone xâne noínjone, aínovo koépeuti vo'oku kutípea emo'u Itukó'oviti, koane vo'oku ákoyea kurí ixa hókea Jesus. ¹⁰ Enepohikonê'e, kóhonoko emó'u vaúkea. Hara koéhiko:

—Iti Vúnae éxoti koeku uhá koeti koekúti, iti koati sasá'iti koane kaná'uti, námoye itíkinopinovi vésa'i, ipihéponoati ne xanéhiko yara kúveu mêum ovókoti vitína? —koénehiko.

¹¹ Póhutihiko koxé'u nekôyo, pôrekexonone hopú'iti ípovo, ina pahukókonomaka kali ómomikeako tukú koeti kausákapune yé'akeye po'ínuhiko ovoxe Itukó'oviti koépeutikomo kuteâti kixókonokuhiko.

¹² Yane noínjoa ne Xe'exa Su'ûso kixonéti véyea ne seíxope hoenáxovopeti. Yane apé koéne êno xúnati iyuyôti poké'e. Ípukovomaka ne káxe. Háhaha kóyene kuteâti koeku ipovóti kaháha'ikovo xâne ikotívexoti isóneu ike ivokóvoti. Kene ne kohê, kutí koéne íti harâra'iyea. ¹³ Írihikovonemaka ne hékere poké'eke, kuteâti koeku tonóketi ha'i figu írihiu xúnati ihunóvoti. ¹⁴ Kene ne vanúke, heú koe veyópeovo, kuteâti koeku koyuhópeti atupîri'okokonoti inúxotike káyukopeovo exéxopeovo enepo kú'uri kixokóno. Enepohikone hána'itinoe mopô, koáne ne kálahunoe poké'e kukúkeke úne, heú koe ahíkuxeovohiko óvoku. ¹⁵ Ina he'onóvo uhá koeti xâne, enepohikone payásoti koáne ne nâtihiko yara poké'e, koáne ne pahúkotihiko inuxínoti húndaru, koane iríkuhiko yoko po'ínuhiko apêti xunáko pahúkea, koánemaka uhá koeti akaúti, yoko uhá koeti po'ínuhiko xâne ákoti akutêa koeku akaúti. Hé'onovohiko ya xoko hána'itinoe uhôro yoko xoko uhoróxotihiko xapa hána'iti mopô. ¹⁶ Ina vaukóhiko kaha'aínoati íkoro'uxeovahiko ne hána'itinoe koane pú'itinoe

mopôï, maka hé'anane, puvâti ínixeahiko nâti, enepone vatá koyêti ivátakokuke natíxea vanúkeke, puvâtihi komaka itóponea ímainevo ne Xe'exa Su'ûso kixonéti. ¹⁷ Vo'oku símeovone ne hána'iti teyonéti káxe, kaxena ímainevo Itukó'oviti, ímainevomaka Xe'exa Su'ûso kixonéti. Yoko ákonemo xâne iteóvati.

7

Xanéhiko íhae Izarâe apêti hoénaxovope Itukó'oviti inúkuke

¹ Ikénepoke neko koekútihiko, noínjonemaka koaturu koeti ánju xe'okó koyêti xokóyoke ne koaturu koeti úkeaku ihunóvoti yara kúveu mêum. Ako síkahiko ihúneovo ne ihunóvoti ukeâti xoko póhutihiko úkeaku. Énomone ákoïno ihúnapu ihunóvoti yara poké'e, koáne ya xoko úne ya mar, koánemaka xapa koêkuti xuve tikóti. ² Ina noinjómaka po'i ánju ukeâti xoko úkeaku ihâroti, apêti hoénaxovope ne koati kaná'uti Itukó'oviti ya xokóyoke. Eneponê'e, vaúkino neko po'ínuhiko koaturu koeti ánju porexókonoti koésayu'ixea ra poké'e yoko úne. ³ Hara kíxoa: —Hácoxovonoe vaheréxinoa ítike ra poké'e, koáne ra úne, yóko'o ne xuve tikótihi. Kixá'avo vitúkinoa hoenáxovopeti inúkuke ne ovóxehiko Vúnae Itukó'oviti exókovoti itúkeovohiko koati xanéna —koéne.

⁴ Yane ina ngámo koyúhoti yé'akeye ne kixokónotineye inúkuke. Sentu koarentai koaturu koe míli neko xanéhiko, ukeâti uhá koeti iháxakexoku xanéhiko íhae Izarâe. ⁵ Eneponé iháxakoku Izarâe, amósenopono Njúda, ndusé koe míli ne hoenáxokonotiya. Kúteanemaka yé'akeye ya po'i iháxakoku, enepone amósenopono Rûbi, koánemaka xapa amósenopono Ngâdi. ⁶ Kúteanemaka yé'akeye xapa amósenopono Âzer koáne ya po'i iháxakoku, enepone amósenopono Nafitáli, koánemaka xapa amósenopono Manáse. ⁷ Yoko xapa amósenopono Simêum, Lévi, yoko Isâka, kúteanemaka yé'akeye. ⁸ Koánemaka xapa amósenopono Nzebûlom, yoko amósenopono Yûse, koane amósenopono Mbejámi, kúteanemaka yé'akeye. Nduse koe míli hoenáxokonoti ukeâti póhutihiko iháxakoku neko íhae Izarâe.

Noíxo êno xâne ne Xuâum

⁹ Ikénepoke neko koekúti, noínjonemaka koati êno opoíkovoti xâne ákoti itoâti kayúmáxexea, ukeâti xapa uhá koeti kó'iyevoku xâne, koêkuti poké'e óvohikoku yara kúveu mêum, koêkuti iháxakoku úkeaku, koêkutimaka kó'iyevoku neko xâne, koane koêkuti kó'iyevoku ne yuhôti yúho. Xe'okó kóyehiko nonékuke ivátakoku Itukó'oviti natíxea, koane nonékuke ne Xe'exa Su'ûso kixonéti, enepone ikó'iparaxokonoke Itukó'oviti yaneko porexópo ésa'i kotúyo pea pahunévoti.

Enepohikonekôyo, hóhopukee kóye ípovo. Ainóvotimaka omó'ixoti tuti exáte. ¹⁰ Hara koe kóhonokeaxo emó'u:

—Enepora víteovo ya pahunévoti, koati ukeâti xoko Itukó'oviti, enepone vatá koyêti xoko ivátakoku natíxea, koánemaka xokóyoke ne Xe'exa Su'ûso kixonéti —koénehiko.

¹¹ Yoko xe'okó kóyehiko ne uhá koeti ánju yakukú kixoâti hiko ne ivátakoku Itukó'oviti natíxea, yakukú kixoâti hikomaka neko vinti koaturu koeti xâne teyonéti inuxínoti itukéti, yóko'omaka neko koaturu koeti ehevókovoti, ko'isóneutimaka kuteâti xâne. Ina ipuyúkexohiko xaneâti ísu'okea nône poké'eke nonékuke ivátakoku natíxea ne Itukó'oviti ihayú'ikoti Itukó'oviti. ¹² Hara koéhiko:

—Kaná'uteoxo motókeyea itúkeovo Itukó'oviti ihayú'ikokono. Énomonemaka motokêa itúkeovo êno hána'iti ihayú'iuti, únae uhá koeti exóneti. Énomonemaka motokêa íkoro'ixinovokono, koane itúkeovo hána'iti teyonéti, payásoti ya uhá koêti. Énomonemaka motokêa ápeyea uhá koeti xunakóti xokóyoke, ákotinemo hunókoku kó'iyeaneye. Ákoeneyexo —koéhiko.

¹³ Yoko xapákuke neko vinti koaturu koeti xâne teyonéti inuxínoti ítuke Itukó'oviti, ápe póhuti kixónuti:

—Yéxoaxo itukóvotiyehiko ra hóhopuke koyêti ípovo? Yéxoamaka úkeakuhiko?

¹⁴ Ina yumombâ:

—Ako énja unaém. Poéhane îti exôa.

Ina kixônu:

—Enepohikorâ'a, aínovo vekotíya kaxénake koati hána'iti tiveko koekúti. Hóhopu kóyepinoke ípovo, vo'oku itúkeovohiko kasása'iupo itina Xe'exa Su'ûso kixonéti. ¹⁵ Énomone xe'okó kóyehinohiko nonékuke ivátakoku Itukó'oviti natíxea. Káxe, yóti veyóhiko ixómoyea ikó'elokexea okóvo yane sasá'iti óvoku Itukó'oviti. Yoko Itukó'oviti, enepone vatá koyêti ivátakokuke natíxea, anêko xapákuke ixómoti koyonoâhiko. ¹⁶ Ákonemo épekahiko hímakati koane úne. Ákonemo ará'akahiko káxe, koane koêkuti po'i kó'iyevoku kótuti, ¹⁷ vo'oku koyonoâti hikomomo Xe'exa Su'ûso kixonéti, enepone ovâti xokóyoke ivátakoku Itukó'oviti natíxea. Énomonemo kouséxinoahiko nókone, porexoâtimaka úhepeko kóyeku ákoti hunókoku, enepone kutí koeti vo'eroo koyêti uke úne ákoti ítikeovoku. Koane kihú'íkopinoatinemo Itukó'oviti ne uhá koeti ho'oûke.

8

Veyovóne ne sétixope hoénaxovope exéxovope ne koyuhópeti

¹ Veyoâne Xe'exa Su'ûso kixonéti ne sétixope hoénaxovope exéxovope ne koyuhópeti, huvemoo koéne ya vanúkeke ovâti meýá koeti ôra. ² Yane noínjone seti koeti ánju xe'okó koyêti

nonékuke Itukó'oviti. Póhutihiko nekôyo, poréxokono hûxo, enepone torombéta kixonéti.

³ Yane ina keno'óko po'i ánju omoti íhaku xêru, itukéti ya ôro. Xe'ó koéne nonékuke ne áta, imókonoku íparaxokonoke Itukó'oviti. Ina porexókono êno xêru neko ánju motovâti oró'okea nonékuke Itukó'oviti ya xoko áta, enepone ainóvoti ôro. Hane óvo nonékuke ne ivátakoku natíxea Itukó'oviti. Xané kixo orásauna uhá koeti kasása'iupo Itukó'oviti neko xêru koeku oró'okeovo. ⁴ Xoko íhaku xêru pe'úkuke vò'u ánju úkea íkurihea ne oró'oeti xêru simôti xoko Itukó'oviti, xané kixoâti ne orásaunahiko kasása'iupo Itukó'oviti. ⁵ Yane ina namukôa ánju ne íhaku xêru, kopúhikoane ihúveti yúku ukeâti xoko áta, ina kurikoâmaka xapa xâne yara poké'eke. Énomone yanê'e, apé koéne êno xururúkoti yoko emo'útihiko, koane êno ipixéneneoti yoko iyuyôti poké'e.

Oxôvo torombétahiko

⁶ Yane enepohikone seti koeti ánju apêti torombétana, koušokovonehiko óxea ne hûxo.

⁷ Ina óxo torombétana neko inúxoti ánju. Yane apé koéne êno yúku xánena evêke, anahí koeti êno íti, irikóvoti xapa xâne yara poké'e. Êno oro'ókovoti yara kúveu mêum vo'ókuke. Hane koéneye yé'akeye oro'ókovoti, kuteâti enepone ihaxáka ra kúveu mêum ya mopo'âti iháxakoku, mani póhuti yane mopo'âti iháxakoku oró'okeovo. Kúteanemaka kixókonoku ne tikótihiko koáne ne ngaráma.

⁸ Ina oxomáka torombétana ne pí'ape ánju. Yane apé koéne koekúti kuteâti koati hána'iti mopôti ixómoti oro'ókovo. Ina kurinó'ekokono úne ya mar. Isáyu'ixovo poixô'o ne úne yane mar vo'ókuke. Kutí koépone íti. Hane koéneye itóvoku ne koésayu'iu, kuteâti enepone ihaxáka ne uhá koeti úne ya mar ya mopo'âti iháxakoku, mani póhuti yane mopo'âti iháxakoku isáyu'ixeovo vo'ókuke. ⁹ Kúteanemaka koéku yé'akeye ivokóvoti xapa uhá koeti hó'openo ovâti ne úne ya mar. Koánemaka ne hána'iti vatéke uke'éxokonoti vo'ókuke, kúteanemaka yé'akeye.

¹⁰ Yane oxone torombétana neko mopó'ape ánju. Ehá'axo óxoa, apé koene pú'iti hékere ínati irúmeko, ukeâti vanúke irikóvoti xoko óvokuhiko úne, koesáyu'ixoati. Hane koéneye itóvoku koésayu'iu, kuteâti koeku itóvoku ne úne ya mar koesáyu'ixokonoti inúxotike. Énomonemaka koéneye itóvoku koésayu'ixeokono ne huveóhiko, koáne ne ukéhiko úne xoko iríno'ekovoku neko hékere. ¹¹ Súsua koyêti koéha ne hékere, yoko súsua kíxoixo úne xoko iríno'ekovoku. Êno xâne ivohíkovoti vo'oku suvá'iko neko úne kosúva'iu.

¹² Yane oxónemaka torombétana neko koáturuxope ánju. Oxoáne, isáyu'ixovo ne káxe, kohê yoko hékerekohê. Kuteâti

koeku xoko po'ínuhiko koekúti, itúkeovo póhuti yane mopo'âti isáyu'ixeovo, énomonemaka koéneye isáyu'ixeovo uhápu'iyea ne káxe, koánemaka ne hékerekohiko yóko'o ne kohê ya yóti.

¹³ Ina ngomomâ, yane apé koene hána'iti hó'openo ôti, enepone iháxoneti ágea, ákoti malíka vékoku ó'iyea ya kuku vanúke. Ngámoa koeku vaúkea. Hara koe yúho vaúko'i:

—Imáko hána'iti tivékomo koêku ne uhá koeti ko'óvokuti yara kúveu mêum kamáne emó'u ne torombéta, óxoneikomo ne mopo'âti hiko ánju âvoti axâ ne hûxo.

9

Oxôvo ne sínguxope torombéta

¹ Yane oxónemaka torombétana neko sínguxope ánju. Yane noínjone hékere irikóvoti ukeâti vanúke, yonoti xapa xâne yara poké'e. Ina porexókonoa ánju míhe'okea ne êno upénoti uhôro ínati haháku. ² Mihe'ókoane ánju, ipúhikone kuríhoe kutí koeti íkurihea koati hána'iti oso'íxokuti. Yane ákone aúhapu'i ne káxe. Hahakú koéne kúveu ra mêum vo'ókuke ne kuríhoe ipuhíkeati neko êno upénoti uhôro. ³ Ápemaka hána'itinoe vohóho yonoâti ra poké'e, ipuhíkeati xapákuke ne kuríhoe. Poréxokonohiko yutókea xâne. Hane koéneye xunáko yutókea, kuteâti yutókea pitánae yara poké'e. ⁴ Ixíko'okokonohikomaka ákoyea kíxoaku ne ngaráma yara poké'e, koánemaka koêkuti kó'iyevoku nonéti yoko xuvéhiko tikóti. Poéhane xâne ákoti hoénaxovope Itukó'oviti inúkuke pahúkinokonohiko óko'okea. ⁵ Ako sikákanahiko koépekexea neko xanéhiko, itea poréxokono íkoitoponea kotíveti kúveu singu koeti kohê. Enepone ohóne ne ike yutókinge, hane koéneye ohone yutókinge pitánae. ⁶ Yaneko káxehiko, yupihóvotimo kahá'ayea ivókeovo ne xanéhiko, itea ákonemo paréxakana. “Ehá'ani ivóngeovo” koetíhikomo, itea ákonemo ivákapuhiko.

⁷ Enepohikone vohóho, hane koéneye kámo usó koyêtine píhea xapa isukókoti. Ya tutíkukehiko, ápe kutí koeti kôroa ainóvoti ôro. Kene nône, kutí koéhiko none hóyeno. ⁸ Enepone tûti, kútea híyeu tuti sêno. Kene ne ôe, kutí koe oe koati ipúhokovoti hó'openo, enepone líyaum kixonéti. ⁹ Ápemaka oveâti xa'ákuke, lapá'iti haváva, kuteâti ikó'itukeu húndaru yóno xapa isukókoti. Kene emó'u ne kêvi, kutí koe emo'u karósahiko míkoe ákoti yumaxápu kámo ehahíkovoti xapa isukókoti. ¹⁰ Enepone íhi yoko yutókope, kúteane yutókope pitánae. Koati apêti xunáko ne íhi óko'okea, koane íkoitoponea kotíveti ne xanéhiko yútoe ovâti singu koeti kohê. ¹¹ Ápemaka ánju, natínahiko neko hána'itinoe vohóho exeâti koêku ne êno upénoti uhôro ínati haháku. Ambâtu koéha ya emo'u ebaraíku.

Kene Apolíyaum koéha ya emo'u ngerêku. Yoko póhutine kixó'ekone neko pi'âti ihâe. Aínovo kixo'êkoti “koépekoti”.

¹² Yane pihóne ne inúxoti tiveko koekúti. Itea ikénepoke, apêtikomo po'i pi'âti kotíveti koekúti kuteâti.

Oxôvo ne seíxope torombéta

¹³ Yane oxónemaka torombétana ne seíxope ánju. Ina ngámo emo'úti inu'íxoati xokóyoke ne koaturu koeti isúlune áta ovoti nonékuke Itukó'ovoti. Yoko énomone ne áta ainóvoti ôro, oró'okokonoku ísensu. ¹⁴ Eneponeko emo'úti ngámone, hane yúho'ixo seíxope ánju omó'ixoti torombétana. Hara kíxoa:

—Kiríkapa ne koaturu koeti ánju ika'oké koyêti xe'ókuke ne hána'iti huvêo koéhati Eúfarate —kíxoane.

¹⁵ Yane kuríkokonone ne koaturu koeti ánju. Yoko mekúne kousokovohiko, kuxoâti neko ôra, káxe, kohê yoko xoénae motovâti koépekexea xâne yara poké'e. Enepone yé'akeye koépeu, hane koéneye: Eneponi ihaxáka uhá koeti xâne apêti yara kúveu mêum ya mopo'âti iháxakoku, mani póhuti yane mopo'âti iháxakoku koépekexeokono. ¹⁶ Yane ngamone emo'úti koyuhoâti yé'akeye ne êno ehahíkovoti kámo apêti ivu'íxoati yonoti xapa isukókoti. Koati ákoti yumaxápu êno míli neko kámo. Pí'a séndu míleaum nekóyo. ¹⁷ Yaneko noínjoneke kutí koeti njopúne, ápe kámo koane ivu'íxoatihiko. Yoko ápe oveâti xa'ákukehiko lapá'iti havâva, kuteâti ikó'itukeu húndaru yóno xapa isukókoti. Enepone ikó'itukeu xa'ákuke, ápe háharara koyêtiya, kuteâti koeku yúku, koane hóhonono koyêti, kuteâti koeku honóno'iko uhé'ekoti uhá'iti mopô, enepone iháxoneti sáfira. Ápemaka híhiya koyêti, kuteâti koeku hiyá'iko énxofere. Hanemaka koéneye túti neko kámohiko, kuteâti koeku tuti líyaum. Yoko ápe yúku ipuhíkeati pahákuke, koane kuríhoe yoko énxofere, enepone ikotúxoateoxo ne yúku. ¹⁸ Vo'ókuke neko mopo'âti kotíveti koekúti, yúku, kuríhoe yoko énxofere ipuhíkeati pahákuke neko kámo, énomone koépekexino êno xâne. Enepone yé'akeye koépeu, hane koéneye: Eneponi ihaxáka uhá koeti xâne apêti yara kúveu mêum ya mopo'âti iháxakoku, mani póhuti yane mopo'âti iháxakoku koépekexeokono. ¹⁹ Enepokone kámo, pahákuke óvo xunáko yoko ihíkuke. Kene íhi, kutí koe koéxoe. Ápe tuti koéxoeya, yoko énomone veínoa óko'okexea xanéhiko. ²⁰ Kene haxa xanéhiko, enepone ákoti ivahíkapu vo'ókuke ne kotíveti koekúti, ako ikátivexa isóneuke ne váhere ítuke, koane ako kuríka. Enepone itúkovo, énomone ne hókea ndémoniuhiko, koane kúveovo sánduhiko ítuke vo'u xâne, itukéti ya ôro, péhu, kôpere, mopô yoko tikóti, kixovókuti ákoti iníxa, ákotimaka káma, koane ákotimaka yána. ²¹ Enepokoneko váhere xâne hokoâti, koati ákoti ikátivexa isóneuke ne itúkeovo koépekenati, koane hokéxokenati, koane

ákoti uhéva'uxa kapíneti xâne ákoti itukapu koati múxone, koánemaka ómevoti.

10

Ánju omó'ixoti kali koyuhópeti

¹ Yanê'e, noínjonemaka po'i ánju koati xúnati evesékoti ukeâti vanúke. Yoko kutí koe ko'ipóvoti kapási. Ápemaka kuteâti úpikovoe, ínati uháhi, oukeke tûti. Kutí koeti káxe ne nône. Kene hêve, kutí koémaka ponóvoti irúmene yúku. ² Ápemaka kali koyuhópeti pe'úkuke vò'u vahe'ú koyêti. Xoko úne ya mar ókonuko ne éxope hêve, kene lôpe, xoko movó'iyeku poké'e óvo. ³ Ina kohonóko emó'u vaúkea. Koati hónoti ne yûho vaúkea. Kutí koe emo'u líyaum. Ike vaúkine, ápe seti koeti emo'úti koati xúnati kuteâti koeku xururúkoti. ⁴ Énomone yanê'e, mani yundoxoâti ne kixó'ekone, itea apé koéne emo'úti ngámone inu'íxoti vanúkeke kixónuti:

—He'ono'ú íxea kíxone ne seti koeti emo'úti koati xúnati kuteâti koeku xururúkoti, kémonemeku. Hako yitoxôa — kixónune.

⁵ Yane enepone ánju noínjone, xe'ó koyêti xoko úne ya mar koane poké'eke, koéxepuko vò'u éxope, ponó kixoâti vanúkeke. ⁶ Ina koyûho koati emo'úti ákoti aukárapu ikéne. Koyúhoa ya iháke Itukó'oviti, enepone kóyekutine ápeyea ákoti hunókoku, enepone pahukoâtimaka ápeyea ne vanúke, koáne ra poké'e, koáne ne úne ya mar, yoko uhá koeti koêkuti apêtiya. Hara koe yûho:

—Ákonemo áxu'ikene. ⁷ Vo'oku yaneko káxe okoyúhone ne sétixope ánju, enepo kausákapune óxea torombétana, yane kousókovotinememo ne koekúti ákoti exâ xanéhiko mekúke, enepone kouhápu'ikovotine kó'oyene, kuteâtimaka yuhó'inoa Itukó'oviti neko porófetahiko, enepone ovóxe mekúke koyuhó'iyeani emó'u —koéne.

⁸ Ina apépomaka neko emo'úti ngámone, inu'íxoti vanúkeke, yuhoíkophonutimaka. Hara kixónu:

—Nemúkapana ne kali koyuhópeti imihé'okoti, ómo'ixone ne ánju xe'ó koyêti xoko úne ya mar koánemaka yara poké'e — kixónune.

⁹ Embemóponoa ne kali koyuhópeti, hara kixónu:

—Nemúka, ínamo níkêa. Koati súsuva koyêtimo yokóvoike, itea itívetimo pehákuke kuteâti koeku ho'o mópo —kixónune.

¹⁰ Ina namungôa ne kali koyuhópeti, ómo'ixone ne ánju. Yane níngoane. Kutí koe itíveyea ho'o mópo mbahákuke, itea nzuiríkoane, koati súsuva koyêti ongóvoike. ¹¹ Ina ngixokónomaka:

—Konokoâtiko keyúhoyi kouhapu'ikinopike Itukó'oviti, koêku ne ákoti yumaxápu kó'iyevoku xâne, ákoti tôpi poké'e óvohikoku yara kúveu mêum, ákotimaka tôpi yúho, koánemaka ne nâtihiko —ngixókonone.

11

Pi'âti ovoxe Itukó'oviti koyuhó'inoati emó'u

¹ Ikénepoke ra koekúti hiko, ina mborexókono ponóvoti itátane tikóti, ihíxopeti. Ina ngixókono:

—Pihéne, ihixepanane itóvoku ne témpulu, enepone hána'iti imokóvokuti, koánemaka itóvoku ne áta ovâti, enepone imókonoku íparaxokonoke Itukó'oviti. Keyúmakexamakamo yé'akeye ne xanéhiko ihayú'ikoti Itukó'oviti apêti yane hána'iti imokóvokuti. ² Kene kídana nê'e, ávane. Hako ihíxi itóvoku vo'oku poréxokonoane ne xanéhiko ákoti háka Itukó'oviti payásoyea yane Sasá'iti Pitivóko ovâti koarentai doi koeti kohê. ³ Mbahúkotimo pi'âti ovónje, yoko koyuhoâtimo ne ngouhupu'ikinoake kúveu mili duzentu sesenta koeti káxe. Hanemo itúko ípovo ko'ixéhiti xáku neko pi'âti ovónje koeku koyúhoyeahiko ngouhupu'ikinoake —koe Itukó'oviti.

⁴ Enepone pi'âti koyúhóti, énomone ne iháxoneti pi'âti xuve olívera, yoko pi'âti ihaku yúku ovoti nonékuke Itukó'oviti, Únae ra kúveu mêum. ⁵ Ápe irumékoti yúku ipuhíkeati pahákukehiko, koépeke xope koêkuti kaha'âti váherexea ítukeinoa. Énomone kixókononeye koépekeokono ne vaheréxoti ítukeinoa. ⁶ Ápehikomaka xunáko neko pi'âti pahúkea ákoyea kêva úko ya uhá koêti neko káxehiko koeku koyúhoyea páhoenoa Itukó'oviti koyúhoyea. Ápemaka xunáko pahúkea sá'iri'oko peovo íti ne úne, koane koésayu'ixea ra poké'e ya ákoti tôpi kó'iyevoku kotíveti koekúti, koêkuti kahá'ayeaku.

⁷ Yane enepo kausákane koyúhoyea ahá'inoa Itukó'oviti koyúhoyea, apêtimo hóyeno kutí koeti koati koyuvôrixovoti hó'openo ukeâti ne êno upénoti uhôro. Énomonemo isukóponoati neko pi'âti ovoxe Itukó'oviti, koane itoâtimo, koepékoatihikomo. ⁸ Hanemo óvoheixo muyóhiko rúvanake ne hána'iti pitivóko, kurúhuxokonokumaka Únae. Yoko koati apêti kixó'ekinovike neko pitivóko ihaxinokonoke Sódoma koane Ejítu. ⁹ Enómo xâne yara uhá koeti kúveu mêum, póhutihiko iháxakoku úkeaku, póhutihikomaka kó'iyevoku ne yúho, koane póhutihikomaka poké'e óvohikoku, komomó'iyeani mûyo neko pi'âti ovoxe Itukó'oviti ya kúveu mopo'âti káxe, meyá koêti. Ákomo síka xanéhiko ekóxeokono. ¹⁰ Yupihovó koetimo elókeko okóvo ne xanéhiko yara kúveu mêum vo'oku koépekeokono neko pi'âti ovoxe Itukó'oviti. Kóyuitihikomo,

koane iko'íparaxokokotihikomo, vo'oku ya koeku ápeyeako neko pi'âti, koati ikoítoponoati kotíveti ne ko'óvokutihiko yara kúveu mêum. ¹¹ Itea ikénepoke neko mopo'âti káxe meyá koêti, porexópatimakamo Itukó'oviti ómixekepeovo. Yane exepúkopotinehikomo. Yoko yupihovó koetímó píkea ne noixoâtimo. ¹² Yane apé koetímó êno hónoti emo'úti inu'íxotimo vanúkeke, ihaxíkoati neko pi'âti páhoe Itukó'oviti koyuhó'iyeti emó'u. Haramo kixókonohiko:

—Kiná'aka yâkeneye —kixokónotimo.

Yane pihópotinemo vanúkeke neko pi'âti ovoxe Itukó'oviti, xané kixópotinemo kapási. Yoko koati komomo-komomó kixoíxoatimo puvâtihiko. ¹³ Énomonemo yaneko ôra, apé koetímó êno xúnati iyuyôti poké'e, yoko enómo koésayu'iu yane pitivóko. Hanemo koéneye itóvoku ne koésayu'iu, kuteâti koêku eneponi ihaxáka ne pitivóko ya yehí koeti iháxakoku, yane mani póhuti iháxakoku uké'exeokono. Seti koe mili xâne ivohíkovotimo vo'ókuke neko iyuyôti poké'e. Kene hâxa ne xanéhiko, yupihovó koetímó píkea koane iháyu'ikeahikomo xunako Itukó'oviti íhae vanúke.

¹⁴ Pihóne ne pí'ape koati kotíveti koekúti. Ákomo áxu'ikene, keno'ókotinemo ne mopó'ape kotíveti koekúti.

Oxôvo ne sétixope torombéta

¹⁵ Yane enepone sétixope ánju, óxoanemaka ne torombétana. Yane apé koéne êno hónotihiko emo'úti vanúkeke koêti:

—Kó'oyene, Vúnae Itukó'oviti yoko Kristu, enepone páhoe koíteovo xâne, itukôa xunáko pahúkea yara kúveu mêum. Yoko énomonemo natixô ákotinemo hunókoku —kôe.

¹⁶ Yane enepohikone vinti koaturu koeti xâne teyonéti vataká koyêti xoko ivátakoku natíxea nonékuke Itukó'oviti, ipúyukexohiko nonékuke Itukó'oviti xaneâti ísu'okea nône poké'eke ihayú'ikoati. ¹⁷ Hara koéhiko:

—Iti Vúnae Itukó'oviti apêti xunáko pahúkea uhá koêti, itímaka itukóvo ne kóyekutine ápeyea ukeátinekene, koánemaka yara koeku kó'oyene, víkoro'ixinovopi vo'oku iké'itukexi ne hána'iti xináko, koane itíkovone nâti kó'oyene. ¹⁸ Koati yupihovó koetínehiko ímaikinovopi ne xanéhiko ya póhutihiko poké'e, koékuti óvohikoku yara kúveu mêum. Itea simóvone kaxena ipíheponope, kaxena namúkopeamaka ésa'i kixoku itúkeovo ne ivokóvotinehiko, koane kaxena ápeyeamaka námoepo ne yovóxe, enepohikone porófeta koyúhoti yemó'u xapa xâne, yoko uhá koêti ne kesása'iupo, koánemaka ne uhá koeti teyópiti, enepone payásotihiko, koane ákoti apayáso. Koati kaxénanemaka itíkopinoa ésa'i ne xanéhiko koesáyu'ixoti ovâti ra poké'e —koénehiko.

19 Yane imíhe'okone ne sasá'iti kúveu ya vanúke koane iyúseyea neko sasá'iti káxau, enepone árkana aliánsa. Yane apé koéne êno ipixéneneoti yoko xururúkoti, koane iyuyôti poké'e, yoko êno evêke.

12

Koeku sêno yoko ndarâgaum

1 Yane apé koene hána'iti iyupánevoti vanúkeke, sêno kuti koeti ko'ipóvoti káxe, koane ápemaka kohê opékuke hêve. Ápemaka kôroana tutúkuke apêti nduse koeti hékereya. 2 Ihaíkoti neko sêno. Koati ya'ixoti vo'oku ohóne ne xe'éxa ye'éxovotine ipúhikea.

3 Ina apépomaka po'i iyupánevoti vanúkeke, êno hána'iti harará'oti ndarâgaum. Enepone koímaiti hó'openo, seti koe tûti yoko yehí koe sévereina. Aínovohiko apêti kôroana neko tûti. 4 Ito káhakea ênoti hékere vanúkeke ya îhi, ina kurihíkoa poké'eke. Enepone ye'akeye hékere káhae, hane koéneye: Eneponi ihaxáka ne uhá koeti hékere apêti ya mopo'âti iháxakoku, mani póhuti iháxakoku yane mopo'âti íto káhakea. Yane xe'ó kóyene ne ndarâgaum nonékuke ne sêno ye'ékotine ipúhikea xe'éxa, kuxeâti ipúhikea ne xe'éxa motovâti níkea.

5 Yane ipúhikone xe'éxa neko sêno, hóyeno kalivôno. Yoko énomonemo pahukô uhá koeti xâne, koêkuti poké'e óvohikoku yara kúveu mêum. Ákomo itoâti okópea. Ina hú kixokóno omópeokono ne kalivôno xoko Itukó'oviti ya xoko ivátakoku natíxea vanúkeke. 6 Kene ne sêno, kohó'ipo ya mêum ákoti apêti xoko kousoakinoake Itukó'oviti óvea, ímoakumaka kátarakea kúveu mili duzentu sesenta koeti káxe.

7 Yoko ápe isukókoti vanúkeke, Míke yoko po'ínuhiko ánju ha'íne okopâti ne ndarâgaum yoko ánjuhiko ovóxe. 8 Évokovo ne ndarâgaum yoko ánjunahiko. Ákone omótovahiko óvea vanúkeke. 9 Yane kópuhikokono ne hána'iti ndarâgaum. Énomone neko kúxoti koéxoe iháxoneti Ndeâpu, enepone Satánae, enepone yómoti aúpu'ikea uhá koeti xâne yara kúveu mêum. Kuríkokono poké'eke ixané kixókono ánjunahiko.

10 Yane ngamone êno hónoti emo'úti inu'ixoti vanúkeke koêti:

—Kó'oyene, simóvone kaxéna koíteovaku Itukó'oviti ra xanéna, yoko éxokea hána'iti xunáko itúkeovo énomonemo natixô. Kaxénanemaka éxokeovo ápeyeya xunáko pahúkea ne Kristu, enepone noívokoe, vo'oku kópuhikeekonone vanúkeke ne Satánae, enepone áhati koyúhoyea itúkeovo pahukóvoti ne po'ínu uti xoko Jesus, koyúhoti motókeyea ipíhoponeekonohiko vo'ókuke. Káxe, yóti kíxoixeaneye yúho nonékuke Itukó'oviti.

11 Itea ítoanehiko po'ínu úti vo'oku itína ne Xe'exa Su'úso

kixonéti, enepone ikó'iparaxokonoke Itukó'oviti yaneko porexópo ésa'i kotúyopea pahunévoti. Ítoanehikomaka vo'oku ikána'uxeahiko emo'u Itukó'oviti ya xokóyoke. Muhíkova inonéxinovohiko pevóti vo'oku ituke Itukó'oviti, usokó kóyehiko koépekeokono. ¹² Kó'oyene, oránane ápeyea hána'iti elokékoti okovóti vanúkeke. Aélokeneoxo yokóvo uhá ketínoe ovâti ne vanúke. Itea hána'itimo tiveko koekúti yara kúveu mêum, koáne ya xoko mar vo'oku evésekkone ne Ndeâpu xepákukenoe, yoko yupihovó koéne ímaikeovo. Koáhati exoâtine ákoyeane axú'ina kaxena ko'ítukepe.

Koêku ne sêno hokó'ixoane ndarâgaum

¹³ Noixoâne ndarâgaum kuríkeokono poké'eke, yane turíxovone hóko'ixea ne sêno koxe'éxati hóyeno kalivôno. ¹⁴ Itea hane poréxokono sêno pi'âti kevi hána'iti hó'openo ôti, enepone iháxoneti ágea, motovâti ó'iyea yonópoti ya mêum ákoti apêti. Énomonemo óvoheixo kátarakeokono ya kúveu mopo'âti xoénae meyá koêti xoko ákoyeaku itápana ndarâgaum. ¹⁵ Yane ápe koati ênoti úne ikéneke ne sêno, kópuhiu ndarâgaum pahákuke. Kutí koe huvêo ne úne kûre. Mani kaha'aínoati ne sêno má kíxeokono yane úne. ¹⁶ Itea huvó'oxokono neko sêno, vo'oku taú kó'iyea ne poké'e, motovâti yonópeaya heú koêti neko úne kutí koeti huvêo, ipuhíkeati pahákuke ne ndarâgaum. ¹⁷ Yupihovó koéne ímaikinova ndarâgaum neko sêno. Énomone pihíno isúkoponea haxa amósenopono neko sêno, enepohikone itúkoti páhoenovi Itukó'oviti vitúkea, uti xâne, enepohikone ikaná'uxoatimaka xokóyoke ne kaná'uti kixovókuti omínovike Jesus. ¹⁸ Yane xe'ó koéne neko ndarâgaum xapa haríri xe'ókuke ne mar.

13

Koêku ne pi'âti hóyeno kutí koeti koati koyuvôrixovoti hó'openo

¹ Ikénepokemaka ra koekútihiko, noínjonemaka xâne kutí koeti koati êno koyuvôrixovoti hó'openo ukeâti úneke ya mar. Yehí koe sévereina, yoko seti koe tûti. Póhutihiko ne sévereina, ainovo apêti kôroana. Koane póhutihiko tûti, ápe iháya íhaxopeovoke kapáyasokopeovo, kutí kixopóvoti Itukó'oviti. ² Enepone xâne noínjone kutí koeti êno koyuvôrixovoti hó'openo, hane koéneye koxé'u muyo síni. Kene hêve, kúteane heve úrsu. Kene pâho, kutí koe paho líyaum. Hane porexôa xunakóti ndarâgaum. Poréxoamaka ndarâgaum itúkeovo koati payásoti nâti ênoti xunáko pahúkea. ³ Yoko ápe póhuti tûti okó'okovoti xapa po'ínuhiko tûti. Yupihovó koe koêku neko óko'onevo. Mani énomone kutí'inoke ivokóvoti, itea íteova neko óko'onevo, unátipeane. Yupíhova iyúpaxeova uhá koeti xâne yara kúveu mêum, koane itúkea hókone vo'ókuke. ⁴ Enepone ndarâgaum

kutí kixo Itukó'oviti ne xanéhiko, vo'oku itúkeovo xokóyoke ne ndarâgaum úkea xunáko payásoyeya neko kutí koeti êno koyuvôrixovoti hó'openo noínjone. Haina póhutine neko ndarâgaum kutí kixokóno Itukó'oviti, itea koánemaka neko hóyeno kutí koeti êno koyuvôrixovoti hó'openo. Hara kôe ne xanéhiko yara kúveu mêum vo'ókuke:

—Ápeikopo po'ínu koati xúnati kuteâti xunáko râ'a? Kutí'ikopomo itôa okópea? —koéhiko.

⁵ Enepone kutí koeti êno koyuvôrixovoti hó'openo, poréxokono yupíheovo kahána'ikopeovo yane koyúhoyeya, koane yupíheovomaka kapáyasokeovo kutí kixopóvoti Itukó'oviti. Poréxokonoanemaka xunakóti pahúkea ya kúveu koarentai doi koeti kohê. ⁶ Enepo koyuhóne, yupíhova kapáyasokopeovo, koane koémoke'ekea Itukó'oviti yoko îha, koánemaka óvoku Itukó'oviti yoko uhá koeti ovâti ne vanúke xoko Itukó'oviti. ⁷ Poréxokonoamaka isúkoponea ne kasása'iupohiko Itukó'oviti yoko ítea. Poréxokonomaka pahúkea oukeke uhá koeti kó'iyevoku xâne, koêkuti iháxakoku úkeaku, koêkutimaka kó'iyevoku, koane koêkuti koêku ne yuhôti yûho, koane koêkutimaka poké'e óvohikoku yara kúveu mêum. ⁸ Énomonemo hóko uhá koeti xâne ovâti ra kúveu mêum. Kutí kixoâti hikomo Itukó'oviti. Énomone neko xâne ákoti yutaxápu îha xoko yutóxovoku iha xâne ákotinemo hunókoku ópea xoko Itukó'oviti. Énomone neko koyuhópeti uso'íyeatinekene ne iha xanéya ukeâtine tumúneke ápeyeya ra kúveu mêum, koyúhope ne Xe'exa Su'úso kixonéti, enepone itukópovoti ikó'iparaxokonoke Itukó'oviti yaneko porexópo ésa'i kotúyopea pahunévoti.

⁹ Koêkuti xâne kamoâti, ivávaka râ'a: ¹⁰ Apêtimo xâne itokónoti iká'akeokono, yoko koati konokoâti hikomo vékea neko koekúti. Apêtimakamo xâne koépeuti ya hána'iti piríttau. Yoko koati konokoâti hikomakamo vékea neko koekúti. Énomone kónokino ákoyeya kurí íxa kúveovo Itukó'oviti ne kasása'iupo, koane ákoyeya kamúya'ika isóneu ikéneke Itukó'oviti.

¹¹ Ina apémaka noínjone, po'ímaka kutí koeti êno koyuvôrixovoti hó'openo ukeâti ra poké'e. Pí'a sévereina nê'e. Yoko hane koéneye koxé'u, muyo su'úso. Itea enepone emó'u, kutipasí koe emo'u ndarâgaum. ¹² Kúteane xunáko neko inúxoti xâne noínjone kutí koeti êno koyuvôrixovoti hó'openo, epó'oxo koati ovóxe nekôyo, itukoâti ne páhoenoa itúkea. Yoko enepone pí'ape xâne noínjone, enepone kuteâti koeku komúyoyeya su'úso, koati itokúxeati okóvo ne uhá koeti xâne yara kúveu mêum kutí kíxea Itukó'oviti neko inúxoti noínjone, enepone hóyeno kutí koeti êno koyuvôrixovoti hó'openo, enepone unatípeatimaka óko'onevo mani koépekeokono. ¹³ Enepone pí'ape koati koyuvôrixovoti xâne noínjone, enepone

kuteâti koeku komúyoyea su'ûso, ito itúkea koekútihiho ákoti noíxeokonoku, iyupaxó kixoti xanéhiko. Muhíkova iháxikea irúmene yúku ukeâti vanúke evesékoati ra poké'e nonékuke xanéhiko, itúkoa nê'e. ¹⁴ Énomone aúpu'ikino xanéhiko ovâti ra kúveu mêum, vo'ókuke neko iyupánevoti ítuke nonékuke neko inúxoti koati koyuvôrixovoti xâne noínjone, úkeakumaka xunáko itúkea iyupánevoti. Enepone pí'ape xâne noínjone, enepone kuteâti komúyoyea su'ûso, pahúkoamaka ne xanéhiko yara kúveu mêum ípoyea okóvo neko inúxoti koati koyuvôrixovoti xâne, eneponeko iteôvati ne mani koépekeokono vo'oku óko'onevo ya hána'iti pirítau. ¹⁵ Yane poréxokonomaka xunáko itúkea ómixekuyeovo neko ipunéti, okóvo neko inúxoti koyuvôrixovoti xâne noínjone, kutí'inoke koyúhoti neko ipunéti. Yane koépekexo uhá koeti xâne ákoti hakâ, enepohikone ákotimaka kutí ixâ Itukó'oviti. ¹⁶ Eneponê'e, pahúkomaka uhá koeti xâne, payásoti koane ákoti apayáso, iríku koane ákoti apeínoati, akaúti yoko po'ínuhiko xâne ákoti akutêa koeku akaúti, itúkinokono hoenáxovopeti éxopeke vô'u, áko'o itukovo inúkuke, ¹⁷ motovâti ákoyeane vanéxa koane ákoyeanemaka akávane enepo hákoti itukínokono hoénaxovope îha ne inúxoti koati koyuvôrixovoti xâne, áko'o itukovo númeruna îha.

¹⁸ Enepone koekúti, konókotí êno exóneti motovâti éxeokono kixó'ekone. Koêkuti xâne koati ko'isóneuti, ivávaka númeruna ne koyuvôrixovoti xâne kutí koeti êno koyuvôrixovoti hó'openo, vo'oku enepone númeruna, koati îha hóyeno kixó'eko. Énomone ne númeru, seisentu sesentai sei.

14

Akene koítovonehiko Itukó'oviti

¹ Ikénepokemaka nê'e, ina noeménjo, noínjoamaka ne Xe'exa Su'ûso kixonéti, enepone ikó'iparaxokonoke Itukó'oviti yaneko porexópo ésa'i kotúyopea pahuvévoti. Yoko xe'ó koyêti ouékeke ne hána'iti mopôí koéhati Síyaum. Hane kahá'inehiko, sentu koarentai koaturu koeti mili xâne. Póhutihiko, anêko îha ne Xe'exa Su'ûso kixonéti, yoko îha Há'a, enepone Itukó'oviti, yutoxóvoti inúkuke. ² Yane ngamone emo'úti inu'íxoti vanúkeke. Kutí koe emo'u êno hunôti úne, koane emo'u koati hónoti xururúkoti. Hanemaka koéneye, emo'u óxokena ne oxotíhiko árpa. ³ Enepohikoneko sentu koarentai koaturu koeti mili xâne, aínovohiko imokóvoti inámati akenéti koeku xe'okó kóyeyea nonékuke ivátakoku Itukó'oviti natíxea, koane nonékuke ne koaturu koeti ehévókovoti, ko'isóneutimaka kuteâti xâne, yóko'omaka nonékuke ne vinti koaturu koeti xâne teyonéti inuxínoti ítuke Itukó'oviti. Yoko ako po'i itoâti éxea akéne neko sentu koarentai koaturu koeti mili koítovone Itukó'oviti xapákuke xâne yara kúveu mêum, ákoti itukápahiko.

⁴ Enepohikonê'e, aínovo koati sasá'iti, ákoti ikapít'iikapu ya kapíneyea sêno ákoti itukapu koati yêno. Koêkuti yónoku ne Xe'exa Su'ûso kixonéti, anéko ikéne hokó'ixoatihiko. Aínovohiko koítovone Itukó'oviti ya xapákuke xanéhiko yara kúveu mêum, motovâti itúkeovo haxakínovotihiko Itukó'oviti, koane haxakínovati ne Xe'exa Su'ûso kixonéti, kuteâti koeku haxákinovo Itukó'oviti ne ha'i nonéti, inúxoti itóvo, itukókono ikó'iparaxokonoke Itukó'oviti. ⁵ Enepohikonekôyo, aínovomaka ákoti semékekexeaku, ákotimaka óvaku kopít'iikea.

Emo'u ánju inu'íxoti vanúkeke

⁶ Yane ínamaka noínjo po'i ánju. Ako malíka ya kuku vanúke véko koyúhoyea ne inámati ihíkavoti ákoti uké'eyeaku íhae xoko Itukó'oviti. Xapa xanéhiko yara kúveu mêum koyúhoa, koêkuti poké'e óvohikoku yara kúveu mêum, koêkutimaka iháxakoku úkeaku, koêkutimaka kó'iyevoku yuhôti yúho, koane koêkutimaka kó'iyevoku neko xâne.

⁷ Koati kohonókoti emó'u kó'iyea:

—Tiya Itukó'oviti, kepáyasakinoemaka íha, vo'oku simóvone kaxena yúhoikopeaku Itukó'oviti ne xanéhiko yara kúveu mêum vo'oku kixoku itúkeovo. Ihéyu'ikamaka Itukó'oviti, enepone pahukoâti ápeyea ne vanúke, koáne ne poké'e, koánemaka ne úne xoko mar, yoko uhá koeti úkeaku úne —koéne.

⁸ Yane apé koénemaka po'i ánju. Hara kôe:

—Uké'exokonone ne Mbabílonea. Koati uke'éxokonotine neko hána'iti pitivóko. Enepone yupíheovo váherexea kixoku itúkeovo koane ákoyea asása'i, hane koéneye koati êno xúnati víyum póneake énoyeova ne uhá koeti xâne, koêkuti poké'e óvohikoku yara kúveu mêum —koéne.

⁹ Yane ápemaka po'i ánju, mopó'apene. Koati kohonókoti emó'u kó'iyea:

—Koêkuti xâne kutí kixoâti Itukó'oviti ne hóyeno kutí koeti êno koyuvôrixovoti hó'openo, koáne ne ipunéti okóvo, énomone neko xâne apêtimaka hoénaxovope nekôyo inúkuke itukovo vo'ókuke, ¹⁰ koati xúnatimo ne ímainevo Itukó'oviti ipihápanahiko. Kutí koetímo koati êno xúnati ekâti íyukoakehikomo Itukó'oviti. Yupihóvotimo koítoponeovo kotíveti nonékuke ne sasá'iti ánjuhiko koane nonékuke ne Xe'exa Su'ûso kixonéti. Ipihóponokonotimo ya yúku xané kixoti énxofere, enepone ikotúxoateoxo ne yúku. ¹¹ Ákomakamo uké'eyeaku íkurihea ne yúku ikoítoponoatihiko kotíveti. Káxe, yóti kó'iyeanemoye koítoponeovohiko kotíveti ákotinemo amámika. Énomonemo kixókono ne uhá koeti xâne hokoâti ne hóyeno kutí koeti koyuvôrixovoti hó'openo yóko'o ne ipunéti okóvo, kutí kixoâtimaka Itukó'oviti. Énomone ne xâne apêtimaka hoénaxovope íha neko hóyeno xokóyoke.

12 Énomone kónokino kóxuna'ixeovo ne kasása'iupo Itukó'oviti ákoti kamuyá'ika isóneu. Énomone ne itúkotihiko páhoenoa Itukó'oviti itúkea koane kuvóvotihiko Jesus —kôe.

13 Yane ínamaka ngámo emo'úti inu'ixoti vanúkeke, kixónuti:

—Hara yitáxa: Ukeâti kó'oyene, koati yupihóvotimo unako koêku ne ivohíkovoti kuvóvoti Vúnae —kixónu.

—Koati kaná'uteoxo —kôe ne Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti —vo'oku motovâti ómomikopeahiko ítuke komomíkoati nóvo, koane xané kixopâtimaka ne únatinoe ítuke —kôe.

Koêkumo ne xanéhiko yara poké'e simapúne hunókoku ra mêum

14 Yane ina noeménjo. Hane noínjo kapási hóhopu koyêti yoko vatá koyêtiya ikútipasikoPONOVoviti, uti xâne. Ápe kôroana tutíkuke ainóvoti ôro. Kene vo'ókuke, ápe ómo'ixone, xopilókoti héheu koyêti. 15 Ápemaka po'i ánju ipuhíkeati xokóyoke ne sasá'iti kúveu vanúkeke. Ina vaukôa neko vatá koyêti xoko kapási. Koati hónoti vaúkea. Hara kíxoa:

—Yámane ne xepílokotina motovâti véyeovo ne ha'i nonéti, vo'oku simóvone kaxena veyóvope. Koati itóvotine, konókotine véyeovo —kíxoane.

16 Yane ípíhone xopilokotina yara poké'e ne vatá koyêti xoko kapási, veyoâtine ne ha'i nonéti ovâti ra poké'e.

17 Ínamaka ipuhíkea po'i ánju xokóyoke ne sasá'iti kúveu vanúkeke. Ápemaka xopilokotina koati héheu koyêti.

18 Ina apé'ikomaka po'i ánju ipuhíkeati xokóyoke ne áta, enepone imókonoku ikó'iparaxokonoke Itukó'oviti. Yoko énomone exêa koêku ne yúku. Koati hónoti emó'u vaúkea neko po'i ánju omó'ixoati ne heú'iti xopilókoti. Hara kíxoa:

—Yáma ne heú'iti xepílokotina. Pihéne ítixea ne kutí koeti putí'uhiko ha'i úva xúveke, vo'oku usó kóyene ítixeovo —kíxoane ánju, koyúhoti koêku ne xanéhiko ovâti ra kúveu mêum.

19 Yane ípihoane ánju ne xopilokotina yara poké'e. Ina veyôa ne kutí koeti ha'i úva xúveke, enepohikone xâne ovâti ra kúveu mêum. Yane kutí kíxoa kurikoâti hána'itike tángi kótikovoku ho'o úva, kixó'êkoti koati xúnati ímainevo Itukó'oviti. 20 Enepone kótikovoku úva kixonéti, enepone ipíhohonokonoku xanéhiko, meúkeke ya pitivóko óvo. Koati ênoti íti ipuhíkeati. Hane itóvoku upénoko ne íti, poéha méturu meyá kôe, yoko mopó'a séndu kílomíturu yónoku húnea neko íti.

15

Koêku ne ipíhohonopemo Itukó'oviti hunókokuke ra mêum

1 Apé koéne noínjone vanúkeke, koati hána'iti iyupánevoti. Ápe seti koeti ánju exeâti koêku neko seti koeti koati hunókoku ipíhohonope Itukó'oviti, enepone kouókovoPe ímainevo.

² Yane ina noînjo koekúti kutí koeti mar, itea haina úne, ainóvoti víduru anahíxovoti yúku. Ápe xâne xe'okó koyêtiya iteóvati neko xâne kutí koeti êno koyuvôrixovoti hó'openo yóko'o ne ipunéti okóvo, koáne ne númiru kixo'êkoti îha. Enepohikoneko xâne, ápehikomaka hûxo árpa, poréxoake Itukó'oviti. ³ Yoko hane imókovohiko akene Muíse, ovoxe Itukó'oviti nóvo, yoko akéne ne Xe'exa Su'ûso kixonéti. Hara koéhiko:

—Imáko itúkinovo koati hána'iti, koane koati motovâti iháyu'ikeokono ne ítike, iti Vúnae Itukó'oviti, iti apêti xunáko pahúkea uhá koêti. Koati kaná'uti, koane koati ponóvoti ne kixeku itíkivo, iti natina uhá koeti xâne, koêkuti poké'e óvohikoku yara kúveu mêum. ⁴ Kutí'ikopomo ako teypápi? Kutí'ikopomakamo ako kapayásaka îhe, iti Vúnae? Vo'oku poéhane îti itukóvo koati sasá'iti. Énomone simínopimo ipúyukexoponea nenékuke ne uhá koeti xâne, ukeâti uhá koeti koêkuti poké'e óvohikoku yara kúveu mêum. Vo'oku koati iyúseoti ne ponóvotinoe ítike —koe akéne.

⁵ Ikénepoke ne koekúti hiko, ina ngomomâ, noínjoane imíhe'okeane ne sasá'iti kúveu, óvoku ne tabenáku lu ya vanúkeke. ⁶ Enepohikone seti koeti ánju exeâti koêku ne seti koeti ipíhohonope Itukó'oviti, hane ipúhihikea xokóyoke neko sasá'iti kúveu. Aínovo ko'ipóvoti líyum, koati hóhopu koyêti ipovóti. Ina uhápu'i neko ípovo. Ápemaka ho'êti, ainóvoti ôro, vekeâti xa'ákukehiko. ⁷ Ina apê póhuti yane koaturu koeti ehevókovoti, ko'isóneuti kuteâti xâne, poréxoti enovópeti xoko póhutihiko neko seti koeti ánju. Enepone enovópeti, aínovo ôro, yoko puhí koati ímainevo Itukó'oviti, enepone kóyekutine ápeyea ákoti hunókoku. ⁸ Yane kopúhikoa êno úhe'ene Itukó'oviti yoko xunáko neko sasá'iti kúveu. Kutí koe êno kuríhoe ipuhíkone. Yane ákone itoâti úrukeova imókonemo kausákapu ne seti koeti ipíhohonope Itukó'oviti, ómonehiko ne seti koeti ánju.

16

Seti koeti kixoku koeku ímainevo Itukó'oviti

¹ Ina ngámo koati hónoti emo'úti inu'íxoati ne sasá'iti kúveu, yuhó'ixoati ne seti koeti ánju. Hara koe yuhó'ino:

—Pihéneoe yara kúveu mêum. Yávaka ovâti ne seti koeti enovópeti, enepone ímainevo Itukó'oviti —koéne yuhó'inokono.

² Yane pihóne ne inúxoti ánju óvokea ómone ovâti ne enovópeti. Óvokoane yara poké'e. Yane ipúhihikoane êno koímaitinoe kotíveti uka'áti muyókuke neko xanéhiko apêti hoénaxovope itúkeovo xanéna ne hóyeno kutí koeti êno koyuvôrixovoti hó'openo, enepohikoneko ipuyúkexinoatimaka ne ipunéti okóvo.

³ Yane óvokoane pí'ape ánju ne ómone ovâti ne enovópeti. Xoko úne ya mar óvokoa. Yane sá'iri'okopovone íti ne úneya. Kutí koe itina ivokóvoti neko úne. Heú koe ívohikeovo ovâti neko úne.

⁴ Ina ovokoâmaka mopó'ape ánju ne ómone ovâti ne enovópeti. Hane óvokoa ya xoko uhá koeti huvêo yoko xoko óvokuhiko uke úne. Yane sá'iri'okopovonemaka íti ne uhá koêti neko úne. ⁵ Ina ngamôa emó'u ne ánju exeâti koêku ne úne. Hara kôe:

—Iti koati ponóvoti yane kixeku ipíheponi xanéhiko, iti kóyekutine ápeyea ukeátinekene koánemaka kó'oyene, iti koati sasá'itimaka. ⁶ Koáhati énomonehiko ovokêa itína ne kesása'iupe, koane itína ne porófetahiko koyúhoti yemó'u xapa xâne. Vo'oku kixoku itúkeovo, énomone itíkinoahiko énoyeovo íti, vo'oku koati motokeâti kíxeokononeye —koéne yúho neko ánju.

⁷ Ina apê po'i emo'úti ngámone inu'íxoati xokóyoke ne áta, enepone imókonoku ikó'iparaxokonoke Itukó'oviti. Hara kôe:

—Iti Vúnae Itukó'oviti apêti xunáko pahúkea uhá koêti, koati kaná'uti yoko ponóvoti ne kixeku ipíheponi xanéhiko —kôe.

⁸ Yane óvokoanemaka koáturuxope ánju ne ómone ovâti ne enovópeti. Xoko káxe óvokoa. Yane ápe xunako káxe oró'okea xanéhiko ya otúko. Yoko kutí koéne otuko yúku. ⁹ Yupihovó koe oró'okea xanéhiko neko êno otúko. Yane koati ihákotihiko Itukó'oviti apêti xunáko pahúkea ne kotíveti ipíhoponope. Ákohiko ikátivexa isóneuke ne váhere ítuke, koane ákohikomaka iháyu'ika Itukó'oviti.

¹⁰ Ina ovokôa síngxupe ánju ne ómone ovâti ne enovópeti. Hane óvokoa xoko ivátakoku natíxea ne hóyeno kutí koeti êno koyuvôrixovoti hó'openo. Yane hahakú koéne uhá koeti natíxoku, koane arúxukoponea nêne neko xanéhiko vo'oku êno hána'iti tiveko koêku. ¹¹ Yane koati ihákotihiko Itukó'oviti íhae vanúke vo'ókuke ne êno tiveko koêkuhiko, koane vo'oku êno úka'a. Ákohikomaka ikátivexa isóneuke, koane ákohiko kuríkapa ne váhere ítuke.

¹² Ínamaka ovokôa seíxope ánju ne ómone ovâti ne enovópeti. Xoko hána'iti huvêo koéhati Eúfarate óvokoa. Yane ítikovo neko huvêo, kousókinoatine vékoku ne nâtihiho ukeâti úkeaku ihâroti. ¹³ Yane noínjonemaka mopo'âti váhere xunakóti ukeâti xoko Satánae. Hane koéneye hána'itihiko verékeke. Pahákuke neko ndarâgaum ipúhikea po'ínu. Kene po'ínu, pahákuke neko hóyeno kutí koeti êno koyuvôrixovoti hó'openo. Kene po'ínu, hane ipúhikea pahákuke neko hóyeno koyúhoti koekúti âvoti simâpu kaxéna, itea haináya xunákoke Itukó'oviti itea ya váhereke xunakóti. ¹⁴ Aínovohiko ndémoniu, ovóxe Satánae nekôyo. Aínovo ítukenati iyupánevoti. Hane yonóhiko xokóyoke ne nâtihiho ya uhá koêti ra kúveu mêum, maka ha'úxanehiko, kaha'aínoatihiko

usokó kóyeyea ya kaxena okópeaku Itukó'oviti, yaneko êno hána'iti teyonéti káxe hoénaxone Itukó'oviti, enepone apêti xunáko pahúkea uhá koêti.

15 “Yakámokeno: Nzimotímo kuteâti kixóvoku oméxoti xoko ákoyeaku kuxoâti símea” koe Vúnae. “Koati únatimo koêku ne xâne ixómoti noiméxoponu, enepohikone kutí koeti apêti ípovo muyókuke kuxópoti únae, maka hákone kutí kôe urápiti koane hákonemaka téyapana vo'ókuke” koéne.

16 Yane ho'úxone uhá koeti nâtihiko neko mopo'âti ndémoniu. Ho'úxoane xoko óvoku isukókoti iháxoneti Aramajêdom ya emó'uke ebaraíku.

17 Ina ovokôa sétixope ánju ne ómone ovâti ne enovópeti. Kuku vanúke óvokoa. Yane apé koéne êno hónoti emo'úti inu'íxoati yane ivátakoku Itukó'oviti natíxea xoko sasá'iti kúveu vanúkeke.

—Kousokovone —koéne.

18 Yane apé koénemaka êno ipixéneneoti koane emo'útihiko yoko xururúkoti. Ápemaka êno xúnati iyuyôti poké'e, ákoti kuteâti ukeâti inâ apê xâne yara poké'e. Koati yupihóvati xunáko, koane ako malíka yónoku ne iyúyoyea poké'e.

19 Mopó'a iháxakoku neko koati hána'iti pitivóko itáhineyee. Koánemaka pítivokona po'ínuhiko xâne xoko póhutihiko poké'e óvohikoku yara kúveu mêum, heú koénemaka itáhineyee.

Énomone kíxoá Itukó'oviti ipíhoponea ne hána'iti pitivóko iháxoneti Mbabílonea. Enepone ipíhoponeake, kutí kôe êno váhere ekâti súsuva koyêti, nókone heú kíxea énoyevahiko.

Énomone koéneye neko koati xúnati ipíhoponope Itukó'oviti.

20 Má koépone neko uhá koeti kálíhunoe poké'e kukúkeke

úne koánemaka ne koati hána'itinoe mopô. 21 Ápemaka êno

pú'itinoe evêke ukeâti vanúke irihíkovoti oukeke neko xanéhiko.

Ítópono koarenta koeti kílú póhutihiko íyeu neko evêke. Koati

ihákotihiko Itukó'oviti ne xanéhiko vo'ókuke neko êno pú'itinoe

evêke ipíhoponeake Itukó'oviti. Koati yupihóvati koímaiko neko

ipíhoponope.

17

Íhokokono sêno ákoti téyapana ne xanéhiko ovâti ne hána'iti pitivóko

1 Ina keno'ókinonu yúhoikoponeonu póhuti yane seti koeti ánju apêti enovópeti ómo'ixone. Hara kixónu:

—Yókone, enjókopeatine kixókonokumo ipíhoponeokono ne ihókoneti senohí koeti ákoti téyapana, enepone ivatákoti xoko ênoti úne. 2 Hána'iti ikópiti'ikopeovo ne pahúkotihiko ya uhá

koêti ra kúveu mêum koeku hokópeahiko ne váhere kixoku

itúkeovo nekóyo. Enepone ákoyea malíka yónoku váherevoko

ne ihókoni sêno ákoti téyapana, hane koéneye koati xúnati ekâti póneke uhá koeti xâne yara kúveu mêum. Epó'oxo kutí koénehiko ikohíhiuti uhá koêti ne xâne yara kúveu mêum koeku hokópea váhere kixoku itúkeovo.

³ Yane omó kixo ongóvo ne ánju ya mêum ákoyeaku apêti. Ênomone noínjea neko sêno. Hane ivú'ixo êno koyuvôrixovoti harará'oti hó'openo apêti ya uhá koeti múyo yutoéti kapáyasokopove, itúkovoti Itukó'oviti. Ápemaka seti koeti tûti yoko yehí koeti sévereina.

⁴ Eneponeko sêno noínjone, koati kalísoti híyeu ne ípovo hararáhiti yoko homomóhiti, koane yupíhova êno iyóyonevo, itukéti ya ôro, koane uhé'ekotinoe uhá'iti mopô, yóko'omaka ne iháxoneti pêrula. Yoko ápe enovópeti ainóvoti ôro vo'ókuke, puhi-puhí koeti koekúti yupihóvoti ákoyea aúnnati, yoko koekútihiko koati váhere nonékuke Itukó'oviti, enepohikone uhá koeti kixovókuti katávokoti xâne ya hókea Itukó'oviti, enepone kutí koeti koeku sêno katávokoti ima po'i xâne itaíkoati itúkea váhere xokóyoke. ⁵ Yoko ápe íha yutoxóvoti inúkuke neko sêno apêti he'ono'ú koeti kixó'ekone. Hara koêti neko íha: “Koati hána'iti ne Mbabílonea, úkeaku uhá koeti itukeôvoti kuteâti kixoku itúkeovo ne sêno ákoti téyapana, koane úkeakumaka uhá koeti po'ínuhiko kixovókuti yara kúveu mêum yupihóvoti váherexea nonékuke Itukó'oviti” kôe ne íha. ⁶ Ina noinjôa neko sêno kutí kó'iyea kohíhiti, itea haina vo'oku xúnati ekâti. Koati vo'oku enó'iyea óvokea itína neko kasása'iupohiko Itukó'oviti, koáne ne koyúhoti koeku Jesus. Noinjoâne neko koekúti, koati êno hána'iti iyúmbaxeova. ⁷ Ina kixônu neko ánju:

—Na koeti yupíhinova iyípaxivoa ne koekúti? Ngoyuhó'inopeatine ne he'ono'ú koeti'iko kixó'ekone ne sêno yoko kixó'ekone ne ivú'e, enepone êno koyuvôrixovoti hó'openo apêti seti koeti tûti yoko yehí koeti sévereina. ⁸ Eneponê'e, ápene yanekôyoke, itea yara koeku kó'oyene ákone iyúsea. Yoko ye'éxopovotinemaka ipúhikopea xoko êno koímaiti yoko upénoti uhôro ínati haháku iká'akokonoku. Yane uke'éxokonotinemo. Iyupáxovatimo xanéhiko ovâti ra kúveu mêum, enepohikone ákoti yutaxápu íha ya koyúhopeke Itukó'oviti, yutóxovoku íha xâne yonopâti xokóyoke. Yoko enepone íhâe yutoxóvotiya, ukeátine inâ apê ra mêum usó'iyeaneya. Yupihóvatimo iyúpaxeova xanéhiko naixâ neko êno koyuvôrixovoti hó'openo, enepone apêti yaneko káxehiko pihotíne itea akó'otine iyusêa yara koeku kó'oyene, itea apépotikomakamo.

⁹ —Enepora ngoyúhoinopikemo kó'oyene, konókoti ênoti exóneti. Harâ'a: Enepone seti koeti tûti ne êno koyuvôrixovoti hó'openo, hane kixó'eko seti koeti hána'itinoe mopô iváta'uxoku ne sêno. Kene ne seti koeti mopô iváta'uxoku, seti koeti

nâti kixó'eko. ¹⁰ Ya xapákuke ra seti koeti nâti, pihóne singu koêti. Anéye póhuti pahúkoti kó'oyene. Kene po'ínu, avo simápu kaxena pahúkope. Itea enepo simapúne, ákomo axú'ina káxe yónoku pahúkea. ¹¹ Kene ne êno koyuvôrixovoti hó'openo neixone, enepone apêti yaneko káxehiko pihotíne, itea akó'otine iyusêa yara koeku kó'oyene, koati énomone ne oítuxope nâti ahe'ókopati neko sétixope, itea uke'éxokonotinemo nê'e.

¹²—Enepone yehí koeti sévereina neixone, hane kixó'eko yehí koeti nâti ávoti xunáko pahúkea. Itea porexókonotimo xunáko pahúkea xané kixoâtimo ne kutí koeti êno koyuvôrixovoti hó'openo neixone, itea ákomo ahíkapu yónoku pahúkeahiko, kutí koetímo kali póhuti ôra ápeyeamo xunáko pahúkea. ¹³ Uhá koetihiko ra yehí koêti, kutikokó koetímo isóneu. Porexópatimo ne payásokohiko yoko xunákohiko pahúkea xokóyoke ne hóyeno kutí koeti êno koyuvôrixovoti hó'openo. ¹⁴ Eneponihonê'e, okopâtimo xapa isukókoti ne Xe'exa Su'úso kixonéti, enepone ikó'iparaxokonoke Itukó'oviti yaneko porexópo ésa'i kotúyopea pahunévoti. Itea enepohikonekôyo, itoâtimo Xe'exa Su'úso kixonéti, vo'oku énomone itukóvo Únae uhá koeti payásotihiko pahúkoti. Koane koati énomonemaka itukóvo ne koati payásoti nâti ya uhá koeti po'ínuhiko nâti. Koáne yaneko íteaku, kaha'ínepoatimo iháxiupohiko Itukó'oviti, enepohikone hokoâti ákoti kamuyá'ikapu ikéneke.

¹⁵ Ina kixonúmaka ne ánju:

—Enepone êno úne neixone, ivátakoku ne ihókoneti senohí koêti ákoti téyapana, hane kixó'eko êno kó'iyevoku xâne, enepohikone ákoti yumaxápu xâne ya uhá koeti poké'e óvohikoku yara kúveu mêum, koêkuti kó'iyevoku yuhôti, yuhóhiko. ¹⁶ Enepone ihókoneti yehí koeti sévereina koáne ne ihókoneti êno koyuvôrixovoti hó'openo, yupihovó koetímo ahúxukinova okóvo nekôyo, enepone senohí koêti ákoti téyapana. Heu-heú kixeâtihihikomo véyea apeínoati nê'e. Kutí kixoâtimo kamahúpikoati. Koane kuteâti kíxoaku ipúhokovoti hó'openo ne ísoe enepo níkêa nâum, énomonemakamo kíxoaneye. Ínamo uke'éxa ya yúku. ¹⁷ Koáhati Itukó'oviti itukínoamo isóneu kutí'inoke kixoâtinemoye. Yoko enepohikoneko pahúkoti, kutikokó koetímo isóneu poréxopea xunáko pahúkea xokóyoke ne ihókoneti êno koyuvôrixovoti hó'openo imókonemo kausákapu uhá koeti yuho Itukó'oviti.

¹⁸ —Yoko koati hána'iti pitivóko éxoti koeku uhá koeti pahúkotihiko yara kúveu mêum, ene kixó'eko neko sêno neixone —kíxoane ánju ne Xuâum.

18

Kixókonokumo uke'éxakana ne hána'iti pitivóko

¹ Ikénepoke ra koekútihiko, noínjone po'i ánju apêti xunáko pahúkea, evesékoti ukeâti vanúke. Uhapu'i-uhapu'í kixo poké'e ne êno úhe'ene uhápu'ine ne ánju. ² Ina kohonóko emó'u vaúkea. Hara kôe:

—Koati uke'éxokonotine ne hána'iti pitivóko iháxoneti Mbabílonea. Itúkopovone óvoku uhá koeti kó'iyevoku ndémoniuhiko, enepohikone ovoxe Satánae itúkoti uhá koeti kó'iyevoku váhere koekúti. Ópokunemaka uhá koeti koêkuti kó'iyevoku hó'openo ôti koati váherehiko koane kotirínaneti. ³ Kixínokonokeneye ne pitivóko vo'oku ákoyea malíka yónoku ne váherevoko xanéhiko ovâti. Koati hána'iti kátavokea po'ínuhiko xâne ya hókea Itukó'oviti kuteâti koeku sêno kátavokea ima po'i xâne itaíkoati itúkea váhere xokóyoke. Enepone váherevoko, kutí kôe koati xúnati ekâti íyukoke uhá koeti po'ínuhiko xâne yara kúveu mêum, koêkuti poké'e óvohikoku. Kene ne pahúkotihiko yara poké'e, kutipasí kó'iyeamaka ne kixoku itúkeovo koeku hókea kixóvoku. Koánemaka ne kavánetihiko, koati iríkuxotihiko vo'ókuke ne xâne íhae neko pitivóko, vo'oku yupíheovo ikálisokeovo ya kohépitinoe koekúti —koéne.

⁴ Yane ina ngámo po'i emo'úti inu'íxoti vanúkeke. Hara kôe:

—Itínoe njanéna, ipíhiki ra pitivóko maka hákone kitipásea ya váherevokohiko, epó'oxo maka hákone ke'anépoahiko ya ipíhoponeokonoke, ⁵ vo'oku yupíhovone koêku ne váhere kixoku itúkeovo. Kutí koe yupíhóvotine pu'íxeovo ne váherevoko itopónotine vanúke, itúkopinoakemo Itukó'oviti ésa'i ne êno váhere ítuke. ⁶ Yoko koati konókoti itúkopoinokono ésa'i ne váhere ítuke. Kuteâti kíxoaku váherexea ítuke, pi'á ákoe anú'ukea tivéko ne kixókonokumo. Enepone kutí koeti êno xúnati ekâti íyukoke po'ínuhiko xâne, koésayu'ixinokonokehiko, pi'á ákoe kuri'uxeovo xunáko ne íyukokonoke motovâti koésayu'ixeekonomakamo. ⁷ Kuteâti koeku yupíheovo kapáyasokeovo koane ikálisokeovo ya kohépitinoe koekúti, énomone ákoeneye yupíheovomakamo ipíhoponeokono kó'oyene koane ikáxu'iyea okóvo. Vo'oku hara koé'epopo isóneupinovo: “Undi kutí koeti seno nâti vatá koyêti xoko ivátakoku natíxea. Ako kalíhuina indúkeovo kuteâti kixeóvovoti sêno ivokóvoti îma. Ákomo kalíhuina véngea tiú'itike koekúti” koé'epopo isóneupinovo. ⁸ Itea koati énomonemo kutí'ino simoâti êno hána'iti tiveko koêku ya kúveu póhuti káxe, pevóti, koane hána'iti ikáxu'iyea okóvo, yoko hímakati. Ínamo arapúkuxa yúku, vo'oku koati xúnati ne Vúnae Itukó'oviti, enepone ipihóponoatimo —koéne neko emo'úti ngámone.

⁹ Yoko enepone pahúkotihiko yara kúveu mêum kutipáseatihiko ya uhá koeti váhere ítuke koáne ya yupíheovo ikálishokeovohiko, hána'itimo ikótivexea koêku, koane iyókexinoatimo naixâne ne êno íkurihea ne yúku oropúkuxoati. ¹⁰ Ákonemo malíka okínoakuhiko komómoyea, pikoâti ne ipíhoponeokonoke, koane kó'iyeahiko:

—Kotíveti, kotíveti koêku ne Mbabílonea, enepone koati hána'iti pitivóko koane yupihóvoti ukóponea. Ako oríko símea ipíhoponeokonoke —koénehiko.

¹¹ Iyókexinoatimo uhá koeti kavánetihiko yara poké'e koánemo ikótivexea koêku vo'oku ákoyeanemo vanexeâtihiko ne vâne. ¹² Ênomone ne koekúti kuteâti ôro, péhu, yoko uhé'ekotinoe uhá'iti mopô, koáne ne po'i kó'iyevoku, enepone iháxoneti pêrula. Ina apémaka ne kalísotinoe ipovóti líyum, koánemaka ne koati únati ipovóti homomóhiti, koáne ne po'i kó'iyevoku, enepone sêta uháhiti, yóko'omaka ne koati únati harará'iti ipovóti. Anêkomaka uhá koeti kó'iyevoku koati únatinoe tâpoa, koane uhá koeti kó'iyevoku itukéti ya márfim, enepone kutí koeti opêti, koane itukéti ya koati únati tikóti yupihóvoti hepíko, yoko ya haváva, koáne ya po'i kó'iyevoku, enepone hiyá'iti haváva, koáne ya uhé'ekoti mopô iháxoneti mármure. ¹³ Ina apémaka ne kánela yoko po'ínuhiko kuteâti, enepohikone kouhékoti nikokónoti, koáne ne úhetihiko ihopúnati yoko kohépitinoe xêru, enepone iháxoneti ísensu, koane ungoéntu yóko'o ne iháxoneti háusamu. Ina keno'ókomaka kuteâti víyum, yoko azeite, koane koati kalísoti tiríku, yoko po'i kó'iyevoku únatinoe tiríku. Ápe po'ímaka vanêti kuteâti váka, su'úso, yoko kámo, koánemaka kôretahiko. Muhíkova ápeyea akaútihiko yoko po'i xâne vaneútimaka. Enepone uhá koeti vanêti kuteâti, uké'ene. ¹⁴ Hara koe yúhu ne kavánetihiko vo'ókuke:

—Ítínoemeku ovâti neko pitivóko, áko'one neko êno únatinoe koekúti yopósi'ixone, koekúti ákoti omotóva yokóvo. Yévoakoane uhá koêti neko kalísotinoe koekúti, kixovókuti yupihóvoti úhe'eka. Áko'one, uké'ene, koati ákotinemo xepákuke —koénehiko.

¹⁵ Enepone kavaneâtihiko neko koekúti, iríkuxeati neko vâne, ákomo malíka okínoaku komómoyea, pikoâti tiveko kixókonoku ne íhae pitivóko, koeku ixómoyea íyoinoa yoko ikótivexea koêku, koánemaka kó'iyea:

¹⁶ —Kotíveti, kotíveti koêku ra koati hána'iti pitivóko, enepone kuteâti koeku úhe'ene sêno ko'ipóvoti koati kalísoti híyeu ipovóti líyum, koane po'ínuhiko koati únatinoe ipovóti homomóhiti yoko hararáhiti, kuteâtimaka úhe'ene sêno ênoti iyóyonevo, itukéti ya ôro, yoko uhé'ekotinoe uhá'iti mopô,

koáne ne po'i kó'iyevoku, enepone iháxoneti pêrula. ¹⁷ Ako oríko uké'exeokono heú koêti neko êno apeínoati —koénehiko.

Yoko ako malíkahiko okínoaku únaehiko hána'iti vatéke komómoyea. Kúteanemaka koêku ákoyea malíka okínoaku komómoyea neko avekoâtihiko, koane ivu'íxoatihiko yoko po'ínuhiko ko'ítuketi ya mar. ¹⁸ Koeku noíxeahiko êno íkurihea ne yúku oro'ókoati ne pitivóko, koane kó'iyea yúho vaúkexea:

—Ápeikopo po'i pitivóko kuteâti hána'iko râ'a? —koéhiko.

¹⁹ Ina purapú'ikopovohiko marîpa, koane íyoinoa, yoko ikótivexea koêku, xaneâtihiko kóhonokea emó'u kó'iyea:

—Kotíveti, kotíveti koêku ra hána'iti pitivóko. Koati vo'ókuke ne ko'óvokutiya írikuxinoke uhá koeti únaehiko ne hána'iti vatéke, vo'oku kixoku ikálisokopeovo neko xâne ya êno kohépitinoe koekúti vanéxone xokóyokehiko —koénehiko.

²⁰ Itea itínoe ovâti ne vanúke, aélokene yokóvo vo'oku kixókonoku. Koánemaka itínoe kasása'iupo Itukó'oviti, aélokenemaka yokóvo, keánemaka itínoe ápostulu, páhoe Itukó'oviti koyúhoyea emó'u xapa xâne, keánemaka itínoe porófeta koyúhoti emo'u Itukó'oviti, vo'oku itúkopinopeane Itukó'oviti ésa'ineko váhere kixópikunoe.

²¹ Ina apê koati xúnati ánju eherúkoti mopôti kuteâti itóvoku êno pú'iti mopôti ya au'ókopeti, ina kurikôa úneke xoko mar koane kó'iyea:

—Énomonemo kixókononeye ákoyea íyuhixakana uké'exeokono ne hána'iti pitivóko iháxoneti Mbabílonea. Ákonemo noíxeokonoku. ²² Ákonemakamo emo'u árpa oxóvotiya, koane emo'u po'ínuhiko huxôe kuteâti falaúta yoko torombéta. Ákonemakamo ko'ítuketiya koêkuti kó'iyevoku itukéti. Ákonemakamo emo'u au'ókopeti. ²³ Kúteanemaka uhápu'ine yúku kouhápu'ikopeti, áko'onemakamoya, koane emo'u noívu yoko noíva. Enepohikone kaváneti ovâti neko pitivóko yanekôyoke, koati hána'iti iríku ya uhá koeti po'ínuhiko kaváneti yara kúveu mêum. Enepone xâne ovâti neko pitivóko, koésayu'ixo heú koeti po'ínuhiko xâne yara kúveu mêum. Koati vo'oku ikálisokeovo yoko írikuxea kutí'inoke itokónoti uhá koeti xâne yara kúveu mêum, koêkuti poké'e óvohikoku. Ehane íyokeovahiko ne kixóvoku yoko ikútipasikeovahiko kixoku itúkeovo.

²⁴ Yoko énomone ne pitivóko koati óvokovoku itina porófetahiko koyúhoti emo'u Itukó'oviti, koane itina po'ínuhiko kasása'iupo Itukó'oviti, yóko'omaka ne itina uhá koeti po'ínuhiko xâne yara kúveu mêum koépeuti kuteâtihiko.

19

Elokékoti okovóti ya vanúke

¹ Ikénepoke ra koekútihiko, ngamone koati êno hónoti emo'úti inu'íxoti vanúkeke kuteâti emo'u ênoti opoíkiovoti xâne. Hara kôe:

—Iháyu'ikakana Vúnae Itukó'oviti. Koati énomone koitóvo xâne. Énomonemaka itukóvo hána'iti ihayú'iuti, koane énomone apê uhá koeti xunakóti xokóyoke. ² Koati kaná'uti, koane koati ponóvoti ne ipíhohonope. Vo'oku ipíhohonoe Itukó'oviti ne xâne ovâti neko hána'iti pitivóko, enepone katávokoti xâne ya hókea Itukó'oviti kuteâti koêku sêno katávokoti îma po'i sêno, itaíkoati itúkea váhere xokóyoke. Koáhati énomone ikopíti'iko uhá koeti xâne yara kúveu mêum ya váhere kixoku itúkeovo. Ipíhohonoe Itukó'oviti, itukópoinoati ésa'i ne ovóxehiko koépekeu —koe emó'u.

³ Ina koepómaka neko emo'úti ngámone:

—Iháyu'ikakana Itukó'oviti. Koáhati ákotinemo hunókoku ipú'ikea íkurihea ne yúku oropúkuxoati ne hána'iti pitivóko —koéne.

⁴ Eneponeko vinti koaturu koeti xâne teyonéti inuxínoti ítuke Itukó'oviti, yóko'o ne koaturu koeti ehevókovoti, ko'ísoneutimaka kuteâti xâne, ipúyukexohiko xaneâti ísu'okea nône poké'eke nonékuke Itukó'oviti, enepone vatá koyêti xoko ivátakoku natíxea, koane iháyu'ikeamaka yoko kó'iyehiko:

—Énomoneoxo kôe. Iháyu'ikakana Itukó'oviti —koéhiko.

⁵ Ina apê hónoti emo'úti inu'íxoati xokóyoke ne ivátakoku Itukó'oviti natíxea. Hara kôe:

—Iháyu'ika Vúnae Itukó'oviti ne uhá koeti ovóxe teyoâti, kúteane payásotihiko koáne ne ákoti apayáso —koéne.

⁶ Yane ina ngámo kutí koeti emo'u ênoti xâne. Kutí koémaka emo'u êno hunôti úne yoko êno hónoti emo'u xururúkoti. Hara kôe:

—Iháyu'ikakana ra Vúnae Itukó'oviti, vo'oku énomone natixô, koane énomone apê xunáko pahúkea uhá koêti.

⁷ Aélokeneikopo vokóvo, vimáka'ika, koane kahána'ikamaka úti ne iha Itukó'oviti, vo'oku simóvone kaxena áyui Xe'exa Su'úso kixonéti, enepone ikó'iparaxokonoke Itukó'oviti yaneko porexópo ésa'i kotúyopea pahunévoti. Yoko kutí kôe áyui kasátuxoti. Koane koušokovonehiko ne kasása'iupo, enepone ihókoneti noívana. ⁸ Enepohikonê'e, poréxonone itúkea koati kalísoti híyeu ipovóti, líyum, ínati uháhi, koati sásasa koyêti —koéne ne emo'úti ngámone.

Yoko enepone koati kalísoti híyeu ipovóti líyum, ípovo neko kasása'iupo Itukó'oviti, énomone ne ponóvoti kixoku itúkeovo.

⁹ Ina kixônu ne ánju:

—Yitáxamo rá'a: Koati únati koêku ne iháxiu Itukó'oviti yónea xokóyoke ne áyui Xe'exa Su'úso kixonéti, ihókoneti koeku áyui kasátuxoti.

Ina koe'íkomaka:

—Enepohikora emo'úti, aínovo koati kaná'uti emo'u Itukó'oviti —koéne.

¹⁰ Ina imbuyúkexo, xaneâti ínzu'okea nônem poké'eke nonékuke ne ánju, inzayú'ikoati. Itea hara kixónu:

—Hako kixevóneye, vo'oku undímaka ovoxe Itukó'oviti kiteâti, kuteâtimaka ne pe'ínuhiko ákoti kurí ixâ hókea ne kaná'uti kixovókuti íhikaxovike Jesus. Ópoeane Itukó'oviti kixéneye.

Vo'oku enepone kaná'uti kixovókuti íhikaxovike Jesus, énomonemaka kuteâti ne uhá koeti éxokoake Itukó'oviti ne porófetahiko koyúhopea xapa xâne nóvo —kixoane ánju.

Uke'éxoa Kristu ne Satánae koane uhá koeti ovóxe

¹¹ Yane noínjoane kutí kó'iyea mihe'ó koeti ne vanúke. Apé koéne hopú'oti kámo koane ivu'íxoati. Enepone ivu'íxoati, pí'a íha. “Koati Kuvovóneti” yoko “Koati Kaná'uti” koéha. Eneponê'e, koati ponóvoti yúhoikopea xâne vo'oku kixoku itúkeovo, koane ponóvotimaka okópea ne nókone okópea. ¹² Enepone úke, kutí koe uhápu'ine irúmene yúku, koane êno kôroana tutíkuke. Ápemaka ihâe yutoxóvatiya, po'i íha, ákoti exoâti, poéhane exôa. ¹³ Enepone ípovo, hamá kôe poké'eke, koane kutí kôe yurumúkovoti xapa íti. Yoko “Évekoaku Itukó'oviti Kouhapu'ikinovovi râ'a” koéhamaka. ¹⁴ Enómaka koati opoíkovoti ovóxe íhae vanúke ikéneke, ivu'íxotihiko hopú'oti kámo. Kene ípovohiko, aínovo koati kalísoti híyeu hopú'iti ipovóti líyum, sásasa koyêti. ¹⁵ Enepone inúxoti ivu'íxoti kámo noínjone, ápe kutí koeti êno heú'iti hána'iti pirítai ipuhíkeati pahákuke. Énomone veínoa isúkoponea ne xanéhiko yara uhá koeti poké'e yara kúveu mêum, koêkuti óvohikoku ne váherehiko xâne ákoti akutípoa. Yoko ákomo oxéne íteovahiko. Enepone xunáko natíxea ouke xâne, kutí koetímo katatákexoti póte ya pulô'i haváva. Kutí kixoâtimakamo okonúkoti úva xoko kótikokonoku, enepo ipihápanane ne xanéhiko yaneko káxe, kaxénake xúnati ímainevo Itukó'oviti, poéhane apê xunáko pahúkea uhá koeti. ¹⁶ Enepone noínjone, ivu'íxoati neko hopú'oti kámo, ápemaka íha yutoxóvoti yane hamá koeti ípovo, koánemaka xurókunoke. Hara kôe: “Teyonéti ya uhá koeti nâti hiko râ'a, yoko payásoti ya uhá koeti payásotihiko” kôe ne yutoéti.

¹⁷ Yane noínjone ánju xe'ó koyêti xoko káxe, kohonókoti emó'u vaúkea, ihaxíkoti uhá koeti hó'openo ôti ya kuku vanúke. Hara kôe yuhó'inoa:

—Kiná'aka, he'úxinapanoe ra kutí koeti hána'iti níkaxóvoti ítuke Itukó'oviti! ¹⁸ Níképaninoe nâum ne hána'iti pahúkotihiko, yoko nâum ne inuxínoti húndaruhiko, koane nâum ne koati

payásoti xâne pahúkotihiko, yoko naum kámohiko, koane naum ivu'íxoatihiko, koánemaka naum uhá koeti kó'iyevoku xâne, akaúti koane po'ínuhiko xâne ákoti akutêa koeku akaúti, payásotihiko koane ákotihiko apayáso —koéne.

¹⁹ Yane noínjoane neko hóyeno kutí koeti koati êno koyuvôrixovoti hó'openo, yóko'o ne uhá koeti nâtihiko yara kúveu mêum, koane uhá koeti húndarunahiko ho'uxoké koyêtime, kousókovotinehiko okópea neko ivu'íxoati ne kámo yoko húndaruna. ²⁰ Yane iká'akovone ne hóyeno kutí koeti êno koyuvôrixovoti hó'openo. Xané kíxoá ne ovóxe, enepone koyúhoti koekúti âvoti simâpu kaxéna, koane itúkotimaka êno hána'itinoe iyupánevoti nonékuke neko hóyeno kutí koeti êno koyuvôrixovoti hó'openo, enepone porexoâti xunakóti kíxeaneye. Yoko énomone kutí'ino itoâti aúpu'ikea ne xanéhiko apêti hoénaxovope ne hóyeno kutí koeti êno koyuvôrixovoti hó'openo xokóyoke. Énomonemaka neko xanéhiko ipuyúkexinoati ne ipunéti okóvo. Yane kuríkokonone neko pi'âti anane Itukó'oviti ukeku yúku ixómoti oro'óko, xánenamaka kuri'úxeateoxo otúko, enepone énoxofere kixonéti. ²¹ Yoko enepohikone xánena, heú kixókono koépekexeokono yane kutí koeti hána'iti pirítai ipuhíkeati pahákuke ne ivu'íxoati ne hopú'oti kámo. Yane imátaxeova uhá koeti hó'openo ôti ne nâum ívohíkovoti.

20

Koeku Satánae ika'ákokono ya kúveu póhuti mili xoénae

¹ Yane noínjonemaka ánju evesékoti ukeâti vanúke. Hane ómo xávema neko êno upénoti uhôro yupihóvati koímaiko, ínati haháku. Yoko ápemaka hána'iti korénde ómone. ² Ina namukôa ánju neko ndarâgaum, eneponeko kúxoti koéxoe iháxonetimaka Ndeâpu yoko Satánae. Yane iká'akoane ya kúveu póhuti mili xoénae. ³ Kuríkoane kúveuke ne êno upénoti uhôro ínati haháku ina exexôa, koane ípíhinoa kotiú'ikoati ne exéxovope, motovâti ákoyeane aúpu'iu xapákuke xanéhiko yara kúveu mêum, koêkúti poké'e óvohikoku, tukú koeti evesékane neko póhuti mili xoénae. Ikénepoke nê'e, konókotikomo kali kuríkoapeokono itea ákonemo áxu'ikene kuríkopinevo.

⁴ Yane noínjonemaka êno ivátakoku nâti. Enepohikone ivatákoati, poréxokono yúhoikopea xanéhiko vo'oku kixoku itúkeovo. Noínjomaka ivokínevoti, eneponeko ovóxehiko Itukó'oviti tetúnoeti vo'oku hókea ne kaná'uti kixovókúti ítuke Jesus koáne ne emo'u Itukó'oviti. Énomone yé'akeye ákoti ipuyúkexina ne hóyeno kutí koeti êno koyuvôrixovoti hó'openo koáne ne ipunéti okóvo. Énomonemaka ne ákoti siká yutóxeovo hoénaxovope yúto nekôyo inúkuke áko'o

itukovo vo'ókuke. Enepohikonê'e, exépuhikopo ukópea xapa ivokóvoti koane kahá'inepohiko Kristu natíxea yaneko kúveu póhuti mili xoénae. ⁵ Enepohikone hâxa ne ivokóvoti, ako exépuhikapa tukú koeti evesékone neko póhuti mili xoénae. Yoko énomone iháxoneti inúxoti exepúkpopeti ukópea xapa ivokóvoti nê'e. ⁶ Koati únatimo koêku ne exepúkpopeti xapákuke ne inúxoti exepúkpopeti kixonéti, koane koati sasá'itimo nekôyohiko nonékuke Itukó'oviti, vo'oku iteóvatihikomo ne pí'ape ivokeôvoti kixonéti, enepone ipíhophoneokono ne xâne ákotinemo hunókoku. Yoko énomonehikomo itukóvo ko'itúkeinoti Itukó'oviti yoko Kristu ya sasá'iti ítuke, koane kaha'íneatihikomo Kristu koeku natíxea yara poké'e kúveu póhuti mili xoénae.

Iyónokonoku Satánae ipíhophoneokono

⁷ Evesékane neko póhuti mili xoénae, kali kurikópokonotikomo ne Satánae, ipuhíkopeatikomo ne iká'aheixovoku. ⁸ Yane pihotínemo aúpu'ikexopeamaka xanéhiko ya póhutihiko poké'e óvohikoku yara uhá koeti kúveu mêum. Yoko enepohikone xâne okópoti Itukó'oviti, enepohikone iháxoneti Ngôge yoko Mâgoge, ho'uxoâtihikomo Satánae, kousókoati iyónea xapa isukókoti. Koati ákotimo yumaxápuhiko, kuteâti koeku yupíheovo ne íyeu harîri ya xe'o úne xoko mar.

⁹ Yane noínjoane itáhineheyeane ya uhá koêti yara kúveu mêum. Yakukú kíxoanehiko ne óvohikoku kasása'iupo Itukó'oviti, enepone pitivóko ákoti omotóva okóvo Itukó'oviti. Itea yanê'e, noínjoa iríkeovone yúku ukeâti vanúke. Heú kíxoa uké'exe neko anane Itukó'oviti. ¹⁰ Yoko enepone Ndeâpu, enepone aupú'ikoti xanéhiko, kurikokonone oévoke koekúti kutí koeti hána'iti lâvona, itea ainóvoti irúmene êno kótuti yúku xánena énxofere ikotúxoateoxo neko yúku. Kahá'inea ne hóyeno kutí koeti êno koyuvôrixovoti hó'openo yóko'o ne ovóxe, enepone koyúhoti koekúti âvoti simâpu kaxéna itea haináya xunákoke Itukó'oviti itea ya váhereke xunakóti. Énomonemo óvoheixo íkoitoponeokono kotíveti, káxe, yóti ákotinemo hunókoku.

Ipíhophoneo Itukó'oviti

¹¹ Noínjonemaka koati hána'iti hopú'iti ivátakoku nâti koáne ne nâti ivatákoati. Yane má koépo ne poké'e koáne ne vanúke. Ákonehiko kúxotihiko koekúti. ¹² Yane noínjoanemaka ne uhá koeti ivokóvotine, payásotihiko koánemaka ne ákoti apayáso, xe'okó koyêti nonékuke neko ivátakoku Itukó'oviti natíxea. Yane ápene koyuhópetihiko mihé'oeti. Ina mihe'ókokonomaka po'i koyuhópeti, yutóxovoku iha xâne yonópoti xoko Itukó'oviti. Enepone ivokóvotihiko ákoti iha yane koyuhópeti, hane exôa kixópokonokumo yutoéti ya po'i koyuhópetihiko

koyuhoâti kixoku itúkeovo ne xâne koeku óvea yara poké'e. ¹³ Enepo hikone xâne koépeu úne ya xoko mar, exépuhikopo, koánemaka uhá koeti po'ínuhiko ivohíkovoti, exépuhikopomaka. Pohú pohu kixókonohiko yúhoikopeokono. Yoko kixoku itúkeovo exôa kixókonoku yuhoíkopokonone. ¹⁴ Yane enepone pevóti koáne ne ivokóvotihiko ákoti háka Itukó'oviti, kuríkokonone kúveuke kutí koeti hána'iti lâvona, ainóvoti irúmene kótuti yúku. Yoko énomone iháxokono pí'ape ivokeôvoti, enepone ipíhoponeokono ne xâne ákotinemo hunókoku yane kutí koeti hána'iti lâvona ainóvoti irúmene koati kótuti yúku. ¹⁵ Koêkuti ákoti yutaxápu îha yane koyuhópeti, óvoku îha ne xâne yonópoti xoko Itukó'oviti, kuríno'ekokono yane kutí koeti hána'iti lâvona ainóvoti irúmene koati kótuti yúku.

21

Inámapoti vanúke yoko poké'e

¹ Yane noínjonemaka inámapoti vanúke koane poké'e, vo'oku uké'epone neko inúxoti vanúke koane poké'e. Yoko áko'onemaka ne mar. ² Noínjoamaka ne Sasá'iti Pitivóko, enepone inámapoti Njeruzálem, evesékoti ukeâti vanúke xoko Itukó'oviti, úsotine iyóyokeovo kuteâti koeku iyóyokeovo ârunoe kasâtuxoti okotúmonexotine noívuna. ³ Yane ngamone êno hónoti emo'úti inu'íxoati xokóyoke ne ivátakoku Itukó'oviti natíxea. Hara kôe:

—Kó'oyene itúkopane Itukó'oviti óvoku xapákuke ra xâne. Koati ko'ovókoatinehikomo Itukó'oviti. Aínopovonemo xanena Itukó'oviti epó'oxo koatínemo Itukó'oviti ovâ xokóyokehiko. ⁴ Kihu'íkopinoatinemo Itukó'oviti uhá koeti ho'oúke ne xanéhiko. Yane ákonemo iyôtiya. Ákonemakamo ivokóvotiya, koane ikaxúneti okovóti, koane kohóneti, vo'oku uké'ene neko kúxotihiko koekúti kuteâti.

⁵ Ina apê yúho ne Itukó'oviti, enepone vatá koyêti xoko ivátakoku natíxea. Hara kôe:

—Ingó'inamakopane ne uhá koeti koekúti —koéne.

Ina kixonú'ikomaka:

—Yítáxa ra koekútihiko vo'oku koati kaná'uti, koane koati motovâti kúveovokono ra emo'útihiko.

⁶ Ina koe'íkomaka:

—Kóusokovone uhá koêti. Undíne itukóvo tûri koane hunókoku ne uhá koeti koekúti. Ũndi turixôa, koane undímaka kousókoa. Kuteâti koêku enôvo úne ne xâne épeu úne, énomonemakamo koénye kouhepekeokono kóyeku ne xâne oposíkonuti vo'oku ingo'íparaxoatimo inámapoti apéyeati ákotinemo hunókoku, enepone kutí koeti uke úne vo'eroo koyêti ákoti uké'eyeaku. ⁷ Enepo xâne itoâti vékea uhá koêti ne koekúti, ingo'íparaxoatimo kuteâti yunzó'inoa. Epó'oxo

undínemo itúko únae, koane énomonemo indúko nje'éxa.
⁸ Itea pó'iti yonópokumo ne xâne pikotíhiko koítóponeovo kotíveti vo'ónguke, koáne ne ákotihiko akutíponu, yóko'o ne yupihóvoti váherexea kixoku itúkeovo. Kúteanemakamo koêku ne xâne koepékoti, koáne ne ákoti téyapana, kapíneti xâne ákoti itukapu koati múxone, koánemaka ne hokéxokenati, yoko xâne hokotímaka po'i hokonéti ákoti itukápa ne kaná'uti Itukó'oviti, koane uhá koeti semékenovo'iti. Hanemo yonópo nekôyohiko xokóyoke ne kutí koeti hána'iti lâvona ainóvoti êno kótuti yúku koane énoxofere ikotúxoateoxo, enepone iháxonetimaka ne pí'ape ivokeôvoti, óvoku ipíhoponeokono xâne ákotinemo hunókoku.

Inámati Njeruzálem

⁹ Yane ina keno'ókinonu póhuti yane seti koeti ánju omó'ixoati ne enovópeti puhí-puhí koâti ne kotíveti hunókoku ipíhoponope Itukó'oviti. Hara kixónu:

—Yókone, enjókopeati ne ihókoneti noívana ne Xe'exa Su'ûso kixonéti, enepone ikó'iparaxokonoke Itukó'oviti yaneko porexópo ésa'i kotúyoepa pahunévoti —kixónune.

¹⁰ Yane omó kixo ongóvo ne ánju ouke koati hána'iti vanúke'exeaku mopô, koane éxokeonoa ne koati Sasá'iti Pitivóko, enepone iháxoneti Njeruzálem, evesékoti ukeâti vanúke xoko Itukó'oviti. ¹¹ Uhapu'í kôa ne uhápu'ine Itukó'oviti xokóyoke. Enepone pípixenene kóyeyea uhápu'ine, kúteane uhápu'ine koâti uhé'ekoti uhá'iti mopô, kuteâtimaka sasá'iko ne uhá'iti mopô iháxoneti njáspi. ¹² Yoko ápe îpi ne pitivóko, koati hána'iti eyékea koánemaka itóvoku yonoti vanúkeke. Nduse koe páhapetea. Póhutihiko ne pahapéti, ápe ánjuya koyonoâti, koane ápemaka ihâe yutoxóvotiya. Énomone îha ne póhutihiko iháxakoku xanena Izarâe yutoxóva. ¹³ Ya íyeu úkeaku ihâroti, ápe mopo'âti páhapetea. Koane mopó'amaka ya íyeu úkeaku kótuti, koáne ya íyeu úkeaku kásati, yóko'omaka ya íyeu kíyo'i káxe. ¹⁴ Enepone îpi ne pitivóko, nduse kôe mopô poéheve. Yoko xoko póhutihiko neko mopô, yutóxovone iháhiko ne nduse koeti ápostulu. Énomone neko páhoe Xe'exa Su'ûso kixonéti, enepohikone páhoe yanekôyoke koyúhoyea emó'u.

¹⁵ Eneponeko ánju yuhó'ixonuti, ápe ómo'ixone, kali eyevó koeti ihíxopeti, ainóvoti ôro íhixeake ne pitivóko, koánemaka páhapeteahiko, yoko îpi. ¹⁶ Kutíkokone itóvoku xêrere ne pitivóko. Íhixoane ánju ne pitivóko ya íhixope, pí'a mili nduzentu koe kílomituru itóvoku. Enepone eyékea, pe'úko yoko itóvoku vanúkeke, kutíkokone. ¹⁷ Íhixoamaka ne îpi. Yoko sesentai koaturu koe méturu pôreu íhixope ne ánju. Yoko enepone íhixope, kúteanemaka koêku pôreu ihíxopeti ikó'itukeumaka xâne yara poké'e. ¹⁸ Enepone îpi ne pitivóko, ainovo koati uhé'ekoti

ú'uha koyêti mopôî iháxoneti njáspi. Kene ne pitivóko, koati ainóvoti ôro ákoti ánahi, pípixenene koyêti kuteâti koeku sásasa koyêti víduru. ¹⁹ Enepone poéheve îpi ne pitivóko, aínovo ákoti tôpi kó'iyevoku uhé'ekotinoe uhá'iti mopôî itúko iyóyonevo. Enepone inúxoti poéheve, aínovo hononó'iti uhá'iti mopôî, enepone iháxoneti njáspi. Kene ne pí'ape, po'i kó'iyevoku honóno'iko uhá'iti mopôî, enepone iháxoneti sâfira itukóvoye. Kene ne mopó'ape, énomone ne iháxoneti kausêdonea, enepone koati ákoti tôpi kó'iyevoku hómo. Kene ne koáturuxope, esmêrauda itukóvoye, enepone ínati honóno'i uhá'iko. ²⁰ Kene ne sínguxope poéheve, hane itukóvoye hararáhiti uhá'iti uhé'ekoti mopôî iháxoneti sarâdoniu. Kene ne seíxope, aínovone háharara-háharara koyêti uhá'iti mopôî iháxoneti sâradu. Yoko sétixope, kirízolitu itukóvoye, enepone hiyá'iti uhá'iti mopôî. Kene ne oítuxope, hane itukóvoye mbêrilu, enepone hononóhiti mopôî. Kene ne nóvexope poéheve, hiyá'iti uhá'iti mopôî itukóvoye, enepone íhauti tópasu. Kene ne yéhixope uhá'iti mopôî iháxoneti kirizóparasu itukóvoye, enepone ákoti koati hupáko honóno'iyea apêtimaka kálahunoe hêruru'i hiyá'iti. Kene ónzexope, uhá'iti mopôî iháxoneti yásintu, hiyáhiti harâra'iyea itukóvoye. Kene ndûsexope, énomone ne homomó'iti uhá'iti mopôî iháxoneti amêtista. ²¹ Enepone nduse koeti páhapetea ne pitivóko, aínovomaka uhé'ekoti iyoyónevoti, po'i kó'iyevoku kuteâti uhá'iti mopôî iháxoneti pêrula. Yoko póhutihiko pahapéti, poéha pêrula herú koeti itúkeokonoke. Enepone parásana ne pitivóko, koati ainóvoti ôro ákoti ánahi, pípixenene koyêti, kuteâti koêku sásasa koyêti víduru.

²² Yane pitivóko, ako nainja hána'iti imokóvokuti. Ako okónokovo vo'oku herú koe xunako Vúnae Itukó'ovitiya exeâti koeku uhá koeti apêtiya, yóko'omaka xunáko ne Xe'exa Su'úso kixonéti. ²³ Ákomaka okónokovo kouhápu'ikoati ne pitivóko kuteâti káxe yoko kohê, vo'oku itúkeovo êno úhe'ene Itukó'oviti ínati uhápu'i kouhápu'ikoa, koánemaka úhe'ene ne Xe'exa Su'úso kixonéti. ²⁴ Énomonemo kouhápu'ikoa uhá koêti ne xâne ukeâti póhutihiko poké'e, koêkuti óvohikoku yara kúveu mêum. Yoko enepone nâtihiko ukeâti ra kúveu mêum, omâtimo ne payásoko koane úhe'ene yane pitivóko. ²⁵ Ákonemo exéxeovoku páhapeteahiko ne pitivóko, vo'oku ákonemo yótiya. ²⁶ Uhá koeti nâtihiko ukeâti póhutihiko poké'e, koêkuti óvohikoku yara kúveu mêum, isímoatimo ne payásoko yane pitivóko koane kouhé'ekoatimakamo ya itúkeovohiko teyonéti. ²⁷ Ákomo úrukeovaku kixovókuti ákoti asasá'i, koane koêkuti xâne ákoti kayúsea kixoku itúkeovo, koane xâne semékenovo'iti. Poéhanemo urúhikopovo ne apêti íha yane koyúhopeke Xe'exa Su'úso kixonéti, enepone namukópoti íha xâne ópotinemo xoko

Itukó'oviti.

22

¹ Ina exókonoamaka ánju ne huvêo. Yoko kixo'êkinoviti inámapoti apéyeati ákotinemo hunókoku ne úne ovâti. Pípixenene kóye neko úne, kuteâti koeku koati uh'ékoti uhá'iti mopô, enepone iháxoneti kirístau. Hane ipúhikea ne úne xokóyoke ne ivátakoku natíxea Itukó'oviti yoko Xe'exa Su'úso kixonéti. ² Kukúke parásana pitivóko véko neko huvêo. Koane xe'ókuke ne huvêo yane pi'âti poixô'o, ene óvo ne xuve tikóti kixo'êkinoveatimaka ne inámapoti apéyeati ákotinemo hunókoku. Enepone há'i ne tikóti, ndusé koe itóvo ya kúveu póhuti xoénae. Poéha itóvo ya kohê. Enepone tutíhiko ne xuve tikóti, énomone kouhépekea kóyeku ne xanéhiko ukeâti póhutihiko poké'e óvohikoku, ákoinokenemo arinétiya. ³ Yane pitivóko, ákonemo vaherévokoti omínoti xâne ipíhoponeokono. Koáhati énomonemo óvo ivátakoku natíxea ne Itukó'oviti yóko'o ne Xe'exa Su'úso kixonéti, yoko ixómotimo ihayú'ikoa ovóxehiko opâti xokóyoke. ⁴ Ákonemo hunókoku noíxeahiko Itukó'oviti, koane apêtímo iha Itukó'oviti yutoxóvoti inúkukehiko. ⁵ Ákonemo yóti. Ákonemakamo okónokovo yúku kouhupu'ikopehiko. Muhíkova uhápu'ine káxe, ákonemo okónokovo, vo'oku Vúnae Itukó'oviti kouhápu'ikoahikomo. Koane kutí koetíhikomo nâti ya xoko Itukó'oviti. Yoko ákomo hunókoku kó'iyeanemoye xokóyoke.

Aúkopovope Jesus

⁶ Ina kixonú'ikomaka ne ánju:

—Koati kaná'uti ra emo'úti epó'oxo koati motovâti kúveovokono. Enepone Vúnae Itukó'oviti, enepone pahukoâti ne Sasá'iti Omíxone xapa porófetahiko koyuhó'iyeti emó'u xapa xâne, pahúkone ánjuna éxokoponea ovóxehiko ne koekútihiko ákotinemo axu'íkene ápeyeakumo.

⁷ —Ákonemo ánju'ikene, ngayukópovotinemo —koe Vúnae. —Koati únati koêku ne xâne ivavákoati ne yutoéti yara koyuhópeti, koyuhoâti koêku ne koekútihiko apêtikomo ya káxehiko keno'ókoti —kôe.

⁸ Úndi kamôa ra koekútihiko, undi Xuâum, koane noínjoamaka. Ngamoáne koane noinjoáne ra koekútihiko, imbúyukexone, xaneâti ínzu'okea nônem poké'eke nonékuke ne ánju, koeku itúkeovo koati hána'iti teyonéti. ⁹ Itea hara kixónu:

—Hako kixevóneye, vo'oku undímaka ovoxe Itukó'oviti kiteâti, kuteâtimaka ne pe'ínuhiko ikéneke Itukó'oviti, koáne ne porófetahiko koyúhoti emo'u Itukó'oviti, koánehikomaka ne xanéhiko ivavákoati ra yutoéti yara koyuhópeti. Ópoeane Itukó'oviti kixéneye —kixónune.

¹⁰ Ina kixonú'ikomaka ne ánju:

—Hako hi'onó'uxoa yutoxóvati ra koyuhópeti koyuhoâti koêku ra koekúti hiko keno'ókotikomo, vo'oku ákone ahíkapu, simóvotinemo kaxéna ápeyeaku ra koekúti hiko. ¹¹ Enepone ákoti oponóvo ítuke, tumúnemo yóno kó'iyeaneye. Kúteanemakamo ne ákoti akahá'a kasása'ikopeovo, tumúnemakamo yóno kó'iyeaneye. Kene ne xâne ponóvoti ítuke, inamá'axotimakamo koené'eye. Kúteanemakamo koêku ne xâne sasá'iti kixoku ítúkeovo, inamá'axotinemo sasâ'i nê'e.

¹² —Ákonemo anjú'ikene, aungópovotinemo —kôe ne Vúnae. —Omombínoatinemo námoepomo ne póhutihiko koxe'u xâne. Yoko kixoku ítúkeovo exoâmo námoepo ne póhutihiko. ¹³ Undíne ítukóvo túri koane hunókoku ne uhá koeti koekúti. Undíne maka inuxô ya uhá koêti. Undíne maka exêa hunókoku ne uhá koeti koekúti. Koáhati undíne turixôa, koane undíne makamo kousókoa —kôe.

¹⁴ Koati únati koêku ne xâne hóhopu koyêti ípovo vo'oku ítúkeovo kasása'iupone Itukó'oviti, maka omótothane níkea há'i ne tikóti kixo'êkinoviti inámapoti apéyeati ákotinemo hunókoku, koáne maka omótothane vékea páhapeteake ne pitivóko. ¹⁵ Yoko meúkeke yane pitivóko óvoheixomo ne xâne motokeâti íhaxeokono tamúku, enepohikone yupihóvoti ákoyea aúnati kixoku ítúkeovo, koáne ne hokéxokenati, koáne ne ákoti téyapana kapíneti xâne ákoti itukapu koati múxone, yóko'o ne koepékoti, koánemaka ne hokoti koekúti ákoti itukápa ne koati kaná'uti Itukó'oviti, koáne ne uhá koeti yómoti semékekexea ya koyúhoyeake koáne ya kixoku ítúkeovo.

¹⁶ —Undi Jesus pahukoâti ne ánju, enepone ovónje íhae njokóyoke, koyúhoinopeano koekúti hiko ya xapa póhutihiko imokóvokuti. Undi ámoripono náti Ndávi. Undi kutí koeti pú'iti hékere ú'uhapu'i koyêti, enepone xánena ihâroti —kixónune.

¹⁷ Hara kôe ne Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti yóko'o ne ihókoneti noívana Jesus, enepohikoneko kutipoâti:

—Kiná'akapane —koénehiko.

Enepone kamoâti ra koekúti, haramaka ákoe:

—Kiná'akapane —ákoemaka.

Ina koe'íkomaka ne Jesus:

—Enepone xâne koati hána'iti nókone ikéneke Itukó'oviti, eopâti kuteâti eópone xâne épeu úne, kená'akapanemaka njokóyoke. Koêkuti xâne kaha'âti, ingo'íparaxoatimo ne inámapoti apéyeati ákotinemo hunókoku, enepone kutí koeti úne vo'eroo koyêti ákoti uké'eyeaku —koéne.

Hunókoku yútoe Xuâum

¹⁸ Anéyeiko yúnzo, undi Xuâum, yunzó'ino uhá koeti kamokénoati ra yutoxóvoti yara koyuhópeti koyúhoti koeku káxehiko keno'ókoti. Hará'a: Enepo áva kuri'úxoati ra

yúndoe ya koêkuti koekúti ákoti yutaxápu yara koyuhópeti, kuri'úxinoatimo Itukó'oviti ipíhóponeake nê'e, kutí'inokemo anu'úkoatimo ne ipihóponopeti yutoxóvotine yara koyuhópeti, ipíhóponepemo xâne. ¹⁹ Koáne enepo áva veyeâti kali poixô'o yutoxóvoti yara yúndoe yara koyuhópeti, koyúhoti koekútihiko apêtimo ya káxehiko keno'ókoti, tetukoâtimakamo Itukó'oviti ne mani ípara yane há'i ne xuve tikóti kixo'êkinoveati ne inámapoti apéyeati ákotinemo hunókoku, koáne ne mani ópoku yane sasá'iti pitivóko, koánemaka ne únatinoe koekúti mani námoepo yutoxóvotine yara koyuhópeti.

²⁰ Enepone itukoâti yuho râ'a, koyuhoâti uhá koêti ra koekútihiko yarâ'a, hara kê:

—Koati kaná'uti ákoyeanemo áxu'ikene ne ngáyukopovo — koéne.

—Énomone ákoeneye. Kiná'akapane, iti Vúnae Jesus — ngoémaka.

²¹ Itúkapu hána'itike seánako Vúnae Jesus yóvoheixo, uhá ketínoe.

Hunókokune.